COMPENDIUM

THEOLOGIAE MORALIS

TOMUS PRIMUS

COMPENDIUM

THEOLOGIAE MORALIS

AUCTORE

P. IOANNE PETRO GURY S. I.

IN SEMINARIO VALSENSI PROPE ANICIUM

PROFESSORE

Ars artium regimen animarum.
S. Greg. Reg. Pastor. Offic. c. 1.

EDITIO DECIMA SEPTIMA
AB AUCTORE RECOGNITA
ET
ANTONII BALLERINII EIUSDEM SOCIETATIS
IN COLLEGIO ROMANO PROFESSORIS
ADNOTATIONIBUS LOCUPLETATA

TOMUS PRIMUS

ROMAE | **TAURINI**
TYPIS CIVILITATIS CATHOLICAE | APUD PETRUM MARIETTI HYAC. F.
MDCCCLXVI.

APPROBATIO

EMINENTISSIMI CARD. DE BONALD, ARCHIEPISCOPI LUGDUNENSIS.

COMPENDIUM THEOLOGIAE MORALIS, AUCTORE P. IOANNE PETRO GURY S. I. perlegimus; hoc Opus eximium pro nostra dioecesi approbamus, et in votis habemus, ut in universi Cleri nostri manibus versetur.

Lugduni, die 20ª Octobris 1857.

✝ L. I. M. CARD. DE BONALD,
Archiep. Lugdun.

APPROBATIO

ILLUSTRISS. DD. DE MORLON, EPISCOPI ANICIENSIS.

COMPENDIUM THEOLOGIAE MORALIS a Reverendo Patre *Ioanne Petro Gury e Societate Iesu*, elucubratum et ab ipso recognitum et auctum vidimus. Quod Opus, cum doctrinae securitatem methodi perspicuitati coniungat, cumque nimiae laxitatis gurgitem et nimiae severitatis scopulum aeque feliciter devitet, planamque ac tutam ad difficilem regiminis animarum artem acquirendam viam sternat, unanimi doctorum virorum suffragio, nec privatorum modo sed et scholarum plurimarum usu iam probatum, nostra etiam auctoritate libenter probamus et animarum Pastoribus enixe commendamus.

Datum Anicii, die 3ª Septembris 1857.

✝ AUG., Episcopus Aniciensis.

APPROBATIO

Illistriss. DD. Malou, Episcopi Brugensis.

Sacerdotibus sacro ministerio addictis raro per tempus licet scripta Theologorum fusiora passim perlustrare, et quaestionem in utramque partem a viris peritis agitatas singillatim evolvere. Quapropter iisdem utilissime contingit, si principia Theologiae moralis, praecipuas conclusiones practicas eiusdem, et totam agendi rationem pii, prudentis ac timorati Confessarii, paucis paginis delineatis, veluti uno intuitu conspicere ac complecti possint. Huic horum commodo apprime consuluit doctissimus, et nobis a pueris dilectus Pater Ioannes Gury, Soc. Iesu presbyter, qui *Compendium Theologiae Moralis,* infra octennium multoties praelo commissum, edidit, in quo, praetermissis iis quae minoris frugis sunt quaestionibus, ea doctrinae capita sedulo elucidavit, quae ad hodiernum usum maxime spectant, ita ut a nimio rigore aeque ac a nimia laxitate declinaret, et media via, duce prudentia, continuo incederet. Ideo Compendium Theologiae Moralis a R. P. P. I. Gury concinnatum dignum arbitror, quod omnium Sacerdotum manibus teratur.

Brugis, 15 Ianuarii 1858.

† I. B., Episc. Brugen.

APPROBATIO

Illustriss. DD. Desprez, Archiepisc. Tolos.,
pro editione praesenti.

Plura huc usque prodiere de re morali Compendia; sed nullum fere reperire est librum, qui maiori sit utilitate Parochis et Confes-

sariis, quam ille cui titulus : *Compendium Theologiae Moralis, auctore Ioanne Petro Gury, S. I.* In hoc enim eximio opere, omnes vere practicae quaestiones ad Thelogiam moralem pertinentes perlucide delineantur, perspicue resolvuntur, tuto docentur, breviterque traduntur. Unde fit quod, cum ingenti temporis lucro, Sacerdotes, qui curam habent animarum, amplam prorsus, nec rigidiorem nec laxiorem, sed omni ex parte securam doctrinam paucis e paginis hauriant. Quapropter huic novae *Compendii* editioni felicem exitum auspicamur, illam Sacerdotibus nostrae dioecesis commendantes.

Datum Tolosae, hac die 27 Ianuarii 1864, in festo S. Ioannis Chrysostomi.

† Fl., Archiepisc. Tolosanus.

RESPONSUM

SACRAE POENITENTIARIAE

Illustrissimo Domino Card. de Rohan, Archiepiscopo Vesuntionensi datum, Circa Doctrinam S. Alphonsi de Ligorio.

POSTULATUM

Ad Em. Card. de Gregorio, Maiorem Poenitentiarium.

Eminentissime,

Ludovicus Franc.-Augustus Card. de Rohan-Chabot, Archiepisc. Vesuntionensis, doctrinae sapientiam et unitatem fovere nititur apud omnes Dioecesis suae, qui curam gerunt animarum; quorum nonnullis impugnantibus ac prohibentibus Theologiam moralem B. Alph. M. a Ligorio *tanquam laxam nimis, periculosam saluti et sanae morali contrariam, S. Poenitentiariae oraculum requirit suppliciter, ac ipsi unius theologiae professoris sequentia dubia proponit solvenda:*

1. *Utrum sacrae Theologiae professor opiniones, quas in sua Theologia morali profitetur B. Alphons. a Ligorio, tuto sequi ac profiteri possit?*

2. *An sit inquietandus Confessarius, qui omnes* B. Alph. a Ligorio *sequitur opiniones in praxi S. Poenitentiae tribunalis, hac sola ra-*

tione quod a Sede Apostolica nihil in operibus illius censura dignum repertum fuerit?

Confessarius, de quo in dubio agitur, non legit opera B. Doctoris, nisi ad cognoscendam accurate eius doctrinam, non perpendens momenta rationesve, quibus variae nituntur opiniones; sed existimat, se tuto agere eo ipso quod doctrinam, quae nihil censura dignum continet, prudenter iudicare queat sanam esse, tutam, nec ullatenus sanctitati evangelicae contrariam.

S. Poenitentiaria, perpensis expositis, R. in Christo P. S. R. E. Card. Arch. Vesunt. respondendum censuit:

Ad 1um *quaesitum,* Affirmative, *quin tamen reprehendi censeantur, qui opiniones ab aliis probatis auctoribus traditas sequuntur.*

Ad 2um *quaesitum,* Negative, *habita ratione mentis S. Sedis circa approbationem scriptorum Servorum Dei ad effectum canonizationis.*

Datum Romae, in S. Poenitentiaria, 5 *Iulii* 1831.

A. P. DE RETZ, *S. Poenit. Reg.*

INDEX TOMI I.

COMPENDII THEOLOGIAE MORALIS

TRACTATUS DE ACTIBUS HUMANIS.

TRACTATUS DE CONSCIENTIA.

TRACTATUS DE LEGIBUS.

—

TRACTATUS DE PECCATIS.

—

TRACTATUS DE VIRTUTIBUS.

—

TRACTATUS DE PRAECEPTIS DECALOGI.

—

TRACTATUS DE PRAECEPTIS ECCLESIAE.

—

TRACTATUS DE IUSTITIA ET IURE.

—

TRACTATUS DE CONTRACTIBUS.

FINIS IMDICIS TOMI I.

ADNOTANDA

I. *Quoties aliquis numerus ex variis auctoribus indicabitur, is ad tractatum eiusdem rei de qua agitur apud illos auctores referendus erit: sic, v. gr., si in tractatu de Legibus reperias* S. Lig. n. 40, *intelligas:* S. Lig. n. 40, in tractatu de Legibus. *Quod si quando locus citatus ad diversum tractatum spectet, id expresse a nobis indicabitur.*

II. *Auctores varios ad confirmandam nostram doctrinam adductos, ad maiorem tractationis perspicuitatem post expositas rei rationes retulimus: non ideo igitur rationes, saltem omnes, iisdem auctoribus indiscriminatim adscribendae sunt. Eorum igitur testimonium scilicet ad doctrinae potius, quam ad rationum confirmationem adducitur.*

PRAEFATIO

AD LECTOREM

Habes, humanissime Lector, in hoc exiguo libello brevem illam quidem, at integram, nisi fallor, rei moralis theologicae tractationem, ex probatissimorum Doctorum tum veterum, tum recentiorum doctrina concinnatam. Cum autem proximis hisce temporibus praeclaram huic scientiae lucem affuderit ex supremo S. Sedis iudicio S. Alphonsus de Ligorio, nil potius certiusque visum mihi est, quam ut egregium hunc ducem sequerer, eiusque doctrinam nova quadam forma ac ordine digestam exhiberem.

Quoad methodum vero, quae planior visa est, hanc libentissime secutus sum. Itaque, in ipsis cuiusvis tractationis exordiis, rei definitionem ac circumscriptionem habebis; utque ea accuratissima esset ac bene in rem quadraret, omnem operam collocavi. Hinc varias reperies subiectae materiae divisiones, seu diversas veluti facies, quas variis ex partibus spectata res offert. Re ita in medio constituta, et in lumine collocata, gradus fiet ad principia quibus, tanquam totidem cardinibus, tota versatur variarum quaestionum solutio. Haec non multa quidem erunt; sed ea tamen, quae totam in se vim contineant, quaeque a gravioribus Theologis prolata, communi suffragio sanciri meruerint. His constitutis, facilis erit et disputatio, ed ad consectaria descensus, seu ad solutionem quaestionum, quod in re morali theologica finis immediatus est. At quoniam in hisce disciplinis

vix ullum reperias punctum in quo et ipsi inter se Doctores consentientes sint, locus erit opportunus controversiis dirimendis, quod ad modum quaestionum praestabo, oppositas inter se sententias committentes, quamque praestabiliorem aut vere probabilem arbitror subindicans. Haec via, hic ordo totius propemodum tractationis. Desiderabis aliquando uberiorem rationum copiam, maiorem auctoritatum numerum, pleniorem etiam alicubi explicationem. Tunc vero non abs re fuerit, si hoc nil aliud quam *Compendium* esse memineris, in quo, si quid desit ex iis quae suis rem numeris absolutam redderent, desiderabitur profecto illud quod Compendio deesse omnino debet.

Ad locutionem quod attinet, in ea brevitatem pro rerum natura invenies, siccitatem non raro procul dubio reprehendes. Ad brevitatem quod spectat, ut huiuscemodi opus postulabat, eam quam maxime sectatus sum: ita tamen, ut ne, dum *brevis esse laboro*, *obscurus* fiam. Itaque, nec vi verborum obrueris, nec in tenebris unquam, ut spero, versaberis. Ad siccitatem vero quod pertinet, illud mihi semper certum persuasumque fuit, lepores veneresque dictionum ab hisce rebus quas tracto, esse vehementer alienas. Igitur dummodo res perspicua sit, si minus venusta ac compta appareat, non admodum sollicitus sum. Clavim thesauro huius scientiae recludendo parem tibi praebere mens mea est. At tua, inquies, clavis ferrea est. Esto; modo aperiat, satis erit. Experire usum, et si thesaurum moralium disciplinarum reserare valeat, nihil aliud mihi in votis est. Amplam laboris mei mercedem recipiam, si hoc Opusculum in maiorem Dei gloriam, tuamque utilitatem cedat. Unum restat, ut te orem, humanissime Lector, benevolo sis animo; et si quando venia aliqua danda sit, benignius impertiaris rogo. Vale.

PROOEMIUM

Antequam ea pertractare incipiamus, quae nostrae huic scientiae subiiciuntur, operae pretium esse videtur in ipso aditu aliquantulum consistere, et ea quae ad nostram doctrinam spectant universim considerare. Ac primo quidem *scientiae theologicae* est non solum de his disputare divinae revelationis mysteriis, quae fidei dogmata appellantur, sed etiam ad ea omnia se porrigere, quae ad hominum mores rite effingendos a Deo revelata, et cum integro revelationis deposito Ecclesiae magisterio concredita sunt. Verum, cum humani mores non solum iuxta rectae rationis leges, sed etiam iuxta revelatae voluntatis Dei normam exigendi sint, ut per supernaturalium virtutum actus ad supernaturalem vitam et beatitatem dirigantur, manifestum est prima nostrae scientiae elementa non aliunde quam ex fidei dogmatibus esse accipienda. Serviat igitur huic nostrae disciplinae humana ratio; fides vero et iudicium magisteriumque Ecclesiae praeeant in omni nostra disputatione, necesse est. Iure igitur huic scientiae *Theologiae moralis* nomen factum est. Atque ex hoc ipso, quanta sit eius laus ac dignitas planum fit. Haec enim, immotis Fidei catholicae dogmatibus innixa, ac divinis ornata virtutibus, ad ipsum sanctitatis omnimodae culmen pertingit. Haec scientia est, quae praecipuam hominis partem, cor, inquam, scrutatur, eius morbis medetur, sordes abstergit, eique tutam ad Deum inter tot humanae vitae scopulos, fide praelucente, commonstrat. Hinc facile apparet quanti illa scientia habenda sit, quae ipsos Dei cooperatores, animarum rectores efformat, ut suum ipsi officium cognoscant, et ad alios regendos subsidia, ad sanandos remedia, ad benigne excipiendos paterna viscera habeant. Quae cum ita sint, nemo est qui non videat quanta sit huius scien-

tiae non utilitas modo, sed etiam necessitas. Idcirco GREGORIUS MAGNUS, in libro *de pastorali Officio,* exclamat: ARS ARTIUM REGIMEN ANIMARUM. Quod post ipsum alii Doctores ac prima huiusce disciplinae lumina iisdem propemodum verbis ingeminare non dubitarunt. Quod si viri scientia ac usu peritissimi ita de hac re senserunt, si salebrosissimum inter omnia hoc officium asserere non inficiati sunt, quid de iis sentiendum est, qui vixdum aliquid de hac arte summis labiis degustarunt, ad formidandum hoc munus accedunt? Utinam rarius illud esset malum deplorandum, ut *coecus coeco ducatum praestans, uterque in foveam* collabatur! Ii igitur qui ad hoc munus vocari se sentiunt, secum ipsi reputent, alteque animo reponant rem esse summi momenti studium illud quod se suosque subiectos a tanto periculo eripere potest.

Hactenus de scientia moralis theologiae universim; nunc breviter de eius partibus in suum ordinem distribuendis. Ac primo quidem *de natura actuum humanorum,* prout bonitatem et pravitatem moralem spectat, prima nobis erit disputatio, quae veluti fundamentum erit aliarum disputationum. Hinc duplex statuenda regula morum, altera quidem *interna* quae est *ipsa conscientia*, altera *externa,* seu *humanae ac divinae leges.* Subinde de humanis actibus loquemur, prout huic duplici normae consentiunt, sive dissentiunt, seu de *peccatis* et *virtutibus.* Huc usque omnia generatim: dein variae leges ac praecepta erunt in medium afferenda ac praecipue *Decalogi* atque *Ecclesiae*, ut exinde varia iura ac officia definiri queant. At quoniam septimum Decalogi praeceptum amplissimam quaestionem implicat *de iustitia et iure* necnon *de contractibus,* tota haec disceptatio speciali loco tractabitur. Venient deinde *varii hominum status* considerandi, suaque unicuique propria officia inquirenda. Posthaec de subsidiis quae Deus ad hominum salutem suppeditat agemus, scilicet, *de Sacramentis.* Denique *de poenis ecclesiasticis,* seu *de censuris et irregularitatibus,* sermonem habebimus, quo totum hoc opus concludemus. Nunc tempus est, ut ad singula haec pertractanda ad MAIOREM DEI GLORIAM accedamus.

IMPRIMATUR

Fr. Hieronymus Gigli Ord. Praed. Sacri Palatii Apost. Magister.

IMPRIMATUR

Petrus de Villanova Castellacci Archiep. Petrae Vicesgerens.

COMPENDIUM
THEOLOGIAE MORALIS

TRACTATUS
DE ACTIBUS HUMANIS

Cum Theologia Moralis tota versetur circa actus humanos informandos, ac dirigendos, exordium tractationis nostrae ab ipsis *humanis actibus* merito ducendum est.

Agendum igitur hic nobis est: 1° de notione, 2° de principiis, 3° de moralitate actuum humanorum.

CAPUT I.

DE NOTIONE ACTUUM HUMANORUM

1. — Definitio. Actus *in genere* est determinatio potentiae, seu est facultas agendi in exercitio posita, vel etiam est exercitium facultatis agendi. — Ipsa potentia dici solet *actus primus*, et eius determinatio *actus secundus*.

Actus vero *humanus* ille est, qui procedit a deliberata hominis voluntate; seu est actus procedens a voluntate libera cum advertentia ad bonitatem vel malitiam actus. Actus igitur humanus idem sonat ac actus moralis.

Etenim ille solus potest dici *humanus* actus, qui procedit ab homine in quantum homo est, et differt a creaturis irrationabilibus (*a*). Porro homo, ut *talis*, tunc solum agit, quando in agendo

(*a*) Ex hoc dicendi modo neoterici quidam post Alasiam inepte concludunt, intellectus quoque actus quoslibet, uti sunt cogitatio, perceptio, iudicium, ratiocinium, itemque actus voluntatis etiam non liberae prorsus esse *actus humanos*, quia, inquiunt, iis potentiis

utitur facultatibus sibi essentialibus, scilicet cognoscendi, volendi, et libere se determinandi; ergo non datur actus *proprie* humanus, quin a deliberata seu libera hominis voluntate procedat. — *S. Thom.* 1. 2. *qu.* 1. *art.* 1.

Hinc differt ab actu hominis (*a*), qui fit in homine, vel ab homine absque ulla deliberatione, ut sunt actus indeliberati, seu motus *primo-primi*, vel actus hominis penitus distracti, somniantis, delirantis, amentis, ebrii, aut usu rationis quomodocumque destituti (*b*).

2. — Divisio. Actus humanus multiplex est:

1° *Elicitus*, vel *imperatus*. *Elicitus* dicitur qui consummatur in ipsa voluntate, ut actus amoris, odii, desiderii. *Imperatus* vero qui, imperante voluntate, perficitur ab alia potentia vel interna, ut actus cogitandi, vel externa, ut actus ambulandi, scribendi.

2° *Internus*, vel *externus*. Actus *internus* ille est, qui internis animae potentiis tantum perficitur, qualis est actus cogitandi,

---

perficiuntur, quibus homo essentialiter a brutis differt. Non intellexerunt isti scilicet, discrimen hominis a brutis heic a Doctoribus usurpari non solum quoad facultatum substantiam, sed potissime quoad operandi modum (Vid. Suarez in 1. 2. Tract. 1. Disp. 2. Sect. 2. a n. 7). Et iste quidem innovandi abusus hunc unice fructum afferre potest, tum ut homines se mutuo non intelligant, et controversias moveant, quae mere ex alterius sententiis non perceptis oriantur, tum ut in doctorum libris, imo et ecclesiasticis monumentis decretisque legendis gravissime errandi periculum subeant.

(*a*) Neotericus quidam, abiecta consueta veterum distinctione in *actus hominis,* et *actus humanos*, novam invexit actuum *naturalium* seu *animalium*, et actuum *personalium;* quippe, ut inquit, facultates intellectus et voluntatis, utpote summum activum principium, *personalitatem* constituunt. Atqui prona hinc via ad graves errores patet; si enim in *summo* seu *supremo activo principio* personalitas constituitur, iam Deus pro unica natura, seu activo *principio* unicam personam, duplicem vero Christus, pro duplici natura habebit.

(*b*) Placuit nonnullis multiplices in homine actus distinguere secundum quod S. Gregorius M. (Hom. 29. in Evang.) hominem dixit aliquid de omni creatura habere, ut proinde 1.° alii actus dicantur *naturales*, uti vivere, vegetare, crescere etc., alii 2.° *animales*, etiam brutis communes, uti comedere, ambulare etc., alii 3.° *hominis*, uti loqui, ridere, intelligere etc., alii 4.° denique *humani*, qui a deliberata voluntate procedunt; in quibus intellectus se habet ut conditio, libera autem voluntas ut causa.

amandi. Actus vero *externus*, seu *mixtus*, ille est, quem voluntas per corporis organa producit. Actus internus specialius *actus* dicitur, et actus externus potius *actio* nuncupatur (*a*).

3° *Bonus, malus, indifferens.* Actus *bonus* dicitur ille, qui conformis est rectae rationi; *malus*, qui non est illi consentaneus; *indifferens*, qui rationis normae neque conformis est, neque repugnat. — Actus bonus aut indifferens dicitur etiam *licitus* (*b*): actus vero malus, *illicitus*.

4° *Naturalis*, vel *supernaturalis*. *Prior* ille est, qui solis naturae viribus producitur; posterior vero, qui auxilio divinae gratiae perficitur (*c*).

5° *Validus*, vel *invalidus*. Actus *validus* ille est, qui gaudet omnibus requisitis ad effectum proprium producendum essentialibus. *Invalidus* autem ille est, qui vel uno quopiam ex essentialibus caret. Sic est validus contractus in quo requisita sive lege naturali, sive lege positiva ad eius valorem reperiuntur. Secus invalidus est habendus.

CAPUT II.

DE PRINCIPIIS ACTUUM HUMANORUM

Tria numerantur: 1° cognitio, 2° voluntas, 3° libertas.

3. — Haec enim sunt constitutiva actuum humanorum, seu ad quemlibet actum proprie humanum requisita, ut ex definitione actus humani patet. Voluntas cognitionem praeviam necessario supponit; nihil enim potest esse obiectum voluntatis, quin prius ope intellectus apprehensum fuerit.

Hinc axioma: *Nihil volitum quin praecognitum.* Utrumque autem supponit libertas. Etenim libertas est facultas eligendi,

(*a*) Consideratio actus *interni* vel *externi* eo maxime nunc spectat, utrum actus internus, v. gr. voluntatis consensus, exterius ullo modo prodeat seu manifestetur.

(*b*) Qui actus in individuo indifferentes non admittunt, eo ipso quemvis actum licitum etiam ut moraliter bonum habent.

(*c*) Supernaturalis actus *meritorius* dicitur vel de *condigno* vel *de congruo*, prout ipsi retributio aliqua vel ex iustitia, vel ex mera decentia ac benignitate Dei rependitur.

seu ad actum aliquem sese determinandi; electio autem fieri nequit, nisi voluntate seipsam in hanc vel in alteram partem praecognitam movente.

ARTICULUS I.

DE VOLUNTARIO

§. I. *De voluntario in genere.*

4. — Definitio. Voluntarium, seu actus voluntarius, est ille qui procedit a voluntate cum cognitione finis, id est praevia cognitione intellectuali. Ratio huius definitionis patet ex modo dictis, seu ex necessitate praeviae cognitionis, ut voluntas ad actum se determinare possit.

Hinc differt: 1° a *volito* (*a*), quod potest esse obiectum actus tantum inefficacis, quin sit effectus proprius voluntatis: sic pluvia in terram aridam effunditur iuxta volitum seu votum agricolae, non autem ex eius voluntate procedit; 2° a *spontaneo*, quod fit cum cognitione mere sensitiva et materiali, adeoque imperfecta, et communiter brutis tantum applicatur.

Nota. 1° Spontaneum dicitur a nonnullis Theologis convenire tantum brutis. Inclinatio autem agentis rationalis qui rationis compos non est, aut ad moralitatem actus non attendit, ab iisdem dicitur *voluntarium imperfectum;* sed quaestio haec nominis tantum est. 2° Quoties de voluntario agemus, de eo voluntario quod ad ordinem moralem spectat, seu de voluntario cui convenit definitio mox tradita, sermo erit.

5. — Divisio. Multiplex est voluntarium, scilicet:

1° *Perfectum,* vel *imperfectum. Prius* est illud quod fit cum plena cognitione, et pleno voluntatis consensu. *Posterius* vero illud est quod ex subobscura cognitione, aut imperfecto consensu (*b*) procedit.

2° *Voluntarium simpliciter,* vel *secundum quid. Prius* est quod fit ex plena voluntatis deliberatione, et inclinatione. *Po-*

(*a*) *Volitum* non dicitur de actu voluntatis, sed de obiecto, in quod voluntas tendit: et hoc contingere potest, licet obiectum non pendeat a voluntate uti effectus a sua causa.

(*b*) Intellige, ubi non plena adsit deliberatio; qua in re multiplex haberi gradus potest.

sterius vero illud est, quod fit cum voluntatis consensu et cum aliqua repugnantia, seu inclinatione voluntatis in oppositum (*a*) [1].

3° *Directum,* vel *indirectum* (*b*). *Prius* est illud quod in se ipso, seu *per se* intenditur, id est quod immediatum est obiectum voluntatis (*c*), ut furtum a fure patratum, vel occisio a malevolo homicida intenta. *Posterius* illud dicitur quod non est volitum *in se*, sed *in alio* directe volito, sive ut effectus in causa, sive ut aliquid ipsi connexum, v. gr. ebrietas in potatione excessiva, vel homicidium ex temeraria lapidis proiectione [2].

4° *Positivum,* vel *negativum. Prius* est actus procedens a voluntate per realem eius influxum; seu, id est, quod actionem positivam requirit, puta, lectionem, locutionem. *Posterius* illud est, quod procedit ex omissione actus a voluntate dependentis. Unde negative a voluntate procedens dicitur. Talis est omissio

---

(*a*) Communius alii partitionem hanc adhibent cum iis dumtaxat actibus, in quibus aliquid est *voluntarii* simul et *involuntarii;* quando scilicet voluntatis affectio ad duo tendit, quae simul habere non potest, ac proinde circa unum assurgit efficaciter et illud amplectitur, erga alterum inefficaciter, atque adeo relinquit: circa unum habetur voluntas, circa aliud velleitas: in unum fertur absolute, in alterum vero conditionate, nempe nisi prius sit amittendum: atque inde appellatio *voluntatis absolutae* seu *simplicis*, et voluntatis *secundum quid*, nimirum secundum aliquem respectum seu complacentiam inefficacem.

(*b*) Alii cum S. Thoma (1. 2. q. 6. art. 3.) nomine voluntarii *directi* et *indirecti* id intelligunt, quod Auctor dictionibus voluntarii *positivi* et *negativi* mox designat. Quae vero heic traduntur, alia partitione exprimunt *voluntarii in se*, et *voluntarii in causa.*

(*c*) Immediatum obiectum voluntatis esse potest etiam effectus valde remotus, dummodo hic quoque *in se* intendatur. Voluntarium vero *in causa* dices, quod in se non intenditur quidem, attamen secuturum praevidetur.

1 Aliqui vocant imperfectum voluntarium id omne quod, repugnante aliquatenus voluntate, habetur; sed hoc rectius ut perfectum habendum est, quoties procedit ex perfecta cognitione mentis, perfectoque consensu voluntatis: sufficit enim ad mortale peccatum in materia graviter prohibita.

2 Voluntarium indirectum potest esse perfectum, seu fieri ex plena rei cognitione, et proinde ex pleno consensu in volitione causae, seu rei directe volitae; proinde *per se* a peccato mortali excusare non valet.

Missae in eo qui, ad instantem eius celebrationem attendens, studio vacat.

5° *Expressum,* vel *tacitum.* Dicitur quidem *expressum*, si verbis aut signis manifestetur; *tacitum* vero, si adesse ex facto aliquo aut etiam omissione notum fiat. Sic peccata subditorum sunt Superiori voluntaria et imputabilia, si iis se non opponat, licet possit, ac debeat. Hinc regula 43. iuris: *Qui tacet consentire videtur* (*a*).

6° *Actuale*, *virtuale*, *habituale* et *interpretativum.* Dicitur *actuale*, si a voluntate actualiter influente procedat, ut, v. gr., contritio in eo qui hic et nunc poenitentiae actum elicit. *Virtuale* est, si vi actus prius positi, et in agentem moraliter influere pergentis, proveniat, ut absolutio a confessario distracto impertita. *Habituale* vocatur, si olim fuit quidem habitum, nec retractatum, sed nunc neque directe neque reflexe in voluntate perseveret, aut in actum influat. *Interpretativum* nuncupatur, si neque physice neque moraliter est habitum, sed prudenter praesumi potest, et haberetur, si de eo cogitaretur, aut cogitari posset. Sic infirmus sensibus destitutus, si christiane vixerit, recte praesumitur Extremam Unctionem velle suscipere (*b*).

Resolves:

6. — 1° In eodem actu haberi potest voluntarium directum seu *in se,* voluntarium indirectum seu in causa, et involuntarium. Exemplum: *Titius* quaerens *Caium* inimicum ad mortem, eum aggreditur, cum periculo laedendi etiam eius socium quem cernit comitantem; sed, praeter utrumque, glande ferit quoque

---

(*a*) Ad rite intelligendum axioma: *Qui tacet consentire videtur*, facere possunt istae regulae. I. Consentire quis censetur in favorabilibus. II. Item tacens, ubi alioquin intercedit obligatio aliqua aut necessitas contradicendi, et expedita ad id facultas; quo spectat et illud effatum: *Scientia et patientia in iis, quae sunt modici praeiudicii, consensum operatur.* III. Tacens, ubi communi consilio ac suffragio deliberatur, si quid iniuste aut minus recte decernitur. IV. Item, qui plura rogatus, de quopiam silet, dum reliqua recusat. V. Adde casus ex iuris dispositione, v. gr., filii tacentis in sponsalibus pro ipso a parente contractis.

(*b*) Differt voluntarium *interpretativum* a *tacito*, quod in illo nullus, in hoc verus adsit consensus. Utrumque autem dici solet voluntarium praesumptum, quia praesumitur suo modo adesse.

Sempronium quem neque videbat, neque hic adesse suspicari poterat. *Caius* percutitur ex voluntario directo *Titii*, *socius* ex voluntario in causa, et *Sempronius* praeter omne voluntarium.

2° Ubi nulla est advertentia ad praeceptum, seu ad ordinem moralem, nullum est voluntarium *proprie* dictum, id est rationem habens moralitatis, et proinde nullum peccatum. — *S. Lig. num. 8.*

3° Ubi est semiplena mentis advertentia, adest tantum semivoluntarium, quod non excedit peccatum veniale in violatione praecepti etiam gravis, ut evenit in semisopitis, aut ad alia distractis. — Idem de imperfecto voluntatis consensu teneto. — *S. Lig. ibid.*

4° Aliquis actus potest esse voluntarius sub uno respectu, non vero sub alio, prout aliter vel aliter cognoscitur : sic qui occidit aliquem, ignorans illum esse Sacerdotem, committit solum homicidium, non vero sacrilegium. — *S. Lig. ibid.*

5° Qui violat grave praeceptum, inductus timore humano, aut minis sociorum, ponit actum *simpliciter voluntarium*, et quidem graviter peccaminosum in materia gravi, quia agit cum tota voluntatis determinatione, etsi aegre agat, et libentius hoc non egisset; sed actus ille est etiam involuntarius *secundum quid,* et proinde minus culpabilis evadit. — *S. Lig. n. 21.*

6° Voluntarium non solum actuale, sed etiam virtuale in actus moralitatem aut validitatem efficaciter influit, ita ut ille actus sit bonus vel malus, validus aut invalidus; secus vero dicendum de voluntario habituali et interpretativo, ut ex eorum definitione manifestum fit.

7° Omissio potest esse voluntaria, sicut actus positivus voluntatis; non tamen, secluso praecepto, potest esse ad culpam imputabilis. Sic omittens Missam die feriali non peccat.

8° Ut omissio sit voluntaria et simul ad culpam imputabilis, requiritur ut actus omissioni oppositus sit in potestate voluntatis, necnon ut adsit obligatio illum ponendi. — *S. Lig. n. 11.*

§. II. *De voluntario in specie.*

Cum in caeteris voluntarii speciebus nulla specialis difficultas occurrat, solum dicemus:

De voluntario indirecto, seu in causa.

Praenotanda:

7. — Voluntarium indirectum seu in causa, ut dictum est, non intenditur *in se,* sed ex alio directe volito, velut effectus ex causa, cernitur secuturum. Est verum voluntatis obiectum, licet indirectum; qui enim vult causam, vult quoque effectum ex ea sequentem, si effectum hunc praevideat. Hinc effatum: *Qui est causa causae, est causa causati.* Sic, quando quis peccat coram aliis, scandalum ex eius peccato proveniens ratione voluntarii indirecti ipsi imputatur.

Causa autem multiplex distinguitur, scilicet:

1° *Physica,* vel *moralis. Prior* ea est quae physice agendo effectum producit, ut ignis incendium, sol lucem. *Posterior* ea est quae aliam causam libere agentem ad agendum efficaciter movet. Sic homicidium iubens causa moralis est occisionis.

2° *Immediata,* vel *mediata. Prior* ea est quae effectum producit, nulla alia intercedente causa, v. gr. si quis transfodiat pectus alterius, erit causa immediata eius mortis. *Posterior* ea est quae effectum non producit, nisi alia causa interposita. Hinc causa moralis est semper causa mediata.

3° *Proxima,* vel *remota.* Dicitur *proxima,* si habeat connexionem necessariam vel ordinariam cum effectu. *Remota* vero est quae, licet effectum producere valeat, vim tamen magnam non habet et in illum non influit notabiliter, vel ea est ex quà effectus ut plurimum non provenit.

4° *Causa per se,* vel *per accidens. Prior* ea est quae ex natura sua tendit et ordinatur ad effectum producendum. Sic potus excessivus est causa *per se* ebrietatis. *Posterior* est ea quae non est ex natura sua ordinata ad effectum, attamen aliquando, intercedente aliqua circumstantia, illum producere valet. Sic homicidium ex ebrietate sequi potest. Plerumque haec ultima divisio in praecedentem recidit.

NOTA. Effectus malus sequens ex voluntario indirecto, seu ex directa volitione causae, non semper est ad culpam agentis imputandus, sed ad sequentia principia attendendum est.

Principia:

8. — I. *Principium.* Triplex conditio requiritur, ut effectus agenti, seu ponenti causam imputari queat, scilicet:

1° Ut agens effectum, *saltem in confuso*, praeviderit. Ratio est, quia effectus nullo modo praevisus, nullatenus potest esse voluntarius: *nihil enim volitum quin fuerit praecognitum.* Hinc ebrietas voluntaria non est, nec ei imputanda, qui inebriatur ex modico vino, cuius vim ignorabat [1].

2° Ut agens potuerit non ponere causam; secus enim, deficiente libertate, necessario deficeret voluntarium. Aliunde obligatio dari nequit quando adimpleri non potest. Hinc axioma: *Nemo ad impossibile tenetur.* Hinc etiam *Aug. de Lib. arb. lib.* III. *cap.* 18: *Quis enim peccat in eo quod nullo modo caveri potest?*

3° Ut agens teneatur non ponere causam, aut positam tollere. Si enim non detur obligatio vitandi causam, effectus ex illa sequens imputari nequit; quia agens iure suo utitur, et se habet tantum permissive quoad effectum. Hinc motus inordinati non imputantur medico vel chirurgo in exercitio artis suae, quasi voluntarii; quia isti artem suam ad hunc effectum praecavendum omittere non tenentur, sed e contrario iustam habent rationem eam exercendi, ut ex principio sequenti magis declarabitur. — *S. Thom.* 1. 2. *qu.* 20. *art.* 5.

9. — II. *Principium.* Licet ponere causam bonam aut indifferentem ex qua immediate sequitur duplex effectus, unus bonus, alter vero malus, si adsit causa gravis, et finis agentis sit honestus. — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 64. *art.* 7.

Ratio huius principii est, quia, si id non liceret, agens peccaret, vel ex intentione pravi effectus, vel ex positione causae, vel ex praevisione effectus mali. Porro nullum ex his dici potest.

Etenim: 1° hoc illicitum esse non potest ratione finis, quippe qui supponitur honestus; 2° neque ratione appositionis causae, siquidem supponitur bona, vel saltem indifferens; 3° neque ex praevisione pravi effectus, nam, in hypothesi, malus effectus saltem per bonum compensatur. Porro quisque ius habet ad bo-

[1] Quidam contenderunt sufficere ad culpam, ut malus effectus *potuerit*, aut *debuerit praevideri;* sed negandum est suppositum, scilicet, posse praevideri effectum, si de facto non praevideatur *saltem in confuso:* prima enim idea alicuius rei non est in hominis potestate.

num finem obtinendum ex causa honesta, ubi malo bonum non superatur; ius autem ad finem creat ius ad media, etc... Ergo...

Quatuor autem conditiones in hoc principio enuntiatae omnino requiruntur, scilicet: ut honestus sit finis agentis, ut causa sit bona, vel saltem indifferens, ut effectus bonus sit immediatus, et adsit ratio gravis ponendi causam, nec teneatur agens ex iustitia, aut ex officio, aut ex caritate eam omittere.

Etenim: 1° Requiritur finis bonus, idest agens malum effectum intendere non debet, quia secus quid inordinatum intenderet, et proinde peccaret. Ergo in pravo effectu nullo modo sibi complacere debet.

2° Requiritur causa bona, vel saltem indifferens, scilicet ut actus nulli legi opponatur. Ratio evidens est. Etenim, si causa in se mala foret, per se reatum induceret.

3° Requiritur ut bonus effectus aeque immediate ex causa sequatur. Ratio est, quia, si causa directe et immediate pravum haberet effectum, et, nonnisi mediante illo pravo effectu, bonus effectus proveniret, tunc bonum ex malo quaereretur: porro nunquam fas est malum, quantumvis leve, patrare ad bonum quodcumque procurandum; nam, iuxta pervulgatum axioma ex Apostolo deprromptum, *Rom.* 3. 8: *Nunquam sunt facienda mala ut eveniant bona.* Sic mentiri tibi non licet, etiam ad vitam hominis salvandam.

4° Requiritur ut adsit ratio gravis ponendi causam, nec teneatur agens ex alia obligatione eam omittere; quia aequitas naturalis nos obligat ad vitanda mala, et praecavenda proximi damna, quando id facile possumus. Aliqui volunt ut effectus bonus saltem malum compenset; sed id minime requirunt alii non pauci: sic, v. gr., non solum permittunt occidere iniustum vitae aggressorem, si quis se aliter tueri non possit, sed etiam iniustum bonorum invasorem, etc.

Nota. Eo maior ratio requiritur ad agendum in tali casu, quo propinquius causa malum effectum attingit, quo probabilior est malus effectus, vel quo minus ius ad actionem in se spectatam habetur.

Resolves:

10. — 1° Effectus malus, qui sequitur *per accidens* ex causa voluntaria, non est ad culpam imputabilis, nisi adsit circumstantia accidentalis unde praevideatur effectus: v. g. vendere arma

in genere nullum est malum ; sed malum est ea vendere alicui furioso. Ratio est, quia talis effectus non est proprie voluntarius, nisi sit intentus. Etenim effectus ille non continetur in causa per necessariam connexionem, cum ad huiusmodi effectum causa non ordinetur. Ergo causam ponens in effectum efficaciter non influit; ergo effectus non est imputandus. — *Reuter*, *n.* 15.

2° Voluntariae sunt blasphemiae, impudicitiae, rixae aut iniustitiae quae in ebrietate fiunt, quando praevideri possunt a bibulo, sufficienter autem praevidentur ex consuetudine talia in hoc statu peragendi, et proinde sunt in causa voluntariae, et ad peccatum imputabiles.

3° Non peccat belli dux, si, tempore obsidionis, ad arcendum hostem incendat agros, etc...., etsi per accidens patiantur incolae innocentes. Item, si incendat turrim in qua cum hostibus, casu, peregrini bello extranei includuntur; quia causa damni huius est in se honesta, et malum innocentium mere *per accidens* sequitur, nec intenditur, sed tantum permittitur.

4° Non peccat Sacerdos, qui porrigit Communionem peccatori occulto publice petenti ; quia, quamvis sacrilegium sit malum ingens, tamen damnum publicum ex denegatione secuturum magis vitandum est.

5° Non peccat qui pecunia egens, nec aliunde habere valens, mutuum petit ab usurario, lucrum iniustum exacturo ; quia petitio pecuniae non est causa per se voluntatis exigendi iniustas usuras, et usurario soli pravus suus animus est imputandus.

6° Peccat graviter puella, ex delicto gravida, quae abortum procurat ad vitandam infamiam, quia non adest sufficiens causa damnum eiusmodi proli inferendi.

7° Advocatus non tenetur omittere iustam defensionem, ex qua secutura est mors iniusti invasoris. Ratio est, quia vita innocentis praeponderat vitae nocentis. Non est igitur attendenda damnatio, quam subire debet malefactor, quia haec non sequitur ex iusta invasi defensione, sed ex invadentis malitia, quae ipsi voluntaria ac libera fuit.

8° « Si causa remote et leviter influat in effectum malum, et « ex ea etiam sequatur aliquis bonus effectus, quamvis non prae« ponderet, aut non aequivaleat malo, non est obligatio auferen« di causam, quia minor ratio requiritur ad ponendam causam « leviter tantum et remote influentem in malum, quam si gra« viter et proxime influeret. Hinc non teneris abstinere a collo-

« quio honesto et utili propter carnales motus inde exurgentes. » — *Billuart, diss.* 1. *art.* 1.

9° « Si vero causa remote et leviter influens sit in se venia-
« liter mala, aut ex ea nullus sequatur bonus effectus, erit tum
« obligatio eam auferendi, sed levis, et sub veniali tantum, ni-
« si agatur de gravi damno proximi: quia ista obligatio aesti-
« manda est iuxta quantitatem influxus causae. Cum enim effe-
« ctus non sit voluntarius, nisi in causa, et leviter ac remote
« contineatur in causa, leviter est in ea voluntarius, adeoque
« leviter ad culpam imputabilis, et idcirco levis obligatio aufe-
« rendi causam ob illum effectum. » — *Billuart, ibid.*

10° Omissio actuum de quibus homo nullatenus cogitat, non potest esse, ne indirecte quidem, voluntaria; quia illi actus sunt impossibiles, cum sint penitus ignoti. Attamen talis omissio potest esse voluntaria et imputabilis in causa, si oblivio ex praecedenti negligentia proveniat.

11° Qui scienter ponit causam actionis, vel omissionis, in eo instanti ipsius malitiam coram Deo contrahit, etsi actio vel omissio reipsa non sequatur, et proinde eam ut volitam confiteri tenetur. — *V. Casus, t.* 1. *n.* 7. *et seq.*

Nota. Innumerae aliae casuum solutiones fient passim ex iisdem principiis de voluntario indirecto seu in causa, praesertim ubi de scandalo, necnon de cooperatione ad peccatum alterius, et in damnum proximi.

ARTICULUS II.

DE LIBERO

11. — Definitio. Liberum est illud quod procedit a voluntate seipsam determinante cum potentia non agendi. Libertas vero est facultas agendi vel non agendi, seu facultas unum eligendi prae alio. Hinc omne liberum est voluntarium, sed non vice versa.

Nota. Licet liberum et voluntarium in se distinguantur, ut patet ex definitione utriusque, practice tamen loquendo, in homine *viatore* reapse non distinguuntur; quoties enim actus aliquis est voluntarius, est etiam liber, et vice versa. Ratio est, quia homo viator, sui compos, nunquam necessario agit.

Divisio. Variae speciei libertas datur:

1° Libertas a *necessitate*, id est libertas indifferentiae, seu electionis, quae est immunitas ab omni necessitate intrinseca antecedente, et est libertas proprie et stricte dicta.

2° Libertas a *coactione*, seu libertas *spontaneitatis*, quae est immunitas ab omni violentia extrinseca.

3° Libertas *contradictionis* vel *contrarietatis*, prout est facultas se ferendi ad contradictoria, v. gr., studendi, aut non studendi; vel est libertas se ferendi ad contraria, v. gr., amandi, vel odio habendi.

4° Libertas *specificationis*, quae est facultas se ferendi ad diversa, v. gr., ambulare, ludere, etc.

His praemissis, catholicae doctrinae praecipua fundamenta paucis subiicienda sunt.

PROPOSITIO 1.ª

12. — *Homo in statu naturae lapsae liber est ab omni necessitate intrinseca.*

Constat 1° *ex Scriptura sacra.* Sic enim *Eccli.* 31. 10: *Erit illi gloria aeterna qui potuit transgredi, et non est transgressus; facere mala, et non fecit.* Et *Eccli.* 15. 14: *Deus ab initio constituit hominem, et reliquit illum in manu consilii sui. Adiecit mandata et praecepta sua: si volueris servare mandata, conservabunt te..... Ante hominem vita et mors, bonum et malum; quod placuerit ei, dabitur illi.* Eadem doctrina ex sexcentis aliis sacrae Scripturae locis confirmatur.

2° *Ex ratione.* Homo potest mereri et demereri, seu elicere actus meritorios et demeritorios, iuxta omnes; atqui ad hoc requiritur libertas a necessitate: etenim, nisi homo esset liber, non esset dominus actus sui, cum non posset eum ponere, vel ab eo abstinere; ergo actus ille non posset ipsi imputari neque ad meritum neque ad poenam. Et vero, ad quid praecepta homini imponerentur? Ad quid prodessent adhortationes? Ad quid praemia, minae, et poenae nisi homo libertate potiretur? — Praeterea constat ex sensu intimo, cum homo se sentiat liberum, et aliunde sensus intimus fallere nequeat. Ergo....

3° *Ex definitione Ecclesiae.* Sic enim sancitum fuit in *Conc. Trid. sess.* 6. *can.* 5: *Si quis liberum hominis arbitrium post Adae peccatum amissum et extinctum esse dixerit, aut rem esse de solo titulo. .., anathema sit.*

Confirmatur ex damnatione *prop. seq.* Iansenii ab Innoc. X facta: *Ad merendum vel demerendum in statu naturae lapsae non requiritur libertas a necessitate, sed sufficit libertas a coactione* (*a*).

PROPOSITIO 2.ª

Homo viator non tantum est liber libertate contradictionis, sed etiam libertate contrarietatis, qua ad malum ferri potest.

Constat ex omnibus rationibus et testimoniis mox relatis, v. gr. ex illis verbis: *Potuit transgredi...., facere mala*, etc.

Tota autem essentia liberi arbitrii sita est in libertate *contradictionis;* tota enim eius essentia consistit in eo quod sit facultas agendi, vel non agendi: atqui hoc praestat libertas *contradictionis*, ut patet. Ergo..... Hinc potentia peccandi non est de ratione liberi arbitrii. — *Vide plura de libertate in Theologia dogmatica.*

ARTICULUS III.

DE OPPOSITIS VOLUNTARIO ET LIBERO

Quatuor opponuntur, scilicet: ignorantia, concupiscentia, metus et vis, seu violentia.

§. I. *De ignorantia.*

13. — Definitio. Ignorantia generatim sumpta est carentia scientiae.

Divisio. Distinguitur ignorantia:

1° *Positiva*, vel *negativa*, prout est carentia scientiae debitae; vel carentia scientiae indebitae; v. gr. ignorantia iuris canonici in rustico.

(*a*) Adverte insuper, libertatem Adami peccantis non sufficere, ut hominis lapsi actiones evadant morales ac demeritoriae. Definitum id habemus in proscriptione huius thesis Christiani Lupi, quae prima est inter 31. damnatas ab Alexandro VIII: *In statu naturae lapsae ad peccatum formale et demeritum sufficit illa libertas, qua voluntarium ac liberum fuit in sua causa, peccato originali et libertate Adami peccantis.*

2° *Iuris*, vel *facti*, prout versatur circa legis, vel facti particularis, existentiam.

3° *Vincibilis*, vel *invincibilis*, prout, adhibita diligentia, vinci potest, vel non. — Est autem *physice* invincibilis, si nullo modo vinci possit (*a*); *moraliter* vero invincibilis, si, adhibita morali diligentia, tolli nequeat. Moralis autem censetur ea diligentia, quam viri prudentes, pro rei gravitate, adhibere solent. Non datur ignorantia vincibilis nisi cognoscatur, saltem *in confuso,* obligatio ulterius inquirendi; quia prima idea non est in hominis potestate.

4° Ignorantia *antecedens* ea est quae praecedit omnem voluntatem, *consequens* vero quae eam aliquo modo subsequitur (*b*).

Hic mentio quoque facienda ignorantiae *concomitantis*, qua quis ignorat quid agat, sed adhuc ageret, licet non ignoraret. Ipsa in actum nullatenus influit. — *Scav.*

Ignorantia vincibilis triplex distinguitur, scilicet: 1° *simpliciter talis*, quando ad eam depellendam diligentia aliqua, non tamen sufficiens adhibetur; 2° *crassa* seu *supina*, quando nullum aut vix ullum in veritate indaganda studium apponitur; 3° *affectata*, quando quis media ignorantiam deponendi voluntarie refugit, ne a suo proposito retrahatur.

Ad ignorantiam invincibilem referenda est oblivio perfecta, et inadvertentia plena. Hae autem, si non sint perfectae, et ex negligentia procedant, ad ignorantiam vincibilem spectant.

(*a*) Huius considerationis nullus usus est in moralibus; nusquam enim Theologi inquirunt, num *physice*, sed solum an *moraliter* ignorantia sit vincibilis.

(*b*) Ad rem S. Thomas (1. 2. q. 6. a. 8.): *Antecedenter se habet ad voluntatem ignorantia, quando non est voluntaria, et tamen est causa volendi, quod alias non vellet. . . . Et talis ignorantia causat involuntarium simpliciter.*

Consequenter autem se habet ignorantia ad voluntatem, in quantum ipsa ignorantia est voluntaria . . . Cum autem ipsa ignorantia sit voluntaria . . . non potest causare simpliciter involuntarium: causat tamen secundum quid involuntarium, in quantum praecedit (idest causat) *motum voluntatis ad aliquid agendum, qui non esset, scientia praesente.*

Et ex his patet, ignorantiam *antecedentem* dici, quae nec voluntaria est, nec vincibilis, atque adeo nec culpabilis, *consequentem* vero et voluntariam esse, et vincibilem, et plus minusve culpabilem.

Principia:

14. — I. Ignorantia invincibilis penitus tollit voluntarium tum quia ipsa non est voluntaria, tum quia nihil esse potest voluntarium, ubi nulla est cognitio. Nullus igitur actus ex ignorantia invincibili procedens agenti imputari potest.

Sic pariter de oblivione et inadvertentia perfecta statuendum, cum eadem ratio recurrat.

II. Ignorantia vincibilis non tollit voluntarium. Talis enim ignorantia est vere voluntaria, sive directe, sive indirecte. Attamen voluntarium minuit, quia est causa illud volendi, quod, ipsa absente, quis nunquam vellet. Idem quoque de oblivione et inadvertentia imperfecta dicito, ob rationis paritatem.

III. Ignorantia crassa et ignorantia affectata multo minus minuunt voluntarium, ac proinde peccatum. Ratio est quia prior ex gravi oritur negligentia, posterior vero de industria ad liberius peccandum retinetur.

Resolves:

1° Coniux peccans cum muliere, quam invincibiliter ignorat esse sororem uxoris suae, reus est adulterii, non tamen incestus, utpote invincibiliter ignorati.

2° Pueri qui egerunt de se illicita sine ullo angore conscientiae vel suspicione malitiae, reipsa formaliter non peccarunt, etsi iam usum rationis adepti fuerint, et proinde postea non tenentur ea confiteri dum esse illicita intelligunt, cum peccata materialia non sint materia confessionis.

3° Si confessarius, vel iudex advertat sibi deesse sufficientem scientiam ad fungendum officio suo, ut oportet, et negligat scientiam acquirere, aut, antequam illam acquirat, pergat munus suum exercere, tenebitur de erroribus ex ignorantia commissis, quos praevidit saltem aliquo modo, quia sunt ipsi voluntarii saltem in causa.

4° Si negligentia in deponenda ignorantia sit tantum venialiter culpabilis, factum ex ea sequens erit tantum imputabile ad culpam venialem. Ratio, quia eiusmodi actus sunt voluntarii atque adeo culpabiles tantum in causa; cum ergo causa, ignorantia scilicet ad gravem culpam non pertingat, effectus quoque levem culpam excedere non potest.

Vide plura alia de ignorantia alibi passim, imprimis in tractatu de Conscientia, de Legibus, de Peccatis, et de Contractibus in genere, ubi de errore. — V. Casus, n. 12. et seq.

§. II. *De concupiscentia.*

15. — Definitio. Concupiscentia est motus appetitus sensitivi, quo voluntas fertur ad bonum sensibile.

Divisio. Duplex distinguitur: alia *antecedens*, et alia *consequens*. Prior est, quae ordine causalitatis quemlibet praecedit consensum voluntatis, eamque ad consentiendum allicit ac trahit. Posterior vero est, quae ordine causalitatis actum voluntatis sequitur, sive quia vehemens voluntatis motus redundat in inferiorem appetitum, sive quia hunc ipsum voluntas directe et de industria excitat.

Principia:

I. Concupiscentia antecedens atque adeo non voluntaria quo maior est et vehementior, magis peccatum imminuit, imo a peccato omnino excusare potest. Ratio, quia motus appetitus sensibilis turbat, minuit, seu etiam impedit iudicium rationis; causae autem, quae diminuunt iudicium rationis, diminuunt et voluntarium. Cum igitur actus in tantum sit peccatum, in quantum est voluntarius, eo ipso concupiscentia, dum voluntarium imminuit, minuit et peccatum; atque adeo ubi intensior ac fortior est concupiscentia, ibi minus est peccatum; imo penitus cessabit ratio peccati, si concupiscentiae motus totaliter usum rationis impediat. S. Thom. 1. 2. q. 73. art. 6; et q. 77. art. 2. 6. et 7 (*a*).

II. Concupiscentia consequens, ideoque voluntaria, non diminuit peccatum, sed magis auget, *seu potius est signum magnitudinis eius, in quantum demonstrat intensionem voluntatis ad actum peccati.* S. Thom. 1. 2. q. 77. art. 6. Prob. 1.ª pars,

(*a*) S. Thomas: *Passio quandoque est tanta, quod totaliter aufert usum rationis, sicut patet in his, qui propter amorem vel iram insaniunt. Et tunc si talis passio . . . non fuerit voluntaria . . . actus omnino redditur involuntarius, et per consequens totaliter a peccato excusat. Quandoque vero passio non est tanta, quod totaliter intercipiat usum rationis. Et tunc ratio potest passionem excludere . . . Unde talis passio non totaliter excusat a peccato.* 1. 2. q. 77. a. 7.

quia peccatum consistit in actu voluntatis rationalis, qui ex hypothesi antecedit motum concupiscentiae sicut causa praecedit effectum. Posterior ergo rationis perturbatio quam concupiscentia inducit, non potest afficere actum peccandi, qui iam praecessit, ideoque nec voluntarii et peccati rationem minuere. Prob. 2.ª pars, etenim, ut habet S. Thomas (De mal. q. 3. art. 11.) : *Quando ex forti motu voluntatis commovetur appetitus sensitivus ad passionem, passio addit meritum vel demeritum, quia est signum, quod motus voluntatis sit fortior : et hoc modo verum est, quod ille qui cum maiori compassione facit eleemosynam, magis meretur* (a), *et qui cum maiori libidine facit peccatum, magis peccat: quia hoc est signum, quod motus voluntatis sit fortior.*

16. Hucusque de concupiscentia, prout est passio appetitus sensitivi ad bonum vel ad malum indifferens, et a theologis consideratur uti minuens aut etiam penitus auferens voluntarium. Nunc nonnulla alia de concupiscentia, prouti hoc nomine designatur pravarum cupiditatum fomes, de quo saepius Apostolus disserit, estque ad malum propensio non solum in inferiori, sed etiam in superiori appetitu residens.

Principia:

I. Utcumque pravi fomitis stimulis animus pulsetur, nulla unquam aderit peccati labes, nisi aliquo modo voluntas aut eis consentiat, aut ipsos, cum potest et debet impedire, non impediat. Communis et certa. Vid. S. Thom. 2. dist. 34. q. 3. a. 1; et Quodlib. 4. art. 21.

II. Voluntatis motus primo-primi, nempe qui praeveniunt usum rationis, et eliciuntur, antequam attendatur ad obiecti convenientiam cum regula morum, prorsus culpa carent. Ratio, quia quatenus usum rationis, et advertentiam ad moralem mali-

---

(a) Ex his patet, ea quae hic dicuntur de motibus sensitivi appetitus in bonum sensibile, aeque spectare ad actus malos ac bonos. Proinde totam doctrinam actibus bonis sic applicat S. Thomas (1.2. q. 77. a. 6. ad 2.): *Bona passio consequens iudicium rationis augmentat meritum; si autem praecedat, ut scilicet homo magis ex passione, quam ex iudicio rationis moveatur ad bene agendum, talis passio diminuit bonitatem et laudem actus.*

tiam praeveniunt, nec voluntarii sunt nec liberi et consequenter formalis peccati sunt expertes. Ita Theologi omnes.

III. Motus voluntatis secundo-primi, qui scilicet ad aliqualem rationis usum consequuntur, eliciuntur tamen cum tenui tantummodo, obscura, et imperfecta ad regulam morum advertentia, in qualibet etiam gravi materia sunt solum peccatum veniale. Ratio, quia eiusmodi actus sunt imperfecte liberi et solum semideliberati; adeoque propter imperfectionem actus a gravi culpa excusantur. Ita pariter Communis Theologorum.

Resolves:

1° Motus utcumque pravi, quousque voluntati displicent, etiam post advertentiam ad regulam morum, omni culpa vacant. Ratio quia ubi est eiusmodi displicentia, nullus est consensus. *Nocere autem non consentientibus, sed utiliter per Christi gratiam repugnantibus, (concupiscentia) non valet,* ut docet Synodus Trid. Sess. 5.

2° Motibus concupiscentiae, post rationis advertentiam, resisti debet saltem per displicentiam virtualem, animum scilicet ad alia distrahendo, nec sufficit, se negative seu neutraliter tunc habere, etiamsi periculum consensus abesse videatur. Ita communiter Theologi.

3° Potissime vero id valet quoad motus concupiscentiae in re venerea, qui ne praetextu quidem luctae et exercitii virtutis retineri debent.

4° Nulla tamen adest obligatio carnalibus motibus positive resistendi, cum talis resistentia subinde magis illos excitet; multoque minus necessaria est resistentia materialis.

5° Non modo quoad carnales motus, sed etiam quoad motus contra fidem et caritatem resistentia mere indirecta per distractionem mentis consulenda est, potiusquam directa aliqua resistentia seu oppugnatio. S. Alf. Lib. 5. n. 9.

6° Nec item tenemur ad positivam resistentiam, adversus quamlibet tentationem, quae diu protrahatur; hoc enim nimis molestum, et innumeris scrupulis obnoxium foret.

7° Quando absit periculum consensus, in motibus concupiscentiae mere negative se habere iuxta veriorem sententiam peccatum tantum veniale est, licet de obiecto gravi agatur, nec alia adsit causa a resistentia excusans. S. Alf. Lib. 5. n. 6.

Quaeres : *Quaenam sint remedia contra motus concupiscentiae adhibenda?*

Resp. Generatim ea quae eorum causis opponuntur. Hinc si proveniant ex phantasia, haec compescenda est, aut ad alia convertenda ; si ex obiectis externis, aut occasionibus, haec fugienda, nisi iustae rationes contra militent, aut ab omnibus obiectis quis moveatur ; si ex complexione, vel humorum abundantia, mortificatio adhibenda est ; si ex timore, ille vincendus est, seu spernendi sunt motus. — *V. Casus n.* 21.

§. III. *De metu.*

17. — Definitio. Metus est trepidatio mentis ob aliquod periculum instans vel futurum sibi aut proxime coniunctis.

Divisio. Metus sic communiter dividitur, scilicet :

1° Metus *gravis*, vel *levis*, prout timetur grave malum, ut mors, mutilatio, dura carceratio, notabile famae detrimentum, magna bonorum iactura, etc. ; vel leve e contrario, et mediocre incommodum, ut amissio rei levis momenti, exiguum famae detrimentum, vel etiam grave, sed ex levi causa, aut quod facile averti possit, etc.

Metus autem gravis est vel *absolute,* vel *relative* talis. Metus dicitur *absolute gravis*, cum mala in se vere gravia timentur ; et *relative gravis* quando, licet levis in se, gravis tamen est respective ad varias personas : sic pueri, mulieres, senes, timore maiori, caeteris paribus, affici solent, quam viri aetate maturi.

2° Metus ab *intrinseco*, vel ab *extrinseco*, prout provenit a causa intrinseca, v. gr. a morbo, ab infirmitate mentis, etc., vel a causa extrinseca sive libera, nempe ab homine, sive necessaria seu naturali, ut ex elementis, contagione, etc.

3° Metus *iuste,* vel *iniuste* incussus, prout causa iusta, v. gr. poenarum iustarum ; vel *iniusta,* hoc est per iniuriam incutitur.

Addendus etiam metus reverentialis, qui habetur quando quis timet ne parentes suos, aut Superiores offendat. Ad metum iustum vel iniustum refertur, prout est eius causa. Potest autem esse gravis, si prudens timor sit, ne diu vel graviter offensi habeantur qui metum incutiunt.

Principia:

18. — I. Actus ex metu quantumvis gravi positus, est *simpliciter*, et *absolute voluntarius* et *liber*. Ratio est, quia vi metus non tollitur cognitio ex parte mentis, nisi penitus mens perturbetur, neque electio ex parte voluntatis quae semper gaudet facultate se determinandi in oppositum. — *S. Lig. n.* 21. Hinc habiti semper sunt ut apostatae, ii qui, metu tormentorum victi, Fidem negarunt.

II. Quae ex metu fiunt, etiamsi sint simpliciter voluntaria, tamen regulariter (*a*) sunt etiam involuntaria *secundum quid:* unde et culpae gravitas minuitur. Ratio est, quia ex hypothesi cum quis solo metu ad agendum impellitur, ita agit, ut absente metu ab agendo refugeret: atque adeo opus ex solo metu factum sociatam quandam tristitiam habet.

III. Si metus rationis usum auferat, actus, ut patet, voluntarius nullo modo esse potest. Si autem non auferat quidem usum rationis, sed illum notabiliter impediat, actus erit imperfecte voluntarius, ob imperfectam rei cognitionem.

IV. Metus sub omni respectu levis saltem in foro externo (*b*) non censetur actuum causa efficax. Praesumitur enim, eiusmodi timorem contemni facile potuisse, atque adeo hominem sua prorsus sponte egisse.

Resolves:

19. — 1° Metus levis nunquam a peccato gravi excusare potest, ubi materia praecepti violati gravis est.

(*a*) Dicitur *regulariter;* quia dolor peccatorum qui ex metu divinae ultionis elicitur, omnem veri *involuntarii* rationem, seu omnem affectum deliberatum erga peccatum excludit.

(*b*) Dicitur in *foro externo;* quia est mera praesumptio, cum alioqui etiam metus levis possit reapse esse causa agendi, adeo ut actus sit quidem *simpliciter* voluntarius, tamen involuntarius quoque *secundum quid;* et quamvis levis metus excusare non possit a gravi ulla obligatione, attamen si iniuste incutiatur, probabiliter in foro conscientiae ius tribuit, ne quis ad contractum ex tali metu initum obligetur. S. Alph. Lib. 3. n. 718.

2° Metus etiam gravis non excusat *per se* a peccato mortali, nec de mortali veniale facit, quoties violatio cedit in contemptum Fidei vel Religionis, scilicet, quoties lex non cessat propter grave aliquod incommodum, ut infra dicetur in *Tract. de Leg. n.* 108.

3° Metus, si rationem perturbet, excusat a mortali, ut dictum est supra de concupiscentia, *n.* 15.

4° Metus ab intrinseco vel a causis naturalibus proveniens, non impedit quominus actus ex illo elicitus sit simpliciter voluntarius, et possit esse validus: sic valet votum ex metu mortis in medio naufragio, aut in gravi morbo emissum. — ***Reuter, n.*** 20. — ***Billuart. diss.*** 1. ***art.*** 7. — ***Elbel, n.*** 48. — ***V. Casus, n.*** 17. ***et seq.***

Nota. Metus gravis excusat a lege humana, secluso societatis aut Religionis damno, quia non censetur legislator velle obligationem legis urgere cum tanto incommodo, ut dicetur infra *de Leg. n.* 108 (*a*).

§. IV. *De vi, seu violentia.*

20. — Definitio. Vis seu violentia est coactio, quae a causa extrinseca et libera alicui infertur, repugnante eius voluntate.

Divisio. Duplex distinguitur violentia, scilicet, *absoluta* vel *secundum quid,* prout coactio alicui omnimode, vel aliquatenus tantum repugnanti infertur (*b*).

Principia:

I. Actus eliciti voluntatis nullatenus cogi possunt, quia voluntati vis inferri nequit. « Invitus nemo potest velle, quia nemo potest nolens velle. » *S. Anselm. de libero arbitrio, c.* 6. — « Contra rationem ipsius actus voluntatis est quod sit coactus, vel violentus. » *S. Thom.* 1. 2. *q.* 6. *art.* 4.

(*a*) Quando autem metus a censuris aliisve poenis delinquentem eximat, aut quando actuum valori obsit, suis locis, ubi de voto, de Contractibus, de Matrimonio, de Censuris etc., disputatur.

(*b*) Dupliciter contingit, quempiam aliquatenus tantum repugnare, scil. 1.° cum vis non est eiusmodi, quae contumaci resistentia frangi aut debilitari non possit, 2.° aut cum vim illatam, quaecumque demum sit, quis non patitur invitus.

II. Actus externi (*a*) ex violentia absoluta positi nullatenus sunt voluntarii aut liberi, nec proinde peccaminosi aut meritorii; actus autem externi qui ex violentia *secundum quid* tantum ponuntur, plus vel minus sunt liberi pro maiori vel minori resistendi difficultate, seu pro maiori vel minori affectu quo quis vim patitur. — *S. Lig. n.* 17-18.

Resolves:

21. — 1° Mulier quae omnimode resistit violentiae, quae ipsi infertur ad eam opprimendam, nullo modo peccat, etiamsi stuprum patiatur; nemo enim peccat omnino invitus.

2° Peccant graviter foeminae vim patientes, si pusillanimitate, aut vano timore, v. gr. offendendi aggressorem etc., non resistant quantum possunt, etiam secluso periculo consensus; quia etiamsi non consentiant in sensualem delectationem, tamen dum minus, quam par est, resistunt, aequivalenter in sui violationem consentiunt, et crimini alterius cooperantur. — An vero peccet mulier vi oppressa, si ob metum mortis clamare omittat, controvertitur. — Probabiliter negandum videtur, secluso consensus periculo. Imo valde probabiliter, secluso consensus periculo, non tenetur mulier ad clamandum, stante periculo cuiuslibet notabilis damni, sive infamiae, vel nimiae verecundiae; quia tunc, si alioqui iam resistat quantum potest, non tenetur cum tanto suo incommodo vim repellere. Sic expresse *S. Lig. l.* 3. *n.* 430. In praxi tamen suadenda est opposita agendi ratio, ob alicuius consensus periculum. — *S. Lig. l.* 3. *n.* 368 (*b*).

3° Aliquando non requiritur resistentia omnino absoluta et continua illatae coactioni, scilicet, ubi ex una parte inutilis foret, et ex altera agitur de materia minus periculosa. Sic martyres ducti ad templa paganorum non peccabant, quamvis ambularent. At in omni casu resistendum est quantum requiritur ad periculum scandali, vel iniuriae Religionis avertendum.

(*a*) Intellige actus extrinsecos voluntati, qui aliis potentiis sive externis, sive internis eliciuntur. Etenim non solum exteriora corporis membra, sed etiam interiores facultates, uti sunt phantasia, appetitus sensitivus etc. vi aliqua extrinseca, v. gr., Angeli tum boni tum mali, voluntate nequicquam reluctante, ad aliquos actus moveri possunt.

(*b*) Conf. La Croix Lib. 3. P. 1. n. 916.

CAPUT III.

DE MORALITATE ACTUUM HUMANORUM

Scilicet: 1° de essentia moralitatis; 2° de eiusdem fontibus.

ARTICULUS I.

DE ESSENTIA MORALITATIS

22. — Theologi non pauci in varias sententias et in intricatissimas quaestiones abeunt ad explicandam determinandamque moralitatis actuum humanorum essentiam. Iuxta communem autem doctrinam, sequentia videntur statuenda:

I. Essentia moralitatis primario consistit in habitudine seu relatione actus humani ad legem aeternam, quae est ratio divina, seu voluntas Dei ordinem naturalem conservari iubens et perturbari vetans. Ratio est, quia sola lex aeterna potest esse primaria morum regula. Etenim huiuscemodi regula debet esse infallibilis, indefectibilis et valens obligare in conscientia; atqui talis est sola lex aeterna, cum caeterae leges vim obligandi ab ea sola accipiant: ergo lex aeterna est prima et essentialis morum regula. Sic ex *S. Thom.* 1. 2. *q.* 9. *art.* 2.

II. Essentia moralitatis secundario consistit in habitudine actus humani ad rectam rationem; etenim sola recta ratio potest homini manifestare legem aeternam, seu primariam morum regulam. Ergo rectae rationis est, actus voluntatis ad Deum tanquam ad finem ultimum dirigere. Ergo recta ratio est regula subiectiva primariam manifestans. Ergo essentia moralitatis consistit secundario in conformitate seu difformitate actus humani cum recta ratione. — *S. Thom.* 1. 2. *q.* 94. *art.* 4.

Resolves:

23. — 1° Ens igitur morale est omne et solum illud quod substat regulae morum, seu legi Dei praecipienti aut vetanti vel permittenti. Per illud enim solum ordinamur ad finem nostrum ultimum, vel ab eo deordinamur. Ergo, ut actus nostri sint bo-

ni, debent esse aliquo modo conformes voluntati divinae, cum sit summa et primaria morum regula.

2° Libertas praeexigitur ad fundamentum moralitatis; actus enim humanus, ut moralis, debet procedere a ratione deliberata : ergo debet esse liber; secus enim omnia peccata et merita de medio tollerentur. Ergo....

3° Falsum est autem essentiam moralitatis reponendam esse in sola libertate. Etenim moralitas actus humani complectitur ipsius imputabilitatem ad laudem vel vituperium, ad praemium vel poenam; atqui actus non est tantum dignus laude aut vituperio quia liber est, sed etiam et maxime quia conformis est vel difformis regulis morum, seu divinae voluntati. Ergo....

4° Falsum est a fortiori moralitatem consistere in solo voluntario. Voluntarium enim sine libertate non est laude, neque vituperio dignum, cum homo sine libertate non sit actus sui dominus.

Quaesita:

24. — QUAER. 1° *An dentur actus proprie indifferentes, seu moralitate carentes, sive in specie, sive in individuo?*

Resp. 1° Certum est dari actus indifferentes *in specie*, seu actus qui in sua specie non sunt capaces moralitatis. Sunt enim actus qui in se spectati, abstrahendo a fine et circumstantiis, nullam habent cum lege, aut recta ratione convenientiam aut repugnantiam, seu nec boni nec mali reputandi sunt. Sic ambulare, scribere, et innumera similia, sunt actus *per se* indifferentes.

Resp. 2° Controvertitur autem quoad actus *in individuo*, seu in agente spectatos.

I^a^ *Sententia communior et probabilior negat cum S. Thoma.* Ratio est, quia homo deliberate agens necessario aliquem finem sibi proponit: debet enim agere ut homo : porro finis quem sibi proponit, est necessario bonus vel malus, seu conformis rationi, vel non conformis : ergo in nullo casu actus proprie indifferens *in individuo* dabitur *(a)*.

II^a^ *Sententia affirmat cum Scotistis.* Ratio autem eorum est, quia non constat de lege intendendi finem positive bonum in

---

(a) Conf. S. Thom. 1. 2. q. 18. a. 9.

omnibus, siquidem talis lex a multis doctoribus ignoratur. Numquid enim dictat recta ratio, hominem male agere ponendo actionem a Deo permissam, nec eam ad finem positive honestum referendo (*a*)?

Caeterum utraque sententia, licet specie tenus opposita, non videtur tamen adeo differre. Etenim iuxta omnes pravus finis debet semper excludi; secus actus, quantumvis indifferens in se, malus evaderet. Bonus autem finis saepe dicitur a Thomistis idem qui ut indifferens ab adversariis habetur. Agitur enim de fine naturaliter bono, cum non adhuc agitetur quaestio de opere supernaturali. Porro ille bono fine ducitur, qui, secluso pravo fine, agit propter bonum ipsum naturale operi intrinsecum, seu propter id ad quod opus naturaliter ordinatur.

25. — Quaer. 2° *An actus externus addat moralitatem actui interno?*

Resp. 1° *Per se* actus externus nullam moralitatem addit actui interno, id est, neque auget neque minuit meritum aut demeritum substantiale actus interni. — Ratio est, quia omnis moralitas ab intrinseco, seu a voluntate desumitur; nec actus externus ullam habet imputabilitatem ad meritum vel demeritum sibi propriam et distinctam ab imputabilitate actus interni. Actus igitur externus non est formaliter, sed tantum materialiter honestus, vel inhonestus.

Constat etiam ex Scriptura sacra, quae saepe voluntatem pro ipso facto reputat. Sic *Gen.* 22, Deus dixit Abrahae, qui filium immolare tantum voluit: *Quia fecisti hanc rem, nec pepercisti filio tuo.... benedicam tibi.* Et *Matth.* 5, dixit ipse Christus: *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est in corde suo.* — Nec obstat obligatio declarandi actum externum in confessione; declarari enim debet, quia constituit unum eumdemque actum cum interno, et quia id exigit praeceptum divinum, ut dicetur ubi de confessionis integritate.

Resp. 2° *Per accidens* tamen plerumque actus externus auget moralitatem, quia saepissime est occasio, cur augeatur bonitas

---

(*a*) Hanc opinionem tribuit S. Bonaventurae P. Staidel in Dissert. *de Actib. Human.* praefixa Tomo I. Gabrielis Antoine n. 278. Sed reipsa S. Doctor ad summum id affirmat de actuum indifferentia quoad meritum vitae aeternae, non autem quoad moralem bonitatem. Vid. 2. Dist. 28. art. 2. q. 3. Imo etiam Scotum ita intelligendum esse ostendit Gabriel Vasquez. In 1. 2. Disp. 217. Cap. 1. n. 6.

vel malitia actus interni, v. gr. ut protrahatur, aut multiplicetur, etc. Actus enim internus adaugetur propter arduitatem boni operis externi, vel delectationem mali, aut propter longiorem temporis moram in opere externo perficiendo necessariam.

Aliunde saepe adest in opere externo scandalum aut damnum proximi, aut e contrario bona aedificatio, ex quibus adaugetur etiam actus interni moralitas. — Ita *communiter Theologi* contra *Scotistas*. Conf. Suarez De humanor. act. bonitate Disp. X. Sect. I.

ARTICULUS II.

DE FONTIBUS MORALITATIS

Fontes moralitatis nuncupantur ea principia quae actibus humanis speciem, aut speciei modificationem in genere moris tribuunt.

Tres moralitatis fontes numerantur, scilicet: 1° obiectum actus; 2° circumstantiae eiusdem; 3° finis agentis. Tria haec omnino ad actum bonum requiruntur; si vel unum malum sit, actus malus evadet. Hinc pervulgatum axioma: *Bonum ex integra causa, malum ex quocumque defectu.*

§. I. *De obiecto.*

26. — Obiectum illud est circa quod actus moralis versatur, et in quo proxime et per se terminatur voluntas agentis.

Obiectum est *bonum,* vel *malum,* vel *indifferens,* prout rationi, legi, aut recto ordini consentit vel non, aut praeter legem, seu rectum ordinem se habet. Item potest esse intrinsece bonum, vel malum, id est ratione sui ex recti ordinis exigentia; aut non intrinsece, seu ratione praecepti positivi tantum.

Dico: Ex obiecto moraliter considerato desumitur prima et essentialis moralitas actus humani; moralitas enim quam obiectum actioni tribuit, concipitur ante omnem aliam quae, sive ex fine, sive ex circumstantiis, proveniat.

Moralitas quae ex obiecto desumitur, moralitas, seu bonitas, vel malitia *obiectiva* appellatur. — Si obiectum fuerit in se indifferens, ex fine, vel ex circumstantiis moralitatem suam accipiet.

Obiecta autem intrinsece mala sunt triplicis classis, scilicet: 1° Quaedam talia sunt *absolute,* et independenter ab omni circumstantia; quia ex se involvunt repugnantiam cum recto ordine absolute necessario, ut est odium Dei, blasphemia, etc. — 2° Alia sunt *intrinsece* mala, non praecise in se, sed ratione adiuncti, aut conditionis alicuius quae pendet a dominativa potestate Dei, aut hominis: talia sunt ablatio rei alienae, laesio corporis vel famae, et similia quae aliquando licita evadunt. — 3° Alia tandem mala sunt tantum ratione periculi quod ordinarie adiunctum habent, ut aspectus obiecti turpis, lectio pravi libri, etc.... Haec, data rationabili causa, et semoto periculo, licita fieri possunt.

§. II. *De circumstantiis.*

27. — Circumstantiae sunt determinationes accidentales actus, sine quibus hic posset quoad substantiam existere, et quae tamen attingunt aliquo modo moralitatem eiusdem. — Hinc circumstantiae non sunt obiectum actus, quia secundario tantum a voluntate attinguntur.

Septem numerantur circumstantiarum classes, hoc versiculo expressae:

Quis, quid, ubi, quibus auxiliis, cur, quomodo, quando?

Scilicet: *Quis,* seu qualis sit agens, uxoratus, clericus etc.? — *quid,* seu quae sit accidentalis qualitas aut quantitas obiecti? — *ubi,* seu quonam in loco, an sacro vel profano? etc. — *quibus auxiliis,* id est, quibusnam mediis, instrumentis, etc., usus fuerit agens? — *cur,* seu ex quali fine, nempe extrinseco? — *quomodo,* nempe an malitiose, vel bona fide? an modo intenso, vel remisso? an advertenter, necne? — *quando,* id est, quali, vel quanto tempore?

Dico: Actus humanus veram moralitatem desumit ex circumstantiis. Ratio est, quia circumstantiae actum determinant ut moralem, nimirum, ut habentem relationem convenientiae aut disconvenientiae cum ratione et recto ordine; imo eiusmodi convenientiam aut disconvenientiam interdum solae circumstantiae in actum inducunt, ut contingit in actibus ex obiecto indifferentibus.

Hinc : 1° circumstantiae aliae sunt quae ad moralitatem actus attinent ; — 2° aliae quae ad eam nihil conferunt, quaeque proinde prorsus indifferentes habendae sunt ; — 3° aliae in eadem specie morali obiectum relinquunt, et aliae quae speciem ipsam mutant, seu novam speciem superaddunt. Ex prioribus, aliae malitiam aggravant, aliae vero minuunt, hoc autem vel graviter vel leviter efficiunt (*a*).

Quaer. *An circumstantia leviter mala totum actum bonum semper corrumpat?*

Resp. Neg. Etenim substantia actus boni, hac non obstante circumstantia, illaesa remanere potest ; unde actus ille nonnisi ex parte inficitur. Sic, v. gr., agens non amittit totum meritum boni operis, nec praecipuam eius partem, licet alicui tentationi vanae gloriae incidenti consensum praestiterit. — *Billuart, diss. 4. art. 4.* — *Vide dicenda infra de fine,* n. 30.

§. III. *De fine.*

28. — Finis in genere est id cuius gratia aliquid fit.

Duplex est, scilicet *finis operis,* id est finis ipsi operi intrinsecus, et ad quem opus per se tendit ; et *finis operantis,* id est extrinsecus operi, et ad quem agens ad libitum intentionem suam dirigit, seu quem agens sibi praestituit (*b*). De hoc tantum posteriori fine dicendum nobis est, quippe qui solus proprie finis dicitur.

— Est autem finis ille : 1° *intermedius* vel *ultimus,* prout ad alium finem refertur, vel voluntas in eo quiescit ; — 2° *positive* ultimus, vel *negative* ultimus, prout intenditur, vel non intenditur cum exclusione alterius finis ; — 3° *primarius*, vel *secundarius,* prout causa est totaliter motiva actus, aut partialiter tantum impulsiva. Iterum finis ultimus potest esse *explicite* vel *implicite* intentus, prout agens *expresse* aut *virtualiter* tantum huiusmodi fine impellitur.

(*a*) Si circumstantiae ita peccatum minuunt aut aggravant, ut ex mortali fiat veniale, aut viceversa, tunc actum in aliam speciem theologicam transferre dicuntur.

(*b*) Duo isti fines interdum in idem recidunt, interdum alius alii superadditur, interdum secluso operis fine intrinseco solus actum dirigit extrinsecus.

Dico: 1° Actus humanus veram moralitatem a fine desumit. Etenim finis potest dicere ordinem conformitatis, et deformitatis ad rectam rationem. Sic rectae rationi conforme est non solum dare eleemosynam, sed etiam eam dare in peccatorum remissionem; sicut pariter rectae rationi repugnat non solum furari, sed etiam furari ad se inebriandum.

Dico: 2° Peccat qui agit propter solam delectationem (*a*). Ratio est, quia ille agit inordinate, pervertens ordinem rerum ab auctore naturae institutum. Etenim, iuxta ordinem ab auctore naturae institutum, delectatio est propter operationem, et non vice versa: scilicet, delectatio est velut sal et condimentum

---

(*a*) Aliud est agere propter delectationem, aliud agere propter *solam* delectationem. Hoc posterius ulteriorem operis finem *positive* excludit, ideoque inordinatum est, et quidem non solum in appetenda delectatione, sed in cuiusvis quoque virtutis actu; quia si ita exercetur, seu in ipso ita sistitur, ut superior seu ultimus finis excludatur, actus iam fiet vitiosus.

At primum illud nullam eiusmodi inordinationem involvit. Nam primo quidem delectatio, ut ait S. Thomas (Contr. Gen. lib. 3. Cap. 26. n. 6.) bona est et appetenda, si bonam consequatur operationem: et proprium virtutis temperantiae est, ut usum delectabilium moderetur, et ab iis quidem retrahat, quae sunt contra rationem, non vero ab iis, quae secundum rationem sunt convenientes. (Vid. S. Thom. 2. 2. q. 141. art. 1. ad. 1.) Deinde vero non excluditur finis ulterior, nisi forte *negative* tantum. At vero exclusio finis negativa actum non vitiat; neque enim ad actionis honestatem necesse est de ulteriori, aut etiam de fine operis intrinseco cogitare. Proinde ut honeste quis delectationem, ex ludo, aut cibo, aut quiete capiat, nequaquam opus est, ut de ludi, aut cibi, aut quietis fine sive intrinseco sive ulteriori cogitet; sed satis est, ut actionem ceu rectae rationi consonam apprehendat, seu etiam ut nihil in ea ordini rationis contrarium inveniat; quippe, ut habet S. Thomas (Suppl. q. 49. a. 4.) *ex eodem habet actus aliquis quod non sit malus in genere moris, et quod sit bonus, quia non est aliquis actus indifferens.*

Exinde se manifeste prodit ratio, cur merito ab Innocentio XI proscriptae sint propositiones VIII et IX de opere coniugii aut actu comedendi ob *solam* voluptatem. Intrinseco enim vitio laborant ob particulam *solam,* quae positive excludit alios quosvis fines, in quos actiones eiusmodi ordinantur. Nam quod alioquin ad opus quis alliciatur ac moveatur appetitu delectationis, quemadmodum et ad laborem spe praemii seu mercedis, id ordini naturae est consentaneum, ut habet S. Thomas l. c.

quoddam quod inservit ad alliciendum ad actiones vitae necessarias, vel utiles. Igitur delectatio est tantum medium ad actiones facilius, melius, constantius efficiendas, non autem finis ultimus actionis. Sic enim S. Thomas: *Divinus intellectus, qui est institutor naturae, delectationes apposuit propter operationes.* 1. 2. *q*. 4. *art*. 2.

Confirm. ex prop. 8ª ab Inn. XI damnata, quae sic sonat: *Comedere et bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.* — Attamen haec deordinatio *per se* non est gravis, et proinde peccatum veniale non excedit; quia *ordinarie* finis ultimus non excluditur ne implicite quidem, nisi agatur de iis, de quibus ait Apost. *Philip*. 3. 19: *Quorum Deus venter est.*

Resolves:

29. — 1° Omnis electio mali medii est mala, sed non e converso, omnis electio boni medii est bona. Sic nemo laudatur ex eo quod abstineat a potu ex avaritia: reus autem habendus est qui furatur pecuniam ad eleemosynam faciendam.

2° Qui eligit medium honestum ad finem honestum, ponit actum duplicis honestatis, si utraque honestas sit intenta. Item duplicis malitiae reus est qui eligit medium malum ad finem malum, puta si quis pecuniam furetur ut se inebriet.

3° Qui adhibet medium malum ad finem bonum, contrahit tantum malitiam medii, v. gr., si quis mentiatur ad proximum e periculo liberandum. Item, vice versa, qui adhibet medium honestum ad finem malum, contrahit tantum malitiam finis.

4° Qui adhibet medium indifferens ad finem bonum vel malum, contrahit tantum bonitatem vel malitiam finis. Sic, v. g., si iter arripias, ut peregrino viam indices, habes tantum meritum finis; item si canas, ut alteri molestiam facias, habes tantum finis reatum. In confessione autem necesse non est circumstantiam mediorum huiusmodi declarare, ut patet.

Quaesita:

30. — Quaer. 1° *An finis quilibet malus totam actus* bonitatem *corrumpat*?

Resp. 1° Finis graviter malus semper actum omnino inficit, quantumvis bonum sit obiectum in se. Actus enim ille nulla ex parte bonus esse potest, siquidem agens peccando mortaliter a Deo totaliter recedit.

Resp. 2° Finis leviter malus etiam totum actum corrumpit, si sit finis *totalis*, vel saltem *primarius* agentis. Etenim, si sit *totalis*, totum obiectum complectitur, et proinde totum inficit, quia « agens malo fine vult bonum sub ratione mali, et ideo, prout volitum est ab eo, malum est. » *S. Thom.* 1. 2. *q.* 19. *art.* 7.— Constat etiam ex verbis Christi, *Matth.* 6. 23: *Si oculus tuus fuerit nequam, totum corpus tuum tenebrosum erit.* Hinc Deo displicuerunt dona Cain, licet in se bona, utpote a malo fine provenientia.

Si vero duplex habeatur finis, et malus sit primarius, eodem modo est resolvendum, quia actus ille adhuc eligitur ut sit instrumentum ad malum, et proinde substantialiter vitiatur.

Resp. 3° Si autem finis leviter malus sit mere *secundarius*, *probabilius* non corrumpit totum actum qui est partim bonus, partim malus. Ratio est, quia actus ille bonitatem suam ex obiecto retinet: finis autem malus se habet tantum *concomitanter*, nec in ipsam actionis substantiam influit. Si secus esset, pauciores actus boni reperirentur. — *Billuart, diss.* 4. *art.* 4. — *Gerdil, de Act. hum. et alii communiter.*

31. — Quaer. 2° *An omnes actiones, ut bonae moraliter sint, motivo caritatis informari debeant?*

Resp. Neg. Actus enim ex motivo aliarum virtutum eliciti sunt boni, ut sunt actus Fidei, Spei, etc.... Constat id ex *Conc. Trid. sess.* 14. c. 4. ubi declaratur, attritionem esse donum Dei et disponere poenitentem ad iustificationem. Et *sess.* 6. *can.* 31. sic definitur: *Si quis dixerit iustificatum peccare, dum intuitu aeternae mercedis bene operatur, anathema sit.*

Quaer. 3° *An omnes actiones nostrae, ut honestae sint, ad Deum referri debeant ex motivo supernaturali, seu quod per Fidem apprehendatur?*

Resp. Neg. Secus enim omnia opera infidelium essent peccata, quae doctrina ab Ecclesia damnata est.

Quaer. 4° *An omnes actiones nostrae ad Deum referri debeant, iuxta verba Apostoli,* 1. Cor. 10. 31: « Omnia in gloriam Dei facite. »

Resp. Circa obligationem quae ex allato textu eruatur, referendi actiones in Deum, posthabitis quorundam recentiorum o-

pinionibus obscuris saepius implexisque, praeferenda prorsus est communis veterum doctrina, quae hisce capitibus continetur.

Ac primo quidem Pauli verba ex communi DD. ad virtutem caritatis spectant, et, non secus ac praeceptum caritatis, accipi possunt sensu tum negativo, tum affirmativo.

Si sensu *negativo* accipiantur, significant: *Nihil contra Deum faciatis* (*a*); et sic ex omnium sententia imo et ex ipsa rei natura praeceptum continent, scilicet non peccandi. Hoc tamen praeceptum peccato speciem non tribuit, quia peccata speciem suam non a generali virtute seu lege, sed a specialibus praeceptis, v. gr., non occidendi, non blasphemandi speciem desumunt.

Si vero Pauli verba sensu *affirmativo* intelligantur, nonnihil dissentiunt inter se Doctores, et neque eodem modo illa explicant, neque eandem vim iisdem attribuunt.

Quidam enim cum S. Bonaventura censuerunt, Paulum per ea verba insinuare, ut singulae actiones, vel saltem singulae actionum sibi subordinatarum series, *actu* seu *relatione actuali* in Deum referantur. Verumtamen simul contendebant, Paulum ibi non praeceptum aliquod tradidisse, sed merum consilium. — *Vid. S. Bonavent. 2. dist. 41. art. 1. q. 3. ad 1. et ad 6.*

Alii vero communius cum S. Thoma docent, verbis Apostoli reipsa praeceptum contineri. Verum ne ad absurda exinde quis abripiatur (*b*), plane opus est integram de hac re doctrinam S. Thomae retinere.

(*a*) Vid. S. Thomam 2. Dist. 40. q. 1. art. 5. ad 7. et S. Bonaventuram 2. Dist. 41. art. 1. q. 3. ad 1.

(*b*) Insignis fuit fraus iansenistarum, ut praeceptiva esse Pauli verba contenderent, haec allegando ex S. Thoma (Lect. 3. in Coloss. Cap. 3.): *Quidam dicunt, quod hoc est consilium; sed hoc non est verum:* paulinam vero sententiam non cum S. Thoma explicarent, sed cum S. Bonaventura, ubi ait (2. Dist. 41. art. 1. q. 3. ad 1.): *Admonet Apostolus..., quod quodlibet opus nostrum referamus in Deum: et de quolibet divisim possumus facere.* Exinde autem concludebant, peccari toties quoties opus aliquod *actu* non referatur in Deum. Et cum referre opera in Deum ad caritatem spectet, praeter alia hoc quoque inferebant, infideles et peccatores, utpote qui caritatem non habent, in omni opere peccare.

Caeterum non pauci e recentioribus, quamvis a damnato hoc errore abhorreant, dum tamen et ipsi disparatas S. Thomae et S. Bonaventurae interpretationes Paulini textus in unum quid permiscent, in aliud incidunt incommodum. Etenim hinc quidem verba

Itaque S. Thomas facta distinctione inter relationem *actualem,* qua nempe opus *actu* in Deum dirigitur, et *virtualem,* quando scilicet virtus primae ordinationis seu relationis manet in ômnibus actionibus sequentibus, statuit:

Pauli cum S. Thoma ad praeceptum revocant; inde vero praecepti huius rationem in eo collocant, quod S. Bonaventura mere *ad rationem meriti* requirebat, nimirum ut actiones singulae aut saltem singulae actionum series in Deum *actu* referantur; et sic dum actualem istam omnium operum relationem statuunt obligatoriam, rem eo adducunt, ut vix inveniri quispiam possit, qui ob omissam hanc operum relationem in Deum, multiplici se reatu quotidie et passim non inquinet. Cui quidem incommodo neque satis medentur, obligationem illam ita restringendo, ut sufficiat quotidie, saltem mane, opera in Deum retulisse. Nam 1.° id non efficit, ut singulae aut actiones aut actionum sibi subordinatarum series iuxta mentem S. Bonaventurae ad Deum *actu* referantur, atque adeo multiplex omissionum reatus absit; 2.° cum actualis ista relatio non distinguatur ab actu perfectae charitatis, iam obligationem huc usque in scholis inauditam inferunt, actum nempe charitatis saepius in die aut saltem semel mane quotidie eliciendi. Et ex his satis liquet, nullam vitandi haec incommoda rationem suppetere, nisi aut negemus cum S. Bonaventura, in verbis Pauli positivum praeceptum contineri, aut siquidem melius cum S. Thoma contendimus, in iis praeceptum edici, etiam praecepti explicationem, prouti in textu A. exponitur, ab eodem S. Doctore sumamus.

Exinde discreta interpretatione indigent quaedam S. Alphonsi verba, quae sane ob nimiam brevitatem, qua plura simul voluit attingere, valde obscura evadunt. *Oportet* (inquit Lib. 5. De Act. hum. n. XLIV.) *saepius in die, saltem mane, generaliter offerre Deo omnes actus suos, ut sic adimpleatur praeceptum Apostoli, saltem intentione virtuali, omnia faciendi in gloriam Dei;* lectoremque remittit ad Collet *De Actib. Hum. Cap.* 6. *art.* 1. *Sect.* II. At enim si haec ita velles intelligere, ut omnia totius diei opera in Deum relata censeantur virtute *actualis* intentionis, quae mane eliciatur, profecto in his haberes obligationem eliciendi quotidie charitatis actum et quidem saepius in die aut saltem mane. Atqui id apertissime repugnat doctrinae eiusdem S. Alphonsi, qui (*Lib.* 2. *n.* 8., *et Hom. Ap. Tr.* 4. *n.* 13.) cum Cardena opinatur, ad summum *semel in mense* ad eliciendum actum charitatis nos teneri; de qua opinione inferius n. 218. dicetur. Praeterea nonne inde facile concluderetur, peccatores et infideles, eo quod operibus eorum haec charitatis relatio desit, in omnibus peccare? Dicendum igitur, eo loci S. Alphonsum simul congessisse et quae ad praeceptum et quae ad con-

1° Relationem *actualem*, qua singulae actiones, etiam distributive sumptae in Deum *actu* ordinantur, non esse de praecepto, sed de consilio (*a*).

2° De praecepto esse *virtualem* omnium operum relationem (*b*). Ad hanc autem duo requiri et sufficere: primum quidem ex parte operis, ut sit in Deum referibile, nempe ut sit moraliter honestum, seu nulla mortalis aut venialis peccati labe infectum. Alterum ex parte agentis, ut aliquando eliciat actum caritatis, quo se et sua omnia in Deum tamquam ultimum finem ordinet (*c*).

---

silium pertinent; quod etiam inde patet, quod eodem loco de requisitis tum ad honestatem tum ad meritum operum confuse disserat, nec distinguat, quando *actualis*, quando *virtualis* relatio requiratur aut sufficiat; maxime vero cum in tractatus praeambulo protestetur, se a S. Thomae doctrina nolle recedere. *Hinc est* (inquit) *quod non recedendum puto a sana doctrina angelici doctoris, ubi haberi potest; ipso enim duce in rebus theologicis inoffenso pede ambulatur.*

(*a*) Ita S. Thomas in eodem textu, quem ianseniani fraudulenter truncaverunt (Lect. 3. In Coloss. Cap. 3.): *Quidam dicunt, quod hoc est consilium; sed hoc non est verum. Sed dicendum est, quod non est necessarium, quod omnia in Deum referantur actu.* Et alibi (2. Dist. 40. q. 1. art. 5. ad 7.): *Si (Pauli sententia) intelligatur affirmative.... ita, quod ordinatio actualis in Deum sit actu coniuncta cuilibet actioni nostrae; sic potest intelligi dupliciter, vel distributive vel collective. Si distributive, sic est sensus; quamcumque actionem faciatis, melius est, si eam actu in Deum ordinetis; et sic est consilium. Si autem sumatur collective, sic est sensus: omnia opera vestra sic faciatis, quod nullum eorum sit, quin actu in Deum ordinetis; et hoc nec praeceptum nec consilium est, sed finis praecepti, ad quod per impletionem praecepti pervenitur: sic enim Sancti in patria actus suos in Deum referunt.*

(*b*) Ita S. Thomas (1. 2. q. 100. art. 10. ad 2.): *Sub praecepto caritatis continetur, ut diligatur Deus ex toto corde; ad quod pertinet, ut omnia referantur in Deum; et ideo praeceptum caritatis implere homo non potest, nisi etiam omnia referantur in Deum.* Et rursus (Qq. Disp. De Virtutibus q. 2. art. 11. ad 2.): *Quod omnia virtute referantur in Deum, hoc pertinet ad perfectionem caritatis ad quam omnes tenentur.* Et ibid. ad 3.: *Virtualiter referre omnia in Deum cadit sub praeceptum caritatis, cum hoc nihil aliud sit, quam habere Deum ultimum finem.*

(*c*) Ita S. Thomas (2. Dist. 40. q. 1. art. 5. ad 6.): *Nec tamen oportet, quod intentio actualis ordinans in finem ultimum sit semper coniuncta cuilibet actioni, quae dirigitur in aliquem finem proximum; sed sufficit, quod aliquando actualiter omnes illi fines in finem*

3° Quoad tempus eliciendi hunc caritatis actum, quo se suaque omnia homo in Deum ordinet, nihil specialiter praecipi praeter id, quod de praecepto actum caritatis aliquando eliciendi tradi communiter in scholis consuevit (*a*), ubi de praecepto caritatis agitur.

Haec porro doctrina lucem mutuabitur subiectis quaestionibus, quae praeiactis hisce S. Thomae principiis facile solvuntur.

32. — Quaer. 5° *Quae relatio operis in Deum requiratur et sufficiat, ut moraliter honestum illud sit* (*b*)?

Resp. 1° Debet habere aptitudinem ut possit in Deum referri, nempe nullam inordinationem culpae mortalis aut venialis continere, qua impediatur ne sit referibilis in Deum (*c*).

Resp. 2° Necessarium non est ut actu opus in Deum dirigatur, quia obligatio referendi actu opera in Deum non distingui-

---

ultimum referantur; sicut fit, quando aliquis cogitat se totum ad Dei dilectionem dirigere: tunc enim quidquid ad se ipsum ordinat, ad Deum ordinatum erit.

(*a*) S. Thomas (l. c.): *Et si quaeratur, quando oporteat actum referre in finem ultimum, hoc nihil aliud est, quam quaerere, quando oporteat, habitum caritatis exire in actum: quia quandocumque habitus caritatis in actum exit, fit ordinatio totius hominis in finem ultimum et per consequens omnium eorum, quae in ipsum ordinantur ut bona sibi.*

(*b*) Haec quaestio necessaria est non modo propter iansenianos, contendentes, defectum relationis in Deum ex caritate efficere, ut omnia infidelium et peccatorum opera totidem sint peccata, sed etiam propter quasdam catholicorum opiniones, qui incaute quaedam principia ex iansenianis libris mutuati, ad vitanda deinde eorum erronea consectaria in opiniones quasdam absonas devenerunt. Ita, v. gr., Collet (De Act. hum. cap. 6. art. 1. sect. 2.) ne concluderet, infideles et peccatores in omni opere peccare, asseruit eos, qui caritatem non habent, non teneri hoc Pauli praecepto, aut certe huic praecepto satisfieri, licet opera in Deum non ex caritate, sed ex quadam in Deum reverentia referantur. Alii deprompserunt nescio quam caritatem initialem, qua opera in Deum referantur; et iansenianum errorem satis caveri putarunt, affirmando, ex defectu huiusmodi relationis solos *deliberatos* actus peccato infici: quasi vero aut ianseniani aut qui adversus hoc disputarunt, de indeliberatis actibus quaestionem haberent!

(*c*) S. Thomas Lect. 7. in 1. Cor. Cap. 10. v. 31.: *Relatio haec in gloriam Dei intelligitur vel in actu, vel in aptitudine referendi, quae non solum est in bonis, sed etiam in indifferentibus* (scil. ex obiecto).

tur a praecepto caritatis. Hoc autem utpote affirmativum non obligat pro semper; atque adeo tunc solum tenemur opera in Deum actu referre, quando, ut supra diximus, ex praecepto ad actum caritatis tenemur (*a*).

QUAER. 6° *Quae relatio operis in Deum requiratur et sufficiat, ut opus sit meritorium?*

Resp. Cum *S. Thoma,* de Carit. *q. unic. art.* 11. *ad* 2. duo requiri: 1° ut homo se per actum caritatis ordinaverit in Deum; 2° ut opus sit moraliter honestum. Sic ille: « Cum aliquis se « ipsum ordinat in Deum sicut in finem, in omnibus, quae propter « se facit, manet intentio ultimi finis, qui Deus est: unde in « omnibus mereri potest, si caritatem habet ». Et alibi (*de Mal. q.* 2. *art.* 5. *ob.* X.): « Constat quod ille, qui habet caritatem, se « et omnia sua ordinavit ad Deum, cui inhaeret ut ultimo fini. « Ergo quidquid ordinat vel ad se, vel ad quodcumque aliud « sui, meritorie agit, etiamsi actu de Deo non cogitet, nisi im« pediatur per aliquam inordinationem actus, qui non sit referi« bilis in Deum: sed hoc esse non potest, quin sit peccatum sal« tem veniale ». Exinde, iuxta *S. Thomam,* in eo qui est in gratia nullus actus etiam quoad rationem meriti est indifferens: nam vel est malus saltem *venialiter,* et sic est demeritorius; vel est moraliter bonus, et sic erit meritorius. — *S. Thom. ibid.* (*b*), *et* 2. *dist.* 40. *q.* 1. *art.* 5. *O.*

QUAER. 7° *An ad meritum sit necessarium saepius renovare intentionem, seu actu referre actus ad Dei gloriam, v. gr., singulis diebus?*

(*a*) Ita S. Thomas (2. Dist. 41. q. 1. art. 2. ad 4.): *Dicendum, quod non obligamur ad hoc, quod actus quilibet actu dirigatur in finem illum, in quem non potest nisi fides dirigere; quia praecepta affirmativa non obligant ad semper, quamvis semper obligent. Et ideo non oportet, ut actus infidelium, qui in finem illum non est ordinatus, semper sit peccatum; sed solum pro tempore illo, quo tenentur actum suum in finem ultimum referre:* nempe quando tenebuntur ad actum caritatis eliciendum; de quo videnda sunt omnino quae idem S. Doctor habet 1. 2. q. 89. art. 6. Huc faciunt quae S. Thomas in eandem rem habet Lect. 3. in Rom. Cap. XIV: *In homine infideli cum infidelitate est bonum naturae. Et ideo cum aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit, non referendo ad malum, non peccat.*

(*b*) Sic nimirum ibidem concludit S. Thomas: *Ergo omnis actus habentis caritatem vel est meritorius, vel est peccatum, et nullus indifferens.*

Resp. Neg. Nam sufficit quod aliquando actualiter omnia in finem ultimum referantur, sicut fit quando aliquis se totum per actum caritatis ad Deum dirigit et ordinat: tunc enim quidquid ad seipsum ordinat, in Deum ordinatum erit, et virtus primae ordinationis manet in omnibus actionibus sequentibus, sicut et virtus finis ultimi manet in omnibus ad ipsum ordinatis. Ita *S. Thom. 2. dist. 40. q. 1. art. 5. ad* 6. *et* 7. — Quousque igitur quis non excidit statu gratiae, quaelibet illius actiones, dummodo non sint peccata (*a*), meritoriae sunt, licet intentionem dirigendi opera ad Deum minime renovet. Optimum tamen consilium est saepius hanc intentionem renovare, tum quia hi sunt totidem

---

(*a*) Proinde S. Thomas (In Cap. 5. Isaiae ad fin.) loquens de ludis *chorealibus* haec habet: *Ludus secundum se non est malus; aliter in ludis non esset virtus, quae dicitur Eutrapelia..., sed secundum quod ordinatur diverso fine, et vestitus diversis circumstantiis potest esse actus virtutis vel vitii. Quia enim impossibile est semper agere in vita activa et contemplativa; ideo oportet interdum gaudia curis interponere, ne animus nimia severitate frangatur, et ut homo promptius vacet ad opera virtutum. Et si tali fine fiat de ludis cum aliis circumstantiis, erit actus virtutis et poterit esse meritorius, si gratia informetur* (nempe si ludens sit in statu gratiae.) *Istae autem circumstantiae videntur in ludo choreali observandae, ut non sit persona indecens, sicut clericus vel religiosus: ut sit tempore laetitiae, ut liberationis gratia, vel in nuptiis, et huiusmodi: ut fiat cum honestis personis, et cum honesto cantu, et quod gestus non sint nimis lascivi* (scil. liberiores), *et si qua huiusmodi sunt. Si autem fiat ad provocandam lasciviam, et secundum alias circumstantias, constat, quod actus erit vitiosus.*

Et (ibid.) de ornatu mulierum: *Dicendum, quod ornatus mensurandus est ad modum et mensuram personae, et intentionem. Si enim mulieres portent ornamenta decentia secundum statum et dignitatem suam, et moderate se habeant in factis suis secundum consuetudinem patriae, erit actus virtutis modestiae, quae modum ponit in incessu, statu, habitu et omnibus motibus exterioribus, et poterit esse meritorius, si sit cum gratia. Similiter si faciat, ut placeat decenter viro suo, quem habet, vel accipere debet, et ut ab aliis mulieribus retrahatur. Si autem habeant ornamenta pretiosiora, quam deceat ipsas, erit arrogantia; vel deformatum vitio luxuriae, si faciant ad provocandum ad concupiscentiam sui.*

Et rursus (2. Dist. 40. q. 1. art. 5.): *Comedere et bibere servato modo temperantiae, et ludere ad recreationem servato modo eutrapeliae, quae medium tenet in ludis...., meritorium erit in eo, qui caritatem habet.*

actus caritatis, tum quia fervor spiritus hoc pacto mirum in modum excitatur ac fovetur.

Quaer. 8° *An ut actiones sint meritoriae, necesse sit agere ex motivo supernaturali, aut saltem de Deo cogitare?*

Resp. 1° Haec quidem necessaria sunt ad gratiam seu iustificationem acquirendam. Nullus enim, ut ait *S. Thomas in Hebr. cap. XI. lect.* 2. potest placere Deo, nisi accedat ad ipsum. Nullus autem accedit ad Deum, nisi per fidem.

Resp. 2° Sicut non oportet quod qui vadit per viam, in quolibet passu cogitet de fine; ita ad hoc, quod alicuius actionis finis sit Deus vel caritas, non oportet quod agendo illam actionem aliquis de Deo et caritate cogitet (*a*), sed sufficit quod prius per caritatis actum omnes actiones aliquando in finem, qui est Deus, ordinatae fuerint. — *Vide S. Thom.* 1. 2. *q.* 1. *art.* 6. *ad* 3.; *et* 2. *dist.* 38. *q.* 1. *art.* 1. *ad* 4.

APPENDIX

DE MERITO ACTUUM HUMANORUM.

33. — Actus *meritorius* est opus bonum et cum gratia positum et praemio seu retributione dignum.

(*a*) S. Thomas (De Mal. q. 2. art. 5. ob. 10.): *Ad hoc quod aliquis actus sit meritorius in habente caritatem, non requiritur, quod actu referatur in Deum, sed sufficit quod actu referatur in aliquem finem convenientem.*

Et 2. Dist. 38. q. 1. art. 1. ad 4.: *Ad hoc quod alicuius actionis finis sit Deus vel caritas, non oportet quod agendo illam actionem aliquis de Deo vel caritate cogitet....; sed oportet, quod prius fuerit cogitatio de fine qui est caritas vel Deus.*

Et De Mal. q. 9. art. 2.: *Contingit quandoque, quod homo actu non ordinet aliquem actum in Deum, cum tamen actus ille de se non contineat aliquam inordinationem, ratione cuius non sit in Deum referibilis; et tamen quia mens hominis est habitualiter relata in Deum sicut in finem* (nempe est in statu gratiae) *actus ille non modo non est peccatum, sed etiam est actus meritorius.*

Conf. Caietanus (In Comment. ad l. 2. q. 100. art. 10.), Valentia (In 1. 2. Disp. 8. q. 6. Punct. 3.), Becanus (De Grat. Cap. 5. q. 1. n. 13.), Montesinos (In 1. 2. q. 1. art. 4. Quaest. 1. n. 13.), et Card. Aguirre (Theol. S. Anselmi Disp. 130. n. 147.), ex quibus disces, hasce doctrinas communes in catholicis scholis extitisse.

Meritum duplex distinguitur: 1° meritum *de condigno,* cui merces ex iustitia, hoc est, ex Dei promissione debetur; 2° meritum *de congruo,* cui merces non debetur ex iustitia, sed ex quadam decentia et Dei liberalitate.

Dico 1°: Homo iustus per gratiam operans vere et proprie mereri potest *de condigno.* — Constat ex *Matth.* 5. 12.: *Merces vestra copiosa est in caelis;* et 2. *Tim.* 4. 8.: *Reposita est mihi corona iustitiae, quam reddet mihi Dominus in illa die iustus iudex.* — Constat etiam ex *Trident. sess.* 6. *c.* 15., ubi declaratur vitam aeternam esse mercedem ex Dei promissione bene operantium meritis reddendam.

Dico 2°: Homo etiam peccator et infidelis actibus cum gratia positis mereri potest *de congruo.* — Constat ex variis S. Script. locis, in quibus referuntur exempla peccatorum et gentilium, quibus copiosas gratias, intuitu ipsorum bonorum operum, largitus est Deus. Sic *Act. Apost.* 10. perhibetur Cornelius suis eleemosynis et precibus conversionem ad veram Fidem obtinuisse.

Quaesita:

34. — Quaer. 1° *Quid requiratur ad meritum* de condigno?

Resp. Requiritur 1° ut actus sit liber; secus enim non esset actus humanus; 2° ut sit honestus; secus praemio dignus non esset; 3° ut ponatur ex gratia; alioquin ad vitam supernaturalem proportionem non haberet; 4° ut agens sit in statu gratiae, quia peccator non est Dei filius aut amicus, cui promissa debentur.

Quaer. 2° *Quid homo mereri possit* de condigno?

Resp. 1° Potest mereri augmentum gratiae sanctificantis, et gloriam aeternam, quae illam consequitur. — Constat ex *Conc. Trident. sess.* 6. *c.* 16.

Resp. 2° Homo iustus non potest *de condigno* mereri perseverantiam finalem, neque gratias efficaces, quia haec sunt dona gratuita, quae Deus non promisit.

Quaer. 3° *Quid possit homo mereri* de congruo?

Resp. 1° Peccator per bona opera, v. gr., ieiunium, eleemosynam, orationes, mereri potest *de congruo* gratiae auxilium, ut peccatum vitet, et ad iustificationem perveniat.

Resp. 2° Iustus mereri potest *de congruo* 1° *sibi* gratias efficaces et perseverantiam finalem; 2° *aliis* gratiam primam et ulterioris gratiae auxilia.

Quaer. 4° *An opus, ut sit meritorium* de condigno, *debeat esse supererogationis, seu non praeceptum*?

Resp. Neg. Constat enim ex *Trident.* ibid. *can.* 26., omnia opera, quae in Deo sunt facta, vitam aeternam promereri; opera autem, quae sunt praecepti, sunt etiam in Deo facta; ergo etiam per ea homo vitam aeternam promeretur.

35. — QUAER. 5° *An ad meritum* de condigno *requiratur actus elicitus ex caritate?*

Resp. Licet auctores gravissimi, ut ait Bellarminus *(De Iustif. Lib.* 5. *cap.* 15.), et in his Vasquez *(In* 1. 2. *Disp.* 217. *cap.* 4. *n.* 38.) censuerint, omnia hominis iustificati opera bona ex gratia esse meritoria vitae aeternae, etiam nulla praecedente operis relatione in Deum ex caritate, v. gr., opera bona hominis iustificati vi sacramenti antequam caritatis actum eliciat; communior tamen et probabilior sententia requirit insuper, ut opera actu vel virtute in Deum ex caritate referantur. Et quidem iam superius vidimus, quid ad istam virtualem operum in Deum relationem sufficiat ex mente S. Thomae, hoc nempe solum postulantis, ut homo, dum suo tempore urget praeceptum caritatis, per huius virtutis actum se suaque omnia in Deum aliquando ordinaverit (*a*). Plus tamen aliquid exigere videtur S. Bona-

---

(*a*) Si hoc solum (inquies) exigit S. Thomas, quorsum alibi ad meritum postulat, ut singuli actus caritate sint formati, ordinati, imperati? Ita enim ille (De Verit. q. 14. a. 5. ad 13.): *In habente caritatem non potest esse aliquis actus virtutis, nisi a caritate formatus. Aut enim ille erit in finem debitum ordinatus, et hoc non potest esse nisi per caritatem in habente caritatem: aut non est ordinatus in debitum finem, et sic non erit actus virtutis.*

Resp. Haec nihil aliud sibi velle, nisi ut actus cuiusvis virtutis ordinetur ad Deum, seu summum illud bonum, quod est obiectum caritatis. Unde S. Thomas (3. Dist. 27. q. 1. art. 4. q. 3.): *Quod caritas sit motor omnium aliarum virtutum, ex hoc patet, quod ipsum bonum, quod est obiectum caritatis sub ratione finis, est finis virtutum.* Et dein subdit: *Et secundum hoc (caritas) dicitur earum actus imperare.*

Eadem de causa caritas virtutum *forma* dicitur (De Virt. q. 2. art. 3.): *Actus omnium aliarum virtutum ordinantur in finem proprium caritatis, quod est summum bonum.... Et pro tanto (caritas) dicitur forma omnium virtutum, in quantum scilicet omnes actus omnium virtutum ordinantur in summum bonum amatum.*

Eadem ratione caritas dicitur virtutibus imperare (2. *Dist.* 40. q. 1. art. 5.): *Cum caritas imperet omnibus virtutibus.... oportet, quod quidquid ordinatur in finem alicuius virtutis, ordinetur in finem caritatis* (scil. in obiectum caritatis, quod est summum bo-

ventura (2. *Dist.* 41. *art.* 1. *q.* 3. *O et ad* 2.) et ad meritum requirere, ut ad singula opera vel saltem ad singulas operum series in Deum fiat ista ordinatio; quae si desit, Deus opus nec remuneret nec imputet in culpam. Idcirco (inquit ibid. ad 6.): *Si opus alterius generis inciperet, oporteret, ut intentio renovaretur ad hoc ut opus esset meritorium.* Nihilominus cum (ibid.) in Religioso ad meritum regularis observantiae sufficere autumet actum caritatis, quo ab initio vovit portare Religionis pondus; imo cum ad meritum (ibid.) satis habeat, si iustus, nihil de Deo cogitans, solum consideret opus, v. gr., obedire, esse bonum; vix reipsa a S. Thoma distare videtur; quinimo Vasquez *(disp. cit. cap.* 2. *n.* 9.) non dubitat, S. Bonaventuram in suam opinionem pertrahere.

NOTA. Bona opera ex gratia facta triplicis sunt generis, ut sequitur ex dictis; scilicet: 1° *Opera viva,* seu opera bona facta in statu gratiae sanctificantis. — 2° *Opera mortificata*, seu opera bona quae quidem in statu gratiae peracta sunt, sed meritum omne per subsequens peccatum mortale amiserunt, recuperata autem gratia sanctificante, reviviscunt. — 3° *Opera mortua,* quae fiunt in statu peccati mortalis. Haec autem vitae aeternae praemium non habent; attamen ad meritum *de congruo* prodesse possunt, ut supra dictum est.

---

num); *et cum omnis actus bonus ordinetur in finem alicuius virtutis, in finem caritatis ordinatus remanebit, et ita meritorius erit. Et sic comedere et bibere servato modo temperantiae, et ludere ad recreationem servato modo eutrapeliae . . . ., meritorium erit in eo, qui caritatem habet.*

Neque tamen opus est, ut dum quis agit, de finibus virtutum in finem caritatis ordinandis cogitet. Ita S. Thomas (2. Dist. 40. q. 1. art. 5. ad 3.): *Non solum actus caritatis est meritorius, sed etiam actus aliarum virtutum, secundum quod gratia informantur; licet meritorii esse non possint, nisi secundum quod reducuntur in finem caritatis. Non autem oportet, quod semper actus in finem illum (caritatis) reducantur; sed sufficit ad efficaciam merendi, quod in fines aliarum virtutum reducantur; qui enim intendit castitatem servare, etiamsi de caritate nihil cogitat, constat quod meretur, si gratiam habet. Omnis autem actus in aliquod bonum tendens, nisi inordinate in illud tendat, habet pro fine bonum alicuius virtutis; eo quod virtutes sufficienter perficiunt circa omnia, quae possunt esse bona hominibus.*

FINIS TRACTATUS DE ACTIBUS HUMANIS.

TRACTATUS

DE CONSCIENTIA

36. — DEFINITIO. Conscientia est dictamen practicum rationis, seu iudicium practicum, quo iudicamus aliquid posse vel debere fieri, quia bonum vel praeceptum, aut omittendum esse, quia malum. — Hinc differt a *synderesi,* quae principia tantum generalia dictat.

DIVISIO. Distinguitur conscientia:

1° *Recta,* vel *erronea,* prout verum vel falsum dictat (*a*).

2° *Certa,* vel *dubia,* prout mens firmiter iudicat aliquid esse bonum vel malum, aut e contra suspensa haeret circa actionis honestatem.

3° *Scrupulosa,* vel *laxa,* prout vel inani motivo apprehendit peccatum ubi non est, vel e contrario, leviori de causa peccatum abesse praesumit.

4° *Probabilis,* vel *improbabilis,* prout ex motivo gravi aut infirmo ad opinandum mens inclinatur (*b*). — De singulis seorsim.

CAPUT I.

DE CONSCIENTIA RECTA ET ERRONEA.

37. — DEFINITIO. Conscientia *recta* ea est quae repraesentat obiectum sicut in se est: secus *erronea* est dicenda, et quidem invincibiliter, aut vincibiliter, prout ignoratia seu error inculpabilis est, aut culpabilis.

(*a*) Quidam *erroneae* volunt opponere *veram* potiusquam *rectam;* quia conscientiam *rectam* illis quoque inesse contendunt, qui agunt ex conscientia invincibiliter erronea. Agitur, ut patet, de modo loquendi.

(*b*) Communis usus habet, ut *probabilitas* aut *improbabilitas* dicantur de opinione potius quam de conscientia.

Principia:

I. Conscientia *recta* praecipiens semper sequenda est, quia conscientia est regula proxima voluntatis, derivata a prima et summa regula omnium actionum humanarum. — *S. Lig. n.* 3.

II. Conscientia *invincibiliter erronea* praecipiens pariter in omni casu sequenda est; quia omnino aequiparanda est subiective conscientiae rectae, et quia, iuxta Apost.: « Omne quod non est ex fide (seu iuxta conscientiam) peccatum est. » — *S. Lig. n.* 5.

III. Conscientia *invincibiliter erronea* permittens eximit ab omni peccato, quia ibi nullum potest esse peccatum, ubi nulla malitia apprehenditur. — *S. Lig. ibid.*

IV. Non licet sequi conscientiam vincibiliter erroneam permittentem, aut praecipientem, quia agens cum tali conscientia errat voluntarie, cum ex hypothesi error sit vincibilis. Nec licet agere contra eam praecipientem, quia agens tunc facit id quod iudicat prohibitum, ideoque peccat. Proinde ante actionem illa conscientia, inquisitione facta veritatis, omnino deponenda est (*a*). — *S. Lig. n.* 4.

(*a*) Haec valent quoad eum, qui hic et nunc aliquo modo advertit aut suspicatur de necessitate inquirendi, priusquam agat. At fieri etiam potest, prout monet Croix (Lib. 1. n. 42.), ut error quidem olim fuerit culpabilis, quem tamen in praesens quis amplius non advertat, v. gr., si confessarius non satis olim theologiam excoluit, aut huius studium nimis diu ex negligentia intermisit. Et de hoc verissime dicitur cum S. Thoma (De Verit. q. 17. art. 8. ob. 8.), quod *nunquam a peccato excusatur,* sive agat iuxta conscientiam sive contra. Et ratio patet, quia semper adest vetus illud peccatum, culpabilis nempe ignorantia eorum, quae quis scire tenetur. Nec reatus iste incurritur, dum quis acturus est; sed est culpa omissae olim diligentiae, et a praesenti actione independens; cuius proinde gravitas desumi debet non ab actione nunc ponenda, sed ex communibus principiis de peccatis ignorantiae. Atque hinc vera etiam ratio patet, cur in casu magis reus sit qui agit contra conscientiam, quam qui iuxta. Nam hic praedictum tantummodo ignorantiae reatum habet. Ille vero praeter hunc addit alium nunc reatum actionis contra conscientiam positae. Quod si quis ignorantiae culpam per congruam poenitentiam et additam diligentiam, ut par est, retractaverit, patet eum illi aequiparandum esse, qui invincibili ignorantia laboret.

Resolves:

38. — 1° Qui putat esse ieiunium quando non est, peccat contra praeceptum, si non ieiunet, ob erroneam conscientiam.

2° Si quis mentiatur ad liberandum proximum e periculo vitae, putans inculpabiliter, se ex caritate ad id teneri, actum bonum facit; et si non mentiatur, contra caritatem peccat.

3° Qui cum aliquo dubio putat sibi mentiendum vel furandum esse, ut proximo succurrat, non potest talem conscientiam sequi nec contra eam facere; sed debet, si possit, inquirere, eam deponere, et postea operari; talis enim error est vincibilis et culpabilis.

Quaer. *Quibus signis Confessarius cognoscere possit, errorem esse vincibilem in poenitente?*

Resp. Interroget: 1° an aliquam indecentiam in hoc actu adverterit? 2° an ipsi sua conscientia dictaverit, esse saltem interrogandum Confessarium, vel alium prudentem virum? 3° an occasionem interrogandi ex verecundia (*a*) aut metu neglexerit? Si poenitens affirmative respondeat ad unum vel alterum ex his, censeri potest, in culpabili errore versari; secus, si ad omnia negat. — *V. Casus, n.* 37.

CAPUT II.

DE CONSCIENTIA CERTA ET DUBIA.

ARTICULUS I.

DE CONSCIENTIA CERTA.

39. — Definitio. Conscientia certa ea est, qua quis firmiter, et absque errandi formidine, iudicat aliquid esse bonum vel malum.

Divisio. Certitudo triplex distingui solet:

(*a*) Quaedam tamen personae, ut docet experientia, subinde verecundia prohibentur ab interrogando etiam circa ea, quae nullum habent reatum.

1° *Metaphysica,* quae competit iis propositionibus, in quibus attributum subiecto essentialiter convenit, immutabilis est.

2° *Physica,* quae fundatur in ordine constanti, quo mundus regitur, remanebit quamdiu leges physicae constantes erunt.

3° *Moralis,* quae nititur legibus quibus homines in suis actibus reguntur.

Iterum, certitudo moralis subdividitur in *perfectam* et *imperfectam.* Prior est ea, quae ita fundatur legibus moralibus, ut clare percipiatur, non posse falsam esse propositionem. Haec ad certitudinem metaphysicam mediate reducitur. Posterior ea est, quae competit iis propositionibus, in quibus errorem esse absolute non repugnat, quamvis rarissime evenire possit. Haec varios gradus admittit.

Item certitudo alia est *directa,* quae obtinetur per certa argumenta materiae intrinseca; alia indirecta, quae habetur ex principio aliquo extrinseco, v. gr., Ecclesiae auctoritate.

Principia:

I. Sola conscientia *certa* est recta regula morum. Ratio est 1° Quia *omne quod non est ex fide, peccatum est. Rom.* 14. 23.; — 2° Quia agens cum conscientia non certa, violat obligationem inquirendi, et ideo peccat formaliter (*a*).

II. Sufficit conscientia moraliter certa, etiam imperfecta. Ratio est: 1° quia agens cum tali conscientia, vere ex fide agit; — 2° quia certitudo absoluta plerumque haberi nequit; — 3° quia constat ex sententia communi Doctorum, et ex praxi universali (*b*).

(*a*) Praecepta nempe nos obligant non modo ne scienter ipsa violemus, sed etiam ne per inquirendi negligentiam eadem transgrediamur. Et exinde est reatus illius, qui agit dubitans de actus honestate. Qua de re Suarez (De Censuris Disp. 40. Sect. 5. n. 12.): *Quamdiu homo non facit, quod in ipso est, ad deponendum dubium, illi imputatur quidquid est periculi in tali operatione; ignorantia enim, quae ibi intervenit, vincibilis est, ideoque non potest a culpa excusare.*

(*b*) Quidquid plane firmae certitudini in casu desit, semper per principia reflexa suppletur, ut mox dicetur, ubi de opinione probabili. Nam alioqui certitudo de honestate actionis firma esse debet, ut inferius circa probabilioristas advertendum erit.

ARTICULUS II.

DE CONSCIENTIA DUBIA.

40. — Definitio. Conscientia dubia ea est, quae haeret suspensa circa actionis honestatem. Dubium enim est suspensio assensus inter opposita (*a*).

Divisio. Multiplex dubium distinguitur, scilicet:

1° *Positivum*, vel *negativum*, prout adsunt rationes graves dubitandi, aut leves tantum, vel etiam nullae: seu dubium est *positivum*, quando mens suspendit assensum ob apparentem aequalitatem rationum; et *negativum*, quando mens suspendit assensum defectu rationum (*b*).

2° *Iuris*, vel *facti*, prout versatur circa legis exsistentiam, eiusve obligationem, aut circa factum aliquod particulare.

3° *Speculativum*, vel *practicum*, prout versatur circa veritatis cognitionem abstractam et in communi, vel circa veritatem, quae hic et nunc ad opus ordinatur.

(*a*) Adverte sedulo discrimen inter *dubium, suspicionem* et *opinionem*; quod paucis sic declarat S. Thomas (2. 2. q. 2. art. 1.): *Quidam actus intellectus habent cogitationem informem absque firma assensione, sive in neutram partem declinent, sicut accidit dubitanti; sive in unam partem magis declinent, sed tenentur aliquo levi signo, sicut accidit suspicanti; sive uni parti adhaereant, tamen cum formidine alterius, quod accidit opinanti.*

(*b*) De his S. Thomas (De Verit. q. 14. art. 1.): *Intellectus noster.... quandoque non inclinatur magis ad unum, quam ad aliud, vel propter defectum moventium, sicut in illis problematibus de quibus rationes non habemus, vel propter apparentem aequalitatem eorum, quae movent ad utramque partem: et ista est* dubitantis *dispositio, qui fluctuat inter duas partes contradictionis. Quandoque vero intellectus inclinatur magis ad unum quam ad alterum; sed tamen illud inclinans non sufficienter movet intellectum ad hoc, quod determinet ipsum ad unam partem totaliter; unde accipit quidem unam partem, tamen semper dubitat de opposita: et haec est dispositio opinantis.* Haec S. Doctor; e quibus collige, non accurate quosdam recentiores confundere *dubium positivum* cum statu *opinantis* pro alterutra parte. Nam *dubium* excludit assensum; *opinio* vero aliquem assensum habet.

Dubium autem *speculativum* potest etiam dividi in *speculativum simpliciter,* cum dubitatur de re ad mores non pertinente; et in *speculativo-practicum,* quando dubitatur de principio generali morum, aut de bonitate actionis in se sumptae, a praesentibus circumstantiis abstrahendo. Si versetur circa actionem hic et nunc ponendam, dicitur a quibusdam *practice-practicum.*

Principia:

41. — I. Numquam licet operari cum conscientia *practice dubia,* sed pars tutior est sequenda. Ratio patet ex modo dictis *de conscientia certa, principio I.* — Licet autem quandoque operari cum conscientia speculative dubia, cum scilicet deposito dubio practico ex dictamine practice certo, seu ex principiis reflexis certis, conscientia efformatur, ut mox agendo de probabilismo dicemus.

II. Dubium mere negativum pro nihilo habendum est; quia ratione prorsus nulla, aut valde levi fundatur: proinde etsi maneat, urget obligatio, vel stat libertas (*a*), prout antea existebat, nec efficere potest, ut moralis certitudo oppositi subvertatur. Verum si prudens suspicio de errore tibi oriatur, ad inquirendum teneris. Itaque cum posthac casus dubii negativi occurrent, eos, eadem regula semel statuta, facile dilues. Ad solum igitur dubium positivum attendemus. — *S. Lig. n.* 24.

Resolves:

42. — 1° Quoties quis dubitat utrum actus, quem hic et nunc est positurus, sit licitus, necne, diligentiam veritati inquirendae, pro rei gravitate, et personae, locique conditione congruam, adhibere tenetur; probos et peritos consulat, eorum praxim investiget, rationesque solo veritatis studio perpendat: secus enim periculo legis violandae ex inquisitionis negligentia se exponit, et eo ipso peccat.

2° Si inquirere non possit, nec per se rationes utriusque partis perpendere valeat, nec alia ratione, v. gr., per principia re-

(*a*) Dubium negativum est suspensio assensus ob defectum rationum pro utraque contradictionis parte. Ergo cum hic supponatur ex altera parte certa lex aut libertas, *dubium* sumitur lato quodam sensu pro suspicione.

flexa a dubio se expedire, tutiorem partem amplectatur: quia secus ageret in dubio *practice-practico*, id est, cum conscientia vere dubia.

3° Qui, diligenti ac sufficienti inquisitione peracta adhuc dubitat, an adsit lex praecipiens aut prohibens, huic obtemperare non tenetur, quia efformat conscientiam ex principio *reflexo*, scilicet, non posse obligare legem quae inveniri non potest, ut infra de probabilismo dicetur.

4° Inepte agunt qui post actum nuper commissum, vel omissum, apud Doctores vel a Confessario inquirunt, utrum peccaverint; nam peccatum praeteritum non pendet a sequenti iudicio Doctoris aut Confessarii, sed a dictamine practico quod operans habuit agendo. — Prudenter tamen facit qui interrogat, ut veritatem cognoscat, quidnam scilicet in futurum in simili casu agere possit.

Quaesita:

43. — Quaer. 1° *An graviter peccet operans cum dubio practico de peccati gravitate?*

Resp. Affirm. Qui enim agit cum conscientia practice dubia, secundum communia principia peccat ea peccati specie tum morali tum theologica, de qua practice, dum agit, dubitat. Ratio est, quia obligationem sane gravem violat praecavendi, ne per ignorantiam aut inadvertentiam voluntariam incidat in legis transgressiones, quae graves esse possint.

Quaer. 2° *An peccet graviter sciens actionem suam esse malam, sed ad eius gravitatem non attendens?*

Resp. Alii censent hunc peccare graviter, vel leviter, prout obiectum peccati est in se grave, vel leve; alii vero, semper graviter (*a*); alii demum venialiter tantum, modo malitiam gravem, saltem in confuso, non apprehendat: quod tamen supponi nequit, ubi agitur de re, vel quantitate, notabiliter gravi (*b*). — *S. Lig. n. 25.*

(*a*) Isti nimirum supponunt hunc hominem ita animo comparatum, ut velit agere, etiamsi gravis sit culpa.

(*b*) Istae tamen sententiae vix dici possunt oppositae; quia non de eadem hypothesi, sed de diversa tractant; quocirca facile conciliari possunt.

Quaer. 3° *Quid agendum sit in casu conscientiae perplexae, id est, quando quis, inter duo praecepta constitutus, haeret dubius, quodnam e duobus eligere debeat?*

Resp. Sequentes regulas in perplexitate teneto:

1° Consule si possis, v. gr., Confessarium, vel alios prudentes viros, quia in eo casu ignorantia vincibilis est.

2° Si consulere nequeas, et adsit necessitas agendi, quia actio sine gravi damno suspendi nequeat, elige quod tibi minus malum videtur; non tamen ita ut malum facias, sed ut magis a malo recedas. Scito autem legem *inferioris ordinis* debere legi *superioris ordinis* cedere.

3° Si utrumque praeceptum aeque tibi grave videatur, quidvis elige, nec peccabis; non enim peccandi datur necessitas. — *S. Lig. n. 10. — V. Cas. n. 43.*

Nota. Regulae speciales ad conscientiam in dubiis efformandam tradentur infra, ubi de probabilismo dicemus, *n.* 75.

CAPUT III.

DE CONSCIENTIA SCRUPULOSA ET LAXA

ARTICULUS I.

DE CONSCIENTIA SCRUPULOSA

Conscientia scrupulosa ea est quae ex levi imo et vana causa dubitat de alicuius actionis honestate, ideoque formidat de peccato ubi non est. Scrupulus enim est inanis apprehensio, seu levis suspicio, qua quis iudicat falso aliquid esse peccatum. Vox autem *scrupulus* repetenda dicitur ex lapillis, seu scrupis , qui, calceis viatorum se ingerentes, pedibus molestiam creant.

Dicemus breviter de scrupulorum causis, signis, damnis, remediis, necnon de regulis pro poenitentibus scrupulosis, eorumque Confessariis.

I. CAUSAE SCRUPULORUM

44. — Causae scrupulorum praecipuae sunt sequentes:

1° *Permissio divina.* Non quidem quod Deus falsas apprehensiones mittat, sed quod subtrahat luminis vigorem, ut homo in

anxietates lapsus ad cor redeat, ad meliorem frugem se recipiat, ad Deum recurrere discat, et pro peccatis, patienter sustinendo angorem, satisfaciat, meritum augeat, etc.

2° *Daemonis operatio*. Dextre enim novit daemon scrupulos fabricare, movendo sanguinem, alterando humores, varia simulacra phantasiae obiiciendo, species diversas componendo, ut tetricam et falsam imaginem peccati efformet, mentem conturbet, a profectu spirituali retrahat, et tandem in animi deiectionem, vel etiam in desperationem coniiciat.

3° *Complexio melancholica* et *phlegmatica*. Melancholici enim sunt plerumque suspicaces, rerumque, quas apprehendunt, tenaces, et proinde proni sunt ad omnem mali suspicionem; et cum sint frigidae complexionis, facilius timori et pusillanimitati obnoxii sunt, terrenturque ad primam mali speciem.

4° *Imbecillitas capitis*, vel defectus iudicii naturalis in personis ad timorem propensis; item pusillanimitas et deiectio animi, ob quam quis nescit timores contemnere.

5° *Nimia sollicitudo*, vitandi omne id quod habet speciem mali; dum enim scrupulosus continuo sibi inclamat: *cave a peccato...., attende tibi....*, seipsum sine causa terret et perturbat.

6° *Consortium cum scrupulosis;* quo spectat directio a Confessario scrupuloso accepta, lectio casuum conscientiae et asceticorum severiorum facta ab aliquo incauto et minus intelligente; item fuga morosa omnis humanae conversationis.

II. SIGNA SCRUPULORUM

Seu conscientiae scrupulis obnoxiae.

45. — Plurimum interest, ut animarum moderatores discernant veros scrupulosos a falsis. Saepe enim putantur scrupulosi qui non sunt, et vice versa, cum magno directionis spiritualis detrimento: maxima igitur circumspectione hic opus est. Signa autem praecipua scrupulorum sunt:

1° *Pertinacia iudicii*, qua quis renuit parere consiliis Confessarii, vel sapientium; et dum varios consulit, nullius iudicio acquiescit; imo quanto plures audit, eo magis perplexus evadit.

2° *Frequens mutatio iudicii* ex levibus motivis, unde oritur frequens inconstantia in agendo, mentisque continua perturbatio.

3° *Timor peccandi in omnibus*, coniunctus cum mentis pertinacia contra iudicium Confessarii, prudentium, vel etiam contra

proprium iudicium; unde sequitur frequens interrogatio circa Confessarii responsa, et repetita inquisitio, an in agendo iuxta consilium datum conscientia immunis a culpa esse possit.

4° *Reflexiones impertinentes* circa varias circumstantias quae in actione adfuerunt, vel adesse potuerunt, et certitudo in omnibus anxie quaesita.

5° *Obstinatio ad idem peccatum semper repetendum* in confessione, et ad habendum ut peccatum quod tale non esse iam pluries a Confessario declaratum fuit.

6° *Anxietas continua circa confessiones praeteritas*, non obstante iudicio Confessarii, vel confessionum repetitione.

— Non potest autem, saltem statim, iudicari scrupulosus: 1° qui moderate est sollicitus, aut anxius ne Deum offendat; 2° qui post vitam in peccatis traductam valde angitur, nec post confessionem videtur sibi satisfecisse, sed magis vult confiteri et peccata expiare; 3° qui deliberate adhuc consentit in peccata, quamvis valde angatur, commisso peccato, et anxie confiteatur, sicque seipsum modo conturbet; nam iusta est causa anxietatis, saltem moderatae: potest tamen etiam in hoc haberi verus scrupulosus; 4° qui in uno tantum vel altero casu habet scrupulum transeunter, nec dubitat, an in hoc vel illo peccaverit.

Nota. Saepe non potest Confessarius una vel altera vice statim iudicare poenitentem esse scrupulosum, quia, quamvis aliquis sit anxius circa multa, forte est iusta et rationabilis causa anxietatis. Nec generatim Confessarius scrupulosus recte iudicare potest an poenitens sit scrupulosus, aut tantum meticulosus. — *Lacroix, Lib. 1. n.* 517, etc.

III. DAMNA SCRUPULORUM

46. — Scrupuli generatim gravia incommoda et damna spiritualia, et saepe etiam corporalia secum trahunt, modo non sint a Deo immissi, et culpa hominis non durent. Praecipua autem damna scrupulorum sunt sequentia:

1° Nocent corpori: per continuos enim angores cor constringunt, sanguinem corrumpunt, spiritus vitales consumunt, et caput debilitant.

2° Reddunt scrupulosum ineptum ad fructuose agendum cum proximo; sunt enim plerique scrupulosi tetrici, erga domesticos simul et extraneos morosi.

3° Nocent obedientiae, aut etiam eam totaliter destruunt, dum faciunt ut scrupulosus nugis obtemperet; simulque efficiunt ut

agat contra voluntatem Dei, quae illi per patrem spiritualem aut moderatorem manifestatur.

4° Orationis studium et amorem debilitant, aut etiam de medio penitus tollunt; quia vim mentis enervant, ad nugas perducendo distrahunt, anxietatibus animum implent, eumque ineptum ad coniunctionem cum Deo faciunt. Hinc sequitur non solum lucrum spirituale *cessans*, sed etiam maximum *damnum emergens*.

5° Fortitudinem infringunt: quid enim magni audeat, qui totus in nugis occupatur, et, neglecta de passionibus suis victoria, tam facile deiicitur animo?

6° Spem valde imminuunt, aut etiam perimunt, quia res demum eo adducitur, ut amissa in Deum fiducia, in laxitatem declinet. Quomodo enim Deo fidet debite, qui illum ut severissimum exactorem semper intuetur? Scrupulosus igitur, nisi fortiter contra scrupulos pugnet, iis vexatus, in desperationem brevi agetur, et cupiditatibus suis frena laxabit, vel saltem vitam miserrimam, et cum magno damnationis periculo, ducet.

IV. REMEDIA SCRUPULORUM

47. — Versantur frequenter scrupuli: 1° circa actiones quotidianas; 2° circa pravas cogitationes; 3° circa confessiones. Igitur:

I. Scrupulosis, qui in omnibus actionibus anguntur timore peccandi, iniungendum est, ut strenue contra scrupulos agant ab iisque confitendis abstineant, nisi certissimi sint ibi adesse peccatum. Quamvis enim sic agendo interdum materialiter peccent, non peccabunt tamen formaliter ratione obedientiae, quam Confessario praestare debent. — *S. Lig. n. 17.*

II. Scrupulosis qui pavent assensum praebere, vel praebuisse cuilibet pravae cogitationi contra castitatem, Fidem aut Caritatem, imponendum est ut has cogitationes velut mera phantasmata despiciant, et abstineant ab huiusmodi cogitationum confessione, nisi iurare possint, se eisdem vere consensisse. — *S. Lig. n. 15.*

III. Scrupulosis, qui semper anxii sunt circa confessiones, praesertim praeteritas, prohibendum est ne amplius cogitent de culpis vitae anteactae, nec de iis verbum faciant in confessione, nisi iurare possint: 1° peccata mortalia se perpetrasse; 2° se

nunquam ea confessos esse, praesertim si confessionem generalem iam peregerint. — *S. Lig. n. 16.*

NOTA. Scrupulosi et timorati, de praeteritis confessionibus anxii, sic interrogandi sunt: 1° Celastine scienter peccatum grave? — 2° Proponebasne peccata iterare? — Si negative utrique postulationi respondeant, valida iudicanda est confessio.

V. REGULAE PRO SCRUPULOSIS

48. — 1° In rebus moralibus, non est ubique certitudo quaerenda. Hoc pro omnibus valet; sed scrupuloso praecipue applicandum est.

2° Obedientia summa et caeca Confessario praestanda est, et cum magna humilitate et fiducia in omnibus procedendum.

3° Dubium, quod in aliis rationabile videri posset, in scrupuloso omnino spernendum est.

4° Licitum est, imo saepe obligatorium, et interdum sub gravi, adversus scrupulos decertare. — *S. Lig. n. 17.*

5° Nunquam iteranda confessio, nisi certo sacrilega fuerit; nec postremae confessionis examen unquam innovandum est, etiamsi dubium de peccato gravi omisso suboriri videatur.

6° Scrupuli contemnendi sunt; nec unquam secum de his disputandum est.

VI. REGULAE PRO CONFESSARIIS

1° Scrutetur Confessarius an poenitens sit vere scrupulosus..., an in omnibus...., et quaenam sit scrupulorum origo.

2° Sit patiens, benignus et fortis. Ad ipsum spectant haec Apost. 2. *Tim. 4. 2*: *Insta opportune, importune; argue, obsecra, increpa in omni patientia et doctrina.*

3° Postulanti, absque haesitatione cum imperio respondeat; responsis non facile adiiciat rationes; nec iam confessa peccata pluries repeti sinat.

4° Commendet scrupuloso magnam in bonitate Dei fiduciam, frequentem orationem, otii fugam, examinis brevitatem, cordis humilitatem.

5° Cum scrupuloso, generalibus, non peculiaribus utatur regulis; his enim scrupulosus dirigi non potest, quia eas applicare nequit. — *V. Cas. n. 48.*

ARTICULUS II.

DE CONSCIENTIA LAXA

49. — Conscientia *laxa* ea dicitur quae, ex leviori ratione, id quod illicitum est, licere iudicat; vel veniale tantum peccatum, ubi mortale est, deprehendit: ea videlicet est, quae absque sufficienti ratione iudicium in favorem libertatis inflectit, vel ad legem vitandam, vel ad minuendam culpae gravitatem.

Quam maxime periculosa est istiusmodi conscientia, ut attendenti facile patet, proindeque animas iniicit in *viam latam quae ducit ad perditionem!*

Tripliciter distingui potest, scilicet: 1° conscientia *laxa simpliciter*, quae tendit ad libertatem plus aequo extendendam; 2° conscientia *cauteriata*, quae, ex diuturno peccandi habitu, peccata gravia, quin etiam gravissima, nihili pendit; 3° conscientia *pharisaica*, quae magna parvi, et vicissim parva magni facit. Nomen ducit ex Pharisaeis qui gravissima legis mandata spernebant, dum non lotis manibus manducando, inanesve traditiones praetereundo, se magni peccati reos existimassent.

50. — Quae ad conscientiam laxam generatim pertinent, his paucis complectimur.

I. Graviter ille peccat qui, scienter laxae conscientiae obsequens, legem aliquam in re gravi transgreditur. Et sane, huiusmodi ignorantia, utpote voluntaria, facile superari potest: ergo ipsius ignorantiae praetextu a peccato lethali, in materia gravi, excusari nequit.

II. Imo graviter etiam in re levi peccare potest, si sua illum temeritas ad agendum, quovis dictamine praetermisso et contempto, impellat. Confer quae diximus supra de conscientia dubia. *Quaer. 1. n. 45.*

QUAER. *Quaenam sint conscientiae laxae causae, effectus et remedia?*

Resp. ad primum. Causae sunt: omissio orationis, animi tepor, sollicitudo nimia temporalium, atque peccandi consuetudo, quae peccati horrorem tollit, familiaritas cum hominibus vitiosis, vita mollis quae cor enervat et a rebus spiritualibus avertit.

Resp. ad secundum. Effectus sunt: caecitas mentis, durities cordis quod vix ullis mediis moveri solet, obduratio in malo quae summum salutis periculum inducit, iuxta illud Apost. *Rom.*

2. 5: Secundum duritiam tuam, et impoenitens cor, thesaurizas tibi iram in die irae.

Resp. ad tertium. Remedia sequentia inter alia proponi possunt: humilis et assidua oratio; sacra exercitia; pia novissimorum meditatio; iuxta illud *Eccli. 7. 40*: *Memorare novissima tua, et in aeternum non peccabis;* frequens piorum librorum lectio; quotidiana conscientiae discussio; recursus frequens ad Poenitentiae sacramentum; malorum fuga, et conversatio cum bonis.

CAPUT IV.

DE CONSCIENTIA PROBABILI ET IMPROBABILI

Agemus: 1° de natura, 2° de efficacia, 3° de usu probabilitatis.

ARTICULUS I.

DE NATURA PROBABILITATIS

51. *Opinio* in genere est iudicium fundatum motivo fallibili, cum formidine de opposito; seu, est adhaesio alterutri e duobus contradictoriis, cum formidine alterius.

Opinio vero *probabilis*, seu *sententia probabilis*, est iudicium nitens motivo gravi, licet cum formidine de opposito. — *Opinio* vero *improbabilis* est iudicium quod motivo solido destituitur.

52. — Divisio *probabilitatis.* Distinguitur probabilitas:

1° *Intrinseca*, vel *extrinseca*, prout in rationibus ex natura, seu proprietatibus rei deductis, fundatur, vel ex auctoritate Doctorum gravium oritur. Utraque maior, vel minor esse potest.

2° *Iuris*, vel *facti*, prout circa iuris existentiam, eiusve applicationem, vel circa aliquod factum versatur.

3° *Speculativa*, vel *practica*, prout rem in genere, abstrahendo a circumstantiis, vel actum proxime ponendum, respicit.

4° *Absoluta*, vel *relativa,* prout talis apparet omnibus vel plerisque, aut uni tantum vel paucis.

5° *Solitaria*, vel *comparativa*, prout talis apparet in se sola spectata, vel comparatione instituta cum contradictoriae propositionis fundamentis.

6° *Certa*, vel *dubia* seu *tenuis*, prout innititur motivis vel certo, vel dubie tantum solidis, seu gravibus.

Probabilitas *comparativa* dividitur per gradus in triplicem, scilicet: 1° in *probabilitatem maiorem*, 2° *minorem*, 3° *aequalem*. Quaevis enim propositio potest esse probabilior, vel aeque, vel minus probabilis, quam opposita, prout nititur motivis solidioribus, vel aeque, vel minus solidis. — Opinio autem probabilior varios etiam gradus admittit: est enim paulo vel notabiliter probabilior, prout eius motiva paulo vel notabiliter graviora sunt, si oppositae opinioni comparentur. *Probabilissima* etiam dicitur, si gravissimo motivo gaudeat. Probabilissima est, ait *S. Lig. n. 40. quae nititur fundamento gravissimo: quapropter opposita censetur* TENUITER vel DUBIE *probabilis.*

Insuper opinio est *tuta*, vel *tutior*, aut *minus tuta*, prout simpliciter favet legi, vel eidem plus, minusve favet. Opinio igitur probabilior non est semper tutior, siquidem probabilitas maior pro libertate stare potest.

Varia systemata circa probabilitatem.

53. — 1° *Tutiorismus absolutus*, seu *Rigorismus*, iuxta quem pars tutior, id est legi favens, semper sequenda est.

2° *Tutiorismus mitigatus*, iuxta quem licet tantum sequi probabilissimam partem libertati faventem.

3° *Probabiliorismus*, iuxta quem semper tenenda est opinio legi favens, nisi opposita sit notabiliter probabilior.

4° *Aequiprobabilismus*, iuxta quem licitum est sequi opinionem minus tutam, modo sit aeque probabilis ac opposita, vel fere aeque probabilis (*a*).

5° *Probabilismus*, iuxta quem licet sequi opinionem minus tutam et minus probabilem, modo vera et solida probabilitate gaudeat.

6° *Laxismus*, ex quo semper fas est sequi opiniones etiam tenuiter probabiles; sed hoc systema fuit damnatum, ut infra patebit.

(*a*) Auctorem huius systematis quidam dixerunt S. Alfonsum de Ligorio. At non ita intelligi id debet nec potest, quasi a communi systemate probabilismi, quod et ipse acerrime defendit, aliquando vir sanctus recesserit. Vide *Dissert. De moral. system. S. Alfonsi quae habita est in Coll. Rom. in solemni studiorum instauratione* an. 1863, et prostat Romae apud Io. Bencivenga, *Piè di marmo* num. 4.

Hinc pro variis circa valorem probabilitatis opinionibus theologi varia sortiuntur nomina, et vocantur Rigoristae, vel Tutioristae mitigati, — Probabilioristae, — Aequiprobabilistae, — Probabilistae, — Laxistae.

Concludes ex dictis:

54. — 1° Essentia probabilitatis necessario requirit, ut certitudinem etiam moralem excludat; per hoc enim solum a certitudine discrepare potest.

2° Hinc omnis probabilitas quantacumque fuerit, adveniente certitudine propositionis contradictoriae, omnino perimitur.

3° Certo probabilis habenda est opinio, quae, tolerante Ecclesia, communis est theologorum, vel docetur a S. Thoma eiusque schola, vel a plerisque theologis ut probabilis asseritur; vel etiam quam absolute tenent ut veram quinque aut sex theologi, probitate, iudicio et scientia praestantes, nisi ratio certa contra istam opinionem appareat.

4° Illa opinio est viro docto et probo certe probabilis, quam ipse scit, se diligenter excussisse, et experitur se absque inordinato affectu, ob rationes graves, ut veram tenere.

5° De intrinseca probabilitate iuris, communiter possunt iudicare soli doctissimi, et in re morali versatissimi, cum soli possint scire, nihil certi ipsis opponi.

6° Vir mediocriter doctus iudicare potest de extrinseca opinionis probabilitate, si, statum quaestionis rite intelligens, hanc inveniat assertam ab auctoribus, omni exceptione maioribus, id est, inter theologos omnino probatis.

7° Unicus auctor, si sit omni exceptione maior, afferatque rationem quam alii non examinaverint, vel non satis solverint, ipse autem aliorum rationes commode solvat, potest opinionem suam certo probabilem efficere, quamvis contra communem doceat.

8° Homo rudis audiens a viro, quem ipse existimat probum, prudentem et doctum, opinionem aliquam esse certo probabilem, potest eam ut talem habere: non enim per se rem expendere valet, nec aliud medium ipsi suppetit probabilitatem extrinsecam cognoscendi.... — *Lacroix*.... etc.

ARTICULUS II.

DE EFFICACIA PROBABILITATIS AD CONSCIENTIAM EFFORMAMDAM

55. — Efficacia *probabilitatis* sita est in ipsius vi ad ultimum conscientiae dictamen practice certum efformandum. Verum ex iis quae asseruimus *n.* 39, sola conscientia certa est recta morum regula. Quo igitur modo fieri potest, ut ex maiori etiam probabilitate liceat interdum agere? Id sane vi solius probabilitatis non licet. Ergo ad principium aliquod moraliter certum confugiendum est, ut certitudo habeatur. Itaque disserendum nunc venit, quid in hunc finem valeat probabilitas; utrum scilicet aliquando solidis rationibus tum legi, tum libertati faventibus, ab ipso legis vinculo liberos nos censere possimus.

Has quaestiones ut discutiamus resolvamusque, sequentes statuimus theses.

PRIMA THESIS

Non licet sequi opinionem probabilem, *nec* probabiliorem, *relicta tutiore, quoties adest obligatio absoluta alicuius finis determinati obtinendi, quem usus medii probabiliter inepti in periculum adduceret; tunc igitur pars tutior est sequenda.*

56. — *Prob.* Quisquis finem absolute obtinere adigitur, is ea tenetur eligere media, quibus procul dubio finem assequatur; atqui per solam tutiorem partem certo obtineri potest finis: etenim ex hypothesi medium probabiliter tantum aptum in discrimen adducit finem absolute consequendum; ergo non est medium fini consequendo idoneum; aptiora igitur media eademque tutiora eligenda sunt. Ergo extra probabilitatem sunt quaerenda; ergo adhibenda sunt media certa et absolute tuta: tunc igitur pars tutior sequenda est.

Hinc resolves:

57. — 1° In his quae saluti necessaria sunt necessitate medii, tutius sectari teneris; tantus enim finis prae caeteris abso-

luta prorsus necessitate procurandus est, et proinde media absolute tuta et certa sunt adhibenda. In rebus igitur ad Fidem seu ad veram Religionem pertinentibus, opposita probabilitate posthabita, opinio tutior necessario sequenda est. Hinc ab Innoc. XI damnata est sequens propositio sub *n. 4: Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens*, *ductus opinione minus probabili* (*a*). — *S. Lig. n. 43.*

2° Venator timens ne, plumbum in feram eiaculando, aliquem hominem forte laedat, explodere non potest, etiamsi probabilius existimaret abesse periculum; hoc enim, si forte adsit, probabilitate contraria, etiam maiori, removeri non potest.

3° Medicus et chirurgus tenentur ad medicamenta et media tutiora, quae hic et nunc haberi possunt, adhibenda; quia tacito contractu ad finem obtinendum, in quantum fieri potest, se obligarunt. Idem pariter dicendum de omnibus aliis qui erga proximum aliquam eiusmodi obligationem contraxerunt (*b*). *S. Lig. n. 44.*

4° Minister Sacramenti, ubi de eius valore agitur, nisi defectus suppleatur ab Ecelesia, vel urgeat casus necessitatis, tenetur sequi tutiorem partem in quantum moraliter potest, relicta minus tuta probabili, vel etiam probabiliori, quia aliter exponeret Sacramentum periculo nullitatis, et proximum periculo damni spiritualis. Hinc merito damnata est sequens propositio ab Innoc. XI, sub *n. 1*: *Non est illicitum in Sacramentis conferendis sequi opinionem probabilem de valore Sacramenti, relicta tutiore.* — *S. Lig. n. 48.*

(*a*) Cave tamen, ne hinc concludas, quempiam, cum de fide agitur, obligari ad adhaerendum opinioni, licet probabiliori. Nam ab eodem Innocentio XI proscripta est sententia (Prop. 21) quod *assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stet cum notitia solum probabili revelationis, et cum formidine, qua quis formidet, ne non locutus sit Deus.* Id unum ergo ex 4 illa prop. damnata concludes, infidelem illum *non excusari,* si ductus opinione probabili tranquille maneat in sua secta; gravi enim deesset obligationi adhibendi sollicite ea media, quibus ad veritatem pertingat.

(*b*) Ita iudex tenetur sententiam ferre iuxta rationes probabiliores. Qua de re habes Prop. 2. damnatam ad Innoc. XI: *Probabiliter existimo, iudicem posse iudicare iuxta opinionem etiam minus probabilem.*

Dixi, 1° *nisi defectus suppleatur ab Ecclesia,* aliquando enim Ecclesia potest et censetur supplere id quod desideratur ad valorem Sacramenti: hoc autem in duobus sacramentis fieri potest, scilicet in sacramento Poenitentiae, si ex gravi ratione cum iurisdictione dubia conferatur, et in sacramento Matrimonii, nempe si adsit dubium impedimentum iuris ecclesiastici, aut etiam sit dubia delegatio Sacerdotis assistentis, ut loco suo dicetur.— *S. Lig. n. 50.*

Dixi, 2° *nisi urgeat casus necessitatis:* quia, cum Sacramenta sint *propter homines*, homini in gravi periculo vitae versanti ministranda sunt quo meliori modo fieri potest, etiam cum mera probabilitate, imo cum probabilitate tenui et tenuissima de eorum valore. — *S. Lig. n. 49. et alii communiter.*

SECUNDA THESIS

Non licet sequi opinionem tenuiter probabilem, relicta tutiore.

58. —*Prob.* Etenim opinio tenuiter probabilis, ut dictum est, levibus innititur motivis; motiva autem levia assensum viri prudentis attrahere nequeunt; unde ex iis probari non potest, legis existentiam esse incertam. Nam illicitum est sequi opinionem aliquam, relicta tutiore, nisi lex dici possit invincibiliter ignorata; porro ignorata censeri non debet lex, nisi id saltem solidis rationibus probetur; hoc autem cum probabilitate tenui non contingit. Ergo....

Constat etiam ex prop. 3ª ab Innoc. XI damnata: *Generatim dum probabilitate intrinseca, seu extrinseca, quantumvis tenui, modo a probabilitatis finibus non exeatur, confisi, aliquid agimus, semper prudenter agimus.* Merito enim damnata est illa propositio, cum probabilitas tenuis non nitatur solida, sed *tenui* tantum ratione, nec prae se ferat nisi dubiam probabilitatem, quae ad rem praesentem minime sufficit. Aliunde haec propositio damnata fuit in sensu auctoris, qui de *tenui* tantum probabilitate sermonem habebat (*a*).

(*a*) Aliud vitium praemissae propositioni inest, propter quod damnari potuit, quia nempe dum *semper,* atque adeo in omni casu affirmat licitum usum probabilitatis, eos etiam casus comprehendit, in quibus lex certa id vetat, ut dictum est ad praec. thesim n. 56.57.

TERTIA THESIS

Licet sequi opinionem probabilissimam, et etiam probabiliorem, relicta tutiore, ubi de sola actionis honestate agitur.

59. — *Prob.* 1° *Quoad probabilissimam.* Constat 1° ex damnatione propositionis *Sinnichii* ab Alexandro VIII proscriptae, quae sic iacet: *Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* Ergo licet sequi opinionem saltem *probabilissimam.* Ex alia parte in hac propositione damnata agitur de probabilissima *minus tuta*, cum nemo unquam negaverit licere sequi probabilissimam *tutiorem.* — Constat 2° ex eo quod, ubi datur opinio *probabilissima*, opposita propositio *tenuiter probabilis* evadat, ut dictum est supra in definitione opinionis probabilissimae, *n. 52*, iuxta *S. Lig.* et alios. Non concipitur enim, quo modo stare possit solida ratio ex una parte, si ex altera gravissimum appareat fundamentum aliter sentiendi. Stante igitur opinione *probabilissima*, errandi formido levissima superest, et proinde, sin minus certitudo absoluta, habetur saltem aliqua certitudo moralis *lata* de legis non existentia. Ergo, etc....

Prob. 2° *Quoad probabiliorem.* Illud ut verum admittendum est, in quo omnes theologi conveniunt; non potest enim supponi omnes unanimi consensu in errorem incidisse. Porro, si rigoristas paucissimos excipias, omnes turmatim in hanc doctrinam admittendam conveniunt, saltem si agatur de opinione ve-

---

Verumtamen si cum communi recentiorum nomine tenuis probabilitatis eam intelligas, quae par non est ad prudentem assensum eliciendum, ideoque nec prudens dubium iniicere potest de legis existentia; damnabilis erit propositio etiam propter rationem in textu allatam. Falsam hanc opinionem Dominicus Viva (In Prop. III. damn. ab Innoc. XI. n. 1.) affinxit Tamburinio, Bressero et Amico; sed ex mera indiligentia. Nam 1.° Tamburinius (In Dec. Lib. 1. Cap. 3. §. III. n. 11.) expresse cavet, ne probabilitas alterius propositionis tanta sit, ut oppositam a probabilitate deiiciat, et sic intellectus prudenter assentiri queat. 2.° Bresserus (De Consc. Lib. 3. cap. 6. n. 77.) de opinione disserit, pro qua ratio *magni* momenti militet. 3.° Denique Amicus (Theol. sch. Tom. 3. Disp. 15. Sect. 3. n. 49.) non de *tenui probabilitate* loquitur, sed de *tenui assensu*, quem adscribit opinioni probabili probabiliorem contra se habenti.

re probabiliori. Verum, si rationem intrinsecam exquirere velis, alia solida non videtur posse dari, nisi ea, ex qua probanda est sequens propositio de liceitate usus *moderati probabilismi*, scilicet legem, si adsit, esse prorsus ignoratam, et proinde eam obligare non posse.

QUARTA THESIS

Licet sequi opinionem vere et solide probabilem, relicta tutiore aeque probabili, vel etiam vere probabiliori, ubi de solo licito, vel illicito agitur.

Nostra autem propositio triplici genere argumentorum demonstrari potest: scilicet 1° ex ratione; 2° ex auctoritate; 3° ex consectariis, quae ex opposita sententia sequerentur.

I. Argumentum ex ratione.

60. — Sic statuendum videtur:

Nulla est obligatio, nisi de ea certo constet; atqui non constat certo de obligatione servandae legis, contra quam militat *vera* et *solida probabilitas* in sensu supra explicato. Ergo nulla est obligatio sequendi partem *tutiorem*, relicta opinione *vere probabili;* ergo licet sequi opinionem *vere probabilem*, *relicta tutiore, etiam probabiliore.*

I. Maior probatur: 1.° ex necessitate cognitionis ad obligationem. Etenim ille non est obligatus, qui invincibiliter ignorat se esse obligatum; siquidem agitur de obligatione *subiectiva,* seu in agente spectata. Atqui, in hypothesi nostra invincibiliter ignoro me esse obligatum; quando obligatio est *incerta*, seu *non certo cognita.* Ergo non possum vere et proprie iudicare me obligatione adstrictum; ergo non possum me obligatum scire; ergo revera non sum obligatus.

61. — 2° Ex contradictione quae daretur in opposita assertione. Sic: illud ut verum admittendum est, cuius negatio immediatam involvit contradictionem; porro negatio huius propositionis: *nulla est obligatio nisi certa sit*, immediatam involvit contradictionem. Etenim, qui hanc propositionem negat, hoc ipso affirmat dari aliquam obligationem, quin *certa* sit, seu *certo cognita*. Porro hoc contradictionem involvit. Nam supponit exi-

stere *certo*, seu percipi *certo* obligationem, quin haec *certa* sit, seu quin *certo* percipiatur ; et quodammodo ait: *certa est obligatio quae certa non est*, seu *certam* percipio obligationem *incertam,* quod est aperta contradictio.

Nec obiiciant probabilioristae, argumentum istud posse in nos retorqueri, cum affirmamus tamquam certum, non dari obligationem, quin certi simus; nam maximum discrimen intercerdit inter nos et adversarios. Siquidem onus probandi incumbit iis, qui obligationem imponunt: debent igitur ipsi probare dari tamen obligationem ; id autem probare nequeunt, quin sibimetipsis contradicant. Nos vero tantum asserimus eam probari non posse; seu non affirmamus directe obligationem non existere, sed indirecte tantum, ex eo quod illa probari non possit.

Propositio nostra confirmatur doctrina S. Thomae. Sic enim ait *in Quaest. Disp. de Veritate, quest.* 17. *art.* 3: *Nullus ligatur per praeceptum aliquod, nisi mediante scientia illius praecepti... Eadem virtus est, qua praeceptum ligat, et qua conscientia, cum praeceptum non liget nisi per virtutem scientiae.* Unde sic: Nemo ligatur, nisi virtute *scientiae*; atqui, teste *S. Thoma*, qui ligatur virtute *scientiae*, certam hoc ipso habet obligationem. Sic enim habet, 2. 2. *qu.* 1. *art.* 5: ***Respondeo** dicendum, quod omnis scientia habetur per aliqua principia per se nota, et per consequens visa; et ideo oportet quaecumque sunt scita, aliquo modo esse.* Ergo nemo ligatur, nisi ipsi certa sit sua obligatio. — Et hoc quidem argumento maxime utitur *S. Lig. Mor. system.* §. *II.*

62. — II. Minor probatur, nempe *non constat de obligatione servandae legis probabiliter non existentis.* Etenim lex est incerta ex hypothesi, cum supponatur contra eam vera et solida probabilitas; ergo etiam obligatio ex ea subsequens est incerta. Nam non potest dari maior gradus certitudinis in obligatione, quam in lege ex qua procedit; secus enim certum oriretur ab incerto, quod est absurdum.

Confirmatur. Obligatio certa, utpote effectus legis, supponit causam seu legem certam. Etenim si effectus posset esse certus, quin causa esset certa, effectus existere posset sine causa ; quod repugnat. Ergo non est *certa* obligatio, ubi lex est *incerta,* seu probabiliter non existens; ergo stat *Minor.*

63. — Nec dicas quod, deficiente lege *directe certa*, existat alia lex *indirecte certa*, id est, *certo cognita*, pariens obligationem *certam:* nam si talis lex fingi posset, vel esset lex vi-

tandi periculum peccandi, vel lex tutius sequendi; porro neutrum fingi potest.

1° Non lex *vitandi periculum peccandi.* Etenim 1° retorqueri potest obiectio in probabilioristas ipsos; siquidem, supposita huiusmodi lege, iam ne liceret quidem sequi solide probabiliorem, reiecta tutiore, quia etiam tunc adesset tale periculum, ut constat ex supra dictis. — 2° Illa lex non posset *certo* existere, et proinde me *certo* obligare, nisi in quantum esset revera periculum peccandi formaliter in omissione legis directae, quae probabiliter non existit; porro nullum est periculum peccandi formaliter, siquidem illa lex *directa,* utpote *incerta,* nullam parit obligationem *certam,* ut ex dictis patet. Ergo, si forte existit lex illa prorsus *incerta,* dabitur tantum violatio materialis legis: ergo nullum aderit peccatum. Actio enim posita, si fortasse sit *materialiter* contra legem, *certo* non erit contra eam *formaliter,* id est, *certo* non erit contra conscientiam.

2° Neque lex *tutius sequendi.* Etenim 1° si fingeretur talis lex, valeret etiam contra adversarios, et nos deduceret in errorem; siquidem tutiorismus est proscriptus in damnatione propositionis *Sinnichii: Non licet sequi opinionem vel inter probabiles probabilissimam.* 2° Illa lex tutius sequendi supponeret, non esse *simpliciter tutum* posthabere legem probabiliter non existentem: porro hoc falsum est, ubi agitur de solo licito vel illicito; nam *tutum* est vitare peccatum et peccati periculum: porro vitatur peccatum et periculum peccati non adimplendo legem *directam probabiliter non existentem*, ut supra dictum est.

II. *Argumentum ex auctoritate.*

64. — Ex variis capitibus constat, scilicet:

1° Ex consensu communiori auctorum plurium saeculorum. Etenim ex quo exorta est disputatio de probabilismo, nempe a medio saeculo decimo sexto, ingens prodiit turma eius patronorum, ex omni natione, statu, conditione, et ex omnibus Religiosorum Ordinibus, ita ut pro hac sententia pene innumeri auctores adduci possint, quorum non pauci insigne nomen sibi promeruere, ut *Suarez, Cardinalis de Lugo, Lessius, Eusebius Amort, Bonacina,* et recentioribus temporibus *S. Alphonsus de Ligorio.* Quod si nonnulli in tanta Doctorum caterva probabilismi limites nimis extendisse videntur, huiuscemodi periculum praecaveamus, limites veri probabilismi retinentes, scilicet, non admitten-

do opinionem ut probabilem, nisi solido fundamento innitatur, seu nisi solidae rationes pro ea militent, prouti plerique, etiam ante *S. Ligorium*, probabilismum intellexerunt [1].

65. — 2° Ex doctrina huiusce temporis communiter tradita. Etenim, si inspiciantur scholae per totum orbem diffusae, in plerisque invenietur tradita et propugnata *Probabilismi moderati* doctrina, praesertim Romae, quae merito haberi debet ut centrum scientiarum theologicarum, et ubi doctrina falsa publice, tacente Ecclesia, doceri nequit. Sic pariter in tota Italia, Hispania, Germania, etc. — In ipsa Gallia unanimi fere plausu in dies nunc excipitur *S. Ligorii* doctrina, quae sane a probabiliorismo prorsus abhorret.

3° Ex approbatione Ecclesiae saltem implicita, in approbatione operum *S. Ligorii*. Etenim solemniter declaravit sacra Rituum

1 Atque ita de opinione, quae gravi fundamento, sive intrinseco sive extrinseco, innitatur, intelligenda sunt quaedam veterum DD. effata, quae refert S. Antoninus (Sum. Part. I. Tit. 3. Cap. 10. § 10.). Postquam enim praemisit, *esse contrarias opiniones inter Doctores sanctitate et scientia maximos in materia morali aliquando etiam ad salutem necessaria*, idque probavit exemplo S. Thomae, *qui tenet, quod post lapsum in mortale non oportet aliquem statim confiteri sub praecepto habita copia confessoris*, cum tamen *Hugo de S. Victore et B. Bonaventura sint in hoc contrariae opinionis: neutram autem opinionem illorum reprobari, etsi B. Thomae opinio communius teneatur, quae tamen minus tuta videtur*; dein ad id confirmandum, quod statuerat, scilicet *quod cum bona conscientia potest quis tenere unam partem alicuius opinionis, et secundum eam operari, ... praecipue quando quis adhibet diligentiam inquirendo, nec invenit aliquid, quod eum sufficienter moveat ad hoc quod sit illicitum*, subdit deinde: *Item Ulricus in Summa dicit, quod si quis de aliquo agendo dubio magis peritos consulat, de quo nullam habet expressam auctoritatem, utrum ita sit, an non: dummodo formet sibi bonam conscientiam, etiam si res aliter se habeat, quam id quod sentit, et quod sibi consultum fuerit, excusatur, quia fecit, quod potuit, et Deus plus non requirit. Item ex responsis, quae videntur data ab Alberto Magno, habetur, quod frater simplex vel quilibet homo cum salute potest sequi in consiliis quamcumque opinionem voluerit, dummodo alicuius Doctoris Magni opinionem sequatur. Hostiensis etiam dicit....: Ubi sunt diversae opiniones et diversa iudicia, semper humanior praeferenda et aequior .... Guillelmus etiam in glossa Raymundi dicit, quod in apicibus iuris, ubi dubitant etiam sapientes, excusabilis est ignorantia. Tamen si aliquis bona fide partem illam, vel illam elegerit, non debet super hoc habere conscientiam nimis scrupulosam. Item Petrus de Palude .... dicit: Quod si confessor dubitaret, utrum illud, de quo confitens non poenitet, nec confitetur, esset mortale, et ipse confitens dicit, quod consilio peritorum illud fecit, de quibus ex vita et scientia probabile est, quod non consulerent nisi bene, illi iudicio se potest conformare. Idem videtur sentire Goffridus de Fontibus, in his scilicet opinionibus contrariis, quae tolerantur ab Ecclesia.*

Congregatio: « Nihil esse censura dignum in operibus S. Doctoris ». Iterum in decreto *S. Poenitentiariae* (5 Iul. 1831) a *S. P. Gregor. XVI* approbato, professor quivis theologiae sequi et docere potest omnes opiniones, quas in sua Theologia morali profitetur *S. Ligorius*, nec inquietandus est Confessarius qui easdem in praxi sacri tribunalis Poenitentiae sequitur [1].

III. Argumentum ex consectariis.

66. — 1. Sequeretur in systemate probabilioristarum nimia difficultas pra Confessariis. Etenim Confessarius se exponeret periculo peccandi ob defectum sufficientis diligentiae in perpendendis variis gradibus probabilitatis, praesertim in materia restitutionis, quando ex duabus opinionibus aeque probabilibus unam sequeretur. Si enim sententiam benigniorem assumeret, peccaret illud permittendo in quo deformitatem probabiliter existentem apprehenderet. Si iuxta sententiam rigidiorem ageret, peccaret iugum incertum poenitenti imponendo. Insuper, licet sententia rigidior ipsi appareat probabilior, quandonam certus erit, eam revera talem esse, atque alteri Confessario oppositam probabiliorem non videri? Nec quisquam munus Confessarii subire posset, nisi forte ita versatus in theologia morali, ut sciat distinguere inter opiniones probabiliores et minus probabiles: onus enim faciendi includit onus sciendi; paucissimi autem hoc praestare valent.

Hinc sequitur etiam contradictio Confessariorum, qui haud raro dictitant, se non posse principia probabiliorismi *rigorose* [2]

1 Huc faciunt verba SS. D. N. Pii P. IX in litteris ad Petrum Scavini datis 7. Aprilis 1847: *Tibi vehementer gratulamur, quod in hisce theologicis Institutionibus conficiendis nihil antiquius habueris, quam salutares sanctissimi ac doctissimi viri Alphonsi Mariae de Ligorio doctrinas magis magisque propagare, iisque ecclesiasticae praesertim iuventutis animos imbuere.*

2 Principia probabiliorismi *rigorose* admissa, prouti nempe a vetustis auctoribus, v. gr., Gonzalez, Antoine, Gennett, Sinnichio, etc. propugnabatur, alio laborant incommodo, eoque non levi, quod etiam S. Alphonsi oculos non praeterfugit (*Conf. Ind. Auctor., quem P. Michael Haringer praefixit S. Alphonsi Theologiae V. Gonzalez, pag. LXV, Edit. Ratisbon. 1846.*). Etenim non diffitentur, nec diffiteri id queunt, quod in confesso apud omnes est et esse debet (Vid. sup. pag. 46. cum not.), *ut actus honestus sit, certam de honestate ipsius conscientiam prorsus requiri.* Aliunde vero ad hanc certitudinem de honestate actionis acquirendam praesidium aliquod e principiis reflexis sicut impugnant in adversariis, ita pro se invocare neque volunt neque possunt. Necessariam igitur eiusmodi

in administratione sacramenti Poenitentiae applicare, et ideo aliud in speculatione, aliud vero omnino oppositum in praxi tenent. Nec desunt, qui in angustiis constituti, facile id probabilius iudicent, quod alias minus probabile haberent. Nonne praestaret principia mitiora statuere et admittere cum tot et tantis Doctoribus, eaque *exactius* in praxim deducere?

67. — II. Sequeretur nimia difficultas pro fidelibus. Etenim ipsis imponeretur obligatio inquirendi in dubiis, quaenam opinio sit probabilior; obligatio enim operandi secundum probabiliorem, includit obligationem sciendi: porro plerumque datur impossibilitas moralis distinguendi inter probabiliorem et minus probabilem; et hoc etiam doctis valde difficile est. Quaero enim an tenear ego ad probabilius *in se*, seu *absolute*, vel *quoad me*, seu *relative*? Si *prius*, unde sciam? Si *posterius*, iterum vel agitur de probabilitate intrinseca, vel extrinseca. Si de *posteriori*, qualis schola sequenda?... quales Doctores interrogandi?... Si de *priori*, crescit difficultas: unde sciam, an sim satis instructus?

certitudinem prorsus a principiis directis, seu a cuiusque materiae intimis ac propriis rationibus mutuentur, oportet. Hinc illud Antoine (*De Consc. Cap. 4. q. 1.*): *Non licet (sequi conscientiam probabilem), nisi probabilitas sit tanta, ut excludat omnem formidinem rationabilem falsitatis et pariat certitudinem saltem relativam: quia, ut dixi cap. 2., ad non peccandum requiritur iudicium certum saltem certitudine morali, qua prudenter excludatur dubitatio et peccati formido saltem rationabilis.* Et rursus (q. 3. n. 4.): reddit rationem, quia *Opinio aeque tantum probabilis stans pro libertate non potest afferre certitudinem moralem, quae saltem requiritur ad non peccandum.* Nec aliter Gonzalez in ipsa operis sui fronte sibi probandum assumit; *ut quis licite possit sequi opinionem probabilem faventem libertati,.... omnino necessarium esse, quod opinio illa .... ab ipso iudicetur vera iudicio absoluto, firmo et non fluctuante:* qui sane sunt certitudinis characteres. Hinc postquam contendit (*Dip. IV. §. XII, in titulo*) *necessarium ad recte operandum esse iudicium practicum certum et evidens,* addit (*Vid. Index V. Reflexio*) *Oportere, ut operans opinionem faciat suam per assensum directum.* At enim ex omnium sententia (*Vid. S. Alph. Hom. Apost. Tr. 3. n. 2., et Viva ad Prop. 3. Alexandr. VIII, n. 2.*) in hoc differt sententia saltem *moraliter certa* ab opinione *probabilissima,* quod illa omnem de opposito prudentem formidinem excludat, non item ista. Ergo ex istorum non modo sententia et expressis verbis, sed etiam ex intrinseca ipsius systematis vi ac natura consequitur, ad recte operandum ne probabilissimam quidem opinionem sufficere. Hinc vero illud S. Alphonsi (l. c.): *Nescio quomodo, praefati auctores, asserendo, quod non licet uti ad agendum nisi sententiis moraliter certis, cum sic revera penitus usum opinionum probabilium reprobent, quamvis in verbis videantur admittere; nescio, dico, quomodo excusari possint a propositione damnata, quae dicebat* (est III ex XXXI ab Alexandro VIII proscriptis): *Non licet sequi opinionem inter probabiles probabilissimam.*

an in ignorantia invincibili, vel non? Anceps, dubius, quid agam? Recurram ad Magistros? At est extra suppositum: meum enim est iudicare. Hinc quantae sint angustiae pro fidelibus ex illa necessitate probabilius tutiusve sequendi, manifestum fit.— *Segneri, Opusc. de probab.*

68. — III. Sequeretur fluctuatio perpetua doctrinae. Etenim ex probabiliorismo sequitur perpetua fluctuatio doctrinae inter ipsos probabilioristas. Factum comprobat quotidiana experientia. Sed et ex ipsa natura probabiliorismi oritur illa discrepantia. Impossibile est enim ut in praxi conveniant; nam, posita obligatione sequendi opinionem quae cuique probabilior apparet, necessario alii pro affirmativa parte, alii pro negativa resolvent. Ligabit unus, solvet alter: siquidem quod tibi probabilius apparebit, facillime alteri aeque vel minus probabile videbitur. Hinc sequentur confusio decisionum, perplexitas fidelium, et angustiae ipsorummet Confessariorum qui, ex aliquo excessu probabilitatis existimato, gravissimas obligationes imponent. Probabilismus vero bene intellectus huiusmodi incommodis, saltem plerumque, caret. Duo enim tantum sunt probabilistis perpendenda, scilicet, obligationes certae, et obligationes mere probabiles. Quamvis vero non semper constet de vera probabilitate, nemo tamen non videt, multo facilius esse, ordinarie loquendo, discernere an solida ratio vel auctoritas contra legem habeatur, quam de excessu aliquo probabilitatis iudicium proferre. Ergo...etc...

Obiectiones:

69. — *Obiic.* 1° Ex *Scriptura sacra,* Eccli. 3. 27: *Qui amat periculum in illo peribit.* Atqui probabilistae *amant periculum* sequendo opinionem aeque, vel minus probabilem. Ergo... — Eccli. 37. 20: *Ante omnia opera tua verbum verax praecedat te.* Atqui in probabilismo non est verbum *verax.* Ergo . . . — 1. Thess. 5. 22: *Ab omni specie mala abstinete vos.* Atqui probabilistae permittunt sequi *speciem* mali. Ergo...

Resp. 1° Quid ad rem? Inanis et vacua applicatio!...

Resp. 2° *Retorqueo.* Haec enim obiecta Scripturae loca sic intellecta ne permitterent quidem sequi probabiliorismum. Nam in opinione probabiliori contra legem adest *periculum* peccati..., *verbum* non *verax*..., *species mali*...

Resp. 3° *Directe. Ad primum:* agitur ibi de impoenitentia finali, ut patet ex contextu: *Cor durum habebit male in novissimo;*

et *qui amat periculum in illo peribit.* Insuper nullum adest periculum ubi nullum deprehenditur peccatum.

Ad secundum: verbum *verax* apud nos est ipsum principium reflexum, quod parit certitudinem practicam, et proinde actus ex eo positus veritati conformis est.

Ad tertium: abstinet a specie mala qui hoc peragit, in quo nullum videt peccatum; tunc enim nec *peccati speciem* cernit.

70. — *Obiic.* 2° *ex Iure canonico.* In Iure canonico haec regula passim traditur: *In dubiis pars tutior eligenda est.* Sic in cap. *Illud Dominus, de sent. excomm.*

Resp. 1° *Retorqueo.* Si res ita sit, iam tibi non licet sequi opinionem etiam probabiliorem contra legem, quia non est *via tutior.* Consequenter tibi confugiendum erit ad tutiorismum. Sed systema illud est damnatum. Quid igitur facies? Tu videris.

Resp. 2° *Directe.* Agitur in praefata regula de dubio practico, non vero de dubio positivo, in quo ope solidi motivi conscientia efformari potest, vel etiam agitur de casibus in quibus finis est necessario obtinendus. Ita *S. Lig. Obi. IV.*

Obiic. 3° *ex Patribus.* Proferuntur multa Patrum testimonia quae probabiliorismo patrocinari videntur, apud *Collet, Concina, Billuart,* etc.

Resp. 1° Eadem sit responsio generalis ac in obiectione praecedenti. Plerumque enim Patres loquuntur de casibus particularibus dubii practici, vel ubi finis nccessario obtinendus est.

Resp. 2° Non desunt Patrum alia testimonia probabilismo evidenter faventia. Satis sit pauca referre. — *S. Aug.* 1. *epist.* 54. (alias 118.), c. 2. ait: *Quod neque contra Fidem, neque contra mores esse convincitur, indifferenter habendum est.* — *S. Greg. Naz. orat.* 39. dicit: *Quod si dubia res est, vincat humanitas et fragilitas.*

71. — *Obiic.* 4° Opinio probabilis non remanet probabilis in concursu probabilioris, minor enim probabilitas a maiori eliditur et destruitur. Ergo...

Resp. Neg. Etenim, si elideretur minor probabilitas, iam maior probabilitas evaderet certitudo, seu dubium prudens excluderet. Hoc autem esse falsum manifeste patet. — Insuper rationes ex principiis disparatis, et non subordinatis petitae, se invicem elidere nequeunt. Rationes enim meae, non obstante opposita probabilitate, in toto suo robore stabunt, usque dum eas esse falsas probaveris.

Obiic. 5° Probabilistae non agunt ex *morali certitudine*, ne ex principio quidem reflexo, cum opinionem suae oppositam improbabilem dicere nequeant. Ita *Billuart, art.* 2. et *Gerdil, c.* 6.

Resp. 1° *Retorqueo* ex paritate rationis. En igitur difficultas tibi prius solvenda.

Resp. 2° *Directe.* Principium nostrum reflexum istud est: *Non est imponenda obligatio, nisi de ea certo constet,* seu *lex incerta certam obligationem imponere nequit.* Porro principium hoc inconcussum est, cum non possit negari, quin sibi contradicant negantes. Imo adversarii nullo alio principio reflexo prudenter inniti possunt.

72. —*Obiic.* 6° Imprudenter agit probabilista non sequendo opinionem verisimiliorem, et agit contra conscientiam faciendo id quod probabiliter, vel etiam probabilius est peccatum.

Resp. 1° *Retorqueo.* Nonne tu pariter, agendo id quod est probabiliter contra legem, imprudenter te geris?

Resp. 2° *Directe.* Non agit imprudenter ille, qui nullam cernit obligationem in oppositum, nec proinde agit contra conscientiam, cum nullam deformitatem in sua actione deprehendat.

Obiic. 7° Probabilista vult obiectum quod novit probabilius materialiter malum: ergo vult etiam malum formale quod a materiali cognito separari nequit.

Resp. 1° *Retorqueo.* Tu vero nonne simili laboras incommodo? Etenim, etiam probabiliorem opinionem sequendo contra legem, nonne vis deformitatem materialem saltem probabilem, et consequenter formalem? Numquid probabilitas, quae paulo maior tibi apparet, periculum violandae legis tollere potest?

Resp. 2° *Directe. Neg. ant.* Probabilista non vult deformitatem ullam, ne materialem quidem. Etenim, cum deformitas obiectiva sit dubia, actus potest esse bonus. Ergo, si potest esse bonus, potest non intendi et reapse non intenditur ut malus: siquidem simpliciter ignoratur ut malus, et deformitas ignota obiectum voluntatis esse nequit.

73. —*Obiic.* 8° Adhibenda est cura maior animae quam corporis. Porro quis aegrotans eligit remedium minus efficax, et relinquit probabilius efficax, nisi insaniat? Sic *Collet* cum aliis non paucis.

Resp. 1° *Retorqueo.* Quis aegrotans sanae mentis sumit remedium probabiliter nocivum, relicto remedio certo? Nonne tutius praeferendum est?

Resp. 2° *Directe.* Quid ad rem? Insignis cavillatio! Quis non videt, nisi omnino caecutiat, usum probabilitatis hac in re esse prorsus illicitum? Numquid probabilitas maior vel minor in causis physicis avertere potest periculum pravi effectus qui timetur? Ergo negandum suppositum cum paritate.

74. — *Obiic.* 9° Iudex in ferenda sententia debet sequi opinionem probabiliorem, ut patet ex damnatione sequentis propos. ab Innoc. XI. facta: *Probabiliter existimo, iudicem posse iudicare iuxta opinionem etiam minus probabilem.* Ergo non licet sequi opinionem minus probabilem.

Resp. Exemplum nihil facit ad rem, et *Neg. conseq.* Ratio damnationis huius propositionis est, quia iudex ab auctoritate constituitur, ut unicuique ius suum tribuat; porro ius maius habet ille, cui maior favet probabilitas, seu potior ratio. *S. Lig. lib.* 4. *n.* 210. Ut exemplum esset ad rem, proferri deberet casus, ubi de solo licito vel illicito agitur.

ARTICULUS III.

DE REGULIS ET USU PROBABILITATIS, SEU DE REGULIS SPECIALIBUS AD CONSCIENTIAM IN DUBIIS EFFORMANDAM

75. — Praeter regulas generales, vi quarum efficacia probabilismi determinata est in articulo praecedenti, scilicet: *Non est imponenda obligatio, nisi de ea certo constet*, vel *lex dubia non obligat,* recensentur etiam nonnullae regulae speciales, quibus priores confirmantur, vel in particularibus casibus applicantur. Sunt autem sequentes:

I. *In dubio, standum est pro eo, pro quo stat praesumptio.* Ratio est, quia praesumptio plerumque efficit certitudinem moralem saltem latam. Hinc si soleas tali tempore diligenter recitare Breviarium, et dubites an aliquam partem recitaveris, praesumptio tibi favet, et te ab obligatione recitandi eximit. Item si dubites utrum Superior iuste praecipiat, vel dispenset, pro illo stat praesumptio, quia is rationibus tibi incognitis duci potest, vel de cognitis prudenter iudicare censetur. Insuper rectus ordo et bonum commune exigunt, ut in tali casu ipsi deferatur. — Ita *communiter theologi.*

II. *In dubio iudicandum est ex ordinarie contingentibus.* Axioma communiter receptum. *S. Lig.* passim. — Recidit regula haec

magna ex parte in praecedentem, cum in utraque praesumptio sit ratio ita iudicandi. Sed prior latius patet; siquidem praesumptio potest non tantum erui *ex ordinarie contingentibus*, sed etiam ex particularibus circumstantiis. — *S. Lig. ibid.*

III. *In dubio standum est pro valore actus.* Regula est iuris civilis, etiam rebus theologicis communiter applicata. Hoc intelligendum est, si factum principale sit certum, et dubitetur de aliqua circumstantia, vel conditione necessaria, aut de modo debito: v. gr., si dubites an cum sufficienti dolore peccatum confessus fueris, non teneris iterum confiteri. — *S. Lig. lib.* 1. *n.* 26. etc. Principium istud videtur etiam intelligendum 1° *in favorem libertatis,* modo non obstet contraria praesumptio, aut bonum commune Reipublicae, vel Religionis. — *Contra libertatem* in foro externo, et etiam in foro interno, cum agitur de bono publico, v. gr., de *contractibus,* praesertim de *matrimonio.* Ratio autem cur non sit applicandum in omni casu illud principium contra libertatem, est, quia obstat aliud principium supra memoratum, scilicet: *Non est imponenda obligatio, nisi de ea certo constet.* Porro non constat de obligatione, nisi urgeat aliqua ratio evidens iustitiae, Religionis, boni publici, vel alterius finis necessario obtinendi. — *S. Lig. lib.* 1. *n.* 26. *lib.* 6. *n.* 505. — *Voit. n.* 38.

76. — IV. *In dubio favores sunt ampliandi et odia restringenda* (*Reg. Iur. can. 15.*); seu, in dubio benigniora sunt praeferenda. Unde sic statuendum videtur, tum secundum hoc principium, tum secundum communiorem interpretationem: 1° Quoties odia et favores separari possunt, odia sunt restringenda, et favores ampliandi, quantum fieri potest, quin vis sensui verborum inferatur. 2° Si odia et favores sint indivisibilia, tum iudicandum de intentione legislatoris ex ipsius verbis, ex subiecta materia, aut ex adnexis circumstantiis. 3° Si intentio legislatoris determinari clare nequeat, magis attendendum est ad favorem quam ad odium [1]. — *S. Lig. lib. 1. n. 99.*

V. *In obscuris quod minimum est, tenendum* (*Reg. Iur. can. 30.*) Sic intelligenda est haec regula: Ubi non constat de vero sensu legis vel statuti, et, inquisitione praemissa, determinari

1 Odiosum hic intelligitur quidquid tendit ad poenam, vel laedit ius tertii, aut iuri communi opponitur. — Favor autem, seu favorabile, intelligitur quidquid libertati indulget, vel gratiam concedit, sine detrimento privatorum, nec communitatis, nec iuris ipsius.

nec ex natura rei potest, nec ex contextu verborum, aut loci consuetudine, aliave circumstantia, interpretatio minus onerosa, seu libertati benignior admittenda est. Ratio est, quia legislator non censetur velle obligare praeter id quod clare in lege exprimitur. Hinc in dubio de quantitate poenae infligendae, minima eligenda est. Item, si non certo constet de delicto, reus absolvendus est.

VI. In dubio facti valent sequentia axiomata, seu regulae iuris civilis apud omnes receptae, scilicet: 1. *In dubio, factum non praesumitur, sed demonstrari debet.* Hoc autem intelligendum est de dubio circa actum principalem, v. gr., si dubium sit an aliquis alium percusserit, hoc factum praesumi non debet; sed qui affirmat, debet illud positive probare. — 2. *In dubio, praesumitur factum, seu recte factum, quod de iure faciendum erat.* Hoc intelligendum de dubio circa actum accessorium, supposita certitudine actus principalis; tunc si hoc de iure faciendum sit, aut si ordinarie fieri soleat, aut si favorabile facienti, praesumitur factum esse. — 3. *In dubio, nemo malus praesumitur, nisi probetur.* Hoc valet quoties agitur de dubio alicuius delicti. Illud imputari non debet, nisi de eo certe constet. Delicta enim non praesumuntur; nec malus quisquam praesumitur, sed probandus est.

VII. *In dubio pars tutior est sequenda* (*Regula iuris canonici*). Haec regula restringenda est ad casus *dubii practici*, vel ad eos in quibus finis est necessario obtinendus: nempe ubi probabilitas non removeret periculum, quod lex praecipit, omnino cavendum, ut v. gr., in Sacramentis conficiendis, iuxta superius dicta *n.* 56, et ex omnibus hucusque expositis compertum est.

Resolves:

77. — 1° Non licet sequi opinionem tantum *probabiliter* probabilem contra legem, quia illa opinio non est proprie et solide probabilis, et proinde nequit haberi ut ratio sufficiens ad legem incertam reddendam.

2° Non tibi licet sequi sententiam aliis probabilem, at tibi actu prorsus falsam. Ratio est, quia si iudices actu aliquid esse illicitum, et illud facias, habes conscientiam peccati in praesenti actu, ideoque agis contra conscientiam tuam. Hinc, ut licite sequaris sententiam alienam, debes eam prius facere tuam, id est,

iudicare eam esse probabiliter veram (*a*), vel obiectum eius esse probabiliter licitum. — *Reuter n. 105.*

3° Non semper licet sequi quamlibet opinionem speculative probabilem; quia quandoque opinio speculative probabilis non est practice probabilis; potest enim dari actio in se quidem licita, quae tamen in praxi ob periculum scandali, irreverentiae, iniustitiae, etc. illicita evadat (*b*).

4° Non licet sequi opinionem probabilem, quando opposita apparet probabilissima; quia non videtur posse stare motivum grave in conflictu motivi gravissimi; unde talis opinio habenda est ut dubie vel tenuiter probabilis (*c*).

Quaesita:

78. — Quaer. 1° *An licitum sit uti probabilitate, non tantum in materia iuris positivi, sed etiam iuris divini et naturalis?*

Resp. Affirm. quia in qualibet materia contingere potest ut non constet de legis existentia, quoties nempe contra militat vera et solida probabilitas; ac proinde datur ignorantia vere invincibilis de tali lege. Porro Deus, auctor legis et principium ordinis naturalis, non censetur velle nos obligare in casu ignorantiae invincibilis. — *Lacroix* etc.

(*a*) Ut tuam facias opinionem alterius, necesse non est, ut ad assensum te moveant rationes eius intrinsecae; sed sufficiet, ut alterius auctoritas te in prudens de tua sententia dubium inducat.

(*b*) Tunc potissimum DD. opinionem dixerunt *speculative* tantum probabilem, non vero *practice,* quando licitus opinionis eiusdem usus illas exigit conditiones, quae in praxi vix aut ne vix quidem sperari possunt.

(*c*) Nunquam forte continget, ut spectatis intrinsecis rationibus quispiam probabilem censeat opinionem, cuius oppositam habet ceu probabilissimam; secus vero, si tantummodo spectentur Auctorum de eadem re iudicia. Nam reperies utique, a nonnullis tradi uti probabilem, imo teneri uti probabiliorem opinionem, cuius oppositam alii defendant tamquam probabilissimam, quin et moraliter certam. Vid. S. Alph. Lib. 6. n. 443. Tunc vero prudentem lectorem res ipsa monet, de re diligentius esse inquirendum; et exinde facile apparebit, aut sine causa alteram dici probabilissimam, aut certe inaniter alteri aliquam tribui probabilitatem, uti in cit. loc. S. Alphonsi contingere suo loco videbimus.

Quaer. 2° *An Confessarius possit, vel debeat absolvere poenitentem, qui vult sequi opinionem quidem probabilem, sed oppositam sententiae, quam ipse tenet?*

Resp. Affirm. si poenitens adhaereat opinioni vere probabili cum conscientia efformata. Ratio est, quia poenitens habet ius sequendi opinionem vere probabilem, nec Confessarius ius habet ipsi imponendi proprias opiniones, etiamsi probabiliores ipsi videantur. Confessarius enim non est *iudex opinionum* quas poenitens sequi tenetur, sed est tantum *iudex dispositionis* sui poenitentis, ut patet ex *Trident. sess. 14. c. 5.* — Ita *S. Lig. lib. 6. n. 604. et alii communiter* (*a*).

Quaer. 3° *An probabilitas extrinseca constituat opinionem vere probabilem?*

Resp. Affirm. saltem generatim loquendo; imo, in quaestionibus, quarum solutio magnopere pendet a prudentum aestimatione, maior auctoritas maiorem constituit probabilitatem. Nam difficile est aliquid esse *extrinsece* probabile, quin pro eo sit ratio vere gravis. Rationabiliter autem praesumi debet adesse talem rationem, quando multi et graves Auctores tenent aliquam opinionem esse probabilem, quippe qui rei veritatem penitus perspexisse, et solidis motivis innixi merito censentur. — Hinc S. Thom.: *Aliquis parvae scientiae magis certificatur de eo quod audit ab aliquo scientifico, quam de eo quod sibi secundum suam rationem videtur. 2. 2. q. 4. art. 8.* — Accedit etiam auctoritas S. Poenitentiariae. Etenim S. Congr. interrogata, utrum sit inquietandus Confessarius sequens doctrinam *S. Ligorii*, quin rationes eius perpendat, sed tantum propter eius auctoritatem, respondit *negative;* et hoc responsum fuit a Summo Pontifice *Greg. XVI* approbatum. Ergo probabilitas extrinseca intrinsecam supponit. Ergo....

79. — Quaer. 4° *Quid sentiendum sit de illo principio probabilistis non paucis familiarissimo:* QUI PROBABILITER AGIT, PRUDENTER AGIT?

Resp. Principium istud sic enuntiatum falsum est, si habeatur ut principium primarium et *per se* vim habens. Ratio est,

(*a*) De hac re S. Alphonsus (Lib. 6. n. 604.): *Confessarius vero, quoties sua opinio non est evidenter certa, non potest obligare poenitentem ad eam sequendam; unde tunc non solum potest, sed etiam tenetur eum absolvere.*

quia actio nequit esse prudens vi solius probabilitatis, sed id habet ex sola certitudine. Est autem verum, si habeatur tantum ut consequentia alterius principii primarii, quod sit per se regula ultima agendi, quale istud esse potest: *Non est obligatio nisi de ea certo constet.*

QUAER. 5° *Quomodo intelligendum sit axioma:* IN DUBIO MELIOR EST CONDITIO POSSIDENTIS, *et quinam eiusdem usus in conscientia efformanda?*

Resp. 1° Haec regula, prout a DD. tradi et admitti in scholis consuevit, nunquam de statu opinionis, sed solum de statu dubii presse sumpti intellecta et recepta fuit (*a*). Inter dubium autem et opinionem hoc semper discrimen exstat, ut illud omnimodam assensus suspensionem inter duo contradictoria importet, haec vero assensum in alterutram partem, licet non sine formidine oppositae. Propterea manifeste corruunt ea omnia, quae Vincentius Bolgeni (*Del Possesso* cap. XV.), et alii nonnulli post ipsum, ex isto axiomate desumere contenderunt, ad usum opinionum probabilium, prout in scholis recipiebatur, impugnandum; quippe argumenta ab iis adhibita praeposterae huius axiomatis intelligentiae tantummodo innituntur, quasi nempe illud *in dubio* eos quoque casus complectatur, in quibus probabilis opinio suffragatur.

Resp. 2° Hoc axioma valere tantummodo in materia iustitiae, non vero generatim in materia aliarum virtutum, censuerunt nonnulli, contenderunt vero praesertim probabilioristae, ne videlicet ex hoc principio, quod ab omnibus receptum videbant, vis accederet alteri principio, quod ipsi impugnabant, nempe *legem dubiam non obligare*, aut *ex lege incerta non posse certam obligationem induci.* Ita *Billuart, De actibus human. dissert.* 6. *art.* 2.

Istud tamen axioma valere in aliarum quoque virtutum materia, communior (*b*) est et prorsus tenenda sententia; oppositam-

---

(*a*) Ita Lugo (De Iust. et Iur. Disp. 23. n. 110.): *Bene advertunt DD., id procedere, quando est merum dubium negativum; nam si esset dubium positivum, et rationes probabiles pro utraque parte, tunc servandae essent regulae, quae communiter dantur circa conscientiam probabilem, et regulariter debitor amplecti potest iudicium probabile.*

(*b*) Conf. Lugo, De Iust. et Iur. Disp. 23. n. 110.

que opinionem merito Suarezius (De Cens. Disp. 40. Sect. 5. n. 15.) *falsam* dixit et *nulli fundamento* innixam.

Et sane, ut idem Suarez advertit (De Voto Lib. 4. Cap. 5. n. 7.): Iura, ex quibus illa regula sumitur, generatim et sine restrictione loquuntur, ut in Cap. *In pari* 65. De Reg. Iuris in VI. absolute dicitur, *in quacumque causa praeferri ius possidentis* (*a*).

Deinde, pergit Suarez (ibid. n. 8.), nulla ratio differentiae assignatur nec assignari posse videtur. Etenim in materia iustitiae principium illud vel fundatur in hoc, quod quando est dubium circa fundamentum obligationis...., est quaedam aequalitas inter obligationem restituendi et potestatem retinendi, et alioqui possessio rei confert aliquod ius, et ideo praevalet ius possidentis (*b*); vel fundatur in hoc quod propter solum dubium non sunt immutandae res ab antiquo statu, in quo bona fide exsistebant, quia cum in dubio sit aequalitas utrorumque, non est cur potius in unam partem obliget quam in aliam; vel fundatur in hoc quod interveniente ignorantia invincibili insurgit excusatio obligationis, intercedente autem dubium intervenit ignorantia rei, de qua dubitatur, et facta diligentia ad expellendum dubium et perseverante nihilominus dubio, fit illa ignorantia inculpabilis, quia non fuit in potestate hominis illam depellere, et ideo impedit obligationem; vel fundatur in hoc, quod obligatio est onerosa et suo modo odiosa, et ideo restringenda ut non oriatur, nisi ubi fundamentum eius moraliter certum est, praesertim ubi caetera non sunt paria. Atqui hae omnes rationes habent locum extra materiam iustitiae.... Ergo.

Declarantur haec omnia et simul confirmantur ex doctrina S. Thomae, ubi agit de virtutibus iustitiae adnexis. Etenim uti S. Doctor (2. 2. q. 80. art. 1.), et DD. omnes cum ipso advertunt, eiusmodi virtutes, quae dici etiam solent *potentiales iustitiae partes,* id habent sibi proprium, ut partim cum iustitia conve-

---

(*a*) Ita Reg. Iuris 65. in VI: *In pari... causa potior est conditio possidentis.* Ita et L. *In pari* 128. ff. De div. Reg. Iuris: *In pari causa possessor potior haberi debet.*

(*b*) Huc faciunt quae habentur §. *Retinendae* 4. Instit. De Interdictis: *Commodum autem possidendi in eo est, quod etiamsi eius res non sit, qui possidet, si modo actor non potuerit suam esse probare, remanet in suo loco possessio: propter quam causam cum obscura sunt utriusque iura, contra petitorem iudicari solet.*

niant, partim a iustitiae ratione deficiant. Porro cum ratio iustitiae in hoc consistat, *quod alteri reddat, quod ei debetur*, secundum aequalitatem; in eo deficiunt aliae virtutes a iustitiae ratione, quod vel aequalitatem servare non possunt, uti religio erga Deum, vel quod debitum non quidem legale reddant, sed dumtaxat morale, sine quo nempe honestas servari non potest: in eo vero cum iustitia conveniunt, quod *alteri reddant, quod ei debetur*, cuiusmodi erit obedientia erga Deum vel erga leges, quae omnes virtutes necessarias complectitur. Atqui si qua vis est axiomati, de quo agimus, in materia iustitiae, haec sane tota exeritur in eo, quod iustitiae commune est cum aliis virtutibus, quodque generali *debiti ratione* continetur, nempe definiendo, num in casu *debiti dubii* reddi quidpiam oporteat. Manifestum est ergo, hanc regulam in materia iustitiae aeque valere, ac in materia aliarum virtutum, quatenus sub obedientia Deo aut legibus debita comprehensae ad virtutem iustitiae ceu partes ipsius potentiales reducuntur (*a*).

80. — Quaer. 6° *Si dubites utrum alicui obligationi iam satisfeceris, tenerisne adhuc satisfacere?*

Resp. 1° *Affirm.* prorsus, quoties agitur de dubio proprie dicto, seu de *dubio negativo*, aut de dubio *practico;* ratio est, quia in tali dubio nunquam contra legem agere licet, ut sequitur ex principiis supra positis, *n.* 39. 41. *et* 70. (*b*).

(*a*) Usum huius principii habes penes Suarez (In 1. 2. Tr. 3. Disp. 12. Sect. 5. n. 7.): *Si simpliciter dubitatur de tota lege.... idest an sit lata, nec ne;... generalis regula est, non obligare. Ratio peti potest ex illo principio, quod in dubio melior est conditio possidentis; homo autem continet (scil. possidet) libertatem suam.... Si vero constet de lege et sensu eius, dubitari potest, an in hoc casu obliget; et tunc generalis regula est, si nulla sit sufficiens ratio probabilisque ad excusandum, tunc obediendum esse legi, quia ipsa vel superior continet ius suum.*

(*b*) Hoc sequitur etiam ex principio: *In dubiis melior est conditio possidentis.* Unde Lugo (De Poenit. Disp. 16. n. 59.): *Conveniunt omnes in hoc, quod is, qui scit, se peccasse mortaliter, dubitat autem, an illud peccatum sit confessus, debeat illud confiteri: nam tunc possessio est contra poenitentem; constat enim de peccato et de obligatione confitendi, non autem constat de confessione.* Adverte autem hic sermonem esse de dubio *negativo;* nam ibidem Lugo negat adesse obligationem confitendi, quando etiam *solum probabiliter existimatur (illud peccatum fuisse) dictum in confessione.*

Resp. 2° Si autem agatur de *dubio positivo*, seu de vera et solida probabilitate, controversum fuit.

Affirmant cum quibusdam aliis Concina, Collet et Antoine; et rationem desumunt ex hoc principio: *Non satisfit obligationi certae per impletionem dubiam.* Etenim (inquiunt) lex semel existens et imperans ius habet exigendi rigorosam obedientiam, seu indubiam obligationis impletionem. Porro quando tantum probabiliter, aut etiam probabilius existimas te legem adimplevisse, ipsi rigorose minime satisfecisti. Ergo adhuc te urget et premit, usquedum certo satisfeceris.

Communissima tamen (*a*), et prorsus rationi consona sententia est, eum, qui probabiliter alicui obligationi satisfecit, ad nihil ulterius teneri.

Prob. 1° Cum probabilitas gravi et prudenti iudicio fulciatur; quisquis ergo probabiliter satisfacit obligationi, illud agit, quod prudenti iudicio sufficit ad praeceptum implendum. Atqui neque aequitas patitur, ut plus exigatur, quam quod prudenter creditur sufficiens ad implendum praeceptum, neque plus aliquid velle merito censetur prudens et aequus legislator. Ergo.

Prob. 2° Quaelibet exactio ultra id, quod probabiliter sufficit ad implendum praeceptum, contra se habet prudentis huius iudicii probabilitatem. Atqui exactio, contra se habens iudicium probabile, evadit quoad hoc obligatio seu lex incerta, quae (ut ex dictis superius constat) vim obligandi habere non potest. Ergo.

Prob. 3° Ab absurdo. Si enim obligationi certae itidem certam satisfactionem postules, nedum per probabilem aut probabiliorem, sed ne per probabilissimam quidem satisfactionem praeceptum dici poterit impletum; nam semper locus superest reponendi, certam esse obligationem, satisfactionem vero incertam seu minus certam. Atqui hoc recta via ad damnatum tutiorismum adducit. Hinc etiam Billuart (*De Sacr. Poenit. dissert.* 7. *art.* 2.

(*a*) Lugo De Poenit. Disp. 16. n. 58. *Communiter docent omnes, non teneri (quempiam) ad confitendum illud (peccatum), quod probabiliter iudicat, se.... confessum iam fuisse; quia iam sequitur iudicium probabile, quod sicut in aliis materiis, ita etiam in hac sufficit ad implendum praeceptum.* Et infra n. 59. : *Nihil frequentius apud Theologos, quam excusare a reiteranda confessione eum, qui confessus est.... iuxta probabilem aliquam sententiam de eius valore.*

§. 4.) et alii, licet probabiliorismum tenerent, censuere tamen sufficere, si legi probabilius satisfacias. Ergo (*a*).

Quoad axioma, quod obiicitur: *Non satisfit obligationi certae per impletionem dubiam* (*b*), respondetur verum esse, quo-

---

(*a*) Quidam putant, S. Alfonsum in oppositam opinionem cum Antoine et Concina demum devenisse, quia Lib. 1. n. 29. cum iisdem censet, *eum qui probabiliter iudicat, se iam voto satisfecisse, teneri adhuc ad votum implendum,* licet ipse prius probabilem dixisset sententiam negantem.

Sed reipsa falsum est, S. Alfonsum recessisse a communi doctrina. Hoc patet evidenter ex hisce, quae habet eodem lib. 1. n. 99. in fine: *Quid in dubio, an legem impleveris? In dubio negativo teneris implere; secus in positivo.* Et rursus Lib. 3. n. 290: *In dubio de consuetudine* (scil. derogante legibus), *possidet praeceptum, unde petenda est dispensatio; secus si probabile sit, adesse consuetudinem.* Et rursus Lib. 3. n. 112. q. III. §. *Secunda sententia,* scribit: *Hic non versamur in dubio, sed in opinione probabili.... Quando autem probabile est, quod.... lex abolita sit, tunc cessat praesumptio pro lege, et possidet libertas.*

Ergo S. Alfonsus suam opinionem utique mutavit quoad quaestionem specialem, *De voto,* non vero quoad generale principium. Et quidem illa quoad votum resolutio videtur accipienda de eo, qui incertus sit, an aliquid ad votum implendum praestiterit, nec ne; non autem de eo, qui aliquid fecerit, et incertus sit solum, an illud ad implendam promissionem sufficiat. Nam alioqui centies imo et millies S. Alfonsus inculcat, tutissimum in conscientia eum esse, qui quoad obligationes probabile iudicium sequatur, cum totum eius opus morale huic innitatur principio.

(*b*) Alii aliis verbis obiiciunt: *Debito certo non satisfit per solutionem incertam; et si debes ex contractu centum, non liberaris ab obligatione totali, nisi per solutionem certam.* Respondet autem Card. Lugo: *In primis si illa centum debeantur ex promissione liberali; videtur satisfieri solutione probabili; sicut qui ex voto debet ieiunium, si ieiunet observando ieiunium iuxta probabilem opinionem... Si autem debeantur ex contractu oneroso, ut ex emptione, permutatione etc., tunc fortasse non satisfacit; quia non servatur aequalitas dando pro re certa aliam incertam, quae eo ipso minus valet; et quia intentio contrahentium ea videtur esse, ut detur sibi pecunia certa pro mercibus certis: quae rationes.... non procedunt in aliis omnibus praeceptis, in quibus obligatio est certa audiendi sacrum, v. gr., ieiunandi, recitandi officium etc., et tamen satisfacit homo, si iuxta probabilem sententiam ieiunet, audiat sacrum, vel recitet officium etc.*

ties sermo est de dubio practico vel negativo, non vero si libertati faveat vera et solida probabilitas.

Nota. Ad quaestionem utrum liceat mutare sententiam, et uti modo hac, modo illa probabilitate opposita, respondetur *affirmative* generatim (*a*); sed vide *Casus*, t. I. n. 75.

Ita Lugo (De Poenit. Disp. 16. n. 59. 60.), qui scite etiam de *contractu oneroso* dubitanter dicit: *fortasse non satisfacit;* nam si res sit de contractibus, quos *bonae fidei* appellant, in quibus nempe iudici fit facultas multa ex aequo et bono inter litigatores arbitrandi, iam et ipsa *aequalitas,* quae in contractu oneroso servanda est, *prudenti* idest *probabili* iudicio determinari solet.

(*a*) Non licet tamen Confessario uti probabili opinione ad imponendam obligationem, quando opposita quoque est probabilis, cum ex dictis sup. n. 78. q. 2. poenitens ius habeat hanc sequendi, et confessarius teneatur eum absolvere. Nec refert, utrum id poenitens sciat. Iniquissimum enim foret, poenitentis ignorantia ita abuti, ut ipsi imponatur obligatio, quae a Deo legislatore non imponitur, et quae insuper poenitenti in perditionis laqueum cedere posset.

TRACTATUS
DE LEGIBUS

Lex est regula externa et remota actuum humanorum, sicut conscientia, seu dictamen practicum rationis, est eorumdem regula interna et proxima.

Agendum: 1° de legibus in genere; — 2° de praecipuis legum speciebus.

PARS PRIMA

DE LEGIBUS IN GENERE

Dicemus, de legis natura, — auctore, — obiecto et subiecto, — promulgatione et acceptatione, — obligatione, — interpretatione, — dispensatione et cessatione.

CAPUT I.

DE NATURA ET PROPRIETATIBUS LEGIS

81. — Definitio. Lex est ordinatio Superioris, stabilis, ad bonum commune imposita. Hinc differt a praecepto. Lex enim essentialiter fertur communitati a persona publica et pro bono communi, dum praeceptum proprie dictum etiam a persona privata emanare potest, et subditos privatos respicere in privatum eorum bonum. Tale est imperium patris in filium, aut Principis in aliquem subditum. Saepe tamen etiam leges praecepta dicuntur. Sic leges divinae Moysi in monte traditae praecepta Decalogi nuncupantur.

Multiplex discrimen est inter legem et praeceptum, scilicet: 1° *Ratione iubentis,* quia legislator est persona publica, praecipiens vero potest esse persona privata. 2° *Ratione subiecti,* quia lex fertur in communitatem, praeceptum etiam in personam privatam. 3° *Ratione finis,* quia finis legis est bonum commune,

finis autem praecepti bonum privatum (*a*). 4° *Ratione loci,* quia lex afficit territorium, praeceptum vero personam, atque, ut aiunt, *ossibus haeret.* 5° *Ratione durationis*, quia praeceptum cessat morte praecipientis, lex vero non extinguitur simul cum legislatore.

Divisio. Lex multiplici modo distinguitur:

1° *Divina*, vel *humana*, prout Deum, aut hominem auctorem immediatum habet.

2° *Naturalis*, vel *positiva*, prout natura ipsa rationali, vel actu positivo legislatoris intimatur.

3° *Ecclesiastica*, vel *civilis,* prout a potestate ecclesiastica vel civili fertur.

4° *Moralis*, aut *poenalis,* vel *mixta*, prout sub sola culpa, vel sub sola poena, vel sub utraque simul obligat.

5° *Affirmativa*, vel *negativa*, prout praecipit actus positionem, vel illam prohibet. Hinc dicitur etiam *praeceptiva*, vel *prohibitiva.*

6° *Prohibens* simpliciter, vel *irritans*, aut *permittens*, prout actum illicitum tantum, aut invalidum reddit, vel agentem prohibet inquietari.

7° *Favorabilis*, vel *odiosa*, prout restringit vel ampliat libertatem.

8° *Scripta,* vel *usu servata*, prout mandato scripto fertur, vel sola consuetudine introducitur et servatur.

Nota 1° Omnes leges humanae referuntur ad legem divinam seu aeternam, tanquam regulae secundariae, et subordinatae ad primam regulam; nec illae vim obligandi in conscientia aliunde repetunt, quam a lege Dei iubentis obedientiam legibus humanis.

Lex autem aeterna, iuxta S. Aug., *est ratio divina, seu voluntas Dei ordinem naturalem conservari iubens, et perturbari vetans.* Lex vero naturalis nihil aliud est quam lex aeterna homini per rationem manifestata.

Nota 2° Omnis lex est aliquo modo praeceptiva, quia omnis lex aliquid iniungit, seu praecipit agendum vel omittendum: lex enim de natura sua necessario obligat; non autem potest obligare, nisi praecipiendo actus alicuius positionem, vel omissionem. Hinc lex permittens est etiam praeceptiva, saltem virtualiter; etenim permittendo ut aliquid fiat, prohibet ne illud fieri impediatur.

(*a*) Intellige finem directum et immediatum; namque mediate et indirecte lex ad privatum cuiusque bonum, praeceptum vero ad bonum commune tendit: quatenus scilicet et commune omnium bonum in bonum redundat singulorum, et viceversa.

82. — Quaer. *Quales sint proprietates seu conditiones legis humanae?*

Resp. Sunt sequentes, quae in ipsa legis definitione includuntur, scilicet: debet esse *possibilis*, *honesta*, *utilis*, *iusta*, *permanens* seu *stabilis*, et *promulgata*. — Ita *ex prima parte Decreti*, *D*. 4. *can*. 2. — Consonat *S. Thom*. 1. 2. *q*. 90. *art*. 2. 4.

1° *Possibilis,* moraliter scilicet, idest accommodata moribus et circumstantiis personarum, etc.

2° *Honesta,* id est nihil statuens, quod inhonestum sit, ac bonis moribus seu rectae rationi aut divinae legi positivae repugnans; neque enim ad actus malos et ultimo hominis fini adversos obstringere lex potest.

3° *Utilis*, bono communi: 1° quia bonum communitatis est finis essentialis et primarius legis; 2° quia lex est actus publicae potestatis, quae in solum bonum commune instituta est; 3° quia, cum societati imponatur, debet sane ad eius bonum referri.

4° *Iusta,* id est, secundum normam iustitiae distributivae, adeo ut alii non magis quam caeteri graventur, sed subditis cum aequalitate proportionis, spectatis eorum viribus et facultatibus, imponatur: secus in conscientia non obligat.

5° *Permanens*, seu *stabilis*, id est, statuta sine tempore definito, ita ut semel lata, nisi abrogetur, vel noxia evadat aut inutilis, tamdiu duret quamdiu stat communitas cui imponitur, vel quamdiu perseverant circumstantiae pro quibus lata est.

6° *Promulgata:* quia lex est regula generalis et publica actionum, dirigens et obligans communitatem. Regula autem dirigere et obligare nequit communitatem quam regit, nisi sit ei per promulgationem applicata.

CAPUT II.

DE AUCTORE LEGIS SEU DE LEGISLATORE

83. — Legislator dicitur Superior, cui sive independens ac suprema, sive subordinata potestas inest leges ferendi pro communitate, in quam habet iurisdictionem.

Principia:

I. Deus solus est legislator supremus et universalis, a quo necessario caeteri legislatores, quicumque sint, omnem suam pote-

statem accipiunt, sive *immediate*, sive *mediate*. Deus enim est regula summa et essentialis cuiuslibet ordinis, cum ipse solus gaudeat supremo dominio in creaturas rationales, quarum est principium et finis ultimus. — Constat etiam ex Scriptura: *Per me reges regnant, et legum conditores iusta decernunt; per me principes imperant, et potentes decernunt iustitiam. Prov.* 8. 15. 16. — *Non est potestas nisi a Deo. Rom.* 13. 1.

II. Ecclesia potestatem habet condendi leges quae ad finem ipsi propositum assequendum conducunt.

Constat, 1° ex Scriptura sacra. Sic enim Christus Petro, *Matth. 16. 19*: *Quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in coelis*, etc. — Et *Luc. 10. 16*: *Qui vos audit, me audit; et qui vos spernit, me spernit: qui autem me spernit, spernit eum qui misit me.* — Item *Act. 15. 28*: *Visum est Spiritui Sancto et nobis nihil ultra imponere vobis oneris, quam haec necessaria, ut abstineatis vos ab immolatis simulacrorum, et sanguine et suffocato.* Porro verba: *Quodcumque ligaveris... qui vos audit, me audit... imponere vobis...* significant potestatem ligandi seu leges statuendi Ecclesiae collatam.

Constat, 2° ex ratione. Ecclesia enim est societas perfecta in suo genere. Ergo gaudere debet potestate expedita ad proprium regimen necessaria. Atqui Ecclesia suo regimini providere non posset, nisi facultatem condendi leges haberet; multi enim sunt abusus reprimendi inter fideles, multaque ad Dei cultum promovendum aut servandum, et ad animarum salutem procurandam, constituenda sunt. Ergo....

Constat, 3° ex traditione et constanti Ecclesiae praxi, seu ex variis Constitutionibus apostolicis, et Conciliis, quibus statuta disciplinaria condita sunt.

84. — III. Principes saeculares leges, quae ad finem temporalis felicitatis conducant, condere possunt.

Constat, 1° ex Scriptura sacra, *Prov.* 8. 15: *Per me reges regnant, et legum conditores iusta decernunt...* ut supra *in I princ.* Et 1. *Petr.* 2. 13: *Subditi estote, sive regi quasi praecellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis.*

Constat, 2° ex ratione: etenim Principes a Deo tenent potestatem regendi subditos, ut supra dictum est; atqui hanc potestatem exercere non valerent, nisi facultate leges statuendi gauderent. Ergo, etc.

IV. Semper obtemperandum est legitimis Superioribus aliquid iusta lege praecipientibus, sive immediate a Deo, sive me-

diante populo eos auctoritatem recepisse existimes. — Ratio est, quia, in utraque sententia, sunt aeque a Deo societati gubernandae praepositi, ac propterea ab eo accepta pollent auctoritate. Hinc nullius momenti est in praxi celebris controversia, utrum Principes saeculares *mediate* an *immediate* potestatem suam a Deo habeant.

Censenda autem est iusta lex, quoties de eius iniustitia apud viros doctos et probos communiter non constat: quia rectus ordo requirit ut in dubio praesumptio Superiori faveat.

Quaesita:

85. — Quaer. 1° *Quinam in Ecclesia leges condendi facultate polleant?*

Resp. Papa, Concilium generale, Episcopi et Concilia particularia.

1° *Papa*, seu *Pontifex Romanus pro tota Ecclesia.* Ipsi enim dictum est in persona Petri: *Pasce agnos meos, pasce oves meas. Ioann.* 21. 15. *et* 16. Vox autem *pascere* idem significat ac gubernare et regere. — Adde verba *Matth.* 16. 19. supra relata: *Quodcumque ligaveris,* etc. Papa enim est verus successor Petri in cathedra Romana; est proinde *Summus Pontifex*, *Summus Claviger*, *Pastor Pastorum*, Christi *Vicarius* in terris.

2° *Concilium generale*, etiam *pro tota Ecclesia.* Concilium enim illud iuridice repraesentat totam Ecclesiam docentem ac regentem; ergo leges condere potest pro tota Ecclesia. Sed nihil valet Concilium generale nisi Summus Pontifex ipsi praesit, sive per se, sive per Legatos, et eius decreta confirmet. Ecclesia enim, absente capite seu Papa, repraesentari non potest.

3° *Episcopi pro dioecesi.* Hoc enim necessarium est ad rectam dioecesis administrationem. Constat etiam ex illo *Act.* 20. 28: *Vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos regere Ecclesiam Dei.* Ius illud accipit Episcopus in sua canonica institutione. Nihil autem potest Episcopus in lege Summi Pontificis, cum inferior in superiorem iurisdictionem non habeat. Nec proinde quidquam statuere potest, quod legi communi opponatur vel illam infirmet. — Statuta Episcopi etiam extra Synodum, audito tamen consilio Capituli, facta et promulgata, iuxta veriorem sententiam eamdem perpetuitatem habent ac Constitutiones synodales. — *Ita Ben. XIV. de Synod. dioeces. l.* XIII. *c.* 5. *n.* 1. —

Archiepiscopi vero et Patriarchae leges ferre nequeunt pro dioecesibus suffraganeorum, quia non sunt Superiores proprie dicti, quamvis eorum lites ad se delatas componere possint.

4° *Concilia particularia pro provincia.* Etenim, si Episcopi seorsim sumpti leges pro dioecesibus statuere valent, similiter et in Concilio, sive nationali, sive provinciali, leges pro natione vel provincia constituere possunt. Sed horum Conciliorum decreta ad S. Cong. Conc. Trid. mitti debent ut recognoscantur. Sic ex antiquo iure a Sixto V. confirmato in Bulla *Immensa aeterni*, ubi dicitur de S. Cong. Concilii: *Provincialium vero* (Conciliorum) *ubivis terrarum illa celebrentur decreta, ad se mitti praecipiet, eaque singula expendet et recognoscet.* Constat etiam ex Benedicto XIV. *de Syn. dioec. l.* XIII. *c.* 3. ubi haec habet: *Ea* (decreta), *antequam promulgentur, transmitti iussit Sixtus V. ad sacram Congregationem Concilii, non quidem ut postea confirmationem reportent a Sede Apostolica, sed ut corrigantur, si quid fortasse in iisdem aut nimis rigidum, aut minus rationi congruum, deprehendatur. Non semel tamen accidit, provincialia Concilia non solum a sacra Congregatione Concilii recognosci, et, si opus fuerit, emendari, verum etiam a Summo Pontifice, ita petentibus Metropolitanis, a quibus sunt celebrata, per apostolicas litteras confirmari.* Confirmatio vero Synodorum per Apostolicam Sedem duobus modis sedulo distinguendis fieri potest: in forma communi, vel in forma specifica. — *V. Ben. XIV. de Synod. dioec. l.* XIII. *c.* 5. *n.* 11; et *l.* XII. *c.* 5. *n.* 13. Nec tamen transmissio ad S. Congr. Conc. et multo minus confirmatio per Sedem Apostolicam necessariae sunt pro statutis Synodi dioecesanae. — *Ben. XIV. ib. l.* XII. *c.* 3. *n.* 6.

86. — Quaer. 2° *An leges condere possint Capitulum Cathedralis, Sede vacante, Praelati Regularium, et Abbatissae, seu Monialium Superiorissae?*

Resp. 1° *Capitulum,* Sede vacante, nihil innovare aut abrogare potest; sed dioecesim iuxta leges existentes gubernare debet. Attamen statuta, quae pro circumstantiis necessaria essent, ferre posset. *S. Lig. n.* 104. — *Gousset, n.* 129.

Resp. 2° *Praelati Regularium* veras leges condere valent, sive in congregatione generali Ordinis, sive alio modo intra limites suae iurisdictionis, seu iuxta proprias Ordinis constitutiones. Habent enim statuta a Summo Pontifice approbata, quae illis hanc facultatem tribuunt.

Resp. 3° *Abbatissae* vel *Superiorissae Monialium* non possunt leges proprie dictas ferre, cum iurisdictionis ecclesiasticae non sint capaces. Possunt tamen exigere in conscientia obedientiam circa res praeceptas, vel circa ea quae ad profectum Monialium iuxta regulas conducunt. Habent enim ius praecipiendi, tum ex voto obedientiae a subditis emisso, tum ex necessitate disciplinae, quae in communitate servari debet.

87. — Quaer. 3° *Quinam Principes saeculares potestatem condendi leges habeant?*

Resp. Omnes ii qui suprema gaudent auctoritate, seu ii qui non sunt alterius delegati ut ipsius nomine agant, quales sunt Imperatores, Reges, Principes in Principatu, Magistratus Reipublicae legitime constitutae, etc.; non vero Duces militum, nec Praefecti provinciarum, quia proprio nomine agere nequeunt. — *V. Cas. n.* 79. *et seq.*

Nota. Aliquando fieri potest ut quis nomine proprio agens, Superiorem habeat. In eo casu eius leges a Primario Superiore irritari aut reformari possunt. Sic Summus Pontifex reformare potest leges ab Episcopo aut a Concilio provinciali, vel a Praelatis regularibus latas. Pariter Princeps primarius in ordine civili leges Principis feudatarii corrigere valet.

CAPUT III.

DE OBIECTO ET SUBIECTO LEGIS

ARTICULUS I.

DE OBIECTO LEGIS

88. — Obiectum legis est generatim quidquid lex praecipere vel prohibere potest.

Principia:

I. Obiectum legis sunt omnes et soli actus, quorum positio, vel omissio, ad bonum commune conferre potest. Ex dictis sequitur.

II. Omnes actus indifferentes *distributive* sumpti obiectum legis esse possunt; nam ad bonum commune actus alioquin per se

indifferentes conferre possunt; eo ipso possunt aut praecipi aut vetari (*a*).

Quaesita:

89. — QUAER. 1° *An actus heroici sub legem cadant?*

Resp. Generatim sub legem cadere non videntur, quia vires humanas excedere moraliter censentur, atque adeo eiusmodi lex careret necessaria qualitate, quod nempe *sit possibilis.* Attamen aliquando, requirente bono communi, praecipi possunt. Sic milites vigiles non possunt stationem deserere, etiam imminente periculo vitae, si detrimentum inde Respublica captura sit.

QUAER. 2° *An lex humana possit praecipere actus mere internos?*

Resp. 1° Lex civilis certo non potest, quia sine his actibus legislator finem suum obtinet. — Praeterea, de internis iudicare nequit. —

2° Lex ecclesiastica iuxta plures etiam non potest; quia (aiunt) legifera eius potestas ad externam tantum fidelium gubernationem pertinet. — *S. Lig. l.* 1. *n.* 100. *S. Thom., Suarez, Bened. XIV.* etc., contra alios qui probabiliter etiam affirmant, quia Ecclesia illimitatam potestatem a Christo accepit (*b*).

(*a*) Notissima est distinctio inter ea, quae prohibentur, quia mala sunt, et ea, quae mala sunt, quia prohibentur. Porro postrema haec ambitu actuum per se indifferentium continentur.

(*b*) Prior opinio, quae Ecclesiae negat potestatem praecipiendi actus mere internos, magis quadam extrinsecae auctoritatis specie quam ratione inniti videtur. Potior enim, quae affertur ratio, quod Ecclesiae potestas ad meram externam gubernationem spectet, vix aut ne vix quidem videtur toleranda; numquid enim ad meram externam gubernationem pertinet, quod attentionem in orando praecipiat, aut quod Regularibus certum sanctis meditationibus tempus praescribat?

Quod addunt, Ecclesiam nunquam eiusmodi actus praecepisse, et falsum allatis non paucis exemplis ostendi potest, et nihil per se concluderet; perperam enim a negatione actus arguitur ad potentiae negationem.

Denique subdunt, Ecclesiam de his actibus iudicare non posse. Verum 1.° negari potest illatio: numquid enim magis potest iudicare de interiori attentione et devotione in recitandis horis canonicis, quam tamen praecipit? 2.° Sed negari potest et antecedens. Licet

90. — Quaer. 3° *An lex humana possit praecipere actus mixtos, seu partim internos et partim externos*?

Resp. Affirm. Ratio est, quia actus mixti constituunt simul unum *morale indivisum.* Sic Ecclesia praecipit devotam attentionem in Officio recitando. — *Ita omnes.*

Quaer. 4° *An lex humana praecipere possit actus externos occultos*?

Resp. Affirm. Quia potestatem habet dirigendi quidquid externum est. Actus enim occulti natura sua ab aliis non differunt, et per accidens evenit quod puniri nequeunt. — *S. Lig. ibid.*

Quaer. 5° *An Confessarius actus mere internos iniungere possit*?

Resp. Affirm. Quia munus dirigendi poenitentes in via salutis hanc facultatem exigit. Hinc pias meditationes poenitentibus iniungere potest. — *Voit, n.* 163.

ARTICULUS II.

DE SUBIECTO LEGIS

Principia:

91. — I. Omnis homo nascitur et remanet subiectus legi naturali. Etenim lex naturalis, cum sit ipsamet divina voluntas praescribens rectae rationi consentanea, in mente cuiusvis hominis indelebili charactere imprimitur. Igitur per accidens fit, ut, obvoluta ratione, non statim agnoscatur, vel aliquando cognosci desinat.

II. Omnes et *soli subditi* rationis habitualiter compotes sunt legi humanae subiecti. — Ratio *primi* est, quia lex ferri nequit nisi in subditos; secus enim legitima auctoritas deficeret. Ratio *secundi* est, quia homines, habitualiter usu rationis carentes, legibus dirigi non possunt.

---

enim id verum sit de iudicio, quod ab homine profertur per sententiam, at falsum est de iudicio, quod (ut ait Suarez De Leg. Lib. 4. Cap. 12. n. 4.) a legislatore fertur per legem, quando nempe lex per se ipsam punit delictum, v. gr., per censuram ipso facto incurrendam.

III. Soli homines actualiter ratione utentes possunt legem moraliter violare, quia, deficiente cognitione, nemo peccare potest, iuxta dicta in *Tract. de Act. hum. n.* 4. — Hinc qui ad breve tempus ratione carent dicuntur *excusati* ab impletione legis, licet eidem sint subditi.

Resolves :

92. — 1° Infantes et perpetuo amentes non sunt legi humanae subditi, ut patet ex *principio II.* Licet igitur eis dare carnes edendas diebus quibus illae ab Ecclesia prohibentur, etc. (*a*).

2° Non licet provocare infantes et amentes ad rem intrinsece malam, v. gr., ad blasphemias, ad turpitudinem, etc.: quia illi lege naturali obligantur *in actu primo,* seu radicaliter, eo quod naturam rationalem habeant; ideoque formaliter peccant qui eos ad actus intrinsece malos provocant. — *Reuter*, *n.* 167.

3° Infideles, nimirum quicumque Baptismo non sunt expiati, legibus ecclesiasticis non obligantur; quia Ecclesiae iurisdictioni nondum subiiciuntur, quamvis teneantur Ecclesiam ingredi.

4° Amentes ad breve tempus, vel qui multa lucida habent intervalla, ebrii et dormientes, sunt legi subiecti, quia sunt in statu habituali usus rationis; per accidens tamen sunt ab ea excusati, si non sint actualiter rationis compotes: proinde lex in eos vim suam retinet. Hinc non licet eis dare carnes diebus prohibitis. — *S. Lig. l.* 1. *n.* 155. etc.

5° Haeretici, schismatici et quicumque alii baptizati, etsi non catholici, legibus ecclesiasticis *rigorose per se* tenentur, quia, quamvis sint rebelles, non cessant esse Ecclesiae subditi : attamen, *per accidens,* in praxi non videntur peccare ; quia fere nesciunt, se ex conditione sua ad servandas has leges teneri, etiamsi forte necessitatem et obligationem ingrediendi catholicam Ecclesiam iam cognoscant.

(*a*) Non tamen id expedit cum puerulis, qui ante septennium aliqualem, licet valde imperfectum, usum rationis habere incipiunt. Interest enim quam maxime, ut ab unguiculis iugum Domini portare assuescant.

6° Eadem de causa Ecclesiae legibus adstringuntur excommunicati, quamvis de Ecclesia eiecti fuerint; secus enim ex malitia sua commodum reportarent (*a*).

Quaesita :

93. — QUAER. 1° *An Clerici teneantur legibus civilibus?*

Resp. 1° Certo non obligantur legibus quae repugnant immunitati ecclesiasticae adhuc vigenti, vel eorum statui, aut sacris Canonibus. *Ita communiter.* — 2° Certo obligantur ad omnes leges, quae bonum commune immediate spectant. — 3° Quoad alias leges, videntur teneri sicut et caeteri, quia sunt pars communitatis, et Ecclesia id exigit et praecipit. — *Ita communius.* — *Suarez.* — *Reuter, n.* 168.

QUAER. 2° *An pueri teneantur ad leges ecclesiasticas statim ac usum rationis adepti sunt, licet septennium nondum attigerint?*

Resp. *Affirm. probabilius.* Quia omnis homo ratione utens est eo ipso legi subditus, ut constat ex *princ. II.* — *S. Lig. n.* 155. (*ut probabilius*) — Attamen probabiliter negant non pauci, quia, ut aiunt, Ecclesia censetur attendere ad ea quae communiter contingunt. — *Sic Lacroix, n.* 676. (*ut probabile*). — *Reuter, n.* 167. — *S. Lig.* (*ut probabile*), *lib.* 3. *n.* 270. — *Elbel, n.* 369.

94. — QUAER. 3° *An peregrini teneantur legibus sui territorii?*

Resp. 1° *Neg.*, generatim, quia lex, quae respicit communitatem, est *territorialis*, nec afficit personas, nisi per territorium. — *Ita omnes.*

Resp. 2° Si abeant animo se obligationi legis subducendi, *controvertitur.*

Affirmant Concina, Collet, Antoine et quidam alii; quia, ut inquiunt, nemini fraus sua patrocinari debet.

Sed communius et probabilius DD. negant; quia exiens e territorio non in fraudem legis agit, sed utitur iure suo. *S. Alf. lib.* 1. *n.* 156. — *Elbel, n.* 370. — *Lacroix, n.* 683. etc. (*b*).

(*a*) Excipe, nisi ipsa excommunicatio interdicat, exercitium illorum actuum, qui alioqui praecipiuntur, v. gr., sacro interesse.

(*b*) Quod dicitur de legibus proprii territorii, valet etiam de lege iuris communis, quando peregrinus ibi versetur, ubi haec non viget. S. Ligor. Lib. 1. n. 156. Quod tamen additur, nihil obesse, si

Quaer. 4° *An peregrini teneantur legibus loci, in quo versantur?*

Resp. 1° *Affirm.*, si habeant ibi *quasi domicilium*, quod acquiritur habitatione et intentione habitandi alicubi per maiorem anni partem. Ratio est, quia per *quasi domicilium* fiunt vere subditi loci illius. — *Ita fere omnes.* — *S. Lig. l.* 1. *n.* 156.

Resp. 2° Omnes peregrini et vagi tenentur ad leges speciales loci in quo versantur, 1° quoad contractus, 2° quoad necessaria ad bonum commune. — *Ita omnes.*

Resp. 3° Quoad alias leges, triplex est sententia probabilis.

I[a] Sententia *probabilior* illos excusat, secluso scandalo, quia lex non obligat nisi subditos. — *Ita S. Lig. l.* 1. *n.* 156. etc.

II[a] Sententia eos obligat ad omnes leges, quia *qui sentit commodum, et onus sentire debet.* — *Collet.* — *Antoine.*

III[a] Sententia *sic distinguit:* Tenentur ad omnes leges si pervenerint ad terminum itineris; si vero non pervenerint, tantum ad leges negativas tenentur. — Ita cum quibusdam Suarez, qui tamen concedit primam sententiam esse probabilem.

Resolves ex dictis circa peregrinos:

95. — 1° Si in tuo territorio vel parochia sit ieiunium, et eodem die pergas ad locum ubi non est ieiunium, potes vespere coenare. — *Ita communiter.*

2° Potes etiam probabiliter mane exiens ientare, ut contra *alios* docent *Busemb.*, *Less.*, *Sanch.*, *etc.*, et probabile putant *Salm.* cum *Suar.*, apud *S. Lig. n.* 157. Ratio est, quia ieiunium est quid individuum.

3° Potes mane existens in loco ubi non est ieiunium vesci carnibus, etsi circa meridiem reversurus sis domum ubi est ieiunium. Domi tamen certo teneris abstinere a carnibus. — *S. Lig. n.* 158.

4° Si in tuo territorio vel paroecia sit speciale festum, et in alium locum, ubi non sit festum, profecturus sis, non teneris audire Sacrum ante discessum, modo perventurus sis extra lo-

---

ea intentione e territorio suo exeat, locum non habet, si quis e territorio exit, ut a reservatis absolvatur, vel ut matrimonium clandestine celebret in loco, ubi decretum Trident. de necessaria parochi et duorum testium praesentia non viget.

cum ubi viget praeceptum, antequam tempus obligationis cesset. Ratio est, quia praeceptum non obligat ut expectes. — *S. Lig. l.* 1. *n.* 157. — *Salm. n.* 66. contra *Antoine*, etc.

5° Tenentur peregrini omnibus legibus communibus eo loco vigentibus, etsi in suo territorio essent abrogatae, vel per dispensationem hic et nunc non obligarent: quia subsunt legislatori communi, et privilegio loci sui non gaudent absentes. Sic Gallus extra patriam tenetur ad Missam die Epiphaniae, etc., Hispanus ad abstinentiam die sabbati, etc. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 39.

6° Probabiliter non tenentur peregrini ad legem particularem illius loci servandam, etiamsi eadem lex particularis in suo territorio vigeret: etenim non tenentur legibus patriae, quia absunt; nec legibus loci in quo versantur, quia, utpote peregrini, illis non subiiciuntur. — *Reuter*, *n.* 179. — *Lacroix*, *n.* 686. contra *S. Lig. l.* 1. *n.* 156.

7° Si quis legi communi iam in sua patria, vel suo territorio satisfecerit, probabilius non tenetur iterum satisfacere adveniens in locum, ubi serius urget. Sic Italus vel Hispanus, qui in patria ieiunavit in pervigilio S. Petri, non tenetur iterum ieiunare in Gallia ubi reperitur, quando fit ieiunium in sabbatum sequens translatum; quia non datur obligatio iterum idem praeceptum adimplendi, cum iam suo tempore adimpletum est: ubi enim iam est solutum debitum determinatum, non est iterum solvendum. — *V. Cas. n.* 79. *et seq.*

CAPUT IV.

DE PROMULGATIONE ET ACCEPTATIONE LEGIS

ARTICULUS I.

DE PROMULGATIONE LEGIS

Promulgatio est publicatio legis, facta a legitima auctoritate ad obligationem in subditos inducendam.

Principia:

96. — I. Promulgatio publica legis necessario requiritur ut lex obliget, nec sufficit eius privata notitia, quia secus praece-

ptum non esset sufficienter communitati propositum et manifestum. — *S. Lig. n.* 95.

II. Promulgatio sufficit sine notitia legis ad obligandum in foro externo, quia legis rite promulgatae notitia generatim praesumitur. In foro autem interno, notitia legis insuper requiritur, quia nemo peccare potest sine obligationis cognitione, iuxta dicta in *Tract. de Act. hum. n. 4. et seq.*

III. Ex natura rei sufficit ut lex promulgetur in aliqua praecipua civitate, seu in tali loco, unde ad notitiam communitatis pervenire possit, et statim obligat ac promulgata censetur. Attende tamen ad consuetudinem receptam, vel ad statuta particularia variorum locorum.

Quaesita:

97. — Quaer. 1° *An obliget lex dubie promulgata?*

Resp. Neg., quia non est sufficienter manifestata et intimata, et proinde dubia est; lex autem dubia non obligat. — *S. Lig. n.* 97.

Quaer. 3° *An leges pontificiae obligent statim ac promulgatae sunt?*

Resp. Affirm. Lex enim promulgata eo ipso statim vim habet, et obligat etiam in actu, ut aiunt, secundo eos omnes qui eam agnoscunt.

Quaer. 3° *An sufficiat, ut leges episcopales promulgentur in civitate episcopali? — et papales Romae?*

Resp. Affirm. quia hoc sufficit, ut populo christiano manifestari possint. Praeterea, modus promulgationis est in potestate legislatoris. — Porro in praxi Episcopi obligare volunt per promulgationem in urbe episcopali factam, et Pontifices per eam quae Romae fit (*a*).

(*a*) Opinio, quae pro legibus pontificiis requirit promulgationem in singulis provinciis, ac lapsum duorum mensium, antequam vim habeat obligandi, innititur dumtaxat incomposito quodam falsarum allegationum cumulo, quas congestas videre est apud Reiffenstuel (Lib. 1. tit. 2. §. 5. n. 125.) et Suarez (De Legib. Lib. 4. cap. 15. n. 1.), et quas deinde alii mutuati aliquam huic opinioni probabilitatem tribuerunt. Et sane plerique omnes, qui allegari solent, tum veteres Canonistae tum Theologi posteriores, ita vim obligandi pontificiis Constitutionibus tribuerunt, ut statim a promulgatione

Quoad Conc. Trid. certum est, decreta eiusdem ad Fidem et mores spectantia obligare etiam in iis locis ubi specialiter non sunt promulgata; item, decretum circa matrimonia clandestina non obligare nisi in paroeciis, ubi promulgatio praecessit. Quoad alia decreta, quae reformationem respiciunt, praeferenda est sententia, ipsa ubique obligare, cum Romae debito modo promulgata sint. — *Scav.* et *Anal. Iuris pont. ser. II. col.* 2308. — *Et Cas. n.* 89. *et seq.*

ARTICULUS II.

DE ACCEPTATIONE LEGIS

98. — Acceptatio legis est submissio qua subditi, saltem quoad maiorem et saniorem partem, formaliter vel virtualiter legem acceptant.

Principia:

I. Per se lex nullo modo pendet ab acceptatione populi quoad vim obligandi; secus enim corrueret simul cum Superioris potestate omnis legum auctoritas, et eo ipso totius ordinis socialis sequeretur subversio. Constat etiam ex propositione 28. ab Alexandro VII damnata, quae sic iacet: *Populus non peccat, etiamsi absque ulla causa non recipiat legem a Principe promulgatam* (a). — *Ita omnes.*

II. *Per accidens* quandoque non obligat lex non acceptata, ratione taciti, vel expressi consensus Superioris, aut ratione privilegii vel consuetudinis toleratae. Constat ex praxi in variis casibus, atque ex consensu communi theologorum. — *S. Lig. n.* 138.

---

facta in romana curia omnes, qui eam nossent, ad eam servandam tenerentur: de promulgatione vero, seu melius de evulgatione in provinciis, tum etiam de certi temporis lapsu disputatio eo tantum spectabat, ut definiretur, quandonam legis violatores ad poenam evadendam possent in iudiciis probabilem ignorantiam legis allegare.

(a) Damnatio tamen eos tantum reipsa ferit, qui dicant non peccari, etiam quando *sine ulla causa* lex non recipitur.

Quaesita:

99. — Quaer. 1° *An obliget lex, si maior et sanior pars populi eam non acceptaverit?*

Resp. Neg., si Princeps non urgeat; quamvis enim peccaverint priores legem non acceptantes, alii tamen culpa vacant ob praesumptum Superioris consensum. — *S. Lig. n.* 137-139.

Quaer. 2° *An obliget lex in dubio an sit acceptata?*

Resp. Affirm., quia praesumi debet acceptata, nisi de contrario constet: *Praesumitur enim factum, quod de iure faciendum erat, iuxta regulam supra relatam, n.* 76. — *S. Lig. n.* 97.

Quaer. 3° *An obliget Ecclesiae lex quae, aliquo gubernio civili prohibente, acceptata non fuit?*

Resp. Affirm. per se, quia Ecclesia accepit potestatem suam a Christo, non vero a potestate civili; et proinde est ab ea omnino independens. Ipsi enim a Christo dictum est: *Quodcumque ligaveris ...., erit ligatum*, etc. *Matth.* 16. 19. — *S. Lig. n.* 137.

Quaer. 4° *An Episcopi possint leges pontificias non acceptare?*

Resp. Negandum est. Etenim Episcopi, licet Principes sint in suis Ecclesiis, Romano tamen Pontifici, immediato Christi in terris Vicario, totiusque Ecclesiae capiti et gubernatori, subiiciuntur. Ei igitur parere debent, et sic exemplum obedientiae propriis subditis praebere, legem pontificiam promulgando et eius observantiam in dioecesi sua procurando. Excipe tamen si graves obstent rationes; tunc enim non tantum possunt, sed debent Episcopi has rationes S. Sedi exponere; deinde eius definitioni acquiescere tenebuntur. — *Vide Bened. XIV, de Synod. l.* 9. *c.* 8.

CAPUT V.

DE OBLIGATIONE LEGIS

Agendum: 1° de vi obligationis; 2° de modo obligationi satisfaciendi; 3° de causis ab ea excusantibus.

ARTICULUS I.

DE VI OBLIGATIONIS

Principia:

100. — I. Lex quaelibet veram inducit obligationem, saltem ad poenam; in hoc enim a consilio lex differt, quod hanc impune pro lubito suo posthabere subditus non possit. — *Ita omnes.*

II. Lex humana quaelibet in conscientia coram Deo *per se* obligare potest (*a*). Ratio est, quia Superiores a Deo constituti sunt cum potestate praecipiendi. Hinc *Ap. Rom.* 13. 2: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. — Ita omnes.*

III. Lex obligat *sub gravi* aut *sub levi* pro gravitate materiae aut circumstantiarum, vel finis a Superiore specialiter intenti. Lex autem affirmativa obligat *semper*, sed non *pro semper*: lex negativa vero obligat tum *semper*, tum *pro semper*, id est pro singulis momentis. — *Consentiunt omnes.*

IV. Lex divina positiva, et humana, non obligant *generatim* cum incommodo *valde gravi*, seu cum gravi nocumento, quod *per accidens* observationi legis coniunctum sit. Constat ex Iure naturali et canonico, ex praxi Ecclesiae et consensu omnium.

(*a*) Dicitur, *obligare potest,* non vero, *obligat;* ratio, quia lex non obligat ultra mentem legislatoris; ergo si is intendat sub sola poena obligare, lex per se ad culpam non obligabit. Et hoc quidem tum de legibus civilibus tum de canonicis valere, tradunt DD. communiter. Vid. Reiffenstuel, *Ius can.* Lib. I. Tit. 2. n. 199. et seqq., Laymann, Lib. I. Tr. 4. Cap. 15. n. 1. etc.

Quaesita:

101. — Quaer. 1° *An legislator possit praecipere sub levi in materia gravi, et vice versa?*

Resp. ad 1um *Affir.*, saltem probabilius, quia obligatio pendet ab eius voluntate, sicut lex ipsa. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 143.

Resp. ad 2um *Neg.*, quia deest proportio inter obligationem gravem et materiam levem. Excipe si materia non sit undequaque levis, sed gravis ex fine etc. — *S. Lig. ibid. et alii communiter.*

Quaer. 2° *Quaenam materia legis censenda sit gravis vel levis?*

Resp. Colligitur 1° ex verbis ipsis legis; 2° ex eius obiecto, fine et circumstantiis; 3° ex gravitate poenae inflictae; 4° ex interpretatione consuetudinis. — Sed in genere, materia gravis est, quando finis legis proprius est magni momenti, et illa ad hunc finem multum conducit, aut valde obest, etsi *de se* sit quid leve; secus, levis erit. — Sic grave est pro celebrante Missam, si omittat infundere in Calicem aliquot guttulas aquae. Non autem erit grave, si die ieiunii unciam panis manduces extra refectionem. — *S. Lig. n.* 144. — *Lacroix, n.* 663, *et communiter.*

Quaer. 3° *An lex humana possit aliquando impedire ne obligatio, alioquin valida, contrahatur?*

Resp. Affirm. Ratio est, quia aliquando bonum commune id exigit; nec prohibet lex naturalis ut, bono communi exigente, apponantur conditiones, quibus invalidentur actus secus validi (*a*).

Quaer. 4° *An gravis sit violatio legis in re levi ex contemptu?*

Resp. 1° *Affirm.*, si contemptus afficiat *directe* legislatorem *formaliter* talem, quia contemnitur ipsa auctoritas ex qua leges vim obtinent.

Resp. 2° *Neg.*, si contemptus respiciat tantum materiam ut levem *in se,* aut si peccans legem transgrediatur ex incuria, ira,

---

(*a*) Ita Synodus Tridentina irritat matrimonia clandestina, ex mero iure naturae alioqui valida: ita et leges civiles irritant testamenta praescriptis solemnitatibus destituta.

aut alia simili affectione. Ratio est, quia tunc non ipsa auctoritas contemni videtur. — *S. Lig. n.* 142.

102. — QUAER. 5° *An obliget in conscientia applicatio legis, seu sententia quae fundatur in falsa facti praesumptione*?

Resp. 1° *Neg.*, si applicatio legis fundetur tantum in praesumptione facti particularis, culpae, fraudis, vel damnificationis, non subsistente facti veritate, quia deficit fundamentum obligationis. Hinc si condemneris ad pecuniam solvendam pro damno asini tui falso praesumpto, non obligaris ad solvendum, nisi *per accidens,* ratione scandali; sed tunc potes te compensare, etiam post latam sententiam. — *S. Lig. n.* 100-150. — *Suarez.* — *Roncaglia, et alii communiter.*

Resp. 2° Si lex fundetur in praesumptione periculi universalis, culpae, fraudum, etc...., eius applicatio semper obligat in conscientia, etiam seclusa omni culpa, quia bonum commune requirit ut omnes stabiliter obligentur; secus mala non impedirentur efficaciter; et lex alioqui intendit praecavere periculum hallucinationis, necnon reddere homines cautiores. Hinc teneris ad solvendam mulctam, ad quam condemnaris pro damno vero illato ab animali tuo, etsi damnum illud absque tua theologica culpa evenerit. — *S. Lig. n.* 100. — *V. dicenda in Tr. de Restit., ubi de iniusto damnificatore.*

ARTICULUS II.

DE MODO SATISFACIENDI OBLIGATIONI LEGIS

Principia :

103. — I. Ad satisfaciendum obligationi cuilibet requiritur intentio faciendi id quod praeceptum est, si lex sit *affirmativa,* ut est, v. gr., lex praecipiens Missae auditionem die festo. Ratio est, quia secus actus modo humano non ponitur. — Minime vero si *negativa* sit, ut est lex prohibens opera servilia eodem festo die. Ratio est, quia lex negativa non plus intendit quam operis omissionem. — *Ita omnes.*

II. Non autem requiritur intentio implendi praeceptum, seu agendi ex motivo formalis obedientiae, quia legislator praecipit tantum operis positionem, vel omissionem. — *S. Lig. n.* 163. — *Sanchez, et alii communiter.*

III. Non requiritur ut lex impleatur ex motivo caritatis, nec in statu gratiae, nisi caritatis actus, vel status gratiae pertineat ad essentiam illius praecepti, ut in praecepto Communionis; opus enim praecipitur, non vero motivum, nisi exprimatur. Constat etiam ex propositione 16. *Baii* a Pio V damnata, quae sic se habet: *Non est vera legis obedientia quae fit sine caritate.*

IV. Non requiritur intentio implendi finem praecepti, nisi finis ille praecise *per se* praecipiatur, quia ordinarie legislator finem non praecipit, nec praecipere intendit, sed solam actus positionem. Hinc axioma: *Finis praecepti non cadit sub praecepto.* — *S. Thom.* 1. 2. *qu.* 100. *art.* 9. etc., *et alii.*

Resolves:

104. — 1° Satisfacit, qui audit Missam, ignorans illam hac die esse de praecepto, vel qui cognoscit quidem obligationem, sed intendit tantum hic et nunc devotioni satisfacere, cum proposito aliam Missam audiendi. — *S. Lig. n.* 163.

2° Non vero satisfacit qui opus voti, vel iuramenti ponit intendendo *expresse* non satisfacere, quia pendet a voluntate promittentis, ut talis obligatio maneat. — *S. Lig. ibid.*

3° Non satisfacit, qui omnino coactus Sacro interest; talis enim actus non est humanus, defectu voluntatis. Secus, si metu tantum inducatur, ut, v. gr., famulus metu domini, puer metu magistri, etc.

Quaesita:

105. — Quaer. 1° *An satisfaciat obligationi legis qui in actu eius impletionis peccat?*

Resp. Affirm., modo actus sit honestus *in se*, et tantum malus ex circumstantia extrinseca, sicque substantia rei praeceptae ponatur. Ratio est, quia praeceptum tantum imperat substantiam actus, non autem modum. Hinc satisfacit, qui Missam audiendo alicui cogitationi vanae gloriae vel luxuriae adhaeret, vel qui audiens Missam intentionem habet furandi. Non satisfit tamen praecepto confessionis vel communionis per confessionem vel communionem sacrilegam, quia tunc ipsa substantia actus praecepti peccato afficitur. Constat etiam *ex prop.* 14. *damnata ab Alexandro VII.* — *S. Lig. n.* 162. *et alii communiter contra paucos.*

QUAER. 2° *An diversa praecepta unico actu adimpleri possint?*

Resp. Affirm., si praecepta haec diversa cadant in eamdem materiam ob idem motivum, ut ieiunium vigiliae incidens in quatuor Tempora; secus autem, si cadant in diversam materiam, vel in eamdem quidem, sed ob motivum diversum, ut ieiunium ex poenitentia, et ex lege ecclesiastica. — *S. Lig. n.* 166.

106. — QUAER. 3° *An diversa praecepta diversis actibus simul adimpleri possint?*

Resp. Affirm., si actus isti sint sociabiles, id est, si tales poni possint quales exiguntur, quia tunc totum ponitur quod exigitur. Sic potes, audiendo Sacrum, recitare Horas canonicas, vel exsolvere iniunctam poenitentiam, etc. — *S. Lig. n.* 166, *et alii communiter.*

QUAER. 4° *Quid agendum in concursu duorum praeceptorum insociabilium?*

Resp. Servandum est maius prae minori, quod tunc obligare desinit. Praeceptum autem naturale praecepto mere positivo praevalet. — Praeceptum divinum praevalet humano, ecclesiasticum civili, etc.

QUAER. 5° *An cesset obligatio, cui tempore determinato non fuerit satisfactum?*

Resp. 1° *Affirm.*, si determinatio temporis facta fuerit ad finiendam obligationem. Sic, v. gr., si non ieiunasti die vigiliae, peccasti, sed a lege liberaris; quia onus est diei ipsi affixum.

Resp. 2° *Neg.*, si tempus non fuerit determinatum nisi ad sollicitandam, seu urgendam obligationem. Sic non liberatur a communicandi obligatione, qui tempore paschali legi non satisfecit. — *S. Lig. l.* 3. *n.* 220.

Resolves:

107. — 1° Si debeas 100 nummos Titio, tuque voveas restituere, uno actu satisfacis duabus obligationibus, scilicet iustitiae et voti. Item Sacerdos beneficiatus vovens fideliter recitare Horas, triplici obligationi unica recitatione satisfacit.

2° Contra, si Caio debeas 100 francos ex mutuo, 100 ex censu, non satisfacis solvendo semel 100, quia obligationes in diversam materiam cadunt. — Similiter si ex voto et ex poenitentia a Confessario imposita tenearis audire Sacrum, non sa-

tisfacis his duabus obligationibus, si unico sacro die Dominica intersis. — *Voit, n.* 202. — *S. Lig. n.* 166.

3° Nec potes plures Missas tibi a Confessario impositas audire simul, dum simul in pluribus altaribus celebrantur, quia talis non praesumenda est intentio Confessarii; nisi Confessarius ad fructum Sacrificii respexerit. — *S. Lig. Hom. apost. de Poenitentia, n.* 57.

4° Qui tenetur audire Missam singulis diebus ex poenitentia per unum mensem, satisfacit unicam audiendo die Dominica, quia rationabiliter praesumitur, Confessarium noluisse poenitentem obligare ad duas Missas eodem die audiendas, nisi id expresserit. — *Ita communiter.* — *S. Lig. Hom. apost. n.* 31. — *V. Cas. p.* 99. *et seq.*

ARTICULUS III.

DE CAUSIS A LEGE EXCUSANTIBUS

1° De natura eorum quae deobligant. — 2° De appositione voluntaria causarum deobligantium:

§. I. *De natura eorum quae deobligant.*

108. — Causae deobligantes sunt vel *eximentes*, vel *impedientes*. Priores eae sunt quae aliquem totaliter subtrahunt dominio legis, puta, si qui extra locum, quem lex afficit, se recipiat. Posteriores eae sunt quae aliquem subditum sub lege remanentem ab eius impletione impediunt. Hae autem causae impedientes ad ignorantiam et impotentiam reducuntur.

Principia:

I. Causae eximentes totaliter liberant a legis obligatione; nemo enim praeceptum imponere potest alteri non sibi subiecto. Quamobrem, ubi adest causa aliqua eximens, ille qui legi subiectus erat, cessat esse talis respectu eiusdem, v. gr., limites territorii, quod lex afficit, praetergrediendo: ergo legis obligatione attingi nequit; ergo a lege totaliter liberatur. — Recole dicta supra *de peregrinis, n.* 94.

II. Ignorantia invincibilis ab observatione legis excusat, quia nemo obligari potest ad aliquid sibi prorsus incognitum,

nec malitia ulla contrahi potest, nisi cognita et volita sit. — Ignorantia autem vincibilis non excusat a culpa, cum potuerit, aut possit seria diligentia deponi. — *S. Lig. Hom. ap. n.* 43. Recole dicta *de Act. hum. n.* 13. *et de Consc. n.* 36.

III. Impotentia physica semper ab observanda lege excusat, ut patet ex pervulgato axiomate : *Nemo ad impossibile tenetur.* Excusat itidem impotentia moralis; quia non censetur legislator obligationem urgere cum incommodo, quod iuxta communem doctorum interpretationem pro gravi haberi possit. Vid. sup. dicta *de obligatione legis, n.* 100.

Hinc metus gravis excusat a lege humana, secluso damno societatis aut Religionis: quia lex humana non obligat cum gravi nocumento, ut dictum est supra, *n.* 100. Excusat etiam quandoque, etsi difficilius, a praecepto divino positivo, v. gr., ab integritate confessionis; imo et a praecepto naturali affirmativo, v. gr., servandi depositum cum vitae periculo. Nunquam tamen excusat a praecepto naturali negativo , quia illius obiectum est intrinsece malum. Nec dicas licere furari in extrema necessitate ; tunc enim cessat furtum esse. — *S. Lig. n.* 175. *Hom. apost. n.* 44.

109. — Quaer. *An teneatur ad partem qui ad totum est impotens?*

Resp. Affirm., quando materia legis est divisibilis , et in singulis partibus invenitur ratio praecepti. Constat insuper ex prop. sequenti ab Innoc. XI damnata: *Qui non potest recitare Matutinum et Laudes, potest autem reliquas Horas, ad nihil tenetur, quia maior pars trahit ad se minorem.* Excipe casum in quo pars possibilis esset adeo parva , ut nullo modo ad finem praecepti conduceret. — *Ita communiter.*

Hinc 1° Qui non potest ieiunare in Quadragesima, debet abstinere a carnibus, si possit. Item qui non potest omnibus diebus ieiunare, tenetur diebus quibus potest sine gravi incommodo.

2° Si quis carens Breviario pauca ex Horis memoriter sciat, non tenetur ea recitare, secus si partem notabilem, v. gr., Vesperas, vel Completorium memoria teneat.

3° Qui vovit piam peregrinationem peragendam, nec valet totum iter complere, illud inchoare non tenetur, quia nec finis, nec ratio praecepti obtineri potest. — *S. Lig. Hom. n.* 45.

Nota. Dicit tamen recte *S. Lig. l.* 4. *n.* 134: Sacerdotem infirmum non valentem totum Officium legere et dubitantem an possit legere partem, neque teneri ad partem, ne periculum anxietatis, aut detrimentum notabile sanitatis subeat.

§. II. *De appositione voluntaria causarum deobligantium.*

110. — Causae deobligantes apponi possunt impletioni legis, vel *directe,* vel *indirecte,* prout scilicet agentem movet aut finis sese legis obligationi subtrahendi, aut alia causa, praeviso tamen legis servandae impedimento.

Insuper eiusmodi causae possunt esse vel *proximae* vel *remotae,* prouti lex urgeat aut brevi, aut solum post notabile temporis intervallum.

Principia :

I. Licet semper apponere causas eximentes, et *probabilius etiam directe* et *proxime.* Ratio est, quia cuique licet se subtrahere dominio legis, v. gr., petendo locum ubi non viget lex (*a*). — *S. Lig. n.* 156.

II. Non licet autem *directe* apponere causas *impedientes* etiam remotas: quia dum quis adhuc subiacet legi, non potest velle eam infringere, quin talis voluntas sit ipsiusmet legis violatio. — *Reuter, n.* 198.

III. Imo neque indirecte causas apponere proxime impedientes licebit, nisi proportionata adsit aliunde necessitas. Ratio est, quia lex *proxime* urgens ligat *proxime* voluntatem , et eam adstringit ad adhibenda media necessaria, ne ipsa violetur.

IV. Licet autem *probabilius* apponere, etiam sine ratione, causas *remotas* et *indirecte impedientes.* Ratio est, quia non censetur legislator velle libertatem adeo coarctare (*b*). Esset e-

---

(*a*) Lex nempe te obligat, ut eam serves, quousque manes subditus: non vero te obligat, ut maneas subditus.

(*b*) De obligatione cavendi causas, quae, v. gr., a ieiunio, ab audienda missa, et huiusmodi impediant, haec egregie Suarez (De Peccatis, Disp. 3. Sect. 4. n. 10) : *Ut istae omissiones sint voluntariae indirecte* (et ideo imputabiles ad culpam), *oportet non solum esse praevisas, sed esse tales, ut praeceptum obliget ad vitandum, v. gr., aegritudinem, ne illae sequantur: praecepta autem positiva ad hoc non obligant, nisi quando omissiones* proxime et veluti eodem tempore, *moraliter loquendo, sequantur. Ex quo etiam efficitur, ut quando istae omissiones non sunt directe volitae.... raro imputentur ad cul-*

nim onus nimis grave, si quisque, multo ante obligationem legis, ad omnia opera cum illa obligatione insociabilia derelinquenda, tempusque obligationis expectandum adstringeretur. — *Lacroix*.

NOTA. Regula generalis assignari nequit ad determinandum in omni casu quandonam causa aliqua *proxime* vel *remote impediens* censenda sit. Ordinarie causa remota dicitur ea quae pluribus diebus existit antequam obligatio urgeat. Sed attende ad mentem legislatoris, ad materiam maioris vel minoris momenti, ad iudicium prudens, praximque proborum. *Vid. Sanchez. In Decal. Lib.* 1. *Cap.* 15. *n.* 4.

Resolves:

111. — 1° Peccat qui die ieiunii sine iusta causa aliquem laborem assumit, quo impotens fit ad ieiunandum; quia lex *proxime urgens* exposcit, ne sine iusta causa obex ad eius impletionem ponatur. — *S. Lig. Hom. ap. n.* 20.

2° Certum est autem excommunicatos teneri procurare ut liberentur, ad satisfaciendum praecepto divino Communionis paschalis. Ratio est, quia praecepta divina strictius urgent quam humana, minusque humanam patiuntur interpretationem. — *S. Lig. Hom. ap. n.* 21. Eadem ratione, incepto tempore paschali, non potes abire in locum ubi communicare non poteris, quin praecepto satisfeceris. — *Lacroix, n.* 791.

3° Non peccat contra praeceptum audiendi Sacrum, qui iter ingreditur praevidens fore ut sequenti die Dominica Sacrum audire non possit. Non excusatur tamen, qui id faciat praecepto saltem moraliter iam urgente, nempe aut eodem die festo aut una alterave ante hora. Excipe nisi aliqua necessitas seu iusta causa intercedat.

4° Peccant sartores et sutores, qui pridie diei festi non parant vestes et calceamenta necessaria, si id possint sine nimio incommodo. *Reuter, n.* 199. — *V. Casus, n.* 103. *et seq.*

---

pam; quia praecepta ista positiva non cum tanto rigore obligant, ut propterea teneatur quis cum tanto rigore praecavere ea omnia, quae possunt impedire eorum executionem.

CAPUT VI.

DE INTERPRETATIONE LEGIS ET EPIKEIA

§. I. *De interpretatione legis.*

112. — Definitio. Interpretatio legis est genuina eius explicatio iuxta mentem legislatoris.

Divisio. Est: 1° *Authentica*, *doctrinalis* et *usualis*, prout fit ab ipso Superiore [1], vel a viris doctis, vel ex consuetudine.

2° *Stricta*, vel *lata*, prout fit stricte iuxta naturalem verborum proprietatem, aut large iuxta sensum benigniorem.

3° *Simplex*, vel *extensiva*, cum verba vel ut sonant, vel ultra eorum sensum naturalem accipiuntur.

Regulae interpretationis:

I. Accipienda sunt verba legis iuxta eorum propriam et usitatam acceptionem, nisi sequatur inde quid absurdum aut iniustum.

II. In dubio de vero sensu, attendendum est ad mentem legislatoris, seu ad finem legis, et ad circumstantias vel antecedentes vel consequentes.

III. Lex poenalis et odiosa in dubio est stricte interpretanda; lex vero favorabilis subit amplam interpretationem. Hinc axioma : *Favores sunt ampliandi*, *et odia restringenda. — S. Lig. n.* 200. *et alii omnes.*

Quaer. *An lex extendi debeat a casu ad casum ob identitatem rationis*?

Resp. Affirm. quoties alias accusari posset legislator iniustitiae, vel imprudentiae. Hoc autem habetur in sequentibus : 1° in correlativis, v. gr., inter sponsum et sponsam; ut, puta, si sponsa liberatur a sponsalibus ob longam absentiam sponsi, pa-

[1] Authentica interpretatio nova promulgatione non indiget, si sit pura legis declaratio, id est, si explicetur sensus qui ab initio iam in lege continebatur; secus si sit mera legis interpretatio, scilicet si legi sensus addatur quem per se non continebat. — *Scav.*

riter hic ob sponsae absentiam liberatur; 2° in aequiparatis, ut sunt electio, praesentatio ad beneficium; ova et lacticinia ratione abstinentiae; 3° in connexis, ut sunt Diaconus et Subdiaconus. Item in contentis: sic ille qui potest testari, etiam legata facere potest. — *S. Lig. n.* 200.

§. II. *De Epikeia* (Ἐπιείκεια).

113. — *Epikeia* est benigna, sed aequa legis interpretatio, qua lex iudicatur non se extendere ad talem casum particularem quamvis in verbis legis clare comprehensum, ob circumstantias particulares, quae a legislatore vel praevisae vel exceptae non sunt. Si, v. gr., lex prohibeat gestare arma noctu, gestare possum, si exire debeam et inimicum meum ad mortem me quaerentem sim offensurus.

Quaer. *An Epikeia locum habeat, si Superior facile interrogari possit?*

Resp. Affirm., si observantia legis sit nociva; secus in aliis casibus. — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 120. *art.* 1.

CAPUT VII.

DE DISPENSATIONE LEGIS

114. — Definitio. Dispensatio est relaxatio legis in casu particulari.

Divisio. Dispensatio esse potest:

1° *Licita,* vel *illicita*, prout fit iusta de causa, vel non.

2° *Valida*, vel *invalida*, prout vel eximit a legis observatione, vel non eximit.

3° *Absoluta*, vel *conditionata*, prout simpliciter, vel adiecta aliqua conditione conceditur.

4° *Subreptitia*, vel *obreptitia*, prout tacetur in petitione aliquid manifestandum, vel e contrario aliquid falsum asseritur.

Agendum: 1° de potestate dispensandi; 2° de causis ad dispensandum requisitis; 3° de cessatione dispensationis.

ARTICULUS I.

DE POTESTATE DISPENSANDI

Principia:

I. Legislator dispensare potest: 1° in legibus suis, quia tantam habet potestatem ad solvendum, quantam habet ad ligandum; 2° in legibus praedecessorum suorum, quia pari cum iis gaudet potestate; 3° in legibus suorum inferiorum, quia hi ab ipso potestatem aut certe hanc ipsi subordinatam habent.

II. Inferior non potest dispensare in legibus Superioris sui, nisi ex potestate delegata, in quantum ipsi concessum est vel ab ipso Superiore, vel a iure vel a consuetudine: quia inferior non habet iurisdictionem in voluntatem et legem sui superioris. — *Ita omnes.*

Quaesita:

115. — QUAER. 1° *An Papa dispensare possit in lege divina?*

Resp. Potest dispensare ex iusta causa in iis, in quibus ius divinum oritur a voluntate humana, ut in votis et in iuramentis. In caeteris *controvertitur,* an vere dispensare possit ex gravissima causa, vel tantum declarare ius divinum tunc cessare (*a*). In praxi parvi refert. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 56.

(*a*) Controversia ista ac DD. dissensio mere speculativa est, et potius ad modum loquendi pertinet, an scilicet adhibenda, nec ne, in casu sit vox *dispensationis*. Nam quod interveniente pontificia auctoritate tolli vinculum possit, quod iuris divini dicitur, utraque dissidentium pars aeque consentit.

Et sane qui contendunt, Pontificem dispensare posse in lege divina, his maxime utuntur argumentis, quod 1.° Dispensat in solemni religiosorum professione, quae licet ex communiori sententia sit iuris mere ecclesiastici, a quibusdam tamen putatur iuris esse divini; 2.° Aliquando dispensat, ut simplex sacerdos sit minister sacramenti Confirmationis; 3.° Aliquando dispensavit (ut quidam volunt), ut in sacrificio Missae una dumtaxat species panis consecraretur; 4.° Dispensat in votis et iuramentis; 5.° Dispensat in matrimonio rato; 6.° Dispensat in residentia Episcoporum etc. Porro

QUAER. 2° *In quibusnam legibus dispensare possit Episcopus?*

Resp. 1° *De iure ordinario,* in omnibus statutis episcopalibus et synodalibus, et in legibus communibus quoad casus qui saepe accidunt, ut in plerisque votis, ieiuniis, abstinentia cum privatis, observantia festorum, Officio divino in casibus particularibus, etc. *S. Lig. n.* 190.

Resp. 2° *De iure extraordinario*, in caeteris legibus pontificiis ratione necessitatis, privilegii, aut consuetudinis legitimae, si qua alicubi vigeat.

QUAER. 3° *An Episcopus dispensare possit cum peregrinis in votis, iuramentis, et communibus Ecclesiae praeceptis?*

Resp. 1° *Affirm.*, si isti intentionem habeant commorandi in dioecesi per maiorem anni partem, quia cum contrahant quasi-domicilium, eo ipso subditi fiunt. *Ita communissime,* ait *S. Lig. n.* 158., *et Lacroix, n.* 799.

Resp. 2° Si vero tantum transeant, *controvertitur.* — *Probabiliter* affirmandum videtur, quia prudenter ordinarii ipsorum consensus praesumitur. S. Lig. (*ibid.*) dicit hanc sententiam merito probabilem haberi. — Contradicunt tamen non pauci, quia non sunt vere subditi (*a*). — Alii tandem distinguunt; *affirmant* quidem pro legibus Ecclesiae; *negant* vero pro votis et iuramentis.

116. — QUAER. 4° *An Parochi in aliquibus dispensare valeant?*

Resp. Possunt *de iure ordinario,* ratione consuetudinis, dispensare cum subditis, pro casibus tantum particularibus, in ieiuniis, in abstinentia, in operibus die festo prohibitis, et in aliis similibus, quae frequenter occurrunt et indigent prompta dispensatione. — *Ita communiter.* — *S. Lig. Hom. apost. n.* 59.

QUAER. 5° *An Superior dispensare possit cum semetipso?*

Resp. Affirm., si sit primarius; imo et secundarius, si habeat facultatem generalem dispensandi cum aliis. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 64.

---

qui Pontifici negant facultatem dispensandi in lege divina, non inficiantur, praedicta omnia ex Pontificis auctoritate fieri posse; sed negant, in his veram ac proprie dictam legis divinae dispensationem intervenire.

(*a*) Haec ratio nihil concludit, ut patet, contra eos, qui potestatem dispensandi repetunt ex Ordinarii peregrinorum consensu, seu ex tacita illius ratihabitione de praesenti.

QUAER. 6° *An delegatus subdelegare possit?*

Resp. Neg. generatim loquendo, quia haec facultas *per se* non includitur in concessione Superioris, nisi expressa fuerit. Excipe tamen casum, in quo quis delegatus fuerit ad dispensandum in universitate causarum per modum officii; quia tunc ex interpretatione communi adest tacita Superioris facultas ad subdelegandum. — *Ita S. Lig. n.* 193. *lib.* 6. *n.* 366.

ARTICULUS II.

DE CAUSIS AD DISPENSANDUM REQUISITIS

Principia:

117. — I. *Ad liceitatem* dispensationis semper aliqua causa requiritur. Ratio est, quia secus Superior non erit fidelis dispensator, aut erit imprudens. *C. Thom.* 1. 2. q. 97. a. 4.

Idcirco peccat et qui in tali casu dispensationem petit; inducit enim dispensatorem ad rem illicitam, atque adeo peccat eodem peccati genere in petendo, ac legislator in concedendo.

II. *Ad validitatem* vero nulla causa requiritur *ex parte concedentis*, si dispenset in sua aut in inferioris lege. Ratio est, quia ille qui potest ligare, etiam solvere potest; secus autem si in lege sui Superioris dispenset, quia non praesumitur accepisse potestatem temere dispensandi. — *Ita communiter.*

III. *Ad validitatem ex parte petentis,* requiritur ut nulla sit in petitione obreptio aut subreptio essentialis, seu quae cadat in causam motivam, quia Superior non dispensat nisi sub tacita conditione, scilicet: « *Si preces veritate nitantur* ». *S. Lig. n.* 185.

Quaesita:

118. — QUAER. 1° *An peccet graviter Superior dispensans sine causa in re gravi?*

Resp. 1° *Neg.* probabiliter *per se,* quoad legislatorem; quia, praeciso scandalo, vel aliorum damno non apparet in hoc tanta deordinatio. *Ita communiter* cum *S. Lig. n.* 178. contra *alios.*

Resp. 2° *Affirm.* quoad inferiorem, quia non censetur delegatus ad dispensandum nisi iusta de causa: atque adeo si aliter

faciat, graviter concessa sibi potestate abutitur (a). — *S. Lig. ibid.*

QUAER. 2° *An liceat uti dispensatione tacita vel praesumpta?*

Resp. ad 1um *Affirm.*, modo ex aliquo signo prudenter colligi possit. — *Ita communiter.*

Resp. ad 2um *Neg.*, quia scire debet Superior id de quo agitur; attamen licentia facile praesumi potest, cum versatur circa res minoris momenti, et est iuxta, non vero contra legem (b). *S. Lig. n.* 187.

QUAER. 3° *An liceat petere, vel concedere dispensationem in dubio, an causa sufficiat?*

Resp. ad 1um *Affirm.*, quia non pertinet ad subditos de sufficientia causae iudicare, sed tantum rem sincere Superiori exponere. — *S. Lig. n.* 178.

Ad 2um *Affirm.* pariter. Ratio est, quia secus onus Superioribus impositum intolerabile evaderet, et innumeris scrupulis tum quoad dispensantem, tum quoad petentes esset obnoxium. — *S. Lig. ibid.*

QUAER. 4° *Quid in dubio, an casus indigeat dispensatione?*

Resp. 1° Non requiritur dispensatio in dubio *positivo*, seu cum probabile est, casum lege non comprehendi, ut patet ex dictis de probabilismo; ignoratur enim simpliciter extensio legis ad illum casum.

2° In dubio vero, an causa sit sufficiens ad excusandum a lege sine dispensatione, *controvertitur*. Quidam enim contendunt, requiri dispensationem. — Alii tamen melius negant. *Ita S. Lig. n.* 192 (c).

QUAER. 5° *An sit valida dispensatio metu extorta?*

(a) Intellige peccatum grave *ex genere suo;* eiusmodi enim abusus, si contingat in re levis momenti, seu in lege, quae non obligat sub gravi, venialem culpam non excedet.

Non solum autem peccat inferior temere dispensans in lege superioris, sed etiam ille, qui tali dispensatione utitur. Ratio, quia talis dispensatio est invalida, et ideo legis obligationem non tollit.

(b) Si de casu agitur, qui non sit iuxta legem, ad epikeiam potius, si opus sit, recurrendum erit.

(c) Haec quaestio in praecedentem recidere videtur, nempe, *Quid in dubio, an casus indigeat dispensatione.* S. Alphonsus autem breviter respondet (Lib. 1. n. 192.): *Sive dubium sit positivum, sive negativum, potest subditus uti sua libertate.*

Resp. Affirm., modo existat causa dispensandi, nec constet in Superiore omnino defuisse animum dispensandi, et aliunde non existat causa nullitatis. — *S. Lig. n.* 184.

Resolves:

119. — 1° Invalida est dispensatio, quoties in postulato irrepsit error circa causam motivam, aut circa obiectum ipsum dispensationis, sive culpa oratoris aut alterius, sive etiam ex mera inadvertentia id evenerit; v. gr., si ponas in petitione impedimentum affinitatis loco impedimenti consanguinitatis, vel 3um gradum pro 2°; secus tamen si ponas 2um pro 3°, quia minor gratia in maiori eiusdem generis continetur.

2° Valet dispensatio, si error irrepserit in rescripto Superioris, v. gr., incuria secretarii, quia concessioni iam factae supervenit, et Superior sic concedit: *Fiat ut petitur.*

3° Valet dispensatio ex iusta causa concessa alicui improbo, quem probum reputavit Superior, etsi cognita improbitate, non fuisset dispensaturus, quia probitas non reputatur causa motiva, sed mere impulsiva. — Valet etiam, si causa falsa tempore petitionis, vera fiat tempore concessionis; sed non vice versa. Excipe, nisi quis motus fuerit ob probitatem.

4° Valet dispensatio, licet plures causae falsae, etiam motivae *per se,* cum causis veris et sufficientibus expositae sint; quia habetur fundamentum sufficiens dispensationis, quando adest aliqua vera causa motiva.

5° Valet dispensatio concessa a Superiore, licet ab inferiore iam fuerit negata, nec huius negationis mentio fiat. — Imo etiam probabiliter valet, si a Superiore negata, ab inferiore concedatur; quia potestas inferioris non est restricta per negationem Superioris, nisi hic expresse eam restringat. — *Suarez, de leg. l.* 6. *c.* 22. — *Lacroix, n.* 811.

6° Valet dispensatio obtenta pro aliquo inscio vel etiam invito, si necessitas exigat. *S. Lig. n.* 186.

ARTICULUS III.

DE CESSATIONE DISPENSATIONIS

Dispensatio multiplici ratione cessare potest, nimirum 1° cessatione causae; 2° revocatione; 3° renuntiatione.

Hinc resolves:

120. — 1° Cessat dispensatio, cessante causa motiva totali ante illius exsecutionem; non enim tunc preces veritate nituntur. — Secus, si causa motiva cesset tantum partialiter, quia adhuc remanet causa dispensationis. Hinc cessat dispensatio concessa ob infirmitatem in ieiunio Quadragesimae, ubi plene convaluisti; secus, si infirmitas partialiter remaneat. — *S. Lig. n.* 196., *et alii communiter.*

2° Cessat etiam dispensatio, cessante causa motiva post illius exsecutionem, sed ante effectum seu usum gratiae inchoatum (a), nisi Superior gratiam absolute concessisse censeatur. — *Ita communiter.* — *S. Lig. ibid.*

(a) Quaestio esse potest non solum de causa cessante ante inchoatum usum dispensationis, v. gr., si ante contractum matrimonium cesset causa, cur dispensatum fuerat ab impedimento, sed etiam, quando usus gratiae inchoatus iam fuerit, si effectus sit divisibilis, v. gr., si post susceptos ordines minores aut subdiaconatum cesset paupertas illius, qui hac de causa ab irregularitate dispensatus fuerat ad effectum suscipiendi Ordines sacros; aut si dispensatus absolute a recitatione Breviarii ob oculorum infirmitatem medicorum iudicio insanabilem, deinceps convalescat. Et quidem haud facilem esse harum quaestionum solutionem, palam faciunt dissentientes Auctorum de hisce opiniones (*Vid. S. Alph.* Lib. 1. n. 196.): quocirca scripsit Suarez (*De Leg.* Lib. 8. c. 30. n. 11.): *Fateor, rem esse intricatam et perplexam, ut solent esse hae res morales, quando generales regulae tradendae sunt, quae vix possunt esse regulares, nedum infallibiles.*

Et S. Alphonsus quidem (l. c.) optime regulam suasit, quam et P. Gury hic innuit, ut inspiceretur, *absolute* ne detur dispensatio, an *sub conditione, si causa duret.* Verum, ut ipse subdit, *difficultas magis urget, quandonam dispensatio censenda sit concessa absolute, et quando sub tacita illa conditione.* Et sane quid definies, si quis dispensatur a voto Religionis ob infirmam valetudinem, aut a voto castitatis ad nubendum ob graves tentationes, et dein mox convalescat, aut tentationes illae ante matrimonium imo et ante ulla sponsalia prorsus evanescant?

S. Alphonsus (l. c.) praesidium quaerit ex alia regula, nempe censendam *absolute* datam dispensationem, si causa iudicari poterat *perpetua,* etsi forte deinde ipsa per accidens cesset. At mox ipse

3° Cessat omnino dispensatio revocatione expressa Superioris, quia obligatio vel deobligatio a Superioris voluntate pendet. Attamen revocatio sine iusta causa illicita foret. — Non vero cessat revocatione inferioris facta sine iusta causa, quia revocandi facultas in eius arbitraria potestate non est. — *S. Lig. n.* 197. — *Salm.* — *Roncaglia,* etc.

4° Ad validitatem renuntiationis requiritur acceptatio Superioris, quia solus Superior voluntatem ligare potest, sicut et a legis vinculo solvere. — *S. Lig. ibid. et alii communiter.*

CAPUT VIII.

DE CESSATIONE LEGIS

121. — Lex variis modis cessare potest:

1° Per *abrogationem,* vel *derogationem,* prout est abolitio legis totalis, vel partialis tantum: quemadmodum enim Superior legem ferre, sic eamdem vel tollere vel coarctare potest.

2° Per *cessationem causae motivae adaequatae* seu finis totalis ob quem lata est respectu totius communitatis; quia, cessante ipsa legis ratione, legislator rationabiliter urgere nequit.

3° Per *desuetudinem*, seu per *consuetudinem contrariam* debitis vestitam conditionibus; quia in illo casu adest consensus Superioris, saltem legalis. — *Ita communissime.*

QUAER. 1° *An cesset lex cessante causa finali, in casu particulari tantum, id est respectu aliquot personarum?*

---

reiicit quaedam consectaria, quae ex ista norma alii deducebant circa dispensatum a ieiunio vel breviarii recitatione.

Aptius subsidium suppeditat Suarez (De leg. Lib. 6. c. 20. n. 18.), dum distinguit dispensationes, quae indivisibilem habent effectum, tollendo inhabilitatem, impedimentum aut votum, et dispensationes a legibus successivum tractum habentibus ratione materiae, quae divisibilis sit et successionem habeat, ut in lege ieiunii quadragesimalis. In illis enim tota simul et absolute dispensatio conceditur. In his vero dispensatio est virtute multiplex, adeo ut pro successiva obligatione singulae quodammodo diebus singulis dentur dispensationes, et idcirco unaquaeque propriam causam pro suo tempore requirat: quae causa si quando deficiat, eo ipso ratio dispensationis cessabit.

Resp. Neg., nisi servari sine gravi incommodo non possit; ratio, quia finis legis adaequatus non potest cessare in particulari, cum respiciat ea quae communiter contingunt, non vero casus particulares. Hinc a bannorum proclamatione non eximuntur sponsi, etsi certo sciant nullum subesse matrimonio impedimentum. — *Suarez, Laymann, et S. Lig. n.* 199.

QUAER. 2° *An possit quis libros prohibitos legere si nullum ex iis sibi periculum pertimescat?*

Resp. Neg. ob rationem modo allatam, et ob periculum hallucinationis. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 199. — *V. Cas. n.* 109. *et seq.*

PARS SECUNDA

DE SPECIEBUS PRAECIPUIS LEGUM

Agendum: 1° de lege naturali et divina; 2° de lege ecclesiastica et civili; 3° de lege poenali et irritante; 4° de lege non scripta, seu de consuetudine; 5° de lege favorabili:

CAPUT I.

DE LEGE NATURALI ET DIVINA

ARTICULUS I.

DE LEGE NATURALI

122. — Lex naturalis est divina voluntas, naturali lumine manifestata, praecipiens ea quae ad rectum ordinem servandum sunt necessaria.

Hinc lex naturalis nihil aliud est quam lex aeterna naturae rationali per lumen naturale intimata, sive habitualiter per rectam rationem, sive actualiter per eius dictamen.

Obiectum legis naturalis est id omne quod rationali naturae ita vel convenit, vel disconvenit, ut ab ipsius naturae Conditore praecipi vel interdici necesse sit: omnia ea videlicet amplectitur quae legi aeternae sunt conformia (*a*). — Hinc versatur lex

(*a*) Duplex naturalis legis obiectum distingui potest, *materiale* et *formale*. Materiale complectitur principia omnia honestatis sive primaria sive secundaria, quae a primariis deducuntur proxime vel remote: quae tamen, velut ad supremum principium, reducuntur ad illud: *Bonum est faciendum, malum est fugiendum.* Non tamen eodem modo obiectum legis naturalis sunt bonum et malum. Nam quidquid est malum per se et independenter a lege positiva, lege naturali prohibetur; at non vicissim praecipitur quidquid est bonum, sed solum illi boni actus praecipiuntur, quos necessario exigit hominis conditio secundum triplicem respectum, quem habet, ad Deum scilicet, ad se ipsum, et ad proximum.

Obiectum vero legis naturalis *formale* non quidem in convenientia cum natura rationali, non in perfectione eidem naturae de-

naturalis: 1° circa prima morum principia, v. gr., *bonum est faciendum; malum est vitandum; alteri ne feceris quod tibi fieri non vis;* 2° circa principia secundaria morum, sive immediatas primorum principiorum conclusiones, ut sunt pleraque praecepta Decalogi; 3° circa conclusiones mediatas, vel magis remotas.

Quaesita:

123. — Quaer. 1° *An obiectum legis naturae interdum ignorari possit?*

Resp. 1° Primaria morum principia a nemine ignorari possunt. — 2° Item conclusiones proximae, ita ut in iis dari non possit ignorantia invincibilis, nisi vel raro, vel ad breve tempus in rudibus et pueris. *Ita communiter.* — 3° Ignorari autem possunt et saepe ignorantur conclusiones remotae. Hinc circa eas tot controversiae inter Doctores etiamnum exagitantur. — *S. Lig. n.* 170. *et seq.*; *de Consc. n.* 8.

Quaer. 2° *An dari possit ignorantia invincibilis circa malitiam pravorum desideriorum in eo qui cognoscit malitiam actus?*

Resp. Neg. saltem quoad desideria efficacia. Ratio est, quia velle quod malum est formaliter, et quidem cognitum ut tale, est velle quod Deo displicere noscitur, et proinde est velle ipsi displicere. Difficile autem est ignorari malitiam actus, quo quis se Deo displicere noscit. — *S. Lig. de Consc. n.* 9. etc.

Quaer. 3° *An lex naturalis sit mutabilis?*

Resp. Neg. Etenim, cum id iubeat, aut prohibeat, quod natura sua bonum vel malum est, plane consequitur, non modo a

---

bita, quae ideo quaerenda sit, neque in necessitate quadam aut convenientia cum felici statu naturae humanae sive in individuis, sive in societate debet reponi; *sed in ratione praecepti a Deo hominibus impositi;* adeo ut dictamen rationis haberi debeat tamquam promulgatio divinae ordinationis, seu signum divinae voluntatis aut praecipientis aut vetantis. Unde illud S. Anselmi: *Quicumque legi naturali obviat, Dei voluntatem non servat.* Quocirca concinne ac proprie definiri lex naturalis posset: *Iudicium intellectus de voluntate Dei ut supremi naturam gubernantis, mala vetantis ac bona praecipientis.*

creaturis, sed ne ab Auctore quidem naturae, legem naturalem immutari posse (*a*).

Nec dicas, 1° Deum pluries immutasse legem naturalem, v. gr., permittendo polygamiam Patriarchis, furtum, divortium Hebraeis, etc. Nam non est mutata lex naturalis in praefatis exemplis, sed tantum, mutata circumstantia materiae, evenit ut id quod adversabatur recto ordini, positis novis circumstantiis, iam non adversetur.

Nec dicas 2° dari materiam, v. gr., copulam carnalem, quae adversatur iuri naturali inter solutos, non vero inter coniunctos legitimo matrimonio, et proinde mutari; nam ius naturale prohibet copulam extra matrimonium, ex eo quod eius finis legitimus tunc deficiat.

Aliqui tamen distinguunt legem naturalem strictam, seu omnino immutabilem ut est, v. gr., ea quae prohibet blasphemiam, et aliam latam, quae potest mutari, mutatis circumstantiis, ut est occisio proximi, etc. Ita *Voit, n.* 534. Alii autem hanc distinctionem reiiciunt. Quidquid sit, certum est, distinctionem illam cadere saltem in materiam legis naturalis, quae subiicitur dominio Dei, et quae proinde pro variis circumstantiis mutari potest (*b*).

(*a*) Cum obiectum legis naturalis neque ex toto, neque ex parte possit evadere aut noxium aut inutile; quae duae sunt causae, cur aut penitus abroganda sit lex aut ei ex parte derogandum; hinc nulla proprie dicta mutatio in lege naturali reperiri potest, quippe quae circa ea versatur, quae intrinsecus sunt bona aut mala.

(*b*) Duplex rerum ordo distinguatur, oportet. Quorum alter ita in ipsis rerum naturis fundatur, ut eum mutare ne Deus quidem possit, nisi dicatur se ipsum negare posse. Eiusmodi, v. gr., est creaturae ad Creatorem subiectio, atque adeo servitutis debitum; proinde blasphemia, periurium etc. non possunt non esse mala, et se ipsum Deus negaret, si hunc ordinem inverteret. At alter ordo est, qui ratione dominii, quod Deo in universas creaturas competit, divinae subest potestati; atque adeo cum non sit absolute necessarius, potest illum Deus immutare. Exinde cum et vitae et iurium hominis, et creaturarum omnium, quas utendas hominibus concessit, Deus sit dominus; potest ergo Deus de vita, de iuribus, rebusque hominum auferendo, transferendo etc. disponere, prout ipsi placet; quaevis ergo cessabit malitia in vita aut substantiis alicuius tollendis, si Deus hoc ius alteri potestatemque fecerit. Et hoc quidem est, quod quidam aiunt, Dei voluntate fieri, ut legis naturalis materia subtrahatur.

ARTICULUS II.

DE LEGE DIVINA POSITIVA

124. — Lex divina positiva duplex constituta est, scilicet vetus et nova.

I. Lex vetus, seu veteris Testamenti, continebat praecepta triplicis generis.

1° *Moralia*, quae spectabant rectitudinem moralem, seu statuebant id quod lege naturali iam praescriptum erat, ut bonis moribus conforme, vel oppositum. Talia sunt Decalogi praecepta.

2° *Caeremonialia*, quae referebantur ad Dei cultum, seu statuebant caeremonias et sacrificia.

3° *Iudicialia*, quae ad politicam et oeconomicam administrationem, seu ad rectam gubernationem populi referebantur.

Lex vetus a Christo abrogata fuit, utpote *posita donec veniret semen cui promiserat*, ut ait Apost. *Galat.* 3. 19. Sola igitur pars legis veteris, quae ad mores spectabat, in lege nova servata est et confirmata.

II. Lex nova seu evangelica, quae dicitur lex gratiae vel libertatis, vel novum Testamentum, continet documenta triplicis generis, scilicet: 1° *praecepta moralia* circa virtutes, praesertim theologicas; 2° *praecepta caeremonialia*, circa Sacramenta et Missae sacrificium; 3° *mera consilia*, sed magno praemio digna.

Lex nova differt a lege veteri, praesertim in sequentibus: 1° Vetus fuit umbra et figura; nova est lux et veritas. — 2° Vetus lex timoris erat; nova vero lex gratiae et amoris est.

Lex vetus dicitur imperfecta, non quidem in se, sed relative ad perfectiorem. Erat enim perfecta in se, cum Deum auctorem haberet, et Deus per illam attingeret scopum quem sibi praefixerat.

Lex nova pro omnibus lata est, ideoque obligat omnes quibus nota est. Sic enim Christus; *Matth.* 28. 19, 20: *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, etc..., docentes eos servare omnia quaecumque mandavi vobis.*

CAPUT II.

DE LEGE ECCLESIASTICA ET CIVILI

ARTICULUS I.

DE LEGE ECCLESIASTICA

125. — Lex ecclesiastica dicitur, quae pro recta Ecclesiae gubernatione et aeterna animarum salute a potestate ecclesiastica fertur.

Collectio variarum legum ecclesiasticarum, Ius canonicum constituit.

Corpus Iuris canonici sex constat partibus, tria volumina in fol. constituentibus. Sunt: *Decretum Gratiani*, *Decretales*, *Sextus*, *Clementinae*, *Extravagantes Ioannis XXII*, et *Extravagantes communes*.

I. Volumen continet Decretum a Gratiano, monacho benedictino, collectum, et anno 1151. publicatum sub titulo: *Concordantia discordantium Canonum*. Opus distribuitur in tres partes, quarum prima de personis ecclesiasticis tractat, secunda de actionibus seu de materia et forma iudiciorum, et tertia de rebus sacris.

Prima pars dividitur in centum et unam distinctiones, quae subdividuntur in capita seu canones. Sic indicari solet: *cap. Ieiunium, dist.* 76; vel etiam *dist.* 76. *cap.* 7.

Secunda pars dividitur in triginta et sex causas; causae autem dividuntur in quaestiones, et quaestiones in capita. Citatur modo sequenti: *cap. Qui viderit*, *quaest.* 5. *causa* 32; vel *caus.* 32. *qu.* 5. *c.* 13. *Tract. de Poenitentia*, et septem habet distinctiones; sic citatur, v. gr., *cap. Mensuram, dist.* 1. *de Poenitentia*, vel *de Poenitentia, dist* 1. *c.* 86.

Tertia pars constat quinque distinctionibus, quae in varia capita dividuntur. Citantur: *cap. Est unitas, dist.* 4. *de Consecrat.* vel *de Consecrat. dist.* 4. *c.* 49. Haec enim pars de consecratione Ecclesiarum, altarium, etc., tractat.

II. Volumen continet Decretales a Gratiano omissas, vel post ipsum editas a *S. Raymundo de Pennafort*, Ordinis Praedicatorum, iussu Gregorii IX collectas et anno 1230. publicatas. In

quinque dividitur libros, qui habent titulos et capita; hoc modo citantur: *cap. Pervenit, de Appellationibus*, vel *Decretal. lib.* 2. *tit.* 28. *c.* 28. Locus hoc posteriori modo indicatus multo facilius invenitur.

III. Volumen continet Sextum, Clementinas et Extravagantes tum Ioannis XXII, tum communes.

Sextus, vel liber sextus Decretalium, sic dicitur, quia quinque libris Decretalium Gregorii IX adiicitur, et Decretales a Gregorio IX ad Bonifacium VIII editas habet. Prodiit anno 1298. auctoritate Bonifacii VIII: dividitur in quinque libros, qui etiam habent titulos et capita. Eodem modo citatur, sed additur, *in Sexto*, vel *apud Bonifacium*.

Clementinae, sic dictae a Clemente V, qui eas colligi iussit post Concilium Viennense, cui anno 1311. praefuit, sunt Constitutiones ab ipso Clemente vel a Concilio Viennensi editae. Eas Ioannes XXII promulgavit anno 1317, in quinque libris, qui, sicut Decretales et Sextus, titulis et capitibus constant. Eodem modo pariter citantur, sed additur vox *in Clementinis*.

Extravagantes Ioannis XXII sunt Constitutiones quas ille Pontifex prioribus annis pontificatus sui edidit. Sic vocantur, quia extra corpus iuris hucusque collectum vagantur. Sic indicari solent: *Extravag. Ioannis XXII, tit.* 4. *c.* 1.

Extravagantes communes, ita vocatae quia a Ioanne XXII et a pluribus aliis Pontificibus editae sunt, in quinque etiam dividuntur libros, qui habent capita cum titulis, sed non numeratis. Sic ordinarie citantur: *cap. Vas electionis, de Haereticis; Extravag. communib.* seu *Extrav. comm. lib.* 5. *de Haereticis*, *c.* 2.

Aliae Conciliorum Constantiensis et Tridentini, ac Pontificum Romanorum Constitutiones, postea editae sunt, sed in corpus Iuris nondum fuerunt collectae.

Quaesita:

126. — QUAER. 1° *Quaenam sint Romanae Congregationes, earumque officia varia?*

Resp. Distinguuntur sequentes: Congregatio Concilii, Congregatio Episcoporum et Regularium, Congregatio de Propaganda Fide, Congregatio sacrorum Rituum, Congregatio Indicis, Congregatio S. Officii, Congregatio Indulgentiarum et Reliquiarum, Congregatio Immunitatis.

1° *Congregatio Concilii* (Tridentini) seu *Cardinalium.* Tota constat ex Cardinalibus, *qui Patres S. Concilii Tridentini interpretes* dicuntur, et quorum unus titulo *Praefecti Congregationis* insignitur. Pius IV pro Concilii Trid. observantia hanc primum instituerat; postea vero, rerum exigentiis motus, Sixtus V decreta Concilii, in iis quae ad morum aut disciplinae reformationem pertinent, et dubia videntur, etiam interpretandi potestate donavit.

2° *Congregatio Episcoporum et Regularium.* Tota etiam ex Cardinalibus coalescit. Duo, ut nomen indicat, suscipit tractanda: ea nempe quae respiciunt bonam dioeceseon totius orbis catholici administrationem, aeque ac Regularium utriusque sexus controversias, litesve, secundum sacros Canones, cognoscendas et dirimendas.

3° *Congregatio de Propaganda Fide.* Ex solis Cardinalibus conflatur. Tota est in procuranda propagatione Fidei per orbem terrarum. Collegium dictum *de propaganda Fide*, pro efformandis Missionariis, ab *Urbano VIII* Romae fundatum, ad eam pertinet.

4° *Congregatio sacrorum Rituum.* Praeter Cardinales, etiam Consultoribus Praelatis vel Regularibus constat. Lithurgiam sacram, et quae ad eam pertinent, definit et ordinat. Examen quoque causarum *Beatificationis* et *Canonizationis Sanctorum* inter eius officia commemoratur.

5° *Congregatio Indicis* a S. Pio V instituta. In ea locum habent Cardinales et alii docti viri plures. Unicum munus, magni autem momenti pro bono societatis tam ecclesiasticae quam civilis, exercet: curam nempe gerit librorum qui in lucem eduntur, ne quid per eos contra Religionem et bonos mores inter Christianos valeat propagari; quos existimat fidelibus noxios, hos accurate notat, vetat ac refert in *Indicem*, qui ideo dicitur *Index librorum prohibitorum*, ut ab eorum lectione, tanquam a venenatis pascuis, fideles abstineant. Aliquando tamen, libri tum a Congr. S. Off., tum ab ipso Pontifice peculiaribus *Brevibus* ac *dogmaticis Constitutionibus* prohibentur, praesertim si haeresim sapiant.

6° *Congregatio S. Officii*, seu *sacrae universalis Inquisitionis. Suprema* dicitur, et constat tum Cardinalibus, tum Praelatis atque Theologis.

Illius est cognoscere de haeresi, necnon de haeresis suspicione, aut de aliis factis irreligiositatis. A *Paulo III* instituta, et a *Sixto V* confirmata fuit.

7° *Congregatio Indulgentiarum* et *Reliquiarum*. Habet facultatem et munus dirimendi omnes difficultates ac dubitationes circa SS. Reliquias et Indulgentias. Constat ex numero Cardinalium a S. Pontifice determinando, et ex aliis Praelatis et Theologis.

8° *Congregatio Immunitatis*, quae Cardinalibus, paucisque aliis coalescit. Causas varias de Immunitate ecclesiastica sive reali, sive personali, sive locali, occurrentes, inspicit et cognoscit.

127. — QUAER. 2° *Quid de sacris tribunalibus gratiosis et contentiosis?*

Resp. 1° Tribunalia *gratiosa* tria numerantur, scilicet: Sacra Poenitentiaria, Dataria, et Cancellaria Romana.

1° *Poenitentiaria* est tribunal institutum ad gratias quasdam in foro interno elargiendas. Illius munus est concedere absolutiones a peccatis et censuris Papae reservatis, dispensationes in votis et irregularitatibus, necnon generatim in impedimentis matrimonii occultis, ut suo loco fusius dicetur. Pertinet etiam ad sacram Poenitentiariam solvere dubia practica, seu dirimere difficultates quae ipsi proponuntur.

Constat *S. Poenitentiaria* ex uno *Poenitentiario maiori* de Collegio Cardinalium, et *Poenitentiariis minoribus* ex diversis religionibus assumptis. Hanc S. Congregationem reformavit *Pius IV*, an. 1562, et reformationem *S. Pius V* absolvit.

2° *Dataria* sic appellata est ex stylo in Cancellariis consueto, eo quod *datam*, seu epocham gratiae concessae notat. Est amplissimum tribunal ratione negotiorum quae ad illud referuntur, et gratiarum quae ab eo expediuntur. Procedunt enim exinde Ecclesiarum Cathedralium erectiones, uniones, divisiones, suppressiones, novorum canonicatuum vel dignitatum creationes, beneficiorum reservatorum collationes, et impedimentorum matrimonii publicae dispensationes.

Dataria constituitur ex *Datario*, qui *Prodatarius* nuncupatur si Cardinalis sit, ut fere semper occurrit, *Subdatario*, et pluribus subalternis officialibus.

3° *Cancellaria* inter *gratiosa* tribunalia omnino eminet. Est Pontificis tribunal per quod litterae Apostolicae conficiuntur, scribuntur et expediuntur. Origo illius officii non est certa. Officium illud primariae dignitatis est, et eius Cancellarius caeteros aulae Romanae ministros praecedit. Plures sub se officiales habet Cancellarius, quorum aliqui sunt *Praelati maiores*.

Resp. 2° Inter tribunalia *contentiosa* primum tenet locum *Rota Romana*, de qua solum admodum pauca referemus. De eius ori-

gine et nominis ratione non satis constat. Est autem *Rota Romana* tribunal pontificium, institutum ad cognoscendas et decidendas causas contentiosas ex toto orbe catholico ad curiam Pontificis delatas. Iudices, ex quibus constituitur tribunal illud, sunt duodecim ex diversis Ecclesiae partibus assumpti. Hos inter, octo sunt Itali, duo Hispani, unus Gallus, et alter Germanus. Sic ex Constitutione Sixti IV. Hi omnes *auditores Rotae Romanae* dicuntur, ex eo quod, ut aiunt, olim fuerint meri causarum auditores et relatores non autem proprie iudices.

128. — Quaer. 3° *Quid de Bullis, Brevibus et Rescriptis pontificiis?*

Resp. 1° *Bullae* sunt quaedam Romanorum Pontificum Constitutiones, quae graviora, ut plurimum, negotia respiciunt, et in Cancellaria apostolica membranis subfuscis et crassioribus, charactere *Longobardico*, seu *Teutonico* exaratae, expediuntur. *Bullae* dicuntur a sigillo vel plumbeo vel aureo, exhibente hinc SS. Apostolorum Petri et Pauli imagines, illinc vero nomen Pontificis, quod inhaeret funiculo serico vel cannabis.

Varia nomina ex variis obiectis sortiuntur. Aliae sunt *gratiosae*, quae *gratiae* collationem continent. — Aliae *iustitiae*, quae *iustitiae* administrationem respiciunt. — Aliae *consistoriales*, quae in *Consistorio* expediuntur. — Aliae *dimidiae*, quae a Pontifice nondum consecrato feruntur, et in sigillo non exhibent eiusdem nomen. *Bullae* citantur vocabulis quibus incipiunt. *Bullaria* dicuntur Bullarum collectiones.

2° *Brevia* dicuntur quaedam Romanorum Pontificum Constitutiones pro negotiis ut plurimum levioribus. Per *Secretarium Brevium*, in membranis albis atque subtilibus, latino eoque nitido charactere conscriptae, expediuntur. Sigillum habent cerae rubrae, in quo impressa est imago S. Petri piscationem agentis, et ideo dicuntur expediri sub *Annulo Piscatoris*.

3° *Rescripta* vocantur rogatorum Pontificum responsa. Duplex illorum genus. Alia instar *Epistolarum familiarium* feruntur, quae dare solent Summi Pontifices sive cum orantur ab iis quibuscum habent peculiarem amicitiae relationem, sive cum de consilio tanquam viri docti et pii rogantur; nec iis ulla vis obligandi inest, utpote quae magis ex animi comitate quam ex vera auctoritate procedant. — Alia instar *Decretorum* a Pontificibus, tanquam S. Petri successoribus, et Ecclesiae universalis Pastoribus atque Magistris feruntur; ac proinde illis vis inest maxima, cum per ea ius pontificium et suprema iurisdictio exerceatur.

129. — Quaer. 4° *An vim legis habeant Epistolae pontificiae, et responsa in corpore Iuris non inserta?*

Resp. Affirm., si de earum authenticitate constet, et sufficienter promulgatae sint, scilicet si eo modo publicentur quo leges publicari solent, vel si ex usu et sensu Ecclesiae universalis iam a pluribus saeculis habentur pro authenticis, et sufficienter promulgatis. — *S. Lig. n. 106. — Hom. apost. n. 54.*

130. — Quaer. 5° *Utrum vim legis habeant SS. Congregationum Declarationes et Decreta?*

Resp. 1° Decreta et Declarationes S. Congr. Rituum ut oracula ipsius Pontificis habenda sunt: sic ex Bulla Sixti V *Immensa*, et ipsius S. Congregationis decisione 23. maii 1846, quam Pius IX approbavit confirmavitque. — Huiusmodi Declarationes et Decreta *etiam in similibus casibus* obligare tenet communissima sententia, cui S. Congregationis et Tribunalium Urbis favet iurisprudentia.

Resp. 2° Caeterarum vero Congregationum Declarationes ac Decreta, tanquam leges obligant in casibus particularibus, pro quibus fiunt. Utrum *in similibus casibus*? controvertitur. Alii cum Benedicto XIV, affirmant ea stricte obligare in omni casu, modo munita sint sigillo et subscriptione Cardinalis Praefecti, et Pontifex consultus fuerit. Et haec est sententia communior et probabilior. — Alii vero negant, et dicunt ea non obligare, nisi de mandato Pontificis fuerint emanata, et pro tota Ecclesia edita sint ita, ut Papa declaret se velle, ut ea ab omnibus fidelibus serventur; quibus tamen tantam auctoritatem tribuunt, ut privatorum quorumlibet sententiae eadem praeferant, neque deserenda nisi ob gravissimas rationes putent. — *Bouvier* (*a*).

(*a*) S. Alphonsus (Lib. 1. n. 106.) utramque sententiam aeque probabilem habet, nec pauciores sane pro secunda, quam pro prima, doctores allegat. Sed et illud scite addit cum Laymann, quod in dubio, an ipsa habeant vim obligandi, certa non potest obligatio urgeri, licet magnum illis pondus utique sit tribuendum.

Accedit et gravior pro secunda sententia ratio, quod nempe facile non sit, ideoque nec semper tutum, sententiam S. Congregationis ad casus similes transferre. Non enim clare constat, quaenam ratio ad hanc potius quam ad illam sententiam S. Congregationem permoverit, praesertim quod eadem de re sententiae plane oppositae, pro circumstantiarum nimirum diversitate, a S. Congre-

Advertit *S. Ligorius* huiusmodi Declarationum promulgationem fieri posse multiplici modo: nimirum, sive de speciali mandato Pontificis, sive per usum plurium annorum, vel rela-

---

gatione prodiverint. Cum ergo difficile sit nosse, quaenam circumstantiae ad sententiam impulerint, eo ipso sententiae ad alios casus translatio fallax esse facillime potest. Ita, v.gr., inani prorsus labore quidam S. Congr. sententias congesserunt, ut evincerent, invalida esse generatim haereticorum matrimonia, quae clandestine celebrantur in locis, ubi Tridentinum decretum ea de re promulgatum fuerat: cui quidem opinioni Pius VII, in litteris ad Archiep. Mogunt. datis 8. Oct. 1803, *vix aliquem probabilitatis gradum* concedit. Hallucinationis nempe causam prodit Benedictus XIV (In Declarat. an. 1741. circa Holland. matrimon. §. 2.), quod isti non adverterint, eas decisiones seu decreta lata fuisse *in casibus quibusdam particularibus et attentis tunc expositis circumstantiis:* quae sane decreta (ut ipse monet De Synod. Lib. 6. Cap. 6. n. 4.) *ne inter se quidem conformia semper fuerant propter varietatem circumstantiarum, quae modo in una facti specie aderant, modo in altera desiderabantur.*

Aptius tamen alii in hac quaestione distinguunt Declarationes mere *Comprehensivas* ab *Extensivis. Comprehensivas* dicunt, quando sensus declaratus a propria et usu recepta significatione non recedit, adeo ut sit secundum tenorem proprietatemque verborum legis, eamque interpretentur tantum. *Extensivas* vero, si a propria illa verborum significatione recedant, et ultra id, quod verba proprie et secundum sensum communem accepta denotant, aliquid decernant, prohibeant, concedant, dispensent etc.

Porro si 1.° mere comprehensivae sint, prout voluerunt Pius V et Gregorius XIII, et 2.° datae sint consulto prius Pontifice, huiusque nomine in litteris expresso, ac 3.° in forma authentica producantur, nempe cum S. Congregationis sigillo, atque Card. Praefecti et Secretarii subscriptione, ut voluit Urbanus VIII; tunc habendae sunt authenticae, atque adeo vim legis habent non solum quoad eos, quibus responsa dantur, sed etiam quoad alios. Neque obstat, quod eiusmodi declarationes non promulgentur solemniter. Nam declaratio mere comprehensiva specialem et solemnem promulgationem non requirit, quippe quae non condit ius novum, sed iam conditum et promulgatum mere explicat. Quod si non ad omnium notitiam ipsa pervenit, hoc tantum inde sequetur, ut qui contra explicatum legis sensum agit, tum a culpa tum a poena ob ignorantiam sit excusandus, donec declaratio ipsi innotescat sive ex au-

tione Auctorum eas communiter referentium (a). — *S. Lig. Elench. Retract.* 2ª *serie, p.* 2. — *Scavini, de Leg. c.* 4.

ARTICULUS II.

DE LEGE CIVILI

131. — Lex civilis est collectio legum vel decretornm Principum temporalium, quibus ad bonum commune societas dirigitur.

Singulae nationes, seu communitates politicae, proprias habent leges, quibus reguntur. Sed ius duplex praesertim distinguimus, scilicet: *Romanum* seu commune, et *Gallicum novum*, quod etiam nonnulis aliis guberniis magna ex parte proprium est.

I. *Ius Romanum.* — Ius Romanum dicitur commune, quia vim fere ubique habuit usque ad nostra tempora. Magno semper in honore habitum est, tanquam exquisitum, et *quasi ratio scripta.*

Continetur in celeberrimo Codice, seu corpore Iuris civilis, Iustiniani iussu edito. Hoc volumen in quatuor partes distribuitur.

In 1ª *parte* sunt *Institutiones Iustiniani*, quae 4. libris editae sunt, quasi rudimenta et elementa pro tironibus Iuris civilis.

---

thenticis S. Congr. litteris, sive authentico earum exemplari, sive relatione fide digna, prouti scilicet fit de aliis legibus.

Si vero Declarationes sint *extensivae,* cuiusmodi, v. gr., sunt plura decreta de celebratione Missarum aut de Reformatione Regularium, hae vim et auctoritatem legis non habent, nisi fiant ex speciali Pontificis mandato et legitime promulgentur. Ratio perspicua est, quia hoc ipso, quod non contineantur verbis legum proprio sensu acceptis, iam sunt novae leges, quae in declarante requirunt legislativam potestatem. Atqui S. Congregatio ex sui institutione potestatem utique interpretandi, non autem leges condendi habet. Ergo. Conf. Pichler (Prolegom. n. 46.), Schmalzgrueber (Dissert. Prooemial. n. 373-377.), et Reiffenstuel (Prooem. in Ius Canonicum n. 130-134.).

(a) Quando iuxta dicta Declarationes eiusmodi sint, quae *legitima Promulgatione* indigeant, haec autem habita nunquam fuerit; etsi ab auctoribus communiter referantur, hoc tamen non sufficiet, ut ipsis vis obligandi accedat.

In 2ª *parte* sunt *Digesta* seu *Pandectae*, quae in 50. libros distribuuntur.

In 3ª *parte* est codex vocatus *Repetitae praelectionis*, in 12. libros divisus.

In 4ª *parte* continentur *Authenticae* seu *Novellae*, in 68. numeris.

132. — II. *Ius Gallicum.* — Ius Gallicum novum a paucis annis existit; Gallia enim, ex maxima parte, iure communi, ante Napoleonis tempora, regebatur. Ius novum continetur in codice vulgo dicto : *Code Napoléon.*

Quinque sunt illius partes, seu codices particulares : 1° codex *civilis* ; 2° codex *processus civilis* (de procédure civile); 3° codex *commercii* ; 4° codex *instructionis criminalis* ; 5° codex *poenalis.* His accesserunt plures alii codices minores, minorisque momenti : nempe codex *silvarum* (code forestier), — codex *agrorum* (code rural), — codex *municipii* (code municipal), etc. Res singulae, in singulis codicibus contentae, in breves et claros articulos distribuuntur, numerisque arabicis indicantur, ideoque facillime inveniuntur. Insuper multae sunt leges, quae in tabulis vulgo dictis *Bulletin des lois*, inscribuntur et asservantur.

CAPUT III

DE LEGE POENALI ET IRRITANTE

ARTICULUS I.

DE LEGE POENALI

133. — Lex poenalis ea est, quae non obligat ad actum, vel ad omissionem, nisi sub poena temporali, id est ad acceptandam poenam ut iustam.

Principia:

I. Nequit dari lex *pure poenalis*, ita ut nullo modo in conscientia obliget, quia omne praeceptum Superioris aliquatenus obligare debet ; secus enim non esset verum praeceptum. — *Ita omnes.*

II. Potest autem dari lex *mere poenalis*, ad alterutrum in conscientia obligans, nempe vel ad legem implendam, vel ad poenam

subeundam, si lex violata fuerit. Ratio est, 1° quia ad legis essentiam sufficit ut imponat aliquam obligationem in conscientia, nec necesse est ut obligatio actum, vel omissionem determinate respiciat; 2° quia lex vim non habet nisi ex voluntate legislatoris: legislator autem ad solam poenam obligare potest, si communi bono procurando sufficiat. — *Ita communissime theologi cum S. Lig. n.* 143. — *Suarez*, — *Salmant.*, etc.

Quaestio vero an dentur aliquae leges mere poenales, minime potest speculative resolvi, cum dari possint alicubi, et non alibi. Soli igitur in sua regione aut natione docti et periti de hoc iudicare valent. Generatim paucae, et in rebus minoris momenti, admitti possunt. Contendunt autem non pauci Theologi, esse mere poenales leges, quae respiciunt quaedam tributa in merces quae transvehuntur, et quae *Vectigalia* nuncupantur. *De his dicemus in Tract. de Restitutione versus finem.*

Quaesita:

134. — Quaer. 1° *Quomodo dignosci possint leges mere poenales?*

Resp. Praecipue ex communi sensu Doctorum et persuasione, praxique subditorum praesertim timoratorum.

Quaer. 2° *An ignorantia excuset a poena per legem lata?*

Resp. 1° *Affirm.*, pro foro interno, si ignorantia excuset a culpa: in foro autem externo non excusat eo sensu; quod nunquam licet publicae auctoritati resistere.

Resp. 2° *Neg.*, si ignorantia non excuset a culpa *(a)*, aut circa solam poenam versetur *(b)* — *S. Lig. n.* 169.

(a) Intellige culpam *gravem;* nam quando ignorantia levem culpam non excedat, eam a poena excusare communiter tradunt Doctores.

(b) Intellige cum S. Alphonso (Lib. 1. n. 169.) poenam *ordinariam,* non vero *extraordinariam* et *exorbitantem.* Qua de idem S. Alphonsus (Lib. 7. n. 351.): *Licet non requiratur scientia poenae, ut ipsa incurratur, quando poena est ordinaria, et talis ut ex natura ipsius criminis aliquo modo praevideri possit, cum ipsum lumen naturale dictet, malum iuxta suam naturam esse puniendum; requiritur tamen scientia poenae, quando illa est extraordinaria et exorbitans, ita ut secundum rei naturam ne in confuso quidem possit praevideri: et huiusmodi utique est poena irregularitatis.* Quam sententiam idem S. Alphonsus (Lib. 6. n. 1074.) *probabilissimam* appellat.

Quaer. 3° *An sint leges aliquae Ecclesiae mere poenales?*

Resp. Neg., si excipiantur regulae multorum Ordinum religiosorum. Omnes enim poenae a Iure canonico inflictae, culpam et plerumque gravem supponunt. Ratio est, quia leges poenales debent saltem esse obligatoriae disiunctive, seu saltem ad poenam subeundam; sed cum Ecclesia careat mediis ad coercendum, quibus gaudent Principes (*a*), necesse est ut semper in conscientia obliget. Nec dicas, Ecclesiam habere censuras ad poenam christianis infligendam; nam ex usu Ecclesiae censurae nonnisi in gravis culpae reos (*b*) et in contumaces feruntur, quia censurae sunt poenae extraordinariae, quas Ecclesia, pia mater, nonnisi necessitate compulsa infligit. — *Reuter*, *n*. 126. V. *Cas. n*. 125.

ARTICULUS II.

DE LEGE IRRITANTE

135. — Lex irritans ea est quae statuit aliquem actum a principio invalidum esse, vel iudicis sententia invalidandum. Hinc dantur leges ipso facto irritantes, vel post sententiam tantum. Sunt etiam aliae irritantes absolute et aliae conditionate, seu si deficiant requisitae conditiones. Aliae etiam immediate irritant actum ipsum, ut in impedimento matrimonii ratione clandestinitatis; et aliae mediate, personas ipsas inhabiles reddendo, ut in impedimento consanguinitatis.

Principia:

I. Omnis legislator leges irritantes condere potest, quia hoc ad bonum commune requiritur; secus enim fraudes et pericula societatis humanae propulsari satis nequirent. — *Suarez.*

(*a*) Hoc non ita accipiendum est, quasi Ecclesia aut coactiva careat potestate, aut temporalibus seu corporalibus poenis uti non possit ad subditos suos coercendos. Vid. *Iuris publici Eccl. institutiones auctore P. Camillo Tarquini S. I. Lib. 1. sect. 2. art. 1.*

(*b*) Intellige praesertim de *excommunicatione*. Nam leviores quaedam censurae etiam ob venialem culpam infligi possunt et solent. Vid. S. Alphons. Lib. 7. n. 30.

II. Leges quae statuunt, actus rescindi posse, eos ante iudicis sententiam non irritant, ut ex terminis patet, et proinde ante eiusdem sententiam vim non sortiuntur.

III. Sententiae autem iudicis irritantis standum est in iis omnibus, quae intrinsece ex irritatione nascuntur, quia auctoritati praecipienti obtemperandum est. — *Suarez.*

Quaesita:

136. — QUAER. 1° *An lex irritans obliget in conscientia ad actum vitandum?*

Resp. Affirm., si sit simul irritans et prohibens, ut sunt leges matrimonii impedimenta statuentes; secus si sit irritans tantum, quia tunc finis legis sola actus irritatione sufficienter obtinetur, ut in pluribus contractibus civilibus. —*Reuter*, *n*. 232.

QUAER. 2° *An ignorantia invincibilis effectum irritationis impediat?*

Resp. Neg. per se, quia ignorantia non supplet defectum rei essentialiter requisitae, nec tollit gravia incommoda quae sequerentur, si lex in omni casu non irritaret. Sic mulier violata a viro incognito, invalide nubit cum eiusdem fratre, non obstante ignorantia invincibili impedimenti affinitatis.

Excipe tamen, si lex irritet unice in poenam et odium delicti; quia tunc solam malitiam punire intendit, et proinde, cessante causa, effectus etiam cessare debet. — *Suarez*, — *Lacroix*, etc.

QUAER. 3° *An lex irritans, non obstante incommodo valde gravi, irritet?*

Resp. Affirm., nisi agatur de damno communi, quia lex irritans actum potius quam personam afficit, nec agitur de obligatione conscientiae, sed de bono communi; secus enim homines facilius sibi fingerent incommoda, et lex totum robur suum amitteret. Hinc non valeret matrimonium cum consanguinea, etiam metu mortis initum, sine dispensatione. — *Lacroix*.

CAPUT IV.

DE LEGE NON SCRIPTA, SEU DE CONSUETUDINE

137. — Consuetudo, prout causaliter consideratur, est agendi mos ex frequentibus communitatis totius, vel maioris eiusdem partis, actibus inductus; formaliter vero est ius quoddam moribus constitutum, quod pro lege accipitur, etsi lex deficiat.

Principia:

I. Consuetudo, debitis vestita conditionibus, potest novam legem inducere, veterem abrogare [1], modificare, vel interpretari. Constat ex variis Iuris tum canonici tum romani locis, quibus indubie eruitur, consuetudinem pro lege habendam esse. Constat pariter ex communi sententia theologorum et legisperitorum. Hinc axioma: *Consuetudo optima legum interpres.*

II. Conditiones ad legem inducendam vel abrogandam sunt: 1° Ut consuetudo sit rationabilis. Ad hoc autem requiritur ut nervum ecclesiasticae disciplinae non disrumpat; ut praeterea non sit fomes et occasio peccatorum, nec bono communi perniciosa. *Bouix.* — 2° Ut sit a communitate (et quidem a maiore eiusdem parte, habili ad condendam legem, *Bouix*) inducta per actus repetitos (et non interruptos usque ad completam consuetudinem, *Reiffenstuel*), voluntarios (id est, non vi aut metu inductos (*a*), *Bouix*), publicos, cum animo saltem implicito se obligandi (si agatur de consuetudine praeter legem). — 3° Ut duret tempore requisito.

Ad tribuendam consuetudini vim legis non requiritur expressus Principis consensus, sed sufficit consensus legalis, seu iuridicus, qui habetur per leges et canones consuetudinem mo-

[1] Potest vi consuetudinis lex abrogari quoad poenam tantum, remanente obligatione quoad culpam; item vice versa, si tamen poena necessario culpam non praesupponat, ut eam supponunt, v. gr., censurae ecclesiasticae. — *Bouix.*

(*a*) Adde, quod actus non debent procedere ex errore aut ignorantia. Secus enim cum nihil contrarium magis sit consensui, quam error, actus involuntarii censerentur.

ribus populi introductam approbantes, eique vim iuris non scripti tribuentes.

Quaesita :

138. — Quaer. 1° *Quodnam tempus requiritur ad praescribendum contra legem?*

Resp. Controvertitur; nec conveniunt inter se theologi aut iurisperiti, ex eo quod nihil clare in iure positivo determinetur.

Plerique dicunt, decennium sufficere et requiri ad legem civilem praescribendam (*a*). Idem etiam affirmant multi pro lege ecclesiastica, licet alii quidam, cum *Billuart*, 40. annos requirant. — Ita *S. Lig. n. 107; Hom. apost. n. 11.* — Verum id videtur pendere non tam a temporis diuturnitate, quam a caeteris circumstantiis morali aestimatione spectatis, habita praesertim ratione ad sensum communem, utrum nempe maior et sanior pars communitatis legem ut abrogatam habeat (*b*).

139. — Quaer. 2° *Quandonam consuetudo censeatur inducta cum animo se obligandi?*

Resp. 1° Si id colligatur ex sensu Doctorum : 2° si consuetudo sit de re gravi et difficili, et tamen dici possit constanter et communiter servata ; 3° si Superiores graviter reprehendant consuetudinum violatores. — *S. Lig. n. 107.*

Quaer. 3° *Quid in dubio an consuetudo legis vim habeat?*

Resp. In dubio, facta inquisitione, valet principium : *Lex dubia non obligat.* Haec autem inquisitio consistit in sensu hominum proborum indagando.

140. — Quaer. 4° *Quid tenendum de variis consuetudinibus ecclesiasticis Galliae propriis?*

Resp. Hac de re sic propriis verbis *Bouvier (editio iuxta animadversiones a nonnullis theologis Romanis propositas emendata), c. 2. art. 5* :

« Certum est quoad Galliam Summos Pontifices consuetudi-
« nes omnes iuri communi contrarias non admittere... Licet enim

---

(*a*) Nimirum ad hoc requiritur et sufficit *longum tempus*. Atqui iura *decennium* ut longum tempus habent. *Instit. De usucap. init.* et L. 12. C. *De Praescript. long. temp.*

(*b*) Cessare in casu lex potest ante decennium, non quidem vi consuetudinis, quae ex hypothesi nondum praescripta est : sed ex consensu principis *conniventis*, atque ita illam tacite tollentis.

« Summi Pontifices contra hasce consuetudines non semper po-
« tuerint reclamare, ob gravia incommoda, sive publica, sive
« personalia, sibi aut aliis, hoc tamen silentio easdem consue-
« tudines ratas non habuisse credendum est. Iam Sancta Sedes
« mentem suam aperuit tum in specie circa obligationem Bul-
« lae S. Pii V de lithurgia Romana, tum in genere circa pontifi-
« cias Constitutiones disciplinam generalem spectantes, quas
« admitti iussit a Concilio provinciae Parisiensis anni 1849., ut
« videre est in actis eiusdem Concilii.

« Certum est tamen mentem Sanctae Sedis non fuisse, omnes
« consuetudines, dioecesibus Galliae proprias, penitus destruere.

« Quaenam vero iuris communis, aut Conciliorum genera-
« lium Decreta, quaenam Apostolicae Constitutiones vim legis
« habeant, et quaenam consuetudines supremi legislatoris con-
« sensu in dioecesibus ratae habendae sint, in dubio ad Sanctam
« Sedem recurrendum est [1]. » — *V. Cas. n.* 132.

CAPUT V.

DE LEGE FAVORABILI, SEU DE PRIVILEGIO

141. — Privilegium est gratia constans et permanens certis personis, vel certis dignitatibus, *contra* vel *praeter* legem communem a Superiore concessa.

Distinguitur privilegium :

1° *Personale, locale,* vel *reale,* prout conceditur certae personae, aut incolis certi loci aut alicui rei, v. gr., certae Ecclesiae.

2° *Contra legem,* vel *praeter legem,* prout per illud alicui legi derogatur, vel secus.

3° *Favorabile,* vel *odiosum,* prout privilegiato prodest secluso aliorum gravamine; aut alios aggravat, dum uni favet.

1 *Multa quae respiciebant beneficia, privilegia fori externi, formas iudiciorum, nunc sunt absque re in Gallia. Unde maxima pars difficultatum Iuris ecclesiastici evanuit.*

Consuetudinibus apud nos certe et sine iniuria auctoritatis Ecclesiae receptis omnes Sacerdotes tuta conscientia uti possunt : imo ab illis in praxi recedere nequeunt, quia ordo perturbaretur, v. g., si iurisdictionem ab Episcopo acceptam insufficientem iudicarent, dispensationes concessas aestimarent nullas, etc. Episcoporum et non simplicium Sacerdotum est de regulis disciplinae iudicare. — Bouvier (*editio iuxta animadversiones a nonnullis Romanis propositas emendata*), c. 5. art. 1. §. 2.

Principia:

I. Privilegium *contra legem* tantum concedi potest ab illis, qui a lege valide dispensare queunt, et quidem solis subditis, non secus ac si de dispensatione ageretur, quia genus quoddam dispensationis est.

II. Privilegium autem *praeter legem*, seu privilegium improprie dictum, potest concedi etiam non subditis, quia non est actus iurisdictionis, sed actus merae facultatis et quasi donatio. Sic Princeps potest concedere extraneo privilegium venandi in suo territorio.

III. Privilegium *favorabile* large interpretandum est. Contra privilegium *odiosum*, seu aliis non privilegiatis onerosum, strictae interpretationis esse debet. Evincitur ex iure, et consonat communis doctorum consensui. — *S. Lig. Append. de priv. in fine Tract. de Legibus, n.* 7.

IV. Nemo tenetur *per se* uti privilegio, quia unusquisque iuri suo renuntiare potest (a); aliquando tamen *per accidens* privilegiatus obligatur ad usum privilegii, v. gr., ratione caritatis. Hinc peccaret qui habens facultatem absolvendi a reservatis, peccatorem in gravi necessitate positum audire nollet... etc... — *S. Lig. ibid. n.* 3.

Quaesita:

142. — Quaer. 1° *Quomodo cesset privilegium?*

Resp. 1° Morte personae, vel interitu rei, prout est personale, vel reale; 2° lapsu temporis praescripti, vel revocatione; 3° cessatione causae finalis; 4° renuntiatione acceptata ab eo qui illam acceptare potest.

Quaer. 2° *An peregrini possint gaudere privilegiis locorum quae peragrant, etsi sint contra legem communem?*

(a) Hoc non valet quoad privilegia, quae non tam personae quam conditioni seu statui conceduntur. Ita clericus non potest renunciare privilegio *canonis* aut *fori*, nec religiosus privilegio *exemptionis*.

Resp. Affirm. Constat ex consuetudine generali. Sic Galli transeuntes per Hispaniam, carnibus die sabbati vesci possunt. Sic etiam Itali in Gallia existentes, ab obligatione Missae audiendae in festo Epiphaniae Domini et nonnullis aliis, quae ibi non servantur, festis eximuntur.

NOTA. De privilegiis in particulari dicemus in loco singulis rebus proprio, et praesertim de privilegiis *Clericorum*, *Regularium*, *Episcoporum*, in Tract. *de statibus particularibus, in princ. tom. II.*

FINIS TRACTATUS DE LEGIBUS

TRACTATUS
DE PECCATIS

Agendum : 1° de peccatis in genere ; 2° in specie.

PARS PRIMA

DE PECCATIS IN GENERE, SEU DE NATURA, GRAVITATE ET DISTINCTIONE PECCATORUM

CAPUT I.

DE NATURA PECCATI

143. — Definitio. Peccatum communiter definitur : Libera transgressio legis divinae, id est, cuiuslibet legis in conscientia obligantis. — *S. Lig. lib.* 5. *n.* 1. — Vel « est voluntarius recessus a lege Dei. » — *Ita S. Thom.* 1. 2. *qu.* 72. *art.* 1. — Vel « est dictum, factum, vel concupitum contra legem Dei aeternam. » — *S. Aug. lib.* 22. *contra Faustum, c.* 27.

Divisio. Peccatum multipliciter distinguitur, scilicet :

1° *Actuale,* vel *habituale,* prout est vel actus seu omissio legi difformis, vel status peccati nondum deleti.

2° *Mortale*, vel *veniale,* prout vel solvit amicitiam divinam, vel est levis tantum Dei offensa, quae veniam facile mereri potest.

3° Peccatum *commissionis,* vel *omissionis,* prout fit positione actus prohibiti, aut omissione actus praecepti.

4° Peccata contra *Deum*, *proximum* et *seipsum*, prout specialiter et immediate Deo repugnant, vel iustitiae et caritati proximo debitae adversantur, aut speciatim temperantiam et passionum moderationem respiciunt.

5° Peccata *malitiae,* vel *ignorantiae,* vel *infirmitatis*, prout vel ex mera malitia, vel ex ignorantia vincibili, vel ex mera fragilitate committuntur.

NOTA. Peccatum dicitur formale, quando lex libere et scienter violatur. — Dicitur autem materiale, quando transgressio legis est prorsus involuntaria.

Nihil dicemus de peccato originali, quod in nostra definitione non continetur, et cuius tractatio ad theologiam speculativam pertinet.

Principia:

144. — I. Ad peccatum formale, praeter malitiam obiectivam actus, requiritur advertentia mentis et consensus voluntatis. Etenim, 1° requiritur advertentia mentis ad malitiam, quia malitia peccati non potest esse obiectum voluntatis, nisi ope intellectus aliquo modo cognoscatur: *ignoti* enim *nulla cupido*; 2° requiritur consensus ex parte voluntatis; peccatum enim voluntate perficitur, iuxta illud *Matth.* 18. 19.: *De corde enim exeunt cogitationes malae, adulteria*, etc. — *Recole dicta de Act. hum. n.* 3. *et seq.*

II. Ad peccatum actuale requiritur necessario advertentia actualis. Repugnat enim hominem peccare, quin aliquo modo vel hic et nunc, vel in causa, saltem *in confuso,* ad peccatum advertat; siquidem repugnat committi peccatum absque ulla cognitione peccati. *Nihil* enim *volitum quin fuerit praecognitum.* — *Ita communiter cum S. Lig. lib.* 5. *n.* 3. — *Suarez,* etc.

Contradicunt quidem plures asserendo sufficere ad peccatum advertentiam *virtualem,* seu *interpretativam,* quae in eo consistit quod homo *debeat* et *possit* advertere, quamvis *actualiter* non advertat. — *Ita Collet, Concina,* etc. — Sed haec sententia omnino reiicienda est. Etenim nihil potest esse volitum, nisi eo modo et tempore, quo est cognitum: effectus enim causae voluntariae non sunt determinate voluntarii, nisi quando determinate cognoscuntur. Peccatum igitur absque actuali cognitione commissum est mere materiale. Nec dicant illud esse forsitan voluntarium *in causa:* nam si fuit vere voluntarium in causa, tunc necessario affuit aliqua cognitio, ac proinde tunc peccatum patratum fuit.

Resolves:

145. — 1° Ignorantia vincibilis circa praeceptum aliquod est peccatum, et in re gravi potest esse grave, si negligentia notabilis fuerit: nam omnis lex obligat primo ad sui notitiam, et proinde violatur praeceptum non solum per actum ipsi oppositum, sed etiam per voluntariam eius ignorantiam.

2° Actus mali eam habent malitiam, quae apprehenditur. Unde si incidat cogitatio de malitia tali, seu taliter specifica, haec vere ab actu voluntatis contrahitur. — *Ita communiter.*

3.° Si quod peccatum praevisum in causa fuerit, et dein cum advertentia ponatur, duplex habebitur peccatum, nempe 1.° in causa voluntaria, 2.° in se ipso (*a*).

4.° Si ignorantia, culpabilis in principio, invincibilis evadat, actus malus non est peccatum in se, sed ratio peccati a sola causa repetenda est. Porro invincibilis evadet, si nulla amplius cogitatio occurrat de negligentia praeterita, vel de actuali ignorantia, quia tunc deficit potestas proxima et expedita ad ignorantiam depellendam. Evadit etiam invincibilis ignorantia, si occurrente cogitatione de ea, dubium depelli non possit.

5.° Obcaecati et consuetudinarii, quamvis ratione habita defectus cognitionis clarioris, forte peccent quandoque minus graviter in actu quam alii, fere tamen non excusantur, quia status eiusmodi, ubi nulla est emendationis cura, est illis voluntarius et culpabilis (*b*).

6.° Difficile valde admittenda est inadvertentia perfecta in consuetudinariis, quia saltem *in confuso* peccati malitiam advertunt. Si quando tamen actus malos omnino inadvertenter ex consuetudine perpetrent, hi actus peccata quidem actualia dici nequeunt, quia hic et nunc non sunt voluntarii; verumtamen voluntarii sunt in causa, atque adeo semper ipsis imputantur, quia stricta obligatio pravae consuetudinis corrigendae semper urget. Id ipsum dicendum est de aliis peccatis, quae sunt volunta-

---

(*a*) Bis nimirum actibus, ut supponimus, formaliter distinctis, et in idem peccatum consentit. Vid. infr. *De numerica peccatorum distinctione.*

(*b*) Oppositum statue, si emendationi, uti par est, studeant.

ria mere in causa; nimirum tunc reatus contrahitur, cum causa ponitur voluntarie; et cum totus reatus in causa resideat, eodem modo hic aderit, sive actus eiusmodi consequantur, sive non, et sive pauciori, sive maiori numero iidem frequententur (*a*).

CAPUT II.

DE GRAVITATE PECCATI, PRAESERTIM DE PECCATO MORTALI ET VENIALI

146. — Definitiones. *Gravitas peccati* est quantitas seu mensura malitiae, qua peccatum est magis vel minus Dei offensivum, et proinde maiori vel minori poena dignum.

Peccatum mortale est transgressio legis graviter obligantis, seu gravis offensa Dei privans amicitia divina et gratia sanctificante, et peccatorem reddens aeterna poena dignum.

Peccatum veniale est trangressio legis leviter obligantis (*b*), seu levis offensa Dei, quae nec privat amicitia divina, nec gratia sanctificante, nec proinde ab aeterna beatitudine excludit. His positis, sint sequentes propositiones:

PROPOSITIO I.

Non omnia peccata sunt aequalia, sed sunt alia aliis graviora.

147. — *Prob.* 1° ex Scriptura sacra. Ieremias ait de Israelitis, *c.* 7: *Peius operati sunt, quam patres eorum.* — Sic Christus Pilato, *Ioann.* 19.: *Qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.*

Prob. 2° ex ratione. Dicendum, data proportione, de iniuriis hominum in Deum, quod dicitur de iniuriis filiorum in parentes, vel subditorum in Principes; atqui istae sane inter se differunt

(*a*) Cessabit vero reatus omnis, si causa per poenitentiam retractata, emendandi curam necessitati parem quis adhibeat.

(*b*) Heic traditur definitio peccati venialis *ex obiecto;* nam alioqui ex actus imperfectione levis esse potest culpa, licet per se lex graviter obliget.

ratione gravitatis: ergo etiam illae. — Insuper, peccata sunt oppositio ad virtutes et praecepta; atqui sunt virtutes aliae aliis excellentiores, et praecepta alia aliis graviora: ergo oppositio ad haec erit gravior, vel minus gravis. Aliunde etiam intentio prava delinquentis potest varios malitiae gradus admittere, ut patet. Ergo...

QUAER. *Undenam repetenda est maxime peccatorum gravitas?*

Resp. Repetenda est generatim: 1° ex obiecto, fine et circumstantiis, prout magis vel minus naturae rationali, vel legi repugnant; 2° ex duratione actus mali, vel ex eius intensitate; 3° ex advertentia maiori vel minori ad malitiam actus, vel ex diverso gradu consensus actui pravo praestiti; 4° ex praestantia virtutum vel praeceptorum quibus peccata opponuntur; 5° ex variis modis quibus virtutes aut leges violantur.

PROPOSITIO II.

Dantur peccata mortalia.

148. — *Prob.* 1° ex Scriptura sacra. 1. *Cor.* 6. *et seq.* dicitur: *Nolite errare: neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei possidebunt.* — Et *Rom.* 1. 32.: *Qui talia agunt digni sunt morte.* — Et 1. *Ioann.* 3. 14.: *Qui non diligit, manet in morte.* — Adde innumera alia S. Scripturae testimonia, ex quibus luculenter constat, multos homines propter peccata sua a Deo fore reiiciendos et poenis aeternis cruciandos.

Prob. 2° ex Ecclesiae auctoritate. Ecclesia enim docet dari peccata mortalia. Sic *Trid. sess.* 6. *can.* 27.: *Si quis dixerit, nullum esse mortale peccatum, nisi infidelitatis, aut nullo alio quantumvis gravi et enormi, praeterquam infidelitatis peccato, semel acceptam gratiam amitti, anathema sit.* — Item *sess.* 14. *c.* 5. ait: *Oportere a poenitentibus omnia peccata mortalia... in confessione recenseri.* Ergo dantur peccata mortalia.

PROPOSITIO III.

Dantur peccata mere venialia.

149. *Prob.* 1° ex Scriptura sacra. *Prov.* 24. 16. dicitur : *Septies cadet iustus, et resurget.* Ergo qui cadit seu peccat dum iustus est, non peccat mortaliter , siquidem non privatur iustitia ; ergo tantum venialiter. Ergo, etc. — Item , *Iacob.* 3. 2. : *In multis offendimus omnes ;* atqui non peccamus omnes mortaliter, cum multi sint iusti ante Deum, ut constat ex multis locis veteris et novi Testamenti, v. gr., ut dicitur de Zacharia et Elisabeth, *Luc.* 1. 6., de S. Ioseph, *Matth.* 1. 19. etc. Ergo sunt iusti non immunes a peccato ; ergo dantur peccata venialia.

Prob. 2° ex definitione Ecclesiae. *In Trid. loco supra citato* dicitur: *Venialia quibus a gratia Dei non excludimur, et in quae frequentius labimur, multis aliis remediis* (praeter sacram Poenit.) *expiari possunt.* Constat etiam *ex propos.* 20. *Baii* a Pio V et aliis SS. Pontif. damnata , quae sic sonat : *Nullum est peccatum natura sua veniale, sed omne peccatum meretur poenam aeternam.*

Prob. ex ratione. Etenim inter amicos dantur offensae leves quae non solvunt amicitiam ; ergo similiter erga Deum dari debent. Ergo...

Nota. Peccata mortalia talia sunt : 1° *Ex toto genere suo ,* quando eorum obiectum seu materia , quaecumque ea demum sit , gravem continet deordinationem, ut in luxuria, blasphemia, periurio, haeresi, etc. — 2° *Ex genere suo non toto,* quando eorum materia in eadem specie manens potest esse gravis, quamvis etiam levis esse possit, ut sunt peccata contra iustitiam. — 3.° Venialia vero ex genere suo dicuntur peccata, quae, spectata obiecti materia seu natura, non admittunt gravem reatum , et ideo quousque manent intra suam speciem , alia scilicet species non accedat ex genere suo mortalis , nequeunt mortalia esse. *S. Lig: n.* 41 (*a*).

(*a*) S. Thom. 1. 2. q. 88. art. 5. *Manifestum est, quod circumstantia non potest de veniali peccato facere mortale, manente circumstantia; sed solum tunc, quando transfert in aliam speciem, et fit quodammodo differentia specifica moralis actus.*

Quaesita:

150. — Quaer. 1° *In quo consistat differentia formalis inter peccatum mortale et peccatum veniale?*

Resp. Differentia inter peccatum mortale et veniale sita est in hoc quod is, qui peccat mortaliter, a Deo fine suo ultimo recedit, ut ad creaturam se convertat, atque in ea tanquam in fine suo quiescat; contra vero qui peccat venialiter, non recedit a Deo, sed actus ponit ita deordinatos, ut nullatenus ad Deum tendere possint. — *Ita communiter cum S. Thom.* 1. 2. *qu.* 72. *art.* 5.

Quaer. 2° *Quaenam ad peccatum mortale requirantur?*

Resp. Tria necessario requiruntur, scilicet: 1° materia gravis in se, vel ob circumstantias; — 2° advertentia plena ad malitiam gravem actus; — 3° consensus plenus voluntatis in praevaricationem.

Itaque 1° requiritur materia gravis; secus enim non distingueretur peccatum mortale a veniali ratione materiae, quod tamen admittendum est, cum materia levis per se non possit hominem dissolvere ab amicitia divina (*a*). — 2° Requiritur etiam plena advertentia, plenusque consensus, quia, cum per peccatum mortale homo totaliter recedat a Deo, ut creaturis omnino adhaereat, id fieri non potest, nisi peccator deliberate obiectum peccati Deo praeferat, et sic suum finem ultimum in creatura constituat.

Insuper a bonitate divina prorsus alienum est, hominem aeternae damnationi addicere sive propter transgressionem levem sive propter actum non perfecte liberum et voluntarium. — *Ita omnes.* — *S. Lig. n.* 5. 6. 53.

Nota. Advertentia plena et sufficiens censetur, si cogitatio expressa, vel saltem implicita malitiae mortalis consensum vel actum peccaminosum praecedat. Hoc tamen unico instanti fieri potest per simplex iudicium de malitia, quin mens per discursum pluries in seipsam speciali actu reflectat; sed semper vera et plena mentis deliberatio, et obiecto pravo plena adhaesio requiritur.

(*a*) Levis nempe materia non inducit gravem obligationem; ubi autem gravis non est obligatio, ne transgressio quidem gravis esse potest.

Quaer. 3° *Quaenam requirantur ad peccatum veniale?*

Resp. Ad peccatum veniale requiruntur et sufficiunt advertentia aliqua quantumvis parva ad actus malitiam, et aliquis consensus quantumvis imperfectus voluntatis: requiruntur quidem, quia, illis sublatis, nulla mali cognitio et volitio, et proinde nullum peccatum esse potest; sufficiunt vero, quia, illis positis, mali cognitio et volitio, quae ad peccatum constituendum necessariae sunt, aliqua ratione habentur.

151. — Quaer. 4° *Quomodo peccata possint dignosci mortalia ratione materiae?*

Resp. Triplex regula assignatur.

I^a Regula. Recurrendum est *ad Scripturam sacram.* Quae enim sint gravia, vel quae levia, non humano sed divino sunt pensanda iudicio, ait *S. Aug. Ench. c.* 77. Porro ea sunt mortalia existimanda, quae in S. Scriptura declarantur digna morte, aut excludere a regno coelorum; vel quae enuntiantur cum particula *vae*, quae sane deformitatem vere gravem denotat. Sic Apost. de operibus carnis, *Galat.* 5. 19. ait: *Quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria . . . praedico vobis, sicut praedixi, quoniam qui talia agunt regnum Dei non possidebunt.* — Recole etiam longam enumerationem peccatorum mortalium, quae recenset Apost. 1. *Cor.* 6. *et seq. ut supra, prop. II.*

II^a Regula. Recurrendum est *ad Ecclesiam*, seu ad definitiones SS. Pontificum, ad Decreta Conciliorum generalium..., in quibus plura declarantur mortalia, vel tantum venialia. Ecclesia enim est columna veritatis, et proinde ab eius doctrina regula et mensura morum repetenda est.

III^a Regula. Recurrendum est *ad SS. Patres, ad Ecclesiae Doctores,* necnon ad theologos doctrina et pietate insignes. Etenim SS. Patres et Doctores fuerunt a Deo in medio Ecclesiae positi tanquam lucernae ardentes ad depellendas erroris tenebras, et ad fideles in via veritatis illuminandos. Theologi vero melius norunt, quam caeteri, Scripturae ac Patrum testimonia et Ecclesiae Decreta interpretari, atque casus non definitos cum definitis, non declaratos cum declaratis conferre, atque ex paritate vel similitudine opportune deducere conclusiones. Quae igitur ab ipsis unanimiter, tanquam mortalia habentur, ut talia aestimanda sunt; Doctorum enim consensus veritatis indicium est.

152. — Praeter illas regulas valde difficile est determinare, quandonam peccatum sit grave vel leve. Generatim autem gravia censentur:

1° Omnia peccata quae sunt directe contra Deum, vel aliquam eius perfectionem. Item omnia peccata quae vergunt in grave praeiudicium generis humani, ut sunt variae luxuriae species.

2° Omnia peccata quae committuntur circa praeceptum, cuius transgressio graviter repugnat fini valde gravi legislatoris, ut omissio ieiunii, Missae, confessionis annuae, Communionis Paschalis, etc.

3° Omnia peccata quibus graviter laeditur proximus in bonis vitae, fortunae, famae, etc., ut homicidium, detractio proximo valde noxia, furtum notabile, etc.

Caeterum limites inter peccatum mortale et veniale saepe saepius nullo modo determinari possunt, ut constat ex innumeris Doctorum controversiis hac de re in theologia agitatis. Non est autem adstruendum mortale, nisi de eo certo constet, ut recte notat *S. Lig. Syst. mor. ad finem, et l.* 6. *n.* 604. 605. (*a*).

(*a*) Praestat hic ea subiicere, quae S. Ligorius priori loco habet. « Res admiratione digna est (inquit) videre, aliquos nullum reputa- « re tutiorem modum salvas faciendi animas, quam eas per semitas « asperiores ducere; sed non minus isti errant, quam alii qui con- « scientias per laxiorem ducunt viam. Non solum enim rationem « Deo reddere tenemur de nimia indulgentia, verum etiam de ni- « mia rigiditate, qua conscientiae illaqueantur, quod proprie est « iuxta S. Antoninum *aedificare ad gehennam.* Valde apposite id « explicat Cabassutius ex doctrina S. Bonaventurae; postquam enim « detestatur immodicam benignitatem, reprobat immoderatum ri- « gorem, qui, ut ait, *dum homines ad nimis ardua compellit, viam « salutis aeternae praecludit; salvandos (ut ait S. Bonaventura) « damnat, et conscios propriae infirmitatis ad desperationem adigit. « Accidit enim, ut miseri homines, hac audita rigidiore doctrina, « credant vel dubitent inesse mortalem culpam, ubi nulla est; sed « tamen rei difficultate victi ex erronea conscientia mortaliter pec- « cant et damnantur.* » Ita S. Alphonsus, qui plures dein subiicit Doctorum sententias. Hasce in rem nostram seligimus.

Doctores Theologi non debent esse faciles ad asserendum, aliqua esse peccata mortalia, ubi non sunt certissimi de re; nam per eiusmodi assertiones rigidas et nimis strictas nequaquam eriguntur ho-

153. — Quaer. 5° *Quomodo peccatum mortale ex genere suo fiat veniale, et vice versa?*

Resp. 1° Peccatum mortale *ex genere suo* fieri potest veniale quadruplici modo, scilicet: ratione 1° parvitatis materiae; — 2° imperfectae advertentiae; — 3° imperfecti consensus; — 4° conscientiae erroneae. — *Ita S. Thom.* 1. 2. *qu.* 88. *art.* 1. *et* 2. — *S. Lig. n.* 54.

Resp. 2° Peccatum autem veniale ex genere suo fieri potest grave: 1° ratione conscientiae erroneae; — 2° ratione scandali; — 3° ratione pravi finis graviter mali; — 4° ratione contemptus *formalis* legis, seu auctoritatis praecipientis; — 5° ratione pravi affectus in rem alioqui leviter malam, adeo ut vel transgredi praeceptum graviter obligans sit paratus; — 6° ratione periculi seu occasionis proximae in peccatum mortale labendi. — *Ita omnes.*

154. — Quaer. 6° *An graviter peccaret qui sola mortalia vitare vellet, et de omittendis venialibus minime curaret?*

Resp. Neg. *probabilius per se et speculative loquendo,* secluso contemptu, et periculo proximo labendi in mortale. Ratio est, quia animus taliter comparatus non conducit proxime in mortale (*a*). — Ast in praxi est res difficilis et ardua valde, cum fa-

---

mines a luto peccatorum, sed in illud profundius, quia desperatius, demerguntur. Gerson.

Non sis pronus iudicare mortalia peccata, ubi tibi non constat per certam scripturam. S. Raymundus.

Nihil debet damnari tamquam mortale peccatum, de quo non habetur evidens ratio, vel manifesta auctoritas Scripturae. Gabriel Biel.

Quaestio, in qua agitur, utrum sit peccatum mortale, nisi ad hoc habeatur auctoritas expressa Scripturae aut canonis Ecclesiae, vel evidens ratio, periculosissime determinatur. S. Antoninus.

Si vero (Confessarius) non potest clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tunc praecipitanda sententia, ut dicit Guillelmus, ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali. Et cum promptiora sint iura ad solvendum, quam ad ligandum...., potius videtur absolvendus. S. Antoninus.

(*a*) Haec responsio desumpta est ex S. Alphonso, Lib. 4. n. 12; verum S. Alphonsus non de mera in cavendis venialibus negligentia, sed *de proposito committendi omnia venialia* quaestionem facit, neque dumtaxat *speculative* probabiliorem eam sententiam di-

cilitas peccandi venialiter causa sit, cur anima debilitetur et possit facilius gravibus tentationibus superari, iuxta illud *Eccli.* 19. 1: *Qui spernit modica paulatim decidet.*

Quaer. 7° *An sit peccatum grave, se exponere sine causa periculo labendi probabiliter in mortale?*

Resp. Affirm. si agatur de occasione proxima peccati, ut res per se patet, secus vero in aliis casibus. *Sanchez, In Decal. Lib. 1. Cap. 8. n. 1.*

155. — Quaer. 8° *An peccet graviter, qui sine causa sufficienti ponit actionem, ex qua turpes motus passurus sit?*

Resp. Non peccat graviter si actio non sit per se graviter influens in pravos effectus, modo eos non intendat, et absit periculum proximum consentiendi in pravam delectationem. Secus, si actio *per se* graviter in motus influat, ut sunt graves culpae in genere luxuriae. — *S. Lig. l.* 3. *n.* 482. *ad* 484. (*a*).

Quaer. 9° *An peccet graviter, qui deliberat de praestando consensu obiecto graviter malo, si tandem non consentiat?*

Resp. Solutio quaestionis pendet a qualitate deliberationis. Etenim si haec sit imperfecta, id est, si non sit nisi quaedam

---

cit; quasi *in praxi* obligatio gravis adsit vitandi eiusmodi *remotum* periculum.

Bene Card. De Lugo (De Poenit. Disp. 15. n. 49.): *Nemo dicet, ex hoc capite esse obligationem sub peccato mortali ad vitanda venialia.*

Et Suarez (De Relig. Tract. 8. Lib. 1. Cap. 4. n. 18.): *Advertere oportet, raro aut nunquam peccari mortaliter ob eiusmodi periculum....; quia alias non est occasio proxima, sed remota.*

(*a*) *Sententia communior et probabilior docet, pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali in genere luxuriae... Ratio, cur causa debeat esse per se mortalis, est, quia cum pollutio* (ex hypothesi) *non sit volita in se, sed tantum in causa,* (atque adeo praeter intentionem), *eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa. Ratio autem, cur debeat insuper esse mortalis in eodem genere luxuriae, est, quia, si causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitare ob pollutionem, quae praeter intentionem accidit. Hinc infertur non esse nisi venialem pollutionem, quae oritur.... ex levi aspectu aut curiosa lectione venialiter turpi.* S. Ligor. Lib. 4. n. 484. Atque hinc consectarium habes, nullum ex huiusmodi effectibus reatum contrahi, ubi iusta quaepiam ratio adsit ponendi causam, v. gr., studendo, medendo, confessiones audiendo etc.

haesitatio, vel omissio resistentiae ex torpore, pigritia, vel negligentia, peccatum veniale non excedet. — *Lacroix, n.* 226. — Si vero deliberatio sit plena, erit peccatum mortale, quia voluntas paratam se ostendit Deum peccato postponere. — *Lacroix, l.* 5. *n.* 229. — *Sanchez, Decal. l.* 1. *cap.* 8. *n.* 16.

Quaer. 10° *An peccata venialia multiplicata peccatum mortale efficere possint?*

Resp. Peccata venialia quantumvis multiplicata, per se loquendo et ratione multiplicationis, nunquam in mortale coalescere possunt, quia singula in specie inferiori manent. Quandoque tamen ratione materiae coalescentis ad mortale deveniunt, ut, v. gr., in materia iustitiae accidit.

***Resolves*:**

156. — 1° In praxi, ad distinguendum peccatum veniale a mortali, sedulo attendendum est: 1° ad naturam actus; 2° ad eius gravitatem ex parte obiecti, finis et circumstantiarum; 3° ad gradum deliberationis, malitiae, infirmitatis et ignorantiae.

2° Ubi clarum non est aliquod peccatum esse mortale, non debet esse praeceps Confessarius in iudicando, illud esse reapse grave tum obiective tum subiective, quia in dubio pro minima parte standum est, vel saltem res divino iudicio relinquenda est. — *S. Lig. n.* 52. — *S. Thom.* — *S. Antoninus, etc.*

3° In dubio de perfecto consensu iudicabis in favorem poenitentis, 1° si sit timoratae conscientiae et habitualiter dispositus mori potius quam Deum offendere; 2° si advertens plenius ad tentationem territus fuerit, eamque statim repulerit; 3° si nesciat, an vigilans vel dormiens, an sui compos vel impos quidpiam mali fecerit aut voluerit. — *Elbel, n.* 578. — *S. Lig. lib.* 6. *n.* 476.

4° Confessarius non satisfacit muneri suo, si non curet ut poenitentem removeat a frequentia peccatorum venialium, maxime cum plena advertentia commissorum; cum poenitens, qui nihil prorsus satagit ut venialia vitet, paulatim in mortale aliquod prolabi demum soleat. — *V. Casus, n.* 144. *et seq.* — *Roncaglia, c.* 1.

CAPUT III.

DE DISTINCTIONE PECCATORUM

Agendum : 1° de distinctione specifica ; 2° de distinctione numerica.

ARTICULUS I.

DE DISTINCTIONE SPECIFICA

DISTINCTIO *specifica* peccati oritur ex speciali malitia, seu ex diversa deformitate, qua unum peccatum ab alio essentialiter differt. Malitia enim peccatorum varia est pro diversitate obiectorum, ad quae se convertit peccator. Sic homicidium, furtum, luxuria specie differunt.

Regulae:

157. — *I^a Regula.* Desumitur distinctio specifica peccatorum ex oppositione ad diversas virtutes, necnon ex deformitate moraliter diversa contra eamdem virtutem.

Ratio 1° patet. Etenim singulae virtutes habent suam bonitatem specialem, et omnino distinctam ; ergo etiam peccata ipsis opposita specialem turpitudinem necessario contrahere debent. Sic negatio veritatis revelatae, desperatio, odium Dei, inter se specie differunt. Quare? quia tribus virtutibus specie diversis opponuntur, scilicet Fidei, Spei, et Caritati.

Ratio 2° est quia ubi malitia est moraliter diversa contra aliquam virtutem, eidem speciali modo repugnat, et novam classem deformitatis constituit. Est autem moraliter diversa haec malitia, quando opponitur variis officiis eiusdem virtutis, vel modo omnino disparato et opposito hanc virtutem laedit. Sic homicidium, furtum, detractio specie inter se differunt, licet eidem virtuti, iustitiae scilicet, adversentur. Quare? quia opponuntur diversis officiis eius virtutis, quae iubet ut nemo laedatur sive in bonis vitae, sive in bonis fortunae, sive in bonis famae. — *S. Lig. n.* 31.

158. — *II^a Regula.* Desumitur etiam distinctio specifica ex violatione praeceptorum *moraliter* diversorum. Etenim pecca-

tum est transgressio legis, seu praecepti; ergo ubi praecepta specie morali inter se differunt, etiam peccata ipsis opposita specie differre debent. Sic omissio Missae die festo, omissio ieiunii praecepti, omissio confessionis annuae vel Communionis Paschalis, specie inter se differunt. Dicuntur autem praecepta moraliter diversa, quoties diversum habent obiectum, ut ieiunium, auditio Missae, abstinentia a carnibus; vel quoties motivum praecepti est diversum, licet obiectum idem sit. Sic duplex peccatum specie diversum patrat, qui in quadragesima omittit ieiunium, cui aliunde ratione poenitentiae sacramentalis adstringitur. Contra vero furtum est unicum peccatum, licet divina et humana lege prohibeatur, quia eadem est ratio prohibitionis. — *S. Ligor. lib. 5. n.* 33.

Nota. Aliqui addunt tertiam regulam ex obiectis repetitam (*a*); hinc sequentes versiculi:

Virtus, praeceptum, diversa obiecta, modusque
Dant speciem peccatis, diversumque reatum.

Resolves:

159. — 1° Quatuor diversa peccata committit, qui ligatus voto castitatis, peccat cum consanguinea coniugata, quia violat

---

(*a*) Graviores Theologi regulam hanc proponunt non ut tertiam quampiam ab aliis seiunctam, sed potius ut primariam, ad quam reliquae tamquam ad radicem seu fundamentum reducantur. Conf. Suarez (In 1. 2. Tr. 3. Disp. 7. sect. 7. n. 4. et 6.), et Laymann, qui (Lib. 1. Tr. 3. Cap. 2. n. 2.) scribit: *Unitas vel diversitas specifica peccatorum.... proxime ac formaliter desumitur ex rectitudine seu honestate virtutis, cui opponuntur: remote autem et fundamentaliter ex obiecto.* Et Tanner (Disp. 2. De act. hum. q. 5. dub. 2. n. 49.): *Atque hoc* (scil. peccata distingui penes oppositas virtutes) *in re non est diversum ab eo, quod est distingui specie secundum obiecta, cum ipsae virtutes specie distinguantur secundum obiecta.* Praeiverat autem S. Thomas (1. 2. q. 72. art. 1. ad 2.): *Peccata magis distinguuntur specie secundum obiecta, quam secundum opposita: quamvis etiamsi distinguantur secundum oppositas virtutes, in idem rediret: virtutes enim distinguuntur specie secundum obiecta.* Et 2. Dist. 42. q. 2. art. 2. q. 1. ad 1: *Divisio peccati in species suas essentiales est per oppositum virtutis, quia oportet, quod sit secundum obiectum, ex quo specificatur peccatum et virtus.*

quatuor virtutes diversas, nempe, castitatem, religionem, pietatem et iustitiam.

2° Tripliciter peccat, qui occidit Sacerdotem vel Religiosum in Ecclesia; quia violat iustitiam occidendo, et Religionem duplici modo specifice diverso, violando scilicet personam sacram et locum sacrum.

3° Non committit peccata specie diversa (*a*), qui omittit Missam die Dominica, in quam festum de praecepto incidit, nec qui violat ieiunium vigiliae aut quatuor Temporum, in Quadragesima incidentium, quia praecepta illa non sunt formaliter diversa.

4° E contrario, tria peccata specie diversa patrat unico actu, qui omittit ieiunium ad quod eadem die obligatur ex praecepto Ecclesiae, ex voto, et ex poenitentia sacramentali; et in confessione triplicis huius obligationis violatio aperiri debet.

5° Specie differunt haeresis et omissio actus Fidei, qui ex praecepto fieri debet; item desperatio et omissio actus Spei; vel odium Dei et omissio actus Amoris debiti; atque ita pleraque commissionis et omissionis peccata, quorum unum repugnat praecepto affirmativo, alterum negativo.

6° Specie differunt detractio, iudicium temerarium, et contumelia, quia modo diverso iustitiam laedunt. Furta vero specie non differunt ob diversa bona fortunae, quia haec cum referantur ad idem commercium, eumdemque usum hominum, moraliter eadem reputantur.

7° Specie differt violatio ieiunii per esum carnis et per multiplicem refectionem, quia praeceptum virtualiter duplex violatur, quatenus scilicet cibi qualitatem et quantitatem praescribit.

ARTICULUS II.

DE DISTINCTIONE NUMERICA

Regulae:

160. — *I^a Regula.* Desumitur distinctio numerica peccatorum *ex diversitate obiectorum totalium* seu *moraliter diversorum*. — *Ita communiter cum S. Lig. n. 45.*

(*a*) Imo nec duo eiusdem speciei peccata committit, sed unum dumtaxat.

Nota. Obiectum *totale* dicitur illud quod ab aliis obiectis omnino distinguitur, et in se completur, ita ut per se solum *totum morale* efficiat, et proinde non sit pars alterius, nec ad aliud ex natura sua referatur. Sic in homicidio unicum habetur obiectum *totale*, licet homicida varios actus praevios praemiserit, v. gr., quaerendo arma, struendo insidias, et pluries percutiendo, quia omnes isti actus praevii habendi sunt ut partes actus principalis, et ad illum sunt ordinati. Si vero homicida primum intenderit tantum percussionem, et postea, mutata voluntate, occiderit, duplex erit obiectum *totale*, quia uterque voluntatis actus obiectum suum *totale* habet.

Ratio assertionis evidens est. Etenim, ubi sunt obiecta *totalia* distincta, ibi sunt etiam plures actus voluntatis distincti, in se terminati et completi, et proinde plures malitiae distinctae, et consequenter plura peccata.

161. *IIa Regula.* Desumitur etiam distinctio numerica peccatorum *ex multiplicitate actuum moraliter interruptorum. — S. Lig. n. 36. et alii communissime.*

Etenim quando actus voluntatis moraliter interrumpuntur, fiunt numero completi, et singuli in propria malitia constituuntur, siquidem actus sequens non potest dici continuatio praecedentis: ergo actus illi interruptione morali evadunt diversi; ergo iteratione multiplicantur. Sic qui pluribus vicibus moraliter interruptis alium percutit, vel furatur, tot peccata committit quot sunt illae percussiones, vel illa furta; quia haec tot actus diversos constituunt.

Actus autem voluntatis triplici modo interrumpuntur, scilicet: 1° *Per retractationem*, seu revocationem expressam voluntatis, quia haec impedit quominus actus posterior cum priore coniungatur, v. gr., si quis retractet pravam voluntatem male agendi, et postea eam resumat. — 2° *Per cessationem voluntariam ab actu*, seu per mentis applicationem ad diversa obiecta, v. gr., si quis libere cesset a proposito malo, et dein ad illud redeat. — 3° *Per moram sat notabilem*, ratione habita ad actus naturam, ita ut iudicio prudentium actus voluntatis cessare censeatur.

162. — Quaenam autem mora sit sufficiens ad actuum multiplicitatem? Traduntur communiter sequentes regulae speciales:

1° Actus *mere interni*, qui nullum ordinem inter se habent, complentur statim ac interrumpuntur, et proinde toties multiplicantur quoties interrumpuntur; quia tunc tot sunt actus voluntatis completi et distincti. Etenim tales actus moraliter continuari non possunt, cum unus ab alio non pendeat; neque

possunt simul coniungi, cum nihil habeant in se per quod sibi invicem uniantur. Hinc poenitens debet in confessione exprimere, si possit, quot vicibus internae tentationi adhaeserit; quod si nequeat, dicat *circiter;* vel saltem an valde frequenter, decurrente die, consensum dederit.

2° Actus interni, *iuncti cum proposito externam actionem ponendi*, multiplicantur toties quoties pravum propositum formaliter innovatur, ita scilicet ut moraliter censeri nequeat continuatio prioris. Ratio est, quia tunc novus voluntatis actus formaliter distinctus intercedit. Si vero propositum non renovetur, non fit novum peccatum, quia tunc prior actus voluntatis in ipso effectu, vel in opere externo eiusmodi, si inchoatum sit, perseverare censetur. Propositum autem idem sine innovatione perdurat maiori vel minori tempore, pro varia intensitate, necnon pro variis circumstantiis personarum, aetatis, sexus, indolis, etc. — *S. Lig. n. 39.*

3° Actus *externi,* seu *externe consummati*, multiplicantur toties quoties obiectum est disparatum, vel in se terminatum; non autem multiplicantur, etiam interposito notabili temporis intervallo, quando sunt velut partes actus principalioris, seu ad finem unicum tendunt; quia quid unum morale efficiunt, quod non completur, nisi consummato actu principaliter intento. Sic qui furtum patrare statuerit, unicum committit peccatum, licet per plures dies de eo cogitaverit, propositum pravum saepius renovaverit, ad hoc viam susceperit, tempus opportunum quaesierit, etc.; tunc enim actus prior voluntatis in illo ipso effectu, vel opere externo, perseverare virtualiter censetur.

Resolves ex dictis :

163. — 1° Unicum peccatum committit, qui intendens fornicationem, mulierem turpiter tangit, osculatur, turpibus allicit colloquiis, et tandem fornicatur; quia omnes actus praevii ad actum consummatum natura sua ordinantur. Si vero ab initio voluisset tantum mulierem tangere, et postea libidine inductus copulam perfecerit, duplex erit peccatum, adeoque non satis erit si copulam confiteatur. *S. Lig. n. 45.*

2° Unicum facit peccatum Sacerdos qui integrum Officium vult una die omittere, quia singulae Horae ordinantur ad complendum unum Officium. Duo autem peccata faceret, qui voluis-

set tantum omittere Matutinum, et postea reliquas Horas recitare nollet, quia duplex foret actus malae voluntatis distinctus.

3° Unicum perpetrat peccatum, qui ex eodem impetu passionis actum malum multoties repetit, v. gr., qui pluries se, vel alium turpiter tangit, etiam cum aliqua interruptione; qui pluries inimicum percutit, vel ei plurima mala imprecatur, etc.; quia unicus est pravus voluntatis affectus, et actiones illae variae moraliter uniuntur. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n. 50.*

4° Unicum peccatum facit, qui plures Fidei simul articulos negat, quia unicum est Fidei motivum, proinde aeque infidelis est qui unum articulum ac qui omnes negat. — *Ita communiter.* — Item *probabiliter* unicum facit peccatum, qui eodem actu in duodecim Apostolos blasphemat; quia omnes blasphemiae in Sanctos malitiam desumunt ex una relatione ad Deum. — *S. Lig. n. 47.*

5° Unicum facit peccatum, qui, summam aliquam determinatam pecuniae furari intendens, pluribus vicibus, ne detegatur, eam subripit, quia unicus est pravus voluntatis actus, qui in ultimo furto consummatur. E contrario plura patrat peccata, qui pluribus vicibus ex eadem pecunia furatur, quin totam auferre ab initio statuerit, quia singula furta obiectum in se totale efficiunt.

6° Plura peccata facit, qui cum eadem pluries successive fornicatur; quaelibet enim fornicatio in se terminatur, seu obiectum totale constituit. — *S. Lig. n. 46.*

7° Plura peccata committit, qui ieiunium praescriptum per plures dies omittere statuit; nam, licet illae omissiones oriantur ex una eademque voluntate, adhuc sunt plura peccata confitenda ut distincta, quia inter se nullam habent unitatem. — *Lugo, de Poenit. D. 16. n. 539. S. Lig. n. 46.*

8° Utrum vero unum vel plura peccata dicenda sint, quando obiecta materialiter et physice numero distincta ad unum actum referuntur, atque adeo utrum horum obiectorum numerum necesse sit in confessione exprimere, *controvertitur* (*a*). Alii cum

---

(*a*) Sunt qui hanc quaestionem sic proponunt: *An ex diversitate vel multiplicitate obiectorum totalium multiplicentur peccata.* Sed non satis apte. Neque enim, qui negant peccata multiplicari, supponunt plura obiecta *totalia,* sed in casu obiecta materialiter plura per modum unius obiecti adaequati concipi dicunt.

Suar., *Filliuc.*, *Lugo*, unum esse peccatum dicunt; alii vero cum *S. Alph.* plura esse peccata volunt. Sua utrique sententiae probabilitas favet. Hinc probabiliter unicum facit peccatum, qui unico actu plures foeminas desiderat, plures homines occidere intendit, vel rapit crumenam ad plures socios pertinentem (*a*).

Deinde cum plura illa obiecta per modum unius concepta ad unum operantis actum habere debeant respectum, iidem auctores distinguunt, sitne efficax actus voluntatis, uti propositum, an vero inefficax, uti, v. gr., simplex affectus seu complacentia. Nam in casu posteriori cum voluntas plura illa non respiciat tamquam effectum consequendum, sed mere tamquam complacentiae obiectum, unicam malitiam atque adeo unum peccatum haberi tenent etiam plures ex illis, qui opinionem S. Alphonsi alioqui tenent. Vid. Dicastill. *De Poenit.* Disp. IX. Dub. 4. n. 256.

Si vero sermo sit de voluntatis actu efficaci, unitatem vel multiplicitatem peccati non ex unico voluntatis interiori actu desumi volunt, sed ex natura quoque actus exterioris, num scilicet plura illa obiecta unico vel pluribus externis actibus attingantur. Vid. De Lugo, *De Poenit.* Disp. 16. n. 539. Hinc unum utique peccatum reperiunt in unica detractione, quae alioqui plurium, v. gr., unius familiae seu Collegii famam laedat (Lugo, ibid. n. 135.), aut in actu, qui in plurium scandalum cedat; at non sic definiunt de proposito, quo quis, v. gr., ad plures mulieres, aut pluries ad eamdem accedere, aut triduo ieiunium seu horas canonicas omittere decernit (Lugo, ibid. n. 546.).

Caeterum si quis de ista quaestione ex pondere auctoritatis diiudicare volens, non aliorum dictis sed suis oculis post auctores inspectos credat, reperiet longe plures et ex gravioribus pro ea opinione stetisse, quae poenitentem ab obligatione exprimendi obiectorum numeri eximit; et insuper plerosque veterum, qui hunc numerum exprimendum tenuerunt, ad id adductos fuisse, non quod plura pro obiectorum numero peccata agnoscerent, sed quod circumstantias aggravantes, cuiusmodi putabant in casu obiectorum multiplicitatem, in confessione exprimendas esse opinarentur.

(*a*) Primum ex hisce casibus fac accipias de inefficaci complacentia; secundum autem de pluribus unico ictu occidendis. Tertium sic evincit De Lugo argumento a pari (De Poenit. Disp. 16. n. 139.): *Probari potest doctrina nostrae illationis ex alio exemplo, quod admittit ipse Vasquez..., quod scilicet peccatum aliquod contra duo praecepta duorum superiorum non habet duas malitias, nec ea circumstantia debet in confessione explicari, si sint praecepta eiusdem rationis; utraque enim est malitia inobedientiae, atque adeo*

Quaesita:

164. — Quaer. 1° *An explicanda sint in confessione media ad peccandum adhibita, si peccatum postea non fuerit consummatum?*

Resp. Alii affirmant, etiamsi media illa non fuerint mala in se, uti viam suscipere, scalam deferre ad furtum, etc. Ratio est, quia peccatum tunc non manet tantummodo internum, sed mediis istis externum evadit. Actiones enim illae, licet indifferentes sint *in se,* malae tamen ex fine malo evadunt. *Alii* vero *negant probabiliter,* nisi media ista in se mala sint, et tunc indicari debent, et quidem omnia, si sint specie diversa, ut tactus, aut verba obscoena ad sollicitandum adhibita.

165. — Quaer. 2° *An plura peccata faciat qui unico actu pluribus detrahit, vel coram pluribus?*

Resp. ad 1.um *Controvertitur,* et duplex datur sententia probabilis, ut dictum est, supra, *resol.* 8°.

Resp. ad 2.um *Controvertitur. Probabiliter* unicum tantum facit peccatum: quia detrahere coram pluribus est tantum circumstantia aggravans: ius enim ad famam est unicum apud omnes, non vero multiplex. Proinde probabiliter non est obligatio explicandi in confessione numerum personarum, coram quibus facta est detractio, sed sufficit dicere: *Detraxi coram pluribus. — S. Lig. (ut probabile) n.* 49. — *Lug. — Azor,* etc., contra *Lacroix et alios.*

Quaer. 3° *An plura peccata committat, qui plura mala diversa optat inimico?*

Resp. 1° *Affirm. per se,* si imprecantis intentio determinate feratur ad mala speciei diversae, v. gr., infamiam et mortem; quia desiderium speciem sumit ab obiecto desiderato, ut infra

---

peccatum contra praeceptum divinum et humanum non habet duplicem malitiam inobedientiae... Ex quo argui potest ad casum nostrum. Nam peccatum illud fit etiam contra ius utriusque superioris et laedit ius, quod uterque habet, ut ei obediatur, quae iura sunt diversa, atque adeo damnum illatum videtur esse diversum, sicut quando laeditur duplex ius duorum ad famam vel ad vitam; et tamen illa duplex laesio iurisdictionis non debet explicari in confessione; ergo nec in nostro casu

dicetur *n*. 167. — *S. Lig. n.* 50, *et clarius, Hom. apost. n.* 65. *et alii communiter contra alios.*

Resp. 2° *Neg. per accidens,* quia scilicet haec mala diversa fere apprehenduntur sub mali generali ratione, ut media ad perniciem; quod fieri solet quando imprecationes ex impetu irae procedunt. — *S. Lig. ibid.*

166. — Quaer. 4° *An plura faciat peccata, qui diu differt restitutionem?*

Resp. Neg. si perseveret habitualiter in prava voluntate rem alienam retinendi, quia haec eadem mala voluntas *per modum continui* cum re iniuste retenta perseverat. Attamen si iniustus possessor per notabile tempus restitutionis faciendae fuerit oblitus, et postea pravum propositum renovaverit, novum peccatum admittet, quia in eo casu mala eius voluntas moraliter interrupta censetur. — *S. Lig. n.* 40. *et alii communiter* contra *alios,* qui dicunt, iniustum rei alienae possessorem toties peccare, quoties ad obligationem restituendi attendit (*a*). — *V. Casus, n.* 150. *et seq.*

(*a*) Cum teneri tuto possit S. Alphonsi doctrina (Lib. 5. n. 40.) nempe, quod *si quis statuit non restituere rem alienam, et in eadem voluntate semper, adhuc per annum, maneat, unum peccatum committit;* quam doctrinam ceu probabiliorem ipse censet, Lib. 3. n. 683.; consequitur, nihil opus esse in confessione exprimere, brevi ne, an diuturno tempore retenta res aliena fuerit. Non opus est, eo quod diuturnitas sit circumstantia aggravans; nam ut apposite ait Diana (Tom. 1. Tr. 7. Res. 157.): *Circumstantiae aggravantes non sunt necessario confitendae; sed dicta diuturnitas est tantum circumstantia aggravans. Ergo.* Sed neque ratione multiplicis peccati. Unde Diana (l. c. n. 4.): *Notet hoc Confessarius, et a multis scrupulis immunis erit: nam poenitens in confessione satisfacit tantum se accusando, non restituisse rem alienam: nec interrogandus est de tempore et de diuturnitate retentionis, vel de numero peccatorum, quae aliqui in tali diuturnitate committi putant; dummodo non proposuerit restituere, et postea mutato animo determinaverit, amplius restitutionem non facere.*

PARS SECUNDA

DE PECCATIS IN SPECIE

Scilicet: 1° de peccatis internis; 2° de peccatis capitalibus.

CAPUT I.

DE PECCATIS INTERNIS

167. — Triplex eorum classis distinguitur, scilicet:

1° *Delectatio morosa*, seu libera complacentia in re mala per imaginationem exhibita ut praesente, sine desiderio.

2° *Gaudium*, seu deliberata complacentia rei malae praeteritae vel, operis mali peracti sive a se, sive ab alio (*a*).

3° *Desiderium*, seu actus voluntatis rem malam exoptantis. Dicitur efficax, si adsit intentio seu absolutum propositum id exequendi; secus inefficax vocatur (*b*). *S. Lig. n.* 15.

(*a*) Complacentia hic non dicit voluptatem aut delectationem haustam ex obiecti mali consideratione, sed potius quandam approbationem, qua voluntas perpetratum malum gratum et acceptum habet: quae quidem approbatio dici potest gaudium eo sensu, quod quis de perpetrato malo, potius quam doleat, uti par esset, imo gaudet.

Caeterum gaudium proprie dicitur etiam de bono praesenti; imo definiri solet, ut sit *boni possessi et amati fruitio* (Suarez, In 1. 2. Tr. 2. Disp. 7. Sect. 1. n. 3-5.); atque, ut habet S. Thomas (1. 2. q. 31. art. 3. O): *Gaudium est quaedam species delectationis... Delectamur enim et in his, quae concupiscimus, ea adipiscentes.... Sed nomen gaudii non habet locum nisi in delectatione, quae consequitur rationem; unde gaudium non tribuimus brutis animalibus, sed solum nomen delectationis.*

(*b*) Efficacia aliqua etiam in desideriis inefficacibus adsit oportet; secus ne nomen quidem desiderii haec mererentur. Adest scilicet, voluntas conditionate efficax, quae ad opus transiret, nisi quid aliud obsisteret. Hinc bene S. Alphonsus (Lib. 5. n. 15.): *Inefficax dicitur desiderium, si non proponit* (absolute) *exequi, sed consentit, quod exequeretur, si posset, cum, v. gr., dicit: Si possem furari thesaurum Ecclesiae, furarer.*

Quaenam autem sit horum malitia, et quaenam species, his paucis teneto:

I. *Desiderium etiam inefficax* est vere peccatum, et induit species obiecti sui, eiusque circumstantiarum.

Etenim, 1° est *vere peccatum*. Constat ex praecepto: *Non concupisces*. Illud enim praeceptum generatim et indefinite intelligi debet de prohibitione cuiuslibet affectus pravi. Insuper omne rei prohibitae desiderium rectae rationi repugnat: turpe enim et inhonestum est desiderare, nempe sibi id exequendum aut absolute aut conditionate proponere, quod facere non licet.

2° *Induit speciem obiecti sui*. Quodlibet enim desiderium, etiam inefficax, in obiectum suum tendit, et proinde est volitio *malitiae specialis* istius obiecti, adeoque eius specificam malitiam contrahit (*a*). Constat etiam ex verbis Christi, *Matth*. 5. 28.: *Qui viderit mulierem ad concupiscendam eam, iam moechatus est eam in corde suo*. Moechari autem in Scriptura sacra ubique pro adulterio intelligitur. Ergo...

3° *Induit etiam species circumstantiarum obiecti*. Nam desiderium, cum tendat in obiectum, illud attingit uti est in se. Ergo contrahit totam malitiam specificam etiam circumstantiarum obiecti. Hinc in confessione, v. gr., desiderii fornicandi, declarandae sunt circumstantiae consanguinitatis, affinitatis, vinculi matrimonialis, aut voti castitatis quae personam desideratam afficiunt. — *S. Lig. n.* 12.

168. — II. *Gaudium* etiam est peccatum et quidem eiusdem speciei ac actio mala, circa quam versatur, induitque pariter species circumstantiarum ipsi adnexarum, non secus ac ipsum desiderium. Ratio, quia *gaudium*, ut supra fuit definitum, est approbatio mali praeteriti; haec igitur afficit actum peccaminosum peractum cum tota sua malitia: voluntas enim cum de malo

---

(*a*) Actus internus respicit actum externum, uti executioni (vel absolute vel saltem hypothetice) mandandum; necessario igitur fertur in illum secundum omnes conditiones et circumstantias, quas idem actus externus habet. Et cum ita tendat (absolute vel conditionate) in obiectum, ut illud constituat existens; eo ipso tendit in ea omnia, quae ad illud obiectum necessario praerequiruntur, aut ipsum inseparabiliter comitantur, aut ex ipso necessario consequuntur. Quippe cum ex natura sua coniungatur cum existentia obiecti, coniungitur eo ipso cum omnibus eidem obiecto necessario connexis.

praeterito delectatur, amplectitur totum obiectum malum suis circumstantiis vestitum. Ergo totam malitiam specificam, tum illius, tum circumstantiarum induit.

Hinc qui in peccatorum praeteritorum recordatione sibi complacet, eaque approbat, in confessione explicare debet obiectum huius complacentiae, atque circumstantias speciem mutantes, perinde ac si denuo opere peccasset.

Ad gaudium revocanda est iactantia de peccato commisso, displicentia de malo non patrato, necnon tristitia de bono peracto (*a*).

169. — III. *Delectatio morosa*: 1° est certum peccatum; 2° certo etiam variat gravitatem et speciem pro varietate obiectorum menti exhibitorum.

Ratio primi est, quia naturae rationali et legi divinae repugnat voluntatem gratum habere id, quod rectae rationi dissentaneum est et Deo displicet. Delectatio enim deliberata de obiecto malo affectum in illud arguit: atqui affectus in obiectum malum est affectus malus, ut patet (*b*). Ergo... Hinc *Osee* 9. 10.:

(*a*) Hoc intellige de opere praesertim, quod stricta obligatione praestandum fuerat; et sic tristitia tale peccatum erit, quale fuisset nolle obligationem implere. Si vero sermo sit de bono actu, ad quem quis non tenebatur, non carebit sane culpa veniali de eo sine ulla causa poenitere; quippe contra rationem id est, cum proprium poenitentiae obiectum sit res mala; nulla autem culpa erit, si causa adsit poenitentiam cohonestans. Confer quae habet Sanchez de eo, quem voti emissi poeniteat. In Decal. Lib. 4. Cap. 12. n. 2.

(*b*) Reatus morosae delectationis facile apparet, cum reipsa nihil aliud sit, quam *consensus in delectationem mali operis*. Ita S. Thomas, ubi egregie distinguit delectationem de cogitatione mali operis, quae huc non spectat, et delectationem de malo opere cogitato (1. 2. q. 74. art. 8.): *Aliquis de fornicatione cogitans, de duobus potest delectari. Uno modo de ipsa cogitatione: alio modo de ipsa fornicatione cogitata . . . Cogitatio autem ipsa secundum se non est peccatum mortale, imo quandoque est veniale tantum, puta cum aliquis inutiliter cogitat de ea; quandoque autem sine peccato omnino, puta cum aliquis utiliter de ea cogitat, sicut cum vult de ea praedicare vel disputare. Et ideo per consequens affectio et delectatio, quae sic est de cogitatione fornicationis, non est de genere peccati mortalis, sed quandoque est peccatum veniale, quandoque nullum. Unde nec consensus in talem delectationem est peccatum mortale. . . . Quod autem aliquis cogitans de fornicatione delectetur* DE ACTU IPSO

Facti sunt abominabiles sicut ea quae dilexerunt. Et *Prov.* 15. 26.: *Abominatio Domini cogitationes malae.* Ergo...

Ratio secundi est, quia ille qui delectatur de obiecto in se malo, illud approbat, ei suum affectum uniendo et conformando; ergo, si obiectum sit malum in tali gradu vel in tali specie, eodem modo erit mala eiusdem delectatio, quia malitia formalis desumitur ex obiecto malo. Ergo... — *S. Thom.* 1. 2. *qu.* 74, *art.* 8. — *S. Lig. n.* 15.

Quaesita:

170. — Quaer. 1° *An delectatio morosa induat etiam malitiam specificam circumstantiarum, ut desiderium et gaudium?*

Resp. Controvertitur. *Neg. probabiliter.* Ratio est, quia simplex delectatio non tendit in obiectum ut ponendum, sed in eo quiescit ut repraesentato per intellectum. Porro intellectus praescindit ab aliis proprietatibus obiecti praeter illam quae delectationem movet (a). *Lugo, Layman, Reuter, Bonac.*, etc., contra•

---

cogitato, hoc contingit ex hoc quod affectio eius inclinata est in hunc actum. Unde quod aliquis consentiat in talem delectationem, hoc nihil aliud est, quam quod ipse consentiat in hoc, quod affectus suus sit inclinatus in fornicationem: nullus enim delectatur nisi de eo, quod est conforme appetitui eius. Quod autem aliquis eligat, quod affectus suus conformetur his, quae secundum se sunt peccata mortalia, est peccatum mortale. Unde talis consensus in delectationem peccati mortalis est peccatum mortale.

Brevius Laymann (Lib. 1. Tr. 3. Cap. 6. n. 2.): *Aliud est delectari de re cogitata, v. gr., fornicatione, ita ut formalis ratio delectandi ex ipsa re sit, cogitatio vero sit tantum conditio proponens et applicans rem cogitatam: aliud vero est delectari de cogitatione, v. gr., fornicationis, ita ut formalis ratio delectandi sit ex ipsa cogitatione. . . Nos hic loquimur de delectatione,* QUAE CAPITUR EX RE IPSA. *Cum enim cogitatio rei malae per se mala non sit, sed interdum bona, velut si de rebus turpibus cogites docendi vel monendi causa, interdum autem venialiter mala, ut si ex curiositate de eisdem cogites; sequitur, delectationem quoque de eiusmodi delectatione tamquam obiecto, per se malam non esse, sed interdum bonam, interdum venialiter malam.*

(a) Non inficiatur ista opinio, specificam malitiam etiam ex circumstantiis desumi, si istae quoque sint delectationis obiectum; verum *si delectatio* (ut ait Sanchez in Decal. Lib. 1. Cap. 2. n. 11.,

alios, qui contendunt simplicem delectationem omnes obiecti species induere, sicut ipsum desiderium. Utramque sententiam probabilem dicit *S. Lig.* lib. 5. *n.* 15.

171. — QUAER. 2° *An liceat desiderare malum sub conditione, si licitum sit?*

Resp. Dist. *Affirm. per se,* si conditio apposita totam operis malitiam tollat; quia talis affectus nullam involvit deordinationem, neque in se, neque in obiecto a quo per conditionem malitia omnino excluditur. *Neg.* vero, in alia hypothesi; quia talis affectus tendit in obiectum malum, et quidem absolute, cum conditio non tollat malitiam ab obiecto, etiam ut repraesentato, et proinde tota malitia obiecti in actum voluntatis refundatur. Et quidem sunt quaedam obiecta, circa quae conditio utcumque apposita malitiam tollere nequit. Etenim quae intrinsece mala sunt, mutari nequeunt, et proinde inutiliter conditio apponeretur, siquidem talia optare, est desiderare ut lex et ordo naturae immutetur. — *S. Lig. n.* 27.; *Hom. apost. n.* 50.

Attamen *probabiliter* excusandus esset a peccato gravi ille, qui tali desiderio nollet certo, ut id quod malum est intrinsece, fieret licitum, sed tantum propensionem suam in illud obiectum ostenderet. — *S. Lig. Hom. apost. ibid.,* cum aliis. Caeterum nemo non videt, quam periculosa sint huiusmodi desideria, etiamsi apposita conditio totam malitiam auferret, praesertim in prohibitis iure naturali, licitis tamen in aliquo casu vel statu,

---

quem proinde male Salmanticenses pro opposita sententia allegant Tract. 20. Cap. 13. n. 31.) *non feratur in obiectum secundum totam suam malitiam apprehensum, sed secundum partem, uti in foeminam apprehensam quidem ut non suam, non tamen ut est alii nupta, vel monialis; non habebit integram operis externi malitiam, sed solum apprehensam, et ea sola fatenda erit, et reducetur ad simplicis fornicationis speciem.*

Quae sane hypothesis in rei natura fundatur. Contingit enim ut voluntas utique in id feratur, quod est delectabile, cuius tamen circumstantiae, nedum alliciant, appetitum potius retundant, v. gr., quod mulier sit iam alteri nupta, quod monialis sit, vel consanguinea etc., quod innuunt et Salmanticenses Tract. 20. Cap. 13. n. 30., ubi bene advertunt, superius dicta valere quidem de circumstantiis *obiecti,* non autem de circumstantiis *personae peccantis,* v. gr., si coniugatus sit aut voto castitatis obstrictus, licet ad delectationem hae circumstantiae nihil conferant.

v. gr., occiderem inimicum, si Deus mandaret, uxorem acciperem, si non essem sacerdos aut voto ligatus, libens nuberem Caiae, nisi haberem uxorem; quae desideria Caietanus (V. *Cogitationis peccata*) merito appellat tentationes fatuas et diabolicas; quippe quamvis licitum sit eiusmodi desiderium, illicita tamen est praesens de illo obiecto delectatio, quae in re venerea facile cum desiderio coniuncta reperietur. Imo dissuadenda sunt etiam alia desideria conditionata circa res solo iure positivo prohibitas, quia ut plurimum otiosa sunt, et aliquando affectu aliquo inordinato laborare possunt (*a*).

172. — Quaer. 3° *An liceat delectari de omissione inculpabili alicuius praecepti ex oblivione relicti?*

Resp. Neg., si gaudium referatur ad omissionem prout est obiective mala. *Affirm.* vero, si tantum ad voluptatem vel commodum secundum se honestum referatur. — *Suarez, de Pecc. D.* 5. *sect.* 7. *n.* 15. — *Lugo, de Poenit. D.* 16. *n.* 389. etc., contra *alios*, qui absque distinctione negant (*b*).

(*a*) Aliquando nec otiosa nec inordinata eiusmodi desideria esse possunt, si nimirum sint de obiecto bono, v. gr., si idonea apposita conditione coniugatus desideria foveret de sacris ministeriis obeundis, et communione calicis frui, vel Religiosus, paupertatis voto obstrictus, de elargiendis eleemosynis, exstruendis nosocomiis, ornandis templis etc., aut clericus de inimicis Ecclesiae iusto praelio perdendis etc.

(*b*) Suarez et Lugo, ab A. hic allegati, tum alii communiter hoc tradunt non solum de *omissione operis praecepti*, sed generatim de quovis actu, secundum se malo, quem tamen quis sine culpa, ex inadvertentia scilicet, vel ignorantia, aut in amentia, somno, ebrietate praestiterit, nempe *licitum non esse gaudere de actu praeterito secundum se et propter eius voluptatem; licitum tamen esse gaudere de bono effectu inde sequuto, atque adeo de illo actu tantum ut causa fuit talis effectus,* ut ait Suarez.

Ubi sedulo adverte illa verba: *Secundum se et propter eius voluptatem:* his enim ratio excluditur, ob quam S. Alphonsus (Lib. 5. n. 20.) cum Sanchez et aliis nonnullis ab hac doctrina discedere videtur. Scite enim advertit Sanchez (in Decal. Lib. 1. Cap. 2. n. 16.), praedictas causas (quae ad defectum liberi consensus reducuntur) excusare quidem opus exterius a culpa, non item licitam efficere *delectationem operi malo insitam,* quae dein libere capiatur. Atque hinc solutio quaestionis, an liceat gaudere de pollutione in somnis, vel etiam eam desiderare. Ut enim docet S. Thomas

NOTA 1° Aliud est delectari de re mala, et aliud delectari de modo, v. gr., artificioso, operandi malum: hoc enim posterius culpa *per se* vacat; quamvis timendum sit in materia lubrica, ne delectatio a modo in rem ipsam transeat. — *S. Lig. n.* 18. — *Reuter, n.* 589.

NOTA 2° Aliud est sensus delectationis et consensus in delectationem; sensus enim saepe involuntarius est, dum consensus semper a voluntate pendet. Saepissime angustiis premuntur scrupulosi ex eo quod haec promiscue apprehendant.

Resolves :

173. — 1° Si poenitens se accuset de aliqua prava cogitatione, interrogandus est, an cognoverit esse peccatum; et si respondeat se eam detestatum fuisse statim ac cognovit turpem esse, iudicandus est omnino a peccato immunis. — Si respondeat se habuisse per aliquod tempus aliquam confusam cognitionem malitiae, eique adhaesisse, sed non plene advertendo ad ipsius gravitatem, tunc facile quidem a gravi peccato excusandus est, sed non a veniali. Quod si nesciat se expedire ab his interrogationibus, ordinarie praesumendum est, eum non consensisse, vel saltem defuisse in eo plenum consensum, vel perfectam advertentiam, maxime si timoratae sit conscientiae. — *Soettler.*

2° Confessarius facile suspicari debet de morosa delectatione in iis, qui frequenter et libenter audiunt quaedam turpia, quae non videntur narrari nisi ad modum ingeniosum, quo peracta sunt, manifestandum; si enim sermo haberetur de actionibus honestis, etiam ingeniosius peractis, plerumque multo minorem

---

(in 4. Dist. 9. q. 1. art. 4. q. 1. ad 5.) peccatum erit, *si pollutio propter delectationem placeat*; secus vero, *si placeat ut naturae exoneratio vel alleviatio*. Qua de re vide eundem S. Thomam (2. 2. q. 154. art. 5.), ubi (contra ac habeat S. Alph. l. c.) ad naturalem pollutionis causam revocat turpe somnium, ad quod reduci possunt et tactus seu motus idem somnium consequentes. *Cum enim* (inquit) *humor seminalis abundat in corpore, vel cum facta est humoris resolutio..., somniat dormiens ea, quae pertinent ad expulsionem huiusmodi humoris abundantis aut resoluti; sicut etiam contingit, quando natura gravatur ex aliqua alia superfluitate; ita quod quandoque formantur in imaginatione phantasmata pertinentia ad emissionem talium superfluitatum.*

delectationem perciperent. Idem dicito de iis, qui avide libros minus honestos lectitant (a).

3° Mortale non est tristari de obligatione non essentialiter praecepta, quatenus est molesta tantum, seu *in sensu diviso* legis, v. gr., de molestia ieiunii. — *S. Ligor.*

4° Non licet delectari de re ipsa mala in se spectata, quia obiectum delectationis est semper malum. Licet tamen delectari ob bonum effectum qui inde provenit, dummodo ordo caritatis non violetur (b). Hinc damnata est sequens propositio sub *n*. 15.,

(a) In his potissime attendendum, an alias poenitens in pravam delectationem consentire consuescat. Alioquin enim quod quis propensius et avidius versetur in lectione vel auditione turpis argumenti, id non deliberatae ex turpibus delectationis indicium est, sed humanae infirmitatis; et licet reiiciatur delectatio, qua appetitus inferior sollicitatur et allicitur, hoc non impedit, quominus infirma natura ad eiusmodi magis, quam ad alias materias versandas inclinetur; praesertim quod subinde accedit et quaedam curiositas, quae ad nova et insolita acui eo magis solet, quo minus homo sine iusta causa id operis suscipere auderet. Hinc sedanda anxietas, qua quidam interdum vexantur, quod in his potius quam aliis materiis pertractandis, aut in mulierum potius quam virorum audiendis confessionibus libenter versari sibi videantur.

(b) Salmanticenses (Tract. 20. Cap. 13. n. 47.), quos sequutus est S. Alphonsus (Lib. 5. n. 20.) dissensionem hic inter doctores confingunt, et Vasquesium, Lessium, Palaum etc. incusant, quasi licere doceant, ob effectum bonum *de peccato formaliter tali* delectari, ac proinde licite *affectum ob bonum finem in rem intrinsece malam terminari*. Sed perperam haec confinguntur, cum nulla dissensio, nisi forte verbo tenus, habeatur. Lessius, cui et alii consonant, audiatur (De Iust. et Iur. Lib. 4. Cap. 3. n. 105.): *Cum quis dicitur gaudere de opere malo, quatenus illud est causa boni, dupliciter potest intelligi. Primo quod ob bonum effectum gaudeat, illud opus esse vel fuisse, vel a se factum esse; et hoc omnino est illicitum, si illud opus erat intrinsece peccatum: quia hoc est approbare peccatum, et illius habere complacentiam propter bonum finem.... Sicut enim effectus ille vel respectus ad illum effectum non potest efficere, ut illud opus, quod est intrinsece peccatum, sit licitum aut bonum, ita neque ut sit dignum gaudio et complacentia.... Secundo potest intelligi, quod gaudeat, illud opus pravum talem effectum bonum habuisse, vel habere; et sic licet gaudere de opere malo. Non enim gaudemus, illud opus malum factum esse; sed supposito quod factum*

ab Innoc. IX: *Licitum est filio gaudere de parricidio patris a se in ebrietate patrato, propter ingentes divitias inde ex haereditate consecutas.*

5° Caute agere debet Confessarius cum his qui gaudent de emolumento sibi proveniente ex peccato suo vel alieno, vel ex damno aut morte alterius; subinde enim huiusmodi delectationes non ex emolumento solo, sed ex gaudio de ipso peccato aut malo proximi oriuntur (*a*). Idem timendum est de eo qui dicit se gaudere de bono spirituali proximi, sed quod provenit ex eius infortunio, v. gr., ex gravi infirmitate, iactura rerum temporalium, etc. Potest enim interdum subrepere gaudium de malo proximi potius, quam de bono effectu inde proveniente, praesertim si inimicitiam cum eo antea gerebat; Confessarius igitur, si res postulare videtur, mentem poenitentis prudenter introspicere non negligat. — *S. Lig. n.* 20. — *V. Casus, n.* 150. *et seq.*

---

sit, gaudemus quod boni effectus causam dederit. Vere enim gaudio dignum est, quod divina bonitate etiam ex pessimis operibus maxima bona proveniant. Sed hoc est potius gaudere de effectu, quam de opere, etsi etiam gaudeamus de causatione boni, quae tali operi competit.

(*a*) Confessarii vigilantia opportuna est propter duo, nimirum 1.° ne boni effectus desiderium vel gaudium (nam quae de gaudio hic dicuntur, ex communi DD. sententia fere de desiderio valent, aut etiam de delectatione) transeat in gaudium aut desiderium aut approbationem *peccati in se spectati*, e quo causatur ille effectus; praesertim si quis e peccato suo lucrum magni momenti retulerit; in quo casu gaudium et delectatio de acquisita ingenti felicitate aegre sane abstrahetur a malae causae delectatione. 2.° Ne unquam (nempe etiamsi quaevis culpa cuiusvis absit, aut saltem absit culpae delectatio) ordo violetur charitatis, quae sane postulat, ut bonum, quod intendimus, rationabiliter sit praeferendum bono, quo alium privari aut optamus, aut gaudemus. Hinc damnatio propositionis, n. praec. memoratae; neque enim ordo charitatis permittit, ut spem haereditatis filius morti patris praeferat. Sed de his melius, ubi de charitate.

CAPUT II.

DE PECCATIS CAPITALIBUS

Peccata capitalia sic vocantur, quia sunt veluti capita, seu fontes aliorum peccatorum. Unde vitia potius, quam peccata proprie dicta, nuncupanda sunt, si in genere considerentur.

Septem numerantur, nimirum : 1° Superbia ; — 2° Avaritia ; — 3° Luxuria ; — 4° Invidia ; — 5° Ira ; — 6° Acedia ; — 7° Gula. — Pauca de singulis (a).

I. *De Superbia.*

174. — *Superbia* est amor inordinatus propriae excellentiae.

Distinguitur superbia *perfecta,* seu in suo genere completa et consummata, et superbia *imperfecta.* — Perfecta quidem dicitur quando homo adeo in se sistit et sibi complacet, ut versetur in dispositione legem potius graviter transgrediendi, quam mandatis Superioris obtemperandi. Haec autem eo ipso peccatum mortale semper in se includit. — In caeteris vero casibus imperfecta nuncupatur, et tunc *per se* peccatum veniale tantum producere solet, nisi accedat iniuria gravis proximi, v. gr., si graviter contemnatur, etc. — *S. Lig. n.* 66.

Filiae superbiae sunt : ambititio, vana gloria, praesumptio, iactantia, ostentatio, et hypocrisis.

Remedia sunt : consideratio propriae infirmitatis, vanitatis gloriae humanae et humilitatis Christi.

II. *De Avaritia.*

175. — *Avaritia* est inordinatus appetitus bonorum temporalium. Opponitur iustitiae vel liberalitati. Si prius, in peccatum mortale facile prodibit, nempe quoties ad iniustitiam gravem erga proximum impellet. — Si posterius, *per se* venialia tan-

---

(a) Accurata huius materiae notio a theologis potius et praesertim a S. Thoma petenda est, quam a libellis asceticis, qui non raro de eiusmodi minus exacte pertractant.

tum pariet. Caeterum nimius erga res terrenas affectus in alia peccata etiam gravia propellere potest, imo et solet.

Filiae avaritiae sunt: durities cordis erga miseros, inquietudo animi, seu sollicitudo inordinata de terrenis, perfidia, dolus, etc...

Remedia: consideratio vanitatis terrenarum rerum, turpitudinis, infelicitatis et periculorum huius vitii. — *S. Lig. n.* 69.

III. *De Luxuria.*

176. — *Luxuria* est inordinatus appetitus rei venereae. Luxuria gravis est ex toto genere suo; sed hoc intelligendum est, si delectatio venerea sit in se *deliberata* et *directe quaesita*; si vero *indirecte* (*a*), potest ex aliqua circumstantia evadere levis, ut in nonnullis tactibus, lectionibus, et similibus minus periculosis.

Filiae: caecitas mentis, inconsideratio, inconstantia, odium Dei, fidei languor, imo et amissio etc.

Remedia: oratio frequens et humilis, sensuum custodia, occasionum et otii fuga, carnis mortificatio, temperantia, Sacramentorum frequentatio. — *Vid. S. Lig. n.* 71.

IV. *De Invidia.*

177. — *Invidia* est tristitia de bono alterius quatenus aestimatur ut malum proprium, aut saltem minus bonum. Ad eam revocatur gaudium de alterius malo; quod boni proprii augmen-

---

(*a*) Venerea delectatio sive directe quaeratur sive indirecte, quando intenta sit, aut voluntarie admissa, gravis culpae reatum semper infert. Sed alia de re loquitur hic Auctor: agit nimirum de actibus, quibus causari motus carnales possunt, et connexa cum his venerea delectatio. Porro quando eiusmodi effectus non intendantur, et oborta forte delectatio non admittatur, et insuper absit proximum consentiendi in eam periculum, generale principium est, quod cum communi DD. et S. Alphonsus retinet (Lib. 3. n. 484.), hisce effectibus, utpote voluntariis solum in causa, tantum reatus inesse, quantum inest ipsi causae. Proinde leviter tantum culpabiles censentur isti effectus, si causa, v. gr., curiosa lectio aut aspectus, venialiter mala sit; atque etiam culpa omnis aberit, si iusta sit causa illos actus ponendi.

tum censeatur. Est autem directe contra charitatem, et genere suo gravis est.

Filiae: detractio, calumnia, susurratio, contumelia, etc.

Remedia: consideratio malorum ex invidia provenientium, officia caritatis erga proximum, oratio frequens, humilitatis exercitium. — *Vid. S. Lig. n.* 72.

V. *De Ira.*

178. — *Ira* est excandescentia animi, motusque inordinatus in aliquem vel aliquid ; vel est inordinatus appetitus vindictae. Iracundia est habitus irae. Ira mortalis est ex genere suo, si sit appetitus vindictae ; venialis autem, si sit tantum motus animi inordinatus (*a*).

Filiae: indignatio, rancor, clamor, convicia, blasphemiae, etc.

Remedia : consideratio malorum irae, et mansuetudinis Christi. — *Vid. S. Lig. n.* 80 *et seq.*

VI. *De Acedia.*

179. — *Acedia* in genere idem sonat ac pigritia ; strictius vero est torpor mentis, ac debilitas voluntatis, ex quibus spiritualium rerum fastidium ob laborem et molestiam ipsis adiunctam profluit. Si tanta sit, ut ex ea obligationes graves omittantur, gravis habenda est ; si secus, levis est aestimanda. — *Ita communiter.*

Filiae : torpor, evagatio mentis, nausea in oratione, etc.

(*a*) Legendus omnino de hac re S. Thomas (2. 2. q. 158. per tot.), qui accurate irae vitium distinguit a passione irae, quae, si ratione reguletur, non laudabilis modo sed et praecepta esse potest. Nec negligenda, quae idem S. Doctor, l. c. q. 157., scribit *de mansuetudine,* quae egregie componi potest cum virtute illius *severitatis,* cuius proprium est, ut inflexibilis sit circa inflictionem poenarum, quando recta id ratio postulat. Et quidem accurata horum omnium cognitio confessario apprime necessaria est, ut vitii virtutisque difficiles in hac materia limites edocere poenitentes norit ; et, ut semel dicam, Pars illa Summae Angelici Doctoris, quae *Secunda Secundae* appellatur, ubi virtutum omnium, oppositorumque vitiorum rationes, omnesque, prope dixerim, fibrae exquiruntur, is liber est, qui e confessarii manibus nunquam excidere deberet.

Remedia: consideratio laborum Christi, mercedis aeternae, et periculorum acediae; pia lectio, frequens confessio, etc.

VII. *De Gula.*

180. — *Gula* est inordinatus appetitus cibi vel potus.

Quinque praecipue modis vitium committitur: 1° si edas ante tempus; 2° si nimis exquisita; 3° si plus aequo; 4° si voraciter; 5° si maiori industria praeparata. Haec in sequenti versu continentur:

Praepropere, laute, nimis, ardenter, studiose.

Est peccatum veniale ex genere suo. Fit autem grave si graviter noceat sanitati, aut si quem ad officia ineptum reddat. Peccat qui manducat aut bibit usque ad satietatem ob solam voluptatem (*a*), ut constat ex prop. 8. ab *Innoc. XI* damnata; attamen per se veniale non excedit. — *Ita communiter.*

Filiae gulae sunt: ebrietas de qua mox fusius, hebetudo mentis, scurrilitas, multiloquium, et immunditia cuiuslibet generis.

Remedia: considerare pessimos gulae effectus quoad corpus et animam; — mortificare carnem, praesertim in refectione corporis; — recordari frequenter de morte, seu de corruptione corporis mox futura. — *Vid. S. Lig. n.* 74.

(*a*) Ob voluptatem *solam* comedit aut bibit, qui ulteriores operationis fines *positive* excludit. Nam alioqui ex S. Thoma (Cont. Gent. lib. 3. c. 26. n. 6. 7.) bona est et licite appetitur delectatio, quae bonam consequitur operationem; ex generali autem principio bona est operatio, si ipsius fines intrinseci seu immediati seu mediati positive non excludantur, licet nequaquam opus sit eos expresse intendere seu de iis cogitare.

APPENDIX

DE EBRIETATE

181. — Ebrietas est voluntarius excessus in potu usque ad rationis privationem. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 75.

Ebrietas perfecta, id est, usque ad rationis privationem pertingens, peccatum grave est *per se.* Constat 1° ex ratione : voluntarie enim se usu rationis privare, illam modo violento et innaturali perturbando, saltem sine gravi causa, et ad voluptatem (*a*), graviter naturae rationali repugnat. Homo enim sic ad brutorum statum se deiicit, Deique imaginem in se deturpat.— *S. Lig. n.* 75. *et alii communissime.*

Constat 2° ex Scriptura sacra, 1. *Cor.* 6. 10.: *Neque ebriosi... regnum Dei possidebunt.* — Et *Isaiae* 5. 11.: *Vae qui consurgitis mane ad ebrietatem sectandam....* Porro particula *vae*, in Scriptura sacra, gravissimum denotat malum.

Probabilius autem est per se peccatum veniale tantum, si ebrietas sit imperfecta. — *Ita communiter.* — *S. Lig. ibid.* (*b*).

Quaesita:

182. — Quaer. 1° *Quaenam sint signa ebrietatis perfectae?*

Resp. Perhibentur sequentia, scilicet : 1° nescire distinguere bonum a malo ; 2° non recordari de dictis aut factis in ebrietate ; 3° agere omnino insolita, quae scilicet nunquam alias sana mente agi solent.... etc. — Non autem sunt signa certa, haesitatio linguae, titubatio pedum, visus obiectorum duplicium, aut in gyrum se vertentium. — *S. Lig. n.* 78.

(*a*) Imo S. Thomas expresse scribit: *ex sola vini voluptate.* Ita S. Doctor (1. 2. q. 88. art. 1. ad 1.): *De ebrietate vero dicendum est, . . . quod sit peccatum mortale. Quod enim homo absque necessitate reddat se impotentem ad utendum ratione, per quam homo in Deum ordinatur et multa peccata occurrentia vitat, ex sola voluptate vini, expresse contrariatur virtuti.*

(*b*) Ita S. Alphonsus: *Certum est apud omnes, quod ad hoc ut ebrietas sit peccatum mortale, requiritur ut sit perfecta, nempe quae omnino privet usu rationis.*

Quaer. 2° *An liceat se inebriare ad morbum depellendum?*

Resp. Affirm. probabilius, si ebrietas non sequatur nisi velut effectus medii per se liciti, v. gr., si copia notabilis vini generosi requiratur ad morbum arcendum. Constat ex dictis *de Act. hum. n.* 9. — *S. Lig. n.* 76. *et alii communiter* (*a*).

Quaer. 3° *An licita sit ebrietas ad operationem chirurgicam faciendam?*

Resp. Controvertitur. Negat *S. Lig. cum aliis,* quia ebrietas directe intenderetur, et bonus effectus ex malo sequeretur. Affirmat vero *Busemb. cum aliis*, quia privatio usus rationis ad breve tempus ex gravi causa non videtur quid intrinsece malum. Concinit *S. Th.* 2. 2. *qu.* 150. *art.* 2. (*b*). Et reapse, sicut adhibetur in tali casu opium et aether, ita etiam vinum adhiberi posset. Caeterum vix quaestio eiusmodi ad praxim nunc facit, cum alia media faciliora in eum finem suppetant.

183. — Quaer. 4° *An liceat aliquem ad ebrietatem inducere ut a malo maiori avertatur?*

Resp. 1° *Affirm.*, si ebrietas sit ipsi materialis tantum: quia malum materiale permitti potest gravi de causa. — *Ita communiter* contra *Collet, Concina,* etc.

Resp. 2° *Negant communius*, si ebrietas sit formalis; quia *non sunt facienda mala ut eveniant bona.* — Attamen *S. Lig. n.* 77. oppositam sententiam ut probabilem admittit cum pluribus aliis (*c*). Eiusmodi sententia hoc sensu admitti potest, quatenus ebrietas formalis tantum permittitur, v. gr., vini subministratione.... etc.

Quaer. 5° *An sint imputabilia omnia mala in ebrietate facta?*

(*a*) S. Thomas (2. 2. q. 150. art. 2. ad 3.): *Cum aliquis multum... bibit secundum consilium medicinae..., non est reputandus superfluus potus.*

(*b*) S. Thomas ebrietatis vitium in potu superfluo *sine necessitate*, et *ex sola vini voluptate* reponit. Vid. text. sup. relat. ex 1. 2. q. 88. art. 1. ad 1.

(*c*) S. Alphonsus (Lib. 5. n. 77.): *Prima sententia satis probabilis videtur mihi et aliis viris doctis a me consultis, sive ebrietas sit materialis, sive formalis, ob rationem iam allatam, quia licitum est inducere alium ad minus malum, ut impediatur a maiori, iuxta ea quae diximus de scandalo.* Ex S. Alphonso igitur haec sententia deduci in praxim, ea urgente necessitate, potest.

Resp. 1° *Neg.* si praevisa non fuerint, ne *in confuso* quidem, quia ea quae praevisa non fuerunt, prorsus involuntaria sunt habenda.

Resp. 2° *Affirm.* si praevisa fuerint, saltem quoad mala operis, sive commissionis, sive omissionis, ob rationem oppositam.

Dixi, *saltem quoad mala operis*; nam quoad mala oris, seu verba aut etiam facta mere contumeliosa, *probabiliter* non sunt imputabilia, si contra homines proferantur; quippe nullam contumeliam ex communi aestimatione inferre censentur. Secus tamen si in Deum proferantur, ut blasphemiae, etc...., quia haec intrinsece mala sunt, et proinde in contumeliam honoris divini vergunt; alioquin autem, utpote praevisa, in ipsa causa voluntaria sunt. — *S. Lig. n.* 78. qui tamen contrariam sententiam improbabilem dicere non audet (*a*).

Resolves:

184. — 1° Peccant graviter qui, diu noctuque potantes, scienter ebrietatis periculo se exponunt. Item qui alios iussu consiliove inducunt ad ebrietatem; vel qui ad aequales haustus provocant, cum praeviso ebrietatis periculo.

2° Peccant graviter qui per experientiam scientes se inebriari in his vel illis consortiis, nihilominus in iisdem versantur. Item qui, inter bibendum ad periculum ebrietatis advertentes, adhuc bibere pergunt.

3° Peccant etiam graviter qui adeo bibunt ut sequi debeat ebrietas, quamvis somno se committant antequam sensibus et ratione destituantur, quia in somno non habent potentiam proximam ad usum rationis.

(*a*) Salmanticensium scilicet opinio fuit (Tract. 25. Cap. 2. n. 30. 31.), ebrio non imputari blasphemias, seu periuria, utcumque praevisa, quia, ut aiunt, verbis non respondet mentis conceptus: quam opinionem insuper tum Sanchezio tum Dominico Soto perperam adscribunt. Verum Salmanticenses confudisse duo videntur, quae plane sunt disparata, nempe nullum habere mentis conceptum, et dominio sui seu suarum facultatum carere. Postremum hoc de ebriis facile conceditur; at quod nullum mentis conceptum habeant, dum, v. gr., vinum iam ebrii petunt, dum irascuntur vinum negantibus, dum maledicunt, imprecantur, et minantur, nescio an quispiam consensurus sit. Corruit ergo illius opinionis fundamentum.

4° Nec excusantur a peccato gravi qui praetextu patrii moris, aut boni affectus, vel urbanitatis, convivas urgent et quasi necessitant ad bibendum usque ad ebrietatis periculum; secus autem si tantum liberalior potus offeratur et saepius propinetur, in moderata tamen quantitate.

5° Non peccant graviter *per se,* qui adeo validi, vinoque assueti sunt, ut nunquam inebrientur, etsi largius aliis bibant, nisi adeo temperantiam excedant, ut sanitatis grave detrimentum timeri merito possit. — *V. Casus*, *n.* 176. *et seq.*

FINIS TRACTATUS DE PECCATIS.

TRACTATUS

DE VIRTUTIBUS

185. — Virtus est habitus agendi honeste, seu iuxta rectum ordinem.

Virtutes variae speciei distinguuntur, scilicet:

1° *Naturales* vel *supernaturales,* prout viribus naturalibus, vel supernaturalis gratiae divinae auxilio acquiruntur et conservantur.

2° *Infusae* vel *acquisitae,* prout a Deo ipso in corde infunduntur, vel actibus repetitis agentis acquiruntur.

3° *Theologicae* vel *morales,* prout Deum immediate respiciunt, vel pro obiecto immediato naturalem honestatem actionis habent. Inde facile deducitur, virtutes theologicas moralibus esse perfectiores.

Quatuor sunt virtutes morales cardinales, ad quas caeterae reducuntur, scilicet: *prudentia, iustitia, fortitudo* et *temperantia.* Cum de virtutibus moralibus in tota fere theologia morali sermo sit, hic speciatim agemus de virtutibus theologicis, nempe de *Fide, Spe* et *Caritate.*

CAPUT I.

DE FIDE

186. — Fides in genere est assensus propter auctoritatem loquentis. Pressius ad rem nostram, Fides, in quantum est virtus, definitur: Habitus supernaturalis, infusus, inclinans intellectum ad firmiter assentiendum veritatibus a Deo revelatis, et ab Ecclesia propositis, propter auctoritatem Dei revelantis. In quantum vero est actus, dicitur assensus firmissimus datus rebus a Deo revelatis propter Dei revelantis auctoritatem. — *S. Lig. n.* 2.

Fides est 1° *habitualis* vel *actualis,* prout est habitus vel actus, iuxta in definitione enuntiata.

2º *Explicita* vel *implicita,* ratione obiecti, prout hoc in se est expressum et evolutum, aut in alio tantum contentum. Sic, v. gr., si dicas: Credo in SS. Trinitatem, elicis actum Fidei explicitum in illud mysterium. Si vero dicas: Credo omnia quae docet Ecclesia esse credenda, elicis actum Fidei implicitum in singula dogmata revelata.

3º *Formalis* vel *virtualis,* prout fides vel est actualiter elicita, vel in mente perseverans inadvertenter vi sua in actiones influit.

4º *Formata* seu *viva*, vel *informis* seu *mortua,* prout coniungitur, vel non, cum operibus Caritatis.

Peccata Fidei opposita sunt: 1.º infidelitas, seu carentia Fidei in hominibus non baptizatis; 2.º haeresis, seu error pertinax in baptizato contra veritatem Fidei ab Ecclesia propositam.

Infidelitas, sive haeresis, dicitur *negativa* seu *materialis,* in eo qui ignorantia invincibili laborat, seu cui vera Fides non fuit sufficienter proposita.

Agendum praecipue: 1º de necessitate, 2º de obiecto Fidei.

ARTICULUS I.

DE NECESSITATE FIDEI

I. Quoad actum internum.

187. — I. Actus internus Fidei necessarius est omnibus adultis *necessitate medii* ad iustificationem. Constat *ex Epist. ad Hebr.* 11. 6., ubi dicit Apostolus: *Sine Fide impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit.* — Et *ex Conc. Trid. sess.* 6. c. 6.

II. Necessarius est etiam *necessitate praecepti* quandoque in vita. Constat ex Scriptura sacra. Dicitur enim in *Epist.* 1. *Ioann.* 3. 23.: *Hoc est mandatum eius ut credamus in nomine Filii eius Iesu Christi.* Item ex variis propositionibus damnatis ab *Alex. VIII* et *Innoc. XI.*

Quaesita:

188. — Quaer. 1.º *Quandonam urgeat praeceptum Fidei eliciendae?*

Resp. 1° Urget *per se* : 1° post usum rationis completum, ad incipiendam vitam christianam ; 2° item quando infideli adulto Fidei nostrae veritas sufficienter proposita est ; 3° in articulo mortis, iuxta quosdam, ad proximius tendendum ad Deum ; 4° saepius in vita, saltem iuxta plures semel in anno, et iuxta nonnullos, singulis mensibus. Caeterum, sufficienter hoc praeceptum adimpletur exercendo alios actus Religionis. — *S. Lig. n.* 7. *Hom. apost. n.* 13.

Resp. 2° Urget *per accidens* : 1° urgente gravi tentatione quae aliter vinci nequit ; 2° quando adimplendum est praeceptum, quod Fidem requirit, v. gr., confessionis (*a*) ; 3° post lapsum in haeresim, aut Fidem negatam. — *Ita omnes.*

QUAER. 2° *An actus expliciti requirantur ad praeceptum Fidei adimplendum?*

Resp. Sufficiunt generatim actus impliciti in illis, qui ea, quae fide tenenda sunt, iam didicerunt et crediderunt. Hinc praecepto satisfacit, qui devote audit Missam, adorat Crucifixum, orat, crucis signum format, Sacramenta recipit, etc. — *Ita communiter.* — *S. Lig. ibid.*

II. Quoad actum externum.

189. — I. Datur praeceptum negativum prohibens Fidem unquam negare, falsamve profiteri. Negare enim Fidem est Deum ipsum negare. Hinc Christus, *Matth.* 10. 33., ait : *Qui negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo qui in coelis est.*

II. Datur etiam praeceptum affirmativum, obligans aliquando ad Fidem etiam cum vitae periculo confitendam. Christi enim honor aliquando exigit ut fideles vitam spernant ad ipsum confitendum. Constat ex verbis Christi ipsius, *Matth.* 10. 32. : *Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor et ego*

(*a*) Intelligitur fides circa articulum, qui dirigit praecepti implementum, v. gr., circa praesentiam Christi in Eucharistia, si accedas ad communionem etc., et quidem non formalis actus exigitur, sed sufficit implicitus. Hinc prorsus abs re quidam ab accedentibus ad sacramentum Poenitentiae exigunt actus virtutum theologalium, et quidem consuetam fidei formulam, in qua alioqui nihil est, quod ad istud sacramentum spectet.

eum coram Patre meo qui in coelis est. Et *Luc.* 9. 26.: *Qui me erubuerit et meos sermones, hunc Filius hominis erubescet cum venerit in maiestate sua.* Item Apost. *Rom.* 10. 10.: *Corde creditur ad iustitiam; ore autem confessio fit ad salutem.*

III. Praeceptum autem exterius Fidei confitendi iure naturali tunc obligat, quando secus honor Deo debitus, vel utilitas spiritualis proximi modo notabili subtraheretur: puta, si Deus afficeretur magna iniuria, et proximus magno malo spirituali; vel si ex omissione confessionis sequeretur contemptus Religionis, scandalum, aliorum perversio; vel etiam si cessaret magnus honor in Deum, vel magna utilitas in proximum. Ratio est, quia id exigit caritas quam Deo vel proximo debemus. — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 3. *art.* 1. — *S. Lig. n.* 11.

Quaesita:

190. — QUAER. 1° *An liceat quandoque dissimulare Fidem?*

Resp. 1° Nunquam licet simulare falsam, quia esset veram negare externe, quod intrinsece malum est. — Aperte constat ex verbis Christi modo relatis.

Resp. 2° Licet ex gravi causa dissimulare seu occultare Fidem veram, secluso scandali periculo. Ratio est, quia non semper urget praeceptum Fidei confitendae. — *S. Lig. n.* 10. 12. — *Alii communiter.*

QUAER. 2° *An interrogatus de Fide possit uti verbis ambiguis?*

Resp. 1° *Neg.*, quando tergiversatio vel silentium aequivalet negationi, aut erubescentiae seu formidini, quae in iis adiunctis necessario honori Dei, vel utilitati proximi detrahant. Verificantur enim tunc conditiones supra in *Princip. III* expositae. Confirmatur ex constanti Ecclesiae praxi, et communi Patrum doctrina. — Constat insuper quoad publicam potestatem ex propositione damnata ab Innoc. XI, sub *n.* 18., quae sic iacet: *Si a potestate publica quis interrogetur, Fidem ingenue confiteri, ut Deo et Fidei gloriosum, consulo; tacere ut peccaminosum per se non damno.* — *S. Lig. n.* 13.

Resp. 2° *Affirm.*, in iis circumstantiis in quibus nullum praesentibus creatur scandalum, seu nulla apparet Fidei negatio aut formido, seu erubescentia; quia tunc nulla adest obligatio Fidem confitendi. — *S. Lig. ibid.*

191. — QUAER. 3° *An liceat uti signis aut vestibus infidelium?*

Resp. 1° *Affirm.*, si sint vestes aut signa propria alicuius *regionis*, licet regio haec tota sit infidelis, quia haec ad Religionem *per se* non referuntur.

Resp. 2° Si vero sint vestes et signa *Religionis*, subdistinguendum est: *probabilius* adhuc *affirmo*, si fiat gravi de causa, et vestes non sint tantum distinctivae sectae a secta, quia tunc usus primarius earum est ad corpus tegendum, et secundarius tantum ad sectam distinguendam. — Secus autem, si vestes aut signa sint unice aut primario instituta ad sectam profitendam, ut sunt vestes et ornamenta, quibus Sacerdotes in exercitio functionum suarum utuntur. — *Salm., Tract.* 21. *c.* 2. *n.* 1. 10.

Resolves:

192. — 1° Graviter quis peccat contra Fidem, etsi externe tantum genua flectat coram idolo, aliave signa Religionis falsae exhibeat, v. gr., frequentando coenam haereticam, etc.

2° Non peccat contra Fidem qui templa haereticorum vel infidelium ex mera curiositate visitat, secluso scandalo, perversionis periculo, aut mandato quod hoc prohibeat. — Item, qui interest convivio nuptiali aut sepulturae haereticorum, quia haec proprie ad Fidem non spectant, et praefatae adunationes ut mere civiles habentur. — *S. Lig. n.* 16.

Secus autem dicendum de assistentia Baptismo et Coenae acatholicorum, quia haec ad caeremoniam religiosam pertinent. Constat enim ex Brevi Pii VI, qui declaravit illicitam assistentiam Baptismo ab intrusis collato, propter cooperationem.

3° Non peccat contra Fidem qui, per loca haereticorum transiens, timore periculi gravis, carnes comedit die vetito, ne catholicus agnoscatur, quia hoc per se non est signum haereseos; secus autem si carnes manducaret etiam metu mortis, ad id in odium Fidei impulsus.

4° Nec peccat contra Fidem qui fugit tempore persecutionis; imo generatim fuga est aliquo modo praecepta, ut patet ex verbis Christi, *Matth.* 10. 23.: *Cum autem persequentur vos in civitate ista, fugite in aliam.* Hoc vero praesertim valet, si cuiuspiam salus ad utilitatem fidelium sit necessaria, aut quispiam lapsum timeat. — *V. Casus, n.* 192. *et seq.*

ARTICULUS II.

DE OBIECTO FIDEI

193. — Obiectum *formale* Fidei, seu ratio propter quam creditur, est auctoritas summa Dei loquentis in eius summa veracitate fundata. — *Ita communius.*

Obiectum vero *materiale,* de quo hic tantum agitur, constat ex rebus cognoscendis et credendis. Hinc agendum de sciendis et credendis tum necessitate medii, tum necessitate praecepti.

§. I. *De necessario sciendis et credendis necessitate medii.*

194. — Certum est duo scienda et credenda esse necessitate medii : 1° quod Deus sit: *Oportet accedentem ad Deum credere quia est. Hebr.* 11. — 2° quod sit remunerator : *Oportet... credere quia est, et inquirentibus se remunerator sit. Ibid.* — An vero alia sint credenda explicite de necessitate medii ad salutem, controvertitur: hinc de iis.

Quaesita :

195. — Quaer. 1° *An requiratur Fides explicita mysterii SS. Trinitatis et Incarnationis de necessitate medii?*

Resp. Duplex datur sententia probabilis.

I^a Sententia omnino affirmat. Ratio est,

1° *Quoad Incarnationem,* quia non datur salus nisi per Christum ; medium ergo illud necessario *explicite* cognoscendum et credendum est ;

2° *Quoad SS. Trinitatem,* quia Fides huius mysterii est fundamentum salutis nostrae ; nam Baptismus, qui est Sacramentum Fidei, conferri debet *in nomine Patris,* etc... Porro quod est salutis fundamentum debet esse obiectum primarium Fidei, et proinde *secundum se et explicite* credendum. — Ita *Collet, Decal. c.* 1. *art.* 1. — *Antoine, c.* 1. — Hanc sententiam probabiliorem dicit *S. Lig. n.* 2.

II^a Sententia, quae videtur probabilior, negat. Ratio est, quia ante Christum sufficiebat Fides implicita horum mysteriorum ; ergo etiam post eius adventum sufficere debet. Christus enim

media non mutavit. — Ita *Suarez, disp.* 12. *sect.* 4. — *Lugo, De Fid. disp.* 12. *n.* 91. (*a*). Neque obstat propositio damnata ab Innoc. XI, sub *n.* 64., quae sic se habet : « Absolutionis capax est homo quantumvis laboret ignorantia mysteriorum SS. Trinitatis, et Incarnationis D. N. I. C. ; » non obstat, inquam, damnatio huius propositionis ; quia merito damnari potuit ratione primae partis, in qua asseritur absolutionis capax homo quantumvis generatim laboret ignorantia mysteriorum Fidei.

Quaer. 2° *An possit absolvi qui ignorat quae sunt certo de necessitate medii?*

Resp. Neg. Nec licite, nec valide. Ita omnes. Ratio est, quia ille, ex defectu medii necessarii simpliciter, est incapax iustificationis ; ergo etiam est incapax absolutionis. Aliunde nemo potest habere spem salutis, quin Deum *remuneratorem* credat.

196. — Quaer. 3° *An possit absolvi ignorans mysteria Trinitatis et Incarnationis?*

Resp. 1° Non potest *licite,* extra *casum necessitatis,* v. gr., periculum mortis, quia Confessarius, talem absolvens, Sacramentum periculo nullitatis exponeret, ut patet ex controversia in quaesito primo exposita. — Hinc Confessarius debet vel prius instruere poenitentem (*b*), vel illum dimittere donec sufficienter sit instructus. — *S. Lig. n.* 3.

Resp. 2° *Probabilius* potest absolvi *valide,* si versatur in ignorantia invincibili. Ratio deducitur ex dictis in II^a^ Sententia *Quaesiti primi* (*c*).

(*a*) Card. De Lugo (l. c.) hanc sententiam vocat *probabiliorem, communem doctorum recentiorum, et, ut videtur, etiam S. Thomae P.* 3. *q.* 69. *art.* 4. *ad* 2.

(*b*) Ad absolvendum poenitentem satis esset, ut hic, confessario ea mysteria proponente, eliciat actum fidei, licet addiscere hic et nunc non possit. S. Alphonsus (In Prax. Confess.) refert haec verba B. Leonardi : *Bonum non est consilium dimittere similes ignaros, ut ab aliis haec doceantur, quia nullus alius sperabitur fructus, nisi ut sic ignari remaneant ; ideoque expediens est, breviter eos docere praedicta mysteria principalia, efficiendo pariter, ut secum eliciant actus fidei, spei, charitatis, et contritionis, obligando tamen eos, ut in posterum perfecte instrui se faciant circa caetera mysteria scitu necessaria de necessitate praecepti.*

(*c*) Advertit S. Alphonsus (Lib. 2. n. 2.) post Tannerum, quod etiamsi teneas, explicitam horum mysteriorum fidem nunc necessariam esse

§. II. *De necessario sciendis et credendis necessitate praecepti.*

Haec sunt : Symbolum Apostolorum , Decalogus , Praecepta Ecclesiae , Sacramenta , Oratio Dominica. — Symbolum requiritur ad recte credendum ; caetera ad recte agendum.

PUNCTUM I.

De sciendis ad recte credendum, seu de Symbolo Apostolorum.

197. — Dogma triplex in Symbolo contentum, credendum est, nempe... 1° de Deo ; 2° de Christo ; 3° de Ecclesia.

I. De Deo quatuor tibi scienda et credenda sunt, scilicet, quod sit: 1° Unus seu unicus in essentia. — 2° Trinus in personis aequalibus et realiter inter se distinctis. — 3° Prima omnium causa seu Conditor omnium creaturarum. — 4° Remunerator et vindex actionum nostrarum saltem in alia vita.

II. De Christo sex explicite scito et credito, nempe quod sit: 1° Filius Dei naturalis, et ideo verus Deus. — 2° De Spiritu Sancto ex Maria Virgine conceptus et natus. — 3° Pro nobis passus et mortuus. — 4° A mortuis propria virtute redivivus. — 5° In coelum assumptus, et rex gloriae in aeternum futurus. — 6° Rediturus ad homines in fine saeculorum iudicandos.

III. De Ecclesia tria haec scire et credere debes, scil. quod sit 1° Unica in terris sub uno capite visibili. — 2° Gubernata et

---

necessitate medii, tamen si qui sint adeo rudi intellectu, ut ea mysteria sub propria aliqua notione concipere nullo modo possint, hi quoad hoc comparandi sint cum infantibus et fatuis. Et sane si fuerint iam baptizati, et non instruantur, num dicemus, gratiam sanctificantem ab ipsis avolare ideo quia non faciunt id, quod facere non possunt?

Caeterum si probabilius ignorantes haec mysteria valide absolvuntur, non sunt igitur necessario repetendae confessiones praecedentes, in eo ignorantiae statu peractae. *Sedulo advertendum* (inquit S. Alphonsus Lib. 6. n. 505.) *non esse cogendos poenitentes ad repetendas confessiones, nisi moraliter certo constet, eas fuisse invalidas.* Porro non possunt dici *moraliter certo invalidae* confessiones, quae probabilius sunt validae.

conservata Spiritus Sancti assistentia. — 3° Infallibilis in rebus Fidei et morum, et ab omnibus audienda. Hoc tamen ultimum, licet certum et de Fide, in Symbolo explicite non continetur.

Explicatio brevis singulorum Symboli articulorum.

198. — I. Art. — « Credo in Deum Patrem omnipotentem, Creatorem coeli et terrae. » — 1° *Credo in Deum,* id est, credo Deum existentem unum in essentia et trinum in personis . . . Deum finem ultimum . . . Credo Deo loquenti. — 2° *Patrem*; Primam personam SS. Trinitatis et omnium rerum principium — 3° *Omnipotentem*: principale eius attributum, in sequentibus verbis etiam inclusum. — 4° *Creatorem coeli et terrae,* id est, omnium rerum quae extra Deum existunt.

II. Art. — « Et in Iesum Christum Filium eius unicum, Dominum nostrum. » — 1° *In Iesum Christum*; eodem modo et eodem sensu ac credo in Patrem. — 2° *Filium eius unicum.* creditur explicite Christum esse Filium Dei naturalem . . . secundam personam SS. Trinitatis . . . et proinde Deum. — 3° *Dominum nostrum*; credendum, Christum esse omnium Dominum.

III. Art. — « Qui conceptus est de Spiritu Sancto, natus ex Maria Virgine. » — 1° *Conceptus est de Spiritu Sancto*; explicite credendum Christum ut hominem miraculose conceptum esse Spiritus Sancti operatione. — 2° *Natus ex Maria Virgine*; explicite credenda nativitas ex Maria Virgine ante *partum* et in *partu.*

199. — IV. Art. — « Passus sub Pontio Pilato, crucifixus, mortuus et sepultus. » — 1° *Passus*; passio Christi explicite credenda est *sub gravi.* — 2° *Sub Pontio Pilato*; circumstantia haec ad Fidem explicite tenendam non pertinet. *Ita omnes.* — 3° *Crucifixus*; probabilius crucifixio, genus mortis exprimens, explicite est credenda; sic enim Apost. 1. *Cor.* 1. 23.: « *Praedicamus Christum crucifixum.* » — 4° *Mortuus*; mors Christi explicite credenda est. 1. *Cor.* 15. 3.: *Tradidi vobis imprimis . . . Quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris.* — 5° *Sepultus*; sepultura Christi explicite credenda est; sed probabilius sub levi tantum, quia est circumstantia levis. — *Ita circa haec omnia Lugo, disp.* 12. *n.* 21.

V. Art. — « Descendit ad inferos, tertia die resurrexit a mortuis. » — 1° *Descendit ad inferos*; probabilius hoc non est

explicite credendum sub gravi, imo nec sub levi, iuxta *Suarez;* quia a fidelibus non facile intelligitur. Sed contradicit *Lugo, ibid.* — 2° *Resurrexit a mortuis*; sub gravi explicite credendum, quia est Religionis fundamentum. — 3° *Tertia die*; illa temporis circumstantia non est explicite credenda. — *Ita communiter.*

VI. Art. — « Ascendit in coelum, sedet ad dexteram Patris omnipotentis. » — 1° *Ascendit in coelum*; secundum humanitatem explicite et sub gravi credendum. — 2° *Sedet ad dexteram Patris*; probabiliter iuxta plures hoc non est credendum explicite, quia a fidelibus difficile intelligitur; alii autem affirmant esse credendum explicite quoad honorem, potestatem, dominiumque supremum. — *Ita Suarez.* — 3° *Omnipotentis*; idem ac in *art. I.* — Significatur etiam indirecte potestas Christi qui ad dexteram Dei omnipotentis sedet.

200. — VII. Art. — « Inde venturus est iudicare vivos et mortuos. » — 1° *Inde venturus est iudicare*; explicite credendum iterum Christum venturum ad homines iudicandos. — 2° *Vivos et mortuos,* id est, omnes homines mortuos ab origine mundi, et vivos qui in ultima flagratione morientur. — *Ita communius.* Sed haec verba *vivos et mortuos,* iuxta *Lugo,* non sunt explicite credenda, ob varietatem explicationum.

VIII. Art. — « Credo in Spiritum Sanctum. » — 1° *Credo,* eodem modo ac in Patrem et Filium, ut supra. — 2° *In Spiritum Sanctum*; credendum explicite, quod sit tertia persona SSm̃ae Trinitatis, aequalis Patri et Filio, et proinde Deus. — 3° Processio a Patre Filioque non est credenda explicite necessitate praecepti a singulis fidelibus, etsi de Fide sit. Multa enim de Fide non ab omnibus sciri debent. — *Lugo, Suarez, et alii communiter.*

IX. Art. — « Sanctam Ecclesiam Catholicam, Sanctorum Communionem. » — 1° *Ecclesiam*; credendum explicite quod sit una vera Ecclesia, etc. ut supra. — 2° *Sanctam*; sufficit scire et credere esse sanctam ob caput, doctrinam, Sacramenta sua, et Sanctos canonizatos, quia de caeteris diversi diverse sentiunt. — 3° *Catholicam*; sufficit illi profiteri obedientiam in persona capitis sui visibilis. — 4° *Communionem Sanctorum*; an credenda explicite, et quoad aliquam communicationem orationum tantum? . . . An tantum implicite in unitatem Ecclesiae? . . . An sub gravi vel sub levi? . . . Non conveniunt Doctores. Quidquid sit, in praxi omnes videntur sufficienter il-

lam cognoscere, cum saepe dicant *Ora pro me*, Sanctosque frequenter invocent.

X. Art. — « Remissionem peccatorum. » — 1° Credendum explicite quod Deus remittat peccata omnibus rite dispositis. — 2° Item potestatem peccata remittendi in Ecclesia esse. — 3° Credendum pariter explicite, nullam extra Ecclesiam esse peccatorum remissionem (a).

XI. Art. — « Carnis resurrectionem. » — 1° *Resurrectionem*; explicite credenda omnium mortuorum resurrectio. — 2° *Carnis*; non vero hominis, ut ostendatur solum corpus corrumpi, dum anima remanet incorruptibilis et immortalis.

XII. Art. — « Vitam aeternam. » — 1° Explicite credenda de necessitate medii beatitudo aeterna iustorum. — 2° Poena aeterna damnatorum, quam indirecte profitemur credendo vitam aeternam iustis concedendam.

PUNCTUM II.

De sciendis ad recte agendum.

I. De praeceptis Decalogi et Ecclesiae.

201. — I. Praecepta Decalogi:

1° *Certo* notitia Decalogi explicita ex praecepto omnibus fidelibus necessaria est. — *Ita omnes.*

2° *Etiam* Decalogus credendus est explicite, quia praecepta Decalogi sunt revelata, ut ab omnibus serventur; quod enim revelatum est, Fide divina est credendum: at quod revelatum est ad dirigendos actus singulorum, est ab omnibus explicite credendum. Contradicunt tamen plures, quia alio modo sciri potest Decalogus ac per revelationem.

3° Non necessario memoriter et ordine solito sunt retinenda praecepta, quamvis ad hoc fideles hortandi sint.

(a) Nempe nulla est peccatorum remissio pro iis, qui scienter extra veram Christi Ecclesiam esse volunt. Nam alioqui homini rite disposito, et bona fide accedenti, peccatorum remissionem sive per baptismum sive etiam per sacramentalem absolutionem etiam per ministrum haereticum vel schismaticum conferri posse, suo loco videbimus.

202. — II. Praecepta Ecclesiae:

1° Non sunt credenda Fide divina, quia a Deo non sunt revelata, saltem quatenus praecepta Ecclesiae. Illud tantum credendum est, quod Ecclesia praecepta condendi ex auctoritate divina ius habeat.

2° Debent sciri ab omnibus praecipua Ecclesiae praecepta, quorum observatio ad omnes fideles pertinet: nempe praeceptum Festa colendi, Missamque in iis audiendi, praeceptum confessionis annuae, Communionis Paschalis, ieiunii et abstinentiae, quae suo loco explicabuntur.

Nota. Ad hanc obligationem de praeceptis sciendis venit obligatio pro singulis ea sciendi quae ad proprium statum pertinent.

II. De Sacramentis.

203. — Omnes scire et credere debent explicite.

1° *Baptismum,* eius efficaciam et necessitatem absolutam ad salutem consequendam.

2° *Poenitentiam,* et eius efficaciam quoad peccatorum remissionem.

3° *Eucharistiam,* et in ea realem praesentiam Christi, veri Dei et hominis. Item explicite credendum est, iuxta communem sententiam, quod Christus sit totus in singulis speciebus; et probabilius etiam, quod in sacrificium offeratur, cum omnes debeant Missae sacrificio assistere. Non vero probabilius explicite credenda Transubstantiatio. — *Ita communiter, Lugo De Fide, disp.* 13. *sect.* 5. *n.* 121.

4° *Caetera Sacramenta,* quando proxime recipienda sunt. Non vero necessario nosci et intelligi debent quae non sunt recipienda, iuxta communem sententiam.

III. De Oratione Dominica.

204. — 1° Datur obligatio *sub gravi* illam scire quoad substantiam, id est, scire Deum esse orandum cum spe et fiducia, et ab eo petenda esse omnia bona tum animae tum corporis, et gratias ad animae mala effugienda. — Creditur in ea Deus providens, auxiliator, condonans, remunerans.

2° Datur obligatio, saltem *sub levi,* illam aliquando recitandi, iuxta communem sententiam, cum *Lugo, disp.* 13. *sect.* 5. *n.* 133. — *Suarez, disp.* 13, *sect.* 4. *n.* 12.

3° Probabiliter obligatio memoriter eam tenendi non urget *sub gravi.* Ita *Lugo, ibid.* — *Suarez, ibid.* — *Busemb. apud S. Lig. n.* 3., contra nonnullos qui gravem obligationem eruunt ex verbis Christi : *Sic orabitis.* Sed verba illa quoad substantiam intelligi possunt.

Orationi Dominicae ex usu Ecclesiae praxique fidelium, semper adiungitur Salutatio Angelica, quae, etsi non ex obligatione, ex decentia tamen scienda et recitanda est ob patrocinium B. V. et cultum ipsi debitum.

ARTICULUS III.

DE VITIIS FIDEI OPPOSITIS

Duplex distinguitur, scilicet: 1° infidelitas, 2° haeresis, cui adiungitur apostasia.

§. I. *De infidelitate.*

205. — Definitio. Infidelitas generatim sumpta est carentia Fidei in homine non baptizato. Infideles enim dicuntur illi qui per Baptismum habitum Fidei non susceperunt.

Divisio. Triplex distinguitur infidelitas, scilicet positiva, negativa et privativa.

1° Infidelitas *positiva,* seu *formalis,* est carentia Fidei in eo cui sufficienter ipsa proposita est, et qui eam positive respuit.

2° Infidelitas *negativa,* seu *materialis,* est carentia Fidei in eo qui nunquam de vera Religione quidquam audivit.

3° Infidelitas *privativa* est carentia Fidei in eo qui notitiam Fidei, data occasione, comparare neglexit.

Praecipuae infidelitatis species sunt: *Paganismus, Iudaismus, Mahumetismus,* et aliae variae sectae quibus adiungi possunt *Deismus, Atheismus, Pantheismus,* et *Rationalismus* qui nostris temporibus tam late grassatur.

Principia :

206. — I. *Infidelitas* tum *positiva,* seu *formalis,* tum *privativa,* est gravissimum peccatum. Ratio est, quia illa explicite,

haec virtualiter continet gravem iniuriam et contemptum primae veritatis, seu auctoritatis Dei revelantis (*a*).

II. *Infidelitas* autem *negativa,* seu pure *materialis,* in se non est peccatum, sed tantum poena peccati. Ratio est, quia non potest esse peccatum ubi est ignorantia invincibilis. — Insuper constat ex damnatione propositionis 68ae *Baii*, a Pio V et Gregorio XIII facta, quae sic iacet: *Infidelitas pure negativa in his quibus Christus non est praedicatus, peccatum est.* — Miserrimi tamen sunt infideles etiam negativi, cum a via salutis longe aberrent (*b*).

III. Ritus infidelium a Principibus christianis nunquam approbari aut foveri possunt: eos tamen aliquando tolerare licet, si nempe per eorum prohibitionem maiora mala inducerentur, aut maiora bona impedirentur. — Facilius autem tolerantur Iudaei, quia ex ipsorum conservatione magnum bonum Ecclesiae provenit, nempe Fidei nostrae testimonium.

207. — QUAER. *An infideles opera bona facere possint in statu infidelitatis?*

Resp. 1° *Affirm.* quoad opera naturaliter honesta. Constat 1° ex Scriptura Sacra, ***Rom.*** 2. 14.: *Gentes, quae legem non habent, naturaliter ea quae legis sunt, faciunt.* — 2° Ex variis propositionibus damnatis, scil. ex prop. 25a *Baii* a Pio V damn.: *Omnia opera infidelium sunt peccata...* — Ex prop. 8a damn. ab Alex. VIII: *Necesse est infidelem in omni opere peccare.* — Ratio damnationis est, quia non est peccatum ubi non est violatio legis, nec finis vitiosus; porro haec a multis operibus infidelium possunt abesse: ergo, etc.

Resp. 2° *Affirm.* etiam quoad supernaturalis ordinis opera, Fidei formali praevia, quae infideles divina adiuti gratia peragunt.

(*a*) Privativae reatus dimetiendus est a minori aut maiori negligentia in inquirendo; obligatio autem inquirendi supponit prudentes rationes aut saltem suspiciones de huius inquisitionis necessitate; nam si eiusmodi ratio aut suspicio tenuis sit, ne in gravissimis quidem negotiis gravem negligentiae culpam reperiemus.

(*b*) Non tamen praeclusam iis viam esse, quae in *flaminis baptismo* prostat, egregie innuit S. Thomas 1. 2. q. 89. art. 6.

§. II. *De haeresi.*

208. — Definitio. Haeresis, *proprie in stricto sensu,* est error voluntarius ac pertinax contra aliquam Fidei veritatem ab Ecclesia propositam, in eo qui Fidem recepit. In *lato sensu* est error etiam involuntarius contra aliquam Fidei veritatem.

Divisio. Distinguitur haeresis:

1° *Formalis,* quae est haeresis proprie dicta, seu in stricto sensu, vel *materialis,* qua quis adhaeret errori sine pertinacia.

2° *Interna,* vel *externa*, seu *manifestata,* aut pure *externa,* prout *interne,* aut *externe* tantum, aut utroque modo habetur.

3° *Occulta,* vel *notoria*, prout nemini aut paucis tantum, vel multis nota est.

Nota. Ad haeresim refertur apostasia quae est totalis defectio a Fide christiana. De ea igitur, sicut de haeresi formali, statuendum.

Principia:

209. — I. Haeresis *formalis* est semper gravissimum peccatum, sicut ipsa infidelitas. Ratio est: 1° Quia virtus Fidei, utpote theologica, est una ex praecipuis virtutibus, et proinde peccatum ipsi directe oppositum unum est ex gravissimis. 2° Fides est fundamentum iustitiae, sine qua *impossibile est placere Deo;* ergo haeresis, expellendo Fidem, privat hominem omni iustitia. 3° Quia haeresis est contemptus auctoritatis Dei revelantis; et sic est directe et immediate contra Deum.

II. Haeresis *pure materialis* vacat omni culpa. Ratio patet ex eius definitione: supponitur enim versans in tali haeresi esse hic et nunc in ignorantia invincibili veritatis, peccatum autem cum tali ignorantia est impossibile. Ergo, etc.

Quaesita:

210. — Quaer. 1° *Quaenam sint signa haeresis materialis et formalis?*

Resp. ad primum. Censendus haereticus materialis tantum: 1° Qui paratus est se submittere iudicio Ecclesiae quando errorem agnoverit. — 2° Qui de vera Fide nihil cognovit et de sua

Religione nunquam dubitavit. — 3° Qui dubitans, cognoscere studuit veritatem quantum potuit.

Resp. ad secundum. Haereticus formalis reputandus est: 1° Qui dubitat, nec vult ulterius inquirere. — 2° Qui avertit malitiose intellectum a motivis auctoritatis ad motiva suae sectae (*a*). — 3° Qui, agnita veritate, adhuc contradicit Ecclesiae.

Quaer. 2° *An sit haereticus formalis qui dubitat de aliquo Fidei articulo.*

Resp. Affirm. Ratio est, quia ille qui dubitat, deliberate suspendit voluntarie assensum intellectus circa veritatem, quam scit esse a Deo revelatam (*b*), seu iudicat esse incertum quod Deus

---

(*a*) Ad formalem haeresim, ut infr. q. 3. dicitur, assensus pertinax requiritur contra fidem, idest contra veritatem, quae uti revelata agnoscitur. Porro qui mere dubitat, sitne quidpiam revelatum, non habet pertinacem illum assensum, utcumque inquirere negligat, imo et intellectum ab iis, quae possent ad veritatem agnoscendam adducere, culpabiliter avertat. Praemissa ergo A. verba accipienda sunt latiori quodam sensu; aut certe intelligenda sunt de homine ita comparato, ut etiamsi veritas menti eius affulgeat, obfirmatum tamen animum gerat in falsa secta sua perseverandi.

Conf. De Lugo (De Fid. Disp. 20. n. 197. seqq.), qui egregie ostendit, eum quoque, qui vel affectet ignorantiam sive circa Ecclesiae definitiones dogmaticas, sive etiam circa infallibilem Ecclesiae in definiendis controversiis auctoritatem, utique haereticum esse, si eo animo est, ut etiamsi constet de Ecclesiae tum auctoritate tum definitionibus, nolit a sua opinione dimoveri, et interim velit haec ignorare sive ut remorsum vitet, sive ut habeat excusationem; secus vero, si ignorantiam ideo affectet, quia non auderet alioqui se auctoritati Ecclesiae opponere, et interim vult ignorare, ut sine obstaculo opinioni suae adhaereat. Ratio discriminis est, quia in casu hoc postremo peccat sane homo et quidem gravissime contra praeceptum fidei, quod tamen peccatum consociari potest cum voluntate credendi, si doctrina revelata sufficienter ipsi proponatur; secus vero in casu praecedenti, cum voluntas supponitur non credendi revelationi utcumque sufficienter propositae. Atqui pertinacia contra fidem tunc adest solum, quando voluntas parata est assensum negare revelationi sufficienter propositae. Ergo formalem haereticum habemus utique in priori casu, non item in posteriori.

(*b*) Aliter vero dicendum de eo, qui dubitet, an quidpiam sit revelatum; quippe qui ne posset quidem circa id actum fidei elicere, uti constat etiam ex Prop. 21. damnata ab Innocentio XI: *Assensus fidei supernaturalis et utilis ad salutem stat cum notitia tantum pro-*

iubet credere ut certum; ergo deficit a Fide, negando summam Dei veritatem et Ecclesiae infallibilitatem.

QUAER. 3° *An sit haereticus formalis qui Fidem externe tantum negat?*

Resp. Neg. Nullo enim modo est haereticus, quia in eo non est assensus pertinax contra Fidem, et proinde in foro conscientiae haereticorum poenas non incurrit, quamvis graviter peccet contra praeceptum Fidei.

Vide plura de haeresi in Tract. de Censuris, ubi etiam dicetur de prohibitione librorum, necnon de Indice.

CAPUT II.

DE SPE

211. — Spes est virtus supernaturalis per quam certa cum fiducia ex Dei promissione exspectamus futuram beatitudinem, et media ad illam consequendam.

Obiectum *materiale* Spei primarium est Deus possidendus, iuxta illud *Gen.* 15. 1.: *Ego ero merces tua magna nimis.* Obiectum vero secundarium sunt omnia media ad beatitudinem consequendam necessaria, ut remissio peccatorum, gratia Dei per merita Christi, etc. . .

---

babili revelationis, immo cum formidine, qua quis formidet, an non sit locutus Deus. Peccabit hic igitur contra praeceptum fidei, si advertens necessitatem inquirendi, de veritate non inquirat; nam fidei praeceptum sicut ad credendum obligat, ita ad discendum, atque adeo ad inquirendum: non tamen est haereticus, cum nulla sit pertinacia contra perspectam revelationem. Unde inferri potest, eorum plerosque, qui sunt extra Ecclesiam, reos utique esse posse neglectae circa fidem inquisitionis; at non ita facile formales haereticos esse censendos.

Atque hinc ratio quoque patet damnationis Prop. 4. ab eodem Innoc. XI: *Ab infidelitate excusabitur infidelis non credens ductus opinione minus probabili.* Etsi enim infidelis ad credendum non teneatur, quamdiu revelatio ipsi non apparet evidenter credibilis; attamen nequaquam eximi a culpa potest, quod prudentem in re tam gravi suspicionem, atque adeo gravem inquirendi obligationem contempserit.

Obiectum autem *formale* Spei est bonitas, et fidelitas Dei cum eiusdem omnipotentia coniuncta (*a*).

Actus autem in Spe inclusi, sunt desiderium beatitudinis aeternae, firma fiducia ad illam perveniendi, et erectus animus contra occurrentes difficultates (*b*). Peccata vero Spei opposita, sunt desperatio et praesumptio. Prior est diffidentia voluntaria obtinendi beatitudinem, et media ad eam assequendam necessaria. — Posterior vero est inordinata fiducia beatitudinis obtinendae sine mediis a Deo ordinatis.

Principia:

212. — I. Spes in adultis requiritur de *necessitate medii* ad iustificationem. Homo enim ad Deum finem suum ultimum consequendum pervenire nequit, nisi propriis actibus in ipsum tendat: hoc autem sine spe fieri non potest. Constat etiam ex *Conc. Trid. Sess.* 6. c. 6.

II. Spes necessaria quoque est *necessitate praecepti,* siquidem datur verum praeceptum eliciendi actus Spei aliquoties in vita. Constat ex propositione 1ª ab Alexandro VII damnata, quae sic sonat: *Homo nullo unquam vitae suae tempore tenetur elicere actum Fidei, Spei et Caritatis, ex vi praeceptorum divinorum ad eas virtutes pertinentium* (*c*).

(*a*) *Spes ... innititur ... divinae Omnipotentiae et misericordiae, per quam etiam qui gratiam non habet, eam consequi potest, ut sic ad vitam aeternam perveniat. De omnipotentia autem Dei et misericordia eius certus est quicumque fidem habet.* S. Thom. 2. 2. q. 18. art. 4. ad 2. Et rursus idem S. Doctor (De Virt. q. 4. art. 1.): *Formale obiectum spei est auxilium divinae potestatis et pietatis, propter quod tendit motus spei in bona sperata, quae sunt materiale obiectum spei.*

(*b*) *Spes,* ut ait S. Thomas (2. 2. q. 17. art. 5. ad 4.) *secundum quod est virtus theologica, respicit arduum, alterius auxilio assequendum.* Sed (3. Dist. 26. q. 2. art. 1. ad 2.) *hoc arduum, quod est vita aeterna, excedit facultatem naturae. Ideo* (ibid. art. 2. O) *oportet, quod ex aliquo dono naturae superaddito fiat inclinatio in illud arduum; et illud donum est habitus spei. In quantum ergo* (2. 2. q. 17. art. 1. O) *speramus aliquid ut possibile nobis per divinum auxilium, spes nostra attingit ad ipsum Deum, cuius auxilio innititur.*

(*c*) *Cum ipsum praeceptum expresse non determinet tempus, recurrendum videtur ad articulum necessitatis, qui vix in proposito potest*

Quaesita:

213. — Quaer. 1° *Quot modis committatur peccatum praesumptionis?*

Resp. Praecipue 1° praesumendo obtinere vitam aeternam propriis viribus; 2° eam exspectando sine labore, ex sola Dei misericordia. — *S. Lig. n.* 21.

Quaer. 2° *An possit dari materiae parvitas in peccatis contra Spem?*

Resp. 1° *Affirm.*, quoad praesumptionem, etsi gravis sit ex genere suo.

Resp. 2° *Dist.*, quoad desperationem; *Neg.*, si sit perfecta et proprie dicta; *secus*, si sit imperfecta, ut saepe in tristitia et impatientia accidit.

214. — Quaer. 3° *An sit peccatum contra Spem, cupere perpetuo in hoc mundo vivere, aut e contrario ex taedio mortem exoptare?*

Resp. ad primum: Affirm., quia qui illud cupit, sistit in vita temporali, tanquam in fine ultimo. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 20.

Resp. ad secundum: 1° Non est contra Spem *per se*, quia non est recedere a fine ultimo; 2° nec generatim excedit pec-

---

designari. Sed advertendum, hanc necessitatem posse esse vel per se, vel ex ratione extrinseca: hoc secundo modo obligabit hoc praeceptum, quando fuerit necessarium sperare vel ad debite orandum, vel ad vincendam tentationem, vel ad aliquid simile: in quibus tamen occasionibus saepe non erit necessarium formalem actum spei elicere, sed satis erit in ipso effectu debite id facere, in quo virtualiter includitur spes, ut efficaciter petere, vel dolere de peccato, vel aliquid simile... De necessitate per se... dico, ut de charitate et poenitentia, hoc tempus non posse designari positive, et omnino determinate, sed quasi negative et confuse: tenetur enim homo aliquando in vita spem exercere; quod vero illud sit nunc, vel postea, relinquitur hominis arbitrio. Suarez, De Spe, Disp. 2. Sect. 1. n. 2. 3.

Caeterum monent communiter DD., quoad satisfaciendum huic praecepto, nullum scrupulis locum esse dandum. Quippe cum ad illud implendum, sicut et de fide dictum est, sufficiat spes virtualis, et haec passim exerceatur, hinc vix suspicio esse potest, fideles huic obligationi deesse. Qui vero desunt, cum fere sine advertentia id faciant, res eodem recidit.

catum veniale, nisi adsit rebellio expressa contra ordinem divinae Providentiae.

Quaer. 4° *An sit praesumptio committere pluries idem peccatum, quia tam facile pluries quam semel commissum accusatur?*

Resp. Neg., quia poenitens facilius peccat non ex facilitate veniae obtinendae, sed ex minori difficultate confitendi; quamvis haec sit prava dispositio, Deo maxime iniuriosa. Esset autem peccatum praesumptionis, si quis facilius peccaret ex eo quod tam facile remittantur plura peccata, quam unicum (*a*). — *S. Lig. n.* 21.

215. — Quaer. 5° *Quaenam sint remedia desperationi opposita?*

Resp. Praecipua sunt sequentia: 1° consideratio bonitatis et misericordiae infinitae Dei; — 2° frequens recordatio maximorum peccatorum, qui veniam consecuti sunt; — 3° meditatio parabolarum sancti Evangelii, praesertim *ovis perditae*; — 4° devotio specialis ad B. V. refugium peccatorum; — 5° fiducia in Christum pro nobis cruci affixum, etc.

(*a*) Notandum hic, opinionem non raro fidelium menti insidere, gravius fieri peccatum, quod ob spem veniae committatur: quando doctores contra censent per eam circumstantiam subinde potius peccatum imminui. Ita Suarez, recte id distinguens a peccato praesumptionis (de Spe Disp. 2. sect. 3. n. 2.): *Licet interdum delinquere ex fragilitate ob spem veniae possit non esse praesumptio, immo aliquantulum minuere peccatum; inde tamen occasionem perseverandi in peccato sumere, quoddam est praesumptionis genus.* Addit tamen (ibid. n. 3.) in eiusmodi praesumptione levem culpam reperiri posse.

Et haec doctrina est S. Thomae (2. 2. q. 21. art. 2. ad 3.): *dicendum, quod peccare cum proposito perseverandi in peccato sub spe veniae, ad praesumptionem pertinet. Et hoc non diminuit, sed auget peccatum. Peccare autem sub spe veniae quandoque percipiendae cum proposito abstinendi a peccato et poenitendi de peccato, hoc non est praesumptionis, sed hoc peccatum diminuit; quia per hoc videtur habere voluntatem minus firmatam ad peccandum.* Unde bene Marcus Struggl (Theol. Moral. Tr. IV. q. 3. n. 17.): *Etiam dum quis vult peccare aut actu peccat, bonum est sperare veniam peccati et proponere postea poenitere.* Caeterum non adesse in praemisso casu peccatum praesumptionis, communiter docent Sanchez (In Dec. Lib. 2. Cap. 35. n. 7.) Bannezium et Metinam allegans, Salmantic. (Tr. 21. Cap. 5. n. 56.), Palaus (De spe Tract. V. Disp. unic. punct. 6.), Bonacina (De I. Praecept. q. 3. punct. I. n. 6.) etc.

Regulae practicae:

216. — *Prima*. Dispiciat Confessarius ex qua potissimum radice desperatio in poenitente oriatur, ut congrua remedia pro diversa causa applicare possit. — Plerumque autem nasci solet proxime ex apprehensione certae damnationis. Remote vero 1° ex *acedia*, qua quis media salutis nimis gravia putat, et proinde ab iis adhibendis deterretur; 2° ex *luxuria* aut aliis inveteratis peccatis, quae mentem a caelestibus avertunt, et ob difficultatem emendationis ad desperationem adducunt; 3° ex *melancholia*, quae inclinat ad tristitiam, et avertit a fiducia quae gaudium animi generare solet; 4° ex scrupulis, quibus anima deiicitur et opprimitur.

Secunda. Poenitentes desperationi dediti a Confessario cum magna circumspectione, prudentia et pàtientia sunt moderandi, iuxta diversitatem ingeniorum et varium desperationis genus. Alio enim modo dirigendi sunt qui ex malitia, vel ex peccatorum pondere et flagitiosa vita in desperationem acti sunt; alio qui ex pusillanimitate, vel ex diabolica tentatione ad eam impelluntur.

Tertia. Non statim prima fronte iudicandi sunt velut desperatione abstracti poenitentes, qui se tales exhibent, praesertim si christiane vivant. Inveniuntur enim animae etiam devotae, quae quasi continue tentationibus desperationis exagitantur; nec facile credendum est, eas peccasse praesertim graviter, quamvis putent se illis consensum praebuisse. Nec timor nimius de periculo salutis cum desperatione proprie dicta confundendus est. — *Elbel*, etc.

CAPUT III.

DE CARITATE

217. — *Caritas* est virtus qua diligimus Deum tanquam summum bonum propter seipsum (*a*), et proximum propter Deum. — Caritas est omnium virtutum praestantissima, quia Deum modo perfectissimo attingit. Hinc, 1. *Cor.* 13. 13. : *Nunc manent Fides, Spes, Caritas, tria haec*; *maior autem horum est Caritas.*

Obiectum *formale* Caritatis est bonitas divina (*b*). *Materiale* vero, primarium, Deus; secundarium, proximus. — *S. Lig. n.* 22. *et seq.*

(*a*) Quid sibi velit Deum diligere *gratis* et propter seipsum, pluribus in locis explicat S. Augustinus, videlicet ne Deo serviamus, neve ipsum diligamus aut quaeramus propter aliud, idest propter mercedem temporalem, propter mercedem extra ipsum, propter bona ab ipso distincta aut diversa, sed ut ipse sit bonum nostrum, beatitudo nostra, merces nostra. Vid. *De Catech. rud. Cap.* 22. *n.* 39. *et Cap.* 27. *n.* 56. — *De Gen. ad lit. Lib.* 8. *Cap.* 11. *n.* 24. — *Serm.* 91. *n.* 3. *Serm.* 165. *n.* 4. *et Serm.* 334. *n.* 3. — *In Psalm.* 52. *n.* 10. *in Psalm.* 77. *n.* 21. *et in Psalm.* 85. *n.* 8. Haec et alia tum S. Augustini tum aliorum DD. reperies apud Io. Bapt. Faure in egregiis Commentar. ad Enchiridium S. Augustini Cap. 7. et 8., et rursus ad Cap. 121. 122.

(*b*) Quaestiones hic quidam movent (Vid. S. Lig. Lib. 6. n. 436.), num formale charitatis obiectum sit etiam bonitas, quae in quovis divino attributo, v. gr., misericordiae, iustitiae, sapientiae etc. elucescit, an vero solum bonitas, quatenus haec omnes Dei perfectiones complectitur: primam autem sententiam exhibent tamquam minus probabilem, et communiter a DD. reiectam. Verum haec non debentur nisi cuidam aequivocationi. Nam opinio, quae communiter reiicitur, non ea est quam diximus, sed quae contritionem non ex charitatis, sed ex obedientiae, religionis, poenitentiae etc. motivo elicitam, habet ceu *perfectam* atque adeo aptam ad hominem ante susceptionem sacramenti iustificandum. Qua de re vid. Card. De Lugo *De poenit. Disp.* 5. *Sect.* 1.

Distinguitur 1° Amor Dei *intensive* vel *appretiative* summus; 2° Amor *benevolentiae, qui proprium bonum amati respicit*; *amor amicitiae, qui est amor benevolentiae mutuus*; *et amor concupiscentiae qui intendit primario bonum proprium amantis* (a).

Agendum 1° de amore Dei, 2° de amore proximi.

ARTICULUS I.

DE AMORE DEI

1° Datur praeceptum speciale diligendi Deum super omnia tum affectu interno per veram cordis dilectionem, tum etiam opere externo. — Constat ex verbis Christi, *Matth.* 22. 37.: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo.... hoc est maximum et primum mandatum.*

2° Praeceptum hoc, ut affimativum, obligat ad Deum amandum super omnia *appretiative,* ut patet ex lege naturali, non

---

(a) Cavendum sedulo, ne amor, qui nos in Deum rapit ceu bonum nostrum, tamquam alienus a charitate traducatur. Ratio est 1.° Quia homo reipsa non attrahitur nisi bonitate divina, dumque in hoc potius, quam in quovis alio bono, beatitudinis obiectum quaerit, insitus iam apparet amor ille *appretiative summus,* qui proprius est perfectae charitatis, et quo (ut inquit S. Bonaventura 3. Dist. 26. art. 2. q. 3.) *Deum concupiscit super omnia.* 2.° Quia secus ne amor quidem *amicitiae* possibilis foret. Ut enim inquit sanctus Thomas (2. 2. q. 26. art. 13. ad 3.): *Unicuique erit Deus tota ratio diligendi, eo quod Deus est totum hominis bonum. Dato enim per impossibile, quod Deus non esset hominis bonum, non esset ei ratio diligendi.* Hinc et S. Franciscus Salesius (*Tr. dell'Amor di Dio Part.* 2. *Lib.* 4. *Cap.* 10.) ad chimaeras et inanes phantasias revocat amorem cuiuspiam boni, quod ad nos nostraeque beatitudinis obiectum non pertineat. 3.° Denique quia amor Dei, excludens affectum possidendi Deum uti beatitudinis nostrae obiectum, quod nostrum felicitatis appetitum perfecte satiet, facile adducet ad doctrinas *de pura charitate sine ulla admixtione motivi proprii interesse,* quam in pluribus propositionibus damnavit Innocentius XII, 12 Mart. 1699, et e quibus prima praesertim, quinta et sexta in rem praesentem faciunt.

autem necessario *intensive*, quia essentia Caritatis in gradibus non consistit (*a*). *Ita communiter.*

Quaesita:

218. — Quaer. 1° *An teneamur ad agendum semper ex motivo Caritatis?*

Resp. Neg. iuxta dicta *de Act. hum.*, *n.* 31. Siquidem actus aliarum virtutum sunt boni et meritorii (*b*). Constat etiam ex propositione 8ª ab Alexandro VIII damnata.

Quaer. 2° *Quandonam urgeat praeceptum Caritatis?*

Resp. Obligat tum *per se*, tum *per accidens*, sicut praeceptum Fidei. Recole dicta superius *de praecepto Fidei n.* 188. Constat etiam ex propositionibus 5ª et 6ª ab Innoc. XI damnatis, quarum prior sic iacet: *An peccet mortaliter qui actum dilectionis Dei semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus.* Posterior vero sic sonat: ***Probabile est, ne singulis quidem rigorose quinquenniis, per se, obligare praeceptum Caritatis erga Deum.*** S. Ligorio arridet sententia eorum qui actum Caritatis

---

(*a*) Scilicet non cadit sub charitatis praeceptum gradus intensionis, seu fervoris in diligendo ; sufficit enim ut Deus reipsa bonis omnibus praeferatur, ut habet communis DD. sententia. Nec hallucinari quis debet, quod aliter habere quidam veteres videantur; nam nomine maioris intensionis aut ferventioris dilectionis, aut maioris extensionis Scotus, v. gr., et S. Thomas, reipsa intelligunt appretiationem (Vid. Koninck De Virt. Theol. disp. 25. n. 2.).

Et hac quidem doctrina communi exploditur tum opinio eorum, qui actum amoris *summe intensum* exigebant (qui quidem ad absurdum declinant, quia nullus actus cogitari potest ita intensus, ut cum Dei auxilio intensior elici non possit), tum eorum, qui Deum affectu intensiori quam quidlibet aliud, diligendum contendunt; unde consequeretur, affectum qui heri ad praeceptum implendum sufficiebat, hodie amplius non sufficere si forte impensiori studio in rem aliam, etsi honestam, afficiar ; et contritio quae hodie sufficit ad remissionem peccatorum, cras non sufficiet, si forte intensius de pessima, v. gr., morte fratris doleam (Conf. Koninck l. c. n. 4. 5. et Suarez de Charit. Disp. 6. Sect. 2. n. 2-5.).

(*b*) Meritorii sunt pro eo, qui est in statu gratiae; secus erunt aut salutares, si ex gratia ponantur, aut saltem naturaliter honesti.

semel in mense requirunt. — *Hom. apost. n.* 13. Sed huius opinionis nullum est solidum fundamentum (*a*).

QUAER. 3° *An satisfiat praecepto Caritatis per attritionem, in susceptione sacramenti Poenitentiae?*

Resp. Neg., quia attritio non fit principaliter ex amore Dei, sed sui, et proinde in ea deest motivum principale Caritatis.

Resolves:

219. — 1° Praecepto Caritatis facile satisfaciunt fideles timorati, quia saepius actus Caritatis eliciunt, gaudendo de perfectionibus divinis, optando ut nullus Deum offendat, ut omnes illum ament et colant atque eius mandata observent, orando devote ut sanctificetur nomen eius, ut fiat eius voluntas, vitando peccatum quia ipsi displicet, etc.

2° Fideles igitur non debent esse anxii de hac obligatione, si vitae christianae studeant, et voluntatem gravia peccata vitandi retineant. Suadendum tamen est fidelibus, ut saepe explicitos Caritatis actus eliciant in vita, ad maiorem cum Deo

---

(*a*) Pro eiusmodi opinione non allegantur nisi Cardenas et Croix (Vid. S. Alph. Lib. 2. n. 8.) At Croix (Lib. 2. n. 141.), mere ista habet: *Cum in tanta sententiarum varietate nesciamus, quando et quoties diligendus sit Deus, arripiamus tutiora.* Quae sane non possunt ita intelligi, quasi Croix ex defectu rationum ad asserendam ullam obligationem absurdissime et contra prima principia concludat necessitatem obligationes strictiores sine ulla ratione imponendi.

Cardenas vero (Cris. 2. Disp. 6. n. 18.) ita disserit: *Valde occultum et incertum est determinare tempus, in quo instat hoc praeceptum; solum enim dicimus violari praeceptum, cum multo tempore differtur dilectio Dei, iudicio prudentis; et mensis integer videtur mihi multum tempus ob summam huius praecepti dignitatem.* Quae plane sunt miserrima. Nam mitto, quod cum nemo antea hunc terminum fixerit, iam Cardenas se unum demum prudentem venditet. Sed magis mira est ratio, quam petit scilicet a summa praecepti praestantia. Profecto si quo praestantius est praeceptum, eo potior esse debeat obligatio frequentandi actus, cum praestantius sit praeceptum sumendi Eucharistiam, quam abstinendi a carnibus, concludendum foret, ad sumendam Eucharistiam plus quam bis hebdomadis singulis nos teneri!

coniunctionem, atque ut animus paratior sit ad similes actus in morte facile eliciendos (*a*).

3° Satisfacit praecepto Caritatis qui peccato gravi inquinatus, et copia Confessarii destitutus, elicit actum perfectae contritionis, etiamsi hic actus esset aliunde necessarius, v. gr., ad celebrandam Missam. Ratio est, quia praeceptum Caritatis simul cum alio praecepto bene impleri potest, et in eiusmodi adiunctis locum habet id, quod superius diximus, praeceptum Caritatis interdum obligare per accidens. — *Elbel,* etc.

ARTICULUS II.

DE AMORE PROXIMI

Agendum 1° de praecepto amoris proximi in se; 2° de operibus Caritatis ex illo implendis; 3° de vitiis Caritati proximi oppositis.

§. 1. *De praecepto amoris proximi in se.*

1° Erga omnes in genere; 2° erga inimicos in particulari.

PUNCTUM I.

De praecepto Caritatis erga omnes in genere.

Principia:

220. — I. Datur praeceptum diligendi proximum vero et interno affectu. Constat 1° ex lege naturali, quia etiam in proximo viget idem motivum formale dilectionis, scilicet *bonitas* Dei participata; omnes enim homines sunt Dei creaturae, ad eius

(*a*) Opportunissime moribundi ad actus charitatis eliciendos, iterandosque excitantur; imo non desunt, qui gravem huius actus eliciendi obligationem tunc urgere autument. Verum videtur distinguendum. Nam si sermo sit de iis, quibus aliud medium iustificationis nullum suppetit, verissime id affirmatur; secus vero, si huiusmodi absit necessitas; neque enim ulla solida ratio apparet sive intrinseca sive extrinseca, cur opinionem de hac obligatione quidam (Vid. S. Alph. Lib. 2. n. 23.) *communem* aut *probabilissimam* dixerint.

imaginem conditi, atque amicitiae Dei et aeternae beatitudinis capaces: ergo, sicut Deum amare, ita et proximum diligere propter Deum debemus. — 2º Constat ex Scriptura sacra, *Matth.* 22. 39.: *Diliges proximum tuum sicut teipsum.* — 3º Constat etiam ex damnatione propositionis 10ae *ab Innoc. XI*, quae sic iacet: *Non tenemur proximum diligere actu interno et formali.*

Qui vero christiane vivit, sufficienter satisfacit huic praecepto, quoad actum internum orando pro proximo, vel recitando Orationem Dominicam (*a*). Quoad actus vero externos satisfacit, proximi necessitatibus sive temporalibus, sive spiritualibus succurrendo, iuxta regulas infra statuendas.

II. Ordo aliquis Caritatis servandus est in proximi dilectione. Ratio est, quia et personae diligendae magis vel minus perfectae sunt, aut magis vel minus nobis coniunctae, et bona ipsis desideranda vel procuranda, magis vel minus necessaria sunt (*b*).

(*a*) Ad satisfaciendum praecepto sufficit amor generalis, qui neminem excludit, ac omnes complectitur, ut docet S. Thom. 2. 2. q. 25. art. 8. Atque adeo ad id sufficit oratio, quae pro omnibus fit, recitando dominicam orationem, in qua et internum et externum actum habes.

(*b*) De ordine charitatis inter proximos clarius Laymann (Lib. 2. Tr. 3. Cap. 3. n. 5. 6.) post S. Thomam triplici principio utitur: I. *Ea dilectione quam comitatur complacitum seu gaudium in bono alieno possesso, itemque quam comitatur honor, cultus, reverentia, ii magis diligendi sunt, qui meliores ac Deo similiores sunt, auctore S. Thoma* (2. 2. q. 26. art. 7. 8. 9.): *ob eamdemque rationem parentes magis quam filii et uxor, magisque benefactores, quam ii quibus benefecimus. Ratio, quia maiorem illi cum Deo communi omnium parente ac benefactore similitudinem habent.* — II. *Ea dilectione qua desideramus alteri bonum nondum possessum, et quam comitatur misericordia et beneficentia, ii magis diligendi sunt, qui nobis coniunctiores existunt.* — III. *Qui nobis coniunctiores sunt, aliis praeferri debent secundum ea bona, in quibus coniunctio vel amicitia fundatur: quia communicatio bonorum est fundamentum amicitiae et charitatis.* Exinde S. Thomas (2. 2. q. 26, art. 8.) *diversorum dilectio est mensuranda secundum diversam rationem coniunctionis, ut scilicet unusquisque diligatur magis in eo, quod pertinet ad illam coniunctionem, secundum quam diligitur..... Et ideo in his, quae pertinent ad naturam, plus debemus diligere consanguineos; in his autem quae*

Item diversae sunt necessitates in quibus proximo succurrendum est. Necessitas enim sive temporalis, sive spiritualis, triplex distinguitur, scilicet:

1° *Extrema,* cum periculum aeternae damnationis aut mortis, alteriusve mali morti fere aequalis ita proximo instat, ut hic, moraliter loquendo, sine alterius auxilio illud evadere non possit.

2° *Gravis,* cum quis magnum patitur periculum salutis animae, aut vitae corporis, alteriusve gravis mali, quod sine magna difficultate effugere nequit.

3° *Communis* seu *mediocris,* in qua quis sibi providere potest sine magna difficultate. In hac versantur in ordine spirituali vulgares peccatores, qui, si vellent conatum aliquem adhibere, e pravo statu resurgerent; in ordine vero temporali in ea sunt generatim pauperes mendicantes, quibus vita, pro eorum conditione, non nimis molesta ac misera est. — *S. Lig. n.* 27.; *Hom. apost. n.* 18.

Regulae speciales ordinis Caritatis.

221. — *Prima regula.* Quisque tenetur seipsum magis diligere *simpliciter* et *absolute,* quam proximum. Ratio est, quia unusquisque sibi magis proximus est, quam alius quilibet. Id clarum est insuper ex inclinatione naturali et invincibili ad seipsum magis diligendum quam proximum; unde vulgare axioma: *Caritas bene ordinata incipit a semetipso.*

Secunda regula. Debemus tamen succurrere proximo, nostris etiam commodis posthabitis (*a*), in ordine sequenti :

---

pertinent ad civilem conversationem, plus debemus diligere concives, et in bellicis plus commilitones. Et 3. Dist. 29. q. 1. art. 6. ad 3. ex iisdem principiis deducit, *beneficia ecclesiastica non esse danda magis consanguineis, sed eis qui magis sunt idonei ad regimen Ecclesiae.*

(*a*) Nempe prima regula valet, ubi bona sint eiusdem ordinis, et in reliquis par sit nostra et proximi conditio. Secunda vero, quando vel in ordine bonorum vel in reliquis adsit disparitas, quae tripliciter contingere potest; unde triplex regula, nimirum: 1.° Si bonum proximo necessarium sit altioris ordinis, possumus et quandoque tenemur nos privare bono ordinis inferioris ad bonum illud proximo procurandum. — 2.° Proximum in maiori necessitate constitutum possumus et quandoque tenemur cum damno nostro adiuvare. — 3.° Idipsum dicendum est, si par quidem sit necessitas, sed non

1° In *extrema necessitate spirituali, per se* (*a*), succurrendum est proximo, etiam cum periculo vitae, quia vita aeterna proximi bonum est excellentius vita nostra temporali. — *S. Lig. n.* 27.

2° In *extrema necessitate temporali,* succurrendum est proximo *ordinarie* cum magno (*b*) quidem incommodo, non tamen cum maximo. Ratio est, quia ex una parte vita proximi bonum est excellentius aliquo nostro bono; et ex alia parte cum amor sui ordine praecedat, nemo obligatur ad tantum incommodum pro aliis subeundum. — *S. Lig. n.* 31.

3° In *gravi necessitate utriusque ordinis* nemo tenetur proximo succurrere cum gravi suo incommodo, secluso tamen iustitiae, pietatis vel officii titulo (*c*). Ex dictis enim sequitur, nos teneri ad opem aliquam praestandam, non tamen cum gravi proprii boni iactura. — *S. Lig. ibid.*

4° In *communi necessitate utriusque ordinis,* succurrendum proximo est cum incommodo quidem aliquo, quia id amor proximi exigit, sed levi tantum; non enim potest esse nisi levis obligatio Caritatis, quando proximus sat facile ab illa necessi-

---

par utriusque causa, v. gr., magis intersit vitam proximi, utpote personae publicae, servari.

Ordo autem inter bona est, ut primum locum teneant bona spiritualia et supernaturalia; secundum bona naturalia et corporalia intrinseca, uti vita, sanitas etc.; tertium vero bona naturalia extrinseca, ut fama, honor, divitiae. Fama tamen et honor respectu bonorum fortunae est altioris ordinis, quia fama est quidpiam spirituale ac morale.

(*a*) Dicitur *per se;* excipi enim debet 1.° si non sit spes moraliter certa salvandi proximum; unde non tenetur mater vitae periculum subire, ut proles baptizetur, cum incertum sit an ad baptismum perveniat. — 2.° si alius sit, qui possit id praestare; tunc enim opera mea non est necessaria (Vid. Reginald. Prax. For. poenit. lib. 4. c. 25. n. 357.); — 3.° Si gravius malum inde immineat, v. gr., si quopiam ea de causa moriente, plurium aliorum salus periclitetur. Caeterum videnda sunt quae S. Alph. (Lib. 6. n. 624.) habet de moribundo absolvendo etiam cum vitae periculo.

(*b*) Vid. infr. n. 228. q. 3., ubi ex S. Alphonso cum communi statuitur, non teneri quempiam ad magnam pecuniae summam erogandam, ut alium a periculo mortis eximat.

(*c*) Ex officio in gravi necessitate alienam salutem curare tenentur, v. gr., parochus, et medicus: quibus idcirco non licet fugere tempore pestis, nisi substituto aeque idoneo.

tate sese eripere potest, vel non est ei nimis molesta. Non tenemur autem omnibus in communi necessitate positis opitulari. Hoc enim impossibile est, et si fieri posset, iam non leve incommodum foret (*a*). — *S. Lig. n.* 32.

Tertia regula. Inter varias personas diligendas praeferendae sunt, caeteris paribus, eae quae nobis sunt magis coniunctae sanguine, amicitia, officio, Religione, convictu, etc..., cum Deus vinculis strictioribus nobis illas devinxerit.

Hinc praeferendi sunt: 1° parentes caeteris; 2° coniux filiis, filii fratribus, fratres cognatis; 3° amici, benefactores, Superiores et personae bono publico utiliores caeteris. Attamen, in ordinaria necessitate, iuxta communem sententiam, coniux et filii parentibus praeferri debent (*b*). — *S. Lig. Hom. apost. n.* 15.

Resolves:

222. 1° In pari ordine bonorum, parique necessitate et causa magis tenemur nosmetipsos diligere, quam proximum. Ratio est, quia dilectio sui est regula dilectionis proximi iuxta illud: *Diliges proximum tuum sicut te ipsum.* Regula autem prior est, et potior, quam regulatum (*c*).

(*a*) Quoad temporales proximi communes necessitates sublevandas, vide quae inferius dicuntur de eleemosyna; quoad spirituales vero confer quae habet S. Alphonsus Lib. 6. n. 625., de obligatione sacerdotum propria, ut se idoneos ad fideles in spiritualibus iuvandos efficiant, tum etiam quae infra de fraterna correctione dicenda sunt.

(*b*) *Ad patrem proprie pertinet, ut ei a filiis honor impendatur; ad filium autem ut ei utilitas a parentibus provideatur. Quamvis in articulo necessitatis filius obligatus sit ex beneficiis susceptis, ut parentibus maxime provideat.* S. Thom. 2. 2. q. 26. art. 9. ad 3. Et de uxore, ibid. art. 11. *Intensius diligitur uxor; sed maior reverentia est parentibus exhibenda.*

(*c*) Ita S. Thomas ex illo textu evangelico arguit (2. 2. q. 26. art. 4.): *Ex quo videtur, quod dilectio hominis ad seipsum est sicut exemplar dilectionis, quae habetur ad alterum. Sed exemplum potius est, quam exemplatum. Ergo homo ex caritate magis debet diligere seipsum quam proximum.* Quocirca verba Christi, ut communiter advertunt theologi, similitudinem denotant, non autem aequalitatem.

2º Peccat contra Caritatem erga seipsum, graviter vel leviter pro rei gravitate, qui debitam animae vel corporis curam negligit (*a*). — Licet tamen se privare bonis spiritualibus non necessariis, ad bonum sive temporale, sive spirituale proximi, v. gr., omittere auditionem Missae die feriali (*b*), etc... Imo potest quis maiora bona spiritualia non necessaria optare et procurare proximo quam sibi, secluso eorum contemptu.

3º Nemo tenetur cum periculo vitae aut bonorum extrahere alios a peccatis, a quibus possunt ipsi se liberare per Sacramentum Poenitentiae aut contritionem perfectam, etiamsi in periculo vitae versentur; secus autem, *per se,* dicendum est, si iudicetur, difficulter eos posse actum contritionis elicere (*c*). — *S. Lig. et alii communiter.*

(*a*) Eiusmodi tamen peccata vix accusari in confessione solent. Nam vel agitur de animae damno sibi accersito per culpas; et non magis exprimi debet, quam in peccato, v. gr., furti exprimenda sit caritatis aut obedientiae erga Deum violatio. Vel agitur de omissione mediorum, quibus culpae praecaveantur; et cum haec obligatio non distinguatur ab obligatione servandi praecepta, talis negligentia per confessionem aliorum peccatorum satis exprimitur (Vid. Lugo de poenit. Disp. 7. n. 242, et Disp. 15. n. 56.). Si vero agatur de damnis vitae aut corpori illatis, etsi caritatis erga se obligatio distinguenda videatur ab obligatione, quam praeceptum quintum decalogi imponit ratione divini dominii in vitam corpusque nostrum; tamen cum morborum causae ut plurimum non sint proximae et immediatae, fere gravem reatum non inferunt.

(*b*) Ita quispiam contemplationis, ieiunii, chori etc. bona dimittit, ut proximum erudiat, aut differt religionis ingressum, ne desit qui aut paroeciae, aut seminario, aut missioni operam impendat. Neque vero tunc reipsa habetur lucrum spirituale cessans; quippe bonum minus maiori compensatur. Immo potest quis etiam dilationem aeternae beatitudinis eligere, ut proximum adiuvet; unde illa S. Martini: *Domine, si populo tuo sum necessarius, non recuso laborem.* Huc spectant et verba Apostoli Phil. I. 23.

(*c*) Necessitas succurrendi quibusdam morti proximis sive ex morbo sive ex gravi vulnere non profluit potissime ex difficultate eliciendi actum contritionis; nam fideles utut rudes et peccatis demersi satis norunt, sese ad Deum ex toto corde convertere, nec gratiae divinae auxilium opportunum illis deest: subest potius periculum, ne in illis angustiis mente ad alia distractos sopor lethalis ac mors praeripiat, antequam de animae salute quidpiam cogitent.

4° Non licet tibi subire periculum proximum peccandi, ut peccatum alienum impedias, quando lapsus tuus appareat quodammodo certus; secus, si periculum istud fieri possit remotum, ita ut merito confidas te non lapsurum esse (*a*). — *S. Lig. Hom. apost. n.* 14.

5° *Probabilius* in iis, quae necessaria sunt vitae, sibi praeferre licet aequalem aut inferiorem, imo est actus heroicus caritatis, modo ob Deum fiat. Excipe casum in quo ille, qui se exponit, necessarius sit Reipublicae aut familiae suae. — *Ita Suarez.* — *Laymann,* etc.... contra *alios.*

Quaesita:

223. — Quaer. 1° *An sit contra Caritatem sibi mortem optare ob vitae infortunia?*

Resp. 1° *Neg.,* si fiat ex desiderio vitae melioris, seu aeternae felicitatis, ut perspicuum est.

Resp. 2° *Affirm.* si fiat ex taedio vitae, vel ex animi deiectione. Non tamen peccant, qui mortem cupiunt, quando vita tam molesta fiat, ut ipsa morte durior aestimetur. — *S. Lig. n.* 30. — Secus, si fiat levi quavis de causa, etsi non graviter, nisi quis vellet divinae Providentiae ordini contraire (*b*).

Potior et facile etiam extrema urgere poterit necessitas, quando periculum impendet deceptionis, quae non pendet a sola eorum voluntate qui decipiuntur, v. gr., si haeresis magister alicubi errores suos diffundat etc. Hinc si qui sint, qui diebus hisce nostris prudenti, ut aiunt, silentii oeconomia utuntur, ne malorum odium subeant, isti sane huius obligationis obliti penitus videntur.

(*a*) Licite proinde leguntur et tractantur materiae periculosae sive ab iis, qui animas curare, uti sacerdotes, sive qui debent corporibus mederi, uti medici. Itemque licite periculum subeunt hi quidem in foeminis medicandis, illi in excipiendis confessionibus. Vid. S. Alphonsus (Lib. 2. n. 26. et Lib. 5. n. 63.), qui immo docet (Lib. 6. n. 453.) cum communi, interdum etiam obligari quempiam posse ad opus caritatis, cum lapsus alioqui sit valde probabilis, si proximus in extrema necessitate spirituali versetur. Dei quippe, qui proximo tunc succurri iubet, prudenter auxilium adhuc speratur.

(*b*) Agitur hic de mortis desiderio inefficaci, aut certe efficaci dumtaxat, quatenus mortem sibi a Deo immitti quis optet aut etiam roget. Salmanticenses (Tr. 20. cap. 13. n. 46.) culpae gravis id da-

QUAER. 2° *An sit contra Caritatem malum temporale proximo desiderare, vel de eo gaudere ob bonum finem?*

Resp. 1° *Neg.*, si debitus ordo Caritatis servetur, id est, si fiat ob maius bonum, vel ad minus malum. Hinc id licitum est, 1° ob bonum spirituale proximi ipsius; 2° ob bonum commune, vel spirituale, vel temporale; 3° ob bonum etiam plurium, multo maioris momenti, v. gr., familiae, communitatis, etc. — *S. Lig. n.* 30. — Caeterum, talia desideria in perfectiora commutari facile et utiliter possunt (*a*).

Resp. 2° *Affirmative,* quando caritatis ordo pervertitur. Hinc non potest uxor desiderare mortem mariti, ex eo quod iniuste ab eo male tractetur, nec filiae suae, quia ob deformitatem vel paupertatem nubere nequit (*b*). Constat ex damnatione propositionum 13ᵃᵉ et 14ᵃᵉ ab Innoc. XI. — *S. Lig. n.* 30.

---

mnant, quia (inquiunt) vitium timiditatis et pusillanimitatis est velle vita carere ob vitanda mala minoris momenti. At enim ubinam gravis in pusillanimitate culpa, nisi quis inde ad grave frangendum praeceptum impellatur? Ubi autem grave praeceptum reperies, ne Deum rogem, ut me a mundi miseriis eripiat? Si ergo levi causa impellar, erit demum actus impatientiae, quae ex genere suo levis est. Et cum praesentem cum futura vita velle commutare per se non sit contra ordinem caritatis, impatientiae utique et pusillanimitatis, non vero violatae caritatis aliqualem culpam habebimus.

(*a*) Quod perfectius videri queat desiderium, ut impii convertantur, id non efficit, ut reprehendendi ii sint, qui ob Ecclesiae et societatis bonum potenti Dei manu eos humiliari aut etiam exterminari cupiunt et enixe rogant; quippe et in hoc verae caritatis in Ecclesiam et proximos virtus ordinatissime exercetur. Proinde Ecclesia quoque in precibus suis modo eorum conversionem, modo perditionem, modo utrumque simul disiunctive a Deo postulat.

(*b*) S. Ligorius quoad postremum hunc casum melius mentem suam explicat Lib. 5. n. 22., nempe quaestionem esse de matre, quae mere ad vitandam molestiam propriam optat mortem filiae; et ideo rationem reddit, *quia malum matris non praeponderat malo filiae optato.* Non contradicit igitur aliis DD. affirmantibus, in iis adiunctis, in quibus *melior est mors, quam vita amara* (ut dicitur Eccli. 30.), et filiam sibi, et matrem filiae licite posse mortem optare et a Deo postulare. Caeterum etiam ad proprias graves molestias vitandas matri profecto licebit, sin minus mortem aut mariti aut filiae exoptare, saltem desiderare et a Deo petere, ut quomodocumque ei placeat, semet ab illis angustiis eripiat.

PUNCTUM II.

De praecepto Caritatis erga inimicos (a) *in particulari.*

Datur praeceptum etiam inimicos diligendi (b). Constat ex verbis Christi, *Matth.* 5. 44.: *Ego autem dico vobis: diligite inimicos vestros.* Et ibid. 6. 15.: *Si non dimiseritis hominibus, nec Pater vester dimittet vobis peccata vestra.*

Regulae:

224. — *Prima.* Debentur, *per se*, inimicis eadem signa dilectionis, quae aliis eiusdem status praestari solent (c); quia eo-

---

(a) Inimicus intelligitur, qui immerito laeserit, vel odio prosequatur. Laesio autem modo *meram offensam* importat, quando nempe per molestiam voluntati alterius illatam, citra tamen alicuius iuris violationem, animus illius irritatur, et merito ad displicentiam, indignationem, iramque provocatur: modo importat etiam *iniuriam*, quando scilicet agitur non solum contra voluntatem, sed etiam contra ius alterius. Per *meram offensam* caritas, per *iniuriam* iustitia violatur.

Insuper iniuria vel nullum damnum infert, uti, v. gr., si nemine alio presente cuipiam contumeliam dicas, vel detrimentum affert in bonis aut personae aut famae aut fortunae. In primo casu debetur satisfactio saltem ex iustitia vindicativa, et in foro externo datur ipsi actio iniuriarum; in altero debetur laeso etiam restitutio, adeo ut in foro externo detur ipsi tum actio civilis ad suum recuperandum, tum actio criminalis ad vindicandum scelus.

Et haec quidem sedulo et accurate distinguenda sunt, ne confessarius indiscrete tamquam necessarium plus aliquid a poenitente exigat, quam praeceptum caritatis erga inimicos reipsa postulet.

(b) Hoc praeceptum non specialem aliquam dicit obligationem erga inimicos. Quinimo *ut inimici diligantur, in quantum sunt inimici, hoc est perversum et caritati repugnans, quia hoc est diligere malum alterius,* ut ait S. Thomas (2. 2. q. 25. art. 1.), qui addit (ibid. ad 2.): *In quantum sunt inimici, ... hoc debemus in eis odio habere; debet enim nobis displicere, quod nobis sunt inimici.* Praeceptum itaque hoc unice importat, *ut aliquis diligens Deum et proximum, ab illa generalitate dilectionis proximi inimicos suos non excludat.*

(c) Appellari haec solent dilectionis signa communia, quae tamen diversa sunt, prouti diversa coniunctionis ratione quidam inter se

rum denegatio esset actus vindictae et manifestatio odii, quod Caritati adversatur.

Dixi *per se,* quia quandoque adest rationabilis causa ea ad tempus denegandi, v. gr., ratione debitae correctionis, boni effectus in filios vel inferiores, vel ob timorem prudentem rixarum ex conspectu vel conversatione inimici, etc.... item ob expressionem iusti doloris ex iniuria concepti, etc.

Secunda. Non debentur, *per se,* inimicis signa specialia dilectionis, v. gr., eos aegrotos visitare, moestos consolari, hospitio vel convivio recipere, seclusa ratione scandali, etc. (*a*).

---

devinciuntur. Hinc alia sunt signa communia, v. gr., inter fratres, aut inter eiusdem monasterii seu collegii alumnos, alia inter confamulos, aut condiscipulos, alia inter concives, aut commilitones, alia demum quae homo cuilibet homini ex caritate debet. Dixi *ex caritate;* nam reliquae dilectiones, quae ratione aliarum coniunctionum debentur, ad virtutem theologicae caritatis non pertinent, nisi quatenus earum actus, non secus ac aliarum virtutum moralium, a caritate possunt imperari. Vid. S. Thom. de Virt. q. 2. art. 9. 10.

A communibus autem dilectionis signis sedulo distinguenda sunt *specialia,* quae a S. Thoma (3. Dist. 30. q. 1. art. 2. ad 1.) dicuntur *beneficia amicabilia,* et particulariter exhibentur aliquibus personis ratione cuiusdam coniunctionis seu amicitiae aut familiaritatis, quae non est ad omnes eiusdem alioquin conditionis (S. Thom. l. c. in corp.). Sic non modo inter homines, nullo alio ceteroqui vinculo constrictos, sed etiam inter consodales cuiusvis communitatis seu coetus seu collegii, fere contingit, ut quispiam uni amicior aut familiarior quam alteri existat.

Probe vero notandum est discrimen, quod inter *communia* et *specialia* dilectionis signa intercedit. Cum enim specialis amicitiae coniunctio ultronea et libera voluntate suscipiatur, exinde beneficia amicabilia non ex debito, sed ex liberalitate procedunt, ut ait S. Thomas (l. c. ad 1.): contra vero communia dilectionis signa ex debito procedunt, quod conditionis seu status necessarium est consectarium.

(*a*) Apposite S. Thomas (De virt. q. 2. art. 8. O): *Cum ad inimicum nulla alia unio nobis remaneat, nisi sola unio caritatis, ex necessitate praecepti tenemur eos diligere in* COMMUNI. Atque hoc ita mox explicat: *Tenemur affectu et effectu caritatis, quo omnes proximos diligimus et pro omnibus oramus, non* EXCLUDERE *etiam illos qui nulla nobis speciali constrictione coniunguntur, ut puta illos qui sunt in India vel Aethiopia.*

Tertia. Non modo offensa inimico condonanda ita est, ut iniustae vindictae desiderium abiiciatur, et communia dilectionis signa non negentur; sed veniam petenti, et congruam iniuriae, si qua intercessit, satisfactionem exhibenti particularia quoque specialis dilectionis signa quaedam, si quae prius dari solebant, generatim loquendo non sunt omnino abnuenda (*a*). *S. Thom.* 3. *dist.* 30. *q.* 1. *art.* 2. *ad* 5., et *S. Antoninus, Part.* 2. *tit.* 8. *cap.* 2. §. 6.

Ex quibus patet, inimico deberi solum dilectionem in communi, et id exigere, ut a communibus dilectionis effectibus non excludatur. Porro ratione status seu conditionis et officii contingere potest, ut quispiam indiscriminatim infirmos visitare, eisque inservire, aut peregrinos excipere mensa et hospitio etc. debeat. In hac ergo hypothesi haec iam essent signa dilectionis communia, a quibus inimicum excludere non liceret. Secus dicendum, quando haec caritatis officia ultro erga aliquos suscipiuntur. Tunc enim inimico haec praestare (nisi forte in necessitate versetur) non ad praeceptum sed ad perfectionem caritatis pertinet. *Cum enim* (inquit S. Thom. 2. 2. q. 25. art. 8.) *ex caritate diligatur proximus propter Deum, quanto aliquis magis diligit Deum, tanto etiam magis ad proximum dilectionem ostendit nulla inimicitia impediente: sicut s aliquis multum diligeret aliquem hominem, amore ipsius filios eius amaret, etiam inimicos sibi.*

(*a*) *Negare homini signa familiaritatis, quando necessitas expeteteret, esset vindicta; vel etiam quando veniam peteret, vel quando se ille, qui hostis habetur, ad familiaritatem ingerat.....; quia tunc diligit, et inter amicos deputandus est.* S. Thom. 3. Dist. 30. q. 1. art. 2. ad 5. Verumtamen cum agatur de speciali amicitia seu familiaritate, quae sicut libere admittitur, ita et retinetur libere; ad rem Petrus de Lorca (In 2. 2. q. 25. n. 27.): *Si titulus* (praestandi nempe dilectionis signa) *sit solum specialis amicitia et familiaritas, quam aliqui voluntarie intra se contrahunt, non debetur inimico; haec enim est specialis dilectio, et potest dissolvi, non solum si amicus fiat inimicus, sed etiam si non fiat: quare nemo tenetur eam amicitiam conservare.* Non ergo semper necessario exigenda est pristinae huiusmodi amicitiae ac familiaritatis redintegratio, neque dure agendum cum eo, qui aut imminuere aut etiam nullam retinere velit specialem familiaritatem cum eo, quem defuisse amicitiae officio expertus est.

Quaesita:

225. — QUAER. 1° *An liceat poenam publicam optare inimico, imo et eam expetere?*

Resp. Affirm. per se, si absit omnis vindictae affectus (*a*) sed in praxi hoc periculosum est, et hallucinationi facile obnoxium, ut advertit *S. Lig. n.* 29.

QUAER. 2° *Qualis ordo servari debeat in reconciliatione facienda?*

Resp. 1° Qui alium offendit, debet prior, *per se,* media ad reconciliationem adhibere, ut dictat naturalis aequitas.

2° Si offensio sit mutua et aequalis, qui prior offendit, prior reconciliationem promoveat; si vero sit inaequalis, praeeat qui gravius offendit. Caeterum absolutae regulae assignari nequeunt, sed circumstantiae spectandae sunt. — *Ita communiter.*

QUAER. 3° *An detur obligatio inimicum obvium salutandi?*

Resp. Neg. per se, quia salutatio et colloquium non sunt signa communia proximo debita (*b*). Secus tamen dicendum est, si

---

(*a*) Ita S. Thomas (2. 2. q. 108. art. 1.): *Si eius intentio feratur principaliter in malum illius, de quo vindictam sumit, et ibi quiescat, est omnino illicitum.... Si vero intentio.... feratur principaliter in aliquod bonum, ad quod pervenitur per poenam peccantis, puta ad emendationem peccantis, vel saltem ad cohibitionem eius et quietem aliorum, et ad iustitiae conservationem et Dei honorem, potest vindicatio esse licita etc.* Quin et rigidus Antoine (De Carit. cap. 2. q. 2. resp. 3.), cui S. Alphonsus (lib. 2. n. 29.) adhaerere se dicit, in haec consentit, inquiens: *Adversus illum* (inimicum) *licet instituere actionem tum civilem, tum criminalem, modo id non fiat ex odio, vindicta, aut alio pravo fine: civilem quidem, ut damnum illatum compenset, vel pro iniuria satisfaciat; criminalem vero ex amore publicae iustitiae ne aliis noceat, vel ne impunita maneant crimina cum reipublicae damno.*

(*b*) S. Alphonsus (lib. 2. n. 28.) fatetur cum communi, te non teneri ad salutandum inimicum. Aliquam tamen obligationem tum salutandi, tum quaedam alia specialia dilectionis signa inimico exhibendi, etiam praeter casum necessitatis sive spiritualis sive corporalis, admittit cum aliis, quando id necessarium videatur 1.° ad cavendum scandalum, ne scilicet inimicus ad iram atque odium magis concitetur; 2.° ad fratrem lucrandum, animum nempe illius tibi et

adiuncta status, conditionis, aliave similia postulent, ut omnes indiscriminatim sese salutent, vel agatur de subdito erga superiorem suum. *S. Lig. n.* 28. — *Sporer*, etc.

Quaer. 4° *An offensor a laeso veniam petere debeat?*

Resp. Affirm., per se, nisi aliud medium vel modus reconciliationis magis conveniens suppetat, v. gr., varia officia aut beneficia praestando, aut nisi ad placandum offensum nihil prodesse veniae petitio videatur. Excipiunt etiam casum quo offensor offenso longe superior sit, aut si offensus prudenter censeatur id condonare. Sed alia non desunt media offensum placandi. — *Ita communiter* — *Lacroix, lib.* 2. *n.* 189. — *Tambur.*, etc.

Quaer. 5° *An debeas aliqua signa dilectionis offensori veniam non petenti?*

Resp. Quidam affirmant cum *S. Lig.*; alii vero negant cum *S. Antonino, Summa, part.* 2. *tit.* 8. *c.* 2. §. 6. (*a*).

Resolves:

226. — 1° Non licet inimicos ab orationibus communibus excludere, v. gr., ab Oratione dominica, imo speciatim pro ipsis orandum esset, si unicum hoc medium offenso suppeteret ad odium restinguendum (*b*).

Deo reconciliandum. Addit tamen, hanc obligationem gravem non esse, quae proinde urgeat cum gravi incommodo. Et cum eiusmodi actus in offenso haud modicam difficultatem fere praeferant, haec obligatio non videtur valde urgenda.

(*a*) Ita S. Antoninus: *Aut iniuriator exhibet condignam satisfactionem, aut non. Si exhibet secundum quantitatem culpae et possibilitatem suam, sic tenetur eum ad amicitiam recipere et ei loqui..... Si autem non exhibet, non tenetur ei loqui, quando scilicet satisfacere aut omnino non vult, aut semiplene.* Et S. Thomas (3. Dist. 30. q. 1. art. 2. ad 5.): *Quod aliquis ultro se ad familiaritatem inimico ingerat, hoc perfectionis est.*

(*b*) Cum vix contingere possit, ut ad odium compescendum non aliud medium suppetat praeter specialem pro inimico orationem, proinde vix unquam necesse erit, ut confessarius id praecipiat. Ad implendum praeceptum orandi pro inimicis satis est, ut positive non excludantur sicut non excludimus Indos aut Aethiopes, ut ait S. Thomas, qui et ista habet (3. Dist. 30. q. 1. art. 2.): *Tenetur homo (cooperari) etiam inimico, saltem orando in communi, ut eum a*

2° Non licet inimicos excludere a communibus eleemosynis, salutatione (a), responsione, expositarum mercium venditione, quia haec sunt signa communia dilectionis. — *Ita communiter.* Id intellige, re per se spectata, juxta dicta superius, n. 221.

3° Peccant, qui inimicum reconciliari volentem declinant, ex praesertim advertenter et graviter sentiente, aut invitati [illegible] cum eo recusant, nisi tamen metu rixarum, aut novi rancoris, vel alia justa causa excusentur. Item qui veniam recusant, vel satisfactionem convenientem non acceptant, aut nimium tempus exigunt, vel qui eum in judicium deferunt ex odio et vindicta; item inimico in necessitate non subveniunt (b), aut grave ejusdem damnum non impediunt, cum facile possint, et a fortiori, qui de illius malo laetantur.

4° Non sunt absolvendi, saltem ordinarie (c), qui, quamvis dicant se condonare, recusant tamen inimicum alloqui, nisi id

---

eis vestibulis non excludat, quamvis forte mentionem specialem ei non faciat; sicut nec oportet, quod de omnibus, ad quos caritatem habet, specialem orationem faciat, sed communem.

(a) De salutatione notanda sequentia ex Petro de Lugo (2. 2. Disc. 29. n. 21): 1° *Salutatio et allocutio eodem modo debentur inimicis, quo aliis..., nec sunt de generalibus signis dilectionis, quae omnibus hominibus debentur, sed de specialibus: sunt tamen de generalibus inter valde familiares, et ideo non debentur nisi coram illis.* 2° *Salutatio anticipata nemini debetur, nisi quibusdam personis dignitate praecellentibus, honoris causa.* 3° *Resalutatio et responsio omnibus hominibus debita est ex communi affabilitate, praesertim* [illegible]. 4° *Omissio allocutionis et salutationis, etiam quando debita est, non est regulariter peccatum mortale: nam opponitur affabilitati, quae non est tantae obligationis, nisi forte ex circumstantiis personae et aliis cederet in magnum detrimentum, vel propter scandalum, quod raro fit, et prudentis arbitrio decerni debet.*

(b) *In necessitate subveniendum est etiam inimicis. Sed hic est magis effectus justitiae, quam amicitiae.* S. Thom. 3. Dist. 30. q. 1. art. 2. ad 1.

(c) Absolvi certe non possunt qui peccato mortali adhaerent. Ergo etiam A., dum sententiam suam sic temperat, supponit, gravem culpam in casu [illegible] dispensando posse. Et sane 1° Praeter hominem ex recentis injuriae memoria, illumque sup. § 221. recensitos causas, quae vel a signis communibus prohibendis ad aliquod tempus excusant, hoc advertimus, neminem teneri ad servandam familiari-

recordationi et horrori iniuriae ignosci possit. A fortiori, qui asserunt, se nunquam verbum illi dicturos esse; quia tales malae animi dispositionis suspicionem iniiciunt.

5° Non statim arguendi sunt de peccato, praesertim gravi, poenitentes qui de odio se accusant; saepe enim confundunt odium *proprie dictum* seu *inimicitiae* cum odio *abominationis* seu *qualitatis*, aut *defectus*, vel etiam aliqua tantum animi aversione naturali et invincibili laborant. Cavendum tamen est, ne abominatio *qualitatis*, *indolis*, etc., ad personae odium paulatim sese extendat. — *S. Lig. n.* 30. — *Voit, n.* 703.

§. II. *De operibus misericordiae.*

Opera misericordiae alia sunt corporalia, ut cibum pauperi praestare, nudos operire, etc.; et alia spiritualia, ut peccantes corrigere, ignorantes docere, moestos consolari, etc. Speciatim de duobus tantum dicemus: 1° de eleemosyna: 2° de correctione fraterna, prout ad praeceptum Caritatis referuntur.

PUNCTUM I.

De eleemosyna.

227. — *Dico:* Datur vere praeceptum eleemosynam indigenbus erogandi. Constat 1° ex lege naturali, scilicet ex lege generali Caritatis, qua obligamur ad proximum diligendum, et

---

tatem seu amicitiam, quae admitti vel non admitti pro lubito poterat; contingit imo quotidie, ut eiusmodi amicitiae modo paulatim modo abrupte, et saepe citra reprehensionem, cessent. 2.° Etsi penitus non desit inordinatus animus et aliqualis iniustae vindictae appetitus, non ideo statim gravis culpae damnandus hic est. Nam sicut mali illatio, ita et mali alieni desiderium admittit materiae parvitatem; et si hoc valet cum iis, qui in nihilo nos laeserunt, a fortiori valere cum inimico debet, qui inique laedendo ad iustam indignationem provocavit. Quaestio igitur eo redit, an offensus (sive dicat se condonare sive non) dum quaedam offensori officia recusat, grave aliquod huic malum inferat aut exoptet. Nam si hoc absit, et nulla alia gravia incommoda ex officiis illis offensori negatis timeri queant, utique pro viribus hortandi officio, sed nulla absolutionem negandi necessitate confessarius adstringitur.

consequenter ad illi in necessitate succurrendum. Recole supra *de Caritate, n.* 221. — Constat 2° ex Scriptura sacra. Sic enim *Eccli.* 4. 1.: *Eleemosynam pauperis ne defraudes;* et *Matth.* 25. 42.: *Discedite a me, maledicti, in ignem aeternum.... esurivi enim et non dedistis mihi manducare; sitivi, et non dedistis mihi potum.*

Regulae (*a*):

I. *In extrema necessitate*, proximo succurrendum est etiam ex bonis *statui necessariis* (*b*); sic enim exigit rectus Caritatis

---

(*a*) Generalem regulam tradit S. Thomas (2. 2. q. 32. art. 5.), ut aliquid consideretur ex parte dantis, et aliquid ex parte recipientis eleemosynas. *Ex parte quidem dantis* (inquit) *considerandum est, ut id quod est in eleemosynas erogandum, sit ei superfluum..... Ex parte autem recipientis requiritur, quod necessitatem habeat; alioqui non esset ratio, quare eleemosyna ei daretur.*

(*b*) Necessaria *statui* seu *decentiae* distinguenda sunt ab iis, quae sunt necessaria *vitae.* Ita S. Thomas (4. Dist. 15. q. 2. art. 4. q. 1.): *Dicitur nobis necessarium aliquid dupliciter. Uno modo, sine quo non potest aliquis esse vel vivere. Alio modo dicitur nobis necessarium, quo indigemus ad honeste vivendum vel decenter secundum statum nostrum,* v. gr., more nobilium.

Et haec distinctio locum habet tum *quoad se*, tum quoad illos, quorum cura cuipiam incumbat. Ita S. Thom. (l. c.): *Utroque autem dictorum modorum potest aliquid esse alicui necessarium dupliciter, vel ratione sui ipsius...., vel ratione eorum, quorum curam gerere debet.* Abs re ergo quidam ad necessitatem merae decentiae referunt ea, quae ad alendos et educandos liberos sint necessaria; quin et sustentatio ancillae, quae aut infantes custodiat aut infirmis advigilet, perperam ad meram decentiam revocaretur.

Porro cum superfluum dicatur, quod non est necessarium, proinde etiam superfluum dupliciter dicitur: uno modo quod sit superfluum statui, nempe quo etiam subtracto decentiae status nihil deperit: alio modo quod non sit necessarium vitae, licet necessarium videatur decentiae status. Et ex hoc *superfluo* urget obligatio succurrendi proximo in extrema necessitate, non autem ex vitae necessariis. Ut enim habet S. Thomas (l. c.): *Illud, sine quo non potest esse vel vivere aliquis vel ipse vel illi, quorum curam habet, non debet in eleemosynam expendi.*

ordo, cum vita proximi praevalere debeat bono nostro longe inferiori.

II. *In gravi necessitate*, iuxta aliquos succurrendum est proximo ex *bonis aliquo modo statui necessariis,* seu cum modico sui status detrimento, ex eadem ratione. Sed iuxta alios probabiliter ei succurrendum est tantum ex bonis, quae statui superflua sunt (*a*).

III. *In communi necessitate,* licet nulla sit obligatio dandi eleemosynam huic aut alteri in particulari, attamen ex communi DD. sententia a peccato excusari non posset qui bona etiam statui superflua habens, nullam unquam eleemosynam largiri vellet (*b*).

(*a*) Reipsa vix ulla dissensio de hoc fuit inter doctores. Quaestionem enim proponebant, *an in gravi necessitate eleemosyna esset eroganda cum detrimento proprii status.* Porro 1.° quidam, uti v. gr., Valentia (Tom. 3. Disp. 9. punct. 4.) et Bannez (In 2. 2. q. 32. art. 6. dub. 4.) ideo affirmabant, quia, cum proprii status decentia iuxta S. Thomam (4. Dist. 15. q. 2. art. 4. q. 1.) admittat latitudinem, adeo ut *multis additis homo non excedat status sui conditionem, multis etiam subtractis conditio sui status decenter conservetur;* propterea eleemosyna aut nullum aut *vix aestimabile* (ut ait Laymann lib. 2. Tr. 3. Cap. 6. n. 4.) *proprii status detrimentum* affert. Alii contra ideo negabant, quod ad proprii status iacturam nemo teneatur. 2.° Qui affirmabant, de necessitate tam gravi disserebant, quae ad extremam accederet, aut huic aequiparanda esset; negantes vero, intelligebant gravem necessitatem, prout late ab extrema distinguitur. Caeterum merito secundam sententiam Viva (in Prop. XII ex damn. ab Innoc. XI, n. VIII.) appellat *communiorem,* eamque secutus est S. Alphonsus (lib. 2. n. 32.) et sine controversia etiam S. Thomas, ut mox videbimus.

(*b*) Hoc statuitur contra opinionem, quae in communi necessitate nullam admittit obligationem dandi etiam ex statui superfluis; quam quidem opinionem Bannes (In 2. 2. q. 32. art. 6. dub. 2.) tribuit *Alensi, Gabrieli, S. Antonino, Turrecremata, et aliis Summistis,* et ob eorum auctoritatem (ibid. Concl. 3.) *haud improbabilem* illam dicit: absolute autem probabilem ipsam appellat Petrus Ledesma (Summ. Part. 2. Tr. 4. Cap. 3. Concl. 13.).

Quod autem de *communi* necessitate A. hic habet, idipsum de *gravi* concludi potest cum S. Thoma (Quodlib. 8. art. 12.): *Supposito* (inquit), *quod aliquis habeat de superfluo..., quod tenetur pauperibus*

Quaesita:

228. — Quaer. 1° *An sub gravi obliget praeceptum eleemosynae?*

Resp. 1° *Affirm.*, in extrema necessitate. — *Ita omnes.*

Resp. 2° Etiam *affirm.*, in necessitate gravi, quae mox in extremam verti possit. Secus, de peccato gravi non constat, cum res controversiae apud DD. subiiciatur. Praeceptum eleemosynae est in se grave, et praecipue respicit necessitatem communem, cum casus necessitatis gravis raro eveniant. *Ita communiter* cum *S. Lig. n.* 32 (*a*), contra *Busemb. et plures alios.*

---

erogare, aut videt in paupere petente evidentia signa extremae necessitatis, aut non. Si videt, certum est, quod tenetur dare, et peccat non dando: in hoc enim casu loquitur Ambrosius: Pasce fame morientem: si non paveris, occidisti. *Si vero non appareant, tunc non tenetur dare pauperi petenti: quia quamvis teneatur dare superfluum pauperibus, non tamen tenetur omnibus dare, nec huic dare, sed tenetur distribuere secundum quod sibi visum fuerit opportunum.* In quibus patet, eleemosynae dandae obligationem ex parte pauperis tunc solum asseri, si huius necessitas *extrema* appareat. Superfluum vero, ex quo hic desumitur obligatio aliquam generatim eleemosynam erogandi, intelligendum esse de superfluo etiam decentiae status, cum saepe alibi, tum hoc loco S. Thomas clare tradit (In 4. Disp. 15. q. 2. art. 1. q. 4. ad 4.): *Tempus, ad quod obligat praeceptum de eleemosynis faciendis, accipitur ex parte accipientis et ex parte dantis. Ex parte autem accipientis, quando apparent signa probabilia extremae necessitatis futurae, nisi ei subveniatur.... Ex parte autem dantis, quando habet homo multa, quibus non indiget neque ad sustentationem vitae sui et suorum, neque ad decentem status sui conservationem, etsi pauperes extremae necessitatis non compareant.*

(*a*) S. Ligorius (Lib. 2. n. 32.) ut patet, opinioni, quae stat pro *gravi* obligatione, adhaeret quasi communiori. At enim cum tredecim auctores pro ea alleget; contra vero pro opposita, quae vel *nullam* vel *levem* dumtaxat in hoc obligationem admittit, ipse enumerat septemdecim, quibus et alii addi facile possent. Insuper autem cum ex tredecim illis, quos pro se citat, decem habeas, Palaum nempe (Tr. 6. Disp. 2. Punct. 2. n. 15.), Salmanticenses (Tract. 21. Cap. 7. n. 17.), atque octo alios ab his adductos, qui pro aliqua obligatione utique pugnant, sed hanc *gravem* esse dicendam nusquam

Quaer. 2° *Quaenam bona censeantur statui necessaria?*

Resp. Ea sunt, quae requiruntur ad famulos sustentandos, hospites recipiendos, ad honestas donationes, ad convivia de more instauranda, ad moderatam pro conditione pompam etc. — *Ita communiter.* — *S. Lig. ibid.*

Quaer. 3° *Quaenam quantitas bonorum sit pauperibus danda?*

Resp. 1° In necessitate extrema, vel ita gravi, ut extrema facile evadere possit, dandum est quantum sufficit hic et nunc ad levandam hanc necessitatem, nisi sint alii, qui ipsis subvenire velint. Nemo tamen tenetur magnam pecuniae summam erogare ad pauperem a periculo mortis liberandum, vel ad remedia extraordinaria et magni pretii ei procuranda (*a*). — *S. Lig. n.* 31.

Resp. 2° In necessitate communi, quantitas determinata assignari nequit. *Probabilius* tamen sufficere videtur erogare quinquagesimam partem eorum, quae statui supersunt. — *Ita communius.* — *S. Lig. n.* 32. et in *Hom. apost. n.* 19. (*b*). Quidam

---

tradunt; exinde concludere est, hanc opinionem non communem esse, sed quorundam paucorum contra communem.

Exinde idem S. Ligorius (l. c.) non reiicit sententiam Laymann, scilicet quod confessarius diviti, qui nullam eleemosynam dare velit in communibus necessitatibus, *non facile absolutionem negare debet, cum de hac obligatione, qualis sit, doctores non consentiant.* Et Sanchez, qui alioqui (Consil. Lib. 1. Cap. 5. Dub. 5. n. 37.) pro gravi stat obligatione, demum (ibid. n. 41.) concludit, non facile damnandos, haec ex Metina referens: *Quia est nimis difficile iudicare, quis, cui, et quantum sub mortali teneamur dare; quia incertum est, per quid necessaria a superfluis distingui possint; et quae et quanta necessitas in paupere requiratur; quantum etiam unicuique ad naturam et statum sit necessarium; et an vera sit, an simulata pauperis necessitas; et an sint alii divites, qui velint illis succurrere; multaque alia incerta sunt, ob quorum ignorantiam non sunt facile damnandi.* Conf. Diana (Tom. 4. Tr. 7. Res. 8.) ubi in gratiam confessarii, qui in excipiendis confessionibus divitum magnis premebatur angustiis, plura egregie adnotat.

(*a*) Exinde recte post alios Palaus (Tr. 6. Disp. 2. Punct. 2. n. 6.), quod licet in extrema proximi necessitate tenearis ad succurrendum etiam ex bonis statui necessariis, non tamen eo usque teneris, ut a statu decidere debeas.

(*b*) Quidam, uti Roncaglia, Mazzotta etc. apud S. Alphonsum (Lib. 2. n. 32.) hanc mensuram sic exprimunt, quasi pauperibus eroganda

tamen vigesimam aut etiam decimam partem esse pauperibus erogandam contendunt. Sic *Concina*, etc.

Quaer. 4° *Quinam debeant, aut possint eleemosynam facere?*

Resp. 1° Illi soli generatim qui sunt veri domini, vel bonorum suorum administratores.

Resp. 2° Uxor tamen eleemosynas ordinarias et valde communes facere potest, iuxta morem conditionis suae; non autem extraordinarias, sine mariti consensu, nisi ex bonis omnino propriis, quorum scilicet dominium simul administrationemque habet et fructus percipit. — *S. Lig. n.* 33.

Resp. 3° Filii nihil dare possunt, nisi in rebus valde tenuibus. Excipe nisi bona habeant propria, aut ex patris consensu aut alio titulo libertati ipsorum permissa. Famuli vero nihil sine consensu expresso, vel tacito, aut prudenter praesumpto dominorum suorum. — *S. Lig. ibid.*

Resolves:

229. — 1° Peccant divites qui pauperes semper dure a se repellunt, et reservant omnia superflua ad statum altiorem acquirendum. Nam alioqui tam modica eleemosyna, quae supra recensita est, honestum ascensum ad statum superiorem impedire non potest.

2° Ab eleemosynis excludendi non sunt alienigenae aut infideles, qui in necessitate versentur, servato tamen recto Caritatis ordine, et nisi iusta de causa obtinuerit alicubi mos vel statutum pauperes peregrinos a civitatibus arcendi, ut scilicet a suis civibus alantur.

3° Nulla tamen est obligatio eleemosynam faciendi pauperibus laborare nolentibus, quia non sunt vere pauperes; imo illicitum foret, utpote illis nocivum.

---

sit *pars quinquagesima annuorum redituum;* quae regula dum non distinguit superflua a non superfluis, plane sonat quid absurdum. Clarius S. Alphonsus (*Hom. Apost.* Tr. 4. n. 19.) sic habet: *Non tamen adest obligatio praestandi totum superfluum, sed sufficit, si detur quinquagesima pars annuorum proventuum,* QUI SUPERSUNT ...., *et si reditus sunt pinguiores..., minus quinquagesima parte.* Et mens DD. patet perspicue ex comparatione laicorum cum clericis, dum hos obligant ad erogandum totum superfluum ex fructibus beneficialibus, laicos vero aliquam tantum portionem.

4° Tenentur medici, advocati, etc., operam pauperibus gratis impendere, quia sunt in vera necessitate, nec ab aliis adiuvari possunt. — *S. Thom.* 2. 2. *quaest.* 71, *art.* 1.

5° Non eximuntur a praecepto eleemosynae qui degunt in civitatibus, ubi prohibetur eleemosynae petitio, quia non desunt alia media praecepto satisfaciendi, v. gr., erogando pecuniam collectoribus in Ecclesiis, etc., vel Parochis aut aliis curae indigentium praepositis (*a*). Ubi autem urget praeceptum succurrendi proximo in extrema necessitate, non est exspectanda pauperis petitio.

PUNCTUM II.

De correctione fraterna.

Correctio fraterna est admonitio qua quis ex Caritate alium a peccato revocare conatur (*b*).

(*a*) Ubi interdicitur eleemosynae petitio, pauperes ali publicis stipendiis solent; atque adeo quisquis solvit tributa, iam aliquid in eum finem tribuit, ac praecepto satisfacere sic potest.

(*b*) Fraterna correctio, seu *correptio* (ut mavult S. Thomas, 4. Dist. 19. q. 2. art. 1.) proprie spectat emendationem lapsus praeteriti. Eam autem sic definit (ibid.) S. Doctor: *Correptio fraterna est admonitio fratris de emendatione delictorum fraterna caritate procedens...., et notificatur per tria, quae ibi ponuntur, scilicet actus ipse, cum dicit* admonitio fratris; *finis, cum dicit* de emendatione delictorum; *principium, cum dicit* fraterna caritate procedens.

Cur vocetur *fraterna,* etiam cum fit a praelato, sic egregie S. Doctor (ibid.): *Aliquis, a via rectitudinis discedens, dupliciter potest ad viam reduci.... Uno modo per timorem turpis aut odium ipsius, ut cum quis turpitudinem peccati abominatur et confusionem inde consequentem. Alio modo per timorem et odium tristis, sicut cum quis propter poenas illatas pro peccatis, vel quas timet inferri, resilit a peccato.* Et postquam advertit primum modum magis proprie *correptionem,* alterum vero *correctionem* dici, pergit: *Secundus modus solis praelatis competit, quorum verba vim coactivam habent per inflictionem poenarum; sed primus modus ordinem praelationis non requirit: quamvis etiam praelationis ordo ipsum requirat, quia secundus modus adhiberi non debet, nisi ubi primus locum non habet, etiam*

Principia:

230. — I. Datur verum praeceptum fraternae correctionis. Constat 1° ex lege naturali Caritatis, qua ad proximi mala sublevanda obligamur. — 2° Ex Scriptura sacra, *Eccli.* 19. 14.: *Corripe proximum... ne forte iteret*; et *Matth.* 18. 15.: *Si peccaverit in te frater tuus, vade et corripe eum inter te et ipsum solum. Si te audierit, lucratus eris fratrem tuum.*

II. Ad obligationem strictam huius praecepti requiritur: 1° Ut certo constet de peccato proximi, aut de proximo peccandi periculo (*a*). — 2° Ut affulgeat spes aliqua, imo maior probabilitas emendationis. — 3° Ut non sit alius aeque idoneus qui correpturus credatur. — 4° Ut correctio fieri possit absque gravi incommodo corripientis. — 5° Ut necessaria iudicetur ad delinquentis emendationem, nec spes saltem probabilis sit, eum sponte sua se emendaturum. — *S. Lig. n.* 38. *et seq.*, *aliique communiter.*

---

a praelatis. Et ideo correptio, quando praeter ordinem praelationis fit, vocatur fraterna.

Pulchre etiam reddit S. Doctor rationem, cur *delictorum* potius, quam *peccatorum* emendatio dicatur (ibid. ad 5.): *Nullus movetur ex odio vel timore turpis, nisi ille, cui inest aliqualiter voluntas pulchri et boni: et ideo cum correptio procedat hac via..., proprie illi competit ut corripiatur, qui habet propositum boni, a quo tamen vel propter ignorantiam, vel propter aliquam desidiam avertitur; et ideo magis proprie respicit omissionem, quae etiam in ipsa transgressione considerari potest, quam transgressionis perversitatem: et propter hoc convenientius dicitur delictorum, quam peccatorum emendatio.*

(*a*) Iam adnotatum est, ad fraternam correptionem munus proprie spectare non arcendi delicta futura, sed praeterita emendandi.

Caeterum materia correptionis non modo peccata mortalia possunt esse, sed etiam venialia. Rationes autem, cur rarior quoad venialia sit obligatio, vide apud Laymann (Lib. 2. Tr. 3. Cap. 7. n. 3.). Merito tamen Diana (Tom. 7. Tr. 4. Res. 8.) addit exceptionem, si sermo sit *de Ordinibus religiosis*. Si enim per venialia peccata aut dissolvi, aut etiam valde minui vigor disciplinae videatur, gravis esse poterit obligatio non in praelatis modo, sed etiam in privatis, cum utrique ad gravissimum hoc malum religionis avertendum ex caritate teneantur.

Quaesita :

231. — Quaer. 1° *An sub gravi obliget praeceptum fraternae correctionis?*

Resp. Affirm. per se, si adsint requisitae conditiones, et agatur de materia gravi. Hinc peccare potest graviter, qui ex vano timore ne proximus aliquatenus offendatur, vel ne ipse inde leve patiatur detrimentum, omittit correctionem in re gravi, ubi putat illam esse vere profuturam. — Leviter tamen peccat, qui ex pusillanimitate et verecundia se reputat minus idoneum ad corripiendum. — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 33. *art.* 2. — *S. Lig. n.* 37.

Quaer. 2° *An praeceptum correctionis locum habeat ubi quis ex ignorantia peccat?*

Resp. 1° *Affirm.*, si agatur de ignorantia vincibili, quia haec non excusat a peccato, *iuxta dicta, n.* 14.

Resp. 2° Si vero ignorantia sit invincibilis, non tam agitur de fraterna correctione quam de commonitione, qua proximus de veritate docetur ; siquidem correctio est admonitio fratris de emendatione delictorum. Porro in casu Caritas multipliciter impellere potest, nempe : 1° ob damnum tertii ; 2° ob damnum ipsiusmet ignorantis ; 3° ob scandalum ; 4° ob Dei honorem ; 5° ob Religionis irreverentiam. Quod si nullum damnum, aut incommodum sequeretur, nulla fere aderit obligatio faciendi admonitionem, nisi quoad eos qui ex officio suo alios docere debent, inter quos est etiam Confessarius. Docendi autem sunt tum quia ignorantia est malum ipsius ignorantis, tum quia alia incommoda profluere inde possunt et solent.

Nota. Generatim addunt, etsi fructus non speretur, et ignorantia sit invincibilis, tamen monitionem adhuc fieri debere, si agatur de necessariis necessitate medii, vel de iis quae publicum scandalum praebent, ne scilicet alii putent id licere, quod non corrigitur. — *Scavini.*

232. — Quaer. 3° *Qualis ordo servandus sit in correctione fraterna?*

Resp. Servandus est ordo a Christo ipso assignatus, nisi circumstantiae aliud suadeant. — Hinc : 1° Corripe secreto : *Corripe eum inter te et ipsum solum.* — 2° Coram testibus, si prior admonitio non sufficiat : *Si te non audierit, adhibe tecum unum vel duos.* — 3° Rem deferas ad Superiorem : *Dic Ecclesiae (Matth.* 18. 15. *et seq.).*

Aliquando ordo ille inverti potest et debet, scilicet — 1° si peccatum sit publicum vel mox publicandum; — 2° si sit graviter alteri noxium; — 3° si secreta admonitio non iudicetur profutura; — 4° si praestet rem statim Superiori manifestare; — 5° si delinquens cessit iuri suo, ut fit in variis Ordinibus religiosis (*a*). — *S. Lig. n.* 40. etc.

Resolves:

233. — 1° Correctio fraterna cum vera Caritate etiam quoad modum facienda est; debet igitur esse paterna erga inferiores, benigna inter aequales, et reverentialis erga Superiores (*b*).

2° Privati inter se raro ad correctionem tenentur, *saltem sub gravi,* nisi sint familiariter inter se coniuncti; quia raro omnes requisitae conditiones reperiuntur (*c*); rarius adhuc erga Superiores propter ineptitudinem.

(*a*) Haec iuris proprii cessio, ut non praemonito delinquente res deferre ad Superiorem liceat, opportunissima ac prope necessaria est ad bonum tum commune tum privatorum. Privata enim inter fratres correptio multas difficultates saepius involvit, et spes emendationis non raro est incerta. Porro aut correptionis omissio aut exitus eiusdem incertus grave tum reis tum bono communi nocumentum afferunt: contra vero opera Superioris et certior et efficacior sperari potest.

(*b*) Huc spectat, ut tempus, locus, aliaque adiuncta opportune seligantur. Idcirco non peccat, qui rem ad aliud tempus differat, quando vel commodius vel aeque commode corripere queat, nisi forte ex dilatione grave immineat periculum.

(*c*) Huc faciunt, quae graves DD. tradunt de eo, qui non compescat detrahentes. Qua de re S. Thomas (2. 2. q. 73. art. 4.): *Si non placeat ei peccatum, sed ex timore vel negligentia vel etiam verecundia quadam omittat repellere detrahentem, peccat quidem, sed multo minus quam detrahens, et plerumque venialiter.* Hac autem in re multa discretione utatur confessarius, oportet. Neque enim exigere potest, ut quis detractionem praeoccupet, quando ne satis quidem scit, quo sermo alterius tendat: hoc enim et iniurium alteri foret, et nimis scrupulis obnoxium. Si vero detractio manifeste prodiit, damnum quidem iam vix reparabile est, fraterna vero correptio tunc temporis multo difficilior.

3° Plerumque suadet prudentia, ut omittatur correctio erga eos, quorum indoles est penitus ignota, ne iniquo animo correptionem accipientes fiant deteriores.

4° Scrupulosi ordinarie excusantur a fraterna correctione facienda ; quia aut nimium defatigantur, aut inepti sunt ; scrupulis enim et anxietatibus perturbati, necessaria discretione ad corrigendum carent, et ad causas excusantes attendere non valent.

5° Praelati, Episcopi, Pastores, Magistratus tenentur, etiam cum magno suo incommodo, impedire peccata tum publica, tum occulta subditorum suorum (*a*), quia ex iustitia ad procurandum tuendumque bonum commune obligantur.

6° Tenentur ex officio Superiores invigilare in subditos, et inquirere eorum peccata, non tamen multum de aliquo in particulari, absque dubio positivo, aut ratione speciali (*b*). Nec fa-

---

(*a*) Apposite S. Thomas (2. 2. q. 33. art. 2. ad 3.): *Fraterna correptio omitti potest... meritorie, quando ex charitate aliquis correctionem omittit. Dicit enim Augustinus in I. De Civ. Dei: Si propterea quisque obiurgandis et corripiendis male agentibus parcit, quia opportunum tempus inquiritur, vel iisdem ipsis metuit ne deteriores ex hoc efficiantur,.... non videtur esse cupiditatis occasio, sed consilium charitatis.* Hoc tamen officium, ut ex praemissa definitione patet, proprie ad fraternam correptionem non pertinet.

(*b*) Munus indagandi ad Superiores pertinet, quatenus specialem singulorum et praeterea totius communitatis curam gerunt, nullatenus vero ad officium fraternae correctionis, quae, ut sup. diximus cum S. Thoma, per se fit praeter ordinem praelationis. Bene S. Thomas (2. 2. q. 33. art. 2. ad 4.): *Illa beneficia, quae non debentur certae personae, sed communiter omnibus proximis, sive sint corporalia sive spiritualia, non oportet nos quaerere, quibus impendamus, sed sufficit, quod impendamus eis, qui nobis occurrunt.... Et propter hoc dicit* (Augustinus), *quod admonet nos Dominus noster, non negligere invicem peccata nostra, non quaerendo quid reprehendas, sed videndo quid corrigas. Alioquin efficeremur exploratores vitae aliorum contra id quod dicitur Prov.* 24.: Ne quaeras impietatem in domo iusti, et non vastes requiem eius.

Praeter quam quod vero ista indagatio evaderet onus intolerabile, prout sane ii sentiunt, qui praesunt, *vitiosa est et reprehensibilis* (ut bene monet Diana Tom. 7. Tr. 4. Res. 25. n. 3.) ; *quia generat scandala, et occasionem praebet odiis et dissensionibus. Nam homines moleste ferunt, sua ab aliis facta scrutari, et suapte natura*

cile admittere debent spontaneos accusatores, et multo minus fidem statim illis praebere, quia saepe isti specie boni communis seipsos quaerunt.

7° In communitatibus sub regula viventibus, in collegiis, seminariis, etc., plerumque expedit, ut correctio fiat via denuntiationis ad Superiorem, aut per se, aut per alium (a); nec possunt absolvi sodales aut convictores in eiusmodi denunciationem non consentientes, ubi de gravi damno communitatis agitur. Item de iure naturali denuntiandi sunt Superioribus ecclesiasticis Sacerdotes corruptores, qui magnum fidelibus spirituale damnum inferunt, vel illaturi sunt. — *Ita communiter.*

§. III. *De vitiis Caritati proximi oppositis.*

Praecipua sunt odium, invidia, rixae, scandalum et cooperatio peccatis alienis.

De duobus posterioribus tantum dicemus, cum de aliis iam actum sit alio loco, vel in quinto Decalogi praecepto sit dicendum.

---

talis inquisitio iniuriam infert proximo, cuius honori adversatur et aestimationi, quam de se optimam omnes haberi cupiunt.

(a) Sedulo distinguenda est denuntiatio, quae *evangelica* dicitur, ab altera, quae *iudicialis* appellatur. Prior, quae fraternae correptionis propria est, fit superiori, ut *patri;* et per se primo tendit ad bonum denunciati. Altera vero fit superiori tamquam *iudici*, ut ex cognita causa procedat, et tendit ad bonum aliorum, praesertim commune vel ipsius denunciantis. Porro ubi denunciatio superiori fiat mere ut *patri*, nullatenus potest ut *iudex* procedere.

De hoc S. Thomas (Quodlib. XI. art. 13.): *Si ego scio, quod frater per me corrigetur, tunc non debeo hoc denuntiare praelato. Si autem videtur, quod hoc melius fiat per praelatum, et praelatus nihilo minus sit pius, discretus et spiritualis, non habens rancorem seu odium adversus illum subditum, tunc licite potest hoc denuntiare sibi; et tunc non dicit Ecclesiae, quia non dicit ei sicut praelato, sed sicut personae proficienti ad correptionem proximi et emendam.*

PUNCTUM I.

De scandalo.

SECTIO I.

De scandalo in genere.

234. — Definitio. Scandalum est dictum vel factum minus rectum praebens alicui occasionem ruinae spiritualis.

Divisio. Distinguitur scandalum *directum* vel *indirectum*, prout actio mala alterius vel intenditur, vel quamvis non intendatur, tamen praevidetur saltem in confuso.

Scandalum directum dicitur etiam *diabolicum*, quando intenditur proprie ruina spiritualis proximi. Si vero non intenditur spiritualis ruina alterius, sed solum propriae voluntatis satisfactio, dicitur *simpliciter directum* (*a*).

Theologi communiter distinguunt scandalum *activum* et *passivum*. Scandalum *activum* illud est, cui convenit data definitio. *Passivum* est ipsa ruina spiritualis proximi, atque improprie vocatur scandalum, cum melius dici debeat effectus scandali (*b*).

Scandalum autem potest esse *activum* seu *datum*, quin sit *passivum* seu *acceptum*; quia poni potest actio apta de se ad

---

(*a*) Brevius Suarez (De char. Disp. 10. Sect. 2. n. 1.): *Tribus modis intelligi potest, unum adducere aliquem ad peccandum. Primo, hac intentione directa, ut spiritualiter moriatur, sicut facit daemon. Secundo directe etiam inducendo ad opus, non ut ruat, sed propter utilitatem vel oblectationem aliquam meam. Tertio indirecte tantum, aliquid faciendo, unde ille excitatur ad peccandum.* Primum cum Card. de Lugo (*De Poenit. Disp.* 16. *n.* 157.) dici potest scandalum *directum et formale*; secundum simpliciter *directum*; tertium *indirectum*.

(*b*) *Est advertendum* (inquit Suarez De Char. Disp. 10. Sect. 1. n. 1.), *vulgo solere putari et dici hoc scandalum passivum non tam ruinam spiritualem, quae consistit in peccato, quam veluti admirationem et rumorem, qui excitatur in proximis ex peccato alterius; sed nunquam illud habet propriam rationem scandali, nisi aliquam malitiam includat, quae originem aliquo modo ducat ab illo, qui dedit scandalum, ut colligitur ex Hieronymo . . ., et D. Thoma.*

scandalum, quin subsequatur effectus. Et vice versa potest esse *acceptum*, quin sit *datum*; tunc autem scandalum non proprie tribuendum est actioni proximi, sed potius ignorantiae, imaginationi, aut etiam malitiae illius qui scandalum patitur, vel sine fundamento admittit. Hoc autem dicitur scandalum *pusillorum*, si ex infirmitate vel ignorantia proximi suscipiatur; vocatur vero *pharisaicum*, si ex mera subiecti malitia proveniat. — *S. Lig. n.* 43.

Principia:

235. — I. Scandalum, etiam indirectum, est non solum peccatum grave ex genere suo, sed peccatum malitiae specificae (*a*) maximum et horrendum, cum in gehennam detrudat animas a Christo redemptas. Atque hinc est, ut exclamet Christus Dominus, *Matth.* 18. 7.: *Vae mundo a scandalis... Vae homini illi, per quem scandalum venit.* Maxima igitur cura scandalum etiam indirectum fugiendum est (*b*).

(*a*) Specifica huius peccati ratio est, ut sit contra caritatem, et (ut inquit S. Thomas 2. 2. q. 43. art. 3.) *opponitur directe correctioni fraternae, in qua intenditur specialis nocumenti remotio.* Sunt autem, qui putent, S. Thomam id tenuisse tantum de scandalo *directo,* et quidem quo peccatum alterius intendatur ut malum eius spirituale. Ita Suarez (De carit. disp. 10. sect. 2. n. 4.), qui pro eadem opinione alios e veteribus allegat. Verum illa verba S. Thomae, *Quando aliquis . . . . intendit alium pertrahere ad peccandum,* non significant necessario intentionem pertrahendi ad peccatum, *quatenus est malum spirituale alterius.* Alioqui vero ipse Suarez eundem S. Doctorem (ibid. n. 3.) pro se citat, ubi malitiam scandali propriam cuilibet directo scandalo tribuit.

Hanc autem malitiam inesse etiam scandalo indirecto, communis est doctrina contra nonnullos veteres (apud Suar. l. c. n. 5.), et facile evincitur. Constat enim peccatum aggravari, etiam nova specie, ex nocumento praeviso cum obligatione illud vitandi, etiamsi non sit per se intentum; et evidens est, quia in moralibus voluntarium directum et indirectum ad eandem speciem pertinent.

(*b*) Ne inferas tamen, peccatum scandali semper esse mortale. Peccari enim in hoc venialiter potest non modo ob imperfectionem actus, sed etiam ob materiae parvitatem, si nempe alium inducas tantum ad culpam levem, v. gr., ad mentiendum. Ita S. Thomas

II. Scandalum *pusillorum,* seu infirmorum, vitandum est quoties fieri potest sine gravi incommodo, tum operis indifferentis, tum etiam operis boni non praecepti omissione; quia ex Caritate ruinam pusillorum impedire tenemur cum facile possumus, v. gr., abstinendo ab actione non valde utili, aut eam differendo, vel nostram agendi rationem exponendo etc. (*a*).

III. Scandalum *pharisaicum,* seu *malitiosum,* saltem *ordinarie* (*b*), nec omissione operis boni, nec omissione operis etiam indifferentis, mali speciem non habentis, est necessario vitandum: quia tale scandalum oritur a sola malitia illius qui scan-

---

(2. 2. q. 43. art. 4.): *Si vero intendat inducere proximum ad peccandum venialiter...., est peccatum veniale.* Et hoc quidem, ut habet S. Thomas (l. c.), valet non solum quoad scandalum *indirectum*, sed etiam quod *directum;* et intelligendum est de actu, quatenus spiritualem alterius ruinam inducit. Si enim actus, quo scandalum paritur, *in se* spectetur, profecto (ut bene advertit Sanchez, Moral. Lib. I. cap. 6. n. 11.) fieri poterit, ut opus alioqui per se mortale, tamen leve sit quoad rationem scandali, et viceversa grave sit ratione scandali, licet per se aut leve aut etiam nullimode malum sit, sed solam mali speciem habens; unde illud Pauli (1. Cor. VIII. 13.): *Si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in aeternum.*

(*a*) Cum vere hoc etiam pacto ruinae spiritualis occasio praebeatur proximo, adeo ut aliquo sensu proprio ruina haec causari dicatur; propterea aliis placuit, hoc pusillorum scandalum non *mere acceptum,* sed etiam *datum* nuncupare. Ita Bonac. (De Pecc. disp. 2. q. 4. p. 2. n. 2. 3.). Sanchez (Moral. Lib. I. cap. 6. n. 1.) et alii.

(*b*) Ita Suarez (De Charit. Disp. 10. Sect. 3. n. 9.). *Cum dicitur, pharisaeorum scandalum non esse vitandum, omittendo spiritualia bona, intelligendum est vel regulariter, vel certe in re, nunquam esse omittendum; tamen necessarium esse interdum omittere bonum opus exterius.* Rationem autem reddit (ibid. n. 8.): *Si cura de bono proximi potest obligare ad bonum faciendum, cur non etiam aliquando ad intermittendum? praesertim cum nullo bono spirituali propterea privatur homo: tum quia ista omissio praecipue est necessaria in actu exteriori, in interiori autem desiderio potest retinere fructum et meritum: tum etiam quia hoc ipsum, quod est privare se merito illius operis propter bonum proximi, erit maius meritum, quam ipsum opus bonum. Unde in operibus consilii res est clara.*

datum accipit, ac propterea non est ullo pacto *datum*, sed pure *acceptum*.

Quaesita:

236. QUAER. 1° *An praecepta sint quandoque omittenda propter scandalum pusillorum?*

Resp. 1° *Neg.*, quoad praecepta iuris naturalis negativa, quia haec semper et pro semper obligant, cum opera illis contraria sint intrinsece mala. Affirmativa autem, quae non obligent pro semper, omittere interdum licet, imo opus est (*a*), v. gr., praeceptum corrigendi peccatores, si gravior inde ruina timenda sit; at potius dicendum est, tunc ipsam legem cessare. — *S. Lig. n.* 51.

Resp. 2° Quoad praecepta positiva humana, *controvertitur.* 1ª *Sententia probabilis affirmat*, secluso incommodo gravi, quia praeceptum vitandi scandalum proximi, ut naturale, positivis praeceptis praeferendum est. Hinc mulier sciens se turpiter esse concupiscendam ab aliquo, si ad Missam praeceptam pergat, tenetur eam omittere semel aut iterum, si spes adsit ut deinde scandalum cesset; non tamen pluries, ob incommodum grave, quod inde consequeretur. — *S. Lig. ibid.* — *Suarez.* — *Laymann*, etc. — *Negant* tamen alii non minus probabiliter (*b*). *V. S. Lig. ibid.*

(*a*) Haec regula generalis est; sed (ut advertit Suarez, De Char. Disp. 10. Sect. 3. n. 9.) *tunc oportet in individuo prudenter iudicare, quid magis praeponderet, an ruina proximi vitanda, an opus illud omittendum. Considerandum etiam est, quam grave sit illud praeceptum, quanta necessitas vel utilitas eius, et omnibus consideratis ferendum iudicium, prouti faciendum est, quandocunque res occurrunt ad diversa praecepta spectantes, quae tamen simul fieri nequeunt.* Quae quidem consideranda sunt etiam quando agitur de praeceptis positivis.

(*b*) Negant scilicet, mulierem teneri ad omittendam missam, licet concedant, posse eam omittere. Quod ultimum quidem, nisi id concedant ob probabilitatem oppositae sententiae, difficile videtur. Nam si absit necessitas vitandi scandali, non apparet, cur missae interesse non teneatur. Interim tria adverte: 1.° quaestionem hanc fieri de scandalo, quod aliquis in particulari pati possit, non

Quaer. 2° *An bona temporalia tenearis dimittere ad scandalum evitandum?*

Resp. Neg. ordinarie loquendo, quia Caritas erga proximum non obligat cum tanto incommodo. Hinc non teneris solvere plus aequo operario vel rhedario, licet praevideas, illum secus esse blasphematurum: incommodum enim illud, licet leve in se, saepius occurrere potest, et sic grave in complexu fit; quin imo ad blasphemandum incitamentum saepius id esset (*a*). — *S. Lig. n.* 52.

Quaer. 3° *An in scandalo detur non solum peccatum contra Caritatem, sed etiam contra virtutem ad quam violandam proximus inducitur?*

Resp. 1° *Affirm.,* quoad scandalum *directum.* Quaelibet enim virtus specialiter vetat non solum ne violetur, sed etiam ne quis alium directe inducat ad eam violandam. — *Ita fere omnes.*

Resp. 2° Quidam affirmant etiam quoad scandalum *indirectum.* Melius tamen alii negant cum *Lugo, de Poenit. D.* 16. *n.* 159. Nam secus qui exemplo suo movet alium ad furandum, teneretur ad restitutionem, quod communissime DD. negant (*b*).

237. — Quaer. 4° *An peccans cum complice declarare debeat in confessione circumstantiam sollicitationis?*

---

vero quando generatim timor subeat, ne quis forte scandalizetur; 2.° obligationem eiusmodi vitandi scandali raro contingere, ut notat Suarez (De Char. Disp. 10. Sect. 3. n. 10.); 3.° confessarium in hac opinionum varietate consilia utique praebere, non autem obligationes posse urgere.

(*a*) Ita nec parochus tenetur dimittere quae sibi debentur iure stolae, ad praecavendas nimirum obtrectationes; grave enim non sibi modo, sed et successoribus incommodum inde contingeret; cum pauperibus autem magis expediet, ut eos, a quibus suum ius repetit, eleemosynis deinde adiuvet.

(*b*) Sufficit ergo in confessione exprimere generatim peccatum scandali, neque necesse est speciem peccati innuere, ad quod inducti indirecte alii fuerint. Multo vero minus opus est, ut exprimantur circumstantiae, quae aliorum peccatis forte speciem superaddant, v. gr., num qui induci ad luxuriam turpi sermone aut pictura potuerunt, coniugati sint aut voto adstricti etc. Adde, nec necessarium esse, ubi eodem actu plures scandalizati fuerint, horum numerum exprimere, iuxta ea, quae in Tract. de Peccatis disputata sunt.

Resp. Probabilius neg., quia, posito alterius consensu, sollicitatio non est nisi circumstantia mere aggravans; siquidem complex per consensum fit etiam ipse scandali reus; et proinde peccatum scandali sufficienter accusatur confitendo peccatum tale cum aliis commissum. — *S. Lig. n.* 46. — *Lugo.* — Affirmant tamen *probabiliter Salm.* et alii, qui aiunt actionem inducendi ad peccandum esse peccatum distinctum et speciale (*a*).

QUAER. 5° *An liceat suadere minus malum alicui ad maius determinato?*

Resp. Affirm. probabilius cum *S. Lig. n.* 57. Quidam tamen limitant, si minus malum contineatur aliquo modo in maiori, ut percussio loco occisionis, etc., quae tamen limitatio *S. Alph.* necessaria non videtur (*b*).

QUAER. 6° *An liceat occasionem peccandi permittere, ut reus corrigatur?*

Resp. Affirm., quia permittere non est inducere, et adest ratio sufficiens peccatum permittendi. Hinc a peccato sunt excusandi *per se:* 1° parentes et domini, qui filios vel famulos peccare sinunt, ut opportunum eos corrigendi locum inveniant; — 2° custodes agrorum, vinearum, etc...., qui se abscondunt ut damnificantes capiant, et ab eis poenam exigant. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 58. — *Laymann,* etc.

(*a*) Ista ratio non contradicit primae sententiae; neque enim haec negat, speciale scandali peccatum intercedere; sed affirmat, hoc commune esse utrique peccanti, et ideo in confessione satis exprimi, quando complicitas cum alio exprimitur, v. gr., peccatum fornicationis.

(*b*) Alii excipiunt, si volenti maius damnum uni inferre, suadeas minus damnum inferendum alteri. Ita Sporer (Tr. 4. Cap. 3. n. 27.) post Lugo (de Iust. et Iur. Disp. 19. n. 47.), quibus adhaeret S. Alph. Lib. 3. n. 565. Sed probabilius licere id affirmant Sanchez (De Matr. Lib. 7. Disp. 11. n. 24.), Turrianus (De Fide etc. Disp. 95. dub. 6.) et Vasquez (Opusc. De Scandalo art. 1. dub. 2. n. 14.). *Ratio est* (inquit Vasquez), *quia hoc genus consilii eo tendit formaliter, ne committatur maius peccatum, ex quo fit, ut is, a quo latro furatur illud, quod minus est, non sit rationabiliter invitus de eo, qui consilium praebuit.* Nec valde efficax videtur Lugonis ratio in oppositum, quia scilicet dum hoc furtum, nihil de eo cogitanti proponis, perinde sit ac si portam ei ad furandum aperires. Etenim probandum adhuc superest, in iis adiunctis illicitum esse eo pacto portam aperire.

238. — Quaer. 7° *An liceat etiam occasionem peccati apponere?*

Resp. Controvertitur. — Affirm. probabilius, quia peccans non inducitur in peccatum, sicut non inducitur usurarius, a quo mutuum petitur: ponitur enim actus indifferens cum ratione sufficienti. Hinc *probabiliter* non peccat dominus, qui de industria relinquit appositam clavem arcae, in qua pecunia reconditur, ut fidelitatem famuli dubiam experiatur. — *S. Lig. n.* 28. — *Laymann, Collet,* contra quosdam idcirco negantes, quasi hoc perinde sit ac positive concurrere ad peccatum, eius periculum expresse creando et ad illud inducendo.

Quaer. 8° *Quid de fidelium communicatione cum Iudaeis?*

Resp. Tum ad tuendam christianae Religionis dignitatem, tum ad vitandum quodcumque perversionis periculum, statutum est ab Ecclesia: 1° ne Christiani cum Iudaeis habitent; 2° ne eorum conviviis intersint; 3° ne iisdem famulentur; 4° ne eorum azymis vescantur; 5° ne mulieres christianae lactent Iudaeorum infantes tam in illorum, quam in sua ipsarum domo. (*C. Nullus, C. Omnes, C. Iudaei, et S. Lig. n.* 18. *Pius IV Constit. Cum enim, et S. Cong. Inquisit. die* 15. *Mart.* 1612.).

Attamen, excluso quocumque perversionis periculo, probabiliter non est lethale, imo nulla est culpa, si id fiat rationabili causa. — *S. Lig. l.* 2. *n.* 18. — *V. Casus, n.* 226. *et seq.*

SECTIO II.

De scandalo in particulari.

1° circa luxuriam; 2° circa pravos libros; 3° circa choreas; 4° circa spectacula.

I. *Circa luxuriam.*

239. — Gravissimum scandalum est facere, repraesentare, aut prae se ferre ea quae ad libidinem notabiliter provocant, quia nullum venenum subtilius animae propinari potest.

Hinc gravissimi scandali rei sunt: — 1° qui turpia in comoediis aliisve coetibus repraesentant; — 2° qui cantilenas aut carmina turpia componunt vel canunt; — 3° qui statuas aut imagines obscoenas faciunt vel exponunt; — 4° qui discipulos sibi commissos pravo suo exemplo seducunt. — *S. Lig. n.* 56.

Quaesita:

QUAER. 1° *An peccet graviter foemina nudo pectore incedens?*
Resp. Affirm., si nudatio sit immoderata, seu valde notabilis, non obstante quacumque contraria consuetudine. Si autem non sit ita immoderata, consuetudo facile a peccato gravi excusabit. Consuetudo enim notabiliter vim concupiscentiae minuit, cum assueta minus phantasiam excitent. — *S. Lig. n.* 55. (*a*).

QUAER. 2° *An graviter peccet mulier ornatum gerens superfluum, aut fuco vultum pingens?*

(*a*) Quamquam communissima sit (ut testatur S. Alphonsus Lib. 2. n. 55.) DD. sententia, *non esse damnandam de peccato mortali* moderatam pectoris denudationem, ubi talis vigeat consuetudo; plerumque tamen cuiusmodi sit moderata aut immoderata denudatio, ideo fortasse non dicunt, quod varia pro variis locis consuetudo esse possit. Ea de re sic Caietanus (Sum. V. *Ornatus*): *Qualitas (inordinata) ornatus communiter peccatum inducit veniale, si indecens est ac minus castus, ut ornatus mulierum monstrantium media ubera. Verumtamen ubi consuetus est iam mos, sine peccato videtur.*

Quidquid sit, duo habet S. Alphonsus (l. c.) notatu dignissima. Primum est, *illas foeminas, quae hunc morem alicubi introducant, graviter peccare.* Alterum vero est monitum generale, quod S. Antoninus hisce verbis tradit: *Videtur dicendum, quod ubi in huiusmodi ornatibus Confessor invenit* clare et indubitanter *mortale, talem non absolvat, nisi proponat abstinere a tali crimine. Si vero non potest clare percipere, utrum sit mortale, non videtur tunc praecipitanda sententia (ut dicit Gulielmus speculator in quodam simili), scilicet ut deneget propter hoc absolutionem, vel illi faciat conscientiam de mortali, quia faciendo postea contra illud, etiamsi illud non esset mortale, ei erit mortale, quia omne quod est contra conscientiam, aedificat ad gehennam.... Et cum promptiora sint iura ad solvendum, quam ligandum.... et melius sit Domino reddere rationem de nimia misericordia, quam de nimia severitate, ut dicit Chrysostomus.... potius videtur absolvendum ac divino examini dimittendum. Fateor tamen, quod et praedicatores in praedicando, et Confessores in audientia confessionum debent talia detestari, et persuadere ad dimittendum, cum sint nimia et excessiva, non tamen ita indistincte asserere, esse mortalia.*

Resp. ad 1^m *Neg. per se,* quia ornatus non graviter ex natura sua ad libidinem provocat, quin etiam ad status decorem saepe exigitur (*a*).

Resp. ad 2^m *Neg.* etiam *per se:* id enim venialem labem minime excedit, si ob vanam gloriolam captandam fiat: omni vero peccato carebit, si iusta causa interveniat, v. gr., defectus naturalis tegendus, etc.

QUAER. 3° *An graviter peccet mulier viriles vestes induens?*

Resp. Neg. per se: id enim, si iustam ob causam fiat, omni culpa carere potest; si ob levitatem vel iocum, veniale non excedit, praeciso tamen scandalo aut libidinis periculo. — *S. Lig. de Virt. n.* 32.

(*a*) Consulatur S. Thom. 2. 2. q. 169. art. I., ubi S. Doctor ostendit, in ornatu et virtutem esse posse, et vitium. Virtus quidem inest, si persona moderate se habeat in omnibus secundum consuetudinem patriae, et secundum conditionem ac dignitatem suam: vitium vero tum per excessum tum per defectum.

Speciatim autem de mulierum ornatu ac fucis doctrina S. Thomae ad haec capita revocatur (ex 2. 2. q. 169. art. 2., et Comm. in Isai. cap. 4.): 1.° Mortaliter peccant, si se ornent animo provocandi ad libidinem; 2.° Venialiter peccant, si ornamenta adhibeant mere ex vanitate, levitate, iactantia; 3.° Venialis ex genere suo culpa est, quod ornatus sit superfluus, vel praeter conditionem status, sive per excessum id fiat, sive per defectum; 4.° Nullum per se est peccatum, si consuetudo patriae, et status conditio servetur; 5.° Licite mulieres aliquid ornamenti superaddunt, ut placeant viris vel quos habent vel quos accipere debent; 6.° Fucationes erunt mortale, si adhibeantur ad lasciviam; veniale, si mere ad fingendam pulchritudinem; nullum vero, si ad defectum aliquem occultandum; 7.° A peccato excusantur, quae incedunt capillis non velatis, si id non ex vanitate faciant, sed ex consuetudine, quae alioqui laudabilis non est.

Ad quaestionem vero, an mulier dimittere teneatur ornatum ad vitandum aliorum scandalum, sic ex communi sententia respondet Suarez (De Charit. Disp. 10. Sect. 3. n. 10.): *Si ornatus sit moderatus et decens, per se non tenetur (dimittere) ad vitandum scandalum; quia de se actus non est malus, neque habet per se rationem scandali activi magis quam naturalis pulchritudo, et quia grave esset ad hoc obligare.* Et sane ad vitanda aliorum pericula nemo mulierem obligavit ad propriam faciem deturpandam.

Quaer. 4° *An graviter peccent ii qui larvis aliisve personis utuntur?*

Resp. Neg. per se, modo scilicet eos congressus non adeant, in quibus proxima plerumque peccandi occasio occurrit.

240. — Quaer. 5° *An liceat meretricibus vel concubinariis famulari?*

Resp. ad 1m *Neg.* tum ob scandalum, tum etiam ob maximum lapsus periculum. Si qui vero casus excipiendi fortasse forent, hi ex personarum adiunctis, vel necessitatis gradu diiudicandi erunt.

Resp. ad 2m Permitti quidem potest, si domi non servetur concubina. Secus vero difficiliter, ob grave seductionis periculum, nisi tamen graves vigeant rationes eiusmodi domino inserviendi, vel nisi famuli famulaeque pietate vel annis provectiores existimentur. Verbo: speculativa solutio in his vix tradi potest, sed ex variis rerum adiunctis in praxi repetenda est. — *Ita communiter*, contra *Concina*, qui nullam admittit exceptionem.

Quaer. 6° *An liceat puellae accipere munuscula ab illo, a quo praeter matrimonii finem requiritur et amatur?*

Resp. Neg. ordinarie (*a*), quia munera mutuum amorem maxime excitant ac fovent; fere autem eiusmodi amores aut pravo fine aut certe periculo non carent. Hinc, quoad fieri potest, imperandum puellae ut eiusmodi munuscula restituat, vel pauperibus distribuat, vel flammis comburenda tradat. — *S. Lig. n.* 76. — *Lacroix, l.* 2. *n.* 264.

II. *Circa pravos libros.*

Ex omni scandalorum genere nullum magis execrandum est, quam scandalum ex impiis et obscoenis libris procreatum. Haec est diabolica inventio, omnium efficacissima ad animas turmatim in gehennae barathrum detrudendas. Haec est pestis omnium

(*a*) Dicitur *ordinarie*, quia ad huiusmodi munuscula tum puellis tum viris destinanda subinde etiam honesta amicitia aut benevolentia, quam dotes personae excitant, citra illa pericula impellere solent.

maxime dira et immanis, quae non unam tantum regionem aut aetatem inficit, sed ad universa loca et tempora diffunditur, omniaque innumeris complet stragibus. Quis autem edicere posset horrenda mala, quae Religioni et moribus ex scandalo pravorum librorum velut ex lethali fonte exorta sunt, et quidem usque ad finem mundi propaganda atque multiplicanda?

Satagant igitur et animo mactent ministri Dei, concionatores scilicet et Confessarii, ut totis viribus huic torrenti iniquitatis se opponant, et pereuntes animas e faucibus infernalis abyssi eripiant.

Nunquam igitur permittenda est lectio, impressio et divulgatio librorum Fidei et moribus omnino adversantium, ut patet.

Quaesita:

241. — Quaer. 1° *An typis committi possint libri qui boni partim, partim mali sunt?*

Resp. Neg. generatim loquendo, nisi accurate expurgati fuerint; secus tamen si periculum ex iis reformidandum non adeo grave sit, et magna utilitate ex iis capienda compensari posse videatur. Typographi vero sedulo a doctis peritisque viris, ab ecclesiasticis praesertim Superioribus, exquirant quid in dubiis casibus agendum sit.

Quaer. 2° *An pravi libri interdum vendi possint?*

Resp. Nullo modo indiscriminatim vendi possunt, cuilibet scilicet emptori, ut patet. Quandoque tamen vendi possunt viris prudentibus ac doctis, qui huiusmodi libros utiliter legere possunt, v. gr., ad eos confutandos, etc. Excipe libros prorsus obscoenos, qui radicitus sunt exstirpandi.

Quaer. 3° *Quid de donatione aut locatione pravorum librorum?*

Resp. Idem generatim dicendum, debita proportione servata, ac de ipsa eorum venditione, quia omnia haec corruptelarum plena sunt. — *Gousset, l.* 1. *n.* 392.

Quaer. 4° *An eiusmodi libri domino reddi possint.*

Resp. Neg., nisi prudens timor cuiuspiam gravis incommodi aliter suadeat. Hoc ex principiis quae tradidimus, sua sponte defluit. Grave autem incommodum censendum est, si graves rixas, blasphemias, odia, aliaque eiusmodi a domino pertimescas. Levis contristatio, vel etiam timor dissolvendae amici-

tiae non censeretur sane ratio, saltem plerumque, pravos libros amico reddendi (*a*).

De prohibitione librorum dicemus in Tract. de Censuris.

III. *De choreis.*

242. — Choreae vel saltationes, prout vulgo fiunt, periculi et scandali plenae sunt, innumerasque animas diaboli laqueis irretiunt; et in hoc ludendi genus unanimiter invehuntur sancti Patres. Attamen choreae non aeque omnes idem malum aut periculum praeferunt.

Principia:

I. Choreae, *per se,* etiam inter diversi sexus personas, non sunt illicitae, si fiant honesto modo, id est, remoto omni tactu, gestu, aut actu impudico. Ratio est, quia choreae per se indifferentes sunt, nec ulla lege prohibentur. — *Ita communiter* (*b*). *S. Lig. l.* 3. *n.* 429.

II. Choreae inhonestae ratione nuditatum, modi saltandi, verborum, gestuum, cantuum, possunt esse graviter illicitae, ut patet. Inter illas autem a multis recensentur saltationes recentiores, quae gallice dicuntur: *la Walse, la Polka, le Galop,* et aliae istis similes. At Confessarii erit iudicare de particularibus casibus ex modo, circumstantiis, gravitate motivi, etc.

III. In praxi generatim choreae quaelibet inter personas diversi sexus impediendae sunt, quantum fieri potest; quia, prout haberi solent, plerumque periculosae sunt. Hinc Parochi et Confessarii subditos et poenitentes ab illis, quantum fieri potest, avertere debent. — *Ita communiter* nostrae aetatis Doctores, et animarum directores.

(*a*) Haec paulo duriora videri merito possunt, ut facile patet ex iis, quae inferius de cooperatione ad malum dicentur. Nec valet paritas cum casu reddendi gladium illi, qui interfecturus alium sit; nam suus huic gladius nec penitus nec perpetuo adimitur, et gravissimum caeteroqui adest tertii damnum prorsus impediendum.

(*b*) Confer doctrinam S. Thomae, quam superius attulimus in notis ad n. 32. Quaer. 7.

Resolves:

243. — 1° Qui ita infirmi sunt, ut grave peccandi periculum subeant in saltationibus, ab iis sub peccato mortali abstinere debent; nisi forte aliquando quaedam necessitas urgeat, et saltem probabiliter absit consensus periculum.

2° Modeste saltare vel choreis honestis adesse ex quadam necessitate, vel ex status sui decentia, sine probabili peccandi periculo, nullum est peccatum; quia datur ratio sufficiens peccata aliorum, si quae sint, permittendi. Hinc excusantur a peccato, decenter saltando, puellae matrimonio destinatae, quae a choreis in domo paterna, vel apud vicinos aut cognatos ductis, abesse non possunt, vel saltationem recusare nequeunt, quin derideantur, vel parentibus aut sponsis ipsas requirentibus displiceant.

3° Imo interesse choreis honestis, etiam absque necessitate, secluso tamen periculo ac notabili scandalo, et in eis decenter saltare, non solum non est mortale, sed facile etiam omni peccato vacare potest. Inveniuntur enim aliquando viri, et non raro mulieres, quibus etiam in choreis inter personas diversi sexus, nullum aut valde remotum periculum creatur. Tales autem, quamvis a saltationibus dissuadendi sint, tamen imprudenter ab illis promissio vitandi choreas sub denegatione absolutionis exigeretur (*a*). — *Bouvier.*

Quaesita:

244. — Quaer. 1° *An haberi tamquam licitae possint choreae cum larvis?*

Resp. Neg., generatim loquendo. Experientia enim constat, huiusmodi ludos illecebras esse ad libidinem, et causam efficacem impudicitiae (*b*). Attende tamen ad varias circumstantias,

---

(*a*) In eiusmodi adiunctis non modo imprudenter, sed et iniuste atque adeo non sine gravi peccato absolutio negaretur; neque enim absolutio, cum poenitens adest rite dispositus, actus est liberalitatis, quem pro lubito suo confessarius aut tribuere possit aut recusare.

(*b*) Larvae nimirum subinde locum praebent effraeni licentiae, quam alioqui verecundia prohiberet.

et ad rationem maioris vel minoris periculi, quod in iis reperiri potest.

Quaer. 2° *An possint absolvi qui nolunt promittere, se choreas derelicturos esse?*

Resp. 1° *Neg.*, si illis sit occasio peccandi proxima, idest si indiscriminatim choreis etiam inhonestis interesse velint. Impossibile enim est generatim, ut quis saepe versetur in istis consortiis levissimae et corruptissimae iuventutis utriusque sexus, quin impura contagione inficiatur, et pereat. — *Ita communiter.*

Resp. 2° *Affirm.* generatim, si tantum choreis honestis intersint, v. gr., in extraordinariis oblectationibus auctoritate publica celebratis; vel in nuptiis cognatorum aut amicorum, vel etiam die festo Patroni loci; saltem a Confessario prudenter dissimulandum erit in huiusmodi casibus, qui impediri nequeunt. Idcirco tales poenitentes a Sacramentis nullatenus removendi sunt. — *Ita Bouvier, de VI praecept. c.* 4. *art.* 3. *et alii.*

Quaer. 3° *An possint absolvi facile qui ducunt choreas interdum inter cognatos et amicos?*

Resp. Affirm., saltem generatim loquendo, si choreae fiant sub oculis parentum piorum, aut aliorum qui aetate et moribus sint conspicui. Tales enim ludi non videntur per se graviter periculosi; et aliunde vix aut ne vix quidem impediri possunt, praesertim cum nullam mali speciem prae se ferant. Excipe, nisi alicui etiam ibi proxima adsit peccandi occasio.

Quaer. 4° *An, vel quaenam sit culpa apprehendere manum mulieris in choreis?*

Resp. Si apprehendatur leviter, de more, in choreis honestis, nulla est *per se* culpa, aut ad summum venialis est, quia in hoc generatim nullum vel leve periculum libidinis adest. — *Ita S. Lig. cum aliis, l.* 4. *n.* 429.

Si autem affectu pravo manus mulieris apprehenderetur, aut perstringeretur, culpa levis aut gravis foret pro affectus pravitate, aut etiam pro minori maiorive periculo consensus in peccatum.

245. — Quaer. 5° *An publice in praedicatione choreas reprehendere expediat?*

Resp. Neg. generatim in iis locis ubi sunt in usu, et reputantur quid indifferens; quia nihil proficeret concionator, et saltantes a concionibus simul et a Sacramentis averteret. Expedit igitur ut concionatores, praesertim Parochi, agant *indirecte* tantum

in choreas, et *directe* in peccata, quae in eis committi solent. Caveant autem ne imprudenter notis infamiae afficiant tum saltantes, tum alios ad choreas concurrentes, nec minitentur, tales tempore Paschali ad sacram mensam non fore admittendos. — *V. Casus, n.* 223. *et seq.*

IV. *De spectaculis.*

246. De spectaculis, seu ludis quae per mimos sive per histriones repraesentari solent, idem fere dicendum erit ac de choreis. Quare haec pauca subiicere sufficiat.

Principia:

I. Spectacula *per se* non sunt mala, nec proinde illicita; nulli enim legi, nec naturali, nec positivae, sive divinae, sive humanae, adversantur. Unde, si res turpes in eis non repraesentarentur, et aliunde abessent circumstantiae libidini fomentum praebentes, nullatenus reprobandae forent. — *Ita communiter.* — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 168. *art.* 3. (*a*).

II. Spectacula in quibus repraesentantur res notabiliter turpes, vel in quibus apparent personae diversi sexus notabiliter

---

(*a*) Ita S. Thomas (l. c. ad 3.) de re ipsa, et de iis, qui illi deserviunt: *Dicendum, quod ludus est necessarius ad conversationem humanae vitae. Ad omnia autem, quae sunt utilia conversationi humanae, deputari possunt aliqua officia licita: et ideo etiam officium histrionum, quod ordinatur ad solatium hominibus exhibendum, non est secundum se illicitum, nec sunt in statu peccati, dummodo moderate ludo utantur, idest, non utendo aliquibus illicitis verbis, vel factis ad ludum, et non adhibendo ludum negotiis et temporibus indebitis. Et quamvis in rebus humanis non utantur alio officio per comparationem ad alios homines, tamen per comparationem ad seipsos et ad Deum alias habent seriosas et virtuosas operationes (puta dum orant, et suas passiones et operationes componunt, et quandoque etiam pauperibus eleemosynas largiuntur). Unde illi, qui moderate eis subveniunt, non peccant, sed iuste faciunt, mercedem ministerii eorum eis tribuendo. Si qui autem superflue sua in tales consumunt, vel etiam sustentant illos histriones, qui illicitis ludis utuntur, peccant, quasi eos in peccato foventes.*

indecentes, generatim loquendo, graviter illicita sunt, quia tam actoribus quam spectatoribus noxia sunt.

Attamen cum illicitum generatim non sit, iusta et proportionata exstante causa, alicui se periculo exponere, praesertim si salutaribus praesidiis quis, uti par est, se communiat; idcirco excusari possunt tum milites qui adesse tenentur ad invigilandum, tum servi, qui gravem indignationem dominorum paterentur, si adesse renuerent, etc. — *Scavini.*

Resolves:

247. — 1° Non peccat mortaliter qui, praeciso scandalo, interest comoediae non graviter turpi; nisi propriam fragilitatem expertus sit, seu nisi experientia sciat se huiusmodi ludis vehementer ad libidinem cum proximo consensus periculo commoveri, nempe nisi spectaculum sit ipsi proxima peccandi occasio. — *S. Lig. de VI praec. n.* 427.

2° Si in comoediis repraesentarentur res notabiliter turpes, aut turpi modo, mortale quidem esset illas spectare ob delectationem consurgentem ex ipsis rebus turpibus; veniale autem ob curiositatem tantum aut ob vanum solatium, secluso periculo consensus in turpem delectationem (*S. Lig. ibid.*), quod facile aderit in adolescentibus, vel in aliis parum timoratae conscientiae, aut nisi adsit scandalum; et ideo merito docet *Bened. XIV.* Clericos et Religiosos non posse comoediis turpibus interesse sine scandalo gravi. — *S. Lig. Hom. apost. Tract.* 9. n. 10.

3° Merito *Holzman* et *Lacroix*, propter scandalum aliorum, damnant de mortali eos qui pecunia aut plausu cooperantur ad comoedias notabiliter turpes; eosque qui eas impedire tenentur, et cum commode possint, non impediunt; et a *fortiori* eos, qui illas repraesentant. — *S. Lig. ibid. in op. magno* [1].

1 Olim de iure particulari in nonnullis Galliae locis comoedi excommunicationem incurrebant; sed huiusmodi censura non amplius agnoscitur, ut declaravit Concilium Provinciae Rhemensis anni 1850, tit. 7. c. 7.

PUNCTUM II.

De cooperatione.

SECTIO I.

De cooperatione in genere.

248. — Definitio. Cooperatio in genere est concursus cum alio principaliter agente. — Prout autem Caritati adversari potest, est participatio quaedam ad actionem pravam alterius.

Divisio. Distinguitur cooperatio:

1° *Immediata* vel *mediata,* prout cooperans agit cum peccante in ipso actu peccati, vel ponit alias actiones cum peccato alterius connexionem aliquam habentes.

2° *Proxima* vel *remota,* prout actio cooperantis propius vel remotius cum prava alterius actione connectitur.

3° *Positiva* vel *negativa*, prout cooperans vel ponit aliquam actionem in peccatum alterius influentem, v. gr., eum adiuvando, vel omittit actum debitum, v. gr., si non obstet, dum obstare deberet.

4° *Formalis,* quae concurrit ad malam voluntatem alterius, et nequit esse absque peccato; vel *materialis,* quae concurrit tantum ad malam actionem alterius, sine intentione cooperandi.

Datur etiam cooperatio *directa* vel *indirecta, physica* vel *moralis,* ut dictum est, ubi de voluntario in se et in causa: *De Act. hum. n.* 5. *et* 7.

Cooperatio fit praecipue novem modis, scilicet: iubendo, consulendo, consentiendo, laudando, recursum praebendo, participando in actione vel emolumento, silendo, non obstando, non manifestando. Hinc versiculi :

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Vide dicenda in *Tractatu de Iustitia.*

Principia:

I. Certum est, nunquam licere cooperationem formalem, cum talis cooperatio moraliter influat in peccatum alterius, et proinde sit illius causa moralis. — *S. Lig. n.* 63.

II. Cooperatio materialis licita est, dummodo actio sit per se bona vel saltem indifferens, adsitque causa iusta et proportionata ad gravitatem peccati alterius, et ad proximitatem concursus qui praestatur in peccati exsecutione. Ratio est, quia, cum tu praestas actionem indifferentem sine prava intentione, si alter illa abuti voluerit ad suum peccatum exsequendum, non teneris nisi ex Caritate illud impedire; et quia Caritas non obligat cum gravi incommodo, ideo ponens tuam cooperationem cum iusta causa non peccas: tunc enim peccatum illius non provenit ex tua cooperatione, sed ex malitia ipsius, qui tua actione abutitur. — *S. Lig. ibid.* — *Vid. de Actibus humanis, n.* 9.

Resolves:

249. — 1° Nunquam peti potest quod sine peccato concedi nequit (*a*), ut violatio obligationis alicuius, v. gr., a notario aliquid officio suo oppositum.

2° Non licet obscoena pingere; nec licet furi terga servare, quia est influere in pravam furis voluntatem (*b*). — *S. Lig. n.* 571.

3° Licet petere mutuum ab usurario, Sacramenta ab indigno ministro, iuramentum ab eo qui forte peieraturus est, modo adsit gravis causa. — *S. Lig. n.* 77. 79.

4° Eo maior requiritur ratio ad cooperandum, quo propinquior et maior est cooperatio, — quo probabilior et peior est effectus secuturus, — quo probabilius est, te non cooperante, alterum non peccaturum, — quo magis peccatum iustitiae vel Caritati repugnat.

(*a*) Intellige, quando malitia se tenet ex parte actus, non autem si mere ex parte agentis, uti patet ex Resol. 3.

(*b*) Primum exemplum revoca potius ad generalem doctrinam de scandalo; et dein excipe, si quid eiusmodi pingi necesse sit, v. gr., ad scientiae anatomicae aut obstetriciae praesidium. Alterum exemplum supponit commune cum fure consilium; alioquin enim alteri advigilare et eumdem monere sunt actus per se indifferentes et proinde ad cooperationem materialem revocari possent.

SECTIO II.

De cooperatione in particulari.

Scilicet, praecipue: 1° quoad famulos; 2° quoad operarios; 3° quoad mercatores; 4° quoad caupones,

Ex principiis supra positis plerumque colligi potest, quandonam famuli et alii modo memorati peccatis dominorum, sociorum, aut aliorum cooperari possint, vel non. Plura tamen dubia ad maiorem rerum perspicuitatem solvenda sunt. Hinc:

I. *Quoad famulos.*

250. — Quaer. 1° *An possit famulus, metu mortis aut mutilationis, subiicere humeros hero ad fornicandum ascendenti?*

Resp. Affirm. probabilius, quia non ponit actionem intrinsece malam. — *S. Lig. n.* 66. 68. Sed tenetur postea domini sui domum deserere, si aliud simile timeat. — *Scavini.* Idem resolve in similibus.

Quaer. 2° *An liceat famulo ostium domus meretrici aperire?*

Resp. Communius affirmant, modo, ipso non aperiente, adsit alius qui aperiat. — *S. Lig. n.* 66. Haec circumstantia enim cooperationem satis remotam facit.

Plures tamen contendunt prohibitum esse in omni casu ostium meretrici aperire, et innituntur propositione sequenti 51., ab Innoc. XI damnata: *Famulus qui, submissis humeris, scienter adiuvat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam virginem, et multoties ei subservit, deferendo scalam, aperiendo ianuam, aut quid simile cooperando, non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detrimenti, puta ne a domino male tractetur, ne torvis oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* — Sed evidenter haec verba *aperiendo ianuam* intelligi debent de apertione violenta domus alienae, ut ex contextu patet. Praeterea, damnabilis est haec propositio, quae cooperationem levissima etiam de causa permittebat, scilicet ne famulus torvis etiam oculis aspiceretur.

In civitatibus, in quibus vitandi maioris mali causa permissum est usurarios vel meretrices degere, licet domum hisce locare, maxime si alii conductores desint, aut illis alias aedes

conducere facile sit; nisi tamen meretrices graviter noceant vicinis honestis, vel ob situm domicilii maiorem ansam ad peccandum praebeant. — *S. Lig. n.* 70.

251. — QUAER. 3° *An possit famulus ratione famulatus sternere equum domini ad peccandum profecturi, vel eum comitari?*

Resp. Non videtur quidem illicitum, si famulus tantum equum sternat, quia in hoc non videtur magis peccato domini cooperari, quam aperiendo ostium meretrici (*a*). Sed ei non permittendum foret comitari herum ad locum ubi peccatum est patrandum, sine ratione gravis damni subeundi, quia propior est cooperatio. — *S. Lig. n.* 64., *et in Retract. n.* 10. (*b*).

Non licet autem famulo herum ad peccandum comitari, si hic animosior ex comitatu redderetur, ut habet *S. Lig. n.* 64. —

(*a*) Sternere equum domino perinde habere se ad peccatum eius videtur, ac ipsi domo egressuro calceamenta aut pileum porrigere.

(*b*) S. Alphonsus id non absolute, sed solum tamquam probabilius affirmat, inquiens: *Probabilius non sufficit ad id sola ratio famulatus, etiam si sine famuli ope herus adiret; saltem requiritur metus gravis. Ita Sanchez Dec. Lib. I. Cap.* 7. *n.* 22., *Viva in Prop.* 51. *Innoc. XI. n.* 5., *Salmant. Tract.* 21. *Cap.* 8. *n.* 72. Caeterum nec Sanchez, nec Salmanticenses habent reipsa doctrinam, quam eorum nomine hic tradit S. Alphonsus; sed supponunt, heri peccatum, famulo non comitante, fuisse vitandum. Ita Sanchez (l. c.): *Deducitur, posse famulos sternere equum, herum comitari et exspectare (quando non custodiae causa, ut num. seq. dicemus), quamvis norint, ipsum ad fornicandum abire. Quia ministeria haec ex se sunt indifferentia, nec exhibentur a famulis, ut pravae intentioni domini conniveant, sed urgente necessitate obsequendi hero rem indifferentem praecipienti. Sic Angles, Navar., Manuel. . . . At communem obsequii rationem famulos non excusare censeo, quando herus ille peccatum vitaret, famulo non sternente equum aut non comitante. Tunc enim amplior causa desideraretur, qualis esset non posse commode id obsequium domino denegari, et fore molestum ac noxium famulo ob id dominum deserere.* — Salmanticenses vero (l. c.): *Licitum est famulis.... dominum ad concubinae domum comitari, quando etiam famulo non comite, herus adiret, nec ex eo animosior reddatur; quia tunc est merus comitatus. At vero si herus famulum comitem adhiberet, ut securius et liberius peccaret, . . . esset omnino illicitum; quia tunc iam influeret proxime in peccatum. Vid. Sanch. et Diana. . . .* Nec ratio ergo nec auctoritas A. doctrinae suffragatur; nam et Viva, a S. Alphonso allegatus, fallaci tantummodo Sanchezii citationi innititur.

Excusandus autem est famulus, quoties non est certus de pravo animo domini sui. — *Vogler*, etc.

Quaer. 4° *An liceat famulo dona meretrici deferre?*

Resp. Neg. saltem sine causa valde gravi, quia est cooperatio proxima, cum haec munera apta sint ad libidinem fovendam (*a*). — ***Ita communiter.*** Imo hoc intrinsece malum reputat *S. Lig. n.* 65.; quia per se turpem amorem fovent. Sed probabilius contradicit *Viva* cum *aliis.*

Quaer. 5° *An liceat famulo litteras amatorias concubinae domini sui deferre?*

Resp. Neg., nisi adsit ratio valde gravis. Imo, iuxta *S. Lig. n.* 68., nunquam licet, etiam posita gravissima causa, quia hoc, ait, intrinsece malum est (*b*) ; oppositum tamen docet *Vogler* cum aliis. Caeterum famulus non tenetur inquirere quid in litteris contineatur.

Nota. **Quae de famulis dicta sunt, plerumque aliis inferioribus, aut subditis, v. gr., filiis, uxoribus, etc..., applicanda sunt.**

II. *Quoad operarios.*

252. — Quaer. 1° *An liceat operariis theatra aedificare, ornare*, etc...?

(*a*) Sporer contra excusat hos famulos (de V. Praecepto Cap. 1. n. 99.), *quia* (inquit) *ex una parte illi ex officio et conditione sua tenentur dominis servire et obsequi ; ex altera vero parte cooperatio ad peccatum mere materialis est, et tantum remota.* Neque verum id est, quod A. innuit, oppositam sententiam communiter doceri. Nam S. Alphonsus pro ea neminem allegat praeter Concinam, cuius ratio ab omnibus reiicitur.

(*b*) Quod subinde alias, etiam nunc S. Alphonso contigit, ut fallacibus abduceretur allegationibus, quos apud Salmanticenses et Dominicum Viva reperit. Neque enim vel unus e doctoribus, quos Salmanticenses et Viva promunt, reipsa doctrinam iis limitibus circumscriptam tradunt. Sic, v. gr., Sanchez, quem hi omnes allegant, post multa concludit (Dec. Lib. 1. Cap. 7. n. 26.): *Quare tunc hi famuli censentur et vere sunt lenones, quando pravam heri intentionem iuvantes haec ministeria exhibent, ut communiter evenit ; secus, quando bona intentione ac proprii damni notabilis vitandi necessitate coacti.*

Resp. 1° Quoad aedificationem, videtur licere generatim absque gravi ratione, quia licitum est Principibus spectacula permittere.

Resp. 2° Quoad ornamenta et alias actiones ab operariis praestandas, pariter licitum videtur, si haec in se honesta sint, quia cooperatio videtur adeo remota, ut non sit peccaminosa.

QUAER. 2° *An liceat operariis aedificare templa haereticorum?*

Resp. 1° *Neg.* absolute, si hoc postuletur ab haereticis in odium Religionis.

Resp. 2° *Affirm.* in alia hypothesi, si gravis causa urgeat, secluso tamen scandalo et quovis religionis contemptu (*a*).

QUAER. 3° *An liceat conficere statuas falsorum deorum?*

Resp. 1° *Affirm.*, si hae non debeant adhiberi ad falsum cultum, sed ad ornamentum platearum, aedificiorum, etc.

Resp. 2° *Neg.* omnino, si sint pagano tradendae....., etc. — *S. Lig. n.* 69.

253. — QUAER. 4° *An liceat captivis christianis ex gravi metu remigare in triremibus infidelium contra catholicos?*

Resp. Affirm., nam non faciunt quid intrinsece malum, nec Christianis proxime perniciosum ; aliunde ex gravissima causa ad remigandum impelluntur, ut patet. — *S. Lig. n.* 73, etc.

QUAER. 5° *An liceat aliquando pravis libris edendis cooperari?*

Resp. 1° Generatim non videtur licitum esse immediate cooperari impressioni talium librorum, v. gr., typos ordinare, chartam typis apponere, impressionem dirigere, etc..., quia hoc intrinsece malum est. Attamen in casu gravissimi detrimenti ad breve tempus tale quidpiam materialiter praestari posse indicat *Layman, de Caritate c.* 13. *n.* 4.

Resp. 2° Licet autem gravi de causa cooperari mediate, seu remote, v. gr., atramentum vel chartam praeparare aut libros impressos ordinare. *Ita communiter.*

(*a*) De hac re Laymann (Lib. 2. Cap. 13. n. 4.): *Fas est Iudaeorum synagogas, haereticorum templa, permittente legitimo magistratu, restaurare aut aedificare : de quibus videri potest Navarrus Lib.* 5. *Consil.* 1. *De Iudaeis.* Et hunc sequutus videtur S. Alphonsus (Lib. 2. n. 72.), sicut et Croix (Lib. 2. n. 250.), cum Busembaum eandem ex Laymann doctrinam afferenti nullam adiiciunt animadversionem.

III. *Quoad mercatores.*

Regulae:

254. — *Prima.* Licet vendere res indifferentes, aut quae bonum usum facile habere possunt, si venditor nihil sciat de mala intentione emptoris, quia malum non est praesumendum.

Secunda. Non licet vendere res indifferentes, quando certo cognoscitur, emptorem illis male usurum esse, nisi denegari absque gravi incommodo non possint.

Tertia. Non licet vendere res, quae ex institutione sua, vel usu sint destinatae ad malum, nisi in casu particulari constet abesse periculum abusus, vel nisi gravis et proportionata ratio excuset. — *Vogler*, *n.* 315..., etc.

Resolves:

1° Licet artificibus vel mercatoribus vendere aleas, gladios, fucos..., etc., etsi plurimi his abutantur, quia haec non ordinantur per se ad peccatum, imo saepe bono usui inserviunt, nec simpliciter impediri possunt. — *S. Lig. n.* 71., *et in Retr. n.* 14.

2° Licet vendere ornamenta honesta puellae, quibus forte sit abusura, praesertim si ab aliis aeque emeret; secus tamen si ipsi venditori constaret de abusu futuro, nisi alioqui notabile damnum pateretur (*a*). — *S. Lig. n.* 71. — *Vide Sanchez, de praeceptis Decalogi, l.* 1. *c.* 7. *n.* 12., ubi scite advertit solu-

---

(*a*) Doctrina hisce verbis concepta prorsus singularis est, neque praesidium habet ex iis, quae S. Alph. disputat lib. 2. n. 47. (ad quem locum remittit), neque verum est, ipsam tradi a Palao aut Suarez, qui pro ea solent allegari. Communis doctrina sic a Croix exponitur (Lib. 2. n. 263.): *Non peccat, qui vendit ornamenta puellae, per illa sollicitaturae alios ad peccatum, quae ornamenta venderentur ab alio. Ita Sanchez, Navar., Azor, Bonac., Diana. . . Ratio est, partim quia illa venditio est quid indifferens et remote se habens ad peccatum; partim etiam quia si vendens peccaret, ideo esset, quia non impedit peccatum proximi; atqui, licet non venderet, non ideo impediret, alius enim esset, qui venderet. Ergo vendendo non peccat.*

tionem harum quaestionum ex consideratione multarum circumstantiarum pendere (*a*).

3° Licet vendere carnes diebus abstinentiae et tempore Quadragesimae, quia venditor de rationibus ementium iudicare nequit, nec pertinet ad ipsum de illis inquirere. — *Lacroix, n.* 258.

(*a*) Egregia sane sunt, quae habet Sanchez, ex quibus discere est, quam multa sint, quae sedula indigent consideratione, ut quaestiones, in hac re tam multiplices et variae, rite definiantur. Distinctis itaque tum iis, quae solum ad malum deservire possunt, tum iis, quorum usus est ad bonum ac malum indifferens, de hisce ita disserit Sanchez (In Decal. Lib. 1. C. 7. n. 12.): *Non eadem causa erit semper sufficiens ad horum indifferentium ministrationem excusandam. Ratio colligitur ex dictis. Nam cum obligatio illam vitandi consurgat ex obligatione virtutis, cui peccatum illud proximi, cui ea occasio datur, opponitur, et obligatio omnium virtutum non sit aequalis, sed quaedam magis alia obliget; nec occasiones sint pares, quia quaedam sunt magis indifferentes et remotius se habent ad malum abusum, quaedam autem proximius ad illum accedunt, et maiorem in se malitiam continent; insuper nec praeparatio abusuri ad malum usum est semper aequalis, sed aliquando magis, aliquando minus paratus est; nec spes, fore ut ipse desistat a pravo abusu, est semper aequalis, me non ministrante: ideo non semper aequalis causa erit proportionata ad hanc ministrationem excusandam, sed quandoque maior, quandoque minor necessaria erit. Quare nulla certa quantitatis huius causae regula praescribi potest, sed ea prudentis arbitrio remittenda est. Quo autem id arbitrium prudens sit, debet attendere, tanto maiorem causam requiri, quanto peccatum, ad quod illa ministratio occasionem dat, est gravius; et quanto proximius attingit illud, seu de se est magis ad malum determinata; et quanto certior est effectus peccati; et quanto probabilius est, fore ut id peccatum impediatur, hoc non ministrante. Itaque summopere observandum est, urgentiorem causam desiderari, quae suppeditantem haec indifferentia excuset, quando abusus est contra iustitiam, et talem, quae merito praeferri possit damno alterius. Et ratio est, quia maiori vinculo tenetur quis peccata alterius, quae sunt contra iustitiam, vitare, quam quae contra solam charitatem. Quippe in illis innocens invitus damnum patitur; in his autem solus peccans detrimentum spirituale patitur, idque propria voluntate. Quod idem detrimentum spirituale subit, quando peccat contra iustitiam. Atque ita bene Azor, lib. 8. Tom. I. c. 22. q. 6., et cap. 24. q. 14. censet*

4° Non licet vendere venenum, nisi moraliter constet emptorem illo bene usurum, v. gr., ad confectionem colorum, medicinae, etc...; quia maxima sequeretur pernicies generis humani, si hoc promiscue liceret. — *Vogler, n.* 316.

IV. *Quoad caupones.*

255. — Quaer. 1° *An liceat cauponibus dare vinum iis qui praevidentur se inebriaturi?*

Resp. Non licet sine gravi ratione, ut patet. Licet autem ob metum gravis alicuius damni, v. gr., saevitiarum, rixarum, etc...; quia Caritas non obligat, ut alterum a peccato avertamus cum gravi incommodo. Item ad praecavendas blasphemias, quae sunt graviora mala. — *S. Lig. n.* 69. — *Billuart, de Scandalo, art.* 6.

Quaer. 2° *An liceat cauponibus dare carnes diebus prohibitis?*

Resp. 1° Non licet proprio motu sine ratione sufficienti, seu nisi metus damni gravis urgeat.

2° Licet vero communiter, quando carnes petuntur, nisi petitio fiat in contemptum Religionis, quia difficilius esset inquirere de rationibus cuiusque petentis. — *Bouvier, de praec. Ecclesiae, c.* 3. *art.* 5. — *Gousset, n.* 303.

3° Imo licet generatim cauponibus, apud quos divertunt rhedae publicae, mensam cibis licitis et illicitis struere; quia, cum constet plerosque carnes esse petituros, non videtur necessarium a singulis petere, quid velint. — *Gousset, ibid.*

256. — Quaer. 3° *Quomodo agendum cum cauponibus, qui choreas in aedibus admittunt, ut plures alliciant hospites?*

Resp. Generatim ab hoc avertendi sunt caupones, in quantum fieri potest; quia plerumque choreae, praesertim quae in cauponis habentur, minus honeste fiunt, et multis peccatis occasionem praebent. Attamen non semper iis neganda esset absolutio, sed spectandae erunt circumstantiae et modus ordinarius, quo istae choréae fiunt.

---

esse causam iustam vendendi indifferentia, quae non ex se proxime attingunt malum usum, et quando ille non est contra iustitiam, iacturam, quam quis patitur, si res suas, quas venales habet, minime vendat.

QUAER. 4° *An liceat dominis hospitiorum, quae vulgo* CAFÉS *dicuntur, quaevis folia publica hospitibus legenda proponere?*

Resp. 1° Non possunt admittere ea, quae evidenter et ordinarie sunt Religioni et bonis moribus adversa, etiamsi hospites ad ipsos confluere propterea desinant.

Resp. 2° Possunt admittere ea omnia quae de rebus mere politicis tractant (*a*). Nec videntur teneri ad reiiciendum folium aliquod, ex eo quod interdum aliquid minus rectum ratione Fidei contineat, modo generatim Religioni non adversetur.

(*a*) Subintellige, nisi ipsa de rebus politicis tractatio bonis moribus adversetur; quod sane contingeret, si falsa atque adeo noxia principia aut palam propugnarentur, aut subinferrentur callide, vel si legitima cuiusvis impugnarentur iura, vel populi ad odia, inobedientiam etc. excitarentur.

FINIS TRACTATUS DE VIRTUTIBUS.

TRACTATUS

DE PRAECEPTIS DECALOGI

Sicut Symbolum epitome est credendorum, ita Decalogus agendorum. Comprehendit enim decem praecepta a Deo in monte Sinai Moysi tradita, in quibus omnia hominis officia, quae naturalis lex praescribit, plus minusve aperte continentur. Tria priora Deum immediate respiciunt, caetera ad proximum referuntur.

DE I. DECALOGI PRAECEPTO

« Ego sum Dominus Deus tuus... : non habebis Deos alienos. » *Exod.* 20. 2.

Hoc praeceptum, qua affirmativum, praescribit in primis actus virtutis Religionis, quibus Divinitati debitus cultus tribuendus est; qua negativum, prohibet vitia Religioni opposita.

CAPUT I.

DE ACTIBUS VIRTUTIS RELIGIONIS.

Actus praecipui Religionis sunt adoratio, oratio, sacrificium, votum, iuramentum, et sanctificatio quorumdam dierum... De tribus ultimis dicetur *in* 2° *et* 3° *praecepto*. De sacrificio, in *Tract. de Eucharistia.* Hic igitur tantum de adoratione et oratione.

ARTICULUS I.

DE ADORATIONE.

257. — Adoratio *latius* sumpta est cultus alicui exhibitus ob eius dignitatem, seu est actus, quo quis propriam subiectionem alteri exhibet in testificationem ipsius excellentiae. Sic dicun-

tur aliquo modo adorari Principes et alii in honoribus constituti; item ii qui ab aliis specialiter diliguntur.

Adoratio vero *strictius* sumpta est honor Deo exhibitus propter summam eius excellentiam, supremumque dominium.

Hinc distinguitur cultus:

1° *Latriae*, qui soli Deo exhiberi potest ob supremum eius dominium in omnes creaturas.

2° *Hyperduliae*, qui B. Mariae Virgini tribuitur.

3° *Duliae*, qui Angelis et aliis Sanctis convenit.

Cultus latriae Deo debetur: 1° de iure naturali ob summam eius maiestatem, ac supremum in creaturas dominium; 2° de iure divino positivo, ut evincitur ex innumeris sanctae Scripturae textibus, v. gr., *Matth.* 4. 10.: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.*

Cultus vel est directus vel relativus, prout vel Deo ipsi aut Sanctis defertur, vel imaginibus aut iis, quae cum illis specialem habent relationem.

Adnotanda:

De Cultu et Reliquiis Sanctorum.

258. — Homines qui e vita cesserunt cum magna sanctitatis fama, cultu solemni et pubblico honorari nequeunt, nisi in album Sanctorum vel Beatorum a Summo Pontifice adnumerati fuerint. Est autem cultus publicus ille, qui nomine Ecclesiae vel tanquam ab ea institutus exhibetur; privatus vero qui ex privata tantum devotione procedit, etiamsi coram aliis fiat. — Hinc non licet Ecclesias aut altaria in Ecclesiis erigere in honorem Sanctorum non canonizatorum, vel saltem non beatificatorum. Nec licet eos publice invocare in litaniis, neque eorum Reliquias, sive imagines publice venerandas exponere, vel in processionibus circumferre. Licet tamen has imagines vel Reliquias asservare privatim, eas reverenter osculari, etc., quia talis cultus est omnino privatus.

1° Reliquiae Sanctorum novae non sunt publicae venerationi exponendae, nisi Episcopus eas recognoverit. *Ita Conc. Trid. sess.* 25. *de invocatione, veneratione et Reliquiis Sanctorum.*

2° Non possunt apponi aureolae, seu radii imaginibus defunctorum, licet ut Sancti communiter habeantur, nisi ab Ecclesia beatificati fuerint; neque lampades ad eorum sepulcra appendere licet. — *V. Casus, n.* 247.

NOTA. Reliquiae ex vera cruce D. N. reponi non debent promiscue cum aliis Sanctorum Reliquiis, sed in thecis separatis collocandae sunt. Constat ex responso S. Congreg. de Indulgentiis sacrisque Reliquiis ad Illustriss. *D. Bouvier,* Episc. Cenomanensem, die 22 Febr. 1847. — *Vide folium: l'Ami de la Religion,* 21 *Septembre* 1847.

ARTICULUS II.

DE ORATIONE.

259. — DEFINITIO. Oratio *latius* sumpta est elevatio mentis ad Deum, seu quivis pius animae affectus in Deum et in supernaturalia. In sensu autem *strictiori,* est petitio decentium a Deo. — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 83. *art.* 1. — *S. Lig. in princ. huius Tract.*

DIVISIO. Est 1° *mentalis* vel *vocalis,* prout sola mente peragitur, vel mentis conceptus etiam ore exprimuntur; — 2° *privata* vel *publica,* prout fit a persona privata et privato nomine, vel in communitate aut auctoritate et nomine Ecclesiae.

Principia:

I. Oratio est omnibus adultis necessaria necessitate praecepti, imo probabilius necessitate medii. — 1° Evincitur ex innumeris sanctae Scripturae locis, v. gr., *Matth.* 14. 38.: *Vigilate et orate.* — *Luc.* 18. 1.: *Oportet semper orare et non deficere.* — 2° Ex eo quod oratio sit medium ordinarium a Deo statutum ad gratias necessarias obtinendas: *Petite, et accipietis. Ioan.* 16. 24. — *S. Lig. l.* 3. *n.* 1.

II. Praeceptum orandi obligat frequenter, ut patet ex citatis testibus, non tamen sine intermissione, quod humanae imbecillitati impossibile est. — Verba igitur, *Oportet semper orare,* significant, ex communi Doctorum interpretatione, frequenter orandum esse tempore opportuno, et nunquam cessandum ex taedio, torpore, animi deiectione; vel etiam actiones nostras generatim ad Deum esse dirigendas.

III. Oratio debitis peracta conditionibus efficaciam habet infallibilem ex Christi promissione. *Luc.* 11. 10. : *Omnis qui petit, accipit,* etc. — *Ioan.* 16. 23. : *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.*

Conditiones autem requisitae sunt ut, fiat 1° pie, devote et attente; — 2° cum perseverantia; — 3° cum humilitate et fiducia; — 4° de rebus necessariis vel utilibus.

Nota. Temporalia non debent postulari nisi cum conditione saltem implicita, nempe quatenus ad animae salutem conferre possunt.

260. — Quaer. 1° *Quandonam urgeat praeceptum orationis?*

Resp. 1° Urget *per se* frequenter, ita ut non possit omitti per notabile tempus sine peccato; communius, tempus mensis unius notabile reputatur. — *Suarez, Lessius,* etc. Rigidiores dicunt sufficere hebdomadam ad gravem culpam. Laxiores vero annum integrum requirunt (*a*). Caeterum Confessarius, ut habent

---

(*a*) Distinguendum est, quando ad orandum homo teneatur vi alterius praecepti, v. gr., si opus sit ad tentationem vincendam, ad disponendum se ad iustificationem etc., et quando ex solo iure naturae seu praecepto religionis obligetur.

Quoad primum ex communi doctrina peccat quisquis orandi necessitatem tunc advertens, negligit orationem; quae tamen omissio non habet malitiam distinctam ab eo peccato, in quod lapsus sit, idque ex generali principio de reatu omissi medii, quod necessarium fuerit ad peccatum aliquod cavendum.

Quoad alterum vero, cum DD. omnes ex iure naturae aliquando orandum esse affirment, nihil tamen penes eos incertius, quam praecepti huius implendi tempus. Plerique fatentur ingenue tempus frequentiae determinari satis non posse, prout etiam de praeceptis charitatis aut poenitentiae dici solet (Vid. Struggl. Tr. 5. q. 1. n. 23., qui hanc sententiam dicit *communem Theologorum*). — Quidam, praeter tempus primi usus rationis et articuli mortis, exigunt, ut saltem semel in anno orandum sit. Ita cum aliis Salmanticenses (Tr. 21. cap. 9. n. 17.). — Quidam obligationem hanc urgere opinantur singulis mensibus, nihil tamen *de levitate aut gravitate* huius obligationis addentes. Ita Bonacina (De Hor. Can. Disp. 1. q. 2. p. 1. n. 12.), Suarez (De Orat. lib. 1. cap. 30. n. 16.), licet dubitanter loquatur (ait enim: *non permittenda dilatio unius anni, nec fortasse unius mensis),* et Lessius (De Iust. et Iur. Lib. 2. cap. 37. n. 12.), qui tamen nec firmus in eo est, dum scribit, *ad mensem unum vel*

Doctores, magis sollicitus esse debet in declaranda frequenter orandi necessitate, quam in determinanda omissae orationis gravitate.

Resp. 2° Urget *per accidens* 1° in gravi tentatione quae alio modo facile repelli non possit; 2° in manifesto mortis periculo; 3° in publicis calamitatibus; 4° quoties aliud praeceptum est adimplendum, ad quod oratio est necessaria, v. gr., si Sacramenta sint recipienda; 5° quoties aliquod auxilium divinum speciale videtur nobis necessarium.

261. — Quaer. 2° *An peccet qui omittit preces matutinas aut vespertinas?*

Resp. Neg. praecise *per se,* si interdum tantum omittantur. Ratio est, quia nulla est lex quae determinatas preces singulis diebus et certis horis praecipiat. Quidam tamen advertunt, raro aliquam abesse negligentiae et acediae culpam.

---

alterum; et horum (Suarezii et Lessii) opinionem praedictis verbis conceptam *satis rationabilem* dixit Ioannes a S. Thoma (2. 2. q. 83. art. III. n. 6.). — Ulterius progressus hanc menstruam obligationem dixit *gravem* Palaus (Tr. 7. Disp. 1. p. 8. n. 3.), cui male Ioannem a S. Thoma associarunt Salmanticenses (l. c.), et illum opinando (*autumarem,* ait) sequutus est Roncaglia (Tr. 7. Q. 1. cap. 1. q. VII.); quamquam Palai opinio vix huc pertineat, cum de oratione *ad vincendas tentationes necessaria* expresse disserat. — Quidam alii denique hoc praeceptum urgere dixerunt singulis hebdomadis, rati scilicet vix satisfieri praecepto audiendi missam, nisi aliqua oratione addita, posse: quae opinio praeterquam ad rem non facit, quia de oratione, uti medio ad aliud praeceptum servandum, disserit, communiter tum quoad se, tum quoad rationem allatam reiicitur.

Concludamus huc revocando principium ab omnibus admissum, nempe non esse asserendam *gravem culpam aut obligationem,* nisi manifesta et evidens ratio postulet; atqui eiusmodi rationem, quoad hebdomadarias aut menstruas obligationes graves, deesse manifeste patet, quippe quam videre nemo adhuc potuit. Adde et implexissimam deinde quaestionem, quid ad gravem culpam vitandam opus sit, sufficiatne semel dixisse: *Deus adiuva me,* aut quid aliud? Merito igitur A. monet, confessarium magis inculcandae necessitati frequenter orandi, quam determinandae omissionis gravitati insistere debere.

Caeterum in praxi excusari prorsus non possunt, qui illas saepius omittunt, tum quia forte minime orant alio tempore, aliove modo, et sic orationis praecepto aliquando deerunt; tum quia ob pericula, quae quotidie occurrunt, neglecta oratione in plura peccata labentur.

QUAER. 3° *Quomodo peccet voluntarie distractus in oratione?*

Resp. Per se peccat venialiter, quoties voluntarie sine iusta ratione distrahitur, etiamsi oratio fiat absque obligatione, quia aliquam irreverentiam Deo irrogat. — *Elbel, n.* 419.

262. — QUAER. 4° *Pro quibus sit orandum?*

Resp. 1° Pro nobismetipsis (iuxta 1^{am} Caritatis regulam); 2° pro omnibus hominibus viatoribus, etiam infidelibus; 3° pro animabus in purgatorio detentis. Eruitur 1° ex lege generali Caritatis; 2° ex verbis *D. Pauli,* 1. *Tim.* 2. 1.: *Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus, pro regibus,* etc.....; nec excipiendi sunt inimici, ut patet ex verbis Christi, *Matth.* 5. 44.: *Orate pro persequentibus et calumniantibus vos* (*a*).

QUAER. 5° *Quosnam praeter Deum orare possumus?*

Resp. Beatam Virg. Mariam, ut mediatricem nostram; Angelos ut custodes hominum; omnes Sanctos et amicos Dei, ut intercessores nostros apud Deum. Invocatio autem Sanctorum est de consilio, non vero de praecepto, cum *Trid.*, *sess.* 25., dicat tantum « esse bonum et utile eos invocare ». Valde tamem salutis suae incuriosus videretur ille, qui nunquam B. V. Mariam invocaret, quandoquidem peculiari ac mirabili providentia mediatrix nostra constituta sit.

NOTA. Infantes baptizati, et ante usum rationis defuncti, invocari possunt privatim; idem probabilius dicendum de animabus in Purgatorio detentis iuxta *Less. Bellarm. Bonac. Elbel* . . . contra nonnullos.

(*a*) Huic muneri pro omnibus orandi facit satis, qui in precibus, quae non pro se tantum funduntur, cuiusmodi sunt *oratio dominica, salutatio angelica* etc., neminem positive excludit, licet in particulari memoriam aliorum nullam adhibeat.

CAPUT II.

DE VITIIS RELIGIONI OPPOSITIS.

Vitia Religioni opposita sunt; 1° superstitio per excessum; 2° irreligiositas per defectum.

ARTICULUS I.

DE SUPERSTITIONE.

Superstitio est vitium Religioni oppositum per excessum, quo vel vero Deo exhibetur cultus indebitus, vel creaturae cultus soli Deo debitus. Ita communiter ex S. Thoma 2. 2. q. 92. art. 1. (*a*).

§. I. *De idololatria.*

263. — Idololatria est actio, qua cultus soli Deo debitus creaturae tribuitur; id vero fit non tantum sacrificio, sed quovis honoris signo, quo quis creaturae tamquam Deo se submittere intendit, v. gr., genuflexione. *S. Lig. n.* 12.

Idololatria duplex distinguitur, scilicet:

1° *Materialis* sive *simulata,* cum quis sine affectu interno, ex gravi metu, cultum idolo exhibet. Diceretur etiam materialis si procederet ex errore invincibili, v. gr., si quis putans falso hostiam esse consecratam, eam adoraret. In 1° casu esset peccatum mortale; in 2° nullum, ut patet.

2° *Formalis* et *propria,* quae fit 1° adorando creaturam tanquam Deum; 2° exhibendo cultum daemoni vel alteri creaturae

---

(*a*) Ita S. Thomas: *Superstitio est vitium religioni oppositum secundum excessum; non quia plus exhibeat in cultum divinum, quam vera religio; sed quia exhibet cultum divinum vel cui non debet, vel eo modo, quo non debet.* Sicut autem superstitio virtuti religionis opponitur *secundum excessum,* ita aliud vitium eidem virtuti opponitur *secundum defectum,* nempe irreligiositas, de qua Auctor in seq. articulo.

quasi Deo, aut saltem ex animo aliquid a tali creatura obtinendi, quod a solo Deo postulari potest (*a*). — *S. Lig. n.* 13.

§. II. *De vana observantia.*

264. — Vana observantia est superstitio, qua media improportionata et a Deo non instituta adhibentur ad certum effectum obtinendum.

Triplicis est generis, scilicet:

1° Ars *notoria*, seu ars acquirendi scientiam sine labore (*b*).
2° Ars *sanitatum*, seu ars sanandi variis signis vel rebus sacris.
3° Observantia *eventuum*, qua ex consideratione alicuius eventus fortuiti coniicitur quid faustum vel infaustum futurum sit. — *S. Lig. n.* 14.

Principia:

I. Vana observantia est peccatum grave, quia honorem divinum creaturae tribuit, ab ea exspectando quod a solo Deo ex-

---

(*a*) Clarius alii hic distinguunt idololatriam perfectam et imperfectam. *Perfectam* dicunt, quae infidelitatem presse sumptam, errorem nempe intellectus adnexum habet, atque adeo creaturae cultum exhibet, quia ipsi divinitatem tribuit. *Imperfectam* vero, quae non ex errore, sed aut ex odio in Deum, aut cupiditate aliquid obtinendi, daemoni aut alteri creaturae cultum externum, tamquam Deo, exhibet.

Extra controversiam autem est penes omnes quamlibet idololatriam, sive perfecta sit sive imperfecta, sive etiam tantum simulata et externa, quando scilicet quis non ex errore aut mala voluntate, sed mere ex timore, v. gr., tyranni, cultum idolo ceu Deo exhibet, esse peccatum mortale.

(*b*) Differt *ars notoria* a *divinatione*, quod mediis improportionatis haec quorundam occultorum notitiam ac praedictionem, illa vero directe scientiae infusionem quaerat. Observantia vero eventuum quamquam, ut ait S. Thomas (2. 2. q. 96. art. 3.) *quodammodo pertineat ad divinationem, quae fit per astra, secundum quae distinguebantur dies fausti et infausti;* adest tamen discrimen, *quod huiusmodi observationes sunt sine ratione et arte; unde sunt magis vanae et superstitiosae.* Adde ex eodem S. Thoma (In Galat. cap. IV. Lect. IV.), quod observantia eventuum spectet ad proprios actus secundum vana indicia disponendos: divinatio vera speculativam occultorum notitiam magis intendat.

spectari debet; et quia in pacto implicito cum daemone nititur (*a*). Veniale tamen saepe esse potest ex imperfectione actus, ex simplicitate, ex ignorantia aliqua vel ex timiditate, ut evenit praesertim inter rudes in observantia eventuum. — *S. Lig. n.* 15.

II. Vana observantia praesertim dignoscitur: 1° ex insufficientia causae ad effectum naturaliter producendum; 2° ex adiunctione vanae vel falsae circumstantiae ut necessario requisitae; 3° ex infallibilitate, quae tribuitur mediis nullo modo infallibilibus. — *S. Lig. n.* 16.

III. In dubio an effectus proveniant a causa naturali vel a daemone, tribui possunt viribus naturae, et proinde licitum est illos procurare, quia non constat rem esse malam; consulto tamen praemittitur protestatio contra quemlibet daemonis interventum. — In dubio (*b*) autem an effectus a daemone vel a Deo producantur, si certo constet eos a causa naturali provenire non posse, daemoni tribuendi sunt, nisi sanctitas operantis vel alia clara indicia contrarium persuadeant, quia temerarium est putare, fieri semper miracula. Unde non licet tunc experiri, utrum effectus sit secuturus, necne. — *S. Lig. n.* 20. — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 96. *art.* 1. *et alii communiter.*

Resolves:

265. — 1° Superstitionis rei sunt, qui gestant ligaturas quibusdam characteribus consignatas; qui certa invocant nomina ignota, aut certum adhibent numerum crucium vel orationum ad sananda vulnera, ad se invulnerabiles efficiendos . . . . etc. — *S. Lig. n.* 17.

2° Item qui gestant quasdam orationes ad *S. Birgittam* aut alias preces, effectum omnino infallibilem ex ipsis exspectan-

---

(*a*) Ex communi Theologorum vana observantia alia fit cum expressa, alia cum tacita daemonis invocatione. Prior contingit, cum quis procurare aliquid per media inordinata volens, daemonis opem expresse invocat aut desiderat, sive id cum pacto fiat, sive sine pacto. Posterior vero, cum quis media adhibet inordinata, quae neque per se neque ex Dei institutione virtutem efficiendi illud habent, quod quaeritur.

(*b*) Dubium ex sensu scholae *strictum* intellige, quando scilicet nulla probabilis seu prudens ratio adest de virium naturalium insufficientia, aut daemonis interventu.

tes. — Non autem vituperandi sunt, imo admodum laudandi, qui numismata pia, sacras effigies aut venerandas Reliquias Sanctorum gestant cum fide ac fiducia auxilium divinum specialiter se impetraturos esse. — *S. Lig. ibid.*

3° Item rei sunt superstitionis qui aliquos dies tanquam faustos, alios vero infaustos habent, ita ut actiones suas inde dirigant, vel qui ad morbos expellendos requirunt herbas tali festo collectas . . . . etc. — *S. Lig. ibid.*

4° Non est vero superstitiosum observare lunam aut tempora aptiora colligendis herbis, caedendis arboribus, etc. . . . , nec res sacras, aut verba S. Scripturae gestare, ad honorem Dei vel Sanctorum et ad ipsorum auxilium implorandum. Item nec recitare certum numerum orationum, nec facere ea omnia, quae devotionem augere possunt, modo vis infallibilis ipsis non tribuatur. — *S. Lig. ibid.*

5° Nec ullatenus superstitiosum, imo valde religiosum ac pium est recitare preces novemdiales, aut toties preces iterare in cultum D. N. vel B. Virginis, alicuiusve Sancti, modo vis *infallibilis* tali numero, certae diei, aut fixo tempori non annectatur. — *S. Lig. ibid.* — *V. Casus, n.* 253.

§. III. *De divinatione.*

266. — Definitio. Divinatio est inquisitio occultorum ope daemonis.

Divisio. Est 1° *expressa,* si fiat per invocationem expressam daemonis; 2° *tacita,* si illa invocatio sit tantum in mediis improportionatis (*a*).

(*a*) Nimirum non requiritur, ut daemon aliquando pactus sit, se ad usum cuiuspiam vani medii concursurum : eo enim ipso, quod quis vanis utitur, daemon se immiscet, licet praeter intentionem utentis sit eiusdem operam invocare. Neque is excusatur, qui talia media credit utilia propter experientias: quippe has daemon procurat, ut homines paulatim illaqueet, et ad similia usurpanda inducat. Conf. Sanchez in Decal. Lib. 2. Cap. 38. Et haec quidem etiam quoad vanam observantiam retinenda sunt. Ex quorum sane oblivione factum est, ut in iudicio de quibusdam *magnetismi* (ut vocant) phaenomenis ferendo nostris hisce diebus pueriliter quidam desi-

Varia distinguuntur divinationis genera, scilicet praesertim 1° Astrologia iudiciaria, ex astris ; — 2° Augurium, ex garritu avium ; — 3° Auspicium, ex earum volatu ; — 4° Aruspicium, ex visceribus animalium ; — 5° Chiromantia, ex lineis manus ; — 6° Geomantia, ex signis in terra ; — 7° Omen, ex fortuito casu ; — 8° Necromantia, ex invocatione mortui ; — 9° Oniromantia, ex somniis ; — 10° Sortilegium, ex sortibus ; — 11° Oraculum, ex idolis ; — 12° Vaticinium, ex vatibus aut chartis. — *S. Lig. n.* 5-6.

Principia :

267. — I. Divinationi tribuendum est quidquid occulti cognoscitur alio modo quam per revelationem, aut per media naturalia ; non enim aliud datur medium res occultas investigandi. — In dubio autem utrum cognitio ex mediis naturalibus oriatur, nec ne, vel a bono an a malo spiritu, applicandae sunt regulae supra de vana observantia expositae.

II. Divinatio expressa nunquam a mortali excusari potest, ne per ignorantiam quidem, quia patet omnibus pactum cum daemone esse quid gravissime illicitum.

Constat aperte ex Scriptura sacra. Sic enim *Deut.* 18. 10. . *Nec inveniatur in te qui ariolos sciscitetur, et observet somnia atque auguria. Nec sit incantator, neque qui pythones consulat, nec divinos, aut quaerat a mortuis veritatem : omnia haec abominatur Dominus.* — Et *Levit.* 20. 6. : *Anima quae declinaverit ad magos, et fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, et interficiam de medio populi mei.*

III. Divinatio autem tacita aliquando a mortali excusari potest ob simplicitatem vel ignorantiam, ob defectum fidei *certae* medio improportionato adhibitae. — *S. Lig. n.* 7. — *Voit, n.* 416.

---

puerint, et imprudentissime vel haeserint incerti vel etiam culpae cuiusvis expers id pronunciaverint, quod vel puer primis catecheseos rudimentis imbutus diabolicae fraudi manifeste adscribendum pronunciasset.

Resolves:

268. — 1° Non vacat culpa gravi, qui utens mediis improportionatis ad aliquam cognitionem, protestatur se nullum cum daemone commercium intendere; agit enim contra suam protestationem, et daemonem implicite invocat, cum nec Deus, nec Angeli talibus se immisceant. — Secus tamen in dubio, an effectus habeatur a causa naturali, ut de vana observantia dictum est. — *S. Lig. n.* 8. — *Lacroix,* — *Bonacina,* etc.

2° Distinguendi sunt sedulo effectus naturales a liberis; priores enim saepe coniici possunt, ut ex aliquo cantu et volatu avium, aut siderum aspectu coniicitur tempestas, pluvia vel coeli serenitas, etc.; experientia enim constat, inter haec naturalem adesse connexionem; secus vero de posterioribus dicendum ob rationem oppositam.

3° Indoles aut animi status interdum aliquo modo ex colore vultus vel aliis signis externis coniici potest, etsi in praxi plerumque a talibus coniecturis sit abstinendum ob iudicii temerarii periculum; actus vero liberi, sive praeteriti sive futuri, nunquam certo cognosci possunt.

4° Peccant graviter, qui de fortuna seu vita sua futura a vatibus inquirunt (gallice: *faire dire sa bonne fortune,* ou *sa bonne aventure; faire tirer les cartes);* nisi ex simplicitate, ioco aut curiositatis causa agant, quin fidem dictis adhibeant. — *S. Lig. n.* 10. — *Sanchez,* etc. — Si tamen serio faciat vates, difficile a cooperatione graviter culpabili excusari possunt. — *Ita Reuter, n.* 43.

Quaesita:

269. — Quaer. 1° *An aliquando licitus sit usus sortium?*

Resp. 1° Sortes *divisoriae,* quibus decernitur quid cuique sit tribuendum in litibus dirimendis, vel rebus distribuendis, certo licitae sunt, siquidem omni prorsus superstitione vacant.

Resp. 2° Sortes *consultoriae,* quibus indagatur divina voluntas ut sciatur quid sit agendum, non sunt licitae, nisi fiant speciali Dei impulsu, aut agatur de gravi negotio in quo aliud consilium desit. Ratio est quia, ex ordinaria providentia non

vult Deus, ut ita inquiratur de sua voluntate; sed ad viros prudentes, vel Superiores ecclesiasticos recurrendum est.

Resp. 3° Sortes *divinatoriae,* quibus rei occultae manifestatio inquiritur, v. gr., ex iactu taxillorum, etc...., sunt semper graviter illicitae, utpote tacitam saltem daemonis invocationem continentes. Huiusmodi superstitio proprie *sortilegium* nuncupatur, quo nomine etiam alia superstitionum genera vulgo veniunt. — *S. Lig. n.* 10.

270. — Quaer. 2° *An liceat futura ex somniis coniicere?*

Resp. Neg. ordinarie, quia somnia fere omnia ex causis naturalibus proveniunt: v. gr., ex humorum commotione, etc.... Aliunde somnia a Deo immissa rarissima sunt, et coniunguntur signis, per quae a somniis naturalibus vel diabolicis certo secerni possint. *S. Lig. n.* 9. — *Tamburinus* etc.

Quaer. 3° *An licitus sit usus virgae divinatoriae?*

Resp. 1° Certo est damnandus quoties virga movetur, vel non movetur ad meram intentionem eius, qui eam manu premit, nec movetur in conspectu alterius rei non quaesitae, licet eiusdem sit naturae. Nulla enim est proportio inter rem naturalem et hominis intentionem. Hinc graviter peccant qui virga utuntur ad furem quaerendum, vel ad lapidem agri limitem detegendum.

Resp. 2° Non videtur certo damnandus usus virgae ad detegendas aquas vel metalla, si virga super haec in omni casu aeque moveatur sive quaerantur, sive non quaerantur, modo fiat protestatio contra diabolicam operationem quae forte adesse potest, excludaturque omnis animus superstitiosus. — *Ita communius recentiores* contra *S. Lig. n.* 8, ubi usum virgae divinatoriae in omni casu reprobat. — *V. Casus, n.* 263 *et seq.*

§. IV. *De magia et maleficio.*

271. — I. Magia *late* sumpta, seu magia *naturalis*, vel *artificialis*, quae magia *alba* vocatur, est ars mira faciendi, saltem apparenter, per causas naturales aut hominis industriam, absque ullo daemonis ministerio.

Magia, *stricte* dicta, est ars mira faciendi, quae licet non supernaturalia sint, vires tamen hominis superant, et proinde ope solius daemonis explicite vel implicite invocati fieri possunt.

II. Maleficium est ars nocendi daemonis interventu.

Duplex distinguitur, scilicet *amatorium* et *veneficum*. Maleficium *amatorium,* seu *philtrum,* est ars diabolica, qua lubricus

amor vel odium in aliqua persona erga aliam vehementer excitatur. — Maleficium *veneficum* est praecise ars proximo nocendi ope daemonis, idque variis modis, v. gr., morbis, hebetudine, etc. — *S. Lig. n.* 23.

Maleficium vulgo vocatur *sortilegium,* ex eo quod per illud sors mala iniiciatur iis, contra quos vindicta, per operationem diabolicam, exercetur. Hinc in Iure canonico et in historia ecclesiastica magi et sagae *sortiarii* et *sortiariae* vocantur.

Resolves:

272. 1° Magia non differt a vana observantia nisi in eo quod eius effectus sint magis miri, v. gr., immutatio corporum, etc... Specie autem morali nec a vana observantia differt, nec a divinatione; quia parvi refert, utrum a daemone occultorum notitia aut effectus mirandi petantur.

2° Maleficium autem differt specie ab aliis superstitionibus ex eo quod, praeter peccatum Religioni oppositum, damnum proximi inducat.

3° Maleficium *amatorium* non inducit necessario ad patrandum luxuriae peccatum; non enim tollit libertatem, sed ad libidinem tantummodo vehementer excitat erga aliquam personam determinatam, phantasiam immutando et vividius excitando, pulchriores species exhibendo, humores libidinosos commovendo. — *Reuter.* — *S. Lig. n.* 23.

QUAER. *An peti possit a mago ut maleficium tollat?*

Resp. Neg., nisi rationabiliter praesumi possit, illud mediis naturalibus auferendum esse. *Ita communiter Theologi.* — *S. Lig. n.* 24. *et* 25.

NOTA 1° Magi et malefici incurrunt excommunicationem in *Bulla Coenae*, si in illis coniungatur haeresis formalis, quod facile evenit, v. gr., quando miscent res sacras, diabolum ceu Deum adorant, vel consulunt de iis quae solus Deus nosse potest, etc. — Incurrunt etiam excommunicationem, seclusa haeresi. Constat ex c. *Si quis ariolos*, sed probabiliter est tantum ferendae sententiae. In veteri Testamento malefici morte plectebantur. *Exod.* 22. 18. : *Maleficos non patieris vivere.*

NOTA 2° Parochi, concionatores et catechistae cavere sedulo debent ne fideles alloquantur de variis sortilegiis et superstitionibus vulgo incognitis, sed brevem habeant sermonem tantum de iis, quae in illa regione nota sunt, ne ea edoceant potius quam ab iis avertant.

APPENDIX I.

DE TABULIS ROTANTIBUS (*Tables tournantes*).

273. — Paucis abhinc annis [1] in America primum, subinde in Europa tota, necnon in orbe terrarum universo, percrebuere *tabularum rotantium* stupendissima portenta. In principio visae sunt tabulae aut etiam res aliae mobiles quaecumque in gyrum versari, dum extremo circumstantium digito connexo tangerentur. Mox autem tabulae, uno vel altero pede in altum sublato, terram percutientes, et certis signis responsa interrogantibus exhibentes, apparuere. Nec multo post, variis postulatis de rebus prorsus incognitis, aut futuris, aut etiam extra praesentem vitam peractis in subiecto papyro cum aptato calamo scribentes satisfecere.

Tunc attoniti viri pii, qui primum forte in tabulis rotantibus phaenomenon mere physicum inesse existimaverant, diabolicum opus, infernalemque divinationem indubie agnoverunt. Nec interiecta mora, praxis ista tabulas interrogandi a pluribus Episcopis, ut superstitionibus et periculis plena, damnata fuit.

274. — Re quidem vera, quidquid sit de motu simplici tabularum, qui physicus aliquando videri potuit (*a*), modo impe-

---

(*a*) Quod quidam inquirere, imo et omnes ingenii vires eo conferre voluerint, ut causae alicui naturali, si qua inveniri posset, haec phaenomena adsignarent, laudi id tribui forte potuit. At vero quod serio eiusmodi effectus demum attribuerint viribus e digitorum extremitate exsertis sive ob insensibiles nervorum impulsus, sive ob arteriae motum, sive ob somniatam aliquam vim magneticam (quae sane omnia vel ipsi dein repudiarunt, qui per inanes coniecturas ea primi excogitaverant), et quod non pauci alioquin cordati uti aliqualiter plausibilia admittere ista visi fuerint, hoc enimvero doloris ne, an pudoris plus nostrae aetati conciliet, incertum sane est. Hisce profecto vanis phantasiis reipsa debetur, quod eiusmodi praestigias non eo, quo par erat, horrore vulgus exceperit, iisque velut lusu quodam pueriliter oblectatus latum aperuerit aditum insigniori daemonis fraudi, responsa scilicet per tabulas reddendi, tanto vel ipsis stupidis paganis stupidior, quanto crassior est stupiditas responsa a tabulis ligneis, quam a pythiis vatibus oracula exspectasse.

1 Annis praesertim 1852-53-54.

rio voluntatis non fiat, caeteri effectus adeo stupendi, non nisi causae intelligenti, minime vero naturae viribus tribuendi sunt. Numquid enim quispiam tabulae ligneae aut marmoreae quaestiones proponit, et ab eadem responsa expectat? Minime gentium. Nemo est, qui adeo insaniat; invaluit enim persuasio communis, rem agi cum spiritibus, a quibus ipsae tabulae moventur, quique ideo *spiritus percutientes (esprits frappeurs)* nuncupati sunt. Porro spiritus illi nequeunt esse spiritus boni; blasphemum quippe foret asserere, Angelos aut Sanctos, aeterna fruentes felicitate, intervenire puerilibus hominum ludis, eorum vanae voluntati obtemperare, et stultissimae curiositati satisfacere. Impium etiam prorsus esset dicere Deum, qui *divinationem abominatur,* eamque adeo severe prohibuit, permittere ut coelites ei inserviant. Spiritus igitur huiusmodi dicendi sunt spiritus mali, a Deo in aeternum maledicti, qui iugiter hominibus insidiantur. Nonne autem horrendum est, tale consortium cum immundis spiritibus habere, eos enixis invocare precibus et hac ratione ipsis verum cultum exhibere? Nonne istud est divinationis crimen, quod a Deo tanquam ingens abominatio prohibitum fuit?

275. — Insuper quot animi terrores, quot detractiones et calumniae de proximo, quot familiarum dissensiones et opprobria, quot errores et apostasiae a vera Fide, quot aeternae salutis pericula ex hac impia et pestifera divinatione exorta sunt! Fatendum tamen est, non omnia prorsus quae tabulis tribuuntur, esse vera. Aliquando, ut aiunt, irrepsit humana fraus ad simplices decipiendos. Ast in tanto huiusmodi portentorum numero plurima sunt prorsus indubia, quippe quae a testibus probatissimis et omni fide dignis comprobata fuerunt. Licet vero aliquando affuerit fraus, haec tamen ubi res ut vera agitur, nullatenus a crimine excusat.

Neque fas est, tabulas aliasve res huiusmodi interrogare experimenti aut ioci gratia. Etenim non licet in re evidenter mala experimentum tentare, nec de ea recreari. Et huc sane spectat illud praeclarum S. Petri Chrysologi effatum: *Qui iocari voluerit cum diabolo, non poterit gaudere cum Christo.* — *V. Casus n.* 271.

De hac re vide inter caetera opus *D. de Mirville,* cui titulus: *Des Esprits et de leurs manifestations fluidiques.*

APPENDIX II.

DE MAGNETISMO ANIMALI.

276. — *Magnetismi animalis* inventor perhibetur Antonius *Mesmer,* medicus germanus, qui novos quaerens curandi modos, putavit se mirum invenisse remedium variorum morborum in fluxu quodam subtilissimo e cunctis animalium (*a*) corporibus manante, fluxui magnetis simili, quem ideo magnetismum animalem nuncupavit.

Fluxus magneticus meare supponitur (*b*) e corpore *magnetizantis* in corpus *magnetizati* ope variorum gestuum et attre-

---

(*a*) Iuxta alios Mesmer hypothesim sibimet confinxit seu potius somniavit nescio cuius fluidi, quod non animalium modo, sed omnia prorsus corpora pervaderet et occuparet. De iis porro plurimis, quae ipse addidit circa morbos phantastici huius fluidi ope depellendos, omnia sane perridicula, nihil dicere attinet; quippe quae cum auctore suo, discipulis ad alia conversis, sepulta iaceant.

(*b*) Tangitur hic ab A. peculiaris tantummodo quorundam opinio. Notum enim est, turbam eorum, qui eiusmodi artem profiteri, proque ea tuenda quidpiam dicere sunt aggressi, in disparatissima commenta abiisse. Et alii quidem, *spiritualistae* nuncupati, phaenomena omnia unice spiritibus quibusdam tribuerunt, et ad meras imposturas reiecerunt, quidquid aliud in eam rem alii depromant. Alii a sola *agentis* seu (ut aiunt) *magnetizantis* voluntate cuncta repetunt, et imposturis adscribunt, quidquid de aliquo materiali intermedio, quasi phaenomenorum causa, addatur. Alii contra materialis cuiuspiam medii vi effectus obtineri contendunt; verum et ex his alii quidem fluidum quoddam *magneticum,* alii fluidum *nerveum,* alii fluidum *bioticum* seu *vitale,* alii etiam *electricum,* quisque pro lubito ac vi phantasiae, excogitarunt. Interim autem (quod sane notatu dignissimum est) quidquid iactare isti soleant de suo ipsorum fluido aut magnetico, aut nerveo, aut biotico, nondum tamen vel minimum quid protulerunt, quo huius fluidi existentiam et a corporibus emanationem, aut eorum effectuum ab eiusmodi causis originem evincant. Unde optime A. dixit, meare *hoc e corporibus fluidum supponi,* non vero ullatenus constare. Et sane hoc unum demum isti pro suo quisque fluido aut pro vi imperantis voluntatis, effutiunt intrepide, *fluido, a se excogitato, phaenomena illa deberi:* adeo ut, si forte quaeras, cur hic fluido biotico, iste fluido nerveo,

ctationum alterius in alterum, imo actu solius praesentiae, vel solius voluntatis agentis; nec raro, ut aiunt, pro prima vice praesertim, expressa patientis voluntas requiritur.

Triplex praecipuus magnetismi effectus seu gradus exhibetur: 1° status *somni*, quo sensus penitus consopiuntur, ut in somno naturali (a); 2° status *somnambulismi* in quo quis usu sensuum omnino destitutus, videt tamen, audit, loquitur, et respondet ad omnia, quae ab ipso postulantur; 3° mira sui status cognitio, et remediorum suis morbis convenientium, necnon visio actionum aliorum hominum etiam longe distantium, et eorum omnium, quae tum prope tum procul peraguntur.

---

illi fluido magnetico haec tribuant, aut quodnam indicium adsit huiuscemodi causae, mutos, ceu pisces, reperias omnes; et pari prorsus iure effectus illos aut aeri, aut calori, aut oxigeno adscribere te posse definies. Caeterum nil sane mirum, quod in hisce omnibus monstra quaedam systematum exhibeantur, in quibus nihil solidum, nihil sibi cohaerens, nihil sit, quod logicam sapiat. Neque enim iis struendis manum, operamve adhibuerunt viri eiusmodi, qui accuratis assueti disciplinis, solidisque exculti scientiis philosophicam nossent res digerendi rationem, quae postulat, ut certa praestituantur principia et facta, e quibus dein per severas logicae leges certae deducantur conclusiones; res est nimirum cum manu hominum ex infima medicorum plebecula, qui ea fere methodo incedunt, qua et ioculares per plateas praestigiatores uti solent. Et hinc factum est, ut quaecumque demum isti aut buccinando aut scriptitando de istiusmodi fluidis eorumque mirificis virtutibus, iactarunt, ea omnia a scientiarum Academiis, quotquot in Europa habentur, risu et contemptu excepta fuerint, et ad circulatores amandata.

(a) Comparationem inter somnum naturalem et hunc artificialem accipe dumtaxat quoad aliquem generatim sensuum soporem. Nam caeterum toto caelo sopor a sopore differt. Et sane numquid de naturali somno fit, quod de artificiali habemus etiam in Postulato Lausanensis Episcopi (infr. n. 280.), cum quis *in eum statum soporis ingreditur, ut nec maximus fragor ad eius aures, nec ferri ignisve ulla vehementia excitare illum valeat?* Vid. Caroli (*Del Magnetismo Animale Part.* 1. *Cap.* 9. *n.* 30.), qui multiplici recensito inter somnum et somnum discrimine, iure merito post alios concludit, artificialem hunc soporem proprie ne nomen quidem somni mereri, quocum nimirum nihil commune habeat.

Theologi et medici in tres abierunt sententias (*a*), quas breviter referemus cum praecipuis earum rationibus.

277. — I[a] Sententia in omni casu reiicit et execratur magnetismum velut opus diabolicum; miri enim illius effectus, aiunt, neque ex Deo, neque ex natura repeti possunt.

1° *Non ex Deo.* Quis enim unquam sanae mentis dixerit, Deum ad hominis etiam impii nutum obtemperare, ita ut eo requirente ad res adeo prodigiosas immediate concurrat, et sapientiam aeternam leges a se statutas immutare, quoties homini libuerit? Numquid Deus praeter rerum ordinem in iis infinitam suam virtutem manifestare voluntate humana cogi poterit? Huiusmodi assertio blasphema foret.

2° *Neque ex natura.* Etenim ad effectus magnetismi producendos requiritur voluntas agentis, imo et patientis, saltem prima vice. Nulla autem datur proportio naturalis inter actum mere internum voluntatis et causae physicae effectum. Physica enim semper agunt eodem modo, debitis conditionibus positis, independenter a voluntate humana, ut exemplo fluxus electrici patet (*b*); ergo deficiente proportione inter effectum et causam,

---

(*a*) Merito A. praetermittit quartam sententiam, nonnullorum videlicet, qui mira, quotquot narrantur, *magnetismi* phaenomena, aut ad fabulas reiecerunt, aut velut imposturas, merasque ioculatorum praestigias credi voluerunt. Ita, v. gr., Debreyne, cuius merces nonnemo in nostram quoque Italiam transvehere operae pretium duxit. Ad caeteras nimirum miserias haec quoque malo accessit fato, ut ubi vel maxime oportebat ad vigilantiam communem excitare, ne lues haec latius grassaretur, isti insigni prorsus imprudentia ad consopiendos homines curas omnes intenderent, rati, ut videntur, singularem sibi in arte critica laudem comparasse, dum reipsa nonnisi mirae simplicitatis notam referre potuerunt.

(*b*) Requiritur scilicet iuxta istos in uno quidem voluntas, ut aiunt, *magnetizandi,* in altero autem consensus in excipiendam alterius actionem. Porro si de iis sermo sit, qui negant quamlibet fluidi cuiusvis emissionem et efficaciam, totumque effectum a solo voluntatis imperio repetunt, per se patebit absurditas hypothesis; nulla enim philosophia, nulla theologia (medicorum enim alogorum somniis deferre aliquid nemo tenetur) hanc vim in externa obiecta interno voluntatis actui citra aliarum potentiarum ministerium concessit unquam. Si vero cum iis agitur, qui efficaciam repetunt a fluido; tunc utique valet Auctoris ratiocinatio, absurdissime nempe

iam ea causa naturalis censeri nequit, et proinde ab infernali virtute effectus repetendus est. — Insuper miri effectus magnetismi videntur omnino naturae nostrae vires superare; non intelligitur enim quomodo *magnetizatus* etiam rudis, usu rationis et sensuum privatus possit tam multas praeclaras scientias extemplo sibi comparare (a), linguas penitus ignotas scire, videre res remotissimas, inspicere intimas magnetizantis cogitationes, necnon proprias aliarumque infirmitates et eis congrua cognoscere remedia, quae alioqui prorsus ignorat, et quorum, in statum naturalem restitutus, non recordatur.

Et haec quidem prima sententia solido sane et prae reliquis firmiori fundamento innititur.

278. — II[a] Sententia tenet omnes magnetismi effectus a naturae viribus procedere posse. Ita non pauci medici. Ratio eorum est: 1° Quia inesse possunt quibusdam humanis corporibus

---

dici, quod emissi, ut supponitur, fluidi actio pro voluntatis lubitu ita temperetur, ut aut statim vim exerat aut hanc suspendat, ut effectum aut protrahat aut cito absolvat etc. Et haec quidem quoad voluntatem *magnetizantis*.

Multo autem minus ratio reddi potest (rationem dico, quae satisfacere homini sana adhuc mente utenti possit), cur requiratur consensus patientis. Ubinam enim philosophia, ubinam communis hominum sensus admisit, aut admittet unquam, consensum voluntatis nostrae praerequiri, ut physica externae causae vis, caloris, v. gr., allicere corpus ac sensus nostros possit? Reponunt nonnulli, consensum patientis praerequiri, ne contrariae voluntatis influxus in corpus impediat magnetismi effectum in organis corporeis. Ita illi. At enim 1.° nullus eiusmodi obex in eo esse potest, qui incogitans sopiatur; imo hic magis paratus, ut pote tranquillus, ad excipiendos effectus foret. Cur igitur et consensum exigunt? 2.° Consensus requiritur, ut se actioni magnetizantis subiiciat, nullatenus vero ut effectus sequantur; hinc 3.° postquam semel quis consenserit, effectus sequitur, quantumvis patiens operationi enixe obluctetur, et impedire conetur; plura eiusmodi exempla videsis apud Caroli. Op. cit. part. I. Cap. 4., in quibus pluries effigiem cernes sibyllae bacchantis, quam spiritus pythonis *fatigat, os rabidum, fera corda domans, fingitque premendo* (Aeneid. Lib. 6. v. 80.). Et hoc quidem vel unum indicium ad harum praestigiarum indolem, nisi si sponte caecus quis esse velit, per se sufficeret.

(a) Haec et alia eiusmodi ab Apostolica Sede iam expresse damnata, tamquam superstitiosa, in decretis infra subiectis reperies.

effluvia subtilissima (*a*), fluxus magnetis instar, quae in aliorum corpora, mediantibus organis, in ipsam animam agant. Non enim omnes naturae vires cognoscimus, innumerique sunt earum effectus, quorum rationem reddere nobismetipsis non possumus (*b*). — 2º Quia effectus similes in naturali somnambulismo producuntur; somnambuli enim vident, audiunt, et stupenda faciunt, quae ab ipsis in statu vigiliae fieri nequeunt, nec viribus ordinariis naturae competunt (*c*). — 3º Nec obstat, quod requiratur aliquando vel ordinarie voluntas patientis; non enim requiritur quatenus voluntas, seu quatenus facultas mere interna animae, et a corpore independens; sed quatenus medium ad phantasiam excitandam, et spiritus subtiles corporis commovendos, sicque ad vim in statum moralem hominis exercendam (*d*).

(*a*) Quaestio hic fieri non debet, utrum ab humanis corporibus diffundi queant effluvia subtilia; nam eiusmodi effluvia, et saepius quidem graveolentia, imo et noxia, non ab humanis modo, tum vivis tum praesertim mortuis, sed ab aliis quoque corporibus diffundi experimur quotidie omnes. Sed alia sunt, quae magis ad rem faciunt, quaeque ab istis medicis philosophiae plane aut expertibus aut oblitis studium aliquod nequicquam adhuc expectant. Evincant itaque 1.º hoc effluvium, quod confingunt gratis, gratisque *magneticum* dicunt, aliquo se indicio prodere, non secus ac fluidum electricum, huiusque magneticae fluxiones se manifestant; 2.º evincant, eiusmodi effluvia imperio voluntatis ita subiacere, ut haec pro lubitu ea retinere, emittere, in corpus proprium quoque (ut isti somniant), revocare possit; 3.º evincant, ista fluida, etiam postquam emissa e corpore fuerint, voluntatis tamen praeceptis parere posse (nam et ista superaddito aliis opinionum monstris cumulo iactantur), non secus ac servus domino pareat.

(*b*) Licet perspectae nobis non sint omnes naturae vires, perspectum tamen id est, quod naturae viribus et agendi legibus repugnat. Ex iis porro, quae isti iactant, innumera sunt, quae naturae legibus prorsus repugnant; pauca inferius innuemus.

(*c*) Vel ipsi *magnetismi* fautores quandam dumtaxat analogiam inter somnambulismum naturalem ac magneticum (quem improprie somnambulismum dici fatentur) demum admittunt. Nam alioqui tum natura, tum phaenomena utriusque status longissime inter se distant.

(*d*) Haec falso prorsus, et mere ad fucum faciendum dicuntur; idque evincitur non modo ex superius (§. praec. not. (*b*)) dictis,

Verum rationes istae non patefaciunt, quomodo homo rudis, rerum verborumque plane inscius, infusa scientia gaudeat; quomodo res a se valde dissitas cernere, necnon de iis disserere queat. Minime ergo apparet, qua ratione haec praxis a crimine *divinationis* excusari queat. Edisserant etiam nobis huius doctrinae fautores, qua ratione vera miracula a magnetismi praestigiis discerni possint. Plura enim mira, quae a magnetizatis patrantur, ut miraculosa in viris sanctis ab Ecclesia agnita sunt (*a*). Haec igitur sententia, ut falsa et periculis plena, reiicienda est.

279. — IIIª Sententia distinguit inter varios effectus a magnetismo productos. Iuxta eius patronos admittendum quidem est, saepe saepius daemonem in magnetismo operari, idque cum effectus productus pendet tantum, aut saltem praecipue a voluntate agentis; vel quando *magnetizatus* per scientiam infusam addiscit scripturam, litteras, vel etiam linguas, quarum notitia penitus antea carebat, vel quando novit aut videt ea, quae in magna distantia fiunt. Hoc enim videtur omnino vires naturae excedere, nec talia in naturali somnambulismo efficiuntur. Nihilominus non repugnat, ut aiunt, magnetismum alios miros effectus naturaliter operari; mirifica enim est in variis corporibus virtus et efficacia fluxus naturalis.

Hinc iuxta istam sententiam probabiliter admitti ut naturales possunt effectus magnetismi in primo et forte in secundo gra-

---

sed etiam quia, ipsis fatentibus, postquam semel quis consensit, etiam incogitans, atque adeo citra ullam phantasiae excitationem sopore corripitur.

(*a*) Haec illos catholicos impetunt, qui mirifica quadam bona fide nihil superstitionis in his omnibus suspicari norunt. Nam increduli et christianae Religionis hostes imo phaenomenis istis, quae naturalia esse contendunt, ad evertendam auctoritatem miraculorum abutuntur. Quod vero quidam ad eorundem miraculorum auctoritatem tuendam, eo unice conatus contulerint, ut partim in dubium revocando ipsa facta, partim coniecturis subinde valde miseris ad naturales effectus eadem violenter pertrahendo, a veri miraculi notis longe abesse ostenderent quaecumque magnetismo tribuuntur, id ingenii aliquam, prudentis vero criterii nullam sibi laudem vindicat.

du, scilicet in *somnio* et in *somnambulismo* (*a*), non vero in tertio gradu, seu in *statu visionis*. At probandum foret aliquos ex

---

(*a*) Fuerunt, qui in magnetismi patrocinium etiam Sedis Apostolicae responsa pertraherent; quia nempe Congregatio S. Officii ad quaestionem, *utrum magnetismus generatim acceptus et in se censeri debeat licitus an illicitus*, die 23. Iun. 1840. responderit, *quod remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita daemonis invocatione, merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moraliter vetitus etc.;* et insuper idem responsum referens S. Congregatio in Literis ad Episcopos ditionis pontificiae datis an. 1856., expressam *usus magnetismi* mentionem sic fecerit: *Remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita daemonis invocatione, usus magnetismi, nempe merus actus adhibendi media physica aliunde licita non est moraliter vetitus etc.;* quasi scilicet ex S. Congregationis sententia admittendus reipsa sit magnetismus aliquis animalis, cuius usus sit licitus.

Sed nihil ineptum magis. S. Congregatio, prout saepius sancte testati sunt eiusdem S. Congr. Consultores, nullum unquam de physica huius magnetismi quaestione examen instituit. Quod quidem luculenter patet etiam ex responso, quod sibi a Sede Apostolica redditum sic narrat Emin. Card. Gousset (Théolog. moral. Tom. 1. n. 425.): *Anno* 1842. *nos consuluimus Summum Pontificem de hac quaestione, idest, num sepositis abusibus rei, et reiecto omni cum daemone foedere, liceat exercere magnetismum animalem, et ad hunc confugere velut ad remedium, quod plures habent ut naturale et utile sanitati. Eminentiss. Card. Magnus Poenitentiarius die* 2. *Sept.* 1843. *respondit*: *Hanc quaestionem non adhuc esse a Sancta Sede serio perpensam, nec tam cito esse responsuram.* Eiusmodi porro responsum nonne pugnare cum praecedenti videretur? Vel suspicabimur, Sedem Apostolicam an. 1840. priusquam nempe quaestionem perpenderet, eandem resolvisse? Sic igitur se res habet, quod S. Congregatio, quidquid de *magnetismo* incerti ferrent rumores, quidquid etiam foret de inanibus aut somniis aut coniecturis eorum, qui de horum phaenomenorum causa inter se rixabantur, interrogata a quibusdam, qui ad nova haec praestigia timore percellebantur, satis iis prospectum fore censuit, in mentem ipsis prima illa principia revocando, quibus in eiusmodi dirimendis dubiis theologi nunquam non usi sunt, nempe nihil esse superstitionis in usurpandis mediis ad connaturales fines proportionatis; secus, si haec abesset causam inter et effectum proportio. Ad quam responsionem faciendam nihil sane opus fuit de incertis circa phaenomena et horum causas rumoribus examen instituere. *Magnetismi* ergo nomen

eiusmodi effectibus, legibus physicis nullatenus repugnare (*a*), atque adeo ab ipsa natura provenire posse. Praeterea non raro

---

adhibuit S. Congregatio, quia hoc nomine vulgo utuntur omnes, et quia eodem usi fuerant, qui responsa postulaverunt.

(*a*) Minus dextere, ut videtur, a quibusdam attingitur haec tanti momenti quaestio ; et exinde forte fit, ut potiusquam aliquid lucis ipsi afferant, densioribus eam tenebris obvolvant, implicentque magis.

Quidam nimirum quaestionem e statu ipsius reali et concreto ad phantasticas transferunt regiones, et phantasiae indulgentes quaerunt, an forte possibilis vis quaedam, an possibilis effectus, si imaginaria illa vis suam virtutem exsereret etc. Atque hinc miserrima illusio ; quippe his phantasmatibus abrepti, sententiam ferre de factis ad eorumdem phantasmatum normam volunt. Rogandi isti sunt, ut dimissis phantasiae ludibriis quaerant in concreto de iis, quae re ipsa fiunt, et de modo quo fiunt, et quae ratio eorum reddi soleat. Secus et se et alios decipient, et aerem, ut habet proverbium, verberabunt.

Alii vero solum inadaequate rem considerant, et universam quaestionem adducere videntur unice ad inquisitionem, an phaenomena, ut dicunt, *magnetica* locum habere in somnambulismo naturali possint, nec ne, superstitionis exinde absentiam aut praesentiam, atque adeo licitum aut illicitum definientes *magnetismi* usum. — At non uno et haec theoria laborat incommodo. Ac primo quidem nonne fatemur omnes, et hi quoque fatentur nobiscum, in *magnetico* somnambulismo etiam illa apparere phaenomena, quae tamquam superstitiosa et diabolica a Sede Apostolica expresse damnata fuere, quaeque idcirco naturae viribus etiam in naturali somnambulismo tribui nequeunt? *Magneticus* ergo somnambulismus, cuius effectus et phaenomena viribus naturae non respondent, naturalis esse non potest. Atqui ubi constat, causam adesse, quae naturalis non est, perperam argueretur, eam causam esse naturalem, propterea quod effectus aliquis forte a naturalibus quoque viribus profluere posset. Nam utique ex insufficientia causae naturalis ad quempiam effectum necessario arguitur causae praeternaturalis praesentia et efficacia ; at non viceversa ex naturali effectu iure concluditur causam esse naturalem, quando praeternaturalis causa, quae adest, plus et minus, adeoque utriusque ordinis effectum potest producere. Neque vero solum necesse non est in hisce adiunctis ad naturalem causam recurrere ; sed vetat sana ratio, ne de ea suspicemur quidem. Et sane iugi experientia constat, in *magnetico* somnambulismo indiscriminatim utriusque ordinis (ut ex horum sententia loquamur), praeternaturalis nempe et (ut volunt) naturalis

diabolus rebus ipsis naturalibus immiscetur, ut hominibus illudat. — *V. Casus, n.* 273.

---

haberi phaenomena: quod autem huius potius quam illius ordinis phaenomena se prodant, id non ex quapiam somnambulismi diversitate aut immutatione in somnambuli seu somniloqui statum inducta pendet, sed mere ex arbitrio adstantium, qui hoc vel illud responsum, hoc vel illud praestigium forte postulent. Atqui ubi effectuum discrimen, si quod est, mere ex accidentali extrinseca occasione pendet, aliunde vero constat causam adesse praeternaturalem ad omnes illos effectus parem, quae nullam mutationem subit, perperam in naturali somnambulismo, cuius nullum vestigium apparet, causalitas alia inquireretur. Ergo.

Atque hinc quidem ulterius progredi ratiocinando licet. Nam si huius somnambulismi status praeternaturalem causam habet adnexam, somnambulismus autem somnum magneticum fere comitatur, nec ab eo nisi per accidens, ut constat experientia, disiungitur; merito iam eidem causae tum somnus tum somnambulismus adscribetur.

Verum praestat hoc ipsum directe evincere, nempe magneticum soporem seu somnum tot, tamque manifesta praeferre superstitionis indicia, ut mirum omnino sit, oculos virorum alioqui cordatorum ea effugere potuisse. Et hinc patefiet rursus, quam inani labore quidam ad excusandum a superstitionis crimine istiusmodi, ut dicunt, *magnetismum,* illud unum inquirendum putent, num quodpiam somnambulismi phaenomenon existimari possibile etiam in naturali somnambulismo queat. Si enim sopor ipse somnambulismo praevius superstitioso opere non caret, iam patet, incassum dubia de reliquis soporem ipsum consequentibus moveri. Hoc interim tantummodo ratum habeatur, iudicium ferendum esse de factis, non qualia quispiam sibi phantastice confingat, sed qualia reipsa contingunt, atque a testibus enarrantur; hoc enim semel praestituto, superstitio soporis, ut aiunt, *magnetici* levi negotio se prodit.

Et sane constat et constare penes omnes debet, in casu superstitiosum atque adeo diabolicum opus iudicandum esse, ubi ob defectum proportionis inter causam et effectum nulla naturalis causa phaenomeni assignari possit. Atqui ob proportionis defectum inter effectum et causam in cassum cedunt quaecumque excogitari potuerunt ad naturalem causam sopori magnetico assignandam. Ergo.

Superest solum probanda minor argumenti propositio. Praetermissis itaque illis, qui haec omnia attribuunt quibusdam spiritibus (nam eiusmodi spiritus non possent nisi daemoniaci putari), nulla causa excogitari potuit, nisi aut mera *magnetizantis* voluntas, aut eadem voluntas cum intermedio quopiam fluido, quocumque de-

Curia Romana interrogata circa usum magnetismi in genere, respondit in Congregatione S. Officii die 21. Aprilis 1841: *Usum*

---

mum nomine placeat illud appellare. Atqui neutra causa cum effectu proportionem habet.

Et quod ad solam voluntatem attinet, aut merum actum immanentem in ipsa supponimus, aut utentem ministerio alterius potentiae. Atqui actus immanentis virtus tota in ipsa voluntate consummatur, nec ad extrinsecum sibi effectum transilit. Actio vero voluntatis, si subordinatae potentiae ministerio utatur, eiusdem potentiae facultate ita circumscribitur, ut effectus ipsam facultatem excedere non possit; nemo autem adhuc somniavit, alicui ex potentiis voluntati subordinatis vim inesse effectus, de quibus sermo est, *per se* producendi. Manifestum est igitur, causam phaenomenis soporis *magnetici* parem, nisi insuper ad aliud instrumentum recurratur, in sola voluntate *magnetizantis* non haberi.

Atqui non minus absurde ad auxilium alicuius fluidi confugitur. Pauca e plurimis, quae dici possent, attingamus. Et quidem res confici unico argumento posset. Nam si causa magnetici soporis in vim *fluidi* reiici debet, sublata huius fluidi vi sopor nullatenus haberetur ex illo principio, *sublata causa, effectus tollatur oportet.* Atqui experientia constat, soporem istum, etiam abiecto hoc *fluidi* instrumento obtineri; immo primipili ex magnetismi patronis fatentur ingenue, quaecumque dici consuevere de vi alicuius *fluidi,* aut de tactibus et gestibus ad transmittendum fluidum praescriptis, omnia ad imposturas esse ableganda. Ergo neque in quopiam ex somniatis *fluidis* reponi posse soporis huius causam patet.

Sed etiamsi in se inspiciatur alicuius fluidi hypothesis, haud minus haec scatet absurdis. Profecto cum medium non detur inter substantiam spiritualem et materialem, hoc fluidum substantiis materialibus accenseamus prorsus oportet. Ipsius igitur actio repugnare non debet virium physicarum legibus. Atqui phaenomena actionis magneticae, qua sopor inducitur, his legibus prorsus repugnare passim deprehenduntur.

Et sane 1.° Actio virium physicarum non est varia pro solius diversitate intentionis; hinc si manum admoves igni, calefies, sive adsit sive non adsit intentio. Atqui gesticulatio quaevis magnetizantis nullum habet effectum, nisi adsit intentio magnetizandi. Ergo.

2. Actio magnetica ita pendet ab intentione, ut cum duae vel plures personae sint praesentes et in iisdem omnino circumstantiis, iuxta magnetizantis intentionem altera corripiatur, altera nihil patiatur, idque tunc etiam, quando magneticum effluvium ad illam pervenire non queat, nisi prius hanc invadat. Atqui hoc in causa mere physica repugnat. Ergo.

magnetismi prout exponitur non licere (*a*). Hoc responsum confirmavit iisdem verbis sacra Poenitentiaria in responsione ad

---

3. Repugnat actioni causae mere physicae et materialis, quod motum conceptum suspendat ad merum voluntatis imperium, v. gr., quod lapis in aerem proiectus retardet cursum pro voluntatis nutu. Atqui posita iam soporis magnetici causa, suspenditur tamen pro voluntatis arbitrio effectus ad duas, tres, pluresve horas. Ergo.

4. Repugnat viribus causae mere physicae et materialis, quod ipsa per se quaerat obiectum corripiendum, et agenti principali ignotum, non secus ac nempe canis dimittitur, qui leporem quaerat. Atqui dum magnetizatur quispiam longe etiam pluribus leucis absens, fluidum magneticum per se quaerit personam magnetizandam, quae tamen ubinam sit, ad orientem ne, an ad occidentem, magnetizator ignorat. Ergo.

5. Id ipsum dicatur de phaenomenis partialis cuiuspiam paralysis aut catalepsis, quae inter magnetizandum inducatur. Subito enim aut oculum, aut brachium, digitumve aut linguam etc. ad magnetizantis nutum vis magnetica corripit, obstupefacit, rigidat, et subito ad nutum dimittit. Opus ergo foret, ut fluidum magneticum et praecepta magnetizantis intelligeret, et praetermissis reliquis omnibus corporis partibus caeterisque nervis, eos solum nervos attingere scientissime nosset, qui exequendo magnetizantis imperio sunt idonei, et quos alioquin ipse magnetizans non cognoscit. Atqui haec omnia viribus causae mere materialis repugnant, et cumulum absurditatum involvunt. Ergo.

6. Neque aliud ferri potest iudicium, quando sopor iste inducitur non per effluvium magneticum immediate in personam iniectum, sed mediante re quapiam, ut aiunt, magnetizata. In hac enim hypothesi 1. magneticum fluidum, ita magnetizatore imperante, se totum recipit et consistit collectum in parvo aliquo corpore, v. gr., anulo, forfice, nuce etc.; 2. dumque manet ibi alligatum ita, ut quibusvis adhibitis chemicis mediis non abstrahatur, et re ipsa combusta in cineribus resideat, ad nutum tamen voluntatis illico inde avolet; 3. licet vero magnetizatum corpusculum plures personae tangant, versent, retineant etc., vim tamen persentiat atque adeo in soporem inducatur ille unus, quem voluntate sua magnetizator prius designaverit. Atqui physicis legibus repugnat 1. quod vis mere materialis, v. gr., odoris effluvium, semel emissa, voluntati, se totam in corpusculum recipiendo, obediat; 2. quod sola imperantis voluntatis vi inde discedat; 3. itidemque quod ad voluntatis imperium virtutem suam in hunc et non in alios homines exserat, adeo ut, v. gr., odor unius tantum, non aliorum nares afficiat. Ergo.

Episcopum Lausanensem die 1 Iulii eiusdem anni. Exponebatur autem quaestio cum variis effectibus et circumstantiis, quae in magnetismo ordinarie evenire solent, ut sequitur:

---

7. Repugnat legibus physicis, quod hominis aures dum levissimus allicit sibilus, non alliciat tamen bellici tormenti aut fulminis fragor; et pariter quod persentiat digiti aut cincinni contactum, qui tamen ne candens quidem ferrum admotum persentit. Atqui et haec phaenomena in homine vi magnetica in soporem inducto apparent. Ergo.

8. Homo in soporem magneticum semel inductus dum neque per se, neque ullo alio medio quantumvis violento e somno excuti potest, excitatur tamen ad merum magnetizatoris utut longe absentis imperium. Atqui haec actioni causarum mere physicarum manifeste repugnant. Ergo.

9. Insuper 1. Persona sopore magnetico correpta quaslibet cuiusvis obiecti sensationes nullo tamen praesente obiecto, pro magnetizantis imperio experitur, quasi nempe elementa magnetica voluntatem magnetizantis intelligant et exequantur; 2. magnetizator solo voluntatis nutu non modo personam sopore mersam ad se ita attrahit, ut haec citissime et quovis superato obice illum sequatur, sed ipsam sola voluntate sursum in aerem elevat, ibique suspensam, quamdiu libeat, retinet. Atqui et ista tum virium physicarum legibus, tum actioni instrumenti mere materialis repugnant. Ergo. (De hisce et huiusmodi Conf. Monticelli, *Del Mesmerismo,* P. I, et Caroli *Del Magnetismo Animale,* Tom. I.

Et haec pauca e pluribus, quae afferri possent, sufficiant, ut constet, 1. ad definiendum, licitusne, an illicitus censendus sit magnetismi usus, inconsulto quosdam quaestionem universam eo convertere, an phaenomena somnambulismi magnetici quidpiam simile praeferant cum phaenomenis aut naturalis somnambulismi, aut foeminae sive cataleptico sive hysterico morbo laborantis; 2. nihil huc ea pertinere, quae tradere solent Theologi *in dubio, num causae naturali, an praeternaturali effectus adscribi debeat:* nam seu morbi seu causae alterius naturalis nullum hic indicium, nulla ne tenuiter quidem probabilis coniectura suppetit; causam vero adesse praeternaturalem gravissimae suadent rationes; 3. inconsultissime demum eos agere, qui nulla adhibita diligenti indagine, quid hoc rei sit, quid agatur, quid mali, quid periculi timeri queat, fideles proprio cuiusque arbitrio temere permittunt, excusationem sane ab ignorantia invincibili apud aeternum Iudicem aegre habituri.

(a) Auctor non indicat, cuiusmodi fuerit *usus magnetismi,* qui a S. Congregatione tamquam illicitus proscriptus est. Clariss. Petrus Scavini (Tr. 5. Disp. 3. Cap. 1.) innuit, propositam fuisse quae-

POSTULATUM

Episcopi Lausanensis circa magnetismum.

« Eminentissime Domine.

280. — « Cum hactenus responsa circa magnetismum ani-
« malem minime sufficere videantur, sitque magnopere optan-
« dum ut tutius magisque uniformiter solvi queant casus non
« raro incidentes, infra signatus Eminentiae vestrae humiliter
« sequentia exponit.

---

stionem de *magnetismo* cum circumstantiis non raro incidentibus, nempe *quod magnetizatus evidenter indoctus illico cernitur doctissimus, legendi nescius scripta arabica, etiam clausa legit absque oculorum usu, obtemperat magnetizanti, etsi pluribus leucis ab ipso distet, aliaque id genus agit, quae naturales effectus simpliciter haberi non possunt. Item quod magnetismus plerumque habet locum cum personis diversi sexus non sine magno honestatis periculo.*

Debreyne tamen (Essai sur la Théolog. moral. pag. 322.) quaestionem S. Sedi propositam sic aliter refert: *Dans les opérations magnétiques il existe une tendance à la mécréance, et à la corruption des mœurs; on désidererait, pour la tranquillité des consciences, connaître à ce sujet, quelle est la véritable opinion du Saint-Siège.* Et haec forte magis respondent textui Auctoris, qui dicit, propositam fuisse quaestionem *in genere* de usu magnetismi.

Quidquid sit, non inaniter finguntur pericula tum circa fidem, tum circa morum honestatem. Et dupliciter quidem fidei periculum impendet. Nam 1° isti somnambuli magnetici, non secus ac tabularum et spirituum responsa, saepe quidpiam effutiunt vel contra veritatem religionis christianae catholicae, vel etiam contra aliquos fidei articulos, eos praesertim qui immutabilem et aeternam respiciunt reproborum poenam; quo etiam spectat, quod scelestos quosdam homines sine poenitentia defunctos depraedicant tamquam in caelis beatos, et alios contra, de quorum aeterna salute nulla adest desperandi ratio, velut detrusos ad tartara designant; 2° ex his phaenomenis, quasi naturalium virium effectibus, ansa sumitur detrahendi tum auctoritati miraculorum, tum honori ac vi gratiarum, quas appellare *gratis datas* solemus.

Quod spectat autem ad morum honestatem, sunt profecto qui tantummodo a gestibus forte inverecundis nonnihil timendum putent; quocirca satis honestati consultum censent, si scenis istis

« Persona magnetizata, quae plerumque sexus est foeminei,
« in eum statum soporis ingreditur, dictum *somnambulismum*
« *magneticum*, tam alte, ut nec maximus fragor ad eius aures,
« nec ferri ignisve ulla vehementia illam suscitare valeant. Ab
« solo magnetizatore, cui consensum suum dedit (consensus
« enim est necessarius), ad illud extasis genus adducitur, sive
« variis palpationibus gesticulationibusve, quando ille adest, si-

---

magneticis probus quispiam testis adsistat. Atqui experientia luculenter docet eiusmodi periculum longe latius patere. Etenim 1° fere contingit, ut personae magnetizatae vehementi imo vesano amore, et indomabili affectu rapiantur in magnetizatorem ; 2° per altum illum soporem, qui solo magnetizantis imperio excuti potest, obvia adest occasio turpiter abutendi persona magnetizata, quae nec sui tunc compos est, nec deia recordatur aut notitiam ullam eorum habere potest, quae sibi sopore oppressae contigerint; historias mulierum, quae per id tempus vim passae, gravidas se deinceps obstupescentes deprehenderunt, et refert cum aliis Debreyne (p. 234.), et certa tradit fama ; 3° Dum magneticus sopor ac somnambulismus inducitur, personae magnetizatae, ut facta testantur, venereis motibus ac voluptatibus corripiuntur ; 4° et exinde earum, prout experientia docet, effraenis ad venerea propensio solet consequi ; 5° cum in magnetizatoris potestate sit, ut sensationes quaslibet etiam sine obiecti praesentia pro lubitu suo in persona magnetizata excitet ac detineat, hinc alia turpitudinum occasio et scatebra impune grassatur ; 6° illud demum accedit, quod *scriptores de re magnetica* tradunt, in spontaneo quoque somnambulismo, quem scilicet sibi inducere persona diutino usu instructa valet, potestatem has in se sensationes excitandi inesse. Quae quidem omnia abunde sufficiunt, ut magnetismi usus, utpote latum corruptioni morum aditum aperiens, ipso iure naturae interdictus censeri debeat.

Verum praeter et fidei et morum pericula aliae non desunt rationes, propter quas illicitus haberi debeat istiusmodi magnetismi usus. Ac primo quidem ex omnium sententia intrinsece malum est, semet ultro coniicere in impotentiam omnimodam utendi tum ratione, tum arbitrii libertate, et insuper hanc ipsam prorsus arbitrio committere alterius, qui animae et corporis facultatibus possit abuti, easque ad pessima quaeque flectere. Atqui haec in casu contingunt; nam in confesso est, magnetizatum in soporis ac somnambulismi statu proprii arbitrii non esse, sed totum manere in alterius potestate (Vid. Caroli P. I. pag. 414.). Ergo. — Insuper obligatio laeditur, qua et propriam servare vitam, et gravis damni periculum arcere quisque tenetur. Experientia enim constat, ex iis, qui se ma-

« ve simplici mandato eodemque interno, cum vel pluribus leu-
« cis distat (*a*).

« Tunc viva voce, seu mentaliter, de suo absentiumque penitus ignotorum sibi morbo interrogata, haec persona evidenter indocta illico medicos scientia longe superat: res anatomicas accuratissime enuntiat; morborum internorum in humano corpore, qui cognitu definituque peritis difficillimi sunt, causam, sedem, naturam indigitat (*b*), eorumque progressus, variationes, et complicationes evolvit, idque propriis terminis; saepe etiam dictorum morborum diuturnitatem exacte praenuntiat, remediaque simplicissima et efficacissima praecipit.

« Si adest persona, de qua magnetizata mulier consulitur, relationem inter utrumque per contactum instituit magnetizator; cum vero abest, cincinnus ex eius caesarie eam supplet ac sufficit. Hoc enim cincinno tantum ad palmam magnetizatae admoto, confestim haec declarat, quid sit (quin adspiciat oculis), cuius sint capilli (*c*), ubinam versetur nunc persona

---

gnetizari, ut dicunt, permiserunt, alios quidem in ipsa actione morte correptos fuisse (Vid. Debreyne pag. 314., Caroli etc.), alios in graves incidisse morbos, alios infirmitatibus deinceps diutinis imo et per totam quoque vitam vexatos fuisse, alios vero etiam penitus dementatos mansisse.

Et ex his manifeste patet, quam incaute quidam, postquam sibi suasere, magnetismi usum superstitionis expertem credi posse, satis id esse iam putent, ut eum licitum et plane fidelium libertati permittendum praedicent. Etsi enim id verum esset, quod longissime abest a veritate, diabolici interventus suspicandi nullam subesse rationem; at alia multa sunt, eaque satis gravia, quae fideles ab hisce praestigiis arcere possunt et debent.

(*a*) Si *simplici mandato, eodemque interno, cum* magnetizans *vel pluribus leucis distat,* iste effectus obtinetur; ergo quidquid iactatur de *palpationibus* vel *gesticulationibus* vel de *fluidi* (quocumque nomine vocitetur) *emissione,* quasi soporis et somnambulismi causis, ad imposturas et simplicium ludibrium reiiciendum est.

(*b*) Quidam recurrunt ad summum sensibilitatis (ut aiunt) gradum, quo persona sopore mersa potiatur. At aliud est *sentire,* aliud nosse causas, naturam, progressus, futuras variationes, remedia etc.

(*c*) Si absentis personae nomen, locum, etc. per simplicem cincinni tactum cognoscit, quaenam, quaeso proportio est inter causam et effectum? Nonne habemus hic superstitiosum illud ariolandi genus, quo ignota et longinqua deteguntur, quodque uti superstitiosum in subiecta Congr. S. Officii encyclica damnatur?

« ad quam pertinent, quid rerum agat, circaque eius morbum « omnia supradicta documenta ministrat, haud aliter atque si « medicorum more corpus ipsa introspiceret.

« Postremo magnetizata non oculis cernit, ipsis velatis, quidquid erit illud leget legendi nescia, seu librum, seu manu- « scriptum, vel apertum vel clausum, seu capiti vel ventri im- « positum. Etiam ex hac regione eius verba egredi videntur. « Hoc autem statu educta, vel ad iussum etiam internum ma- « gnetizantis vel quasi sponte sua ipso temporis puncto a se « praenuntiato, nihil omnino de rebus in paroxysmo peractis « sibi conscire videtur, quantumvis ille duraverit: quaenam ab « ipsa petita fuerint, quae vero responderit, quae pertulerit, « haec omnia nullam in eius intellectu ideam, nec minimum in « memoria vestigium reliquerunt.

« Itaque orator infra scriptus, tam validas cernens rationes « dubitandi, an simpliciter naturales sint tales effectus, quorum « occasionalis causa tam parum cum eis proportionata demon- « stratur (*a*), enixe vehementissimeque vestram Eminentiam « rogat, ut ipsa pro sua sapientia ad maiorem Omnipotentis « gloriam, necnon ad maius animarum bonum, quae a Domino « redemptae tanti constiterunt, decernere velit, an posita prae- « fatorum veritate Confessarius, Parochusve tuto possit poeni- « tentibus aut parochianis suis permittere,

« 1.° Ut magnetismum animalem illis characteribus aliisque « similibus praeditum exerceant, tanquam artem medicinae au- « xiliatricem atque suppletoriam;

« 2.° Ut sese illum in statum somnambulismi magnetici de- « mittendos consentiant;

« 3.° Ut vel de se vel de aliis personas consulant illo modo « magnetizatas;

« 4.° Ut unum de tribus praedictis suscipiant, habita prius « cautela formaliter ex animo renuntiandi cuilibet diabolico « pacto explicito, omni etiam satanicae interventioni, quoniam

---

(*a*) Adverte diligenter et postulatum Lausanensis Episcopi, et consequenter Sacrae Poenitentiariae responsionem ad unicam hanc quaestionem spectare, an ***superstitionis crimine*** istiusmodi magnetismi usus censeri pollutus debeat, atque adeo uti illicitus proscribi. Hoc ipsum ex encyclicis litteris ad Episcopos Ditionis pontificiae a Congr. S. Inquisit. datis, quas subiiciemus inferius, clare confirmatum est.

« hac non obstante cautione a nonnullis ex magnetismo huius-
« modi vel iidem vel aliquot effectus obtenti iam fuerunt (*a*).

« Eminentissimi DD. Eminentiae vestrae,

« *De mandato reverendissimi Episcopi Lausanensis et Genevensis, humillimus obsequentissimusque servus Iac. Xaverius Fontana, Can. Cancell. Episc.*

« Friburgi Helvetiae, ex aedibus Episc., die 19. Maii 1841. »

(*a*) Ex his illud habes, quod et communis doctrina tradit, ad excusandum opus a reatu superstitionis incassum protestationes adhiberi, quando ex defectu proportionis inter causas et effectus de diabolico interventu constare satis potest.

Caeterum cum definitum heic habeamus, in praedictis interventum daemonis certe adesse; cumque S. Poenitentiariae sententia factis quaestionibus debeat respondere, necesse est concludere, ad aliquod e tribus primis quaesitis responsionem pertinere, in eoque reatum ob daemonis interventum contineri.

Atqui ita inter se colligatas habes tres illas quaestiones, ut, una ob superstitionis crimen proscripta, et reliquae necessario eandem sententiam subeant. Et sane si comparatione, uti par est, instituta responsionis huius cum S. Inquisitionis decreto inferius descripto, decernas superstitionis crimen ex rerum ignotarum divinatione se prodere; pronum est iam concludere, saltem in tertio quaesito damnationis rationem residere. Censuit igitur Apostolica Sedes, a daemone responsa quaeri et reddi, atque adeo somnambulos istos instrumentum esse, quo diabolus ad decipiendos et irretiendos homines utitur. Atqui hoc posito, eadem profecto damnatio necessario secundum quoque quaesitum, idest ipsum somnambulismum complectitur, et quidem omissis quoque rationibus, quae suadent (Vid. not. (*a*) p. 277.), hunc somnambulismi statum a naturalibus causis repeti non posse. Etenim somnambulismus ita cum superstitiosis et idcirco damnatis effectibus nectitur, ut etiam abrenunciatione quavis daemonis operibus praemissa, isti habeantur. Atqui sopor seu somnambulismus, qui non obstante quavis contra daemonis interventum protestatione, se tamen ut daemonis instrumentum prodit, non potest non esse illicitus. Ergo. Atque hinc pronus transitus ad damnationem materiae primo quoque quaesito propositae, nimirum de usu magnetismi ceu de arte medicinae auxiliatrice. Totum enim praesidium a somnambulismo responsisque a somnambulo redditis exspectatur. Atqui haec omnia ex dictis ceu superstitionis vitio infecta et ideo damnata ab Apostolica Sede censenda sunt. Ergo.

RESPONSIO.

« Sacra Poenitentiaria, mature perpensis expositis, respon-
« dendum censet, prout respondet: *Usum magnetismi, prout in*
« *casu exponitur, non licere.*

« Datum Romae, in S. Poenitentiaria, die 1 Iulii 1841 (*a*).

Card. Castracane, *m. p.*

Ph. Pomella, *S. P. Secretarius.* »

(*Ami de la Réligion 7 Août* 1841.)

281. — Omissis pluribus aliis eadem de re S. Sedis responsionibus, referre iuvat recentem S. Officii decisionem.

« Epistola encyclica *S. Rom. Inquisitionis ad omnes Episcopos adversus magnetismi abusus.*

FERIA IV. DIE 30. IULII 1856.

« In Congregatione generali S. R. et universalis Inquisitionis
« habita in conventu S. M. supra Minervam, Em. ac RR. DD.
« Cardinales in tota Republica christiana adversus haereticam

---

(*a*) Quidam fuerunt magnetismi fautores studiosissimi, qui dictitarent, hoc S. Poenitentiariae responsum posterioribus decretis retractatum fuisse, aut saltem non eiusmodi pollere auctoritate, ob quam opposita opinio necessario sit deserenda.

Atqui perperam haec dici, manifesto liquet ex Supremae Inquisitionis Romanae Litteris Encyclicis ad omnes Episcopos et Inquisitores pontificiae Ditionis datis 21. Maii 1856., in quibus diserte editur, praemissum responsum prorsus habendum esse ut Sedis Apostolicae decretum per organum S. Poenitentiariae latum. Sic enim habent. *Fin da quando si cominciarono a divulgare i fenomeni magnetici, consultata la Santa Sede emanò varie decisioni per organo della Penitenzieria e del S. Offizio relative a particolari casi proposti circa la lecitudine od illecitudine dell'uso del magnetismo.* Porro Sedis Apostolicae decreta per organum S. Poenitentiariae lata quoad magnetismi usum licitum vel illicitum nulla sunt praeter hoc S. Poenitentiariae responsum ad Lausanensem Episcopum. Ergo.

« pravitatem generales Inquisitores, mature perpensis iis quae « circa *magnetismi* experimenta a viris fide dignis undequaque « relata sunt, decreverunt edi praesentes litteras encyclicas ad « omnes Episcopos *ad magnetismi abusus compescendos.*

« Etenim compertum est, novum quoddam superstitionis « genus invehi ex phaenomenis magneticis (*a*), quibus haud « scientiis physicis enucleandis, ut par esset, sed decipiendis « ac seducendis hominibus student neoterici plures, rati, posse « occulta, remota ac futura detegi magnetismi arte, vel prae- « stigio, praesertim ope muliercularum, quae unice a magneti- « zatoris nutu pendent. » *(Relata autem responsione iam data die* 28 *Iulii* 1847 (*b*), *S. Congregatio subdit):*

« Quamquam generali hoc decreto satis explicetur licitudo, « aut illicitudo in usu aut abusu *magnetismi*; tamen adeo crevit « hominum malitia, ut neglecto licito studio scientiae (*c*), potius « curiosa sectantes magna cum animarum iactura, ipsiusque « civilis societatis detrimento, ariolandi, divinandique princi- « pium quoddam se nactos glorientur. Hinc somnambulismi (*d*) « et clarae intuitionis, uti vocant, praestigiis mulierculae illae, « gesticulationibus non semper verecundis abreptae, se invisi-

---

(*a*) Cum S. Congregatio pronunciet, *compertum esse, novum quoddam superstitionis genus invehi ex phaenomenis magneticis,* et quidem (ut paulo ante dicitur) postquam *Emm. Cardinales Inquisitores mature ea perpenderunt, quae circa magnetismi experimenta a viris fide dignis undequaque relata fuerant ;* nemo non videt, iam et in ipsam Sedem Apostolicam satis iniurios eos esse, qui semet unos in toto humano genere oculatos venditantes, ceu imposturas haberi ea volunt, quaecumque de phaenomenis magneticis naturales vires praetergredientibus narrantur.

(*b*) Hanc responsionem videsis infra insertam litteris encyclicis ad Episcopos et Inquisitores pontificiae Ditionis.

(*c*) Sapienter haec subinfert S. Congregatio, ne quis scilicet ansam calumniandi sumat, quasi studia reprobentur, quae circa magnetismi terrestris phaenomena, fluentis electricis debita, a physices peritis versantur. At enim iam diximus, quotquot e doctis hanc scientiarum physicarum partem excoluerunt, ad unum omnes de conficto isto magnetismo animali, cui somnabulismi praestigia debentur, aut siluisse penitus, aut cum contemptu velut de meris circulatorum imposturis locutos esse.

(*d*) Adverte, quomodo et huiusmodi somnambulismum S. Congregatio praestigiis accenseat.

« bilia quaeque conspicere effutiunt, ac de ipsa Religione ser-
« mones instituere, animas mortuorum evocare, responsa acci-
« pere, ignota ac longinqua detegere, aliaque id genus super-
« stitiosa exercere ausu temerario praesumunt, magnum quae-
« stum sibi ac dominis suis divinando certo consecuturae. In
« hisce omnibus, quacumque demum utantur arte vel illusio-
« ne, cum ordinentur media physica ad effectus non naturales,
« reperitur deceptio omnino illicita, et haereticalis, et scanda-
« lum contra honestatem morum.

« Igitur ad tantum nefas et Religioni et civili societati in-
« festissimum efficaciter cohibendum, excitari quam maxime
« debet pastoralis sollicitudo, vigilantia ac zelus Episcoporum
« omnium. Quapropter quantum divina adiutrice gratia pote-
« runt locorum Ordinarii, qua paternae caritatis monitis, qua
« severis obiurgationibus, qua demum iuris remediis adhibitis,
« prout attentis locorum, personarum, temporumque adiunctis,
« expedire in Domino iudicaverint, omnem impendant operam
« ad huiusmodi magnetismi abusus reprimendos et avellendos,
« ut Dominicus grex defendatur ab inimico homine, depositum
« Fidei sartum tectumque custodiatur, et fideles sibi crediti a
« morum corruptione praeserventur.

« Datum Romae, in cancellaria S. Officii apud Vaticanum,
« die 4 Augusti 1856. (*a*).

V. Card. Macchi. »

(*a*) Praestat heic subiicere et encyclicas litteras ab eadem S. Offi-
cii Congregatione ad omnes Episcopos et Inquisitores pontificiae
Ditionis an. 1856 datas:

A tutti i Vescovi ed Inquisitori
dello Stato pontificio.

Fin da quando si cominciarono a divulgare i fenomeni magnetici, consultata la Santa Sede emanò varie decisioni per organo della Penitenzieria e del S. Offizio relative a particolari casi proposti circa la lecitudine od illecitudine dell'uso del magnetismo. Riguardo poi alla massima generale dopo profonde discussioni nella feria IV. 28 *Luglio* 1847, *rinnovando le risoluzioni del* 23 *Giugno* 1840, *si decretò quanto segue: Remoto omni errore, sortilegio, explicita aut implicita daemonis invocatione, usus magnetismi, nempe merus actus adhibendi media physica aliunde licita, non est moraliter vetitus, dummodo non tendat ad finem illicitum aut quomodocumque pravum.*

APPENDIX III.

DE CONSULTATIONE SPIRITUUM,

seu de Spiritismo.

282. — En recens, sed omnium pessima superstitio, quae hoc aevo in perniciem animarum ab Orco exorta est.

Ab integro fere saeculo per totum orbem grassata fuerat immanis magnetismi lues. Subinde prodiere et percrebuere tabularum rotantium phaenomena, quae variis motibus sibi proposi-

---

Applicatio autem principiorum et mediorum pure physicorum ad res et effectus vere supernaturales, ut physice explicentur, non est nisi deceptio omnino illicita et haereticalis.

Quantunque con tal decreto sembrasse conciliarsi ciò, che riguarda la scienza fisica, e la repressione di viziose e riprovevoli applicazioni magnetiche; pure una trista esperienza ha fatto conoscere il bisogno di più efficaci provvedimenti. Imperciocchè non viene adoperato il magnetismo coi debiti modi e a naturali onesti fini: ma secondo i continui reclami di ragguardevoli soggetti avanzati da molte città dello stesso Stato pontificio, sonovi dei magnetizzatori, che osano applicare il magnetismo a non naturali fini con gravissimo danno della privata e comune pubblica moralità, servendosi di donne soggette ad incomposti atteggiamenti, con pretendere anche d' indovinare e rivelare occulti e futuri eventi. Pertanto non essendo cotali spettacoli disgiunti da una illecita ed irreligiosa illusione, si è giudicato necessario di onninamente proibirli, e castigarne gli autori, i cooperatori ed i fautori.

Per la qual cosa s' ingiunge a tutti i Vescovi ed Inquisitori delle nostre province d'invigilare sopra ciò, e di procedere sommariamente in via economica inspecta rei veritate, *previo il parere di timorate e dotte persone, proporzionando le pene alle delinquenze colla carcerazione determinabile nel tempo giusta la maggiore o minore reità, e tenendone informata la Suprema, particolarmente quando l'uso del magnetismo qualificato di circostanze ereticali esigesse rigoroso processo a norma dei sacri canoni.*

Questa circolare sarà diramata ai Vicarii distrettuali, e se ne procurerà l'esatto adempimento.

Roma, nella Cancelleria del S. Offizio presso il Vaticano, feria IV. 21 *Maggio* 1856.

V. Card. Macchi.

tis quaestionibus de rebus occultis, et etiam de statu animarum defunctorum responsa dabant. Siluere mox tabulae, sed paulo post seu nostris hisce temporibus, ab anno scilicet 1862., daemones, qui homines per vaticinia somniantium et postea per responsa tabularum deceperant, ipsis per pythones, seu personas *intermedias,* illudunt et insidiantur [1].

Sic autem spirituum consultatio habetur :

Adis pythonem, cui significas id quod scire cupis de rebus omnino occultis, praesertim ad alteram vitam spectantibus. Ab eo interrogatur, te praesente et audiente, aliquis spiritus sive anima quae ex hac vita iam migravit, v. gr., anima patris tui, matris, sororis, etc. Ex responsis, quae dantur, minime dubitare potes te vere cum defunctis carissimis colloquium habere. Isti enim plurima tibi referunt, aliis prorsus ignota ; imo ipso eorum stylo responsa eduntur.

Haec superstitio, prioribus multo peior, haeresim et impietatem magis adhuc redolet; evertit enim dogmata Fidei nostrae inconcussa, praesertim poenarum gehennae aeternitatem. Nam defuncti de statu suo praesente interrogati respondent, se esse beatos, vel a poenis mox liberandos, licet in infernum demersi fuerint.

Ex dictis satis patet, spirituum consultationem diabolicam esse, et proprie dictam divinationem sacris Litteris tam severe prohibitam.

Qui consultant spiritus, seu *Spiritistae,* ut pestiferum errorem suum facilius diffundant, suadente diabolo, coaluerunt in sectam, quae in dies magis ac magis praesertim in magnis civitatibus excrescit.

Non solum graviter illicitum est spiritus de occultis consulere et interrogare, sed etiam consultationi interesse, licet mere passive, siquidem est peccatum cooperationis rei intrinsece malae. Etenim novisti rem totam diabolo adscribendam esse, et tu quietus spectator adstares, nec horrore corripereris ! — *V. Casus, n.* 277. *et seq.*

NOTA. Vide plura de spirituum consultatione, in variis opusculis nuper editis, imprimis : DU SPIRITISME, *par le R. P. Nampon, de la Compagnie de Jésus.* — LES MORTS ET LES VIVANTS ; *Entretiens sur les communications d'outre-tombe, par le R. P. Matignon, S. J.* — LE MAGNETISME, LE SPIRITISME ET LA POSSESSION : *Entretiens sur les esprits, par le P. Pailloux, S. J.*

1 Pythones, seu personae intermediae in spirituum consultatione, *medium* nuncupantur.

ARTICULUS II.

DE IRRELIGIOSITATE.

Irreligiositas est irreverentia specialis, quae Deo, vel immediate in se, vel mediate in personis, vel rebus sacris irrogatur. Praecipuae eius species sunt tentatio Dei, sacrilegium, simonia, blasphemia et periurium. De duobus ultimis in 2° praecepto dicetur.

§. I. *De tentatione Dei.*

283. — Tentatio Dei est dictum vel factum, quo quis explorat, an Deus sit potens, sapiens, misericors, aut alia perfectione praeditus. Ita communis cum S. Thom. 2. 2. q. 97. art. 1.

Ex duplici autem vitio procedit, nimirum vel ex *infidelitate*, quando quis dubitans de aliqua Dei perfectione, quidpiam dicit aut facit animo obtinendi a Deo perfectionis illius manifestationem; vel ex mera *praesumptione,* quando quis nihil dubitans de Dei perfectionibus, absque necessitate vult prodigiose aut divinae voluntatis manifestationem aut speciale Dei auxilium obtinere (*a*).

Certum est tentationem Dei formalem expressam semper esse peccatum mortale contra Religionem (*b*). — Si autem sit im-

---

(*a*) Quidam tentationem Dei ex *infidelitate* ortam appellant *stricte talem;* ortam vero ex mera *praesumptione* dicunt *minus stricte talem.* Alii illam dicunt *expressam* et *formalem;* hanc autem *virtualem* et *interpretativam.* Hoc tamen aliis non placet; quia *expressa* non semper procedit ex dubitatione circa Dei attributa, sed ex levitate, curiositate, imprudenti fiducia etc. oriri potest.

(*b*) Hoc intellige de illa Dei tentatione, in qua dubium intercedit de divinis perfectionibus. Nam parvitas materiae in deliberato dubio contra fidem locum nullum habet. Neque tamen confundi debet peccatum contra fidem cum reatu tentationis Dei, quae formaliter ob irreverentiam erga Deum ad *irreligiositatem* pertinet. Sed duplex in hoc actu peccatum adest specie diversum; alterum contra fidem, alterum contra religionem. Caeterum si cuipiam non satis proposita sit revelatio, fieri potest, ut sine peccato ad veritatem explo-

plicita solum, saepe esse potest peccatum veniale tantum ob ignorantiam, inadvertentiam, aut materiae parvitatem (*a*). — *S. Lig. n.* 29. etc.

Resolves:

1° Graviter peccat contra Religionem, qui innocentiam suam probare postulat duello, ferro candenti, etc. (*b*), vel qui ad martyrium ultro se offert, nisi bona fide aut divina inspiratione excusetur.

Nota. Licet a Deo petere miraculum sub conditione, *si ei placuerit*, quoties adsit causa gravis ad nostram aut aliorum salutem, vel ad divinam implendam voluntatem, sive (ut ait *S. Th.* 2. 2. *q.* 97. *a.* 2.), cum subsit iusta necessitas seu pia utilitas, et alia quae ad hoc concurrere debent; nam tunc non est tentare Deum, sed Dei auxilium expostulare in tempore opportuno.

2° Item qui magno mortis periculo se exponit sine iusta causa, auxilio divino fretus; si vero temeritate tantum agat, quin certo divinae Providentiae confidat, non peccat contra religionem, sed tantum contra quintum Decalogi praeceptum.

3° Leviter tantum peccat, qui in morbo levi, reiectis remediis, sperat a Deo sanitatem; quia ibi non est gravis deordina-

---

randam signum a Deo petatur. Vid. Suarez De Relig. Tr. 3. Lib. 1. Cap. 2. n. 9.

(*a*) *Formalis* tentatio Dei ab *interpretativa* differt non solum quia haec admittit materiae parvitatem, illa vero nequaquam (nam quod spectat ad culpae levitatem ob imperfectionem actus, id utrique commune est); sed praeterea, ut Suarez advertit, modus peccati in interpretativa longe diversus est a formali Dei tentatione; nam formalis ex dubitatione de Dei attributis procedit; interpretativa contra ex nimia fiducia; illa insuper est exploratio divinae perfectionis; haec nullatenus exploratio est, sed reductive et implicite quaedam potius imprudens et praesumptuosa divini auxilii est imploratio. Quocirca concludit Suarez, videri sibi, duo haec etiam specifica malitia distingui.

(*b*) Cum quis temere se gravi periculo exponit, de divino auxilio imprudenter praesumens, dupliciter peccat, nimirum contra virtutem religionis, et contra quintum praeceptum, ut dicitur resol. seq. Vid. Less. lib. 2. c. 45. n. 4.

tio. Imo ab omni culpa excusatur, si speret se naturaliter, Deo iuvante, a tali levi morbo liberatum iri. — *S. Lig. n.* 3. (*a*).

4° Item peccat venialiter *per se*, qui ex negligentia imparatus accedit ad praedicandum Dei verbum, sperans a Deo speciale auxilium.

§. II. *De sacrilegio.*

284. — Sacrilegium est violatio seu indigna tractatio rei sacrae. Triplex distinguitur: 1° personale; 2° locale; 3° reale.

Principia:

I. Sacrum reputandum est id omne, quod ad divinum cultum publico ritu deputatur ex institutione divina vel ecclesiastica; quia per illam ordinationem specialem habet connexionem cum divino cultu, ideoque specialem reverentiam meretur. — *S. Thomas* 2. 2. *q.* 99. *art.* 3.

Hinc: 1° Personae *sacrae* sunt eae, quae cultui divino sunt deputatae per clericaturam, aut per vota religiosa.

2° Loca *sacra* sunt ea, quae auctoritate publica Ecclesiae cultui divino dedicantur, ut Ecclesiae, coemeteria, Sacella publica, etiam non consecrata aut benedicta; non vero sacella privata.

3° Res *sacrae* sunt eae, quae ad cultum divinum pertinent vel proxime referuntur, ut Sacramenta, vasa consecrata, Reliquiae vel imagines Sanctorum; ea quae pertinent ad ornatum Ecclesiae vel ministrorum; bona denique ecclesiastica etiam mobilia. — *S. Thom. ibid.* etc.

II. Sacrilegium est peccatum mortale *ex genere suo,* quia excellentissimae virtuti nempe religioni adversatur, et plerum-

---

(*a*) S. Alphonsus h. l. tribuit Caietano, Valentiae, Lessio, Sayro, et Busembaum, quod levem culpam dixerint, *si quis in re levi et sine gravis damni periculo tentaret Deum ex sola curiositate spectandi aliquod opus supernaturale.* Sed reipsa isti auctores nihil habent eiusmodi; et Busembaum apud ipsum S. Alph. (ibid. n. 29.) oppositum cum Lessio docet. Allegationum autem fallacia in hunc S. Alphonsi locum ex Salmanticensibus (Tract. 21. Cap. 12. n. 4.), ut saepe alias, promanavit.

que materiam gravem respicit. — Leve tamen fieri potest ratione parvitatis materiae, vel imperfectionis actus. — *S. Lig. n.* 33. etc.

III. Sacrilegium specie differt, prout personam, locum aut rem sacram afficit (a); unde in confessione variae illae circumstantiae explicandae sunt, quia modo diverso et omnino speciali violatur reverentia debita iis, quae ad cultum divinum referuntur. — *S. Lig. n.* 34. — *S. Thom. ibid.* etc.

Resolves:

285. — 1° Sacrilegium *personale* committitur: 1° inferendo manus violentas in Clericum vel Religiosum; 2° luxuriose violando personas Deo dicatas, etiam solis tactibus; 3° personas ecclesiasticas subiiciendo iudicio fori. — Non erit autem sacrilegium detrahere de sacerdote, quia eius persona tantum est sacra, non vero ipsius fama. — *S. Lig. n.* 35.

2° Sacrilegium *locale* committitur: 1° peccatis omnibus quibus Ecclesia polluitur de Iure canonico, scilicet, effusione sanguinis et seminis humani, homicidio, sepultura excommunicati et infidelis in Ecclesia; 2° peccatis omnibus quae fiunt contra immunitatem et sanctitatem loci sacri, ut sunt effractio, spoliatio, furtum, rixae et similia; 3° actionibus sanctitati loci inde-

(a) Quamquam Suarezius (De Relig. Tract. 3. Lib. 3. Cap. 1. n. 8.) advertat, sufficientiam huius divisionis non esse speculativo rigore exigendam, et nullam rationem afferri huius partitionis iuxta materiam, nisi quod haec magistralis divisio sit communiter admissa, et accommodata ad omnia sacrilegia explicanda et sub quibusdam capitibus comprehendenda, et excludendum quidquid ad sacrilegium non pertinet; attamen (ibid. Cap. 5.) communi sententiae adhaeret, quae in triplici hac partitione triplicem sacrilegii distinctam speciem cognoscit, atque adeo in confessione explicandam tenet.

Addendum cum S. Alphonso (Lib. 3. n. 34.), probabilius has sacrilegii species non subalternas esse, sed infimas; pro qua sententia faciunt illa S. Thomae (2. 2. q. 99. art. 3. ad 2.): *Et sic similiter possibile est, aliqua duo peccata differre specie secundum materiales actus, convenire autem in specie secundum unam rationem formalem sacrilegii, puta si quis sanctimonialem violaverit verberando vel concumbendo.*

centibus, ut sunt mercatus, conclamationes, strepitus iudiciorum, nisi gravis causa excuset. *S. Lig. n.* 36.

3° Sacrilegium *reale* committitur: 1° indigna administratione aut susceptione Sacramentorum; 2° indigna tractatione sacrarum Reliquiarum, imaginum, etc.....; 3° profanatione vasorum, instrumentorum et ornamentorum sacrorum; 4° furto rei ad cultum divinum vel ad Ecclesiam pertinentis; 5° abusu Scripturae, v. gr., verba eius detorquendo ad vana, etc.; 6° incuria vasorum sacrorum, corporalium, etc., ab iis qui haec religiose curare debent. — *S. Lig. n.* 40. *et* 48.

Quaesita:

286. — Quaer. 1° *An sit sacrilegium violatio personae voto simplici castitatis ligatae extra Religionem?*

Resp. Controvertitur. I^a^ Sententia *affirmat*, quia per votum castitatis quodlibet homo vere Deo consecratur. Propria enim voluntas ad actus proprios Deo consecrandos sufficit, aeque ac ad consecrationem publicam sufficiens est auctoritas. — *Billuart, diss.* 10. — *S. Lig. n.* 47. *ut probabilius* (*a*).

(*a*) Haec opinio contra se habet communem theologorum doctrinam, quae inter solemne votum et simplex statuit hoc discrimen, quod simplex sit *mera rei promissio,* solemne vero *rei traditionem* involvat, adeo ut illud sponsalibus, hoc vero matrimonio aequiparetur. Et exinde rationem desumunt, cur simplex votum non dirimat subsequens matrimonium, sed solum solemne; quia scilicet ex generali principio res promissa quidem, sed nondum tradita, si deinde tradatur alteri, in huius dominium transit; secus vero, si non promissa solum priori cuipiam fuerit, sed etiam tradita. Quam doctrinam videre est penes S. Thomam (4. Dist. 38. q. 1. art. 3. q. 1. et 2.), latiusque versat Suarez (De Relig. Tract. 6. Lib. 1. Cap. 14. n. 7.), et refert Sanchez (De Matrim. Lib. 7. Disp. 25. n. 7. seqq.). Porro quod traditum nondum sit, dici non potest Deo sacrum et dicatum; unde et bona promissa Ecclesiae, sed nondum tradita, non habentur tamquam sacra. Persona igitur vi simplicis voti res Deo sacra et dicata dici non potest.

Et S. Alphonsus quidem eam praetulisse opinionem videtur, innixus doctrinae, quam Salmanticenses (Tr. 21. Cap. 12. n. 22.) tribuunt S. Thomae, quasi nempe cuiuslibet voti violatio sit vere et proprie sacrilegium. Sed reipsa sicut falso hanc opinionem Salmanticenses (ibid. n. 1.) adscribunt Lessio (Lib. 2. Cap. 45. n. 11.), qui

II[a] Sententia *non minus probabilis negat,* quia per votum simplex castitatis persona non fit sacra; ad aliquam enim personam consecrandam publica Ecclesiae deputatio requiritur. — *Elbel, n.* 584.

Caeterum quisque ligatus voto castitatis, si hoc violet, certo duplex committit peccatum, contra castitatem nempe et contra Religionem. — *Lacroix, l.* 3. *n.* 55.

Quaer. 2° *An omnia peccata luxuriae in Ecclesia commissa sint sacrilegia* [1]?

Resp. 1° Peccata *mere interna* non sunt habenda ut sacrilegia, quia locum sacrum non videntur specialiter afficere, nisi ha-

---

expresse scribit, *parum propriae id sacrilegium dici,* ita perperam pro ipsa S. Thomam invocant, et gratis sibi confingunt, S. Doctorem, dum (2. 2. q. 99. art. 3. ad 3.) nominat *virginem Deo dicatam,* id de virgine simplici voto obstricta intellexisse. Idque patet non solum ex loco parallelo 2. 2. q. 154. art. 10. ad 2. et 3. ubi clarius nominat *personam specialiter consecratam,* praesertim vero collatione facta cum 4. Dist. 38. q. 1. art. 3. q. 2. et 3., et 2. 2. q. 154. art. 1. ad 3.; sed ex generali doctrina S. Doctoris, qui voti violationem (2. 2. q. 88. art. 3.) non ad sacrilegium revocat, sed ad vitium fidelitati oppositum. Porro (2. 2. q. 97. Prooem.) peccata, *quae directe pertinent ad irreverentiam Dei,* cuiusmodi est periurium et infidelitas in promissis, a peccatis quae pertinent *ad irreverentiam sacrarum rerum,* cuiusmodi est sacrilegium, prorsus distinguit. Corruit ergo ratio, auctoritas scilicet S. Thomae, propter quam S. Alphonsus in eam opinionem inclinavit.

(*a*) Mirum sane, quantum hac in re communis fidelium sensus, et quorumdam theologorum theoriae inter se differant. Vix enim in fidelibus reperies, qui sacri loci circumstantiam non confiteatur, si forte pravas cogitationes in Ecclesia foverit, dum isti theologi nullum reatum in ea circumstantia vident. Sed dissensionis huius ratio facile patet. Isti nempe theologi, ut mox videbimus, principia quaedam potuerunt adoptare, a quibus communis hominum sensus abhorret.

1 Ecclesia dicitur locus ab Episcopo benedictus et deputatus ad Officia divina vel ad mortuos sepeliendos, et quidem a tecto exclusive usque ad pavimentum, exclusis cellis, sacristia, atrio, turri campanarum, si ab Ecclesia et coemeterio sit seiuncta, etc.; item oratoriis mere privatis, etsi ibi Missam celebrari concessum sit (*a*). — *S. Lig. n.* 460.

beatur desiderium externe peccandi in ipso loco sacro (*a*). — *Ita communiter*. — *S. Lig. n.* 462. — Quod si habeantur ut sacrilegia, haec tamen circumstantia, utpote leviter culpabilis, non est necessario in confessione aperienda. Sacrilegium item erit desiderium peccandi in loco sacro habitum extra ipsum locum, non vero desiderium conceptum in loco sacro peccandi extra eumdem. — *S. Lig. n.* 462.

Resp. 2° Quoad peccata *externa*, certum est committi sacrilegium per actus consummatos, nempe per pollutionem voluntariam, fornicationem, etc. Ex Iure canonico aperte patet (*b*). An vero committatur etiam per alia peccata externa gravia, v. gr., tactus graviter turpes, *controvertitur. Probabilius affirmant S. Lig. n.* 459. *Collet*, etc. — *Negant* autem non *improbabiliter Sanchez, Tamb., Bonac.*, etc. (*c*).

(*a*) Ubi tamen agitur de sacrilegio ob violatam loci sacri immunitatem, sacri loci notio multo patet latius, et exteriores quoque Ecclesiae partes, porticus, v. gr., sacristiam, turrim, tectum, subterraneas cryptas, scalas ad templum, totamque exteriorem basim comprehendit. Eodem sensu habentur coemeteria etiam disiuncta ab Ecclesia, Episcopi palatium, imo et domus parochi, si sit Ecclesiae coniuncta, Religiosorum conventus cum horreis, hortis ac iis omnibus, quae eorum ambitu concluduntur, hospitalia demum auctoritate Episcopi erecta et sacellum ad celebrandum habentia.

(*b*) Allegari solet Cap. unic. *De Consecr.* in VI., C. *Si Ecclesia* fin. *De Consecr.*, et C. *Ecclesiis* 20. *De Consecr.* Dist. 2. Sed reipsa hi textus hoc habent dumtaxat, ecclesiam seminis effusione pollutam indigere reconciliatione.

(*c*) Principium, cui ista opinio innititur, habes penes Sanchez (De Matrim. Lib. 9. Disp. 15. n. 4.), quod nempe *malitia haec et specialis deformitas non consurgit ex iure naturae, sed ex solo Ecclesiae Statuto; at non invenitur ius ecclesiasticum haec prohibens in loco sacro fieri praeter textus..... qui statuunt, Ecclesiam sanguinis aut seminis effusione violari.* Atqui hoc principium a communi hominum sensu prorsus abhorret. Quasdam enim actiones adeo per se turpes esse aut saltem profanas, ut etiam seclusa Ecclesiae prohibitione, locorum sacrorum sanctitatem dedeceant, et huic ita opponantur, ut si in ipsis patrentur, honori ac reverentiae illis debitae derogare censeantur, hoc enimvero non christiana modo plebs, sed vel ipsi ethnici naturali rationis lumine agnoverunt, ac semper professi sunt. *Indecens enim* per se *est, ut locus orationi et cultui divino de-*

QUAER. 3° *An omne furtum in Ecclesia sit sacrilegium?*

Resp. 1° Constat, esse sacrilegium omne furtum rei sacrae et etiam rei non sacrae, loci sacri custodiae commissae, ut patet ex Iure can. *C. Quisquis,* 21. §. 2. causa 17. *Quaest.* 4., ubi legitur: *Similiter sacrilegium committitur auferendo sacrum de sacro, vel non sacrum de sacro, sive sacrum de non sacro.*

Resp. 2° Quoad res quae casu aut per accidens in Ecclesia reperiuntur, ut crumenae, horologium, etc..., controvertitur.

---

putatus convertatur in locum peccandi et offendendi eundem Deum, ut ait Lugo (De Poenit. Disp. 16. n. 466.). Porro huius irreverentiae malitia, ut scite idem Lugo advertit (l. c.) *non apparet, cui virtuti opponatur, nisi religioni propter specialem reverentiam, quae debetur loco sacro,* atque adeo ad quam peccati speciem, praeter sacrilegium, pertineat.

Accedit oppositae sententiae incommodum. Ius enim ecclesiasticum, e quo sacrilegii rationem desumunt, mere loquitur de ecclesiae reconciliandae necessitate; unde primi huius doctrinae auctores, Caietanus (Opusc. Tom. 1. Resp. 12.) et Navarrus (In C. *Consideret* n. 20.) inferunt, sacrilegium tantummodo haberi in actu, quo locus ineptus ad divinum cultum efficitur. Exinde vero profluit consectarium, quod Pontius (De Matr. Lib. 10. Cap. 10. n. 15.) cum aliis deduxit, nullum vel nefandissimum luxuriae crimen in ecclesia patratum posse haberi et dici *sacrilegum,* si occulta maneat effusio seminis; quippe si haec lateat penitus, aut paucis quibusdam tantum innotescat, ecclesia reconciliatione non indiget. Hinc autem duo absurda sponte effluunt. Primo quia nulla actio per se, dum occulta manet, sacrilega erit. Deinde quia actio sacrilega non erit, quousque manet occulta; fiet vero deinceps sacrilega, si forte crimen, quod occultum diu mansit, in plurium notitiam deveniat.

Hinc verior doctrina censenda est, quam tradidit Lugo (l. c.), nempe quod seclusa ignorantia et inadvertentia, omnia peccata in ecclesiis commissa aliquam specialem irreverentiam includant; quae licet non semper gravis sit, sed levis esse possit atque adeo non necessario explicanda in confessione, ad malitiam tamen sacrilegii pertinet.

Non silentio praetermittendum hic est, S. Alphonsum (Lib. 3. n. 485.) post Salmanticenses (Tract. IX. Cap. 15. n. 61. 62.) ceu *probabile* tradere, *praeciso scandalo numquam esse sacrilegium copulam maritalem in Ecclesia habitam.* Sed haec opinio nullum fundamentum, praeter fallaces allegationes, habet. Nam doctores, a Salmanticensibus allegati, reipsa id tantummodo de casu necessitatis affirmant. Caeterum circumstantia scandali per se malitiam sacrilegii non inducit.

— *Probabilius neg.* cum *Lugo, Azor.*, *Less.*, etc., contra *Laymann* et alios (*a*).

287. — Quaer. 4° *An laesio quorumcumque bonorum ad Clericos pertinentium sacrilegium constituat?*

Resp. Neg., sed tantum laesio bonorum, quae Clerici possident non suo sed Ecclesiae nomine, et de quibus disponere nequeunt, quia haec tantum sunt sacra. — *S. Lig. n.* 42. *et alii communiter.*

Quaer. 5° *An vasa et vestes sacrae converti possint in usum profanum?*

Resp. Affirm., si res totaliter immutetur, ita ut ad communem reducatur, v. gr. si Calix igne aut ferro una argenti massa fiat.

Secus autem, si totaliter non immutetur. Hinc non licet ex veteri casula vestes profanas resarcire, nec ornamenta Sacerdotum ad usus profanos applicare. Secus autem de iis quae non benedicuntur, ut tapetes, candelabra. — *S. Lig. n.* 41.

Quaer. 6° *An Calices aliaque vasa, sacra unctione consecrata, sive adhuc consecrationem retineant, sive non, antequam tradantur artifici reficienda, debeant a sacerdote exsecrari?*

Resp. S. R. C. 20. Apr. 1822. *Negative.*

Quaer. 7° *Quibusnam licitum sit vasa sacra tangere?*

Resp. Omnibus et solis Clericis absque licentia speciali. Id etiam conceditur regularibus laicis sacristis, ex privilegio Sixti IV, necnon monialibus sacristis, ex communicatione privilegiorum. — *S. Lig. n.* 48. — *Salmant., et alii communiter.*

Licet autem omnibus tangere alias res sacras, ut sunt *Agnus Dei,* saltem ex hodierna consuetudine, Reliquiae Sanctorum, ornamenta sacra, exceptis iis quae sanctam Eucharistiam immediate tangunt.

§. III. *De Simonia.*

288. — Definitio. Simonia, a Simone mago sic dicta, est studiosa voluntas vendendi aut emendi pretio temporali aliquid

---

(*a*) Ex praemissa doctrina melius dicendum, etiam haec furta ex loci sacri circumstantia non carere sacrilegii malitia; quae tamen cum levis sit, non erit necessario a poenitente exprimenda.

spirituale, aut spirituali adnexum. Dicitur *voluntas studiosa,* id est *deliberata* (*a*).

Pretium temporale triplicis generis in Iure canonico (*b*) distinguitur: 1° *munus a manu,* seu retributio rei cuiusvis temporalis pretio aestimabilis (*c*); 2° *munus a lingua,* seu patrocinium,

---

(*a*) Simonia definitur *studiosa voluntas* non modo quia, non secus ac alia peccata, *deliberationem exigit,* sed etiam quia ad essentialem eius malitiam non requiritur ut pactum mutuo consensu vel reipsa perficiatur, sed sufficit interior vel unius affectio simoniaca, paciscendi nempe seu obligandi voluntas.

(*b*) Ita S. Gregorius relatus in Can. *Sunt nonnulli* Caus. 1. q. 1.: *Aliud est munus ab obsequio, aliud munus a manu, aliud munus a lingua. Munus quippe ab obsequio est subiectio indebite impensa. Munus a manu pecunia est. Munus a lingua favor.*

Munus autem, ut patet, hic non pro dono liberali accipitur, sed pro *pretio,* seu debito, quod necessarium onus et gravamen inducat.

(*c*) Huc revocatur non solum debiti remissio (quod aperte constat ex Cap. *Veniens* 10. *De Testibus et attestationibus),* sed etiam dilatio solutionis, vel solutio anticipata, et mutuatio; quorum tamen rationem dum reddere quidam volunt, haud mediocriter se remque totam implicant.

Et S. Alphonsum quidem (Lib. 3. n. 57.) sua ipsius mens recta compulit, ut mutui exactionem pro re spirituali simoniacam diceret, et posthaberet idcirco opinionem, quae solum pactum mutuandi in posterum, non vero mutuandi in praesens, ceu pravum damnat; quam opinionem perperam Salmanticenses (De Simon. Cap. 1. n. 35.) S. Thomae adscribunt; nam S. Doctor (2. 2. q. 78. art. 4. ad 2.) non de obligatione mutuandi imposita, sed loquitur de captanda benevolentia, qua quis sponte sua ad remutuandum inclinatur.

Caeterum S. Alphonsus (l. c.) nullam rationem reddit, nisi quod *Simonia sit tradere quicquid temporale pro spirituali.* At superest difficultas, quo pacto *mutuatio*, quae gratuita esse debet, dici possit quid *temporale* eo sensu, ut *pretio* aequiparetur. Nam, ut ait S. Thomas (2. 2. q. 100. art. 5.), ad Simoniam requiritur *pretium aut aliquid pretio aestimabile,* quod a gratuitate mutui abest.

Laymann itaque (Lib. 4. Tr. 10. Cap. VIII. §. 3. n. 25.) ut conciliet gratuitatem mutui cum Simonia exigentis mutuum, recurrit ad latiorem *pretii* sensum, ut comprehendat *omnem aliam commoditatem temporalem, quae ex pacto detur pro re spirituali.* Verum haec merito pugnantia dixeris. Nam commoditas temporalis, quae non sit pretio aestimabilis, est chimaera. Vid. S. Thom. 2. 2. q. 100. art. 5. et 4. Dist. 25. q. 5. art. 3.

quo nomine veniunt laudes, commendationes, preces etc., ex pacto interponendae in favorem conferentis rem spiritualem (*a*). 3° *munus ab obsequio* seu servitus quaelibet, aut officia alteri praestita, v. gr., famulatus aut simile officium quodlibet.

Eundem nodum ut solvant Salmanticenses (l. c. n. 36.), reponunt, non esse necessariam in mutuo tantam puritatem, quanta exigitur in spiritualibus. Sed hoc nihil est. Etenim puritas, quae exigitur, haec prorsus est, ut arceat compensationem, quae sit pretio aestimabilis.

Vera itaque ratio, cur simoniacum sit exigere mutuum pro re spirituali, inde petenda est, quod usus propriae pecuniae aliis concessus per se reapse sit quidpiam pretio aestimabile; quod quidem non solum communis hominum sensus, sed et plerique fatentur doctores (Vid. Lugo De Iust. et Iur. Disp. n. 25. 22.) cum S. Thoma (3. Dist. 37. q. 1. art. 6. ob. 2. coll. 4. Dist. 25. q. 3. art. 3.). Neque tamen inde sequitur, pretium pro mutuo exigi licite posse. Quippe mutuum ex omnium sententia censetur inter contractus gratuitos, non secus ac commodatum et donatio. Quisquis ergo *mutuam* dat pecuniam, sponte ex liberalitate renunciat compensationi, quam licite posset exigere, non secus ac qui equum commodat aut donat, sponte compensationi seu pretio renunciat, quod pro usu equi aut pro ipso equo percipere alioquin posset. Porro qui mutuum *exigit ex pacto* pro re spirituali, non quidpiam liberaliter oblatum recipit, sed onus per se pretio aestimabile imponit. Merito ergo id simoniacum censetur.

(*a*) Haec itaque simonia tunc committitur, quando per collationem rei spiritualis *collator pacto quopiam vel expresso vel tacito intendat obligare alium ad preces pro se fundendas,* seu ad aliud eiusmodi officium.

Exinde Suarez (De Simonia Cap. 40.) ostendit, plus aequo hoc *munus a lingua* quosdam protendisse, dum contenderunt, simoniacum esse etiam quod quis det aliquid spirituale, motus precibus vel illius, cui spirituale conceditur, vel alterius; quam opinionem, ut Suarez (ibid. n. 5.) notat, quidam perperam S. Thomae attribuerunt. Quidam tamen merito excipiunt, si collator has preces exigat ceu conditionem, praesertim si eas exigat a persona principe cuius humile in his obsequium ambiat. Quod tamen *munus ab obsequio* potius quam *munus a lingua* dicendum foret.

Sic itaque Suarez casum a casu recte distinguens (l. c. n. 3.): *Dico ergo* 1.° *Postulare ab aliquo Praelato (et idem est de aliis), ut conferat alicui beneficium sine promissione alia vel pacto, nunquam est sufficiens ad simoniam, nec illae preces habent rationem pretii, nec Praelatus propter illas principaliter conferens beneficium, simo-*

Triplex pariter est temporale spirituali adnexum: 1° *antecedenter,* cui accedit spirituale, ut ius patronatus fundo inhaerens; 2° *consequenter,* quod ex spirituali pendet, ut ius decimas percipiendi; 3° *concomitanter,* ut labor in functionibus sacris. Huiusmodi autem labor adnexus est rei spirituali vel intrinsece vel extrinsece. Dicitur adnexus *intrinsece,* si a re ipsa non sit faci-

---

niam committet, licet alias peccare possit. Haec est nunc communis et recepta sententia.

Et infra (ibid. n. 9.): *Colligitur ex dictis, non esse simoniam precibus inducere potentem virum aut familiarem Papae vel Episcopi, ut mihi ab illo impetret beneficium.*

Simoniae autem crimen sic deinde exponit (ibid. n. 12.): *Dico secundo; si per collationem beneficii vel alterius rei spiritualis collator intendat obligare alium ad preces pro se fundendas, tunc proprie recipit* munus a lingua: *unde si recipiat sub pacto expresso vel tacito, simoniam committit; idemque est, quoties preces et intercessiones praecesserunt sub pacto vel promissione beneficii, si fierent. Haec assertio communis est.*

Et rationem reddit, *quia preces huiusmodi sunt quid temporale et aestimabile pretio, et fiunt in gratiam et lucrum eius, qui propter illas spirituale praebet; ..... Ut autem haec ratio pretii interveniat, necesse est, ut promissio vel pactum intercedat; nam si absque obligatione tales preces antecedant et sequatur beneficii collatio ex sola gratitudine, vel e converso praecedat spirituale donum, et sequatur intercessio pro donatore ex sola gratitudine, non est simonia.*

Et hic non omittenda sunt, quae notat Schmalzgrueber (Lib. 5. Tit. 3. n. 114.). Nam postquam monuit, *munus a lingua vocari laudes, commendationes, preces, v. gr., si quis alicui, apud principem gratioso, conferat beneficium cum pacto, ut hic apud principem interponat... suas preces,... pro obtinenda gratia certa, quam ipse desiderat;* mox subdit: *Neque refert, etsi intercessio ordinetur ad aliquid spirituale, ex. gr., ad impetrandum per eam beneficium ecclesiasticum; quia intercessio haec in se est aliquid temporale: ergo dum pro ea beneficium datur, iam datur spirituale pro temporali; consequenter committitur simonia.* Haec prae oculis habere illi debuissent, qui inter argumenta, quibus confirmare volunt, simoniae reatum inesse in emendis pecunia precibus ad beneficium consequendum, hoc etiam utuntur, quod preces illae sint *quid spirituale.* At enim si sunt spirituale, non haberemus in casu praemisso nisi permutationem rei spiritualis cum alia spirituali, atque adeo nec pretium illud temporale, quod dicimus *munus a lingua,* et consequenter neque simoniam; quod tamen est contra *sacros* canones et communem omnium sententiam.

le separabilis; secus adnexus *extrinsece* dicitur. Sic celebratio Missae est labor intrinsece rei spirituali adnexus; defatigatio autem extraordinaria, ut cantus, dilatio ad meridiem, iter longum vel arduum suscipiendum ad celebrandum, et alia similia ad laborem extrinsece adnexum pertinent.

Divisio. Simonia distinguitur:

1° *Mentalis,* si fiat mere interne vel absque pacto (*a*).

2° *Conventionalis,* si pactum quidem intercedat, sed nullo modo executioni mandatum (*b*).

3° *Realis*, si pactum ex utraque parte adimpleatur (*c*).

(*a*) *Mentalis* simonia dicitur non quidem propositum ineundi cum alio pactum simoniacum, sed voluntas, qua quis sine ulla externa pactione intendit alium obligare ad reddendum spirituale, dum confert illi temporale, aut viceversa. Ita, v. gr., si quis collatori vacantis beneficii filium commendet, et interim specie doni liberalis argentea vasa ipsi mittat ea interna intentione, ut eum moveat et obliget ad filium suum praesentandum. Et huc prorsus spectat prop. 45. ex proscriptis ab Innoc. XI. *Dare temporale pro spirituali non est simonia, si temporale non datur tamquam pretium, sed tamquam motivum conferendi vel efficiendi spirituale.*

Huc etiam pertinet, si quis pro re temporali accepta rem spiritualem aut viceversa pro spirituali accepta rem temporalem, tamquam compensationem ex iustitia debitam, alteri conferat.

(*b*) Simoniae partitiones diversae apud diversos occurrunt. Alii trifariam dividunt in *mentalem, conventionalem,* et *realem;* et hi quidem duplicem conventionalem distinguunt, *puram* scilicet, quando ex neutra parte impletum sit pactum, *mixtam,* si impletum ab alterutra tantum parte fuerit.

Alii autem Simoniam dividunt bifariam, in *mentalem* et *conventionalem;* sed postremam hanc tripliciter distinguunt, nempe 1° *puram,* cum neutra pars traditionem rei perfecit, 2° *mixtam,* cum una tantum pars rem tradidit, 3° *realem,* cum utrinque facta est traditio. Et haec quidem advertisse iuverit ad auctores rite intelligendos.

Cum vero conventio sit *duorum, pluriumve in idem placitum consensus,* patet, ad conventionalem simoniam non sufficere solam alterutrius promissionem, sed opus esse, ut promissio ab altero fuerit acceptata; secus *mentalis* potius simonia dicetur, quam *conventionalis.*

(*c*) Tria hic advertenda: 1. Ut simonia censeatur *realis,* atque poenae incurrantur, necesse non est, ut pro re spirituali iam tradita simoniacum pretium solutum integre fuerit, sed sufficit, ut inchoate seu ex parte traditum sit.

Accedit Simonia *confidentialis*, quae fit quolibet pacto, seu confidentia in electione vel praesentatione ad beneficia, aut in horum resignatione, etc. (*a*). — *S. Lig. n.* 49. 56. etc.

---

2. Licet post traditam rem spiritualem simonia tamdiu habeatur uti *conventionalis*, donec simoniacum pretium tradi incipiat, tamen quoad iuris poenas ad tempus praeteritae pactionis retrotrahitur. Vid. Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 35. et Reiffenst. eod. tit. n. 23.

3. Licet quidam autumaverint (Vid. apud Suarez De Simon. Cap. 41. n. 7.-9.), quoad effectum incurrendi poenas simoniam habendam esse ut *realem*, quando tradita iam sit res spiritualis, ut ut nondum traditum temporale pretium fuerit; idque tum ob quosdam textus iuris, in quibus poena intentatur, licet pecunia tantum *promissa* sit (Vid. Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 247.), tum propter confidentialem simoniam; communior tamen sententia aliquam ex utraque parte traditionem exigit; et obiectos textus non efficaces esse ad contrarium suadendum, clare ostendit Reiffenstuel (Lib. 5. Tit. 3. n. 239-243.). Quod vero tradito in confidentiam beneficio poenae antea quoque incurrantur, quam alter promissionem suam impleverit, hoc ex Constitutionibus Pii IV, et Pii V, ita singulare est, ut ne ipsi quidem huius simoniae *mediatores*, licet alioqui ob simoniam realem (C. *Cum detestabile* 2. *De simonia Extrav.)* excommunicatione perculsi, poenam incurrant, nisi traditione utrinque completa, quippe qui in Pii IV et Pii V Constitutionibus non comprehendantur.

(*a*) Simonia *confidentialis* speciales leges ac poenas habet ex Constit. *Romanum* Pii IV, et Constit. *Intolerabilis* Pii V; eiusque materia sunt sola *beneficia ecclesiastica*. Quocirca si pacta simoniaca fiant circa *pensiones* aut quodvis aliud ius, quod proprie sub nomine *beneficii* non comprehendatur, ad simoniam communem, non vero ad confidentialem, sunt revocanda.

Specialis autem haec simonia in eo consistit, quod is, qui alteri beneficium dat utcumque, idest aut eligendo, aut praesentando, aut postulando, aut conferendo, aut dando in Commendam, aut instituendo aut in alterius favorem resignando, quidpiam propria auctoritate ex pacto (expresso aut tacito) vel circa beneficii fructus, vel circa ipsum beneficium, reservet. Dixi *ex pacto:* nam sola *interior* obligandi intentio simoniam induceret *mentalem,* non autem *confidentialem;* ad quam tamen ex §. 3. Const. Pii V non requiritur expressus recipientis beneficium consensus: nam sufficit, quod cognita dantis reservatione beneficium acceptet.

Reservatio porro circa ipsum beneficium, multiplex, ut eruitur etiam ex Pii V Constitutione, distinguitur, nimirum:

Distinguitur etiam Simonia *iuris divini*, seu *naturalis*, et *iuris ecclesiastici*. Prior habetur, si res simoniace permutata sit spiritualis ex natura sua, ut sunt indulgentiae, Sacramenta, etc.; posterior vero, si res spiritualis sit ex sola Ecclesiae institutione, ut sunt beneficia (*a*).

Principia:

289. — I. Ad Simoniam requiritur ut temporale detur aut accipiatur sive *formaliter*, sive *virtualiter* pro ipsa re spirituali, et in eius commutationem, ita ut fiat aequiparatio rei spiritualis cum temporali, seu commutatio ex motivo primario unum

---

1. Reservatio *accessus*, cum quis vult beneficium consanguineo aut etiam sibi demum obvenire; interim tamen illud alteri utcumque confert eo pacto, ut hic opportuno tempore consanguineo vel sibi ipsum resignet.

2. Reservatio *ingressus*, cum quis beneficium sibi iam collatum, sed nondum possessum, alteri ea conditione resignat, ut ubi hic illud quavis de causa dimiserit, ipse resignans ius habeat eius possessionem ingrediendi.

3. Denique reservatio *regressus*, cum quis beneficium a se iam possessum resignat alteri eo pacto, ut quando hoc utcumque vacaverit, ad ipsum resignantem aliamve certam personam sit regressurum.

Hasce autem resignationes prohibendi praecipua causa etiam a Synodo Trid. innuitur (Sess. 25. Cap. 7. De Reform.), quaedam scilicet *odiosa haereditariae in beneficiis successionis species*; unde et coadiutorias cautissime concedendas S. Synodus decernit.

(*a*) Clarius alii: Simonia iuris divini adest, ubi vilipenditur rei spiritualis dignitas per comparationem ac permutationem cum re temporali, scilicet cum pro re temporali datur res per se vere spiritualis aut spirituali adnexa. Iuris vero ecclesiastici est, cum res spiritualis aut huic adnexa datur pro alia itidem spirituali seu huic adnexa, ut in permutatione beneficiorum absque superiorum auctoritate, vel etiam cum res *per se* temporalis datur pro pretio temporali, uti si quis emat officium oeconomi, thesaurarii etc. Licet enim ab hisce permutationibus absit praedicti contemptus malitia, merito tamen Ecclesia ex motivo religionis et reverentiae erga sacra eas interdixit. Ita communis sententia, quae et hanc posteriorem ceu proprie dictam simoniam habet. Vid. Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 24. 25.

pro altero ceu pretio aut iusta compensatione habendi. Ratio ex ipsa Simoniae definitione aperta est. Hinc, si interveniat aliquod motivum honestum vi cuius temporale et vicissim spirituale daretur, unum non esset amplius alterius motivum, sed solum eius causa impulsiva, nec proinde Simonia foret.

Dixi, 1° *formaliter,* id est ut quis directe intendat loco temporalis et propter eius aestimationem accipere spirituale.

Dixi, 2° *virtualiter,* ut quis nempe per temporale *proxime* et *immediate* obtinere velit spirituale, nec aliud motivum verum et honestum intercedat. In hac enim voluntate virtualiter includitur intentio unum cum alio commutandi. — *Ita Suarez,* etc.

II. Licet dare pro pretio temporali adnexum spirituali *antecedenter et concomitanter extrinsece*, modo pretium ratione spiritualis adnexi non augeatur. Non autem licet dare pro pretio adnexum spirituali *concomitanter intrinsece,* seu *inseparabiliter,* neque adnexum *consequenter*.

Ratio 1^mi^, quia res et labor actionis sunt vere in se pretio aestimabiles. Prohibetur tamen Iure canonico venditio balsami quod in Chrismate continetur, licet consecrationi praeexistat, quia, cum sit modici pretii, Episcopus vendere Sacramenta videretur. — *S. Lig. n.* 72.

NOTA. Advertit Scavini quoad oleum benedictum vel sacrum Chrisma: « Usus tamen in aliquibus Ecclesiis cathedralibus invaluit, ut aliquid ab Ecclesiis particularibus accipiatur pro compensandis sumptibus factis in materia comparanda. »

Ratio 2^di^, quia quod est intrinsece adnexum spirituali, ab ipso inseparabile est, unde res ipsa vel actio vendi censeretur. Potest tamen aliquid accipi pro ministerio sacro, etiam secluso labore extrinseco, ratione scilicet stipendii, seu sustentationis, ut ex praxi Ecclesiae constat [1]. Postulat enim aequitas naturalis, ut honesta sustentatio concedatur iis, qui aliorum utilitati vacant. Hinc Christus, *Luc.* 10. 7.: *Dignus est operarius mercede sua.* — Et Apost. 1. *Cor.* 9. 13.: *Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quae de sacrario sunt edunt*; *et qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita et Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.*

[1] Pro Sacramentorum administratione nil est accipiendum *hoc titulo* etiam a sponte dantibus: quod autem offertur sponte, pro eleemosyna, accipi potest. — *S. Cong. Conc.* 1. *Febr.* 1595.

Ratio 3[ii], quia illud *consequenter* censetur spirituale, vel spirituali alligatum. Eruitur etiam ex speciali Iuris canonici dispositione.

III. Simonia est peccatum gravissimum (*a*); et si sit iuris divini et naturalis, materiae parvitatem non admittit. Si autem Simonia sit Iuris ecclesiastici, potest in ea dari materiae parvitas iuxta *S. Lig. l.* 3. *n.* 50. (*b*). — Ratio est, quia res spiritualis quaelibet ex comparatione cum re temporali vilipenditur cum magna iniuria in ipsum Deum, siquidem ordinatur ad rem ordine longe inferiorem. Constat etiam ex verbis S. Petri ad Simonem Magum, *Act.* 8. 20.: *Pecunia tua tecum sit in perditionem, quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.*

(*a*) Communis doctrina est, simoniam ad speciem reduci *sacrilegii realis,* quo irreverenter res sacra pertractatur. Nam reipsa quaedam est profanatio et iniuriosa tractatio rei sacrae, dum temporali pretio aequiparatur, et sic infra dignitatem, qua pretium omne superat, prorsus abiicitur. Vid. Suarez De Simon. Cap. 1. n. 7., et Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 12.

(*b*) Ratio cur dari levitas materiae possit in simonia iuris ecclesiastici, haec est; quia haec simonia non ideo interdicitur, quasi pro re spirituali detur temporale pretium, sed ab Ecclesia prohibetur ad omnem simoniae et avaritiae speciem, aliaque incommoda removenda; unde per hanc non fit proprie iniuria rei sacrae, sed tantum Ecclesiae praeceptum violatur; in hoc autem parvitas materiae dari potest.

Imo parvitas oblati muneris excusare et a simonia iuris divini potest, quatenus res levis momenti (v. gr., nonnullae aviculae, aut rari flores, aut fructuum primitiae) cum apta non sit ad ullam inducendam obligationem, v. gr., praesentandi ad Canonicatum, atque adeo rationem pretii habere nequeat, eo ipso cessat quaelibet contractus sive expressi, sive taciti suspicio. Pirhing, Lib. 5. Tit. 3. num. 133.

Haec tamen non videntur valere quoad examinantes ad paroeciam. His enim sub poenis simoniae propriis interdicitur, *ne quidquam prorsus* recipiant sive a candidato (qui dando incurreret easdem poenas, etsi alioqui sufficientia relaturus esset suffragia), sive ab aliis. Et quamvis aliqui a poenis excusare eos velint ob materiae levitatem, veluti si modica esculenta vel poculenta quis examinatori largitus sit, obstant tamen tum verba decreti, *ne quidquam prorsus,* tum S. Congr. declaratio. Vid. Thesaur. De Poenis Eccl. V. *Simonia,* cap. 4.

Quaesita:

290. — Quaer. 1° *An sit Simonia dare quidem principaliter temporale ob spirituale, sed non unice?*

Resp. Affirm. Ratio est, quia revera fit comparatio rei temporalis cum spirituali. Motivum enim quod adiicitur, quantumvis honestum sit, prioris motivi, propter quod praecipue datur temporale, malitiam et impietatem non destruit. Constat etiam ex prop. 45. ab *Innoc. XI* damnata. — *S. Lig. n.* 54.

Quaer. 2° *An sit Simonia dare temporale ad sibi conciliandum Superiorem intuitu beneficii?*

Resp. Neg. si finis primarius sit dandi gratis temporale; quia tunc comparatio immediata fit rei temporalis cum temporali, nempe benevolentia Superioris. Secus autem si intendatur res spiritualis ut debita retributio, non vero ut effectus gratitudinis animi. — *S. Lig. n.* 51.

Quaer. 3° *An sit Simonia obire functiones sacras* principaliter *ob stipendium, vel recipere aliquid pro doctrina sua?*

Resp. ad 1um *Neg.*, saltem *probabilius,* quia stipendium non recipitur ut pretium rei sacrae, sed tanquam debitum personae, quae in proximi gratiam occupatur. — *S. Lig. n.* 55. — *Lacroix, n.* 62., *et alii communiter* contra aliquos. Idcirco si inordinata quaepiam affectio intercedat (nam aberit omnis culpa, si indigentia aut alia honesta causa ad quaerenda eiusmodi stipendia impellat) non Simoniae, sed avaritiae vitium erit.

Resp. ad 2um *Affirm.*, si instructio tendat ad bonum spirituale aliorum, quia est res spiritualis, nisi accipiatur titulo stipendii, seu sustentationis. Secus vero si instructio sit mere temporalis, v. gr., quoad tradendam explicationem sacrarum Litterarum aut theologiae (*a*). — *S. Lig. n.* 94.

290. — Quaer. 4° *An Simonia sit pecunia se redimere ab iniusta vexatione circa beneficia, aut aliud bonum spirituale, v. gr., Sacramenta,* etc.?

(*a*) S. Thomas: *Ille qui habet scientiam, et non suscepit cum hoc officium, ex quo obligetur aliis usum scientiae impendere, licite potest pretium suae doctrinae vel consilii accipere, non quasi veritatem aut scientiam vendens, sed quasi operas suas locans* (2. 2. q. 100. art. 3. ad 3.).

Resp. Neg., saltem *probabilius,* quia vexationis liberatio quae sola directe intenditur est quid temporale. — Hinc potes dare pecuniam inimico tuo conanti per fraudem impedire electores, ne tibi faveant. — *S. Lig. n.* 101., *et alii communiter.* Imo in idipsum DD. consentiunt, etiamsi solis precibus impedire velit (*a*). Non autem potes dare pecuniam iis, qui obesse vel prodesse possunt eligendo vel praesentando ad beneficium; etenim offerre illis pecuniam ne obsint, idem foret ac offerre, ut prosint, scilicet ut consensum non denegent. — *S. Lig. n.* 99. Nec tibi licet pecuniam dare competitori tuo, ut desistat ad beneficium concurrere; quia tibi nulla est iniusta vexatio redimenda, et viam directe ad beneficium per pecuniam tibi parares, quod simoniacum foret. — *Ita communior.*

291. — Quaer. 5° *An Simonia sit dare vel accipere aliquid pro ingressu in Religionem?*

Resp. 1° Certum est non licere dare vel accipere aliquid pro ingressu solo; quia hoc esset commutatio Religionis, quae est res sacra, cum re temporali.

2° Certum est etiam, licere monasterio pauperi aliquid exigere pro ingredientis sustentatione, quia tunc non commutatur res spiritualis cum temporali; et postulat aequitas, ut recipiatur aliquid, ne monasterium oneribus gravatum corruat.

3° Certum est pariter, licere monasterio aliquid exigere pro sustentatione Novitiorum, quia cum non adhuc pertineant ad Religionem, et pro libitu discedere possint, et saepe discedant, non est iustum, ut pro ipsis monasterium tanta onera subeat. Religio tamen Fratrum Minorum ex decreto speciali nihil accipere potest.

4° Controvertitur autem si agatur de monasterio opulento. Negat *S. Lig. n.* 92., nisi recipiendus sit senex vel infirmus. Affirmant autem alii non pauci, modo non exigatur pecunia pro ipso ingressu, sed recipiatur aut postuletur tantum ratione sustentationis, seu dotis (*b*). Caeterum nunc evanescit omne du-

---

(*a*) Ita S. Alphonsus Lib. 3. n. 101. et 102. Ratio, quia si licet dare pecuniam, ut alter a me vexando cesset contra iustitiam, licebit et dare, ut cesset vexare contra charitatem.

(*b*) Nimirum ex indulto, ut ab ingressuris dotem recipere possint moniales, licet dives sit monasterium, inferre quidam generatim voluerunt id ipsum de virorum monasteriis, ut saltem *titulo sustentationis* licite exigi quidpiam posset.

bium ob temporum difficultatem. Nulla enim inveniuntur monasteria adeo opulenter fundata, ut auxilio alieno pro praesenti et futuro nullatenus indigeant. Caeterum Moniales dotem statutam semper exigere possunt (a), ut ex variis decretis constat.

292. — QUAER. 6° *An Simoniam committat Sacerdos, qui spondet laico Missam pro exitu ludi, dum socius pretium temporale exponit?*

Resp. Neg. per se, quia hac ratione res spiritualis non aequiparatur proprie temporali, sicut non aequiparatur, quando Missa dicitur pro stipendio; sed tantum offertur executio rei spiritualis loco temporalis alioquin tradendae. Non enim peccat qui offert creditori 100 Missas pro eo celebrandas, ut remittat debitum 100 francorum; ergo a pari nec peccat, qui spondet Missam pro exitu ludi, dum alter 20 asses exponit. *Ita Voit, n.* 506., contra alios. — Caeterum talis ludus raro caret aliquo scandalo, et proinde semper dissuadendus est.

At nisi agatur de bonis sponte oblatis, quia omne in his cessat periculum et species simoniae (licet alioquin aliis de causis prohiberi et gratuita donatio possit, ut fit in donatione examinatoribus parochorum collata), verior sententia cum S. Thoma (2. 2. q. 100. art. 3. ad 4.) et communi id negat, et nititur C. *Quoniam* 40. *De Simonia*. Ratio est, quia reditus monasterii sunt ecclesiastici, ordinati ad sustentationem religiosorum gratis suppeditandam. Ergo hoc ipso, quod quis in Religionem suscipiatur, ius habet ad sustentationem ex reditibus monasterii capiendam. Non potest igitur titulo sustentationis, ad quam praebendam dives monasterium par est, aliquid exigi. Deficiente autem titulo sustentationis, iam superest, ut pro ipso ingressu exigi quidpiam videatur. Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 200. 201.

(a) Triplex tamen limitatio addenda est. 1. ut pacta dos non detur *pro ipso ingressu*; nam simoniacum id foret, etiamsi inops sit monasterium — 2. Ut non admittatur aliqua inhabilis ex sola spe aliquid ab ea temporale recipiendi; sic enim susceptionis finis, isque principalis et a suscipientibus intentus, foret aliquid temporale. Atqui simoniacum est dare aliquid spirituale ob finem temporalem extrinsecum, praesertim si is principaliter intendatur. — 3. Ut citra necessitatem dos non ab omnibus indiscriminatim exigatur; sic enim pauperes, saepe magis dignae et idoneae, e statu religionis penitus excluderentur, dum aliae, forte minus idoneae, utpote divites, reciperentur; quod utique irrationabile est. Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. num. 197.

Quaer. 7° *An Simoniam committat Sacerdos, qui pro Missa stipendium supra taxam consuetam aut ab Episcopo statutam exigit?*

Resp. Neg., nisi mente simoniaca agat; quia cum alium habeat titulum exigendi remunerationem, deficit comparatio inter spirituale et temporale. Peccaret quidem contra obedientiam vel iustitiam plus aequo exigendo, minime vero contra Religionem. Contradicit tamen *Voit, n.* 497., quia (ait) tunc deest omnis iustus titulus exigendi temporale (*a*).

293. — Quaer. 8° *Quaenam sint poenae in simoniacos latae?*

Resp. 1° Sola Simonia confidentialis et realis in Ordine, beneficio et ingressu in Religionem poenis ecclesiasticis subiacet; nam Pontifex Paulus II, renovans omnes poenas antea in simoniacos latas, loquitur tantum de praedictis Simoniae speciebus (*b*); imo iuxta non paucos poenae pro ingressu simoniaco Religionis abierunt in desuetudinem; saltem nunc casus earumdem incurrendarum rarissimus est (*c*).

(*a*) Non unus est Voit, qui hanc sententiam teneat; ipsam enim et Reiffenstuel docet (Lib. 5. Tit. 3. n. 200.) et Schmalzgrueber (Lib. 5. Tit. 3. n. 100.) cum Friderich (De Simon. Cap. 2. n. 67.), et Azor (Part. 3. Lib. 12. Cap. 6. q. 1.), in eamque inclinat Suarez (De Simon. Cap. 47. n. 6.), quem proinde falso pro opposita allegant Salmanticenses (Tract. 19. Cap. 2. n. 23.), hanc insuper gratis tribuentes Dominico Soto et Toleto. Adde, quod alii saltem *praesumptam* simoniam in hoc reperiri affirment: Ita Bonac. (De Simon. Disp. 1. Q. 6. P. 2. n. 3.), Palaus (De Simon. Disp. 3. Punct. 9. n. 2.), Filliuc. (Tract. 45. Cap. 10. q. 7. n. 28.) et Lessius (Lib. 2. Cap. 35. n. 51.).

(*b*) Excipe tamen cum Fagnano (In cap. *Nobis De Simonia* n. 13.) simoniam etiam mere conventionalem in electione Romani Pontificis. Nam Iulius II. Const. *Cum tam divino* 14. Ian. 1505. §. 1. poenas statuit contra electores, qui simoniam commiserint *dando, promittendo, vel recipiendo pecunias, bona cuiusque generis, castra, officia vel beneficia, seu promissiones et obligationes, per se vel alium seu alios quomodocumque et qualitercumque etc.* Poenas autem in eiusdem Constitutionis §. 5. recensitas habes.

(*c*) Raro incurruntur eiusmodi poenae non una de causa. Nam 1.° Constitutio Urbani IV (Extrav. *Sane* 1. *De Simonia*), quae poenas infligit, non ubique videtur recepta, et non receptam esse contendit Navarrus, *Constitutionum Apostolicarum* (ut ait Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 255.) *scientissimus;* eumque sequuntur Lessius, Palaus,

Resp. 2° Poenae pro ordinatione simoniaca sunt:

1° Quoad ordinantem (*a*) excommunicatio Papae reserva-

Sylvester et quisquis alius docet, excommunicationem incurri solum ob simoniam in sacris Ordinibus et Beneficiis. — 2.° Praetermissis monialibus, quae veniam habent recipiendi dotem et de ipsa paciscendi, in monasteriis quoque virorum si quid recipiatur, fere recipitur solum, quia sponte oblatum est; vel etiamsi exigatur, cohonestatur exactio ob monasteriorum inopiam, ut necessaria videatur ad professi sustentationem; vel denique, si monasterium sit dives, etsi non absit simoniae crimen, constitutio tamen quoad poenas recepta ibi non est. Schmalzgr. l. c. n. 256.

(*a*) Intellige, non modo qui ordines confert, sed etiam qui ad ordinationem praesentat; quod munus ordinarie erat Archidiaconi, cuius erat examinare, an ordinandi haberent ordinationis titulum, num essent digni etc. Comprehenduntur autem tum locorum Ordinarii, qui dimissorias dant literas ad ordinationem ab aliquo Episcopo suscipiendam, tum etiam superiores Regulares, qui eiusmodi litteras dant suis subditis.

Praeterea Ordinationis nomine hic comprehenditur etiam collatio primae tonsurae, ut patet ex hisce verbis Sixti V Constit. *Sanctum* §. 6.: *Caeterum si quis Antistes vel Abbas, servatis quidem ..... omnibus, quae in ipsius tonsurae et ordinum collatione observari debent, personas habiles et idoneas, sed tamen recepta ab iis, quibus tonsuram aut ordinem conferet, pecunia, pretio, praemio simoniace in futurum insigniverit vel promoverit; volumus, ut praeter alias censuras ac poenas contra simoniace ordinantes et ordinatos a sacris Canonibus et Constitutionibus Apostolicis alias inflictas et irrogatas, quibus nequaquam derogare intendimus, etiam omnia et singula supradicta in sic promoventibus et promotis locum habeant.* Ex quibus facilis forte via sternitur ad solvendam quaestionem, *an poenae latae contra simoniacas ordinationes extendi debeant ad simoniacam collationem primae tonsurae;* quam quidem auctores fere ita tangunt, ut negantem quoque sententiam probabilem dicant, ea ducti ratione, quod Synodus Tridentina (Sess. 21. Cap. 1. De Reform.) contra hoc crimen poenas solum decernat *a iure inflictas;* iura autem poenas infligant simoniacae collationi *Ordinum,* quo nomine negant venire *tonsuram.* (Vid. S. Alphons. Lib. 3. n. 110.) — At enim in Sixtina Constitutione duplex poenarum genus habemus, nempe 1. poenas et censuras a iure inflictas; 2. poenas et censuras ab ipso Sixto V superadditas. Esto porro, et utcumque iis libeat, ratiocinentur auctores illi de *poenis a iure inflictis;* quamquam duriusculum forte videatur, Synodum Tridentinam et post eam Sixtum V voluisse quidem (ut videtur) simoniacam quoque primae tonsurae

ta (*a*); suspensio a collatione cuiuslibet Ordinis, etiam primae Tonsurae, et ab executione omnium munerum pontificalium; in-

---

collationem poenis (sane aliquibus) iure contentis comprimere, et nihilominus, dum *iura* appellant, ita lapsos memoria, ut *negari* ipsis (ut scholae dicunt) *suppositum* queat. Sed quidquid de hoc sit, certum esse debet, saltem poenas ac censuras in Sixtina Constitutione statutas ob simoniacam tonsurae collationem incurri adeo ut Ordinans (§. 2.) *a collatione quorumcumque ordinum atque adeo ipsius tonsurae, et ab executione omnium munerum Pontificalium eo ipso suspensus, et ab ingressu Ecclesiae interdictus existat.* Caeterum incertae auctorum de hac re opiniones ex hoc repetendae videntur, quod diu multis in locis Sixtina haec constitutio ignorata fuerit.

(*a*) Reservatur haec excommunicatio S. Pontifici in Extrav. *Cum detestabile* 2. *De Simonia*; Sixtus V vero Constit. *Sanctum* 5. Ianuarii 1588., quoad ipsam expresse derogavit dispositioni Tridentinae Cap. *Liceat* Sess. 24. Cap. 6. *De Reform.*, quando crimen esset occultum: quod et de absolutione ab aliis censuris dicendum est, a quibus proinde Episcopus, sive occulti sint casus sive publici, absolvere non potest.

Quod vero S. Alphonsus (Lib. 3. n. 117.) hanc Sixti V. Constitutionem tribuat S. Pio V., addens, ipsam quoad hoc non esse receptam, totum debetur confusioni a Salmanticensibus inductae, ubi scribunt (De Simon. Cap. 4. n. 34.), *ab excommunicatione incursa ob simoniam in Ordine, Beneficio et Religione...., si publicae non sint, posse Episcopum absolvere. Nec* (inquiunt) *contra hoc obstat Bulla Pii V revocans hanc et alias facultates Religiosorum, quia quoad hanc partem non est recepta.* Et allegant Lessium, Sa, Suarez et Palaum. — Porro non Pius V, sed Sixtus V episcopis abstulit hanc facultatem, non tamen quoad omnes illas censuras, sed solum quoad simoniacam SS. Ordinum collationem. Falsum est insuper, Sa et Suarez favere huic errori, imo Suarez oppositum (De Simon. Cap. 61. n. 6.) docet. Lessius demum (Lib. 2. Cap. 35. n. 134.) solum dicit, Constitutionem Sixtinam (non vero Pii V) *multis in locis ignorari,* et idcirco *ibi* non esse usu receptam.

Nec obstat, quod Sixti V Constitutio a Clemente VIII. (Const. *Romanum* 28. Febr. 1595.) redacta sit ad terminos iuris communis. Id enim intelligendum est quoad caetera ibi contenta; nam poenae et censurae contra simoniacam ordinationem latae a Sixto V, etiam a Clemente VIII, ut communiter DD. advertunt, confirmatae sunt. Ita Clemens (Const. cit. §. 2.): *Supradictas litteras* (Sixti V) *ad terminos SS. Canonum...., et ad dispositionem decretorum Concilii Tridentini restringimus et reducimus, nec non censuras et poenas in iisdem Sixti litteris contra quoscumque,* PRAETERQUAM CONTRA SIMO-

terdictum ab ingressu Ecclesiae; suspensio ab administratione Ecclesiae (a). *Schmalzgrueber, Lib. 5. tit. 3. n. 257.*

2° Quoad ordinatum: excommunicatio Papae reservata (b); suspensio ab executione saltem Ordinis simoniace suscepti (c),

---

NIACE ORDINANTES ET ORDINATOS INFLICTAS, QUAS VOLUMUS IN SUO ROBORE PERMANERE, *moderamur et abolemus.*

(a) Suspensio a regimine et administratione ecclesiae, immo et a perceptione omnium fructuum ex beneficiis provenientium simul cum irregularitate, vi sixtinae constitutionis, incurritur tantummodo, si ordinans, postquam ob simoniacam collationem ordinum incurrit suspensionem ab ordinibus conferendis et a pontificalibus, et simul interdictum ab ingressu ecclesiae, aliquam ex hisce censuris violaverit. Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 258. ex Sixt. Const.

(b) Summo Pontifici reservatur, etiamsi crimen sit occultum, ut sup. dictum est.

(c) Quod suspensio restringi possit ad ordinem male susceptum, probabile dixerunt Salmanticenses (De Simon. Cap. 4. n. 15.), allegantes pro ea opinione Lessium; quae quidem post Salmanticenses refert et S. Alphons. (Lib. 3. n. 109.).

At Lessius reipsa oppositam sententiam sequitur. Sic enim scribit (Lib. 2. Cap. 35. n. 135.): *Communior sententia Doctorum est, ab omnium ordinum executione suspensum esse.... Videri tamen queat contrarium non improbabile, quia iure non videtur satis expressum.... Verum quia Auctores non invenio, placet sententia communis.*

Quod autem dicit Lessius, *non videri iure satis expressum,* id ita explicat Pirhing (Lib. 5. Tit. 3. n. 160.). Nam cum Paulus II (C. *Cum detestabile, 2. De Simonia* Extrav.) dicat: *Omnes illi, qui simoniace ordinati fuerint, a suorum Ordinum executione sint suspensi;* atque adeo (inquit Pirhing) sermo sit de *pluribus ordinatis;* ideo voces illae, *ab executione suorum Ordinum,* habent sensum satis spontaneum, suspensos esse ab executione Ordinis, quem quisque suscepit.

Fatendum est nihilominus, haec dici contra sententiam *communem,* ut eam vocat Reiffenstuel cum Pirhing, Laymann etc. Et hanc confirmare videntur haec verba Sixti V (Const. *Sanctum* §. 2.): *Eosdem clericos posthac male promotos ab executione, ministerio et exercitio ordinum susceptorum, et ab omni spe et facultate ascendendi ad alios superiores perpetuo suspensos declaramus:* in quibus 1. non dicitur *Ordinum* sic aut male *susceptorum;* et 2. ordines *suscepti* ita opponuntur *aliis suscipiendis,* ut de universis decernere Sixtus voluisse videatur.

Quoad huius autem suspensionis absolutionem iam diximus (sup. not. (a) p. 314.), vi Sixtinae Constit. eam reservatam esse Sedi Apo-

itidemque suspensio a spe ascendendi ad Ordines superiores. Et si eiusmodi suspensiones violentur, accedit privatio officiorum et beneficiorum quoad Clericum saecularem, privatio vero vocis tum activae, tum passivae quoad Clericum regularem (*a*).

Resp. 3° Poenae ob Simoniam realem in materia beneficiaria (*b*) sunt: excommunicatio Papae reservata (*c*); nullitas ele-

---

stolicae, licet crimen sit occultum; nec admittendum, oppositum esse probabile, uti volunt Salmanticenses (et post eos S. Alphons. Lib. 3. n. 117.) innixi auctoritati Suarezii; nam Suarez (De Simon. Cap. 61. n. 6.) expresse contra habet, eiusmodi absolutionem esse reservatam, et reservationem perseverare, *quia* (inquit) *Clemens VIII non revocavit Constitutionem illam* (Sixti V) *quoad hanc partem, sed potius confirmavit.*

Addunt denique Salmantic. (l. c.): *Si ignoranter simoniace ordinatus est, sive publicum sit delictum, sive occultum, potest dispensare Episcopus.* Sed melius cum Suarezio (l. c.) Lessio (Lib. 2. Cap. 35. n. 136.), Lezzana (Quaest. Regul. V. *Simonia* n. 28.) Sanchez (Cons. Lib. 2. Cap. 3. Dub. 104. n. 35.) Laymann (Lib. 4. Tr. 10. Cap. 8. §. VII. n. 71.), et aliis, quos et S. Alphonsus (Lib. 3. n. 109.) sequitur, dicendum, in casu nulla opus esse dispensatione.

(*a*) Quatuor hic advertenda, nempe 1. Licet eiusmodi privatio in Sixtina Constitutione dicatur *ipso facto incurrenda,* hoc non excludit, quominus requiratur sententia saltem criminis declaratoria.

2. Beneficia et dignitates sic amissae, Sedi apostolicae reservantur.

3. Praeter eiusmodi privationem, clericus saecularis insuper incurrit inhabilitatem ad officia et beneficia, regularis vero inhabilis fit ad vocem tum activam tum passivam.

4. Demum harum poenarum absolutio Apostolicae Sedi reservatur, etiamsi crimen sit occultum, derogatione nempe addita sive facultatibus per Caput *Liceat* a Synodo Tridentina Episcopo concessis, sive cuilibet privilegio Regularibus tributo.

(*b*) Haec accipi debent de beneficiis proprie dictis, cuiusmodi non sunt pensiones, aut vicariae temporales etc.; exinde qui pensionem spiritualem vendat, simoniam quidem committit, subiectas tamen poenas non incurrit.

Beneficia autem intelliguntur non modo *saecularia,* v. gr., Episcopatus, canonicatus, decanatus, peroecia etc., sed etiam *regularia,* cuiusmodi sunt generatim Regularium Praelaturae, quae non consistant in nuda commissione ad nutum revocabili, sed in munere ordinario, uti sunt generalatus, provincialatus, abbatia, praepositura, prioratus, rectoratus, guardianatus etc.

ctionis aut praesentationis ad beneficium vel ad quamcumque Dignitatem (a); inhabilitas perpetua, aut ex quorumdam opinio-

---

(c) Hanc poenam incurrunt non modo conferens et recipiens beneficium, sed ii quoque, quorum mediatione et cooperatione contractus simoniacus perficitur.

Si autem occultum sit crimen, ab hac excommunicatione absolvere potest Episcopus *ex Cap. Liceat,* et vi specialis privilegii etiam Mendicantes, cum limitatione tamen Clementis VIII, nimirum extra *Italiam et intra Urbem,* quo nomine DD. communiter intelligunt etiam *Urbis districtum.*

(a) Nonnulla hic advertenda; ac 1. Simoniae reus non defenditur regula *de triennali possessione,* quia expresse exceptus est, ubi dicitur: *absque simoniaco ingressu.* Neque simoniace praesentato aut electo prodest, quod confirmatio aut institutio hoc vitio caruerit; nam si in priori actu commissa est simonia, omnes actus sequentes sunt irriti. Secus tamen, si legitime electus vel praesentatus confirmationem seu institutionem simoniace obtineat; tunc enim haec sola, in qua vitium commissum est, irritatur. Quocirca si per dispensationem tollatur inhabilitas per posteriorem hunc actum contracta, opus non esset nova electione. Reiffenst. Lib. 5. Tit. 3. num. 265.

2. Nullus est actus, etiamsi in electione, quae fiat a pluribus *iure communitatis vel collegii,* unus tantum, maiori parte rite eligente, simoniace suffragium ferat. Secus tamen, si praesentatio fiat a pluribus, prouti singuli sunt, adeo ut tot sint praesentationes, quot patroni; simoniaca enim unius collatio legitimam alterius collationem non inficit. Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 266.

3. Irrita est provisio, etsi simoniam non ipse quidem promotus, sed alter, *ipso ignorante,* commiserit: excipe, si hic in fraudem id egerit, nempe quo electum seu praesentatum ad beneficium reddat inhabilem. Schmalzgr. l. c.

4. A fortiori autem irrita est provisio, si provisus, postquam scivit, pecuniam ab alio non in fraudem sed in favorem ipsius datum iri, non contradixerit; aut contradixerit quidem, sed nihilominus, non ignorans alium a simoniaco opere non destitisse, beneficium acceptaverit, aut etiam ante obtentum beneficium pecuniam ab alio simoniace pro se solutam ipsi solutori refuderit. Ita ex Cap. *Sicut* 33. *De Simonia.*

5. Valida tamen erit provisio, si promotus post cognitum simoniacum alterius consilium expresse contradixerit, etsi deinde non obstante hac contradictione, *ipso ignorante,* beneficium per pecuniam reipsa obtineatur. Quod si re post obtentum beneficium co-

ne inhabilitas ad idem beneficium saltem ea vice obtinendum (a); inhabilitas ad alia beneficia post iudicis sententiam saltem declaratoriam (b).

---

gnita, pecuniam ante obtentum beneficium se inscio solutam refundat simoniaco solutori, simonia quidem se inquinat (nisi, ut plures aiunt, id *mere* ex amicitia praestet, et ne alter damnum sua causa patiatur); non tamen videtur *irritationis* poenam ipso facto incurrere; hinc beneficium usque ad prolatam privationis sententiam poterit retinere. Ratio, quia effatum illud: *ratihabitio retrotrahitur et mandato aequiparatur,* de iis intelligendum est, quae a consensu ratificantis pendent, non vero de iis, quae ante hunc consensum plane et absolute iam sunt peracta. Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 266.

6. Beneficii privationi accedit obligatio fructus ex eo comparatos restituendi. Quod quidem valet, tum si simonia patrata sit a beneficiario, tum si ab alio, ipso beneficiario sciente et non contradicente, vel contradicente quidem, sed tamen acceptante beneficium cum notitia simoniae non obstante sua protestatione intercedentis. Ratio, quia cum nec bonam fidem habeat nec titulum, in quo ius percipiendi fructus radicetur, hos non facit suos, atque adeo restituere eos tenetur. Idque intelligendum est non modo quoad fructus extantes, verum etiam quoad consumptos; immo et quoad eos, qui a legitimo possessore percipi potuissent, uti communiter traditur de malae fidei possessore. Non tamen tenetur ad restituendos fructus stolae, aliarumque functionum parochialium; quippe isti non recipiuntur ceu *reditus beneficii,* sed ut stipendia officii. Vid. S. Alphonsus, Lib. 3. n. 111.

7. Si vero simonia ab alio commissa fuerit, beneficiario ignorante, hic fructus lucratur; quamdiu in bona fide manet, non secus ac quilibet bonae fidei possessor. Cum tamen collatio per se sit invalida (nisi simonia ab alio in fraudem, ut sup. dictum est, commissa fuerit), ignorantia cessante restituendi sunt fructus, qui extant. Possessor enim nactus non est horum dominium nisi tantum revocabile. Schmalzgr. l. c.

8. Quod si hic per triennium cum eadem bona fide in pacifica beneficii possessione perstiterit; defenditur (ut inquit Schmalzgr. ibid. n. 267.) regula de triennali possessione, adeo ut triennio illo elapso neque fructus neque beneficium teneatur restituere. Et haec quidem doctrina nonnullis non arrisit. *Sed receptior* (ait Rigantius ad Reg. 36. Cancell. n. 132.) *est in praxi contraria opinio, quod scilicet huius regulae exceptio competat proviso de beneficio, ignoranti simoniam a tertio commissam.* Quam in rem idem Rigantius tum plurium ac gravissimorum DD. suffragium, tum plures S. Rotae Romanae decisiones affert; ac alios tum Theologos tum Canonistas vide-

Resp. 4° Poenae ob Simoniam confidentialem completam, id est quando beneficium datum et acceptum est in confidentiam,

---

re licet penes Schmalzgr. (l. c.) et Reiffenstuel (Lib. 5. Tit. 3. n. 278.), qui insuper diluunt ratiunculas tum a gallicano Cabassutio tum a plusquam gallicano Vanespen in proscripto suo opere obiectas.

(a) Quod inhabilitas restringi queat ad obtinendum *ea vice* beneficium, opinatus est etiam Schmalzgrueber (l. c. n. 268.). Verum, ut inquit Reiffenstuel (l. c. n. 266.), *licet in Cap. penult. De Electione videatur, simoniace obtinentem beneficium tantum ea vice esse inhabilem ad illud obtinendum, sicut et glossa... tenet; tamen post praefatam Constitutionem (Pii V* incip. *Cum primum* 1. April. 1566.) *ob illius verba res est extra controversiam, quod perpetuo sit inhabilis ad idem beneficium obtinendum, nisi Papa dispenset.*

Verba autem Pii V (Const. cit. §. 8.) haec sunt: *Qui beneficium aut officium ecclesiasticum simoniace adeptus fuerit, illis similiter ipso iure sit privatus, et ad fructuum omnium, quos perceperit, restitutionem teneatur, et* PERPETUO *sit inhabilis* AD EA *et quaecumque alia beneficia obtinenda.*

(b) De hac re Suarez (De Simon. Lib. 4. Cap. 58. n. 16.): *Ubi clare non constiterit, Constitutionem Pii V esse receptam in priori rigoroso sensu, existimo posse in praxi servari tuta conscientia opinionem Navarri, et non esse necessariam dispensationem ad alia beneficia, quando delictum non est ad forum contentiosum deductum et in eo declaratum.* Cui sententiae praeter alios adstipulantur Pirhing (Lib. 6. Tit. 3. n. 170.) et Reiffenstuel (Lib. 5. Tit. 3. n. 267.).

Quoad facultatem autem dispensandi ab inhabilitate obtinendi beneficium simoniace collatum, haec retinenda sunt.

1. Si beneficium *simplex* sit, quod scilicet nullam vel iurisdictionem, vel administrationem, vel curam animarum, vel specialem praeeminentiam adnexam habet (De quibus vid. Schmalzgr. Lib. 3. Tit. 5. n. 30.-32.), sed ad summum ad meram assistentiam in choro vel ad altaris servitium obligat; et intercesserit simonia, beneficiario ignorante; potest Episcopus dispensare, ut hic beneficium retineat, seu melius ut illud de novo acquirere valeat, dummodo prius ipsum resignet. Est doctrina communis et certa ex Cap. *Si alicuius* 59. *De Electione.* Nec admittendum videtur, quod addit Vallensis (apud. Schmalzgr. h. tit. n. 268.), ne Episcopi quidem dispensatione opus esse; quae opinio merito neminem alium, ut videtur, sectatorem habuit.

2. Immo eadem facultas Episcopo tribuenda est, quando beneficium sit quidem *duplex*, sed collatio eiusdem irrita non fuerit declarata *per sententiam.* Nam, eiusmodi accedente sententia, ad S. Pontificem pro dispensatione *saltem illa vice* recurrendum esset.

etiamsi pactum ab altera parte nondum impletum fuerit (*a*), sunt: excommunicatio papalis (*b*); nullitas resignationis aut collationis

---

Dicitur *illa vice;* quia si idem beneficium alteri prius conferatur, et iterum vacare contigerit, utique poterit illi conferri, qui simoniam ab altero in sua provisione commissam ignoraverat. Vid. Reiffenst. Lib. 5. Tit. 3. n. 337.

3. Quando vero simoniam vel beneficiarius ipse, vel alius, eo non ignorante, commisit; certum est apud omnes, non posse Episcopum cum beneficiario dispensare, ut illud beneficium vel tunc vel alia vice acquirere valeat. Idque locum habet, etiamsi crimen sit occultum, uti constat, aliis omissis, ex declaratione S. Congr., quam ex Farinaccio sic refert Palaus (De Simon. punct. 28. n. 3.): *Episcopus etsi a simonia occulte absolvere possit, non potest tamen simoniacum rehabilitare ad beneficia imposterum obtinenda, neque ad retinenda quae per occultam simoniam retinet.* Reiffenst. l. c. num. 340.

(*a*) Quoad *mediatores* tamen, uti superius dictum est, simonia non censetur completa, atque adeo poenae locum non habent, nisi traditio ex utraque parte saltem sit inchoata.

(*b*) Quoad hasce poenas apud plerosque auctores confusio aliqua irrepsit. Nam cum de hac re binas habeamus Constitutiones, alteram nempe Pii IV (incip. *Romanum Pontificem* 16. Oct. 1564.), alteram Pii V. (incip. *Intolerabilis* 1. Iun. 1569.), alii primam tantum, alii tantum secundam, pauci vero utramque commemorant, remque totam exacte ex utraque definiunt, uti Schmalzgrueber. Lib. 5. Tit. 3. n. 270.

Pius IV itaque praelatos maiores, Cardinales nempe etiam episcopos, Patriarchas, Episcopos, et Archiepiscopos interdicto ab ingressu ecclesiae mulctavit, reliquos vero excommunicatione latae sententiae punivit. *Cardinalibus videlicet* (inquit cit. Const. §. 4.) *et aliis Praelatis huiusmodi in virtute sanctae obedientiae et sub poena interdicti ingressus ecclesiae, reliquis vero sub maioris excommunicationis latae sententiae poena per contrafacientes eo ipso incurrenda, a qua nisi a nobis aut Romano Pontifice pro tempore existente, praeterquam in mortis articulo constituti, absolvi nequeant, districtius prohibemus.* Pius V vero (Const. cit. §. 8.) in omnes huius criminis reos excommunicationis ipso facto incurrendae ac Romano Pontifici reservatae poenam tulit; ac die 14. Nov. eiusdem anni 1569. declaravit (quae declaratio eidem Constitutioni subiicitur in Bullario Romano), *omnes S. R. E. Cardinales in Constitutione et litteris praefatis ac singulis eorum partibus etiam quoad privationes, omnesque et singulas censuras et poenas in ipsis contentas, comprehendi.*

factae in confidentiam; inhabilitas ad idem beneficium, et ad alia obtinenda; privatio beneficiorum et pensionum, quae legitime antea obtenta fuerint, post iudicis tamen sententiam (*a*); reservatio eiusdem beneficii ad Sedem apostolicam (*b*). — V. *Schmalzgrueber, ibid. n.* 270.

Resolves:

294. — 1° Non committit Simoniam qui Reliquias cum Reliquiis permutat; quia sic non datur spirituale pro temporali. Idem dicendum est de caeteris rebus sacris, si excipias beneficia, quorum permutatio, ne propria auctoritate fiat, ab Ecclesia prohibitum est.

Et ex his eruendus sensus verborum S. Alphonsi (Lib. 3. n. 89.) *Per hanc simoniam.... incurruntur poenae: 1. interdicti ab ingressu ecclesiae, 2. excommunicatio papalis ipso facto, 3. nullitas collationis etc.*, nimirum omnes, quotquot hoc crimen committant, excommunicationem papalem ipso facto incurrunt; maiores vero Praelati etiam interdicto ab ingressu ecclesiae plectuntur; neque enim Pii V verba aut maiores Praelatos poena excommunicationis eximi patiuntur, aut poenam in ipsos a Pio IV decretam demunt.

(*a*) Iudicis sententiam, saltem criminis declaratoriam, requiri probat S. Alphonsus (Lib. 3. n. 111. q. 3.) cum communi DD. ex principio, quod *nimis rigidum est, ut reus poenas ex seipso exequatur, et bonis possessis se privet.* Quod tamen dubitat ipse, an valeat quoad examinatores beneficiorum parochialium; quippe Sess. 24. Cap. 18. Synod. Trid. edicitur, ut hi non possint absolvi, nisi *dimissis beneficiis.* Censent tamen alii, hanc poenam cum tanto rigore non esse receptam. Vid. Thesaur. *De Poenis Eccl.* V. *Simonia* Cap. 4. n. 1.

(*b*) Inspiciendum tamen est, an intercesserint concordata cum Sede Apostolica. Nam si in concordatis statuatur, extra menses papales *per nullam reservationem aut dispositionem in ipsis concordatis non contentam,* liberam collationem Ordinariis interdici, tunc neque vi simoniae confidentialis haec reservatio locum habere censetur. Ita, v. gr., Sixtus V (Const. *Pastoralis officii* 13. Aug. 1587.) quoad Galliae regnum beneficia vacantia ratione confidentiae permisit liberae Ordinariorum collationi, dummodo collatores ipsi criminis participes aut consentientes non extitissent. Vid. Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 273.

2° Non committit Simoniam qui vendit ceram benedictam, rosaria vel numismata, quibus adnexae sunt indulgentiae (*a*), vel sacras Reliquias capsulis pretiosis inclusas, vel alia similia; quia haec non venduntur ratione rei sacrae, sed ratione pretii rei temporali adnexi; secus tamen, si propter rem ipsam sacram maiori pretio haec venderentur.

3° Non committit Simoniam erogans pecuniam principi haeretico, ne impediatur ab ingressu Ecclesiae, vel a coetibus religiosis catholicorum; aut malevolo homini, ne ab ipso iniuste diffametur et a beneficio, ad quod ius habet vel habere potest, arceatur. Ratio est, quia hoc modo non datur temporale pro iure spirituali, sed pro tollenda vel impedienda iniuria, quae est quid temporale (*b*).

4° Non sunt de Simonia accusandi, qui gratis vel pro incompetenti mercede serviunt, ut hac occasione suam probitatem vel dexteritatem demonstrent sub spe aliquando obtinendi quodpiam beneficium; quia non exspectant illud spirituale velut pretium laborum suorum. — *Elbel, n.* 618.

295. — 5° Nec sunt Simoniae culpabiles, qui ex gratitudine praestant temporale ob spirituale acceptum, et vice versa (*c*).

(*a*) Pluribus tamen decretis S. Congreg. Indulg. interdictum est, ne rosaria, cruces aut numismata benedicta venditioni exponantur.

(*b*) Non quaevis conditio collationi rei spiritualis adiuncta inducit simoniam, sed ea dumtaxat, quae novum onus affert seu novam obligationem iustitiae per modum commutationis. Non est ergo simonia, si dem spirituale, ut temporale obtineam, quod titulo iustitiae mihi debetur, sed per solam iniustitiam denegatur; itidemque si per collationem spiritualis velim avertere malum iniuste mihi inferendum; v. gr., ne debitor inique differat solutionem, aut ne creditum amittam, ne quis vitam aut famam meam inique laedat.

(*c*) Huc alios casus revoca. Nam simonia non est (etsi peccari aliis de causis queat) beneficium conferre propter consanguinitatem vel amicitiam, vel indigentiam alterius sublevandam, etsi hoc pacto quispiam se intendat eximere ab onere aut consanguineum aut alterum eleemosynis sustentandi. Accipienti enim spirituale nequaquam onus imponitur quidpiam temporale ex pacto retribuendi.

Idem dicito cum S. Alphonso (Lib. 3. n. 59.), si cuipiam des temporale ut aliquid spirituale hic in sui ipsius commodum praestet, v. gr., si munera adolescenti promittas, si sacramenta frequentet, aut dotem puellae, si monasterium ingrediatur. Neque enim permutatio aliqua intercedit, quando spirituale simul et temporale uni cedunt.

Sic non peccaret Capellanus, qui servitia libentius tribueret Episcopo, a quo beneficium obtinuit, nec Episcopus qui Clerico beneficium conferret in recognitionem obsequiorum ; quia haec non praestantur velut pretium ; insuper honestum et laudabile est pro accepto obsequio se gratum exhibere. Cavendum tamen sedulo est, ne sub titulo gratitudinis lateat Simonia palliata ; hoc autem fieret, ubi intercederet pactum implicitum dandi beneficium pro temporali obsequio, vel vice versa.

6° Esset autem Simonia ministeria sacra obire praecise ob pretium percipiendum tanquam tale, v. gr., accipere pecuniam pro absolutione a peccatis, a censuris, vel pro dispensatione in voto, iuramento, irregularitate, et impedimentis matrimonii; quia est actus spiritualis, tum ratione principii seu potestatis spiritualis, tum ratione finis seu salutis animarum. Licite tamen accipitur pecunia occasione dispensationum, praesertim quando alia iusta causa non adest, titulo commutationis seu eleemosynae, vel sustentationis onerum Pontificatus, ad subveniendum Ecclesiae necessitatibus, v. gr., Templorum, Missionum, etc., vel ad alios pios usus, v. gr., ad pauperes sublevandos, ad nosocomia dotanda, ad expensas tribunalium, a quibus dispensationes conceduntur, etc. ; stipendium enim congruum variis officialibus seu ministris ad causas expediendas adhibitis tribuendum est.— Caeterum S. Sedes ipsa in Brevibus statuit, quid pro variis dispensationibus tribuendum sit. — *V. Casus, n.* 285. *et seq.*

QUAER. 1° *An sit restituenda res spiritualis simoniace acquisita ?*

Resp. 1° *Affirm.* quoad beneficia; ita communis et certa DD. sententia. Ratio quia iura in poenam delicti obstant, quominus recipiens aut pretium aut beneficium, possit dominium accepti acquirere. Et cum irrita sit beneficii adeptio, eo ipso nec fructuum acquiri potest dominium, atque adeo hi quoque sunt restituendi (*a*).

Nec obstat (contra ac putaverint Salmanticenses De Simon. Cap. 1 n. 41. apud S. Alph. l. c.), quod per accidens in aliquam dantis quoque utilitatem id forte cedat. Neque enim hic rem spiritualem accipit, ac proinde irreverentia rem spiritualem aestimandi temporali pretio nulla adest.

(*a*) Quidam eadem lege, ac beneficia, comprehendi censuerunt etiam *pensiones,* nec eas modo, quae *simpliciter spirituales* dicuntur,

Resp. 2° *Neg.* quoad reliqua, licet iudex possit in poenam criminis restitutionem iniungere. Ita communis cum Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 284. Ratio est non modo quia quaedam restitui non possunt, v. gr., sacer ordo, sed etiam quia ut valida sit rei spiritualis, v. gr., SS. Reliquiarum translatio, iure divino non plus requiritur, quam potestas in altero transferendi, in altero recipiendi rei dominium; atqui, nisi *aliunde* in alterutro sit defectus, haec potestas adest in utroque quoad rem spiritualem. Ergo. Si autem translatio valet iure divino, valebit etiam iure humano, cum ab hoc irritae, nisi fere solae provisiones beneficiales simoniacae, non decernantur.

Quaer. 2° *An restituendum sit pretium simoniace pro re spirituali acceptum?*

Resp. 1° Si solum intercessit simoniae crimen, nulla vero iustitiae laesio, non adest obligatio restituendi simoniacum pretium ante condemnatoriam iudicis sententiam (*a*), nisi ipsum pretium excedat aestimationem commodi temporalis, quod cum re spirituali in alterum transfertur. Ita Suarez, Lessius, Laymann, Reiffenstuel apud Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 286. (*b*).

---

et clerico dantur ob spirituale ministerium, sed etiam *mixtas,* quae ex romanae Curiae stylo neque vendi neque etiam redimi sine apostolica dispensatione possunt. Verum cum iura (ut observat Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 285.) loquantur solum de beneficiis, non sunt, utpote in materia poenali atque adeo odiosa, ad aliud extendenda.

(*a*) Nec obstat Cap. *Pactiones* fin. *De Pactis,* ubi Gregorius IX quamlibet pactionem simoniacam declarat esse irritam. Etenim restringi ea dispositio debet ad materiam beneficialem; vel etiam dici potest, verba Gregorii accipienda esse de obligatione implendi simoniacam pactionem, quae certe nulla est, nec tamen inde sequitur, pretium esse restituendum; fere scilicet ac loqui solent DD. de contractu rei turpis, et de pretio post factum turpe accepto.

(*b*) Hac de causa simoniae quidem reus est, sed ad pretium restituendum non tenebitur (ante iudicis sententiam) quisquis contra ecclesiasticas leges 1. vendat temporale Ecclesiae officium, v. gr., oeconomi, custodis etc.; 2. qui pretio valorem materiae non excedente vendat oleum sacrum, chrisma, aliaque eiusmodi; 3. qui vendat beneficium, non quidem ipsius dominium sed rei beneficiariae commodum instar usufructuarii in alterum transferens; 4. qui pecuniam recipiat pro admissione alicuius in Religionem; 5. qui

Resp. 2° Ubi vero pactum simoniacum repugnet etiam iustitiae commutativae, pretium restituendum est ante omnem iudicis sententiam. Ita *Communis.* Ratio est, quia ex iustitiae commutativae laesione obligatio restituendi ipso naturae iure exsurgit (*a*).

QUAER. 3° *Cui restituendum sit pretium simoniacum?*

Resp. 1° Si datum sit pretium, sed nondum tradita sit res spiritualis, communis sententia docet, pretium illi restituendum esse, qui dedit, nisi aliter iudex decreverit. Ratio est, quia iura solum contra simoniam realem poenas statuunt.

Resp. 2° Si vero utrinque sequuta sit traditio, distinguenda a reliquis est causa beneficialis. In hac enim simoniacum pretium ex Cap. *De hoc* 11. *De Simonia* restituendum est Ecclesiae, in qua situm beneficium est, vel, si superior velit, potest pauperibus distribui, ut advertit S. Thomas 2. 2. q. 100. art. 6. ad 3. (*b*).

Quoad pretium vero pro alia re spirituali acceptum cum nihil iure clare decretum reperiamus, superest ut ei restituatur, qui illud persolvit. Ratio est, quia *per se et lege seu superiore aliud non statuente* ubi iniusta acceptio intervenit, restitutio facienda

---

contra specialem prohibitionem, titulo tamen stipendii ad sustentationem, pecuniam pro functione spirituali accipiat; 6. qui stipendium alioqui lege non interdictum accipiat tamquam functionis spiritualis, v. gr., sacrificii pretium, etc. Vid. Schmalzgr. Lib. 5. Tit. 3. n. 287.-291.

(*a*) Proinde ad pretium restituendum tenetur 1. qui pretium accipit pro re mere spirituali, quae nullum commodum temporale affert; quippe rei, quae pretio non est aestimabilis, nullum est pretium, atque adeo contra iustitiam pretium pro ipsa accipitur; 2. qui pretium accipit pro re spirituali, etiamsi haec commodum temporale afferat, quam tamen quispiam, v. gr., parochus ex officio et iustitia praestare tenetur; 3. Episcopus seu Praelatus, qui vendat beneficia vel officia ecclesiastica, quorum collatio ad ipsum vi muneris sui spectet; quippe ex officio suo dispensare ea gratis debet, adeoque accipiens pretium contra iustitiam peccat. Vid. Schmalzgr. l. c. n. 293.-295.

(*b*) Recte tamen cum pluribus aliis Theologis et Canonistis monet Reiffenstuel (Lib. 5. Tit. 3. n. 296.), ante sententiam, quae pretium Ecclesiae aut pauperibus restituendum praecipiat, posse hoc illi reddi, qui dedit. Neque obstat allegatum C. *de hoc;* ut enim advertit Schmalzgr. (h. t. n. 304.), hoc unum ex illo infertur, *acceptam pecuniam sine gravi salutis periculo retineri non posse.*

illi est, qui laesus fuit. Atqui in casu laesus ille fuit, qui dedit pretium. Ergo etc. Proinde si is, qui simoniacum pretium solvit, gratuito solutum remittat, ille, qui istud accepit, licite idem retinet, donec in criminis poenam Ecclesiae vel pauperibus illud erogare per iudicem iubeatur. *Vid. Schmalzgr. Lib.* 5. *Tit.* 3. *n.* 297. qui dein n. 298.-301. hanc doctrinam ab obiectis vindicat (*a*).

DE II. DECALOGI PRAECEPTO

« Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum. » *Exod.* 20. 7.

Hoc praecepto prohibetur quaelibet irreverentia erga sanctissimum Nomen Dei per vanam eius usurpationem, per blasphemiam et iuramentum, aut per votum vel illicitum vel violatum.

CAPUT I.

NE VANA USURPATIONE NOMINIS DEI ET BLASPHEMIA.

ARTICULUS I.

DE VANA SS. NOMINIS DEI USURPATIONE.

296. — Dicitur in vanum usurpari SS. Dei Nomen, cum sine rationabili causa, aut sine debita reverentia assumitur. Hoc autem triplici modo praesertim fieri solet, scilicet:

1° *Ex impatientia,* aut *indignatione* in creaturas etiam inanimatas, aut in seipsum, v. gr., *Deus meus! Bone Deus! quam male res ista procedit! Deus meus! quam stultus ego!*.... Vel

---

(*a*) Ex his patet, Salmanticenses (apud S. Alphons. Lib. 3. n. 115.) parum apte de his disputasse, dum nulla inter causam et causam distinctione posita, generatim dicunt, tres de hac re adesse sententias, easque probabiles, quarum una pretium illi, qui solvit, restituendum velit, altera Ecclesiae, tertia vero pauperibus; et insuper Lessium, qui stat pro tertia, allegatum pro prima, Suarium vero, qui certe pugnat pro prima, citatum pro secunda apud eundem S. Alphonsum cernere est.

gallice: *Mon Dieu, est-il possible? Mon Dieu, laissez-moi donc tranquille* (a) !

2° *Ex admiratione,* per modum exclamationis. Sic dicitur: ***Iesus, Maria*** ! ***O Deus*** ! ***Deus meus*** ! (***Mon Dieu*** ! ***Grand Dieu*** ! ***O bon Jésus*** !)

3° *Superflue,* plerumque ex mera formula, seu ex levitate, vel ex quadam consuetudine. Sic dicitur : ***Deus meus, utique..., ita est,*** vel *non ita* (***Mon Dieu, oui; — Mon Dieu, non; — Mon Dieu, que voulez-vous?***) (b).

(a) Quando usurpatio nominis Dei aut Sanctorum ex impatientia sic contingit, reipsa sonat et implicat quemdam invocationis modum. Quare ubi huius usurpationis consuetudo aegre videtur emendari posse, utile erit fideles hortari, ut sensum, quem verbis efferunt, mens quoque teneat.

(b) Ad vanam *divini nominis ac sacrorum* usurpationem revocari debent et formulae : ***Per Deum, per Christum*** ! quae ad formulam iurandi potius per se spectarent, vel ***Corpus Dei, Sanguis Dei, Christi, B. Virginis, S. Petri !*** etc. sive ex impatientia, sive ex admiratione proferantur. De quibus Escobar (Lib. 28. n. 570.) : *Nominare vel iurare per membra Christi honesta, scilicet per caput, corpus, et sanguinem, blasphemia erit, si per modum contemptus aut irrisionis proferatur. . . . At si non per modum vituperii et convitii, sed ad magnam veritatis exaggerationem haec verba usurpentur, blasphema non erunt, et forte (nisi adsit scandalum) culpa carebunt; quia neque in substantia neque in modo dicendi Deo sunt iniuriosa. Ita et Sylvestr., Valent., et Sanch.,* qui alios (in Decal. Lib. 2. Cap. 32. n. 29.) pro eadem doctrina allegat. Venialis autem erit culpa, et, ut ait Busembaum, inter *veniales gravis,* quando otiose et quoddam veluti intercalare ea verba adhibentur, ob quandam nimirum irreverentiam.

Quosdam movet ratio *scandali.* At enim etiamsi foret scandalum *directum,* profecto impulsus ad culpam per se venialem non potest esse mortalis. Excipit tamen Scavini (Tr. 5. Diss. 3. Cap. 2. art. 2. q. 1. not. 1.), si ex ore sacerdotis haec profluant. At ratio tunc aliunde petenda, ex eo scilicet, quod propter hoc in fidelibus generatim minuatur tum peccati horror, tum ecclesiasticorum virorum existimatio, non secus ac quando vir e clero deprehenditur aut mendax , aut semiebrius, aut rei alienae, utut in materia levi, fraudator.

Quod vero quidam aptum ad has formas loquendi ex ore fidelium arcendas remedium putent, eas ut gravem culpam damnare, revo-

Quaesita:

297. — QUAER. 1° *An vana usurpatio nominis Dei sit semper peccatum, vel quale?*

Resp. 1° *Per se* peccatum est, quia laedit reverentiam tanto nomini debitam. Constat insuper ex *Eccli.* 23. 10.: *Nominatio Dei non sit assidua in ore tuo.*

Resp. 2° *Per se* peccatum est *veniale* tantum, quia reverentia illa non graviter laeditur. Mortale autem evadere potest ob contemptum aut iram gravem (*a*), quia tunc de ratione blasphemiae participare censetur.

Resp. 3° Saepe culpa vacat propter inadvertentiam. Non tamen sunt excusandi, qui ex consuetudine SS. Nomen Dei semper in ore habent sine reverentia. — *Bouvier, de* 2° *praec.* —

NOTA. Quando usurpatur SS. Dei Nomen cum debita reverentia etiam in rebus indifferentibus, nullum est peccatum; imo ubi sic usurpatur per modum invocationis, erit opus bonum et meritorium. Facilius autem ab omni peccato excusabuntur, qui per modum admirationis seu interiectionis SS. Nomen Dei usurpant, quia tunc facilius aberit irreverentia.

298. — QUAER. 2° *An sit peccatum usurpare inutiliter nomina Sanctorum?*

Resp. Affirm. Quod enim dicitur de sanctissimo Dei Nomine, idem, servata proportione, etiam de nominibus Sanctorum dicendum est, ut constat ex eodem loco *Eccli.* supra citato, ubi additur: *Et nominibus Sanctorum non admiscearis.* Idem quo-

---

canda his in memoriam sunt S. Bonaventurae verba (Sup. not. (*a*) ad n. 152.), scilicet, quod hoc nihil sit aliud, quam *aedificare ad gehennam.*

(*a*) Intellige *contemptum formalem;* nam contemptus *virtualis,* qui generatim adest in quolibet reverentiae, obsequii, et obedientiae erga Deum defectu, gravitatem reatus nequaquam inducit. *Ira* vero hic intelligenda est aut quae contra Deum fertur, aut quae ad *formalem Dei contemptum* progreditur. Alioquin ira, utut gravissima, non immutat verborum naturam. Et haec sane attendenda sunt sedulo praesertim a Concionatoribus, ne, dum vehementer haec vitia insectantur, falsam de gravitate culpae conscientiam iniiciant, et sic gravis huius culpae ac ruinae spiritualis plurimorum ipsi vere sint artifices, *ad gehennam aedificantes.*

que dicendum est de vana usurpatione verborum sacrae Scripturae, quando irreverenter sumuntur.

QUAER. 3° *An sit peccatum frequens et inutilis usurpatio nominis daemonis?*

Resp. Neg. per se (*a*). Reprobanda tamen est ut minus decens in ore Christianorum, praesertim in Sacerdotibus, qui ratione scandali interdum immunes ab aliqua culpa non sunt. *Busemb.* apud *S. Lig. n.* 131. — *Bouvier,* etc. — Quidam autem asserunt esse veniale *per se.* — *Ita Voit, n.* 514.

ARTICULUS II.

DE BLASPHEMIA.

299. — DEFINITIO. Blasphemia est locutio Deo iniuriosa (*b*). Locutio autem non verbo explicito tantum, sed aliquo sensu etiam mente et opere fieri potest. Si agatur tamen de reservatione aut de aliis poenis blasphemiae inflictis, sola oralis proprie intelligitur.

DIVISIO. Distinguitur imprimis blasphemia:

1° *Directa,* vel *indirecta,* prout vel a blasphematore Dei inhonoratio *directe* et formaliter intenditur, vel quamvis non intenta, in dictis tamen aut gestis eius contumelia Dei continetur (*c*).

(*a*) Quinimo sicubi vitium invaluit maledicendi Deo aut sanctis (managgia . . . . idest *male habeat* . . . .), et cum iis hominibus agitur, qui in aestu irae vix et ne vix quidem a vehementi emphasi temperare norunt, expedit sane insinuare, ut sacris Dei, sanctorumve nominibus execrabile Diaboli nomen substituant.

(*b*) Quidam cum S. Thom. 2. 2. q. 13. art. 1. de ratione blasphemiae esse volunt, ut aliquid de Deo falsum efferat. Alii mere exigunt, ut aliquid contumeliae contineat; quos cum primis alii conciliant, quia quisquis verbis Deum contemnit, ipso actu fateatur, Deum esse contemptibilem, quod sane falsum est. Quidquid de hoc sit, ne latius definitio A. excurrat, vox *iniuriosa* intelligenda est de *contumelia.* Hinc Suarez (De Relig. Tr. 3. Lib. 1. Cap. 4. n. 1.): Blasphemia *est verbum maledictionis, convitii, seu contumeliae in Deum.* Et alii: *Est locutio contra Deum aut res sacras per modum contumeliae.*

(*c*) Affirmat Laymann (Lib. 4. Tr. 10. Cap. 6. n. 12.) *directam voluntatem inhonorandi Deum* esse circumstantiam in confessione ex-

2° *Immediata,* vel *mediata,* prout Deum ipsum immediate afficit, vel mediate tantum, nempe Sanctos (*a*), aut res sacras verbis inhonorando.

3° *Haereticalis, imprecativa* et *mere probrosa,* prout haeresim, vel imprecationem, aut meram contumeliam continet.

Principia:

1. Blasphemia quaelibet formalis et deliberata, sive directa sit, sive indirecta, sive immediata, sive mediata, est peccatum mortale *ex toto genere suo.* Ratio est, quia quaelibet contumelia in Deum est iniuria gravis divinae Maiestati illata. — Hinc *Lev.* 24. 16.: *Homo qui maledixerit Deo suo, portabit peccatum suum; et qui blasphemaverit nomen Domini, morte moriatur.* — Hinc etiam *S. Hieronymus in Isa. l.* 7. *c.* 18. ait: *Nihil horribilius blasphemia, quae ponit in Excelsum os suum.* — Et ait *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 13. *art.* 3.: *Omne peccatum comparatum blasphemiae*

---

primendam. Pro qua sententia S. Alphonsus (Lib. 3. n. 125.) addit Lessium, imo communem eam dicit ex Salmanticensibus (Tr. 21. Cap. 3. n. 123.) S. Alphonsum autem sequitur et Scavini (Tract. 5. Disp. 3. Cap. 2. art. 2. q. 3.).

Sed alia est Laymanni et Lessii, alia Salmanticensium causa. Nam primi id asserunt ducti opinione de necessitate confitendi quasdam circumstantias mere aggravantes; unde Laymann lectorem remittit ad Lib. 1. Tr. 2. Cap. 10. n. 3., ubi hoc docet. Salmanticenses vero id dicunt de casu, in quo ob odium Dei aut haeresim alia peccati species accedat. Cum itaque etiam ex S. Alphonsi sententia necessitas confitendi circumstantias mere aggravantes nulla per se sit, Salmanticensium vero doctrina ad rem non sit, patet opinionem, quae circumstantiam *blasphemiae directae* exprimendam dicit, nulli solido fundamento inniti.

(*a*) Quidquid disputaverint nonnulli, contendentes blasphemiam in Sanctos specie differre a blasphemia in Deum (Vid. Lugo De Poenit. Disp. 16. n. 279. 280.), probabile haberi potest cum S. Alphonso (Lib. 3. n. 132.) reipsa specie non differre, atque adeo nullam adesse obligationem declarandi in confessione, num in Deum an in Deiparam, aut in Sanctos aut Angelos prolata blasphema verba fuerint. Et hoc quidem multum ad praxim confert; Confessarium enim simul et poenitentem eximit a necessitate indagandi quoties in Deum, quoties in Sanctos quis blasphemando peccaverit, cum expeditius haec omnia summatim in unum colligi possint.

levius est. — Potest tamen evadere veniale ex imperfectione actus, scilicet ex defectu advertentiae, aut perfecti consensus.

II. Ad blasphemiam perfectam ratione actus necessaria non est expressa et explicita intentio Deum inhonorandi, sed implicita sufficit, scilicet cum quis ea, quae veram Dei contumeliam continent, etiam ex ioco aut ira in creaturas cum advertentia profert. Ratio est, quia ex his sequitur gravis Dei inhonoratio, licet indirecta; gravis enim irreverentia in Deum committitur, cum verba ei contumeliosa ad iocum (*a*), vel ad iram exprimendam adhibentur. — *Reuter, de blasphemia, n.* 442.

III. Blasphematoria habenda sunt, *per se,* verba quae ex communi apprehensione, vel usu patriae aut regionis, vel ex modo loquendi derisorio aut iracundo, aliisve circumstantiis, Dei inhonorationem continent; quae licet per se blasphemiam non sonent, ex communi tamen apprehensione ut blasphematoria habentur. — *Reuter, ibid* (*b*).

Resolves:

300. — 1° Blasphemia est, iuxta quosdam, dicere: *Perdat te mors,* vel *sanguis Dei; perdant te Sacramenta.* Verius tamen videntur verba mere imprecatoria. Blasphemia autem est spuere in coelum, infrendere dentibus in illud, dicere se velle aliquid agere, Deo invito, et similia.

(*a*) Reuter, e quo A. haec affert, doctrinam de blasphemia *per iocum* prolata sic circumscribit (P. II. Tr. V. De Blasphemia n. 442.): *Gravis blasphemia est. . . . 5. Si quis per iocum dicat verba blasphema; ubi apud audientes iis coniuncta est inhonoratio Dei.* Aberit ergo gravis reatus, quando penes audientes sensus ille deficiat.

(*b*) Auctor forte ea respicit, quae Reuter n. 441. de iis habet, qui *cum irrisione, exprobratione, vel contumelia nominant Christi mortem, sanguinem, vulnera, sacramenta, etc.;* de quibus diximus sup. in not. ad n. 296. Verumtamen ubi non quidem *irrisionis, exprobrationis,* etc. causa agatur, sed *apprehensionis* tantummodo qua verba, reipsa non blasphema, ex errore putantur *blasphema;* in memoriam sane revocanda est gravis obligatio, qua ex omnium sententia tenentur confessarii, ut fideles, qui ex erronea conscientia peccant, a pernicioso errore revocent. Potius quam igitur haec verba ceu blasphema insectentur, doceant confessarii, nullam in iis inesse blasphemiam, ne secus scilicet ex falso zelo, ut pluries iam diximus, *ad gehennam aedificent.*

2° Blasphemia est dicere: *Deus mei est plane oblitus. Quare Deus me creavit?* — Excipe tamen, si haec proferantur modo loquendi humano, ex levitate, vel ad ostendendum doloris vel taedii gravitatem, ut saepius fieri solet. Nunquam autem excusandi sunt a peccato gravi, qui advertenter ac serio dicant: *Deus est iniustus. — Deus iniuste me tribulationibus gravat. — Iniuste sinit malos esse felices in mundo. — Voit, n.* 519.

3° Non peccant graviter qui ira vel aliqua passione abrepti verba blasphemiae proferunt non advertentes ad eorum significationem (*a*). Nec illi, qui ex inveterata consuetudine blasphemandi iam retractata in eiusmodi verba indeliberate erumpunt (*b*).

(*a*) Ita S. Thomas (2. 2. q. 13. art. 2. ad 3.): *Blasphemia potest absque deliberatione ex subreptione procedere dupliciter. Uno modo quod aliquis non advertat hoc, quod dicit, esse blasphemiam: quod potest contingere, cum aliquis subito ex aliqua passione in verba imaginata prorumpit, quorum significationem non considerat; et tunc est peccatum veniale, et non habet proprie rationem blasphemiae.* Quae efficere possunt, ut posthabeatur opinio, quam S. Alphons. (Lib. 3. n. 127.) tribuit Giordanini *(Istruzione per li novelli Confessori),* nimirum *semper adesse aliquam de malitia blasphemiae advertentiam.*

(*b*) Ut confessarius rite iudicet de blasphemiis (et idem dicito de aliis linguae vitiis) inadvertenter ac vi consuetudinis prolatis; adhibeat oportet principia, quae communiter traduntur *(in Tr. De Actib. human.)* de peccatis *in causa.* Quamvis scilicet verba haec inadvertenter prolata dicantur peccata; tamen non tunc quispiam peccat, cum illa materialiter et sine advertentia ore effundit; quippe nullus actus sine deliberatione rationem culpae per se habere potest; sed cum sint peccata *in causa,* tunc reatus incurritur, cum causa ponitur. Inutile ergo est, a poenitente percontari numerum horum peccatorum seu actuum materialium; totus enim horum reatus in causa est; hic autem reatus nec augetur nec minuitur pro maiori aut minori actuum deinde sequentium numero, sed mensuram ex prudenti inter causam ponendam praevisione habent. (Vid. Laymann. Lib. 1. Tr. 2. Cap. 3. n. 6.

At quaenam est ista causa, in qua reatus residet? Quidam confugiunt ad originem consuetudinis, duplicemque seu aggravatam malitiam reperiunt in praecedenti actuum frequentatione, ex qua consuetudo inolevit. Ita Laymann (l. c.); qui tamen scite monet, ad id opus esse, ut quis dum blasphemat, advertat, per hoc eam sibi consuetudinem ingenerari. — Verum vix in praxi reperies, homines ad hoc advertisse, praesertim si a pueris habitum contraxerint;

4° Non peccat graviter qui pronuntiat verba in se quidem blasphematoria, sed dimidiata aut corrupta, ita ut ad verum sensum

---

insuper etiamsi quis advertat periculum, tamen cum non habeat propositum frequentandi actus, imo sibi polliceatur, alias se non blasphematurum, aegre hunc reatum invenies.

Attamen licet reatus ex hac parte deficeret, in eo tamen certe habetur, quod quis negligat emendare consuetudinem, quam sub gravi tollere tenetur; et haec quidem negligentia sufficit, ut actus sint *indirecte voluntarii,* sicut sunt effectus omnes omissionis nobis voluntariae, cum scilicet non removemus causam, ad quam removendam tenemur. Et sic patet, quomodo voluntarius sit consuetudinis reatus, licet defuerit advertentia ac reatus in ipsa consuetudine contrahenda.

Ex his autem pronum est de hisce iudicium ferre. Nam vel blasphemiae non proferuntur indeliberate (neque enim consuetudo efficit, ut omnes actus sint indeliberati), et iam reatum in se habent, utpote in se voluntariae.

Quando vero sint plane indeliberatae, excusari penitus a peccato continget, si quis serio conetur consuetudinem auferre. Ratio est, quia reatum in se, ut diximus, non habent, sed habere possunt tantum in causa. Porro vel causa intelligitur pristina actuum frequentatio, unde consuetudo inducta est; et hic reatus per retractationem seu poenitentiam iam sublatus est; vel intelligitur causa *indirecta,* scil. negligentia removendae consuetudinis, et haec pariter abest, cum supponamus hominem ad tollendam consuetudinem serio intentum. Et haec quidem poenitenti sunt inculcanda; quippe magnum animum addere solent ad curandam vitii exstirpationem.

Quod si poenitens emendationem consuetudinis aut omnino recuset, aut non recuset quidem, sed interim sufficientem ad id curam seu conatum adhibere negligat; in primo casu incapax est absolutionis, utpote qui voluntarie manet in statu peccati, non secus ac qui aut alienum restituere aut occasionem deserere non vult; in altero autem monent DD., *expedire,* ut discrete differatur absolutio, quo scilicet poenitens socordiam excutiat, atque ad conatum et curam efficaciter adhibendam aliquo modo permoveatur. *Discrete,* inquam; nam si absolutio *commode* differri non possit, et alioqui sufficientia signa appareant seriae voluntatis pravam consuetudinem emendandi, absolvi potest, sicut et quando dilatio ad auferendum pravum habitum non videtur profutura. Sed de his uberius, ubi de Sacramento Poenitentiae.

Interim adverte, difficulter decerni posse, quando gravis sit reatus negligentiae in iis, qui causam utique retractant, et conatum aliquem adhibent, qui tamen non semper sit intensus.

non attendat; v. gr., qui *gallice* dicit: *Jarnidié! mortdié! ventredié! morbleu!* Haec enim rationem blasphemiae iam non amplius habent (*a*). — *S. Lig. n.* 123. — *Bouvier, de* 2° *praec. art.* 1.

Quaesita:

301. — Quaer. 1° *An blasphematoriae sint hae locutiones gallicae:* Nom de Dieu! Nom de Noms! Mille Noms! Sacré Nom! *sine addito,* etc.?

Resp. Neg. per se, etiam si prolatae sint in ira, nisi ira in Deum ipsum feratur, seu nisi adsit intentio blasphematoria (*b*), quae plerumque abest. Haec enim verba nullam blasphemiam in se continent. Venialia igitur tantum erunt propter vanam nominis Dei usurpationem; si vero nomen Dei in formulis neque *explicite* neque *implicite* adhibeatur, omni culpa *per se* carebunt. — *Bouvier, ibid.*

A *fortiori,* blasphemiae non erunt inurbanae illae locutiones inter rusticos nostros tam frequenter usitatae, quae incipiunt litteris *B. F. M.* vel *J.-F.*, etc., etiam si verbum *sacré* ipsis praemittatur, v. gr., *Sacré B., Sacré M.*, aut si verbum istud aliis nominibus inurbanis iungatur. Imo haec *per se* culpa vacant, nisi caritati erga proximum adversentur, ut fit quando huiusmodi verba convicii causa proferuntur. *Ita communiter.* — *Bouvier, ibid.*

302. — Quaer. 2° *An sit blasphemia locutio gallica:* S. nom de D.?

Resp. Affirm. per se, seu ratione acceptionis communis verborum. Etenim huiusmodi voces ex sensu fidelium in Deum con-

---

(*a*) Imo studium detorquendi, mutilandi, et utcumque corrumpendi prolationem vocabulorum, quae aliter blasphemiam sonarent, ostendit blasphemiae detestationem. Et siquidem vulgus quando vehementi affectu, praesertim irae, percellitur, aegerrime temperat ab emphatica quapiam locutione, consultius sane ipsi suggeritur modus aliquis innoxius aestum illum significandi, quam silentium exigatur.

(*b*) Nimis profecto morosi dicendi sunt, qui importune blasphemiam, quae in verbis nulla est, expiscari et rimari in intentione satagunt.

tumeliosae sunt. Nullus enim est mediocriter pius, qui haec audiendo non inhorrescat (a). Re quidem vera qui hanc locutionem usurpant, agunt ex contemptu SS. Nominis Dei, saltem implicite, perinde ac si dicerent: *Maledictum nomen Dei.*

Nec dicas, haec verba nullam in se blasphemiam continere ex eo quod in sensu obvio *benedictum nomen Dei* revera significent. Nam utrumque sensum prae se ferunt, alterum scilicet ex genuina verborum significatione, alterum vero ex generali hominum acceptione. Imo nunquam a piis fidelibus ad Deum honorandum adhibentur, sed ab iis cum horrore et indignatione semper audiuntur, dum e contrario ab impiis ad eum execrandum iugiter usurpantur.

Hanc locutionem ut blasphematoriam habent *Vernier, de 2° Decalogi praecepto. — Rousselot, in additionibus ad Theologiam Soettler, ibid. — Collationes Anicienses (Conférences du Puy),*

(a) Eodem horroris sensu pii fideles alibi affici solent, cum audiunt in ira usurpari *Dei corpus, sanguinem Christi* etc.; et hic fidelium sensus certe evincit, aliquid inesse, quo in Deum peccatur. At quod ex hoc fidelium horrore determinari ulterius debeat aut etiam possit peccati species, sit ne irreverentia erga Dei nomen aut sacra, an blasphemia, an haeresis, adsit ne contemptus contumeliae proprius, an contemptus mere reverentiae detrahens, haud facile alii admittent. Quin etiam si has verborum formas vulgus appellaret blasphemias, nihil id prorsus concluderet; quando constat, blasphemiae nomine et vaga notione designari a vulgo non modo verba quaelibet in Deum, sed illa quoque, quae in Deum nullo modo feruntur, de quibus A., num. praec. alioqui vero non a vulgo Theologi haec exquirant et addiscant par est, sed a Theologis vulgus.

Quae cum ita sint, prudens ne fuerit consilium recentiorum, quos A. paulo post appellat, scriptorum, ut impenso studio fidelibus suaderent, blasphemiam prorsus inesse in iis verbis, quae *per se* reipsa non sunt blasphema, et insuper in hunc finem exquisita subtilitate verbis sensum illum affinxerint, de quo vulgus nunquam forte cogitaverat, viderint sapientiores. Illud sane compertissimum est, nec Dei gloriae et honori, nec animarum saluti bene per hoc consuli, quod gravis criminis conscientia praeter necessitatem fidelibus iniiciatur. Etsi enim forte sic obtineatur, ut quispiam interdum ab ea verborum forma temperet; at sane hoc lucro nullatenus compensatur et gravis Dei nostri offensa et gravis animarum pernicies, quae huic dictamini, ceu novo cuipiam laqueo importune iniecto, prorsus debentur.

de virtute Religionis, p. 2. c. 1. — Illustr. DD. Parisis, Episcopus Lingonensis (nunc Atrebat.) in Epistola pastorali pro pia sodalitate ad blasphemiae destructionem erigenda. In hanc quoque sententiam propendet *Bouvier, de 2° praec. Dec. c.* 1.

303. — Plures tamen alii rationem blasphemiae in hoc loquendi modo non apprehendunt *per se,* nisi intentio blasphematoria, explicite, vel implicite saltem, interveniat. *Ita Gousset, t.* 1. *n.* 460. — *D. Valentin, Examens raisonnés sur les Commandements.*

Dixi supra *per se.* In praxi enim non sunt de peccato mortali arguendi ii omnes qui huiusmodi verba proferunt. Certum est enim, teste experientia, non paucos praesertim rudes malitiam gravem in illis non apprehendere. Attendat igitur Confessarius imprimis ad varias poenitentium circumstantias. Quidquid autem sit, cum debita prudentia satagere debet, ut pravam hanc consuetudinem, in quantum fieri poterit, in poenitentibus penitus destruat.

304. — Quaer. 3° *An sit blasphemia maledicere creaturis?*

Resp. Disting., est blasphemia maledicere creaturis cum relatione ad Deum, v. gr., pluviae, ventis, ut a Deo imperatis, vel addito verbo *Dei*; item maledicere creaturae, quae de se specialem relationem ad Deum habet, v. gr., animae nostrae, Fidei catholicae, coelo et similibus. Secus autem, ut fere contingit, si indignatio feratur in creaturas sine relatione ad Deum. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 128.

Quaer. 4° *An sit blasphemia maledicere toti mundo?*

Resp. Affirmat S. Lig., quia sicut iurare per creaturas, in quibus magis relucent attributa divina, est verum iuramentum, ita ipsis maledicere est vera blasphemia, quia Deus in ipsis *indirecte* contemnitur. — *S. Lig. n.* 129. — Reipsa tamen vix talis sensus animo haec proferentis occurrere solet.

305. — Quaer. 5° *An sit blasphemia maledicere mortuis?*

Resp. Neg., nisi mens specifice feratur in animas purgatorii, quia mortui in genere non habent specialem relationem cum Deo (*a*). — *S. Lig. n.* 130.

(*a*) Indoles huius maledictionis reipsa est convitium in vivos conjicere, et contumeliis ipsos impetere, non vero mortuis mala imprecari, hosve iniuria afficere.

CAPUT II.

DE IURAMENTO.

306. — Definitio. Iuramentum est invocatio (*a*) divini nominis in testimonium veritatis (*b*).

Divisio. Distinguendum est iuramentum:

1° *Assertorium* vel *promissorium*, prout veritas (*c*) tantum asseritur, aut promissio seu pactum confirmatur.

2° *Solemne* vel *simplex*, prout fit forma iure requisita, solemnibusve caeremoniis, aut iis seclusis (*d*).

3° *Explicitum* vel *implicitum*, prout Deus expresse in testem invocatur, aut adhibentur in testimonium creaturae, in quibus attributa divina specialiter relucent (*e*).

(*a*) Per hoc potissime iuramentum a voto differt, cuius essentia in sola *promissione* consistit.

(*b*) Alii ut melius explicent duplicem iuramenti finem, dicunt, iuramentum esse *invocationem divini nominis in testimonium vel ad fidem dictis faciendam, vel ad confirmandam promissionem.*

(*c*) Alii ad iuramentum tum veri tum falsi comprehendendum, definiunt *assertorium, quo praesentia vel praeterita affirmantur vel negantur;* nam promissorium, uti patet, solum ad futura sese porrigit. Quamquam non omne iuramentum de futuro est *promissorium.* Duplex enim a DD. distinguitur iuramentum de futuro: aliud *nudum* ac *simplex,* quod nullam continet erga alterum promissionem, v. gr., si iures, te non ingressurum hanc domum vel cauponam etc.; aliud, vero *promissorium,* quod est *confirmatorium promissionis* vel erga Deum, quod est *votum iuratum,* vel erga proximum, quod obligationi iustitiae aut fidelitatis ex promissione ortae addit obligationem ex virtute religionis.

(*d*) Clerici, praesertim sacerdotes, *solemne* iuramentum interponere non possunt, nisi de Episcopi licentia, quae gravi solum de causa conceditur.

(*e*) Monent DD., iuramentum per *creaturas, per caelum,* v. gr., *per terram* etc., usurpandum a personis dumtaxat perfectioribus ac spiritualibus, quibus facile sit debitam adhibere reverentiam, qua Deum in creaturis honoramus. Caeterum apud nos ista consuetudo non viget; et si quis, v. gr., iuret *per solem,* censetur iocari.

Accedit etiam iuramentum *imprecatorium*, quo Deus invocatur simul in testem et in vindicem periurii (a).

Iuramentum debitis vestitum conditionibus honestum est et licitum, et si promissorium sit, obligat in conscientia, nisi iusta causa obstet, vel legitime cessaverit. — *Ita omnes*, et constat tum ex definitione *Conc. Const. sess.* 8. contra *Wiclefum*, tum ex praxi universali Ecclesiae et populorum, necnon ex variis sacrae Scripturae locis. *Deuter.* 6. 13.*: Dominum Deum tuum timebis ..... ac per nomen illius iurabis.* — *S. Lig. n.* 133. 139. *et seq.*

ARTICULUS I.

DE CONDITIONIBUS IURAMENTI.

I. De requisitis ad essentiam iuramenti.

307. — Duo requiruntur ad iuramentum, scilicet 1° Intentio iurandi, saltem virtualis; quia sine tali intentione non potest existere iuramentum formale (b). 2° Formula iuratoria, sive per Deum *explicite,* sive *implicite* per creaturas; quia, cum Deus

---

(a) Communis est et haec distinctio iuramenti in *contestatorium* et in *exsecratorium* seu *imprecatorium.* Controvertitur autem, an quando quis confirmat falsum iuramento imprecatorio, *quo se vel aliquid ad se pertinens* (ut ait S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 1. ad 3.) *ad poenam obligat,* accedat altera species malitiae, contra caritatem nempe sui aut proximi. Negant autem DD. communius, quia non solet quis sibi aut suis tale malum ex animo imprecari, sed potius cogitat, Deum non facturum esse. Ita S. Alphons. Lib. 3. n. 140, qui mox (n. 142.) monet, ex communi sententia *omnia iuramenta esse eiusdem speciei.*

(b) Ad iuramenti valorem adeo intentio iurandi confert, ut si animus hic adsit, vere (pro foro interno) quis iuret, licet verba minus idonea sint ad exprimendam Dei invocationem, ideoque apud alios (sicut et in iuramento per actum mere internum) revera non iuret; et contra, deficiente ea intentione, nullum sit iuramentum, etiamsi verba sint iuratoria, sive intentio illa desit ob dolum ficte iurantis, sive ob ignorantiam nescientis quid sibi actus iurandi velit. *Laym.* (Lib. 4. Tr. 3. Cap. 1. n. 3.); *Suarez* (De Relig. Tr. 5. Lib. 1. Cap. 11. n. 2.); *Croix* (Lib. 3. p. 1. n. 258.).

ut testis invocetur, necesse est, ut illud in iuramento exprimatur. — *S. Lig. n.* 134.

Resolves :

308. — 1° Non valet iuramentum promissorium fictum, seu mere externum, ob voluntatis defectum. Peccat vero sic iurans; sed *probabilius* venialiter tantum, *per se* loquendo, quia non est nisi mendacium cum vana nominis Dei usurpatione (*a*). — *S. Lig. Hom. ap. n.* 17. Saepe tamen hoc mortale est ratione damni communis vel particularis.

2° Non valet *probabilius* iuramentum factum cum animo quidem iurandi, sed non se obligandi ex religione; quia hoc nugatorium est. Valet autem iuramentum factum cum animo iurandi quidem, sed non se obligandi ex iustitia aut ex fidelitate.

3° Est iuramentum dicere: « Iuro per Deum, per Sanctos, templum, crucem, altare, Evangelium, Fidem catholicam, Ecclesiam, coelum, terram. » — Item dicere: « Deum attestor.... Sit mihi testis Deus.... Deum invoco ut testem. » Secus, si quis iuraret per creaturas in quibus non elucet *specialiter* divina bonitas aut potentia, v. gr., per barbam, etc.... — *S. Lig. n.* 134. 138.

4° Non est iuramentum dicere: « Novit Deus..... Coram Deo loquor, etc...., » si haec *narrative* proferantur; secus vero, si *invocative*, quod dignoscitur ex circumstantiis, vel intentione loquentis. Nec est iuramentum dicere: « Est tam verum hoc, quam existit Deus...., quam ego existo...., quam sum in hoc loco...., fide boni viri (*b*)...., per fidem meam...., per conscientiam.... ;

(*a*) Habes de hac re Prop. 25. proscriptam ab Innoc. XI. : *Cum causa licitum est iurare sine animo iurandi, sive res sit levis, sive sit gravis.* Caeterum S. Alphonsus tum l. c., tum Lib. 3. n. 172. docet utique cum communi venialiter peccari; sed limitat, si ficte sic iurans alioqui *habet animum implendi promissa; nam secus, dicit mortaliter peccari.* Rationes vide apud Sanchez (Decal. Lib. 3. Cap. 6. num. 8.-10.).

(*b*) Idem dicendum de presbytero interponente *fidem sacerdotalem* aut *sanctam consecrationem* (C. *si quis presbyter* 4. *Caus.* 2. *Quaest.* 5.), aut de Regibus seu Principibus etc., qui loco iuramenti spondent *in fide seu per fidem Regis, Principis, militis* etc.

moriar.... vel diabolus me perdat, nisi ita (*a*). » Imo nec est iuramentum iuxta S. Ligorium, dicere : « Iuro vel iuro ita esse, » nisi praecesserit interrogatio de iuramento praestando. — *S. Lig. ibid., et alii multi.*

II. De requisitis ad liceitatem iuramenti.

309. — Triplex conditio requiritur ad liceitatem iuramenti iuxta illud Ieremiae 4. 2. : *Iurabis : Vivit Dominus, in veritate, et in iudicio, et in iustitia.*

I. *Veritas,* id est conformitas assertionis cum intentione et cognitione iurantis. Excludit igitur omne mendacium, non vero omnem errorem. In iuramento assertorio veritas respicit existentiam facti ; in promissorio existentiam intentionis (*b*).

II. *Iudicium,* idest, ut cum discretione, prudentia, consideratione ac reverentia, nec sine necessitate aut gravi causa fiat.

III. *Iustitia,* id est ut iuramentum sit de re iusta, licita et honesta : sic contra iustitiam iuraret, qui iuramento se obligaret ad damnum proximo iniuste inferendum, vel ad rem aliunde prohibitam. — *S. Lig. n.* 144. (*c*).

(*a*) De his S. Alphonsus (Lib. 3. n. 143.) : *Verba,* Occidar, si hoc non est, *et similia quamvis sint vera iuramenta, si per modum execrationis dicantur.....; caeterum communiter non continent, nisi quamdam sponsionem seu poenae obligationem.* Adhibenda ergo regula, quam A. praemittit, nempe ut inspiciantur tum verba, tum etiam usus, et circumstantiae ac loquentis intentio. Facilius autem Dei invocatio atque adeo exsecratio subintelligitur, ubi de eventis agitur, quae ex communi hominum sensu disponi ac dirigi speciali Dei providentia censentur.

(*b*) In iuramento *promissorio* includitur etiam *assertorium;* nam et testem quis Deum vocat, quod nunc habeat intentionem seu voluntatem faciendi, quod promittit, et eundem Deum promissi quodammodo fideiussorem adhibens, ex virtute religionis assumit obligationem de promissione implenda. Aliquis tamen posset iurare solum de proposito seu intentione praesenti, v. gr., iuro, me nunc voluntatem habere Romam sequenti mense eundi ; quod sane propositum sine periurio dein quis frangeret. *Laym. Lib.* 4. *Tr.* 3. *Cap.* 4. *n.* 4.

(*c*) Iustitiam plures DD. requirunt non solum in iuramento *promissorio,* sed etiam in *assertorio,* cum hoc tamen discrimine quod

Quaesita:

310. — QUAER. 1° *Quaenam sit causa sufficiens ad iurandum?*

Resp. Quaecumque causa honesta alicuius ponderis, v. gr., pax confirmanda in familiis, maior securitas in contractibus...., etc. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 14.

QUAER. 2° *An liceat iurare cum probabilitate veritatis?*

Resp. Neg., quia Deus nequit invocari nisi in testimonium rei certae; attamen certitudo quaedam moralis sufficit. — *S. Lig. Hom. apost. ibid.* (a).

---

in promissorio defectum iustitiae videntur considerare quoad rem iuratam, in assertorio autem quoad ipsum iurandi actum.

Et hic Salmanticenses (Tr. 17. Cap. 2. n. 45.-47.), quos sequitur S. Alphons. (Lib. 3. n. 146.), facta quaestione, an iustitiae defectus grave peccatum sit etiam in iuramento assertorio, affirmantem inducunt Sotum cum Toleto, Ledesma et Aragonio, quibus opponunt Suarezium cum Sanchez, Tamburini aliisque; et hos sequi se fatentur, excepto casu gravis detractionis iuramento confirmatae. Verum haec discordia inter DD. est plane conficta. Nam Sotus (De Iust. et Iur. Lib. 8. q. 1. art. 3.), Aragonius (In 2. 2. q. 89. art. 3.), et De Ledesma (Sum. hisp. Tom. 2. Tr. 11. Cap. 2. dub. 4.) peccare eum dicunt, qui occulta revelans crimina, iuramento ea confirmat; sed num graviter aut leviter peccet, non dicunt: Toletus vero (Lib. 4. Cap. 21. n. 8.) grave vel leve peccatum pro ratione materiae habet: et quidem isti advertunt, omne abesse peccatum posse, si iusta causa adsit, v. gr., iudici occultum crimen cum iuramento revelandi. Suarez vero (De Relig. Tr. 5. Lib. 3. Cap. 12. n. 7. 8.) cum Sanchez, aliisque, quorum sententiam S. Alphonsus probabiliorem dicit, generatim levem esse culpam censet, quia res iurata supponitur vera, et solum deest in iurando iudicium. Excipit tamen iuramentum narrationi veri criminis additum ad maiorem ipsi fidem conciliandam, quia sic iuramentum uti medium ad iniquitatem assumitur. Perperam igitur Salmanticenses et fingunt Doctorum pugnas, et contra modo istos, modo illos pugnam aggrediuntur.

(a) S. Alphonsus (Lib. 3. n. 148.): *Sufficit aliqua certitudo moralis, sive quaedam probabilitas, quae ad quamdam certitudinem moralem pertingat..... Imo Sanchez cum Valent. Suar. ac Salm.* CUM COMMUNI *expressius aiunt, sufficere in iuramento sive assertorio sive promissorio probabilitatem veritatis assertae vel impletionis exequendae rei promissae; modo, intelligendum, non habeatur ratio probabilis in oppositum.*

QUAER. 3° *An liceat iurare cum restrictione mentali?*

Resp. Neg., si sit *pure* mentalis (a); secus vero, si *late* men-

---

(a) Huc ex communi sententia spectant Propositiones 26. et 27. ex damnatis ab Innocentio XI. Imo ad restrictionem mentalem *stricte et pure sumptam* S. Alphonsus revocat et Prop. 28., quae sic sonat: *Qui mediante commendatione vel munere ad magistratum vel officium publicum promotus est, potest cum restrictione mentali praestare iuramentum, quod de mandato Regis exigi solet, non habito respectu ad intentionem exigentis, quia non tenetur fateri crimen occultum.*

Verum alii censent (Vid. Viva ad Propositionem 28. Innocentii XI, n. III et I), hic comprehendi casum restrictionis etiam *non pure* mentalis. Nam casus huiusmodi dari DD. communiter consentiunt; eosque sic innuit Cardinalis Lugo (De Fid. Disp. 4. n. 67.): *In quibusdam casibus est procul dubio obligatio abstinendi ab aequivocationibus, et usurpandi verba in eo sensu, in quo ab auditoribus accipiuntur.* 1. *Quando ex illo errore auditores in aliquod grave incommodum inciderent; et tunc obligatio erit ex virtute fidei vel religionis, quando error, quem conciperent, esset contra fidem: sicut quando esset contra iustitiam vel castitatem aut alias virtutes, usus amphibologiae indirecte esset contra has virtutes.* 2. *Quando ratione officii tenemur aliquem instruere et docere vera, ne erret: et eo magis, si pretio vel stipendio accepto ad id tenemur.* 3. *Quando contractus onerosos et mutuos celebramus; debemus enim ex iustitia verba ad mentem contrahentis proferre, ne eum decipiamus.* 4. *Quando iudici vel praelato legitime interroganti iubemur respondere: debemus enim in sensu interrogantis respondere, vel certe in sensu, quo interrogare deberet.*

Et ad postremum hunc casum pertinet tum exemplum in allata propositione 28. propositum, tum plura alia, v. gr., si quis ad sacros ordines promovendus interrogetur *de natalibus, de irregularitatibus, de censuris,* vel volens matrimonium contrahere interrogetur *de impedimentis.* Neque enim his licet uti aequivocationibus; sed ea, de quibus interrogantur, sincere fateri debent. Nec obstat, quod durum videatur (ut cit. prop. 28. obiicitur) quempiam ad sui criminis confessionem cogere. Ut enim Viva (loc. cit.) advertit, non exigitur hic confessio criminis ad vindictam, ad quam confessionem reus, nisi convictus fuerit probationibus, non tenetur; imo nec absolute exigitur, ut quis crimen aut defectum suum manifestet, sed solum ut a postulatione sua se retrahat, et sic officia seu sacer ordo aut matrimonium indignis cum reipublicae detrimento non conferantur.

talis sit ex iusta causa (*a*). Vide dicenda *de octavo praecepto, n.* 442. *et seq.*

QUAER. 4° *An liceat praestare iuramentum in publicae rei perturbationibus?*

Resp. Hoc plerumque a circumstantiis pendet. Perpende, quid postulet iustitia, aut bonum commune, et quales sint iuramenti requisiti obligationes, utrum positivae an negativae (*b*)? — Potissimum vero expedit consulere Superiores ecclesiasticos, ad quos pertinet definire, quid pro variis circumstantiis sit agendum.

311. — QUAER. 5° *Quale sit peccatum iurare sine veritate, iudicio et iustitia?*

Resp. ad 1.um Est mortale; quia Deum adducere in testimonium falsitatis est velle destruere ipsius veracitatem. Constat etiam ex propositione 24a ab *Innoc. XI* damnata.

Resp. ad 2.um Veniale est *per se,* id est secluso scandalo, et periculo peierandi; quia est tantum vana usurpatio nominis Dei. — *Ita fere omnes, etiam rigidiores.*

(*a*) De hac re S. Alphonsus (Lib. 3. n. 151): *Certum est et commune apud omnes, quod ex iusta causa licitum est uti aequivocatione..., et eam iuramento firmare.*

Quaenam autem sit iusta causa ipse mox (ibid.) explicat: *Iusta causa esse potest quicumque finis honestus ad servanda bona spiritui vel corpori utilia.* Et rursus (ibid.): *Non requiritur causa absolute gravis, sed sufficit quaelibet rationabilis causa, puta ad se liberandum ab importuna et iniusta interrogatione alterius.* Imo (ut subdit cum communi n. 170.) *quando adest iusta causa necessitatis vel utilitatis, potest quis uti amphibologiis in iuramento, etiamsi ad iurandum sponte se offerat.*

Addit denique (ibid.), ex probabiliori sententia veniale esse, si quis id sine causa praestet. *Ratio* (inquit), *quia in huiusmodi iuramento iam adsunt, veritas et iustitia, et deficit tantum iudicium sive discretio, cuius deficientia non est nisi venialis.* Plura autem exempla aequivocationum, quae ad praxim subinde faciunt, vide apud eundem S. Alphons. n. 153. ad 167.

(*b*) Negativam dixeris, v. gr., obligationem, quae in quibusdam hodiernis legum codicibus, suapte indole atheis, imponitur, ne subditi impediant quaepiam in Deum et in bonos moros scelera, quorum nempe facultatem cuique liberam servari lex athea iubet.

Resp. ad 3.um Certo mortale est, si de re gravi agatur, ut patet. Secus vero *probabilius,* si res levis sit; quia non videtur inde gravis iniuria in Deum redundare, cum non ut fideiussor peccati, sed ut testis propositi invocetur. — *Suarez, Collet., Antoine* (quibus etiam consentit *S. Lig.)* contra alios.

Inter iuramenta prohibita referuntur ea, quae in societatibus occultis sive Carbonariorum, sive Liberorum Muratorum *(Francs-Maçons),* emitti solent. Nullatenus enim licitum haberi potest iuramentum, quod eius auctores ne Ecclesiae quidem manifestari volunt.

ARTICULUS II.

DE OBLIGATIONE IURAMENTI (PROMISSORII).

Principia:

312. — I. Omne iuramentum promissorium de re licita et honesta inducit obligationem Religionis, praeter obligationem iustitiae aut fidelitatis, quae ex simplici promissione oritur. Ratio est, quia promissio *per se* iam obligat, et testimonio divino invocato confirmatur et corroboratur. — Minime autem obligat iuramentum de re illicita aut plane inutili; quia iuramentum, utpote actus Religionis, non potest esse vinculum iniquitatis aut rei otiosae (*a*).

(*a*) Iuramentum de re illicita patranda non modo non obligat, sed est per se illicitum. Et quidem graviter illicitum ex omnium sententia est, si quis se obliget iuramento ad grave peccatum patrandum. At quaestio est, num graviter peccet, qui iurat, rem venialiter malam se acturum. Et negantem sententiam ceu communem sequitur Suarez (De Relig. Tr. 5. Lib. 3. C. 19. n. 3.) rationem reddens, quod Deus mere invocetur ut testis veritatis, praesentis nempe propositi, non secus ac in iuramento assertorio Deus testis adducitur de re praeterita iniquissima. Verum haec ratio minus forte cohaerere videbitur cum notione iuramenti promissorii, quae communiter traditur, et a Suarezio quoque admittitur (Ibid. Lib. 1. Cap. 8. n. 2. 3.), nempe quod praeter praesentis veritatis confirmationem includat obligationem ex virtute religionis, *ut homo faciat esse verum id, quod iuravit, secundum suam possibilitatem* (quae sunt ver-

II. Obligatio iuramenti interpretanda est *stricte,* et iuxta naturam actus vel contractus, cui adiicitur, ita ut omnes eius conditiones sequatur. Ratio est, quia iurans censetur voluisse se obligare quam minime potuit, et aliunde iuramentum non mutat naturam actus, sed ei superaddit solam Religionis obligationem, et proinde easdem conditiones et limitationes habere debet.

III. Obligatio iuramenti interpretanda insuper est iuxta conditiones tacitas in eo inclusas seu subintellectas, quae sunt: 1° si potuero sine gravi damno; 2° si res non fuerit notabiliter mutata; 3° si iura aut voluntas Superioris non obstent; 4° si alter fidem reciprocam servaverit; 5° nisi alter de iure suo cedat. — *S. Lig. n.* 180.

Quaesita:

313. — Quaer. 1° *An detur parvitas materiae in transgressione iuramenti promissorii?*

Resp. Iª Sententia *negat,* quia non tantum violatur promissio simplex, sed promissio iurata. Si igitur violetur, in quacumque materia gravis iniuria infertur Deo, cuius testimonium in vanum a iurante invocatum est. — *Bonacina, Lessius, Toletus.*

IIª Sententia *affirmat,* quia in iuramento promissorio Deus non proprie adducitur ut testis futurae executionis rei promissae, sed tantum actualis promissionis, seu verae intentionis promissionem exequendi (*a*). — *Suarez, Navarrus, Laymann,* etc.

---

ba S. Thom. 2. 2. q. 89. art. 7. ad 1.), quo quidem Deus ceu fideiussor implendae promissionis adducitur, ut sup. (not. ad n. 309.) diximus cum Laymann. Hinc S. Alphonsus (Lib. 3. n. 146.): *Sed magis mihi arridet sententia opposita....; quia non levis, sed gravis irreverentia videtur invocare Deum in testem ac fideiussorem peccati quamvis levis.*

(*a*) Haec ratio ex mox dictis (not. praec.) minus firma videtur; neque enim obligatio Religionis, de qua A. n. 312. 1., mere consistit in non mentiendo, cum promissio fit, sed insuper in promissione implenda. Potius igitur recurrendum videtur ad naturam obligationis ex religione, quae parvitatem materiae admittit. Et siquidem haec admittitur in violatione promissionis Deo factae per votum, non apparet, cur admitti nequeat in promissione, cuius quodammodo fideiussor accersitus sit Deus.

— *S. Lig. in Opere, n.* 173., dicit utramque sententiam probabilem; sed, in *Hom. apost. n.* 13., magis secundae sententiae adhaeret, et ait: « Si res promissa non sit gravis, infidelitas ad gravem culpam non pertingit ».

QUAER. 2° *An obliget iuramentum promissorium errore aut dolo emissum?*

Resp. Neg., si error aut dolus versetur circa rei substantiam, secus vero, si adiuncta eius accidentalia tantum afficiat; quia contractus simplex invalidus foret in priori casu, non vero in posteriori. — *S. Lig. n.* 175. (*a*).

314. — QUAER. 3° *An obliget iuramentum promissorium metu gravi et iniusto extortum?*

Resp. Controvertitur: I[a] SENTENTIA *communior affirmat,* quia licet contractus simplex forte irritus foret spectato iure naturali, accedente tamen iuramento firmus efficitur; iuramentum enim servandum est *ex Religione,* quoties absque peccato servari potest. — *S. Lig. n.* 174.; *et l.* 3., *n.* 716. Attamen patroni huius sententiae tenent cum S. Ligorio, quod ille qui metum passus est, potest iuramenti relaxationem petere, ut ab obligatione solvendi excusetur; si vero iam solverit, potest id, quod dedit, in iudicio repetere, vel occulte se compensare (*b*). — *S. Lig. n.* 174.; *et l.* 3., *n.* 717.

II[a] SENTENTIA, quae sat probabilis videtur, *negat;* quia iuramentum nequit promissionem de iure naturali irritam confir-

---

(*a*) Advertit tamen idem S. Alphonsus (Lib. 3. n. 187.) probabilem esse sententiam oppositam, quando error vel dolus versetur circa illas circumstantias, utut accidentales, quae si ab initio notae fuissent, a iuramento et promissione deterruissent.

(*b*) Si occulta compensatio licet, frustranea videtur obligatio dandi etiam propter iuramentum. Numquid enim religio imponet ridiculam obligationem, ut ponam actum materialem dandi id, quod propria auctoritate possum tollere et recuperare, quodque alter accipere licite non potest?

Inspectis vero textibus iuris canonici, quibus probari solet haec obligatio *ex Religione,* haud obscure apparet, Romanos Pontifices exegisse, ut dispensatio peteretur, non tam quia haec iuramenta censerent per se obligatoria, quam ut hac cautela periculis hallucinationis ac periurii obviaretur, prouti etiam rationes huius oeconomiae a Reiffenstuel (Lib. 1. Tit. 40. n. 59.) adductae insinuant.

mare. Iuramentum enim sequitur naturam actus. Vide dicenda in *Tract. de Contract. in genere.*

QUAER. 4° *Quomodo cesset obligatio iuramenti?*

Resp. 1° Cassat *ab intrinseco* (*a*), sicut lex, cessatione causae motivae, etc....

Resp. 2° Cessat *ab extrinseco* irritatione, commutatione et dispensatione, sicut votum de quo in capite sequenti dicemus (*b*). Cessat quoque relaxatione seu remissione obligationis facta ab eo, in cuius favorem promissio iurata emissa est, quia iuri suo quisque cedere potest.

Resolves:

315. — 1° Nunquam obligatur iuramento, qui rem malam iuravit; imo dupliciter peccat, si iuramentum adimpleat, nempe contra Religionem, et virtutem, cui opponitur materia iuramenti. — *S. Lig. n.* 176.

(*a*) Contingit hoc 1.° ob notabilem materiae mutationem; qua de re S. Alphonsus (Lib. 3. n. 187.) admittit regulam traditam a Salmanticensibus (Tr. 17. Cap. 3. n. 22.), id liberare a voti vel iuramenti obligatione, quod si a principio notum fuisset, ea fieri impedivisset. Exempla habes infra in tertia resolutione, 2.° ob cessationem causae finalis, v. gr., si iuramento promisisti eleemosynam Paulo ceu pauperi, et hic dives fiat (S. Alphons. Lib. 3. n. 188.).

(*b*) Notanda sunt haec Suarezii (De Voto, Lib. 6. Cap. 14. n. 6.): *Satis probabile est, potestatem delegatam simpliciter ad dispensandum in votis, extendi ad dispensandum in iuramentis piis circa eandem materiam, quando per se stant, suamque solam obligationem producunt. Haec est sententia communis, et sine dubio potest in praxi observari.* Cui doctrinae incaute Salmanticenses (Tract. 17. Cap. 3. n. 3.), quos sequutus est S. Alphonsus (Lib. 3. n. 190.), opponunt quosdam Auctores, uti, v. gr., Sanchez, qui reipsa non de solo iuramento agebant, neque etiam de iuratis votis, sed de iuramento, quod non dependeat a voto circa eandem rem emisso.

De quo tamen casu ita idem Suarez (l. c. n. 19.): *Etiamsi votum et iuramentum super eandem materiam immediate cadant, et unumquodque per se obliget ad Dei honorem; per facultatem absolutam dispensandi in votis auferri poterit vel votum, vel iuramentum, vel utrumque pro dispensantis arbitrio. Pro hac assertione possumus allegare omnes Auctores primae* (scil. praec.) *assertionis ...., et tenent alii moderni et viri docti.*

2° Non obligatur iuramento, qui promissionem prodigam iurando confirmavit; quia promissio illa est saltem leviter mala. — *Ita Suarez*, *Salmant.*, *et alii communiter* cum *S. Lig.* qui hoc ut *probabilius* admittit, *n.* 185.

3° Non obligatur iuramento qui iuratus promisit nuptias puellae diviti, sanae, virgini, bonae famae, si illa inciderit in paupertatem, infirmitatem, infamiam, fornicationem; quia promissio simplex tunc non obligat. — *S. Lig. n.* 180.

4° Non peccat contra iuramentum qui, urbanitatis causa, iuravit, se ante alterum non sessurum, bibiturum, ingressurum domum, etc...., si ab altero coactus prius sedeat, bibat vel ingrediatur; quia plerumque est iuramentum nullum defectu intentionis iurandi, vel si valeat, ab altero relaxatur. — *S. Lig. n.* 180.

5° Non peccat qui secretum iuratum detegit, quando ipsa lex secreti cessat obligare: quia iuramentum, ut diximus, sequitur naturam actus, cui adiungitur (*a*).

6° Raro peccant parentes non adimplentes iuramentum puniendi filios; quia plerumque iuramentum est de re inutili, aut potius de vindicta inordinata, vel quia delinquentes sunt iam emendati, aut emendationem promiserunt. — *S. Lig. n.* 180.

7° Plerumque etiam non videntur mercatores ligari iuramento non vendendi minoris, aut pluris non emendi; vel quia huiusmodi iuramenta ut plurimum sunt de re inutili, vel quia isti homines non habent animum iurandi, aut certe quia iuramento inest tacita conditio, *nisi aliter res melius cedere videantur*. — *Ita communius*. — *V. Casus, n.* 296. *et seq.*

(*a*) Hinc S. Alphonsus (Lib. 3. n. 183.): *Iuramenta de servando secreto, quae praestantur in Congregationibus circa electiones vel alia, obligant graviter vel leviter iuxta nocumentum, quod afferre possunt.* Videnda autem sunt, quae idem S. Alphonsus (ibid. n. 180. 181.) habet de iuramento, quo quis se obliget ad servanda decreta et regulas vel statuta alicuius Congregationis, Universitatis, vel Capituli, etc.

APPENDIX

DE ADIURATIONE.

316. — Definitio. Adiuratio est auctoritativa et deprecativa efflagitatio, interposito nomine Dei, vel Sanctorum, aut rei sacrae, facta ut inducatur alius ad aliquid agendum vel omittendum.

Differt igitur a iuramento in eo quod non inducat Deum in testem, sed tantum nomen eius interponat ad rem exoptatam efficacius obtinendam, ob reverentiam Divinitati vel rebus sacris debitam.

Divisio. Adiuratio distinguitur:

1° *Solemnis* vel *privata*, prout fit ab Ecclesiae ministris, et modo ab ea determinato, vel solemnitatibus destituitur, et ab omnibus fieri potest.

2° *Deprecativa* vel *imperativa*, prout fit per preces, vel per imperium. Haec posterior solis competit Superioribus erga subditos, et Exorcistis erga daemones. — *S. Lig. App. de Adiuratione, n.* 1. (*post n.* 193).

Principia:

317. — I. Adiuratio solemnis licita est solis Ecclesiae ministris, quibus ab Episcopo expresse permittitur; caeteris autem in praesenti Ecclesiae disciplina sub gravi prohibetur; imo in multis locis *suspensionis* poenam incurrunt Clerici, qui sine debita facultate Ecclesiae exorcismos facere praesumunt. — *S. Lig. ibid. n.* 4.

II. Adiuratio privata licita est vel illicita in omnibus illis circumstantiis, in quibus iuramentum licitum aut prohibitum est; hinc quae de iuramento dicta sunt, etiam adiurationi sunt applicanda.

III. Solae intellectuales creaturae, homines scilicet et daemones, *directe* adiurari possunt; *indirecte* etiam creaturae irrationales; ut sol, aqua, nubes, locustae, etc...., adiurando scilicet daemones, ne per eas nobis noceant, aut exorando Deum vel Sanctos, ut iis, qui huiusmodi rebus utentur, assistant. — *S. Lig. ibid. n.* 3.

NOTA. Adiuratio daemonis fieri debet tantum modo imperativo, et ad amovenda damna et vexationem obsessi, non autem ad vanitatem aut curiositatem. — *S. Lig. n.* 5.

Quaesita:

318. — QUAER. 1° *An liceat uti exorcismis in dubio de possessione?*

Resp. Affirm., si Episcopus, re plane cognita approbet; sed a scandalo et Ecclesiae contemptu sedulo cavendum est.

QUAER. 2° *De quibusnam rebus daemon interrogari possit?*

Resp. De omnibus generatim, quae ad eius expulsionem conducunt, v. gr., de tempore et causa possessionis, de signo egressus, etc. — *S. Lig. ibid.*

QUAER. 3° *Quomodo peccet, qui daemonem variis de rebus ex curiositate interrogat?*

Resp. Per se peccat graviter, si multos sermones inutiles cum daemone obsidente habeat; a *fortiori,* si cum ipso iocetur. Secus, si unam vel alteram tantum quaestionem curiosam modo imperativo interponat. — *S. Lig. ibid.*

QUAER. 4° *Quaenam sint signa verae possessionis?*

Resp. Praecipua sunt: 1° loqui idiomate prorsus ignoto ante tempus possessionis; 2° occulta et distantia manifestare, quae naturaliter ab homine cognosci nequeunt; 3° parere mandato mere interno Sacerdotis, etc.; 4° experiri maiorem daemonis vexationem, aut maiorem pacem ex contactu prorsus ignorato rerum sacrarum, etc. — *V. Casus, n.* 303.

NOTA. Non facile generatim credendus est aliquis a daemone possideri, quia verae possessiones nostris temporibus rarae sunt, et pleraeque ex iis, quae perhibentur, falsae inveniuntur.

CAPUT III.

DE VOTO.

319. — Definitio. Votum est promissio deliberata Deo (a) facta *de bono meliori*.

Divisio. Votum distinguitur:

1° *Solemne* vel *simplex*, prout fit solemniter et ab Ecclesia acceptatur, aut seclusa solemnitate et Ecclesiae acceptatione emittitur (b).

2° *Personale* vel *reale*, prout actio vel omissio, aut res aliqua ab actione personae separabilis, promittitur.

3° *Temporarium* vel *perpetuum*, prout ad certum tempus tantum, aut per totam vitam servandum promittitur.

Agendum : 1° de conditionibus ad votum requisitis ; 2° de obligatione voti ; 3° de eius cessatione.

ARTICULUS I.

DE CONDITIONIBUS AD VOTUM REQUISITIS.

Conditiones ad voti validitatem requisitae in ipsa voti definitione continentur ; duae sunt praecipuae : 1° intentio vera ; 2° materia apta.

§. I. *De intentione ad votum requisita.*

320. Ad voti validitatem requiritur vera et deliberata intentio votum emittendi, seu vera promissio Deo facta, et obligatio-

---

(a) Votum est actus latriae soli Deo debitus. Quare dum vovemus quaedam Sanctis, sensus est, voveri ea Deo in honorem simul Sanctorum ; sicut templa et altaria aedificamus Deo in eorumdem honorem. *S. Alphons.* Lib. 3. n. 194.

(b) Et hinc est discrimen etiam inter violationem voti simplicis et solemnis, ut tetigimus, ubi de sacrilegio. Alia, quae ad votum solemne spectant, commodius reservantur tractatui de statibus particularibus.

nem inducens; quia votum est lex quaedam particularis, quam vovens sibi imponit; dummodo tamen quispiam capax sit perpendendi opus, quando sumit. Sufficit autem voluntas et deliberatio, quae ad peccatum mortale requiritur (*a*).

Hinc votum essentialiter differt a proposito; quia propositum, quantumvis firmum, vinculum obligationis non producit, et illius omissio non est peccatum, nisi forte quandoque per accidens, v. gr., propter animi inconstantiam, taedium aut negligentiam; nec tunc peccatum veniale excedit. — *S. Lig. n.* 196.-199.

Quaesita:

321. — QUAER. 1° *An valeat votum factum cum ignorantia obligationis, aut inadvertentia ad obligationem iam cognitam?*

Resp. ad 1.um Non valet votum factum cum omnimoda ignorantia obligationis, quam illud inducit; quia non datur votum sine intentione sese obligandi.

Resp. ad 2.um Valet, si qui votum emittit, habitualiter illius obligationem clare cognoscat, quamvis actu ad illam non attendat; vel etiam si ille qui vovit, etsi non clare obligationem cognoscat, in confuso tamen eam apprehendat, aut velit implicite, dum, v. gr., vult vovere hoc vel illud, prout caeteri vovere solent (*b*). Tenendum tamen generaliter est, non maiorem induci

---

(*a*) Haec non significant, ad voti cuiuslibet validitatem sufficere eam discretionem ac maturitatem iudicii, quae sufficit ad peccandum mortaliter. Ad grave enim peccatum satis est confuse nosse gravitatem reatus, sicut ad meritum sufficit generalis et confusa notio boni moralis; ad assumendam vero obligationem non sufficit generalis et confusa notio obligationis, sed requiritur perfectior cognitio oneris, ad quod se quis obligat; quae sane cognitio exigit, ut deliberantis menti obversentur adiuncta ad prudentem deliberationem scitu necessaria. Sic ergo intellige, quod par utrobique sufficiat mentis advertentia, quamquam ad assumendam aut voti aut sponsalium obligationem prudens deliberatio et advertentia sit difficilior, atque adeo maiorem postulet iudicii discretionem.

(*b*) Ad votum sufficere potest promissio implicita. Ita quidam Religiosi vota emittunt mere profitendo *obedientiam iuxta Regulam*. Clarius id patet in susceptione sacrorum ordinum; nam licet non dicatur, *voveo*, vel *promitto* castitatem, votum tamen hoc fit implicite hoc ipso quod sciens, ecclesiam adnexuisse iis ordinibus

obligationem praeter illam, quam quis velit sibi imponere, atque apprehenderit. — *S. Lig. n.* 201.

QUAER. 2° *An valeat votum ex errore emissum?*

Resp. 1° *Neg.*, si error versetur circa substantiam rei, vel circa circumstantias substantiales, seu quae principaliter intenduntur, aut substantiam ingrediuntur, vel illam notabiliter mutant (*a*); quia tunc res promissa non est satis cognita et volita. — *S. Lig. n.* 198., *et alii.*

Resp. 2° Affirm., si error versetur circa circumstantias accidentales minoris momenti, quae voto non obstitissent, si secluso errore cognitae fuissent; nam qui vovet, censetur se obligare ad subeunda incommoda mere accidentalia, quae in voto adimplendo occurrere possint. — *Ita S. Lig.* (*b*), *Elbel.*

322. — QUAER. 3° *An valeat votum metu factum?*

---

istud votum, eos suscipis. Quod si quis plane ignoraret, censet S. Alphonsus (Lib. 6. n. 809.), eum probabilius voto non obstringi; idque vix videri dubium potest; obligatio enim voti tota est a voluntate, quae sibi eam obligationem imponit; nulla autem est voluntas, ubi nulla est cognitio. Ecclesia tamen posset hunc adigere, ut vel a sacro ministerio abstineat, vel castitatem, et quidem votum emittendo (ut probabilius habet S. Alphonsus Lib. 3. n. 200 post Laymann) servet, aut certe ut *sacrilegii* reus sit, nisi servet, quia eam praecipit ex virtute religionis, ut idem S. Alph. (Lib. 6. n. 809.) advertit.

(*a*) S. Alphonsus tamen (Lib. 3. n. 198.) non negat esse probabile, quod votum invalidet error etiam in circumstantiis accidentalibus, si hae sint magni momenti, et si ipsis cognitis votum emissum non fuisset.

Excipi tamen debent vota, quae emittuntur post novitiatum in quocumque approbato Ordine; quippe quae irrita non sunt ob ullum errorem, nisi solum substantialem circa substantiam. *S. Alph. l. c.*

(*b*) Non vitiat votum error circa causam mere impulsivam; quia haec est tantum causa secundaria, qua seposita actus est sufficienter voluntarius secundum substantiam, v. gr., vovit aliquis peregrinationem Romam studio colendi Deum et simul etiam habuit causam secundariam impulsivam, ut inviseret fratrem, quem putavit esse Romae: quem etsi intelligat deinde isthic non esse, non ideo desinit voto obligari. *S. Alphonsus Lib.* 3. *n.* 198. Merito tamen advertit Sanchez (Dec. Lib. 4. Cap. 2. n. 51.) ex eiusmodi errore faciliorem praestari dispensandi causam.

Resp. 1° *Neg.*, si metus sit gravis, iniustus et incussus ad extorquendum votum. Ratio est, quia Deo acceptum esse non potest, quod per iniuriam a quopiam vi extorquetur, quando ius naturae postulat, ut ius in integrum restituatur. Et hoc quidem evincit, eiusmodi vota esse invalida iure naturae. Constat autem ex Iure canonico quoad vota solemnia Religionis, et probabilius etiam quoad caetera vota, iuxta interpretationem communiorem theologorum. — *S. Lig. n.* 197.

Resp. 2° *Affirm.*, si metus oriatur ab intrinseco vel a causa necessaria, nisi voventi usum rationis adimat; quia tunc votum illud est simpliciter voluntarium. Item si metus proveniat ex causa levi, quia metus ille non censetur efficaciter in actum influere, et est potius occasio quam causa voti. — *Ita communiter cum Sanchez* (*a*), *Azor, Salm.; et S. Lig.* dicit id *probabilius, n.* 197.

Quaer. 4° *An voto teneatur qui dubitat, utrum votum vel merum propositum emiserit, aut sufficientem habuerit deliberationem?*

Resp. ad 1.um *Neg.*; constat ex dictis de probabilismo. Si autem promittendo credidit se peccaturum, si forte rem propositam non exequeretur, iudicari potest eum vere vovisse (*b*). — *S. Lig. n.* 201.

Resp. ad 2.um *Neg.* etiam, si positive et graviter dubitet de sufficienti deliberatione, ex eadem ratione. Plerumque ex solis circumstantiis res dirimenda est. — *S. Lig. affirmat n.* 196. (*c*). — *V. Casus, n.* 305. *et seq.*

(*a*) Sanchez tamen (In Dec. Lib. 4. Cap. 3. n. 23.) probabilem censet eorum opinionem, qui tenent, invalida esse vota, quando metus, etiam respective levis, iniustus tamen, et reipsa causa vovendi fuerit; quod isti affirmant tum de votis simplicibus, tum de religiosa professione, saltem quoad *conscientiae forum;* nam in foro externo levis metus non praesumitur causa voti.

(*b*) Excipe tamen rudes, qui non raro falso se peccare autumant, dum propositum frangunt, praesertim si de piis quibusdam operibus suo tempore peragendis, v. gr., coronam B. M. V. recitandi quotidie, aut singulis sabbatis ieiunandi etc. agatur.

(*c*) Suarez postquam varias causas recensuit, propter quas de sufficientis deliberationis defectu dubium esse potest, nimirum vel ob imbecillem aetatem, vel ob statum ebrietatis aut dementiae, vel ob vehementem aut irae aut timoris affectum, merito concludit, dissi-

§. II. *De materia voti.*

Principia:

323. — I. Materia voti debet esse res *moraliter bona,* imo de *bono meliori;* quia Deus non colitur actione indifferenti, seu cuius positio non sit melior quam omissio: nam per votum promittitur Deo specialis cultus, qui haberi nequit, nisi in promissione rei *melioris.* Bonum autem *melius* non solum *absolute* in se, sed etiam *relative* ad varias circumstantias intelligitur.

II. Materia voti debet esse res *moraliter possibilis;* quia votum est promissio facta Deo cum intentione se obligandi: nemo autem se obligare potest ad aliquid sibi *moraliter impossibile;* si vero res sit divisibilis et ex parte possibilis sit, pro hac parte valet votum (a); non valet autem, si sit moraliter indivisibilis. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 202.

---

dium, si quod est inter DD., non versari circa principia, nempe an validum sit votum, ubi sufficientia deliberationis est incerta sed quandonam defectus iste supponi debeat vel non supponi. Ita ille (De relig. Tract. 6. Lib. 4. Cap. 6. n. 10.): *Adverto . . ., aliud esse quaerere, an stante vero dubio de usu rationis actuali et sufficiente ad liberum consensum, nascatur obligatio: aliud vero esse quaerere, quando sit, vel non sit tale dubium. In priori quaesito semper verum est, stante hypothesi quod tale dubium verum sit, votum non obligare, quia est dubium, an sit votum, et ita procedunt omnia supra dicta. Dicti ergo Auctores proprie tractant secundam quaestionem, et in eo sensu dicunt, votum factum ex calore iracundiae, si non constet positive et per iudicium fere certum abstulisse usum rationis, obligare, quia solus calor iracundiae per se non sufficit ad constituendum morale dubium de sufficienti usu rationis, nisi aliae circumstantiae accedant.*

(a) Excipe tamen, si constaret, voventem *per modum unius se voluisse ad utramque partem obligare, et indivisibiliter utramque prae oculis habuisse. Ratio, quia votum est lex particularis, quae non extenditur ultra intentionem voventis : et ideo si vovens collective promisit utramque partem atque unam dependentem ab altera, si una sit impossibilis . . ., totum votum irritum manet.* Ita Salmanticenses (Tract. 17. Cap. 1. n. 74.), qui mox plura (ibid. n. 75. 76.) exempla subiiciunt votorum, quae vel servanda sunt ex parte, quae possibilis manet, vel irrita ob alicuius partis impossibilitatem censentur.

Quaesita:

324. — Quaer. 1° *An valeat votum de materia iam aliunde praecepta?*

Resp. Affirm., quia primo non repugnat debitorem diversis titulis obligari; deinde vero votum huiusmodi est de re bona in se, cum praecepta supponatur, et est de bono meliori, cum novum vinculum ad maiorem fidelitatem et devotionem in adimplenda lege conferre possit (*a*). — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 213. — *Salm.*

Quaer. 2° *An valeat votum rei bonae cum fine pravo, aut conditione mala?*

Resp. Ad 1um *Neg.*, si finis malus se tenet ex parte rei votae, v. gr., si voveas eleemosynam ad impetrandum felicem furti successum, vel in gratiarum actionem pro latrocinio. Ratio, quia datio eleemosynae ad talem finem est actio blasphema, quasi Deus ad peccandum opem ferat. Secus dicendum, iuxta communem sententiam, si mala intentio *accidentaliter* tantum votum comitetur, et finis pravus, uti ait S. Alphonsus, se prorsus teneat ex parte voventis, v. gr., si quis, vovens ob Dei gloriam, ex vana dein ostentatione libentius *externe* voveat. — *S. Lig. n.* 206. (*b*).

Resp. Ad 2um *Affirm.*, si votum fiat ex affectu erga rem bonam, ut bona est, etsi coniuncta cum causa seu conditione mala, ut si quis voveat eleemosynam, si non capiatur in furto. Etsi enim

---

(*a*) Insuper actionibus ex huiusmodi voto positis nobilitas, quae ex virtute Religionis profluit, uberiorisque meriti ratio accedit.

(*b*) Innuit hoc loco S. Alphonsus opinionem quoque Salmanticensium (Tr. 17. Cap. 1. n. 66.-68.), invalidum nempe esse votum, etiamsi *pravus finis solum sit impulsivus, sed sine quo votum non fieret*: quae quidem pugnantia videri possunt: quando enim causa actus est eiusmodi, sine qua actus non fieret, non dicitur solum *impulsiva,* sed *motiva, principalis, primaria.* Caeterum si finis est mere *impulsivus,* est ergo finis alteri fini principali adiunctus. Ergo hic finis non est totalis nec principalis causa rei votae seu vovendi. Atqui eiusmodi finis principali sic superadditus non corrumpit omnino actum formaliter ex obiecto bonum, sed haberi potest ut quidpiam ex accidenti adveniens et actui extrinsecum. Ergo non tollit voti validitatem.

furtum malum sit; non laedi tamen non est malum, sed Dei donum; et votum non cadit super malum, sed super bonum, quatenus in se bonum est. Multo magis autem id valet, si votum fiat ex malae conditionis detestatione; ut si quis voveat eleemosynam, si et quoties blasphemet. *Laymann, Lib. 4. Tr. 4. Cap. 2. n. 7.*

Quaer. 3° *An valeat votum non peccandi?*

Resp. 1° Non valet votum vitandi omnia peccata etiam levissima, quia hoc impossibile est. — *Trid. sess. 6.*

Resp. 2° Valet autem votum vitandi omnia mortalia, vel omnia venialia plene deliberata, quia hoc est possibile cum divina gratia et sine speciali privilegio, si tamen de personis piis agatur (*a*). Item valet votum non committendi venialia certi generis, v. gr., nunquam mentiendi, quamvis ob nimiam exe-

---

(*a*) Intellige personas non utcumque pietatem profitentes, sed (ut habet S. Alphonsus, Lib. 3. n. 203.) christianae perfectioni impense studentes. Idem dicito de voto vitandi venialia certi generis; validum enim erit, ut inquit ibid. S. Alph., *in personis magnae virtutis,* idest in solida virtute diu exercitatis; *in aliis vero modicae virtutis erit materia impossibilis; imo* (pergit S. Alph.) *in aliquibus materiis, puta cogitationum inhonestarum, otiosarum,* etc., *cum sint inevitabiles quoad omnes, votum est nullum.* Et huc pertinet votum vitandi actus impatientiae seu iracundiae. Cum enim passio irae indifferens sit ad bonum et ad malum, irasci aliquando non solum rationi consentaneum est, sed plane necessarium; alioquin autem ita tenere medium, ut nec per excessum quis peccet nec per defectum, difficillimum est, ne impossibile dicam.

Addunt alii (apud Suarez De Relig. Tract. 6. Lib. 2. Cap. 3. n. 2.) validum non esse votum vitandi omnia mortalia, vel mortalia cuiusdam generis, si de persona fragili agatur. Cui sententiae licet Suarez ipse non adhaereat, probat tamen, quod ait Navarrus, eiusmodi vota nec utilia esse nec expedire, et sufficientem adesse causam dispensationis seu commutationis. Qua de re puerile est, quod nonnulli oggerunt, huiusmodi dispensationem aequiparari licentiae peccandi, quae proinde neganda sit. Neque enim petitur aut conceditur haec dispensatio, ut liberius quis peccet, sed ut tollatur vinculum, quod inspecta voventis fragilitate, hunc a peccando non retrahit, et sic potius quam in ipsius spiritualem utilitatem ac Dei gloriam, imo illi in laqueum, Deo autem in graviorem offensam unice cedit.

cutionis difficultatem, eiusmodi vota multis non expediant. — *Bouvier, et alii non pauci.*

ARTICULUS II.

DE OBLIGATIONE VOTI.

Principia:

325. — I. Votum obligat *per se,* sicut lex vel praeceptum Ecclesiae, ac proinde graviter in materia gravi, et leviter in levi; votum enim est quasi quaedam lex privata, quam quis sibi imponit.

II. Votum obligat secundum voventis intentionem, si ille obligationis quantitatem in actu vovendi determinet, ita ut sub levi tantum in materia quantumvis gravi se ligare possit. Ratio est, quia sicut legislator vel Superior potest in materia gravi obligare sub levi tantum, ita etiam qui vovet de re gravi, levem tantum obligationem sibi imponere potest. — Non tamen vicissim graviter in re levi potest se obligare, quia materia levis non est gravis obligationis capax (*a*). — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 211. *et* 213.

(*a*) Ad prudentiam confessarii pertinet ea de re monere poenitentes, qui sponte voverint; ne scilicet (quod subinde contingit) ex conscientia erronea graviter peccent, etiam ubi voti materia gravem obligationem non admittit. Ad eandem pertinet prudentiam, quod poenitenti vovendi cupido confessarius suadeat, ut etiamsi gravis sit materia, levis tantum nihilominus assumatur voti obligatio; quo scilicet graviter offendendi Deum longissime absit occasio. Quae quidem causa extitit, cur plures sanctissimi et sapientissimi Religiosorum Ordinum Institutores, utut regularis observantiae cupidissimi, attamen ad avertendas divinae offensae occasiones statuerint, ut Regulae Dei instinctu conditae nullam *per se* ac *vi sua* obligationem inducerent, quae violatores peccati reatu constringeret.

Et quidem nihil impedit, quominus votum sub levi obligatione nuncupari possit in illa quoque materia, quae spectato iure naturae sub gravi obligat, v. gr., in materia castitatis.

Quaesita:

326. — Quaer. 1° *Quaenam materia censeatur levis vel gravis in voto?*

Resp. Illa materia gravis censetur, quae, cum ab Ecclesia praecipitur, graviter obligat, ut ieiunium, Missa, etc...., vel quae comparata cum alio praecepto, gravis videtur, vel notabiliter ad finem voti, aut ad Dei cultum confert. *Reuter.*

Quaer. 2° *An plures materiae leves coalescant ad materiam gravem efficiendam?*

Resp. Neg., si materiae leves voveantur separatim, ita ut obligatio sit affixa praecise tempori vel diei, seu in honorem diei ad illum sanctificandum. — Secus, si materiae leves per modum unius voveantur, ita ut diei determinatio non habeatur nisi ad executionem urgendam, ut fere fit in votis realibus; nisi tamen aliud ex voventis intentione constet, e qua tota obligatio et ratio obligationis pendet.

327. — Quaer. 3° *An aliquis voto alieno ligari possit?*

Resp. Neg., saltem ratione voti; quia votum est onus personale voluntarie susceptum et ideo nemo rem vel actionem alienam promittere potest. — Hinc vota parentum filios devoventium tali Religioni, aut ipsis imponentium obligationem, v. gr., certis diebus ieiunandi, etc., istos ligare nequeunt. Licet autem filii non teneantur voto parentum, qui illos tali Religioni, vel tali obligationi devoverunt, parentes tamen votum obligat, ut quantum in ipsis est, filios moveant ad id, quod pro ipsis voverunt, amplectendum, ac multo magis ne filiis id amplecti volentibus obstent (*a*).

(*a*) Vota eiusmodi adnexam habent conditionem, si *filii voluerint.* Ratificatio autem censeri non debet sola filiorum taciturnitas, sed verus et realis accedere debet consensus, cum ad annos discretionis pervenerint: quia taciturnitas in iis, quae sunt oneris ac laboris, non arguit consensum. *Salmant.* Tr. 17. Cap. 1. n. 117.

Haec tamen doctrina (quae scilicet ideo negat quempiam voto alieno ligari, quia votum est lex, quam sibi quisque propria voluntate imponit) nihil obstare debet, quominus votis, quae totius communitatis nomine emiserit aut Magistratus aut Superior Religiosus, obstringantur universi cives seu subditi, neque praesentes solum, sed et ii, qui imposterum membra illius communitatis fiant, et quidem

Dixi, *saltem ratione voti*; nam, ex iustitia, haeres vota realia defuncti solvere tenetur. — *S. Lig. ibid.* — *Vide* dicenda in *Tract. de Contract.* ubi *de Promissione.*

Quaer. 4° *Quaenam dilatio gravis censenda sit?*

Resp. 1° Gravis est *per se* quaelibet dilatio voti graviter obligantis, quando tempori determinato affixum est, ut est votum ieiunandi in tali vigilia, etc.; quia elapso tempore cessat voti obligatio, quae compensari nequit (*a*).

Resp. 2° Si vero tempus determinatum non fuerit, aut ad urgendam tantum voti executionem praefixum sit, dilatio notabilis in re gravi peccatum grave erit, iuxta *S. Lig.*, *n.* 221., *et alios*. Tamburinus tamen cum aliis nullam dilationem, quantumvis longam mortalem *per se,* dempto nimirum aut oblivionis aut impotentiae forte superventurae periculo, esse existimat (*b*). Res tamen ex circumstantiis et ex mente voventis definienda videtur.

---

ita obstringantur ut si votum violent, contra Religionis virtutem peccent. Porro cum ad reddendam horum rationem diversa diversi dixerint (Vid. Suarez De Relig. Tr. 6. Lib. 4. Cap. 9.), praeferenda videtur doctrina quam Navarro idem Suarezius tribuit (l. c. n. 6. 7.), nimirum haec vota esse comparanda cum aliis pactis, quibus communitas se ligat, et quorum obligatio ad posteros transit. Magistratus enim, utpote caput communitatis, hanc possunt isto quoque obligationis genere obstringere. Et cum ex natura communitatis profluat, ut membra capiti conformare se debeant obediendo: obedientia autem obligationem transferat ad genus virtutis, cuius intuitu inducitur; exinde obligatio inde orta, ut ipse Suarez inquit, est *obligatio ad acceptandum tale votum quoad voti obligationem.*

(*a*) Tum qui tempus labi sinit, quo votum implendum erat, tum qui vi aut dolo impedit, quominus impleatur conditio, sub qua ad votum reddendum tenebatur, peccato infidelitatis, quae propria est violationis votorum, se obstringit; attamen ad nihil aliud, nisi ad peccati poenitentiam, tenetur ex generali principio, quod *transgressio voti* ad compensationem non obligat. *Vid. Laymann.* Lib. 4. Tr. 4. Cap. 6. n. 2.-4.

(*b*) Hanc sententiam S. Alphonsus (n. 221. in fin.) tribuit etiam S. Antonino, scilicet moram non esse mortalem, nisi *quando fit dilatio per longa tempora, et ex ipsa dilatione est periculum oblivionis vel impotentiae implendi.* Et sane, ut bene arguit Tamburini (Decal. Lib. 3. Cap. 12. §. 3. n. 11.), nemo, cum dat totum, quod promisit, et dilatione nullum creditori damnum, ex promissione sua praecavendum, infert, condemnandus de gravi iniuria videtur, sed de le-

Resolves:

328. — 1° Vota realia de suo solvenda sunt; qui autem nequit de suo solvere, non tenetur ab alio mendicare, ut satisfacere possit. Satisfacit tamen, si alius sive rogatus, sive sponte pro ipso solvere velit, quamvis ipse satisfacere queat; quia quod dat alter, accedente voventis consensu vel ratificatione fit ipsius proprium. Excipe, si materia voti realis fuerit determinata, tunc enim ea in *individuo* eroganda est (*a*). — *S. Lig. n.* 217., *cum Busemb.*

2° Vota personalia impleri tantum possunt ab ipso vovente, nec ad haeredes transeunt. Hinc qui vovit peregrinationem, non satisfacit, alium ad eam inducendo (*b*).

3° Votum indeterminatum quoad temporis cessationem, v. gr., de rosario diurno, aut ieiunio singulis sabbatis faciendo, obligat perpetuo, nisi aliud ex circumstantiis colligatur. In dubio an votum sit temporaneum vel perpetuum, aut pro mense vel anno, minimum tenendum est. — *S. Lig. n.* 221.

4° Qui vovit aliquid sine certa quantitate, v. gr., eleemosynam, pecuniam, etc...., satisfacit dando id quod voluerit, modo non tam parum tribuat, ut videatur potius Deo illudere, quam votum adimplere.

---

vi solum negligentia. Atqui in casu ita se res habet. Merito igitur Sporer (apud eund. S. Alphons.) probabilem dicit S. Antonini doctrinam; nec ullum, praeter externam aliquam auctoritatem, pondus rationum militat pro opposita, quam primus omnium protulisse videtur Palaus (De Vot. Disp. 1. Punct. 13. n. 7.), suam hanc de *gravi duorum aut trium annorum dilatione* opinionem coniectando depromens. Haec tamen non sunt transferenda ad votum, in quo dilatio promissam materiam imminuat, v. gr., si quis vitam religiosam voverit; qua de re diversas DD. sententias videre licet apud S. Alphonsum (l. c.). Et huc maxime spectat, quod habet A., *rem ex circumstantiis et ex mente voventis definiendam esse.*

(*a*) Intellige, quando peculiaris ratio movit ad rem hanc in individuo vovendam. Secus enim voto satisfiet, si vel ipse vovens vel alius aut parem aut aequivalentem rem tribuat.

(*b*) Eo ipso non tenetur alium sibi substituere; nisi tamen ex voto prorsus in se ita onus aliquod assumpserit, ut grave sequatur incommodum, si aut per se aut per alium illud non impleat.

5° Qui vovit audire Sacrum per mensem vel annum, *probabilius* non tenetur in festis audire duo Sacra, nisi explicite hoc voverit; quia finis voti est, ut singulis diebus fructum sacrificii colligat. Item non tenetur ieiunare die Dominica, qui per mensem, annum, vel totam vitam ieiunare vovit, nisi expresse ad id sese obligaverit; quia censetur vovere ieiunium iuxta morem Ecclesiae. — *S. Lig. n.* 224.

6° Qui vovit ieiunium pro vigilia alicuius Sancti, si haec in diem Dominicam incidat, die sabbati, iuxta morem Ecclesiae, votum adimplere potest. — *S. Lig. ibid.* — *V. Casus, n.* 312. *et seq.*

ARTICULUS III.

DE CESSATIONE VOTI.

329. — Obligatio voti cessare potest:

1° Ob causas intrinsecas, scilicet cessatione finis seu causae motivae, mutatione substantiali materiae, et impossibilitate sive physica, sive morali, ut de legibus supra dictum est, *n.* 121.

2° Ob causas extrinsecas, scilicet irritatione, dispensatione, et commutatione, de quibus singillatim dicendum venit.

§. I. *De irritatione votorum.*

Definitio. Irritatio voti est eius annullatio vel suspensio facta ab eo, cuius potestati subest voluntas voventis, aut materia voti.

Divisio. Est 1° *directa,* si cadat *directe* in personam seu in voluntatem voventis; 2° *indirecta,* si cadat tantum in voti materiam (*a*).

Principia:

330. — I. Omnis Superior potestate dominativa in voluntatem alterius praeditus (ut Superior Regularis vi voti obedientiae) potest omnia subditorum vota directe irritare; nec semel

---

(*a*) In posteriori hoc casu meram voti suspensionem, in priori autem habes voti annihilationem.

irritata reviviscunt unquam. Vota igitur inferiorum, quorum voluntas, vi status sui, perfecte Superiori subiacet, semper hanc tacitam involvunt conditionem: *nisi Superior* repugnaverit.

Hinc vota particularia Regularium et Monialium irritari possunt, 1° a summo Pontifice ceu supremo omnium Regularium Praelato; 2° a Superioribus Ordinis vel domus (*a*); 3° ab Episcopo proprio, si Ordines ab eius iurisdictione non sint exempti. — *S. Lig. n.* 227.

II. Omnis Superior vel dominus irritare potest indirecte omnia subditorum vota in iis, in quibus laeditur ipsius potestas; quia quisque ius habet, ne in rebus suo dominio subiectis laedatur; sed vota haec reviviscunt, quando sine alterius praeiudicio adimpleri possint. — *V. Casus, n.* 328.

Hinc: 1° Maritus irritare potest vota uxoris, quae iuri coniugali, filiorum educationi, vel domus gubernationi praeiudicant.

2° Uxor irritare potest vota mariti, quae matrimonii iura laedunt, ut votum castitatis, longae peregrinationis, induendi habitum eremitae, etc.

3° Herus potest irritare seu suspendere vota famulorum, quae obsequium debitum impediunt vel minuunt, ut votum quotidie Missam audiendi. — *S. Lig. n.* 241. *et seq.*

III. Omnia vota impuberum, etiam castitatis et Religionis, possunt directe irritari a paterna potestate. Constat ex Iure canonico, *c. Puella; causa* 20., *qu.* 2., *c.* 2. (*b*).

(*a*) Hoc censu comprehendi etiam Abbatissas, vi nempe obedientiae, qua ipsi ex voto subiiciuntur Moniales, probat Suarez (De Relig. Tr. 6. Lib. 6. Cap. 7. n. 10.).

Caeterum DD. omnes hic excipiunt votum transeundi ad Religionem strictiorem; quod a Praelato Religioso posse irritari negant ex Cap. *Licet* 18. *De Regular.* Imo censet S. Alphonsus (Lib. 3. n. 233.), ne ab ipso quidem summo Pontifice, prouti supremus est Religiosi Ordinis Praelatus, irritari tale votum posse, licet ab ipso non solum Papa, sed et Praelatus Regularis possit dispensare.

(*b*) Facultas tamen irritandi directe vota eorum, in quorum voluntatem quis dominativam potestatem habet, non a solo iure positivo, sed etiam a naturali repetenda est, ut advertit S. Alphonsus Lib. 3. n. 227. Vide de his Suarezium (De Relig. Tract. 6. Lib. 6. Cap. 6. 7.), ubi quoad vota filiorum observat, iuri positivo deberi, quod paterna haec potestas ad omnia et sola vota ante pubertatem emissa sese porrigat.

Hinc vota impuberum directe irritari possunt a patre, et patris defectu, ab avo paterno, a tutore, et, his deficientibus, a matre, et *probabiliter* etiam praesente patre (*a*) vel tutore. — *S. Lig. n.* 229. 230. — *V. Casus, n.* 330.

Quaesita:

331. — Quaer. 1° *An maritus possit irritare omnia vota uxoris?*

Resp. Controvertitur. Alii *negant,* et dicunt maritum posse tantum *indirecte* irritare ea vota, quae iuribus suis obstant. Quoad alia enim uxor non est subiecta. — *Ita Voit, n.* 600. — *Layman,* etc. — Melius tamen *affirmant* alii cum *S. Thom.* (*b*). et *S. Lig. n.* 234., quoad vota stante matrimonio emissa.

Quaer. 2° *An pater possit irritare vota filiorum puberum emissa ante pubertatem?*

Resp. Affirm., modo filii pubertatem adepti ea non confirmaverint; imo probabiliter etiamsi illa ratihabuerint, nescientes irritabilia esse. — *S. Lig. n.* 238. *cum aliis.*

Quaer. 3° *An possit fieri irritatio sine causa?*

Resp. Affirm. quoad validitatem, quia dominus valide disponit de re sua; sed *Neg.* quoad liceitatem, quia irrationabiliter impeditur sic profectus spiritualis subditi, etc. Non tamen id communiter (*c*) peccatum veniale excedit. — *S. Lig. et alii communiter.*

(*a*) Limitat tamen S. Alphonsus, quod *potest pater irritare vota filiorum, contradicente matre; sed non sic mater, contradicente patre.*

Eadem facultas, ubi alii desint, tribui solet magistro cum discipulo, et hero cum servo parvulo. *Vid. Suarez De Relig.* Tr. 6. Lib. 6. Cap. 6. n. 23.

(*b*) S. Thomas (2. 2. q. 88. art. 8. ad 3.): *Nullum votum Religiosi est firmum, nisi de consensu Praelati, sicut nec votum puellae existentis in domo, nisi sit de consensu patris, nec uxoris, nisi sit de consensu viri.*

(*c*) Dicitur *communiter* 1.° quia graviter peccaret, qui aut ex prava intentione aut cum gravi subditi nocumento vota irritaret, ut notat Suarez (De Relig. Tr. 6. Lib. 6. Cap. 1. n. 10.); ita, v. gr., si pater id faceret ex odio seu invidia profectus spiritualis filiorum, aut ex contemptu religionis; 2.° quia (ait S. Alph. Lib. 3. n. 228.)

QUAER. 4° *An Superior irritare possit vota a se ratihabita?*

Resp. Affirm., quia nequit sibi adimere potestatem, quam in subditos habet. — *S. Lig. n.* 239. (*a*). — *V. Casus, n.* 326. *et seq. ad* 331.

---

de se loquendo verius est, nullum esse peccatum, quia vota subditorum sub conditione consensus Superiorum emittuntur; unde obedientia pro causa sufficit.... dixi de se loquendo; *quia difficulter aliunde poterit excusari a veniali, vel quia facit actum otiosum, vel quia irrationabiliter profectum alterius impedit.... Sufficit vero quaevis causa rationalis ad excusandum a veniali.*

Qua de re bene Suarez (l. c.): *Considerandum, an irritandi potestas data sit in bonum voventis, uti Praelato Religioso, an in commodum irritantis, ut domino respectu servi, an intuitu utriusque, ut patri respectu filii. Si primum, ut licite irritatio fiat, opus est, ut haec censeatur utilis aut voventi, aut Religioni, aut quod pensatis omnibus censeatur maius Dei obsequium.... Si secundum, nullum erit peccatum id facere intuitu proprii commodi, quia Dominus utitur re omnino sua..., et solum oportet, ut adsit finis honestus, et insuper ne fiat contra charitatem, quae etiam servo debetur.... Si tertium, idem dicito ac in secundo: nisi quod maiori obligatione pater tenetur consulere bono filiorum, aut vir uxoris, ut bene sua potestate utatur.*

(*a*) Idcirco non solum valide, sed etiam licite eiusmodi vota irritat, si qua causa rationabilis adsit. Qua de re monet Suarez (De Relig. Tr. 6. Lib. 6. Cap. 7. n. 16.) ad irritandum *sufficere minorem causam, quam ad dispensandum.* Unde *ex omnium sententia* infert, subditum, qui petat a suo Praelato irritationem voti, quando non habet causam, quae ad iustam dispensationem sufficiat, *non peccare quia* (inquit) *utitur iure suo. Item quia votum non fuit absolutum, sed conditionatum, et per illud non se obligavit ad cavendum, ne conditio impediretur, vel ad non praecavendum, ut non poneretur, ut constat ex communi modo vovendi.... Item non est peccatum, se ostendere propensum ad irritationem; quia hoc neque est contra votum, neque contra aliud praeceptum.... Tandem qui sentit onera Religionis, sine peccato potest frui commodis illius. Ergo qui se subiecit potestati Superioris, ut ab illo onera recipiat, non peccat procurando licitis mediis aliquod levamen per eiusdem potestatem. Sicut ergo non peccat Praelatus irritando, ita nec subditus petendo.*

Si vero nulla rationabilis adsit causa, communis est sententia, subditum non carere peccato. Sed probabilius levis habenda est culpa (Vid. S. Alphons. Lib. 3. n. 239.), et rationes inspice apud Suarez l. c. Cap. 4. n. 22., ubi agit de marito vota uxoris irritante.

§. II. *De dispensatione votorum.*

Dispensatio voti est absoluta eius condonatio nomine Dei a Superiore legitimo facta.

Principia:

332. — I. Ecclesia habet veram potestatem dispensandi in votis, sicut et in iuramentis. Constat ex verbis Christi, *Matth.* 16. 19.: *Quodcumque solveris,* etc.; — et ex praxi constanti Ecclesiae. — *Communis.*

II. Soli Praelati, quibus iurisdictio in foro externo data est, a votis dispensare possunt, quia haec potestas pertinet ad externam Ecclesiae gubernationem, sicut potestas ferendi leges et censuras. Hinc solus Papa dispensare potest a votis pro tota Ecclesia (*a*); Episcopi autem vel Praelati regulares pro subditis tantum (*b*) respectivis, et solum in votis Papae non reservatis. — *S. Lig. n.* 256.

Ex praeiactis autem principiis (nempe 1.° de potestate viri directe irritandi vota uxoris, 2.° de potestate uxoris indirecte irritandi vota mariti, 3.° de potestate irritandi vota etiam a se approbata seu ratihabita) facile concluditur, posse coniuges etiam continentiae votum mutuo consensu emissum invicem irritare. Nam 1.° nihil vetat, quominus uxor petat a viro irritationem voti a se emissi, idque vir praestet; 2.° nihil item prohibet, quominus uxor voto soluta indirecte votum mariti irritet; 3.° nihil demum impedit, quominus ambo voto soluti ius in alterius corpus, cui cesserant invicem ex pacto, rursus invicem sibi restituant. Et hinc patet, cur S. Alphonsus (Lib. 3. n. 239.) dixerit, se certam rationem non invenire, cur hanc sententiam damnet, licet oppositae ceu communiori adhaeserit. Verum cum plerique ex hisce Auctoribus in illam opinionem venerint ducti principiis, quae ne S. Alphonsus quidem admittit, patet externam hanc auctoritatem obstare non posse, quominus praemissam sententiam quis tuto sequatur.

(*a*) Etiam a votis solemnibus. *Vid. S. Alphons.* Lib. 3. n. 256.

(*b*) Potestne Episcopus in votis dispensare etiam cum peregrinis? S. Alphonsus (Lib. 3. n. 158.) quatuor promit sententias. Cuius dissensionis ratio esse videtur, 1.° quod DD. non consentiant, an peregrinus fiat subditus; 2.° et rursus dissentiunt, undenam repetenda sit potestas aliqua ad dispensandum cum peregrinis: cui

III. Ad validitatem dispensationis semper iusta causa requiritur, quia cum vota soli Deo fiant, homo nequit ab iis dispensare nisi tanquam delegatus; sed delegatus nequit dispensare valide sine iusta causa, ut de legibus dictum est. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 250.

Quaesita:

333. — QUAER. 1° *Quaenam sint iustae causae huius dispensationis?*

Resp. Bonum Ecclesiae, societatis, familiae, et eius etiam qui voto obstrictus est, v. gr., si scrupulis, vel gravibus tentationibus, voti causa, opprimatur; si difficultatem notabilem in voto adimplendo experiatur, si actus vovendi non fuit perfecte deliberatus (*a*), etc..... — *S. Lig. n.* 252.

---

dissensioni aliud accedit incommodum, allegationum nempe, quas abs re congestas etiam apud S. Alphonsum reperire est.

Caeterum quatuor illae sententiae facile ad duas reducuntur. Nam prima absolute hanc facultatem Episcopis tribuit; tres reliquae in eo conveniunt, ut negent, nisi peregrinus subditus fiat per domicilium aut quasi domicilium, idest nisi peregrinus desinat esse peregrinus. Primam, utut inanibus rationibus, defendit Pontius, cui perperam adiungitur Tanner: alteram plerique omnes; e quibus tamen Suarez (De Relig. Tr. 6. Lib. 6. Cap. 11. n. 11.) censet, posse Episcopum, gravi urgente necessitate spirituali, sin minus dispensare, saltem suspendere voti obligationem ad dies aliquot, quousque peregrinis a proprio iudice consuli queat.

De quibus duo occurrunt notanda. 1.° Cum Regulares ex privilegio speciali dispensare possint in votis ac iuramentis illorum, quorum excipere possunt confessiones, ideo ubi opus sit, ad ipsos tuto recurri etiam a peregrinis posset. Ita cum communi etiam Barbosa (De Offic. Episc. Part. 2. Alleg. 36. n. 15.). 2.° Nihil certi et solidi de eiusmodi quaestionibus concludi unquam poterit, nisi inquiratur diligentius, utrum et quousque iurisdictio aliqua exerceri possit in eos, qui subditi non sunt, atque adeo circa quos nulla inest *ordinaria* potestas. Qua de re mirum sane, quantum theologi quidam, recentiores praesertim, a trita veterum via aberrantes, totam hanc materiam inextricabilibus nodis implicaverint. Sed haec commodius *ad Tractatum de Poenitentia* reservantur.

(*a*) De hac re ita S. Alphonsus (Lib. 3. n. 253.): *Etiamsi absit periculum transgressionis et magna difficultas in executione, sufficit*

Quaer. 2° *An Superior possit dispensare in votis ad utilitatem proximi factis?*

Resp. Affirm., si votum non fuerit acceptatum a proximo. Secus *Neg.*, quia tunc intercedit obligatio contractus. — *S. Lig. n.* 254. (*a*).

Quaer. 3° *Quaenam sint vota Papae reservata?*

Resp. Praeter vota emissa in Communitate religiosa, Papae reservantur 1° votum castitatis perfectae et perpetuae, non ve-

---

pro causa, quod votum emissum sit immature, scilicet cum nimia facilitate, vel ex imperfecta deliberatione, vel sine perfecta libertate.... Ob hanc rationem vota impuberum sine alia causa possunt absolute dispensari sine aliqua commutatione.... Idem dicendum est, si votum sit emissum ob metum levem incussum ab extrinseco.... Idem, quando imperfecta deliberatio aut libertas in vovendo processit ex tristitia, sive ira, sive metu intrinseco naufragii, mortis, vel alterius mali; quia tunc immature vota fieri solent, et ideo possunt dispensari sine commutatione. Si autem constaret tunc maturam adfuisse deliberationem, tunc dispensationi admisceatur aliqua commutatio.

Ad quaestionem autem, quam movet S. Alphons. (l. c. n. 251.), *An valeat dispensatio, si bona fide credatur adesse iustam causam, quae revera non adsit,* responde distinguendo iuxta ea, quae in Tract. de Legibus traduntur: scilicet valebit, si error contigit circa *sufficientiam causae,* quae reipsa aliqualis adsit; non valebit, si error sit circa *existentiam alicuius causae,* quando nulla existat.

(*a*) Hoc intellige, si promissio solum aut potissimum in favorem tertii facta fuerit. Nam si promissio sit *gratuita,* et votum principaliter fiat in honorem Dei, ex probabili plurium sententia (apud S. Alphons. Lib. 3. n. 255.) etiam sine consensu tertii, qui illud acceptaverit, commutari aut dispensari posset. Ratio est, quia (ut ait S. Alphons.) promissio quamvis fiat personae particulari, fit tamen propter Deum. Deus igitur est tota promissionis causa, et per accidens se habet, quod acceptata sit ab illo tertio, qui, si quid iuris acquisivit, non acquisivit tamen nisi dependenter a beneplacito Dei, cui servanda promissio est.

Dixi, si *promissio sit gratuita;* si enim sit onerosa, cuiusmodi est, v. gr., votum perseverantiae in quibusdam Regularium Congregationibus, quae votum acceptando se invicem ad tirones sustentandos, instruendos, et non dimittendos sine iusta causa obligant, hoc sane nec commutari nec dispensari potest, prouti sanxit etiam Benedictus XIV Const. *Convocatis* 25. Nov. 1749. §. 32., et Const. *Inter praeteritos,* 3. Dec. 1749. §. 66.

ro votum virginitatis tantum (a); 2° votum ingrediendi Religionem ab Ecclesia approbatam; 3° votum peregrinationis Hierosolymitanae ad sepulcrum Christi; 4° votum peregrinationis Romanae ad limina Apostolorum; 5° votum peregrinationis Compostellanae ad S. Iacobum. Haec autem non sunt reservata, nisi sint absoluta, determinata, perfecta ratione materiae et libertatis. Hinc non sunt reservata vota disiunctiva, poenalia, conditionata, etiam *probabilius* adimpleta conditione; quia votum, ut sit reservatum, procedere debet ex solo et perfecto affectu ad rem promissam. — *S. Lig. n.* 258.

Quaer. 4° *An Episcopus possit dispensare coniugem a voto castitatis perpetuae tum ante, tum post matrimonium emisso, in ordine ad debitum petendum?*

Resp. Affirm., iuxta sententiam communem, contra nonnullos; quia dispensare potest ab omni impedimento impediente exercitium actus coniugalis. — *S. Lig. n.* 258., *et lib.* 6., *n.* 986. 987. (*b*). — *V. Casus, n.* 332. *et seq.*

§. III. *De commutatione votorum.*

334. — Commutatio voti est substitutio alicuius operis loco promissi. Fieri potest triplici modo, scilicet in bonum melius, in aequale, in minus.

Principia:

I. Quicumque habet potestatem etiam simpliciter delegatam dispensandi a votis, habet eo ipso facultatem ea commutandi: qui enim potest plus, potest etiam minus in eodem genere. — Non autem vicissim, quia maior potestas in minore non continetur. — *S. Lig. n.* 246.

(a) Nimirum si intelligatur mera carnis integritas; secus, si abstinentia ab omni actu venereo et omni etiam actu interno contra eandem virtutem, uti communius fideles eiusmodi votum accipere consuescunt.

(*b*) Id ipsum posse confessarios quoque Mendicantes S. Alphonsus tradit utroque loco ab. A. allegato, et quidem *tum intra tum extra confessionem,* ut idem S. Alphonsus cum communi habet l. c. n. 257.

II. Quisque potest privata auctoritate, et sine causa speciali, votum suum commutare in opus evidenter melius [1], modo id Ecclesia in casu particulari non prohibuerit; quia dum quis peragit opus re promissa perfectius, eo ipso id servat quod promiserat, cum perfectum in perfectiori includatur. Constat aliunde ex Iure can. *c.* 3. *de Iureiurando*. Excipe vota Papae reservata, nisi mutatio fiat in statum religiosum. — *S. Lig. n.* 243.

III. Qui votum emisit, illud in bonum minus propria auctoritate commutare nequit; debet enim Deo dare quidquid promisit. — *Ita omnes.* — Utrum vero possit mutare votum suum in bonum aequale, *controvertitur*. Communiter tamen conveniunt Doctores, id licere, si mutatio fiat in bonum certe aequale, aut probabiliter melius, licet ad cavendum hallucinationis periculum semper expediat, ut haec de consilio Confessarii fiant.

IV. Sacerdos delegatus mere ad vota commutanda, ea in opus notabiliter minus commutare nequit; quia secus ex magna parte dispensaret, et sic acceptam facultatem excederet. Attamen facultas vota commutandi non est adeo stricte interpretanda, ut ad opus omnino aequale coarctetur, sed in sensu lato accipienda est, adeo ut ad opus aliquanto minus sese porrigat; secus enim innumeris difficultatibus et scrupulis obnoxia foret, cum difficillimum sit aequalitatem invenire in rebus omnino disparatis. Insuper commutatio fieri debet in allevationem eius, qui sese voto obstrinxit. — *S. Lig. ibid.* etc.

Quaesita:

335. — Quaer. 1° *An requiratur causa aliqua ad votum in opus aequale, vel paulo minus commutandum?*

Resp. 1° *Affirm.* quoad *liceitatem,* quia secus delegatus prodige commutaret, in vanum potestate commutandi utendo.

Resp. 2° ***Probabiliter*** etiam *affirm.* quoad *validitatem,* quia delegatus sine causa commutans, limites suae potestatis videtur excedere. Attamen sententiam oppositam aeque *probabilem* dicit *S. Lig. n.* 245. [2].

1 *Melius* vocatur quod est tale in ordine ad spiritualem utilitatem voventis, et Deo gratius. — *S. Lig. n.* 245.

2 Minor tamen requiritur causa ad commutandum votum quam ad dispensandum ab eo; et minor requiritur ad commutandum in aequale quam in minus: tunc enim sufficit maior subiecti propensio, vel minus periculum votum transgrediendi. — *S. Lig. n.* 244.

QUAER. 2° *An, facta commutatione, liceat redire ad primum opus?*

Resp. 1° *Affirm.*, si commutatio facta fuerit in minus vel aequale, quia primum opus est aeque gratum Deo, imo et gratius videtur. — *Ita communiter.*

Resp. 2° Etiam *affirm. probabilius,* si facta fuerit in melius, quia commutatio fit in favorem voventis. — *S. Lig. n.* 248.

336. — QUAER. 3° *An debeas redire ad primum opus, si secundum fiat impossibile?*

Resp. 1° *Neg.*, si mutatio facta sit alterius auctoritate, etiamsi tua culpa impossibile fieret; quia prior obligatio per commutationem ipsam dissoluta est.

Resp. 2° *Affirm.*, si pro tuo arbitrio commutationem feceris, quia tunc non dissolvitur prior obligatio, sed tantum suppleri supponitur per aequalem aut meliorem. — *Ita communissime.* — *S. Lig. n.* 249.

QUAER. 4° *An, commutato voto reservato, materia subrogata sit etiam reservata?*

Resp. Neg. probabilius, quia materia illa, quae substituitur, non est *per se* reservata, quamvis idem vinculum voti habeat. — *S. Lig. n.* 260., *et alii communiter.* — *V. Casus, n.* 337., *et seq.*

NOTA. Sedulo adhortandi sunt fideles, praesertim mulieres et adolescentes, ut nunquam vota emittant nisi de consilio vel approbatione Confessarii sui, imprimis si de voto castitatis agatur. Confessarius autem facultatem votum perpetuae castitatis emittendi, nonnisi difficillime et personis diu probatis, atque maturae aetatis, concedere debet.

DE III. DECALOGI PRAECEPTO

« Memento ut diem sabbati sanctifices. » *Exod.* 20. 8.

337. — Tertium Decalogi praeceptum naturale est, quatenus praecipit, ut aliquod tempus cultui divino publico dedicetur; quatenus vero determinate designat diem sabbati, caeremoniale est, et in lege nova abrogatum; siquidem pro die sabbati Ecclesia diem Dominicam in memoriam resurrectionis Domini nostri Iesu Christi substituit.

Praeter diem Dominicam Ecclesia instituit alios dies festos ad recolenda Redemptionis nostrae beneficia, vel Sanctorum

merita et exempla, mandatque ut illi, non secus ac dies Dominica, sanctificentur.

Praeceptum illud, quatenus affirmativum est, quaedam opera praecipit, et quatenus negativum, quaedam alia prohibet; hinc caput duplex.

CAPUT I.

DE IIS QUAE DIEBUS FESTIS PRAECIPIUNTUR.

1° In genere; 2° de auditione Missae in particulari.

ARTICULUS I.

IN GENERE DE IIS QUAE DIEBUS FESTIS SERVANDA SUNT.

Principia:

338. — I. Omnes fideles usum rationis habentes tenentur *sub gravi* singulis Dominicis et festis diebus interesse Sacro nisi iusta causa excusentur. Constat: 1° Ex Iure can. in variis locis, praesertim ex *C. Missas* (64), *de Consecratione, Dist.* 1; item ex *C. Omnes* 63. *De Consecr. Dist.* 1.; — 2° ex omnibus Catechismis, in quibus indubium praeceptum de Missa his diebus audienda declaratur.

Dixi *sub gravi;* agitur enim de re gravi in se, et in existimatione communi fidelium et unanimi consensu theologorum.

II. Iubentur etiam fideles diebus Dominicis et festis abstinere ab operibus servilibus proprie dictis. Constat: 1° ex Iure can. *Decretal. l.* 2. *tit.* 9. *c.* 1.; 2° ex perpetua praxi Ecclesiae, ex omnibus eius Catechismis, plurimisque Conciliis. Est autem praeceptum hoc *sub gravi;* quia rem gravem ad cultum Dei pertinentem respicit.

339. III. Praeter ista duo, nihil aliud servare tenentur diebus festis vi praecepti, saltem *sub gravi.* Ratio est, quia nihil aliud invenitur certo praeceptum. Est doctrina communis theologorum.

Dixi *saltem sub gravi.* Plerique enim theologi addunt, nec *sub levi per se.* Quamvis enim ideo prohibita sint opera servi-

lia, ut fideles facilius rebus divinis vacare possint, hae tamen nulla lege praescribuntur; alioquin autem finis praecepti non cadit sub praeceptum. — *Ita Suarez, de Relig. tom.* 1. *l.* 2. *c.* 16. *n.* 4. — *Elbel. n.* 385. *et seq., et alii multi,* ut fatetur etiam *Concina,* qui hanc sententiam communem vocat.

IV. *Per accidens* tamen teneri possunt fideles ad aliquid aliud, non quidem vi huius praecepti, sed quia id ad quampiam obligationem implendam necessarium esse potest. Tenentur enim assistere concionibus seu catechesi diebus festis, si concio sit necessaria ad instructionem christianam vel morum compositionem; quia qui tenetur ad finem, tenetur etiam ad media in hunc finem necessaria. *Billuart, et alii communiter.* — Caeterum impense inducendi sunt fideles ad alia pia opera, praeter Missam, exercenda, ad fusiores preces fundendas, etc.

Nota. Excusatus die Dominica a Missa, non tenetur ratione praecepti persolvere domi preces, quas tempore Sacri recitasset, vel recitare solet; quia ad nullas preces determinatas audiendo Missam adstringitur. *Suarez, ibid.*

310. — Quaer. *An vel qualis sit obligatio assistendi Officio vespertino, seu Vesperis, diebus Dominicis et festis?*

Resp. 1° Nulla est obligatio urgens *sub gravi;* agnoscunt enim theologi communiter, non dari aliam obligationem *gravem* praeter Missae auditionem et abstinentiam ab operibus servilibus, ut supra dictum est.

Resp. 2° Nec probabilius *sub levi, per se* et *directe.* Etenim si existeret certa obligatio de lege universali Ecclesiae, non posset ignorari a tot theologis, qui huiusmodi quaestiones perscrutati sunt. Recole auctores modo citatos, scilicet *Suarez, Bonacina*, etc.

In praxi autem sedulo inducendi sunt fideles, ut Officio vespertino, aliisve publicis divini cultus exercitiis, studiose interveniant.

ARTICULUS II.

DE AUDITIONE MISSAE IN PARTICULARI.

Agendum: 1° de iis quae ad Missam rite audiendam requiruntur; 2° de causis ab ea excusantibus.

§. I. *De iis quae ad Missam rite audiendam requiruntur.*

Tria requiruntur: 1° praesentia corporis; 2° attentio mentis; 3° locus debitus.

PUNCTUM I.

Praesentia corporis.

Requiritur praesentia corporis moralis et continua.

341. — I. *Moralis,* scilicet ut quis sit ita praesens in loco, ubi fit Sacrum, ut possit dici unus e numero assistentium et offerentium Sacrificium; ad hoc autem sufficit, ut sit in loco unde Missam sequi possit quoad partes praecipuas, sive videndo, sive audiendo, aut ad signa aliorum assistentium attendendo [1].

II. *Continua*, id est, perseverans ab initio ad finem Missae, ita ut graviter peccet, qui omittit notabilem eius partem, et venialiter qui partem exiguam omittit, nisi iusta causa excusetur.

Resolves:

1° Missae valide assistit, qui etsi Sacerdotem non videat, nec audiat verba, Sacri partes distinguit sonitu campanulae, cantu chori, motibus assistentium, quibus moraliter iungitur, licet sit extra Ecclesiam, in qua turba contineri non potest. Item qui stat post altare, post columnam, vel post parietem, modo ad partes praecipuas Missae advertere possit.

2° Item *probabilius,* qui est in cubiculo, vel in domo proxima, ex qua per fenestram vel ianuam altare aut assistentes videat, aut partes Missae distinguat, dummodo parvum sit spatium inter Ecclesiam et locum in quo est. Secus autem si magnum spatium aut platea intercedat, ut *communius* docetur. — *S. Lig. n.* 312.

3° Non assistit Sacro, qui multum a longe manet, etsi templum, altare, turbam videat, quia in usu communi dici non potest audire et adesse *moraliter.* Iuxta *Lugo* et alios, spatium

[1] Assistentia autem moralis eo sensu, quod religiosa sit et pia, in attentionem recidit.

triginta passuum a turba assistentium non adeo magnum videtur, ut impediat quominus quis Sacro adsit (*a*).

Quaesita:

342. — QUAER. 1° *Quaenam omissio reputanda sit gravis aut levis in Missa?*

Resp. Non facile determinari potest (*b*); quamvis enim, iuxta *omnes*, tertia pars Missae sit notabilis, non tamen constat, quae sit tertia pars, cum pars notabilis non tantum a diuturnitate diiudicari debeat. Haec tamen iuxta communem sententiam statui posse videntur.

1° Grave est omittere omnia usque ad Offertorium *inclusive*. Leve autem certo est omittere omnia usque ad Epistolam *exclu-*

(*a*) Hanc resolutionem intellige sicut praecedentem de eo, qui e domo prospiciat etc., sed longo, v. gr., plateae, spatio interiecto. Nam si quis in extremo amplissimae basilicae angulo aut capella advertere possit quid agat sacerdos in opposita parte licet dissitissima celebrans, certe satisfacit; quisquis enim intra templum est, satis praesens est missae.

(*b*) Quod attinet ad iudicium, graviter ne, an leviter poenitens istis omissionibus peccaverit, vix ullius usus haec quaestio est. Fere enim hae omissiones fortuito et involuntarie, aut ex quadam negligentia contingunt. In peccatis autem negligentiae (ut apposite in hanc rem advertit Suarez *De Euch. Disp.* 88. *Sect.* 2.) non ab eventu seu effectu dimetienda gravitas est, sed ab horum praevisione. Quaestio igitur ad hoc tantum fere deservit, ut definiatur, quandonam quis ad aliam missam audiendam vi praecepti teneatur, si alterius partem omisit; itemque an omissa (sive culpabiliter sive inculpabiliter) quapiam parte, teneatur quis vi praecepti assistere parti, quae superest, et cui unice potest interesse.

Licet porro vi praecepti integrae missae assistere ita teneamur, ut nulla voluntaria omissio per se aliqua culpa careat; tamen cum non omnes partes eandem dignitatem habeant: et alia sit ratio missae *catechumenorum*, alia missae *fidelium*, quae ab offertorio ad sumptionem se protendit, imo cum in hac ipsa aliae sint partes sacrificii essentiales, aliae vero plus minusve habeant propinquitatis ac necessitatis ad sacrificii substantiam; hinc ratio patet, cur omissionis gravitas aut satisfactio praecepti quoad substantiam modo a mensura materiali temporis, modo vero a partium dignitate definiri debeat

sive, et *probabilius* etiam *inclusive;* imo *probabiliter* etiam, *iuxta S. Lig. n.* 310., usque ad Evangelium *inclusive*, licet S. Doctor oppositam sententiam ut *probabiliorem* habeat. Ratio horum est, quia quae praecedunt, proprie ad Sacrificium non pertinent, sed sunt tantum veluti praeparatio ad illud. — *Lugo,* etc.

2° Grave est, iuxta *omnes*, omittere omnia ante Evangelium et simul omnia post Communionem; non vero omittere illa tantum, quae Communionem sequuntur, imo nec omittere omnia ante Epistolam et omnia post Communionem. — *S. Lig. n.* 310. — *Lacroix, n.* 666.

3° Gravis habenda est omissio *Canonis* a Consecratione usque ad *Pater exclusive;* quia est pars notabilis diuturnitate et dignitate. Levis autem reputatur omissio *Offertorii;* item omissio *Symboli* (*a*) et *Praefationis,* etiamsi decantentur, quia haec ad essentiam Missae non pertinent. — *S. Lig. ibid.* — Evangelium autem *S. Ioannis* in fine *probabiliter* non est pars Missae, quia ante illud iam dimittitur populus per benedictionem.

4° Grave est omittere Consecrationem et Communionem; imo et solam Consecrationem, quia est pars dignissima, in qua saltem praecipue consistit Sacrificii ratio. Quin imo *probabilius* grave est uni tantum Consecrationi non adesse; quia essentia Sacrificii *probabilius* in utraque Consecratione consistit. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 33. — Utrum vero solam Communionem praeterire sit grave, *controvertitur:* affirmativa sententia est *S. Alphonso* probabilior, quia existimat, essentiam Sacrificii etiam in Communione consistere. Communior tamen sententia eam in sola Consecratione reponit.

343. — Quaer. 2° *An praecepto satisfaciat audiens duas dimidias Missas a diversis Sacerdotibus tum* simultanee, *tum* successive?

Resp. 1° *Neg.* si audiat simultanee. Ratio deducitur ex interpretatione communi legis, quae confirmatur propositione 53ª ab *Innoc. XI* damnata, et sic sonat: *Satisfacit praecepto Ecclesiae de audiendo Sacro, qui duas eius partes, imo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.*

(*a*) Symboli, sive canatur sive recitetur, utpote partis *non regularis* rationem habendam non esse censet cum aliis S. Alphonsus, Lib. 3. n. 310.

Resp. 2° Si vero successive, dist. 1° *Neg.* si Consecratio et Communio non sint in eadem parte. Ratio est, quia Ecclesia praecipit fidelibus ut intersint integro et perfecto Sacrificio. Illud autem non habetur, nisi tum Consecratio, tum Communio in eadem Missa conveniant. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 34. — 2° *Affirm.* autem *probabiliter,* si Consecratio et Communio in eadem dimidia parte Missae reperiantur; quia tunc ratio integra Sacrificii in eadem parte habetur. — *S. Lig. n.* 311. — *Lugo, Azor,* contra *alios.*

Quaer. 3° *An reliqua audire sit opus illi, qui post Consecrationem advenit?*

Resp. Neg. probabiliter, quia deficit iam essentia Sacrificii; et cessat proinde obligatio illi assistendi, cum praeceptum per hoc iam impleri non possit. *Mazzotta, S. Lig. n.* 310., *et alii.*

Quaer. 4° *An qui omittit levem partem Missae, teneatur supplere si possit?*

Resp. Affirm. probabilius, nisi de parte valde exigua agatur; quia Missam integram audire tenetur. — Sic *S. Lig. n.* 310. — *Salm.* contra *alios* (a). Caeterum ratio sat levis ab illa obligatione supplendi eximere potest. — V. *Casus, n.* 345. *et seq.*

(a) Et isti *alii* quidem, uti facile intelligitur, suam opinionem censuerunt *probabiliorem.* E quibus Suarez (De Euch. Disp. 88. Sect. 2.) a supplenda omissa parte excusat, sive involuntarius fuerit defectus, sive voluntarius; *quia* (inquit) *praeceptum est iam substantialiter impletum..., illeque modus illum supplendi est valde imperfectus, et non multum conducens ad missae integritatem...., et quia res morales non sunt adeo rigorose expendendae, praesertim quando leviores sunt.*

Praestat autem hic meminisse, incassum proponi aut urgeri obligationes, quoties probabilitatis finibus res continetur. Probabilis enim aut etiam probabilior obligatio non est obligatio, neque imponi licite potest ceu vera obligatio, quando probabilis est non obligatio, prouti superius in *Tract. De Consc.* traditum fuit. Quocirca probabilium eiusmodi obligationum mentio ad eruditionem aliquam deservire forte poterit, ad praxim vero et ad regendos mores conferre nihil potest.

PUNCTUM II.

Attentio mentis.

344. — Attentio ad Missam duplex distinguitur:

1° Attentio *interna*, qua quis actu advertit et animum applicat ad ea, quae a Sacerdote peraguntur.

2° Attentio *externa*, quae in eo consistit, quod ille qui audit Sacrum, non ponat actionem externam impedientem mentis applicationem, ut esset, v. gr., confabulari, pingere..., etc.

Attentio interna etiam triplex est: 1° alia ad verba, et ad actiones Sacerdotis; (1) 3° alia ad Deum ipsum per preces piasve meditationes. (1) 2° alia ad sensum verborum et mysteriorum

Principia:

I. Requiritur omnino attentio saltem externa ad Missam valide audiendam; quia nullo modo dici potest Sacro interesse, qui ponit actiones cum attentione interna incompossibiles; imo ille impudenter Deo et Ecclesiae illudit. — *Ita omnes.*

II. Sufficit certo attentio interna quaelibet ex tribus modo expositis, sive scilicet sit ad verba, sive ad sensum sive utcumque ad Deum. Ratio est, quia per earum quamlibet sufficienter applicatur mens ad cultum divinum, qui per Sacrificium intenditur; alioquin autem a rudibus perfecta applicatio requiri non potest.

III. Requiritur certo attentio interna, saltem si de voluntate audiendi Missam agatur; quia id prorsus exigitur, ut auditio seu praesentia sit humana, moralis et ex obiecto religiosa. *Suarez Dė Euch. Disp.* 88. *Sect.* 3. — Nulla autem oratio vocalis absolute requiritur; quia assistentia religiosa Deum honorat, et nihil aliud praescriptum habetur. *S. Lig. n.* 313.

In praxi tamen fidelibus, praesertim rudibus, suadendum est, ut orationes aliquas recitent, imprimis orationes consuetas pro Missae auditione, vel rosarium beatissimae Virginis, ne nimiis distractionibus exponantur.

Quaesita:

345. Quaer. 1° *An requiratur sub gravi attentio interna ratione praecepti Missam audiendi?*

Resp. Controvertitur. I[a] SENTENTIA, *ex S. Alphonso communior et probabilior, affirmat.* Etenim ab Ecclesia praecipitur actus quo Deus colatur; atqui sola praesentia physica Deus coli nequit: ergo.... Ecclesia igitur, praecipiendo directe actum exteriorem auditionis Missae, videtur praecipere indirecte attentionem saltem aliquam, tanquam conditionem sine qua non consisteret actus externus formalis. — *Ita S. Thomas.* — *Billuart. Elbel.* — *Salm. et alii non pauci.*

II[a] SENTENTIA *negat.* Ratio est, quia assistentia cum attentione mere externa est actus sufficienter religiosus, nec constat aliud ab Ecclesia praecipi. — *Ita Lugo*, cum aliis multis et dicit *probabile S. Lig. n.* 313., cui assentit *Gousset, n.* 553. (*a*).

Caeterum in praxi non apparet tanta differentia inter utramque sententiam. Etenim iuxta priorem sententiam sufficit omnino attentio in gradu remisso, nempe ad praecipuas Missae partes; iuxta posteriorem vero requiritur 1° pius animae motus, seu vera intentio honorandi Deum; 2° attentio talis, ut assistens Missae rationem sibi reddere possit, quod reapse Sacro assistat, et consequenter, ut saltem in confuso ad praecipuas partes illius advertat. Hinc non facile arguendi sunt fideles de culpa gravi ob defectum attentionis sufficientis in Missa, sed potius amanter adhortandi sunt, ut pie et sedulo ad divina Mysteria animum intendant. Etenim, ait *S. Lig. n.* 313., post *Elbel*, *Sporer* et *Tamb.*, nemo anxius esse debet ob scrupulum attentionis non praestitae, quia sufficit habuisse intentionem generalem colendi Deum.

346. — QUAER. 2° *An satisfaciat praecepto qui tempore Missae peccata confitetur?*

(*a*) S. Alphonsus Lib. 3. n. 313.: *Primam sententiam* (quae hic secunda ponitur), *quam Croix* Lib. 4. n. 1341. *vocat spectata ratione probabiliorem, et* Lib. 3. P. 1. n. 658. *vocat communem, negari non potest, esse satis probabilem.... Et a fortiori quoad missam audiendam, cui sufficit praestare assistentiam moralem, ut dicunt AA. citati..., quin expresse requiratur oratio. Saltem (dico) stante auctoritate tot tantorumque Doctorum hanc sententiam tuentium, sat dubia videtur lex, ab AA. contrariis supposita, quae etiam ad attentionem internam ac ad orationem audientes obliget, cum plures graves DD., ut Less., Suar., Med., etc. doceant, ad missam audiendam non esse opus orare, sed tantum intendere Deum colere.*

Resp. Negant plures. Verum affirmativae sententiae sua non deest probabilitas, eamque admittunt plures Doctores (*a*). Generatim non videntur inquietandi hac de re fideles, neque scrupulus eis iniiciendus, quando Missae aliquo modo attendant.

Quaer. 3° *An satisfaciat praecepto Ecclesiae Clericus recitans Breviarium tempore Missae?*

Resp. Affirm. Ratio est, quia recitatio Officii divini non impedit, quominus quis possit interesse sacrificio Missae, et moralem praesentiam ipsi exhibere. — *Ita communiter cum S. Lig. n.* 309. — *Vide de Leg.* 106.

Resolves:

347. — 1° Satisfaciunt praecepto ministrantes Missae; satis enim attendunt exhibendo suum ministerium, quo actualiter ad Sacrificium cooperantur. Idem dicendum est de sacristis, musicis, organistis, tympanistis etc.; quia eorum actus ad Dei cultum referuntur, nec necessariam impediunt attentionem ad ea, quae in altari peraguntur. — *S. Lig. n.* 317.

2° Satisfaciunt qui eleemosynam colligunt, modo ad Missam saltem confuse attendant. — *S. Lig. ibid.* (*b*); si autem praevideant se hanc attentionem praestare non posse, aliam Missam audiant, si commode possunt.

(*a*) Nonnullos vid. apud S. Alphonsum (Lib. 3. n. 314.), qui tamen sic concludit: *Haec secunda sententia non videtur omnino probabilitate destituta, et olim probabilem ipse censui; sed quia postmodum observavi, eam a gravibus DD. reiici, modo non audeo probabilem dicere.*

Verum vix apparet, ubinam sit excessus externae probabilitatis pro negante, cum etiam pro affirmante nec pauciores nec minus graves DD. ipse S. Alphonsus indicet, praesertim quod nonnulli pro negante prorsus abs re afferantur, uti, v. gr., Suarez et Azor, qui reipsa nihil de hac quaestione habent, et mere contendunt, generatim illicite omitti missam, ut quis confiteatur, sicut illicite missam quis omitteret, ut audiat concionem.

Adde, quod pro negativa sententia ne ipse quidem S. Alphonsus decretorium ullum reperiat argumentum; quinimo ipsemet advertit, illius opinionis patronos in ratione afferenda sibi non cohaerere, sed alias ab aliis rationes afferri: quod indicio est, solidam aliquam ac manifestam rationem plane deesse.

(*b*) *Vere* (inquit S. Alphons. n. 317.) *talis distractio non videtur esse incompossibilis, scil. cum attentione, quae satis sit.*

3° Satisfaciunt qui conscientiam tempore Missae discutiunt ut confiteantur, sacramentalem poenitentiam persolvunt, aut etiam orationem quovis titulo debitam faciunt; quia his mens ad Deum dirigitur, et aliunde duplici praecepto simul satisfieri potest, si res praeceptae possint eodem tempore praestari. — *Ita communiter.* — Item qui legunt librum aliquem spiritualem, non tamen historias sacras animo discendi stylum. — *S. Lig. n.* 314.

4° Satisfaciunt etiam, qui involuntarie distrahuntur, licet toto Sacrificii tempore, nisi alienis cogitationibus ita abripiantur, ut nullatenus attendant; tunc enim non magis satisfaciunt, quam involuntarie dormientes per notabilem Missae partem, licet a peccato excusentur. *Ita communiter.* Dormitans autem interdum inter Sacrum satisfacit, aut saltem non graviter delinquit, modo aliqua ratione advertat ad id quod fit. — *S. Lig. n.* 316.

5° Satisfaciunt etiam quoad substantiam, seu a gravi culpa excusantur, qui voluntarie distrahuntur, etiam tempore toto Sacri, modo simul attendant; hoc enim aliquando fieri potest, si distractiones non sint adeo vehementes, cum homo simul de pluribus cogitare possit. — *Reuter, n.* 284. (*a*).

6° Non autem satisfaciunt, qui de re seria confabulantur per notabilem Missae partem, vel imagines attente considerant, apparatus templi oculis lustrant, inscriptiones aut alia profana legunt, scientias meditantur, pingunt aut alia similia peragunt, nisi haec fiant interruptim, aut ita ut attentionem non omnino impediant (*b*). — *S. Lig. n.* 317. *V. Casus, n.* 345. *et seq.*

(*a*) *Nihil aliud exigit hoc praeceptum, nisi quod quis incipiat audire missam... intentione attendendi, seu, quantum in se est, vacandi Deo, et in contrarium animus iste non mutetur,... Unde quoties praedictus dedita opera mentem a dicta intentione non dimovet, licet sit inter audiendum sacrum.... distractus, satisfacit praecepto.... Et quod plus est, ac pro tollendis mūltorum scrupulis maxime notandum, licet qui praedicto modo incepit audire missam..., postea dum audit, ultro et advertenter circa alia mente divagetur, si non advertat, per hoc distrahi a missa..., satisfacit dicto praecepto, quia hic non voluntarie distrahitur a missa, et ideo virtute remanet prima attentio.* Ita multis allegatis Salmanticenses De sacrif. Missae Cap. 6. num. 41. 42.

(*b*) Non facile tamen eiusmodi attentio, quae satis sit, confabulatione solet impediri; quia, ut Auctor in resol. praec. advertit, ad plura simul, licet aliquanto remissius, homo potest attendere.

PUNCTUM III.

De loco debito.

Quaestio duplex est circa locum audiendae Missae: 1° An praecepto satisfieri possit in Oratoriis privatis? — 2° An sit obligatio assistendi Missae in parochia, seu Missae parochiali?

I. Quoad Oratoria privata.

348. — Oratoria privata sunt Sacella in domo privata erecta ex privilegio a summo Pontifice concesso, ut ibi peragantur divina Mysteria. — Non censentur vero privata, sed ut publica sunt habenda ea Oratoria, quae legitime erecta sunt in seminariis, monasteriis, seu domibus Religiosorum vel Monialium, aliarumve communitatum, ut in conservatoriis, carceribus, nosocomiis, et etiam in domibus Episcoporum. Imo, aliquando Oratorium in domibus privatorum haberi potest ut publicum. Sed ad hoc requiritur: 1° ut ingressus in viam publicam pateat; 2° ut nulla sit servitus Iure canonico reprobata; 3° ut in perpetuum cultui divino addicatur; 4° ut reditus ad divina Officia sufficientes statuantur. — *V. S. Lig. n.* 319., etc.

Certum est satisfacere praecepto audiendae Missae in Oratorio privato omnes, qui in Indulto comprehenduntur, nempe dominum Oratorii cum suis et familiaribus, qui eius servitio addicti sunt (*a*). Excipiuntur dies festorum praecipuorum, nempe

---

Notandum insuper, quod habet Suarez (De Eucharist. Disp. 88. Sect. 3.), nimirum *pravam intentionem adiunctam voluntati audiendi missam, non esse contrariam impletioni huius praecepti, si aliunde non excludat sufficientem attentionem. Itaque quamvis quis eat ad Ecclesiam ex libidinosa intentione videndi foeminam, vel etiamsi officio missae cum eadem intentione assistat, tamen si non excludat voluntatem implendi hoc praeceptum ecclesiastieum, et sufficienter sit attentus, implet illud.* Eadem habes apud Lugo De Euch. Disp. 22. num. 23.

(*a*) Intellige non de omnibus *familiaribus,* sed de illis tantum, quorum praesentia in oratorio tempore missae est actu necessaria; hoc enim clare eruitur ex Indulti formulis, quae videri possunt apud Gatticum (*De Orat. Priv.* Cap. 25. n. 23. 24.). In definiendo

Paschatis, Pentecostes, Natalis Domini, Epiphaniae, Ascensionis, Assumptionis, festi S. Petri, et Omnium Sanctorum; item Annuntiationis, et Feriae V in Coena Domini ex Decr. S. R. C. 17. Nov. 1607. *S. Lig. ibid.*; et S. Titularis Ecclesiae loci ex Decr. S. C. C. in Derthon. 17. Febr. 1685. — Prohibetur, praeterea, hisce diebus in tali Oratorio celebrare. — *S. Lig. de Euch. n.* 359. — *Gardellini.* — Nulla autem fit exceptio, quando Oratorium a Pontifice infirmitatis causa conceditur.

Non autem satisfaciunt extranei iuxta communem sententiam cum *S. Lig. n.* 319. — Constat enim ex verbis Indulti, quod ordinarie sic sonant: *Volumus, ut qui de familia non sunt, non censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia.*

Quaer. *An teneatur dominus uti privilegio, si Ecclesiam adire non possit?*

Resp. Affirm. iuxta *S. Alph.*, si Sacerdotem commode habere valeat; quia, ait, obligatur procurare, ut Sacerdos adsit ad celebrandum, ne tum ipse, tum alii, qui vi privilegii praecepto satisfacere in Oratorio possunt, sacrificio Missae interesse prohibeantur. Alii tamen *negant,* ex eo principio, quod nemo privilegio uti tenetur (a). — *Vide plura de Oratoriis privatis in Tract. de Eucharistia, ubi de loco Missae celebrandae.*

II. Quoad Missam parochialem.

349. — I. Certum est, exstitisse olim obligationem assistendi Missae parochiali, saltem semel *tribus Dominicis continuis;* constat ex antiquissima et universali consuetudine Ecclesiae, innumeris Decretis Conciliorum particularium confirmata, praesertim Conc. *Eliberitani, can.* 21., *an.* 313.; *Sardicensis, can.* 14. *et* 15. *an.* 347; item, *ex Bened. XIV, de Syn. lib.* 11., *c.* 14. *n.* 7.

---

tamen cuiusmodi esse debeat haec *necessitas,* seu quinam familiares dicendi sint tunc *necessarii,* potiusquam a S. Alphonso, qui paulo severior videri queat, ab ipso Gattico, qui ex professo de hoc argumento scripsit, et cuius opus pluries Romae fuit excusum, licet definias.

(a) Ipse Gatticus utcumque primae opinioni adhaereat, fatetur tamen (Cap. 20. n. 36.), si pluribus Doctorum suffragiis res definienda sit, hanc secundam praevalere. Caeteroqui vero horum Doctorum rationi, scil. *privilegia mere personalia pro lubitu deseri aut usurpari posse,* nihil solidi habet, quod respondeat.

II. Certum est iuri antiquo derogatum fuisse partialiter per privilegia Regularibus concessa, etiam post Conc. Trid. Constat praesertim ex Constitutione *Pii V: Etsi mendicantium, an.* 1567. — *Christi fideles audiendo Missam et alia divina Officia in Ecclesiis Fratrum huiusmodi* (mendicantium) *diebus Dominicis et festis, praecepto Ecclesiae satisfecisse censeantur.*

III. Certum est autem eidem iuri antiquo universaliter derogatum esse generali consuetudine contraria dudum legitime praescripta. Constat 1° ex testimonio plerorumque theologorum; 2° praesertim ex *Benedict. XIV, de Synod. dioces. l.* 11. *c.* 14., ubi asserit Decretis Conciliorum et summorum Pontificum obligationem statuentibus derogatum fuisse contraria consuetudine; imo Episcopum poenis adigere non posse subditos ad Missam neque ad concionem in parochia audiendam, sed tantum illos exhortandos esse, et ideo Constitutiones Episcopi Midensis hac de re latas ex sacrae Congregationis Conc. Trident. sententia reformatas fuisse.

350. — Quaer. *An in Gallia urgeat adhuc praedicta obligatio?*

Resp. Neg. Ratio est, quia ius antiquum penitus abrogatum est consuetudine universali, quae constituit quoddam ius commune, contra quod insurgere nequeunt Episcopi, ut declaravit *Benedict. XIV, ibid.*, et proinde si insurgant, propria auctoritate *illicite* et *invalide* agunt, cum potestatem ipsis a Canonibus traditam excedant. — *Ita Gousset, Iustification de S. Lig. n.* 355, *et in Theolog. n.* 555. — *Bouvier, de* 3° *Praecept. art.* 3. — *Rit. Bellicense,* etc. Et sic declaravit Concilium *Remense,* anno 1850 celebratum, *t.* 3., *c.* 6., cui plura alia recentiora Concilia Galliae in hoc obsecundarunt.

In praxi sane fideles valde adhortandi sunt, ut Missae parochiali et concionibus frequenter intersint, sed sub obligatione stricta ad id non sunt adigendi; attamen a culpa excusari nequeunt fideles cuiusvis regionis aut nationis, qui instructione christiana necessaria carentes, aliisque mediis ad eam curandam destituti, semper aut plerumque Missae parochiali interesse negligunt, in qua tantum instrui possunt.

§. II. *De causis a Missa excusantibus.*

351. — Excusat a Missa audienda quaevis causa mediocriter gravis, seu quae involvit mediocre quoddam incommodum vel

damnum in bonis animae vel corporis proprii vel proximi. Constat ex communi interpretatione, et consuetudine quae est optima legum interpres. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 324.

Resolves:

1° Excusantur aegroti, infirmi, convalescentes, quibus nocet foras prodire. Item qui infirmos custodire debent. — *S. Lig. n.* 325.

2° Excusantur viatores, quibus non occurrit Ecclesia, in qua Sacro intersint, aut qui non possunt iter interrumpere, ex eo quod rhedarii publici, vel socii viae, sine quibus iter incommodis aut periculo non careret, sistere abnuunt.

3° Excusantur, qui custodiunt gregem vel domum, aut qui cibos parare debent, aut similia necessaria peragere; si autem plura fiant Sacra, hi omnes Missam successive audire debent, quantum fieri potest. — *S. Lig. n.* 326.

4° Excusantur matres et nutrices, quae neminem habent cui relinquant parvulos, nec eos ad Ecclesiam ducere possunt sine magna adstantium perturbatione. Si sint duo coniuges tantum, alternis vicibus Sacro interesse convenienter poterunt. — *S. Lig. ibid.*

5° Excusantur saepe, qui ab Ecclesia longe distant, ita ut ad eam accedere non possint sine magna difficultate praesertim hiemali tempore.

6° Excusantur famuli, si ministerium suum omittere non possint sine gravi detrimento domini, aut si ab eo prohibeantur, nec alium dominum facile invenire queant. Sedulo tamen procurare debent, ut impedimenta removeant, si possint. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 327. — *Reuter, n.* 288.

Quaesita:

352. — QUAER. 1° *Quaenam distantia excuset a Missa?*

Resp. Non potest absolute assignari, sed ex adiunctis personarum, locorum et temporum determinandum est. Sed regulariter excusat distantia trium milliarium, seu iter pedestre unius horae cum quadrante, et minus si plueret aut ningeret, aut alia causa adesset. — *S. Lig. n.* 329.; *Hom. apost. n.* 41.

353. — QUAER. 2° *An excusetur a Missa infirmus in dubio, utrum incommodum sit sufficienter grave ad illum eximendum?*

Resp. In hoc casu standum est consilio medici, Superioris, Parochi, Confessarii, vel alterius viri prudentis. Imo potest etiam infirmus iudicio proprio acquiescere, si ita prudenter iudicet. Quid vero si, petito consilio, dubius adhuc remaneat? — Absolute ad Missam non tenetur, quia, stante periculo gravis damni, iudicandum est, matrem Ecclesiam in tali casu non obligare. — *Ita valde probabiliter* ait *S. Lig. n.* 325. — In praxi satius est, ut dispensatio petatur, si facile peti possit.

Quaer. 3° *An excuset occasio lucri notabilis faciendi?*

Resp. Affirm. probabiliter, quia praecepta Ecclesiae non obligant sub incommodo valde gravi, ut constat ex dictis in *Tract. de Leg. n.* 100. Sed huiusmodi lucrum extraordinarium esse debet. — *S. Lig. n.* 332. — *Elbel, n.* 368. *V. Casus, n.* 347. *et seq.*

CAPUT II.

DE IIS QUAE DIEBUS DOMINICIS ET FESTIS PROHIBENTUR.

Agendum: 1° de operibus diebus festis prohibitis; 2° de causis ob quas aliquando licite exercentur.

ARTICULUS I.

DE OPERIBUS QUAE DIEBUS FESTIS PROHIBENTUR.

354. — Triplicis generis opera distinguenda sunt: 1° opera *servilia* seu corporis (*a*), quae a servis seu mercenariis fieri so-

---

(*a*) Opera *corporis* intellige, quae et utilitati corporis inserviunt, et corporis potius, quam animi viribus exercentur. Opera vero *animi,* quae potius animi viribus peraguntur, et ad animum potius excolendum pertinent. Quae tamen distinctio ad definiendum, *quid liceat aut non liceat,* non admodum confert. Hac enim in re plurimum deferri debet consuetudini, qua etiam fit, ut quae alicubi licite peraguntur, alibi nota et offensione non careant.

Interim illud generatim praestitui debet, rationem operis *servilis* nec ab intentione desumendam esse, nec a lucro percepto, imo neque a corporis defatigatione. Ita servile erit arare alterius agrum, quamvis ex mera charitate id fiat, et prorsus gratis; contra non erit servilis pulsatio organorum, aut saltatio, utut diuturna et laboriosa, aut transcriptio lucri causa per totum diem protracta.

lent; 2° opera *liberalia* seu animi, quae a personis liberis ordinarie exercentur; 3° opera *communia* seu naturalia, quae ab omnibus indiscriminatim fiunt; 4° distinguuntur etiam opera *forensia,* quae ad forum iudiciale aut mercatum spectant. — *S. Lig. n.* 272.

Principia:

355. — I. Prohibentur sub gravi, *per se,* omnibus fidelibus opera servilia proprie dicta diebus Dominicis et festis integris, id est, toto die naturali, de media nocte ad mediam noctem. Constat ex Iure canonico, *c.* 3. *de Feriis,* ex consuetudine et praxi perpetua Ecclesiae (*a*).

II. Prohibentur etiam opera forensia, nempe actiones forenses, quae cum apparatu iudiciali habentur, ut partes interrogare, testes et advocatos audire, sententiam ferre, etc. Ita ex *Iur. can. ibid* (*b*). Excipe tamen casum, in quo causa criminalis iam

---

(*a*) Ecclesia tamen, uti benigna mater, ut divinum cultum cum temporali fidelium utilitate conciliaret, subinde aliquibus locis indulsit, ut quibusdam diebus festis post auditam missam opera servilia exerceri possent. *Vid. S. Alphons.* Lib. 3. n. 268.

(*b*) Imo ex iure canonico (C. *Conquestus* 5. *De Feriis)* actus iudiciales habiti die festo declarantur irriti.

Excusat porro tum *necessitatis,* ut A. subdit, tum etiam *pietatis* causa. Necessitatis causae habentur 1.° Si res vel actio tempore sit peritura; 2.° Quando debitor suspectus est de fuga, dilapidatione, vel deterioratione rei, super qua est conveniendus; 3.° Si partes litigantes, uti fere sunt pauperes et rusticani homines, aliis diebus sine notabili incommodo comparere aut in iudicium vocari nequeant; 4.° Si contra latrones sit procedendum, et periculum sit in mora (ex L. *Provinciarum* 10. C. *De Feriis), ne sceleratorum* (ut lex habet) *differatur proditio consiliorum;* 5.° Si delinquentem propter atrocitatem criminis, ad exemplum et terrorem aliorum, in magno populi concursu plecti publice interesset; 6.° Cum periculum est damni publici aut privati, spiritualis aut corporalis; quia huiusmodi damnum imponit necessitatem moralem; necessitas autem legem non habet.

Ratione autem *pietatis* et misericordiae diebus festis expediri possunt 1.° Causae alimentorum, carceratorum, pupillorum, viduarum, pauperum et miserabilium; quia in operibus misericordiae dierum distinctio non est habenda, ut habet glossa ad Cap. fin. h. t. V.

incepta interrumpi nequeat sine gravi incommodo vel damno. — *S. Lig. n.* 284.

III. Pariter ex eodem Iure prohibentur mercatus, nundinae, venditiones publicae, et alia similia, quae cum strepitu fiunt. Excipiuntur tamen, ob consuetudinem generaliter receptam, nundinae ad certum diem constitutae, si in diem festum incidant. — Sic declaravit *Benedict. XIV, Const. Ab eo tempore,* etc. — *Vide S. Lig. n.* 286.

IV. Licita sunt opera *liberalia,* opera *communia,* et opera aliqua, quae videntur *servilia,* sed requiruntur ad quotidianum usum, victum, necessitatem et dispositionem corporis, vestium, vel domus, ut coquere cibos, sternere lectos, verrere domum, et alia quae commode differri vel anticipari aut non possunt, aut non solent. Ita ex praxi communi et omnium sensu.

Resolves:

356. — 1° Prohibentur diebus festis opera ruralia, ut arare, terram effodere, serere, metere, vineas colere, etc. Item opera artium mechanicarum, v. gr., artis caementariae, ferrariae, lignariae, sartoriae, sutoriae, tectoriae, etc. Item pleraque opera, quae ad artem typographicam concurrunt. Excipiunt probabiliter characterum collocationem. *Elbel, n.* 401. — *Layman.* — *Sporer.* — *Tambur.* — *S. Lig. n.* 282.

2° Non licet etiam ea facere, quae levem laborem exigunt, et quae a Monialibus confici solent, v. gr., rosaria, scapularia, imagines cereas, flores artificiales, etc., quia haec in usu communi inter opera servilia adnumerantur. Attamen, cum isti labores et alii similes leviusculi sint, nec animum valde occupent, neque corpus admodum defatigent, iuxta plures permitti possunt, modo ultra duas horas non producantur. Similiter

---

Pietas; 2.° Quando alioqui, si causae cognitio differretur, pia causa pateretur incommodum; quia summa ratio est, quae pro Religione facit; 3.° Cum hoc exigit pietas et observantia erga patriam; 4.° Si causa sit matrimonialis, et periculum adsit incontinentiae, nisi diebus festis iudicetur de valore matrimonii, et impedimenti; 5.° Quolibet die feriato expediri possunt, quae pertinent ad pacem et concordiam; unde eodem tempore etiam transactiones et pacta fieri possunt. *Ita Schmalzgr.* Lib. 2. Tit. 9. n. 52. 53.

iidem excusant ancillas, quae in familiis occupantur in decerpendis rosis, decorticandisve pomis, etiam seclusa ulla urgenti necessitate. — Sic *Elbel, n.* 408., *Bonacina, Filliucius*, etc. — Sed potius dicendum videtur, in his operibus maius temporis spatium requiri, ut adsit culpa lethalis. Ita opinatur *S. Lig. n.* 282. — Non sunt tamen de ulla culpa arguendi, qui in talibus occupationibus exiguo tempore die festo vacant (*a*).

3° Licite ex recepta consuetudine venduntur et emuntur in officinis publicis esculenta, poculenta, calceamenta, candelae, panni ad vestes conficiendas, et alia huiusmodi. Attamen mercatores debent officinas suas claudere (*b*), ut ostendant se diem Dominicum ab aliis diebus distinguere.

4° Licite venduntur et emuntur domus, equi, boves, aliaeque merces, sive praesentes, sive absentes, sive in parva, sive in magna quantitate, etiamsi in hoc notabile tempus impendatur, dummodo haec fiant inter privatos (*c*).

(*a*) Exempla hic habes opinionum, quas vix aut ne vix quidem ad communia ac recepta principia reduci posse, non immerito putes. Quid enim ad quaestionem *de opere servili* confert corporis defatigatio, aut occupatio animi? Numquid quia levissime corpus defatigatur, et nihil occupatur animus inter nendum aut tibialia manibus texenda, opus dicetur minus servile? Insuper si opus servile non est, cur ad duas tantum horas permittetur? Si vero est servile, cur vacabit culpa in ipsum incumbere per duas horas? Melius ergo haec ratione consuetudinis explicantur, quae praxim praecepta servandi docet, imo et legitime statuit.

Quod vero ad scapularia seu rosaria attinet, aliud subintrat elementum, pietas nimirum, si gratis hi labores et mere ad pietatem fovendam suscipiantur. Qua in re consuetudo et fidelium sensus contradicit principio, quod supra tetigimus, nihil nempe referre, gratis ne quidpiam fiat, an lucri causa. Nam valet hic quod de sacris quoque vestibus aut quibusdam Ecclesiae ornamentis die festo conficiendis ex fidelium sensu admitti debet, licere haec, si gratis et ad Dei honorem, non licere, si ab artifice pro mercede fiant. Et ratio est, quia in altero casu merum opus pietatis apparet, in altero nequaquam.

(*b*) In his quoque plurimum sibi vindicat consuetudo et varia pro variis locis necessitas, et exinde etiam variae necessitatibus loci congruae dioecesanae leges.

(*c*) Praecepto non celebrandi contractus (qua de re S. Alphonsus Lib. 3. n. 286. innuit decretum S. Pii V, et S. Congr. Rit.) derogatum

5° Tolerantur etiam alicubi publicae venditiones sub hasta, diebus Dominicis, peractis divinis Officiis; quia aliis diebus pauciores essent concurrentes, etc. Toleratur, ut mercatores rerum parvi momenti (gallice *petits merciers*) ex uno loco in alium merces deferant, ostendant et vendant. *Bouvier.*

Quaesita:

357. — Quaer. 1° *An liceat scribere vel transcribere die festo?*

Resp. ad 1.um *Affirm.*, quia hoc opus omnino liberale est, cum in ea actione praecipue animus agat. — *Ita omnes.*

Resp. ad 2.um *Affirm.*, etiam *probabilius*, quia transcribere sicut scribere, ordinatur ad mentem instruendam. *Ita communiter cum S. Lig. n.* 279., contra *Billuart et alios.*

Hinc 1° licet etiam exarare delineationes artificum et fabrorum, notas musicorum efformare. — *Elbel, n.* 400., *et alii.*

2° Pariter fas etiam est libros corrigere, sive id fiat delendo lineas, sive superponatur charta conglutinata. Licet enim hoc servile videatur, accessorium tamen est, cum *per accidens* ab ipso corrigente fiat. — *Elbel, n.* 401., etc.

Quaer. 2° *An liceat sculpere vel pingere?*

Resp. ad 1.um *Neg. per se,* quia sculptura inter artes mechanicas communiter habetur. — *S. Lig. n.* 281.; *Hom. apost. n.* 10. — *Probabiliter* tamen excipiendi sunt casus, in quibus de sola operis perfectione agitur.

Resp. ad 2.um *Controvertitur.*

Ia Sententia *affirm.*, quia pictura est ars liberalis, vel saltem media inter liberales et serviles; est enim quid scriptioni simillimum, modo tamen pictura fiat sine magno labore, qualis haberetur colores miscendo, tabulas praeparando, etc. — *Ita Layman, Azor, Sporer,* etc.

---

est consuetudine, ut bene advertit Schmalzgrueber (Lib. 2. Tit. 9. n. 23.). Imo notat S. Alphonsus (l. c.), ferre consuetudinem, ut contractus non modo private celebrentur, sed etiam per instrumenta, dummodo non requirant strepitum iudicialem, v. gr., testamenta, instrumenta sponsalium, venditionum etc.; licet advertat, alicubi Notarios solere ad hoc generalem petere licentiam, quae ceterum communiter conceditur. Sed rursus etiam in his spectandae erunt cuiusque loci consuetudines.

II[a] SENTENTIA *neg.*, quia dici nequit actio liberalis, cum non dirigatur ad animum excolendum, ut scriptura tendit, et quia pingere fere idem est ac sculpere, quod opus servile est. — *Ita Salmant., Sanchez, Suarez,* etc. — Utramque sententiam merito *probabilem* dicit S. *Lig. n.* 280. (*a*).

358. — QUAER. 3° *An vero imagines acu pingere liceat?*

Resp. Controvertitur. Excusant multi: id enim magis refertur ad exercendum ingenium, quam ad operandum. *S. Lig. n.* 281., — *Sporer, n.* 45., etc.

QUAER. 4° *An liceat venari et piscari?*

Resp. Affirm. Quia haec non sunt opera servilia et consuetudine tolerantur, modo non fiant magno labore, conatu, strepitu vel apparatu. — *S. Lig. n.* 283., *et alii communiter* contra *paucos.*

QUAER. 5° *An liceat iter agere pedibus, equo, curru? — Item an liceat ducere currum vel iumenta onusta?*

Resp. ad 1.um *Affirm.* Ex praxi universali aperte constat. Sententia opposita relinquenda est ut antiquata, ait *S. Lig. n.* 275., post *Roncaglia.* Pariter licet uti lectica ab hominibus portata in locis ubi viget talis consuetudo. — *S. Lig. ibid.*

Resp. ad 2.um *Controvertitur,* extra casum necessitatis. Sententia nunc *probabilior affirmat* esse licitum, non solum ad iter inceptum continuandum, sed etiam ad illud inchoandum, dummodo ad currum onerandum ingens ac diuturnus labor non requiratur; a quo tamen labore facile excusat sive gravis damni vitandi, sive publicae utilitatis procurandae causa, sive consuetudo, quae in contrarium alicubi forte invaluerit. — *S. Lig. n.* 276.

QUAER. 6° *An liceat molere die festo?*

Resp. Affirm. probabilius, si mola volvatur aqua vel vento, quia parvus vel fere nullus hominum labor requiritur. Secus

---

(*a*) Probabilitatem primae sententiae *affirmantis* concedunt ultro etiam illi AA., qui negantem sequuti sunt: atque adeo certum est, non constare, id operis servile esse ac prohibitum.

Aliquid tamen in hoc quoque deferendum videtur sensui communi, qui consuetudinem, optimam legum interpretem, exhibet. Porro communis fidelium sensus dum non damnat generatim pingendi opus ut servile, abhorret tamen ab eo apparatu, qui mercenariam artificis operam, praesertim in parietibus quopiam, ut aiunt, ornatu decorandis, praefert.

autem, si iumentis agatur, nisi exigua sit hominis cooperatio. — *S. Lig. n.* 277. — *Lacroix n.* 578. — *Tambur.*, etc.

359. — Quaer. 7° *An liceat tonsoribus die festivo barbam radere?*

Resp. Affirm. Ratio 1° ex generali consuetudine deducitur; 2° quia plerumque solis diebus festis opifices et praesertim rustici eorum officinas petunt, ut barba eis radatur. Si igitur hi postulantibus operam non praeberent, magno ipsorum detrimento derelinquerentur. — *Ita Viva, Tamburinus, Gousset, Bouvier*, etc.

Quaer. 8° *Quaenam materia sit gravis in opere diebus festis peracto?*

Resp. Requirunt multi saltem tres horas. *S. Lig. n.* 305., pluribus sententiis allatis, magis accedit sententiae *Lacroix* generaliter concludentis, quod communior et probabilior nunc est sententia, non esse mortale, nisi laboretur saltem multum ultra duas, puta duas horas cum dimidio. — Et *Hom. apost. n.* 25., addit cum *Mazzotta*, excusari etiam maius temporis spatium ex aliqua necessitate. Addit *n.* 307., in forensibus et iudicialibus materiae quantitatem desumi non ex quantitate temporis, sed ex qualitate operis.

Quaer. 9° *An peccet graviter, qui die festo mandat sex famulis, ut laborent per horam?*

Resp. Neg. probabilius per se, sive famuli laborent simul, sive successive, quia opera famulorum non uniuntur in unum, et singuli tantum venialiter peccant; ergo venialiter tantum peccat dominus eos ad opus inducens sub veniali culpa vetitum. — *S. Lig. n.* 306., *et alii communius.*

Nota. In variis casibus resolvendis in hac materia consuetudini sive generali, sive particulari multum tribuendum est.

ARTICULUS II.

DE CAUSIS OB QUAS OPERA SERVILIA DIE FESTO PERMITTI POSSUNT.

Tres praecipuae numerantur, scilicet caritas, pietas, necessitas.

360. — I. *Caritas erga proximum.* Hinc licet die festo 1° facere quod est necessarium ad infirmos sublevandos; 2° fodere sepulturam ad mortuum sepeliendum; 3° laborare pro aliquo

paupere determinato, cui ratione gravis necessitatis laborare liceret (a); non tamen pro pauperibus in genere, nisi iuxta graves theologos agatur de conficiendis vestibus aut aliis eiusmodi, quae usui pauperum deservire debent, non vero ad lucrandam pecuniam, quae pauperibus erogetur (b). — *S. Lig. n.* 294.; *Hom. apost. n.* 17.

II. *Pietas erga Deum.* Licet ob pietatem: 1° facere omnia opera proxime ad cultum Dei inservientia, ut ornare templum, altare, etc.; 2° verrere Ecclesiam, et alia quae ad eius munditiem pertinent. Non autem licet Ecclesiam aedificare, reparare, lapides ad hoc secare, ornamenta facere, etc.; quia haec remotius ad servitium divinum inserviunt. — *S. Lig. n.* 292.-293.; *Hom. apost.* 17. (c).

361. — III. *Necessitas,* sive propria, sive aliena, sive animae, sive corporis. Hinc

---

(a) Ita, v. gr., cum pauperi liceat pannos sibi resarcire aut eos purgare, licebit et aliis haec illi servitia gratis exhibere.

(b) Hac distinctione conciliantur DD. specie tenus dissidentes, quasi (Vid. S. Alph. Lib. 3. n. 293.) ad quaedam pro pauperibus opera suscipienda quidam exigant *extremam* aut certe *gravem* pauperis necessitatem, alii vero *communem* sufficere censeant. Hi scilicet de rebus, v. gr., pannis in eorum usum concedendis agunt; illi vero de conficiendo opere, cuius merces iis in eleemosynam tribuatur.

(c) Prioris generis operibus S. Alphonsus ex aliorum sententia, quam sine nota refert (Lib. 3. n. 293.), accenset etiam conficere ornamenta pro Ecclesia *indigente,* quae nempe ad haec pares reditus non habet, uti, v. gr., sericos flores componere, tapeta, mappas, purificatoria, corporalia, planetas et alia eiusmodi consuere, etc.

Quoad posteriora vero licet probabiliorem censeat opinionem, quae licere haec negat, admittit tamen (l. c.), licitos eiusmodi labores, si ecclesia pauper sit. Tum ex Salmanticensium, aliorumque sententia subdit: *Quia fere ecclesiae et monasteria his temporibus egestate laborant, idcirco pro his et pro hospitalibus, confraternitatibus et similibus posse homines licite laborare, templa extruendo, segetes metendo, agros colendo* etc.

Duo tamen quoad praxim adverte; 1.° reipsa non solere hos labores suscipi, nisi cum loca pia vere paupertate laborant; 2.° facultatem ab Ordinario peti consuevisse etiam ad scandalum populi vitandum.

1° Excusantur pauperes, qui aliter se suosque alere non possint, modo privatim, et secluso scandalo laborent.

2° Excusantur omnes, quorum opera incepta interrumpi nequeunt sine magno damno, ut fundentes ferrum, etc.

3° Excusantur pariter pistores, qui panem recentem habere debent, ut ementibus satisfaciant.

4° Item sartores, qui conficiunt vestes funebres aut nuptiales, quas neque per se neque per alios ante festum perficere valent.

5° Item agricolae, qui ob praeteritam, aut imminentem pluviam foenum vel segetes vertunt, ligant, vehunt.

6° Item famuli ad laborandum coacti, si alium dominum facile et cito invenire sine magno incommodo non possint.

7° Excusantur fabri ferrarii, qui equos in via vel a rusticanis adductos calceant, aut vomeres agricolis die sequenti necessarios recudunt; necnon ii qui currus casu fractos, pontes aut vias publicas reficiunt, si opus sine iactura boni publici differri nequeat.

8° Excusantur etiam ii, qui laborant ad utilitatem publicam urgente aliqua necessitate, v. gr., si agatur de celebranda victoria, de festo praeparando in Principis adventum, aut alterius publicae exultationis gratia.

9° Excusantur quoque probabiliter illi, qui laborant ob lucri *notabilis* et *extraordinarii* circumstantiam, quia pro istis tale lucrum omittere idem est ac damnum grave pati (*a*). — *S. Lig. quoad omnia,* a *n.* 296 ad *n.* 304.

10° Non autem excusandi, imo severe redarguendi sunt, qui saepius post mediam noctem inceptum laborem in diem festum protrahunt, etiam praetextu necessitatis; quia plerumque illa necessitas ipsis voluntaria est, cum saepissime in ea se constituant, vel plura assumendo opera perficienda ad certum diem, quae explere non possunt, vel recusando adhibere eum numerum operariorum, quem opus requireret, vel intra hebdomadam rebus inutilibus tempus terendo. Facilius excusares illos, quibus traditum die praecedenti fuisset opus perficiendum ad diem festum sequentem.

(*a*) Ratio ex S. Alphonso (Lib. 3. n. 301.) est, quia *illi, qui laboribus se sustentant, raras habent occasiones talis magni lucri acquirendi, et existimant magnum damnum sustinere, quando magnum lucrum amittunt; in idem enim coincidunt, aliquid amittere et prohiberi acquirere quod amplius acquiri non potest.*

362. — QUAER. *An excuset otii vitandi ratio?*

Resp. Neg., *communiter loquendo.* Etenim ratio ista prorsus insufficiens est ad legem Ecclesiae adeo gravem posthabendam. Excipiunt *Layman, Mazzotta,* etc., si otium probabile peccandi periculum inducat; quia, aiunt, si excusat periculum damni temporalis, a *fortiori* periculum damni spiritualis excusare debet. Sed hoc S. Alphonsus (n. 362.) libentius restringit ad casum, in quo urgeret tentatio, quae aliter vinci non posset, quod raro accidit. — *V. Casus, n.* 354. *et seq.*

NOTA. Episcopi, Vicarii generales, et etiam Parochi ipsi a prohibitione operum servilium dispensare possunt, ut dictum est in *Tract. de Legibus, n.* 115. et 116. Verum qui rationem aliquam ex enumeratis habent, dispensatione non indigent. Nihilominus valde suadendum est fidelibus, ut ordinarie veniam a Parocho petant, ne cupiditate decepti scandalum praebeant, aut absque sufficienti necessitate laborent. — *Reuter.*

Attamen ne Episcopis quidem competit ius dispensationis generalis et permanentis pro festis universalibus Ecclesiae; quia talis dispensatio suppressioni eorumdem aequivaleret; sed possunt quoad aliquos actus *pro particularibus personis* dispensare, in quantum adest causa sufficiens.

DE IV. DECALOGI PRAECEPTO

« Honora patrem tuum et matrem tuam. » *Exod.* 20. 12.

Hoc praeceptum *primario* et *directe* respicit obligationes filiorum erga parentes; *secundario* autem et *implicite* spectat obligationes parentum erga filios, necnon obligationes mutuas aliorum Superiorum vel inferiorum.

CAPUT I.

DE OBLIGATIONIBUS FILIORUM ERGA PARENTES.

363. — Filii erga parentes specialissima obstringuntur obligatione. Tria autem officia parentibus a filiis exhibenda sunt titulo pietatis, amor videlicet, reverentia et obedientia (*a*). Tri-

---

(*a*) Amor, obedientia et obsequium seu reverentia, quae aliis hominibus debentur ex virtute *charitatis,* vel *observantiae,* etc., prouti parentibus exhibentur, pertinent ad aliam virtutem; quia

plicem enim respectum habent parentes ad filios, nempe ratione causae, ratione praeeminentiae, et ratione regiminis. Consequenter filii eos amare debent ut suae existentiae causam, revereri ut Superiores, eisque tanquam rectoribus a Deo legatis obedire.

I. Amor.

Filii parentes amare debent amore tum *interno,* ipsos pio et benevolo cordis affectu prosequentes; tum *externo,* omne malum et iniuriam notabilem ab ipsis propulsantes, necnon externae benevolentiae signa eis exhibentes, iisque in necessitate constitutis pro facultate subvenientes. Constat de iure naturali. Quamvis igitur genitores nostri defectus quantumvis graves habeant, et quovis modo erga nos egerint, eis tamen debemus vitam et conservationem, quod omnium sane beneficiorum maximum est. Hinc *Eccli.* 7. 29. 30.: *Honora patrem tuum, et gemitus matris tuae ne obliviscaris. Memento quoniam nisi per illos natus non fuisses; et retribue illis, quomodo et illi tibi.*

Resolves:

364. — 1° Peccant graviter filii contra virtutem pietatis, si parentes interius odio habeant, exterius signa odii ipsis exhibeant; si eos aspere tractent, vel torvis semper oculis intueantur, perinde ac si odio haberent.

2° *A fortiori,* si malum eis exoptent, et ipsam mortem, ut liberius vivere, vel haereditate eorum potiri possint, vel ut cura et custodia eorum liberentur; si ipsis coram aliis graviter detrahant; si vi, dolo aliisve iniustis mediis a condendo testamento illos impediant, etc.

3° Item, si eos ad iram provocent, et gravem tristitiam absque iusta et gravi causa ipsis afferant, praesertim si eos contristent usque ad lacrymas, saltem si ad lacrymandum non sint

---

eiusmodi officia specialiter illis debentur tamquam vitae et educationis nostrae post Deum auctoribus; adeoque adaequatio huius debiti pertinet ad specialem virtutem, quae *pietas* dicitur; quae tamen pietas erga parentes differt a pietate erga Deum, quae consistit in studio interioris devotionis, et ad virtutem *Religionis* pertinet. *Vid. S. Thom.* 2. 2. q. 101. art. 1. et 3., et q. 102. art. 1.

multum faciles. Sic enim in *Prov.* 19. 26.: *Qui affligit patrem et fugat matrem, ignominiosus est et infelix.* Et *Eccli.* 3. 18.: *Est maledictus a Deo qui exasperat matrem.*

4° Si parentibus graviter indigentibus alimenta et alia necessaria non subministrent, cogentes eos ad mendicandum aut ad exercendam artem ipsorum statui indecoram; si eos infirmos, afflictos aut senio confectos non visitent, vel eis non compatiantur, opemque illis ferre renuant; praesertim vero, si illis non subveniant in necessitatibus spiritualibus, ut nempe in ipsis articulo mortis Sacramenta administrentur, etc. — Tandem, si ipsis vita functis non curent ut exequiae, et Ecclesiae caeremoniae modo eorum conditioni congruo persolvantur. — *S. Lig. n.* 333.

II. Reverentia.

365. — Filii parentibus exhibere debent reverentiam tum internam, ut illos nimirum agnoscant tanquam Superiores, et ideo timorem quoque reverentialem erga eos habeant; tum externam, quae in verbis et factis sita est. Hinc *Eccli.* 3. 9.: *In opere et sermone, et omni patientia honora patrem tuum.* — Et *ibid.* 8.: *Qui timet Dominum honorat parentes, et quasi dominis serviet his, qui se genuerunt.* — *Deut.* 27. 16.: *Maledictus qui non honorat patrem suum et matrem, et dicet omnis populus: Amen.*

Resolves:

366. — 1° Graviter peccant filii, si parentes percutiant, etiam leviter, sed iniuriose. Quod crimen adeo visum est atrox, vetustis etiam temporibus, ut olim apud Hebraeos morte plecteretur quicumque illud admisisset, *Exod.* 21. 15.: *Qui percusserit patrem suum, aut matrem, morte moriatur.* — Item, si voluntatem percutiendi ostendant, v. g., in eos manum attollendo, vel baculum aut aliud instrumentum ad percutiendum arripiendo. Item, si eiusmodi minas ipsis quovis modo intentent, etc.

2° Graviter peccant, si parentibus maledicant, ut patet ex verbis *Exod.* 21. 17.: *Qui maledixerit patri suo vel matri, morte moriatur;* vel si convicia in eos coniiciant, eosque iniuriis aut verbis contumeliosis, quibus sciunt graviter eos offendendos esse, afficiant; si ipsis graviter illudant risu, subsannationibus, gesticulationibus, improperiis, derisionibus, aspectu torvo, etc.;

modo tamen haec ex despectu, non vero ex levitate, aut simplici rusticitate fiant. Sic enim *Prov.* 30. 17.: *Oculum, qui subsannat patrem.... effodiant eum corvi de torrentibus, et comedant eum filii aquilae.*

3° Graviter peccant, *per se loquendo,* si valde superbe et amare eos reprehendant, contradictionibus exasperent, vel asperis verbis alloquantur, vel sine causa moerore eos afficiant; et a *fortiori* si per haec usque ad iram gravem eos provocent; si eis signa reverentiae consueta iuxta morem patriae aut conditionis suae studiose recusent, v. gr., si non assurgant ipsis advenientibus, aut caput non detegant, aut illos non salutent, modo tamen ex his parentes se graviter offensos existiment.

4° Item si eos pauperes, miseros, male vestitos despiciant, aut erubescant, aut agnoscere recusent, aut ut incognitos et extraneos habeant. Excipe tamen, si secluso contemptu ac superbia, iustam ob causam fingant se illos non agnoscere, v. gr., ad vitandum aliquod incommodum, quod incurreret filius, si parentes eius noscerentur, etc.

Quaer. *An graviter peccent filii percutientes, aut male et irreverenter habentes, parentes hebetes, amentes, prae senio delirantes, ebrios,* etc.

Resp. Affirm., si ex malitia aut contemptu agant. Patet exemplo infelicis Cham, filii patriarchae Noë, qui maledictus fuit a patre et a Domino ipso, quod irreverenter erga patrem ebrietate captum egerit. Secus tamen, si obiurgatio vel aliqua paulo severior tractatio sit necessaria ad parentes ratione carentes cohibendos.

III. Obedientia.

367. — Filii parentibus obedientiam praestare debent in omnibus licitis et honestis ad eorum curam pertinentibus, dum sub eorum potestate versantur. Constat ex iure naturali et ex Scriptura, *Ephes.* 6. 1.: *Filii, obedite parentibus vestris in Domino; hoc enim iustum est.* — *Coloss.* 3. 20.: *Filii, obedite parentibus per omnia; hoc enim placitum est Domino.*

Resolves:

368. — 1° Peccant plus minusve filii, si in re spectante ad mores, animae salutem, et domus gubernationem parentes audire nolint, nisi inconsideratio vel aetatis defectus illos excuset.

2° Item si prava consortia, si aleas aliosve huiusmodi lusus, aut loca periculosa, ut popinas, choreas, theatra, aut alia similia, non obstante seria parentum prohibitione, frequentent; peccant praesertim filiae, quae invitis aut etiam insciis parentibus cum procis conversantur, vel noctu domo egrediuntur, aut solae iuvenes alloquuntur.

3° Item si neglecto parentum mandato, Sacramenta, aut alia religionis officia notabiliter omittant; si operam dare nolint litteris aut artibus statui suo congruentibus, sicque tempus absumant, et expensas pro ipsis factas inutiles reddant.

4° Item si ea quae ad bonum regimen, pacemque familiae multum spectant, exequi recusent, vel si omnia pro arbitrio suo administrare velint, spreta parentum auctoritate, praesertim si arroganter et superbe respondeant: *Non faciam, age negotia tua. — Nihil volo mihi praecipiatur. — Taedium et fastidium mihi affers*, etc.

5° Non raro tamen in praxi a peccato gravi excusari potest inobedientia filiorum ob animi levitatem, inadvertentiam, vel ob quamdam negligentiam humanam, et saepissime ob parvitatem materiae. Imo saepe ab omni culpa immunes censeri debent ob defectum praecepti rigorosi ex parte parentum. Ut enim peccatum praesertim grave contra obedientiam committatur, requiritur, ut parentes videantur stricte praecipere, non vero solum suadere, sollicitare, aut mentem suam significare. Dignoscitur autem praeceptum verum iniungi ex modo serio seu severo, quo res praecipitur, et ex aliis adiunctis, v. gr., ex necessitate et magnitudine rei praeceptae, ex poena apposita etc.

6° In rebus autem pravis, filii nec obedire debent, nec possunt. Patet ex iure naturali. Item ex Scriptura sacra. Sic enim *Act. Apost.* 5. 29.: *Obedire oportet Deo magis, quam hominibus. — Matth.* 10. 37.: *Qui amat patrem aut matrem plus quam me, non est me dignus.*

Quaesita:

369. — QUAER. 1° *An filii teneantur obedire parentibus in electione status?*

Resp. Neg. per se, quia quilibet homo quoad modum tendendi ad Deum, ut finem suum ultimum, est omnino independens

ab aliis hominibus (*a*) ; et proinde graviter peccant parentes qui filios invitos aut directe aut etiam indirecte cogunt ad statum eligendum sive religiosum, sive clericalem, sive coniugalem; vel contra, si eos omnino invitos ab aliquo vitae statu eligendo sine iusta causa impediant.

Dixi *per se:* secus enim dicendum, si parentes ob graves et rationabiles causas filiis contradicerent, v. gr., si in gravi necessitate constituti egeant subsidio filii, nec illis alio modo succurrere hic possit, nisi remanendo cum ipsis. — *S. Lig. n.* 335. *Elbel.*

Quaer. 2° *An vero possint filii amplecti statum religiosum inscii s parentibus?*

Resp. Per se affirm. Imo aliquando consultius aget filius, si se divinitus vocatum sentiens ad religiosum vel clericalem statum, atque animadvertens sibi a parentibus iniuste aditum interclusum iri, rem eis celet, divinamque voluntatem exequatur. Hoc tamen non est suadendum filiis aetate *minoribus*, cum res adeo non urgeat, nec satis constet de vocatione divina. — *S. Lig. l.* 4. *n.* 68. In Gallia praesertim, et in aliis locis ubi viget particularis dispositio legis, cavendum est a tali consilio filio vel filiae minori praebendo, cum parentes auxilio brachii saecularis a quocumque loco eos retrahere, et ad se revocare possint.

370. — Quaer. 3° *An filii possint, inconsultis parentibus, matrimonium inire?*

Resp. Neg., generatim loquendo, ratione *liceitatis.* Vide dicenda in *Tract. de Matrim. c.* 3.

(*a*) ***Modum tendendi in Deum*** intellige quoad statum vitae. In Deum enim, uti ultimum finem, tendere est per actus quoslibet; adeo tamen *independentes ab aliis hominibus* non sumus in actibus quibuslibet, ut non modo ecclesiasticis, civilibusqne legibus constringamur, sed parentum quoque praeceptis etiam in iis, quae ad Dei cultum spectant, uti reipsa ipse A. sup. num. 368. res. 3. advertebat.

Ad rem magis faciunt duo principia, quibus S. Thomas utitur, nempe 1.° vocanti Deo magis obtemperandum esse, quam contradicentibus hominibus; 2.° in iis, quae ad naturam corporis pertinent, hominem homini obedire non teneri, sed solum Deo; quia omnes homines natura sunt pares: *Unde non tenentur.... filii parentibus obedire de matrimonio contrahendo, vel virginitate servanda, aut aliquo alio huiusmodi.* Vid. 2. 2. q. 101. art. 4., et q. 104. art. 5.

QUAER. 4° *An possit filius minor nomen dare militiae, invitis parentibus?*

Resp. Potest, *ex Codice civili Gall. art.* 374., modo aetatem duodeviginti annorum attigerit; sed hoc videtur valere tantum pro foro externo, nisi adsint causae sufficientes, v. gr., si filius in domo paterna omnino male tractetur, etc. — *Ita communiter.* — *V. Casus, n.* 359. *et seq.*

CAPUT II.

DE OBLIGATIONIBUS PARENTUM ERGA FILIOS.

Filiis parentes debent: 1° amorem; 2° educationem.

Ratio huius obligationis in ipsis naturae visceribus et titulo generationis fundatur. Utrumque enim natura docet, imo et bruta ipsa, quae foetus suos diligunt, iisque necessaria ad vitam conservandam conquirunt.

I. Amor.

371. — Parentes filios prosequi debent amore interno efficaci et ordinato, ita ut non tantum omne odium animique malevolentiam exuant, sed illos corde diligant, et quantum in ipsis est, ipsorum bonum curent, iisque in omni re prospiciant.

Quemadmodum enim quisque seipsum amare debet, ita parentes filios veluti aliquid sui, carnem de carne sua, sincere diligere tenentur, ita ut post Deum nihil ipsis carius habeant.

Hinc plus minusve peccant contra specialem pietatis virtutem parentes,

1° Qui pravo affectu et iniusto odio in filios incenduntur, eosque suo aspectu dedignantur, aut gravia mala eis *serio* imprecantur iisque, ubi opus sit, non succurrunt.

2° Qui eos nominibus graviter contumeliosis compellant. Sic enim ansam iracundiae ipsis praebent, eosque faciunt morosos et contumaces, contra illud Apostoli, *Ephes.* 6. 4.: *Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros.*

3° Qui occulta eorum delicta sine iusta causa manifestant externis. Possunt tamen sibi invicem parentes ea revelare, quia communicant in potestate puniendi, ed expedit saepe, ut utrinque nota sint ratione perversionis filiorum praecavendae, etc.

4° Qui affectu inordinato eos diligunt, ita ut omnia ipsis concedant aut permittant timentes eos contristare, vel qui bonitate intempestiva utentes remissius erga illos agunt, et sive ob segnitiem, sive ob benignitatem crudelem, eos praeceptis seriis aut aliis mediis efficacibus a vitiis retrahere negligunt.

5° Qui uni prae aliis magis favent sine iusta ratione, caeterosque indifferenter intuentur, aut etiam sicut adulterinos habent; haec enim unius prae caeteris dilectio fons est et occasio iurgiorum, rixarum, divisionum et infinitorum malorum in familiis.

II. Educatio.

A parentibus procurari debet filiorum educatio tum corporalis, tum spiritualis.

I. Educatio corporalis.

372. — Educatio corporalis triplicem providentiam a parentibus exigit, scilicet ratione 1° vitae, 2° victus, 3° status.

I. *Ratione vitae.* Tenentur parentes curam prolis sedulam gerere ab ipsa conceptione, avertere omnia, quae ipsi nociva esse possunt, et invigilare, ne ulli vitae periculo exponatur.

Hinc peccant *per se* graviter: 1° mulieres quae non cavent, ne foetus in utero perimatur inordinatis lasciviis, saltationibus, oneribus gravioribus, cursu aut itinere diuturno, nimia iracundia, aut moerore vehementiori; 2° viri qui praegnantes uxores aspere tractant, gravibus percussionibus afficiunt, aut ipsis ingentes imponunt labores; 3° coniuges qui non cavent, ne parvuli suffocentur, eos adhuc tenerrimos secum in lecto collocando sine ullo repagulo, aut non cavent, ne quid mali quomodolibet ipsis eveniat per aquam, ignem, bestias, ferrea instrumenta, etc....

II. *Ratione victus.* Tenentur parentes filiis procurare ea, quae necessaria sunt ad victum, habitationem, vestitum statui et conditioni suae congruum.

Hinc peccant parentes 1° qui filiis necessitatem patientibus non succurrunt (*a*), donec ipsi per laborem vel industriam sibi

---

(*a*) Quoad obligationem suppeditandi corporalia subsidia pulchre S. Thomas notat discrimen inter obligationem parentum erga filios, et viceversa filiorum erga parentes. *Pater* (ait) *habet rationem*

subvenire valeant; 2° qui filios domo eiiciunt, dum non possunt adhuc sibi ipsis subvenire, vel qui eos cogunt ad mendicandum aut vilem artem exercendam ipsorum conditioni non convenientem.

Quaer. *An mater filiolos proprio lacte nutrire debeat?*

Resp. Affirm., cum sententia communi, quia hoc ius naturale postulare videtur. Attamen haec obligatio non urget sub gravi, quia non apparet in hoc gravis deordinatio. Ab omni autem culpa excusat necessitas, notabilis utilitas, aut consuetudo apud familias nobiles vigens, etc...; sed tunc sub gravi mater bonam quoad mores et valetudinem nutricem sibi substituere debet. — *S. Lig. n.* 336. — *Collet*, etc., *et alii communiter* contra *alios laxiores vel rigidiores.*

373. — III. *Ratione status.* Tenentur tandem parentes filiis procurare statum, in quo honeste iuxta conditionem suam aliquando vivere possint. — Hinc peccant

1° Qui diligentiam saltem mediocrem non adhibent, ut acquirant bona, ex quibus liberos convenienter sustentent, et futuro statui eorum provideant, iuxta illud Apost. 2. *Cor.* 12. 14.: *Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.*

2° Qui artem statui congruentem, aliudve genus decenter vivendi liberos non docent, nec docendos curant.

3° A *fortiori* qui pigritia, negligentia, potationibus, comessationibus, lusibus, negotiis imprudentibus rem familiarem dissipant.

4° Qui absque causa legitima dotem filiae convenientem pro matrimonio ineundo aut ingressu in religionem obstinate denegant. — *S. Lig. n.* 335.

II. Educatio spiritualis.

374. — Tenentur praecipue parentes filiis procurare educationem spiritualem. Ratio est, quia homo praeter illud esse ma-

---

principii; filius autem habet rationem a principio existentis. Ideo per se patri convenit, ut subveniat filio, et propter hoc non solum ad horam debet ei subvenire, sed ad totam suam vitam: quod est thesaurizare. Sed quod filius aliquid conferat patri, hoc est per accidens ratione alicuius necessitatis instantis, in qua tenetur ei subvenire, non autem thesaurizare quasi in longinquum. Sum. 2. 2. q. 101. art. 2. ad 2.

teriale seu corporale, quod cum caeteris animalibus commune habet, donatur a Deo anima rationali ac nobilissima, ad Divinitatis ipsius imaginem creata; et est creatus, ut in Deum ceu ultimum finem supernaturalem tendat: proinde a parentibus maxime in hunc finem instrui et dirigi debet; ideo enim matrimonium ad dignitatem Sacramenti evectum est, ut nata proles in Christo renascatur, et ad vitam aeternam praeparetur. Hinc Apost. 1. *Tim.* 5. 8.: *Si quis suorum, et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.* — Ad hanc vero educationem requiritur 1° doctrina, 2° correctio, 3° exemplum.

I. *Doctrina.* Tenentur parentes *per se* vel per bonos instructores erudire filios in bonis moribus, in observatione mandatorum Dei, in fide et in omnibus ad salutem necessariis, quia illos erudire debent in via, qua ad Deum perveniant. Hinc *Deut.* 11. 19.: *Docete filios vestros* (verba mea) *ut illa meditentur.* — *Eccli.* 7. 25.: *Filii tibi sunt, erudi illos a pueritia illorum.*

Sedulo igitur parentes curare debent 1° ut filii quamprimum gratia Baptismatis regenerentur; 2° ut a tenerrima pueritia eos praecipua doctrinae christianae capita doceant, et corda eorum ad Deum inclinent; 3° ut a primis annis eos orationibus matutinis et serotinis, Ecclesiae Officiis et Catechismis assuefaciant, necnon a fallacibus mundi illecebris, pompis et voluptatibus avertant; 4° ut eis praeficiant magistros doctrina et praesertim gravitate morum conspicuos; 5° ut invigilent diu noctuque, ne pravis sociis, colloquiis et lectionibus corrumpantur.

375. — II. *Correctio.* Tenentur parentes filios delinquentes corrigere. Hinc. *Prov.* 13. 24.: *Qui parcit virgae, odit filium suum.* — Et 23. 13.: *Noli subtrahere a puero disciplinam; si enim percusseris eum virga, non morietur.* — *Ibid.* 14.: *Tu virga percuties eum, et animam eius de inferno liberabis.* — *Ephes.* 6. 4.: *Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare filios vestros, sed educate illos in disciplina, et correptione Domini.*

Sed correctio, ut utilis sit, debet esse moderata et prudens. Castigatio enim immoderata plus obesse quam prodesse noscitur, siquidem filios reddit morosos, stupidos, pusillamines, et quandoque desperatione affectos; imo, loco amoris parentibus debiti, contemptum, vel etiam exitiale odium parere solet.

III. *Exemplum.* Parentes bonum exemplum filiis debent, quia 1° exempla verbis efficaciora ad sequelam quodammodo trahunt,

praesertim si a Superioribus praebeantur; 2° quia si parentes ipsi noscantur malis moribus imbuti, parum verbis filios ad bonos mores sectandos movebunt. — Unde S. Hieronymus, *epist.* 7. *ad Laetam*, ait: *Mementote, vos parentes virginis, magis eam exemplis doceri posse, quam voce.* — Heu! quot mali et incauti parentes pravis exemplis a teneris annis diabolo mancipant, quos Deo genuerunt! Si Christus Dominus *vae* dixit illi cuicumque *per quem scandalum venit*, quale ingeminandum erit anathema in genitores, qui scandalo quotidiano proprios filios in barathrum gehennale detrudunt!

Resolves:

376. — 1° Graviter peccant parentes qui omnem curam ad temporalia tantum impendentes, spiritualium ita obliviscuntur, ut ne ipsi quidem sciant, quae ad salutem assequendam sunt necessaria, et multo minus liberos suos instruant aut instrui curent.

2° Peccant etiam graviter parentes, qui ut sumptibus parcant, educationem spiritualem suorum liberorum prorsus negligunt. Videant isti quamnam rationem sint Deo reddituri, qui de manibus eorum animas filiorum repetet.

3° Graviter peccant *per se* parentes, qui nimia indulgentia filios corrigere notabiliter negligunt, quando necesse est; sed non minus peccant, qui gravioribus poenis in filios animadvertunt, v. gr., si eos mutilent, vel eis grave vulnus aut percussiones et verberationes adeo graves infligant, ut vita aut sanitas notabile detrimentum capiat.

4° Duplex pariter peccatum perpetrant parentes, cum verba turpia et obscoenos sermones audientibus filiis proferunt, maledicta et imprecationes evomunt, iuramenta et blasphemias eructant. His enim pravis exemplis efficiunt, ut filii haec omnia addiscant, atque eadem imitentur.

5° Graviter peccant, saltem generatim, parentes qui mittunt filios ad scholas haereticas, vel impias, aut eos magistro haeretico vel impio, moribusve perdito committunt, ut scientias humanas discant. Quot autem incauti et crudeles genitores nostris temporibus tam nefando scelere se obstringunt! Ab eis *animam pro anima* requiret in tremendo iudicio iustissimus Iudex. — *V. Casus, n.* 368. *et seq.*

Quaesita:

377. — Quaer. 1° *Quaenam sint obligationes aliorum cognatorum ascendentium et descendentium?*

Resp. Eaedem sunt generatim cum debita proportione, ac parentum respectu filiorum, et vice versa; isti enim omnes, ratione generationis aliorum ab aliis, stricto pietatis vinculo ligantur, praesertim si parentibus deficientibus ascendentes nepotum curam suscipiant. — *Ita omnes.*

Quaer. 2° *Quaenam sint mutuae fratrum et sororum obligationes?*

Resp. 1° Debent se mutuo amore prosequi, non tantum communi affectu, ut caeteri homines, sed peculiari dilectione ob arctum sanguinis vinculum.

Resp. 2° Debent etiam sibi invicem succurrere quoad necessaria vitae, non tantum in extrema, sed etiam in gravi necessitate. — *Ita omnes.* — *Vide S. Lig. n.* 340.

CAPUT III.

DE OBLIGATIONIBUS CONIUGUM.

378. — I. Coniuges tenentur erga se invicem:

1° Ad mutuum amorem. Cum enim sint caro una, debent etiam esse cor unum. — Sic *Ephes.* 5. 25.: *Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus dilexit Ecclesiam.* — *Tit.* 2. 4.: (Uxores) *Viros suos ament.*

2° Ad societatem coniugalem et cohabitationem. Patet ex natura et finibus matrimonii, et ex verbis Christi, *Matth.* 19. 5.: *Dimittet homo patrem et matrem, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una.*

3° Ad alimenta, et ea quae ad honestam conditionis suae sustentationem pertinent, sibi mutuo praestanda: *Iam* (enim) *non sunt duo, sed una caro. Matth.* 19. 6. — *Nemo enim unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit et fovet eam. Ephes.* 5. 29.

4° Ad debitum coniugale sibi invicem reddendum, cum petitur serio, nec est causa legitima negandi: quia ad id se obligarunt. Hinc Apostolus, 1. *Cor.* 7. 4.: *Mulier sui corporis pote-*

statem non habet, sed vir; similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier (nempe in ordine ad generationem).

379. — II. Vir tenetur in particulari:

1° Studiose rem familiarem gerere, et bona tum communia, tum uxoris propria, debita diligentia administrare.

2° Curare, ut uxor munia christianae professionis impleat; ut praecepta legis tum divinae, tum ecclesiasticae exsequatur. Vir enim est caput mulieris et totius rector familiae, ac proinde ad ipsum spectat tum uxoris tum aliorum familiae membrorum recta gubernatio.

3° Corrigere uxorem delinquentem, ubi ad eius emendationem et ad scandalum praecavendum requiritur. Debet autem correctio procedere ex caritate vel amore iustitiae aut zelo procurandi rectam familiae gubernationem, et esse multo levior quam culpa mereatur, quia uxor est socia viri, non serva. Curandum insuper est, ne pax et amor inter eos pereant.

380. — III. Uxor ex parte sua tenetur:

1° Revereri maritum, quia est ipsius Superior, ut constat ex dictis, et ex verbis *Gen.* 3. 16.: *Sub viri potestate eris, et ipse dominabitur tui.*

2° Praestare ipsi obedientiam; quia obedientia debetur Superiori in iis, quae ad ipsius gubernationem pertinent; et Apost. *ad Coloss.* 3. 18. ait: *Mulieres, subditae estote viris, sicut oportet in Domino.*

3° Curam domus gerere in re familiari, et proinde familiae officia obire, ut parare cibos, domum verrere, lintea lavare, vestes discissas resarcire, et alia huiusmodi praestare. Nobilis tamen uxor officia viliora per famulos vel ancillas adimplere potest, modo ipsis invigilet, et curet, ut res domestica bene conservetur.

Resolves:

381. — 1° Maritus graviter peccare potest, si uxorem conviciis prosequatur, v. gr., vocando eam *adulteram, sagam*, etc.; si absque iusta causa eam impediat ab implendis praeceptis divinis vel ecclesiasticis, vel a devotionibus valde utilibus, v. gr., a frequentatione discreta Sacramentorum; si eam modo tyrannico tractet instar vilis mancipii; si cum ea non cohabitet; si familiae gubernationem negligat, etc. *S. Lig. n.* 356.

2° Uxor pariter potest peccare graviter, si maritum soleat irridere, subsannare; si verbis asperis, inobedientia contumaci, vel nimia morositate eum ad iracundiam et blasphemias provocet, etc.

3° Vir ordinarie correctionem uxoris inchoare debet per verba suaviora, et si haec non prosint, ad graviorem correctionem devenire. Quandoque defectus uxoris dissimulare debet ubi sine peccato potest, nec nimius esse in corrigendo, et aliquando correptionem ad tempus differre, ne correctio ex irae aestu videatur procedere, et uxore indisposita ad eam recipiendam, fructu careat.

4° Confessarius non statim credat coniugi contra coniugem conquerenti, praesertim si uxor in maritum invehat; quia mulieres ordinarie sunt ad mentiendum proclives. Quare melius est, re dissimulata, ipsis commendare orationem, patientiam, mansuetudinem, et maiorem sollicitudinem ad obsequia viro praestanda.

5° Taceat uxor, dum maritus est iratus vel ebrius: si monitio profutura videatur, moneat dum maritus est bene affectus; si irato respondendum sit, respondeat suaviter: responsio enim mollis frangit iram, et dura furorem suscitat. Si haec nihil obtineant, per Parochum aut alium prudentem virum curet maritum admoneri.

CAPUT IV.

DE OBLIGATIONIBUS ALIORUM SUPERIORUM ET INFERIORUM.

Obligationes, quae alios Superiores aut inferiores respiciunt, eaedem sunt generatim, servata proportione et modificatione debita, ac obligationes parentum et filiorum. Hinc pauca tantum dicemus: 1° de obligationibus dominorum et famulorum; 2° magistrorum et discipulorum; 3° civium erga temporalem auctoritatem.

De officiis autem Parochorum et aliorum Superiorum ecclesiasticorum in *Tractatu de statibus particularibus*, ubi de statu clericali, agetur.

ARTICULUS I.

DE OBLIGATIONIBUS DOMINORUM ET FAMULORUM.

§. I. *De obligationibus dominorum.*

382. — Domini tenentur famulos suos: 1° benigne tractare; 2° instruere et corripere; 3° iustum pretium eis solvere.

I. *Benigne tractare*, id est decenter et humane eos alloquendo et eis praecipiendo, bonaque et sufficientia alimenta praestando, nimiis operibus eos non gravando, infirmos convenienter curando. Constat de iure naturali, et ex Scriptura sacra, *Eccli.* 33. 31.: *Si est tibi servus fidelis, sit tibi quasi anima tua; quasi fratrem sic eum tracta.* — *Ephes.* 6. 9.: *Et vos, domini, eadem facite illis* (servis), *remittentes minas; scientes quia et illorum et vester Dominus est in coelis, et personarum acceptio non est apud eum.*

II. *Instruere et corripere:* dominus enim est caput famuli, sicut totius familiae: ad caput autem spectat dirigere, ubi opus est. Videtur etiam constare ex verbis Pauli, 1. *Tim.* 5. 8.: *Si quis autem suorum et maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior.* Famuli autem inter domesticos reputantur. — *Elbel, n.* 590., *et alii communiter.*

III. *Iustum pretium solvere:* agitur enim de obligatione iustitiae et aequitatis naturalis; unde defraudatio talis mercedis inter peccata in caelum clamantia recensetur.

Resolves:

Peccare, et quidem etiam graviter, possunt domini:

1° Si tempus non concedant famulis ad addiscenda rudimenta Fidei christianae, vel eos ad catechismum et concionem non mittant; si non caveant, ut tempore debito confiteantur et communicent.

2° Si conducant, vel in domo retineant famulos irreligiosos, impios, blasphemantes, turpia loquentes; si peccantes graviter non moneant et corrigant, aut emendationem promittere nolentes non dimittant, nisi forte eorum opera maxime indigeant, et alios invenire non possint.

3° Si curam non habeant, quantum in ipsis est, ut servi a peccatis abstineant; si ipsis occasionem peccandi permittant; si eos pravo exemplo aut sollicitationibus in peccatum inducant vel alliciant.

4° Si stipendium promissum aut iustum non solvant, aut nimis differant; si famulos aegrotos non curent, eosque statim expellant, vel absque iusta causa ante praefixum tempus dimittant.

§. II. *De obligationibus famulorum.*

383. — Tenentur famuli praestare dominis:

1° *Reverentiam*; sic enim Apost. 1. *Tim.* 6. 1.: *Servi dominos suos omni honore dignos arbitrentur.* Exinde peccare possunt etiam graviter, qui dominos irrident, eos aspernantur, illorum occultos defectus manifestant.

2° *Obsequium et obedientiam* in iis omnibus ad quae se obligarunt vi contractus, et in iis quae spectant ad bonos mores; sic *Ephes.* 6. 5.: *Servi, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore in simplicitate cordi vestri, sicut Christo.* — Et 1. *Petr.* 2. 18.: *Servi, subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis et modestis, sed etiam dyscolis.*

Hinc peccant plus minusve, ratione materiae, qui cum aliquid eis praecipitur, obmurmurant, insolenter respondent, tempus inutiliter terunt, negligunt praeceptum laborem peragere, aut cum damno domini pro se laborant; et uno verbo, ii omnes qui obsequium non praestant, quale ordinarie a talibus exigi et praestari solet.

3° *Fidelitatem;* iuxta verba Pauli *ad Tit.* 2. 9.: *Servos dominis suis subditos esse..., non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes.*

Hinc peccant et saepe graviter contra iustitiam, qui rerum sibi creditarum curam non habent, qui ex culpa sua eas deteriores fieri sinunt, qui victualia pretiosa, aut ipsis non dari solita, surripiunt sive ad manducandum sive ad extraneis dandum aut vendendum.

ARTICULUS II.

DE OBLIGATIONIBUS MAGISTRORUM ET DISCIPULORUM.

384. — I. Magistri et praeceptores debent discipulis

1° Amorem, 2° exemplum, 3° correctionem, 4° doctrinam. Ratio est, tum quia ad instar parentum quodammodo se habent, tum quia instituuntur ad erudiendos discipulos in sana doctrina morum et litterarum.

Debent igitur 1° sese perficere in scientia, quam docent, ad alios debite erudiendos; 2° promovere profectum discipulorum in litteris, quantum in ipsis est; 3° eos avertere quantum possunt ab aliis, qui pravis moribus turpantur, quosque in scholis suis admittere nullo modo debent.

Hinc praeceptores delinquere possunt etiam graviter, cum discipulorum instructionem negligunt, aut eos iniuste vel indiscrete puniunt; sed praesertim si eosdem seducant, ad peccata, v. gr., carnalia impellendo; si non doceant bonos mores; si ex proposito falsa doceant ut vera, vel saluti noxia; si alumnos admittant vel retineant malis moribus imbutos, qui aliis perniciosi sint, etc.

385. — II. Discipuli tenentur exhibere magistris

1° *Amorem* et *reverentiam*, ob superioritatem et curam eorumdem.

2° *Obedientiam*, dum erudiuntur ab eis in bonis moribus et artibus. Ratio patet: hoc enim importat obligatio reciproca discipulorum ad magistros, qui plane frustra obligarentur ad eos erudiendos, vel imbuendos bonis moribus, nisi discipuli pariter obligarentur ad sectanda monita et praecepta magistrorum.

Hinc peccant discipuli, si nedum diligenter studeant, tempus conterant in otio, lusu, aliisve ineptiis contra voluntatem magistrorum suorum; multo autem gravius, si magistris detrahant, eos irrideant, subsannent, maledictis, calumniis, molestiis afficiant, etc.

ARTICULUS III.

DE OBEDIENTIA ET REVERENTIA CIVIUM ERGA TEMPORALEM AUCTORITATEM.

386. — De iure naturali et divino positivo tenemur titulo *pietatis* reverentiam et obedientiam Superioribus nostris civilibus praestare. Vices enim Dei ipsius in ordine temporali erga nos gerunt. Sic enim Apost. *ad Rom.* 13. 1. *et seq.*: *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit,* NON EST ENIM POTESTAS NISI A DEO; *quae autem sunt, a Deo ordinata sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt.... Dei enim minister est* (Potestas), *vindex in iram ei, qui malum agit. — Ideo necessitate subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.*

Quamobrem Catechismus Concilii Tridentini de huiusmodi obligatione et de reverentia erga auctoritatem paternam et ecclesiasticam simul tractat. Etenim *part. III. de IV° mandato,* §. 15. postquam docuit parentes et Superiores ecclesiasticos debito honore colendos esse, subdit: *Idem de Regibus, de Principibus, de Magistratibus, et reliquis, quorum potestati subiicimur, dicendum est.* Sic autem id explicat: *Nam si quem eis cultum tribuimus, is ad Deum refertur; habet enim venerationem hominum excellens dignitatis gradus, quia divinae potestatis est instar: in quo etiam Dei providentiam veneramur, qui publici muneris procurationem iis attribuit, quibusque utitur tanquam potestatis suae ministris.* Constat etiam ex Scriptura sacra, praesertim 1. *Petr.* 2. 13., ubi dicitur: *Subiecti igitur estote omni humanae creaturae propter Deum; sive Regi quasi praecellenti, sive ducibus tanquam ab eo missis...* Et *ibid.* 17... *Regem honorificate. — Vide etiam S. Iustin. Apol.* 1. 17. — *S. Theophili Antioch. ad Autol. lib.* 1., *c.* 11. — *S. Clem. Const. c.* 12. — *Tertull. ad Scap. c.* 2. — *S. Greg. Naz. Or.* 17. — *S. Chrys. Hom.* 6., *ad Ant.* — *S. Iren. adv. Haeres. l.* v. 24. — *S. Aug. in Ps.* 124., *n.* 7., et *de Civit. Dei, l.* v. 10., 11., 14., 15. — Confer etiam *Litteras encyclicas Greg. XVI et Pii IX.*

387. — QUAER. *An liceat aliquando non obedire auctoritati temporali, et an liceat aliquando rebellare?*

Resp. Doctrina S. Scripturae, Patrum, Conciliorum, SS. Pontificum, Catechismi Conc. Trid., S. Ligorii *Hom. apost. tr.* VIII, §. 13., et etiam *Encyclicae Greg. XVI*, 15. *Aug.* 1832, quae totam catholicam traditionem exprimit, sic paucis verbis circa hanc quaestionem resumi potest.

Ad 1.um Sicut evidens est, nunquam obediendum esse auctoritati humanae in iis, quae evidenter contra legem Dei sunt, ita est omnino obediendum Principibus ETIAM DYSCOLIS, et *qui auctoritate sua abutuntur*, in iis quae *per se* licita sunt. Ex hisce fontibus purissimis, Scriptura nempe et traditione, ait *Greg.* XVI in Brevi 9. Iun. 1832, apertissime edocemur obedientiam, quam praestare homines tenentur potestatibus a Deo constitutis, absolutum esse praeceptum, cui nemo contraire potest.

Ad 2.um Nunquam omnino licitum est rebellare. *Nimis perniciosum in hac re,* ait S. Ligorius, *fuit principium Ioannis Gersonis, qui ausus est asserere, quod monarcha potest legitime a tota natione iudicari, si regnum iniuste regat....: principium, inquio, non tantum falsum, sed perniciosissimum.... At quale remedium adest, si regimen Principis esset excessive tyrannicum? Remedium quod suppetit,* ait S. Thomas, *est ad Deum recurrere, ut auxilium praebeat.* — Hom. apost. tract. 8., n. 13.

Sed (ait S. Thom.), *ut hoc beneficium populus a Deo consequi mereatur, debet a peccatis cessare, quia in ultionem peccati, divina permissione, impii accipiunt potestatem.* De Reg. princ. lib. 1., c. 6. — Vide praesertim *Epistolam encycl. Greg. XVI*, 15. *Aug.* 1832 (*a*).

DE V. DECALOGI PRAECEPTO

« Non occides. » *Exod.* 20. 13.

388. Prohibet hoc praeceptum, quatenus *negativum* est, primario quidem homicidium, id est, iniustam hominis occisionem; secundario autem et consequenter omnem iniustam laesionem, vulnerationem aut mutilationem corporis, sive proprii

---

(*a*) Confirmantur haec ex artic. LXIII. *Syllabi praecipuorum nostrae aetatis errorum*, a SS. D. N. Pio P. IX proscriptorum, qui sic legitur : *Legitimis principibus obedientiam detrectare, immo et rebellare licet.*

sive alieni (*a*). Quatenus vero virtualiter est *positivum*, praecipit vitae conservationem.

Ea autem quae de occisione sive licita, sive illicita statuentur, eadem mutilationi vel cuilibet corporis laesioni, servata debita proportione, applicanda erunt.

Agendum: 1° de occisione sui; 2° de occisione proximi; 3° de duello; 4° de bello.

CAPUT I.

DE OCCISIONE SUI, SEU DE SUICIDIO.

Principia:

389. — I. Nemini unquam licet se directe id est ex intentione, et propria (*b*) auctoritate occidere. Constat, 1° ex praecepto divino: *Non occides*. Exod. 20. 13. — *Ego occidam, et ego vivere faciam*. Deut. 32. 39. — *Tu enim es, Domine, qui vitae et mortis habes potestatem*. Sap. 16. 13. — 2° Ex lege naturali. Homo enim dominium directum non habet in corpus suum, nec

---

(*a*) Solent hic tradi quaedam homicidii divisiones, ut aliud sit *casuale*, et aliud *voluntarium*, et hoc quidem vel *directum*, vel *indirectum*. Praesertim vero distinguendum est homicidium *simplex* a *qualificato*, aliam nempe peccati speciem adnexam habente. Huiusmodi est 1.° *sacrilegium* sive ratione personae occisae, sive ratione loci, in quo fit occisio; 2.° *Parricidium*, caedes nimirum aut parentum aut filiorum, aut fratris seu sororis, aut coniugis, aut etiam Principis; 3.° *Latrocinium*, occisio scilicet aut vulneratio ex praedandi voluntate; 4.° *Veneficium magicum*, cum nempe ope daemonis malum corporale aut etiam mors alicui infertur.

Homicidiis qualificatis accenseri solent etiam 1.° homicidium *proditorium*, scilicet sub amicitiae specie patratum, 2.° *assassinium*, tum ex parte conductoris ad occidendum, tum ex parte conducti, 3.° *veneficium simplex*. Hae tamen distinctiones, quas incaute quidam quasi ad diversas species morales transtulerunt, mere deserviunt ad metiendam criminis gravitatem in foro externo; nam quoad forum conscientiae circumstantiam mere aggravantem constituunt.

(*b*) Nempe seclusa *auctoritate divina*. Excusari tamen hoc crimen posse ignorantia inculpata iuxta SS. Patrum sensa innuit Lessius (*De Iust. et Iur*. Lib. 2. Cap. 9. n. 23.).

in vitam suam, sed solum dominium utile et administrationem: siquidem haec non habet a se, sed a Deo accepit (a), et Deo tantum repetenti reddere debet. Ergo suicida laedit Dei supremum dominium destruendo rem non suam. Laedit quoque societatem, cuius est pars, ut ait *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 64., *art.* 5. (b).

II. Nunquam sine divina auctoritate fas est ponere actum externum, de se immediate tendentem ad sui destructionem, nisi actus ille habeat alium effectum bonum et immediatum, qui solus intendatur, et gravissima ratio effectum illum bonum obtinendi urgeat. Ratio est, quia ubi actus physicus etiam de se indifferens non habet alium effectum quam suicidium, iam fit malus, siquidem nulla est ratio qua praeceptum conservandi vitam, et cavendi a mortis periculo cesset. Ergo in quocumque casu prohibetur.

III. Licet concurrere indirecte ad occisionem sui, seu ponere actionem, ex qua praeter intentionem propria mors certo sequa-

---

(a) Cur homo, qui a Deo et vitam et bona extrinseca accepit, horum quidem dominium habeat, non item vitae suae, egregie explicant Molina (*De Iust. et Iur.* Tom. IV. Disp. 1. n. 1.), et Lugo (*De Iust. et Iur.* Disp. 10. n. 9. et 17.).

Addi ratio potest, quod vita praesens essentialiter est conditio hominis Deo servientis, atque adeo eiusdem legibus subditi, ac praeceptis obsequentis; ex qua deinde conditione vel praemium vel poenam in futura vita sortiatur. Atqui 1.° non debet esse in potestate servientis Deo, ut pro suo arbitrio tempus serviendi finiat; ac 2.° multo minus debet esse in eius potestate, ut praeceptis Dei forte sibi molestis subtrahere se impune et pro lubitu possit. Utrumque autem eiusmodi incommodum sequeretur, si liberum homini foret vitae suae terminum ponere, quandocumque ipsi libeat. Ergo.

(b) Vetant Ecclesiae canones, ne suicidae in loco sacro sepeliantur. Quod tamen non intelligendum de iis est, qui ex furore, amentia vel passione gravissimae tristitiae turbata phantasia se occiderunt, vel qui ante mortem vere de hoc doluerunt (S. Alph. Lib. 3. n. 375.). Ratio, quia pia mater Ecclesia hanc poenam infligere non solet, nisi constet, quempiam, dum se occidit, plane sui compotem fuisse. In dubio autem, an suicida pleno polleret iudicio, in favorem eius inclinandum est, licet minori apparatu, v. gr., uno tantum vel altero comitante sacerdote, sepeliri hi consueverint.

Ex iure autem civili communi tum suicidae, tum qui hoc crimen tentant, etiam morte non sequuta, poena infamiae puniuntur.

tur; modo ex ista actione sequatur aeque immediate aliquod bonum quod vitae iacturam compenset. Ratio patet ex dictis in *Tract. de Act. hum.* ubi de *voluntario indirecto, n.* 9.

Quaesita:

390. — Quaer. 1° *An liceat incendere navim aut turrim, ut hostes grave damnum patiantur, sed cum certa vitae propriae iactura?*

Resp. Affirm. saltem *probabilius;* quia expedit damnum publicum vitari, vel commune bonum procurari etiam cum damno privatorum certissimo. — *Lugo, Lessius....* — *S. Lig. n.* 367. (*a*).

Quaer. 2° *An possit virgo se exponere mortis periculo, ad castitatem servandam?*

Resp. Affirm. saltem si mors non sit certo secutura, ob amorem castitatis et periculum peccati quod saepius in tali occasione habetur. — *Ita communiter theologi.* — Imo, *probabilius* adhuc affirmandum est, licet mors certo secutura sit, nec adsit proximum consensus periculum; quia sola corporis integritas etiam magni aestimatur. — *S. Lig. n.* 368; *Hom. apost. n.* 1. — *Layman*, etc.

Quaer. 3° *An virgo teneatur, potius permittere se occidi, quam violari?* (*b*).

(*a*) S. Alphonsus (Lib. 3. n. 367. q. II.) de hac re inducit Doctores quasi dissentientes, et pro opinione negante etiam S. Thomam (2. 2. q. 64. art. 5.) allegat. Sed reipsa nulla est inter Doctores dissensio; qui ideo solum diversam quaestionis solutionem praeferunt, quia diversam statuunt hypothesim seu quaestionem. S. Thomas itaque, et alii cum eo, licere id negant ad privatum vitandum incommodum, seu *ad alias huius vitae miserias* evadendas, v. gr., captivitatem aut etiam mortem sibi ab aliis inferendam. Hoc autem non pugnat cum aliorum communi sententia, quod id liceat, ubi causa boni publici, aut ratio damni publici avertendi intercedat.

(*b*) Adverte, quaestionem fieri, *an teneatur,* non vero, *an liceat;* nam licere mortem potius, quam pudicitiae iacturam pati, consentiunt omnes. Caeterum *Taberna dicit, puellam non peccare, si ob evidens periculum mortis, vel ingentis infamiae, non adhibeat omnia media ad depellendum stupratorem, v. gr., si hunc, cum posset, non*

Resp. Neg. probabiliter, saltem speculative loquendo, modo voluntate positive resistat, et proximum absit consensus periculum. Ratio est, quia haec permissio non est *formalis* ad peccatum alterius cooperatio, sed *materialis* tantum ; iusta autem adest permissionis causa, mortis scilicet periculum excusatur. Haec tamen praxis non videtur consulenda quando alicuius consensus periculum timeri prudenter possit.

QUAER. 4° *An licitum sit reo se sistere coram iudice, etsi certo morte puniri debeat?*

Resp. Affirm. Quia actio ista *per se* est indifferens, imo et honesta ; in casu enim velle mori perinde est, ac velle iustitiae ordinem ; et sicuti ob iustam causam mortem alteri desiderare licet, atque etiam legitimo modo procurare, ita, et sibi. — *Lugo, Lessius.* — *S. Lig. Hom. apost. n.* 2.

Resolves :

391. — 1° Quisque tenetur ad vitam conservandam, cum nemo huius vitae donum abiicere sine peccato possit, et perinde sit vitam non conservare, et eam sibi adimere (*a*).

---

occidat, non inclamet viciniam, sed mere patiatur coitum, tamen secluso omni periculo consensus. Licet vero hanc propositionem editis libris teneant Auctores plures quam quinquaginta..., inter quos sunt S. Antoninus, Silvester, Sotus, Navarrus, Toletus, Lessius, Reginaldus, Gonet, etc.; tamen non expedit eam publice proponere..., quia apta est causare abusus praesertim apud rudes. Ita Croix, Lib. 3. Part. 1. n. 916., ubi Fr. Ant. Zacharia notam non inutilem subiecit.

Huc facit et sententia Cornelii a Lapide ad Danielis Cap. XIII. v. 23., ubi de Susanna agit a senibus ad peccandum provocata: *Potuisset tamen (Susanna) in tanto periculo infamiae et mortis negative se habere, ac permittere eorum in se libidinem, modo interno actu in eam non consensisset, sed eam detestata et exsecrata fuisset; quia maius bonum est fama et vita, quam pudicitia, unde hanc pro illa exponere licet.... Quod vero exclamavit,... actus fuit insignis atque heroicae castitatis: talis enim est magis velle mori, quam pollui.*

(*a*) Licet nihilominus ex communissima DD. sententia tabulam amico cedere in naufragio etiam cum certa vitae iactura: quinimo ex S. Thoma id perfectissimae esset virtutis (Vid. Fagundez In Dec. Lib. 5. Cap. 12. n. 18.). Unde inanis censendus est scrupulus Syl-

2° Nunquam licet ponere cum intentione se occidendi actionem, ex qua mors, licet per accidens tantum, secutura sit; quia nunquam licet velle rem vetitam, et hanc voluntatem ad actum redigere.

3° Non tenetur quis servare vitam remediis extraordinariis, quaeque maximum dolorem afferant; non datur enim obligatio servandae vitae nisi mediis ordinariis, quae nempe nec magna adducunt incommoda, nec sumptus pro varia cuiusque conditione ingentes exposcunt, neque dolores valde acerbos causant, etc. Sic, v. gr., non teneris vitae servandae causa pati amputationem cruris sive brachii, aut incisionem ventris ad extrahendum calculum. — *S. Lig. n.* 372.

4° Non tenetur virgo operationem pati per manus medici, licet eius vita periclitetur, quando ea in re verecundia aequare potest aut etiam superare malum, quod morte pertimescitur. — *S. Lig. ibid. Hom. apost. n.* 2.

5° Nunquam licet macerare corpus ad vitam breviandam, immoderatisque et prorsus indiscretis poenitentiis, etiam secluso tali fine, affligere. Licet tamen ex virtute poenitentiis ordinarie gravibus uti cum certa quadam vitae abbreviatione; quia propter meritum, vel naturae pravae mortificationem, aliqua longioris vitae iactura, ex communi sententia, contemni potest. — *S. Lig. n.* 371; *Hom apost. n.* 2.

6° Non peccant artifices, qui super aedificiorum tecta ascendunt, et variis sese periculis, ubi opus sit, exponunt; nec fabri ferrarii, qui quotidie ignem versando vitam sibi minuunt; ratio est quia ex causa rationabili id agunt. Contra graviter peccant viri audaces, qui ex temeraria sponsione et vana gloria in vana discrimina se iniiciunt, in altum ascendendo, deorsum se demittendo, onera graviora ferendo, etc. etc.

7° Non licet se mutilare, nisi ad conservationem totius corporis sit necessarium, quia homo non est membrorum suorum

---

vii (apud S. Alph. Lib. 3. n. 366.), qui limitat, *nisi propter peritiam natandi absit periculum mortis* (In 2. 2. q. 26. art. 4.).

Verum, uti Fagundez l. c. advertit, potes quidem licite, sed non teneris, *caeteris paribus,* tabulam tunc cedere. *Caeteris paribus,* inquam; nam teneri posses, si alterius vitam servari bonum publicum exigeret; et contra non liceret, si ex tuae vitae iactura grave damnum aliis, v. gr., familiae necessario alendae, immineret.

dominus, sed custos tantum: quidquid enim homo est, totum Dei est; nec aliud dominium in corpus suum, nisi utile seu indirectum habet. Attamen *S. Alph.* non reiicit ut improbabilem opinionem affirmantem, id licere ad vocis conservationem, si aliae adsint conditiones (*a*). *S. Lig. l.* 3. *n.* 374.

8° Non licet se mutilare pro bono spirituali, et ad vitandum quodlibet peccatum. Ut enim ait S. Thomas, *saluti spirituali semper potest aliter subveniri, quam per membri praecisionem, quia peccatum subiacet voluntati. Et ideo in nullo casu licet membrum praescindere propter quodcumque peccatum vitandum* (2. 2. q. 65. art. 1. ad 3.) (*b*).

9° Licet *probabilius* sibi abscindere manum catena ligatam ad fugiendum incendium, aut ad vitandam mortem a bellua vel tyranno inferendam: quia pars bono totius hominis cedere debet. — *Lugo, de Iustitia, disp.* 10. *n.* 22. *Lacroix*, *n.* 786. *Billuart*, contra *alios*. — V. *Casus*, *n.* 376. *et seq.*

(*a*) Conditiones ex S. Alphonso sunt, ut *absit morale periculum vitae, et non fiat pueris invitis.* Huius opinionis *ratio est* (ait S. Alphonsus) *tum quia eunuchi utiles sunt bono communi ad divinas laudes in ecclesiis suavius canendas; tum quia conservatio vocis non parvi quidem momenti in eis dicendum est bonum, cum per illud conditionem notabiliter in melius mutant..., et ideo tantum bonum iusta esse causa videtur, ut cum illo tale corporis nocumentum resarciri licite possit; tanto magis quod hoc in dies in usum deducitur, et ab Ecclesia toleratur, ut ait Elbel.* Benedictus XIV licet inclinaret in opinionem, quam communiorem dixit, *ultroneam evirationem a peccato* excusandam non esse; tamen auctor est Episcopis, ne eiusmodi cantores a choris musicis eliminando molestias et offensiones sine causa sibi parare velint. *De Synod.* Lib. 2. Cap. 7. n, 3.-6.

(*b*) Adde quod eiusmodi mutilatio impotem quidem efficit ad generandum, non tamen eximit a tentationibus carnalibus. *Ecclesiae autem disciplina irregularitatis notam inurit eunucho, qui extra necessitatem salvandae vitae mutilationi suae assensum praebuerit.* Bened. XIV. *De Syn.* Lib. 2. Cap. 7. n. 5.

CAPUT II.

DE OCCISIONE PROXIMI.

Scilicet: 1° de occisione rei; 2° aggressoris; 3° innocentis.

ARTICULUS I.

DE OCCISIONE REI, SEU MALEFACTORIS.

Principia:

392. — I. Licet malefactores publica auctoritate occidere. Ratio est, quia Deus necessario dedit hanc potestatem auctoritati publicae, tanquam medium necessarium ad existentiam et commune bonum civilis societatis defendendum, et procurandum, quod plerumque nonnisi morte scelestorum hominum obtineri potest. Constat etiam ex praxi cuiusvis legislationis, ex sacra Scriptura, et universali omnium consensu.

II. Non licet autem occidere malefactores auctoritate privata, quia nemo alium occidere potest sine potestate; at privati nullam potestatem hac in re a Deo acceperunt: haec enim potestas soli totius civilis societatis Superiori data est, ne omnia caedibus impleantur (*a*).

(*a*) Nullatenus huic doctrinae obstat, quod interdum leges civiles, servatis quibusdam conditionibus, facultatem fecerint occidendi modo alterutrum, modo utrumque adulterum; quas leges innuit Card. De Lugo (*De Iust. et Iur.* Disp. 10. n. 84.). Etenim, ut habet S. Thomas (In 4. Dist. 37. q. 2. art. 1.), *Lex civilis quasi licitum computat, quod in ipso actu eam (vir) interficiat, non quasi praecipiens, sed quasi poenam homicidii non inferens propter maximum incitamentum, quod habet vir in tali facto ad occisionem uxoris. Sed Ecclesia non est adstricta legibus humanis, ut iudicet eum sine reatu poenae aeternae vel poenae ecclesiastico iudicio infligendae ex hoc quod est sine reatu poenae infligendae per iudicium saeculare.*

Quin ipse S. Doctor occurrit difficultati, quae peti poterat ex C. *Si vero* 3. *De Sent. Excomm.*, immunem scilicet esse ab excommunicatione Canonis eum, qui in clericum cum uxore, matre, sorore, vel filia propria turpiter inventum, manus iniecerit violentas.

Resolves:

393. — 1° Nemini licet aliquem potestati suae non subiectum verberare, nisi accedat consensus saltem tacitus illius qui potestatem habet, v. gr., patris in filium, magistri in discipulum; quia verberatio est punitio: haec autem supponit potestatem gubernativam. Excipe, nisi id necessarium sit ad avertendam actualem iniuriam, ut infra dicetur. *Reuter*, *n.* 369.

2° Non licet patri proprios filios, nec domino proprios servos correctionis causa mutilare aut occidere; quia punire per mutilationem et occisionem, quae damnum irreparabile inferunt, requirit sane potestatem perfectam, quam profecto nec pater nec dominus habent. *Billuart.*

3° Frater natu maior non potest fratres minores verberare, nisi id ipsi sit a patre mandatum, aut nisi, mortuo aut absente patre, familiam ipse regat; quia primogenitura ei tale ius non confert. — *Billuart et alii.*

Quaesita:

394. — Quaer. 1° *An milites iussi comprehendere et custodire malefactorem, possint eum aufugientem occidere?*

Resp. Neg., etiamsi iam ad mortem fuerit damnatus: quia vi officii sui satellites reum tantum coercere possunt, seclusa speciali Principis licentia. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 9.

Quaer. 2° *An liceat tyrannum occidere?*

Resp. 1° Certum est non licere occidere tyrannum *regiminis*, seu legitimum Principem tyrannice populum regentem et opprimentem: *obedire enim oportet dominis etiam dyscolis*, 1. Petri, 2. 18. — *Ita communiter cum S. Lig. Hom. apost. n.* 13.

Resp. 2° Nec licet occidere tyrannum *usurpationis*, si iam in regni possessionem venerit. Sententia autem opposita dicenda

---

Respondet enim S. Thomas (ibid. ad 3.): *Ex hoc non probatur, quod (uxoricidium) licitum sit simpliciter, sed quantum ad immunitatem ab aliqua poena: quia etiam excommunicatio quaedam poena est.*

His adde prop. XIX damnatam ab Alex. VII, quae sic legitur: *Non peccat maritus occidendo propria auctoritate uxorem in adulterio deprehensam.*

est improbabilis et falsa; quia iuxta *S. Thomam* usurpator ut legitimus haberi debet, saltem in praxi, si postea subditi illum ut talem agnoscant. Praeterea, bonum publicum requirit, ut obedientia ei praestetur (*a*) ad Reipublicae perturbationes et eversiones praecavendas. — *S. Lig. ibid.*

(*a*) Peccat sane tyrannus usurpatione auctoritatis sive dum leges fert, sive dum ius dicit, aut tributa imponit, etc. Quippe usurpat sibi auctoritatem principis, cum princeps non sit.

Neque solum peccat rempublicam aut provincias invadendo, sed etiam peccant dein assidue, tum ipse tum haeres, oppressas ac sibi subiectas servando; quandoquidem assidue opprimunt et iniuriam inferunt, non secus ac quempiam inique in carcerem compingens non solum peccat ab initio, sed iugiter etiam postea, quamdiu hanc alterius calamitatem continuat.

Accedit et illud, quod tyrannus dum peccat retinendo usurpatam potestatem, aliam simul obligationem habet, prospiciendi scilicet bono communi usurpatae provinciae; atque adeo magis adhuc peccat, si, quando opus est, aut ius non dicat, aut sontes non comprimat, etc. Ratio, quia gravius adhuc civibus nocet, maioremque infert iniuriam; sicut nimirum qui rem retinet alienam, eaque utitur, peccat utendo, et simul peccat non utendo, si usus est rei necessarius, ne pereat aut deterior fiat.

Et plane singularis est ista conditio iniusti usurpatoris publicae auctoritatis, ut hinc quidem reus sit retinendo usurpatam potestatem, inde vero se novo crimine obstringat, si interim societati, quam tenet oppressam, non satis consulat.

Neque tamen necessitas ista consulendi ordini seu bono communi excusat usurpatorem a reatu tum usurpationis, tum usus usurpatae potestatis; haec enim necessitas est consequens ad crimen retinendi usurpatam potestatem, quo impedit, ne ordini societatis per legitimum principem prospici queat.

Licet nihilominus incolis usurpatae provinciae ea praestare, quae necessaria sunt ad servandum ordinem, sine quo societas ipsa servari non posset. Neque solum id licite praestare possunt, sed etiam tenentur. Id enim exigit necessitas ipsam communitatem seu societatem servandi. Et huc spectat, quod DD. communiter habent, servandas esse leges et sententias a tyranno latas, si iustae per se sint et honestae, licet iustae non sint, quatenus ab illegitima potestate feruntur. Ratio est, quia societas stare non potest, nisi aliqua potestate, legibus, iudiciis, regatur. Atqui eiusmodi leges, sententiae, etc. tunc haberi non queunt, nisi quae a tyranno feruntur. Istae ergo servandae sunt.

Resp. 3° Nec licet occidere tyrannum seu iniustum usurpatorem, etiamsi nondum sit in possessione regni, nisi ex auctoritate legitimi Principis, aut ex iusta defensione, aut in actu belli Reipublicae adversus ipsum; nunquam enim licet occidere hominem privata auctoritate. *Ita communiter*, et certo tenendum est. — *S. Lig. ibid.* — *Recole dicta in fine IV praec. n.* 387.

ARTICULUS II.

DE OCCISIONE INIUSTI AGGRESSORIS.

Principia:

395. — I. Licitum est unicuique defendere propriam vitam cum occisione iniusti aggressoris; quisque enim habet ius conservandi vitam iniuste oppugnatam: ergo potest illam defendere per media necessaria, et proinde etiam mutilatione aut occisione aggressoris, si alio pacto sese morti eripere nequeat; ex iure enim naturali licet vim vi repellere. Constat etiam Iure canonico, praesertim *C. Si vero,* 3., *de sent. excomm.* ubi dicitur: *Vim vi repellere omnes leges et omnia iura permittunt.* — *Vide S. Lig. n.* 380.

II. In iusta defensione contra iniquum aggressorem servari debet moderamen *inculpatae tutelae,* seu nihil fieri debet, nisi id quod absolute necessarium est ad se tuendum; quia quod necessitas non excusat, est contra iustitiam.

Quaesita:

396. — Quaer. 1° *An tibi liceat occidere ebrium vel amentem aggressorem?*

Neque vero id ullam infert tyrannidis approbationem. Neque enim subditi leges illas servant, quasi legitimam habeant aut profiteantur usurpatoris potestatem, sed quia lex naturalis ordinem aliquem servari praecipit; et cum ille tantum ordo tunc possibilis sit, hunc lex naturae servandum iubet. Et hunc plane sensum habet, quod aiunt DD., societatem in hunc finem usurpatori conferre potestatem leges ferendi, gubernandi, instituendi iudicia, etc., nequaquam vero quod usurpatori ius aliquod legitimum exinde acquiratur.

Resp. Affirm. probabilius, nisi tibi constet eum in statu peccati mortalis versari. Ratio est, quia quamvis ebrius vel amens non sit aggressor tuus *formaliter* iniustus, est tamen *materialiter* iniustus, et tu ius tuum servas vim vi repellendi. Quod si certo scias, eum in statu peccati lethalis versari (*a*), cum hic in extrema necessitate versetur, caritas exigit, ut salutem eius aeternam vitae tuae temporalis conservationi praeferas. Secus autem, si sui ipsius compos esset; proprium enim malum ipsi foret imputandum.

Quaer. 2° *An liceat defendere proximum innocentem occisione aggressoris?*

Resp. Affirm. in omni casu, quo licet propriam vitam defendere; idque ratione caritatis. *S. Ligor. n.* 389., Raro tamen privatus ad hoc teneri videtur (*b*). *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 390.

397. — Quaer. 3° *An liceat occidere iniustum aggressorem etiam pro defensione membrorum?*

Resp. Affirm. cum communi sententia, contra *paucos*. Ratio est, quia quisque ius habet servandi bonum sibi maxime ad vitam necessarium, etiam cum periculo vitae alterius, modo

---

(*a*) Monet tamen Lugo (De Iust. et Iur. Disp. 10. n. 143.), rarissimum fore casum, quo certo id constet. Insuper prudens aliqua spes affulgere debet, aggressorem, v. gr., dementem, si ei parcatur, salutem consecuturum esse. Denique sin minus fuga liceat sese ab invasore subtrahere (nam ebrii aut amentis aggressionem etiam fugiendo vitare nemini indecorum est), non interdicitur aggressorem percutiendo aut feriendo ita laedere, ut et vita ipsi servetur, et simul ad nocendum impos tunc fiat.

(*b*) Caritatis scilicet praeceptum non obligat cum gravi incommodo; in occisione autem alterius vix unquam evitari potest magnum incommodum ob timorem inimicitiarum, publicae iustitiae, etc. Ita S. Alph.

Caeterum adesse aliquando hanc obligationem, auctor est et S. Ambrosius, e quo S. Thomas (2. 2. q. 60. art. 6. ad 2.) haec verba exscribit: *Qui non repellit iniuriam a socio, cum potest, tam est in vitio, quam ille qui facit.* Huc faciunt et Innocentii IV verba relata in C. *Dilecto* 6. *De Sent. Excom. in VI. Cum liceat cuilibet suo vicino vel proximo pro repellenda ipsius iniuria suum impertiri auxilium: imo si potest et negligit, videatur iniuriantem fovere, et esse particeps eiusdem culpae, etc.*

aliud medium desit, nec mors aggressoris intendatur. — *S. Lig. n.* 380.

Quaer. 4° *An liceat defendere bona fortunae magni momenti cum occisione furis, si aliter retineri non possint?*

Resp. Affirm., saltem *probabilius*. Ratio deducitur ex dictis in quaesito praecedenti; quisque enim ius habet conservandi bona magni pro conditione sua momenti, et adhibendi ad id media absolute necessaria. Aliunde praeceptum caritatis non obligat, ut quis praeferat bona proximi, licet superioris ordinis, nisi quando proximus in extrema necessitate versetur, non autem quando se sponte mortis periculo exponit. — *S. Lig. n.* 382.

398. — Quaer. 5° *An mulieri liceat occidere invasorem pudicitiae?*

Resp. Affirm. probabilius. Ratio est, quia pudicitia est bonum praestantius divitiis: ergo si licet occidere aggressorem iniustum bonorum fortunae, id a *fortiori* licebit ad pudicitiam servandam. — *S. Lig. n.* 386., *et alii communiter* (*a*).

Quaer. 6° *An liceat alium occidere ad conservationem honoris?*

Resp. Neg., saltem *practice* loquendo: quia honor aliis mediis plerumque servari potest, ideoque aggressio honoris cum aggressione vitae aliorumque bonorum non potest comparari. Innumeris praeterea caedibus aliter pateret aditus (*b*).

(*a*) Adde 1.° nec percussionem, nec mutilationem, nec occisionem ad pudicitiam tuendam, inducere irregularitatem aut poenam excommunicationis, etsi invasor sit clericus.

Adde 2.° fas esse occidere invasorem pudicitiae alterius, prout ipsi vim patienti licet. Ita S. Alphonsus (*Lib.* 3. *n.* 391.), qui tamen limitat, nisi foemina consentiat, *vel saltem si positive non resistat.* Quae postrema verba S. Alphonsi intelligenda plane sunt *de foemina, quae non resistit cum possit,* atque adeo negative se habens interpretative consentire censeatur, uti reipsa intelligunt Salmanticenses (*De Praec.* V. *Cap.* 1. *n.* 97.), e quibus haec S. Alphonsus desumpsit. Nam si foemina reipsa vim patitur, et iuxta dicta superius (*not. ad q.* 3. *n.* 390.) ideo solum passive se habet, ut maius malum vitet, haec limitatio locum non habet.

(*b*) Scite S. Alphonsus (*Lib.* 3. *n.* 381 et 391.) distinguit, verbisne tantum, an etiam factis invasio honoris fiat. Nam si de verbis agatur, et, v. gr., viro honorato contumeliose dicatur, *mentiris,* aliter repelli iniuria potest, debet et solet; et percussio aut vulneratio non defensionis sed vindictae rationem haberet.

Idcirco *Alexander VII* merito damnavit sequentem propositionem numero 18^{am}: *Licet interficere falsum accusatorem, falsos testes, et etiam iudicem, a quo imminet iniusta sententia, si alia via non potest innocens damnum vitare* (*a*). Attende insuper ad

---

Si vero factis honor impetatur, aliter iudicandum est de re post factum, aliter ante factum. Laesio enim aggressoris post factum, nisi agatur de correptione cum pueris et aliis huiusmodi adhibenda, ultio esset, non autem defensio; et huc spectat secunda pars propositionis 30. ab Innoc. XI. proscriptae. Si vero res de illo sit, qui factis honorem laedere conatur, tunc valent quae A. in quinta resolutione subiicit. Nemini enim imponi potest obligatio passive se habendi, dum alter in contemptum conetur, v. gr, ei vellicare barbam, aut impingere alapam, aut vestes conspurcare, etc.; sed licebit ei sane, servato moderamine inculpatae tutelae, iniuriam propulsare; et si quidem pervicax aggressor ad praestitutam iniuriam inferendam vim adhibeat, ac repulsus etiam arma arripiat, fas profecto erit alteri vim vi repellere, et armis arma opponere. *Vid. Croix, Lib.* 3. *p*. 1. *n*. 803.

(*a*) Huc facit potius prop. XVII ab Alexandro VII damnata, quae sic habet: *Est licitum Religioso et Clerico calumniatorem, gravia crimina de se vel de sua Religione spargere minitantem, occidere, quando alius modus defendendi non suppetit; uti suppetere non videtur, si calumniator sit paratus vel ipsi religioso vel eius religioni publice et coram gravissimis viris praedicta impingere, nisi occidatur.* Nam prop. XVIII non solum de honoris iactura, sed de aliis damnis tractat.

Ideo autem quidam produxisse in medium videntur Religiosos et clericos, quia in his magis elucebat iactura, quae a calumnia timeri potest. Et hinc quidem alii ansam desumpserant affirmandi, id quidem religiosis ac clericis esse interdictum, non vero laicis (*Vid. Croix, Lib.* 3. *p*. 1. *n*. 800.); cui evasioni aditus praeclusus deinde fuit per prop. XXX. ab Innoc. XI damnatam.

Caeterum haud obscura est damnationis ratio, periculum nempe abusuum, ex hac doctrina imminens; quod cum ipsi doctrinae intrinsecum sit, satis id est, ut illa reprobanda censeatur. Ut enim de simili casu observat Lugo (*De Iust. et Iur. Disp.* 10. *n*. 189.), *Si haec inconvenientia per se ex illa sententia consequuntur, certe nec speculative erit probabilis; ad probabilitatem enim etiam speculativam rei moralis, oportet, quod materia sit talis, ut in circumstantiis humanis non afferat inconvenientia, quae eam reddant illicitam; si autem ex se talia inconvenientia affert, eo ipso est intrinsece illicita*

propositionem 30am ab *Innoc. XI* damnatam: *Fas est viro honorato occidere invasorem, qui nititur calumniam inferre, si aliter haec calumnia vitari nequit: idem quoque dicendum, si quis impingat alapam vel fuste percutiat et post impactam alapam vel fustis ictum fugiat.* Vide *S. Lig. n.* 381.

Resolves:

399. — 1° Non licet occidere furem auferentem rem minoris momenti, etiam cum resistentia domini; quia, licet talis ablatio fiat cum speciali eius iniuria ob violentiam, non tamen gravis iniuria iuxta hominum aestimationem illi infertur. *S. Lig. n.* 383. (*a*). Attamen dominus non tenetur rem dimittere, et ser-

---

etiam speculative loquendo. Atqui ita se res habet in praesenti materia. Nam 1.° nunquam evidens erit, gravem infamiam declinari aliter non posse, nisi per occisionem calumniatoris, aut iudicis etc. (*Vid. Vira ad Prop.* XVII *Alex.* VII, *n.* 4.). 2.° Cum facile homines ex passione hallucinentur, ex meris suspicionibus caedes sine causa multiplicarentur. Eiusmodi itaque adversus calumnias remedium, cui tam gravia incommoda necessario connexa sunt, ipso naturae iure interdici debuit.

(*a*) Ut clarius et exactius haec quaestio solvatur, triplex casus est distinguendus:

Primus est, quando non tam rei valor attenditur, quam iniuria domino rei illata, propterea quod ipso praesente, et nequicquam prohibente, clamante, minitante, remque retinente, fur eam abstrahat. Et huc spectat sententia S. Alphonsi (*Lib.* 3. *n.* 383.), quod ratione talis *contemptus ac dehonorationis* non liceat furem occidere.

Secundus est, quando spectatur potius damnum, quod re ablata dominus patitur. Et tunc valet alia eiusdem S. Alphonsi doctrina (l. c.): *Certum est ad furem occidendum duo requiri: primo quod res nequeat alia via recuperari; secundo quod res sit magni momenti.* Ubi sapienter monet cum aliis DD., gravitatem damni *relative* esse intelligendam, et generatim *sufficere iacturam illam, quae notabile damnum domino afferret iuxta qualitatem personae;* quamquam nec diffitendum sit, sicut in quantitate furti, ita et in re praesenti admitti oportere aliquam damni gravitatem *absolutam,* quae nempe respectu omnium censeri et dici *magni momenti* possit, ac debeat. Hanc tamen constringendam non esse valore *unius aurei* seu scu-

vato moderamine inculpatae tutelae, potest se defendere, si alter ad eam auferendam vim personae inferat.

2° Non licet generatim eum occidere, qui mere aggressionem minitetur; quia magnum et frequens in hoc esse potest hallucinationis periculum. Secus vero, si certo constet de prava aggressoris voluntate, nec periculo alia ratione occurri possit.

3° Non licet occidere aggressorem post factum, quia esset vindicta, non defensio. Excipitur casus (*a*), in quo aggressio *effective*, ut aiunt, in fuga aggressoris rem furtivam auferentis perduraret. — *Ita communiter.*

---

tati, patet ex hac Prop. 31. ab Innoc. XI damnata: *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei:* licet et unius aurei valor aliquando in pauperculo *magni momenti* haberi possit.

Tertius demum casus est, quando neque honoris, ut in primo casu, neque gravitatis damni, ut in secundo, causa agitur, sed consideratur vis illata domino rem suam custodienti. Et tunc redit quaestio sup. ad Q. 6. mota de eo, *qui factis alterius honorem laedere conatur.* Quando enim fur vim inferat, ut ingrediatur, v. gr., domum seu gallinarium, aut horologium seu baculum e manibus tibi eripiat, non teneris sane passive te habere, et rem ipsi permittere, sed licite potes iniusto aggressori resistere, ac vim vi repellere; quamquam moderamen inculpatae tutelae exigat, ut non maiorem vim adhibeas, quam quae ad vim repellendam sufficiat. Ratio est (ut ait Molina Tom. 4. Tr. 3. Disp. 16. n. 4.) quia *quando quis ita defendit sua, regulariter defendit simul suam propriam personam, quam periculo pro suarum rerum defensione exponit.* Aliam rationem affert Laymann (*Lib.* 3. *Tr.* 3. *Part.* 3. *Cap.* 3. *n.* 4.) *publici nimirum boni.* Nam alioqui scelerum impunitas improbos ad nocendum audentiores redderet.

(*a*) In hoc casu non honoris aut personae, sed damni tantum causa agitur. In qua hypothesi Molina (*Tom.* 4. *Tr.* 3. *Disp.* 16. n. 6.) negat, licite furem occidi, *quando res non esset magni valoris, ut si esset solum trium, quatuor, aut quinque ducatorum:* quae quidem de quantitate damni *absoluta,* non autem de *relativa,* ut advertimus not. praec., accipienda sunt. Et ex his patet, per meram calumniam quosdam Molinae tribuisse doctrinam in prop. 31. ab Innoc. XI proscripta contentam. Unius enim aurei valorem in re praesenti non produxit Molina ceu *absolutam* damni mensuram, sed quaestionem agitans (*Vid. l. c.* n. 7.) in tertio casu praec. notae a nobis propositam, cum scilicet non tam de rerum, quam de personae defensione contra iniustum aggressorem agitur.

4° Non licet puellae occidere aggressorem honoris sui post oppressionem; potest tamen illum percutere et male acerbissimeque tractare, praesertim quia, nisi tali modo constantiam suam et displicentiam ostendat, non facile discedet homo nequam, aut facile ad sollicitationem redire poterit. — *S. Lig. n.* 386.

5° Non licet, saltem *practice* loquendo, viro etiam honorato aggressorem volentem alapam impingere occisione praeoccupare; semper enim fuga aut alia via proprio honori consulere potest. Licet tamen, etiam districto gladio aggredientem arcere, et se promptum ad propriam defensionem ostendere. — *S. Lig. n.* 381. — *V. Casus, n.* 390. *et seq.*

ARTICULUS III.

DE OCCISIONE INNOCENTIS.

§. I. *De occisione innocentis in genere.*

Principia:

400. — I. Nunquam licet *directe* innocentem occidere, sive auctoritate privata, sive publica, etiam ad bonum publicum procurandum; est enim actio intrinsece mala et divina lege expresse prohibita. *Exod.* 23. 7.: *Insontem et iustum non occides.* — *S. Lig. n.* 393.

II. Licet ob gravem causam ponere actionem in se bonam, ex qua praeter intentionem sequitur mors innocentis, iuxta principium *D. Thomae* supra expositum.

III. Non est homicidii reus qui etiam sine causa, sed adhibita diligentia ponit actionem, quae mortem *per se* non infert, ex qua tamen *per accidens* homicidium sequitur; quia homicidium illud est omnino fortuitum et involuntarium. Secus vero, si ponat actionem, quae mortem *per se* inferat, seu valde periculosa sit, ex qua mors saepe sequatur, etiam adhibita quacumque diligentia ad damnum praecavendum. *S. Lig. n.* 398.

Resolves:

401. — 1° Non licet occidere lethaliter vulneratos, nec alios quoscumque moribundos, ne diutius patiantur; nec rabidos, ne

aliis noceant, dummodo aliter a nocendo cohiberi possint. Ratio est, quia ex noto effato ad obtinendum bonum non sunt facienda mala.

2° Non licet occidere innocentem ad satisfaciendum tyranno mortem eius postulanti, etiam sub poena urbis subvertendae; etiamsi morti suae ille consentiret; ratio, quia dominium in propriam vitam non habet. Probabilius tamen posset cogi, ut seipsum tyranno pro bono publico traderet, et probabiliter, si nollet, etiam tradi. — *S. Lig. n.* 393. *cum aliis.*

3° Licet in bello tormenta adversus hostium stationes dirigere, quamvis inde etiam aliqui innocentes mortem passuri sint; quia eorum mors praeter intentionem sequitur. — *S. Lig. ibid.*

4° Non licet legatos aut obsides occidere, etiamsi hostes qui illos miserunt, fidem datam non servaverint, et obsides vel legatos ad eos missos iniuste interfecerint; quia sunt innocentes. — *Busemb., et alii communiter* cum *S. Lig. ibid.*

5° Peccant graviter medici, obstetrices et custodes infantium et infirmorum, si ex gravi negligentia eorum mortem non impediant, aut causent, vel accelerent. Item si ex ignorantia graviter culpabili aegrotis noxia praebeant.

§. II. *De procuratione abortus* (*a*).

Abortus est praematura eiectio foetus ex utero matris.

(*a*) Ut apte de hoc argumento quaestiones instituantur ac solvantur, principia quidem veterum Theologorum retineri debent; ast illorum applicatio a theoriis quoque pendeat oportet, quas accuratius medicae artis studium lapsu temporis invexit.

Ac 1.° quidem quod attinet ad causas abortus, iis praetermissis, quae veteres de pharmacis prolem in utero perimentibus disputabant (nam nulla eiusmodi pharmaca scientia medica modo admittit), ad haec capita revocari illae possunt. 1. Uteri seu potius membranae, qua foetus clauditur, scissio seu disruptio ope instrumenti; qua fit, ut subtracto humore, in quo foetus natat, ibi vivere hic diu nequeat, sed necessario eiiciatur, licet in lucem prodire etiam vivus possit. — 2. Vis extrinsecus illata per percussiones aut compressiones, quae vel natum infantem allideret, ac vita privaret. — 3. Succussiones violentae, quae causam habere possunt tum extrinsecam tum etiam intrinsecam, v. gr., contractiones nervorum (convulsioni). — 4. demum fibrarum relaxatio, qua fit ut foetus suo

Principia:

402. — I. Nunquam licet *directe* procurare abortum, etiamsi foetus supponeretur adhuc inanimatus, sub quocumque praetex-

---

pondere pressus praemature nascatur; quae quidem relaxatio seu partus acceleratio tum naturales causas habere potest, tum arte obtineri, v. gr., balneis, medicatis potionibus etc.

2° Plurimum autem proderit distinguere tum causas, quae directe ac positive foetum laedunt, cuiusmodi, v. gr., foret violenta percussio, aut etiam vulnus ope instrumenti ipsi foetui adhuc latenti in utero inflictum, tum causas, quae mere efficiunt, ut a conservanda prolis vita cessetur, cuiusmodi est partus acceleratio ante septimum gestationis mensem, sive haec contingat per meram relaxationem, sive per membranae foetum continentis scissionem.

3° Iam inde ab aetate sua scribebat S. Alphonsus (Lib. 6. n. 124.): *Cum hodie vigeat opinio, non sine plausu a peritis recepta, quod foetus ab initio conceptionis, vel saltem post aliquos dies, anima informetur,* etc.; quos quidem *aliquos dies* in editione anni 1748 dicit *tres vel quatuor.* Quae quidem sententia, quatenus nullum foetum inanimatum admittit, cum communius modo, praesertim post accuratiores a physiologis institutas observationes, recepta sit, ac defendatur uti magis consentanea non solum philosophicis, sed etiam theologicis principiis; consequitur vix causam subesse, cur de hypothesi foetus inanimati nunc quaestio specialis fiat.

4° Cum ars chirurgica modo instrumentum repererit, quo membranae foetum involventes ita scinduntur, ut aqua ope siphunculi iniecta foetum immediate tangere certo possit, atque adeo cum iuxta ea, quae S. Alphonsus (Lib. 6. n. 107.) post Benedictum XIV disserit, de validitate baptismi infantibus utero clausis sic collati prorsus certi esse possimus; proinde fere cessant difficultates et quaestiones a veteribus DD. motae circa pericula, quae mater subire teneatur, ut aeternae prolis saluti prospiciatur.

5° Cum nihil dubii adesse possit quoad eas causas, quae foetum positive laedunt, idcirco potior controversiae cardo in eo residebit, num et quando liceat partum accelerare et quidem per illud gestationis tempus, quo utcumque viva in lucem proles prodeat, cito tamen succumbere morti debeat.

6° Haec autem partus acceleratio, prouti de abortu doctores loqui solent, considerari potest aut *directe* aut *indirecte* causata. *Indirecte* causata dicetur, quando ad morbum matris curandum ea remedia adhibenda sint, e quibus praeter intentionem ea fibrarum

tu mortis vitandae, etc. Ratio est, quia, si animatus sit foetus, est homicidium proprie dictum; si vero non sit animatus, est homicidium anticipatum. Foetus enim, etiam non animatus, ordinatur ad hominem formandum; ergo illius eiectio est homicidium anticipatum. *S. Lig. n.* 394. — *Lacroix, n.* 823.

---

relaxatio sequatur, propter quam partus praemature sequatur. *Directe* vero, quando media usurpentur, quae per se non ad medendum matris morbo, sed mere ad ipsam per acceleratum partum foetu exonerandam diriguntur. Quod quidem duplici de causa contingere posset, nempe vel ob solam temporalem matris vitam servandam, vel ob spiritualem prolis salutem per baptismum curandam, aut etiam ob utrumque hunc simul finem.

Insuper etiam quando remedium per se non tendat ad morbum matris curandum, sed solum ad partum maturius obtinendum, abortus nihilominus alio sensu spectari potest causatus vel *directe* vel *indirecte,* spectata scilicet non materiali ratione accelerandi partum, sed voluntate seu intentione operantis. Quod enim DD. cum S. Thoma communiter habent, iniusti aggressoris mortem in iusta defensione tantum *indirecte* sequi, propterea quod directa occisoris intentio solum in propriam feratur defensionem, alter vero effectus, mors nempe aggressoris sit praeter intentionem et per accidens; id ipsum locum habere potest in partus acceleratione, quando scilicet voluntas non in temporale prolis damnum, quod per accidens sequitur et praeter intentionem, sed in alium finem directe tendit.

7° Denique ad faciliorem solutionem propositae quaestionis plurimum proderit illud advertere, quod superius innuimus, controversiam de partus acceleratione (sive hoc per fibrarum relaxationem fiat, sive per membranarum foetum continentium scissionem) non eo spectare, an liceat prolem vita privare, sed potius quousque mater teneatur ad vitam proli custodiendam ac conservandam. Qua in re utique ratio habenda est non solum generalis obligationis, quam ab omnibus caritas exigit circa aliorum vitam tuendam; neque solum specialis obligationis parentum erga filios, sed etiam officii singularis, quod matrem obligat, utpote cui potissimum natura hanc curam commisit. Superest nihilominus inquirendum, quousque haec se obligatio porrigat, non secus ac inquiri potest, quousque urgeri queat obligatio matris, ne infantem, quem ulnis gerit, e manibus dimittat in undas, aut in barathrum aliquod prolapsurum, quod quidem in idem recidit, ac si quaeratur, an et quaenam adesse queat iusta causa, propter quam mater licite a vita prolis custodienda cesset.

II. Licet aliquando *indirecte* abortum procurare seu melius permittere, subministrando videlicet matri, morbo gravi laboranti, remedia foetui nociva, si conditiones sequentes concurrant, scilicet: 1° ut agatur de morbo lethali; 2° ut remedia, foetui nociva, sint *per se* ad morbum curandum directa; 3° ut nulla

---

Ad hanc porro generatim solvendam quaestionem ea faciunt, quae ceu quoddam principium statuit Cardin. De Lugo (*De Iust. et Iur. Disp.* 10. *n.* 133.), ubi scribit: *Mater non tenetur cum tanto vitae suae periculo et detrimento procurare et conservare foetum: sicut nec natum iam filium tenetur cum vitae discrimine alere et retinere, neque etiam ad eum lactandum conservare lac in uberibus, quando ad propriam vitam tuendam necessarium ei esset ubera arefacere.* Et plane huc etiam illud spectat, quod subdit ibidem Lugo, diligenter distinguens meram cessationem custodiendi vitam a damno positive illato proli, licet non admittatur modo hypothesis illa veneni prolem inficientis. *Placet tamen* (inquit) *moderatio, quam huic doctrinae addidit postea Vasquez..., dicens hoc intelligi de sanguinis emissione, balneo et eiusmodi remediis, quae non tendunt ad occisionem foetus nisi negative, per subtractionem humoris necessarii ad eius sustentationem, non vero de remediis, quae positive concurrerent ad mortem foetus, qualis esset potio, quae per alterationem positivam occideret foetum: hoc enim esset dare positive venenum innocenti, ut te a morte liberes, quod numquam licet.*

8° Hisce praeiactis, haud aegre variae pro variis hypothesibus solventur quaestiones.

Ac I. Ubi certa sit mors alterutrius, aut matris scilicet, aut prolis, certa autem alterius vita, et quaestio sit de morte dumtaxat temporali, quia, v. gr., baptismus proli nondum natae iuxta praedicta potuit conferri; non tenetur mater mori, ut vitam filio temporalem conservet. Vid. Lugo l. c.

Sed hic casus perrarus omnino est; quandoquidem (ut dicit S. Alphonsus, lib. 3. n. 394.) *moraliter impossibile est, ut pene miraculum sit, quod pereunte matre proles supervivat.... Idque mihi confirmarunt plures artis medicae periti, quos consului.*

Et hoc quidem valet, etiamsi agatur de caesarea operatione; quae praeterea cum peritissimos requirat medicos, et matrem robustam, raro id locum habet, praesertim cum hoc remedium requiri tunc soleat, quando incassum alia remedia adhibita sunt, atque adeo quando et mater et proles e longa lucta prostratas habeant vires.

II. Imo S. Alphonsus (Lib. 6. n. 106.) prae oculis habens illud S. Thomae (3. q. 68. art. 11. ad 3.): *Non sunt facienda mala, ut eveniant bona; et ideo homo non debet occidere matrem, ut baptizet*

sit spes foetui illi per Baptismum vitam aeternam procurandi. Huiusmodi autem spes in duplici casu abesse potest: nempe ubi moraliter certo constat quod foetus nondum sit animatus, ut in prioribus conceptionis diebus; vel quod sit, moriente matre, simul vel ante moriturus. — *S. Lig. ibid.* — *Lacroix, n.* 826. *et seq.* — *Billuart.*

---

puerum; concludit, matrem, quando mortis periculum sit *proximum aut probabile,* non teneri ad discrimen illud subeundum, ut proles baptizetur, nec chirurgum posse ipsam in hoc discrimen inducere.

III. Si mater morbo correpta, gravi mortis periculo laboret, nisi foetus partum accelerando expellatur; probabilis autem spes sit, ope medicinae effici posse, ut foetus vivus in lucem prodeat, atque adeo sin minus temporalem, saltem aeternam vitam adepturus sit; tunc eiusmodi expulsio non modo licita videtur, sed praecepta. Ratio, quia matris periculum ac mors nihil prodesset vitae temporali prolis, et insuper in gravissimum salutis aeternae discrimen eandem coniiceret. Atqui cavere a periculo, quando temporali vitae prolis hoc nihil prodest, et probabilissime obest aeternae, non modo licet, sed sub praeceptum cadit tum propter obligationem, quam mater habet servandae propriae vitae, tum propter debitum prospiciendi prolis bono spirituali. Ergo.

Nec obesse debet, quod forte mors prolis paululum acceleretur. Nam primo quidem ex praedictis cum Lugo non tenetur mater cum tanto discrimine vitam prolis ulterius conservare. Deinde vero *in eo casu* (ut inquit S. Alphonsus, Lib. 6. n. 106. in fin.) *negligi potest parva illa vitae iactura, ut infans vitam aeternam consequatur.*

IV. Quando, aegrotante matre, periculum abortus aeque instat, tum si illa remedium ad morbum curandum sumat, tum si non sumat, eo quod vis ipsa morbi (ut subinde contingit) abortum causat; licite medicinam sumi: neque enim prodesset proli abstinentia a remediis, atque adeo mater vitae suae consulit sine maiori prolis detrimento. Atqui si absque maiori prolis detrimento mater potest vitae suae consulere, non solum licite potest, sed propter obligationem, quam quisque habet vitam suam conservandi per ordinaria remedia, medicinis uti prorsus tenetur.

V. Si ex vi morbi probabile immineat periculum abortus, simul vero periculum instet, ne, si abortus reipsa ex morbo sequatur, proles in utero moriatur; contra vero probabilis spes affulgeat, quod accelerato per medicinas partu proles in lucem viva prodeat, et sic aeternae eiusdem saluti prospici possit; incerta vitae temporalis spes non videtur praeferenda probabiliori spei salutis aeternae

III. — Licet medicis porrigere mulieri gravidae aegrotanti pleraque remedia pro variis morbis consueta, etsi quandoque abortus sequi possit. Ratio est, quia experientia constat abortum remediis ordinariis saltem plerisque, rarissime sequi. — *Ita communiter.*

Resolves:

403. — 1° Non licet puellae gravidae pharmacum sumere ad foetum expellendum, ne famam amittat, aut ne a patre furioso occidatur, quia directe procuraretur abortus. Constat etiam ex propositione 34ª ab *Innoc. XI* damnata.

2° Non licet medicis vel obstetricibus, cum mulier gravida est, foetum occidere ad matrem a morte liberandam. *S. Lig. n.* 394.

3° Non licet matri gravidae, etiam in certo mortis periculo, sumere, aut etiam ei praebere medicinam ex intentione directe ordinata ad eiectionem foetus. Si tamen mors certo aut fere certo futura sit, si medicina non adhibeatur, et e contrario certo aut probabiliter salvanda sit mater si adhibeatur, non videtur id illicitum, praesertim cum vel ex partus acceleratione vel alio modo aeternae prolis saluti alias periclitaturae prospici per Baptismum possit.

4° Licet medico praebere remedium de se ordinatum ad morbum matris curandum, si certo constet, non dato remedio, et

---

atque adeo accelerare partum liceret. Quod quidem dicendum est valere, etiamsi morbus nullum vitae matris periculum inferat, sed solum de meliori prolis bono agatur.

VI. Quando habita ratione status tum physici tum moralis matris (quae scilicet non ita incisionem exhorreat, ut proli vel solus hic horror graviter nocere queat), et simul spectatis tum statu prolis tum medici peritia, prudenter existimari queat, per caesaream operationem in grave periculum matrem inductum non iri, prolis vero consuli posse non modo temporali sed etiam aeternae vitae ; dicendum est, teneri matrem ad incisionem patiendam, licet saluti aeternae prolis prospici aliter posset. Requiritur tamen, ut longe probabilior sit spes salutis prolis simul et matris ; nam secus pro incerta spe vitae temporalis filii (aeterna enim curari aliter potest, ut diximus) non tenetur mater probabile periculum vitae suae subire. (S. Alph. Lib. 6. n. 106.).

matrem alioquin morituram et foetum sine Baptismo exstinctum iri; quia sic, tum mater, tum foetus, quo meliori modo possunt, iuvantur; sed rarissime de utroque constabit. Si vero aequale sit periculum abortus, sive remedium sumatur, sive non, illud adhibere licitum est; quia, sine maiori periculo foetus, vitae matris consulitur. — *S. Lig. n.* 394.

5° Homicidae sunt qui percutiunt mulierem praegnantem, vel terrefaciunt, ita ut abortus sequatur. Item mulieres gravidae, quae cum gravi imprudentia variis modis abortus causam proximam ponunt, v. gr., nimiis laboribus operam dando, onera maiora asportando, pedes in aqua frigida lavando, etc....

6° *A fortiori*, homicidii reae sunt puellae ex fornicatione gravidae, quae repetitos conatus adhibent ad abortum attentandum, potionibus, saltibus, oneribus, ventris valida percussione et compressione, etc.... Quando huiusmodi feminae confitentur, sedulo sed non abrupte, interrogandae sunt de abortu desiderato vel attentato.

De poenis in procurantes abortum dicetur in Tract. de Censuris. — V. *Casus. n.* 399. *et seq.*

CAPUT III.

DE DUELLO.

Duellum in genere est pugna duorum vel paucorum inter se. In sensu strictiori est periculosa duorum pugna ex condicto praecedenti, de loco, tempore et armis.

Duellum est: 1° *publicum* vel *privatum*, prout fit auctoritate publica vel non; 2° *solemne* vel *simplex*, prout fit coram testibus, vel iis omissis.

Principia:

404. — I. Duellum auctoritate publica susceptum est licitum, si fiat ad bonum commune: v. gr., ut bellum conficiatur (*a*);

(*a*) Alium finem indicat Sanchez (In *Dec. Lib.* 2. *c.* 39. *n.* 13. 14.), nempe ad servandam penes hostes existimationem, et ne exercitus animo concidat. Huiusmodi duella Bonacina (De Cens. in spec. Disp. 2. q. 3. p. 48. n. 4.) appellat *partem belli*.

secus, si aliis de causis imperetur aut permittatur (*a*). Ratio utriusque patens est.

II. Duellum auctoritate privata susceptum, in nullo unquam casu licitum esse potest. Ratio est, quia repugnat: 1° *iuri naturali*, cum Deus nulli hominum dominium dederit in suam aut alterius vitam, nec in membra extra casum defensionis contra actualem aggressorem; 2° *iuri canonico*, ut constat ex *Trident. sess.* 25., *cap.* 19., ubi duellum dicitur: *Detestabilis usus, fabricante diabolo, introductus.* — *S. Lig. n.* 399., 400.

Resolves:

405. — 1° Non licet acceptare duellum, etiam ad avertendam ignominiam; quia repugnat rationi istud medium crudele adhibere cum evidenti suae aut proximi vitae periculo, imo et salutis aeternae ob finem non necessarium vel etiam inutilem. Vera aestimatio, laus et decus non sunt posita in vana opinione huius mundi, cuius sapientia apud Deum stultitia est. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 27.

2° Non licet acceptare duellum viro militari, etiamsi non acceptans cedere debeat officio ad sustentationem suam et suorum necessario. Ratio sequitur ex dictis: occisio enim alterius privata auctoritate nunquam licita est, nisi contra actualem aggressorem cum *moderamine inculpatae tutelae;* provocans autem ad duellum non est actualis aggressor.

3° Non licet duellum suscipere ea lege, ut uno vulnerato aut certo numero ictuum completo pugna cesset: 1° quia etiam in hoc est maximum vulneris lethalis periculum; 2° quia Clemens VIII prohibuit etiam duella non fatalia; 3° quia istud duelli genus scandalum creat et duellis fatalibus occasionem praebet.

4° Non licet duellum suscipere, etiam auctoritate publica, ad noscendam veritatem, ad probandam innocentiam aut ad finiendam litem privatam; quia non est medium ad hos fines ordinatum. Nec cogi possunt rei ad duellandum, spe etiam vitae victori futuro data. — *S. Lig. Hom. apost. ibid.* (*b*).

(*a*) Ita, v. gr., si fiat spectaculi et voluptatis causa, vel ad robur militum vane ostentandum. (*Sanchez, l. c. n.* 12.).

(*b*) S. Alphonsus citato loco loquitur tantum de prima huius resolutionis parte. Quoad postremam vero (*Theol. moral. Lib.* 3.

5° Licet autem pugnare in duello ad meram defensionem, etiam arma acceptando ab adversario, si mors ab ipso intentetur, aut amissio bonorum secutura sit, nisi pugna acceptetur, nec adsit alia ratio hoc periculum evadendi; sed non licet se conferre ad alium locum (*a*), aut indicere ad defensionem aliud tempus determinatum; quia tunc duellum proprie dictum haberetur.

6° Non ineunt duellum proprie dictum, et proinde non incurrunt poenas a Concil. Trid. in duellantes inflictas, qui ob iniuriam subita ira excandescentes et ad pugnam se provocantes statim congrediuntur; quia est vera rixa, non vero duellum, quod ex *condicto loco et tempore* fieri debet. — *V. Casus*, *n.* 403. *et seq.*

NOTA. Duellantes incurrunt excommunicationem Papae reservatam, ut dicetur in *Tract. de Censuris, c.* 2., *art.* 1., *n.* 975 *et* 1012. Itaque nec incurruntur poenae ob congressum improvisum, quamvis pugnantes ex eodem rixae impetu ad locum aliquem idoneum ex aequo perrexerint. — *S. C. C.* 5. *oct.* 1744. — *Scav.* — *S. Lig. n.* 401.

---

n. 400.) oppositam sententiam sine ulla nota refert; Laymann autem (Lib. 3. Tr. 3. p. 3. C. 5. n. 2.) aliis DD. allegatis quoad iudicem haec habet: *Licet secundum se et speculative rem aestimando, non videatur id alienum a iure naturali, quod id aliud non sit, quam utrumque reum in alterutrum iustitiae ministrum decernere, ut iustam mortis sententiam exequatur; ei autem qui praevenerit, vita condonetur; attamen ob adiunctas circumstantias non vacat periculo scandali; quare neque expediens neque licitum est.* Quoad reos vero subdit: *Postquam princeps eiusmodi facultatem duello decertandi reis concessit, licitum videtur id acceptare, non ex odio, sed tum publicae iustitiae zelo, tum propriae vitae salvandae causa.*

(*a*) Si tamen mors tibi intentetur, nisi continenter in alium locum pergas, ubi te defendere possis, haec circumstantia non videtur resolutionis praecedentis rationem immutare.

S. Alphonsus (Lib. 3. n. 400.) postquam retulit plurium DD. sententiam circa casum *amissionis bonorum,* subdit, eam opinionem non esse amplius probabilem ob primam et quartam e propositionibus a Benedicto XIV proscriptis, et ab A. paulo post relatis. Verum non constat, hunc casum in iis comprehendi. Illae enim de duello etiam *offerendo* loquuntur; hic vero agitur de sola *acceptatione* ad necessariam bonorum (magni momenti) ab actuali invasione defensionem.

406. — Hic referre iuvat quinque propositiones circa duellum damnatas a *Benedicto XIV*, an. 1752, in Bulla *Detestabilem* (*a*). Sunt sequentes:

1° Vir militaris qui, nisi offerat et acceptet duellum, tanquam formidolosus, timidus, abiectus, et ad officia militaria ineptus haberetur, indeque officio quo se suosque sustentat privaretur, vel promotionis alias sibi debitae ac promeritae spe perpetuo carere deberet, culpa et poena vacaret, sive offerat, sive acceptet duellum.

2° Excusari possunt, etiam honoris tuendi vel humanae vilipensionis vitandae gratia, duellum acceptantes, vel ad illud provocantes, quando certo sciunt pugnam non esse secuturam, utpote ab aliis impediendam.

3° Non incurrit ecclesiasticas poenas contra duellantes latas, dux, vel officialis militiae acceptans duellum ex gravi metu amissionis famae, vel officii.

4° Licitum est in statu hominis naturali acceptare et offerre duellum ad servandas cum honore fortunas, quando alio remedio eorum iactura propulsari nequit.

5° Asserta licentia pro statu naturali applicari etiam potest statui civitatis male ordinatae, in qua nimirum, vel negligentia, vel malitia magistratus, iustitia aperte denegatur.

CAPUT IV.

DE BELLO.

407. — Bellum est pugna multitudinis contra multitudinem extraneam, Reipublicae defendendae aut vindicandae causa.

(*a*) Benedictus XIV huius Constitutionis §. 10., principes ac magistratus quoslibet enixe obtestatur, ut duellorum licentiae omni nisu et constantia vehementer obsistant. Tum eosdem monet, ne satis esse putent, quod legibus, gravissimisque poenis additis, *horrendum crimen* proscriptum sit, nisi earum executionem naviter urgeant, seque inexorabiles criminis vindices exhibeant. *Nam si delinquentes aut oscitanter ferant, aut molliter puniant, alieno se crimine polluent, omnisque illius sanguinis reos se constituent.*

Ita sapientia plane divina Romanus Pontifex per eam aetatem, qua in universa christiana republica nefarium hoc scelus iustissimis legibus coercebatur. Quod vero decursu temporis apud quasdam gentes contra hoc crimen e codicibus abrasae leges fuerint, quin et alicubi, puniatur, qui duellum recusando hoc se crimine polluere noluerit, hoc palam facit, gentes illas, dum superba insipientia putant, se perfectionis civilis apicem attigisse, in efferam eam barbariem, e qua ipsas christiana religio eduxerat, corruisse iam, ac porro profundius immergi.

Hinc differt, 1° a *rixa,* quae est pugna paucorum contra paucos; 2° a *seditione*, quae est tumultus vel conflictus multitudinis contra politicam societatem.

Distinguitur bellum: 1° *offensivum,* si fiat ad iniuriam vindicandam; 2° *defensivum,* si ad vim repellendam sustineatur.

Principia:

I. Bellum *per se* licitum est, sive ad iniuriam repellendam, sive ad ius suum vindicandum. Ratio est, quia societas quaelibet, independens ab alia societate, habere debet medium se tuendi contra iniuriam, et ius suum vindicandi; interdum vero non suppetit aliud medium ad hunc finem obtinendum, nisi bellum. Etenim cum altiora desint tribunalia, ad quae Nationes seu Principes recurrere queant, bellare possunt ad satisfactionem ab alia societate obtinendam. — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 40., *art.* 1., *et alii.*

II. Ad bellum iustum et licitum, sequentia necessario requiruntur, scilicet:

1° *Auctoritas legitima*, id est suprema, nullum alium Superiorem in civilibus agnoscens. Ratio est, quia ubi maior auctoritas habetur, haec de lite iudicare debet.

2° *Causa iusta et gravis*, quae sit praeponderans incommodis ex bello secuturis, v. gr.: regnum vel provincia recuperanda, aut iniuria gravis Reipublicae facta propulsanda, vel subditorum rebellio reprimenda ..., etc.

3° *Debitus bellandi modus,* scilicet ut ante bellum a parte adversa requiratur condigna satisfactio; quae si offeratur, ex iustitia acceptari debet; ubi enim bellum desinit esse necessarium, desinit quoque esse iustum. — *S. Thom. ibid.* — *Billuart,* etc.

Quaesita:

408. — Quaer. 1° *An liceat bellum gerere cum probabilitate sui iuris?*

Resp. Controvertitur. Sed pars negativa est *longe probabilior,* saltem *intrinsece* et *practice.* Ratio est: 1° quia possessor bonae fidei nequit re possessa exspoliari, nisi constet, eum iniuste illam retinere; 2° quia ad ponendam causam gravissimorum malorum, ut sunt caedes, iniustitiae, morum corrupte-

lae et alia huiusmodi, quae bellum ordinarie subsequuntur, requiri videtur moralis certitudo iuris sui. *S. Lig. n.* 404, *Tamburini*, *Billuart*, contra *plures*, quorum *alii maiorem* tantum probabilitatem, *alii* vero *aequalem* sufficere autumant.

QUAER. 2° *An milites belligerare possint cum dubio de iustitia belli?*

Resp. 1° Si agatur de milite subdito, tenetur obedire, ubi bellum non est evidenter iniustum, quia ad ipsum non pertinet rationes Superiorum examinare (*a*).

2° Si agatur de milite conducto ante bellum declaratum, potest obedire; ad hoc enim conducitur: unde fere ac si esset subditus, se gerere debet.

3° Si agatur de milite nondum conducto, tenetur inquirere de belli iustitia, nec in dubio de iustitia se locare potest. Ratio est, quia nemo potest cooperari ad spoliandum alterum re quam possidet, nisi sit certus, iniuste eam ab illo possideri. — *S. Lig. n.* 408.

QUAER. 3° *An liceat Principibus catholicis in bello iusto advocare in auxilium haereticos et infideles?*

Resp. Affirm. per se, saltem *speculative loquendo,* modo absit scandalum, et Fidei periculum. Sed, ait *S. Lig. n.* 406., plerumque, per accidens, est illicitum ob damna Religioni imminentia.

QUAER. 4° *An nocentes vel innocentes a victore occidi possint?*

Resp. 1° Occidi aliquando possunt nocentes, seu milites qui pugnaverunt, si hoc ad pacem et securitatem stabiliendam aut iniuriam vindicandam necessarium sit, nisi cum pacto vitae

---

(*a*) Quod quidam dixerunt, ad probabile iudicium de iustitia belli sufficere auctoritatem principis, merito advertit Lugo (De Iust. Disp. 18. n. 21.), non semper et in universum verum esse. *Quando enim* (inquit) *aliunde scio, principem passim pro libito praecipere turpia, et . . . sine ulla prorsus attentione ad licitum, quomodo possum ex mero praecepto principis credere, quod iustum sit, quod praecipit?* Et paulo post quoad principes, quos fide christiana destitutos novimus: *Cum eorum conscientiae non possit prudenter miles fidere, quippe qui de iustitia belli parum curant, attente considerare et examinare deberet belli iustitiam et causam, ut posset iudicium illud probabile formare.*

servandae se dederint. Sed hoc a moribus nostri temporis prorsus alienum est.

2° Innocentes autem, id est mulieres, senes, peregrini, Clerici, Religiosi, etc...., *directe* occidi non possunt, nisi constet illos fuisse belli socios. Possunt tamen *indirecte* occidi, non adhuc completa pugna, si cum nocentibus sint permixti, ita ut salvis istis reliqua nocentium turba, quam destruere opus sit, interimi non possit. — *S. Lig. n.* 409.

Resolves:

409. — 1° Milites in bello iniusto ne defensionis quidem causa licite possunt hostes occidere; si fugere nequeant, curare debent, ne ictibus suis feriant. Ipsi enim sunt iniusti aggressores, et iura contraria in eadem re dari nequeunt. — *Lacroix, et alii communiter* (*a*).

2° Princeps, perspecta belli iustitia, eam proponere debet parti adversae, nec bellum inchoare potest, si satisfactio competens ei offeratur; imo, etiam inceptum bellum, oblata satisfactione adaequata, relinquere tenetur, sin minus ex rigore iustitiae, saltem plerumque ex caritate, modo pars altera omnes expensas iam factas compensare velit, nec ad bonum publicum necesse sit, ut eius petulantia retundatur.

3° Licet in bello insidias parare, stratagemata adhibere, ut hostes fallaciis decipiantur, et in varia discrimina coniiciantur.

(*a*) Effatum illud *non posse dari bellum ex utraque parte iustum*, intellige, nisi per accidens ob aliquam ignorantiam invincibilem, utrinque iustum putetur; quod in militibus, ad quos in dubio non spectat causam definire, saepe contingere potest.

Et quoad resolutionem non negligendum est, quod cum Soto habet Molina. *Si aliquis* (inquit) *in bello quod bona fide putaverat iustum, in ipso tamen conflictu eius iniustitiam agnovit, et dum fugit, videt adversarium insequentem, quem effugere non potest, nisi eum occidat, posset in sui defensionem eum occidere, quia cum revera innocens sit, non est dignus morte, quam adversarius ei vult inferre, cui si de veritate constaret, deberet eum relinquere.* Apud Lugo (De Iust. disp. 10. n. 144.), cui tamen ista (ibid. n. 176.) minus arrident. At non aegre incommoda vitari possunt: quippe in fuga miles se dedere insequentibus potest, et ita mortem effugere.

Haec enim non reputantur mendacia, quia culpa sua decipiuntur adversarii, cum media illa in bello adhiberi soleant : sic licet fingere fugam, uti vexillis hostium, etc.... Illicitae autem sunt fraudes, quae nulla prudentia possunt praecaveri, v. gr., veneno inficere puteos et fontes, etc...; hae enim sensu communi contra iura belli pugnant. *S. Lig. n.* 410.

4° Licet in bello iusto urbes et arces obsidere, tormenta contra illas explodere, imo aliquando monasteria et Ecclesias destruere aut comburere, in iis spoliare et occidere, si, v. gr., hostes Ecclesia ut arce ad se defendendum utantur. — Item licet aliquando urbem captam in praedam dare, sed nonnisi ob gravissimas rationes. — *S. Lig. ibid.*

5° Duces exercitus et milites summopere praecavere debent ne excedant, post victoriam, in victis puniendis : sunt enim legitimae ministri vindictae, non vero latrones et sicarii; praesertim vitare debent quidquid crudelitatem aut animum nocendi sapit.

6° Duces et milites laedere nequeunt legatos partis adversae: quia iure Gentium ubique sunt inviolabiles ; nec mittere possunt speculatores, qui Principem aut Ducem exercitus vel alios regni Primates occulte trucident; quia hoc de consensu omnium perfidia est.

DE VI. ET IX. DECALOGI PRAECEPTO

« Non moechaberis. — Non desiderabis uxorem eius (proximi). »
Exod. 20. 14.

410. — Iuvat imprimis referre, ac propria nobis facere verba *S. Ligorii* in principio *Tract. de sexto Praecepto:*

« Nunc aegre materiam illam tractandam aggredimur, cuius « vel solum nomen mentes hominum inficit... Utinam brevius « aut obscurius explicare me potuissem ! Sed cum haec sit fre« quentior atque abundantior confessionum materia, propter « quam maior animarum numerus ad infernum delabitur, hinc « opus mihi fuit, ad instructionem eorum qui moralem scien« tiam cupiunt addiscere, ut clare (licet quo castissime fieri po« tui) me explicarem, et plurima particularia discuterem. Oro « tamen studiosos qui ad munus audiendarum confessionum se « parant, ut hunc tractatum quemadmodum et alium, de debito « coniugali..., legant ob hunc unice finem, omnem prorsus cu-

« riositatem abiicientes, atque eo tempore saepius mentem ad « Deum elevent, et *Virgini immaculatae* sese commendent, ne, « dum aliorum animas Deo student acquirere, ipsi suarum de- « trimentum patiantur. »

411. — Sextum Decalogi praeceptum prohibet omnem luxuriam externam, id est opere patratam. — Nonum vero praeceptum prohibet etiam omnem luxuriam mere internam, impudicas nempe delectationes, ac desideria.

Luxuria est inordinatus appetitus rei venereae.

Consistit in delectatione venerea voluntarie admissa extra matrimonium. Delectatio autem venerea est delectatio orta ex commotione spirituum generationi inservientium. Non est igitur confundenda cum delectatione mere sensibili, quae oritur ex proportione obiecti sensibilis ad sensum aliquem, v. gr., obiecti visibilis ad visum, audibilis ad auditum, etc. Alia idcirco est materia seu obiectum luxuriae, alia sensualitatis. Delectatio sensibilis aut culpa vacat, aut veniale, saltem plerumque et *per se*, non excedit (*a*).

(*a*) Diversas apud diversos AA. reperire est in hac re distinctiones. Nam praeter distinctionem venereae delectationis in *veneream sensibilem,* et *veneream spiritualem,* quam post Roncaglia admisit et S. Alphonsus (Lib. 3. n. 415.), quidam rursus veneream distinguunt in *veneream simpliciter*, et *veneream sensibilem (Vid. Sanchez, De Matrim. Lib*. 9. *Disp*. 46. *n*. 4.); quidam *veneream carnalem*, ac *sensitivam* pro una eademque videntur accipere *(Vid. Laymann Lib*. 1. *Tr*. 3. *cap*. 6. *n*. 6.-8.); alii sensitivam ac sensibilem prorsus a venerea distinguentes, illam rursus partiuntur in *pure sensibilem,* et *carnalem sensibilem* (Vid. Croix Lib. 5. n. 93.); alii demum, uti etiam A., simpliciori bimembri distinctione utuntur in delectationem *veneream,* et *sensibilem,* quam etiam *naturalem* vocant. Quas quidem varias distinctiones, atque adeo varias earumdem penes diversos Auctores definitiones, dum quidam parum advertunt, in illud inciderunt incommodum, ut quibusdam Auctoribus eas sententias affingerent, quas illi ne per somnium quidem cogitaverant.

Interim quod spectat ad delectationem *sensibilem* seu *naturalem,* prouti ab A., aliisque accipitur, quae nempe a proportione obiecti cum organis sensuum exsurgit, quaestio de reatu ipsius facile solvitur. Perinde enim est, ac quaerere, quis reatus esse queat in delectatione, quae, v. gr., ex olfactu floris, ex coeli aspectu, aut ex haustu gelidae percipitur. Merito proinde La Croix (Lib. 5. n. 94.) cui subscribit Viva (in Prop. 40. damn. ab Alexandr. VII. n. 20.)

Variae sunt luxuriae species, prout diversa sunt eius obiecta. Sic specie differunt tactus et aspectus impudici; actus solitarii, et actus cum aliis exerciti; actus consummati, et non consummati; item actus consummati intra naturam, et actus consummati contra naturam. Hae autem species alias etiam subordina-

---

postquam dixit, eam in se non esse malam, nec aliam in ea malitiam reperiri posse, nisi quae generatim sit in actu, qui ad finem rationabilem non referatur, lectorem remittit ad n. 210 eiusdem libri, ubi generatim de fine agit actus humanos cohonestante; quod tamen argumentum infeliciter versat, confusiones scilicet in hanc materiam a iansenianis inductas non penitus devitans. *Vid. supra n.* 32. *et not.* (*a*) *pag.* 30.

Caeterum cum ea delectationis *sensibilis* indoles sit, quam descripsimus, mirum sane videbitur, quod S. Alphonsus (Lib. 3. n. 416.) quaestionem instituat, *An detur parvitas materiae in delectatione sensibili sive naturali,* quodque addat, tenendam esse sententiam *negantem,* advocans in eam rem suffragium plurium auctorum, quos a Salmanticensibus (de VI. Praec. Cap. 3. n. 40.) allegatos dicit.

At enim aegre quis verum S. Alphonsi sensum assequetur, nisi Salmanticenses adeat, quorum doctrinam compendio exhibet. Salmanticenses itaque non de qualibet sensibili delectatione tractant, sed expresse quaestionem agitant de ea, quae quaeratur et percipiatur ex osculis, tactibus, et amplexibus etiam personae adultae ac diversi sexus (Vid. l. c. n. 34.). Et licet (ibid. n. 41.) asserant, *speculative veram et probabilem opinionem* esse, quod eiusmodi actus, *si fiant praecise ob delectationem naturalem et pure sensitivam, quae sensui tactus correspondet ob proportionem cum suo obiecto sensibili, qualis est quae datur in tactu rei lenis et suavis, sistendo ibi et secluso periculo ulterioris delectationis carnalis et venereae, vacant culpa mortali; quia talis delectatio ex se non est moraliter mala, sed indifferens, non secus ac ipse tactus, qui ratione sui nominat actum indifferentem, ut docent S. Thomas* 2. 2. *q.* 154. *art.* 4., *et communiter Thh., et sic fieri potest ob aliquem finem honestum;* attamen merito subdunt (ibid. n. 48.) quod cum propter corruptionem humanae naturae eiusmodi actus vix deduci in praxim ob delectationem sensitivam possint, quin coniungatur delectatio carnalis ac venerea; idcirco fere suberit occasio ac periculum peccati mortalis, nisi iusta de causa haec fiant, ut not. seq. dicetur. Et quidem (ibid. n. 40.) expresse monent, auctores qui gravis culpae hosce actus damnant (quos nimirum S. Alphonsus dein quasi pro sensibilis delectationis reatu allegavit) non de delectatione mere sensibili

tas seu inferiores species sub se continent, ut ex dicendis patebit.

Luxuria alia est *directe* quaesita, alia *indirecte* causata. Prior habetur, quando voluptas carnalis praecise in se intenditur; posterior vero quando aliud intenditur, ex quo voluptas carnalis praeter intentionem suboriatur, ut fit in aspectibus vel lectionibus minus castis ex curiositate vel alio fine habitis.

Principia generalia:

412. — I. Luxuria cuiusvis generis, vel speciei, est *per se* grave peccatum. Ratio est, 1° quia graviter pugnat contra naturam. Usus enim rei venereae ex natura sua institutus et necessarius est ad solam conservationem et propagationem generis humani; non potest igitur usurpari extra matrimonium (imo ne in matrimonio quidem nisi debito modo) sine gravi recti ordinis perturbatione; 2° quia sub gravi a Deo naturae Auctore prohibetur, ut ex innumeris S. Scripturae locis constat; sic *Galat*, 5. 19.: *Opera carnis quae sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria..., quae praedico vobis sicut praedixi; quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur.*

II. Luxuria *directe* volita in quovis genere nunquam parvitatem materiae admittit. Ratio est, quia quaevis delectatio di-

---

loqui, sed de carnali ac venerea, atque adeo in quaestione de delectatione pure sensibili prorsus abs re allegari.

Huc igitur revocatur doctrina proposita a S. Alphonso; qui praeterea scite ibidem advertit, aliud esse, agere *propter delectationem*, aliud agere *cum delectatione*. Nam hypothesis de osculis, amplexibus et tactibus, qui habeantur ob meram delectationem sensibilem ex ipsis praecise exsurgentem, in praxi vix locum habere videtur. Quippe et praecisio illa nimis est difficilis, et reipsa qui studiose delectationes quaerit ex huiusmodi tactibus, etc., profecto et interiori animo, et saepe exterioribus quoque actibus ad ulteriora provehetur. Si vero huiusmodi delectationes studiose non quaerantur, ut plurimum quaestio redibit de actibus, qui non *propter delectationem* (saltem advertenter et expresse quaesitam), sed *cum delectatione* fiant. Tunc autem iudicium de reatu ex inspectis tum natura causae, quae ad hos actus inducit, tum periculo consensus in effectus ferendum erit, ut in nota proxime sequenti dicetur.

recte admissa subversionem naturalis ordinis a Creatore stabiliti necessario inducit. Constat etiam ex propositione 40ª ab *Alexand. VII* damnata, quae sic iacet: *Est probabilis opinio quae dicit, esse tantum veniale, osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.*

III. Luxuria autem *indirecte* voluntaria admittit parvitatem materiae; quia nullus tunc est consensus seu directa intentio in voluptatem veneream, sed tantum in causam, quae leviter vel graviter est peccaminosa, prout leviter vel graviter in delectationem influit (*a*). *Ita omnes.*

(*a*) De causis motuum carnalium, connexaeque delectationis (qui quidem motus etiam ad ultimum usque pollutionis effectum pertingere possunt) triplex hypothesis fieri claritatis gratia debet.

Prima erit, quando quis apposite et de industria hosce motus intendens, causas ipsorum ponit, ut delectatione eorum propria fruatur. Et tunc iam habes luxuriam *directe* voluntariam, de cuius reatu nihil est ambigendum.

Secunda hypothesis plane opposita erit quando eiusmodi motus ultro ac naturaliter excitentur, nulla iis causa voluntaria ab eo data, qui illos tunc mere patitur. Et tunc nihil est quod quaeramus reatum in voluntate tamquam eorum causa.

Tertia demum inter praecedentes media erit, quando voluntarie actio quaepiam ponitur, quae excitandis iis motibus causam aliquam, proximam vel remotam, praebeat; neque tamen eo fine seu intentione actionem quis ponit, ut motus eiusmodi in se excitet, aut iis perfruatur. Tunc autem valet principium, quod ex S. Alphonso alias (*not. ad n.* 176.) retulimus, nempe hisce effectibus, utpote voluntariis solum in causa, tantum reatus inesse, quantum inest ipsi causae. Unde S. Alphonsus concludit (Lib. 3. n. 384.): *Communis et probabilior sententia docet, pollutionem non esse mortalem, nisi proveniat ex causa per se mortali in genere luxuriae.... Ratio est, quia cum pollutio non sit volita nisi in causa, eo gradu mala erit, quo mala est ipsa causa.* Et quidem vigilanter dicit, *ex causa per se mortali in genere luxuriae*; si enim causa, utut graviter in se culpabilis, sit extra luxuriae genus, uti, v. gr., ebrietas aut esus carnium die Veneris, vel in genere quidem luxuriae sit, sed leviter culpabilis, ut, v. gr., curiosa lectio venialiter turpis, tunc deest efficacia causalitatis, et (ut ait S. Alphonsus l. c.) *cum causa leviter ad pollutionem concurrat, non est gravis obligatio causam illam vitandi ob pollutionem, quae praeter intentionem accidit.*

Agendum est de peccatis *externis* tantum; de *internis* enim, seu de *morosa delectatione* et *pravo desiderio,* iam dictum est in *Tract. de Peccatis, n.* 167. *et seq.*

Hinc: 1° de peccatis non consummatis; 2° de peccatis consummatis.

Quinimo cum non omnes actiones, quae gravem culpam inferunt in genere luxuriae, per se habeant illam efficaciam, nec etiam pari efficacia polleant quoad omnes homines, sed diversa plane pro diversa personarum infirmitate; hinc ratione effectus abesse gravis culpa poterit, etiam quando gravis culpa affuerit in actu, qui occasionem motibus praebuit, qui propterea *per accidens* subsequi tunc censentur. Unde Salmanticenses concludunt (Tr. 26. cap. 7. v. 41.): *Si in aliquo corpore ratione infirmitatis.... vel alterius causae, sit positive indispositio ad Venerem, esto illi applicentur causae, quae alias ex se graviter in pollutionem aut carnalem delectationem influunt respectu aliorum....; respectu tamen illius.... non erunt graviter influentes, sed solum leviter aut etiam nullo modo, seu erunt causae materialiter tantum de genere luxuriae; quapropter communiter.... ratione eorum influxus in pollutionem mortaliter non peccabit.*

Omnis vero culpa abesse poterit, quando actio per se licita sit et honesta, licet praevideantur sequuturi pravi motus, quos tamen nullo modo quis velit nec intendat. Unde S. Alphonsus (Lib. 3. n. 483.): *Si praefatae actiones* (quas alioquin n. 482. dixerat esse causas graviter influentes) *ponantur ex causa necessaria, vel utili, vel convenienti animae aut corpori, tunc.... pollutiones ex ipsis provenientes, adhuc praevisae, non sunt peccata, dummodo absit consensus periculum. Ita communiter Sylvius, Croix, et alii cum communi et S. Thoma.* Et reipsa ita Doctor angelicus (3. q. 80. art. 7.): *Praecedentes cogitationes lascivae quandoque possunt esse omnino sine peccato, puta cum aliquis causa lectionis vel disputationis cogitur de talibus cogitare. Et si hoc sit sine concupiscentia et delectatione, non erunt cogitationes immundae, sed honestae; ex quibus tamen pollutio sequi potest, sicut patet ex auctoritate Augustini ....* Verba autem Augustini (De Gen. ad litt. Lib. 12. cap. 15.) sunt: *cum hoc tam sine peccato fiat, quam sine peccato a vigilantibus dicitur.*

Actuum autem, qui *ratione necessitatis* sint sine culpa, S. Alphonsus haec exempla subdit (Lib. 3. n. 483.): *Hinc etiam praevisa pollutione* (et a fortiori haec valere debent de pravis motibus minoris momenti) *involuntaria licet parochis et etiam aliis confessariis audire confessiones mulierum, ac legere tractatus de rebus turpibus: chirur-*

CAPUT I.

DE PECCATIS LUXURIAE NON CONSUMMATIS.

Peccata huius generis sunt: oscula, tactus, aspectus, sermones et lectiones turpes.

---

gis aspicere et tangere partes foeminae aegrotantis ac studere rebus medicis:.... servire in balneis.... Licet alicui, qui magnum pruritum patitur in verendis, illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur. Exempla vero actionum culpae expertium ratione cuiusdam decentiae haec habet (ibid.): *Licet aliis alloqui, osculari, aut amplexari mulieres iuxta morem patriae.... et similia.* Denique (ibid.) quoad actiones, quae non obstante praevisa pollutione, licite exercentur utpote *convenientes animae vel corpori,* tria haec exempla addit; quod nempe liceat 1.° equitare non modo necessitatis et utilitatis, sed etiam recreationis gratia; 2.° decumbere certo quodam corporis situ ad commodius quiescendum; 3.° cibos calidos aut potus moderate sumere, et honestas choreas ducere. — Et quidem ad haec omnia et singula advertit S. Alphonsus, eiusmodi sententias ad doctrinam communiter receptam pertinere.

Prae oculis tamen habenda est limitatio, quam ex communi sententia S. Alphonsus (l. c.) apponit *dummodo absit periculum consensus,* in pravos scilicet motus, subortamque delectationem. Quippe obligatio cavendi periculum peccandi sufficit, ut illicita evadat actio, quae alioquin nec ratione sui nec praecise ratione motuum, quos inducit, inhonesta foret.

Quod si quaeratur, cuiusmodi esse debeat periculum, quod *graviter* illicitam motuum causam efficiat; illud sufficiat in praesens innuisse, normam desumi ex iis posse, quae *in Tractatu de Poenitentia* tradi solent de proxima peccandi occasione, quippe quae idcirco removenda seu fugienda est, quia nimirum peccandi periculum inducit. Illa itaque lapsuum frequentia, caeteraque adiuncta, quae ex communi doctrina occasionem *proximam,* et necessario auferendam constituunt, haec eadem constituent illud periculum, propter quod a ponenda motuum carnalium causa abstinere quis obligatur.

ARTICULUS I.

DE OSCULIS ET TACTIBUS IMPUDICIS.

Statuenda:

413. — I. Oscula (*a*) et tactus vere impudici, et habiti sine causa in partibus inhonestis alterius, vix unquam a peccato mortali excusari possunt, etiam secluso affectu venereo, ob gravem indecentiam, et imminens libidinis periculum, quod inducunt. Facilius tamen excusantur a mortali, si in eiusdem quam si in diversi sexus persona fiant. *S. Lig. n.* 419. 420.

II. Oscula et tactus in partes honestas vel minus honestas (*b*) constituunt peccata mortalia, si ex delectatione venerea fiant; sunt venialia, si fiant ex levitate, ioco, curiositate, etc...; carent vero omni culpa, si fiant iuxta morem patriae, urbanitatis aut honestae benevolentiae causa (*c*). Ratio horum *per se* patet. — *S. Lig. n.* 417.

(*a*) Hoc loco auctor denotat oscula, quae partibus inhonestis infiguntur. Hoc autem discrimen inter huiusmodi oscula et tactus est, quod adhibendi illos tactus iusta aliquando causa subesse possit, v. gr., ab medendum; non item vero deosculandi.

(*b*) Sedulo adverte distinctionem inter corporis partes *minus honestas,* et *inhonestas.* Dicuntur *inhonestae* seu etiam *turpes* aut *obscoenae* partes genitales, iisque proximae; *minus honestae* vero et *non turpes* dicuntur pectus, brachia, crura, etc. Ita S. Alph. Lib. 3. n. 423. Quod vero A. dicit de iis, quae venialem culpam habeant, si fiant circa *partes minus honestas* ex levitate, ioco, curiositate, etc., hoc de tactu aliquo accipi poterit, non vero ad oscula, ut res ipsa per se loquitur, est transferendum, quod infr. in 3. Resol. etiam A. advertit.

Item quae A. dicit carere omni culpa, *si fiant iuxta morem patriae, aut causa urbanitatis,* etc., accipiendum est de partibus *honestis,* non autem *ad minus honestas* extendendum est.

(*c*) Huc spectat communis DD. sententia, urbanitatis ac benevolentiae gratia, et in amoris ostensionem sponsis de futuro licere pudicos tactus, v. gr., manus apprehensionem, amplexus et oscula. Dixi *communis;* sic enim Lucius Ferraris (V. *Luxuria* n. 90.): *Omnes tactus, oscula, amplexus...., quae fiunt inter sponsos...., si pudice*

414. — III. Tactus et oscula etiam in partes honestas subinde gravi culpa' non carebunt, si saepius vel morose exerceantur a iuvenibus potissimum diversi sexus absque ulla necessitate, aut

---

fiant, ex recto fine, secundum consuetudinem patriae, sunt licita. COMMUNIS. — Ita et Giribaldi e Clericis Regularibus Barnab. (De Matrim. cap. 19. dub. 15. n. 114.): *Quaeres 5.° an sponsis de futuro liceant oscula, tactus, et amplexus? COMMUNIS sententia negat, licere tactus inhonestos in partibus impudicis et occultis.... Sed concedit, licere tactus alioquin honestos, amplexus, oscula.... quae quidem erunt peccatum veniale, si fiant ob solam delectationem captandam; et sine omni culpa, si fiant in signum amoris et benevolentiae iuxta morem consuetum.* — Nec aliter Reiffenstuel (Th. mor. Tr. IX. Dist. 4. Q. 7. n. 77.): *Num autem inter sponsos de futuro liceant tactus et oscula, alia difficultas est. Et quidem tactus impudicos inter sponsos non excusari a mortali, passim fatentur DD... Quod si oscula et amplexus de se non sint impudici, simulque fiant... intuitu honesti amoris ac benevolentiae, culpa vacant.* — Et Salmanticenses (De Matr. Cap. 15. n. 91.): *Ultima difficultas est, utrum inter sponsos de futuro sint licita oscula, amplexus, tactus....? Respondetur quod si tales actus ob captandam voluptatem fiant, erunt peccata venialia.... Si ob signum amoris, nullum erit peccatum.*

Et hanc quidem doctrinam non reiecisse S. Alphonsum, inde patet, quod relatis istis ex Busembaum (Lib. 6. n. 854.): *Sponsis non licent tactus impudici, etsi liceant amplexus et oscula in signum amoris:* nihil reperit, quod reprehendat.

Illud unum movere quosdam potest, quod eiusmodi actus ad carnales pravosque motus ciendos conferant. At valere hic debet generalis regula, quam sup. *(not. ad n. 412.)* tetigimus, nimirum tunc solum hosce motus esse reos, cum vel rea est causa, vel periculum subest consentiendi. Itaque ad confessarium in casu pertinet inspicere, non quidem an causa sit rea, nam cum iusta sit, eo ipso est honesta, sed utrum adsit periculum consensus in malum, proque sua prudentia remedia poenitenti praebere. Qua in re cavere sane debet, ne desiderium removendi a peccati periculo ipsum eo usque impellat, ut de peccato praesertim gravi ea damnet, quae ex communi DD. sententia aut nullum aut levem habent reatum. Huiusmodi enim zelus, non sane secundum scientiam, hunc unice effectum demum sortiatur oportet, ut forte perpaucos quidem ab iis actibus absterreat, plerosque vero ex falsa iniecta conscientia in peccati laqueos reipsa impellat; unde facile fiet praeterea, ut conculcato semel propter confessarii imprudentiam timore Dei et amisso peccati horrore, in veras deinde et graviores turpitudines prolabantur.

alia iusta causa, quamvis ob solam voluptatem organicam (*a*). Ratio est, quia ab huiusmodi actibus repetitis vel morosis commotio carnalis et delectatio venerea raro aberit. — *S. Lig. n.* 416.

Quod idem sane etiam de aspectibus et colloquiis inter sponsos est observandum, quando et ex istis motus illi, et interdum ad pollutionem usque, subsequantur. Iusta enim est causa, cur sponsus sponsam invisat, atque alloquia cum ipsa habeat. Tota ergo quaestio vertetur de illo consentiendi periculo, de quo sup. *in not. ad n.* 412. dictum est.

Qua in re non levis profecto difficultas videbitur se offerre, quando ex lapsuum frequentia periculum consentiendi eiusmodi appareat, ut instar proximae peccandi occasionis haberi debeat. Verumtamen hic non maior adest reipsa difficultas, quam si agatur de occasione proxima necessaria: *necessaria,* inquam; spectatis enim omnibus adiunctis, quidpiam moraliter impossibile exigeret confessarius, si sponsum ab adeunda et alloquenda sponsa, consuetisque benevolentiae signis exhibendis arcere vellet. Aliis itaque mediis ad removendum periculum uti debet. Quae si poenitens non abnuat, valebit quod iuxta principia communiter recepta habet Giribaldi (*De Poenit. Cap.* 10. *dub.* 3. *n.* 31.). Qui ad quaestionem, *An possit absolvi sponsus, qui frequenter visitat sponsam, cuius occasione peccat,* respondet, *Posse absolvi, quando visitationes sunt secundum morem patriae, a quibus non potest sine nota et dedecore abstinere, quia putaret sponsa se contemni, eo quod illam non visitaret, sicut alii sponsi faciunt; quod idem valet de sponsa, quae ex locutione et aspectu sponsi patitur distillationem et pollutionem; non enim tenetur fugere aspectum sponsi, si alias non habet iustam causam et excusationem, cum aspectus et verba sint honesta et secundum morem patriae, ac sine nota et dedecore non possint vitari.* Media autem confessarius suggeret non modo generalia, sed ad rem specialia; et pro prudentia sua opus est absterreat, prouti potest, ab exhibendis iis benevolentiae signis, quibus concupiscentiae fomes excitari facilius potest, aut certe eum modum ac frequentiam proponat, quae necessitatem non excedat. Modus autem ac mensura, quae facile ab omnibus intelligi possit, haec esto, ut non plus praestetur, quam quod praestari hac in re sine cuiusque offensione coram aliis, v. gr., parentibus queat. Tum vero maxime exigendum, ut nunquam solus cum sola praesertim secreto loco versetur. Quod quidem potissime et ad eos pertinet, qui eorum curam gerunt. Cum parentibus itaque et praesertim cum matribus severissime agendum est, gravisque obligatio urgenda huius vigilis custodiae et cautelae; ad quam im-

IV. Oscula, tactus et amplexus ob delectationem veneream exercita contrahunt malitiam specie diversam pro variis personarum circumstantiis: censentur enim eiusdem naturae, ac actus

---

pellere debet non modo conscientia, sed etiam timor, ne filiae semel corruptae in paterna domo dehonestatae consenescant.

Quod si remedia a confessario proposita optatum fructum non sortiantur, illud unum superest, ut cum istis agatur non secus ac agendum cum recidivis in Tractatu de Poenitentia traditur.

(*a*) Voluptatem organicam heic A. illam appellat, quam sup. (*not. ad n.* 411.) diximus *pure sensibilem*; ubi etiam innuimus, in praxi eam *praecise talem,* si de adultis agatur, qui apposite eam quaerant, vix locum habere.

Quod autem A. a regula, quam tradit, excipere videatur casum *necessitatis* vel *iustae causae,* id non est extendendum ad oscula morosiora ac pressiora, a quibus sunt deterrendi vel ipsi sponsi, cum vix quoad ista excogitari iusta aliqua causa queat.

Aliam tamen quaestionem DD. moverunt de sponsis, utrum scilicet licita ipsis sit delectatio quaepiam, quam ex osculis amplexibusve, aut pudicis tactibus voluntarie capiant. Dixi 1° *delectatio quaepiam;* nam hic prorsus excluditur delectatio venerea proprie dicta ac partium genitalium propria. Dixi 2° *quam voluntarie capiant;* nam de oborta praeter intentionem, nulloque consensu admissa, nulla est controversia, etsi venerea foret.

Quaestionem sic propositam tractat etiam S. Alphonsus (*Lib.* 6. *n.* 854.), ita tamen (hoc unum enim de hac re per modum mere historicum attigisse iuverit), ut ex ibi disputatis vix intelligi queat, quo loco vere se res habeat. Et sane pro sententia, quae eam delectationem sponsis aut licitam aut non nisi leviter malam esse tenet, (quam tamen haud accurate exponere videtur) ipse quinque tantum auctores affert, *Sanchez* nimirum, *Salmanticenses, Aversa, Diana,* et *Azor*. Atqui Sanchez (*De Matrim. Lib.* 9. *Disp.* 46. *n.* 48.) pro eadem allegaverat alios septemdecim; Diana vero (*Tom.* 2. *Tract.* 6. *Res.* 36. *n.* 2. 3.) alios novem hisce addiderat, adeo ut iam habeamus triginta et unum, in quibus videas nomina *Soti, Caietani, Toleti, Navarri, Valentiae, Sayri, Reginaldi,* etc.; adiungi autem his poterant Laymann (*Lib.* 3. *Sect.* 4. *n.* 11.), Palaus (*De Sponsalibus Disp.* 3. *punct.* 4. §. 2. *n.* 7.), Sporer (*Theol. Sacram. P.* 4. *C.* 2. *Sect.* 4. *n.* 430.), Escobar (*Lib.* 26. *Sect.* 2. *Dub.* 26.), Filliuccius (*Tr.* 10. *Part.* 1. *Cap. IX. n.* 357.), Tamburini (*In Decal. Lib.* 7. *Cap.* 3. §. 5. *n.* 61.), Ioann. Henriquez (*apud Mendo Disp.* 5. *q.* 12. *n.* 4.) et Giribaldi, qui (*De Matrim. Cap.* 19. *Dub.* 15. *n.* 114.) asserit eam esse doctrinam *communem.*

consummatus, in quem natura sua tendunt. Hinc in confessione explicandum est, an habiti sint cum eodem vel diverso sexu, cum persona coniugata, etc. *Ita communiter*. — *S. Lig. n.* 417. *Lessius*, etc.

Pro sententia vero, quae ceu graviter illicitam sponsis eam delectationem propugnat, allegari videbis penes eundem S. Alphonsum (l. c.) *Lessium, Mazzotta, Roncaglia, Concina, Bonacina* cum *Henriquez* et *Rebello, Croix* cum *Mendo,* ac *Viva* cum *Suarez, Perez* et *Hurtado:* quae quidem allegationes fere ex Croix, Mazzotta, et Viva corrogatae videntur. Atqui 1.° *Lessius* (*De Iust. et Iur. Lib.* 4. *Cap.* 3. *n.* 59.) utique gravis culpae hos actus damnat in *personis omnino solutis;* sed (*ibid. n.* 58.) oppositum de *sponsis* sic tradiderat: *Sponsis de futuro conceditur ea voluptas, quae praecise ex osculo et contactu manus vel faciei percipitur, ita ut nec venialiter quidem in ea peccent.* — 2.° Idem dicito de *Perez,* qui dum (*De Matrim. Disp.* 8. *Sect.* 6. *n.* 7.) de gravi damnat *delectationem libidinosam, quae est quaedam copulae inchoatio, delectationem tamen ex osculis perceptam* (*ib. n.* 4.) ceu licitam concedit. — 3.° *Bonacina* autem (*De Matr. Q.* 4. *punct.* 9. *n.* 6.), et *Mazzotta* (*Tr. VII. Disp. II. Q.* 2. *Cap.* 2. *q.* 1.) utramque sententiam dicunt *probabilem* — 4.° *Suarez* (*De Peccatis Disp.* 5. *Sect.* 7. *n.* 12.), et *Henr. Henriquez* (*Lib. XI. Cap.* 19. *n.* 4.) nihil prorsus habent, quod ad rem faciat. — 5.° *Rebellus* (*De oblig. Iust. Part.* 2. *Lib.* 3. *Q. XIX. Sect.* 2.), et Gaspar Hurtado (De Matr. Disp. 10. diffic. 10. n. 48.) disserunt alter quidem de *delectatione libidinosa,* seu de osculis, *per quae inchoatur voluptas venerea;* alter vero *de tactibus libidinosis,* et delectatione inde percepta; quae itidem non sunt ad rem. — 6.° *Croix* (Lib. 6. p. 3. n. 151.) communi sententiae mere opponit falsas allegationes *Lessii, Suarezii, Henriquez, et Hurtadi,* quibus addit *Comitolum;* sed et hanc perperam, quia *Paulus Comitolus,* utut vir ingenii anomali, et zeli ad strictiora propensi, tamen a communi sententia in hac re non recessit, ut patet ex hisce (*Resp. mor. Lib.* 4. *q.* 20. *n.* 4.): *Quapropter puellae et virgines, quae aut ex osculis et amplexibus castorum iuvenum, quos amant, voluptatem capiunt honestam, sive cum eos tactus cogitant, sive etiam corpore eos admittunt; aut non peccant, aut leviter peccant, ut inquit Sylvester V. Delectatio n.* 7. *Non mortifere peccare affirmat Rosella V. Cogitatio morosa n.* 4. *Secus dicendum, si animo obscoenam aut corpore turpem voluptatem haurirent.* — 7.° denique *Viva* (*De Matr. Q.* 1. *art.* 7. *n.* 6.) licet pugnare videatur contra Sanchezii communem sententiam, tamen ambigue loquitur de *delectatione* modo *sensibili* modo *carnali;* remque magis implicat, dum hoc loco dicit, se *communiorem* doctrinam

Resolves:

415. — 1° Culpa vacant oscula matrum et nutricum in infantes suos aut sibi commissos. — Item oscula aliorum in infantes

---

contra Sanchezium sequi, dum alibi (In Prop. 40. damn. ab Alex. VII, n. 23.) Sanchezii sententiam tribuit *plurimis:* quae duo plane forent contradictoria. — Ex allegatis igitur supererunt *Mendo, Concina,* et *Roncaglia,* quorum postremus (*Tract. XII. Cap.* 1. *q.* 6.), dicit, *mirari se,* quod *quidam oscula admittant ut licita inter sponsos,* et *nunquam se satis percepisse, quomodo dici possit, sponsalia tribuere sponsis ius ad mutua oscula.* Ad quae alii illud forte reponerent, rationem, quae Roncagliae oculis non affulsit, affulsisse tamen communiter aliorum, quos innuimus, Doctorum intellectui; neque enim alia communis sententiae causa sufficiens assignari potest, nisi ratio quaepiam satis spectabilis, quae diversissima ingenia in unam sententiam compellat. Quod idem ad *Mendo* reponendum est, qui (*Statera Opin. Diss. V. q.* 12. *n.* 118.) *tot* (ut ait) *atque adeo gravium* Auctorum doctrinam veritus est sequi, quod eiusdem fundamentum non perviderct.

Illud etiam hic omittendum non est, neque S. Alphonsum, neque Roncaglia, aut alium in hac quaestione ullatenus propositionem XL ex proscriptis ab Alexandro VII obiecisse, quae sic sonat: *Est probabilis opinio, quae dicit esse tantum veniale osculum habitum ob delectationem carnalem et sensibilem, quae ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris et pollutionis.* Duplici autem ex causa repetendum id videtur. Nam primo quidem ea propositio loquitur de delectatione *carnali seu venerea,* de qua quaestio non est (*Vid. Duarte ad hanc Prop. n.* 489, *et Viva ad eandem Prop. n.* 3.); hinc S. Alphonsus (*Lib.* 3. *n.* 415.) ista propositione utitur, ut parvitatem materiae in re venerea non dari evincat. Deinde vero (etiam abstrahendo a delectationis specie) propositio ista exceptiones admittit, uti patet ex coniugatis. Exceptiones autem non ex ipsa proposione quaerendae sunt, cum nullas praeferat, sed ex sensu scholarum catholicarum. Atqui catholicae scholae quaestionem, de qua agimus circa sponsos, ea propositione contineri ne suspicatae quidem sunt.

Et haec quidem, ut praemissum est, mere historice dicta fuerint. Ad quae hoc solum addidisse iuverit, in eiusmodi quaestionibus plurimum prodesse distinctionem, qua et S. Alphonsus alibi (Lib. 3. n. 416.) utitur, nimirum aliud esse agere propter delectationem, aliud agere cum delectatione. Uti enim superius (*not. ad n.* 411.) advertimus, prior agendi ratio facillime ad ulteriora adducet.

tenerae aetatis, etiam diversi sexus, saltem ordinarie, secluso scilicet pravo quovis affectu.

2° Non statim arguendi sunt de peccato ac multo minus de gravi iuvenes utriusque sexus, qui in nonnullis iocis decenter et sine prava intentione se invicem amplexantur, quamvis a talibus ludis avertendi sint ob periculum eis adnexum.

3° Mortalia vero haberi fere debent oscula in partes insolitas corporis, praesertim inter personas diversi sexus, v. gr., in pectus, etc., vel etiam si fiant morose, in os praesertim lingua introducta; item si sint diuturna, repetita, etc. — *S. Lig. n.* 417.

416. — 4° Non peccant *per se,* qui se tangunt ad abstergendas corporis sordes, vel ad pruritum sedandum, aut ad infirmitates curandas; si tamen sit tolerabilis pruritus, insinuandum est, ut a tactibus, quatenus possint sine gravi molestia, abstineant (*a*). *S. Lig. Hom. apost. n.* 3. — Si vero tactus in proprium corpus sine causa fiant, veniale non excedunt, quando, secluso affectu venereo, obiter tantum, et ex mera levitate aut curiositate habeantur, quia libidinis non sunt adeo incentivi. — *S. Lig. n.* 419.

5° Tactus in verendis eiusdem sexus aut partibus vicinis, etiam super vestes, ordinarie non excusantur a peccato gravi, nisi forte ex petulantia, ioco, levitate, et obiter fiant. — *S. Lig. n.* 420.

6° *A fortiori*, excluso necessitatis casu, excusari nequeunt a peccato mortali tactus in verendis diversi sexus, etiam brevi tempore habiti; quippe vix ab alia praeter libidinem causa procedere queunt, et, praeterquam quod maxime indecentes sunt, proximum per se pollutionis aut venereae delectationis periculum creant. — *S. Lig. n.* 420. *Probabiliter* tamen arguendae non sunt de peccato gravi ancillae, quae forte tangant pudenda infantium, dum eos vestiunt, nisi cum mora aut carnali delectatione hoc agant. — *Lacroix, n.* 902., *S. Lig. ibid.*

7° Veniale non excedit, *per se* loquendo, tangere leviter et absque mora digitos, manus, vultum personae diversi sexus,

---

(*a*) Magna in his discretione confessarius utatur, oportet. Huiusmodi enim dubia personas praesertim conscientiae timoratae vexare solent. Suasiones autem, si paulo vehementiores sint, nec condiantur aperta declaratione de absentia alioquin cuiusvis reatus, saepius et facile conscientias molestissimis scrupulis implicabunt.

secluso pravo fine, atque omni affectu et periculo libidinis, si haec, v. gr., ex mera levitate fiant, nec periculum speciale ratione propriae vel alterius fragilitatis adnexum habeant.

Caeterum cum in materia tam lubrica non semper facile pateat, quid veniale sit, aut mortale, et aliunde cum non raro proximum adsit periculum graviter delinquendi etiam in iis, quae leve peccatum *per se* non excedunt, v. gr., si crebro et cum mora fiant inter personas ad libidinem proclives; quam maxime Confessario satagendum est, ut poenitentes praesertim iuniores a quibusvis tactibus cum diverso sexu removeat.

ARTICULUS II.

DE ASPECTIBUS OBSCOENIS.

Statuenda:

417. — I. Aspectus turpes sine causa sufficienti habiti sunt graviter aut leviter peccaminosi iuxta intentionem agentis, turpitudinis gradum, et consensus venerei periculum. Facilius a gravi reatu excusantur in se quam in aliis, quia propria minus movent quam aliena. Item facilius excusantur, si fiant in personam eiusdem sexus quam sexus diversi, quia minus ad libidinem provocant.

II. Aspectus graviter impudici sine gravi causa in personis praesertim diversi sexus habiti, a peccato mortali non sunt *per se* excusandi, licet affectus venereus absit; quia fere proximum libidinis periculum procreant, ut supra de tactibus pravis dictum est. — *S. Lig. n.* 421.

NOTA. Generatim facilius a gravi peccato excusantur aspectus quam tactus turpes, quia minus in libidinem influunt, ex eo quod aspectus sit sensus magis elevatus et minus materialis, adeoque minus ad libidinem movens.

QUAER. *An aspectus, non secus ac tactus, induant malitiam variarum circumstantiarum personae, quae turpiter aspicitur?*

Resp. Neg. probabilius, si absque ullo desiderio fiant. Ratio est, quia non censentur proprie natura sua in actum consummatum tendere. — *S. Lig. ibid.; Lacroix ibid.* — Hinc aspectus in personam consanguineam, vel coniugatam, aut sacram, non induit malitiam incestus, adulterii, aut sacrilegii.

Resolves:

418. — 1° Excusantur *per se* a mortali personae eiusdem sexus, quae se nudas leviter aspiciunt simul natantes aut se lavantes, praesertim si impuberes sint. — *Ita communiter.*

2° Aspectus in verenda diversi sexus aut in partes vicinas ordinarie sunt peccata mortalia, nisi forte visio fieret a longinquo et per brevissimum tempus; quia turpis ille aspectus aut a libidine oritur, aut certe proximum periculum peccandi inducit. Nec excusaris a gravi, si partes turpes velo tenuissimo et perlucido aspicias, quia fere talis aspectus libidinem auget, nedum minuat. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 421. — Excipiunt: 1° si aspiciens sit puer vel valde senex, aut valde frigidus, quia isti parum moventur; 2° si oculi defigantur in infantulum, quia parum movet. Unde non censentur graviter peccare ancillae et nutrices, quae pueros sibi commissos sic aspiciunt, nisi morose vel iteratis vicibus pravoque affectu id faciant.

3° Aspectus in partes honestas personae diversi sexus, etiam pulchrae, *per se*, non sunt peccata; si autem ex curiositate vel cum morositate aliqua fiant, peccata venialia *ordinarie* erunt, a mortali vero non excusabuntur aspectus diuturni, si proximum periculum involvant turpis concupiscentiae vel morosae delectationis; praesertim si commotio spirituum insurgat et, *a fortiori*, si persona inordinato amore diligatur. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 422.

4° Aspectus in partes minus honestas sed non turpes mulieris, scilicet pectus, brachia, crura, non sunt *per se* peccata mortalia, secluso pravi consensus proximo periculo, quod facile aderit, si aspectus sit diuturnus. — *S. Lig. n.* 423. — Nec graviter peccant, qui secluso speciali periculo, matres aut nutrices infantulos lactantes aspiciunt, aut in denudatum pectus mulieris vetulae aut iunioris non adhuc formatae oculos figunt.

5° Aspectus picturarum obscoenarum ex curiositate tantum ut mortalia non habentur, si delectatio turpis aut eius proximum periculum absit. — In praxi tamen vix a mortali posset excusari vir aspiciens pudenda mulieris depictae, quia difficulter cavere poterit a delectatione turpi, nisi forte per brevissimum tempus aut in magna distantia fiat, aut nisi picturae vetustas artem imminuerit. — *S. Lig. n.* 424. — *Billuart* autem cum *aliis* excusat a mortali, si aspectus fiant ex levitate, obiter, ex

curiositate, aut si picturae infantes tantum repraesentent: quia picta non commovent sicut naturalia; et hoc improbabile non videtur, nisi forte ob aspicientis fragilitatem aliter iudicandum sit.

ARTICULUS III.

DE SERMONIBUS ET LECTIONIBUS IMPUDICIS.

419. — *Dico* I. Turpia loqui, canere, scribere, audire delectationis venereae causa vel cum proximo periculo consensus in illam, est grave peccatum. — Si vero absit prava intentio et periculum consensus, simulque adsit legitima causa talia proferendi, scribendi, audiendi, nullum est peccatum.

Dico II. Libros omnino obscoenos legere absque iusta causa est peccatum mortale, etiamsi ex curiositate vel recreationis gratia fieri id videatur; quia, *per se,* tales libri valde ad libidinem provocant. Excipe forte, nisi legentes ex sola curiositate ob aetatem provectam et frigidam complexionem aut consuetudinem de rebus venereis tractandi grave libidinis periculum non incurrant. — *S. Lig. n.* 426.

Dico III. Libros amatorios et leviter obscoenos legere, *per se*, non est mortale, quamvis in praxi talis lectio sit valde periculosa, praesertim iunioribus. Libros autem partim obscoenos partim scientiis variis refertos ex solo scientiae vel utilitatis propriae vel alienae intuitu legere, *per se*, non est peccatum, secluso consensus venerei periculo, quod alioquin in iunioribus raro aberit.

Resolves:

420. — 1° Graviter peccant generatim, qui sermones permiscent etiam ex levitate de actu coniugali, de licitis et illicitis inter coniuges, de modis impediendi generationem, procurandi pollutionem..., praesertim si inter iuvenes diversi sexus id fiat.

2° Graviter peccant, qui etiam sola verba turpia proferunt, si id faciant ob delectationem captam ex ipsa rerum turpium cogitatione. Nec a gravi excusantur, qui iocandi praetextu verbis aequivocis, sed ab aliis intellectis, eadem aut similia ob eam delectationem exprimunt. — *S. Lig. n.* 426.

3° Graviter etiam peccant, qui ob iactantiam narrant propria peccata turpia et quidem ordinarie tripliciter, peccato nempe complacentiae, scandali, et iactantiae de peccato commisso.

4° Non est, *per se*, mortale proferre turpia quidem, sed non graviter obscoena, si fiat breviter, per iocum aut vanum solatium, nisi audientes ita debiles sint spiritu, ut grave scandalum patiantur. Hinc communiter non sunt gravia dicteria turpia, quae proferuntur a messoribus, vindemiatoribus, mulionibus, quia ad iocum ordinarie dicuntur et audiuntur. *S. Lig. n.* 426.

5° Non sunt semper ut mortalia habenda tenera colloquia cum personis diversi sexus, quamvis periculis plena sint, praesertim si sint diuturna, saepe repetita, aut in locis solitariis fiant. — *S. Lig. n.* 422. 426. Quid ergo iudicandum de amoribus, ut vocant, praesertim inter iuniores? — Non sunt indiscriminatim omnes culpae mortalis damnandi; quamquam saepe occasio proxima lethaliter peccandi difficulter aberit, saltem in progressu et supervenientibus periculosis circumstantiis, ut si adamantes conveniant omnino soli, praesertim per longius tempus aut noctu, etc. — *S. Lig. Praxis Conf. n.* 63.

6° Non graviter peccant ex curiositate legentes libros lepidos, quia ad libidinem non graviter excitant, nec magno periculo exponunt, ut sunt multae comoediae vel poemata. — Si vero ob causam legitimam, v. gr., ad discendum aut ad acquirendam eloquentiam id faciant, minime peccant.

CAPUT II.

DE PECCATIS LUXURIAE CONSUMMATIS

1° intra naturam; 2° contra naturam.

ARTICULUS I.

DE PECCATIS CONSUMMATIS INTRA NATURAM.

§. I. *De fornicatione.*

421. — Fornicatio est copula soluti cum soluta ex mutuo consensu.

Fornicatio est graviter prohibita iure naturali et divino positivo, ita ut in nullo casu a peccato gravi excusari possit. Constat 1° ex Scriptura, 1. *Corinth.* 6. 9.: *Neque fornicarii regnum Dei possidebunt.* — *Ephes.* 5. 5.: *Omnis fornicator aut immun-*

dus... non habet haereditatem in regno Christi. — 2° Ex ratione: nam si fornicatio permitteretur, plerumque homines a matrimonio contrahendo recederent, prolesque ex fornicatione suscepta absque ulla educatione derelinqueretur, et hinc subversio ordinis societatis necessario sequeretur.

Ad fornicationem referuntur 1° concubinatus, qui est commercium habituale soluti cum soluta; — 2° meretricium, quod est status mulieris omnibus prostitutae.

Circumstantia concubinatus aut meretricii non est necessario in confessione declaranda, cum *per se* speciem peccati non mutet. *Per accidens* autem saepius est explicanda ad statum et genus occasionum manifestandum, semperque Confessario interroganti aperienda est. — *S. Lig. n.* 432.

§. II. *De adulterio.*

422. — 1° Adulterium est copula cum alterius coniuge, seu est accessus coniugis ad *torum* non suum.

2° Adulterium praeter peccatum contra castitatem aliud includit contra iustitiam. Patet ex ratione, constatque ex variis sanctae Scripturae locis.

3° Adulterium committitur, etiamsi alter coniux consentiat; quia in omni casu violantur iura Sacramenti et contractus indissolubilis; quae quidem iura natura ipsa exigit, ut prorsus inalienabilia sint.

4° Adulterium inter duos coniugatos duplex est, et duplicis tori violatio, ac proinde circumstantia haec in confessione exponenda est. — *S. Lig. n.* 445.

§. III. *De incestu.*

423. — Incestus est concubitus cum consanguineis aut affinibus intra gradus ab Ecclesia pro matrimonio prohibitos.

Incestus specie differt ab aliis luxuriae peccatis, quia graviter repugnat reverentiae naturali debitae parentibus, et consequenter personis, quae proxima coniunctione sanguinis aut affinitatis eis devinctae sunt. — *S. Lig. n.* 48.

Utrum specie differat incestus cum consanguineis et incestus cum affinibus, et rursus utrum specie differat incestus pro vario affinitatis et consanguinitatis gradu, atque adeo utrum gradus necessario in confessione exprimendus sit, in *Tractatu de*

Poenitentia, ubi de circumstantiis peccatorum aggravantibus, dicemus.

§. IV. *De sacrilegio.*

424. — Sacrilegium, quatenus est luxuriae peccatum, est violatio personae vel rei sacrae per actum venereum.

Sacrilegium, praeter peccatum contra castitatem, complectitur etiam peccatum contra Religionem seu contra reverentiam Deo, atque adeo rebus sacris debitam.

Resolves:

1° Duplex sacrilegium committit persona Deo consecrata cum alia eiusdem conditionis peccans; quia dupliciter Religionem offendit. — *S. Lig. n.* 456.

2° Sacerdos simul et Religiosus *probabilius* non committit duplex sacrilegium peccando contra castitatem; quia, quamvis ex duplici praecepto maneat obstrictus voto castitatis, tamen contra idem praeceptum formale seu ex eodem motivo impositum peccat. — *S. Lig. n.* 455.

3° Sacrilegus est qui personam sacram ad peccatum luxuriae consilio inducit, licet ipse cum ea non peccet; quia eius peccato cooperatur.

4° Pollutio voluntaria in Ecclesia est sacrilegium, quamvis secreta sit, et quamvis Ecclesia reconciliatione non indigeat, prout in pollutione notoria indiget.

5° Tactus leviter turpes in Ecclesia non sunt gravia sacrilegia (*a*), iuxta communiorem sententiam, quia ex eis non resultat magna irreverentia in locum sacrum. Secus vero, si sint enormiter graves. — Si autem sint simpliciter graves, duplex datur sententia: ut *absolute probabilius* affirmat *S. Lig.*, quia tactus inhonesti eamdem malitiam habent quam ipsa copula, et licet his actibus non violetur Ecclesia, ipsi tamen gravis irreverentia irrogatur. Idem dicit de verbis et aspectibus graviter obscoenis

---

(*a*) Dicitur, *non esse gravia sacrilegia,* quia aliqua sacrilegii malitia, si in ecclesia peccetur, nunquam non adest; quae tamen non semper est gravis, et exprimenda in confessione. *Vide quae sup. adnotantur pag.* 298. *not.* (*c*).

S. Auctor, n. 459.-461.; et *Hom. apost. n.* 22. — Actus vero interni, seu cogitationes, vel desideria prava habita in Ecclesia non sunt gravia sacrilegia, si desideria peccandi externe in ipsa Ecclesia excipias. *S. Alph. n.* 462.; et *Hom. apost. ibid.*

§. V. *De stupro.*

425. — Stuprum est violatio, seu oppressio mulieris, ipsa invita. *Ita communiter* (*a*). — Iuxta alios sub nomine stupri venit tantum defloratio *virginis* non consentientis. Dicitur etiam stuprum in lato sensu quivis concubitus illicitus.

(*a*) Auctor hoc loco stuprum accipit non sensu theologico, sed potius ex norma iuris civilis, imo et latiori quadam significatione. Nam ius civile nomine stupri, prouti est delictum ab aliis distinctum et speciali poena plectendum, intelligit *violentam virginis aut viduae honeste viventis oppressionem;* Auctor vero comprehendit oppressionem mulieris cuiuslibet etiam non honestae, aut etiam matrimonio iunctae, ut patet ex secunda resolutione ; stuprum scilicet extendit ad casus omnes, in quibus vis mulieri inferatur, atque adeo impudicitiae peccato accedat iniustitiae crimen.

At non sic Theologi et Canonistae; qui licet advertant, stuprum lato quodam sensu accipi pro quovis illicito concubitu, tamen proprio et stricto sensu sumunt pro illicita virginis violatione iuxta *C. Lex illa* 2. §. *fin. caus.* 36. *q.* 1., ubi dicitur: *Stuprum autem proprie virginum est illicita defloratio;* speciemque *stupri* in confessione exprimendam reperiunt solum *in defloratione iniusta virginis.* Hoc ipsum tamen duplex distinguunt, *violentum* nempe et *voluntarium. Violentum* quidem, quando vi et violentia physica subigitur et opprimitur. *Voluntarium* vero non quidem quando virgo ultro et sponte sua consentit (quo in casu ex communiori DD. quoad speciem in confessione exprimendam mera fornicatio censetur), sed quando virgo dolo aut alia iniusta ratione inducta consentit in deflorationem, ut fit 1. per metum reverentialem, 2. per metum cadentem in constantem puellam, 3. per fraudulentam matrimonii, aut magnae dotis ad aliud matrimonium promissionem, 4. per repetitas importunas preces, saltem si his adiungantur minae. *Vid. Struggl, Th. moral. Tr.* 7. *q.* 4. *n.* 28.

Porro cum agitur vel de reservatione casuum vel de poenis per sacros canones in stupratorem infligendis, stuprum semper accipitur stricto illo sensu, quem a Theologis receptum diximus, nec aliud habet S. Alphonsus ab A. hic allegatus.

Stuprum, praeter peccatum grave contra castitatem, involvit etiam culpam gravem contra iustitiam, in confessione necessario aperiendam. — *S. Lig. n.* 443.

Resolves:

426. — 1° Stuprum est fornicari cum muliere amente, ebria aut dormiente, quia violatur sine eius consensu et proinde gravis ei infertur iniuria.

2° Stuprum est vim inferre etiam mulieri iam corruptae aut viduae; quia consistit in violentia et iniuria, quae mulieri infertur, eam invitam opprimendo. Consequenter, si quis mulierem coniugatam opprimat, adulterium et stuprum simul committit.

3° Non est stuprum fornicari cum virgine plane consentiente, etsi prima vice corrumpatur; quia domina est sui corporis et libere iuri suo cedit.

4° Circumstantia virginitatis puellae, quae violata est, si ipsa in rem consenserit, non est necessario *per se* in confessione declaranda; quia stuprum *probabilius* consistit tantum in violentia mulieri illata, non vero in violatione integritatis virginalis.

§. VI. *De raptu.*

427. — Raptus est abductio alicuius personae libidinis causa e loco *tuto* ad locum *non tutum* per vim aut metum gravem ipsi aut iis illatum, quorum potestati subest. — *S. Lig. n.* 443.

Quoad raptum haec teneto:

1° Raptus est peccatum speciale, quamvis pravus actus libidinis non sequatur (*a*); quia consistit praecipue in iniuria, quae infertur in violenta abductione libidinis causa.

2° Si post raptum desiderium libidinis expleatur, speciem luxuriae diversam constituit, quae in confessione declaranda est (*b*).

(*a*) Nihilominus in ipso raptu duplex est peccatum; nam ex parte *finis* et *intentionis* est peccatum luxuriae, et ex parte *actionis* adest peccatum iniustitiae.

(*b*) Declarandum scilicet simul est crimen raptus.

3° Non est censendus raptus, si mulier plene consentiens abducatur, nisi tamen sit *minor*, et simul eius parentes seu tutores aut curatores invite hoc patiantur (a). *Vide dicenda in Tractatu de Matrimonio* (b). *S. Lig. n.* 444.

ARTICULUS II.

DE PECCATIS CONSUMMATIS CONTRA NATURAM.

Triplex eorum species datur: 1° pollutio; 2° sodomia; 3° bestialitas.

NOTA. Inter peccata contra naturam adnumerandus quoque est *onanismus*, seu peccatum *Onan*, quod est copula incepta, et non consummata vitandae generationis gratia, sive inter coniugatos sive inter alios. Sed de nefario hoc peccato dicemus in *Tract. de Matrim.* ubi de coniugali debito.

§. I. *De pollutione.*

428. — Pollutio est seminis effusio sine congressu cum alio. Pollutio voluntaria, de qua sola agimus, est vel directe vel indirecte quaesita. Dicitur etiam mollities.

NOTA 1° Pollutio differt a distillatione, quae est effusio levis alterius humoris subtilioris quasi *guttatim* facta. In pollutione semen ordinarie cum vehementi delectatione magnaque carnis commotione eiaculatur; distillatio autem cum nulla ordinarie aut levi admodum delectatione et commotione habetur.

NOTA 2° Motus carnales seu motus inordinati sunt quaedam pollutionis inchoatio aut praeparatio, si cum delectatione fiant. Aliquando absque ullo voluptatis sensu et ignota penitus causa habentur.

(a) Nimirum crimen raptus habetur, sive vis inferatur soli personae raptae, sive solum iis, sub quorum potestate est, sive utrisque.

(b) In tractatu tamen *de Matrimonio* non agitur de raptu, prouti est luxuriae species, qui fiat nempe causa libidinis, sed prouti est impedimentum matrimonii, et persona, non exercendae libidinis, sed matrimonii contrahendi causa abducitur.

De raptu vero animadvertenda est declaratio nupera S. Congr. Concilii, ex qua statui debet, ad crimen raptus revocandum esse non solum si per vim et metum, sed etiam si per dolum ac fraudem persona abducatur.

Principia:

129. — I. Pollutio *directe* et *perfecte* voluntaria est semper peccatum mortale, ita ut in nullo casu illam procurare liceat. Ratio est: 1° quia pollutio intrinsecam habet repugnantiam cum natura, quae seminis effusionem unice ad generationem ordinavit; 2° quia si in aliquo casu permissa aut tantum sub veniali prohibita foret, facillime habitus pollutionis contraheretur ob tantam naturae corruptae in luxuriam proclivitatem, et proinde ordo naturae brevi subverteretur; 3° constat ex variis sacrae Scripturae textibus, v. gr., 1. *Cor.* 6. 10.: *Neque molles.'... regnum Dei possidebunt;* 4° constat etiam ex proposit. 49ª ab *Innoc. XI* damnata, quae sic se habet: *Mollities iure naturae prohibita non est*; *unde si Deus eam non interdixisset, saepe esset bona.... Vide S. Lig. n.* 476.

II. Pollutio *indirecte* seu in causa tantum voluntaria est peccatum grave, quoties causa proxima, id est per se directe et natura sua ad pollutionem tendens, v. gr., cogitationes morosae de rebus valde libidinosis, etc. *Scav. S. Lig. n.* 482., sine iusta ratione ponitur; est autem veniale quoties causa, quae ponitur, est remota tantum seu talis, ut ipsi periculum *per accidens* vel raro adiungatur. — *Ita communiter.* — Ratio utriusque patet. — *S. Lig. n.* 484.

III. Pollutio *indirecte* voluntaria omni peccato caret, quoties habetur ratio sufficiens causam eius ponendi, seclùso consensu seu affectu voluntatis in voluptatem. Ratio est, quia ubi sequuntur duo effectus ex eadem causa indifferenti ex se, unus malus et bonus alter aut aequivalens, licet ponere causam intendendo bonum et permittendo malum (*a*). Maior autem ratio

---

(*a*) In hisce adiunctis neque malus effectus reipsa dici debet *voluntarius,* neque agens *proprie* dicetur illius *causa.* Quando enim mere agitur de obligatione abstinendi a quapiam actione ratione effectus, qui sequatur praeter intentionem, ratio causalitatis non ab influxu physico, sed a morali desumitur, atque adeo agitur de causalitate, quae inducat moralem imputationem effectus sequuti, ita ut causalitas idem prope sonet ac quid culpabile. Idcirco tunc quispiam *proprie* dicetur esse in causa, quando ideo tenebatur ab actione abstinere, ne effectus ille sequeretur; non censebitur vero esse in causa, quando non ideo tenebatur ab opere abstinere, sed illud

pro maiori periculo requiritur. *Recole dicta de Act. hum. n.* 9. — *Vide S. Lig. n.* 483.

Resolves:

430. — 1° Pollutio omnino involuntaria nullo modo est peccaminosa, ut patet. Hinc omni culpa vacat pollutio, quam pati potest medicus, chirurgus, vel Confessarius munera officii sui obeundo, modo pura agat intentione (*a*) nec consensum ullum delectationi praebeat.

2° Pariter culpa vacat pollutio nocturna, quia a voluntate libera non oritur, nec ullus ei praebetur assensus, ut supponitur, sed nec animum quidem libidinosum semper denotat, cum ex multis causis naturalibus possit provenire, v. gr., ex superfluitate naturae, ex imbecillitate organorum aut dispositione nervorum. Mortalis autem erit vel venialis, si ante cubitum fuerit causata et praevisa pro maiori vel minori advertentia et causae influxu. Sic pravae cogitationes voluntariae, prava colloquia, et alia eiusmodi somnum praecedentia illam mortalem facile reddent. Venialem autem tantum efficiet ordinarie intemperantia in cibo vel in potu, etc. Pariter censeri non debet mortalis pollutio nocturna, quae fit cum imperfecta voluntate et libertate, ut quandoque in semisopitis accidit; iudicandum autem est, nullum consensum ei fuisse datum, vel ad summum valde imperfectum, quando ordinarie in statu vigiliae displicet; quia ex ordinarie contingentibus iudicandum est. Idem etiam de tactibus nocturnis teneto.

431. — 3° Pollutio, quae subsequitur ex tactu, aspectu, vel lectione graviter turpi, est peccatum mortale etiam secluso actuali consensu, nisi iusta causa excuset. Ratio est, quia tunc pollutio voluntaria est saltem in causa, cum haec *per se* grave pollutionis periculum inducant. Peccatum autem veniale erit tantum, si haec leviter turpia sint, modo pollutio praeter agentis

---

licite ac pro iure suo exercebat. Et hoc omnino sensu] effectus dicitur sequi *per accidens*, non quasi scilicet effectus ipse non sit natus sequi a quapiam actione, sed quia agenti imputari non potest ceu causae morali; et hoc ipso, quod dicimus, effectum sequi *praeter intentionem*, iam dicimus effectum non esse *voluntarium*, ea nempe voluntate, cui moraliter ille imputari debeat.

(*a*) Idest modo effectum illum non intendat.

intentionem et contra eius voluntatem saltem directam sequatur; quia tunc in his non datur periculum proximum consensus neque in pollutionem, neque in veneream delectationem. Attamen periculum *in se* remotum potest, *per accidens*, alicui ratione propriae infirmitatis proximum evadere. *S. Lig. n.* 482.-485.

4° Omnis deliberata seminis effusio, quantumvis parva, est pollutio et proinde peccatum mortale. — *Lacroix, de Poenit. n.* 1034. — Item, mortale est acquiescere delectationi pollutionis etiam brevissimo tempore; et etiam si praeter intentionem et sponte ex quacumque causa accidat. *S. Lig. n.* 477. *A fortiori* si pollutio incepta conatu aliquo promoveatur.

5° Qui causavit pollutionem in altero, debet explicare in confessione, an hic sit persona sacra, coniugata, cognata, etc.....; quia malitiam sacrilegii contraxit, vel adulterii, vel incestus, etc. — *S. Lig. n.* 476.

6° Peccatum non est, *per se*, equitare rationabilis recreationis causa, certo situ in lecto cubare, temperate sumere cibos calefactivos, ex honesta causa loqui cum altero sexu, infirmis inservire, eos in balneis adiuvare, artem chirurgicam exercere, et similia; quamvis praevideatur *per accidens* secutura pollutio, modo non intendatur et firmum adsit propositum ei non assentiendi, si accidat, et absit proximum consensus periculum. — *S. Lig. n.* 483.

432. — 7° Distillatio voluntaria, etiam tantum indirecte, si notabilis sit seu cum notabili spirituum genitalium commotione fiat, peccatum mortale esse potest (*a*); quia est gravis deordinatio, et proximum pollutionis periculum inducit. Si vero parva sit et absque notabili commotione, distinguendum est: 1° Si *directe* voluntaria sit, nec a mortali potest excusari; quia quaecumque distillatio semper, vel ut plurimum, secum fert commotionem et aliquam seminis effusionem. 2° Si *indirecte* tantum voluntaria sit, facile etiam ab omni peccato excusabitur; quia de tali fluxu non est magis curandum, quam de emissione cuiuscumque alterius excrementi, quo natura se exonerare solet. Ita expresse *S. Lig. n.* 477.

(*a*) Saepius iam adnotatum est, quidpiam hic dici *indirecte voluntarium*, quod praeter intentionem accidit: atque adeo etiam de distillatione *indirecte voluntaria* valere ea, quae in *not. ad n.* 412. de pravis motibus, et ab A. n. 429. de pollutione indirecte voluntaria dicta sunt: quae quidem etiam A. paulo post innuit.

8° Motus inordinati cum venerea delectatione, sive *graves* sive *leves*, sunt peccata mortalia, quoties sunt *directe* voluntarii, vel etiam quoties sponte obortis adhaeret voluntas; quia tunc adest venerea delectatio in se quaesita, quae materiae parvitatem nunquam admittit. — Si autem a voluntate non pendeant neque in se neque in causa, ut saepe contingit, nullusque consensus eis praebeatur, ab omni peccato sunt immunes. — Denique, si eorum causa libere ponatur, quin intendantur, de iis sicut de pollutione *indirecte* voluntaria, data tamen debita proportione, dicendum est. Hinc causa levis motuum facile excusabit a gravi peccato, cum id asserant communiter DD. de ipsa pollutione cum *S. Lig. n.* 484. — Facilius enim poni potest causa talium motuum, quam pollutionis, ut patet.

9° Licet alicui pruritum magnum patienti in verendis illum tactu abigere, etiamsi pollutio sequatur, dummodo pruritus ille ex sanguinis acrimonia, ut ordinarie evenit, non vero ex libidinis ardore proveniat. Si enim accidat pollutio, secluso consensus periculo, *per accidens* et proinde inculpabiliter accidit. Caeterum adhortandi sunt poenitentes, ut in quantum fieri sine gravi molestia potest, ab huiusmodi tactibus temperent. *S. Lig. n.* 483.

§. II. *De sodomia.*

433. — Horrendum sodomiae crimen est concubitus cum persona eiusdem sexus vel diversi, sed in vase indebito.

Hinc duplex sodomia distinguitur: 1° *perfecta*, quae est concubitus cum persona eiusdem sexus; 2° *imperfecta,* quae est concubitus cum persona diversi sexus extra vas naturale, vel cum affectu ad vas innaturale.

Sodomia est crimen multo gravius pollutione simplici. Constat ex horrore, quem apud omnes excitat ex inauditis poenis a Deo inflictis Sodomae et aliis civitatibus hoc peccato inquinatis.

Resolves:

434. — 1° Sodomia perfecta specie differt ab imperfecta, quia per illam homo inordinate fertur in sexum et vas indebitum (*a*),

(*a*) Communissime Theologi (*Vid. S. Alph. Lib.* 3. *n.* 466.), atque etiam Canonistae (*Vid. Reiffenst. Lib.* 5. *Tit.* 16. *n.* 88., *Schmalzgrueb.*

dum e contrario per istam fertur tantum inordinate in vas indebitum.

2° Coitus viri in vase indebito mulieris est sodomia imperfecta, specie tamen distincta a perfecta.

3° Non tamen sodomia dicenda esset, si fieret tantum applicatio manus, aut pedis ad partes genitales alterius, quia nullus esset concubitus.

4° Probabilius, *per se*, non est declarandum, quis fuerit agens aut patiens, quia species peccati eadem est. — *Billuart, cum aliis.* — Circumstantia tamen pollutionis, si adfuit, quod facilius in agente contingit, omnino aperienda est. — *S. Lig. n.* 468.

§. III. *De bestialitate.*

435. — Infandum et execrandum bestialitatis crimen est concubitus cum bestia. Gravissimum est luxuriae peccatorum, quia naturae rationali maxime repugnat. Morte puniebatur in lege Mosaica: *Qui cum iumento aut pecore coierit, morte moriatur; pecus quoque occidite. Exod.* 22. 19. Peccatum istud est etiam horribilius ipsa sodomia, et specialis eius deformitas in accessu ad speciem diversam consistit. — *S. Lig. n.* 474.

---

eod. tit. n. 112. *et Pirling eod. tit. n.* 69.) perfectam huius criminis rationem constituunt in sola inordinatione sexus indebiti, contra ac affirmare videantur quidam interpretes iuris civilis (*Vid. S. Alph. l. c.*), dum eam in inordinatione praesertim indebiti vasis reponunt; qui tamen in hac re rationem potius habuisse videntur poenarum, quas in eodem civili foro huic quoque posteriori inordinationi infligendas censuerunt. Videri idcirco poterit Auctor ab utraque sententia discessisse; dum utramque inordinationem ad id postulat. Verum haud ita se res habet; nam reipsa inordinationem posteriorem addidit, non quasi in ea huius criminis essentia resideat, sed quia ad rationem *actus seu concubitus consummati* pertinet; ex quo etiam factum est, ut inter sequioris sexus personas (prouti aliqui apud S. Alph. l. c. notarunt) *impropria* tantum sodomia detur, quod consummatio illa in his locum nullum habeat.

Haec porro notanda erant propter casuum reservationem. Quando enim absolute et simpliciter sodomia reservatur, iuxta generalia principia intelligi debet crimen perfectum atque in genere suo consummatum. Necesse ergo est designasse, quisnam actus ad perfectam consummatamque sodomiam requiratur.

436. — Tactus impudici cum bestiis, quamvis non sint peccata bestialitatis proprie dicta, sunt tamen declarandi, quando aliqua venerea delectatio ex eis quaeritur. Non autem videtur circumstantia necessario declaranda, si quis mediante lingua iumenti, aut alterius bestiae, voluptatem veneream aut pollutionem in se excitet. Nec est necesse explicare in confessione, cuius speciei fuerit bestia, neque utrum fuerit mas aut femella. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 474.

Nota. Valde cautus, prudens et parcns debet esse Confessarius in interrogandis poenitentibus de luxuriae peccatis, imprimis de iis quae magis horrenda et inconsueta videntur. Vide regulas infra tradendas in *Tract. de Poenitentia*, ubi de Confessarii muneribus.

DE VII. ET X. DECALOGI PRAECEPTO

« Non furtum facies. — Non concupisces domum proximi tui, non servum non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quae illius sunt ». *Exod.* 20. 15. 17.

Septimum Decalogi praeceptum prohibet omnem iniustitiam externam in bonis fortunae proximi. — Decimum vero etiam peccata *interna* concupiscentiae, id est desiderii bonorum proximi et actionis iniustae, vetat. De variis iniustitiae peccatis circa bona fortunae dicemus in *Tractatu particulari de iustitia et Iure.*

DE VIII. DECALOGI PRAECEPTO

« Non loqueris contra proximum tuum falsum testimonium ». *Exod.* 20. 16. — « Non falsum testimonium dices ». *Matth.* 18. 19.

437. — Hoc praeceptum quatenus est negativum, prohibet: 1° *praecipue* et *primario*, ne dicatur falsum testimonium tum in iudicio tum extra iudicium; 2° *indirecte* et *secundario*, ne laedatur fama et honor proximi.

Quatenus autem affirmativum est, iubet, ut qualibet sublata simulatione et fallacia, simplex et nuda veritas dicatur (*a*).

(*a*) Ita Catechismus romanus (*De VIII. Praec. n.* 2.) *In hoc praecepto.... animadvertantur duae leges altera prohibens, ne falsum di-*

Hinc prohibet: 1° periurium in proximum: 2° mendacium; 3° detractionem; 4° contumeliam; 5° iudicium temerarium et suspicionem iniuriosam. De singulis dicendum, excepto periurio, de quo satis in secundo praecepto.

CAPUT I.

DE MENDACIO.

ARTICULUS I.

DE MENDACIO IN GENERE.

438. — Mendacium est locutio vel significatio contra mentem cum voluntate fallendi. Si fiat nutibus vel aliquo facto, *simulatio* vocatur. *Scav.* — Triplex distinguitur mendacii genus: 1° *damnosum*, quo mediante iniustum damnum alicui infertur; 2° *officiosum*, quod utilitatis suae vel alienae gratia profertur; 3° *iocosum*, quod fit ex ioco et sola nugandi causa.

Principia:

439. — I. Mendacium proprie dictum est semper intrinsece malum. Ratio est: 1° quia recte rationi repugnat vocibus uti contra earum naturalem finem et institutionem; 2° quia, si alios in loquendo decipere liceret, ordo societatis in mutuo hominum commercio positus omnino subverteretur. Hinc, *Coloss.* 2. 9.: *Nolite mentiri invicem.* — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 110. *art.* 3. — *S. Aug. lib. de Mendacio et contra Mendacium.*

II. Mendacium *damnosum* grave est pro ratione maioris vel minoris damni, quod proximo per illud infertur; idcirco obligatio damnum reparandi ex eo sequitur. — *Ita omnes. S. Thom. ibid. art.* 4.

---

catur testimonium; iubens altera, ut simulatione, fallaciisque sublatis, dicta et facta nostra simplici veritate metiamur. Ideo autem ad *affirmativum* praeceptum haec pars pertrahitur, ut innuatur id, quod omnibus affirmativis praeceptis est commune, nempe ea semper, sed non *pro semper* obligare, cum contra saepius veritatem occultare necesse sit.

III. Mendacium *officiosum* peccatum veniale est *per se*, quia in eo gravis deordinatio non apprehenditur. — *Ita omnes.* — *A fortiori,* mendacium *iocosum per se* veniale peccatum non excedit. Imo interdum id, quod mendacium iocosum dicitur, omni prorsus culpa vacat; quia non est mendacium *proprie* dictum, sed iocus recreationis causa adhibitus absque ulla intentione alium decipiendi, et proinde non ipsi convenit nostra definitio. Hoc autem tantum admitti potest, quando talia sunt rerum adiuncta, ut audientes facile intelligere possint, loquentem tantum intendere iocari. *Ita communiter.*

Resolves:

440. — 1° Non mentiuntur qui asserunt falsum quod credunt verum, sed errant tantum. E contrario mentiuntur qui verum dicunt, quod falsum reputant, quia contra mentem loquuntur.

2° Non sunt mendacia locutiones tropicae, ironicae, hyperbolicae, quae ut tales facile ab audientibus accipi possunt. Multo minus parabolae quibus tam frequenter utebatur ipse Christus discipulos suos alloquendo. — Nec sunt mendacia aequivocationes, si non impediant, quominus intentio loquentis cognosci queat.

3° Non mentiuntur, qui fabulas conscribunt, vel ex ioco dicunt aperte falsa, ut manifestum est.

4° Ad mendacium referuntur simulatio, hypocrisis, adulatio et inanis iactantia, quae sunt variae speciei, et peccatum veniale, *per se*, non excedunt; simulatio tamen et hypocrisis peccatum mortale evadet, quando proximus in re gravi inique decipiatur.

ARTICULUS II.

DE RESTRICTIONE MENTALI.

441. — Restrictio *mentalis* est actus mentis verba alicuius propositionis ad alium sensum, quam naturalem et obvium detorquentis vel restringentis.

Restrictio mentalis est: 1° *pure* seu *stricte mentalis,* si sensus loquentis percipi nullo modo possit, et haec *proprie mentalis*

dicitur; 2° *late* seu *improprie mentalis,* si sensus propositionis ex adiunctis possit colligi.

Ad restrictionem mentalem revocantur aequivocationes seu amphibologiae, quae sunt locutiones habentes duplicem sensum, sed unum magis obvium et alterum litteralem.

Principia :

442. — I. Nunquam licet uti restrictione *pure* seu *proprie mentali*, nec amphibologia humano modo non perceptibili; *a fortiori* non licet cum iisdem iurare, quia est simpliciter mendacium. Constat etiam ex propositionibus 26. 27. et 28. ab *Innocentio XI* damnatis. — *S. Lig. de* 2° *Praec. n.* 152.

443. — II. Licet aliquando, *ex iusta causa,* uti restrictione *late,* id est *improprie mentali,* et verbis aequivocis, ex quibus sensus a loquente intentus *intelligi* possit. Ratio est, quia hoc non est malum *in se*, cum proximus non *proprie* decipiatur, sed ex iusta causa tantum permittatur eius deceptio; aliunde ad bonum societatis requiritur, ut medium habeatur licite celandi secretum; aliquando autem aliud medium non suppetit praeter aequivocationem, aut restrictionem *late* seu *improprie* mentalem. — Dixi, *ex iusta causa*, quia si usus talium restrictionum absque *proportionata* causa permitteretur, nemo posset aut vellet alteri credere; hoc autem in maximum humanae societatis damnum cederet. — *Ita communissime theologi.* — *S. Lig. de* 2° *Praecepto*, *n.* 151.-152. — *Lacroix, lib.* 3., *n.* 287. — *Suarez, Lugo, Layman*, *Sporer*, *Elbel et alii innumeri,* teste *S. Lig. ibid.*

Licet vero uti eiusmodi lata restrictione etiam cum iuramento; quamquam maior causa tunc requiratur, cum divinum testimonium non sit sine iudicio usurpandum. *S. Lig. n.* 151.

Resolves :

444. — 1° Culpa non caret, qui utitur restrictione etiam non pure mentali, aut aequivocatione aliquo modo perceptibili, 1° si id faciat absque ratione, sed ex sola intentione decipiendi, quia est abusus signorum; 2° si interrogans habeat ius inquirendi aut imperandi veritatis confessionem, quia iuri illi respondet in subdito obligatio fatendi veritatem sine ambiguitate, saltem re-

gulariter loquendo. *S. Lig. n.* 154. Adde 3° si exinde damnum proximi emergeret contra praeceptum Caritatis; 4° quando contractus mutui celebrantur; quo in casu iustitia postulat ut verba nude ad mentem contrahentis proferantur. — *Scav. de Actib. relig. extern. c.* 2. *art.* 2.

2° Confessarius interrogatus a tyranno, an Titius confessus sit homicidium, respondere potest et debet: *Nescio;* quia Confessarius id nescit scientia communicabili. Imo etiamsi instaret tyrannus et diceret: *An hoc nescis scientia communicabili*? Respondere adhuc posset: *Nescio.* Ratio est, quia tyrannus bene cognoscit, se de hoc ius interrogandi non habere, nec Confessarius ut homo intelligit se scire, sed uti vicarius Dei ac proinde scientia incommunicabili.

3° Reus a iudice non *iuridice* aut non *legitime* interrogatus potest respondere se crimen non patrasse, subintelligendo tale, de quo possit inquiri, seu quod fateri teneatur. *S. Lig. l.* 3. *n.* 154.

4° Possunt uti huiusmodi restrictione omnes personae publicae interrogatae de rebus suae fidei commissis, ut sunt secretarii, legati principum, duces exercituum, magistratus, advocati, medici, chirurgi, obstetrices, et quisquis rationem habet veritatem aliquam occultandi. Si enim secreta his personis commissa violarentur, gravissima inde sequerentur incommoda in societate.

5° Potest famulus iussu domini negare, ipsum esse domi, quamvis adsit; quia talis locutio generatim est usu recepta ad significandum, eum non esse domi, quatenus videri aut visitari possit. Attende tamen ad locorum consuetudinem. *S. Lig. n.* 165. — *V. Casus, n.* 114. *et seq.*

Nota. Falso *P. Escobar* exhibetur a *Paschal*, et ab aliis vulgo post ipsum, ut restrictionum mentalium inventor; ipse enim tantum communem doctrinam antecedentium theologorum est secutus, nec unquam restrictiones pure mentales admisit. Imo theologi non pauci in hoc multo benigniores ipso fuerunt. Placuit autem auctori *Provincialium*, posthabitis multis aliis, nomen *P. Escobar* usurpare, ut ludibrium ei propinaret.

CAPUT II.

DE DETRACTIONE.

1° De vitio detractionis, 2° de restitutione famae.

ARTICULUS I.

DE VITIO DETRACTIONIS.

445. — Detractio est occulta et iniusta violatio famae alienae, seu denigratio iniusta famae proximi absentis. Fama autem est bona aestimatio, quam alii habent de vita et moribus alicuius.

Detractio dicitur *simpliciter talis,* si fama proximi violetur relatione criminis veri ; *calumnia* autem denominatur, si famae violatio ex appositione criminis falsi sequatur.

Detractio variis modis fieri potest : 1° *directe*, si falsum crimen imponatur, si verum amplificetur, si occultum manifestetur, si opus bonum sinistre accipiatur ; 2° *indirecte*, negando nempe bona opera proximi, vel illa minuendo, vel etiam quandoque tacendo, aliis laudantibus, vel frigide laudando.

Principia :

446. — I. Omnis detractio *directa*, sive sit *calumnia*, sive detractio *simpliciter*, est mortalis ex genere suo ; quia est peccatum contra iustitiam maius quam furtum, quod ex genere suo est mortale. Detractio enim maiori bono proximum iniuste privat, ut constat ex sensu communi et ex Scriptura sacra, *Prov.* 22. 1, ubi dicitur : *Melius est nomen bonum, quam divitiae multae;* et *ibidem*, 24. 9.: *Abominatio hominum detractor.*

II. Gravitas vel levitas detractionis desumenda est praecipue ex gravitate vel levitate damni, quod proximus ex eo praevidetur esse passurus, et non praecise ex gravitate defectus seu criminis, quod de proximo narratur. Hinc ad cognoscendam in casu particulari detractionis gravitatem attendendum est ad qualitatem : 1° personae *detrahentis*, scilicet an sit gravis et discreta, aut garrula et levis ; 2° personae *laesae*, an sit bonae vel malae famae, etc. . . . Ratio est, quia maior vel minor fides praestabitur, prout loquens erit maiori vel minori fide dignus ;

item maius vel minus sequetur famae detrimentum pro ratione maioris vel minoris aestimationis, qua persona laesa gaudet. — *S. Lig. n.* 967.

447. — III. Nunquam licet falsum crimen alteri apponere, ut constat ex propositione 44ª ab *Innoc. XI* damnata. Licet tamen iusta de causa crimen alterius occultum etiam cum iactura famae ipsius manifestare; quia aliquando bonum publicum vel privatum hoc requirit, et tunc ius proximi ad famam conservandam a potiori iure eliditur. — *S. Lig. n.* 972.

IV. Causae autem, ex quibus licite crimen alterius revelari potest, sunt sequentes: 1° utilitas notabilis revelantis ipsius, verbi gratia ad consilium vel auxilium in re gravi petendum, secluso tamen quocumque affectu ad detractionem; 2° utilitas delinquentis, nempe ad ipsius instructionem vel correctionem, etc.; — 3° utilitas publica, uti ad impedienda mala Reipublicae vel Religioni aut alicui Communitati imminentia; — 4° utilitas gravis etiam privata sive audientium, sive aliorum, v. gr., ut a malis, damnis aut incommodis sibi aliter certe aut probabiliter eventuris liberentur.

Ratio horum est, quia tunc manifestans peccatum alterius non laedit iustitiam nec caritatem. Etenim: 1° *non laedit iustitiam,* quia proximus non habet ius ita strictum ad suam famam, ut obligentur alii ad tegendam veritatem, quando eius manifestatio necessaria est ad grave damnum sive proprium sive aliorum vitandum; 2° *nec laedit caritatem,* quia caritas non obligat cum tanto detrimento; si enim non teneris impedire damnum proximi tui quantumvis magnum cum gravi tuo damno, ita nec teneris eo casu occultum crimen proximi celare (*a*). *S. Lig. n.* 968.

Quaesita:

448. — Quaer. 1° *An peccet graviter qui revelat unicum peccatum mortale alterius?*

(*a*) Imo caritas in hisce adiunctis postulat, ut ne veritas occultetur. Caritas enim ordinata esse debet: ordinata autem caritas exigit, ut innocenti potius faveatur, quam reo. Proinde perversissime agit, qui, ne quid mali obveniat latroni, aut furi, aut pravis sociis, aut honestatis insidiatori, etc., silentio suo committit, ut vita, vel fortunae, vel innocentia, aut honestas aliorum periclitetur.

Resp. 1° Non est semper peccatum grave revelare peccatum alterius, etiamsi pluribus manifestetur. Attendendum igitur est ad rerum et personarum adiuncta, ex quibus colliges, an aliquis gravem famae iacturam ex peccati revelatione patiatur.

Resp. 2° Si peccatum graviter dedecoret, sive in se sive relative ad infamatum, certo detractor graviter delinquit, quoties huiusmodi peccatum licet unicum pluribus manifestat; quia damnum famae grave proximo infertur.

Resp. 3° An vero sit mortale huiusmodi peccatum unico viro prudenti et discreto revelare seclusa speciali malitia, *controvertitur.*

I^a SENTENTIA *communior* et *probabilior* dicit graviter peccari, nisi inadvertentia aut magna levitas excuset. Ratio est 1° quia laesio famae etiam apud unam personam gravem lethalis censetur, ut patet ex iudicio temerario, quod *per se* grave est; 2° quia saepe homines aegrius ferunt, se laedi apud unam personam gravem, quam apud tres vel quatuor alias.

II^a SENTENTIA satis *probabilis negat.* Ratio est, quia cum fama consistat in communi aestimatione hominum, non censetur absolute diffamatus, qui apud unum vel alterum tantum bonum nomen amisit. — *S. Lig. ut probabile* habet *n.* 973.

449. — QUAER. 2° *An specie differant detractiones in materiis specie diversis?*

Resp. Duplex datur sententia probabilis.

I^a SENTENTIA *affirmat.* Ratio est, quia alia est fama, quam quis possidet, v. gr., de castitate, et alia quam habet de iustitia; siquidem non est diffamatus in fornicatione, quamvis sit dedecoratus in furto.

II^a SENTENTIA *negat.* Ratio est, quia licet tales detractiones materialiter specie distinguantur, moraliter tamen unius hominis famam laedunt, eo quod tendunt in unicum obiectum formale, sicut contumeliae sunt eiusdem speciei propter unitatem honoris contra quem tendunt. *Lugo, de Poenit. D.* 16. *n.* 265., etc. (*a*).

(*a*) Imprudenter ergo Confessarius exigeret a poenitente, ut detractionis materiam exprimat; tum quia iniuste certam imponeret obligationem, quam, utpote incertam, poenitens non habet; tum etiam quia non raro ipsa confessio a detractionis vitio non esset immunis, cum exinde et personae et personarum crimina innotescere confessario queant.

Quaer. 3° *An crimen publicum revelari possit illud ignorantibus?*

Resp. Affirm., quia hoc non videtur esse nec contra iustitiam nec contra caritatem, sive sit publicum publicitate iuris sive publicitate facti. — *S. Lig. n.* 974.

450. — Quaer. 4° *An crimen publicum in uno loco possit revelari in alio loco, ubi ignoratur?*

Resp. 1° *Affirm. probabilius per se* saltem absque peccato gravi, si agatur de loco vicino, seu de loco ubi facile et brevi publicandum est. Ratio est, quia fama brevi et necessario amittenda nullius aut certe non magnae aestimationis est, et moraliter loquendo iam abiecta est.

Resp. 2° Si agatur de locis, ad quae divulgatio non est perventura, aut non nisi post diuturnum tempus, *distinguendum est*:

1° *Quoad notorietatem iuris;* 1° Non est contra iustitiam, quia iudex, quando publice aliquem condemnat, intendit reum spoliare fama, ut caeteris ubique sit in exemplum. *Ita communiter.* — 2° Nec *probabilius* est contra caritatem, saltem graviter, quia ad bonum commune magnopere confert, quod sententia ubique vulgetur, ut efficacior sit poena, ac reus cognoscatur etiam ab incolis regionis remotae, qui cum illo varia negotia tractanda habere possent. *Ita communius* cum *Lugo, Salmant., S. Lig. n.* 974.

2° *Quoad notorietatem facti, controvertitur inter theologos.*

I^a^ Sententia valde *probabilis* dicit non esse illicitum, *per se,* quia non est peccatum neque contra iustitiam, neque contra caritatem, saltem grave, modo agatur de criminibus, quae reddunt hominem perniciosum. Ratio est, quia conducit bono publico facinorosos homines dignosci, ut ab eis caveant omnes. — *S. Lig. n.* 964.; *Hom. apost. n.* 12. *In Retr. n.* 12.

II^a^ Sententia dicit e contrario esse peccatum tum contra iustitiam, tum contra caritatem: 1° quidem *contra iustitiam*, quia infamatus in uno loco, non amisit ius ad famam in alio loco remoto, ubi fama criminis non est brevi perventura: ergo ipsi facit iniuriam, qui eum ibi diffamat; 2° *contra caritatem,* quia diffamans proximo nocet in re gravi seu in fama, quam alibi sine illius iniuria possidere perget. — *Billuart, Antoine.*

451. — Quaer. 5° *Quandonam crimen seu factum dici possit publicum seu notorium?*

Resp. 1° Dicitur omnino *publicum* seu *famosum*, quando innotuit maiori parti communitatis seu civitatis, oppidi, pagi, etc.

Resp. 2° Dicitur *simpliciter publicum* seu *notorium*, quando innotuit tot personis, ut nulla tergiversatione celari possit, et moraliter sit impossibile, quod in notitiam communitatis non deveniat. Valde autem difficile est determinare, quot personarum requiratur cognitio, ut crimen pnblicum censeri debeat. Varias regulas assignaverunt theologi pro vario numero personarum, quae communitatem componunt. Iuxta communiorem sententiam dici potest publicum crimen, si quindecim sciant ex communitate centum personarum; aut viginti diversarum familiarum in communitate mille personarum; aut quadraginta dispersi in oppido quinque millium personarum. — *Ita S. Lig. n.* 975. Sed melius inquit *Billuart de Iustitia, diss.* 15. *art.* 2., §. 5., hoc remittitur iudicio prudentis, qui attento communitatis numero, hominum garrulitate et aliis circumstantiis, iudicet, an possibile sit, ut res secreta maneat.

452. — Quaer. 6° *An peccet graviter referens tantum gravia peccata alterius, ut ab aliis audita, v. gr., si dicat: Fertur, narrant, audivi de tali hoc vel illud?*

Resp. 1° Peccat graviter contra caritatem et iustitiam, si ita referat, ut alii sint verisimilius et merito id erediturì, v. gr., si asserat se, quae narrat, audivisse a persona fide digna, quia tunc causam sufficientem credendi malum praebet; secus si probabiliter fides suis dictis non adhibebitur, quia nulla infamia inde orietur. Multo autem facilius peccabit graviter referens, etiam ut mere dubium, peccatum enorme alterius, v. gr., haeresis, sodomiae, etc.

Resp. 2° Peccat graviter contra caritatem, si audita referat coram iis, qui probabiliter ea credent ex levitate aut malitia propria; quia sub gravi quisque tenetur ex caritate tollere occasionem damni alterius, cum facile potest. Non tamen videtur peccare contra iustitiam, quia non est causa efficax damni. — *S. Lig. n.* 978. — *Billuart, ibid. art.* 2. §. 4., *et alii communiter.*

453. — Quaer. 7° *Quomodo peccet audiens detractionem?*

Resp. 1° Peccat graviter contra *iustitiam,* qui efficaciter inducit alium ad detrahendum, ut patet.

Resp. 2° Peccat graviter contra *caritatem,* qui gaudet de detractione gravi ab alio facta, quia gaudet de damno gravi proximi. Excipe, si gauderet tantum de auditione rei novae vel curiosae, non vero de ipsa detractione.

Resp. 3° Superior peccat contra caritatem, si detractionem non impediat in quantum commode potest, etiamsi de ea non gaudeat; quia illi specialis obligatio incumbit corrigendi detrahentem, aut damno subditi infamati obviandi. *Probabilius* autem non peccat contra iustitiam 1° Superior detrahentis, quia non tenetur invigilare bono alterius non subditi; 2° Superior infamati quia ipsi non incumbit ex iustitia bono temporali subditi attendere. — *S. Lig. n.* 979.

Resp. 4° Persona particularis plerumque aut omnino, aut saltem a gravi peccato excusatur, si detractionem non impediat, sive ex verecundia aut timore vel etiam negligentia, etiamsi commode possit, modo de illa non gaudeat, nec praeter infamiam aliud damnum accedat. Ratio est, quia in hac materia saepe constare nequit correctionem esse profuturam; imo saepe periculosum est, et merito timeri potest, ne detractio potius augeatur vel producatur. Culpa tamen aliqua non carebit, si facile correctionem efficacem adhibere possit. — *S. Lig. n.* 979.

Excusantur autem etiam a veniali, qui advertendo fieri detractionem discedunt, sermonem expungunt, aut faciem avertunt, atque tristes se ostendunt iuxta illud *Prov.* 25. 23.: *Dissipat facies tristis linguam detrahentem.*

454. Quaer. 8° *An liceat seipsum infamare?*

Resp. Affirm. per se, si recta intentione fiat, secluso scandalo, et aliorum damno. Ratio est, quia non est contra iustitiam, cum quisque sit famae suae dominus; nec contra caritatem, quia haec non obligat ad bona externa conservanda, nisi quantum id exigat salus propria vel proximi.

Per accidens autem peccabis, et etiam graviter, si fama tua necessaria sit muneri tuo, vel si tibi damnum vitae, vel aliis infamiae ex hoc oriri possit. — *S. Lig. n.* 983.

Resolves:

455. — 1° Grave est peccatum mortuis detrahere in re gravi, iure enim ad famam non spoliantur, licet e vivis excesserint. Unde historiographi ignominiae notam memoriae defunctorum sine causa sufficienti inurentes, occulta manifestando, cognita exaggerando, aut actam poenitentiam non referendo, graviter peccare possunt. — *S. Lig. n.* 978.

2° Lethale esse potest de aliquo in conspicua dignitate constituto tam multa, etsi non singula gravia, revelare, ut nota-

biliter laedatur eius fama, licet intra longum tempus id peragatur.

3° Mortale est, si dicas, aliquem esse adulterum, licet de hoc probabilia habeas indicia; quia eius famae grave nocumentum affers. Imo idem tenendum, etiamsi diceres probabile, eum esse talem.

4° Grave est dicere de Sacerdote, quod duellum commiserit, aut sit amans puellarum, aliaque id genus. Saepe autem lethale non est id asserere de milite, aut etiam de iuvene mediocris famae; nec dicere de puella quod sit garrula, superba, etc. — *S. Lig. n.* 967.

5° Non est mortale de aliquo ignoto vel indeterminato male loqui, v. gr., in tali loco esse multos improbos, ebriosos, impudicos; quia nemini gravis iniuria irrogatur. Item non est grave, crimen aliquod referre de aliquo, quem audientes non noverunt, nec unquam agnituri sunt, etiamsi nominetur. Imo hoc *per se* omni culpa vacat.

6° Lethale tamen est, saltem communiter loquendo, detrahere alicui Monasterio, licet nullus Religiosus nominetur, v. gr., si dicatur, in eo pravam duci vitam, grave peccatum fuisse patratum. Ratio est, quia Religiosi eiusdem Communitatis adeo inter se coniuncti sunt, ut coram externis velut solidarii alii pro aliis censeantur. Hinc tota Communitas apud imprudentes et simplices maculari solet. — *S. Lig. n.* 979.

456. — 7° Non est mortale dicere de publico ebrioso, eum hac die *inebriatum esse, etsi occulte fecerit;* imo quandoque nullum adest peccatum, si quis omnem famam quoad aliquid amiserit, v. gr., si dicas de meretrice, quod fornicata fuerit. Nec est mortale infamem in uno crimine de altero valde affini dedecorare, v. gr., si de adultero dicas, eum litteras amatorias misisse, vel de ebrioso, eum cum uxore rixatum esse; quia talis revelatio non est nova infamia, aut saltem non gravis. De disparato tamen et non connexo crimine aliquem infamare potest esse mortale, quia ille, qui dedecorus est in uno vitii genere, non ideo amisit ius famae quoad reliqua. *S. Lig. Hom. apost. n.* 14. *et alii communiter.*

8° Non peccat saltem graviter, qui solatii causa tantum, seclusa detrahendi intentione, alicui amico narrat iniuriam ab alio sibi factam, etsi inde aliqua infamia auctori proveniat. Hinc probabiliter excusantur, saltem a mortali, famuli detegentes iniurias sibi illatas a dominis, uxores a viris, filii a patre, Religiosi

a Praelato, etc.; quia auctor iniuriae non potest esse rationabiliter invitus, remque tam difficilem exigere, ut laesus solatio vel consilio necessario careat. Cavendum est tamen, ne dicatur pluribus, atque apertius nominetur persona, quam necesse sit ad consilium vel solatium. — *S. Lig. n.* 973.

9° Non peccat graviter, generatim loquendo, qui revelat defectus naturales animi vel corporis alterius, dicendo, v. gr., quod sit stupidus, ignarus, etc.; quia tales defectus non sunt morales, nec famam notabiliter minuunt. Excipe, nisi grave damnum inde secuturum esset. Hoc autem maxime ex circumstantiis pendet. — *S. Lig. n.* 967. — *V. Casus, n.* 420. *et seq.*

ARTICULUS II.

DE RESTITUTIONE FAMAE.

Principia:

457. — I. Detractor tenetur ex iustitia, quantum fieri potest 1° ad reparandam famam iniuste ablatam; 2° ad compensanda omnia damna temporalia ex diffamatione provenientia et aliquo modo praevisa.

Ratio primi est, quia per ablationem famae irrogata est iniuria damnosa; ius enim, quod quisque habet ad famam, auferri nequit privata auctoritate: cum itaque necessaria sit boni iniuste ablati restitutio, propterea iniuria illa resarciri debet. — *Ita omnes.* — *S. Lig. n.* 991.; *et lib.* 3. *n.* 613.

Ratio secundi est, quia omnia damna provenientia ex detractione tribuenda sunt detractori, ut causae eorum efficaci, sive crimen revelatum sit falsum, sive verum, cum in utroque casu famam iniuste detractor laeserit. — *Ita communiter. S. Lig. num.* 996.

Obligatio restituendi famam est personalis. Obligatio vero reparandi damna, quae ex diffamatione orta sunt, est realis, et proinde ad haeredes transit.

458. — II. Restitutio famae alio modo facienda est a calumniatore ac a detractore simplici. Hinc:

1° *Calumniator* tenetur dicta retractare, et quidem, *per se,* etiam cum iactura propriae famae, si aliter reparatio fieri nequeat; quia melior est conditio innocentis quam nocentis, et malitiae suae imputare debet quidquid propterea est passurus.

Re quidem vera qui est causa iniusta damni, tenetur illud resarcire omni modo moraliter possibili.

2° *Detractor simplex* dicta retractare nequit, quia sic mentiretur, sed alio modo, quantum in ipso est, famam restituere debet, dicendo, v. gr., se male locutum fuisse, se erravisse, aut quid simile; non enim hi solum errant qui a veritate, sed etiam qui a rectitudine recedunt iuxta illud *Prov.* 14. 22.: *Errant, qui operantur malum.* — *S. Lig. n.* 992. Sed saepe modus ille non sufficit apud intelligentes et astutos, qui potius ex his formulis coniiciunt, verum esse crimen, quod non asseritur aperte esse falsum. Tunc igitur detractor tacendo de dictis, data occasione, cum dexteritate et veritate laudare et honorare debet eum, cui detraxit.

Resolves:

459. — 1° Qui alium iniuste diffamavit verum crimen manifestando, tenetur ad integrum damnum inde proveniens reparandum; quia iniusta illius revelatio est causa vera et unica damni. — *S. Lig. n.* 994.

2° Qui detraxerit per libellum famosum, tenetur, ut efficax sit restitutio, eam facere contrariis scriptis vel publica revocatione. Item innotescere debet reparatio, si cognoscatur diffamationem ad multos pervasisse, sed ignoretur ad quos pervenerit. — *S. Lig. n.* 995.

3° Item in defectu diffamatoris, ad reparationem famae tenentur, qui ad diffamationem propagandam cooperati sunt, iique omnes pariter tenentur de damnis fortunae, si quae acciderint.

Diffamator non tenetur ad veniae petitionem, si famam reparare non possit, nisi famam simul et honorem laeserit: quia per veniae petitionem fama perdita non restituitur; nec ille magis urgetur obligatione veniae petendae, quam qui non potest restituere bona fortunae, in quibus aliquem laeserit. — *Ita communiter.*

Quaesita:

460. Quaer. 1° *Quaenam sint causae a restitutione famae excusantes?*

Resp. Sequentes communiter admittuntur:

1° Si delictum quod uni vel pluribus revelasti, ex alia via factum fuerit publicum, aut si fama alio modo reparata sit, v. gr., per sententiam iudicis, etc.

2° Si prudenter iudicetur, criminis memoriam temporis decursu oblivione deletam esse.

3° Si restitutio famae fieri nequeat sine vitae periculo; quia vita est bonum ordinis superioris, ac fama; item, si restitutio famae sit multo minoris valoris, ac iactura, quam pati deberet diffamator, v. gr., si esset homo honoratus et praesertim bono publico vel Religioni valde utilis.

4° Si reparatio sit moraliter impossibilis ob nimiam locorum distantiam aut alias speciales difficultates, quae praesertim in reparatione detractionis simplicis reperiuntur; v. gr., si qui audierunt detrahentem, a praeoccupata opinione revocari non possint.

5° Si iudicetur detractioni fidem adhibitam non fuisse ab audientibus, ut fit saepius, quando in irae calore detrahitur.

6° Si infamatus obligationem expresse vel tacite remiserit, modo remittere possit; imo quandoque sufficit condonatio praesumpta. — *S. Lig. n.* 1003. Eam autem remittere non potest, quando ex eius infamia sequitur scandalum, aut damnum vel commune vel suorum, etc., v. gr., si agatur de infamia Sacerdotis, magistratus, patrisfamilias, etc. — *S. Lig. n.* 997. *et seq.*

Quaer. 2° *An detur obligatio restituendi famam sine formali iniustitia laesam, v. gr., si quis detrahat ex inadvertentia?*

Resp. Affirm., quia quisque tenetur reparare damnum ex sua actione proveniens, si commode possit, ut dicemus in *Tract. de Iustitia.* — *S. Lig. n.* 994.

461. — Quaer. 3° *An infamans teneatur famam restituere etiam coram iis, qui crimen a se revelatum mediate acceperint?*

Resp. Affirm. probabilius, imo et verius, si famam violasti apud audientes, quos praevidebas facile infamiam evulgaturos; quia tunc es vera causa damni; secus non teneris. *S. Lig. n.* 991.

Quaer. 4° *An excuseris a restitutione famae, si etiam laesus tuam famam violaverit, nec restituere velit?*

Resp. Negat Navarrus, Sporer, et quidam alii; sed probabilius affirmandum cum *S. Alph. n.* 999.; quia non teneris alteri ius suum reddere, si ille recusat tibi reddere tuum.

Quaer. 5° *An tenearis famam pecunia compensare, si eam restituere non possis?*

Resp. Neg. saltem *probabilius,* quia iustitia obligat tantum ad reddendum ablatum, aut aequivalens; sed pecunia non fuit ablata per detractionem, neque ipsa est famae aequivalens, cum sit alterius ordinis. — *S. Lig. n.* 1000. etc.

CAPUT III.

DE CONTUMELIA.

462. — Contumelia est iniusta honoris laesio praesenti et scienti irrogata. Honor autem est externa testificatio aestimationis, quae de alicuius excellentia interne habetur. Praesens vero aliquis esse potest, vel personaliter seu physice, vel moraliter per imaginem, perque aliud in quo aliquatenus repraesentetur.

Contumelia autem fieri potest 1° *negative,* per omissionem honoris hic et nunc debiti; 2° *positive,* tum verbis tum factis aut signis contemptus.

Ad contumeliam referuntur 1° *irrisio,* qua quis verbis et risu contemnitur; 2° *subsannatio,* qua quis gestibus ridiculis irridetur; 3° *improperium,* quo alicui inopia, defectus, vel ortus obscuritas exprobratur.

463. — *Dico* I. Contumelia est peccatum mortale ex genere suo. Est enim quid gravius detractione, quae *per se* est gravis. Constat praeterea ex verbis Scripturae, *Matth.* 5. 22.: *Qui autem dixerit fratri suo: Raca, reus erit concilio; qui autem dixerit: Fatue, reus erit gehennae ignis.*

Dico II. Contumelia *per se* strictam inducit obligationem restitutionis honoris, et reparationis aliorum damnorum, quae ex ea subsequi potuerunt, si in confuso saltem praevisa fuerint, ut patet ex dictis de restitutione famae. *S. Lig. n.* 966.

Nota. Tenemur omnes contumelias tolerare, animum vindictae abiiciendo. Quandoque tamen expediet contumelias repellere, quando nempe tolerantia obesse posset bono communi, v. gr., si Praelatus tolerando redderetur contemptibilis, et sic subditorum petulantia adaugeretur, etc. — *S. Lig. n.* 966.

Resolves:

464. 1° Honor publice ablatus per contumeliam publice est restituendus coram illis, qui dehonorationis testes fuerunt, vel

saltem ea ratione ut satisfactio ad ipsorum notitiam pervenire possit. Sufficit autem, ut satisfactio fiat per aliam personam, quae nomine dehonorantis veniam petat. — *S. Lig. n.* 984.

2° Restitui pariter debet honor laesus per contumeliam occultam, quia verum honoris damnum proximo fuit illatum; reparatio tamen occulte fieri potest. — *S. Lig. n.* 985.

3° Ea honoris restitutio requiritur, quae censeatur sufficiens ad manifestandam aestimationem iuxta personae offensae conditionem. Si enim qui dehonoravit fuerit Superior, sufficiet si dehonoratum salutet, domi invisat, aut ei benevolentiam ostendat. Si autem fuerit aequalis, vel *a fortiori* inferior, maior requiritur satisfactio, nempe ut praeveniat in salutando, cedat locum, veniam petat, etc., si alio modo sufficienter satisfacere nequeat. — *S. Lig.* n. 986.

4° Si inhonoratus vindictam sumpsit, v. gr., alterum percutiendo, vulnerando..., plerumque non requiritur ulterior satisfactio pro honore; quia tunc ille pro satisfactione videtur acceptare vindictam, alter vero non resistendo videtur fateri suam culpam et aestimationem de altero. — *S. Lig. n.* 989. — Item a restitutione honoris eximuntur rustici, si inter ipsos impacta mutuo fuerint aequalia convicia aut improperia, quia statim compensatio datur.

5° In praxi autem sedulo advertendum est, multoties expedire ut Confessarius omittat monere poenitentem in bona fide existentem circa satisfactionis obligationem, maxime si praevideat, monitionem non profuturam esse; vel si putet eum, qui dehonoratus fuit, facile id condonare, aut recusaturum esse reparationem praesertim publicam, ne memoria iniuriae apud alios redeat, aut ne ipse rubore magis afficiatur, etc.... — *S. Lig. n.* 988. — *V. Cas. n.* 434.

CAPUT IV.

DE IUDICIO TEMERARIO, SUSPICIONE, ET DUBITATIONE TEMERARIA.

465. — 1° *Iudicium temerarium* est firmus assensus ex levibus indiciis conceptus de aliquo peccato vel defectu proximi: distingui debet ab opinione, quae est assensus minus firmus et cum formidine de opposito.

2° *Suspicio temeraria* est quaedam inclinatio ad assensum de malo proximi ex insufficienti ratione.

3° *Dubitatio* est suspensio animi in neutram partem se determinantis.

Principia:

466. — I. Iudicium *temerarium* de culpa proximi est peccatum mortale ex *genere suo* contra iustitiam; quisque enim ius habet ad bonam sui existimationem apud singulos; nec malus praesumi quisquam debet, donec probetur: proinde iniuriam gravem proximo infert, qui contra eum in re gravi temere iudicat. Saepius tamen veniale est ob materiae parvitatem aut actus imperfectionem.

II. Ad gravitatem iudicii temerarii requiritur 1° ut sit firmum, seu citra dubium; 2° ut sit plene deliberatum et voluntarium; 3° ut sit in re gravi de persona determinata et cognita; 4° ut innixum sit indiciis vere levibus. Ratio horum est, quia alias non esset verum iudicium, neque vere temerarium, neque graviter proximo iniuriosum. Saepe autem leve est ob defectum alicuius ex commemoratis conditionibus. — *S. Lig. n.* 962.

III. Suspicio *temeraria* et dubitatio de labe proximi sunt venialia tantum ex genere suo. Ratio est, quia ob debilem et facile mobilem adhaesionem ordinarie leve tantum damnum proximo afferunt, cum famam non tollant, sed tantum minuant et dubiam reddant. — *S. Lig. n.* 963. — Si quis vero sine ratione, sed ex malevolentia in suspicione vel dubio positivo gravi persistat, mortale vix effugiet. — *S. Lig. n.* 963.

Resolves:

467. — 1° Non peccat graviter, qui de proximo sinistre iudicat, si iudicium innititur indiciis ad prudentem probabilitatem sufficientibus, quia moralis certitudo et vera probabilitas non adeo distant, ut censeatur gravis iniuria iudicare certum, quod est valde probabile. — *S. Lig. n.* 962.

2° Non peccat graviter, qui iudicando non advertit plane ad motivorum insufficientiam, quamvis advertat se minus prudenter iudicare, vel si negligentiam tantum levem admittat in repellendo iudicio. — *S. Lig. ibid. Hom. apost. n.* 1.

3° Non peccat graviter, qui temere iudicat de aliquo indeterminato inter plures, v. gr., alicuius coetus vel communitatis, vel etiam de aliquo determinato quidem, sed sibi ignoto. — *S. Lig. ibid.*

4° Non temere iudicares, si audiens aliquid a viro probo et fide digno contra proximum, illud crederes. Multo minus, si suspicareris aut dubitares tantum, cum multo minus requiratur ad prudentem suspicionem aut dubitationem quam ad prudens iudicium; secus autem si audires aliquid ab homine perverso aut erga alterum male affecto.

5° Suspicio vel etiam dubitatio plane temeraria, nulli scilicet innixa rationi, peccatum mortale esse potest, si versetur circa peccata valde extraordinaria et gravia ratione conditionis personarum, quas respicit; quia huiusmodi suspicio aut dubitatio maior iniuria est quam iudicium etiam firmum circa peccata minus gravia. — *S. Lig. n.* 964.

6° Licet damna praecavere ex timore non omnino imprudenti; atque ita, v. gr., potes res tuas in tuto collocare, ne surripiantur a peregrino domi tuae commorante; quia etsi non possis positive iudicare, hunc vel illum esse furem, potes tamen optime tibi consulere, ex eo quod certo scias inter homines esse aliquando fures, quamvis a furto alieni existimentur.

APPENDIX

DE VIOLATIONE SECRETI.

468. — Secretum in genere dicitur quidquid occultum est: quoad rem nostram attinet, quidquid occultum servari debet, vel ex natura sua, vel ex speciali contractu, secretum vocamus.

Triplex distinguitur secretum:

1° *Naturale*, si ab ipsa natura imponatur, v. gr., si quid scias quod manifestare nequeas sine gravi alterius laesione sive in honore, sive in bonis, etc.

2° *Promissum,* si quis arcanum ab alio audiens vel casu discens, promittat cuipiam se id non revelaturum.

3° *Commissum,* si quis alteri quidpiam manifestet, et simul eidem silentium circa illud tacite vel expresse committit.

Principia:

469. — I. Secretum *naturale* in re gravi obligat *per se* sub gravi, et quidem ex iustitia, nisi iusta causa excuset. Ratio est, quia ex revelatione secreti sequitur *per se* damnum grave proximi, qui ius habet, ne sine causa rationabili laedatur. — *S. Lig. n.* 970. — *Salm.*, etc.

II. Secretum *promissum* obligat, *per se,* graviter vel leviter pro qualitate materiae et natura susceptae obligationis, quae plerumque est ex sola fidelitate. Ratio est, quia contractus continetur simplici promissione, quae *per se* obligat solum ex fidelitate et iuxta intentionem promittentis, ut de voto dictum est (*a*). *S. Lig. ibid. et alii communiter.*

III. Secretum *commissum* seu *communicatum*, quod dicitur etiam rigorosum, obligat *per se* sub gravi ex iustitia, et quidem strictius ac secretum mere naturale, atque etiam promissum; quia praeter obligationem naturalem urget etiam obligatio ex contractu expresse vel tacite suscepta (*b*). — *S. Lig. n.* 970.

(*a*) Quando materia secreti promissi etiam citra quamlibet promissionem suapte natura exigit, ut occulta servetur, quia scilicet est materia naturalis quoque secreti, facile intelligitur, legem secreti *promissi* posse etiam *graviter* obligare. Non item, si totam secreti obligationem repetas ex promissione; promissionem vero generatim statuas ex mera *fidelitate* obligare; quippe obligatio fidelitatis iuxta communem doctrinam ex genere suo levis est. Clarius itaque rem compones, quando advertas cum Card. De Lugo (De Iust. Disp. 23. n. 14. et 90.-91.), vi promissionis posse quempiam se obligare vel ex mera *fidelitate* vel ex *iustitia,* et a promittentis intentione ac libera voluntate pendere, utro modo se obliget; quo revocari possunt et verba Auctoris aientis, *et iuxta intentionem promittentis.* Sub levi ergo obligabit promissio, si ex mera fidelitate quis promittat; si vero ex iustitia, pro ratione materiae poterit et sub gravi obligare.

(*b*) Contractus intercedit etiam in secreto *promisso;* sed a contractu secreti *commissi* differt, quod ille sit contractus *gratuitus,* hic vero sit *onerosus;* neque enim tibi notitiam rei alter committeret, nisi promissionem secreti a te reciperet.

Quaesita:

470. QUAER. 1° *Quaenam sint causae iustae secretum manifestandi?*

Resp. 1° Consensus recte praesumptus illius, cuius interest secretum occultari. — 2° Divulgatio rei aliunde facta. — 3° Damnum ex secreto secuturum Reipublicae vel privatis. Attamen si agatur de damno iam illato, non potes licite secretum commissum revelare, quousque damnificator ipse se prodere non tenetur (a). — *S. Lig. n.* 971., *Lugo, Sanchez,* etc.

QUAER. 2° *An possis revelare secretum, si promiseris illud servare etiam cum vitae iactura?*

Resp. 1° *Affirm.*, si illud exigat bonum commune, quia promissio facta contra bonum commune nulla est.

Resp. 2° *Neg.*, si agatur de tuo proprio damno simpliciter gravi, quia praestat servare secretum hoc speciali contractu promissum. *Neg.* etiam *probabilius,* si agatur de damno tuo extremo, quia iuri tuo expresse renuntiasti, nec illicitum est omittere vitae conservationem, ut promissum serves (b). *Ita Lugo, Lacroix et S. Lig. n.* 971. — Attamen S. Auctor oppositum satis probabile merito dicit.

(a) Et in hoc differt secretum *commissum* a mere *promisso,* quod in hoc postremo promittens non accepit rei notitiam vi promissionis suae, sed notitiae utcumque acceptae secretum gratuito promittit. Porro dum hoc deinde promittit, etiam addito iuramento, non potest per promissionem suam se eximere ab obligatione, qua iam teneatur. Cum ergo quisque iudici legitime interroganti teneatur veritatem aperire, promissio secreti ad casum iudicis legitime interrogantis extendi non potest. Contra vero accidit in secreto *commisso.* Nam bonum commune postulat, ut ne metu revelationis homines priventur commodo consilii aut auxilii necessarii quaerendi, quod tamen quaererent nunquam, nisi certi de secreto servando forent. Postulat ergo bonum commune, ut quousque *committens* licite potest suum secretum servare, ius retineat, ne alter illud prodat. Hinc ratio, cur medici, advocati, obstetrices, theologi consulti etc. ne iudici quidem interroganti rem commisso secreto cognitam aperire teneantur, imo cur teneantur non aperire.

(b) Ut ista opinio probabilis haberi possit, necessarium insuper foret, ut negotium secreto servandum gravissimi momenti esset. Secus enim promissio foret prodiga, quam servare non tenemur.

471. — QUAER. 3° *An peccet graviter qui revelat secretum uni vel alteri viro probo sub eodem secreto?*

Resp. Neg. probabiliter per se; quia in hoc casu gravis iniuria erga alium committi non videtur. Excipe dummodo non detegatur personae, cui secretum tibi committens specialiter voluisse illud celari merito praesumitur. — *S. Lig. n.* 971., *et alii.*

Dixi, *per se;* quia ob varias circumstantias facile in praxi secreti revelatio gravis evadet, quando scilicet personas, quibus acceptum secretum committis, nimis leviter supponis ita discretas, ut illud sint certo servaturae, praesertim si cum mulieribus agatur, ut omnes norunt. Etenim tibi commissum est secretum, quia discretus putabaris; si vero illud violes, putasne alium, cui confidis, te ipso discretiorem futurum esse?

QUAER. 4° *An graviter peccet aperiens aut legens alterius litteras?*

Resp. Affirm. per se. Ratio est, quia iure naturali et iure gentium obligatio inest secreta litterarum illaesa relinquendi; secus commercium humanum pessumdaretur. — *S. Lig. Hom. apost. Tr.* 11., *de* 8° *Praec. n.* 5., *et alii communiter.*

Excipe casus sequentes: 1° si adsit consensus tacitus aut praesumptus illius qui scribit, vel illius ad quem litterae mittuntur; 2° si cognoscatur vel praesumatur, litteras continere res levis momenti; 3° si iusta de causa fiat, v. gr., ad damnum publicum aut privatum avertendum, modo hic habeat ius, ad malum istud propulsandum, litteras aperiendi, nec plus legatur, quam ad hunc finem necessarium est. — *Scav.* — 4° si litterae ex levitate aut ex aliqua inadvertentia aperiantur. — *S. Lig. l.* 5. *n.* 70.

Resolves:

472. 1° Secretum *promissum* nullo modo obligat in iis casibus, in quibus alias tenebaris rem manifestare, v. gr., si interrogeris a Superiore vel a iudice. — *S. Lig. n.* 970.

2° Secretum *commissum* a te servandum est generatim, etiamsi interrogeris a Superiore vel iudice, etc., et respondere debes, te nihil scire de hoc, quia talis est notitia ac si eam non haberes. — *S. Lig. n.* 970.

3° Eodem modo servandum est secretum *implicite* vel *tacite* tantum *commissum,* ac si *expresse* commissum esset. Sic ad secretum stricte obligantur consiliarii Principum, duces belli, ad-

vocati, medici, theologi de aliquo casu consulti, omnesque universim, quibus vel consilii vel solatii vel auxilii causa secreta committuntur.

4° Superior religiosus litteras suorum subditorum aliorumve ad ipsos missas licite aperit sive ex Religionis statuto, sive ex consuetudine, aut ex prudenti suspicione, quod aliquid minus recti contineant. — *S. Lig. l. 5. n. 70.*

5° Superior tamen aperire et legere nequit litteras, quas subditi Superioribus maioribus ac vicissim isti Superiores subditis mittunt; recta enim gubernandi ratio postulat, ut supremi Moderatores cum omnibus subditis facile communicare possint. — *S. Lig. ibid. — V. Casus, n. 436. et seq.*

FINIS TRACTATUS DE PRAECEPTIS DECALOGI.

TRACTATUS

DE PRAECEPTIS ECCLESIAE

---

473. — Ecclesia gaudet facultate statuendi praecepta, fideles sub gravi obligantia. Christus enim legislativam potestatem ei contulit, ut dictum est in *Tract. et Leg. n.* 83.

Multa existunt Ecclesiae praecepta, ut ex variis Iuris canonici partibus constat; praecipua vero, quae universos respiciunt fideles, cuiuscumque sint status aut conditionis, ad sex sequentia reducuntur, scilicet: 1° ut festa auctoritate Ecclesiae instituta fideles colant; — 2° ut saltem diebus Dominicis et festis Sacro intersint; — 3° ut saltem semel singulis annis peccata confiteantur; — 4° ut saltem tempore Paschatis semel S. Eucharistiae Sacramentum suscipiant; — 5° ut certis diebus a carnibus abstineant; — 6° ut ieiunia statutis temporibus servent.

Hinc duplex sequens versiculus:

Festa colas praesens Sacro; ieiunia serves;
Annua sit confessio; sit Communio Paschae.

NOTA. In his versiculis praeceptum abstinentiae a carne in praecepto ieiunii continetur. Olim unicum erat praeceptum indivisum. In praesenti vero Ecclesiae disciplina haec duo sunt distinguenda, cum saepe urgeat obligatio abstinendi a carnibus absque ieiunio.

DE I. ET II. ECCLESIAE PRAECEPTO

SEU

DE OBSERVATIONE FESTORUM.

474. — Sancta mater Ecclesia gaudet potestate festa instituendi, eorumque sanctificationem sub gravi omnibus fidelibus praecipiendi, utpote quae accepit a Christo omnem potestatem in ordine ad bonum spirituale filiorum. Nulla de hoc inter catholicos controversia agitatur.

Praeceptum festa celebrandi, si obligationem respicias, qua aliquo cultu venerari Deum interdum tenemur, divinum sane ac naturale est; quod autem spectat ad tempus diesque huic cultui consecrandos, id in veteri lege per *caeremoniale* praeceptum, in nova per *ecclesiasticum* sancitur. *S. Lig. l.* 3., *n.* 263.

Solus Papa universae Ecclesiae festa indicere potest, quia solus in Ecclesiam universam summa iurisdictione gaudet. Possunt quoque Episcopi festos dies instituere in dioecesi propria; habent enim facultatem leges in sua dioecesi condendi. Attamen ex praesenti disciplina, ne nimia Ordinariorum facilitate ultra modum dies festi multiplicentur, vetantur Episcopi, Clero fidelibusque inconsultis, festa statuere. — *Ita communiter ex C. Conquestus, de Festis. S. Lig. n.* 266. Votum celebrandi nonnulla festa de praecepto cum vigilia et processione, licet ab Episcopo confirmatum, non obligat nisi voventes. *S. R. C.* 19 *Nov.* 1650. *Gardellini.*

Multa olim instituta sunt festa, quae decursu temporum, refrigescente fidelium fervore (*a*), in desuetudinem abierunt, vel auctoritate ipsa Ecclesiastica abolita sunt.

475. — *Urbanus VIII*, Const. *Universa* (13 Sept. 1642) multa festa suppressit, novumque dierum festorum elenchum statuit, ut sequitur:

« Apostolica auctoritate decernimus et declaramus, infra scri-
« ptos duntaxat dies pro festis ex praecepto colendos esse:....
« Dominicos scilicet dies totius anni; — Nativitatis D. N. I. C.;

(*a*) Auctor dum festorum imminutionem adscribit frigescenti fidelium caritati, potissimum forte prae oculis habuit miserrimam Galliarum conditionem, quando efferata quorumdam, qui publicae rei potiti fuerant, barbaries eo usque dementiae ac furoris provecta est, ut quemlibet Dei cultum exterminandum et sanxerit et curaverit: quo e coeno ut omnino nobilis gens emergeret nondum sivit temporum hominumque, qui sceptrum ibi arripuere aut tenuere improbitas partim, partim ignavia.

At Romani Pontifices aliam omnino causam imminuti festorum numeri attulerunt. Nam Urbanus VIII (Const. *Universa* §. 1.) motum se dicit, quod *clamor pauperum frequens ascendit ad Nos, eandem* (*festorum dierum*) *multitudinem ob quotidiani victus laboribus suis comparandi necessitatem, sibi valde damnosam conquerentium.* Et Pius VI (Const. *Ex quo divina* 7. Iun. 1780. §. 5.): *Dum populorum conscientiae consulimus, et eorum, qui in sudore vultus sui panem comedunt, indigentiae providemus*, etc.

« — Circumcisionis; — Epiphaniae; — Resurrectionis cum duabus sequentibus feriis; — Ascensionis; — Pentecostes cum « duabus pariter sequentibus feriis; — Sanctissimae Trinitatis; « — Solemnitatis Corporis Christi, et Inventionis S. Crucis, — « necnon festivitatum Purificationis, — Annuntiationis, — Assumptionis, — et Nativitatis Deiparae Virginis; — Dedicationis « S. Michaelis Archangeli; — Nativitatis S. Ioannis Baptistae; — « SS. Petri et Pauli, — S. Andreae, — S. Iacobi, — S. Ioannis, « — S. Thomae, — SS. Philippi et Iacobi, — S. Bartholomaei, « — S. Matthaei, — SS. Simonis et Iudae, — et S. Mathiae; — « item S. Stephani protomart.; — SS. Innocentium; — S. Laurentii martyris; — S. Sylvestri Papae et Conf.; — S. Iosephi etiam Conf., — et S. Annae Deiparae Genitricis, — Solemnitatis Omnium Sanctorum; atque unius ex principalioribus « Patronis in quocumque regno sive provincia, et alterius pariter principalioris in quacumque civitate, oppido vel pago, ubi « hos Patronos haberi et venerari contigerit. »

NOTA 1° Huic catalogo addendum esse festum *Immaculatae Conceptionis B. M. V.* quod de praecepto haberi voluit *Clemens XI*, per Constit. *Commissi nobis* (6 Decemb. 1708).

NOTA 2° Nullo modo est confundendus Patronus cum Titulari. Itaque non colendum est de praecepto festum alicuius Sancti, Titularis utique Ecclesiae cuiusdam, sed quem non constat canonice in Patronum fuisse electum, omnibus *Urbani VIII* praescriptionibus de hac re adhibitis.

Pius VI, propter temporum calamitatem, pro Urbe populo condonavit obligationem quaedam festa celebrandi. Haec autem sequentia sunt, scilicet, festa SS. Apostolorum praeter SS. Petri et Pauli solemnitatem; duae feriae quae Pascha et Pentecosten sequuntur; Inventio S. Crucis; festa S. Annae, S. Laurentii, S. Stephani, S. Ioannis Baptistae, SS. Innocentium, S. Sylvestri, S. Michaelis, et S. Iosephi [1]. At nihil per hoc immutatum fuit quoad obligationem Pastoribus impositam Missam *pro populo* celebrandi; ideoque standum est adhuc catalogo Urbani VIII. Ita solemniter a Pio IX fuit declaratum per Constitut. *Amantissimi*, 3 Maii 1858.

In Gallia autem, post Indultum *Card. Caprarae*, 9 Apr. 1802, ex concessione S. Pontificis *Pii VII*, quatuor tantum festa praeter dies dominicos de praecepto pro fidelibus supersunt, nempe:

1 Festa S. Iosephi, S. Ioannis Baptistae et S. Michaelis postea restituta sunt.

1° *Festum Nativitatis Domini;* 2° *Ascensionis eiusdem;* 3° *Assumptionis B. M. Virginis;* 4° *festum Omnium Sanctorum.* Ex eodem Indulto sunt ad Dominicam proxime occurrentem transferenda festa *Epiphaniae Domini, Sacratissimi Corporis Christi, SS. Apostolorum Petri et Pauli et SS. Patronorum cuiuslibet dioecesis et paroeciae.* Reliqua festa, olim praecepta, celebrantur nunc iisdem ac antea diebus, sed absque ulla pro fidelibus obligatione.

NOTA. Quoad requisita ad festorum celebrationem, nempe Missae auditionem et abstinentiam ab operibus servilibus, recolenda sunt quae supra diximus de tertio Decalogi praecepto.

Quaesita:

476. — QUAER. 1° *Utrum, praeter obligationem abstinendi ab operibus servilibus necnon Missam audiendi, sublata fuerit etiam Solemnitas liturgica festorum suppressorum aut translatorum?*

Resp. Neg. Pluries enim respondit S. C. Rit.: « Quoad chorum et ecclesiasticas functiones peragi solitas, *nihil omnino innovandum* relative ad festa in quibus populus solutus est a praecepto audiendi Sacrum ». 18 Oct. 1818, in *Alifana*, in *Aquilana*, in *Tarentina.*

QUAER. 2° *Utrum eadem decisio applicanda sit Galliae?*

Resp. Affirm. Etenim clara sunt verba Cardinalis Legati: « Eam tamen legem adiectam esse voluit (Pius VII), ut in die- « bus festis, vigiliisque, quae suppressae decernuntur, *in omni-* « *bus Ecclesiis nihil de consueto divinorum officiorum, sacrarum-* « *que caeremoniarum ordine ac ritu innovetur, sed omnia ea* « *prorsus ratione peragantur, qua hactenus consueverant* ».

QUAER. 3° *Utrum idem dicendum sit de festis, quorum Solemnitas ad Dominicam proxime sequentem translata fuit, v. gr., Epiphaniae, Corporis Christi, etc.?*

Resp. Affirm. Ita S. C. Rituum: « An, in festis quorum Sole- « mnitas differtur in occurrentem proximam Dominicam, Offi- « cium publicum tam matutinum quam vespertinum peragen- « dum sit sicut ante reductionem? — Resp. *Affirmative* ». — 23 Maii 1835, in *Namurcen.* — Idem decreverat S. C. in *Cenomanen.* 29 Nov. 1831.

DE III. ECCLESIAE PRAECEPTO

SEU

DE ANNUA CONFESSIONE.

477. — Praeceptum hoc continetur in Concilio Later. IV, sub Innocentio III habito ann. 1218, canone 21., qui sic se habet: *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua peccata solus confiteatur fideliter, saltem semel in anno, proprio Sacerdoti*, scilicet Papae, Episcopo, Parocho vel Sacerdoti ab Episcopo approbato. — *Bened. XIV de Syn. l.* XI. *c.* 14. *n.* 2.-6.

Quaesita:

478. — Quaer. 1° *Quandonam pueri censeantur annos discretionis attigisse, ut praecepto annuae confessionis adstringantur?*

Resp. Quando sunt capaces peccati mortalis; quod non ex aetate solum, sed praecipue ex gradu ingenii vel boni malique discretione iudicandum est. Spiritus autem discretionis inesse censetur in iis, qui iam apprehendunt, malum esse mendacium, aut inobedientiam, aut de impuris quibusdam actionibus erubescunt, etc.

Hinc Pastores animarum tenentur, puerulos etiam septennes ad confessionem sensim praeparare, et eos, in quibus animadvertunt mortale peccatum etiam dubium, absolvere (*a*), saltem

(*a*) Sed et insipientissime quis putaret, puerulos dimittendos esse sine absolutione, utut constet, nulla mortali labe, ne dubia quidem, inquinatos esse. Numquid enim dubitet quis, sacramentum in his quoque vim suam habere, et gratiam ex opere operato conferre? Aut cur Dei minister hasce animas Deo apprime caras gratia illa privabit, quae et ipsas Deo cariores efficit, iisque plurimum praesidii ac roboris tribuit ad statum gratiae servandum? Videndus omnino de hoc argumento est Iosephus Frassinetti in egregio opere cui titulus, *Manuale del Parroco novello,* Part. II. Cap. III. §. 6, ubi anxietates quasdam, quibus nonnulli premuntur circa sufficientem puerorum ad hoc sacramentum suscipiendum dispositionem, opportune dispellit.

intra annum vi Concilii Lateran. — *S. Lig. l.* 6. *n.* 432.-666; *l.* 3. *n.* 270. In dubio de discretione, absolvantur sub conditione. — *S. Lig. de Poenit. n.* 666.

Graviter igitur *errant*, neque excusari possunt Confessarii, qui pueros sibi commissos nunquam ante primae Communionis aetatem absolvere volunt. — *S. Lig. ibid.*

QUAER. 2° *An ille, qui non gravatur mortalibus, teneatur confiteri venialia, ratione praecepti annuae confessionis?*

Resp. Neg.; quia Ecclesia annuam confessionem praecipiens eam tantum iubet, quae est ex Christi institutione. Christus autem nullam aliam praecepit confessionem nisi peccatorum mortalium, ut explicat *Conc. Trid. Sess.* 14. *S. Lig. l.* 6. *n.* 667., *et alii communiter.*

Caeterum quaestio haec minimi est momenti practice loquendo; quis enim fidelis venialibus tantum gravatus renuit semel saltem in anno confiteri, vel ad sacram Synaxim ab anno inconfessus accedere audet?

QUAER. 3° *An teneatur confiteri quamprimum, qui integro anno non est confessus?*

Resp. Affirm. Quia urget praeceptum determinatione Ecclesiae impositum; terminus enim anni non fuit ab Ecclesia appositus ad finiendam obligationem, sed tantum ad illam urgendam. — *S. Lig. l.* 6. *n.* 668.

479. — QUAER. 4° *An confessio annua, quae Parocho aut alteri ex Parochi venia non fit, valida censenda sit?*

Resp. Affirm. — Ita communiter; et hodie, inquit *S. Ligorius*, certum est ex universali consuetudine. Confer quae dicenda sunt *de Sacram. Poenit. c.* 2. — *V. Casus*, *n.* 443. *et seq.*

Vide plura de confessione in Tractatu de Sacramento Poenitentiae.

DE IV. ECCLESIAE PRAECEPTO

SEU

DE COMMUNIONE PASCHALI.

480. — I. Praeceptum Communionis Paschalis, non secus ac praeceptum annuae confessionis, divinum est quoad substantiam, ecclesiasticum vero quoad temporis determinationem. Constat

de hoc praecepto ex perpetua Ecclesiae praxi, ex innumeris Conciliis, et Constitutionibus pontificiis, et praesertim ex *Conc. Trid. sess.* 13., *can.* 9.: *Si quis negaverit, omnes fideles teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum, iuxta praeceptum matris Ecclesiae, anathema sit.* — Tempus Paschale ex declaratione *Eugenii IV* incipit a Dominica Palmarum et terminatur Dominica in Albis. Episcopi tamen ex consuetudine (*a*) possunt hoc tempus anticipare vel etiam prorogare. Annus obligationis iuxta communem consuetudinem a Paschate ad Pascha computari solet. — *S. Lig. l.* 6. *n.* 295.

II. Communio Paschalis in propria paroecia sumenda est, ut evincitur tum ex variis SS. Pontificum Constitutionibus, tum etiam ex generali Ecclesiae praxi.

Hinc praeceptum Eucharistiae suscipiendae triplex est: 1um ad ipsam Communionem, 2um ad tempus, 3um ad locum spectat: quare ubi vel postremum vel secundum impleri nequit, duobus quidem aliis, vel primo obtemperandum est. — *Conc. Rhemense, an.* 1850., *tit.* 7., *c.* 1.

Quaesita:

481. — Quaer. 1° *An qui tempore praescripto omisit Communionem, teneatur, quamprimum potest, communicare?*

Resp. Affirm. Ratio est, quia tempus minime determinatum est ad finiendam obligationem, sed ad eam urgendam. Etenim ex dictis praeceptum communicandi est divinum *in se;* ergo, cum Ecclesia praeceptum hoc Paschali tempore adimplendum iubet, ab ipso dispensare non censetur. Constat etiam ex ipsa Ecclesiae praxi, quae Romae fideles censuris ad satisfaciendum praecepto, Paschali tempore elapso, compellit. — *S. Lig. l.* 6., *n.* 297., *et alii communius.* Nondum coepto tempore Paschali nemo tenetur huic praecepto parere, etsi praevideat se postea impeditum fore. Incepto autem tempore illo, tenetur quampri-

---

(*a*) Consuetudo nimirum est, ut Sedes Apostolica petentibus Episcopis facultatem concedat tempus iure statutum plus minusve extendendi pro varia diversorum locorum necessitate. Nam alioqui notum est, e iure communi posse quidem Episcopos cum his vel illis subditis suis in particulari dispensare, non item cum tota communitate posse.

mum obligationi huic satisfacere, si impedimentum praevideat, imo auferre impedimenta etiam gravia, cum sit praeceptum divinum et grave, et iterum communicare, etsi S. Communionem, ob impedimentum futurum praevisum, iam anticipaverit. — *S. Lig. n.* 297.

Quaer. 2° *An praeceptum communicandi in paroecia obliget sub gravi?*

Resp. Affirm. saltem *per se.* Ratio est, quia videtur res in se gravis; quorsum enim tot Constitutiones et Decreta SS. Pontificum ad obligationem levem adstruendam? *Ita communiter.*

182. — Quaer. 3° *An urgeat adhuc praeceptum communicandi in paroecia, cum tempus Paschale elapsum est, et praecepto non fuit satisfactum?*

Resp. Affirm. cum sententia communi. Ratio est, quia semper remanet finis legis obtinendus. Aliunde Episcopi, legis interpretes, communiter requirunt, ut dispensatio in eo casu petatur, qua Communio alio in loco fieri possit; nisi tamen Parochi licentia praesumi possit.

Quaer. 4° *An peccet graviter, qui differt Communionem ad Iam vel IIam diem post elapsum tempus Paschale?*

Resp. Affirm. per se. Ratio est, quia licet dilatio sit *in se* parva, ratione tamen temporis est graviter diversa. Nec excusandi sunt a peccato mortali, qui ex gravi negligentia accedunt indispositi (a) ultima die temporis Paschalis, ita ut a Confessario ad aliud tempus remitti debeant. Per *accidens* excusantur, qui bona fide existimant satis esse, si ad Confessarium tunc accedant inchoandae confessionis gratia; sed de obligatione communicandi intra Paschale tempus instruendi sunt.

(a) Haec vera sunt, si *indispositos* hic intelligas eos, qui licet ad confessarium accedant, scienter tamen peccato adhaerent, nec voluntatem praestandi ea, quae ad reconciliationem cum Deo necessaria sunt, ullatenus habent; et hi quidem facto ipso declarant, praecepto sumendi paschatis se satisfacere nolle; perindeque est sive ultima temporis paschalis die, sive ante eam accedant. At si *indispositos* illos hic dicas, qui non carent bona voluntate, causa tamen aliqua subsit, ob quam Communio in aliud tempus remittatur; valebit quoad istos exceptio, quam lex ipsa expresse apponit (*C. Omnis utriusque sexus* 12. *De Poenit. et Remiss.*), per ea verba: *Nisi forte de proprii sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab huiusmodi perceptione duxerit abstinendum.*

483. — Quaer. 5° *An satisfaciat praecepto Ecclesiae qui communicat in Ecclesia cathedrali, vel de manu Episcopi extra paroeciam?*

Resp. Neg., quia non communicavit in propria paroecia. *Ita communiter. — S. Lig. n.* 300. — *Salmant. — Gousset n.* 224., contra *alios.*

Quaer. 6° *Quis possit dispensare ab hoc praecepto communicandi in paroecia?*

Resp. 1° Episcopus cum dioecesanis; 2° Vicarii generales pariter pro dioecesi; 3° Parochus ipse, cum lex in ipsius favorem lata fuerit; quod insuper ex consuetudine constat. *S. Lig. l.* 6, *num.* 300.

484. — Quaer. 7° *Ubinam peregrini, vagi, milites et famuli praecepto Communionis Paschalis satisfacere possint?*

Resp. 1° Peregrini et vagi possunt communicare in qualibet Ecclesia, nec tenentur adire paroeciam loci, ubi versantur; quia non habent proprium Parochum, qui eos agnoscere debeat. — *S. Lig. l.* 6. *n.* 300.

2° Milites in statione, vel domicilium in civitate habentes, communicare debent in paroecia, in qua commorantur; secus in quacumque Ecclesia praeceptum adimplere possunt.

3° Famuli et alii omnes quasi domicilium habentes eadem lege ac incolae loci ligantur.

Quer. 8° *An teneatur iterum communicare in paroecia, qui ibidem sacrilege communicavit?*

Resp. Neg., quia adimplevit finem praecepti quoad circumstantiam loci; sufficit igitur ut communicet in quocumque loco ad satisfaciendum praecepto Communionis Paschalis, quod non adimplevit per Communionem sacrilegam. Nec tenetur ad Communionem Paschalem in paroecia faciendam is, qui tempore Paschali sacrum Viaticum suscepit; nam finis legis fuit sufficienter adimpletus. — *V. Casus, n.* 448.

Vide plura de Communione in Tractatu de S. Eucharistiae Sacramento.

DE V. ECCLESIAE PRAECEPTO

SEU

DE ABSTINENTIA A CARNE EXTRA IEIUNIUM.

Principia:

485. — I. Datur praeceptum Ecclesiasticum abstinendi a carnibus certis diebus, omnibus fidelibus impositum. Constat ex variis SS. Pontificum Constitutionibus, Catechismis, et universali consuetudine, et omnium theologorum consensu.

II. Praeceptum hoc, praeter tempus ieiunii, urget 1° die Veneris cuiuslibet hebdomadae in universo orbe christiano, nisi in hanc diem incidat Nativitas Domini; 2° die Sabbati, nisi legitima consuetudo alicubi aliquo anni tempore aliter praescripserit.

III. Praeceptum abstinentiae obligat *per se* sub gravi, quia materia est *per se* gravis; admittitur tamen in eo materiae parvitas iuxta communem theologorum sententiam. *S. Lig. n.* 1030.

Quemadmodum autem ab aliis positivis legibus, sic etiam ab obligatione ista dantur causae excusantes, scilicet impotentia, tum *physica,* tum *moralis* seu magna difficultas, quae in legis observatione reperitur. — *Ita omnes theologi* cum *S. Lig. ibid.*

NOTA 1° Praeceptum abstinentiae apostolicum reputatur, haud secus ac praeceptum ieiunii, a quo prioribus Ecclesiae temporibus non separabatur.

NOTA 2° In plerisque Galliae dioecesibus, peculiari ex consuetudine, viget obligatio abstinentiae tribus Rogationum diebus ac vigilia sancti Marci. Attende igitur ad specialem locorum consuetudinem.

Quaesita:

486. QUAER. 1° *An parvulis possint dari carnes illis diebus, quibus prohibentur?*

Resp. Affirm., si usum rationis non sint adepti; secus, *nego.* — Si autem usu rationis potiantur ante septennium, *controvertitur*; probabilius *negat S. Lig. de Leg.*, *n.* 155. Expedit tamen, ut pueri eiusmodi abstinentiae, etiam antequam obligentur, assuescant. — *Recole dicta in Tract. de Leg. n.* 93.

Quaer. 2° *Quaenam quantitas carnis requiratur ad peccatum grave?*

Resp. Valde controvertitur. Omnes conveniunt gravem esse materiam, quae notabiliter nutrit; sed ea vix determinari potest. Iuxta plures materia gravis excedere debet dimidiam unciam; sed hanc sententiam reiicit *S. Lig. n.* 1029., ubi refert et videtur approbare, quod dicunt *Salm.*, materiam parvam esse tantum octavam unciae partem. Hoc tamen dicunt de diebus, in quibus praeterea ieiunium servandum est (*a*).

Quaer. 3° *An sit peccatum mortale vesci offa, lactucis, etc., carne vel sagimine conditis?*

Resp. Affirm., si ille cibus sit notabiliter iurulentus; secus veniale tantum erit. Hinc mortale est, si ius offae cum magna carnis quantitate decoctum fuerit, et sic de aliis. Facilius autem excusantur a gravi, vel etiam levi peccato pauperes, qui cum butyrum emere non valeant, exigua sagiminis quantitate ad condiendam offam utuntur.

487. — Quaer. 4° *Quinam a lege abstinentiae excusari censeantur?*

Resp. 1° Pauperes mendicantes; manducare enim possunt quidquid eleemosynae accipiunt, *ut communiter sentiunt theologi.*

2° Pauperes operarii, qui nihil aliud habent nisi frustulum sagiminis aut laridi ad offam aut lactucas temperandas. *S. Lig. n.* 1008.

3° Aegrotantes, v. gr., febri laborantes, etc.; ii etiam qui stomacho ita debiles sunt, ut cibos licitos digerere nequeant; sed

---

(*a*) Idcirco quae hoc loco afferuntur ex S. Alphonso aut Salmanticensibus, ad rem non faciunt; quia disserunt de quantitate cibi, quae graviter violet legem ieiunii, quatenus plures comestiones interdicit: quibus autem diebus sola abstinentia a carnibus, non vero ieiunium praecipitur, eorum ratiocinationes de cibis, quae parum aut multum nutriant, sunt prorsus abs re, quia lex abstinentiae non impedit, quominus se quisque nutriat quoties et quantum libuerit.

Caeterum etiamsi de ieiunio sermo sit, opiniones hic ab A. relatae haud facile componentur cum iis, quae infr. n. 494. dicuntur de materia gravi in cibo, qui die ieiunii sumatur extra refectionem et coenulam. Numquid enim dimidia uncia carnis plus nutriet, quam duae, tresve alterius cibi, v. gr., panis unciae nutriant?

ab hallucinatione cavendum est, et medici religiosi et timorati consulendi sunt, si facile fieri possit. — *S. Lig. ibid.*

4° Qui quotidie operam dant laboribus adeo arduis et stomachum defatigantibus, ut aegrotantium instar famem non experiantur, cibosque respuant; cuiusmodi sunt qui in fodinis, vel in officinis vitreis et ferrariis vitam degunt. Horum etiam in numero censendi videntur aurigae, qui plurium dierum spatio diu noctuque publicos currus ducentes, vix unum vel alterum frustulum cibi deglutire possunt; non autem ii qui currus, equos vel mulos lente ducunt, et in cauponis nocte feriantur.

5° Viatores, qui praeter cibos vetitos nihil in cauponis reperiunt, neque alio facile divertere possunt. Serio tamen et instanter cibos licitos petere tenentur. Sola enim ratio itineris nullo modo a lege abstinentiae eximit, licet a ieiunio ob nimiam defatigationem dispenset. Hinc viatores excusari nequeunt ob humanum timorem, ob metum displicendi sociis, ob irrisiones, aliasque huius generis difficultates; secus enim omnes fere iter agentes ab hac lege eximerentur.

6° Milites denique in castris vel contuberniis versantes, et expensis Gubernii in communi nutriti, pariter excipiuntur.

DE VI. ECCLESIAE PRAECEPTO

SEU

DE IEIUNIO ECCLESIASTICO.

488. — Ieiunium Ecclesiasticum situm est in abstinentia a cibis et a certa ciborum qualitate, quae iuxta formam ab Ecclesia praescriptam servanda est, tempore praesertim Quadragesimae, quatuor Temporum, et quarumdam vigiliarum, scilicet Pentecostes, SS. Apostolorum Petri et Pauli, Assumptionis Beatae Mariae Virginis, Omnium Sanctorum, et Nativitatis Domini Nostri.

Agendum: 1° de essentia et obligatione ieiunii; 2° de causis a ieiunio excusantibus.

CAPUT I.

DE ESSENTIA ET OBLIGATIONE IEIUNII.

489. — I. *Fideles omnes*, a vigesimo primo aetatis anno completo, tenentur *sub gravi* ad servandum statutis diebus ieiunium, nisi legitime excusentur, vel a Superioribus dispensentur. Est antiquissima obligatio, quae dicitur ab ipsis Apostolis tradita, sicut et praeceptum abstinentiae a carnibus certis diebus. Caeterum de hac obligatione constat ex variis SS. Pontificum Constitutionibus, et ex omnibus Provinciarum Ecclesiasticarum Catechismis.

Dixi 1° *sub gravi,* quia lex respicit materiam gravem, quae multum ad salutem animarum conducit. Constat insuper ex prop. 23ª ab *Alex. VII* damnata, quae sic iacet: *Frangens ieiunium Ecclesiae, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia faciat, puta, quia non vult se subiicere praecepto.*

Dixi 2° *a vigesimo primo anno expleto;* quia Ecclesia, pia mater, non vult imponere pueris et adolescentibus legem, eorum vires superantem. Constat ex consuetudine universali, ex omnibus Catechismis.

II. Ieiunium Ecclesiasticum tribus tanquam partibus constat, scilicet 1° unica comestione per 24 diei horas, vespertina refectiuncula adiecta; — 2° abstinentia a carnibus et lacticiniis; — 3° tempore ad refectionem sumendam determinato. — Animadverte tamen consuetudinem locorum ac temporum maxime conferre ad determinandam in particulari vel modificandam vel coarctandam ieiunii naturam et obligationem.

ARTICULUS I.

DE UNICA REFECTIONE ET REFECTIUNCULA.

§. I. *De unica refectione.*

Principia:

490. — I. Refectio unica est primaria ieiunii conditio: in hoc enim praecipue sita est eius essentia, qua quidem sublata, nemo

unquam ieiunare dicitur, dum e contrario ieiunium sine abstinentia a carnibus et lacticiniis concipitur.

II. Parvae autem comestiones, quae praeterea fierent, venialia peccata forent seorsim sumptae, et saepius eodem die repetitae in gravem materiam coalescere possent, ut constat ex propositione 29ª damnata ab *Alexand. VII*, quae sic iacet: *In die ieiunii qui saepius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in finem comederit, non frangit ieiunium*; merito autem damnata est haec propositio. Secus enim de ieiunio actum esset.

III. — Ieiunium non frangitur haustu aquae, vini, aliarumque potionum, quae de se ordinantur et communiter adhibentur ad sitim sedandam, quamvis iuxta primam Ecclesiae disciplinam Christiani a vino et a similibus liquoribus prorsus abstinuerint. Hinc axioma: *Liquidum non frangit ieiunium.* — Sic *S. Lig. n.* 1022. *Per liquidum* autem id solum intelligitur, quod ex *communi usu* sumitur per modum potus, non vero per modum cibi, ut lac, etc. — *S. Lig. n.* 1021.

Quaesita:

491. — Quaer. 1° *An vinum ad famem sedandam haustum frangat ieiunium?*

Resp. Neg. probabilius. Ratio est, quia praecipitur tantum lege ieiunii abstinentia a cibo, non autem a potu, et iuxta *S. Thomam* « Statutum legis positivae non attendit intentionem obser« vantis, sed ipsum actum, eo quod modus virtutis non cadat « in praecepto, sed est finis praecepti ». — *S. Lig. n.* 1022., *et alii communiter.*

Quaer. 2° *An frangat ieiunium potus* cafaei *et* theae?

Resp. Neg. probabilius, nisi nimia sacchari copia admisceatur; quia haec non habent naturam cibi, sed potus vel medicinae. — *Ita communius.* — *S. Lig. n.* 1022. loquens tantum de thea dicit, eam posita restrictione modo allata *probabilius* rationem potus habere. Videtur idem de cafaeo tenendum esse.

492. — Quaer. 3° *An frangat ieiunium potus aquae saccharo immixtae, vel e succis aureorum aut citreorum malorum effectae?*

Resp. Neg. per se, idest nisi magnam eorum substantiae copiam immisceas, quae rationem cibi habere censeatur. — *Ita communiter* cum *S. Lig. ibid.* — Ratio est, quia haec omnia, ex communi aestimatione, tanquam verae potiones habentur.

Quaer. 4° *An potio chocolati frangat ieiunium?*

Resp. Affirm., per se, si videlicet pinguem, uti mos est extra tempus ieiunii, tibi praebeat nutritionem. — *Neg.* vero, si modica chocolati quantitas sumatur, et semel tantum in die fiat. Ratio ex generali consuetudine deducitur. *Ita S. Lig. n.* 1023. — Quaenam quantitas sumi potest? Dicit S. Auctor, non minus quam unciam cum dimidia chocolati in cyathis ordinariis immitti solere; sic enim ex more recepto, ab Ecclesia tolerato, et a piis fidelibus servato, mane diebus ieiunii communiter fieri solet. Non pauci autem, imminuta chocolati praedicta quantitate, panem pro rata substituunt. At vero totalis cibi illius quantitas duarum unciarum pondus, praecisa aqua, excedere non deberet.

493. — Quaer. 5° *An liceat die ieiunii degustare aliquid cibi ante potum, ne potus noceat?*

Resp. Id sane non licet *toties quoties,* ut aiunt, quamvis *Diana, Leander, aliique* annuant; tunc enim irrisibilis foret lex ieiunii. Permitti itaque tantum potest semel vel iterum in die. — *S. Lig. n.* 1018.

Quaer. 6° *An electuaria frangant ieiunium?*

Resp. Electuaria dicuntur ea, quae ex electis rebus, v. gr., ex saccharo et iunipero, etc. conficiuntur. Non censentur autem illicita diebus ieiunii, si per modum medicinae, et in modica quantitate sumantur. Sufficit autem quaelibet causa rationabilis ad excusandum ab omni culpa, v. gr., ad ciborum digestionem, stomachum confortandum, oris foetorem tollendum, vocem conservandam, et similia. — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 147., *art.* 6. — *Sporer. Elbel.* — *S. Lig. n.* 1010., addit, probabiliter quoque excusari eos, qui aliquid sumunt ne vires deficiant, quando prandium ultra horam communem differre debent. Imo urgebit obligatio aliquid sumendi, si ad ieiunium servandum sit necessarium (*a*).

(*a*) Nimirum si adhibito hoc praesidio potes ferre ieiunium, quod aliter non ferres, ipsa ieiunii obligatio a te exigit, ut illud praesidium adhibeas. *Vid. Croix Lib.* 3. *Part. II. n.* 1324. Exinde patet, quosdam prorsus malemereri de ieiunio, dum vel praetextu consuetudinis, quae nondum in propria provincia invaluerit, fidelibus interdicunt, ne quid mane sumant, vel hoc ipsum ad meram potiunculam, crustula interdicta, restringunt. Sic enim hoc unum efficiunt, ut plures, qui alioquin iugum ferrent, illud omnino abiiciant.

494. — Quaer. 7° *Quaenam quantitas cibi censeatur materia gravis, si extra refectionem et coenulam sumatur?*

Resp. Controvertitur. Gravis procul dubio censenda est materia, quae vespertinae coenulae addita alteram efficeret refectionem. Certo autem quantitas duarum unciarum ut materia levis habenda est (*a*). Non pauci materiam gravem existimant quantitatem dimidiae coenulae aequivalentem, seu quatuor uncias.

Quaer. 8° *An qui culpabiliter duplicem sumpsit refectionem, graviter peccet, si tertiam superaddat?*

Resp. Neg., saltem *probabilius.* Ratio est, quia praeceptum ieiunii urget modo indivisibili, durante die praecepti; proinde qui semel illud violavit, non peccat iterum atque iterum comedendo. Ergo patrato semel peccato mortali per ieiunii violationem, tota lex tali die urgens violata est. Ergo, etc. — *S. Lig. n.* 1030. — *Mazzotta, Ronc.*, *et alii communiter.*

Nota. Qui tamen frangit ieiunium pluries comedens carnes aut lacticinia vetita, toties peccat, quoties comedit. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 20.

495. — Quaer. 9° *An vero ille qui inculpabiliter duplicem in die refectionem sumpsit, errore detecto, aut ablata causa excusante teneatur sub gravi a tertia abstinere?*

Resp. Quidam *affirmant.* Ratio est, quia ieiunium *materialiter* tantum, non *formaliter* laesit: quare cum primum ad legem ieiunii advertit vel causam excusantem cessare videt, eidem legi subiicitur, eamque, ut caeteri, servare tenetur; secus enim eam formaliter violaret. — *Ita probabiliter Reuter, de Leg.*, *n.* 176. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 20. Alii tamen *probabilius negant*, quia cum essentia ieiunii in unica comestione sita sit, post binam refectionem ieiunium impossibile evadit. — *Recole dicta de Leg. n.* 95.

496. — Quaer. 10° *Quid si die ieiunii inadvertenter ientatus fueris?*

Resp. 1° Si parum quid sumpseris, v. gr., duas, tres vel quatuor cibi uncias, deberes quidem ex more ieiunare, quin refectionem ac coenulam consuetis horis deseras; non enim fuit *substantialiter* laesum ieiunium.

(*a*) Ita S. Alphonsus (Lib. 3. n. 1025.): *Cum censeant Salmantic. cum Sanchez,* etc. *duas uncias in refectiuncula non reputari excessum gravem,* etc.

2° Si quantitatem sumpseris coenulae aequivalentem, transferre debes prandium ad vespertinum tempus, vel a coenula ipsa abstinere, nisi in grave incommodum hoc tibi cedat.

3° Si tamen eiusmodi quantitas vel duplici fere coenulae vel consuetae refectioni par fuerit, deberes, omisso prandio, vespertinam tantum coenulam sumere, eam tamen maturius, si absque nimia difficultate exspectare nequeas. Hanc insuper coenulam pro necessitatis ratione augere posses.

§. II. *De collatione serotina.*

Praeter consuetam refectionem licet, ex consuetudine universali a multis saeculis introducta, et ab Ecclesia tolerata, imo tacite etiam approbata, sumere sub vespere refectiunculam ex levioribus cibis. — *Ita omnes.*

Quaesita:

497. — Quaer. 1° *Quaenam cibi quantitas in coenula sumi possit?*

Resp. Ex hodierna et communi consuetudine *octo circiter cibi unciae,* ordinarie saltem loquendo, sumi possunt. *Ita S. Lig. n.* 1025. — Alii vero permittendam, aiunt, quartam coenae partem (*a*). Haec autem doctrina nimis vaga vel scrupulis obnoxia est. — Quantitas octo unciarum nemini deneganda videtur, maior autem concedenda iis, quibus haec non sufficeret. — *S. Lig. ibid. — Elbel, Lacroix.* Sane statui nequit regula omnino fixa, cum etiam ad complexionem, munera obeunda, durationem ieiunii, etc. attendi debeat. Licet in genere sumere quantum necessarium quis ducit ad evitandam indispositionem, quae ipsum impedit quominus officia sua convenienter obeat. — *Scav., Gous-*

(*a*) Ita fere Theologi Germani, habita scilicet ratione locorum, quae abundantiorem cibum exigunt. Quod enim ex mente horum DD. quarta consuetae coenae pars excedat mensuram octo unciarum, inde patet, quod Sporer (Append. ad 3. Praec. Dec. Sect. 2. n. 32.) amice conqueritur de Laymann, quod a regula Germanis consueta discesserit. *Ego* (inquit) *miror, P. Paulum Laymann, alias tam bonum Germanum, in hac sola materia patriotis suis fuisse tam austerum.*

set. Habenda etiam est ratio propriae regionis, sicubi maior cibi quantitas necessaria est.

498. — Quaer. 2° *Qualis excessus censeatur gravis in coenula?*

Resp. Omnes conveniunt excessum duarum unciarum esse materiam levem. — *S. Lig. ibid.* — Severiores cum *Concina* gravem esse docent excessum *duas uncias superantem.* Non pauci requirunt excessum supra coenulam alteri dimidiae coenulae aequivalentem; alii tenent cum *Billuart* requiri excessum qui, seorsim sumptus, coenulae integre aequivaleat.

Nota. Variis in locis, ex inducta consuetudine, licet quantitatem duplo maiorem sumere in vigilia Nativitatis; aut in coena Domini; sed haec consuetudo non ubique viget.

Quaer. 3° *Quaenam ciborum qualitas adhiberi possit in coenula?*

Resp. Panis, fructus quilibet, olera etiam quaelibet, et dulciaria varii generis. Sed imprimis servanda est locorum consuetudo. Plura enim permittuntur in variis dioecesibus, vel provinciis, quae alibi interdicuntur: sic, v. gr., licet generatim in Gallia et alibi uti caseo in collatione.

499. — Quaer. 4° *An liceat comedere ova et butyrum in collatione vespertina?*

Resp. Neg., generatim, licet habeatur dispensatio pro lacticiniis, ut constat ex Decreto *Bened. XIV* et *Clem. XIII.* Attamen variis in locis, ut diximus, ex hodierna consuetudine licet sumere aliquid butyri, aut casei; minime autem ova permittuntur, quia sunt maximae substantiae, et ideo a consuetudine reiiciuntur, ait *S. Lig. ibid.* (a). — *Vide dicenda n.* 504. *S. Lig. n.* 1027.

(a) Sed etiam hoc pendere a consuetudine pro locorum diversitate patet ex iis, quae habet Sporer quoad Germaniam (*l. cit. in not. praec.*): *Censeo* (inquit)... *omnino probabilem et tutam esse sententiam,.... in collatione vespertina ieiunii non esse attendendam qualitatem ciborum, sed quantitatem tantum: adeo ut ex omnibus cibis, qui die ieiunii licite possunt sumi in prandio, etiam piscibus, leguminibus, placentis, ovis, lacticiniis,* etc., *etiam licere sumere in coena. Id expresse docent Caietanus, Bonacina, et noster Petrus Marchant, qui expresse ait: Respondeo ego, in collatiuncula vespertina de qualitate cibi non esse altercandum, sed de quantitate dumtaxat.*

Quaer. 5° *An in coenula permittantur pisces?*

Resp. Affirm., si agatur de pisciculis, praesertim exsiccatis, et probabiliter etiam de piscibus maioribus; putat tamen *S. Lig. n.* 1208, duorum vel trium unciarum pondus non esse excedendum. — *S. Lig. n.* 1208.

500. — Quaer. 6° *An liceat in collatione uti iusculo ex herbis coctis cum aqua, aceto, oleo, aut vino decocto?*

Resp. Affirm. probabiliter, nisi certo adversetur consuetudo (*a*): tum vero, nec aqua, nec vinum in pondus computanda sunt; computandum autem est, iuxta *Vivam,* quod non habet rationem potus, v. gr., oleum. — *S. Lig. n.* 1209., *et alii.*

Quaer. 7° *An liceat sumere in coenula panem cum aqua et oleo decoctum, sive panem iurulentum* (gallice: *potage*)?

Resp. Affirm., ex hodierna consuetudine, quam sequuntur etiam timorati, approbantque communiter recentiores theologi. — Attamen, iuxta *S. Lig. n.* 1209, non licet sumere octo uncias panis decocti cum aqua, hac praecisa. Ratio est, quia panis per decoctionem et fermentationem cum aqua aliam naturam acquirit, ita ut ex iis quid unum fiat et evadat una substantia maior.

Admitti autem potest, ait *S. Ligorius*, ut quis dum se reficit, panem, aqua, aut vino intingat, licet octo uncias panis sic vino madefacti sumat; quia sic nulla intervenit fermentatio, et liquor, cum inserviat tantum ad vehiculum, non computatur.

501. — Quaer. 8° *Quaenam huiusmodi panis decocti quantitas permitti possit, aqua praecisa?*

Resp. Dissentiunt theologi; alii enim, *severius,* negant licitum esse octo uncias excedere. *Severius,* inquam; etenim, si una uncia panis in decem aquae unciis decocti cum altera uncia olei liceret, quid scrupuli esset duodecim has uncias permittere? Alii vero laxiores concedunt octo uncias decocti panis, aqua praecisa. Atqui, ob huiusmodi decoctionem atque fermentationem, habes quid unum cibi magis enutrientis quam solus panis; ergo ab aqua omnino saltem praescindi non potest. Mediam nos

(*a*) Vix reipsa apparet, cur de hisce ambigendum sit; et cum olei modicissima pars adiungatur, Vivae animadversio, aliaeque id genus, leviores videntur, quam ut vel theologus iis serio immoretur, vel confessarius scrupulose inquirat, eo vel magis, quod minutae eiusmodi disquisitiones iudaicum potius quam Ecclesiae spiritum redoleant.

sententiam tuemur, permitti scilicet possunt quinque vel saltem quatuor unciae panis decocti, non computata aqua, neque oleo. *Ita probabiliter.* — *Salmant. c.* 2., *n.* 77. Dicit autem *S. Lig. n.* 1029. se hanc sententiam non improbare. Si igitur quantitas panis imminuatur, quantitas aquae crescere potest. Idem pariter dicendum erit de aliis quoque decoctionibus quae itidem in coenula apponi solent, v. gr., ex hordeo, oryza, etc.

ARTICULUS II.

DE ABSTINENTIA CARNIS IN IEIUNIO.

Principia:

502. — I. Omnibus fidelibus ratione utentibus, praecepto Ecclesiae interdicitur esus carnis singulis ieiunii diebus. Hinc duplex lege ieiunii imponitur praeceptum, ut testatur *Bened. XIV*, nempe abstinendi a pluribus refectionibus, et abstinendi a carnibus; dispensatus igitur vel impotens quoad unum, non ideo ab altero excusandus est. — *S. Lig. n.* 1005., contra plures antiquiores.

Nomine autem carnis veniunt omnia animalia in terra viventia ac respirantia, ut admittunt communiter theologi ex regula a *S. Thoma* tradita; non igitur prohibentur pisces, ranae, limaces, testudines, etc. — *S. Lig. n.* 1011.

II. Prohibentur etiam tempore quadragesimali ova et lacticinia, ea scilicet omnia, quae originem ex carne ducunt. Constat ex praxi Ecclesiae, ex eius dispensationibus, et ex propositione 32ª ab *Alexand. VII* damnata, quae sic sonat: *Non est evidens, quod consuetudo non comedendi ova et lacticinia in Quadragesima obliget.* Nunc vero in plerisque locis conceditur fidelibus generalis dispensatio ab illa lege, si pauci dies excipiantur. Imo in multis dioecesibus Episcopi, ex delegata a Romano Pontifice facultate quoad esum carnis pro praecipua parte Quadragesimae dispensationem concedunt.

NOTA. Quamvis esus ovorum et lacticiniorum a peccato gravi, *per se*, excusari non possit iuxta communem sententiam, facilius tamen materiae parvitas in his, quam in esu carnis, admittenda est.

Quaesita:

503. — QUAER. 1° *An abstinentia a lacticiniis servari debeat etiam in ieiunio extra tempus quadragesimale?*

Resp. Neg. Quia huiusmodi obligatio nulla generali lege imponitur. Est sententia communis, ait *S. Lig. n.* 1009. Alicubi tamen, v. gr., Romae, invaluit consuetudo, habens vim legis, ut aliis quoque diebus, v. gr., quatuor Temporibus, eiusmodi abstinentia servetur.

QUAER. 2° *An abstinentia a lacticiniis servari debeat in Dominicis Quadragesimae?*

Resp. Affirm., quia dies Dominica non excipitur in lege nec consuetudine. — *S. Lig. n.* 1007., *et alii communiter* contra nonnullos, quorum sententia non est probabilis iuxta *S. Lig. ibid.*

504. — QUAER. 3° *An tempore Quadragesimae liceat in refectione comedere panes ovis confectos?*

Resp. Neg., nisi ova fuerint permissa, ut patet; quia eorum substantia non deperditur ex eo quod farinae misceatur. *S. Lig. n.* 1009., etc.

QUAER. 4° *An dispensati ad lacticinia censeantur eo ipso etiam dispensati pro ovis?*

Resp. Affirm., quia haec *ex consuetudine aequiparantur,* nisi distinctio clare in dispensatione exprimatur.

QUAER. 5° *An dispensati ad carnes diebus ieiunii possint etiam comedere pisces?*

Resp. Neg. Non possunt comedere pisces in eadem refectione, seu pisces apponi nequeunt in eadem mensa. Constat ex Const. *Bened. XIV: Non ambigimus.*

ARTICULUS III.

DE HORA REFECTIONIS.

Nostris his temporibus, ex *universali consuetudine,* licite refectio fere sub meridie sumitur. — *S. Lig. n.* 1016. — *Hom. apost. num.* 9.

Quaesita:

505. — QUAER. 1° *An hora refectionis pertineat ad essentiam ieiunii, ita ut graviter peccet, qui notabiliter eam anticipet?*

Resp. Controvertitur. Duplex est *sententia probabilis.* Affirmat *S. Lig. Hom. apost. n.* 21., *et alii multi.* Negant vero *Layman, Elbel, aliique non pauci.* Praxis primae sententiae consona videtur praeferenda, nisi legitima locorum consuetudo aliud permittat.

Quaer. 2° *An frangatur ieiunium, si collatio meridie, refectio autem vespere fiat?*

Resp. Non essentialiter frangitur, et proinde si fiat sine causa, non excedit peccatum veniale. Excusat autem etiam a veniali causa rationabilis, et loci aut conditionis consuetudo. Imo multis in locis ex consuetudine hodierna fieri potest coenula hora decima matutina, et refectio vespere.

Quaer. 3° *Quamdiu prandium protrahi possit?*

Resp. Nihil absolute circa hoc determinari potest; non videtur autem absque aliqua culpa protrahi posse ultra duas horas (*a*). — *S. Lig. n.* 1020., *Hom. apost. n.* 10. *Lacroix.* — *Billuart*, etc.

506. — Quaer. 4° *An frangat ieiunium qui refectionem interrumpit, et elapso intervallo ad eam rursus accedit?*

Resp. 1° Si interruptio sit levis, v. gr., unius quadrantis, omni culpa caret, etiamsi absque ratione fiat. — *S. Lig. ibid.*

2° Si interruptio sit unius fere horae sine ratione, non caret aliqua culpa levi, ut videtur.

3° Si interruptio sit valde notabilis, v. gr., duarum horarum, non potest excusari a peccato gravi, quia dici nequit unica refectio, nisi iusta causa excuset.

Si autem interruptio gravi de causa habeatur, nullum est peccatum ad mensam redire, etiam mora notabili interposita, quando praecedens refectio sufficiens non fuerit; quia Ecclesia nunquam intendit obligare ad diem sine sufficienti refectione transigendam. — *S. Lig. n.* 1020.

Quaer. 5° *An ille qui a mensa surrexit cum animo non amplius comedendi, possit iterum mensae accumbere?*

Resp. Affirm. probabiliter, si convivae adhuc comedant, vel si in mensa apponatur novum ferculum, quod ipse ignorabat ap-

---

(*a*) Addit S. Alphonsus (Lib. 3. n. 1020. q. V.): *Imo Elbel cum Gobat concedit usque ad tres vel quatuor horas, saltem pro Germania iuxta eorum morem; sed Croix merito dubitat, an haec consuetudo sit approbata, nisi* (ut ait) *post duas circiter horas apponantur sola bellaria vel cibi leviores....; hocque ego nec approbo, nec reprobo.*

ponendum. Ratio est, quia adhuc moraliter idem prandium censetur. — *S. Lig. n.* 1020.

Quaer. 6° *Si quis mane, itineris causa, ientaculum sumpserit, an teneatur ieiunare, si postea non proficiscatur?*

Resp. Affirm. per se. Ratio est, quia cum essentia ieiunii non sit adhuc destructa, pergit urgere illius obligatio. Excipe tamen, si per unicam illam comestionem non possit ille commode reliquo die ieiunare. — *S. Lig. ibid.* — *Vide Casus, de ieiunio et abstinentia,* a *n.* 458. ad *n.* 467.

CAPUT II.

DE CAUSIS A IEIUNIO EXCUSANTIBUS.

Causae excusantes a ieiunio ad tres praecipue revocari solent, scilicet: 1° ad impossibilitatem sive physicam, sive moralem; 2° ad pietatem vel caritatem; 3° ad dispensationem, sicut de aliis praeceptis dictum est.

Resolves:

507. — 1° Excusantur a ieiunio pauperes ostiatim mendicantes, aliique omnes qui nec habent, nec sibi providere possunt, unde aequam refectionem comparent, ad quam non sufficiunt panis et fructus, nec offa cum pane et fructibus, nec panis et vinum tantum, nisi forte uno vel altero die (*a*). — *S. Lig. n.* 1033.; *Hom. apost. n.* 23.

2° Excusantur aegroti, infirmi, convalescentes et debiles, v. gr., qui febri tertiana vel quartana laborant, vel ab ea convalescunt; ii praeterea, qui nisi bis reficiantur, notabilem, ex vacuitate stomachi, capitis dolorem aut vertiginem patiuntur. — *S. Lig. n.* 1033.-1034.

(*a*) Ista limitatio, *unius forte vel alterius diei,* non est S. Alphonsi, qui imo rationem hanc reddit, cur eiusmodi pauperes deobligentur (Lib. 3. n. 1033.): *Licet enim* (inquit) *is esset ad huiusmodi obsonia assuetus, tamen ideo se sufficienter sustentat, quia pluries in die, et pluries in magna quantitate se reficere solet iis cibis, qui modicae sunt sustentationis.* Quae quidem S. Alphonsus affirmat ex communi sententia.

3° Excusantur illi, qui exercent opera admodum laboriosa, ut arare, fodere, secare lapides, onera gravia portare, et alia huiusmodi. — *S. Lig. n.* 1041.

4° Excusantur famuli et famulae aut alii eiusmodi, cum tot tantisque occupantur laboribus, ut ieiunium cum his coniungi absque magna difficultate vel incommodo non possit; item iter pedibus agentes per notabile tempus cum magna defatigatione. — *S. Lig. ibid.*

5° Non autem *per se et ordinarie* excusantur tonsores, sartores, pictores, scribae, famuli, pedissequi, typographi qui praelum non versant, sed characteres tantum disponunt, caeterique similibus operam dantes. — *S. Lig. n.* 1041. — *Reuter*, etc.

Quaesita:

508. — Quaer. 1° *An iuvenes viribus validiores ieiunare teneantur ante* 21um *aetatis annum expletum?*

Resp. Neg., quia lex, ut accipitur et consuetudine approbata determinatur, obligat tantum eos, qui annum 21um expleverunt: in hoc enim attenditur ad id tantum, quod communiter accidit; suadendum est tamen iuvenibus, ut pro modo suae aetatis, interdum ieiunent, quo facilius, cum tempus obligationis advenerit, ieiunii legem servare queant. — *S. Lig. n.* 1035., etc.

509. — Quaer. 2° *An excusentur a ieiunio senes sexagenarii?*

Resp. 1° Excusantur sane, si sint viribus debiles, ut patet. Imo excusantur etiam iuxta communem sententiam in dubio de validitate virium; quia tunc praesumptio stat pro earum imbecillitate. — *S. Lig. n.* 1036.

Resp. 2° Si viribus polleant, *controvertitur.* Prima sententia affirmat, eos ieiunii lege non eximi, quia illi, qui in ea aetate vires validas habent, ut senes non reputantur. — *Layman, Antoine, Collet*, etc. *Haec quidem sententia est probabilis* (ait ibid. S. Alphonsus), *sed non minus probabilis est sententia opposita quam tenent* Sanchez, Roncaglia, Salm..... *Ratio*: *tum quia sic fert universalis consuetudo, ut* communius *testantur Doctores; tum quia alias esset res multis scrupulis obnoxia, examinare an aliquis sexagenarius sit, necne, sufficienter robustus ad ieiunium sustinendum. Sed ratio potior est, quia huiusmodi senes, tam ob virium imbecillitatem, quam ob defectum caloris, nequeunt simul alimentum sufficiens sumere, egentque cibo frequentiori, et licet nonnulli in tali aetate robusti videan-*

tur, eorum tamen robur est de facili illusivum et inconstans, cum negari non possit in huiusmodi senibus vires deficere et prolabi in interitum.... Hinc commune adagium: Senectus ipsa morbus est (*a*).

510. Quaer. 3° *An excusentur a ieiunio fabri, artifices, etc., si sint adeo robusti, ut ieiunare sat facile possint?*

Resp. Affirm. probabiliter, quia consuetudo eximit generatim omnes qui eiusmodi artes exercent; leges autem non respiciunt id quod raro et per accidens evenit, sed quod communiter et *per se* contingit. Negant autem etiam *probabiliter Concina, Bonacina* (*b*), etc. — « Haec secunda sententia, ait *S. Lig.*

(*a*) Quod de ieiuniis ecclesiasticis dicitur, id ipsum statui potest de ieiuniis, quae ex Regula servant Religiosi: nam et ab his sexagenarii excusari poterunt, nisi forte (ut notat S. Alph. Lib. 3. num. 139.) observantiam ieiunii expresse *usque ad mortem* promiserint.

Extendi haec norma potest ad eos quoque, qui aliqua hebdomadaria aut menstrua ieiunia in totam vitam voverint. Sed itidem excipe, si quis cogitans de senili aetate expresse obstringere sese usque ad extremum vitae voluerit.

Quaestionem subnectunt hic DD. (*Vid. S. Alph. lib.* 3. *n.* 1037.), an sexus debilior, utpote qui citius senescit, a ieiunio quoque citius excusetur, et fere controversiam de anno quinquagenario movent. Qui negant excusari, moventur, quod licet citius senescat mulier, tamen minus ieiunio maceratur, et minori indiget alimento. Alii vero affirmant, et illud urgent, quod nemo negat, scilicet valere aeque pro viris ac pro mulieribus, quod *senectus est morbus.* Nec sane satis apparet, cur ea, quae de senili aetate animadvertit S. Alphonsus pro viris, pro mulieribus aeque non valeant. Quod si minori mulieres indigent alimento, seu potius si abundantiori alimento ferendo prae debilitate sunt impares, hoc potius evincet, eas a lege, quae unicam comestionem concedit, excusari, cum unica exigua comestio sustentandis viribus par esse nequeat.

Caeterum sapienter de hac re concludit Sanchez (Cons. lib. 5. Cap. 1. Dub. 4. n. 3.-4.): *Qui ante sexagesimum annum sunt iam senes et debiles, excusantur. Tamen cum fuerit dubium de impotentia, confessarius debet attendere, ut necessitati provideat cum minima legis iactura; ut si fuerit satis, ut horam praeveniat, vel nocturnam refectiunculam indulgentius faciat, debeat hoc concedere, et non ex toto ieiunium relaxare.*

(*b*) Bonacina (*De Ieiun. Punct. ultim. n.* 8.) loquitur *de iis operariis, qui commode* possunt ieiunare.

« *n.* 1043., speculative loquendo videtur probabilior, sed in « praxi vix reperietur unus, qui ex huiusmodi labore non gra- « viter relaxetur ».

Quaer. 3° *An excusentur a ieiunio opifices iis diebus, quibus a labore abstinent?*

Resp. Affirm., si uno vel altero tantum die labores intermittant, ratione reficiendae laxitudinis, et servandarum virium ad proximos labores sustinendos. — *Ita communiter.*

Quaer. 4° *An excusentur artifices divites, qui a labore diebus ieiunii cessare possunt?*

Resp. Affirm. probabilius. Ratio est, quia interest Reipublicae, ne causa ieiunii operarii intermittant exercere artes, quibus ex suo officio incumbunt. Id etiam constare videtur ex declaratione *Eugenii IV*, apud *S. Lig. n.* 1042. (*a*). Neque mens est Ecclesiae ut fideles ab ordinariis occupationibus impediantur. — *Ita communiter* (*b*).

511. — Quaer. 6° *An peccent qui sine iusta causa inusitatum laborem et cum ieiunio incompossibilem assumunt?*

Resp. Affirm. per se, etiamsi in fraudem legis non agant; lex enim, quae ieiunium imperat, consequenter iubet, ne absque ratione apponantur causae, quae eiusdem satisfactioni adversentur. — *Ita communiter.*

Dixi *absque ratione*; quia iusta interveniente causa, suscipere licet laborem cum ieiunio incompossibilem, quamvis labor iste inusitatus sit, v. gr., ad maximum percipiendum lucrum, etc. Sola autem meri oblectamenti ratio nunquam sufficit, nisi alia causa honesta accedat. — *S. Lig. n.* 1046.

Quaer. 7° *Quale iter iusta de causa pedibus susceptum a ieiunio eximat?*

Resp. Communiter requiri aiunt, ac sufficere, *per se*, iter 5 ferme leucarum, hoc est quindecim mille passuum; quod si vel

---

(*a*) S. Alphonsus (Lib. 3. n. 1042.) sic refert Eugenii IV. declarationem, quam et genuinam esse defendit: *Artifices laboriosas artes exercitantes, et rustici, sive divites sint, sive pauperes, non tenentur ieiunare.*

(*b*) Vid. S. Thomam 2. 2. q. 147. art. 4. ad 3., ubi loquens de peregrinantibus haec habet: *Non videtur fuisse intentio Ecclesiae statuentis ieiunia, ut per hoc impediret alias pias, et magis necessarias causas.*

perardua foret via, vel tempestas immitis, vel viator debilis, itinerique non assuetus, excusari posset itinere duarum leucarum. — *S. Lig. n.* 1047.

512. — Quaer. 8° *An vel quomodo excusentur concionatores, magistri scientiarum et Confessarii?*

Resp. 1° Concionatores qui quotidie, vel fere quotidie concionem habent, communiter ratione pietatis ac muneris a ieiunio excusantur. Potiori etiam iure missionarii, qui graviori defatigatione in missionibus exercentur. Generatim loquendo non excusantur concionatores, qui ter aut quater tantum in hebdomada concionantur; sed in hoc standum est iudicio prudentium. — *S. Lig. n.* 1049.; *Hom. apost. n.* 34.

Resp. 2° Magistri variarum scientiarum excusantur, licet per unam *tantum horam* singulis diebus doceant, si studio et labore indigeant ad lectiones parandas; non autem ii, qui e scripto tantum tradunt lectiones iam prius ordinatas ac saepius repetitas. — *S. Lig. ibid.* Merito autem censent *Sanchez* et *Azor*, contra *Salmant. et alios*, excusari magistros grammaticae, si per 4 vel 5 horas doceant.

Resp. 3° Confessarii non excusantur *per se*, sed tantum cum extraordinarium laborem subeunt, v. gr., cum pluribus succedentibus diebus confessiones audire debent, ut in Missionibus fieri solet, vel cum ita sunt debiles viribus, ut sine gravi incommodo poenitentium frequentiae satisfacere nequeant (*a*). — *S. Lig. ibid.* — *V. Casus, n°* 468. *et seq.*

(*a*) Quoad ista omnia, aliaque id genus, revocari semper debet praemissa S. Thomae sententia, non esse intentionem Ecclesiae, dum ieiunia praecipit, ut pias ac magis necessarias causas impediat. Adde itidem, intentionem Ecclesiae non esse, ut in hisce obliget cum notabili incommodô. Quisquis ergo vel concionari (etiam semel), vel scientias tradere (sive paratas lectiones habeat, sive non), vel confessiones excipere (etiam ad brevem horam) ieiunando non possit sine notabili incommodo, mens Ecclesiae non videtur, ut propter ieiunium haec exercitia intermittat. Sapienter autem addit (*ibid.*) S. Thomas: *Videtur tamen, in talibus recurrendum esse ad Superioris dispensationem, nisi forte ubi est ita consuetum, quia ex hoc ipso quod Praelati dissimulant, videntur annuere.* Quae quidem non ad merum consilium pertinent, quando inspectis omnibus adiunctis causa non appareat sufficiens ad excusandum, licet sufficiens ad dispensandum videatur.

RESPONSA VARIA CIRCA IEIUNIUM ET ABSTINENTIA A CARNIBUS.

513. — 1° Ad quaesitum: *Utrum in diebus ieiunii possit inverti tempus comestionis, sumendo serotinam refectiunculam intra horam decimam et undecimam matutinam, prandium vero differendo ad quartam vel quintam horam vespertinam?*

S. Poenitentiaria (die 10 *Ian.* 1834) *respondendum censuit:* Si inversionis supradictae rationabilis aliqua exstet causa, poenitentes, qui hoc more utuntur, non esse inquietandos.

2° Ad quaesitum: *Utrum patresfamilias, cum in familia adest aliquis a lege abstinentiae a carnibus dispensatus, dispensationem ad omnes familiae personas indiscriminatim extendere possint?* (Ex exemplari italico latina versio.)

S. Poenitentiaria respondendum censuit: Infirmitatem et aliud quodcumque rationabile impedimentum, de utriusque medici consilio, non vero gulam, avaritiam, sive generatim expensarum compendium, eximere posse a praecepto abstinentiae in diebus esurialibus.

3° Ad quaesitum: *Utrum, cum paterfamilias a lege abstinentiae a carnibus tempore Quadragesimae dispensatus non potest aut non vult cibos utriusque generis, esuriales scilicet et carnes, parari, eius filii aut familiares carnes edere possint?* (Ex exemplari italico.)

S. Poenitentiaria (die 16 *Ian.* 1834) *respondendum censuit:* Posse personis, quae sunt in potestate patrisfamilias, cui facta est legitima facultas edendi carnes, permitti uti cibis patrifamilias indultis, adiecta conditione de non permiscendis licitis atque interdictis epulis, et de unica comestione in die pro iis, qui ieiunare tenentur. Ratio autem huius permissionis non est Indultum patrifamilias concessum, sed impotentia in qua versantur filiifamilias observandi praeceptum. Sic declaravit S. Poenit. die 27 Maii 1863. — *Vide Ephemer. Revue catholique de Louvain, Juillet* 1863. Item, *Correspondance de Rome,* 17 *Octobre* 1863.

514. — 4° Ad quaesitum: *Utrum fideles exempti a lege ieiunii ob artes laboriosas, tempore Quadragesimae, cum esus carnis et lacticiniorum omnibus ad unam refectionem permittitur, possint carnibus et lacticiniis vesci pluries in die, haud secus ac*

in Dominicis diebus eiusdem Quadragesimae in quibus non urget obligatio ieiunii? (Ex italico exemplari.)

S. Poenitentiaria (die 16 *Ian.* 1834) *respondit:* Fideles, qui ratione aetatis vel laboris ieiunare non tenentur, licite posse in Quadragesima, cum indultum concessum est, omnibus diebus Indulto comprehensis, vesci carnibus aut lacticiniis, per idem Indultum permissis, quoties per diem edunt. Hoc autem non valet in dioecesi, cuius Episcopus auctoritate apostolica concedit fidelibus, ut feria 2ª, 3ª, 5ª, temporis Quadragesimae possint semel in die vesci *carnibus* et ovis; iis vero qui ratione aetatis vel laboris ieiunare non tenentur, permittit *ut ovis saepius in die utantur.* Sic declaravit S. Poenit. die 27 Maii 1863. — *V. Ephemer. Revue catholique de Louvain, Juillet* 1863. — Item, *Correspondance de Rome,* 17 *Octobre* 1863.

5° Ad quaesitum : *Utrum ii qui, ratione aetatis vel laboris, ieiunare non tenentur, subiiciantur legi de non permiscendis epulis carnis et piscium, cum per Indultum carnes permittuntur?*

S. Poenitentiaria (13 *Februarii* 1834) *respondit:* Consulat *(quisque)* probatos Auctores [1].

515. — 6° Ad quaesitum : *Utrum fideles dispensati a lege abstinentiae diebus Veneris et Sabbati, decurrente anno, quando non urget obligatio ieiunii, vesci possint piscibus simul et carnibus?* (Ex italico exemplari.)

S. Poenitentiaria (die 15 *Febr.* 1834), *proposito dubio diligenter perpenso, factaque relatione Sanctissimo Domino Gregorio XVI, de ipsius Sanctitatis Suae mandato, respondet:* Permitti.

7° Ad quaesitum : *Utrum diebus ieiunii tempore Adventus, a Pio VI praescripti, permissis tamen lacticiniis, ei, cui propter infirmitatem licitus est esus carnium, interdicta sit promiscuitas carnis ac piscium?*

1 Hac de re controvertitur inter theologos. Alii docent illos quoque subiici; nam lex *qualitatem* ciborum respiciens omnes rationis usu utentes obligat, adeo ut, si Indultum non esset, etiam illi a carnibus deberent abstinere: unde tota diversitas eo tantum respicit, ut quae una vice comedere possunt ieiunantes, ea *toties quoties* voluerint, valeant comedere a ieiunio exempti. Alii vero, quibus subscribit *Righetti*, contrarium tenent; nam Encyclicae *Bened. XIV*, quibus ea mixtio prohibetur, de solis ieiunantibus loquuntur: ergo non ultra sunt extendendae; alioquin si nimis essent urgendae, a ieiunio dispensatis in unica tantum comestione essent indulgendae carnes cum semel tantum ibi carnes indulgeantur. — *Scavini, App. II, in fine I. vol.*

S. Poenitentiaria (*die* 8 *Ian*. 1834) *respondit*: Affirmative, nempe non licere eiusmodi promiscuitatem.

8° Ad quaesitum: *Utrum lege vetitae permixtionis cum carnibus, comprehendantur pisciculi sale siccati, seu encrasicholi* (gallice *anchois*), *harengi* (gallice *harengs*, italice *aringhe*), *aliaque his similia; an misceri possint ad instar condimenti alterius ferculi?*

S. Poenitentiaria (*die* 10 *Ian*. 1834) *respondit:* Pisces sale siccatos.... vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio vetita est.

9° Ad quaesitum: *Utrum tempore ieiunii, ei, cui licitus est esus carnium, liceat miscere testacea marina, quae improprie* fructus maris *dicuntur, sed vulgo pisces censentur, id est* ostreae (*gallice* huitres, *italice* ostriche), *cancros* (écrevisses, gambari, granchi)?

S. Poenitentiaria (*die* 16 *Ian*. 1834) *respondit*: Testacea marina, quae improprie *fructus maris* dicuntur, sed vulgo pisces, vetari miscere cum carnibus, quoties carnis et piscium mixtio est prohibita.

10° Ad quaesitum: *Utrum dispensati a lege abstinentiae a carnibus possint, diebus quibus urget ieiunii obligatio, valetudinis causa, vesci iure tantum carnibus condito, et de caetero cibos esuriales edere* (*sicut caeteri qui pisces edere queunt*), *ad legem abstinentiae, in quantum fieri potest, servandam?* (Ex italico exemplari.)

S. Poenitentiaria (*die* 8 *Febr*. 1828), *attente consideratis expositis, respondit:* Affirmative.

DECISIO S. CONGREGATIONIS S. OFFICII

CIRCA IEIUNIUM VIGILIAE S. PETRI.

Beatissime Pater,

516. — *Cardinalis Archiepiscopus Mechliniensis, et Episcopi Tornacensis, Namurcensis, Gandavensis, Brugensis, et Leodiensis in Belgio, a Sanctitate Vestra humiliter expostulant, pro sua respective dioecesi, dispensationem in ieiunio vigiliae Solemnitatis SS. Apostolorum Petri et Pauli. Quae autem praedictos Episcopos ad ita supplicandum impellit, ratio in eo est, quod fideles sibi commissos ad hoc ieiunium servandum inducere dif-*

ficulter possunt; quod inde maxime evenit, quod ieiunii istius obligatio in Belgio, sicuti in Gallia, in dubium vocetur; imo aliqui Galliae Episcopi, inter quos Illustrissimus DD. Bouvier, Episcopus Cenomanensis, nuperrime litteras publicarunt, quibus declarant ieiunium istud non obligare. Id Belgii Episcopi, inconsulta Sede apostolica, facere non auderent; quapropter ad eam recursum habent, humiliter postulantes dispensationem ad cautelam.

Et Deus, etc.

Feria IV, 25 Maii 1853.

In Congregatione generali sanctae Romanae et Universalis Inquisitionis, habita in conventu Sanctae Mariae supra Minervam, coram Em. et Rev. S. R. E. Cardinalibus, contra haereticam pravitatem generalibus Inquisitoribus, proposita scripta instantia, et praehabito voto Dominorum consultorum, iidem Em. ac Rev. Domini rescribi mandarunt ieiunium in pervigilio festivitatis Sanctorum Apostolorum esse servandum [1].

Angelus Argenti, S. R. Universalis
Inquisitionis notarius.

Loco ✠ sigilli.

FINIS TRACTATUS DE PRAECEPTIS ECCLESIAE.

1 Quamvis ex multiplici decisione S. C. ieiunium a supradictis fidelibus servari debeat, non quidem in ipso pervigilio S. Petri, sed Sabbato immediate praecedente Dominicam, ad quam remittitur Solemnitas SS. Apostolorum; attamen, si festum SS. Apostolorum ipso Sabbato occurrat, tunc *pridie* seu *feria* 6ª ieiunabitur. Ita decisum a S. C. Concil. 22 Sept. 1858.

TRACTATUS

DE IUSTITIA ET IURE

Tanta est tractationis, quam aggredimur, de iustitia et iure necessitas, ut ea inter praecipuas theologiae moralis partes merito reponenda sit; tanta vero difficultas, ut nisi perspicuitas et ordo laborem levent, in plurimis ad hanc materiam pertinentibus vix theologus sese possit expedire. Iustitia enim tam late patet, quam iura et officia, quibus humanae societatis membra devinciuntur. Quanti vero momenti haec tractatio sit, ex eo apertum est, quod hisce praesertim temporibus homines multos videre est sua profundere, aliena invadere, iura omnia subvertere, ut iugem voluptatum famem exsaturare contendant. Quibus infestissimis Reipublicae malis ut Ecclesiae ministri medeantur, regulas iustitiae et iuris apprime callere debent. Ipsorum enim est aberrantes ad recta principia revocare, et iurium officiorumque aequitatem summo zelo curare. Quamobrem in hac potissimum tractatione versanda ferventi oratione assiduoque studio utendum est.

Agendum: 1° de natura et principiis iustitiae et iuris; 2° de violatione iuris, sive iniuria; 3° de reparatione iuris, seu de restitutione.

PARS PRIMA

DE NATURA ET PRINCIPIIS IUSTITIAE ET IURIS.

Seu 1° de notionibus generalibus iustitiae et iuris; 2° de praecipuis iuris speciebus.

CAPUT I.

DE NOTIONIBUS GENERALIBUS IUSTITIAE ET IURIS.

ARTICULUS I.

DE NATURA IUSTITIAE.

517. — Definitio. Iustitia latiori sensu (*a*) significat aliquam aequalitatem, vel caritatem, aut virtutum universalitatem. Sic Christus ait *Matth.* 5. 6.: *Beati qui esuriunt et sitiunt iustitiam!* In strictiori autem sensu (*b*) est virtus moralis constanter inclinans voluntatem ad ius suum alteri, seu unicuique reddendum. De iustitia sic accepta tantum nobis agendum est.

Hinc iustitia specialis virtus est, quae debiti (*c*) solutionem urgere, et debitam aequalitatem inter omnes et singulos homines servare intendit. Ad ipsam igitur pertinet iniuste ablata aut

---

(*a*) Advertunt communiter DD., *iustitiae* nomen multiplici sensu usurpari etiam in sacris litteris, ut interdum significet 1.° omnium virtutum complexum, 2.° charitatem seu gratiam sanctificantem, 3.° generatim actum rectum, 4.° quemlibet habitum bonum, 5.° denique virtutem specialem e quatuor cardinalibus.

(*b*) Communiter a DD. recipitur definitio ab Ulpiano tradita, *Iustitia est constans et perpetua voluntas ius suum cuique tribuendi.* Vide S. Thomam, qui (2. 2. quaest. 58. art. 1.) singulas eiusdem partes explicat.

(*c*) Nimis vaga est vox *debiti;* nam et Deo, v. gr., cultum, et parentibus obedientiam *debet* homo; nec tamen ad haec *debita* solvenda urget virtus *iustitiae.* Aliqua tamen ratione sensum A. constringit per verba mox sequentia.

damnificata restituere aut reparare, a fraudibus abstinere, fidem datam in pactis custodire, et cuique ius suum integrum servare.

Dicitur in definitione, *alteri;* quia iustitia est semper *ad alterum;* requirit enim personarum diversitatem, cum nemo iustus erga seipsum dici possit, neque sibi facere iniuriam, quae est laesio iuris, altero invito. — *Lugo, disp.* 1. *n.* 10. (*a*).

518. — Divisio. Iustitia quadruplex distinguitur, scilicet: legalis, distributiva, vindicativa, et commutativa.

1° Iustitia *legalis* (*b*) inclinat quemque ad ius suum reddendum societati cuius est pars, seu Principi ius suum propter bonum commune. Hinc subditum ad communitatem velut partem

---

(*a*) *Infero* (inquit Lugo) *iustitiam* semper *esse ad alterum, ut docet S. Thomas* q. 58. *a.* 2. *Nemo enim potest sibi ipsi inferre iniuriam, aut reddere debitum, sicut nec potest sibi proprie debere, cum nihil possit facere, nisi volens: scienti autem et volenti non potest fieri iniuria neque dolus.*

(*b*) Iustitia legalis (ut habet Lugo De Iust. Disp. 1. n. 62.) *virtus est specialis, qua quis fertur in bonum reipublicae seu communitatis, cuius ipse est pars.*

Materiale huius virtutis obiectum est quilibet actus honestus, seu, ut loqui DD. solent, actus omnium aliarum virtutum; unde ei inditum nomen est etiam iustitiae *generalis.* Ut enim inquit S. Thomas (2. 2. q. 58. a. 5.), *bonum cuiuslibet virtutis.... est referibile ad bonum commune, ad quod ordinat iustitia* (sc. legalis). *Et secundum hoc actus omnium virtutum possunt ad iustitiam pertinere, secundum quod* (haec) *ordinat hominem ad bonum commune. Et quantum ad hoc iustitia dicitur iustitia generalis.*

Obiectum autem *formale* in eo residet, quod haec virtus actus aliarum virtutum, actus nimirum quosvis honestos, imperet, et ordinet ad finem sibi proprium, nempe ad bonum commune. Unde S. Thom. (2. 2. q. 58. a. 6.): *Iustitia legalis est quaedam specialis virtus secundum suam essentiam, secundum quod respicit commune bonum, ut proprium obiectum.*

Appellatur porro iustitia *legalis,* quia *legis* praesertim est ordinare ad bonum commune. *Quia* (ita S. Thomas l. c.) *ad legem pertinet ordinare ad bonum commune, inde est, quod talis iustitia, praedicto modo generalis, dicitur iustitia legalis; quia scilicet per eam homo concordat legi ordinanti actus omnium virtutum in bonum commune.*

Illud autem singulare haec iustitia habet, ut non sit omnino *ad alterum.* Hinc S. Thomas (2. 2. q. 58. a. 5.): *Omnes, qui sub com-*

ad totum ordinat. Vocatur *legalis*, quia habet pro obiecto id quod debetur communitati iuxta legem naturalem vel positivam.

2° Iustitia *distributiva* inclinat Superiorem eiusve ministros ad iustam distributionem onerum et bonorum. Hinc ordinat communitatem seu Superiorem ad subditos, velut totum ad partes (*a*).

3° Iustitia *vindicativa* inclinat Principem ad sontes poenis congruis pro societatis bono plectendos. Consistit igitur in congrua punitione reorum in bonum publicum (*b*).

4° Iustitia *commutativa* inclinat voluntatem ad ius suum strictum unicuique privato reddendum, servando aequalitatem rei ad rem. Haec spectat tantum privatos, ut a se invicem distinctos. Vocatur autem *commutativa,* quia circa commutationes et

---

munitate aliqua continentur, comparantur ad communitatem sicut partes ad totum: pars autem id, quod est, totius est. Atqui ex omnium sententia iustitia proprie dicta non est nisi inter ea, quae ita sunt invicem distincta, ut unum non sit aliquid alterius.

Et ex hoc patet, iustitiam legalem non apte confundi cum officiis aut pietatis aut obedientiae erga principem; non modo enim plane diversa sunt motiva harum virtutum formalia, sed insuper distinctio, quae intercedit subditum inter et principem, non adest inter civem et communitatem, cuius pars est; et officia subditi in solum principis bonum tendunt, dum quae civis in communitatem confert, in eiusdem civis, ut pote partis communitatis, bonum conferuntur. Quinimo et ipse princeps, utpote communitatis membrum, ad ipsam ceu pars ad totum per legalem iustitiam ordinatur, licet paulo aliter ac subditus. *Iustitia legalis* (ait S. Thom. 2. 2. q. 58. a. 6.).... *respicit bonum commune, ut proprium obiectum. Et sic est in principe principaliter et quasi architectonice* (quia nempe modum conferendi ad bonum commune praescribit), *in subditis autem secundario et quasi administrative.*

(*a*) *Sed tamen iustitia distributiva est etiam in subditis, quibus distribuitur, in quantum scilicet sunt contenti iusta distributione.* S. Thom. 2. 2. q. 61. art. 1. ad 3.

(*b*) Communius DD. *vindicativam* non habent uti quartam iustitiae speciem; sed eam ad *legalem* revocant, quatenus aut superior crimina ulciscendo prospicit bono communi, aut privatus eodem affectu punitionem criminum exoptat, seu exigit; ad *distributivam* vero, quatenus congruas criminum gravitati poenas infligit; denique ad *commutativam,* quatenus ex officio iudex tenetur delicta punire, non secus ac custos tenetur furem arcere.

varios contractus praecipue versatur. De hac sola agemus, quia sola in stricto sensu nomen iustitiae sibi vindicat (*a*).

ARTICULUS II.

DE NATURA IURIS.

519. — Definitio. In stricto sensu ius *active* dicitur: *Potestas legitima aliquid agendi vel obtinendi in proprium commodum. Passive* autem idem est ac iustum, id est, quod alteri debetur. Hinc cum iustitiae munus sit reddere cuique *ius suum*, idest quod ipsi debetur, patet, quod ipsa a iure differt, sicut virtus quaelibet a suo obiecto.

520. — In sensu autem latiori vox *ius* sumitur: 1° pro peritia legis seu iurisprudentia; 2° pro lege seu regula iusti, et sic dicitur ius naturale, positivum, divinum, humanum, civile, canonicum, ius gentium, etc.; 3° pro sententia iudicis, et inde vox *iudex*, quasi ius dicens; 4° pro re quae alteri ex quovis titulo debetur, et tunc est ius passivum, seu iuris obiectum; 5° pro ipso titulo rei debitae: sic, v. gr., iurisdictio dicitur ius Superioris ad obedientiam; sic etiam legitima possessio agri dicitur ius domini ad agrum (*b*).

Nota. Titulus est ratio ipsa debiti vel iuris, seu fundamentum obligationis vel facultatis aliquid exigendi. Duplex distinguitur, nempe titulus ***honestatis*** et titulus ***proprietatis***. Prior consistit in conformitate cum legibus ordinis moralis, seu ille est qui fundatur in exigentia ordinis moralis, vi cuius homo ad Deum, ad seipsum et ad alios homines obligatur. Sic iurisdictio et paternitas sunt tituli

---

(*a*) Iustitia scilicet *distributiva* a propria et stricta iustitiae ratione in eo deficit, quod non respiciat ius stricte sumptum; et ideo, ut infra dicetur, eiusdem laesio per se non infert onus restitutionis. *Legalis* vero a iustitia proprie dicta etiam in eo discedit, quod non respiciat, ut diximus, perfectam alteritatem; neque enim communitas a membris suis distinguitur, atque adeo haec iustitia non ita respicit bonum commune, ut a bono operantis praescindat.

(*b*) Gregorius Valentia (*Comment. Theol. Tom. III. Disp. V. Q. I. Punct.* 1.) novem sensus enumerat, quibus vox *Ius* a iurisconsultis usurpata reperitur; qui tamen omnes cognationem habent cum sensu primario, quod est iustitiae obiectum. Ac proinde inter eos nequaquam invenies ius superioris ad obedientiam subditorum; quippe obedientia ad iustitiam nihil pertinet.

honestatis, scilicet subditorum ad obedientiam et filiorum ad amorem, etc. — Posterior vero consistit in connexione rei cum proprietario independenter ab aliis hominibus spectato (*a*).

521. — Divisio. Ius praecipue dividitur in ius in re, et ius ad rem.

1° Ius *in re* illud est, quod aliquis habet in re iam *sua* et possessa (*b*), id est quae ita illi est devincta, ut possit de ea pro libito immediate disponere. Tale est ius emptoris in re empta ex Iure Gallico, et empta atque tradita ex Iure Romano. Ius illud confert actionem realem, seu quae rem ipsam immediate attingit, ita ut ille, qui eo iure gaudet, rem suam repetere possit, quocumque transierit.

2° Ius *ad rem* illud est, quod quis habet, *ut res fiat sua.* Dat enim actionem personalem, id est directe attingit personam, quae dat facultatem (*c*) alteri rem contractam a se exigendi, et in iudicio prosequendi, nisi velit facere vel dare quod debet: unde dicitur ius personale, quia personam immediate attingit.

(*a*) Videndus omnino Card. De Lugo (De Iust. Disp. 1. n. 5.....), ubi fuse rationem reddit, *cur ius illud, quod respicit iustitia, et quod significamus, quando dicimus meum et tuum,* reponendum sit *in praelatione quadam morali, qua hic homo praefertur moraliter aliis in usu talis rei propter peculiarem connexionem, quam res habet cum eo, et propter quam res tota debet ad eius utilitatem referri et ordinari.* Et huc spectare videtur, quod A. in definitione iuris addidit ea verba, *in proprium commodum.*

(*b*) Possessio non est necessaria ad ius *in re,* quod perdurat, etiamsi rem fur abstulerit et actu possideat. Hinc etiam A. subdit, dominum posse rem suam repetere.

(*c*) Voces istae paulo obscuriores sunt, et quodammodo sensum nimis coarctant. Nam, v. gr., datur actio *personalis* in damnificatorem, qui rem destruxit; minus autem proprie diceres, damnificatorem *dare facultatem a se exigendi,* etc.

Clarius alii : Ius *in re* tunc adest, cum res ipsa habetur sibi obligata, atque adeo tribuit rei vindicationem, seu actionem in rem ipsam. Ius autem *ad rem* tunc habetur, cum cuipiam ius seu potestas acquisita est rem sibi obligandi, et ideo tribuit tantum actionem personalem contra abnuentes seu impedientes rei ipsius acquisitionem.

Contractus (a) *promissionis* confert tantum ius *ad rem*. Titulus item emptionis ex Iure Romano ante rei traditionem confert tantum ius ad rem. Ex Iure novo Gallico solus partium consensus conficit contractum venditionis, seclusa rei traditione, et consequenter dat ius in re. *Cod. civ. art.* 1583. Excipe casum particularem, in quo res *mobilis*, vendita et non tradita, secundo emptori bonae fidei collata fuisset; tunc enim solum ius ad rem haberetur. *Cod. civ. art.* 1141.

ARTICULUS III.

DE PRINCIPIIS GENERALIBUS IURIS ET IUSTITIAE.

§. I. *De principiis generalibus iuris.*

PROPOSITIO I. (b)

Deus solus est vere et absolute Dominus rerum omnium.

522. — Res perspicua est. Etenim Deus solus est vere et absolute rerum omnium Dominus, cum ab ipso solo res omnes suum esse, existere, agere, conservari ac perfici habeant. Hinc *Ps.* 23. 1. dicitur: *Domini est terra et plenitudo eius, orbis terrarum, et universi qui habitant in eo.*

Hinc 1° Nullum ens creatum potest esse vere proprietarium respectu Dei; cum nullum ens creatum sit independens a Deo, et quidquid sit et habeat, a solo Deo repetere debeat.

2° Nullum propterea ens creatum potest uti re qualibet tanquam absolute sua; ens enim creatum non est principium existendi erga ens aliud creatum, sed omnia sunt absolute Dei solius.

3° Proinde ius proprietatis enti creato inesse nequit, nisi a solo Deo; sequitur ex dictis: secus enim ens creatum habere posset aliquid ab alio ente a Deo independente, quod absolute repugnat. — *Lugo, disp.* 2., *n.* 4.

(a) De his praemature heic adnotatis suo loco melius agetur.

(b) Paulo operosius his Auctor immoratur ob speciales Galliae necessitates communistarum dementia inductas.

PROPOSITIO II.

Homo potest esse proprietarius erga alium hominem.

523. — *Prob.* Homo potest esse proprietarius respectu aliorum, si nihil obstet neque ex parte ipsius hominis, neque ex parte obiectorum possidendorum, neque ex parte Dei. Atqui haec certa sunt. Ergo...

1° *Ex parte hominis.* Etenim homo quilibet est metaphysice independens ab alio homine; individuus enim quilibet a solo Deo esse suum absolutum recipit et recipere potest; ac proinde a nullo alio pendet ratione sui esse absoluti: ergo a nullo alio impediri potest, quin proprietarius fiat.

2° *Ex parte obiectorum.* Quia dantur obiecta: 1° de se apta ad providendum sive necessitatibus sive iustis vitae oblectamentis, qualia sunt bona fortunae, honoris, etc.; 2° libera a iure alieno, ut sunt bona nondum possessa aut derelicta, vel cessione iuris alterius comparata.

3° *Ex parte Dei.* Non solum Deus non prohibuit homini res terrenas sibi proprias facere, sed e contrario ipse eas ita ordinavit, ut ipsius dominio subiicerentur, prout constat ex natura bonorum illorum, ex exigentia hominis, necnon ex Iure positivo divino. Sic, v. gr., dicitur *Gen.* 1. 28.: *Dominamini piscibus maris, et volatilibus coeli, et universis animantibus quae moventur super terram.*

Hinc ab initio mundi primaevi homines potuerunt pro suo libito bona externa ad suos usus applicare, ut ex sacra Scriptura constat. Unde prima bonorum divisio non facta est iure gentium, ut volunt plures. Aliunde consensus omnium ad divisionem terrae est quid mere gratuitum, non historicum.

PROPOSITIO III.

Si homo quilibet bona quaedam legitime sua fecerit, in illa ius per se inviolabile acquisivit.

524. — *Prob.* Homo bona externa sua facere non potuit, nisi Deo ita ordinante ad sublevandam naturae humanae indigentiam, ut ex dictis constat. Atqui non potuit Deus ita ordinare,

seu homini ius possidendi proprium largiri, quin simul statuerit, praedictum ius violari non posse, ut etiam ex dictis sequitur. Ergo....

525. — Hinc 1° datur praeceptum naturale a Deo ipso promulgatum atque sancitum, vetans ne ius alterius laedatur, atque praecipiens ut, si quando laesum fuerit, in integrum restituatur. Etenim ex dictis ius proprietarii est per se inviolabile Deumque habet naturalem sui auctorem, atque sponsorem; sed haec inviolabilitas pessumdaretur, nec Deus eius naturalis auctor et sponsor censeretur, nisi ipse imponeret, sanciretque praeceptum naturale ipsam conservari iubens et perturbari vetans. Ergo....

2° Qui iniuste rem alienam usurpat, reus fit tum erga proximum, tum erga Deum: 1° quidem *erga proximum,* siquidem laedit independentiam proximi naturalem, et necessario inviolabilem in bonis iusto titulo possessis; 2° *erga Deum*, violando ius divinum proximo communicatum, et simul praeceptum naturale ius praedictum observari iubens.

Quaesita:

526. — QUAER. 1° *Quomodo facta sit primaeva bonorum divisio?*

Resp. Certum est, bona fuisse communia in prima rerum origine. Adamo enim et eius filiis terram Deus absque ulla divisione concessit. Constat pariter, divisionem ex primaeva aetate factam fuisse, ita ut bona unius non essent bona alterius. Patet ex *Gen. cap. 4.*, ubi dicitur Abel obtulisse Deo de primogenitis *gregis sui.*

Quomodo autem facta fuerit bonorum divisio, varii varia de hoc excogitarunt systemata. Alii enim hanc divisionem repetunt ab auctoritate paterna; alii ex conventione facta inter homines, vel a iure gentium; alii ex auctoritate civili; alii tandem communius ex simplici occupatione rerum communium, seu nondum occupatarum. Hoc ultimum verisimilius omnino apparet. Videtur enim ille modus divisionis bonorum, nempe per occupationem, valde naturalis et facillimus, dum alii difficultatibus non paucis subiiciuntur. Conventio praesertim mutua hominum coadunatorum videtur chimaerica et moraliter impossibilis. Legislatio autem civilis et ius gentium, iam peracta divisione, saltem maxima ex parte, subsecuta sunt.

Quidquid sit de origine proprietatis, certum est ius dominii de se inviolabile existere: 1° de iure naturae, quod, eo sublato, subverteretur societas; 2° de iure divino, ut patet ex septimo et decimo praecepto Decalogi: *Furtum non facies. — Non concupisces domum proximi tui... Exod.* 20. 17., etc.; 5° ex lege ecclesiastica et civili, ut ex utriusque fori legislatione comprobatur.

527. — QUAER. 2° *Quid sentiendum sit de systemate,* communistarum *seu* socialistarum, *circa bonorum divisionem?*

Resp. Systema istud est impium, societati summe noxium, et in se absurdissimum.

1° *Est impium*, quia sapientissimum rerum ordinem a Deo stabilitum ac sancitum penitus tollit, divinae Providentiae adeo suavem oeconomiam funditus subvertit, et male provisum esse hominibus arroganter decernit.

2° *Est societati summe noxium.* Eius enim totalem subversionem inducit, ius proprietatis de medio tollens, siquidem ex dictis absque illo iure societas humana stare nequit. Ius enim proprietatis prorsus inviolabile, est summae necessitatis in humana societate, attenta naturae lapsae corruptione; siquidem, posita bonorum omnium communitate, necesse fuisset corruere agrorum curam, variarum artium exercitium, commercii industriam et cuiusvis generis labores, atque proinde labefieri ipsam societatem. Quorsum enim agros coluissent homines, si quilibet alii occurrentes *fructus* maturos potuissent colligere? quorsum sudore magno praeparavissent terram iamiam ab alio occupandam?

528. — 3° *Est in se absurdissimum.* Etenim perfecta divisio bonorum inter homines est omnino impossibilis, et proinde stulta ac ridicula inventio. Stulte enim delirarunt, qui conati sunt inducere perfectam et omnimodam aequalitatem in bonorum omnium divisione. Quid enim absurdius et impossibilius quam illa aequalis inter omnes rerum distributio, et praesertim illius stabilitas? Esto enim quod peracta fuerit; quamdiu, quaeso, perdurabit? Nonne otiositate, ludo, crapula, prodigalitate, imperitia, hebetudine, vel contra valore, ambitione, industria, aut rapacitate multorum, bono aut malo successu atque eventibus variis destruetur illa aequalitas, statim ac stabilita fuerit?

529. — Sed dicunt non pauci: Nulla fiat bonorum divisio, nullusque sit proprietarius; possideat omnia bona sola Respublica, et cives sint operarii. Verum quale aderit laborantibus

incitamentum? quis laboris genus singulis assignabit? Quomodo victus quotidianus, et vestimentum omnibus subministrabitur? Nonne requiretur legio praepositorum? Sed iam non omnes igitur duris laboribus addicendi erunt. Quibusnam vero incumbet officium praepositorum vel subditorum? quid de aegrotis, infirmis, senibus, pueris? quid de familia? quid de officiis mutuis parentes inter et filios? quomodo discernendi erunt veri infirmi laborare non valentes ab illis innumeris, qui impotentiam simulabunt? quid de commercio? de artibus? de litteris? de scientiis in societate necessariis, v. gr., iuris, medicinae? etc. Quid igitur illa utopia absurdius? Nonne hoc absurditatum cumulus est habendum? Quid ergo de communismo dicendum est? Id quod de alio portento perhibuit Poeta: *Est monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum.* Sed parum abfuit, quin monstrum istud paucis abhinc annis non Galliam solum, sed etiam praecipuas Europae partes depopularetur.

530. — Obiiciunt communistae: *Terra pro omnibus fructus suos producit.* Ergo... Sic *Rousseau* [1].

Resp. Sane terra fructus suos pro omnibus producit, et de facto omnes a mundi exordio de fructibus terrae vitam duxerunt. Sed titulo aliquo legitimo, v. gr., emptione, commutatione; et imprimis labore et vultus sudore acquirendi sunt. Ante omnia autem servanda est lex divina, quae iniuriam in bonis proximi prohibet: *Furtum non facies.*

NOTA. Non minus insulse *San-Simoniani*, recentioribus etiam temporibus, rerum divisionem excogitarunt iuxta uniuscuiusque *capacitatem*, seu meritum, faciendam, et peractam pro meriti mutatione immutandam. Quis enim iudex erit meriti, atque variarum ipsius mutationum singulis instantibus sibi succedentium? Quid insanius? — Non mirum est igitur hos sectarios, licet numero paucos, talem bonorum divisionem inter se servare minime potuisse.

531. — Inter patronos doctrinae *socialistarum* ardentissimos eminet *Proudhon* stupendo hoc effato famosissimus, scilicet: *Proprietas est furtum (la propriété c'est le vol)* [2].

1 « ... Que de crimes, de meurtres, de misères et d'horreurs n'eût point épargnés au genre humain celui qui, arrachant les pieux plantés par un autre, et comblant le fossé, eût crié à ses semblables: Gardez vous d'écouter cet imposteur! Vous êtes perdus, si vous oubliez que *les fruits sont à tous, et que la terre n'est à personne.* » (Ibid.)

2 « La propriété, par principe et par essence, est immorale. Cette proposition est désormais acquise à la critique. Conséquemment le Code, qui, en déterminant

§. II. *De principiis generalibus iustitiae.*

PROPOSITIO I.

Iustitia commutativa obligat sub gravi, et cum onere restitutionis.

532. — *Prob. I[a] pars.* Etenim iustitia commutativa pro scopo habet independentiam naturalem et metaphysicam privatorum illaesam servare (*a*). Atqui violatio illius independentiae, *per se,* est deordinatio gravis contra ius proximi, et dominium Dei; ergo, etc. — Dixi, *per se,* quia hac in re materiae parvitas admittitur, ut omnibus perspicuum est.

Prob. II[a] pars. Constat ex eo quod haec iustitia respiciat aequalitatem rei ad rem, cuius laesio non potest reparari, nisi per restitutionem. Etenim quamdiu manet inaequalitas, manet obligatio illam reparandi, cum laedens peccet servando inaequalitatem, sicut peccavit eam violando. Nec sub illo respectu discrimen datur inter divitem et pauperem, inter Principem et subditum. Omnis enim laesio iuris, undecumque proveniat, necessario reparari debet.

(*a*) Huic principio tantisper obscuro substitui citra iacturam potest aliud commune, quod iustitiae proprium sit servare cuique ius suum, et quod iuris alieni violatio ex genere suo gravem inordinationem dicat.

les droits du propriétaire, n'a pas réservé ceux de la morale, est un Code d'immoralité; la jurisprudence, cette prétendue science du droit, qui n'est autre que la collection des rubriques propriétaires, est immorale; et la justice, instituée pour protéger le libre et paisible abus de la propriété, la justice qui ordonne de prêter main-forte contre ceux qui voudraient s'opposer à cet abus, qui afflige et *marque d'infamie* quiconque est assez osé pour prétendre réparer les outrages de la propriété, la justice est infâme... La sanction pénale est infâme, la police infâme, le bourreau et le gibet infâmes, et la propriété qui embrasse toute cette série, la propriété de qui est sortie cette odieuse lignée, la propriété est infâme...

« LA PROPRIÉTÉ, C'EST LE VOL. Il ne se dit pas en mille ans deux mots comme celui-là. Je n'ai d'autre bien sur la terre que cette définition de la propriété, mais je la tiens plus précieuse que les millions des Rothschild, et j'ose dire qu'elle sera l'événement le plus considerable du gouvernement de Louis-Philippe... » (Proudhon, *système des contradictions économiques,* etc. 1846.)

PROPOSITIO II.

Caeterae iustitiae species (a) obligant etiam sub gravi, per se, sed non cum onere restitutionis.

533. — *Prob. I[a] pars.* Etenim laesio earum deordinationem gravem inducit, cum graviter necessario societatis ordini noceat, ut patet.

Probatur II[a] pars. Etenim non obligant sub onere restitutionis, si earum laesio ius strictum nullius violet. Atqui ita est; nam ius strictum fundatur in solo respectu quo homo est absolute independens ab aliis hominibus (*b*): porro, nedum caeterae iustitiae species hominem quatenus independentem respiciant, illum in ordine morali strictissimis vinculis erga societatem, cuius membrum est, devinciunt. Ergo... Sic iustitia legali subditus iusto Superioris sui praecepto parere debet (*c*), attamen si, v. gr., inobedientiae reus fuerit, ad nullam restitutionem tenetur, sed tantum ad poenam subeundam, si qua ipsi imponatur.

NOTA. Saepe iustitia *commutativa* aliis adiungitur, et eius laesio onus restitutionis inducit: sic restituere tenetur magistratus vel iudex, qui propter gravem negligentiam in puniendo causa est, cur privati vel communitas grave damnum patiantur; quia in eo casu non solum reus est boni communis, ad quod iustitia legalis inclinat, praetermissi, sed etiam violati contractus, quo assumendo officium se *implicite* obligavit ad damna subditorum praecavenda.

534. — Hinc 1° Princeps non potest sine causa gravissima per legem tollere a subdito rem suam, seu ius acquisitum; quia nihil potest circa bona privatorum, nisi id quod ratio boni communis omnino exigit.

(*a*) Iustitia scilicet tum *legalis,* tum *distributiva,* tum etiam *vindicativa,* si placeat hanc uti quartam iustitiae speciem admittere.

(*b*) Clariorem notionem forte habebis in iis, quae §. 519. habentur, ubi iuris tum activi tum passivi definitiones proponuntur.

(*c*) Alias (not. ad n. 518.) advertimus, *obedientiam* et *iustitiam legalem* esse virtutes prorsus distinctas. Obedientiae autem actus, non secus ac actus aliarum virtutum, tunc formam iustitiae legalis propriam induent, cum ad bonum commune ordinantur.

2° Potest autem Princeps *indirecte*, id est intuitu boni communis, rem suam a subdito tollere (*a*); quia ius ad finem importat necessario ius ad media, sine quibus finis obtineri nequit. Bonum autem publicum aliquando requirit ut aliquis re sua privetur, v. gr., agro, pro via pubblica construenda, etc. Sed tunc Princeps, in quantum fieri potest, ad iustam compensationem tenetur; quia aequum non est, ut unus spolietur, aliis intactis, ut ex iure naturali et positivo constat (*b*).

535. — 3° Superior ad restitutionem non tenetur, si minus dignis officia societatis distribuit; quia non violat ius strictum dignioris, nec communitatis, quae aliud exigere nequit, nisi ut indigni ab officiis arceantur. — *S. Lig. lib.* 4. *n.* 107. contra aliquos. Secus vero, si in concursu Superior minus dignum digniori praeferret; quia in concursu intervenit pactum, ex quo *ius strictum* digniori competit.

4° Non tenetur ad restitutionem Superior, qui dignitates mere honorificas distribuit sive minus dignis, sive etiam indignis; quia neminem iure suo privavit, quamvis peccaverit ob personarum acceptionem.

5° Tenetur ad restitutionem erga communitatem Superior, qui officiis publicis indignos destinat; quia *ex quasi contractu* tenetur bonum communitatis promovere, bonos ei praeficiendo. Imo tenetur etiam ad restitutionem erga privatos, qui ex indignis ministris damnum iniustum in bonis fortunae patiuntur.

(*a*) Hoc est, quod alii communiter appellant *altum dominium*, ius nempe, quod reipublicae competit in personas et bona subditorum, publico bono exigente.

(*b*) In usu huius iuris, uti ex A. quoque colligitur, haec cavenda sunt; 1.° id postulare debet necessitas; 2.° usus excedere non debet exigentiam necessitatis; 3.° abesse debet personarum acceptione scilicet quidam graventur, dum aliis in simili causa et conditione parcitur. Ita, v. gr., iniquissime subinde agitur, cum hospitiis milites destinantur; 4.° Illata damna, in quantum fieri potest, sunt resarcienda.

CAPUT II.

DE PRAECIPUIS IURIS SPECIEBUS.

Praecipuae iuris species sunt; dominium, usus, ususfructus, et servitus.

ARTICULUS I.

DE DOMINIO.

536. — Definitio. Dominium est facultas legitima disponendi de re aliqua tanquam sua (a).

Divisio. Dominium praecipue dividitur in *perfectum* et *imperfectum*, prout est ius disponendi tum de re ipsa, tum de eius utilitate, aut de alterutro tantum.

Imperfectum autem subdividitur in *directum* et *indirectum* seu *utile*, prout respicit solam rei proprietatem, vel solam eius utilitatem.

Distinguunt etiam communiter dominium *altum* et *humile*. Prius dicitur ius, quod habet suprema auctoritas disponendi aliquando de bonis privatorum ex gravissima causa in bonum communitatis, cum debita compensatione, in quantum fieri potest. Posterius est dominium privatorum, cui proprie definitio convenit.

Nota. Dominium altum non est dominium proprie dictum, seu non est verum dominium proprietatis, cum respublica non habeat, *per se*, ius strictum in bona subditorum. Sed dominium illud medium quoddam tenet inter *dominium proprietatis* et *dominium iurisdictionis*, possetque vocari *dominium administrationis*. — *Ita Carrière, n.* 49. (b).

Agendum : 1° de obiecto ; 2° de subiecto ; 3° de acquisitione dominii.

(a) Quidam addunt: *nisi lege prohibeatur;* quia, v. gr., pupillis et minoribus lex liberam non sinit rerum suarum alienationem.

(b) Sed et hic conceptus plane obscurus est. Dic simplicius esse ius reipublicae proprium, ut praescribat, quid ad bonum commune expediat.

§. I. *De obiecto dominii.*

Principia:

537. — I. Homo habet dominium *utile* bonorum, quae sibi intrinseca sunt, nempe animae et corporis. Ideo potest absque ullius iniuria iis uti ad propriam utilitatem, et in omnem usum a lege non prohibitum.

Non habet tamen dominium *directum* horum bonorum. Constat ex Scriptura sacra; sic *Sap.* 16. 13. *Tu es, Domine, qui vitae et mortis habes potestatem.* — Item *Deut.* 32. 39. *Ego occidam, et ego vivere faciam.* — Constat etiam ex lege naturali, ut diximus, ubi de *quinto Decalogi praecepto, n.* 389. *et seq.*

538. — II. Homo habere potest dominium *utile* et *directum* in bona externa fortunae legitime acquisita. Constat 1° *quoad dominium utile*, quia ex una parte bona haec apta sunt de se ad conservationem vel utilitatem hominis promovendam, et ex alia parte eorum usus iuri divino et humano non adversatur; quinimo Deus ipse praedictorum bonorum saltem utilitatem permisit his verbis, *Gen.* 1. 28. *Dominamini piscibus maris et volatilibus coeli,* etc. — Et *Psalm.* 8. 8. *Omnia subiecisti sub pedibus eius.* Constat 2° *quoad dominium directum,* quia facultas bona fortunae ad usus suos applicandi nullo iure restringitur; imo expresse permittitur iure humano, ut patet ex variis legibus circa ius possidendi, et iure divino in allatis verbis: *Dominamini,* etc.

Quaesita:

539. — Quaer. 1° *An homo habeat dominium suae famae?*

Resp. Affirm. iuxta sententiam communem; etenim homini competunt primarii actus dominii circa famam, ut eam labore acquirere, eius restitutionem condonare, etc. Ergo .... Attamen prudentia exigit, ut non eam prodigat sine iusta ratione, et aliquando tenetur *sub gravi* eam sedulo servare ratione scandali, damni familiae removendi, etc. *S. Lig. lib.* 3. *num.* 983. — *Billuart, diss.* 3. *art.* 2.

Quaer. 2° *An homo in alium hominem dominium habere possit?*

Resp. 1° *Neg.* quoad dominium proprietatis; illud enim soli Deo competit, cum homines sint a se invicem metaphysice independentes, ut constat ex dictis *n.* 522.

Resp. 2° *Affirm.* quoad dominium *utile* seu actus hominis. Ratio est, quia homo quilibet est dominus actuum suorum; ac proinde potest illos alienare in propriam utilitatem, et in dominium alterius tradere. Dominus enim pro arbitrio de obiecto dominii sui disponere potest.

Hinc 1° homo potest de iure naturali etiam in perpetuum se alteri vendere quoad dominium utile. Si enim potest alteri dominium sui utile conferre pro aliquo tempore, idem facere potest in perpetuum, siquidem cedere potest, quidquid habet. 2° *Per se* iuri naturae non repugnat *servitus*, seu status subiectionis perpetuus, quo quis pro alimentis tenetur omnes operas suas alteri praestare.

540. — Quaer. 3° *Ex quibus titulis induci possit servitus?*

Resp. Ex quatuor sequentibus titulis: 1° *Ex pacto,* seu renuntiatione propria. Etenim non repugnat, ut quis renuntiet suae libertati ad propriam inopiam sublevandam, vel ad debita, quibus impar est, solvenda, etc. — 2° *Ex iure belli.* Non enim repugnat, victorem hanc quandoque poenam infligere. Quandoque enim posset captivos occidere ob gentis securitatem; ergo *a fortiori* eos in servitutem redigere. — 3° *Ex delicto,* seu ex iusta condemnatione. Etenim, si reus potest damnari ad mortem, *a fortiori* ad servitutem, cum privatio vitae summa omnium poenarum merito censeatur. — 4° *Ex nativitate* in statu servitutis, id est de iure servi sunt, qui e servis nascuntur. Ita ex iure gentium iuxta communem sententiam. — *Ita Lugo, disp.* 6., *n.* 17.

541. Quaer. 4° *An licitum sit Nigritarum commercium?*

Resp. 1° Omnino illicitum est ex omni iure, quoties Nigritae iniuste libertate spoliantur, et turmatim ut vilia pecora a regionibus suis transvehuntur, et venduntur, ut fit in nefario eorum commercio (*Traites des Nègres*). Contra tam immanem negotiationem prodiere variae Constitutiones apostolicae, nempe *Pauli III*, *Urbani VIII*, *Benedicti XIV*, et nuper *Gregorii XVI* in Constitutione *In supremo apostolatus*, 3 Decembris 1839, ut videre est apud folium publicum dictum: *Ami de la Religion*, *tom.* 103., *n.* 3219.

Resp. 2° Si vero agatur de nigris aut aliis in legitima servitute existentibus, *per se* illicitum absolute non est, quia semel

admissa servitute ut legitima, dominus verum ius in servos, seu in eorum operas habet, et proinde illud transmittere valet. Dixi, *per se*; obstare enim possunt circumstantiae, v. gr., si coniux a coniuge esset separandus, vel leges civiles id vetent, prout reapse in Europa servitus interdicitur.

§. II. *De subiecto dominii.*

542. — Subiectum dominii est rei alicuius dominus, seu ille cuius est res aliqua. In terra omnis et solus homo est dominii capax, quia omnis et solus homo cognoscere potest utilitatem rerum et eas velle sibi applicare, si nullius sint (*a*). Nec incapaces sunt dominii parvuli, nec ipsi amentes; quia quamvis non possint res facere suas occupatione, id tamen possunt per actus alterius, v. gr., tutoris (*b*).

(*a*) Clarius et efficacius rationem sic reddit Lugo (De Iust. Disp. 3. n. 1.): *Ille solus habere potest ius, qui capax est iniuriae patiendae..... ille autem solus patitur iniuriam, qui invitus eam patitur: debet autem esse invitus, non quidem per voluntatem, qua velit rem suam, sed per voluntatem, qua velit retinere ius ad rem ipsam, seu obligare alios, ne eam auferant. Bruta vero non possunt habere talem voluntatem, cum nec obligationem moralem, nec turpitudinem cognoscere possint; ergo non possunt esse invita, sicut nec possunt dare licentiam, vel transferre dominium ob eandem rationem; quia cum non cognoscant ius morale, non possunt cedere iuri suo..... Sola ergo natura intellectualis, quae eiusmodi obiecta cognoscere potest, capax est dominii habendi.*

(*b*) Penitior ratio capacitatis dominii in infantibus aliunde quaerenda est; nam quod vices eius gerat tutor, id a iure positivo est, nec illius capacitatis rationem reddit. Adeatur itaque Lugo, qui duo in hanc rem egregie pro more suo explanat. Primum est, a natura ipsa esse necessitatem dominii seu proprietatis, quam violare nefas sit; imo seclusa omni humana conventione seu decreto a natura esse generatim et modos quosdam dominii acquirendi (*Vid. De Iust. Disp.* 6. *n.* 1.-6.). Alterum est, ipsius naturae ordinem exigere, ut dominia etiam sine voluntate acquirentis transferri in alium possint, quinimo ut transferri queant in eum, qui nondum vivit; adeo ut leges humanae quae de his decernunt, reipsa ius naturae explicent ac tueantur.

Agendum speciatim de dominio: 1° filiorumfamilias, — 2° uxorum, — 3° Clericorum, — 4° auctorum. (De dominio autem Religiosorum dicetur infra in *Tract. de Statibus*, ubi de voto paupertatis.)

PUNCTUM I.

De dominio filiorumfamilias.

543. — Filiifamilias proprie hic dicuntur illi, qui ex legitimo matrimonio orti, cuiuscumque sint sexus, adhuc paternae potestati subiacent.

Diversi generis sunt bona filiorum, prout iuxta diversa populorum iura spectantur [1].

I. *Ex Iure Romano* distinguuntur bona: 1° *castrensia*, id est, occasione militiae acquisita; — 2° *quasi castrensia*, seu acquisita ex aliquo officio civili, v. gr., iudicis, medici, etc.; — 3° *profectitia*, quae filius ex bonis paternis lucratur, v. gr., agendo negotiationem cum pecunia patris: sunt etiam bona quae filio dantur, sed patris intuitu; — 4° *adventitia* sunt ea, quae filio proveniunt aliunde quam a bonis paternis, aut donata sunt filio intuitu ipsius.

II. *Ex Iure Gallico* distinguuntur: 1° bona acquisita *industria separata* filii, aut *ipsi soli data*; 2° *caetera* bona filiis provenientia.

NOTA. In Gallia bona acquisita *industria separata* comprehendunt bona castrensia et quasi castrensia Iuris Romani, et insuper quidquid filius lucratur labore vel commercio separato.

---

1 Ne nostra haec tractatio plus aequo prolixa aut confusa evadat, neve cursus nimium retardetur, nil de aliis variarum gentium iuribus attingemus; duo tantum praecipua in medium afferemus; *Romanum* videlicet et *Gallicum*, quorum elementa, data occasione, citabimus, et quorum notio sic efferri potest:

1° Ius *Romanum*, quod dicitur *ipsa ratio scripta*, illud est quod diu ius *commune* nuncupatum est, quodque norma fuit, ad quam caetera populorum iura exarata sunt. Hoc tum aliis in locis, tum in ditione pontificia adhuc viget.

2° Ius *Gallicum*, quod etiam Ius novum appellatur, est illud quod in Codice Napoleonis continetur. Hoc a paucis annis apud plures alias gentes acceptum maxima ex parte est, ac praesertim in Belgio, in regno Subalpino, in provinciis Rheno adiacentibus. Hic Codex civilis Gallicus sic plerumque a nobis indicabitur: C. C., adiecto articuli numero.

Principia ex Iure Romano.

544. — I. Filius habet perfectum dominium bonorum castrensium et quasi castrensium; impubes tamen eorum administrationem non habet.

II. Pater habet dominium perfectum profectitiorum, dummodo filius sit vere sub paterna potestate. Excipe, si pater usumfructum filio cesserit.

III. Filius habet dominium directum adventitiorum, pater vero usum et administrationem. Si tamen sint consumptibilia, de ipsis potest disponere pater, sed cum onere restitutionis.

Nota 1° In dubio an bona donata sint filio intuitu eius aut patris, filius potest ea retinere, si bona fide inceperit ea possidere. Alias pro rata dubii dividenda sunt. — *S. Lig. a.* 488.

2° Si filius negotiatus est bona paterna nomine patris, lucrum est profectitium; si vero nomine proprio, adventitium est. In dubio autem an lucrum venerit ex bonis patris vel alterius, ut profectitium habendum est, cum filius bona paterna administrasset. — *S. Lig. ibid.*

3° Si filius negotietur extra domum patris, ex aliis bonis quam paternis, lucrum est adventitium; lucrum vero filii laborantis in domo paterna et a patre nutriti, profectitium est. — *S. Lig. ibid.*

Principia ex Iure Gallico.

545. — I. Filiusfamilias habet perfectum dominium in bona acquisita industria separata, et in ea quae ipsi soli dantur *C. C.* 387., quamvis eorum administrationem non habeat ante maioritatem (21 ann.), vel ante emancipationem. *C. C.* 389., 481. *et seq.*

II. Habet dominium directum tantum in caetera bona ante annum 18 completum, vel ante emancipationem, quae post ann. 15 fieri potest. Interea autem pater eorum usum habet et commoda percipere valet, et similiter mater, patre mortuo, modo alias nuptias non contrahat. *C. C.* 384., 386., 476. *et seq.*

Quaesita:

546. — Quaer. 1° *An filius habeat dominium perfectum in bona mobilia ipsi data a parentibus aut cognatis?*

Resp. 1° *Affirm.*, si primo usu sint consumptibilia, quia ipsi ad usum absolute dantur, nisi forte aliqua restrictio apposita fuerit, v. gr., ad usum determinatum, ut esset pecunia ad libros emendos, etc.

Resp. 2° Si non sint primo usu consumptibilia, ut libri, vestes, etc., filius non habet generatim nisi dominium utile, quia parentes vulgo non aliud ipsi conferre intendunt.

QUAER. 2° *An filius censeatur renuntiare usuifructui, ad quem ius habet, si, eo vidente et tacente, pater hunc usumfructum percipiat?*

Resp. Neg. saltem generatim loquendo, cum sententia communiori. Ratio est, quia silentium in tantum aequivaleret renuntiationi, in quantum filius facile reclamare posset; iam vero, quin id facile possit, plerumque metus reverentialis obstat.

547. — QUAER. 3° *An filius habeat dominium eorum, quae in domo paterna lucratur?*

Resp. 1° *Affirm.* in casibus seq.: 1° si sit emancipatus; 2° si laboret nomine proprio, sed tunc pater non tenetur eum alere; 3° si non teneatur ex conditione sua laborare; 4° si excessu *extraordinario* plus caeteris fratribus operis et laboris insumat.

Resp. 2° *Neg.* autem 1° si labor filii sit necessarius ad vitam parentum sustentandam; 2° si non attigerit ann. 18., nec fuerit emancipatus, ex lege Gall. *C. C.* 384., quia ante hoc tempus parentes retinent usumfructum bonorum filii ad compensandas educationis expensas; 3° si parvum lucrum faciat, quia vix expensas a parentibus pro se factas adaequaret.

Resp. 3° *Probabilius Neg.* etiam praeter praefatos casus, si filius laboret et lucretur sat notabiliter prae fratribus, non tamen excessu extraordinario, quia filius tum censetur agere ut membrum familiae, et sic lucrum omne bono familiae cedere debet. — Aliunde pax familiarum postulat, ne plus aequo cupiditati filiorum indulgeatur, quo ianua litibus innumeris praecludatur. — *S. Lig. (saltem practice), n.* 488. *et* 544. — *Billuart. — Layman. — Gousset, n.* 684.

Attamen sat *probabilis* apparet sententia opposita, quia filius non est peioris conditionis, quam famulus. Sed lucrum illud filius repetere non deberet, *per se*, ante mortem patris, cum difficile sit filio antea diiudicare, utrum passus sit damnum, necne. — Ita *Pontas,* verbo *Compensation. — Lessius, l.* 2., *c.* 12., *n.* 81. — *Elbel, n.* 77. — *Collet, c.* 2. — *Bouvier, c.* 2., *art.* 1.

— *Carrière*, *n.* 244. — *Vernier*, *n.* 340. — *Ituriaga, t.* 1., *cas.* 3. — *Vide Casus*, *n.* 503. *et seq.*

Nota 1° In praxi autem recedendum non est a prima sententia (*a*), saltem ante factum, ob hallucinationis periculum. Insuper perpendendae sunt, quantum fieri potest, variae circumstantiae in quibus versantur filius et eius cohaeredes, ut iudicetur, quid aequalitas iuris stricti requirat.

Nota 2° Secunda sententia minime publice docenda est propter incommoda, quae per abusum inde sequerentur (*b*). Sed in praxi aliquando teneri potest, saltem post factum, ad solvendos casus de re occurrentes. — *Ita Bouvier*, *ibid.* — *Carrière*, *ibid.*

PUNCTUM II.

De dominio uxorum.

548. — Bona uxoris sunt triplicis generis, scilicet

1° *Dotalia*, quorum fructibus vir gaudet ad onera matrimonii sustinenda.

2° *Paraphernalia* (παρὰ φερνὴν, *praeter dotem)*, quae uxor habet praeter dotem, et quae sibi specialiter reservat.

3° *Communia*, quae pactis coniugum aut determinatione legis in societatem quamdam conferuntur.

Possunt coniuges ante ineundum matrimonium determinare, quibus conditionibus subiicienda sint ipsorum bona, servatis quibusdam legis statutis; si haec facere omiserint, lex supplebit.

(*a*) Cum A. dicit, *in praxi non recedendum a prima sententia*, cuius oppositam alioqui fatetur esse probabilem, non ita intelligendus est, quasi debeat aut etiam possit imponi obligatio; nam confessarius non est legislator, nec habet potestatem imponendi aut indicendi certam obligationem, quando haec est incerta: et incerta sane est, quando probabile est, eam non existere. Hoc itaque A. tantum innuit, prudenter suadendam illam praxim: prudenter, inquam; ne dum hallucinationes timet in poenitente, ipse gravius hallucinetur, et sic poenitentem non iniusta utilitate privet.

(*b*) Sed neque prima sententia publice docenda erit propter gravius incommodum iniiciendi falsam conscientiam, quae hunc mere fructum affert, ut aedificet ad gehennam.

I. Dispositiones Iuris Romani.

549. — I. Uxor habet dominium directum *suae dotis*, maritus vero usumfructum et administrationem. Mortuo viro, ipsa omnibus creditoribus mariti personalibus praefertur, et etiam in vita dotem iuridice repetere potest, si timeat, ne vir fiat impotens ad illam restituendam. Si dos consistat in pecunia, aut in aliis úsu consumptibilibus, dotis quidem dominium viro tribuitur, sed cum obligatione valorem restituendi, translato pro uxore dominio directo in omnia bona mariti pro rata seu quota suae dotis. — *S. Lig. n.* 489.

II. Uxor tenet plenum dominium et administrationem bonorum *paraphernalium*, ita ut de his maritus, ipsa nolente, nequaquam disponere valeat. Hinc quoad illa nullatenus uxor a marito dependet. — *S. Lig. ibid.*

III. Proprietas et utilitas bonorum *communium* pertinent ad utrumque coniugem, sed administratio eorumdem bonorum pertinet ad solum maritum. Haec autem communitas bonorum varias conditiones seu restrictiones admittere potest. Sed attendendum est ad varias locorum dispositiones. *Elbel, n.* 69.

II. Dispositiones Iuris Gallici.

Pleraque pacta, quae a coniugibus ante matrimonium iniri possunt, tres classes, seu regimen triplex constituunt, scilicet: 1° regimen *dotale;* 2° regimen *communitatis;* 3° regimen *excludens communitatem.*

550. — I. *Regimen dotale.* Bona dotalia sunt ea, quae uxoris dotem constituunt: horum vir administrationem plenam habet, et usumfructum percipit. Uxor vero solum dominium directum servat [1].

Si bona dotalia consistant in mobilibus sive partim sive totaliter, vir eorum dominium perfectum habet, et tantum de eorum valore consignato, in contractu matrimonium praecedente, tenetur [2].

1 Le mari seul a l'administration des biens dotaux pendant le mariage. Il a seul le droit d'en poursuivre les débiteurs et détenteurs, d'en percevoir les fruits et les intérêts, et de recevoir le remboursement des capitaux. (1549.)

2 Si la dot ou partie de la dot consiste en objets mobiliers mis à prix par le contrat, sans déclaration que l'estimation n'en fait pas vente, le mari en devient propriétaire, et n'est débiteur que du prix donné au molier. (1551.)

Bona dotalia nullatenus alienari possunt, etiam uxore consentiente, praeter certos quosdam casus lege exceptos [1].

Bona autem quaecumque uxoris, in dotem non constituta, remanent ipsi omnino propria, seu ut paraphernalia habentur, et eorum mulier administrationem habet, atque usumfructum percipit [2].

551. — II. *Regimen communitatis.* Locum habet, cum coniuges in contractu matrimoniali statuunt, quaedam bona *communia* inter se futura esse. Communitas autem est vel *legalis* vel *conventionalis*, prout lege vel pacto speciali contrahentium constituitur.

Communitas *legalis* coalescit 1° ex omnibus bonis mobilibus, quae coniuges possidebant ipso initi matrimonii die, vel quae ipsis deinde titulo successionis vel donationis adveniunt; 2° ex omnibus fructibus et quibuscumque reditibus bonorum immobilium possessorum a sponsis ante matrimonium, vel ipsis, durante matrimonio, advenientium; 3° ex omnibus bonis immobilibus, quae ex bonis communibus tempore matrimonii acquisita sunt [3].

Communitas *conventionalis* consistit in pactis variis sponsorum, quibus statuta legalia restringi vel relaxari possunt. His deficientibus, sola legis dispositione communitas regitur.

552. — Sub regimine *communitatis* solus maritus administrationem et usumfructum habet bonorum communium. Imo potest ea vendere, commutare, in hypothecam tradere, etiam

1 Les immeubles constitués en dot ne peuvent être aliénés ou hypothéqués pendant le mariage, ni par le mari, ni par la femme, ni par les deux conjointement, sauf les exceptions qui suivent. (*Vide Cod.* 1554 *et seq.*)

2 Tous les biens de la femme qui ne sont pas constitués en dot sont paraphernaux. (1574.)

La femme a l'administration et la jouissance des biens paraphernaux; mais elle ne peut les aliéner, ni paraître en jugement, à raison des dits biens, sans l'autorisation du mari, ou, à son refus, sans l'autorisation de la justice. (1576.)

3 La communauté se compose activement: 1° de tout le mobilier que les époux possédaient au jour de la célébration de leur mariage, ensemble de tout le mobilier qui leur échoit pendant le mariage à titre de succession ou donation, si le donateur n'a exprimé le contraire; 2° de tous les fruits, revenus, intérêts et arrérages échus ou perçus pendant le mariage et provenant des biens qui appartenaient aux époux lors de la célébration; 3° de tous les immeubles qui sont acquis pendant le mariage. (1401.)

Tout immeuble est réputé acquêt de communauté, s'il n'est prouvé que l'un des époux en avait la propriété ou possession légale antérieurement au mariage, ou qu'il lui est échu depuis à titre de succession ou de donation. (1402.)

deficiente uxoris consensu. Non tamen potest donare titulo gratuito immobilia, neque mobilia titulo universali, seu quoad eorum universitatem, vel quotitatem seu dimidiam, tertiam vel quartam partem. Dissoluta autem communitate, bona et onera in duas partes dividuntur, nisi uxor aut illius haeredes bonis renuntiare et ita ab oneribus se eximere maluerint. Debita ab utroque coniuge, vel ab eorum haeredibus solvenda sunt [1].

553. — III. *Regimen excludens communitatem.* Duplici modo sponsi illud constituunt, scilicet 1° declarando se inire matrimonium *sine communitate*; 2° statuendo, se in bonis suis futuros esse omnino separatos. *In priori casu* vir percipit omnes reditus bonorum uxoris, et solus ea omnia administrat. Sed si usu consumantur, illorum valorem reddere tenetur. *In casu* vero *posteriori,* mulier habet omnium suorum bonorum administrationem et usumfructum. Uterque autem sponsus ad onera matrimonii speciali pacto concurrit; si vero nulla conventio existat, uxor usque ad tertiam partem redituum suorum concurrere debet.

NOTA 1° Omnia bona uxoris, quae non traduntur marito ad onera matrimonii sustinenda, sunt paraphernalia, et uxor eorum plenam habet administrationem, licet nequeat immobilia alienare, neque pro eis in iudicio se sistere sine expresso mariti consensu, aut, renitente marito, sine sententia tribunalis *primae instantiae.* (*C. C.* 1575.) Idem dicendum, si uxor sit omnino in bonis separata. (*C. C.* 1586.)

NOTA 2° Bona, quae uxor sibi comparat *singulari industria* vel *labore extraordinario*, adhibita rei familiaris sufficienti cura, vel ea quae acquirit aliquid subtrahendo de sibi concessis ad victum, vestitum, recreationes, etc., vel etiam ea quae ipsi data sunt sub expressa conditione ut viro non cedant, ad paraphernalia revocanda sunt. De istis igitur bonis uxor ad libitum disponere potest.

NOTA 3° Etiam in secundo et tertio regimine, dos quaedam ab uxore tribuenda est, cum oneribus matrimonii partim subvenire debeat; sed dos illa a viro alienari potest.

Resolves:

554. — 1° Uxor habet ius strictum ad sustentationem ex bonis communibus; illam ergo sibi proprio arbitrio comparare potest, si maritus renuat, vel aegre admodum consentiat.

2° Non peccat uxor subducendo aliqua pro victu, vestibus, caeterisque familiae necessariis, quae mariti saepe non curant, et frustra ab illis peterentur. — *S. Lig. n.* 541.

1 Les dettes de la communauté sont pour moitié à la charge de chacun des époux, ou de leurs héritiers. (1482.)

3° Si maritus in detrimentum familiae bona dilapidet vel prodigat, potest uxor ea abscondere, et in bonum familiae reservare.

4° Non iniuste agit uxor, si inscio marito nonnulla sibi sumat, quae facile ac certo maritus concederet, si rogaretur; quia adest licentia praesumpta et aliquando iusta causa non petendi, ne cogatur sese ostendere ut ancillam. — *Reuter, n.* 47.

5° Uxor potest in defectu mariti ex bonis communibus expendere, quae necessaria sint ad impediendum grave damnum familiae impendens. — *Lugo, Disp.* 16. *n.* 67.

Nota. Pro praxi in his et aliis similibus casibus caute agendum est, ne uxoribus laxentur habenae, cum propensae sint ad iura sua plus aequo extendenda.

Quaesita:

555. — Quaer. 1° *An uxor ex bonis communibus, vel ex fructibus suae dotis eleemosynas facere possit?*

Resp. Affirm., etiamsi habeat bona propria, modo id fiat iuxta consuetudinem aliarum mulierum illius loci, et conditionis. Ratio est, quia uxor non est serva, sed socia; quamdam ergo administrationem in domo mariti habere debet. Deinde maritus merito praesumitur consentire in ea, quae fiunt ab uxore iuxta honestum regionis atque conditionis morem; et si invitum sese exhibeat, talis dissensus censetur irrationabilis, quia maritus uxorem privare nequit iure ei legitima consuetudine concesso. *Ita communiter* cum *Lugo, S. Lig. n.* 340.

556. — Quaer. 2° *An teneatur ad restitutionem maritus, qui notabilem partem bonorum communium prodige vel male impendit?*

Resp. Disputatur. Iª Sententia *probabilis* affirmat. Ratio est, quia, licet maritus habeat administrationem bonorum, uxor tamen habet dominium dimidiae partis illorum, et proinde ius illud violatur, si, ipsa rationabiliter invita, pars illa a marito dissipetur. — *Ita Antoine, p.* 3., *c.* 5. — *Collet, et Iust. p.* 3., *c.* 4. — *Pontas, vid. Communauté.* — *Conf. d'Angers, de Matr. ut contr. civili, qu.* 2. — *Gousset.*

IIª Sententia etiam *probabilis* negat *generatim*, seu, nisi maritus excedat limites iuris sibi a lege concessi. Ratio est quia uxor ex lege non habet ius strictum nisi ad dimidiam partem bo-

norum, quae soluta communitate, exstabunt (a); nec tenetur maritus reddere rationem suae administrationis. Unde quamvis peccet graviter contra pietatem erga uxorem et filios, non tamen peccat contra iustitiam proprie dictam, quae restitutionis obligationem inducit. Sed uxor praecavere potest bonorum dissipationem, per facultatem, quae ipsi conceditur a lege, separationem bonorum iuridice postulandi. — *Ita Lacroix, n.* 1020., *de furto. Carrière, n.* 276.

Excederet autem limites iuris sui maritus, *ex Iure Gallico*, et ad restitutionem certo teneretur, si daret titulo gratuito aliqua immobilia, vel *totalitatem* aut *quotitatem* mobilium, aut si bona communitatis pro se surriperet.

557. — QUAER. 3° *An peccet uxor accipiendo aliquid de bonis communibus aut de fructibus dotis ad sublevandam necessitatem parentum, vel filiorum qui ex primo matrimonio suscepti fuerint?*

Resp. Neg., si *paraphernalia* non habeat, nec vir necessaria dare velit, quia iure naturae tenetur uxor praedictos consanguineos alere, et maritus in id consentire debet. *Ita S. Lig. n.* 542., *cum aliis.*

QUAER. 4° *An uxor bona hoc modo accepta restituere teneatur, cum venerit in mariti haereditatem, vel cum dotem suam recuperaverit?*

(a) Vix intelligi potest, quid sibi velit haec opinio, quae merito videri potest pugnantia involvere. Nam supponitur, uxorem vi *communitatis* ius habere in dimidiam partem extantium; deinde restringitur hoc ius ad medietatem extantium dum communitas solvitur; et interim plane fit marito disponendi de omnibus facultas, adeo ut nec ad reddendam rationem, nec ad restitutionem teneatur. At enim quo demum desinit ius illud uxoris, quando maritus ita possit omnia dissipare, ut nihil dividendum supersit, dum solvitur communitas? Perperam vero sermo iniicitur de violato officio pietatis in *uxorem et filios*. Dispar enim in casu est conditio uxoris et filiorum. Vivente enim patre nullum filiis est strictum ius in bona paterna; at aliud hic supponitur de uxore quoad bona communia.

Caeterum abs re hic allegatur Croix (*Lib.* 3. *P.* 1. *n.* 1020.); nam Auctores, quos allegat tamquam absolventes maritum ab onere restitutionis, censent bona, de quibus est quaestio, esse propria solius mariti; qui vero censent bona esse communia, hos Croix allegat tamquam imponentes onus restitutionis. Pro prima igitur sententia, non pro secunda, Croix militat.

Resp. 1° *Neg.*, si bona haec sint parvi momenti, quia tunc habentur ut eleemosynae communes, quae, si fiant moderate, restitutionis onus secum non ferunt. — *Ita omnes.*

Resp. 2° Si bona subtracta sint maioris momenti, negant itidem plures, quia onera omnia, quae stante matrimonio uni coniugum obveniunt, alteri communia censentur (*a*). Sed sententia affirmativa videtur tenenda cum *S. Lig. n.* 543.; *Hom. apost. n.* 33. — *V. Casus*, *n.* 505.

PUNCTUM III.

De dominio Clericorum.

558. — Bona Clericorum quadruplicis generis distinguuntur, scilicet: 1° *Patrimonialia*, quae proveniunt ex paterna haereditate, aut ex qualibet alia causa profana, puta ex donatione, successione, etc. — 2° *Quasi patrimonialia*, quae acquiruntur occasione et intuitu functionum, v. gr., Missam celebrando, concionando, etc. Vocantur etiam *quasi ecclesiastica*, vel *casualia.* — 3° *Ecclesiastica*, que ex beneficiis Ecclesiae, v. gr., ex reditibus beneficiorum, etc. percipiuntur. — 4° *Parcimonialia*, quae Clericus seponit parce vivendo ex beneficii fructibus, et quae honeste vivendo consumere posset.

Principia:

559. — I. Clericus dominium perfectum habet in bonis patrimonialibus. Etenim Clericus est per se dominii vere capax, nec ulla lege prohibetur, quominus de praedictis bonis libere disponat. Imo ius illud sexcentis locis Iuris canonici et civilis supponitur.

(*a*) Hanc opinionem sic refert Lugo (De Iust. Disp. 16. n. 71.); *Putat tamen probabile* (Lessius) *cum Molina, quae ad alendos parentes ita* (scil. extreme vel graviter) *indigentes insumuntur* (*et idem debet concedere de alendis filiis*), *solvenda esse ex bonis communibus utriusque coniugis, si matrimonium fuit celebratum contractu medietatis bonorum; si vero contractu arrharum et dotis, solvenda esse de bonis superlucratis, si quae sint; si autem nulla sint, debere ab uxore sumi in partem eorum, quae, soluto matrimonio habere debuisset.*

II. Clericus perfectum habet dominium bonorum *quasi patrimonialium*, seu *quasi ecclesiasticorum*, vel *casualium*. Ratio est, quia bona haec non sunt fructus beneficii, neque pretium muneris sacri, sed velut stipendium laboris extrinseci, ad quem non tenetur Clericus, vel etiam ut largitio a fidelibus ad Clerici sustentationem erogata. — *Ita communiter. S. Lig. n.* 491. — *Lugo, D.* 4. *n.* 23., etc. — Constat etiam ex responsione S. Poenitentiariae data *die* 9 *Aug.* 1824, qua declaravit oblationes fidelium non esse bona ecclesiastica, ut infra referetur *n.* 563.

III. Clericus fructibus beneficii uti potest ad honestam sustentationem ; sed omne superfluum in pauperes, vel in alia pia opera erogare tenetur. Ratio 1ᵃ est, quia Ecclesiae ministrans de Ecclesiae bonis honeste vivere potest; siquidem ad hunc praesertim finem beneficia instituta sunt. Ratio 2ᵃ eruitur ex Ecclesiae praecepto, quod ex innumeris Conciliorum et SS. Canonum decretis perspicuum est. *Hanc* enim *obligationem Ecclesiae* Canones Clericis imponunt, *aut impositam supponunt*, ait *Bened. XIV, de Syn. l.* 7. *c.* 2. *n.* 4.

IV. Clericus perfecto gaudet dominio bonorum *parcimonialium*, adeoque de iis ut verus dominus disponere potest. Ratio est, quia Clericus ius strictum habet ad honestam sustentationem ; ergo quidquid ex ea tollit parcius vivendo, ad ipsum pertinet, et in libera eiusdem potestate manet; quippe ius illud omnino absolutum est. — *S. Lig. n.* 491. — *Lessius, c.* 4., *et alii communiter.*

Quaesita:

560. — Quaer. 1° *An teneantur ad restitutionem Clerici male impendentes superflua bonorum ecclesiasticorum?*

Resp. Neg. probabiliter, quia quamvis constet de praecepto Ecclesiae, non tamen constat de obligatione ex iustitia. Imo ex *Conc. Trid.* colligi videtur eos *facere fructus suos*, cum obligatione eleemosynam de superfluo faciendi. Dicit enim *Conc.* de Clericis non residentibus: *Non faciant fructus suos.* — *Lugo.* — *Billuart.* — *Lessius.* — *S. Thom.*, etc.

Affirmant tamen *probabiliter* alii, quia Clerici sunt tantum administratores et oeconomi bonorum ecclesiasticorum. *Collet.* — *Layman.* — *Antoine.* — Prima sententia, seu negativa, ait *S. Lig.* in *Retract. qu.* X, non minus probabilis videtur in praxi, signanter ob auctoritatem et rationem *D. Thomae*, 2. 2. *qu.* 185,

art. 7. Quod vero attinet ad culpam violati Ecclesiae praecepti, ad materiam gravem requiritur hic quantitas multo maior, quam in furto, scilicet iuxta veriorem sententiam, pars vigesima circiter superfluorum (*a*). — *S. Lig. n.* 491., IV.

561. — QUAER. 2° *Quid intelligatur per se superfluum?*

Resp. Superfluum censetur, quod honestae sustentationi superest. Porro honesta Clerici sustentatio ea est, quae Clerico convenit ratione sui status, dignitatis, etc. Quocirca non excludit honestas recreationes, moderatas donationes et alias eiusmodi expensas; sed haec magis iudicio prudenti timoratae conscientiae, quam generali regula determinari possunt. — *Billuart, art.* 5.

QUAER. 3° *An Clerici possint servare superfluum in futurum?*

Resp. Affirm., quia, *per se,* non est obligatio, exeunte anno, subito erogandi superflua; imo laudabiliter servari possunt ad fundationem piam, modo bona fide procedatur, nec sit periculum, ne postea ad usus profanos convertantur. *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 185. *art.* 7. — *S. Lig. n.* 491.

562. — QUAER. 4° *An Clericus habens ex patrimonio unde vivat, etiam integre ex fructibus beneficii se sustentare possit?*

Resp. Affirm. cum *S. Lig. n.* 491. — *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 185. *art.* 7. — *Billuart. diss.* 3., *art.* 5., *et aliis communiter* contra *paucos.* Ratio est, quia iustum est, ut ille qui laborat in Ecclesia, ab eadem sustentetur, et per accidens omnino est, quod ille dives sit aut pauper. Non igitur ratione paupertatis, sed laboris Clericus ad sustentationem ius habet. Unde Clericus potest patrimonio parcere, dum fructibus beneficii utitur ad sustentationem suae dignitati convenientem. Constat etiam ex verbis Apostoli, *I. Cor.* 9.: *Quis militat suis stipendiis unquam?... Nescitis, quoniam qui in Sacrario operantur, quae de Sacrario sunt, edunt; et qui Altari deserviunt, cum Altari participant?*

(*a*) Haec norma locum habere tunc solum poterit, quando superflua ita superabundent, ut vigesima eorum pars multum excedat communem gravitatem materiae in furto: quae quidem materiae gravitas praeterea hic non *relativa,* sed *absoluta* intelligenda videtur. Dixi, *multum excedat;* nam S. Alphonsus (Lib. 3. n. 491. IV.) cum S. Thoma ad id requirit *multum* prae communi gravitate *excessum.*

QUAER. 5° *An etiam pensionarii superfluum in pauperes erogare debeant?*

Resp. Neg., quia S. Pontifex, iusta de causa pensiones de fructibus beneficii extrahendo, iam eosdem fructus ad usus pios applicat; unde fructus isti obligationem alterius applicationis secum non ferunt. — *Lugo, D. 4. n. 32.* — *S. Lig. n. 491.*

563. — QUAER. 6° *An pensio, quae in Gallia Sacerdotibus a Gubernio solvitur, boni ecclesiastici rationem habeat?* (*a*)

Resp. Affirm., quia, ex Concordato an. 1801, pensio praedicta videtur statuta in compensationem bonorum ecclesiasticorum, quae tempore perturbationis Galliae subrepta sunt. Ergo eamdem habet naturam, ac bona quibus substituitur. Constat etiam ex variis S. Poenitentiariae responsis [1].

564. — QUAER. 7° *An sint reputanda bona ecclesiastica etiam supplementa, quae in Gallia Sacerdotibus a parochiis seu municipiis erogantur?*

(*a*) Optimum factu est, quod in hac et sequenti quaestione theoriae huiusmodi exponantur; attamen tantum non pro regionibus mere theoreticis, ad sterilem nempe eruditionem istae deserviunt. Nam in praxi cum tenue adeo ac prorsus miserum illud sit, quod gubernia ista athea (nam vere atheum est gubernium, quod eodem loco tum religionem tum quasvis superstitiones habet) praesertim catholicae Religionis sacerdotibus tribuunt, quaestio circa reditus congruae sustentationi superfluos otiosa omnino est.

1 « 1° An salaria quae in Belgio solvuntur a Gubernio Pastoribus et Canonicis induant beneficiorum, seu bonorum ecclesiasticorum indolem, et annexam habeant obligationem inhaerentem his bonis, scilicet strictam et canonicam obligationem expendendi superflua pauperibus, seu piis causis, et residentiae sub poena non *faciendi fructus suos?*

« Sacra Poenitentiaria, perpensis expositis, respondit: *Iam alias a Sancta Sede, de consilio secretae Congregationis, responsum fuisse affirmative.*

« *Datum Romae, die 19 Ianuarii* 1819.

« 2° Sacra Poenitentiaria consulta, an illa responsio applicari debeat salariis quae Pastoribus et Canonicis regni Galliarum a Gubernio solvuntur, respondendum censuit: *Affirmative.*

« *Datum Romae, in sacra Poenitentiaria, die 19 August.* 1821.

« 3° An responsio pro Belgio diei 19 Ianuarii applicari debeat solis salariis fixis 1,000 libr. pro Parochis et 750 libr. pro Deservientibus, vel extendi debeat ad oblationes fidelium?

« Sacra Poenitentiaria super noviter expositis respondendum censuit: *Affirmative quoad primam partem, negative quoad secundam.* »

Resp. Videtur affirmandum cum *Carrière, n.* 193. *et aliis communius.* Ratio est, quia etiam aequivalenter proveniunt ex administratione generali Gubernii, et proinde ex vi Concordati inter Papam et Gubernium. Etenim non tribuuntur nisi ex decreto generali Gubernii *(art. org.* 67.), et ex ipsius consensu; proinde ab ipso Gubernio constituta censentur et sunt veluti pars dotationis, quam promisit. — Idem *a fortiori* dicendum de pensionibus, quae Canonicis a Gubernio tribuuntur.

Secus tamen omnino dicendum est de supplementis, seu de pensione, quae tribuitur alicui Clerico ex oblationibus liberis et privatis fidelium. Tunc enim ab auctoritate publica non proveniunt, nec proinde in locum bonorum ecclesiasticorum constituuntur. — Nec computandae sunt inter bona ecclesiastica pensiones, quae tribuuntur a Gubernio caducis Presbyteris, aut Religiosis e monasterio olim eiectis; sunt enim auxilia vel compensatio quaedam, bonis patrimonialibus omnino assimilanda.

Resolves :

565. — 1° Distributiones, quae fieri solent pro assistentia in choro, annumerandae sunt inter bona *quasi patrimonialia;* quia licet distributiones illae dentur beneficii occasione, attamen non dantur immediate pro titulo, sed pro servitio personali, et tanquam stipendium personae. — *Ita probabilius.* — *Lugo, D.* 4. *n.* 25. — *S. Lig. n.* 491. — *Salmant.*, etc.

2° Idem dicendum est de iuribus curialibus, seu de reditibus stolae, ut aiunt, id est quae debentur Parocho ut Parocho, v. gr., quae afferuntur cum pane benedicto, vel quae ipsi tribuuntur pro funeralibus, licet iis nullatenus astiterit, etc... Ratio est, quia dantur Parocho ut quoddam stipendium sui laboris et suae sollicitudinis, nec videntur fideles haec conferre Ecclesiae, sed Parocho ut sua sint sine ullo onere, cum solum suae obligationi satisfacere intendant. — *S. Lig. n.* 490. *et* 491.

3° Oblationes, quae fiunt in capsulis ad certum usum expositis, sunt certo ad usum illum adhibendae, nec proinde potest Parochus eas sibi vindicare, quia satis constat de voluntate offerentium. Idem etiam dicendum est de collectis, quae sive intra sive extra Ecclesiam ad certum finem fiunt.

Ex praxi satis communi, saltem nunc, solae fere oblationes, quae in Ecclesia in Missa ad altare fiunt, et quae occasione ad-

ministrationis Sacramentorum, pro benedicendis nuptiis, pro exsequiis et sepulturis, aut aliis similibus functionibus, specialiter Parocho afferuntur, ad Parochum spectant. Caeterae autem oblationes ipsis Ecclesiis, altaribus, aut aliis certis finibus, ex consuetudine aut fidelium intentione applicari debent. — *V. Casus, n.* 507.

PUNCTUM IV.

De dominio auctorum.

566. — Certum est hominem quemlibet ex iure naturali ius habere in fructum suae industriae et sui ingenii. Si enim res fructificat domino, *a fortiori* illud verum est de facultatibus internis, cum nihil magis homini proprium esse possit. Quilibet igitur in suum commodum uti potest iis, quae suo ingenio in scientiis excogitavit.

Ius certum pariter habet homo in laboris proprii et industriae fructum in genere quolibet. Ex dictis constat. Industria enim et labor sunt quid omnino proprium. Inventor igitur artis alicuius ius strictum habet, ne secretum suum surripiatur, et se invito in publicum divulgetur; quod si fiat, damnificator pro ratione iniuriae illatae ad restitutionem omnino tenetur. Sed dubia varia de his occurrunt. Difficultas autem est, utrum auctor, operibus semel in lucem emissis, ea sibi propria servare, et alios ab eorum usu (a) excludere queat. Hinc:

Quaesita:

567. — QUAER. 1° *An violet ius alienum, qui opus manuscriptum sine consensu auctoris typis edat?*

Resp. Affirm. Hoc enim iuri naturali aperte repugnat. Nullum igitur dubium est, quin talis usurpator ad restitutionem et ad damnorum compensationem teneatur. Apud omnes enim constat, opus quamdiu in lucem emissum non fuit, sub dominio prorsus auctoris remanere. — *Carrière, n.* 61.

QUAER. 2° *Quid dicendum de eo, qui typis ederet lectiones publicas alicuius professoris, vel concionem oratoris?*

(a) Intellige ab usu, quem sibi Auctor operis reservat: qui quidem cuiusmodi sit, ex seqq. quaestionibus colligitur.

Resp. Resolvendum est, ut in casu praecedenti. Etenim publice docere aut concionari non est tradere opus suum alteri ad edendum et vendendum. Sic iudicavit Tribunal *appellationis* Parisiense, 28 Februar. 1801. — *Vid. Carrière, n.* 61.

568. — QUAER. 3° *An ille qui librum typis edidit ius habeat impediendi, ne quisquam illum praelo committat et vendat cum damno auctoris aut bibliopolae, cui auctor ius suum transmisit?*

Resp. 1° *Affirm.*, de iure positivo vigente in Gallia et in plerisque aliis locis.

Resp. 2° Si agatur de iure naturali, *controvertitur. Probabilius* videtur, auctorem non habere ius perpetuum in opus suum, quia res in communitatem semel tradita, fit eo ipso de iure communi (*a*). Consentaneum autem aequitati est, ut iure positivo aliquod privilegium auctori ad certum tempus, vel ad ipsius vitam concedatur [1].

QUAER. 4° *An typis mandari possit in regno vicino liber recenter vulgatus sine licentia auctoris?*

Resp. Videtur affirmandum *probabilius;* quia auctor de iure naturali nullum ius certum repetere potest (*b*), et proinde de violato *stricto dominio* conqueri nequit. Idem dicendum de in-

---

(*a*) Haec ratio forte evinceret, fas esse cuique segetes aut uvas sibi sumere ad libitum, quando agri aut vineae dominus eas custodire non valet. Sane si lex ipsa naturae postulat, ut cuique ius suum in fructum industriae atque ingenii sui servetur, uti praemissum est (*n.* 566), fructus autem industriae in re nostra percipi nullus possit, nisi *in communitatem* opus (ut dicunt) *tradatur*; profecto eadem lex naturae postulat, ut ista traditio seu evulgatio operis in communitatem auctorem fructu industriae suae non privet.

(*b*) Haec generalis assertio itidem repugnat principio, quod tamquam certum n. 566. statutum est. Idcirco maxime congrua iuri naturae est diversarum rerumpublicarum conventio, ut privilegia alicubi concessa Auctoribus, alibi quoque serventur. Quae conventio si alicubi non admittatur, deerit ibi sane violati officii sanctio, non vero prorsus officium. Verumtamen cum librorum editio in regionibus valde dissitis minus impediat, quominus fructum industriae suae congruum auctor percipiat, principium illud praestitutum minus quoad eas urgere videtur.

1 In Gallia, ex lege 19 Iulii 1793, auctoribus ius opera sua vendendi, aliis exclusis, durante vita conceditur. Eorum haeredes per decennium eodem privilegio gaudent.

ventoribus variarium artium. — *Ita Carrière, ibid.*, etc. Caeterum optime provisum est variis in locis tractatu inter varias ditiones admisso, vi cuius auctor eodem iure alibi ac in propria patria gaudere potest.

§. III. *De acquisitione dominii.*

Dominium praecipue acquiri potest: 1° occupatione; 2° inventione (*a*); 3° praescriptione; 4° accessione; 5° variis contractibus, de quibus in Tract. particulari dicetur.

PUNCTUM I.

De occupatione.

569. — Occupatio est realis apprehensio rei, quae nullius sit cum animo eam sibi acquirendi. Est legitimus modus dominium acquirendi, modo adsint conditiones requisitae, scilicet 1° ut res sit dominii privati capax, nec ullius sit; — 2° ut occupans velit rem suam facere, cum eam de facto apprehendit; — 3° ut nulla lex occupationi obstet.

Casus frequentiores in praxi circa hanc materiam, occupationem animalium respiciunt; de ea igitur sola sermo erit.

Triplicis autem generis animalia distinguuntur, scilicet animalia silvestria, mansueta et mansuefacta. 1° Silvestria seu fera ea sunt, quae naturali fruuntur libertate, quaeque nullius subsunt dominio, uti lepores, cervi, pisces, aves, etc. 2° Mansueta seu domestica sunt, quae naturali non gaudent libertate, quaeque hominum subsunt dominio, uti oves, equi, gallinae (*b*), etc. 3° Mansuefacta sunt ea quae ad naturalem quidem libertatem nascuntur, hominis tamen industria hac privantur, eiusque

---

(*a*) Alii communius *inventionem* revocant ad modum *occupationis*; et ideo non quinque, sed quatuor modos acquirendi dominii enumerant.

(*b*) Diversitas inter *fera* et *mansueta* aptius petitur ex indole, quae humano consortio gaudeat vel abhorreat. Nam alioqui et fera sunt, quae non gaudent libertate, et mansueta, quae dominum non habent.

dominio subiiciuntur, uti aves, quae arte et industria mansuefiunt, columbae, apes, etc. (*a*).

Principia :

570. — I. Animalia *silvestria* seu *fera* (*b*) fiunt *primi occupantis*, quia nullius sunt. Res enim, quae nullius sunt, iure naturali licite occupantur, et proinde fiunt primi occupantis, saltem nisi aliqua lex positiva id prohibeat. In dominium autem alicuius redacta, tamdiu sub dominio manent, quamdiu custodia retineantur, nec naturalem libertatem recuperaverint. Recuperasse autem libertatem censentur, cum ita custodiam effugerunt, ut earum consecutio difficilis sit : et tunc ita desinunt esse sub dominio, ut alterius occupantis fieri possint veluti nunquam capta fuissent.

II. Animalia ex natura sua *silvestria*, sed *mansuefacta*, prioris domini remanent, quamdiu custodiam ipsius non evaserint, aut consuetudinem revertendi non amiserint; eiusmodi enim animalia ad possessorem pertinent tum ratione occupationis, tum etiam ratione educationis et detentionis. Sic insuper omnia iura statuunt. — At vero si custodiam domini evaserint, aut revertendi consuetudinem amiserint, alterius primi occupantis fiunt, quia suam primam naturam recuperarunt. Sic Ius *Rom.* et *Gall.*

III. Animalia *mansueta* seu *domestica* remanent prioris domini, quantumvis aberrent; unde non possunt ab alio occupari. Ratio est, quia animalia domestica nunquam possunt dici recuperasse suam libertatem, cum ex natura sua libertatem nullam habere existimentur. Quoad illa igitur occupationi locus nunquam dari potest.

Quaesita:

571. — Quaer. 1° *An et quomodo peccet, qui venatur aut piscatur contra legis prohibitionem ?*

(*a*) Quartam classem constituunt *efferata,* quae aut connaturalem mansuetam indolem exuerunt, aut pristinam feram, postquam fuerant mansuefacta, resumpserunt.

(*b*) Intellige, quae naturali, uti A. dicebat, fruuntur libertate. Haec autem frui censentur, cum vagari pro lubito possunt, ut cervi in sylvis, pisces in mari, etc.

Resp. I[a] Sententia *probabilis negat* eum peccare contra iustitiam *(a)* vel etiam contra obedientiam; quia ex consuetudine et communi hominum aestimatione lex illa omnino poenalis videtur *(b)*. Sic *Roncaglia*, *tract.* 13., *c.* 5. — *S. Lig. de Leg. n.* 145., etc.

II[a] Sententia etiam *probabilis* tenet, illum peccare tantum venialiter contra obedientiam, minime autem contra iustitiam. Etenim 1° *peccat contra obedientiam*, quia semper obtemperandum est Principi iusta de causa praecipienti. 2° *Non peccat contra iustitiam*, quia leges, licet venationem prohibeant, non tamen irritam declarant praedae acquisitionem. 3° *Peccat venialiter* tantum *per se*, quia generatim talis violatio legis non videtur graviter noxia sive Reipublicae, quae magnum detrimentum inde non patitur, sive privatis, in quorum fundo fit venatio. *Lugo*, *disp.* 6., *n.* 64. — *Bouvier, de Iust. c.* 2. — *Carrière*, *n.* 301. — *Lyonnet*, etc.

Nota. Datur etiam tertia sententia paucorum qui dicunt, venantem, prohibente lege, peccare graviter tum contra obedientiam, tum contra iustitiam *(c)*; sed ut minus probabilis communiter habetur.

572. — Quaer. 2° *An peccet contra iustitiam commutativam, qui venatur aut piscatur in fundo alterius, absque eius licentia?*

Resp. 1° *Neg.*, si fundus ille sit pervius; nullum enim peccatum committitur, nisi ex hoc damnum proveniat, quia ferae minime ut fructus fundi habendae sunt.

(a) Non peccat contra iustitiam, et (ut inquit Lugo *De Iust. Disp.* 6. *n.* 65.) communis sententia Doctorum est, venatorem acquirere dominium ferarum vel piscium, quos capit. Ratio est, quia ferae illae adhuc sunt in nullius bonis, suaque in libertate manent: adeoque primi occupantis fiunt.

(b) Hic non est sermo, ut patet, de legibus canonicis, quae clericis quasdam venationes interdicunt.

(c) Iustitiam laedi isti auctores autumarunt non propter captam praedam, sed propter iniuriam irrogatam illi, qui adeo ius habet arcendi quemlibet ab ingressu loci, ut etiam per vim eos possit impedire. Nec isti supponunt meram legem prohibentem, sed praeterea ius venandi aut piscandi exclusive cuipiam factum. Insuper ista iustitiae laesio iuxta eosdem nullam restituendi obligationem adducit, nisi alia ratione damnum aliquod illatum sit.

Resp. 2° *Affirm.*, si fundus sit omnino clausus, ita ut ferae non possint inde exire et *facile capi ibi queant*, quia eae tunc censentur amisisse libertatem suam et ad fundi dominum pertinere. *Lugo Disp.* 6., *n.* 72.

Quaer. 3° *An dominus fundi accipere possit praedam ab alio occisam, vel impedire, ne ab illo capiatur?*

Resp. Neg. ad utrumque; quia quamvis dominus habeat ius impediendi, ne alter venetur in suo fundo, fera tamen occisa ad occisorem pertinet *(a)*. Dominus tamen habet ius ad compensationem pro damno a venatore illato. — *Lugo*, *n.* 70.

573. — Quaer. 4° *Cuius sit fera laesa vel laqueo capta.*

Resp. ad 1.um Est vulnerantis, si laeserit illam quantum satis est ad ipsam capiendam, et sit moraliter certus eamdem se facile apprehensurum ; sic enim eam moraliter iam apprehendit. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 71. — *Lugo.*

Resp. ad 2.um Est eius qui laqueum posuit, si fera ita laqueo capta sit, ut non sit evasura, quia per ipsum instrumentum satis occupatur. — *S. Lig. n.* 604.

Quaer. 5° *An quis occidere possit columbas alienas agro suo nocentes?*

Resp. 1° *Neg.*, si non inferant damnum grave, vel si facile abigi possint. — *Ita communiter.*

Resp. 2° *Affirm.* iuxta communem sententiam, si *graviter* noceant; quia fas est unicuique rem propriam servare, etiamsi exinde alteri sequatur *indirecte* damnum aequale illi, quod vult *directe* a seipso avertere. Columbae autem non praesumuntur graviter nocere, nisi tempore messis aut seminum. — *Lugo.* — *Billuart.* — *Elbel* [1].

Quaer. 6° *Si quis extrahat alterius ovem ex ore lupi, potestne eam sibi propriam facere?*

Resp. Neg., quia ovis etiam in ore lupi *clamat domino,* id est pergit esse res eiusdem domini, etsi pro eo sit certo amit-

---

(*a*) Si tamen fera capta sit laqueo, quem quis, invito fundi domino, posuerit, videtur Dominus posse praeda potiri; ratio est, quia sicut ius habet, ne ingrediaris ad laqueum ponendum, ita etiam ut ne ad eximendam quidem feram introeas. Posset igitur ipse feram dimittere; sed dimittendam plane potest occupare. Ergo.

1 Ex Iure Gallico *expresse* licitum est columbas occidere tempore sementis et messis; eo enim tempore ex lege recludi debent. (*Ex lege* 4 *Aug.* 1789.)

tenda, nisi ab alio salvetur. Idem dicendum est de eo, qui rem quamlibet extraheret ex incensa domo, ubi certo esset peritura. Attamen si damnum aliquod passus fuisset, huius compensationem exigere posset, nisi damnum valorem rei superaret.

Resolves:

574. — 1° Examen apum, quod ex alveo tuo evolaverit, eo usque tuum est, quamdiu in conspectu tuo remanet, nec difficilis tibi evasit ipsius prosecutio. Aliter fit primi occupantis. Ex Iure Gallico pertinet ad dominum fundi, in quo constitit.

2° Columbae fugientes proprio motu, quin fraude attractae sint, fiunt eius, in cuius columbario sedem figunt. Secus si fraude, v. gr., cibo omnino extraordinario, seu valde exquisito attractae fuerint. — *Lugo*, *D*. 6. *n*. 42. etc.

3° Venator egrediens terminos suos, et loca vicina aliorum petens, non peccat ordinarie; quia vicini proprietarii hoc sciunt, ipsique vicissim idem faciunt, contenti mulcta, si deprehendantur. — *Reuter*.

4° Qui a Gubernio emit ius piscandi, non potest iure isto privari sine iniustitia; unde teneretur ad damnum illatum compensandum, qui tantam piscium multitudinem in flumine, praedicto emptori assignato, caperet vel destrueret, ut ipsius ius piscationis notabiliter laederet; secus tamen si non tam multos pisces caperet; quia ius locatarii non inde vilius redditur, neque in singulos pisces rigorose versatur, cum hi e loco isto exire valeant, vel ibi non certo sint capiendi. *V*. *Casus*, *n*. 510. *et seq*. [1].

PUNCTUM II.

De inventione.

575. Quadruplicis generis distinguuntur bona, quae inveniri possunt, scilicet *thesauri*, *res nuper amissae*, *bona derelicta*, *et bona vacantia*.

Thesaurus, ex Iure Rom., est summa pecuniae in terra abscondita, cuius memoria non exstat. — Attamen, ex communi

1 Gubernium in Gallia locat ius piscandi in fluminibus navigabilibus. In caeteris pertinet ius illud ad proprietarios adiacentes. Ubique tamen linea proiectili piscari licet.

interpretatione, nomine thesauri veniunt etiam aliae res pretio aestimabiles, quae infossae reperiuntur. — Ex Iure autem Gallico thesaurus est res quaecumque abscondita, vel infossa, quam nemo probare potest esse suam, et quae casu invenitur.

Res amissae eae dicuntur, quae a domino involuntarie relinquuntur. A thesauro differunt, quia non sunt absconditae neque infossae, sed ordinarie sunt recenter perditae.

Bona derelicta ea sunt, quae dominus abiecit intentione illa non amplius possidendi. Bona autem vacantia dicuntur ea, quae a moriente absque testamento et haeredibus relinquuntur.

Principia :

576. — I. Thesaurus ab ipso fundi domino repertus, totus cedit inventori. Thesaurus vero in alterius fundo inventus, ex iure positivo (quidquid sit de iure naturali) inter proprietarium fundi et inventorem aeque dividi debet, si fortuito repertus sit; si autem ex industria, et inscio fundi domino, huic totus cedi debet, post sententiam tamen iudicis. — *Ita Ius Rom. et Gall.* — Thesaurus autem in loco publico inventus dividi debet inter inventorem et fiscum, si locus sit *profanus ;* et inter inventorem et fabricam aut Praelatum, si locus habeatur ut *sacer*. Sic *de Iure Rom.* Sic etiam supponere videtur Ius Gallicum, quia locus publicus revera ad aliquem dominum pertinet *(a)*, nempe vel ad Rempublicam, vel ad municipium, aut Ecclesiam. *Gousset, Code comenté, art.* 710.

II. Res nuper amissae domino, si inveniatur, reddi debent, quia amissionis factum non est titulus ad dominum re sua spoliandum. Etenim ex axiomate ab omnibus recepto *ad retinendum sufficit sola intentio; ad occupandum autem realis apprehensio cum intentione legitima habendi requiritur*. Nemo autem

---

(*a*) Non videtur insistendum huic rationi, sed potius legum decretis quae habentur in *Instit. De Rer. divis.* §. *Thesaurus*. Ratio est, quia si respublica, v. gr., gereret *vices domini,* servandae forent leges communes de parte, quae ad fundi dominum pro diversis casibus pertinet, et sic, v. gr., totus thesaurus cedere deberet fisco, si de industria et insciis magistratibus quaesitus fuisset. Atqui lex, nulla facta casuum distinctione, dimidiam partem inventori attribuit.

habere potest intentionem legitimam accipiendi vel retinendi pro se rem, quam scit ad alium dominum cognitum pertinere; igitur eam ipsi restituere debet. Hinc effatum: *Res clamat domino* (a).

III. Bona derelicta et vacantia de iure naturali *primi occupantis* fiunt. Etenim nullum amplius dominum habent, adeoque fiunt bona communia, et cedunt primo occupanti, haud secus ac illa, quae nunquam dominum habuerunt. *Ita communissime theologi.* — De iure autem positivo apud varias gentes communiter Reipublicae tribuuntur (*C. C.* 539). Hoc tamen ex consuetudine ad sola immobilia restringendum videtur, saltem ante iudicis sententiam. — *Carrière, n.* 285 *et* 343, *post varios iurisperitos.*

Quaesita:

577. — Quaer. 1° *An qui suspicatur, in agro esse thesaurum, et illum emit communi pretio, thesaurum ibi inventum totum sibi retinere possit?*

Resp. Affirm. Quia thesaurus ille, cum non sit pars fundi, et lateat, non auget illius valorem. *S. Thom.* 2., 2., *q.* 66., *art.* 5. — *Lugo, D.* 16., *n.* 126. — *Billuart,* etc. contra *alios.*

(a) Circa rem a quopiam, sive noto sive ignoto, amissam, quam forte reperias multiplex adesse potest obligatio.

Nam 1.° obligare te potest caritas ad curam rei suscipiendam, si praevideas, secus rem quomodocumque domino perituram.

2.° Itidem caritas exiget, ut si quando tibi constet de re ab alio aut inventa aut amissa, id aliis aperias, quando prudenter iudices, id profuturum, ut res in manus domini redeat.

3.° Si rem forte inventam ipse accipias, ex iustitia teneris imprimis diligentem rei curam gerere, eamque custodire. Cuius quidem obligationis mensuram ex iis deducere pronum est, quae DD. communiter tradunt de illa specie *quasi-contractus,* quae *gestio negotiorum* dici solet. Qua de re vid. Molina De Iust. Tom. II. Disp. 553. 554.

4.° Pariter si ignotus tibi est rei dominus, ex iustitia teneris rem non occultare; quam obligationem violabis non modo si caute rem ita abscondas, ut rescire dominus non possit, rem apud te latere, sed etiam si media idonea non adhibeas, ut notitia rei apud te existentis ad dominum perveniat.

Quaer. 2° *An opifex, qui in domo aliqua laborando invenit in quodam angulo parietis vel in arca veteri summam pecuniae, illius partem retinere sibi possit?*

Resp. Disting. Si adsint vestigia, ex quibus iudicetur, pecuniam hanc esse talis personae vel familiae, tota huic reddi debet; quia pecunia haec reputanda est ut bonum nuper amissum; secus dimidiam partem sibi retinere potest, quia tunc rationem thesauri habere videtur.

578. Quaer. 3° *An inventor rei amissae eam sibi retinere possit, si diligentia sufficienti adhibita, dominus non compareat, nec sit spes ulla, ut inveniri possit?*

Resp. I^a^ Sententia *negat*, et censet rem inventam tunc esse pauperibus, vel aliis usibus piis impendendam. Ratio est, quia dominus, solo amissionis facto, ius in rem suam non amisit; si autem remanet dominus, res illa impendi debet eo modo, quem velle praesumitur: porro haec eius voluntas praesumenda est, ut res in eiusdem utilitatem meliori modo impendatur, et consequenter in pia opera erogetur. *Billuart*, *diss.* 4., art. 2., §. 6. — *Collet.* — *Habert*, etc. *(a).*

II^a^ Sententia *probabilior affirm.* Ratio est, quia res illa tunc pro derelicta habenda est. Etenim in hypothesi dominus, licet non dimittat seu abdicet dominium proprie dictum in rem suam, penitus tamen amisit facultatem re sua utendi, et de ea disponendi, atque adeo res desinit esse in eiusdem dominio. Non est igitur quaerenda voluntas prioris domini, utpote qui amisso, moraliter loquendo, dominio, nihil de ea disponere potest. Er-

---

(*a*) Prorsus huic opinioni debetur, quod saeculo elapso in quibusdam dioecesibus lege cautum sit, ut si quis rem invenerit, saltem quae superet 12. franc. valorem, denunciare id debeat Episcopo, ut hic de usu ipsius rei decernat; quasi scilicet certum ratumque foret, rem sic inventam palam et notorio iure esse in bonis ad pia opera destinatis, quorum administratio ad Episcopi sollicitudinem et auctoritatem spectet. Atqui praeterquam quod eam opinionem S. Alphonsus (Lib. 3. n. 603.) ne satis quidem probabilem habet (nam oppositam appellat *veriorem*), Vasquez (De Restit. Cap. 5. §. 4. Dub. 1. n. 12.) affirmare non dubitat, irrationabilem esse consuetudinem, qua Episcopus sibi reservet constituendum modum, quo restitutio per usus pios fieri debeat, etiam cum de veris debitis incertis agitur; a fortiori autem id de casu nostro dicendum foret, quando probabilius est, nullum restituendi debitum existere.

go res illa moraliter ut derelicta habenda est; ergo *primi occupantis* fieri potest. — *Ita S. Lig. n.* 603., *ubi dicit hanc esse sententiam veriorem.* — *Lugo disp.* 6., *n.* 140. *Lacroix, n.* 80. — *Elbel, n.* 171., etc.

579. — QUAER. 4° *Quid agendum, si tandem dominus compareat, quando res fuit in pios usus impensa vel consumpta?*

Resp. 1° Si in pios usus impensa vel consumpta fuit in iis circumstantiis, in quibus dominus non censetur amplius inveniri posse, nulla facienda est restitutio, quia res tunc pro derelicta haberi iure poterat, et proinde a primo occupante fuit legitime acquisita.

Resp. 2° Si in pios usus impensa vel consumpta fuit, cum adhuc spes affulgebat inveniendi dominum; tunc damnum est reparandum. Ratio est, quia in casu vel res conservanda erat, vel saltem eius pretium (a), cum adhuc dominium maneret pe-

---

(a) Difficultas est, quousque res aut pretium eius servari debeat, tamquam ad priorem eiusdem dominum adhuc pertinens; quam quidem difficultatem ne illa quidem solvunt, quae S. Alphonsus post Card. De Lugo disputat. Qua de re illud satis manifestum est, iudicium prudens de spe reperiendi rei inventae dominum abiicienda vel non abiicienda, a circumstantiis plurimum pendere, ac proinde temporis mensuram variam pro earum varietate esse posse.

Duo autem videntur non omittenda. Unum est, paulo severiorem videri normam, quam insinuare videntur quaedam Card. De Lugo verba (*De Iust. Disp.* 6. *n.* 139.), quasi expectandum sit, quousque inveniendi dominum adsit aliqua non quidem probabilitas sed possibilitas utut fortuita, adeo ut spes tunc solum abiiciatur, quando non nisi ex miraculo inveniri dominus possit. Ratio est, quia prudens actionum humanarum norma desumi ex communiter contingentibus, non vero ex fortuitis et extraordinariis solet et debet.

Alterum est, normam aliquam suppeditari a quibusdam codicibus civilibus, qui decernunt generatim, ut quoties adhibita sit praescripta diligentia ad quaerendum rei dominum, hoc post biennium non apparente, res inventori cedat. Etsi enim lex ista alicubi non vigeat, cum tamen valere ut prudentiae dictamen possit, merito quis inferet, biennio post diligentias idoneas adhibitas elapso, posse inventorem de re tamquam sua ita disponere, ut sive eam absumpserit, sive possidendo ut suam praescripserit, ad nihil, etiam comparente dein forte domino, teneatur.

nes dominum. *S. Lig. n.* 590., 603.; *Hom. apost. n.* 69. — *V. Casus, n.* 516., *et seq.*

PUNCTUM III.

De praescriptione.

580. — Praescriptio est ratio seu ius aliquod positivum acquirendi dominium, aut se liberandi ab aliqua obligatione per certum temporis lapsum, positis conditionibus a lege praefixis. (*C. C.* 2219.)

Hinc duplex distinguenda est praescriptio: altera *acquisitiva*, per quam res aliqua aut ius aliquod acquiritur; altera *liberativa*, quae ab aliqua servitute vel aliquo onere liberat.

Principia:

581. — I. Lex humana potest vi praescriptionis dominium rerum ab uno in alium transferre, etiam sine domini consensu. Talis enim translatio valde utilis, imo moraliter necessaria est ad bonum commune societatis; siquidem requiritur ad praecavendas vel dirimendas lites, quae alioquin saepius orirentur ex incerto possessionis iure. Aliunde aequitati naturali non repugnat, cum ante omnem eventum lex constituta sit, et hoc ipso omnibus et singulis parem lucri damnive sortem exhibeat. — *Ita generatim Canonistae et Theologi. — Gousset. — Bouvier.*

II. Praescriptio debitis vestita conditionibus transfert dominium in conscientia. Constat ex sensu genuino verborum quibus lex fertur. Dicitur enim *dominium transferri, acquiri*, etc. Aliunde auctoritas humana finem intentum, nempe publicam securitatem et conscientiarum pacem imperfecte obtineret. Constat insuper ex Iure canonico, quod vim praescriptionis in foro interno recognoscit.

III. Quinque haec ad legitime praescribendum requiruntur, scilicet res praescriptibilis, possessio, tempus requisitum, titulus, bona fides. Hinc vulgares versiculi:

Non usu capies, nisi sint tibi talia quinque:
Sit res apta, fides bona, sit titulus quoque iustus,
Possideas iuste completo tempore legis.

Perpauca de singulis dicemus.

I. *Res praescriptibilis.*

582. — Ea omnia et sola generatim praescribuntur, quae sub commercium privatum veniunt, et ad quorum acquisitionem dari potest titulus legitimus. (*C. C.* 2226.) — Etenim, cum finis praescriptionis sit dominium transferre ex auctoritate legis, talis translatio fieri nequit de re, quae ex natura sua, vel ex legum dispositione in commercium privatorum venire non possit. — Hinc res sacrae, ut Ecclesiae, coemeteria, iura ecclesiastica, necnon ea quae sunt dominii publici stricte sumpti, ut plateae, viae etc., praescribi nequeunt (*a*).

(*a*) Ita iura, quae rebus non aptis praescribi addunt et *hominem liberum* (*Inst.* §. 1. *De Usurp.*): *Aliquando etiam si maxime quis bona fide possederit, non tamen usucapio illi ullo tempore procedit: veluti si quis liberum hominem, vel rem sacram, vel religiosam.... possideat.*

His ex iure communi addendae sunt *res furtivae,* aut *vi possessae.* Ita Iura (*Inst.* §. 1. *De Usucap.*): *Furtivae quoque res, et quae vi possessae sunt, nec si praedicto longo tempore bona fide possessae fuerint, usucapi possunt. Nam furtivarum rerum lex duodecim tabularum et lex Atinia inhibent usucapionem, vi possessarum lex Iulia et Plautia.*

Neque solum de furibus id intelligendum est, sed de aliis quoque, ad quos res furtivae devenerint. *Sic Inst.* §. 3. *De Usucap.*: *Quod autem dictum est, furtivarum et vi possessarum rerum usucapionem prohibitam esse, non eo pertinet, ut non ipse fur, quive per vim possidet, usucapere possint (nam his alia ratione usucapio non competit, quia scilicet mala fide possident), sed ne ullus alius, quamvis ab his bona fide emerit vel alia causa acceperit, usucapiendi ius habeat.* Hinc illud, rem *vitiosam* esse, et *vitium* cum re transire (*L.* 11. *C. De acquir. et retin. Poss.*): *Vitia possessionum a maioribus contracta perdurant; et successorem auctoris sui culpa comitatur.*

Quod vero Auctor de hoc rerum furtivarum aut vi possessarum vitio sileat, id tribuendum est indoli codicis gallici, qui (sapienter, nec ne, alii iudicent) damnum, a furibus illatum, legitimo potius rei domino, quam postremo eiusdem possessori subeundum decrevit.

II. Possessio.

Possessio dicitur detentio rei nomine proprio, vel iuris alicuius exercitium (*a*). Haec possessio requiritur ad praescribendum (*b*). Constat ex Iure civili, tum Romano, tum Gallico. Accedit probatio etiam ex Iure can. deprompta. Sic enim iacet regula 3ª in 6°: *Sine possessione praescriptio non procedit.*

Variis autem conditionibus gaudere debet possessio. Debet enim esse 1° *dominativa*, seu res debet haberi animo proprietarii, non vero depositarii, etc.; — 2° *publica*, id est non clandestina, ita ut res non occultetur de industria ei, contra quem

---

(*a*) Hoc est, quod communiter appellari solet possessio *impropria,* seu *quasi-possessio;* nam proprie *possessio* dici consuevit solum de corporalibus rebus, non autem de incorporalibus, cuiusmodi est, v. gr., ius eligendi, venandi, servitutum etc.

(*b*) Triplex a DD. distinguitur possessio, *naturalis* nempe, *civilis,* et *mixta. Naturalis est* (ut exacte habet Schmalzgr. Lib. 2. Tit. 12. n. 4.), *cum quis rem quidem possidet corporis et animi adminiculo* (rem nempe apprehendit, eique insistit, ut eam tamquam suam capiat, habeatque); *alius tamen praeterea eiusdem rei possessionem civilem retinet.*

Civilis, ut a naturali separata, est cum quis rem aliquando naturaliter possessam, non quidem actu corporis vel per se vel per alium, sed animi tamen adminiculo possidere pergit.

Mixta est, quando quis corporis et animi adminiculo rem ita actualiter possidet, ut nullus alius eiusdem rei possessionem civilem retineat. Haec est perfectissima possessio.

Apud iuris interpretes mentio fit etiam possessionis *civilissimae,* quando nempe ex dispositione legum dominium et possessio citra aliquem actum corporis (scil. citra actum apprehendendi) verum vel fictum transfertur. Quam in rem facit *C. Ecclesia* 3. *De Causa Posses. et Propriet.,* et *C. Contingit* 9. *De dolo et contumacia.*

Porro ad praescriptionem inchoandam necessaria est non solum possessio *naturalis,* quippe sine actuali rei apprehensione, vera vel ficta, ne ipsa quidem inchoatur possessio, sed requiritur etiam *civilis,* quatenus et cum dominii opinione, et cum voluntate rem uti suam possidere intendat. Asserta tamen *naturalis* possessionis necessitas non excludit, quominus sufficiat *civilissima;* nam cum ex legum dispositione haec censeatur *vera possessio*, quoad effectus nihil differre a vera naturali civilique possessione debet. *Vid. Reiffenst. Lib.* 2. *Tit.* 26. *n.* 190.

praescribitur (a); — 3° *tranquilla*, ita ut nulla litis contestatio de re intercesserit; — 4° *certa*, hoc est non *aequivoca*; — 5° *continuata*, seu non *interrupta*, donec tempus requisitum compleatur.

III. Titulus.

583. — Titulus dicitur causa *per se* ad dominium transferendum sufficiens, v. gr., emptio, donatio, etc. Ex Iure Romano quadruplex titulus distingui solet, nempe verus, coloratus, putatus seu existimatus, et praesumptus.

Non requiritur quidem *titulus verus*, ut patet; secus enim possessor praescriptione non indigeret ad rem acquirendam, sed sufficit *coloratus*, id est qui prae se speciem veri tituli ferat, licet in se ob occultum vitium verus non sit (b). — Pro praescriptione triginta annorum nullus requiritur titulus, sed sola possessio sufficit, etiam in conscientia, modo adsit bona fides: seu potius tunc habetur titulus praesumptus in ipso facto possessionis *tranquillae* per tantum temporis intervallum.

NOTA 1° Ex Iure Gallico nullus requiritur titulus pro rebus mobilibus praescribendis (c). Hinc effatum: *Pro mobilibus possessio titulo aequivalet* (*C. C.* 2279.) Unde qui rem detinet, eius dominus censetur, nisi contrarium probetur.

(a) Secunda haec conditio, quam et cl. Scavini memorat (*De Praescript. q.* 4. *n.* 4.), desumpta est ex Cod. Gallic. art. 2229. Sed manifestum est, eam ad forum externum spectare; nam quoad forum conscientiae ad rem non facit. Et sane quisquis quoad forum internum praescripturus est, opus est ut bona fide ignoret, rem non esse suam, atque uti suam retinere debet. Quorsum ergo monitum, ne possideat clandestine? Id valebit pro fure, qui ideo occultet, ut a possessione tranquilla non perturbetur, donec praescriptionis tempus implere possit.

(b) Sufficit etiam titulus mere *putativus* seu existimatus, quando nimirum probabiliter creditur intervenisse titulus, qui tamen reipsa non affuit; v. gr., si haeres cuipiam rem tradat tamquam huic ex testamento legatam, quae tamen revera legata non fuit. Qua de re ita. L. 5. ff. Pro Legato: *Ea res, quae legati nomine tradita est, quamvis Dominus eius vivat, legatorum tamen nomine usucapitur* (L. 6. ff. eod. tit.), *si is, cui tradita est, mortui esse existimaverit.* Requiritur tamen, ut titulus affuisse rationabiliter existimetur.

(c) Hoc valere poterit pro foro externo; in quo utique praesumitur, rem ad eum pertinere, qui suam esse eam affirmat; etsi alioqui rei possessio nihil definiat, cum rem penes se possideant tum veri

NOTA 2° Titulus precarius, qualis est titulus depositarii, locatarii, etc., ad praescribendum non sufficit, quia cum eo dominium transferri non potest. Detentor enim rei, eam non tenet ut dominus. Imo titulus ille etiam praescriptioni tricenariae obstat. Hinc axioma: *Melius est non habere titulum, quam habere vitiosum.*

IV. Tempus requisitum.

584. — I. Quoad praescriptionem *acquisitivam*:

1° Pro rebus *immobilibus* sine speciali titulo possessis, requiruntur triginta anni ad praescribendum. — Cum titulo autem speciali decem anni requiruntur et sufficiunt, si verus dominus sit praesens, id est, si habitet in eadem provincia, in qua situs est fundus praescriptioni obnoxius; si autem verus dominus sit absens, anni absentiae duplicantur. Haec autem provincia legibus particularibus determinatur.

NOTA. In Gallia praesens dicitur verus dominus, si domicilium habeat in loco subiecto eidem Curiae superiori (*Cour d'appel*), in cuius territorio fundus iacet.

2° Omnes actiones tam reales quam personales per 30 annos absque titulo praescribuntur.

3° Servitutes *activae*, si sint continuae et apparentes, praescribuntur cum titulo sicut immobilia, atque adeo triginta annis, si specialis titulus desit. Servitutes autem *activae non apparentes* praescriptioni non sunt obnoxiae absque titulo. Dicuntur autem *non apparentes* eae, quae *per se* non patent, ut v.

---

domini, tum fures quoque et latrones, uti frequens experientia testatur.

At quod possessio sic intellecta, nempe citra ullum titulum, valere possit in foro conscientiae, hypothesis est plane absurda. In foro enim conscientiae repugnat praescriptio sine bona fide. Bona fides autem est iudicium, quo nostrum id esse credimus, quod ut nostrum volumus possidere. Atqui repugnat, quod aliquid esse nostrum existimemus, si nulla causa sit cur id putemus, nempe si nullus adsit titulus. Ergo sine titulo impossibile est inchoare possessionem bonae fidei, scilicet impossibilis est vel illa ipsa possessio, quam dicunt tituli locum tenere, cum sine titulo ne incipere quidem possim rem tamquam meam habere, seu pro mea possidere.

gr. est prohibitio in tali fundo aedificandi, vel aedificium ultra talem altitudinem extollendi. — An vero cum titulo praescribi possint decennio ut immobilia, *controvertitur*.

4° Pro rebus *mobilibus*, Iure romano requiruntur tres anni cum titulo, triginta vero sine titulo. — Ex Iure autem *Gallico*, tres anni sine titulo pro rebus furtivis et inventis; quoad caeteras vero, sola possessio sufficit [1].

NOTA 1° In Iure Rom. et Can. requiruntur 40 anni ad praescribenda bona ecclesiastica; et 100 pro bonis Ecclesiae romanae, vel S. Ioannis Lateranensis. Ius autem Gallicum bona ecclesiastica ab aliis non distinguit (*a*).

NOTA 2° Si res aliena possessa fuerit a pluribus successive, ultimus possessor ad praescribendum computare potest omne tempus, quo ab aliis bona fide detenta fuerit, etiamsi eam a paucis diebus habeat, quando praescriptionis tempus completur.

(*a*) Vestigium hic habes reprobi sensus, in quem aetas harum legum auctrix traditam se prodit. Quod enim speciale aliquod obsequium seu reverentia rebus Deo sacris debeatur, adeo vel ipsum naturalis rationis dictamen suggerit, ut id receptum aetate qualibet et apud omnes populos, utut paganos ac barbaros, reperiamus. Prodire ergo haec legum monstra ab iis dumtaxat potuerunt, qui (Rom. 1. 22.) *dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt, sicut equus et mulus, quibus non est intellectus* (Ps. 31. 9.)

Adde quod singulare aliquod pro bonis ecclesiasticis privilegium hac etiam de causa necessarium visum antiquae sapientiae fuerat, quod cum bona ista ab iis administrentur, qui ipsorum non habent dominium, propterea merito aequiparanda videbantur bonis pupillorum ac minorennium, quorum singularem curam nunquam leges non susceperunt, licet alioqui tutoribus aut curatoribus non destituantur. Quocirca in hac gallici codicis omissione non solum elucet insipientia pecudum, quae oculos ad caelum atque ad omnium creatorem attollere non norunt sed insuper caecum in Dei religionem odium, dum videlicet inique ecclesiasticis bonis speciale illud auxilium denegant, quod eadem bona speciali de causa iure merito exigunt.

Bouvier (*De Iur. et Iust. Cap.* 2. §. 4. *Sect.* 3. *punct.* 2. *prop.* 2.) bene limitat, praescriptionem bonorum ecclesiasticorum eodem modo, ac aliorum, fieri, *saltem in foro externo*. Nam reipsa civiles leges naturalibus Ecclesiae iuribus derogare, nisi penes paganos legumlatores, non possunt.

[1] En fait de meubles, possession vaut titre. Néamoins celui qui a perdu ou auquel il a été volé une chose, peut la revendiquer pendant trois ans à compter du jour de la perte ou du vol, contre celui entre les mains duquel il la trouve, sauf à celui-ci son recours contre celui duquel il la tient. (2279.)

II. Quoad praescriptionem *liberativam:*

1° Servitutes *passivae*, census, et omnia debita extinguuntur post triginta annos, supposita bona fide. — *S. Lig. n.* 513. — *Lugo*, etc. — (*C. C.* 2262.)

2° Ex Iure Gallico speciatim, quinque anni sufficiunt ad praescribendum pensiones ex censibus debitas, pensiones alimentarias, pretium locationis domorum vel praediorum, et quidquid quotannis, vel post tempus brevius solvendum est (2277). — Sunt etiam aliae praescriptiones breviores: sic, v. gr., sex menses tantum requiruntur pro stipendiis operariorum, hospitum, etc.; — unus annus pro stipendiis medicorum, famulorum, etc.; — duo anni pro stipendiis procuratorum, causa finita (*a*). — (2271 *et seq.*).

Quaesita:

585. — QUAER. 1° *Quandonam praescriptio dicatur interrupta?*

Resp. Quando ob impedimentum interpositum cessat tali modo, ut iterum inchoari debeat. Hoc autem duplici modo fieri potest: 1° *naturaliter*, si praescribens amittat possessionem per tempus anno integro maius, aut si mala fides superveniat; 2° *civiliter*, si lis moveatur *iuridice* circa possessionem, nec interpellatio a iudice reiecta fuerit. — *Sic Ius Rom. et Gall.*

QUAER. 2° *Quandonam dicitur praescriptio suspensa?*

Resp. Quando impedimentum ei obiicitur ne procedat ulterius; scilicet, 1° dum iudicia exerceri nequeunt, v. gr., tempore pestis, belli; — 2° contra Ecclesiam, dum caret rectore seu superiore; — 3° contra pupillos toto tempore, quo pupilli remanent (*b*); — 3° contra quemlibet, qui ius suum prosequi nequit. — *Sic varia iura.*

(*a*) Quoad ista quisque regionis suae leges consulere debet.

(*b*) Contra bona pupillorum neque inchoari potest praescriptio, neque continuari, si inchoata contra praecessorem fuerit; idque ex iure communi valet tum de ordinarii, tum de extraordinarii et longissimi, scilicet *triennalis* temporis praescriptione. Differt autem conditio minorennium, quod contra horum bona inchoari quidem aut continuari nequeat praescriptio temporis ordinarii, inchoari tamen et currere possit tricennalis praescriptio.

586. — Quaer. 3° *An valeant in conscientia praescriptiones trium annorum pro rebus mobilibus furtivis et inventis, ut fert Ius Gallicum?*

Resp. 1° *quoad res furtivas* 1° Fur seu possessor malae fidei, nunquam praescribere potest, etiamsi lapsu temporis oblitus fuerit, se rem iniuste accepisse, cum mala fide possessionem inceperit. 2° Emptor autem aut donatarius, qui rem bona fide a fure accepit, praescribere potest, si adsint caeterae conditiones ad praescriptionem requisitae (a).

(a) Huic controversiae occasionem dederunt duo articuli Codicis Gallici, nempe 2279 et 2280, quos deinde, utut cessante gallica invasione, retinuerunt etiam quidam Italiae codices, uti pedemontanus, parmensis, mutinensis et siculus.

Articulus 2279 sic se habet: *Quoad bona mobilia possessio eundem effectum producit ac titulus. Nihilominus ille, qui amisit rem aliquam, aut cui furto sublata haec fuit, revindicare eam potest trium annorum spatio, quod computandum est a die amissionis vel furti, ab illo, apud quem rem reperit, servata huic actione contra eum, a quo illam accepit.*

Articulus autem 2280: *Si actualis possessor rei furto ablatae aut amissae, eam emerit in nundinis vel mercatu, aut occasione publicae licitationis, aut a mercatore, qui eiusmodi merces divendat, proprietarius originarius* (dominus) *non potest eam sibi revindicare, nisi possessori solvat pretium, quo eam acquisivit.*

Quaestio itaque fit, num istae dispositiones quoad res furtivas valeant etiam in foro conscientiae, an vero eodem loco habendae sint, ac praescriptiones *liberativae*, quae mere eo spectant, ut ad minuendum litium numerum actio creditori in foro externo negetur. Et A., uti patet, opinioni adhaeret, quae illas dispositiones pro interno quoque foro admittit, quae opinio placuit et nonnullis aliis aetatis nostrae scriptoribus contra certam veterum omnium sententiam, qui id recipiunt tantummodo quoad praescriptionem longissimi temporis, tricennalis scilicet, quo actiones omnes extinguuntur.

Dicendum tamen est, hanc opinionem hinc quidem haud satis firmis niti rationibus, inde vero gravibus premi difficultatibus. Et sane rationem afferunt, alii quidem, quod *mens legislatoris videatur, ut lex illa in conscientia obtineat*; alii vero, quod lex *haberi uti iusta debeat, propterea quod commercio, bono publico, paci et tranquillitati possessionum utilissima sit.* Quae postrema ratio est R̃mi Bouvier.

At enim quoad primam rationem, negandum prorsus est, eas dispositiones ex mente legislatoris (si tamen legis huius auctores ul-

Resp. 2° *quoad res inventas*, Secundus possessor, seu successor inventoris titulo emptionis, donationis, etc., praescribere potest, ut de successore furis dictum est. — An vero primus possessor rei inventae dici possit bonae fidei, praemissa debita diligentia ad dominum inveniendum, et ita praescribere, *con-*

---

lam unquam conscientiae rationem habuerunt) in conscientia posse obtinere. Et sane cum lex 1.° nullam bonam fidem exigat, 2.° nullum exigat possessionis titulum praeter ipsam possessionem, ac 3.° mere exigat, ut res furtiva non reperiatur a domino ante triennium; profecto auctores legis, nisi eos stupidissimos fingamus, pervidere facile potuerunt, contingere posse, ut res furtiva vi legis per praescriptionem adiudicanda sit ipsismet furibus ac latronibus.

Nec prodesse satis videtur, quod isti scriptores cum A. addunt, se conditionem apponere, *dummodo adsint aliae conditiones ad praescribendum requisitae,* aut quod iuxta pedemontanum codicem possessio habeat vim tituli solum *in favorem tertii.* Nam hic quaestio esse debet, an vis transferendi dominium tribui queat legi *in se spectatae et prouti iacet.* Atqui lex, prouti iacet, conditiones, quas isti scriptores addunt, non postulat, sed rem etiam a fure praescribi permittit. Ergo. Limitatio autem in codice pedemontano apposita non impedit, quominus praescribere possit *tertius*, qui conscius sit, rem esse furtivam.

Et his quidem robur accedit ex comparatione cum eiusdem codicis articulis, qui praescriptiones liberativas statuunt, tum etiam cum articulo 2269', qui decernit, ad praescribenda bona immobilia sufficere, quod bona fides affuerit tempore acquisitae possessionis. Nam eodem modo vi praescriptionis res adiudicatur possessori. Attamen et ipsimet scriptores negant, liberativas praescripiones in conscientia valere, et idipsum statuant oportet de eo, cui bona fides, quae tempore acquisitionis non defuit, desit deinde ante impletum praescribendi tempus.

Quod vero spectat ad articulum 2280, qui statuit, rem furtivam a domino recuperari non posse, nisi tanti eam redimat, quanti eam quispiam *in nundinis aut a mercatore* etc. emerit; reipsa ad praescriptionis argumentum non pertinet. Id enim servandum sancit quovis tempore etiam intra triennium, adeo ut etiam biduo post furtum contingere id possit, si, v. gr., fur in nundinis alterius pagi vitulum aut equum furtivum postridie furti vendat.

Quaestio igitur eo adducitur, an iusta videri lex possit, quae quasi supponit, a fure transferri dominium posse in ementem in nundinis etc. Et ius quidem commune semper negavit dominium transferri; atque adeo domino ius et actionem in rem ipsam servavit, quo

trovertitur. Affirmandum videtur. Ratio est, quia si spectatis circumstantiis, adhibitaque debita diligentia, dominus inveniri nequeat, nec affulgeat spes ulla eum inveniendi, hic rei dominio ita excidit, ut res nullius esse censeatur, atque adeo primi occupantis fiat. Inventor igitur in eo casu incipere potest rei

---

posset sibi eam vindicare, quisquis tandem, sive fur sive alius, nunc illam detineret. Quocirca plane risum movet, quod aut compilatores codicis gallici, aut nescio quis alius, huic legi subiecerint nonnullas allegationes ex iure romano communi, ubi agit de *usucapione rei alienae,* quae, v. gr., vendatur bona fide a non domino, vel ab interdicto ad alienandum. Nam stupidus sit oportet, aut prorsus in iure romano peregrinus, qui rem *alienam* confundat cum *re furtiva*. Quin imo L. 10. ff. *De usurp. et usucap.,* quam et isti allegarunt, evincit oppositum, dum usucapi posse dicit rem *alienam*, usucapi vero rem *furtivam* negat.

Caeterum cum ius romanum plane conforme sit iuri naturae, cui plane repugnat, quod dominus cogatur emere rem suam: et rei dominium domino servari supponat etiam ius gallicum, quando ante impletum triennium ius facit domino rem sibi revindicandi, dummodo possessor eam in nundinis, etc. non acquisiverit; oporteret profecto, ut quod de iustitia praescriptionum secundum ius naturale, civile commune, et canonicum generatim statuitur, id etiam in casu valeret, nimirum tam gravem adesse rationem, cur domino res sua auferatur, ut hanc domini spoliationem necessariam efficeret. Et in eam rem Reverendissimus D. Bouvier deprompsit commercii utilitatem, et possessionum tranquillitatem.

At enim quod adsit ista urgens necessitatis ratio, valde dubium iniicit, quod per tot saecula nemo eam perviderit; imo viderit necessarium esse, ut in eo casu lex naturae servetur. Nec obiicere quis poterit, diversa temporum adiuncta; quin imo quo magis corrupta apparet societas, et ars nocendi callidior et audacior, eo gravior urgebit necessitas, ut respublica per leges iura proprietatis tueatur.

Quoad rationes vero a Bouvier depromptas; numquid ad hanc usque aetatem, aut in locis, ubi lex ea non viget, commercium praepeditum est adeo, ut manifeste desideranda sit etiam rerum furtivarum libera et tuta permutatio? Aut deterreri solemus a rebus, quae in nundinis seu penes mercatores prostant, emendis, aut de rerum sic emptarum tranquilla possessione trepidare solemus?

Contra vero quid valet microscopicum illud commercii commodum prae gravibus incommodis ex eadem lege profluentibus? Et gravissimum sane incommodum est, quod maleficio aliorum domi-

possessionem cum animo eam retinendi ut propriam. — *Elbel, n.* 172. — *Sporer, de inventione n.* 187.

587. — Quaer. 4° *An caetera mobilia praescribi possint in conscientia solo titulo possessionis* (*a*) *iuxta Ius Gallicum?*

---

nus rerum suarum non possessione modo, sed prorsus dominio atque omni iure excidat. Neque dicas, in pari conditione versari rei furtivae emptorem, si a domino res evincatur. Nam dominus evincit, quod iure naturae suum est; emptor vero contra retinet quod iure naturae suum non est, sed alterius, damnumque, furis fraude sibi illatum, iniusta alterius innoxii spoliatione compensat.

Gravissimum itidem incommodum societati inducit lex, quae amplissimum favorem furibus invehit. Facilis quippe ratio sic suppetit fruendi furtorum fructibus, quando societate cum eiusdem farinae hominibus inita, ad tutissimum rerum furtivarum praesidium sufficit, quod res furtiva ad alias manus in nundinis devenerit.

(*a*) Superius (*in not. ad n.* 583.) iam advertimus, repugnare hypothesim *bonae fidei* ad praescribendum in foro interno necessariae, quando desit quivis titulus, propter quem quis credat suam esse rem quampiam, quam uti suam vult retinere. Quocirca diximus, effatum illud, *possessionem quoad mobilia valere pro titulo,* mere in foro externo deservire ad praesumendum pro legitima possessione in ordine ad praescriptionem inducendam, uti etiam articulus 2230 eiusdem codicis insinuat.

Proinde opportunius hic quaestio fieret, quantum temporis requiratur ad praescribenda caetera mobilia (quae scilicet neque res *inventae* nec *furtivae* dici possint) si aliae conditiones necessariae non desint: qua de re minus forte opportune A. exempla ponit rei *locatae vel depositae* (nam etiam iuxta gallicum codicem (art. 2236.) conductor et depositarius rei alienae praescribere hanc nullatenus ullo tempore possunt) nisi exempla illa intelligantur de re *locata* vel *deposita*, quae per errorem bona fide in manus alterius quopiam titulo devenerit.

Caeterum quod scriptores ab A. memorati supponunt, ius novum gallicum prorsus siluisse de mobilibus, quae censu rerum amissarum aut furtivarum nequaquam contineri putant, hoc enimvero abhorrere a verisimili videtur. Verumtamen in hac hypothesi rationabilior sane videretur opinio, quam postremam A. refert, non quatenus statuit, *sufficere titulum possessionis* (quae verba nullum sensum probabilem ibi habere possunt), sed quatenus triennalem possessionem cum bona fide ad praescribendum sufficere etiam in conscientia admittit. Nam absurde hisce mobilibus negaretur privilegium, quod ne furtivis quidem rebus idem codex denegat. Sed enim, ut dictum est,

Resp. Controvertitur. Alii requirunt triginta annos, quia nullum tempus statuitur a iure, nec videtur sufficiens solus titulus possessionis. Id verum esse potest, quatenus per 30 annos exstinguuntur omnes actiones, etiam titulo speciali deficiente. — Alii requirunt tres annos tantum. Nam silet Ius Gallicum novum. Vetus autem fuit abrogatum. Hoc autem, ut videtur, admitti potest. Etenim, si ius admittit praescriptionem triennalem pro rebus furtivis et inventis, etiam pro aliis illam admittere debet. — Alii admittunt *probabilius, per se* sufficere titulum possessionis. Nec videntur adesse tanta incommoda in hac sententia, quia praeter res furtivas et res inventas, quae triennio praescribuntur, casus possessionis rei alienae valde rari sunt, v. gr., in re locata, vel deposita; et cum possessio pollere debeat variis conditionibus, quae unico instanti impleri non possunt, saepius recidet haec praescriptio in praescriptionem triennalem, quae in conscientia admitti potest.

588. — QUAER. 5° *An valeant in conscientia praescriptiones liberativae quinque annorum ex Iure Gallico?*

Resp. 1° *Neg.*, si de primo debitore agatur, quia in eo bona fides magis quam in fure supponi nequit, siquidem bona fides ignorantiam debiti omnino requirit.

Resp. 2° *Affirm.*, quoad primi debitoris successores saltem titulo particulari, iuxta dicenda infra *n.* 590., si debitum auctoris ignoraverint. — *Gousset, n.* 719.

---

haec hypothesis non videtur verisimilis. Et siquidem in re, quae obscura videri potuit, opinari fas est, putaverim, eiusmodi quoque mobilia in codice gallico nomine *rerum amissarum* contineri. Haud obscura enim partitio rerum est, ut aliae sine alterius maleficio, aliae vero ex maleficio alieno possessioni dominorum subtrahantur. Et sicut in Iure *res furtiva* latissimo sensu accipitur pro re qualibet, quam citra domini voluntatem quis alienam sciens, atque adeo per maleficium, contrectaverit seu alienaverit (*Instit. De Usucap.* §. 3. — *L.* 2. *C. De Usucap. pro donato* — *L.* 1. *C. De Usucap. pro empt.*); ita lato sed vero sensu *res amissa* dici potest, quaecumque res citra voluntatem domini absque cuiusquam maleficio sed casu aut ignoranter in alterius possessionem transit, licet non omnis res *amissa* hoc sensu, possit sensu aeque proprio dici *inventa* quoad illum, qui ipsam possidere incipit. Et reipsa vocem *amittendi* latiori hoc sensu usurpari etiam ex iure communi (Vid. *ff.* Lib. 8. Tit. VI. *Quemadmodum servitutes amittuntur,* et Lib. 41. Tit. II. *De adquirenda et amittenda possessione*) facile patet.

QUAER. 6° *An praescriptiones liberativae triennio minores Iuris Gallici valeant in conscientia?*

Resp. Neg., quia in talibus praescriptionibus legislator intentionem non habet dominium transferendi et conscientiam liberandi. Sic clare supponit art. 2275 Codicis civilis, ex quo ii qui praescriptionem ponunt, tenentur iurare se debitum revera solvisse.

V. *Bona Fides.*

589. — Bona fides in hac materia est firma persuasio, qua quis prudenter iudicat rem a se possessam esse suam.

I. Haec bona fides omnino necessaria est ad acquirendum dominium ex praescriptione: etenim qui advertit se possidere bona aliena, eo ipso statim obligationem restitutionis contrahit. Ratio est, quia de iure naturali, et etiam positivo, sive divino, sive humano, res aliena scienter neque subripi neque retineri potest. Constat etiam ex *Conc. Lateran. IV,* necnon ex secunda regula Iuris in 6° quae sic se habet: *Possessor malae fidei ullo tempore non praescribit.* Unde dispositiones iuris civilis, in quantum bonam fidem non exigunt, aut eam tantum in principio possessionis exigunt, pro foro interno non valent, et velut mera recursus idest *actionis* contra alium denegatio sunt habendae.

II. Requiritur autem bona fides non solum ad praescriptionem *acquisitivam,* sed etiam ad *liberativam*, quia pro utraque eaedem rationes et auctoritates aeque urgent.

*. NOTA. Iuxta multos theologos et iuristas, non requiritur bona fides ad se liberandum ab aliqua *servitute passiva,* seu bona fides in eo consistit, ut nullum ponatur obstaculum, quo alter ab usu iuris sui impediatur. Ratio est, quia praescribens nullo ligatur debito erga eum, contra quem praescribit, nec tenetur, decurrente praescriptionis tempore, monere alium ut contra ipsum servitutis iure utatur. Sed hoc alii negant. — *Vide Bouvier* (*a*), etc.

(*a*) Bouvier (*De Iure, etc. Part. I. Cap.* 2. *art. I. Sect.* 3. *Punct.* 2.) mere dicit, *videri aliter sensisse* Pothier. Hic autem si quidem a communi sententia dissensit (nam quae ex eo indicat Bouvier, ambigua sunt), argumento caeteroquin utitur, quod esset mera principii petitio.

Insuper advertendum fuerat, ex communi Theologorum et Iurisconsultorum sententia id, quod dicitur, ad extinguendam praescriptione servitutem non *requiri bonam fidem,* valere tantum quoad

Quaesita:

590. — QUAER. 1° *An praescribat haeres, qui dubitat de bona fide antecessorum?*

Resp. Affirm., quia mala fides praesumi non debet, saltem *ordinarie* et *per se;* nemo enim malus praesumitur, nisi probetur. — *Ita communiter.*

QUAER. 2° *An mala fides antecessoris semper impediat successorem a praescriptione?*

Resp. 1° *Affirm.*, si haeres succedat ex titulo universali, saltem pro praescriptionibus ordinariis, seu 10 vel 20 annorum, quia fictione iuris haeres censetur esse unica persona moralis cum auctore (*a*).

---

servitutes praediorum rusticorum; ad quam praescriptionem non requiritur ullus actus praescribentis, sed tantum non usus illius, cui ius servitutis competit. Aliter vero in servitutibus urbanis dicendum est; contra quas cum non praescribatur sine aliquo actu positivo praescribentis, requiritur, ut hic ponatur cum bona fide, qua quis se liberum a servitute putet: alioquin actus ille positivus fieret iniuste, nec praescribendo locum concederet.

Sed ista forte Bouvier non secus ac A., omisit, quia nihil inter servitutes urbanas ac rusticas distinguit codex gallicus; qui praeterea in hoc etiam differt a iure communi romano, quod tum ad acquirendum ius servitutis, tum ad extinguendas praescriptionis ope servitutes ille quidem (art. 642. et 706.) longissimum triginta annorum spatium exigat; hoc vero idem tempus, ac ad praescribenda immobilia, praefiniat, nimirum (*L.* 13. *C. De Servit.*) decennii inter praesentes, vicennii inter absentes.

(*a*) De vi huius rationis sic egregie Lugo (De Iust. Disp. 7. n. 59.): *Ratio communis afferri solet, quod scilicet una et eadem reputatur possessio defuncti et haeredis; et cum illa una possessio initium habuerit vitiosum, tota possessio iuris fictione reputatur vitiosa. Haec tamen ratio, si nude accipiatur, videtur infirma.* Et rationem reddit, quia *si defunctus ipse primo anno habuisset malam fidem, et tempore sequenti haberet bonam, mala fides praecedens non noceret possessioni eiusdem cum bona fide pro tempore sequenti, sed posset ex tunc incipere praescriptionem.* Deinde prosequitur (n. 60.): *Ratio ergo huius decisionis esse debet, quod successor universalis, hoc est, haeres ita repraesentat personam defuncti, ut succedat in omnes obligationes et onera: cum ergo praecessor ob malam fidem et iniustam rei*

Resp. 2° *Neg.*, si succedat titulo particulari, quia tunc non censetur unicam personam constituere cum antecessore. Idem dicendum est de rebus acquisitis emptione vel alio contractu. — *S. Lig. n.* 516.

---

acceptionem et retentionem contraxerit obligationem restituendi et impediendi praescriptionem illius rei, et resarciendi omnia damna; haeres in hac ipsa obligatione succedit; et ideo non potest cooperari praescriptioni, quam ipsemet tenetur impedire, pro qua debet restituere. In quo sensu intelligi potest ratio communis supra adducta; non quod possessio haeredis et defuncti sit utcumque eadem, sed ita ut haeres semper repraesentet defunctum cum omnibus suis vitiis; quare sicut defunctus cum sua mala fide nunquam posset praescribere, sic haeres, qui eum repraesentat, qualis decessit cum illa mala fide, censeatur eandem repraesentative retinere, et ideo non possit praescribere.

Et hinc ratio est, cur idem Lugo neget, haeredem vel triennalis praescriptionis beneficio frui posse, cum semper censeatur deesse bona illa fides, quae etiam ad longissimi temporis praescriptionem requiritur. Quae quidem sententia, iuri romano plane conformis, *communis et recepta* est, ut inquit Laymann (*Lib.* 3. *De Iust. Tr.* 1. *Cap.* 8. *n.* 18.), qui pergit: *Exemplum est, si res defuncto custodiae causa tradita sit, postea haeres eam inter res haereditarias bona fide numeravit, praescribere is nunquam potest, adeo ut post ducentos aut tercentos annos, si possessio nunquam per particularem dispositionem translata est, sed semper hucusque haereditatis nomine transiit, a possessore isto vindicari possit.* Ac propterea opposita opinio, in quam infra A. inclinat post Gousset, neque rationi ulli, neque articulis cod. gallici niti videtur.

Hinc etiam est, quod Lugo (l. c. n. 61.) et Laymann (l. c.) contra alios (quos A. sequitur) censuerint, neque mediatum successorem praescribere eiusmodi rem posse; *quia* (ut ait Lugo) ratio supra adducta aeque videtur procedere de successore mediato universali. Creditor enim non agit contra haeredem, sed contra defunctum mediatum, qui ex suo delicto et iniuria contraxit obligationem realem satisfaciendi pro iniuria allata, et resarciendi omnia damna, quae ex illa iniuria sequentur, sive illa postea bona sive mala fide inferantur ab aliis. Cum ergo haeres universalis teneatur ad omnia debita defuncti saltem iuxta haereditatis vires, consequens est, *ut etiam haeres universalis mediatus ad haec defuncti debita teneatur, non obstante eius bona fide: non enim restituit, quia a se consumpta sunt, sed quia defunctus antecedenter se obligavit ad omnia damna subsequentia impedienda et resarcienda.*

QUAER. 3° *An mala fides antecessoris noceat successori universali, etiam quoad praescriptionem* 30 *annorum, id est, si haeres bona fide haereditatem adiit, et dein per* 30 *annos possidet*?

Resp. Neg. probabilius, quia ius civile dicit omnes obligationes tam reales quam personales posse praescribi per 30 annos. — *Ita Gousset, n.* 720., et expl. Cod. civ., *art.* 2236., contra alios qui dicunt talem haeredem non posse prosequi praescriptionem cum vitio suo. — *Billuart.* — *Lugo*, etc.

QUAER. 4° *An mala fides antecessoris noceat haeredi mediato*?

Resp. Neg. probabilius, quia non censetur facere unicam personam cum antecessore. — *Ita communiter.* — *V. Casus, n.* 534. *et seq.*

PUNCTUM IV.

De accessione.

591. — Accessio est modus acquirendi dominium in rem aliquam ex eo quod res illa rei nostrae adiiciatur. Accessio fieri solet variis modis, scilicet

1° *Nativitate*, seu quando ex animali nostro aliud nascitur, etsi conceptum de masculo ad alium pertinente. Qui enim habet matrem, ius habet ad omnes eius partus. Hinc axioma : *Partus sequitur ventrem* (*a*).

2° *Alluvione*, seu quando vi aquarum incrementum alicui praedio paulatim accedit (*b*). Non autem alluvione repentina dominium acquiri potest. *Sic omnia Iura statuunt* (*c*).

(*a*) Nativitas hic latiori sensu accipi debet pro *origine,* ad quam productio seu nativitas refertur tum *realis,* cuiusmodi sunt partus animalium et fructificatio agrorum, tum quae talis censetur fictione iuris, cuiusmodi sunt pensio locationis domorum ac censuum. Regula autem generalis est, ut quidquid nascitur seu producitur, per se ad parientis seu producentis dominum pertineat.

(*b*) Hoc duplici modo contingit, quando scilicet vel vi cursus fluminum paulatim alicui praedio delata materia accedit, vel quaepiam ripa cursu aquae recedente deseritur. Regula est ut incrementum ad eum spectet, cuius est fundus.

(*c*) Ius commune romanum (*Instit.* §. 22. *De Rer. Divis.*) sic limitat : *Si vis fluminis de tuo praedio partem aliquam detraxerit, et vicini praedio attulerit, palam est, eam tuam permanere. Plane si longiore tempore fundo vicini tui haeserit, arboresque, quas secum*

3° *Adiunctione*, seu quando res duae ad diversos dominos pertinentes ita in unum quid coalescunt, ut separari sine detrimento non possint: tunc totum compositum est illius, cuius materia est in re composita praestantior sive magnitudine, sive pretio (*a*); sed hic alterum indemnem facere debet. — *Sic Ius Rom. et Gall.*

4° *Specificatione*, seu quando ex aliena materia nova corporis species per artem conficitur. Tunc *ex Iure Rom.*, si species ad priorem materiam redire non possit, res pertinet ad artificem, qui tenetur pretium materiae solvere, et damna, si quae sint, compensare. — *Ex Iure* autem *Gall.* dominus materiae novam speciem repetere potest, laboris pretium solvendo. Si tamen pretium industriae longe superet pretium materiae, artifex retinere potest speciem a se confectam, soluto materiae pretio. Si artifex mala fide egerit, damna domino rei illata reparare tenetur.

5° *Commixtione*, seu *confusione* duarum rerum aeque principalium ad diversos pertinentium dominos. Tunc, si res mixtae possint dignosci et separari, separentur (*b*); si vero non possint dignosci, res communis erit, et dividenda pro rata quantitatis

---

traxit, in eum fundum radices egerint, ex eo tempore videntur vicini tui fundo acquisitae esse (seu ut legit. Vinnius, *videtur vicini fundo acquisita esse).*

Romanum Ius *(Instit.* §. 22. *De rer. divis.)* quaestionem quoque de insula, quae in flumine nascatur, sic solvit. *Insula in flumine nata . . . si quidem mediam partem fluminis tenet, communis est eorum, qui ab utraque parte fluminis prope ripam praedia possident, pro modo scilicet latitudinis cuiusque praedii, quae prope ripam sit. Quod si alteri proximior sit parti, eorum est tantum, qui ab ea parte prope ripam praedia possident. Quod si qua parte divisum sit flumen, deinde infra unitum, agrum alicuius in formam insulae redegerit, eiusdem permanet is ager, cuius fuerat.*

(*a*) Alii clarius: totum est illius, cuius res se habet ut *principale*, altera vero adiecta se habet uti *accessorium*, nempe iuxta effatum illud: *Accessorium sequitur principale.* Haud facile tamen subinde est definire, quidnam principale, quid accessorium censeri debeat, v. gr., si pinxeris in tabula aliena, aut si in aliena charta scripseris.

(*b*) Quando facile distingui res cuiusque possunt, quaestio non huc spectat, ubi de dominio acquirendo per rerum *mixtionem* seu *confusionem* disputamus.

propriae singulorum. Attamen dominus materiae praestantioris totum cumulum servare potest, facta debita compensatione; si autem res mixtae sint circiter aequales, compositum pertinet ad utrumque dominum in communi, et vel cumulus vendi, ut pretium dividatur, vel dividi pro rata potest.

592. — 6° *Aedificatione,* seu quando construitur aedificium ex aliena materia in proprio fundo, vel ex propria materia in fundo alieno, vel ex aliena materia in fundo alieno. Generatim dominium fundi secum trahit quidquid est supra vel infra positum. Aedificium igitur est illius, cuius est solum, mediante debita compensatione. Idem fere dicendum de plantatione et satione. Hinc vulgares versus:

> Quidquid plantatur, seritur, vel inaedificatur,
> Omne solo cedit, radices si tamen egit.

Quoad indemnitatem vero, sic statuitur: 1° Qui in suo fundo aedificavit, plantavit, vel alia opera fecit ex materia aliena, debet *ex Iure Rom.* solvere duplum pretii materiae (*a*); *ex Iure* vero *Galliae*, pretium materiae tantum solvere, et damna, si quae sint, reparare debet. — 2° Qui ex sua materia in fundo alieno aedificavit, plantavit etc., *ex Iure Rom.* pretium materiae repetere potest, si ex bona fide egerit (*b*), secus si ex fide mala; *ex Iure* vero *Gall.* pretium materiae pariter repetere potest, si dominus fundi opera servare velit; secus vero cogere potest alterum ad opera propriis expensis tollenda, nisi de eius bona fide iuridice constet. *Vide Casus, n.* 547. *et seq.*

(*a*) Insuper si mala fide materiam alienam aedificio iunxit, non solum duplo pretii multatur, sed materiam forte aedificio exemptam dominus vindicare sibi potest, vel etiam, si iuncta illa manet, datur domino actio ad vindicandam materiae aestimationem; adeo ut materiae pretium praeter duplum solvere alter debeat.

(*b*) Intellige si bonae fidei accedat etiam exstructi aedificii possessio, et insuper si fundus domino factus sit pretiosior (*L.* 38. *ff. De rei vindicat*). Nam si aedificator non est in possessione, nulla actio ipsi iure suppetit, qua materiae pretium et impensas consequatur; atque unicum illi superest subsidium, ut, si quidem fundi dominus factus sit locupletior, aequitatis obtentu actio illi per officium iudicis ultro detur.

ARTICULUS II.

DE USU ET USUFRUCTU.

Usus est ius utendi re aliena, salva eius substantia. Ususfructus est ius utendi simul et fruendi rebus alienis, salva pariter earum substantia.

Principia:

593. — I. *Usufructuarius* plenum usum ac usumfructum rei alienae habet, ita ut omnes fructus rei suos faciat, et de ipsis pro nutu suo disponere possit, sive per se sive per alium. Ratio est, quia usufructuarius personam proprietarii quoad dominium utile agere censetur. — *Sic Iure Rom. et Iure Gall.*

II. *Usufructuario* incumbit onus tum custodiam praestandi, tum expensas, si modicae sint, subeundi, ut res in integro suo statu conservetur, tum etiam faciendi sumptus, ut naturales fructus ex ea percipiat. Tenetur etiam ad solvenda debita ordinaria, quibus gravatur res usufructuaria, qualia sunt salaria, tributa annua et similia.

III. *Usufructuarius* uti debet re aliena tanquam bonus paterfamilias, et eam reddere in statu, in quo reperiri debet post bonam administrationem. Proprietarius autem nihil facere potest, quo deterior fiat conditio usufructuarii, quia *patitur frui.* — *Ita varia iura.*

Quaesita:

594. — Quaer. 1° *Quomodo acquiratur ususfructus?*

Resp. Acquiritur 1° ex lege, et tunc dicitur *legalis:* talis est ususfructus parentum ex bonis filiorum, vel mariti ex bonis uxoris pro quibusdam casibus; 2° ex conventione vel contractu, et ideo *conventionalis* nuncupatur.

Quaer. 2° *Quomodo cesset ususfructus?*

Resp. Cessat 1° morte naturali aut civili usufructarii; 2° tempore statuto; 3° interitu totius rei; 4° consolidatione, v. gr., si usufructuarius fiat dominus rei; 5° omnimoda mutatione, v. gr., si pratum fiat stagnum; 6° abusu, quo per usufructuarii culpam

res deterior fiat; 7° renuntiatione usufructuarii, modo non fiat in fraudem creditorum (*a*).

Resolves:

595. — 1° Sub usum et usumfructum non veniunt res unico actu consumptibiles, ut vinum, oleum, panis, etc..., quia per talem usum non manet salva rei substantia.

2° Usufructuarius facultatem habet percipiendi quidquid in fundo nascitur, sicut segetes, foenum, fructus arborum, etc.; ad ipsum quoque pertinet proventus piscationis, foetus animalium, eorum lana, lac, etc. Item potest in silvis certam lignorum portionem caedere, quam nempe paterfamilias caedere solet.

3° Potest usufructuarius ius suum titulo venditionis, locationis vel donationis alteri cedere. Idipsum dici nequit de usuario, qui tamen, si ius habeat domo aliqua utendi, in illa cum familia sua habitare poterit, etiamsi tempore, quo usum acquisivit, coniugatus non fuerit.

4° Fructus naturales et industriales in initio pendentes percipit usufructuarius sine onere solvendi pro cultura, vel semine, etc... Et reciproce, si discedat ante maturitatem fructuum, nihil reclamare potest. Fructus vero civiles de die in diem acquiruntur, ac proinde dividi debent pro rata temporis, quo ususfructus duravit.

ARTICULUS III.

DE SERVITUTE.

596. — Definitio. Servitus *proprie* dicta est onus alienae rei impositum in usum vel utilitatem alterius. — *Active* autem sumpta, est ius quod quis habet in re alterius, ut sibi vel rei suae serviat.

Divisio. Servitus sic distinguitur:

(*a*) Haec eadem valent quoad meri *usus* acquisitionem vel cessationem. Nam (ut habet *L.* 3. §. 3. *ff. De usufructu et quemadmodum, etc.) quibus modis ususfructus et constitit et finitur, iisdem modis etiam nudus usus solet et constitui et finiri.*

1° *Ratione originis,* est *naturalis, legalis, conventionalis,* prout vel ex dispositione locorum, vel ex lege, vel ex mera conventione oritur.

2° *Ratione obiecti,* est *urbana,* vel *rustica* prout instituitur in utilitatem praedii vel urbani vel rustici.

3. *Ratione modi,* est *continua* vel *non continua,* prout durare potest absque hominis facto, ut est servitus aquaeductus, aut sine eo exerceri nequit, v. gr., servitus itineris. Iterum est *apparens* vel *non apparens,* prout exteriori signo aperte declaratur, v. gr., ianua, fenestra, etc., aut tali signo caret, ut est, v. gr., prohibitio aedificandi in tali loco, etc.

Quaesita:

597. — Quaer. 1° *Quaenam sint iura et obligationes servitutum?*

Resp. Generatim loquendo ea pendent a natura rei, a lege vel conventione; praecipue autem haec statuuntur: 1° Is, qui *active* ius habet ad servitutem, omnia opera perficere potest, quae necessaria sunt ad ea utendum, atque ad illam conservandam. 2° Si dividatur fundus, ad cuius utilitatem constituta est servitus, haec cuique parti istius fundi debetur. 3° Dominus praedii servientis nihil agere potest, ex quo servitutis usus minui possit, et vicissim is, cui debetur servitus, nihil facere potest, unde conditio praedii servientis gravior fiat. Ita fert naturalis aequitas, cui varia iura consonant.

Quaer 2° *Quomodo extinguantur servitutes?*

Resp. 1° Elapso statuto tempore, vel impleta conditione; 2° renuntiatione expressa vel tacita proprietarii; 3° consolidatione qua dominus praedii dominantis fit simul dominus servientis, aut vice versa; 4° praescriptione, seu non usu iuris servitutis saltem per 30 annos. Imo cum servitutes habeant rationem immobilium, praescribi possunt per spatium temporis, quod servatur cum immobilibus.

Resolves:

598. — 1° Si agatur de servitutibus naturalibus, seu de servitutibus quae ex naturali locorum dispositione sequuntur, non potest dominus praedii inferioris aggerem iacere ut aquae prae-

dii superioris non amplius per fundum suum defluant; sicut nec dominus praedii superioris quidquam facere valet, ut aquarum fluxus insolite augeatur.

2° Ad acquirendum praescriptione ius servitutis, v. gr., ius viae, aquaeductus, etc...., per alienum fundum, debet praescribens exercere actus positivos, quibus tale ius acquirat, et simul bonam fidem habere, qua credat, ius illud ad se pertinere. Nec sufficit scientia et tolerantia illius contra quem praescribitur, si titulum non habeat. Si vero titulum habeat, huiusmodi scientia ac tolerantia non requiritur.

3° Qui agros possident ad ripas fluminum navigabilium, obstare non possunt, quominus aperiatur via necessaria ad navigiorum cursum. Idem dicendum de iis, quorum praedia viis aut aliis publicis operibus adiacent: ii enim tenentur ad servitutem patiendam, quamdiu necessaria est ad praedictorum operum confectionem vel reparationem. At in utroque casu proprietarii laesi ius habent ad indemnitatem quamdam, si fieri possit.

4° Dominus praedii servientis non potest mutare positionem, v. gr., viae, aquarum, rivuli, nisi servitus gravior evaserit, aut impediat, quominus reparationes praedio utiles fiant.

PARS SECUNDA

DE VIOLATIONE IURIS, SEU DE INIURIA.

CAPUT I.

DE INIURIA IN GENERE.

599. — Definitio. Iniuria est iuris alieni violatio.

Divisio. Est 1° *formalis,* vel *materialis,* prout fit scienter et voluntarie, aut absque cognitione et consensu.

2° *Gravis,* vel *levis,* prout ex ea proximus damnum grave vel leve tantum patitur.

3° *Directa,* vel *indirecta,* prout intenditur in se, aut in causa tantum praevidetur et permittitur.

Principia:

600. — I. Datur praeceptum naturale a Deo promulgatum atque sancitum, vetans ne laedatur ius strictum alterius: unde omnis iniuria iuri naturali adversatur. Ratio patet ex dictis supra in principio *Tract. n.* 523. *et seq.* Etenim ex eo quod homo factus sit legitimus quorumdam bonorum dominus, necessario ius inviolabile in ea habere debet: secus enim ius ipsius esset illusorium, seu non esset ius; quod contradictionem involvit.

II. Iniuria seu laesio iuris alieni est peccatum grave *ex genere suo.* Ratio est, quia rectae rationi, bono ordini, et legi divinae graviter adversatur. Etenim qui violat ius strictum alterius hominis, per hoc necessario laedit independentiam naturalem hominis illius: unde sequitur ordinis socialis perturbatio; quod sane ex genere suo grave est.

III. *Scienti et volenti non fit iniuria;* quia volens cedit e iure suo, et proinde ius non servat. Hinc de essentia iniuriae est, ut erga nolentem seu in invitum exerceatur.

Excipe casus nonnullos in quibus homo ius suum cedere nequit, quantumvis volens: sic, coniugatus nequit consensu suo impedire, quin violatio uxoris suae sit adulterium stricte dictum, quia natura postulat, ut ius illud maritale sit prorsus inalienabile. Adde pro christianis ius Sacramenti, quod violari nequit. Hinc damnata est sequens propositio ab *Innoc. XI,* sub *n.* 50: *Copula cum coniugata, consentiente marito, non est adulterium, adeoque sufficit in confessione dicere se esse fornicatum.*

Resolves:

601. — 1° Consentienti ex dolo vel metu iniuste incusso fit iniuria, quia consensum aut nullum reipsa praestat, aut non praestat libere, sed tantum ad se redimendum ab iniusta vexatione.

2° Peccat itidem contra iustitiam, qui alium occidat volentem occidi; quia vitae humanae dominium sibi reservavit Deus, homo vero est mere usufructuarius, qui idcirco ius in vitam abdicare a se nequit: unde sin minus hominis, certe ius Dei violatur.

3° Usurarius iniuriam facit mutuatario solventi usuras, sicut venditor emptori pretium ultra summum pro merce concedenti (*a*).

4° Tortores martyribus iniuriam fecerunt, etsi martyres mortem desideraverint et libenter pertulerint.

Quaesita:

602. — Quaer. 1° *Quaenam materia censeatur gravis vel levis in iniuria?*

Resp. Gravis censetur ea materia, quae ex natura sua, vel ex hominum aestimatione, apta est ad causandam alteri tristitiam difficile sedandam, seu ad caritatem mutuam dissolvendam. — *Ita Lacroix, n.* 979. — *Reuter, n.* 436. *et alii.* Ratio est, quia cum finis iustitiae sit pacem communem, tranquillitatem publi-

---

(*a*) Videlicet neuter horum censetur velle donare; deest ergo titulus, quo dominium vel exactae usurae, vel excessus in pretio transferatur.

cam, mutuum consensum et amorem, per conservationem aequalitatis iurium promovere, gravis merito censetur illa materia, quae ex natura sua, vel hominum aestimatione, mutuum amorem dissolvere cum pacis communis iactura, seu tristitiam difficile sedandam causare potest.

Dixi *ex natura sua,* etc., quia pro regula generali statuenda attendi debet ad id quod communiter contingit, supponendo laesum in debito temperamento indolis et morum; non vero attendendum est ad accidentalem cuiusque dispositionem, neque ad affectum, qui hic et nunc oritur ex mente illius, qui iniuriam patitur: iustitia enim rationis ductum et prudentiae dictamen sequitur.

Quaer. 2° *An iniuria alteri inferri possit per actum mere internum?*

Resp. Affirm. Quia aliquando, licet raro, solo actu interno ius strictum alterius laedi potest. — Patet exemplo iudicii temerarii, quo iuxta communem sententiam iustitia erga proximum violatur, quippe cum quisque ius strictum ad bonam sui existimationem apud singulos habeat. — *Recole dicta de octavo Decal. praec. n.* 465. — Caeterum in hoc casu nulla est specialis difficultas; siquidem cum iniuria mere interna nullum damnum externum laeso inferat, nulla exterior reparatio facienda est, ut patet, sed imprudens mentis iudicium est abiiciendum.

603. — Quaer. 3° *An actus internus in iniustitiam actus externi influere possit?*

Resp. 1° *Neg.*, si actus externus *per se* materialiter ius alterius non laedat, non obstante prava intentione nocendi in agente. Ratio est, quia ubi nullum ius laeditur, nulla potest esse iniuria. Hinc non peccat contra iustitiam recusans ex odio succurrere alteri, nisi ex officio teneatur. — *Ita communissime.* — *Lugo, D.* 19. *n.* 180. — *Vogler, n.* 400. contra *paucos.*

Resp. 2° *Neg.* Pariter, quando agens directe ius habeat ponendi actum externum, qui est alteri nocivus, etiamsi ex intentione nocendi agat. Ratio est, quia intentio prava facere nequit iniustum, quod *de se* iustum est, siquidem naturam actus externi mutare non potest. Hinc non peccat contra iustitiam iudex homicidam ex odio ad mortem damnando; nec mercator merces suas infimo pretio vendens, ut alios mercatores emolumentis privet. — *Ita communissime iuxta Vogler, n.* 402. cum *Lugo, D.* 8. *n.* 79. *et D.* 18. *n.* 98.

Resp. 3° *Affirm.* autem, si opus externum sit indifferens ad nocendum vel non nocendum, secluso iure directo agentis; tunc enim saepe prava intentio influere potest in illius iniustitiam. Ratio est, quia saepe intentio determinat opus externum, ut sit nocivum. Hinc non peccas quidem contra iustitiam accipiens rem e manibus furis, ut eam domino restituas; secus vero, si accipias, ut retineas. Nec iniuriam facis amico, eius librum tollendo ut illum obiter percurras; secus vero, ut subripias.

604. — Quaer. 4° *Quid si opus externum ex mala quidem intentione ponatur, sed licet damnum accidere possit, non sit tamen vere probabile quod secuturum sit?*

Resp. Controvertitur inter gravissimos theologos. Clarior autem patebit status quaestionis ex sequentibus exemplis, scilicet: 1° Aliquis ponit venenum aut laqueum in loco, in quo rarissime transit inimicus, sed ea intentione ut occidatur, si forte transeat. 2° Medicus adhibet omnem diligentiam, ad quam tenetur, sed non vult maiorem adhibere ex odio, ut sequatur mors infirmi. Quaeritur an illi causa sint iniustae mortis, quae forte subsecutura est, si de facto sequatur? Duplex est sententia. — I^a *sententia,* quae communior videtur, *negat.* Ratio est, quia ex una parte actus externus non est iniustus, siquidem mera damni alieni possibilitas in rebus humanis attendi non debet; ex altera parte actus internus non efficitur iniurius ratione intentionis, cum intentio non influat in efficaciam causae, seu in periculum damni. Etenim tunc dicenda est causa mere *per accidens,* et prava intentio eius naturam non mutat. — *Ita Lessius, lib. 2. c. 9. n. 133.* (a). *Vogler, n. 404. et alii non pauci.* —

(a) Card. De Lugo (De Iust. Disp. II. n. 80.) animadvertit, *Lessium, qui saepius docuit, diversitatem illam intentionis, qua quis aliquid facit ex odio vel ut damnum sequatur, nihil referre, ut propterea sequatur restitutionis obligatio, . . . tandem recurrere ad illam intentionis diversitatem, ut ponat, vel neget obligationem restituendi pro damnis ex occisione sequutis. . . . Unde admittit, quod si eo fine occideret, ut aliorum damnum sequeretur, teneretur utique ad restitutionem. . . . Quod idem concedit. . . . respectu creditorum occisi, quibus, si ut eis obesses, debitorem occidisti, teneris ad restituenda debita, quae alias recuperare non possent.*

Haec porro doctrinae inconstantia non solum in Lessio cernitur, sed et in aliis, quos videre est penes S. Alphonsum (Lib. 3. n. 633.).

II[a] vero *sententia affirmat,* non infirmo fundamento innixa. Ratio est, quia in praefatis casibus homicidium est sane contra iustitiam, et non excusatur, nisi quatenus involuntarium. Porro intentio illud reddit voluntarium. Etenim ideo, seclusa intentione, non est voluntarium, quia ponens causam non censetur velle efficaciter effectum, cum effectus probabiliter non connectatur cum causa; sed intentio illam connexionem supplet, et facit, ut operans vera illius causa sit. Ad rationem enim causae multum conducit intentio operantis. Ergo, etc... — *Ita Lugo, D.* 8, *n.* 75. — *Salmant.* — Dicit autem *Lugo* non sufficere praevisionem possibilitatis damni in praefatis casibus ad rationem iniuriae, sed etiam requiri intentionem illud procurandi.

Et hic quidem ad notam hanc vitandam reponit, in praedicto casu non modo haberi pravam intentionem internam, sed hanc prodire in vim externe iniustam, prout est homicidium debitoris, ex quo sequitur intentum creditorum damnum. At enim non videtur per haec difficultas solvi, aut Lugonis doctrina refutari. Nam eadem debitoris occisio, fatente ipso S. Alphonso, censetur vel non censetur causa damni creditorum, atque adeo in eos iniusta, solum pro nocendi intentione vel non intentione; secus enim occisor ad restitutionem tenebitur, etiamsi absit prava illa intentio; quia actio, si per se iniuriam affert alteri, onus infert restitutionis, etiamsi absit nocendi intentio, dummodo praevisum damnum fuerit. Cum ergo ipsa vis exterior evadat iniusta in creditores solum ex interna intentione, corruit fundamentum discriminis, quod inter hunc et alios casus assignatur.

CAPUT II.

DE INIURIA IN SPECIE, SEU DE PECCATIS CONTRA IUSTITIAM.

Hic tantum de iniuriis in bonis fortunae agendum est, scilicet de furto et eius speciebus. — De aliis iniuriis, id est, in bonis corporis, honoris et famae, sat dictum est in *Tract. de quinto et octavo Decalogi praecepto.*

Agendum: 1° de natura et gravitate furti; 2° de causis a furto excusantibus.

ARTICULUS I.

DE NATURA FURTI.

605. — Definitio. Furtum est occulta ablatio (*a*) rei alienae, domino rationabiliter invito.

Divisio. Furtum sic distinguitur:

1° Furtum *simpliciter,* si fiat *occulte.* — 2° Rapina, si fiat *aperte* cum violentia domino facta (*b*). — 3° Sacrilegium, si fiat circa rem sacram.

Principia:

I. Furtum, quocumque nomine appelletur, graviter *per se* legi naturali adversatur, ut patet tum ex ratione, tum ex Scriptura sacra, in qua adnumeratur peccatis, quae a regno coelorum excludunt. Sic enim Apost. 1. *Cor.* 6. 10.: *Neque fures..., neque rapaces, regnum Dei possidebunt.*

(*a*) Cum dicitur *ablatio*, furtum distinguitur a mera *damnificatione.* Abs re igitur quidam exemplum *gravis furti* reperiunt, si quis acum sartori surripiat, sine quo laborare nequeat. Gravis enim erit damnificatio, non vero grave furtum.

(*b*) Si furtum est *occulta ablatio*, rapina vero *aperta ablatio* cum violentia; rapina igitur dici non debet *species furti*, sed iniustae ablationis.

II. Furtum sacrilegum et rapina speciem malitiae diversam constituunt: illud, quia praeter iustitiam violat religionem; ista, quia iniustae ablationi rei alienae addit iniustam personae laesionem. Caeteri autem modi, vel alia obiecta furti, speciem non mutant, quia per ista damnificationis natura non mutatur.

Quaesita:

606. — Quaer. 1° *Quaenam materia censeatur gravis in furto?*

Resp. 1° Non potest rigorose determinari (*a*). Iuxta sententiam communem, quae omnino tenenda videtur, materia haec spectanda non est *absolute in se,* sed *relative* ad varias hominum

---

(*a*) *Doctores fere omnes* (inquit Lugo De Iust. Disp. 16. n. 21.) *post longam inquisitionem et magnum studium, ut materiam aliquam determinarent furti gravis, ingenue fatentur, non posse regulam aliquam fixam constitui, sed totum id pendere a iudicio morali, ita ut Deus sciat, quando hic et nunc materia sit gravis; nos autem in dubio debemus abstinere. Nam licet possimus certo determinare materiam aliquam, quae sit levis, v. gr., unum obolum, vel assem; et alteram, quae certo sit gravis, v. gr., centum aureos, inter tamen duo illa extrema non possumus definire, quae sint confinia utriusque materiae, ita ut citra talem summam sit levis, et ultra illam sit gravis. Conantur vero aliquas regulas morales assignare, ad dignoscendam saltem in confuso utramque materiam, quae iuxta uniuscuiusque genium et ingenium aliquae nimis strictae, aliquae nimis laxae sunt.*

Attamen, ut ipse Lugo *(ibid. n. 35.)* subiicit, lex ipsa naturae postulat, ut certa quaedam furti gravis quantitas determinetur, citra quam quantitas paululo, v. gr., uno vel duobus obolis minor possit sine gravi peccato accipi. Alioquin enim in illud maximum inconveniens incidemus, ut vel omnia furta etiam minutissima gravem habeant reatum, vel nullum furtum etiam gravissimum graviter prohibitum dici queat. Nam nisi levissima distantia aliquando a levi ad gravem materiam transitus fiat, et viceversa, a materia certe levi per incrementa exiguissima ad gravem nunquam perveniemus, et contra a materia certe gravi per decrementa exigua nunquam deveniemus ad levem.

Quae duo profecto, nimirum tum plane incerta confinia inter gravem ac levem materiam, tum necessitas certi cuiuspiam termini inter gravem materiam et levem, quam maxime salebrosam, uti patet, huius tractationis conditionem efficiunt.

conditiones et necessitates, ita ut gravior materia requirenda sit ad grave peccatum in furto erga divitem, quam erga pauperem (*a*). Ratio est, quia gravitas furti, sicut gravitas cuiuslibet iniuriae, pendet praesertim a maiori vel minori privatione, dolore et reluctantia voluntatis, quam patitur ille, cui surripitur; iam vero nemo non videt, eamdem materiam nunc levem nunc gravem causare contristationem, prout dominus, a quo aufertur, dives est vel pauper. Attendendum tamen est ad reluctantiam voluntatis, ut inter homines *communiter* et *rationabiliter* habetur, non vero respectu ad homines maiori vel minori amore pecuniae allectos. — *Ita communiter* cum *S. Lig. n.* 526., contra *Billuart et alios nonnullos,* qui contendunt materiam, sive gravem sive levem, absolute in se spectandam esse, eamque consistere in eo quod ad quotidianam sustentationem viri honesti seu mediocriter divitis requiritur.

Aliqua tamen determinanda est absoluta materia, quam nunquam sine culpa gravi praetergredi liceat; secus enim, si proportio omnimoda servanda foret inter omnes conditiones, profecto maxima quantitas pro materia gravi, ubi quis surripit ditissimo principi, requireretur: hoc autem in societatis damnum sane cederet.

607. — *Resp.* 2° Ad gravem vero materiam relative spectatam (attentis praecipuis Europae locis, et temporum nostrorum adiunctis) requiri videntur 1° Circiter valor unius franci seu 20 asses relative ad pauperes, et aliquando minus pro maiori gradu necessitatis, 2° circiter duo vel tres franci, seu 40, vel 60 asses relative ad operarios, qui labore diurno victum sibi comparant; 3° circiter quatuor vel quinque franci relative ad homines mediocriter divites; 4° circiter sex vel septem franci relative ad divites ordinarios.

(*a*) Communis est distinctio, ut materia furti alia dicatur gravis *absolute*, alia *respective*. Prior gravis respectu omnium et semper censetur; altera vero gravis est respectu quorundam, cum tamen respectu aliorum levis haberi queat, quippe quae (ut ait Lugo *De Iust. Disp.* 16. *n.* 27.) desumitur *ex quantitate rei ablatae cum proportione ad bona patientis iniuriam*. Neque vero hanc distinctionem reiicit hoc loco Auctor; sed oppugnasse quosdam videtur, qui *absolutam* tantummodo, non autem *respectivam* materiae gravitatem forte admiserint.

Quod spectat vero ad materiam absolute gravem, est communior sententia apud *S. Alphonsum* (*a*), duos aut tres aureos materiam gravem existimari. Aureus autem quinque circiter francis aequivalet. In mentem tamen revocare velis pecuniam tunc temporis utpote rariorem, fuisse etiam pretiosiorem (*b*).

(*a*) S. Alphonsus (*Lib.* 3. *n.* 527.) enumerat saltem 20 Auctores, qui quoad ditissimos pro materia gravi exigunt duos vel etiam tres aureos. Imo *plurimis* tribuit sententiam, quod tres aurei requirantur; quam sententiam a Laymanno communem dici testatur. Aureus autem communis scutato romano aequivalet. Et ex hoc patet, horum DD. iudicio materiam gravem *absolute*, quae scilicet nunquam levis culpa censeri possit, saltem summam trium aureorum attingere debuisse.

(*b*) Inconstantia valoris pecuniarum effecit, ut plures DD. materiae gravis mensuram a pecuniae certa quantitate nequaquam sumendam putarent. Ita Molina (De Iust. Tr. II. Disp. 685.): *Imprimis arbitror, rem hanc definiendam non esse quantitate pecuniae. Ut enim Disp.* 406. *ostensum est, minime variata pecunia...., accrescit et decrescit valor illius multitudine aut paucitate ipsius.... Quo fit, ut ad definiendam summam, quae satis sit, ut furtum sit culpa lethalis comparatione omnium locorum ac temporum, non sit apta ac certa regula dicere, esse certam pecuniae quantitatem, ut duos, tres, vel quatuor regales argenteos. Quoniam ubi minus valent ob maximam pecuniae abundantiam, minor laesio minorque iniuria proximo fit in furto valoris summae eius pecuniae, quam ubi plus valent; et ubi plus valent ob pecuniae magnam penuriam, maior laesio maiorque iniuria proximo fit in furto eius valoris summae pecuniae, quam ubi minus valent.* Et Card. De Lugo (De Iust. Disp. 16. n. 25.): *Nec etiam designari potest valor certus redactus ad tantam pecuniam pro materia gravi; quia valor ipse pecuniae, seu eius aestimabilitas, non est aequalis in omni loco et tempore.* Ad confessarium itaque spectat prae oculis habere locorum circumstantias. Nam diurnus, v. gr., operarii labor alicubi tres francos afferet, dum alibi idem labor vix unum francum feret.

Neque minor in pecuniae valore varietas deprehenditur pro temporum varietate. Quae quidem diversitas etiam attentius consideranda est, ut Doctorum de hac re mens accurate cognoscatur. Iam enim inductam hanc varietatem sic aetate sua advertebat Molina (*De Iust. et Iur. Tract.* 2. *Disp.* 685. *n.* 2.), qui anno 1600 obiit. *Quae octoginta antea annis emebantur aut conducebantur uno, non emuntur neque conducuntur hodie quinque aut etiam sex.* At enim post dimidium saeculum valorem pecuniae plus adhuc imminutum

608. — QUAER. 2° *Quaenam materia requiratur ut furta uxorum, filiorum et famulorum gravia evadant?*

Resp. 1° Certum est apud omnes, ex parte uxoris et filiorum plus requiri ad gravem materiam constituendam, quam ex parte extraneorum; quia paterfamilias est minus invitus, aut saltem minus rationabiliter invitus in priori casu, quam in posteriori et saepe invitus est magis quoad modum (quod clam accipiatur), quam quoad substantiam. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 32. Dicunt *probabilius* requiri pro iis summam duplo maiorem, quam pro extraneis; sed nulla regula generalis assignari potest; hoc enim a variis personarum vel conditionum circumstantiis plerumque pendet (*a*).

---

sic notat Card. Lugo (*De Iust. et Iur. Disp.* 16. *n.* 25.), qui obiit an. 1660: *Scimus etiam, apud nos ipsos adeo decrevisse pecuniae aestimationem...., ut quibus olim* 50 *aurei ad victum sufficiebant, hodie non sufficiant* 150. Quid vero ab ea aetate ad nostram usque de pecuniae valore factum sit, nemo ignorat. Si enim et S. Alphonsus ingens in hac re discrimen adnotat inter suam et La-Croix aetatem (La-Croix autem Lugoni paulo suppar extitit), facile patet, quid de diebus nostris sentiendum sit, quando stupent omnes et conqueruntur, rerum pretia brevi temporis intervallo in immensum excrevisse, seu, quod in idem recidit, pecuniae valorem in immensum decrevisse.

Hinc vero sponte sua sequitur, mensuram materiae gravis in furto (praesertim si de materia *absolute* gravi sermo sit) non apte desumi a veteribus ita, ut limites ab illis tunc praescripti etiam nunc ex ipsorum auctoritate definiti censeri debeant. Ita cum habeas (apud S. Alph. Lib. 3. n. 527.) Sylvestrum, Angelum, Sotum, Cordubam, Arragonium, Rodericum, etc., qui antiquiores sunt Ludovico Molina; hi autem ad materiam absolute gravem tres aureos, tria scilicet ad minus scutata requirant, quorum alioqui sententiam Laymann, Molinae suppar, communem appellat (apud S. Alph. l. c.); profecto quisquis eorumdem Doctorum iudicio definire rem velit, necesse prorsus est, ut rationem habeat mutationis, quam pecuniae valor ab ea aetate ad nos usque subierit.

(*a*) Quod refert A. de dupla quantitate ad graviter peccandum contra iustitiam, intellige, quando pater sit rationabiliter invitus etiam quoad substantiam. Caeterum DD. sententiae, quas S. Alphonsus (Hom. Ap. Tr. 10. n. 32.) refert, ob circumstantias, quas et A. generatim memorat, multo latius eam materiae quantitatem extendunt.

Resp. 2° Pro famulis pendet etiam a maiori liberalitate vel tenacitate dominorum, ex qualitate vel situ rei subreptae, v. gr., si sit comestibilis vel non, custodita vel aperta...., etc.... Iuxta multos per furta minuta facta a famulis in cibis et esculentis, quae non solent caute servari, generatim non devenitur ad mortale, modo haec non vendantur aut e domo educantur, aut sint pretii extraordinarii. Si autem famuli furentur pecuniam (*a*) aut res sedulo custoditas, non requiritur quantitas maior ad peccatum grave, quia domini tunc non sunt minus inviti erga ipsos, quam erga alios. Imo huiusmodi furta severius lege civili puniuntur, ob fidelitatis defectum, qui in illis intervenit. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 34.

609. — Quaer. 3° *An furta minuta coalescere possint ad gravem materiam constituendam?*

Resp. 1° *Affirm.* prorsus, si agatur de furtis adversus eamdem personam commissis, quia unita facile damnum grave domino inferre possunt. Constat etiam ex hac propositione 38ª ab *Innoc. XI.* damnata: *Non tenetur quis sub poena peccati mortalis restituere, quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.* — Ergo obligatio gravis datur summam gravem per minuta furta ablatam restituendi, et proinde coalescunt furta minuta.

Resp. 2° *Affirm.* cum sententia communi, etiamsi agatur de furtis minutis erga diversos dominos commissis. Ratio est, quia praeceptum non furandi obligat non solum ne damnum grave proximo inferatur, sed etiam ne quis re aliena ditescat (*b*). Quippe talis fur, si non individuis singillatim sumptis, certe communitati grave damnum infert. Et sane si huiusmodi furta non pro-

---

(*a*) Haec exceptio tamen non videtur extendenda ad levissimas alicuius oboli aut semioboli subtractiones, ancillis famulisve haud infrequentes, dum quotidianum victum pro heris emere solent.

(*b*) *Haec ratio* (inquit Lugo De Iust. Disp. 16. n. 49.) *non videtur sufficiens; quia praeceptum non furandi non intendit vitare emolumentum proprium, sed damnum proximi.... Si ergo proximus non laeditur graviter, non potest prohiberi graviter illa actio.* Haec Lugo, non quasi reiiciens communem doctrinam de gravitate culpae in his furtis, nam illam mox (ibid. n. 50.) solidis rationibus propugnat; sed innuere volens minus firmum illius rationis robur. Et sane iure inventionis, alluvionis, praescriptionis homo ex alieno licite ditescit.

hiberentur sub gravi, homines non pauci facile ex furtis ditescere vellent, cum id absque salutis aeternae dispendio facere possent; proinde magna deordinatio in societate subsequeretur. Ergo haec furta *sub gravi* iure naturali prohiberi debuerunt. — *S. Lig. n.* 534. — *Lugo, disp.* 16. *n.* 37.

610. — QUAER. 4° *An minuta furta adhuc coalescant, si inter ipsa magnum ponatur intervallum?*

Resp. Neg. iuxta sententiam communiorem. Ratio est, quia, posito magno intervallo, furtula ex communi hominum aestimatione moraliter uniri non censentur, nec proinde unum obiectum in genere moris constituunt. Insuper tunc non apparet grave damnum domino illatum, cum vix illud persentire possit; adeoque graviter invitus non censetur. — *S. Lig. n.* 530. — *Vogler, n.* 133.

QUAER. 5° *Quandonam intervallum censeatur magnum?*

Resp. Probabilius tenendum est, furta non amplius coalescere ultra spatium duorum mensium, etiamsi ad materiam quasi gravem accederent. — *S. Lig. ibid.*

Aliqui tamen intervallum anni unius requirunt, ut furtula coalescere desinant; alii vero contendunt sufficere, si mensis unus intercedat, aut etiam tempus brevius, si agatur de furtulis valde minutis. Sed priores in rigorem, et posteriores forte in laxitatem aliquam propendere videntur (*a*).

NOTA. Coalescunt tamen furta minuta, posito quocumque intervallo, quoties patrata sunt cum intentione ad summam notabilem perveniendi; quia mediante hac intentione, vere inter se uniuntur. — *S. Lig. n.* 530. *Billuart,* etc.

611. — QUAER. 6° *Quandonam evadat materia gravis ex furtis minutis?*

(*a*) Hac in re dissensio ipsa DD. ostendit, normam aliquam certam vix tradi posse. Addi potest, hoc iudicium non a solo spatio temporis singulis furtis interiecto sumendum esse, sed et ex comparatione animi illius qui surripit, aliisque adiunctis, e quorum diversitate est repetenda diversa pro diversis casibus hominum de hac re aestimatio. Ita, v. gr., reprehenduntur quidem, qui per agros uvas, ficus, fabas, poma, etc. leviusculis furtis saepe surripientes vorant; at vix reperies, qui notam laxitatis timeat, si etiam post plures huius consuetudinis annos scrupulum ipsis gravis furti ob materiam coalescentem non iniiciat.

Resp. 1° Si furta minuta eidem fiant diversis vicibus, materia erit gravis, quando haec ex dimidia parte excedet summam ad furtum grave communiter requisitam. — *Ita communiter* (*a*).

Resp. 2° Si furta minuta fiant diversis personis, materia gravis *per se* censebitur, cum erit duplo maior, quam summa ad furtum grave communiter requisita (*b*). — *S. Lig. lib.* 3. *n.* 530. *et alii multi.*

Quaer. 7° *An retractatio voluntatis impediat, quominus furtula sequentia cum praecedentibus uniantur?*

Resp. 1° *Affirm.* si retractatio fuerit efficax, id est, si de facto priora furtula fuerint restituta, quia semel separata iam hic et nunc amplius non existunt. — *Ita communiter.*

Resp. 2° rursus *affirmative,* si furtum subsequens ex aliquo particulari motivo fieret; tunc enim non videretur efficaciter destruere praecedentem restituendi voluntatem; vel etiam si fur expresse et serio iterum simul proponat priora furta restituere (*c*), quod tamen vix in praxi admitti potest, siquidem

---

(*a*) *Admittunt omnes cum Cardena, ad materiam gravem tum requiri amplius, v. gr., duplo plus quam sufficeret, si simul auferretur.* Ita La Croix Lib. 3. Part. 1. n. 1011. Sententia autem ab Auctore relata est opinio, quam S. Alphonsus (Lib. 3. n. 530.) tribuit Beniamino Elbel.

(*b*) Hanc quoque opinionem S. Alphonsus (Lib. 3. n. 530.) refert quasi ex Elbel. Sed reipsa Elbel (De Restit. Conf. 10. n. 290.) non loquitur de furtis minutis, quae diversis fiant diverso tempore, sed de furtis eodem tempore patratis, quae minuta ideo dicantur, quod damnum singulis allatum leve sit, v. gr., si semel surripias ex massa pluribus communi.

Caeterum sive huic opinioni adhaereas, sive cum aliis plus aliquid exigere malis propter furta diversis vicibus patrata, advertendum est, communem gravis furti mensuram desumi heic non posse ex gravitate *relativa;* damnum enim non uni infertur personae, sed pluribus, quarum tamen nulli damnum relative grave illatum supponimus. Communis igitur furti gravis mensura, quae deinceps saltem dupliciter in casu computari debeat, non ex *relativa* sed ex *absoluta* gravitate desumatur oportet, quae nimirum adhibetur, cum furta cedunt in damnum communitatis.

(*c*) Ita Lugo (De Iust. Disp. 16. n. 40.) cum Molina, Sanchez, Rebello, Granado, Diana, etc. *Ratio autem* (ait Lugo) *est clara; quia furari cum intentione statim vel cito restituendi, non videtur peccatum grave per se loquendo, cum brevis illa detentio parum detrimen-*

qui serio proponit restitutionem, hic et nunc furta non iterat. — *Negatur* tamen ubi haec voluntas quodammodo revocari videatur per novum furtum; etenim in hoc casu nihil obstat, quominus retineatur summa notabilis, et furta in unum coalescant.

612. — QUAER. 8° *An graviter peccet, qui post completam materiam gravem leve quid adhuc furatur?*

Resp. Disputatur. Iª SENTENTIA, quae videtur probabilior, *negat,* seclusa intentione ad novam summam gravem perveniendi. Ratio est, quia furtulum illud non videtur referendum ad summam gravem iam completam, sed potius ad novam, quam tunc fur inchoat et prosequitur. — *Ita S. Lig. n.* 538. — *Lessius, c.* 12. *n.* 44. — *Salmant., de Restitutione.*

IIª SENTENTIA *affirmat,* quia in hoc novo furtulo fur renovat intentionem retinendi gravem summam iam subreptam. — *Ita Lacroix, n.* 1007., et *Lugo, D.* 16. *n.* 43., qui tamen negat peccatum multiplicari, sed dicit, idem peccatum terminari etiam ad furtum posterius simul cum summa antecedente (*a*), etc. Iuxta *alios* sic distinguendum est: peccat graviter ille, si non habeat verum propositum restituendi summam gravem iam possessam; secus vero, si tale propositum habeat. — *Ita Billuart, diss.* 11. *art.* 4.

613. — QUAER. 9° *An graviter peccet qui levi furto complet materiam gravem ab aliis apud eumdem inchoatum?*

Resp. 1° *Neg.*, si nescivit furtula ab aliis fuisse commissa, quia non est conscius damni gravis domino illati. — *Ita omnes.*

Resp. 2° *Neg.*, saltem *probabilius,* etiam si damnum fere grave ab aliis patratum noverit, secluso casu conspirationis. Ratio est, quia non fuit causa gravis nocumenti parvum quid accipiendo: non enim causa fuit, quod alii alia acceperint; ergo nullo modo illi imputari debet grave damnum, quod dominus patitur. — Nec dicas, quod talis fur tam graviter peccet,

---

ti domino afferat, nisi per accidens in aliquo raro casu; si ergo intendis cito restituere priora, ita ut ad breve tempus retineas apud te debitum summae gravis, non est unde gravem malitiam accipiat illud furtum. Quae quidem valere videntur, si fur non quidem prius ablata, sed solum quae hic et nunc surripit, mox intendat restituere.

(*a*) Idcirco abs re Croix pro sua opinione Lugonem allegat, qui potius consentire cum opinione Billuartii videtur.

quam homicida mortem inferens ictu levi homini ab aliis iam innumeris levibus vulneribus percusso; nam in hoc casu ultimum vulnus inflictum maximum affert nocumentum, cum sine illo vixisset homo, ut supponitur, et cum illo moriatur. Vulnus igitur illud homini adeo aliis vulneribus debilitato non est *leve*, sed *grave*. Aliter autem se res habet in casu furti; nam ultimum furtum leve non affert magnum detrimentum: eo enim non posito paulo minus pateretur dominus in suis bonis, et eo posito paulo plus patitur. — *Lugo, D.* 16. *n.* 53. *et seq.* — *Lessius, lib.* 2. *cap.* 2. *n.* 52., *et alii communiter*, contra *Bonacina et alios plures.*

614. — Quaer. 10° *An si plures sine communi consilio, sed exemplo, levia furta committant, ita ut damnum totale sit grave, singuli peccent graviter?*

Resp. Neg. probabilius ratione *iustitiae*, etsi peccare possint contra caritatem. Ratio est, quia exemplum non est causa positiva influens in damnum alienum (*a*). — *Ita S. Lig. n.* 537. — *Lessius, ibid. n.* 52., *et alii communius* contra *nonnullos.*

Quaer. 11° *Quandonam ex parte furis ablatio rei levis fiat peccatum grave?*

Resp. Fit triplici modo, scilicet 1° per *intentionem* perveniendi ad materiam gravem; — 2° per *multiplicationem*, si furta minuta ad summam gravem perveniant; — 3° per *conspirationem*, ubi plures conspirant inter se, et furtula singulorum collecta materiam gravem constituunt.

Resolves:

615. — 1° Si fur, intendens pervenire per furtula ad summam gravem, renovet intentionem hanc, quoties furatur, toties graviter peccat. Si tamen ab initio intendat surripere aliquam summam determinatam per minuta furta, v. gr., ne detegatur, *probabilius* unicum admittit peccatum, quia unicus est actus moralis; omnes siquidem actus particulares ad quid unum effi-

---

(*a*) Si de reatu agitur, quem quis incurrat, quia exemplo suo alios ad malum provocat, in casu non singuli, sed illi tantum, qui alios sic ad damnum inferendum permoverint, eiusmodi reatu tenebuntur.

ciendum determinate tendunt (*a*). — *Recole dicta in Tract. de Pecc. n.* 163.

2° Qui a domino aufert exiguam rem ipsi valde caram, v. gr., florem rarum ac singularem, primos fructus ex arbore ad aliquem praecipuum virum honorandum destinatos, praevidetque simul, dominum graviter affligendum ex tali amissione, graviter peccat contra caritatem; contra iustitiam vero leviter, nisi forte grave damnum inde secuturum videatur.

3° Graviter peccant mercatores falsis ponderibus utentes, quamvis singulis vicibus in parva materia defraudent; quia intendunt pervenire ad materiam gravem, aut certe norunt, se ad eam perventuros esse.

4° Sartores et ipsorum famuli lethaliter peccant contra iustitiam, ubi materiam gravem attingunt retinendo sibi aut vendendo panni fragmenta, dominis adhuc utilia, quae supersunt. Excipe, si alicubi vigeat consuetudo, ut minus solvatur, et fragmenta sartoribus remaneant; aut si constet, dominos opulentos non velle fragmenta sibi restitui, vel de illis parum curare. — *S. Lig. passim.* — *V. Casus, n.* 553. *et seq.*

ARTICULUS II.

DE CAUSIS A FURTO EXCUSANTIBUS.

Duplex assignatur: 1° necessitas; 2° occulta compensatio.

§. 1. *De necessitate a furto excusante.*

Necessitas alia est extrema, alia gravis, et alia communis. *Extrema* dicitur ea, in qua vita ipsa periclitatur, aut gravissimum malum imminet; *gravis* vero, in qua vita valde molesta ducitur; *communis* autem ea, in qua pauperes mendicantes communiter versantur.

(*a*) Reipsa vix apparet, quid differat hic casus a praecedenti. Utrobique enim multiplex adest externus actus cum proposito eiusdem pravi finis; nec substantiam rei mutat, quod in altero fur idcirco paulatim surripiat, *ne detegatur*. Forte autem ideo diversa est utriusque resolutio, quia cum varient in eiusmodi quaestione DD. opiniones, unus idemque casus modo ex horum, modo ex illorum opposita opinione resolvitur

Principia:

616. — I. Homo potest in extrema necessitate uti bonis alienis, quantum satis est ad se liberandum a tali necessitate. Ratio est, quia divisio bonorum, quocumque modo fuerit facta, non potest derogare iuri naturali, quod cuique competit, sibi providendi, dum extrema necessitate laborat. Unde in tali casu omnia fiunt communia; adeoque accipiens rem alienam ad sibi subveniendum, accipit rem vere communem, quam suam facit, sicut ante bonorum divisionem contingebat. Ergo furtum non committit. *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 66., *art.* 7. — *S. Lig. n.* 520.

II. Ut quis aliena surripere possit, non sufficit gravis, nec *a fortiori* communis necessitas, quia secus domini sunt rationabiliter inviti, et facilis direptionibus aditus patet (*a*).

Resolves:

617. — 1° Pauperi in extrema necessitate posito plus auferre non licet, quam sibi est necessarium. Unde, si sufficiat solus usus rei, v. gr., equi, cessante necessitate, obligatio restituendi manet. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 15.

2° Si extreme indigens habeat alibi in re vel in spe probabili, unde solvere possit, non potest rem alienam subducere, nisi cum onere restitutionis; quia necessitas tunc non exigit rem accipi gratis, quando sufficienter re mutuo accepta vel commodata sublevari potest. — *Hom. apost. n.* 19.

3° Qui vero in extrema egestate rem alienam consumpsit, ad nihil post usum rei tenetur, si nullam probabilem spem habuit, fore ut aliquando restituere posset, etsi postea ad meliorem perveniat conditionem. — *Hom. apost. ibid.*

4° Quae de extrema necessitate dicuntur, possunt etiam dici de necessitate quasi extrema seu gravissima. Talis autem necessitas tunc adesse censetur, quando quis est in probabili pericu-

---

(*a*) Quidam doctrinam hanc confirmant damnatione prop. 36. inter proscriptas ab Innoc. XI: *Permissum est furari non tantum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.* Sed non satis certum est, huc spectare damnationis rationem. Nam cum *furari* per se significet *ablationem iniustam,* haec sane ne in extrema quidem necessitate licet, cum tamen tunc liceat ex alienis sibi prospicere.

lo incurrendi mortem, amittendi membrum aliquod principale, incidendi in captivitatem perpetuam, aut subeundi poenam triremium vel gravissimum aut perpetuum morbum. In his quippe casibus necessitas extrema iam est moraliter praesens (*a*). — *Hom. apost. n.* 15.

5° Dives res suas occultans, vel alia utens industria, ne pauperi succurrat, cessante pauperis necessitate, non tenetur ad restitutionem, quia necessitas etiam extrema tamdiu confert pauperi ius ad usum rei alienae, quamdiu ipsa necessitas urget (*b*). — *Hom. apost. n.* 20.

Quaesita:

618. — Quaer. 1° *An possit quis rem alterius surripere non tantum ad subveniendum necessitati propriae, sed etiam alienae?*

Resp. Affirm., cum *S. Thom.* 2. 2. *qu.* 66., *art.* 7., *et aliis communiter*. Ratio est, quia tunc gerit quodammodo vices indigentis, et ostendit, se diligere proximum sicut seipsum (*c*).

(*a*) Quidam necessitatem eiusmodi *gravem* appellarunt; contra quos alii minus caute propositionem 36 ab Innocentio XI damnatam intorserunt. *Minus caute*, inquam; tum quia non satis constat, ea damnatione doctrinam percelli, quae in gravi necessitate licitam dicit rei alienae ablationem, uti *not. praec.* animadversum est; tum quia *gravis* necessitas penes eos scriptores, ut notat etiam Viva (ad Prop. XXXVI. Innoc. XI. n. 2.) idem significat, ac penes alios *necessitas pene extrema;* quocirca ab aliis dissident non sententiae, sed solum vocum diversitate.

(*b*) Verior ratio, cur in casu dives non teneatur ad restitutionem, haec potius videtur esse, quod mere peccat contra caritatem. Ratio autem ab A. allata tunc valeret, si dives *per vim* pauperem a re quapiam sibi sumenda impedivisset. Quo in casu peccasset quidem contra iustitiam, sed cessante necessitate, atque adeo iure pauperis, etiam restitutionis onus cessasset. *Vid. Lugo De Iust. Disp.* 16. *n.* 143.

(*c*) Quinimo charitas ad id obligare potest, nisi gravia quis idcirco subire incommoda debeat. Et quandoquidem extreme indigens sibi providere potest ex bonis cuiusvis (nisi forte caritas cuipiam inopia laboranti parcendum suadeat), quippe in iis adiunctis bona omnia fiunt communia; idcirco et qui vices illius assumit et gerit, id ipsum potest; neque lex caritatis postulare videtur, ut semet potius gravet, quo aliis parcat.

619. — Quaer. 2° *An dici possit versari in extrema vel quasi extrema necessitate, qui est occidendus a latronibus, nisi talem summam pecuniae tradat, vel ille cui immineret perpetua aut gravissima captivitas, vel aliud simile infortunium* (*a*)?

Resp. Controvertitur. Affirmant *non pauci* cum *S. Lig. n.* 520., *Lugo, disp.* 16., *n.* 146. Ratio est, quia illa necessitas consistit in gravissimo seu extremo periculo, quod imminet quando quis est ad maximam miseriam redactus, aut iamiam moriturus, non solum ex penuria ciborum, sed ex alia qualibet causa. Negant autem *alii* asserentes tunc solum bona evadere communia, quando quis versatur in extrema necessitate ex causis naturalibus (*b*), non autem ex pravitate hominum. — *Ita Concina, de Eleem. c.* 9., *qu.* 4.

I[a] *Sententia* est *communior* et videtur etiam *probabilior.* Hinc in istis casibus licet sibi ex alienis providere, saltem per media non exquisita, nec extraordinaria (*c*); quia cum hae necessita-

---

(*a*) Clarior evadet controversiae status et solutio, si quaestio fiat, non quidem utrum in his adiunctis homo in extrema seu quasi extrema necessitate versetur, nam vi definitionis ita plane se res habet, sed utrum tunc liceat sumere rem valde pretiosam aut ingentem pecuniae vim, quando haec absolute necessaria sit ad vitam servandam. Sic profecto facile intelligitur Auctoris responsio.

(*b*) Quasi vero etiam necessitas causis naturalibus inducta non possit esse eiusmodi, ut ad eam arcendam ingentes requirantur expensae!

(*c*) Per haec Auctor, prima sententia reipsa relicta, ad temperatam Lugonis doctrinam, quae et communis dici potest, descendit. Et S. Alphonsus quidem Lugonis suffragio fulciri censuit opinionem, quae homini in ea necessitate concedit, ut vel quatuor aureorum millia ad usus suos usurpet: quia scilicet Lugo (*De Iust. Disp.* 16. *n.* 146.) duas tantum conditiones generali doctrinae apponit, 1° ut res sit necessaria indigenti, 2° ut non sit necessaria ipsius rei domino. At enim in sequentibus Lugo doctrinam illam circumscribit. Et licet concedat (ibid. n. 159.), *in extrema necessitate posse contingere, quod aliquis extreme indigens possit, invito domino, sibi accipere id, quod dominus ex caritate dare non tenebatur;* mox tamen limites hosce subiicit: *Quando scilicet id sit ex mediis non exquisitis et extraordinariis, sed ordinariis et communibus, quibus necessitas illa communiter vitari solet.* Ratio autem est (prouti ipse Lugo egregie disputat), quia ut ius pariatur aliena sibi accipiendi, non solum res debet esse necessaria ad sublevandam necessitatem, sed insuper oportet, ut necessarium sit, huic necessitati subveniri. Atqui te-

tes non sint frequentes, eo ipso non est facilis in iis abusus, qualis in caeteris casibus communiter timeri potest.

§. II. *De occulta compensatione.*

620. — Duplex distinguitur compensatio, *legalis* scilicet, et *extra-legalis*. Prior locum habet, quando duo erga se invicem debitores, alter alteri rem debitam reciproce servat: sic, v. gr., si tibi debeam 100 fr. pro panno, et tu 100 pro vino mihi debeas, utrumque debitum compensatione extinguitur. Haec compensatio sane licita est, et ipsa lege confirmatur (*C. C.* 1289. *et seq.*). Posterior, quae *compensatio occulta* dicitur, est rei propriae recuperatio per alienae invasionem. De hac sola nobis est agendum.

Principia:

621. — I. Occulta compensatio aliquando iusta et licita esse potest, si requisitis conditionibus non careat.

---

nemus omnes, non obligari quempiam ad media extraordinaria, ut v. gr., vitam servet, praesertim si id in propriae familiae grave damnum cederet. A fortiori igitur id dicendum est de bonis alterius, qui idcirco rationabiliter esset invitus.

Quaenam autem media communia et ordinaria Lugo censuerit, patet ex sequentibus (ibid. n. 154.): *Si aliquis* (inquit) *ut hostes insequentes fugiat, a quibus captivitatem solam et libertatis iacturam timet, indigeat equo alieno, durissimum et omnino incredibile apparet, quod non possit eum, inscio domino, usurpare, etiamsi nec equum, nec pretium eius possit postea unquam domino restituere. Quare idem dicendum videtur, si necessarius sibi equus esset ad gravissimam infamiam positivam fugiendam, cum haec aliquando non minus, quam captivitas aestimetur. Atque idem erit de morbo perpetuo aut diuturno, ac aliis similibus malis propter eandem rationem.* Qua exposita ratione, subiicit: *Quamvis autem media exquisita et extraordinaria noluerit natura communia esse omnibus, media tamen communia et ordinaria, quibus haec bona communiter conservantur, videtur voluisse omnibus esse communia ad eorum bonorum communem conservationem. Ad eum enim usum procreavit equos, v. gr., ut iis homo fugere posset hostes et pericula gravia, et ad eum finem vestes et medicinas communes produxit, ut iis possemus communiter adversus eiusmodi gravia pericula nos tueri.*

Ratio autem assertionis est, quia non est illicita *compensatio occulta,* si nulla fiat iniuria debitori, neque ulla sequatur perturbatio ordinis iuris, neque Reipublicae. Porro de his tribus plane constat, positis ponendis. — 1° Nulla iniuria fit debitori; nam ex hypothesi in tali compensatione accipis tantum id, quod certo tuum est, seu quod ex stricta iustitia tibi debetur. — 2° Nulla est ordinis iuris perturbatio, siquidem supponitur, iudicem adiri non posse, saltem sine gravissimo incommodo, vel eum ius suum parti laesae restituere non valere. Non enim praetermitti id dicitur, quod incassum quaereretur. — 3° Nulla est perturbatio, seu damnum Reipublicae; satis enim ei consulitur per cautiones in conditionibus apponendis. — *Ita S. Lig. n.* 521. *Lacroix, n.* 959. — et etiam *Antoine, c.* 5., *qu.* 9., ubi dicit: *Est communis sententia,* — et *Collet, de Iustitia, p.* 3., *c.* 4., ubi dicit: *Ita pene omnes theologi.*

622. — II. Conditiones autem requisitae sunt sequentes:

1° *Ut debitum sit certum,* saltem moraliter (*a*). In dubio enim valet istud principium: *Melior est conditio possidentis* (*b*). Ergo in dubio compensatio illicita et iniusta est.

(*a*) Card. De Lugo cum multa de hac re disputasset, sic concludit (De Iust. Disp. 16. n. 102.): *Ergo quando probationes circa factum ex parte actoris, licet non sint evidentes, sunt tamen tales, ut iudicio Doctorum iudex pro eo iudicare debeat, non obstantibus probationibus adversarii, poterit ipse, antequam res ad iudicium adducatur, concurrentibus aliis conditionibus ad compensationem requisitis, amplecti opinionem illam probabilem, ut sibi compenset.*

Verumtamen (ibid. n. 106.) subdit Lugo, malle se ab ultimo de hac re iudicio ferendo abstinere; *quia* (inquit) *licet in casibus particularibus Auctores videantur id admittere, ut vidimus* (n. 95.), *in communi tamen, et dum quaestionem in propriis terminis tractant, videntur id communiter negare, quia fortasse aliquid ipsis occurrebat, quo argumenta nostra superposita possent dissolvere.* Sed forte sententia illa Lugonis haud longe distat a communi; cum enim supponat, Doctorum iudicio iudicem non aliter iudicaturum fuisse, iam habes eam probabilitatis speciem, quae in ethicis morali certitudini aequipollet.

(*b*) Alias advertimus (*Vid. sup. n.* 79. *Q.* 5.), hoc effatum minus ad rem facere, cum agitur de probabili opinione. Secus, nisi certa res sit, non posset iudex pro alterutra parte, quae non possideat, sententiam ferre, quod falsum est.

2° *Ut debitum non possit aliter recuperari*, saltem sine gravi detrimento vel incommodo. Etenim si creditor possit per meram petitionem vel recursum ad iudicem obtinere quod sibi debetur, iam se compensando iniuriam publicae potestati facit, adeoque contra iuris ordinem delinquit.

3° *Ut sumatur res in eadem specie,* si fieri possit. Secus enim res debitoris sine eius consensu, et proinde iniuste, permutaretur.

4° *Ut damnum debitoris praecaveatur*, scilicet procurando ut debitor periculo bis solvendi non exponatur, si forte restiturus sit. Hinc si casus ille aliquatenus praevideatur, aliquo modo monendus est, v. gr., per fictam renuntiationem, seu condonationem, etc. Si autem, facta compensatione, restituat, ipsi iterum erit restituendum. — Caeterum casus ille rarus erit; siquidem compensatio licita non est, nisi ubi nulla adest spes probabilis debiti recuperandi. — *S. Lig. n.* 521.

Quaesita:

623. — Quaer. 1° *An famuli iudicantes salarium esse infra operam a se praestitam, uti possint occulta compensatione?*

Resp. Neg., saltem generatim loquendo, cum sententia communi. Constat 1° ex propositione 37 ab Innocentio XI damnata: *Famuli et famulae domesticae possunt occulte heris suis surripere ad compensandam operam suam, quam maiorem iudicant salario, quod recipiunt.* 2° *Ex ratione;* Nam agerent contra pactum, cum in pretium minus consenserint, et aliunde nihil ipsis debeatur, nisi pretium, de quo conventum est. Praeterea si id liceret, via innumeris furtis panderetur: famuli enim sibi facile persuaderent stipendia esse iusto minora; sic nulla securitas dominis superesset. — Idem etiam dicendum ex paritate rationis de omnibus operariis, artificibus, et mercatoribus, qui ad compensationem recurrere vellent praetextu quod viliori pretio operas suas locaverint, vel merces suas vendiderint.

Dixi, *Saltem generatim loquendo;* quia excipiunt *non pauci,* 1° Si famulus vi aut metu compellatur ad consentiendum in pretium inaequale. — 2° Si necessitate compulsus in illud consenserit, modo tamen dominus alios famulos eodem vili pretio iam

iuste non invenisset, vel hunc rogantem ex misericordia non exceperit. — 3° Si invitus operibus indebitis gravetur (*a*).

Quaer. 2° *An saltem famulus, augens operas debitas, se compensare possit?*

Resp. 1° *Neg.*, si ita agat electione propria, quia tunc censetur operam suam condonare ad sibi conciliandam domini gratiam.

Resp. 2° *Affirm.*, si operas augeat ex voluntate domini sive expressa, sive tacita, quia tunc operarius dignus mercede sua de iure censetur. — *S. Lig. n.* 523. — Quaenam autem compensatio iusta sit, iudicio etiam famuli relinqui quandoque potest, si timoratus sit, ac prudens, et proprii amoris periculum absit; quod tamen admodum raro eveniet. *S. Lig. n.* 524.

624. — Quaer. 3° *An uti possit occulta compensatione, qui damnatur a iudice ad solvendum debitum, quod certo non contraxit, vel cui certo iam satisfecit?*

Resp. Affirm., quia sententia iudicis est iniusta, utpote innixa falsa praesumptione facti; ac proinde in conscientia obligare nequit. Nam standum est quidem semper sententiae iudicis in *materia iuris*, nisi de lege seu sententia evidenter iniusta agatur; secus vero, secluso scandalo, si iudex certo erret circa factum. Sic enim iudicat, quia id verum putat; aliunde vero non habet facultatem dominium transferendi. Alioquin qui sententiam favorabilem obtinuisset, etiam detecto errore, rem sibi adiudicatam servare posset, quod tamen falsum est. — *Ita communiter. Moullet, t.* 1., *p.* 491.

625. — Quaer. 4° *An graviter, et contra iustitiam peccet, qui se compensat, quin prius ad iudicem recurrerit?*

(*a*) Ita S. Alphonsus, Lib. 3. n. 622.: *Famulus cum cogitur ad sic* (nempe minus iusto pretio) *conveniendum a sua paupertate, tunc non cedit iuri suo sponte, sed coacte, et ideo ipsius paupertas nequit excusare herum, ut non solvat ei saltem infimum stipendium. Quando autem famulus coactus a necessitate convenit pro parvo pretio* (scilicet infra infimum), *poterit sibi compensare usque ad pretium infimum; ut ait Viva cum Lessio, Suar., Mol. et Dicast., et aliis* (ut ait) *communissime. Hoc tamen currit, nisi Dominus alios famulos pro eodem parvo pretio iam iuste* (idest intra iusti pretii, saltem infimi limites) *invenisset; vel nisi famulus de se oblatus fuisset, et Dominus ex pietate, sive indigentia, ipso uteretur.*

Resp. 1° Non peccat *per se contra iustitiam*, modo tantum accipiat, quantum sibi debetur, et caeteras conditiones supra assignatas adimpleat; nec proinde ad restitutionem tenetur. Ratio patet, quia facta hac compensatione, restituitur aequalitas inter ipsum et debitorem. Dixi, *per se*, quia quandoque sequi posset detrimentum pro debitore ex privatione cuiuspiam rei determinatae, v. gr., equi, rei pretiosae, etc. — *Lugo, D.* 16., *n.* 19., *et alii.*

Resp. 2° Nec peccat *graviter,* generatim loquendo; quia ordinarie non sequitur ex hac ordinis inversione grave scandalum, nec gravis Reipublicae perturbatio. — *Lugo*, *ibid.*

Resp. 3° Nullo modo peccat, si valde difficilis sit recursus ad iudicem, ob scandali periculum, sumptus extraordinarios, etc., quia tunc recursus est moraliter impossibilis. — *V. Casus*, *n.* 573. *et seq.*

PARS TERTIA

DE RESTITUTIONE.

SECTIO I.

De restitutione in genere.

Agendum : 1° de obligatione restitutionis ; 2° de radicibus restitutionis ; 3° de circumstantiis restitutionis ; 4° de causis a restitutione excusantibus.

CAPUT I.

DE OBLIGATIONE RESTITUTIONIS.

Restitutio, quoad nomen, idem sonat ac positio rei in pristinum statum. Quoad rem, est iuris alieni laesi reparatio. — In sensu stricto definitur: Rei alienae redditio, vel damni illati compensatio.

Principia:

626. — I. Restitutio *in re* vel saltem *in voto* absolute ad salutem necessaria est, *per se*, id est, si de materia gravi agatur.

1° Constat ex principiis supra statutis, *n.* 532. Etenim iustitia commutativa necessario exigit, ut violatio iuris alieni cesset; atqui cessare nequit nisi per restitutionem, ut patet. Ergo restitutio necessaria est.

2° Constat etiam ex Scriptura sacra. Sic *Ezech.* 33. 14.: *Si autem dixeris impio: Morte morieris; et egerit poenitentiam a peccato suo, feceritque iudicium et iustitiam, et* PIGNUS RESTITUERIT *ille impius,* RAPINAMQUE REDDIDERIT..., *vita vivet et non morietur.* — Et *Epist. S. Iac.* 5. 4.: *Ecce merces operariorum, qui*

messuerunt regiones vestras, quae fraudata est a vobis, clamat; et clamor eorum in aures Domini Sabaoth introivit.

3° Constat ex unanimi consensu SS. Patrum. Sic in particulari *S. Aug.*, *Ep.* 153. *ad Macedonium,* ait: *Non remittitur peccatum; nisi restituatur ablatum, cum restitui potest.* — Haec verba S. Doctoris inserta sunt Iuri canonico *(Decret. Gratiani, cap. Si res aliena*, 1., *causa* 14., *qu.* 6.). Et ex illis efformata est regula 4ª iuris, in 6°: *Peccatum non dimittitur, nisi restituatur ablatum.*

Dixi *in re vel in voto*: restitutio enim non est necessaria necessitate medii ad salutem *in re*, sed tantum praecepti; quare si impossibilis est *in re*, tunc non urget; sed nemo a restitutione *in voto* excusari potest; id est, qui semel fuit restitutioni obnoxius, semper firmum habere debet propositum restituendi, quando poterit; secus enim affectum ad rem malam retineret, sicque in peccato habituali versaretur. — *Ita omnes.* — Hinc *S. Aug.* in textu modo citato dicit: *cum restitui potest.*

627. — II. Praeceptum restitutionis est primario *negativum*, secundario autem *affirmativum.* Ratio 1ᵐⁱ est, quia restitutionis praeceptum immediate fundatur in obligatione non violandi ius alienum, seu in obligatione rem alterius neque accipiendi neque retinendi. Haec autem obligatio est primario *negativa*, ut patet, ac proinde urget *semper* et *pro semper,* id est, urget quolibet momento, usquedum restitutio facta fuerit. — Ratio 2ᵈⁱ est, quia obligatio rem alienam non recipiendi nec retinendi, in qua primario et immediate fundatur praeceptum restitutionis non potest impleri, quin inde fiat actio positiva, qua domino id reddatur, quod suum est.

III. Non datur obligatio restitutionis, nisi ob violationem iuris *stricti,* seu iustitiae *commutativae*; secus vero ob violationem iuris honestatis simpliciter. Ratio est, quia restitutio efficit, ut res proximo debita exaequet ius illius iniuste violatum. Iam vero hoc fieri nequit, cum de violatione iuris honestatis sermo est. Si quis enim ius laedat Superioris sui vel proximi, illi denegando obedientiam, huic solamina caritatis, violatio illa stricte reparari nequit, quia novus actus obedientiae vel caritatis non repararet ius violatum, sed satisfaceret tantum, praecepto, quod semper urget, obediendi scilicet Superiori, et proximum in angustiis sublevandi.

Quaesita:

628. — Quaer. 1° *An impotens restituere ex bonis eiusdem ordinis teneatur restituere ex bonis ordinis diversi?*

Resp. Neg. probabilius. Ratio est, quia non datur comparatio inter bona diversi ordinis; ergo nec dari potest compensatio. Et sane decerni nunquam posset, quantum *arithmetice* restitui deberet, siquidem inter bona diversi ordinis non datur mensura communis. — *S. Lig. n.* 627. — *Lacroix,* etc...., *et alii communius.*

Affirmant tamen quidam alii, quia (inquiunt) qui non potest totum damnum resarcire, tenetur saltem compensare partem, quam potest. — *S. Th.* 2. 2. *qu.* 62., *art.* 2. — Hanc sententiam dicit probabilem *S. Lig.*, sed primam ut probabiliorem habet.

Nota. Certum est, quod per iustitiam vindicativam potest a iudice vel a Superiore imponi, ut quis pro iniuria circa unum bonum, aliquid praestare teneatur in genere alterius boni; sed *probabilius* ratione poenae tantum, non vero ratione iustitiae. Laesus autem ius habet apud iudicem denuntiandi illum, a quo iniuriam accipit, adeoque ab isto pecuniam accipiendi, ut denuntiationem omittat: sic, v. gr., mulier ab aliquo violenter oppressa violatorem ad iudicem compellere potest, vel pecuniam a nebulone exigere, ut iuri suo renuntiet.

629. — Quaer. 2° *An inducatur obligatio restitutionis ex actione affective tantum, non vero effective iuris alieni laesiva?*

Resp. Neg., prorsus, quia nulla iniuria realis proximo infertur, quamvis agens graviter peccet actu interno contra iustitiam *affective*, seu cordis desiderio. Ergo nulla iniustitia realis reparanda est. Hinc ab onere restitutionis eximendus est iudex malevolus proferens sententiam, quam putat iniustam, si reipsa iusta est; vel ille qui rapit rem, quam existimat alienam esse, dum sua ipsius est. — *S. Lig. n.* 556. — ***Recole dicta supra n.*** 602. 603.

Quaer. 3° *An multiplicentur peccata dilatione restitutionis?*

Resp. Neg. probabilius, si habitualiter perseveret mala voluntas non restituendi. — *S. Lig. l.* 5., *n.* 40. — ***Recole dicta in Tract. de Pecc. n.*** 166.

630. — Quaer. 4° *An furtula diversis personis facta ad restitutionem* sub gravi *obligent, si ad gravem materiam pervenerint, et utrum* dominis ipsis *etiam* sub gravi *restituendum sit?*

Resp. ad 1.um *Affirm.*, quia praeceptum non furandi non solum prohibet ne damnum alteri inferatur, sed etiam ne quis iniuste ditescat re aliena. — *Ita communiter.* — *Recole dicta supra n.* 609.

Resp. ad 2.um *Neg. probabilius.* Ratio est, quia ex hypothesi nullus dominus gravem iniuriam passus est. — Potest ergo, etiamsi domini sint noti, sine gravi cuiusvis laesione restitutio fieri pauperibus, vel locis piis; imo, si causa rationabilis accedat, v. gr., necessitas urgens pauperum, etc., veniale quoque aberit. — *S. Lig. n.* 534. 595. Si vero domini sint ignoti, sub gravi pauperibus seu locis piis restituendum est. *S. Ligor. ibid.*

Quaer. 5° *An* sub gravi *restituere teneatur, qui in furtis minutis non graviter peccavit, sed ex inadvertentia ad materiam gravem pervenit?*

Resp. Affirm.; quia quamvis graviter non peccaverit furando, est tamen iniustus possessor rei gravis, et proinde graviter peccabit rem surreptam retinendo. Hoc valet, etiamsi furta diversis personis facta fuerint; secus enim ille iniuste re aliena absque gravi peccato ditescere posset, quod ex dictis repugnat.

631. — Quaer. 6° *An fur, qui gravem pecuniae summam surripuit, teneatur eam integram sub gravi restituere?*

Resp. Neg. Tenetur enim sub gravi tantum id restituere, quod materiam gravem complet, quia hoc restituto materia retenta iam gravis non est. Hinc potest quis obligari sub gravi ad materiam levem restituendam, sed tunc obligatio non ex re levi, sed ex quantitate gravi oriretur. — *S. Lig. n.* 553.

Quaer. 7° *Utrum anima defuncti, ut aiunt, detineatur in purgatorio, donec ab illius haeredibus facta fuerit restitutio?*

Resp. Neg. Hic error vulgi exortus est ex quibusdam fictis aut male intellectis revelationibus, quibus perhibentur animae in purgatorio degentes apparuisse restitutionem postulantes, ut a flammis liberarentur. Ratio patet. Nemo enim in altera vita punitur, nisi pro culpa, quam personaliter commisit in vita praesenti; nemo vero plectitur ob culpam haeredum. Attamen si haeredes solliciti fuerint restitutionem peragere, ut satisfactionem aliquam pro anima debitoris exhibeant, pie confidendum est, Deum hanc pro ipsa, ex parte saltem, benigne accepturum esse.

Resolves:

632. — 1° Qui constituitur in impossibilitate rem alienam aut eius valorem restituendi, debet semper firmum habere propositum restituendi, quando poterit, et interdum comparare aliquid, ut obligationi suae quamprimum satisfaciat.

2° Si quis totum nequeat restituere, ad partem remanet obligatus, si agatur de re divisibili et pretio aestimabili. Persona enim laesa ius habet ad singulas partes sicuti ad totum.

3° Qui rem levem proximi surripit vel possidet, tenetur ad restitutionem erga dominum laesum *sub levi,* et cum damno huic rei proportionato; debet enim reparari iniustitia levis sub levi, sicut gravis sub gravi. Facilius tamen dari potest tunc ratio excusans a restitutione, praesertim ipsi domino facienda. Si autem de re levissima agatur, difficultas quaecumque sufficiet, ut pauperibus restitutio fieri possit. — *S. Lig. n.* 534.

4° Absolutione indignus merito habetur qui recusat restitutionem promittere; qui haeredibus suis curam restituendi relinquit, dum per seipsum id facere potest; qui aere alieno gravatus, in victu, vestitu, famulatu...., eiusmodi expensas subit, ob quas praevidet, se postea debitorum suorum solutioni imparem fore. Idem dicendum de illo, qui bona gaudens fortuna, non vult statum suum paulatim minuere, ut creditoribus satisfaciat. Cum eo autem, qui bis vel ter se restituturum pollicitus, promissis minime stetit, prudentis Confessarii erit iudicare, an restitutio ante absolutionem exigenda sit, necne (*a*).

5° Nec absolvendi sunt, qui futiles praetextus afferunt ad restitutionem differendam, v. gr., qui dictitare solent: *Non afferam bona mea in tumulum....*; *restituent haeredes....*; *statuam in testamento faciendam esse restitutionem....*; vel: *Iam praecepi filiis meis, ut quamprimum ipsi restituant....* Etenim sunt reputandi male dispositi, qui facere nolunt hic et nunc quidquid moraliter possunt ad proximo satisfaciendum; 1° quia indesinen-

---

(*a*) Nimirum etiamsi confessarius poenitentem iudicet prorsus paratum ad implendam quantocius restituendi obligationem, nisi tamen aliud circumstantiae suadeant, expedit ut a periculo, quod ab inconstantia ipsius timeri potest, illum eripiat.

ter urget restitutionis praeceptum, et creditor iniuriam et damnum ex dilatione patitur; 2° quia male providetur restitutioni faciendae, hanc committendo haeredibus; et isti enim similiter ad vitae suae finem protrahere eandem possunt; 3° quia forte deerit tempus testamentum condendi, vel, si condatur, forte etiam, variis de causis aut praetextibus, executioni non mandari continget.

6° Caute agere debet Confessarius cum moribundis restitutioni obnoxiis. Sic autem procedere poterit; 1° Si poenitens videatur esse in bona fide, nec supersit tempus eum de sua obligatione prudenter monendi, aut praevideatur, non profuturam esse monitionem, hac omissa erit absolvendus. 2° Si vero fructus monitionis speretur, aut si poenitens non sit in bona fide, fortiter simul et suaviter admonendus erit de restitutionis obligatione, et ad illam statim peragendam adiuvandus. 3° Si obligatio occulta sit, nec statim fieri queat, erit inducendus aeger ad summam pecuniae sibi Confessario, seu potius, si fieri possit, viro fideli committendam, ut postea creditori secreto remittatur, vel ad eam summam in testamento ipsi relinquendam, omissa restitutionis mentione. 4° Si obligatio non sit occulta, nec statim adimpleri possit, Confessarius efficiat, ut per haeredes certo facienda curetur, sive per schedulam creditori tradendam, etc. — V. *Casus*, *n.* 580. *et seq.*

CAPUT II.

DE RADICIBUS RESTITUTIONIS.

633. — Radices restitutionis sunt causae, ex quibus oritur obligatio restituendi. Ex triplici capite desumuntur, scilicet 1° ex acceptione rei alienae; — 2° ex iniusta damnificatione; — 3° ex iniusta cooperatione.

Nota. Cooperatio recidit quidem vel in acceptionem vel in iniustam damnificationem; sed ad maiorem rerum adeo intricatarum distinctionem, eam seorsim spectare satius esse ducimus.

ARTICULUS I.

DE ACCEPTIONE REI ALIENAE.

Principium generale:

634. — Solus rei dominus habet ius, *per se*, eam possidendi, nec rei dominium amittit, ad cuiuscumque manus illa demum deveniat. — Dicitur vero ius, *per se*, quia alius possessor quilibet, etiam bonae fidei, non nisi *per accidens*, et ex errore invincibili, ius habet rem possidendi. — *Ita omnia iura statuunt.* — Ex hoc autem generali et fundamentali principio sponte sua fluunt haec quatuor notissima axiomata, quae saepe saepius in decursu huius tractationis ad solvendos casus recurrent, scilicet;

1° *Res clamat domino,* id est domino competit ius strictum rem suam recuperandi, ubicumque eam inveniat.

2° *Res fructificat domino*; ratio huius axiomatis est, quia usus et fruitio necessario in idea dominii perfecti includitur.

3° *Res naturaliter perit domino,* etenim deficiente dominii obiecto, eo ipso evanescit et ipsum dominium. Si tamen existat adhuc *in aequivalenti,* istud *aequivalens* domino competit.

4° *Nemo ex re alterius locupletari iniuste debet.* — Vel aliis verbis: *Mensura restitutionis est quantitas rei alienae sine causa detentae.* Ratio patet; soli enim domino rei competit utilitatem ex eadem percipere.

Verum haec principia generalia modificantur pro diversa conditione possessoris, et aliquando pro varia locorum legislatione.

NOTA. Homo potest fieri possessor rei alienae vel cum bona, vel mala, vel dubia fide. Dicendum ergo 1° de possessore bonae fidei; 2° de possessore malae fidei; 3° de possessore dubiae fidei.

§. I. *De possessore bonae fidei.*

Possessor *bonae fidei* ille est, qui *invincibiliter* ignorat rem a se possessam esse alienam, seu prudenter iudicat esse suam, v. gr., quia illam acquisivit titulo dominii *de se translativo,* puta, haereditatis, legati, donationis aut emptionis. Supponitur autem, illum rem possessam nondum praescripsisse; secus enim iam non esset detentor *rei alienae,* sed suae.

Principia:

635. — I. Possessor bonae fidei, statim ac novit rem a se possessam esse alienam, tenetur eam adhuc exstantem in toto vel in parte, vel in emolumento, domino restituere. Ratio est, quia, nisi talis possessor *rem* vel rei aequivalens, adhuc exstans, restitueret, *bonum alienum*, invito rationabiliter domino, retineret; proinde illius ius strictum violat, id retinendo ad quod nullum ius habet, atque adeo iam iniquus detentor fit. — *Ita omnes.*

II. Possessor bonae fidei ad nihil prorsus tenetur, si durante bona fide rem alienam consumpserit, amiserit, vel etiam destruxerit, modo ditior inde non evaserit. Etenim non tenetur ratione rei acceptae, quae amplius non exstat; neque ratione iniustae acceptionis, aut consumptionis, aut destructionis, quia rem bona fide possidebat: nemo enim restituere tenetur ratione iniustae damnificationis materialis, sed tantum formalis. Hoc etiam valet, si de industria rem destruxerit, aut ex eius negligentia illa perierit. Ratio est, quia nulli iniuriam inferebat, rem, quam credebat suam, destruendo, aut negligendo. Iure etiam positivo confirmatur. Sic enim. *l. II*, §. 3. *ff. de petit. haered.*: *Qui quasi rem suam neglexit, nulli querelae subiectus est.*

Dixi: *modo ditior inde non evaserit;* quia id, in quo ditior factus esset, loco rei succederet; est autem contra ius naturale, ut quis cum alterius iniuria ditescat, iuxta regulam 48 Iuris, in 6°: *Locupletari non potest aliquis cum alterius iniuria seu iactura.*

Quaesita:

636. — Quaer. 1° *An possessor bonae fidei teneatur restituere fructus, quos durante bona fide percepit?*

Resp. Distinguendi sunt fructus diversae speciei: 1° Fructus *naturales,* qui ex ipsa rei substantia, sine ulla aut modica hominis opera proveniunt, ut sunt gramina, etc. — 2° Fructus *industriales,* qui potissimum actioni possessoris re utentis tribuuntur. 3° Fructus *mixti;* sic enim vocantur fructus, qui sunt partim naturales et partim industriales, ut segetes, etc. — 4° Fructus *civiles,* qui non sunt fructus proprie dicti, sed ut

tales a Iure habentur, ut sunt reditus annui, pretium locationis domus, etc. (a).

Dico 1° Possessor bonae fidei *nulla* ratione tenetur restituere fructus mere *industriales;* quia isti fructus ratione industriae ad possessorem vere pertinent (b). — *Ita omnes.*

Dico 2° *Ex iure naturali* possessor bonae fidei restituere debet omnes alios fructus, sive *naturales,* sive *civiles,* expensis tamen et laboribus deductis (c). Ratio est, quia ex iure naturali fructus ad eum pertinent, ad quem causa ipsa *fructifera* pertinet, cum ex re ipsa proveniant, iuxta axioma: *Res fructificat domino.* — *S. Lig. n.* 610.

Dico 3° *Ex Iure Romano,* iuxta communem interpretationem, restituendi sunt fructus *naturales percepti* et adhuc existentes, licet ius non semper adeo clarum sit. *Controvertitur* autem quoad fructus non amplius exstantes seu consumptos. Quidam censent nihil esse restituendum, licet possessor ex iis ditior evaserit; quia restitutionis obligatio probari non potest, neque ex *iure* quod silet, vel non sat clarum est (d), neque ex praxi tribuna-

---

(a) Etiam fructus civiles dici poterunt vel *naturales,* vel *industriales,* vel *mixti,* prouti ex re potius, aut potius ex labore et industria, aut ex utroque provenire censentur.

(b) Huc revocantur etiam fructus *mixti,* qua parte industriae debentur. Ea de re S. Alphonsus (Lib. 3. n. 825.): *Fructus mixti, scilicet provenientes tam ex natura rei, quam ex industria, non debent restitui domino a possessore tam bonae quam malae fidei, nisi quantum respondent naturae, non vero quantum respondent industriae: fructus enim illi non sunt rei, sed hominis occasione rei vel per rem tamquam per instrumentum sibi lucrantis.* Quam doctrinam tum hoc loco tum n. 610. communem dicit. Scite autem monet Croix (Lib. 3. P. 2. n. 213.), *hoc sibi velle Auctores communiter, quando dicunt, fructus mixtos esse restituendos, deducto valore industriae.*

(c) Adde quoad civiles: *et deducta aestimatione industriae,* ut ex dictis patet.

(d) Ideo obscurum videri ius romanum potuit, quod, ut bene advertit cum aliis Card. De Lugo (*De Iust. Disp.* 17. *n.* 41.-47.), veterum iurisconsultorum scita, quae in Digestis referuntur, ita dissiderent, ut inani conatu ea inter se componere DD. studuerint. Quae tamen incertitudo, spectatis legibus Imperatorum Diocletiani et Maximiani (*L. Certum* 22. *C. De Rei vindic.*) et Iustiniani (§. *Si quis a non domino* 33. *Inst. De rer. Divis.*), evanescere videtur. Quidquid vero de hoc sit, cum *generalis regula* (ut inquit Lugo l. c. n. 39.)

lium, quae possessori favet. — Excipiunt tamen casum, in quo quis possedit alienam haereditatem, quae fuerit evicta; tunc enim ex iure evidenter tenetur reddere id omne, ex quo ditior factus est. *Vide Carrière, n.* 1052. — *Communius* vero theologi, saltem ex iure naturali, obligant ad restituendum id omne, ex quo possessor ditior factus est. — *Ita S. Lig. n.* 610.

Dico 4° *Ex Iure Gallico* omnes fructus, quicumque sint, assignantur possessori bonae fidei, modo rem ipsam possideat ut proprietarius, et ex titulo qui ex natura sua dominium transferre valeat. — *Cod. civ.* 549. 550. — An vero haec Iuris Gallici dispositio etiam in foro conscientiae valere possit? *Probabilius* affirmandum est, quia rationabiliter praesumi potest, talem esse vim legis (*a*), cum sic intellecta multo magis bonum publicum promoveat, et de medio tollat inextricabiles querelas, et difficul-

---

Theologorum sit, et quidem non tantum ex *communiori,* ut A. innuit, sed ex omnium eorum *communissima* ac *unanimi* sententia, restituendos esse fructus non extantes *in se* solum, sed etiam extantes aequivalenter, in quantum scilicet bonae fidei possessor ex illis factus est locupletior, cumque, ut A. quoque indicat, ex ipsorum DD. sententia haec obligatio a lege naturali profluat; vix enimvero intelligi potest, quomodo *Carrière*, eo quod ius romanum de hac re aut silere aut obscure loqui visum ei fuerit, concludere potuerit, legis naturalis obligationem cessare! Quod vero idem *Carrière* addit *de praxi tribunalium, quae possessori favet,* hoc nihil est. Numquid enim iudicis gallici sententia secundum qualescumque regionis illius leges ius naturae immutabit, delebitque? Illud unum sane iam supererit, ut verentes eorundem tribunalium praxim illasve leges, rite soluta etiam quoad vinculum matrimonia putemus, quando gallicus iudex pro hisce divortiis sententiam dicit!

(a) Nihil sane nos cogit, ut legem quampiam, propterea quod in codice gallico reperiatur, idcirco iustam, et vi aliqua in foro conscientiae praeditam arbitremur. Ratio vero, quae additur, *boni publici*, quod nimirum sic locus querelis et difficultatibus in determinanda fructuum restituendorum quantitate adimatur, nimis infirmam vel prima fronte se prodit; tum quia innumera in ipso codice exempla occurrunt, in quibus difficultas illa determinandi quantitatem rei reddendae seu pecuniae solvendae nullatenus a debito solvendo eximit; tum quia iniquissimum per se est, ut certum vel exigendi ius vel solvendi debitum hac solum de causa cesset, quod difficultas quaepiam incidat decernendi, plusne, an minus triginta aureis solvendum forte sit.

tates quae iugiter moverentur circa quantitatem fructuum restituendorum, etc. — *Ita Carrière, n.* 1054. — *Vernier, n.* 564. — *Gousset, n.* 931. etc., contra *nonnullos.*

637. — Quaer. 2° *Ad quid tenetur possessor bonae fidei, si rem alienam alteri donaverit?*

Resp. Ad nihil tenetur, si ditior minime factus sit, ut sequitur ex dictis supra in principio II. Secus restituere debet id, in quo ditior evasit, ut ex principio I constat.

Quaer. 3° *An vero, facta donatione, et errore detecto, teneatur monere donatarium, ut rem domino reddat, vel ipsum dominum, ut rem suam recuperare valeat?*

Resp. Tenetur certo ex generali caritatis principio, si facile id praestare possit. Sed videtur etiam teneri ratione iustitiae, ex generali obligatione, quam incurrit auctor iniustitiae, licet non formalis.

638. Quaer. 4° *Ad quid tenetur possessor bonae fidei, si rem a fure emptam alteri vendiderit?*

Resp. 1° *In casu evictionis*, seu in casu quo dominus rem suam ab emptore vindicaverit, venditor emptori pretium suum reddere tenetur. Ratio est, quia in tali casu venditio est omnino irrita, sive ex iure naturali, sive ex iure positivo; interveniente enim evictione, contractus resolvendus est, et emptor recursum ipso facto in venditorem acquirit. Etenim venditor rem emptori tradendo se implicite obligavit ad damnum eius reparandum, si forte futura esset evictio. Idem teneto in casu spontaneae restitutionis ab emptore factae erga dominum, ob eamdem rationem. — *S. Lig. n.* 601. — *Salm. n.* 89., etc. Hoc tamen negat *Lugo, D.* 17. *n.* 109. cum Lessio Lib. 2. Cap. 14. n. 28. ob damnum illatum domino, per acceleratam restitutionem impediendo ne pretium suum recuperare possit. — Idem pariter dicendum est, si res aliena in manus variorum possessorum titulo oneroso transiverit. Si enim ultimus possessor rem domino reddere cogatur, et ipse et singuli emptores ius habent venditorem suum persequendi, ut pretium solutum recuperent.

Resp. 2° *Extra casum evictionis,* vel, iuxta quosdam, etiam spontaneae restitutionis ex parte emptoris, res difficultate non caret, et acriter *controvertitur.* Sic nobis resolvendum esse videtur.

1° *Ex Iure Romano* venditor ad nihil tenetur, saltem *probabilius*, nisi ex venditione ditior factus fuerit. Ratio est, quia venditio rei alienae bona fide peracta non habetur in iure omni-

no irrita. Licet enim in ea non transferatur dominium rei in emptorem, transfertur tamen dominium pretii in venditorem. — *Ita communius.* — *S. Ligorius, n.* 601. — *Lugo, diss.* 17. *n.* 106. — *Salm. c.* 1. *n.* 88. — *Vogler,* etc., contra *Billuart, art.* 10., *et alios* qui venditorem obligant ad pretium domino vel emptori reddendum ; quia, aiunt, venditio rei alienae est prorsus invalida.

Nota. Non tenetur venditor monere dominum, ut rem suam recuperare possit, nec indicare emptori rem alienam esse, si id detegat post venditionem bona fide peractam, nimirum quando, eum admonendo, pretii accepti amittendi obiret periculum. — *S. Lig. ibid. et alii.*

2° *Ex Iure Gallico* crescit difficultas, quia ex *art.* 1599. *C. C.* irrita declaratur venditio rei alienae. Si igitur, aiunt, contractus plane irritus fuerit, emptor pretii dominium in venditorem non transtulit, nec proinde ius ullum habet venditor ad pretium illud servandum. Ergo pretium videtur refundendum in dominum, si ille rem suam ab emptore repetere nequeat. — *Ita Carrière, n.* 1047. *cum aliis.*

Attamen merito contradicunt alii, quorum sententia *sat probabilis* videtur. Etenim non plane constat, etiam ex Iure Gallico novo, venditionem rei alienae nullos omnino effectus habere. Haec enim tantum rigorose sequuntur ex citato art. nempe: 1° dominum rei ius suum in eam servare; 2° emptorem subiici evictioni ; 3° venditorem, in casu evictionis aut restitutionis ex parte emptoris, obligari ad pretium emptori restituendum. Nihil aliud ex praxi tribunalium deduci potest. Quid enim causae habetur inter venditorem et dominum rei? Qualem recursum hic in illum sibi tribuere potest? Insuper durissimum foret, ut ille qui nec rem alienam amplius habet, nec ex ea ditior factus est, obligetur ad tantum incommodum sponte subeundum. Recursum habet dominus, sive in actualem rei possessorem, sive in furem, ut ius suum aut iuris violati reparationem obtineat. *Ita Gousset, n.* 929. *et alii.*

639. — Quaer. 5° *Ad quid tenetur possessor bonae fidei, si rem alienam gratuito acceptam alteri vendiderit?*

Resp. 1° *In casu evictionis* tenetur emptori damnum rependere, ut diximus in casu praecedenti.

Resp. 2° *Extra casum evictionis,* quando scilicet res a domino recuperari nequit, sive ex eo quod ultimus posssessor eam consumpserit, sive ipse amplius non compareat, venditor, iuxta

communem sententiam, totum pretium ab emptore receptum in dominum refundere debet. Ratio est, quia ex toto illo pretio vere ditior factus est, cum rem gratuito acceperit, nec proinde ullam iacturam illius occasione passus sit; dum e contrario dominus re sua iniuste spoliatus totum rei damnum subire cogitur. Unde hic indemnis servandus est ex lucro a venditore absque ullo titulo acquisito. *Vogler, n.* 66., *et alii innumeri.*

Quidam tamen venditorem ab omni obligatione liberant, quia in eum nullum recursum habere potest dominus, haud secus ac in casu praecedenti. — *Ita Gousset, n.* 930. — Attamen a communi sententia non est recedendum.

640. — Quaer. 6° *Si quis bona fide rem alienam mediocri pretio emerit et maiori eam vendiderit, an lucrum perceptum domino reddere teneatur?*

Resp. 1° *Neg.*, si lucrum istud industriae extraordinariae tribuendum sit, v. gr., si alium locum notabili labore adierit, ut opportunam occasionem rem carius vendendi inveniret, etc. Idem dicendum, si res tempore detentionis melior effecta fuerit cura detentoris.

Affirm. e contrario, si res ex natura sua, aut ex communi hominum aestimatione, non vero ex detentoris industria creverit, quia in eo casu domino crescit.

Resp. 2° In aliis vero casibus, *controvertitur.* Alii affirmant, quia ex eo lucro possessor ditior factus est. — *Billuart,* etc.

Negant vero alii *communius* et *probabilius.* Ratio est, quia totum illud lucrum fructus industriae possessoris esse videtur. — *Ita Lugo, diss.* 17., *n.* 20., *et alii sat communiter,* ut fatetur *Billuart.*

641. — Quaer. 7° *Ad quid teneatur possessor bonae fidei, si rem alienam vendiderit, et illa in manibus emptoris perierit?*

Resp. 1° Si rem habuit *ex titulo oneroso*, *probabilius* ad nihil tenetur, ut sequitur ex dictis in quaesito quarto. Etenim 1° non tenetur *ratione rei*, cum illam iam non habeat; 2° neque *ratione damni,* cum non sit causa eius interitus nec aliunde ullo modo formaliter cooperatus ablationi rei fuerit.

Resp. 2° Si rem habuit ex titulo gratuito, crescit difficultas, quia ditior evasit. In varias sententias quoad illam quaestionem abeunt Theologi, et tibi undique adstant ambages. Triplex sententia praecipue distinguitur.

I^a^ Sententia, quae probabilior videtur, docet pretium emptori restituendum esse. Etenim illud servare nequit venditor,

cum ex illo ditior evaserit. Aliunde istud domino reddere non tenetur, quia res domino periit. Insuper si primus possessor malae fuerit fidei, ut saepius accidit, ille de rei valore erga dominum tenetur. Aliunde, cum venditio invalida fuerit, emptor ius habet ad suam pecuniam recuperandam. — *Bouvier*. — *Carrière*, etc.

IIª Sententia *sat probabilis*, tenet pretium domino esse restituendum. Ratio est, quia, cum iniuste re sua spoliatus sit, indemnis fieri debet. Re autem iam non existente, aequum est ut accipiat id, quo res repraesentatur. Atqui repraesentatur pretio, quod habet venditor. Ergo.... Aliunde nullitas venditionis emptori minime nocet. Etenim ei non magis nocet, quam si contractus validus foret; porro, si validus esset, nihil posset repetere. Ergo.... Excipiunt plures recte, si res aeque periisset apud dominum, v. gr., ex vitio intrinseco, aut ex vetustate; tunc enim revera ipsi periisset.

IIIª Sententia dicit, venditorem posse pretium sibi retinere, quia nec domino, nec emptori illud restituere debet. Etenim 1° *non domino*, quia res ipsi periit in omni casu; 2° *non emptori*, quia pecunia, quam venditor accepit, non praecise rem repraesentat, sed potius obligationem, quam in se suscepit servandi indemnem emptorem in casu evictionis. Sed emptor non fuit evictus; ergo venditor pretium retinere potest ratione rei derelictae. Haec sententia paucos adnumerat patronos, nec sat probabilis videtur.

642. — Quaer. 8° *Quid agendum, si inter varios possessores bonae fidei unus malae fidei adfuerit?*

Resp. Illa circumstantia nihil prorsus in conditione aliorum possessorum immutat, quicumque sit locus quem in serie possessorum ille occupaverit. Singulis enim incumbit eadem obligatio erga dominum, ac si possessor ille bonae fidei fuerit, siquidem mala eius fides in alios nullatenus redundat. Iste autem malae fidei possessor tractandus erit, ut mox de possessoribus malae fidei dicetur.

Quaer. 9° *Quid agendum si possessor bonae fidei detegat quidem rem a se possessam esse alienam, sed dominus non compareat?*

Resp. De hoc statuendum est sicut de re inventa. Probabilius igitur possessor rem illam servare sibi potest. — *Recole dicta, n.* 578.

643. — Quaer. 10° *An possessor bonae fidei subducere possit expensas necessarias, quas in re conservanda vel augenda subiit?*

Resp. Deducere potest omnes expensas *necessarias*, imo et *utiles,* seu quae rem in suo esse conservant et meliorem efficiunt; secus enim dominus plus, quam suum est, reciperet. Nihil autem repetere potest pro expensis mere voluptuariis; quia aequum non est, ut dominus solvat expensas, quas ideo noluisset facere, quod nullam sibi utilitatem afferant.

Inter expensas autem non sunt computandi casus fortuiti, nec damna *per accidens* causata. Sic, v. gr., si in colendo agro alieno perierint equi tui, valor equorum deduci nequit, sed tantum aestimatio laboris facti ab equis pro agri cultura.

644. — Quaer. 11° *An ille qui rem furtivam bona fide emit, possit eam furi reddere ad pretium suum recuperandum?*

Resp. 1° *Neg.*, si compareat dominus rem suam ab illo repetens; tunc enim debet eam ipsi reddere, etiam cum pretii sui iactura; quia de iure naturali dominus rem suam occupare potest in quocumque loco eam reperiat. Actio tamen emptori datur in furem.

Excipe, *ex Iure Gallico*, casum, in quo res empta fuerit in foro publico, vel ab eo qui res huiusmodi vendere solet; tunc enim emptor domino rem non tenetur reddere, nisi pretio soluto. Haec autem iuris dispositio, iuxta quosdam, valet etiam in foro conscientiae; quia est utilissima bono publico, tranquillitati possessionum, et valde commercio favet (*a*). — *Ita Bouvier, de possessore bonae fidei. — Carrière, n.* 1041. — *Gousset, n.* 1027.

Resp. 2° Si dominus sit quidem cognitus, sed rei inscius, *probabilius* potest emptor rem furi remittere, ut pecuniam recuperet; quia emptor non tenetur rem domino servare cum proprio damno. — *Ita S. Lig. n.* 569. — *Lugo. — Lessius,* etc. — *Negant* tamen *alii probabiliter*, quia res clamat domino. — Sic *Lacroix. — Laymann. — Carrière, n.* 1042., etc.

Resp. 3° Si fur, aut alius venditor non appareat, aut pecuniam reddere nolit, emptor, cognito domino, rem aliis vendere non

---

(*a*) Vide quae superius de gallicis hisce legibus diximus, ubi de *Praescriptione*.

potest, nec in proprios usus convertere, ut se servet indemnem, quia non est rei dominus; sed eam domino reddere debet, non obstante pretii iactura. Recursum autem in venditorem servat. Quod si eum invenire nequeat, damnum ipsi est subeundum. — V. *Casus, n.* 599. *et seq.*

§. II. *De possessore malae fidei.*

Possessor malae fidei ille est, qui cognoscit rem, quam accipit aut possidet, non esse suam.

Principia:

645. — I. Possessor malae fidei restituere debet rem ipsam in *individuo,* si existat, vel in *aequivalenti*, si non existat, et id omne in quo factus est ditior (*a*), ut de possessore bonae fidei dictum est.

II. Tenetur praeterea ad compensandum omne damnum ex acceptione iniusta proximo illatum, etiamsi ditior non fuerit factus. Ratio est, quia per acceptionem *formaliter* iniustam ac per se damni efficacem, violavit ius proximi. Requirit autem iustitia commutativa, ut ius violatum ex integro reparetur. Ergo...

III. Potest tamen retinere fructus omnes industriales et deducere expensas tum necessarias, tum utiles; imo et mere voluptuarias, ubi intacta rei substantia separari possunt, nisi in poenam delicti ad expensas amittendas condemnatus fuerit. — *S. Lig. Hom. ap. n.* 74. 77.

Quaesita:

646. — Quaer. 1° *An teneatur ad restitutionem fur, qui surripuit rem certo secus perituram?*

Resp. Affirm., deductis tamen expensis factis cum pretio operae adhibitae ad rem a periculo liberandam. Ratio est, quia res illa non cessavit ad dominum pertinere, licet summo periculo exposita fuerit.

(*a*) Intellige fructus rei naturales; nam si factus ditior sit per fructus industriales, hos licite retinere sibi potest, uti A. infr. advertit.

Excipiunt plures *probabiliter*, si fur consumat rem in certo periculo remanentem, v. gr., esculenta vel poculenta incendio certo peritura: quia res non liberata a periculo nullius est valoris pro domino. — *Lugo, D.* 18., *n.* 77., 144. *et seq. S. Lig. n.* 620. — *Elbel*, *n.* 80.

Plures hoc extendunt ad casum, in quo res aliena proximo periculo subducitur et statim consumitur: v. gr., si sumas vinum alienum iamiam incursu hostili certo invadendum, illudque cum familia aut amicis bibas. — *Lugo, Elbel*, *ibid.*

647. — Quaer. 2° *An fur teneatur ad restitutionem, si res furtiva apud ipsum perierit?*

Resp. 1° *Affirm. absolute*, si perierit culpa furis vel alterius cuiuslibet, quia fur fuit causa damni efficax, sive ipse, sive alius rem ex negligentia culpabili perdiderit aut consumpserit, donaverit, destruxerit. — *Ita omnes.*

Resp. 2° *Affirm. generatim*, si pariter res periit apud furem, etiam absque ulla eius culpa seu ex mero casu. Ratio est, quia fur rem subducendo totum illius periculum in se suscepit. — *S. Lig. n.* 620.

Resp. 3° *Neg.* tamen, si res fuisset peritura apud dominum eodem tempore et casu, seu ex vitio eius intrinseco quia tunc nullum prorsus damnum domino infertur, ut patet. *Probabilius* etiam hoc valet, si res certo peritura fuisset eodem tempore et in eodem periculo communi, quo apud furem periit, v. gr., in eodem incendio, vel in eadem publica calamitate. Ratio est, quia tunc furtum non fuit causa damni, siquidem res aeque et eodem modo et tempore periisset. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 620; *Hom. apost. de* 7° *praecepto*, *n.* 79. — *Lugo, t.* 18, *n.* 141. — *Vogler*, *n.* 501. contra *Concina*, etc... [1].

Dixi 1°: *si res peritura fuisset eodem tempore apud dominum*; quia si peritura fuisset antea, et furto adscribendum fuit, quod non perierit, nihilominus dum penes furem manebat, semper clamabat domino, apud quem, si iam restituta fuisset non periisset; ergo fur ad restitutionem tenetur: si vero postea peritura fuisset apud dominum, urget eadem obligatio restitutionis pro fure, qui eo instanti quo res penes se periit, obligationem restituendi contraxit.

1 Ex Iure civili Rom. et Gall. quocumque modo res perierit in manibus possessoris malae fidei, ad restitutionem ille tenetur. Attamen non videtur fur ad restitutionem obligandus ante iudicis sententiam, nisi illum iure naturali obligari constet. — *Carrière*, *n.* 1072. — *Gousset*, *n.* 935.

Dixi 2°, *eodem periculo;* quia ubi periculum est omnino diversum, bene potest imputari furi quod pereat, quia sine eius furto res huic periculo exposita non fuisset, quamvis aliud discrimen subiisset. — *S. Lig. n.* 620. — Aliqui tamen contradicunt, quia, aiunt, moraliter idem est, quod res in uno vel in alio periculo intereat, si utrumque discrimen simul coexistat.

648. — Quaer. 3° *Ad quid teneatur possessor malae fidei, quando res varium habuit valorem tempore detentionis?*

Resp. 1° Tanquam certa habenda sunt quae sequuntur:

1° Si res apud furem deterior facta fuerit, restituenda est secundum valorem, quem habebat quo tempore sublata est. Secus enim dominus non reciperet id omne, quod suum erat.

2° Si res apud furem crevit, restitui debet cum omnibus incrementis hic et nunc existentibus; quia res semper ad dominum pertinet, et pro ipso crescit.

3° Si dominus rem suam fuisset venditurus eo tempore, quo fuit sibi ablata, et fur eodem tempore eam vendiderit aut consumpserit, tenetur tantum restituere valorem, quem habebat quando illam surripuit.

4° Si res apud furem creverit et postea decreverit, et constet dominum, eo tempore, quo maioris erat pretii, illam venditurum fuisse aut consumpturum, fur ad totum maius pretium reddendum tenetur.

5° Si fur rem a domino non servandam consumpserit tempore minoris pretii, non tenetur ad restitutionem incrementi, saltem *probabilius;* quia non ditescit ex re aliena, nec iniuriam infert domino. — *Ita communius,* contra alios. — Excipe, si dominus emere non potuisset eodem pretio rem consumptae similem. — *S. Lig. n.* 621.

6° Si fur rem a domino non servandam vendidit vel consumpsit tempore maioris pretii, tenetur illud pretium domino reddere, licet aliud dominus de re facturus fuisset; quia res domino suo *fructificat.* — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 621.

Resp. 2° *Controvertitur* vero in casu sequenti, scilicet utrum fur restituere teneatur rem furtivam iuxta maiorem, quem aliquando habuit, valorem, si dominus eamdem rem usque ad tempus minoris pretii servaturus fuisset, vel si eam, antequam pretium eiusdem crevisset, fuisset consumpturus.

Videtur negandum *probabilius*, quia fur ad maiorem valorem restituendum, neque ratione rei acceptae tenetur, ut patet ex dictis, neque ratione damni illati, quia dominum reponit in eo-

dem statu in quo versatus fuisset, si iniuria non fuisset commissa. *Lugo, D.* 18. *n.* 132. — *Lacroix, n.* 233. — *Carrière,* etc.

Affirmant tamen alii non pauci, quia res pertinebat ad dominum cum suo incremento tempore maioris pretii, et proinde tunc eam reddere tenebatur. Ergo, etc. — *S. Lig. n.* 621. — *Billuart.* — *Antoine.*

NOTA. In praxi cum fere non innotescant omnes praefatae circumstantiae, plerumque fit, ut sola urgenda sit compensatio valoris, quem tempore furti res habebat.

649. — QUAER. 4° *An fur praeter pecuniam furtivam etiam restituere debeat* INTERESSE (les intérêts)?

Resp. Affirm., si constet vel praesumatur, quod dominus illud lucrum fuerit percepturus, quia hic omnino indemnis fieri debet respectu possessoris malae fidei; secus vero *probabiliter* in alia hypothesi, quia non constat dominum ad illud auctarium ius strictum habere.

QUAER. 5° *An teneantur restituere, qui ut eleemosynas accipiant, fingunt se pauperes, vel veri pauperes, qui dicunt se probos, cum non sint?*

Resp. ad 1um *Affirm.* Ratio est, quia isti nullum ius habent ad eleemosynas; qui enim erogant eas, *veris* tantum pauperibus opitulari intendunt. Igitur restituendum est, vel danti, vel saltem *vere* pauperibus. *Probabilius* sufficit si pauperibus restituatur. Non videtur urgenda restitutio, si de eleemosynis valde modicis, quales ostiatim dantur, agatur; quia erogantes quoad eas sunt minus inviti. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 622.

Resp. ad 2um *Neg. generaliter*, quia sola indigentia, non vero probitas, est conditio, ad quam donator attendit aut attendere praesumitur. — *Ita communiter.*

650. — QUAER. 6° *Quid, si res aliena per manus plurium malae fidei possessorum transierit ex donatione aut venditione?*

Resp. 1° Quoad rem, haec restituenda est ab eo, qui eam adhuc tenet vel in alium valorem mutavit, aut consumpsit, aut quovis modo amisit. Hoc autem deficiente, tenetur raptor. Quod si neuter debito suo satisfecerit, caeteri per aequas portiones rei pretium solvere debent. Tandem, in caeterorum defectum, quisque ad totum tenetur.

Resp. 2° Quod rei fructus et damna, singuli ad compensationem tenentur pro parte temporis, quo unusquisque rem detinuit; si autem reliqui pro sua damnificationis et fruitionis parte

non compensent, totius damni reparatio singulis incumbit, pro rata tamen temporis elapsi a die, quo successive facti sunt rei alienae iniusti possessores (a). — *Ita communiter.*

Quaer. 7° *An ille, qui scienter rem alienam emit a fure, possit ipsam huic reddere ad pretium recuperandum?*

Resp. Controvertitur fere ut in casu simili possessoris bonae fidei, de quo supra *n.* 644. *Communius* negatur, quia emendo mala fide *in se* periculum rei suscepit: aliunde nemini fraus sua debet patrocinari. — Verum *affirmant* alii ut *probabile,* cum *S. Lig. n.* 570.; quia, licet iste peccaverit rem mala fide emendo, post emptionem tamen ius habet, haud secus ac possessor bonae fidei, ad contractum rescindendum, rem furi reddendo; nec rem furi reddens, hanc in peiori, ac ipse illam invenerit, ponit conditione, e qua insuper nec tenebatur sane ex iustitia ipsam liberare.

Resolves:

651. — 1° Possessor malae fidei non tantum tenetur ad compensandum damnum domino emergens ex carentia rei suae, et in confuso saltem praevisum, sed et omne lucrum cessans; scilicet non illud tantum, quod dominus ob rei suae carentiam reipsa amisit, sed illud etiam, quod modo licito fuisset percepturus.

2° Qui frumentum alienum surreptum transvexit in alium locum, ubi vendidit maiori pretio, quam dominus erat venditurus, non tenetur augmentum pretii domino tribuere. — *S. Lig. n.* 618. — Quod si idem frumentum fur in agro suo seminaverit, tenetur solum ad simile frumentum reddendum, ita ut dominus indemnis servetur. Item si quis aliena ova supponat gallinae suae incubanda, ad ovorum valorem tantum restituendum tenetur.

3° Si quis furatus sit triticum, quod dominus tempore maioris pretii vendendum servabat, illudque minoris pretii tempore consumpserit, ad illud pretium restituendum tenetur, quod dominus exspectabat; nisi forte tam mature fiat restitutio, ut

---

(a) Nempe tenetur ad reparanda damna, non quae sequuta prius sunt, quam ipse fieret possessor rei alienae, sed quae postea.

dominus minori pretio simile triticum emere et sine incommodo in tempus pretii maioris reservare possit.

4° Si quis raptum agnum occiderit, aut aliam rem huiusmodi furto ablatam consumpserit, id tantum pecuniae *(saltem probabilius)* solvere tenetur, quod valori harum rerum tempore occisionis aut consumptionis currenti respondebat; nisi forte dominus eadem pecunia rem eiusdem valoris iam non potuerit emere, simulque voluerit rem illam servare, ut maiorem pecuniae summam ex eius venditione obtineret. — *S. Lig. n.* 621.

5° Si fur subripuit et consumpsit triticum, quod dominus usque ad ultimum venditionis tempus servaturus erat, post furtum vero modii valor primo quidem crevit, sed deinde, cum fur vult restituere, decrevit iterum ad eum valorem, quem furti tempore habebat, satis est *(probabilius saltem)* ut pretium huic valori respondens solvat. — *Reuter, n.* 330. — *Vide dicta n.* 648., *Quaer.* 3°, *Resp.* 2°, *V. Casus, n.* 610. *et seq.*

§. III. *De possessore dubiae fidei.*

Principia:

652. — I. Omnis possessor dubiae fidei, sive a principio, sive in decursu tantum possessionis dubitaverit, serio inquirere tenetur, ut dubium deponat, nisi illud ut mere negativum sit habendum. Ratio patet; secus enim se exponit periculo rem alienam ex culpabili negligentia sua retinendi.

II. Si diligenti inquisitione facta idem perseveret dubium, *probabilius* rem totam retinere potest, si ante obortum dubium bona fide possidebat. Ratio est, quia in *pari casu, vel dubio, melior est conditio possidentis.* Etenim possessio cum bona fide incepta creat de se maximam praesumptionem de iustitia possessionis, et possessori ius certum attribuit, quod nisi aliis rationibus vel praesumptionibus fortioribus vincatur, in foro tum interno tum externo praevalere debet. Hoc enim exigitur ad quietem et pacem reipublicae, quod possessores protegantur et defendantur, quamdiu non ostenditur, rem alterius esse. — *S. Lig. l.* 1., *de Consc. n.* 34. — *Lugo, D.* 17., *n.* 86. — *Lacroix, n.* 563. — *Carrière, n.* 1094., *et alii communiter,* contra *alios,* qui dicunt rem pro rata dubii esse dividendam.

III. Si dubium praecesserit possessionem, distinguendum est:

1° Qui in dubio incepit possidere spoliando alium possessione sua, tenetur rem totam restituere priori possessori (*a*), quando non constet, hunc mala fide incepisse rem possidere; quia in pari causa melior est eius conditio, utpote possidentis. — *Lugo, D.* 17., *n.* 80. — *Carrière, n.* 1100.

2° Qui rem accepit alio titulo, v. gr., emptionis, et post examen diligens adhuc dubium perseverat, an ille, a quo accepit, eius sit dominus, restituere debet, pro rata dubii, probabili domino, vel pauperibus, si dominus ignoretur. Ratio est, quia possessio incepta cum dubia fide ipsi non favet, et ideo non potest totum retinere; nec aliunde videtur teneri ad totum restituendum. — *S. Lig. n.* 625. — *Lugo, ibid.*

Quaesita:

653. — QUAER. 1° *Ad quid teneatur, qui accepit rem aliquam mala fide, ratus eam esse alienam, et postea dubitat, an res sua sit, necne?*

Resp. Aequiparandus est ei, qui possessionem cum dubia fide incepit; prior enim aestimatio falsa reperitur, nec proinde in solutione casus attendenda est. Perpende igitur utrum sua possessione alterum spoliaverit, necne, et resolve iuxta dicta in principio III.

QUAER. 2° *Quid, si talis possessor inquirere neglexerit ab initio, et postea non possit amplius rei dominus inveniri?*

Resp. Videtur aliquid restituendum esse pauperibus pro rata spei, quam habere potuisset dominus rem suam recuperandi. Generatim spes illa pretii medietatem non attingit, sed multo minoris est valoris. — *S. Lig. de Consc. n.* 31. — *Lugo.* — *Lacroix, n.* 564., etc.

654. — QUAER. 3° *Ad quid teneatur possessor dubiae fidei, si inquirere neglexerit, et dominus compareat?*

Resp. Generatim post dubii initium tractandus est ut possessor malae fidei; obligandus est igitur non solum ad rem domino reddendam, sed etiam ad damna omnia ei illata resarcienda.

(*a*) Intellige, *si dubium postea perseveret.*

— *Lessius, c.* 14., *n.* 83. — *Carrière, n.* 1088., *et alii communiter.*

Excipiendus videtur is, qui incepit possessionem bona fide, et deinde oborto dubio inquirere neglexit, putans dominum difficilius inveniri posse; hic enim possessori bonae fidei aequiparandus foret.

655. — Quaer. 4° *An possessor dubiae fidei praescribere possit, si facta inquisitione debita, dubium perseveret?*

Resp. 1° *Affirm. probabilius,* si bona fide incepit possidere; quia dubium illud perseverans, non obstante diligentia adhibita, invincibile est, et proinde, etiam illo manente, conscientia efformari potest ex illo praesertim principio: *Melior est conditio possidentis.*

Resp. 2° *Neg.* autem, si dubia fide incepit possidere, quia bona fide ad praescribendum requisita destituitur. — *S. Lig. n.* 504. — *Vid. supra, n.* 589.

Quaer. 5° *An possessor dubiae fidei, qui bona fide incepit possidere, ad restitutionem teneatur, si, facta inquisitione, inveniat rem probabilius alienam esse?*

Resp. Neg. probabilius, quia ex possessione certa ius moraliter certum oritur. Insuper donec alter ius suum certum probaverit, valet axioma: *Melior est conditio possidentis. — S. Lig. l.* 1., *n.* 35., *et alii communissime* iuxta *S. Lig.,* contra *aliquos,* qui docent tunc esse pro rata restituendum.

Quaer. 6° *An debitor, in dubio de peracta debiti solutione, integre vel ex parte solvere teneatur?*

Resp. Generatim attendendum est ad varias rerum circumstantias, ut dignoscatur cuinam faveat praesumptio. — *Vide dicenda de causis a restitutione excusantibus, n.* 721.

Resolves:

656. — 1° Si bona fide possederis rem alienam, et superveniente dubio, eoque post inquisitionem remanente, innixus principio possessionis, illam consumpseris, deinde vero dominus ex improviso compareat, id solum teneberis restituere, in quo ditior factus es. Sequitur ex dictis. — *S. Lig. n.* 607. 608.

2° Quando nemo eorum, de quibus dubitatur utrum rei sint domini, rem ipsam de facto possidet, si dubium aequale sit, res aequaliter inter illos est dividenda ; si vero dubium sit inaequale, dividenda videtur iuxta dubii proportionem. Quod si res

dividi nequeat, vendenda est, ut dividatur pretium; vel ex consensu partium est concedenda uni, qui obligetur ad ius unicuique caeterorum reddendum; aut etiam in sortes coniicienda, ut ei tribuatur, cui sors favebit. — *Lacroix, n.* 566. — *Sanchez, Decal. l.* 2., *c.* 23., *n.* 173., *Carrière, n.* 1101., *et alii.*

3° Si dubites, an antecessor tuus bona legitimo titulo possederit, potes, re perpensa, et perseverante dubio, haereditatem nihilominus accipere et retinere, dummodo constet, eum bona fide possedisse. Etenim si axioma *in dubio melior est conditio possidentis,* favet antecessori tuo, etiam tibi successori favet: nam in hoc casu applicandum est principium possessoris dubiae fidei, qui possessionem bona fide incepit quandoquidem antecessor et successor unicam personam moralem ex iure efficiunt.

4° In dubio an aliquis possessionem bona vel mala fide inceperit, praesumendum est in favorem possessoris; quia delicta non praesumuntur, sed probari debent. Attamen si quis reperiatur actu in mala fide, et dubitetur, an inceperit cum hac mala fide possidere, praesumi debet eum malae fidei ab initio fuisse; quia *semel malus semper praesumitur esse malus,* iuxta Reg. Iuris 8., in 6.° — *Ita Lacroix, n.* 567. — *Lugo, D.* 18., *n.* 16. — *V. Casus, n.* 622.

ARTICULUS II.

DE INIUSTA DAMNIFICATIONE.

657. — Damnificator iniustus dicitur ille, qui ius alienum laedit, seu proximo in bonis suis nocet, quin inde ditior evadat.

Duplex distinguitur culpa, quacum actio damnificans fieri potest, nempe culpa *theologica* et culpa *iuridica.* — Culpa *theologica* (sic dicta quia a theologis pro foro conscientiae spectatur), ea est, quae includit offensam Dei, id est peccatum formale, sive mortale sive veniale. — Culpa vero *iuridica* est omissio diligentiae, ex qua alteri damnum provenit, et quam iura imputant, sive ea sit formale peccatum, sive non. — *S. Lig. n.* 549.

Culpa autem iuridica, ex communi interpretatione Iuris Romani, est vel lata, vel levis, vel levissima. Culpa *lata* est omissio diligentiae, quam adhibere solent homines prudentes in si-

milibus negotiis. *Levis* est omissio diligentiae, quam adhibere solent homines prudentiores et diligentiores. *Levissima* est omissio diligentiae, quae adhiberi solet a prudentissimis et diligentissimis. Sed haec culparum distinctio in Iure Gallico expresse non commemoratur (*a*).

Principia:

658. — I. Iniustus damnificator restituere tenetur 1° totum aequivalens rei damnificatae; v. gr., si quis domum alterius culpabiliter incendat, integrum eius pretium domino rependere debet; 2° totum aequivalens damnis praevisis praeter rei damnificationem, si quae ex ea provenerint. Hinc, v. gr., si opifex solitam operam aliquo tempore omittere cogatur ex eo quod instrumentum ei necessarium destruxeris, illum non modo de valore instrumenti, sed etiam de lucro cessante teneris compensare.

Huiusce principii ratio patet ex dictis *n.* 532. *et* 626. Etenim dominus laesus *omnino indemnis* fieri debet. Ad hoc autem non satis est, si damnificator intrinsecum pro re pretium ei solvat, si ille alia detrimenta ex privatione rei suae passus fuerit; siquidem non recuperaret id omne, quod ex iniusta damnificatione amisit. Neque obstat, quod nullum damnificatori commodum ex damno obvenerit; nam tota restitutionis ratio non ex utilitate de aliena re percepta, sed ex damno illato petenda est.

659. — II. Ut actio damnificans obligationem restitutionis inducat, de iure naturali requiritur triplex conditio, nempe ut sit iniusta, causa damni efficax, et theologice culpabilis; scilicet, ut sit iniusta, *vere, efficaciter*, et *formaliter*.

1° *Iniusta.* Obligatio enim restitutionis necessario supponit ius strictum alterius violatum. Ius autem strictum violari nequit, nisi per actionem iniustam seu iustitiae commutativae oppositam, iuxta dicta supra *n.* 532., etc.

2° *Causa damni efficax*, scilicet 1° ut actio, *per se*, influat in damnum, ita ut hoc inde vere consequi censeatur; 2° ut tali agenti possit imputari. Ratio utriusque perspicua est. Actio enim imputari nemini potest, nisi sit ipsius propria; nec potest detri-

---

(*a*) Supponitur tamen, quando pro diversis rei adiunctis *minorem, maioremve* diligentiam idem codex exigit. Vid. art. 1137. et art. 1927. collat. cum 1928.

mentum actionis in aliquem conferri, nisi eius actio causa fuerit detrimenti vera et efficax.

NOTA. Requiritur ut actio influat in damnum, *per se*, id est *vi propria*, sive *physice*, sive *moraliter*. Hoc autem fit quando ponitur actio, quae ex natura sua, vel ex circumstantiis cum damno connexionem habet saltem probabilem. Hinc 1° non sufficit ad restitutionem *causa occasionalis* tantum damni, quia non est causa efficax, sed tantum occasio causae efficacis. Unde si occasione furti a te patrati alius accusatus fuerit et damnatus, nulla obligatione damni eius reparandi teneris. — Hinc 2° nec sufficit ad restitutionem *causa accidentalis;* nam haec ea est quae in se spectata, attentisve circumstantiis, connexionem probabilem cum eventu non habet, adeoque causa efficax non est dicenda. Unde, si tradas gladium Titio absque praevisione probabili eius abusus, non es iniustitiae reus, si ille homicidium cum tradito gladio patraverit.

3° *Theologice culpabilis.* Etenim dari non potest restituendi obligatio in foro conscientiae, nisi in eodem foro iniuria commissa fuerit: siquidem conscientia ligari nequit obligatione reparandi iniuriam, quam ipsa non intulit; secus enim etiam dormientes et amentes, si damnum quodpiam intulerint, ad restituendum tenerentur, quod absurdum est. Porro nulla est iniuria in foro interno ratione damnificationis, ubi nulla est culpa theologica; ad iniuriam enim requiritur voluntas nocendi saltem indirecta, seu praevisio saltem *in confuso*, damni iniusti. Ergo, etc. — *S. Lig. n.* 551. *et seq. Hom. apost. n.* 39. *et* 41.

660. — III. Datur tamen obligatio restituendi in conscientia ex culpa mere iuridica, post sententiam iudicis. Etenim obediendum est sententiae iudicis iustae; secus leges securitati publicae non providerent et inanes forent. Porro sententia, de qua agitur, est iusta, nisi in falsa praesumptione facti innitatur, quod est extra hypothesim. Lex enim illa fertur pro bono communi, utpote quae tendit ad homines cautiores reddendos, ne aliis damnum inferant, necnon ad pacem in Republica servandam. Insuper ante omnem eventum omnibus civibus aeque favet. Nemo igitur de ea conqueri potest. Ergo, etc. — *Ita communiter.* — *Billuart, diss.* 8., *art.* 4. — *S. Lig. n.* 554.

Dixi, nisi sententia *innitatur in falsa facti praesumptione.* Lex enim semper supponit factum, in quo praesumit, aliquam intercessisse culpam iuridicam seu negligentiam, licet forte omni prorsus culpa in foro interno carentem. Si autem factum ipsum desit, sententia iudicis omni fundamento caret, atque adeo evadit iniusta, nec obligationem ullam inducere valet. Sic adigi non

potes ad restitutionem pro damno, quod ne *materialiter* quidem intulisti. — *Recole dicta de Leg. n.* 102.

Quaesita:

661. — Quaer. 1° *An requiratur culpa theologica ad inducendam restitutionis obligationem pro damno illato rei alienae, quae detinebatur ex* CONTRACTU *aliquo, v. gr., locationis, depositi vel commodati*, etc.?

Resp. Duplex est sententia probabilis.

Iª Sententia, quae *probabilior* apparet, *affirmat absolute*, requiri culpam theologicam. Ratio est, quia non sufficit culpa mere iuridica ad obligationem in conscientia inducendam, ut constat ex supra dictis in principio II, nisi speciale pactum intercesserit. Porro de huiusmodi pacto nullatenus constat; imo non praesumitur, contrahentem voluisse in conscientia sub gravi tantam suscipere obligationem cum sola culpa iuridica. — *Ita Lugo, D.* 8. *n.* 106. — *Lacroix, n.* 177. — *Roncaglia*, et hanc sententiam vocat valde probabilem *S. Lig. n.* 554. (*a*).

(*a*) Card. De Lugo, quem S. Alphonsus (*ibid. n.* 554.) sequitur, licet fateatur (*De Iust.* Disp. 8. n. 100.), etiam absque theologica culpa obligationem adesse posse reparandi damna ob culpam *levem* aut etiam *levissimam*, sive id contingat vi pacti expliciti inter contrahentes, sive auctoritate legum, quae idipsum per modum aut *poenae legalis*, aut *poenae conventionalis*, aut *assecurationis* constituant; negat tamen cum aliis (*ibid. n.* 102.-104.), eiusmodi obligationem spectato solo naturali iure adesse; imo addit (*ibid. n.* 106.-110.), ex sensu communi neque hanc esse contrahentium intentionem, neque leges secundum communem interpretationem id exigere.

Verumtamen et alia subiicit (*ibid. n.* 110.-113.), quibus ostenditur, praemissae sententiae haud repugnare practicas secundae sententiae conclusiones. Quod quidem nil mirum, quod Antoine non adverterit. Quid enim boni ex huiusmodi quaeras aut expectes, ubi solida doctrina et criterio opus est? Et sane quo pacto Antoine (*De Iust. Cap.* 3. *q.* 5. *Resp.* 4.) duo haec conciliat, nimirum quod quispiam diligentiam ex natura rei et ex pacto saltem implicito debitam in re alterius custodienda omittat, et prorsus tamen theologicae culpae expers sit? Scite ergo advertit Lugo, quod secluso oblivionis aut inadvertentiae casu (in quo citra theologicam culpam, saltem gravem, restitutionis obligatio nulla adest in foro conscien-

IIª Sententia *negat*, opus esse theologica culpa, ut quis oneri subsit restitutionis, si casum excipias in quo contractus cedit in solam utilitatem alterutrius contrahentium, v. gr., illius qui rem accepit commodatam, etc. Ratio est, quia, cum res aliena alicui conceditur in eius utilitatem, aequitas postulat, ut eam valde diligenter custodiat. Unde videtur intercedere in hoc casu pactum implicitum, quo rei detentor se obligat ad eam speciali cura custodiendam, vel ad reparandum detrimentum, quod ex omissione illius curae res illa subire possit. — *Antoine, quaest.* 5. — *Collet, c.* 2. *art.* 4., etc.

662. — Quaer. 2° *An requiratur culpa theologica ad restitutionis obligationem ob damnum alteri illatum in officio implendo, seu in* quasi contractu *servando? v. gr., si medicus ex errore inculpabili remedium nocivum aegroto praebuerit?*

Resp. Affirm. probabilius, ut in quaesito praecedenti. Ratio, est, 1° quia non potest probari obligatio restituendi ob culpam mere iuridicam in officio, seu in quasi contractu, sive ex iure naturali, sive ex lege positiva, sive ex partium conventione; 2° quia talis obligatio esset nociva bono publico; inde enim fieret ut viri probi et timorati a suscipiendis aliorum negotiis, necnon

---

tiae ante iudicis sententiam), nunquam contingat adesse restituendi obligationem ex culpa iuridica, quae cum culpa theologica, et quidem pari ad onus imponendum, gravi scilicet, non coniungatur. Ratio autem satis manifesta est, quia negligentia in suscepto officio rem alienam custodiendi, ex genere suo mortalis culpa est.

Neque opponas, aegre peccatum mortale concipi, quando iuridica culpa *levis* sit, ac multo magis si sit *levissima.* Teneri enim de culpa levi vel levissima nihil aliud demum est, quam teneri ex vi ac natura contractus ad adhibendam diligentiam illam, quae consentanea sit negotio accuratiorem vel accuratissimam diligentiam exigenti, quaeque idcirco respective ad tale negotium *communis* dici possit, quippe quae pro tali negotio communiter requiritur. Si itaque ratio contractus obligationem accuratissimae diligentiae imponit, nil mirum, quod eius omissio gravem reatum importet.

Ita quidem Card. De Lugo, cuius doctrinam S. Alphonsus cum amplectitur, tum etiam hoc exornat encomio (Lib. 3. n. 552.): *Ita* (inquit) *doctissimus Lugo, qui post D. Thomam non temere inter alios Theologos facile princeps dici potest; cum in dubiis discutiendis hic Auctor, saepe nullo praeeunte, falcem ita ad radicem ponat, ut rationes, quas ipse affert, difficulter solvi queant.*

ab officiis publicis arcerentur. — *S. Lig. n.* 555. (*a*). — *Billuart, diss.* 8. *art.* 7. — *Lacroix, n.* 184., et ipse quoque *Antoine, quaest.* 4.

Quaer. 3° *An teneatur ad restitutionem, qui inculpabiliter quidem causam damni posuit, sed postea non illud impedivit, licet impedire potuisset?*

Resp. Affirm. Ratio est, quia quisque tenetur ex iustitia impedire, ne actio sua proximo noceat; ergo etiam tenetur impedire ne malum ex actione sua secutum perseveret. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 564.

Hinc 1° qui inculpabiliter subiecit ignem domui alienae, quando advertit ad incendii periculum, ex iustitia illud impedire tenetur, si possit; 2° pariter pharmacopola, qui venenum pro medicamento ex errore vendidit, ex iustitia emptorem monere debet; 3° item qui ex errore aliquid grave contra famam alterius dixit, tenetur postea, cognito errore, illum corrigere; et ni faciat, peccat graviter, et obligatur ad reparationem omnium damnorum, quae ex hoc proveniunt.

663. — Quaer. 4° *An reparari debeat damnum sequens ex causa culpabiliter quidem posita, sed iam retractata quando damnum infertur?*

Resp. Affirm., saltem si damnum illud fuerit determinatum, et in specie praecognitum. Sic, v. gr., si quis voluntarie alteri venenum propinaverit, et postea eius effectum impedire non possit, utut facti poenitens maxime velit, damna ex homicidio provenientia reparare tenebitur. Ratio est, quia ille, qui posuit

---

(*a*) S. Alphonsus nimirum post Lugo (De Iust. Disp. 8. n. 93.) uti probabile habet, hosce teneri solum ex culpa *lata* iuridica, et *gravi* theologica.

Quod vero idem S. Alphonsus subdit (eod. n. 555.) cum Laymann, teneri ex culpa *levi* eum, qui accipit stipendium, nihil significat, nisi hunc ad maiorem diligentiam teneri; quem proinde S. Alphonsus gravis culpae damnat, si hanc non adhibeat.

Unum casum tamen (inquit Lugo ibid. n. 90.) *excipiunt communiter Doctores* (nempe ex culpa levissima ad reparandum damnum obligant), *quando scilicet aliquis profitetur se diligentissimum et peritissimum, et alicui quaerenti non mediocrem, sed diligentissimum artificem, sese offert ut talem.* Quam doctrinam tamen limitat, nisi stipendium tantum commune recipiat. Caeterum ratio resolutionis patet ex praemissis nota praecedenti.

causam damni, semper pergit efficaciter in illud influere. — *Ita communiter* (*a*).

QUAER. 5° *An reparari debeat damnum* PER ACCIDENS *quidem, sed vacando operi illicito, illatum?*

Resp. Neg., quia damnum illud non est voluntarium, cum ne in confuso quidem praevisum fuerit. Nec refert quod actio fuerit illicita; hoc enim ad iustitiae rationem nihil pertinet. Sic Clericus, qui venationi contra Ecclesiae prohibitionem vacando, hominem pro fera occidit, non magis iniustitiae reus est, quam laicus qui hoc fecisset. Imo damnum *per accidens* illatum ne reparari quidem debet, etiamsi occasione actionis *iniustae* evenerit, quia connexionem cum illa actione non habet. Hinc ad restitutionem non tenetur, qui occidit Titium, quem minime videbat, nec praesentem sciebat, dum sclopetum in Caium dirigeret. — *Ita com-*

(*a*) Idcirco retractatio ne impedit quidem, quominus effectus postea sequutus forte inducat irregularitatem aut aliquam censuram. Quod quidem iam adverterat Suarez (*De Peccat. Disp.* 3. *Sect.* 4. *n.* 7.); et Lugo deinde (*De Poenit. Disp.* 16. *n.* 445.) uti communem sententiam tradit: *Quantumcumque* (inquit) *de facto retractetur voluntas praeterita, adhuc, si postea subsequitur effectus mortis, incurret irregularitatem aut excommunicationem qui dederat venenum, iuxta communem fere omnium sententiam, quam si non fuisset retractata voluntas: quia nimirum per illam retractationem non tollitur, quod effectus sequutus sit voluntarius...., unde absolute denominat homicidam; alioquin non redderet irregularem.*

Neque valet ratio, quam contra ex Salmanticensibus (*De Cens. Cap.* 1. *n.* 155.) refert S. Alphonsus (*Lib.* 7. *n.* 40.), quod nempe censurae non ferantur nisi in contumacem; talem autem non esse, qui malam voluntatem iam retractaverit. Respondetur enim, contumaciam voluntatis, quae requiritur ad censuras incurrendas, eam esse, qua quis sciens et volens legem transgreditur, non vero defectum retractationis ante ultimum effectum; neque enim censura punit peccatum malae voluntatis perseverantis usque ad effectus consummationem, sed peccatum voluntatis mortem per causae positionem inferentis, licet expediret, sapienterque ab Ecclesia provisum sit, ut poena eiusmodi non incurreretur nisi effectu sequuto, ne scilicet ob incertum criminis eventum incerta esset censura, neve contingeret, ut haberetur ceu excommunicatus ob homicidium ille, qui deinde detegebatur non reus homicidii, cum mors sequuta non esset.

munissime. — *Vogler. n.* 170. — *Lugo, D.* 8. *n.* 72. et 82. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 39.

664. — Quaer. 6° *An tenearis reparare damnum quod alicui ex errore intulisti, dum alteri nocere intenderes, v. gr., si incendas domum Caii, quam putas esse domum Titii inimici tui?*

Resp. Affirmandum videtur. In eo enim casu adsunt omnes conditiones requisitae ad restitutionem urgendam, scilicet, actio iniusta, causa damni efficax, et culpa theologica. Nec dicas, actionem tuam non esse iniustam relative ad Caium cuius damnum noluisti; nam rem talem, omnino determinatam, destruere intendebas: porro eam destruendo suscepisti onus eamdem reparandi. Nihil porro refert cuiusnam sit; nam quaestio non est de *nomine*, *sed* de *re*. Error igitur non afficit actus *substantiam,* sed quid mere *accidentale.* — *Ita communiter,* ut fatetur *S. Lig.*, etsi dissentiat. — *Vogler, n.* 202. — *Bonacina.* — *Sanchez.* — *Busemb.*, etc.

Nonnulli tamen *negant* cum *S. Alph. n.* 629., nempe *Lugo, D.* 17. *n.* 75. — *Lacroix, n.* 200. *et seq.* — Ratio eorum est, quia actio non fuit voluntaria erga damnificatum, cum processerit ex inculpabili ignorantia iuris eius. Haec autem ratio ex dictis parum valere videtur.

665. — Quaer. 7° *Ad quid teneatur ille, qui damnum grave quidem intulit, sed cum culpa levi, v. gr., defectu advertentiae,* etc.?

Resp. Probabilius ad nihil omnino tenetur. Etenim obligari non potest neque sub gravi, neque sub levi; 1° non *sub gravi;* gravis enim obligatio cum culpa levi proportionem non habet; 2° neque *sub levi;* quia levis obligatio non habet proportionem cum re gravi. — *Ita S. Lig. n.* 552. — *Lugo, D.* 8. *n.* 56. — *Vogler, n.* 109. — *Lessius.* — *Roncaglia*, etc.

Alii tamen eum obligant ad totum damnum sub gravi reparandum. — Alii ad totum quidem, sed sub levi. — Alii tandem ad aliquam partem tantum, iuxta culpae proportionem. Sed maxima incommoda hae sententiae videntur inducere.

666. — Quaer. 8° *An qui grave damnum intulit per plures culpas veniales deliberate commissas, teneatur sub gravi totum illud damnum reparare?*

Resp. 1° *Affirm.*, si damnum illatum est *eidem personae*, licet damnificator graviter non peccaverit. Ratio est, quia hic tenetur reparare totum damnum voluntarie et libere commissum. Porro

totum damnum eo modo illatum est, et insuper grave est in hypothesi; ergo illud totum (*a*) sub gravi reparandum est. *Vogler*, *n.* 124. *et* 126. — *Lugo, D.* 8. *n.* 69. etc.

Resp. 2° *Neg.* autem *probabilius*, si damna minuta diversis personis illata fuerint. Ratio est, quia ex una parte nemo grave damnum patitur, et ex alia parte damnificator re aliena non ditescit (*b*). Hinc differt casus praesens a quaestione simili relata supra *n.* 630., quia fur ditescit ex furtis minutis, non vero damnificator.

Quaer. 9° *An existimans ex errore invincibili, damnum a se illatum multo minus esse ac revera sit, teneatur ad totum illud restituendum, si postea verum pretium agnoscat, v. gr., si quis proiiciat in mare gemmam alterius valentem* 100, *dum credit eam* 10 *tantum valere?*

Resp. Probabiliter tantum tenetur ad restituendum pro rata damni cogniti, quia non censetur volitum damnum, quod non est cognitum, seu invincibiliter est ignoratum. — *S. Lig. n.* 613.

(*a*) Monet tamen S. Alphonsus (*Lib.* 3. *n.* 553.) quod *sufficit ad vitandum mortale, ut restituatur tantum materia illa parva, gravem materiam complens, ut probabilius tenent Sanchez, Lessius, Vasquez, etc.*

(*b*) Iam alias adnotatum est, furti pravitatem non in eo consistere, quod quis ex re aliena ditescat, sed quod ditescat *iniuste*. Porro haec iniustitia residet in iuris alieni violatione, quae eodem modo adest, tum si ex alieni iuris violatione quis ditescat, tum si non ditescat, quia, v. gr., vel rem surreptam statim absumit, vel amittit, vel destruit, aut damnum infert nihil sibi assumendo. Et cum iuris alieni violatio secum trahat eiusdem iuris reparandi obligationem, haec adest et adesse debet, tum si violator inde evaserit ditior, tum si ditior non evaserit. Quae cum ita sint, quoad rem praesentem palam esse debet, eum, qui pluribus per minuta damna nocuit ita, ut simul collecta damnorum omnium materia censeri gravis debeat, in eadem prorsus conditione versari, eademque propterea restituendi obligatione constringi, tum si ex singulorum furtorum materia ditior evaserit, tum si nihilo magis factus sit dives, quippe qui aut paulatim surrepta statim paulatim consumpsit, aut nocuit aliis nihil sibi surripiens. Ergo si qua restituendi obligatio inest ob minuta damna pluribus illata paulatim per furtula, e quibus ditior quis factus fuerit, eadem obligatio adesse dicenda est, etiam quando ex illatis damnis nulla damnificanti utilitas accessit. Eadem enim utrobique prorsus ratio militat.

— *Elbel*, *n*. 90. — *Vogler, n*. 189. — *Carrière*, *n*. 1151. contra alios.

Dabitur tamen obligatio reparandi totum damnum, si quando ob maioris pretii suspicionem saltem in confuso obortam totum damnum evadat voluntarium.

667. — QUAER. 10° *An dominus teneatur reparare damnum per sua animalia proximo illatum*?

Resp. 1° *Affirm*., si ex culpa theologica in animalia invigilare neglexerit. Quisque enim de iure naturali tenetur animalia sua diligenter custodire, ne damnum aliis inferant, sicut praecavere debet, ne ex actionibus suis proximo detrimentum eveniat.

Resp. 2° Seclusa vero culpa theologica, non tenetur quidem ante iudicis sententiam, ut patet ex principio II, *n*. 659.; bene vero prolata sententia, ut ex principio III constat.

QUAER. 11° *An teneatur ad restitutionem ille, qui pravo suo exemplo alios ad damnum inferendum induxit, si praeviderit pravi exempli efficaciam*?

Resp. I^a^ SENTENTIA *probabilior negat,* quia qui dat pravum exemplum, non est causa damni, sed mera occasio. Neque enim actio mala *per se* ad id tendit, ut alios ad eam imitandam excitet. Ergo alii damnificatores ex se omnino determinantur ad damnum inferendum. Ergo agens non est illius causa efficax. — *S. Lig. n*. 537. *et l*. 2. *n*. 45. — *Salmant*. — *Laymann*. — *Sanchez*. — *Lugo*, etc.

II^a^ SENTENTIA *affirmat*, quia praebens pravum exemplum cum praevisione contagionis haberi potest ut causa efficax damni; quippe aliquo modo influit in determinationem eorum, qui damnum inferunt; et experientia docet, homines magis moveri exemplis quam consiliis, iuxta axioma: *Verba movent, exempla trahunt*. — *Antoine*, *p*. 2. *c*. 3. *qu*. 13. — *Billuart*, *diss*. 8. — *Cuniliati,* etc.

668. — QUAER. 12° *An teneatur ad restitutionem, qui dubitat an damnum evenerit ex sua actione*?

Resp. 1° Si dubium versetur circa existentiam damni, probabilius ad nihil tenetur, modo post factam diligentem inquisitionem dubium perseveret. Ratio est, quia cum factum damni non sit certum, non potest producere obligationem certam illud reparandi. Constat ex hoc principio: *Non est imponenda obligatio, nisi de ea certo constet*. Item ex hoc alio principio: *Factum non praesumitur, sed probari debet*. — *Ita S. Lig. n*. 562. —

Lacroix, n. 574. — *Vogler, n.* 73. *et alii communius* contra nonnullos *alios.*

Resp. 2° Si dubium versetur circa influxum actionis in damnum quod certo evenit, crescit difficultas, et acriter controvertitur. Hinc duplex datur sententia *probabilis. Ita S. Lig. ibid.*, etc.

Probabilius tamen urgenda est restitutio, quoties certo constat de damno illato, et dubium est dumtaxat, quisnam fuerit damnificator inter plures, qui eodem modo actionem damnificativam posuerunt: repugnat enim innocentem debere certo pati, eo quod non constet, cuinam damnum sit imputandum. Sic duo homines simul in tertium glandem explodentes videntur obligandi pro rata ad compensanda damna ex mutilatione vel occisione provenientia, quamvis compertum sit, hunc ab alterutro tantum laesum fuisse. Nonnulli tamen eos a restitutione omnino excusant, sed minus firmis argumentis id evincunt.

669. — Quaer. 13° *An tenearis reparare damnum alicui obveniens occasione iniustae actionis tuae, v. gr., si furatus fueris, et furtum illi imputetur?*

Resp. 1° *Neg.* certo, si damnum illud non praevideris. Patet ex dictis supra in principio II, *n.* 659.

Resp. 2° *Neg.* etiam *probabilius,* licet damnum hoc praevideris. Ratio est, quia actio tua, posita cum sola damni praevisione, non illius causa *per se,* sed tantum *per accidens* habenda est. Constat etiam ex II° principio, *ibid.* Excipe, si quando tales fuerint circumstantiae, ut inter eas et gravem de altero suspicionem vera daretur connexio. — *S. Lig. n.* 635. — *Lessius.* — *Lacroix, n.* 157. etc., contra alios.

Resp. 3° Imo probabiliter etiam negandum est, licet de industria egeris, ut actio tua ipsi imputetur; quia semper haec actio est tantum causa damni *per accidens,* et non *per se;* non enim in illud ex natura sua efficaciter influxit. Prava enim intentio non efficit, ut iniustum sit illud opus, quod ex se respectu tertii iniustum non est (*a*). Excipiendus tamen est casus, in quo quis

---

(*a*) Alias advertimus cum Card. De Lugo, huius doctrinae patronos difficultatibus eiusdem, mere mutata facti specie, eo adigi, ut posthabere eam non dubitent. Quod idem notandum occurrit ad ea quoque, quae infr. ad Q. 16. dicuntur.

iis uteretur mediis, quae gravissimam suspicionem alterius accusandi praebeant, v. gr., si vestibus eius indueretur ad homicidium patrandum, et has sanguine foedatas proiiceret, etc. — *S. Lig. n.* 656. — *Lessius*, — *Vogler*, contra alios.

670. — Quaer. 14° *An teneatur ad restitutionem iniquus distributor officiorum?*

Resp. 1° *Probabilius*, ad nihil tenetur erga dignum praetermissum, secluso casu concursus, quia nullius ius strictum violavit. — *S. Lig. l.* 4. *n.* 106. — *Vogler, n.* 241., *et alii communiter.*

Resp. 2° Tenetur certo erga societatem, ratione electionis *indigni*, de omnibus damnis exinde provenientibus. Ratio est, quia censetur adesse pactum strictae iustitiae inter societatem et electorem, vi cuius iste adstringitur ad non eligendos ministros indignos. — *Ita communiter.* — *Vogler, ibid.* — *S. Lig. Hom. apost. tract.* 13. *n.* 39.

Probabilius autem ad nihil tenetur ratione electionis minus digni, etsi graviter peccare possit. Ratio est, quia non censetur societas electores obligare tam rigoroso titulo, nempe *iustitiae commutativae*, ad digniores eligendos. — *Vogler. n.* 243. — *Hom. apost. ibid.*

671. — Quaer. 15° *An teneatur ad restitutionem, qui alium impedivit a consecutione alicuius boni vel beneficii?*

Resp. 1° *Affirm.* si proximus habeat ius strictum ad rem consequendam, v. gr., in casu concursus.

Resp. 2° Si proximus non habeat ius strictum ad rem obtinendam, distinguendum est; 1° affirmandum, si *mediis iniustis* id impediatur, v. gr., *vi, fraude, calumnia, metu,* etc...; 2° negandum vero, si impediatur *mediis in se iustis*, v. gr., *suasione, precibus*, etc. Ratio est, quia nullum ius alterius tunc violatur, nec *in se*, nec *in mediis*. — *Ita communiter. Hom. apost. num.* 61.

Quaer. 16° *An tenearis ad restitutionem, si ex mala intentione, v. gr., ex odio, seclusis tamen mediis de se iniustis, avertas alium a consecutione boni, ad quod ius strictum non habet?*

Resp. Neg. probabilius. Ratio est, quia nulla est iniuria proximo illata. Etenim ad iniuriam non sufficit mala intentio, sed requiritur actio externa, quae vera et efficax causa damni iniusti sit. — *S. Lig. n.* 584. — *Elbel, n.* 108. — *Antoine, qu.* 15. *et alii communius* contra *alios.*

Casus:

672. — 1° *Didacus* vas crystallinum *Caii* valde pretiosum sub nocte reponit in angulo domus, qua nemo erat proxime transiturus, intendens illud summo mane in tuto loco collocare. Sed *Basilius* hac eadem nocte domum sine lumine ingrediens in vas offendit, illudque frangit. Quid iuris? *Resp.* Nec *Didacus*, nec *Basilius* ad restitutionem tenetur, quia ex utriusque parte deest culpa theologica; neuter enim cogitavit de damno vel eius periculo. Imo nec teneretur alteruter, si aliquod valde remotum periculum praevidisset; quia in moralibus ad meram possibilitatem non attenditur. — *Vogler, n.* 177., *et alii communiter.*

2° *Quirinus* pannum furari intendens officinam nocte ingreditur, et lumen accendit, adhibita diligentia ad omne periculum incendii vitandum; sed inopinato casu, nimirum saltu felis, candela in paleas deiicitur, et brevi tota officina incenditur, vixque arrepta fuga, incolumis fur evadit. Quid de *Quirino*? — *Resp.* Ad nihil tenetur, quia minime periculum praevidit. Imo nec tenetur de panno, quem furari voluit, etiamsi hunc apprehendisset, quia etiam illud damnum est involuntarium; nec apprehensio panni est causa damni, nec gestatio candelae proximum periculum incendii, adhibita sufficienti cautela, creabat. Si tamen pannum non tantum apprehendisset fur, sed furtum consummasset illum e potestate et custodia domini subducendo, quando casu, v. gr., candela accensa, pannus combureretur, de illo teneretur sicut dicitur de qualibet re furtiva, quae casu fortuito apud furem perit. — *Ita Lugo, D.* 18., *n.* 88. — *Vogler, n.* 178. — *Lacroix n.* 165. *et seq.* — *Reuter, n.* 320., etc.

3° *Pomponius*, animo vindictae impulsus, dum a nemine cerneretur, glandem explosit in capram *Mauri* in praedio domini placide pascentem; sed loco caprae illaesae attigit et occidit vaccam *Marini* post sepem, ipso prorsus ignorante, iacentem. Ad quid obligandus sit *Pomponius*? — *Resp.* Ad nihil. Etenim non tenetur ad quidpiam pro capra praedicta, cum illaesa maneat; nec pro vacca, cum illius damnum nullatenus praeviderit. Quid autem si vacca ad eundem dominum pertineat? Crescit difficultas, siquidem damnificator tali personae damnum inferre vere intendit; quamvis enim non destruat rem specialiter intentam, cum in genere inimico nocere velit, actio damnificativa,

quam ponit, eidem domino formaliter iniuriosa videtur. Attamen, sistendo in rigore principiorum, adhuc probabilius excusari potest, si nullatenus, ne in confuso quidem, hoc aliud damnum praeviderit. Dici enim potest, mere per accidens illud evenisse; nec prava intentio eidem nocendi facit, ut rei prorsus ignoratae damnum evadat voluntarium. Secus tamen, si volens generatim inimico nocere, quantum posset, varia obiecta damnificanda aliquatenus in confuso cognovisset (*a*). *Recole dicta n.* 659. *et* 669.

4° *Sidonius* videns *Iustinum* praetereuntem, putansque esse *Titium,* dicit sociis: En, iste non est scrupulosorum *primipilus*!... Sed est homo nihili, fur, fornicator et bibulus. *Quaer.* quid *Sidonius,* detecto errore? — *Resp.* Se retractare debet coram iisdem sociis, quamvis involuntarie in *Iustinum* haec dixerit; et ni faciat, omnia damna, quae ex diffamatione subsequuntur, reparare tenebitur. — *Reuter, n.* 320. *et alii communiter.*

5° *Babinus Rogerium* moribundum iterata prece et blanditiis, seclusa tamen omni fallacia, inducit ad lacerandum testamentum in favorem *Pauli* iam conditum, ut ipse, vel amicus, aut consanguineus haeres constituatur. Determinatur autem *Babinus* ad id agendum praeter proprium vel amici commodum, ex inveterato odio, quod contra *Paulum* fovet. An iniustitiae reus sit *Babinus*? — Nequaquam. Etenim licet propter odium graviter contra caritatem peccaverit, non tamen iustitiae virtutem videtur laesisse, quia nullum ius *Rogerii* strictum violavit. Idem dicendum foret, si quis ex odio avertisset testatorem a constituendo *Paulo* haerede, ut alius quilibet eius loco constitueretur. — *Elbel, n.* 115. — *Antoine, c.* 4., *qu.* 15. — *Recole dicta, n.* 671. — *V. Casus, n.* 627. *et seq.*

(*a*) Nempe si cognovisset, ex glandis explosione damnum aliquod, utcumque a se non clare cognitum, sequi forte posse. Nam si nihil adsit, unde Pomponius putet, fieri posse, ut per explosionem inimico noceat, actus procedet ex ignorantia concomitante, atque adeo vaccae occisio erit involuntaria sin minus *contrarie,* saltem *negative,* erit scilicet *non voluntaria.*

ARTICULUS III.

DE INIUSTA COOPERATIONE.

Cooperatio ad damnum proximi novem modis fieri potest, quorum sex priores sunt positivi, et tres posteriores negativi. Omnes sequentibus versibus continentur:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

De singulis seorsim breviter dicendum est.

§. I. *De iubente.*

673. — *Iubens* seu *mandans* dicitur ille qui alterum inducit ad agendum, ut damnum suo nomine alteri inferat.

Iubens tenetur ad reparandum omne damnum imperatum et ex vi mandati illatum; secus autem, si damnum nomine suo factum solum approbet (*a*). Ratio est, quia in priori casu, non vero in posteriori, efficaciter in damnum influit. Ad hoc autem requiritur, ut egerit tanquam verus dominus, seu ut per vim, metum, vel auctoritatem, mandatarium moraliter coegerit (*b*).

(*a*) Mera facti approbatio nihil pertinet ad rationem *mandati,* atque adeo qui mere iam factum approbat, *mandans* dici neque debet, neque potest.

(*b*) *Mandatum* videtur Auctor accepisse pro morali quadam coactione seu necessitate agendi alteri imposita. At longe hoc distat a notione mandati, quod a Iurisconsultis et theologis definiri solet *contractus bonae fidei, consensu constans, quo negotium alteri id suscipienti gratis committitur.* Vox autem gratis additur, quae non respuit quidem *honorarium* seu *salarium* sed tantum *mercedem* stricte sumptam, quae mandatum in contractum conductionis transferret: quamquam in delictis mandatum latius accipi solet, ut amplectatur etiam conductionem, v. gr., sicarii ad tertium occidendum.

Quaesita:

674. — Quaer. 1° *An teneatur ad restitutionem mandans, si mandatum revocaverit, antequam damnum fuerit illatum?*

Resp. Neg., si revocatio innotescat mandatario ante executionem mandati; secus autem, si nullatenus, aut tardius innotescat: quia in priori casu non influit in damnum, bene vero in posteriori. — *Ita Vogler* cum *pluribus aliis.*

Quaer. 2° *An mandans teneatur de damnis, quae mandatario in mandati executione obveniunt?*

Resp. Affirmat *Lacroix* cum aliis, quia mandans, damnum iubendo, censetur suscipere in se obligationem mandatarium indemnem servandi. At videtur id coarctandum ad casum, in quo mandans per vim, aut metum, alium coegit. Secus enim mandatarius videtur sponte in se suscepisse totum onus et illius consectaria, et nisi pactum de indemnitate praecesserit, mandans tantum ex quadam aequitate tenebitur.

Quaer. 3° *An mandans teneatur reparare damnum, quod executor ex errore invincibili alteri intulit?*

Resp. Neg. Quia vera damni causa est error mandatarii (*a*). *Ita Vogler, n.* 279. *et alii communiter.*

Quaer. 4° *An Superior, ratum habens damnum, mandanti comparandus sit?*

Resp. Neg., si ratihabitio executionem damni subsequatur, quia tunc in damnum influere nequit. Secus vero si damnum praecedat, seu propositum damni inferendi respiciat, et in illud vere influat. — *Vogler*, etc.

(*a*) Excipiendum tamen, si forte nimis difficile fuerit errorem cavere. Licet enim omnes consentiant, mandantem non teneri de damnis, quae mandatarius intulerit ultra mandatum; at id limitant, si in potestate fuit mandatarii fines mandati servare. Ergo et in casu si moraliter non erat possibile errorem cavere, error mandanti imputari debet. *Mandando enim* (inquit Perezius in Lib. 4. C. Tit. 35. n. 7.) *quis illicitum, videtur omnia mandasse, quae probabiliter poterant concomitari.* Hinc C. *fin. de Homic.* in VI irregularis pronunciatur mandans verberationem, si mandatarius fines mandati excedens mutilet vel occidat.

Resolves:

675. — 1° Mandans ad nihil tenetur, si tempestive mandatum revocaverit, licet mandatarius, ad mercedem promissam accipiendam, finxerit se revocationem ante damnum illatum non accepisse.

2° Si constet mandati revocationem non fuisse auditam vel intellectam a mandatario ob surditatem vel distractionem, mandans ad restitutionem adhuc tenetur; quia effectus sequitur vi prioris mandati. Eadem ratio valet, si mandans litteras revocantes mandatum mittat, et hae casu aliquo intercipiantur. — *Lugo.* — *Vogler, n.* 273., 277.

3° Qui alium inducit precibus tantum ad damnum proximo inferendum, in suam propriam (inducentis) utilitatem, mandanti comparatur, licet damnum auctoritate non imperet (*a*), quia est principaliter agens in ordine morali. Executor enim agere non censetur nisi loco ipsius, adeoque inducens ad damnum omne onus reparationis in se assumere censetur. — *Vide Casus, num.* 657.

§. II. *De consulente.*

Principia:

676. — I. Consulens peccat contra iustitiam, quoties sciens et volens praebet iniquum consilium, quo alter efficaciter inducatur ad damnum iniuste inferendum; quia damnum est et ipsi imputabile. Constat etiam ex propositione 39ª ab *Innoc. XI* damnata, quae sic iacet: *Qui alium movet aut inducit ad in-*

(*a*) Iam advertimus, ad *mandati* rationem nihil pertinere auctoritatem *mandantis; mandatum* enim dicit *contractum,* quo quis libere assumit onus gerendi alterius negotium, non vero officium subditi, qui superiori aut domino pareat.

Caeterum qui alium precibus inducit, inter consulentes potius, quam inter mandantes recenseri debet; et qui precibus cedit, suo ipsius, non vero nomine rogantis, quamvis in huius utilitatem, agit. Inter cooperatores igitur non primarium, sed secundarium locum in ordine ad onus restituendi occupabit.

ferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.

II. Consulens, qui etiam bona fide dedit damnosum consilium, cognita veritate, tenetur illud retractare, et quidem ex iustitia. Sequitur ex supra dictis de illo, qui inculpabiliter causam damni posuit, *n.* 662. — *Vogler,* etc.

III. Consulens vero non tenetur ad restitutionem, si executor absque illo consilio aeque bene et eodem modo damnum fuisset illaturus; quia tunc consilium non efficaciter in damnum influxit. — *S. Lig. n.* 561.

Quaesita:

677. — Quaer. 1° *An teneatur ad restitutionem consulens, qui consilium suum revocat ante executionem damni?*

Resp. 1° *Neg.* si consilium fuerit *nudum*, id est simplex, quia per revocationem tollitur tota vis consilii. — *Ita communiter.*

Resp. 2° Si consilium fuerit *vestitum*, seu motivis innixum, controvertitur. *Probabiliter* etiam *neg.*, modo adhibita fuerint in retractatione alia motiva, saltem aeque efficacia (*a*). — *Ita Azor*, etc... contra *alios* quorum sententiam probabiliorem dicit *S. Lig.* Excipe, si furi ad damnum inferendum determinato ostenderis modum ingrediendi domum, quem secus non invenisset, aut quid simile; quia cooperatio tua fuit tunc vere efficax, praesertim si praevideris, furem pravum suum propositum non esse mutaturum; nisi tamen monueris eum, cui damnum imminet, ad quod in casu teneris, ut censent Doctores apud *S. Alphonsum, n.* 559. (*b*).

(*a*) Efficaces sua natura sunt quam maxime rationes a fide petitae: quibus si alter nihil deferat, in se totam damni causam retorquet. Caeterum etsi S. Alphonsus probabiliorem dicat oppositam opinionem, ast hanc ut *satis probabilem* fatetur; et cum hanc ipsam alii *valde probabilem,* uti Laymann, alii etiam probabilissimam, uti Roncaglia (apud S. Alph. Lib. 3. n. 559.) dixerint, non debet sane, neque potest imponi restituendi obligatio, praesertim quod restituendi onus certissimum is habeat, qui damnum intulit, et sic damnificato satis sit consultum.

(*b*) S. Alphonsus allegat Salmanticenses et Sporer; quorum alter (Tr. 4. Cap. 3. Sect. 1. n. 22.) limitat, *si absque aequali vel maiori damno* (consulens) *possit damnificandum monere de damno imminente.*

Quaer. 2° *An teneatur ad restitutionem consulens minus malum ad maius avertendum?*

Resp. Neg., si agatur de eadem persona, quia consilium ipsi favet, nedum noceat; secus autem, iuxta multos, si agatur de alia, de qua damnificator non cogitabat, quia haec rationabiliter invita merito censetur. — *S. Lig. n.* 565. Contrarium tamen tenent alii ratione satis probabili ducti (*a*).

678. — Quaer. 3° *An consulens* scienter *malum alteri teneatur etiam de damnis, quae hic passus est exequendo pravum consilium?*

Resp. Neg., per se. Ratio est, quia ipsi nullam intulit iniuriam, cum nulla iniuria *scienti* et *volenti* fiat. — Secus tamen, si consulens adeo executorem circumvenerit fraudibus vel sophismatibus, ut hic ad consilii iniquitatem non adverterit.

Quaer. 4° *An consulens tantum modum iniustae actionis teneatur ad restitutionem?*

Resp. Neg., si modus sit mere accidentalis, ut sunt communiter circumstantiae temporis, loci, medii. Secus autem, si modus aliquatenus redundet in substantiam, v. gr., si damnum augeat, etc. — *S. Lig. n.* 563.

Quaer. 5° *An teneatur ad restitutionem suadens, ut damnum citius inferatur?*

(*a*) *Ratio est* (inquit Vasquez: Op. De Scand. art. 1. dub. 2. n. 14.), *quia hoc genus consilii eo tendit formaliter, ne committatur maius peccatum; ex quo fit, ut is, a quo latro furatur illud quod minus est, non sit rationabiliter invitus de eo, qui consilium praebuit.* Et Turrianus (De Fid., Spe, etc. Disp. 95. dub. 6.) *Mihi probabilius est, tale consilium esse licitum, quando nulla alia ratione posset quis retrahi a maiori illo peccato committendo, quia consulere minus peccatum in hoc casu malum non est. Deinde is, cui infertur iniuria, non est rationabiliter invitus respectu consulentis, quia ille tantum suasit minus furtum, ne latro committeret maius peccatum; esset tamen invitus respectu latronis.* Quae quidem animadversio Turriani sapientissima est, quod nempe qui damnum patitur, iustam querelae causam non in consulentem minus damnum, sed solum in latronem habeat. Et sane 1° caritas postulat, ut volenti malum patrare, suadeam minus; itidemque caritas exigit, ut potius impediam damnum eius, qui plus pateretur, quam eius, qui minus. Hic igitur rationabiliter invitus esse non potest respectu illius, qui ex norma praecepti caritatis rem gerit.

Resp. Neg., si certus sit, alterum esse ad malum determinatum, nec pravum animum esse mutaturum; secus in alia hypothesi. — *S. Lig. n.* 563., etc.

679. — Quaer. 6° *An consulens primario vel secundario tantum ad restitutionem teneatur?*

Resp., per se secundario tantum tenetur, quia executor est *principaliter agens;* siquidem nomine proprio et in propriam utilitatem (*a*) agere censetur.

Quaer. 7° *An vel quomodo teneatur ad restitutionem dans consilium* doctrinale *nocivum ex ignorantia graviter culpabili?*

Resp. 1° Si dans consilium, id agat ex suo statu vel officio, v. gr., advocatus, medicus, Confessarius, etc., tenetur ad restitutionem de damno iniusto, quod ex suo consilio sequitur, sive erga petentem consilium, sive erga illum, contra quem datur. Ratio est, quia societas ius habet, ut ille scientiam habeat muneri suo convenientem. — *Ita communiter.*

Resp. 2° Si consulens non sit talis persona, quae ratione muneris vel status sui peritiam prae se ferat, 1° non tenetur erga petentem consilium, nisi ex consilio doloso, seu nisi affectet magnam peritiam, qua caret; 2° obligatur tamen erga tertiam personam, quae inde damnum patitur, si ipse propriam imperitiam noverit, et damnum secuturum saltem in confuso praeviderit. — *S. Lig. n.* 564. *et alii communiter.*

Resolves:

680. — 1° Mulieres, plebeii et alii generatim, quorum nota est insufficientia, nec peritiam dolose affectant, nihil restituere tenentur iis, qui consilium ab ipsis petierint. Attamen tenentur erga alios, quibus ex ipsorum consilio damnum illatum est, si damnum istud sufficienter praeviderint; rei enim sunt, dum temeraria dantes consilia in iis, quae ignorant, se exponunt periculo innocentem invitum laedendi. — *S. Lig. ibid.*

2° Si suasione vel hortatu causa fueris, ut maius damnum inferatur, quam alioquin illatum esset, teneris tantum de damni excessu. Unde si furi *per se* parato ad surripiendum 100 aureos,

---

(*a*) Non videtur ad rem pertinere, quod executor in propriam, necne, an in alterius utilitatem agat.

persuasisti, ut 200 surriperet, probabilius contrahis tantum obligationem 100 restituendi.

3° Si duo simul consulant furtum *Petro*, qui eorum consilio inductus furetur, uterque tenetur ad restitutionem; nam licet etiam altero tantum consulente *Petrus* furatus fuisset, de facto tamen uterque consilio suo influxit, et eo ipso uterque causa fuit furti. — *S. Lig. n.* 561. — *Lugo, D.* 19., *n.* 2.

4° Si fur iubeat, ostendi sibi thesaurum meum, et ego ostendam thesaurum alterius, teneor restituere, quia sum causa damni; fur enim non habet determinatam voluntatem ad thesaurum alterius surripiendum. — *S. Lig. n.* 565. (*a*).

5° Consulens non eximitur ab obligatione reparandi damnum, quod consuluit, si executor, quem monuit ad restituendum, non restituat; quia efficaciter in damnum cooperatus est; cooperatio autem efficax reparationem efficacem necessario exigit. Damnificatus enim omnino indemnis fieri debet. — *V. Casus, n.* 662. *et* 665.

§. III. *De consentiente.*

Principia:

681. — I. Consentiens ad restitutionem tenetur, quotiescumque scienter ac libere emittit suffragium vel sententiam, ex quibus directe pendet violatio iuris alterius, id est, quoties dat consensum efficacem in damnum seu iniuriam proximi. Dixi, *consensum efficacem*; quia secus statuendum foret, si consensus efficaciter in iniuriam non influeret. Sic non teneretur ad restitutionem ille, qui affective quidem, sed non effective in nocumentum alicui inferendum consentiret; nec ille, qui seclusa fraude aut pacto speciali, alium a consecutione boni, ad quod nullum ius haberet, per suffragium impediret.

(*a*) S. Alphonsus hoc loco, nempe *Lib.* 3. *n.* 565., nihil habet de speciali huiusmodi casu, sed solum generalem tangit quaestionem, an homini parato ad inferendum maius damnum possit suaderi minus etiam adversus alium; quam quaestionem etiam A. superius n. 677. Q. 2. tetigit. Si itaque tota resolutionis huius quartae vis pendet a principiis ibi praeiactis, ad casum hunc specialem ea revocari debent, quae ibi de generali quaestione dicta sunt.

II. Non tenetur de damno, qui sententiam aut suffragium prius datum authentice revocat, antequam consummetur nequitia, neque suffragans bona fide tenetur ad reparandum damnum iniustum; attamen detecto errore, tenetur ex caritate, imo ex iustitia votum suum revocare, si tempus sit adhuc opportunum.

Quaesita:

682. — QUAER. 1° *An teneatur ad restitutionem consentiens, qui dat iniustum suffragium, si non desint alia suffragia iam ad damnum sufficientia?*

Resp. 1° Certum est, consentientes omnes aeque ad restitutionem teneri, si de condicto suffragia dederint, ut patet; cum, inita conspiratione, omnium sit unica actio moralis.

Resp. 2° Certum est etiam, omnes consentientes contrahere obligationem restituendi, quando eodem tempore suffragati sunt, quia cum nullus tunc prior fuerit neque posterior, sententia resultans ex suffragiorum summa singulis suffragantibus merito tribuitur.

Resp. 3° Certum quoque est, non excusandos esse a restitutione eos, qui primi dant suffragium, antequam numerus sit completus, etiamsi praevideant non defuturos alios, qui consentiant, quia vere influunt in damnum; quamvis enim sine illis esset inferendum, per illos tamen partialiter de facto infertur. — *Ita communiter.* — *Vogler, n.* 302. — *Lugo, D.* 19., *n.* 17.

Resp. 4° Utrum vero, seclusa conspiratione et simultanea suffragiorum collatione, possint excusari a restituendi obligatione ultimi suffragantes, quando iam votorum numerus ad negotii definitionem requisitus expletus est, *controvertitur.* Plures graves theologi affirmant, quia eiusmodi suffragatores nullo modo sunt causa damni, cum iam illud sufficienter ab aliis praeparatum ac determinatum fuerit. — *S. Lig. n.* 566. — *Lugo, ibid. n.* 22., etc. — *Negant* alii, quia cum nunquam perfecta censeatur sententia, nisi concludatur per omnium suffragiorum collationem, ultimi non secus ac primi in sententiam iniustam influunt.

683. — QUAER. 2° *An obligationem restituendi contrahat ille, qui suffragium non fert, cum ferre posset?*

Resp. 1° *Neg.*, si suffragium dandum esset in merum favorem aut gratiam alicuius; quia nulla iniuria ei infertur.

Resp. 2° *Affirm.*, si dandum foret ex officio, et ipsius omissio esset causa efficax alicuius gravis damni. — *Lugo et alii communiter.* — *V. Casus, n.* 667. 670.

§. IV. *De palpone.*

684. — *Palpo* dicitur qui laudando, adulando, vituperando movet alium ad damnificandum.

De palpone haec tenenda :

1° Qui induxit alium ad damnum inferendum proponendo laudem vel ignominiae fugam ex facinore secuturam, tenetur de damnis. Talis enim cooperatio se habet instar consilii, proponendo nempe agendi motiva de se communiter efficacia.

2° Qui homini iniuria affecto ita repraesentant huius iniuriae magnitudinem, ut ille commotus vindictam sumat, ad restituendum tenentur, modo sic agentes animadverterint saltem probabiliter secuturum esse damnum.

3° Non tenetur autem ad restitutionem, qui facinus iam patratum approbat vel ratum habet, nisi causa sit, cur non fiat restitutio aut nova damna inferantur. — *S. Lig. n.* 567.

NOTA. Palpo iisdem omnino obligationibus obnoxius est ac consulens. *Recole igitur dicta supra de consulente, n.* 676. *et seq.*

§. V. *De recursu, seu de receptante, vel recursum praebente.*

Haec tenebis:

685. — 1° Receptans, qui scienter ac libere latroni praebet assecurationem, tenetur de damnis exinde provenientibus. Sic enim agendo furis voluntatem in proposito vel furandi, vel non restituendi, vel iterum furandi, efficaciter ac iniuste determinat, aut firmiorem efficit.

2° Pariter ad restitutionem tenentur mercatores et praesertim caupones, qui accipiunt furta filiorumfamilias, servorum, etc., vel ea occultant, aut etiam saepe sibi vindicant in pretium mercium, compotationum, etc.

3° Inter receptantes computandi non sunt illi, qui amicos vel consanguineos malefactores domi recipiunt; nec illi, qui eos sub spe emendationis occultant, vel iis ostendunt viam qua fugere

possint, cum ad carcerem vel ad necem quaeruntur. — *S. Lig. n.* 568. — *V. Casus, n.* 672. 674.

§. VI. *De participante.*

Participans duplex est: alius in praeda, alius in actione damnosa. Hinc statuenda sunt sequentia

Principia:

686. — I. Participans in praeda tenetur ad restitutionem partis, quam accepit et apud se detinet; patet ex superius dictis ubi de possessore malae fidei.

II. Participans in actione damnosa seu concurrens cum alio, sive immediate, sive mediate ad damnum physice ponendum, tenetur quoque, generatim loquendo, ad restitutionem, quotiescumque cooperatio illius realiter influxit in substantiam damni. Ratio liquet. — *S. Lig. n.* 571.

III. Quandoque tamen a restitutione excusabitur participans in actione damnosa, praesertim si mediate tantum concurrit, dummodo adsint requisitae conditiones, nempe, 1° ut actus non sit intrinsece malus; 2° ut eliciatur ex causa relative gravi; 3° ut bonus effectus a cooperante volitus immediate oriatur a causa bona vel saltem indifferenti. *Recole dicta de Act. hum. n.* 9., *et de Caritate, n.* 249. — *Billuart, diss.* 8. *art.* 13. — *Carrière, n.* 1197.

Quaesita:

687. — Quaer. 1° *An vel quando licita sit immediata cooperatio ad damnum proximi in materia iustitiae?*

Resp. 1° Quoad *damnum vitae* nunquam licet immediate cooperari, etiam ad mortem vitandam; quia nunquam licet occidere directe innocentem, qui nunquam potest ad id consensum praebere.

Resp. 2° Quoad *damnum membrorum* nunquam pariter licet, etiam ad mortem vitandam, immediate concurrere ad alterius mutilationem, nisi forsan pro avertenda ipsius morte; quia homo non habet dominium perfectum in membra sua, adeoque nullum ius in illa cedere potest.

Resp. 3° Quoad *damnum in bonis fortunae,* tres *communiter* admittuntur casus, in quibus ex metu gravi licita est cooperatio, quia dominus non esset rationabiliter invitus, scilicet 1° si cooperans possit ac velit damnum, quando forte ad id teneatur, reparare; 2° si damnum grave absque cooperante aequaliter et certo ab agente principali illatum fuisset; 3° si damnum sit leve respectu domini: tunc enim ex caritate illud aequo animo ferre debet.

Controvertitur autem an tibi liceat cooperari immediate ad damnum grave proximi ex gravissimo metu, v. gr., mortis, si damnum reparare non possis aut non velis. — *Negant* quidam, quia talis actus videtur intrinsece malus, siquidem laedit ius proximi, qui rationabiliter invitus merito supponitur. Et sane persona laesa in hanc cooperationem neque ex iustitia, quae non obligat ad vitam alterius cum tanto gravamine proprio servandam, neque ex caritate, quae etiam cum tanto incommodo non urget, consentire tenetur. *Billuart.* — *Alii* tamen *probabiliter affirmant.* Etenim constitutus in extrema necessitate subripere potest, unde mortem declinet, quia in tali casu omnia bona sunt communia, ut dictum est *supra n.* 616. Cur igitur ille, cui mors intentetur, non poterit cooperari subreptioni bonorum proximi ad vitam e proximo periculo eripiendam? — *S. Lig. n.* 571. — *Molina,* etc.

688. — QUAER. 2° *Quaenam causa requiratur, ut licita sit cooperatio mediata in materia iustitiae?*

Resp. Licita erit, quoties aderunt conditiones requisitae supra in principio III indicatae. Difficultas autem non exigua in eo consistit, ut determinetur, quandonam reperiatur ratio sufficiens ponendi talem cooperationem. De hoc ex aequo et bono iudicandum est. Generatim autem ad sequentes regulas attendere iuvabit, scilicet 1° Tanto maior requiritur ratio, quanto maior est effectus malus exinde secuturus. 2° Tanto maior requiritur ratio, quanto propinquius causa influit in damnum. 3° Maior requiritur ratio, quando sine tua cooperatione effectus non sequeretur, quam si nihilominus esset eventurus.

Resolves:

689. — 1° Non peccant contra iustitiam fabri ferrarii, qui indiscriminatim vendunt arma, etsi cognoscant aliquos in genere iis abusuros esse, quia secus commercium prorsus tolleretur. Si

vero praevideant in specie aliquos praedictis armis esse proxime abusuros, ea vendere non possunt ob ordinarium lucrum, sed requiritur causa gravis, prout maior vel minor est spes abusum impediendi (*a*).

2° Eximuntur ab omni restitutione atque peccato, qui coacti metu gravis damni, obeunt functiones ad damnum praevias, et in ipsum remote tantum influentes, v. gr., scalam applicare, murum conscendentem adiuvare...

3° Facilior adhuc est excusatio, si non deessent alii, qui instrumenta ad damnum necessaria suppeditarent.

4° Imo probabilius non peccas, nec ad restitutionem teneris (*b*), si pro vitanda morte reddas gladium apud te depositum domino petenti ad alium occidendum, licet occisio illius a gladii huius traditione pendeat; quia tua vitae proximi aequivalet. — *Billuart, diss.* 8. *art.* 13. — *Vogler, n.* 318. — *Carrière, n.* 1203., *et alii multi, cum S. Lig. n.* 571., contra *plures.* — *V. Casus, n.* 676.-679.

§. VII. *De muto, non obstante, non manifestante, seu de cooperatoribus negativis.*

Cooperatores negativi ii sunt, qui non impediunt damnum proximi, cum ex officio illud impedire teneantur. Dicuntur vulgo *mutus, non obstans, non manifestans.* 1° *Mutus* ille est, qui non loquitur, non clamat, non praemonet damnificandum, dum ad id ex officio vel contractu tenetur. 2° *Non obstans* dicitur ille, qui dum infertur damnum, illi non obstat, rem alienam non custodit, licet id ex iustitia praestare debeat. 3° *Non manifestans* vocatur ille, qui post damnum illatum, damnificatorem domino

---

(*a*) Si tamen venderent, peccarent quidem contra caritatem, sed non contra iustitiam : neque enim, citra aliquam specialem ex officio aut contractu obligationem, damna aliorum impedire ex iustitia tenemur. Idcirco etsi vendendo arma peccarent, onus tamen reparandi damnum non subirent.

(*b*) Eadem, ac supra, recurrit animadversio ; reddens enim gladium citra mortis aut gravis mali metum, contra caritatem peccaret, non vero contra iustitiam : unde huc non spectat quaestio de restitutionis obligatione, prouti et Auctor infra (n. 690. res. 1.) monet.

laeso, vel Superiori non denuntiat, licet ex officio atque adeo ex iustitia denuntiare debeat. Caeterum eadem principia, eaedemque applicationes morales omnibus hisce conveniunt.

Principia:

690. — I. Nemo ratione damni non impediti tenetur ad restitutionem, nisi ex officio illud impedire obligatus fuerit; qui enim non adigitur ad damnum ex officio impediendum, ex sola caritate obligatur, et proinde nullo iustitiae vinculo obstringitur.

II. Omnes, qui obligantur ex officio impedire damnum alterius, si id ex culpa gravi negligant, ad restituendum tenentur; ex iustitia enim damnum impedire debent. Ergo, si omittant, contra iustitiam peccant, et proinde ad damna, quae ex omissione subsequuntur, resarcienda obligantur.

III. Ut negative cooperans ad restitutionem teneatur, necesse est, ut damnum sine gravi incommodo impedire potuerit; quia nec contractus, nec lex positiva cum gravi onere, ut plurimum saltem, obligare solent. — *S. Lig. n.* 573.

Quaesita:

691. — Quaer. 1° *An Confessarius teneatur ad restitutionem, si poenitentem suum de restitutione facienda ex gravi negligentia vel ignorantia monere omiserit?*

Resp. Neg. probabilius. Etenim licet ex officio Confessarius teneatur bene instruere suum poenitentem, ideoque peccet graviter id omittendo quando necessarium est, non tamen ad hoc tenetur ex obligatione erga tertium. Excipe, si Confessarii silentium positivae approbationi aequivaleat, v. gr., si interrogatus responsum ita declinet, ut absentia obligationis poenitenti suadeatur. — *S. Lig. n.* 578. — *Lugo.* — *Suarez, et alii communiter.*

Quaer. 2° *An famuli teneantur ad restitutionem, quando culpabiliter* [a] *non impediunt damna, quae domino suo inferuntur?*

(a) Culpa aliqua adesse poterit etiam citra obligationem restituendi, quando ex sola caritate teneantur; in re praesenti enim obligatio ex caritate adesse potest in iis quoque casibus, in quibus nulla adsit obligatio iustitiae.

Resp. 1° *Affirm.* ut videtur (*a*), si agatur de damno illato ab extraneis. Ratio est, quia eo ipso quod famuli in familiam admittantur, censentur obligationem suscipere eam adversus extraneos defendendi. — *S. Lig. l.* 3. *n.* 344. — *Lugo, Vogler,* etc.

Resp. 2° *Neg. probabilius*, si agatur de damno illato ab aliis famulis, nisi res ipsis specialiter commissa fuerit; quia non videntur conducti famuli nisi ad laborem et familiam ab extraneis defendendam. — *S. Lig. ibid.* — Alii tamen non *improbabiliter* dissentiunt (*b*).

692. — Quaer. 3° *An Superior teneatur ad reparandum damnum a suis subditis illatum?*

Resp. 1° Quoad *forum externum Affirm.*, tum *ex Iure Romano* (praesertim si de servis et filiis agatur), tum *ex Iure Gallico*, in quo expressa mentio fit 1° de patre, et eo defuncto, de matre relative ad filios minores cum ipsis habitantes; 2° de hero vel mandante (*c*) relative ad famulos, aut mandatarios; 3° de institutore et artifice relative ad alumnos. Datur tamen Superiori recursus in damnificantem ad compensationem requirendam.

Resp. 2° Quoad *forum internum* 1° *Affirm.*, si Superioris (*d*) silentium positivo impulsui aequivaleat; 2° Non tenetur autem, quoties culpa theologica deficit. 3° Nec tenetur *probabiliter*, licet damnum non impediendo graviter peccaverit, si nullatenus silentio suo in illud influxerit, cum praecipue agatur de damno,

---

(*a*) Vox *videtur,* ex S. Thomae sententia, vox est *opinantis.* Et hoc sensu eam usurpasse Auctorem probabilius est. Equidem Lugo (De Iust. Disp. 19. n. 106.), utcumque allegatis Soto, Navarro et Lessio huic sententiae adhaereat, non dissimulat, oppositae totidem adhaesisse, Molinam nempe, Rebellum, Azorium et Bonacinam.

(*b*) De hac re Lugo (Disp. 19. n. 105.): *Fatentur omnes, non teneri, quando furtum ab alio famulo domestico fieri videt, nisi ei cura et custodia speciali munere commissa sit.* Opposita ergo opinio habenda est ut alicuius recentioris anomalia. Haec autem Lugo quoad praxim subdit: *Teneretur etiam famulus, quando ei datur clavis ad extrahendum aliquid de aliquo loco, quia pro tunc custodia eius loci ipsi demandatur. Tenentur etiam, qui penus curam habent, vel ad custodiam et vigilantiam supra res domesticas vel familiam praeficiuntur.*

(*c*) Alias animadversum est, notionem *mandantis* nullatenus per se postulare, ut hic sit mandatario superior.

(*d*) V. gr., ducis militum cohortis.

quod alteri non subdito (a) illatum est. Ratio est, quia qualitas Superioris *per se* non sufficit, ut quis constituatur quasi sponsor de damnis subditorum, nisi ex speciali officio publico ea impedire debeat. — *Lugo.* — *Gousset*, contra *alios.* — *Vide S. Lig. n.* 578.

QUAER. 4° *An maritus teneatur de damnis ab uxore illatis, quae ipse non impedivit?*

Resp. In foro *interno*, de uxore dicendum videtur, quod de filiis familias aliisve subditis in *Resp.* 2. praec. dictum est. Hinc *probabiliter* ad nihil tenetur ex mero silentio, etiam graviter culpabili. In foro autem *externo,* nihil in Iure Romano, neque in Iure Gallico statuitur.

693. — QUAER. 5° *An consiliarius teneatur ad restitutionem, si per omissionem suffragii iniustae sententiae non obstiterit?*

Resp. Affirm. si suffragium ferre debeat *ex officio,* quia officium ex iustitia adimplendum est saltem communiter loquendo, et seclusa iusta causa. *Neg.* autem si ius suffragii habeat *ex privilegio*, seu ex mero favore; tunc enim potest absque iniustitia suffragium omittere. — *Lugo, D.* 19. *n.* 61. *et seq.* — *Vogler*, *n.* 304.

QUAER. 6° *An teneatur ad restitutionem, qui accepit pecuniam a fure ad tacendum, si ex officio clamare non debeat?*

Resp. Neg. probabilius, saltem, *per se.* Ratio est, quia tacere posset ob preces furis absque iniustitia, siquidem clamare non tenetur. Ergo *a pari* ob munera promissa vel tradita tacere potest absque iniustitia. — *Lugo.* — *Tamburinus*, etc. — Secus autem dicendum esset, si pecuniam acciperet ad observandum, si quis adveniat, quia tunc furto positive cooperaretur.

QUAER. 7° *An custodes non denuntiantes damnificatores teneantur compensare omnia damna et etiam solvere mulctam?*

Resp. ad 1um *Affirm.*, *per se*, quia ad damna impedienda constituuntur; excipe, nisi agatur de rebus levioris momenti pro quibus, ex consuetudine et praesumpta domini voluntate, sufficit secreta admonitio.

Resp. ad 2um *Nego probabilius,* ob praxim contrariam cui communis sensus concordat. — *Lugo.* — *Lessius.* — *Vogler*, etc.

(a) At etiamsi damnum illatum foret subdito, inspiciendum foret, an Superior *ex debito iustitiae* sibi assumat damna subditorum suorum impedienda.

Idem dicendum de iudice non procurante damni compensationem, vel mulctam punitoriam non exigente. Attamen si apud iudicem facta fuerit damnificatoris denuntiatio, ille ad puniendum, et ad damni reparationem tenetur. — *S. Lig. Hom. apost. tract.* 13. *n.* 73. — *V. Casus, n.* 681. *et seq.*

CAPUT III.

DE CIRCUMSTANTIIS RESTITUTIONIS.

Praecipuae circumstantiae restitutionis hoc versu habentur:

Quantum restitues? cui? quo ordine? quomodo? quando?

ARTICULUS I.

QUANTUM SIT RESTITUENDUM?

694. — Quantitas restitutionis mensurari debet ex quantitate rei acceptae, vel ex quantitate damni illati, aut influxus in iniuriam proximi, ut patet ex dictis.

Cum speciales difficultates de sola *solidaritate* occurrant, de ea solum specialiter agemus.

De solidaritate.

Definitio. Solidaritas, seu obligatio restituendi *in solidum* est onus incumbens variis cooperatoribus integrum damnum illatum reparandi.

Divisio. Duplex distinguitur solidaritas, scilicet 1° *absoluta,* quae locum habet, quando quis tenetur solus damnum reparare; 2° *conditionata*, ex qua singuli cooperatores restituere tenentur pro aliis singulis cooperatoribus deficientibus.

Principia:

695. — I. Quilibet ex cooperatoribus concurrens efficaciter ad damnum, ita ut hoc *totum ei moraliter adscribi possit*, tenetur ad restitutionem in solidum, idest in integrum, sive absolute, sive saltem conditionate. Ratio est, quia in eo casu, et in eo

solo casu, quilibet est causa efficax et iniusta totius damni, et proinde totum reparare debet. — *Vogler, n.* 342. *et alii communiter.*

II. Alicui autem cooperatori *totum damnum adscribi potest* certo in casu duplici, scilicet 1° *quoties illius cooperatio est necessaria,* licet non sufficiens, ad totum damnum inferendum; v. gr., si praebeas suffragium necessarium ad iniustam sententiam; 2° *quoties cooperatio fit ex conspiratione stricta et efficaci,* qua damnificatores ita se efficaciter ad damnum excitant, ut singulis non concurrentibus damnum non eveniret. — *S. Lig. n.* 579. — *Lugo....*

III. Quicumque est causa principalis damni, tenetur restituere in solidum *absolute;* caeteri autem cooperatores aequales, vel causae secundariae, *conditionate* tantum tenentur. Ratio est, quia principalis agens, uti mandans, dux, etc., ipso facto in se suscipit absolute totum onus damni reparandi, cum ipse primario illud inferat, nec utatur aliis nisi velut instrumentis ad proximum damnificandum.

Quaesita:

696. — QUAER. 1° *An tenearis* IN SOLIDUM *in dubio, an influxeris in totum damnum?*

Resp. Neg. probabilius, cum sententia communi, quia onus certum imponi nequit pro incerta obligatione. — *S. Ligor. n.* 579., etc.

QUAER. 2° *An tenearis* IN SOLIDUM *in dubio, an alii suam partem pro rata restituerint?*

Resp. Neg. probabilius, si dubium perseveret, facta diligenti inquisitione, quia cooperator non tenetur ad aliud praeter partem suam, nisi in defectu alterius; et si dubium sit de illo defectu, dubium est de obligatione. — *Roncaglia, Salmant.*, etc., contra alios.

QUAER. 3° *An detur obligatio restituendi* IN SOLIDUM, *ubi cooperatio influit quidem in totum damnum rei individuae, sed non est de se sufficiens, nec necessaria, neque procedit ex conspiratione stricta, v. gr., si quatuor asportent trabem, quam tres etiam asportassent?*

Resp. Neg., quia cum tota ratio obligationis sit influxus in damnum, illa non debet esse maior quam ipse influxus. Aliunde qui concurreret ad partem damni, licet cum aliis concurreret ad

totum damnum (*a*), sane ad totum restituendum non teneretur; ergo, *a pari,* qui concurrit partialiter ad damnum individuum, partialiter tantum ad damni reparationem tenetur, quia causam partialem posuit. — *Lugo, D.* 19. *n.* 82. — *Vogler, n.* 343. — *S. Lig. hoc dicit probabile, n.* 579.

697. — QUAER. 4° *An tenearis* IN SOLIDUM, *si actio tua fuit quidem sufficiens ad totum damnum inferendum, sed minime necessaria, neque ex conspiratione processit, v. gr., si ignem domui alienae simul cum pluribus aliis apposueris?*

Resp. Controvertitur. Affirmant probabiliter, imo et *probabilius* non pauci, quia ubi actio tua fuit *sufficiens* ad effectum damnosum, reapse totum damnum moraliter tibi et singulis aliis est adscribendum. *Roncaglia, Sanchez, Salmant.*, etc. — *Negant* vero alii *probabiliter,* quia licet actio damnificativa sufficiens fuerit ad totum damnum, non habuit tamen nisi influxum partialem in illud, cum nec fuerit necessaria, neque communis cum aliis ex conspiratione. Ergo non est causa moralis totius damni. Nec refert quod de re *individua* agatur, quia cooperatio ad totum damnum non extenditur. Attamen id intellige, quoties sine tuo concursu damnum nihilominus evenisset; secus enim etiam actio tua ad illud necessaria dicenda foret. — *Sporer.* — *Novar*, etc. — Utramque sententiam probabilem habet *S. Lig. n.* 579. *et Hom. apost. n.* 55.

Resolves:

698. — 1° Si quis ex cooperatoribus totum damnum reparaverit, alii liberantur ab omni debito erga creditorem; sed ille, qui totum restituit, recursum habet contra alios damnificatores aeque obligatos, ut ratio perspicua demonstrat (*b*).

(*a*) Sensus est: si quis opere suo concurrat tantum ad partem damni, v. gr., vastationis horti, ad totum autem damnum eatenus cum aliis concurrat, quatenus reliqua horti pars vastata ab aliis iam fuerat, ipse autem quod integrum ab illis relictum reperit, hoc pessumdet; hic sane non tenetur reparare nisi partem damni, cuius auctor fuit.

(*b*) Haec resolutio intelligenda est de iis cooperatoribus, quorum quisque pro sua rata tenetur. Vid. infr. dicenda artic. III.

2° Si furi, qui propter efficacia motiva iam omnino determinatus est ad furandum, suggeras novum motivum, quod stimulum ei addat, non teneris, deficientibus caeteris cooperatoribus, totum damnum resarcire, quia motivum tuum in damni substantiam non influxit.

3° Imo *probabiliter* ob eandem rationem nihil refundere debes ex iustitia, si tantum inducas alium, ut aliquanto citius aut alacrius damnum inferat. — V. *Casus, n.* 693.

NOTA. In praxi raro expedit rudes obligare ad totum damnum reparandum, licet certo teneantur *in solidum;* quia isti non facile sibi persuadent se teneri ad restituendam partem ab aliis ablatam aut destructam. -- *S. Lig. Hom. apost. num.* 54.

ARTICULUS II.

CUI SIT RESTITUENDUM?

699. — 1° Restituendum est domino certo et noto, quoties absque nimia difficultate vel alterius iniuria fieri potest, nec datur causa a restitutione excusans. — *S. Lig. Hom. apost. num.* 64.

2° Qui subduxit rem apud alium depositam, vel illi locatam aut commodatam, non domino, sed ipsi possessori restituere debet. Possessor enim sine iniuria privari nequit iure custodiae, usus, vel possessionis, nisi ipse consentiat. *Hom. apost. ibid.*

Quid autem est agendum si dominus sit dubius, aut incognitus, vel, si cognitus sit, adiri non possit? Haec tenenda videntur:

1° Si dubius sit dominus, diligenti et inutili inquisitione facta, vel dubium vertitur inter paucos, vel inter multos. Si prius, ipsis pro rata restituendum est, vel ad compositionem inducendi sunt domini praesumpti. Si posterius, v. gr., quia aliquis vendens in aliqua civitate defraudavit multos in pondere vel pretio, restitutio facienda est augendo eodem modo pondus vel mensuram, aut pretium minuendo erga ementes ordinarios, qui damnificati praesumuntur, si facile fieri possit; secus restitutio pauperibus facienda est. *Hom. apost. ibid.*

2° Si dominus sit plane incognitus, vel si, licet cognitus, moraliter tamen neque immediate neque mediate adiri queat, distinguendum est: vel enim res aliena bona fide acquisita pos-

sidetur, vel mala. Si bona, tunc agendum est ut in rebus nuper amissis, quarum dominus inveniri non potest *(vide supra, n.* 578.), et proinde vel in causas pias erogandae, vel etiam a possessore retineri possunt. Si vero mala fide, possessor tali re omnino se exspoliet, atque in opera pia, aut communi bono utilia impendat. Nefas enim est malitiam furi aut malae fidei possessori prodesse. Amplior enim pateret aditus latronibus, si fures ex delicto tam opimum fructum perciperent. *Hom. apost. num.* 67. 69.

Quaesita:

700. — QUAER. 1° *An quando creditor tuus coactus fuit cessionem bonorum facere, ipsi vel eius creditoribus restituere debeat?*

Resp. Generatim loquendo, creditori tuo restituere non debes, sed creditoribus eius debitum tuum est a te manifestandum (*a*). Ratio est, quia licet creditores cedentis bona dominium directum in illius bona non habeant, iure tamen stricto gaudent, ut ex illis bonis se indemnes faciant. Attamen quandoque posses tuo creditori restituere, v. gr., si debitum sit exiguum, si probus sit, et credas illum esse creditoribus restituturum; item si versetur in gravi necessitate, et debito illo valde indigeat ad vitam ducendam, quia in eo casu dicunt communiter theologi, bona cedentem posse subducere ea, quae omnino ad vivendum sibi necessaria sunt. — *S. Lig. n.* 699. — *Gousset, n.* 772.

701. — QUAER. 2° *Cuinam restituere debeat debitor* EX DELICTO, *si dominus laesus inveniri nequeat?*

(*a*) Inspiciendum videtur, penes quem post factam bonorum cessionem administratio et custodia eorundem maneat. Huic enim uni restitutio seu debitorum solutio fieri potest et debet, adeo ut, si alteri fiat, valida non sit, pereatque solventi, si forte res tradita ad manus administratoris non perveniat. Quod vero creditores illius qui bonis cessit, moneantur, ad caritatem forte pertinere poterit, non autem ad iustitiam. Verum A. loqui videtur de creditis, quae ab eo, qui bonis cedit, occulta serventur. Et tunc utique huic fraudi cooperarentur illius debitores, qui, cognita bonorum cessione, ipsi debitum solverent; quocirca et in foro conscientiae tuti non forent, et conveniri in foro externo ad iterum solvendum possent.

Resp. Iuxta *communem sententiam* restituere debet pauperibus, vel causis piis. Ratio est, quia ex sensu communi dominus incognitus per pauperes vel pias causas censetur repraesentari; praesumitur enim talem esse eius voluntatem, quoties rem suam iniuste ablatam vel damnificatam recuperare nequit. — *Ita S. Thom.* 2. 2. *qu.* 62. *art.* 5., etc. De hoc certo constat ex *Iure can.*, quoad lucrum *usurarium* et *simoniacum*. Videtur etiam lex canonica *ex consuetudine* ad caeteros casus extendi: *Consuetudo autem optima est legum interpres.* Apparet igitur circa hoc *ius quoddam gentium* introductum esse.

Dicunt *quidam* debitorem posse restituere in utilitatem quamlibet publicam etiam profanam. In praxi consuetudini generali standum est. Nunquam autem possessor male fidei, neque damnificator iniustus debitum retinere potest praetextu quolibet, etiam paupertatis (a), quia nemo ex malitia sua commodum reportare debet, ut iam dictum est *supra n.* 699. Unde sola ratione impotentiae, et ad tempus, tantum excusari posset. Neque debitor ille obligationi satisfaceret, si alicui privato non pauperi restitueret.

ARTICULUS III.

QUO ORDINE SIT RESTITUENDUM?

Ordo restitutionis spectari potest tum ex parte eorum qui restituere debent, quando plures in idem damnum cooperati sunt, tum ex parte eorum quibus restituendum est.

§. I. *De ordine restitutionis inter cooperatores.*

702. — Ad ordinem restitutionis *in solidum* assignandum inter cooperatores in damnum alienum, distinguendae sunt causae damnificativae varii generis: 1° *principales,* seu primariae;

---

a Cum A. dicit, *paupertatis praetextu,* intelligendus est de *ficta paupertatis causa.* Nam, ut inquit Card. De Lugo (De Iust. Disp. 20. n. 8.), *si debitor, debens aliquid creditori incerto, atque adeo debens illud dare pauperibus, sit ipse vere pauper, potest ei applicari.* Quod quidem dici de debitis etiam *ex delicto, furto, rapina, et similibus,* ipse Lugo (*ibid. n.* 6.) aperte indicat.

2° *secundariae,* seu subordinatae; 3° *collaterales,* seu aequales. Cooperatores enim in damnum concurrere possunt vel eodem modo seu gradu, vel modo diverso.

Principia:

I. Si omnes *eodem modo* concurrerint, singuli aequaliter *in solidum conditionate* restituere debent, absque ullo ordine determinato, quia nullus horum maius periculum suscepit. Dixi, *conditionate,* id est, quando caeteri cooperatores non restituerent, vel nullus *in solidum* solveret. — *Vogler, n.* 381., etc.

II. Si *diverso modo* concurrant, distingues iterum : nam vel ex furto, vel ex mero damno restituendum est. Hinc

1° Quoad restitutionem *ex furto.* Primo loco tenetur possessor, qui rem habet in individuo vel in aequivalenti, vel qui illam iniuste consumpsit; deinde mandans, vel raptor, si mandans desit; tertio tenentur caeteri cooperatores positivi; tandem cooperatores negativi.

2° Quoad restitutionem *ex damno.* Tenetur primo mandans, ut causa principalis; — secundo executor, etiamsi nomine mandantis ageret, quia relative ad alios est causa principalis, iuxta communem sententiam; — deinde caeteri cooperatores positivi; — demum cooperatores negativi. — *Vogler,* etc. — *S. Lig. n.* 580.; *Hom. apost. n.* 60.

Resolves:

703. — 1° Ad nihil tenentur causae secundariae, si causa principalis restituerit aut remissionem debiti obtinuerit; causae enim secundariae tantum tenebantur in defectu causae principalis, cuius obligatio sublata est. — *S. Lig. n.* 581.

2. Si una ex causis minus principalibus restituit, causa principalis tenetur eam indemnem facere, quia minus principalis ius creditoris contra principale acquirit. — *S. Lig. ibid.*

3° Si creditor solvat ab obligatione causam secundariam, non ideo liberatur causa principalis, quia obligatio principalis causae est independens ab obligatione causae secundariae. Imo nec quia uni e secundariis creditor remittat, ideo liberae sunt aliae causae secundariae ab obligatione suam partem restituendi, nisi condonatio fuerit omnino plena, vel talis merito prae-

sumi possit. — *Lugo* — *Vogler* — *S. Lig. ibid.* — Excipe ex Iure Gallico, si debitum sit ex contractu *(Art.* 1285.).

4° Si una ex causis aequaliter obligatis totum debitum restituerit, aliae tenentur singulae cum proportione ei partem suam rependere, quia quisque pro rata suae culpae satisfacere debet (*a*). Quod si unus non posset aut nollet suam partem restituere, caeteri eam inter se dividere deberent.

5° Consulens vel consentiens non tenetur *per se* ante executorem; hic siquidem prior tenetur, quia executor, deficiente mandante, est causa principalis damni. — *V. Casus, n.* 695. *et* 697.

§. II. *De ordine restitutionis quoad creditores.*

704. — Agendum hic est de solo casu, in quo debitor impar est ad omnibus suis creditoribus satisfaciendum; secus enim nullus ordo in debitis solvendis necessario servandus est, ut patet.

Creditores autem sunt 1° alii *privilegiati,* qui ex legis positivae privilegio ius habent debitum suum ante alios repetendi; 2° alii *hypothecarii*, qui ex titulo *hypothecae* seu *assecurationis* in bonis debitorum fundatae, ius habent solutionem obtinendi statim post creditores privilegiatos; 3° alii *communes*, qui nullo privilegii neque hypothecae beneficio gaudent.

Principia:

705. — I. Ante omnia solvi debent privilegiata debita. Sic ex Iure Rom. et Gall. Debita autem privilegiata, ut plurimum, sunt impensae iudiciales et funeris, stipendia medicorum et famulorum pro anno currente et praecedenti, debita pro cibis, a sex ultimis mensibus. — *C. C.* 2101.

II. Secundo loco solvendi sunt creditores hypothecarii, servato temporis ordine, iuxta regulam 54 Iuris, in 6°: *Qui prior est tempore, potior iure.*

III. Demum tertio loco solvi debent debita communia, utpote nullum ius praelationis habentia.

(*a*) Id manifeste patet, si istae causae sunt aeque omnes primariae; si vero sint secundariae, id valet, si principalis (una vel multiplex) causa non restituit.

Nota. Ex Iure Romano res aliena apud debitorem existens, v. gr., in deposito, locato, etc., ante omnia debita quantumvis privilegiata restitui debet; res enim illa in specie existens *domino clamat.* Item res empta ad creditum, non soluto pretio, si adhuc in sua specie exstet (*a*). — Ex Iure autem Gallico res vendita non soluto pretio repeti potest intra octo dies a traditione tantum, sed eius pretium semper est privilegiatum. — *C. C.* 2102.

Quaesita:

706. — Quaer. 1° *An debita ex delicto sint solvenda ante debita ex contractu?*

Resp. Neg. probabilius, sed praedicta debita solvenda sunt pro rata, quia nullo iure constat, priora posterioribus esse necessario praeferenda. — *S. Lig. n.* 688.

Quaer. 2° *An debita ex titulo oneroso solvi debeant ante debita ex titulo gratuito?*

Resp. Affirm., quia qui gratuito promittit, apponit semper hanc tacitam conditionem: *si commode praestare valeam.* Gratuito autem bona expendere non potest cum praeiudicio creditoris ex delicto vel ex contractu. — *S. Lig. n.* 689. — *Lugo.* — *Lessius.* — *Billuart.*

Quaer. 3° *An creditores pauperes divitibus necessario praeferri debeant?*

Resp. Neg., nisi sint in extrema necessitate, quia nullum ius praelationis habent; ius enim divitis tam strictum est quam pauperis, cum iustitia commutativa ad personas non attendat. — *S. Lig. n.* 691. — *Lugo*, *D.* 20. n. 161., etc.

(*a*) Contractus venditionis ex iure romano seu communi, etsi pretio necdum soluto res tradita fuerit, duplicem admittit hypothesim, dominii scilicet in emptorem modo translati, modo non translati. Nulla porro est controversia, quando rei dominium translatum non fuerit; certe enim res domino, venditori nempe, restitui debet. At si dominii translatio facta fuerit, et nihil de hoc casu leges cuiusque loci propriae definiant, aut iudicis sententia decreverit, confessarius nec prohibere potest, quominus venditor sibi rem suam vindicet, nec iterum praecipere aliis ut rem venditori cedant. Ratio est, quia pro utraque opinione probabiles rationes militant, nec confessarii est cogere quempiam ad alterutram opinionem sequendam. *Vid. S. Alphonsus, Lib.* 3. *n.* 685.

QUAER. 4° *An praeferendi sint creditores tempore priores posterioribus?*

Resp. Neg. probabilius, quia lex nullam praelationem inter talia debita assignat; et ex iure naturali omnes creditores sunt aequales, cum singuli aeque ius habeant in debitoris personam, quae sola ipsis obligata est, et singulis aeque obnoxia. Si enim essent obligata bona ipsa debitoris, creditores eorum dominium primum haberent, nec proinde debitor ea vendere posset, quod falsum est. — *Vogler*, *n.* 439. — *Lessius.* — *Carrière, de Contr. n.* 391. (*a*).

Affirmant tamen *plures*, quia, aiunt, *prior tempore* debet etiam esse *potior iure.* — *Ita Lugo, Salmant.*; et hoc dicit probabilius *S. Lig. n.* 690., licet priorem sententiam ut *probabilem* habeat.

707. — QUAER. 5° *An creditores certi incertis, seu incognitis, sint a debitore anteponendi?*

Resp. Affirm. probabilius, si creditor incertus inveniri nequeat. Ratio est, quia creditor ille incertus non censetur *rationabiliter invitus*, cum debitum suum recuperare nequeat. Aliunde durum foret denegare debitori facultatem se liberandi erga creditorem, a quo persequendus saepe est, ut pauperibus obviis, creditorem incognitum repraesentantibus, restituat. Saltem creditores certi licite incertis anteponi possunt. — *Ita communiter.* — *Lugo, D.* 20. *n.* 2. — *Antoine.* — *Vogler*, contra *Billuart.*

QUAER. 6° *An prius petenti liceat prius solvere, etiamsi tempore posterior sit?*

Resp. 1° *Affirm.*, si *iuridice* petat, quia legitima iudicis sententia vim privilegii creditori confert. — *Ita omnes. S. Lig. n.* 692. — *Vogler*, *n.* 444.

Resp. 2° *Affirm.*, etiam *probabilius,* si petat extra iudicium, quia habet actionem personalem in debitorem, et totum debi-

(*a*) Carrière dixit, *hodie ita sentire plerosque theologos.* Verum quinam sint hodierni isti theologi, in quorum obsequium probabiliorem habeamus primam hanc opinionem, plane ignoramus. Quidquid sit, concedit tamen, probabilem esse et secundam sententiam, sicut et S. Alphonsus, qui secundam censet probabiliorem, concedit primam esse probabilem. Exinde sive posterior creditor quidpiam pro rata acceperit, et sic antiquiori aequiparatus fuerit, sive antiquior totum sibi debitum ita acceperit, ut posteriori pro rata solvi non possit, neuter a confessario cogi ad restitutionem poterit.

tum petendo, ius suum prosequitur. — *S. Lig. n.* 692. *(ut probabilius).* — *Billuart.* — *Lessius.* — *Salmant.*, etc., contra *Lugo.* — *Carrière.*

QUAER. 7° *Utrum debitor, sciens suum statum labilem, etiam non petenti integre satisfacere possit?*

Resp. Neg., quia, cum omnes creditores sint iure aequales, nec ullus inter illos ius suum prosequatur, et proinde per diligentiam nemo potior in petendo evadat, postulat aequitas naturalis, ne alicui integra restitutio fiat cum aliorum praeiudicio. — *S. Lig. n.* 692. — *Lessius, et alii communiter.*

QUAER 8° *An creditor, qui in hoc casu solutionem accepit, ad restitutionem erga alios creditores teneatur?*

Resp. Controvertitur. I^a^ SENTENTIA *affirmat*, quia nullum ius habet, ut sibi integre solvatur cum aliorum detrimento. *S. Lig. ibid.* — *Salmant.*, etc.

II^a^ SENTENTIA *negat*, quia creditor ius *personale* habens, nulli facit iniuriam solutionem debiti urgendo, etiam extra iudicium, ex dictis supra *probabiliter;* ergo neque acceptando, cum ius exigendi habeat (*a*). — *Lessius et alii* apud *Lacroix.* Excipe tamen casus, in quibus talis solutio invalida lege declaratur [1].

ARTICULUS IV.

QUOMODO SIT RESTITUENDUM?

708. — Generatim dici potest requiri et sufficere, ut restitutio eo modo fiat, quo iustitia violata plene seu ad aequalitatem reparetur, et sic dominus laesus omnino indemnis fiat.

Hinc 1° non est necessarium *per se,* ut restitutio publice fiat; imo saepe eo modo fieri nequit, quia famae et honori restituentis consulendum est.

(*a*) Huic sententiae adstipulantur leges civiles, quod *solutum non revocetur.* Vid. S. Alph. (*Lib.* 3. *n.* 693.), et Lugo (*De Iust. Disp.* 20. *num.* 179.).

1 In Gallia invalida prorsus est solutio facta post cessionem bonorum declaratam a Tribunali commercii, necnon intra 10 dies ante praedictam declarationem. *Ex lege* 28 *Maii* 1838.

2° Non est necessarium, ut restitutio fiat per ipsum debitorem, sed fieri potest per alium quemlibet, modo res suo domino reddatur. Potest aliquando fieri per Confessarium; sed tunc magna cautela opus est, tum ut sigillum confessionis illaesum remaneat, tum ut poenitens resciat creditorem vere debitum recepisse, ne unquam suspicio contra Confessarii probitatem suboriri queat.

3° Non est necessarium, ut restitutio fiat advertente domino, quia hoc non requiritur ut hic sit indemnis. Unde debitor restituere potest, v. gr., augendo pondus vel mensuram in vendendo, aut debitum opus in laborando, et sexcentis aliis similibus modis.

Quaesita:

709. — QUAER. 1° *An valeat restitutio facta per simulatam donationem?*

Resp. Affirm. saltem *probabilius*, et rigorose loquendo. Ratio est, quia non requiritur ad veram solutionem, ut debitor externe fateatur se solvere. Hinc satisfacit debitor, quoties solvit in iis circumstantiis, in quibus creditor existimat sibi fieri donum. — *Ita communis.* — *Vogler, n.* 534. — *Carrière, n.* 1265. etc., contra *Billuart.*

QUAER. 2° *An si creditor gratitudine motus aliud donum illi rependat, hoc ei restituendum sit?*

Resp. Affirm. Ratio est, quia donatio illa non videtur *plene voluntaria* et *spontanea*, ut debet essentialiter esse donatio mere *gratuita;* procedit enim ex opinione obligationis antidoralis seu gratitudinis, quae falso nititur fundamento. — *Ita Carrière, ibid.*, contra *Tamb.*, etc.

QUAER. 3° *Quo loco, et cuiusnam expensis facienda sit restitutio?*

Resp. 1° Si obligatio restituendi sit ex re bona fide accepta et retenta, restitutio non necessario facienda est in alio loco, quam in quo nunc existit; nec huiusmodi debitor in alium locum, ubi iam dominus forte degit, rem debitam transmittere tenetur. Ratio est, quia non tenetur dominum in statum pristinum restituere, cum per formalem iniuriam illum ex eo non deiecerit.

Resp. 2° Si obligatio restituendi orta sit ex delicto, restitutio facienda est in loco, in quo dominus rem esset possessurus, si

non ablata fuisset, idque debitoris sumptibus. Ratio est, quia creditor debet servari indemnis, et non sentire damnum ex iniquitate debitoris, sed restitui in statum pristinum. — *S. Lig. n.* 677.

Resp. 3° Si res ex contractu solvi debeat, standum est clausulis contractui appositis, si de loco et modo translationis fuerit conventum. Quando autem nulla de his conventio facta est, attendendum est ad leges speciales pro variis contractibus.

710. — Quaer. 4° *An debitor ex delicto etiam expensas solvere debeat pro re domino remittenda, si illae expensae valorem rei ipsius superent?*

Resp. 1° *Affirm.*, si excessus non sit valde notabilis, quia et debitor committendo iniustitiam, tale onus in se suscepit, et dominus non tenetur rei suae iacturam facere. — *Ita communiter.* — *Lugo, D.* 20. *n.* 190.

Resp. 2° *Neg.* autem *probabilius*, si illae expensae faciendae essent maximae respectu valoris rei remittendae. Tunc autem ex praesumpta creditoris voluntate restitutio pauperibus facienda esset. Recta enim ratio et caritas dictant, creditorem non posse exigere, ut sibi fiat restitutio cum quibuscumque expensis. — *Ita Vogler, n.* 415. — *Lugo, n.* 185. — *Billuart, diss.* 8. *art.* 16. — *S. Lig. n.* 598., ubi dicit esse *sententiam communissimam.*

Quanta autem esse debeat iactura debitoris, ut a restitutione ipsi domino facienda excusari possit, non conveniunt theologi. Hanc regulam sat communiter tradunt: Quando, omnibus pensatis, damnum quod debitor patietur, superat tantum duplo damnum creditoris, non est sufficiens, ut dominus re sua privetur. Si vero hanc proportionem superet, sufficit ut restitutio saltem differatur. Sed pro variis circumstantiis haec regula modificanda est. — *Ita Lugo, D.* 20. *n.* 190. — *S. Lig. n.* 598., etc. Hodie vero haec controversia vix locum habere potest propter facilitatem res vel pecuniam alio transferendi.

711. — Quaer. 5° *An debitor iterum restituere debeat, si debitum per personam fidelem miserit, et illud casu vel culpa tertii pereat?*

Resp. 1° Debitor *ex possessione bonae fidei* ad nihil tenetur; quia, seclusa culpa et pacto, res perit domino, qui est ipse creditor. Teneretur tamen post iudicis sententiam, si culpa iuridica intercessisset.

Resp. 2° Debitor *ex contractu* ad nihil tenetur, si agatur de re alterius existente in natura, accepta in commodatum vel depositum, etc., quia res perit domino, nisi aliter conventum sit. Secus, si agatur de re in genere debita; quia debitor dominium in illud servat, donec ad creditorem pervenerit, et respondere debet de casibus pretii vel rei transmissae, usquedum in manus illius tradatur.

Resp. 3° Debitor *ex delicto* a restitutione non liberatur, et tamdiu ad illam obstrictus manet, quamdiu dominum vere indemnem non effecerit; quia semper remanet causa culpabilis damni, quod hic patitur. — *S. Lig. n.* 704., ubi tamen non audet damnare excusantes huiusmodi debitorem, qui per Confessarium rem debitam remisit.

Excipe casum triplicem, in quo ab omni onere debitor eximitur, nempe 1° si dominus designaverit personam, per quam res debita mitti sibi velit; 2° si creditor personam quidem non elegerit, sed debitori reliquerit libertatem eligendi quam vellet, modo prudens et fidelis eligatur; 3° si persona haec arbitrio iudicis designata fuerit.

712. — QUAER. 6° *Quomodo restituendum pro damnis Reipublicae illatis?*

Resp. Restituendum est per media ab ipso Gubernio constituta, si huiusmodi media existant. Attende igitur ad varias locorum leges. Si vero talia media constituta non fuerint, res difficultate non caret. Alii dicunt restituendum esse per tributorum praepositos, alii vero tenent obligationi iustitiae satisfieri, si pauperibus restituatur. — Vide *Carrière, n.* 1240. ubi dicit nullum existere modum legalem in Gallia, quo restitutiones praefatae suscipiantur [1]. — *V. Casus, n.* 707.

1 « Cum nullus existat *modus legalis*, quo restitutiones illae suscipiantur, nullus « etiam quo earum ratio reddatur, nunquam constare potest, inquit *Logerot*, p. 225, « quod ad aerarium publicum transmittantur. Huic incommodo allatum fuit reme- « dium in Belgio, anno 1837, instituto ordine, iuxta quem huiusmodi restitutio- « nes suscipiendae sint, et cautionibus adhibitis ut ad aerarium publicum perveniant. « Cum autem nil tale apud nos occurrat, saltem quod sciamus, multi existimant « bona quae Reipublicae aut Gubernio restitui debent, esse impendenda in usum « pauperum, vel in alia pia opera utilitatis publicae : tum quia praesumi potest « hanc esse voluntatem sive eorum qui Reipublicae praesunt, sive eorum qui ul- « timato gravati sunt; tum quia per illud medium restitutio fit meliori quo potest « modo ». — *Carriere de Iustitia, n.* 1240.

ARTICULUS V.

QUANDO SIT RESTITUENDUM?

713. — I. Quoad debita *quaelibet,* generatim restituendum est quamprimum fieri potest sine gravi incommodo. Ius enim naturale exigit, ut non retineas rem alienam, invito rationabiliter domino.

Hinc 1° qui culpabiliter differt restitutionem (*a*), manet in peccato continuo, et absolvi nequit. Insuper si damna eveniant domino ex dilatione restitutionis, ea compensare tenetur.

2° Si quis habens propositum restituendi, non longo tempore differat citra grave incommodum domini, non facile damnandus est de peccato mortali, imo nec de veniali, si aliqua sit causa differendi, v. gr., spes occasionis commodioris, etc. . . . . — *S. Lig. Hom. apost. n.* 104. 105.

3° Qui vellet restituere per partes, cum facile posset totum restituere, non esset absolvendus (*b*) ; quia dominus etiam in hoc est rationabiliter invitus. Idem dicendum de eo, qui cum per vitae decursum possit restituere, differt tamen usque ad mortem ; vel qui in periculo mortis constitutus reiiceret absque ratione sufficienti obligationem restituendi in haeredes suos ; nisi forte de restitutione bonorum incertorum agatur. — *Hom. apost. ibid.*

II. Quoad debita *ex iniuria :* — sunt compensanda damna omnia, quae ex dilatione secuta sunt, etiam quando mora fuit inculpabilis. — *Hom. apost. ibid.*

Utrum autem debeant etiam compensari damna extraordinaria, seu quae non sequuntur necessario ex dilatione restitutionis, *controvertitur.* — *Probabiliter* negandum videtur, quia haec damna non potuerunt praevideri, nec proinde imputari possunt. — *Vogler*, *n.* 426. — *Lugo*, etc.

714. — III. Quoad debita *ex contractu,* generatim standum est conditionibus in ipso contractu positis circa tempus, vel

---

(*a*) Adde, et *notabiliter*, ut dein A. explicat, et, *si agatur de materia gravi.*

(*b*) Intellige, quando sit materia gravis.

circa alias circumstantias; nisi prudenter praesumatur, aliam esse alterius partis contrahentis voluntatem.

Hinc 1° restitutio, seu potius solutio fieri debet tempore, de quo expresse vel tacite conventum est, ut patet.

2° Debitor anticipare potest, si terminus solutioni assignatus sit in eius favorem, ut ordinarie fieri solet; secus vero, si idem terminus in creditoris utilitatem vergat, ut v. gr., in praestatione pecuniae cum lucro percipiendo.

3° Si terminus non sit fixus, ex plurium sententia debitor absque peccato saltem gravi exspectare potest generatim, donec moneatur a creditore, nisi tamen hic inde damnum capiat, vel ex timore non audeat monere, vel ex oblivione aut impotentia monitionem omittat.

4° Si debitor habeat iustam causam differendi, non tenetur ad compensandum damnum ex dilatione proveniens. *Ita communiter*, cum *S. Lig. n.* 680.

QUAER. *An qui distulit restitutionem ex iusta ratione, teneatur compensare lucrum cessans vel damnum emergens?*

Resp. Tenetur, quando debitum provenit *ex delicto*; quia, licet non peccaverit restitutionem differendo ex iusta causa, attamen ex prima acceptione est vere causa iniusta et culpabilis illius damni, si tunc implicite sufficienter praevisum fuit (*a*). — *Ita communiter*, cum *S. Lig. n.* 680. *et* 704. contra alios. — Si vero debitum *ex contractu* proveniat, non tenetur; quia debitor tunc non est causa iniusta et culpabilis illius damni, cum in mora culpabili minime supponatur, adeoque non apparet, quo titulo teneatur. — *S. Lig. ibid.*, *et alii communius.* — *V. Casus, n.* 704.

(*a*) Doctores, qui hanc sententiam tenent, non restringunt onus restitutionis ad damna aliquo modo praevisa, sed etiam ad fortuita (*Vide Lugo*, *Disp.* 21. *n.* 17.). Licet vero hanc sententiam et communiorem et probabiliorem dixerit S. Alphonsus (*Lib.* 3. *n.* 680.); non pauci tamen etiam oppositam censent probabilem (*apud S. Alphonsum, l. c., et Croix Lib.* 3. *P.* 2. *n.* 252.): idque usui esse confessariis poterit, ut difficultatem, nunquam non arduam, restituendi imminuant.

CAPUT IV.

DE CAUSIS A RESTITUTIONE EXCUSANTIBUS.

715. — I. *Excusant ad tempus* 1° *impotentia physica*, seu omnimoda impossibilitas, quae habetur in necessitate extrema; imo etiam in necessitate valde gravi, sive debitoris ipsius, sive suorum, id est, uxoris et proximorum consanguineorum; 2° *impotentia moralis*, seu gravis difficultas restituendi, quando nempe restitutio fieri nequeat absque gravi incommodo debitoris, v. gr., si debeat restituendo notabiliter decidere e statu suo iuste acquisito, aut in gravem necessitatem incidere, etc... Ratio est, quia tunc est vera impossibilitas restituendi; in moralibus enim dicitur impossibile, quod est valde difficile, et quod decenter et honeste fieri non potest. — Hinc si nobilis non potest restituere, nisi se privet famulis, equis, armis; vel civis primarius, nisi obeat artem mechanicam sibi insuetam; vel opifex, nisi vendat artis suae instrumenta, aut magnum damnum subeat, restitutionem differre potest et debita paulatim solvere. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 117.

Excipiunt plures, si debitor culpabiliter, v. gr., ludis, crapulis, in talem necessitatem se coniecerit. — *Ita Laymann*, *Lacroix, Busemb.* cum *aliis*. Sed *S. Lig.*, *Hom. apost. n.* 118. ait: « Hoc non obstante, si debitor e statu suo *iuste acquisito* « casurus esset, mihi et aliis doctis durum videtur ad integram « restitutionem illum obligare. Caeterum recte advertunt *S. An-* « *ton.*, *Sporer*, *Elbel*, quod in tali casu semper tenetur debitor « expensas diminuere, ut restituat saltem quod potest ».

716. — II. *Excusant in perpetuum* 1° *remissio*, vel condonatio debita a parte creditoris; requiritur autem, ut creditor possit condonare, et dominium et administrationem rei sibi debitae habeat: item, ut remissio non fiat vi, vel fraude, sed omnino libere et spontanee; 2° *compensatio*, id est, quando creditor auctoritate propria rei aequivalens sibi vindicat, vel idem debitum sibi retinet; 3° *praescriptio* debitis vestita conditionibus. Praescriptio autem pro debitis non completur regulariter nisi per 30 annos; nec communiter haberi potest quoad ipsum debitorem qui debitum contraxit, quia bona fides in eo reperiri ne-

quit. — *S. Lig. n.* 700., etc.... *Recole dicta de praescriptione, n.* 580. *et seq.*

Quaesita:

717. — QUAER. 1° *An debitor restituere teneatur, si versetur in eadem necessitate sive gravi sive extrema cum creditore?*

Resp. 1° Si creditor iam reperiatur in gravi necessitate, et debitor restituendo in illam decidat, restituere debet iuxta omnes.

2° Si uterque iam reperiatur in necessitate gravi, et debitor restituendo in extremam decideret, *disputatur. Probabilius* excusatur a restitutione, quae non debetur *ex delicto.* Imo probabiliter etiam si *ex delicto* debeatur; quia debitor tunc restituendo se subiiceret damno multo maiori. Excipe casum in quo res ipsa in specie adhuc existat. — *Ita communiter.*

3° Si uterque sit in extrema necessitate, *probabilius* omitti potest restitutio; quia in isto casu omnia fiunt communia, iuxta *Bonac.* — *S. Lig. n.* 701., *Hom. apost. n.* 119. *Lugo* tamen cum *aliis* non minus probabiliter oppositum tenet.

718. — QUAER. 2° *An restituere teneatur, qui rem alienam in extrema necessitate accepit et consumpsit?*

Resp. 1° Si habeat alibi propria, *affirm.*; ratio est, quia non est vere impotens, etiam tempore necessitatis. — *S. Lig. n.* 520. *et alii communiter.*

2° Idem dicendum est, si actu quidem nihil habeat, sed habeat spem probabilem fortunae, quia tali homini necessitatem patienti sufficienter providet dives pecuniam mutuum dando sine censu. — *S. Lig. n.* 520.

3° Si nulla spes fortunae affulgeat actu, non tenetur; quia tunc rem suam fecit. — *Ita communius theologi.* — *S. Lig. ibid.*

QUAER. 3° *An excusetur a restitutione ille, qui debiti immemor aliquid gratuito creditori suo donavit?*

Resp. Duplex datur sententia:

I^a^ SENTENTIA *negat.* Ratio est, quia quod gratuito donatur, nequit haberi ut debiti solutio. — *Ita Sanchez.* — *Vogler.*

II^a^ SENTENTIA *affirmat* cum *Lacroix, n.* 452. — *Tamb.* etc. Ratio est, quia censetur quisque velle prius obligationi iustitiae satisfacere, quam merae donationi. Prima sententia est *communior* et *valde probabilis,* sed secunda non caret sua probabilita-

te, ait *S. Lig. n.* 700., et hanc sat probabilem dicit, *Hom. apost. n.* 120.

Quaer. 4° *An gravatus debitis possit ingredi religionem, et liberetur a debitis, si ingressus fuerit?*

Resp. ad 1um *Neg.*, si brevi habere possit unde solvat; secus *probabilius, per se*, si debeat expectare ad tempus notabile. — *S. Lig. n.* 71. *de Statibus; Vogler*, etc.... Attamen, si debita sint magni momenti, talis ingressus, licet *validus*, Iure canonico prohibetur ut *illicitus*.

Resp. ad 2um 1° Religio non tenetur talia debita solvere ex bonis propriis, ut patet; 2° Religiosus tenetur exsolvere ex bonis, quae habuit ante professionem, vel quae ei obveniunt per legatum, si vota simplicia tantum emiserit; secus vero, si solemniter professus fuerit. — *Ita communiter.*

719. — Quaer. 5° *An cessio bonorum sive iudiciaria, sive voluntaria, excuset a restitutione in perpetuum?*

Resp. 1° *Neg.* prorsus quoad cessionem *iudiciariam*, quia illa cessio est tantum beneficium, quod lex concedit debitori bonae fidei et infelici, ut bona cedens libertatem conservet, et a coactione in foro externo immunis evadat. Constat ex terminis expressis Iuris tum Romani, tum Gallici.

Resp. 2° Imo *Neg.* etiam quoad cessionem *voluntariam*, seclusa conventione, vel *expressa*, vel saltem *implicita*. Ratio est, quia quamvis creditores tunc componant cum debitore de certa parte tantum debitorum solvenda, sic tamen agunt, quia plus habere nequeunt, nec propterea renuntiant iuri, quod ad integram solutionem habent, si debitor aliquando solvere queat. — *S. Lig. n.* 669. — *Billuart, diss.* 8. *art.* 20.

Dixi *seclusa conventione;* quia si creditores *expresse* liberent, vel clare videantur liberare *totaliter* debitorem, hic ad nihil ulterius tenetur.

720. — Quaer. 6° *An liberetur a restitutione qui debitum solvit creditori creditoris sui, v. gr., tibi debeo* 100 *francos, tu vero debes* 100 *Titio, an satisfaciam solvendo* 100 *Titio?*

Resp. Affirm., per se, in rigore iuris. Ratio est, quia ego solvendo creditori tuo id, quod ipsi debes, acquiro ius, quod ille habebat debitum suum a te requirendi: unde ius quod in te habeo, iuri quod in me habes, aequivalet, et fit compensatio. Etenim potest creditor tuus in me ius suum transferre, seu possum ego illud emere, sicut quilibet alius, qui nihil tibi debeat.

— *S. Lig. n.* 700. — *Billuart. diss.* 8. *art.* 14. §. 1. — *Vogler, n.* 541. *et alii communiter.*

Dixi 1° *per se,* quia non liberor, si forte tu adhuc cogeris solvere, vel creditores privilegiatos aut hypothecarios habeas.

Dixi 2° *in rigore iuris,* quia talis solutio illicita erit, si absque causa fiat, ob varia incommoda, quibus obnoxia est. Est autem ratio sufficiens, si creditor tuus debitum suum recuperare nequeat. — *Billuart, ibid.*

721. — Quaer. 7° *An debitor liberetur in dubio, vel probabilitate solutionis?*

Resp. 1° *Neg.* in *mero dubio,* ut patet. Obligatio enim semel contracta certo adimplenda est, saltem nisi solida ratio peractam esse solutionem suadeat. — Idem etiam certo tenendum est, ubi praesumptio debitori adversatur, quod saepius evenire solet, praesertim quando dubium eius negligentiae tribuendum est.

Resp. 2° In *vera probabilitate, controvertitur:*

I^a^ Sententia *communior negat.* Ratio est, 1° quia non satisfit obligationi *certae* per impletionem dubiam ; 2° quia onus debitori incumbit attendendi et invigilandi, ut certo restituat; unde exortum dubium imputandum est ipsius negligentiae, ex qua damnum pati non debet creditor. — *S. Lig. n.* 700. *et l.* 1. *n.* 27. *et seq.* — *Lugo, D.* 18. *n.* 12. — *Lacroix, n.* 571. (licet oppositum teneat sicut ipse *Lugo,* ubi de alia obligatione ac de iustitia agitur) *et alii multi.*

II^a^ Sententia dicit restituendum esse pro rata dubii, saltem si uterque dubitat; quia cum creditor non habeat ius nisi probabile, non est aequum, ut tantum ipsi solvatur, quantum solveretur, si ius certum haberet. — *Tambur., Layman.* — *Diana.* — *Reuter* dicit hoc *probabile, n.* 449., licet oppositum ut *probabilius* habeat.

III^a^ Sententia debitorem ab omni obligatione liberat, quia non est imponenda obligatio, nisi de ea certo constet. *Ita Bossius.* — *Tannerus.* — *Viva,* etc., apud *Lacroix* et *Reuter.* Licet haec tertia sententia speculative loquendo sua gaudere possit probabilitate, in praxi generatim non videtur sequenda, quia debitor communiter dubium imputare suae negligentiae debet.

Attamen si debitori faveat maior probabilitas, et sit probus, diligensque in debitis solvendis, inquietandus non foret ; maior enim praesumptio pro solutione peracta tunc haberetur. *A fortiori* restitutionem non urgebis, si debitor dicat, se certe satisfecisse, licet creditor adhuc reclamet.

722. — Quaer. 8° *An excuset a restitutione condonatio rationabiliter praesumpta?*

Resp. Affirm. saltem *probabilius*, quia retentio rei alienae, seu omissio restitutionis, non est iniusta nisi invito domino fiat. Non fit autem invito domino, vel creditore, si fiat ex eius voluntate rationabiliter praesumpta. Ergo, etc. Sic excusari possunt facilius filiifamilias, si pecuniae summam sat exiguam parentibus surripuerint. Item famuli qui esculenta communia consumpserunt. Sed abusus hac in re quam maxime cavendus est. Unde non semper sufficit quaecumque verisimilis aut probabilis praesumptio, ne sic ianua innumeris iniustitiis aperiatur. — *Lacroix, n.* 462. *Lugo, D.* 21. *n.* 54. — *S. Lig. n.* 700. — *Vogler*, etc. — *V. Casus, n.* 714. *et seq.*

SECTIO II.

De restitutione in specie.

Agendum hic de restitutione ob damnum proximo illatum in bonis, 1° animi, 2° corporis, 3° fortunae in quibusdam casibus.

CAPUT I.

DE RESTITUTIONE OB DAMNUM IN BONIS ANIMI.

Generatim quisque tenetur ex iustitia reparare damnum, quod efficaciter et iniuste causavit proximo in bonis tum naturalibus tum supernaturalibus animi, dummodo damnum istud in eodem ordine reparari possit. Homo enim non minus habet ius strictum, ne in bonis huiusmodi, quam ne in bonis fortunae laedatur.

Hinc deduces :

723. — I. Quoad damnum in bonis supernaturalibus.

1° Qui vi, mendacio, fraude, metu iniusto induxit aliquem in peccatum lethale, tenetur sub mortali ex iustitia ad damni reparationem, vim vel seductionem tollendo, errorem manifestando, etc. Qui autem sine vi, fraude, sed tantum consilio induxit aliquem ad peccandum lethaliter, tenetur quidem ad consilium

illud ex caritate revocandum, non vero ex iustitia, quia *scienti et volenti non fit iniuria. S. Lig. n.* 660.-661.

2° Qui dolo induxit alium in errorem praesertim practicum, ex quo damnum grave illi oriri possit in materia morum, ex iustitia tenetur reparare damna, quae inde proveniunt, et omni conatu eum ab errore removere. Idem de errore speculativo circa Fidei articulos tenendum est.

3° Qui per vim, metum gravem, vel fraudem, aliquem ab ingressu Religionis impedivit, aut iam ingressum ad Religionem deserendam induxit, ex iustitia tenetur fraudem et dolum amovere; quisque enim ius habet, ne iniuste a consecutione aut possessione tanti boni impediatur vel abstrahatur. — *S. Lig. n.* 662.

724. — Quoad damnum in bonis naturalibus:

II. 1° Qui alium privavit memoria, ratione, etc., per venenum, philtrum, etc., tenetur ex iustitia reparare id omne, quod in damno iniuste et efficaciter causato reparabile est.

2° Qui fraude impedit, ne alter scientiam, artem.... addiscat, vel alios doceat, tenetur fraudem depellere, et damna temporalia, quae ex ea sunt orta, reparare.

3° Qui ex officio docere debet artem vel scientiam, tenetur errores corrigere, si quosdam admiserit, et sint alicuius momenti. Eadem obligatio ipsi quoque incumbit, si probabilia improbabilibus ex incuria vel levitate permiscuerit.

4° Si quis gratuito et sine obligatione pacti vel officii male doceret ex negligentia vel ignorantia, seclusis fraude et dolo, ad reparationem non teneretur (*a*).

(*a*) Ex mente Auctoris, *qui male docet*, hic intelligendus est ille, e cuius magisterio aut nullus aut exiguus profectus hauriatur, non vero is, qui auditores erroribus imbuat. In hac enim secunda hypothesi male feriatus doctor aequiparandus saltem illi foret, qui sine formali iniuria damnum cuipiam infert, v. gr., qui artem medicam nullatenus professus, inconsideranter cuipiam aegrotanti pharmacum noxium suadeat; ubi enim suum errorem advertat, tenetur sane damnum praecavere cum minori maiorive sui incommodo pro maiori vel minori negligentiae ac temeritatis suae culpa, et maiori vel minori damni alieni periculo.

CAPUT II.

DE RESTITUTIONE OB DAMNUM IN BONIS CORPORIS.

Scilicet: 1° ob homicidium, 2° stuprum, 3° adulterium.

ARTICULUS I.

DE RESTITUTIONE OB HOMICIDIUM.

Principia:

725. — I. Homicidae vel mutilatores et ipsorum haeredes tenentur ad compensanda omnia damna temporalia, si quae ex homicidio vel mutilatione secuta fuerint, ut patet. Nihil autem probabilius restituere debent praecise pro vita, membro, etc. (*a*); quia haec non sunt pretio aestimabilia. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 72.-83.

II. Omne et solum homicidium voluntarium et iniustum hanc obligationem parit, quia sola damnificatio iniusta et voluntaria est radix obligationis. Hinc ad nihil tenetur, qui mera causa defensionis alterum occidit, etc.

III. Restitutio, si persona laesa mortua sit, facienda est illis, qui defuncto sunt proxime coniuncti, scilicet filiis, patri, matri et caeteris ascendentibus vel descendentibus in linea recta, et eius uxori, quia isti censentur esse una eademque persona cum defuncto. — *S. Lig. n.* 631. — Non vero *probabilius* caeteris haeredibus naturalibus, quia si damnum vere istis eveniat, eius

---

(*a*) Hoc intellige, prouti communiter aiunt DD., *secundum rigorem*. Nam, ut habet S. Alphonsus (Lib. 3. n. 627.), *communiter Auctores monent, congruum esse, ut confessarius imponat poenitenti pro poenitentia, vel ex aequitate, aliquid laeso elargiri*. Ad quod aequitatis debitum referri poterunt verba S. Thomae (2. 2. q. 62. art. 2. ad 1.): *Quando id, quod est ablatum, non est restituibile per aliquid aequale, debet fieri compensatio, qualis est possibilis, puta cum aliquis abstulit membrum, debet recompensare vel in pecunia vel in honore, considerata conditione utriusque personae secundum arbitrium boni viri.*

causa remota tantum et velut per accidens habenda est. — *S. Lig. n.* 636. — *Lugo.* — *Salmant.*, etc.

NOTA. Certum est, teneri homicidam ad restituendum omnia debita realia contracta erga defunctum ante ipsius mortem ratione mutilationis et lucri cessantis etiam erga haeredes non necessarios, quia isti in omnia iura illius succedunt. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 28.

Quaesita:

726. — QUAER. 1° *An homicida etiam teneatur ad restitutionem erga uxorem et filios occisi pro damnis futuris, si isti sibi facile subvenire possint?*

Resp. Controvertitur. I^a SENTENTIA *communior affirmat,* quia damnificator totum damnum a se illatum reparare debet. — *Lugo, D.* 11., *n.* 87.

II^a SENTENTIA *sat probabilis negat*, quia proxime cognati non habent ius, nisi ad ea, quae occisus ex stricta pietate ipsis erogare debuisset (*a*). — *Reuter, n.* 384. — *Elbel, n.* 215. — *Lacroix, n.* 309. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 87.

QUAER. 2° *An aliquid restituendum sit creditoribus occisi?*

Resp. Neg. probabilius, etiamsi homicida praeviderit, dummodo *directe* non intenderit illorum damnum (*b*), quia tale da-

---

(*a*) Confer Card. De Lugo (*Disp.* 11. *a n.* 84.), qui ostendit, hanc opinionem niti falso principio, quasi nempe occisor obligationem reparandi eiusmodi damna ideo contrahat, quod occisus quidpiam alii deberet titulo pietatis aut iustitiae: quae quidem ratio obligationem induceret restituendi indiscriminatim etiam occisi creditoribus. Veram porro huius obligationis rationem ipse assignat ibid. n. 79.-84., quam et Auctor tangit sup. in not. ad n. 659., eam nempe connexionem actionis cum damno, ut hoc non per accidens, sed per se ac necessario ex illa sequatur.

(*b*) Habes hic manifestum exemplum actionis, quae iniuria vel non iniuria in alium censetur, et vere est, pro sola agentis intentione. Merito igitur alias animadvertimus, Auctores, qui contra Cardinalem De Lugo negant, solam agentis intentionem efficere posse, ut actio fiat *iniusta,* et hoc tamen loco contendunt, eum, qui occidat ex intentione nocendi creditoribus occisi, peccare contra iustitiam, et ad restitutionem erga eosdem teneri, hos, inquam, Auctores sibi non cohaerere, et facto ipso ostendere, suam ipsorum opinionem non esse undecumque veram. Vid. Auctores hosce penes S. Alph. Lib. 3. n. 633. et Hom. Ap. Tract. 10. n. 87.

mnum *per accidens* tantum committitur. — *S. Lig. n.* 634. — *Lugo.* — *Salm.*

727. — QUAER. 3° *An remaneat obligatio iustitiae in haeredibus, si homicida morte plectatur, quin damna reparaverit?*

Resp. Affirm. Poena enim satisfacit iustitiae vindicativae, non vero commutativae. Haeredes igitur debita ex iustitia commutativa solvere debent, nisi laesi non reclament; tunc enim hi iuri suo cedere censentur. — *Hom. apost. n.* 90.

QUAER. 4° *An ad restitutionem teneatur, qui alium occidit excedendo modum iustae defensionis, seu* MODERAMEN INCULPATAE TUTELAE?

Resp. Affirm., si deliberate excesserit, quia invasor ius habet, ne iniuste occidatur: ergo occisor, limites iustae defensionis scienter excedendo, gravem committit iniuriam. — *Ita communius. S. Lig. n.* 637. *cum Lugo disp.* 11. *n.* 54. contra nonnullos antiquiores apud eundem Lugo ibid. n. 51.

QUAER. 5° *An ad aliquid teneatur, qui alterum occidit in duello.*

Resp. Neg. probabilius, sive fuerit provocans, sive provocatus. *Scienti* enim *et volenti non fit iniuria,* quando ius remitti potest; atqui etiam acceptans pugnam voluit et potuit damnum temporale remittere (*a*). Ergo.... — *S. Lig. n.* 638. *Lugo, n.* 66., etc.

(*a*) Distinguendum est duplex damnorum genus, quae ex occisione sequuntur. Alia enim sunt damna illata laeso seu occiso, cuiusmodi sunt expensae in morbo curando factae, et si quid per id temporis et eam ob causam perdidit vel ex operae intermissione, vel ex omissa negotiatione, vel impedito lucro, etc. Quorum restitutio cum debeatur ipsi laeso, aliis autem eatenus tantum, quatenus in iura laesi succedant, laesus renuntiare suo iuri potest, nisi forte ita pauper sit, ut ex suis bonis expensas solvere non possit, et sic iniuriam inferat aliis, qui forte ad eas solvendas cogantur. Et huc spectat, quod communiter tradunt DD., haec *debita,* ut vocant, *realia* posse occisori condonari a laeso, qui iuri suo cedat.

Ast alia sunt damna, quae non ipsi occiso, sed aliis per eius mortem inferuntur, quaeque idcirco cum non occisi sed aliorum ius violent, ab occiso remitti nullatenus possunt. *Qui per vim* (ut habet Lugo Disp. 11. n. 63.) *impedit, ne pater amplius possit filiis alimenta praestare, non potest a patre solo remissionem illius debiti obti-*

Alii dicunt teneri quidem ad restitutionem provocantem, si adversarium occiderit, non vero provocatum. — Alii autem utrumque obligant. Sed hae sententiae sat probabiles non apparent.

ARTICULUS II.

DE RESTITUTIONE PROPTER STUPRUM ET FORNICATIONEM.

Recole dicta de stupro et fornicatione in sexto Decalogi praecepto, n. 421. *et* 425., etc.

Principia:

728. — I. Nihil restituendum est pro damno mere naturali, seu pro laesione integritatis corporalis vel amissione virginitatis, *saltem probabilius*, quia damnum illud pecunia compensari nequit. — *S. Lig. n.* 640. — *Elbel, n.* 220., etc. *Recole dicta supra, n.* 628.

II. Nihil etiam restituendum est pro damno temporali, quod ex turpi consortio subsecutum est, excepta prolis educatione, si mulier sollicitationi consenserit, quia *scienti et volenti non fit iniuria. — S. Lig. n.* 641.

III. Si stuprator vi, fraude, dolo, minis puellam violaverit, tenetur reparare omnia damna ei vel eius parentibus inde obvenientia, quia est causa efficax et iniusta damni. — *S. Lig. ibid. — Elbel, ibid.*

Quaesita:

729. — Quaer. 1° *An violator teneatur ducere puellam violatam sub promissione matrimonii?*

Resp. 1ª Sententia *affirmat.* Ratio est, quia contractus innominatus *Do ut des*, etc., tunc perficitur, quando fit rei traditio

---

nere, sed a filiis, qui ius habebant, ne vi vel fraude impedires eum, a quo alimenta accipere debebant.

Attamen cum in casu duelli occisor non per vim alimenta seu emolumenta uxoris ac filiorum impediverit, cessat ratio, cur ille ad damnum reparandum teneatur. *Ita Lugo* (*ibid. a n.* 70.).

seu operis praestatio, et tunc cessat ratio et vis legum, quae pacta turpia irritant; neque enim obligatio, quae tunc contrahitur ab altera parte, turpis est, aut ad rem turpem adigit. — *S. Lig. n.* 642. (*a*), *et alii communissime.*

(*a*) Mirum sane videri potest, quod S. Alphonsus (cit. n. 642.) quaestionem proponat de obligatione defloratoris tum *si vere*, tum *si ficte matrimonium promiserit;* neque tamen vel ullum verbum de prima quaestionis parte iniiciat, sed unice immoretur in asserenda matrimonii obligatione, licet promissio *ficta* extiterit. At forte supervacuum sapienti viro visum est de hypothesi *verae* promissionis disserere; tum quia luculentissima, quae protulit, sive e ratione sive ex auctoritate argumenta ad obligationem matrimonii evincendam, etiamsi *ficte* deflorator nuptias promisisset, a fortiori id evincebant, quando *vera* accesserat promissio; tum quia prior illa pars adeo erat extra controversiam, ut nemo unus e DD. allegari posset, qui eam doctrinam nedum impugnare, sed ne in dubium quidem vocare ausus esset.

Et haec quidem perrara atque adeo stupenda Theologorum aeque atque Canonistarum in ea doctrina consensio manifesto ostendit, quo loco secunda illa, quam A. subiicit, quorumdam recentiorum sententia, quam melius abnormem dixeris aberrationem, habenda sit; eo vel magis, quod isti paradoxum eiusmodi ex natura contractus turpem aliquam conditionem involventis sibi suaserint confirmari luculentissime! Nonne enim instar portenti foret, universos ad aetatem usque nostram Theologiae Iurisque Doctores caecutivisse adeo, ut in re plane obvia et ad prima naturalis iuris elementa spectante, de qua insuper nemo eorum non subtilissime et diligentissime inquisivit ac fuse disputavit, tam turpiter impingerent? Hoc ipsum autem nonne permovere recentiores istos debuit, ut saltem suspicarentur, a recto sese tramite aberrare?

Dixi, S. Alphonsum obligationem contrahendi matrimonii, etiamsi promissio *mere ficta* intercessisset, validissimo auctoritatis robore confirmasse. Sed et illud addendum est, probabilitatem, si quam oppositae sententiae tribuere nonnulli visi sunt, inani dumtaxat falsarum allegationum fuco inniti.

Et sane 1.° pro ea opinione Schmalzgrueber (*Lib.* 4. *Tit.* 1. *n.* 32.) allegat S. Antoninum, Gabrielem Biel, Bartholom. De Ledesma, Bonacina, Martinum Perez, et Viestner, a quo deceptus (*Lib.* 4. *Tit.* 1. *n.* 20.) et thesim et plerasque harum allegationum mutuatus est. — Atqui et Gabriel Biel (*In* 4. *Dist.* 28. *q.* 1. *art.* 2. *Concl.* 5.), et Mart. Perez (*De Matrim. Disp.* 2. *Sect.* 4. *n.* 3.), et Bonacina (*De Matrim. Disp.* 1. *q.* 1. *p.* 2. *n.* 9.), et S. Antoninus (*Sum. Part.* 3.

II^a Sententia quorumdam recentiorum *negat* ex generali principio de contractibus ob conditionem turpem invalidis. Ea de re infra dicetur ubi de contractibus in genere loquemur.

Quaer. 2° *An violator ad aliquid teneatur erga parentes virginis violatae, si ipsa libere in peccatum consenserit?*

Resp. Neg. probabilius, quia ius eorum strictum non fuit violatum; nec impedire possunt filiam, quominus ea de iure suo

---

Tit. 1. *Cap.* 19. §. 1.) id affirmant tamtummodo de *ficta* promissione viri, *qui notabiliter conditionem mulieris excedat*; quae conclusio, uti patet, ad rem non facit. 2.° Probabilem dici eam opinionem a Dicastillo, asseruerunt Salmanticenses (*De Matrim. Cap.* 1. *n.* 33.), ut etiam S. Alphonsus innuit (*Lib.* 3. *n.* 642. §. 2.) — Atqui Dicastillus (*Lib.* 2. *Tr.* 2. *Disp.* 7. *Dub.* 9. *n.* 135. 136.) loquitur de mera *promissione ficta absque defloratione;* et hoc pariter ad rem non facit. 3.° Probabilem dici a quibusdam eam opinionem asseruit etiam Petrus De Ledesma (quod innuunt tum Dicastillus, *l. c. n.* 128., tum Sanchez *De Matrim. Lib.* 1. *Disp.* 10. *n.* 2.), et praeter consuetos S. Antoninum et Biel, allegavit Tabienam (*V. Matrim. II. n.* 8.), et Francisco De Victoria tribuit, quod (*Sum. n.* 254.) *oppositum non probari sufficienter* dixerit. — Atqui Tabiena (*l. c.*) disserit solum de eo, *qui ficte* CONTRAHIT MATRIMONIUM, *et deinde habet copulam;* qui casus abs re nostra est. Victoria vero (l. c.) non de defloratione cum ficta matrimonii promissione, sed quaestionem facit *de illo, qui contraxit cum aliqua, proferens exterius verba, et interius non habens consensum, an sit matrimonium?* Et postquam respondit, ex S. Thoma non constare, quod eam teneatur ducere, subdit verba a Petro Ledesma allegata: *Nec qui dicunt, quod tenetur eam ducere, sufficienter probant:* quae in rem nostram, ut patet, dicta non sunt.

Unicum itaque e Theologis habemus Ioan. Praepositum (quem innuit et S. Alphonsus l. c.), quem quidem pro ea opinione *scite unicum* affert Diana (*Tom.* 2. *Tr.* 6. *R.* 149.), quia alios perperam afferri adverterat. Utitur autem Praepositus (*De Matrim. Q.* 9. *Dub.* 4. *n.* 48.) sophistico argumento, quod et Schmalzgrueber (*l. c.*) innuit, nimirum quod deflorator non teneatur ratione promissionis, quae ficta fuit, sed solum ratione damni, quod aliter, quam per matrimonium, compensari possit. Sophistice, inquam. Nam obligatio oritur ex iniuria, quam facis alteri, quando illud neges, sub cuius conditione et exegisti et recepisti id, quod alter sub eo tantum pacto praestitit; quae iniuria reparari nullatenus potest, nisi alter illud recipiat, sub cuius conditione suum dedit.

ratione damni temporalis cedere possit. — *S. Lig. n.* 641. — *Billuart.* — *Lugo.*

730. — Quaer. 3° *Ad quid teneatur violator erga prolem spuriam?*

Resp. 1° Si matrem vi oppresserit, ad omnes expensas nutritionis et educationis tenetur. Ratio patet ex dictis. Attamen in eius defectu mater curam filii suscipere debet, licet nullam culpam admiserit, *quia mater est.* Sed tunc recursum servat in corruptorem, qui omnes expensas, quas occasione prolis illa fecit, ipsi compensare tenetur.

Resp. 2° Si vero mulier in peccatum consenserit,

1° *Ex Iure Romano*, mater tenetur alere infantem per tres annos, et postea ei pater providere debet.

2° *Ex Iure Gallico* nihil expresse statuitur. Iurisperiti tamen agnoscunt parentes aeque et in solidum obligari saltem ad alendos et educandos filios *legaliter* recognitos. Hoc ex *art.* 203. eruunt. Si autem filii non fuerint recogniti, eadem obligatio de iure naturali ipsis incumbit. — *Carrière, n.* 1371. — *Gousset n.* 1016. — *V. Casus, n.* 737. *et seq.*

ARTICULUS III.

DE RESTITUTIONE PROPTER ADULTERIUM.

Spectandae sunt obligationes utriusque adulteri ex variis circumstantiis, prout adulterium fuit plene ex utraque parte voluntarium, aut familiae damnosum, vel non.

Principia:

731. — I. Uterque adulter tenetur in solidum ad omnia damna familiae reparanda, si ex utraque parte crimen voluntarium fuerit, quia totum utrique imputandum est. Hinc 1° omnes sumptus, quos fecit maritus in prole alenda et educanda, restituendi sunt; 2° si filius illegitimus cum legitimis iam haereditatem acceperit, istis pro rata compensatio facienda est. — *S. Lig. n.* 659.

II. Adultera, si paraphernalia habeat, ex ipsis restituere debet marito et filiis laesis per donationes manuales, per contractum, testamentum, legata..., etc. Si non habeat, diligentius

familiam administret, parciorque sit in sumptibus privatis, laboret diligentius, in quantum status permittit.

III. Si adulter vi aut metu gravi consensum mulieris obtinuerit, tenetur solus ad totum damnum reparandum, ut indubium est ex *dictis supra*, *n.* 728.

Quaesita :

732. — QUAER. 1° *An mulier crimen suum revelare teneatur, si alio modo damnum reparare nequeat ?*

Resp. Neg. generatim loquendo. Ratio est, 1° quia communiter haec revelatio fieri nequit sine magna mulieris infamia, et saepe sine periculo mortis, vel odii perpetui aut aliorum gravium malorum ; 2° quia etiam tali medio adhibito, difficile damnum reparare posset, praesertim cum filius matri fidem adhibere non teneatur, ut infra dicemus. Excipiunt communiter, si mater sit perditae famae (a), etc.... — *S. Lig. n.* 653.

733. — QUAER. 2° *Quid in dubio, an proles sit mariti aut adulteri, vel ex tali adultero potius, quam ex tali alio ?*

Resp. ad 1um *probabilius*, ad nihil tenentur adulteri, quia de damno non constat. — *S. Lig. n.* 657. — *Lugo, D.* 13., *n.* 17. et *alii multi* contra alios, qui dicunt pro rata restituendum esse.

Resp. ad 2um Uterque adulter tenetur ad restitutionem pro rata iuxta sententiam communiorem, quae tenenda videtur. Ratio est, quia certum est damnum, et constat illud ab alterutro peractum esse; singuli autem sunt causa efficax et iniusta incertitudinis, quae impedit, ne compensatio ab uno determinate exigi possit. Aliunde ex hac incertitudine innocens pati non debet. *Lacroix, n.* 337. — *Lugo, n.* 18. — *Roncaglia, c.* 2. *qu.* 3.

Dissentit tamen *S. Lig. n.* 658. quia, ut ait, onus certum imponi non potest, ubi dubia est obligatio. Excipit nihilominus, si adulter secundus advertisset, saltem implicite, quod suo peccato foret causa incertitudinis. Item si adulteri ex communi consilio adulterium patraverint.

QUAER. 3° *An filius teneatur credere matri etiam iuranti, illum illegitimum esse?*

(a) Sed eiusmodi exceptio alio incommodo laborat. Si enim filius unicae matris testimonio credere non tenetur, multo minus testimonio unius mulieris, quae insuper sit perditae famae, fidem habere tenebitur.

Resp. Neg., quia ex iure et sensu communi nemo tenetur credere uni testi, etiam probatissimae fidei. Secus tamen, si praeter testimonium matris accederent indicia evidentia, v. gr., absentia patris a longo tempore. — *S. Lig. n.* 654. — *Laymann.* — *Roncaglia.*

734. — QUAER. 4° *An si adulteri, vel fornicatores essent opulenti, et mitterent prolem ad nosocomium, tenerentur ad impensas resarciendas?*

Resp. controvertitur. I[a] SENTENTIA *communior et probabilior affirmat.* Ratio est, quia nosocomia sunt instituta in gratiam infantium, non vero parentum; nec praesumendi sunt eorum fundatores, voluisse divites a solvendis expensis eximere. — *Lugo, D.* 13. *n.* 3. — *Billuart.* — *Bouvier, de Restit., p.* 2. *art.* 2. — *Carrière, n.* 1373. — *Rousselot opusc. de sexto praec.*

II[a] SENTENTIA *negat,* quia ista nosocomia erecta sunt pro omnibus indiscriminatim infantibus, qui a parentibus abiiciuntur, sive ad genitores divites, sive ad pauperes pertineant. Neque obstat, quod subsidia a Gubernio vel a Municipio pro istis parvulis praebeantur, quia haec pro puerulis derelictis generatim tribuuntur, quin ad parentes attendatur. Insuper huiusmodi hospitia instituta sunt eo fine, ut infantes illegitimi liberentur a periculo mortis tum aeternae, tum temporalis, cui maxime exponerentur, nisi in piis illis locis susciperentur. Quot enim parentes impios et barbaros infamiae metus adegit, sive ad abortum prolis suae procurandum, sive ad necem ipsi inferendam? Porro filii divitum non minus ac filii pauperum tale periculum incurrerent. — *Ita S. Lig. n.* 656., qui hanc sententiam putat probabiliorem.

Attamen conveniunt etiam patroni huius sententiae, in praxi *enixe* adhortandos esse genitores ad aliquid, saltem titulo poenitentiae, nosocomio tribuendum.

735. — QUAER. 5° *Quantum hospitio tribui debeat, iuxta prioris sententiae patronos* (*a*)?

Resp. Non potest certa regula definiri. Solutio enim quaestionis huius pendet a variis rerum et locorum adiunctis, a vita

---

(*a*) Cum secunda quoque sententia satis probabilis, imo S. Alphonsi iudicio sit probabilior, inutilis videtur haec quaestio; quia obligationem solvendi aliquid tamquam ex iustitia debitum confessarius imponere non potest; si vero de eleemosyna libere tribuenda sermo sit, quantitas arbitrio tribuentis permittenda videtur.

producta, aut a morte praematura prolis. Vix autem, aiunt, sexta pars illorum puerorum ad aetatem duodecim annorum pervenit, et saepius a genitoribus ignoratur, utrum vivant, necne. Unde, dicunt, satis erit, si parentes pro rata dubii 200 vel 150 fr. nosocomio solvant. — *Bouvier, ibid. V. Casus, n. 743. et seq.*

CAPUT III.

DE RESTITUTIONE OB DAMNUM.

In bonis fortunae in casibus particularibus.

Scilicet : 1° quoad tributa ; 2° quoad militiam ; 3° quoad direptionem bonorum tempore perturbationis Galliae sub fine saeculi XVIII.

ARTICULUS I.

DE TRIBUTIS.

736. — Tributi nomine intelligitur pensio, quam subditi solvunt de propriis bonis Gubernio, vel Principi, ad sumptus Reipublicae communes.

Tributa sunt alia *directa,* quae actualia et determinata bona privatorum afficiunt ; alia *indirecta,* quae immediate respiciunt certas merces, et mediate tantum personas, quae eas transvehunt, vendunt, emunt, etc., ut sunt gallice : *les droits réunis*, *les douanes*, etc. [1].

Principia:

737. — I. Impositio tributi est actio supremi dominii in bona subditorum, et proinde ad illa imponenda requiritur suprema et

[1] In Gallia quadruplicis generis tributa directa distinguuntur, scilicet : 1° ea quae bona immobilia afficiunt (*contribution foncière*) ; — 2° ea quae afficiunt bona mobilia ratione personarum, et ipsas etiam personas (*contribution personnelle et mobilière*) ; — 3° ea quae portas et fenestras aedium, iuxta earum numerum et situm, respiciunt ; — 4° ea quae ad mercaturae exercitium spectant.

Tributa vero indirecta (vulgo *droits réunis*) sunt sequentia : *les droits sur les boissons*, *les cartes*, *les douanes*, *les droits de greffe*, *l'enregistrement*, *les octrois*, *le sel*, *le tabac*, *le timbre*, *les voitures publiques*, etc.

legitima auctoritas. Ea enim sola iure dominii alti (*a*) pollet, quia sola toti communitati praestat.

II. — Princeps habet potestatem tributa imponendi ; etenim potestas eius extenditur ad totum id, quod requirit bonum commune; bonum autem commune exigit, ut concurrant subditi ad onera Reipublicae ferenda ; secus enim Respublica stare non potest, ut patet. — *S. Lig. n.* 615. etc.

III. — Oportet, 1° ut tributa sint iusta, nempe ut pro necessitate vel utilitate communitatis exigantur; 2° ut aequalitas inter subditos servetur, habita ratione facultatum, quas possident. — *S. Lig. n.* 615. — *Lugo.* — *Billuart.*

IV. — Leges quae versantur circa tributa, generatim spectatae, non sunt mere poenales, sed obligant in conscientia. Deducitur 1° ex verbis Christi, *Matth.* 22. 21.: *Reddite quae sunt Caesaris, Caesari.* — *Ad Rom.* 13. 5.: *Subditi estote, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam; ideo enim et tributa praestatis. . . .* — *Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal.* 2° Patet etiam ex ratione; Princeps enim ad onera Reipublicae ferenda tenetur: ergo *a pari* subditi tenentur in conscientia et ex iustitia (*b*) ad media pro bono communi promovendo necessaria subministranda. — *S. Lig. n.* 615. 616.

Quaesita:

738. — Quaer. 1° *An semper urgenda sit sub poena peccati et denegandae absolutionis obligatio tum solvendi vectigalia seu tributa indirecta, tum restituendi pro rata peractae defraudationis?*

Resp. Solutio huius quaestionis difficultate non caret; de sequentibus conveniunt sat *communiter* theologi:

(*a*) Ius *alti dominii,* prouti communiter accipitur, nihil huc pertinet. Potestas imponendi tributa ideo supremo tantum reipublicae rectori tribuitur, quia ad ipsum solum spectat cura communitatem ad finem suum per media idonea dirigendi.

(*b*) Intellige *iustitiam legalem,* qua et princeps et subditi pro sua quisque parte tenentur, ut oneribus societatis ferendis necessaria praesidia conferant.

I. Adhortandi sunt sedulo fideles, ut tributa omnia diligenter solvant, et in eis ab omni defraudatione abstineant. Neque tamen expedit, ut Confessarius, saltem generatim, petat a poenitentibus, qui in confessione de tributis tacent, utrum alicuius defraudationis in iis rei sint; ne forte iis, qui in bona fide sunt, malam fidem inutiliter iniiciat.

II. Damnandi sunt autem

1° Qui vectigalibus exigendis praepositos mediis iniustis (*a*) corrumpunt, ne munere suo libere fungantur; peccant enim saltem ad horum peccatum cooperando.

2° Qui non solvunt tributa iam a longo tempore imposita, quaeque ab omnibus soluta fuere, quin unquam orta fuerit reclamatio de ipsorum iniustitia (*b*).

3° Qui violenter resistunt ministris vectigalia exigentibus; hi enim peccant 1° contra obedientiam: *Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Ad Rom.* 13. 2.; — 2° contra iustitiam legalem; nam lex quae respicit tributa, etiamsi aliquando ut mere poenalis haberetur, gubernatoribus tamen ius certum tribuit ad mulctam exigendam (*c*), si subditi in fraude deprehendantur.

4° Qui per fas et nefas defraudationem veluti commercium quoddam exercent, et etiam armati animo resistendi diu noctuque vagantur; huiusmodi enim homines fiunt cives rebelles et societati perniciosissimi.

5° Nec indulgendum est iis, qui licet nunquam resistant, nec animum resistendi habeant, omni studio et opera in artem defraudandi incumbunt, eamque veluti vitae professionem habent; hi enim saltem animae periculis haud raro exponuntur.

739. — Verum quot et quantae occurrant difficultates in praxi pro caeteris casibus, neminem fugit. Utrum aliquando cum poenitentibus mitius agere nefas sit, duplex datur sententia, affirmans scilicet et negans. Non audet rem dirimere ipse *S. Li-*

(*a*) Muneribus videlicet, promissionibus, metu, etc.

(*b*) Haec resolutio forte supponit, quod est in quaestione. Deinde quomodo sciam, aliquod tributum (nisi ex illis sit, quae exigentium oculos fugere non possunt) semper ab omnibus fuisse solutum?

(*c*) Ius tamen ad mulctam non fundat debitum iustitiae commutativae; quocirca mulctae evasio non nectitur cum obligatione restituendi.

gorius, qui expositis rationibus nonnullorum theologorum in benigniorem partem propendentium (*n.* 616.), ait: *An autem, propter has rationes, quae caeterum non videntur contemnendae, ipsa* (negativa sententia) *sit sufficienter probabilis, sapientioribus me remitto.* Et *Hom. apost. n.* 18. concludit: *Hoc tamen non obstante, ego non omitto primam* (affirmativam) *sententiam suadere.* — Praecipua autem eorum Doctorum ratio in consuetudine universali *taliter* legem accipiendi et interpretandi innititur. Quamobrem nobis quoque satis erit, si expositis sententiis nonnullorum theologorum pietate ac doctrina praestantium, pio lectori electionem relinquamus. Sic igitur illi:

740. — Bonacina, *disp.* 2., *de Restitut., quaest.* 9., *punct.* 1., *prop.* 2., quoad tributa indirecta, ait: « Nobis sufficiat dicere, « probabiliter defendi posse quod asserimus, ne onus nimium « grave poenitentibus imponamus post factum, quamvis ante « factum haec sententia benignior non sit consulenda, cum Prin« cipis edicta non sint facile reprehendenda. »

Vogler, *n.* 332. — « Etiamsi fideles sint maxime hortandi, « ut tributa diligenter solvant, si tamen subinde aliquantum de« fraudant, non obligandi videntur ad restitutionem, quia com« munissima praxis id habet, Principes connivent, et in tanta « multitudine tributorum sapientissimi quique dubitant, an o« mnia sint iusta (*a*). »

Lugo, *D.* 36. *n.* 43. — « Mihi, inquit, semper maxime pla« cuit consilium *P. Molinae....*: ante factum, consulendum esse « ne tributa defraudentur; post factum, si poenitens sibi certo « aut probabiliter persuadeat in tanta tributorum multitudine es« se aliquid iniustum...., non esse cogendum a Confessario ad « restitutionem; hac tamen doctrina prudenter utendum esse, « tum ne Sacramentum Poenitentiae reddant nimis grave, et

---

(*a*) Vogler, uti patet, rationes congerit ex utraque opposita sententia; ex prima quidem, cum ex praxi communissima et principum conniventia defraudantes ab obligatione solvendi eximit; a secunda vero, cum obligationem supponit, sed non solventes ratione alicuius in tributis ipsis iniustitiae excusat. Nec aliter etiam De Lugo, qui mox ab A. allegatur, inter utramque sententiam claudicans, iuxta alteram dicit utendum potius *consilio*, iuxta alteram excusat a restitutione ob aliquem forte tributorum excessum.

« ne viam salutis praecludant multis, qui si a Confessario obli-
« gentur, non restituent et aeternam damnationem incurrent. »

741. — Scavini (*Theologia moralis*, ed. Novariae, 1845), *de Restitut.*, *c.* 1. *art.* 1. exposita prima sententia, quam communissimam et probabiliorem agnoscit, sic ait: « Secunda senten-
« tia, quae negat, non caret sua *auctoritate et probabilitate....*
« Quidquid sit circa tam primae quam etiam secundae senten-
« tiae *probabilitatem* (quod sapientioribus definiendum remitti-
« mus) unum nos pro praxi monemus cum doctissimo *Card. de Lugo: Generaliter loquendo, admonendi sunt populi et excitandi ad tributa solvenda, sed post factum non sunt cogendi ad restitutionem tributi defraudati, si probabiliter sibi suadeant in tanta vectigalium multitudine aliquid iniuste solvisse, vel competenter contribuisse ad publicas necessitates* (*a*). »

742. — Rousselot (*in notis ad Theolog. mor. Saettler, de Leg. part.* 2, *c.* 2. *art.* 3.) quoad tributa imposita in merces, quarum commercium omnibus permittitur sub conditione tributi solvendi, haec habet: « Non datur obligatio solvendi quaedam tri-
« buta antequam petantur, v. gr., tributa ad portam civitatis,
« ad pontem, etc. Sic enim fert consuetudo, et leges ultra con-
« suetudinem non obligant. Caeterum cum auctore (*Saettler*)
« et aliis bene multis extraneis probabilius asseri potest, tributa
« illa, pro quibus exigendis constituti sunt custodes et exacto-
« res, neque in conscientia solvenda esse, nec ea fraudantes ad
« restitutionem teneri.

« His rite perpensis, non statim nec facile pronuntiandum tri-
« butorum indirectorum fraudationem peccaminosam esse, et ad
« restitutionem obligare. Attamen haec non praedicentur super
« tecta; sed cum *S. Ligorio* et *Saettler*, Pastores et Confessarii
« legum observantiam etiam in hac materia urgeant, a trans-
« gressionibus pro virili absterreant; at transgressores non sta-
« tim peccati *gravis* (*b*) damnent, nec eos ad restituendum adi-

---

(*a*) Sed Lugo (*cit. Disp.* 36. *n.* 42.) monuerat, neque obligationem contribuendi ad necessitates publicas, neque maius aliorum gravamen ob aliorum defectum, cogere ad negandam oppositam sententiam, quae non damnat eum, qui sese eximere forte a solvendo potuerit.

(*b*) Ecce tibi hominem inter incerta claudicantem. Prius negare videtur obligationem indirecta tributa sponte solvendi; dein addit,

« gant, praesertim si maiora mala, v. gr., Sacramentorum de-
« sertio, sint reformidanda. Aliunde bona fides saepius interce-
« dit, cui merito relinquuntur. »

Card. Gousset (*Theolog. moral. t.* 1., *n.* 999.) urget generatim obligationem solvendi omnia tributa cuiusvis generis sint, non obstante contraria consuetudine, quam errorem vulgarem appellat (*a*). Prudentiam tamen sedulo commendat Confessario, ne forte remota spe fructus, et accedente summo salutis periculo, defraudantes ex bona in malam fidem inducat [1].

743. — Quaer. 2° *Cuinam debeat fieri restitutio, si quando facienda sit ratione tributi defraudati?* (*b*).

---

id *non statim nec facile* pronunciandum ; postea rem constringit ad quaestionem peccati *gravis;* demum quasi non concedit usum primae doctrinae, nisi graviora mala timeantur. Quae methodus utrum ad conscientias laqueis expediendas, an magis implicandas conferat, alii iudicent.

(*a*) Quod intrepide tamquam *vulgi error* traducatur doctrina, quam vel professi sunt, vel ut probabilem permiserunt, vel saltem non ausi sunt improbare tot summi viri, quos suspicere merito solemus et debemus, id enimvero difficile est. Itemque quod contrariae consuetudini nihil deferendum sit, ubi de legis alicuius obligatione et interpretatione quaestio sit, hoc etiam perarduum est.

(*b*) Cum fere unanimis DD. sententia sit, fideles ad restitutionem fraudati tributi aut adigi licite non posse, quippe desit culpa, aut

1 « Généralement, en France, on ne se croit obligé à payer les droits concer-
« nant la régie, la douane et l'octroi, qu'autant qu'on ne peut se soustraire à la
« vigilance de ceux qui sont chargés de les faire acquitter. On se rassure d'ail-
« leurs sur ce que, malgré les fraudes, l'Etat ne souffre point, qu'il trouve tou-
« jours son compte, soit parce qu'il a soin d'augmenter les impôts en raison des
« fraudes qu'il prévoit, soit parce qu'il sait se faire indemniser pour les amendes
« qu'il inflige a ceux qui sont surpris en flagrant délit. Ce préjugé, ou, si l'on
« veut, cette erreur populaire, qui est tellement enracinée qu'on tenterait en vain
« de la détruire, doit entrer pour beaucoup dans l'appréciation morale des fraudes
« qu'on commet envers le Gouvernement. Aussi nous pensons que, sans approuver
« jamais ces sortes de fraudes, un Confesseur doit se montrer indulgent envers
« ceux qui s'en rendent coupables : il est prudent, à notre avis, de ne point in-
« quiéter ceux qui sont dans la bonne foi, ceux à qui l'on ne peut persuader qu'ils
« font tort à l'Etat ; mais si un pénitent s'accuse d'avoir fraudé les droits, ou s'il
« demande à quoi s'en tenir sur ce point, le Confesseur doit lui rappeler l'obli-
« gation où il est d'observer les lois et de payer les impôts directs et indirects ;
« il exigera même qu'il restitue, autant que possible, à raison des fraudes qu'il a
« commises. » *Gousset, n.* 999.

Resp. Duplex datur sententia : iuxta antiquos Doctores facienda est Principi, cuius fuit ius violatum. At iuxta multos recentiores pietate et doctrina conspicuos, teste *Bouvier,* non facienda est Principi, nec subditis; sed in usus pios vel in pauperes pecunia defraudata impendi debet. — 1° *Non Principi*, quia non suppetit modus, quo id fieri possit. Praeterea Principes nullum damnum patiuntur; praevidentes enim fraudes, maiora imponunt tributa. 2° *Non subditis laesis,* quia in individuo restitutio fieri nequit: ergo secundum intentionem illorum rationabiliter praesumptam facienda est; ergo in pauperes, vel in publicas utilitates summa impendi debet. Concinit *Gousset*, *n*. 999. [1]. *Recole dicta supra n*. 712.

744. — QUAER. 3° *An peccent et ad restitutionem teneantur importantes alio merces prohibitas*?

Resp. 1° *Quoad restitutionem neg.* absolute, quia nullius ius strictum laedunt. Etenim non violant ius *Principis,* quia illas merces sibi non reservavit, nec tributum ullum in eas imposuit; nec *privati alicuius*, quia nullus est, qui privilegium has merces vendendi habeat (*a*). *Bouvier*, *Tract. de Restitutione in fine*, *et alii communiter*.

---

saltem nullo modo expedire, ut haec obligatio urgeatur; haec quaestio inutilis videri potest. Ast utilis saltem est, si quando alio modo, v. gr., per furta damnum publicae rei quispiam intulerit.

(*a*) Etiamsi princeps hoc sibi ius reservasset, aut imposuisset tributum, aut privilegium vendendi eas merces cuipiam tribuisset, attamen de obligatione restituendi non magis constat, quam superius disputata suadeant.

1 « A qui doit se faire cette restitution? Il semble d'abord qu'elle doit se faire « au Gouvernement; car on doit rendre *à César se qui est à César*. Cependant, « si l'on excepte quelques cas extraordinaires où il s'agirait de la restitution d'une « somme considerable, on peut restituer au profit des pauvres des hospices, ou « d'autres établissements utiles au pays. Le Gouvernement ne saurait le trouver « mauvais, soit parce que ce mode de restitution est le plus souvent le seul mo- « ralement praticable; soit parce qu'il tourne au profit de la chose publique; soit « enfin parce que, vu la disposition des esprits, il n'est guère possible d'obtenir « mieux, surtout depuis que la philosophie anti-religieuse, en affaiblissant le senti- « ment de la foi parmi nous, a, par là même, affaibli le sentiment de la subordi- « nation. » *Gousset ibid.*

Resp. 2° *Quoad peccatum*, controvertitur: *alii affirmant* tales defraudantes peccare, et quidem *per se graviter*, quia violant leges, quae vere obligant in conscientia *per se*, et non solum *per accidens*. — *Bouvier*, *ibid.* — Alii vero negant, quia tales leges ex consuetudine habentur ut mere poenales.

Saltem non sunt damnandi de peccato, qui merces prohibitas important in parva quantitate et ad usum proprium, praesertim si sint pauperes. Caeteri vero facile peccare possunt contra caritatem in seipsos, poenis gravissimis se exponendo.

745. — Quaer. 4° *An peccent contra iustitiam praepositi, quoties tributum non exigunt?*

Resp. Affirm., *per se generatim*, et quidem graviter in materia gravi. Ratio patet, siquidem se obligarunt ad rite invigilandum, et ad tributa diligenter exigenda. Quare, si officio suo desint, ad restitutionem tenentur erga Principem, vel Rempublicam. — *Ita communiter.*

Dixi *generatim*, quia iuxta plures praepositi vectigalibus exigendis non semper damnandi sunt, quando subinde benignius agunt in re levi, praecipue cum pauperibus, vel etiam cum iis, qui alias diligenter solvunt. — *V. Casus*, *n.* 751. *et seq.*

ARTICULUS II.

DE DAMNO OCCASIONE MILITIAE ILLATO.

Principia:

746. — I. Ad nihil tenentur milites ratione damni in actione communi, nisi ipsis de iniustitia belli constet, quia non sunt damnificatores *formaliter* iniusti. — *Recole dicta quinto praec. Decalogi*, *n.* 406. *et seq.*

II. Milites autem in bello *evidenter iniusto* tenentur de damnis omnibus, quae per actionem privatam intulerunt; et tenentur singuli pro rata de damnis a toto exercitu illatis, nisi forte ex gravi metu ad belligerandum coacti fuerint. *Vide supra de iniusto damno n.* 658. *et seq.*

III. Duces autem seu Principes tenentur primario et in solidum de toto damno per exercitum illato, quia sunt vere mandantes; vel si damnum non imperarunt, illud ex officio impedire tenebantur.

Quaesita:

747. — QUAER. 1° *An singuli milites teneantur in solidum de toto damno ab exercitu illato, aliorum defectu?*

Resp. Neg. probabilius; quia totius damni singuli causa non sunt, sed partis tantum. Caeterum in praxi ex impotentia absoluta forent excusandi. — *Lugo* cum *aliis.*

QUAER. 2° *Ad quid teneantur milites conscripti desertores?*

Resp. 1° Tenentur ad castra redire ex obedientia seu ex iustitia legali. — *Ita communiter.*

Excipe 1° si nimium salutis periculum offenderent, v. gr., si media confitendi non suppeterent..., etc... ut aliquibus in locis evenire potest...; 2° si redeuntes morte, triremibus, aliisve gravissimis poenis plectendi forent; 3° si bellum sit evidenter iniustum.

Resp. 2° Certo autem ad nullam restitutionem tenentur desertores, quandocumque lex alios ipsorum loco non requirit: quia nullo modo iustitiam commutativam laedunt, cum nulli alteri damnum inferant. (Sic in Gallia ex nova lege *conscriptionis* data 10 *martii* 1818).

748. — QUAER. 3° *Ad quid teneantur, qui se locaverunt pro aliis et deinde militiam deseruerunt?*

Resp. Per se tenentur restituere pretium acceptum illi, a quo acceperunt, quia ipsis deest ratio ad accipiendam pecuniam, quae non nisi propter militiae onus erogatur.

Attamen hoc videtur valere tantum, ubi ille, qui militem loco sui conduxit, periculo militiam subeundi exponitur. Periculum autem illud in Gallia non datur, excepto primo militiae anno, pro quo solo conductores respondent.

749. — QUAER. 4° *Ad quid teneantur nondum inscripti militiae, qui ab hac se subtrahunt, vel exemptionem sine veris causis obtinent?*

Resp. 1° Qui magistratus vel medicos corrumpunt, ut ab eis invalidi declarentur, certo ad restitutionem tenentur. *Ita omnes.*

Resp. 2° Item qui mendaciis, fraudibus, aut praevia mutilatione magistratus decipiunt, iuxta sententiam communiorem, obligantur ad restitutionem. Ratio est, quia alii iuvenes exempti ius strictum habent, ne talia media cum ipsorum detrimento adhibeantur: requisiti enim sorte declinare nequeunt onus militiae legitimae ipsis impositum, cum lex seu sortes lege stabi-

litae ius constituant, alios requirendo, alios vero a militia eximendo. — *Ita Bouvier, de Restitutione, quaest.* 2., *art.* 2. — *Gousset, n.* 1002. — *Collat. Andeg.*, etc.

Negant tamen *plures,* quorum sententia sat probabilis apparet. Ratio eorum est, quia hi conscripti non sunt causa efficax, cur alii requirantur; deceptio enim neque *physice* neque *moraliter* incitat magistratus ad alios inscribendos. Nec sunt etiam causa iniusta, siquidem non constat, alios ius strictum habere, ut sorte designati in militiam proficiscantur. Igitur licet peccent contra iustitiam legalem seu obedientiam legi debitam, non tamen peccant contra iustitiam commutativam, nec proinde ad restitutionem erga alios tenentur. *Ita Collat. Anic. de Restit., n.* 172. Utramque opinionem aeque probabilem admittit *Lyonnet, de Restitutione in fine.* — Nec desunt, qui hanc legem iustitiae distributivae adversari existiment, cum solae familiae iuvenes militiae idoneos habentes tantum onus subeant.

Quidquid sit, in praxi sapientissimum erit, etiam in prima sententia non valde urgere iuvenes, qui supra dictis mediis a militia sese liberarunt (*a*). Plerique enim non putant committi iniustitiam, et raro monitis obtemperarent. — *Ita auctores citati.* — *V. Casus, n.* 757. *et seq.*

ARTICULUS III.

DE DIREPTIONE BONORUM TEMPORE PERTURBATIONIS GALLIAE.

§. I. *De bonis Ecclesiasticis.*

Notanda:

750. — I. Bona Ecclesiae alia direpta fuere a Gubernio ipso, alia a privatis.

(*a*) Si secundae quoque sententiae sua probabilitas constat, non solum *in praxi,* erit sapientissimum non urgere ad restitutionem, sed iniquum foret restitutionem exigere. Et ratio manifesta est; quippe iniustum est et contrarium axiomati, quod *melior sit conditio possidentis,* imponere certum restitutionis onus, quando probabile est, nullam huius oneris obligationem existere.

II. *Pius VII* conventionem inivit 15 Aug. 1801 cum Napoleone, primo Consule, qua a restitutione liberavit acquisitores bonorum ecclesiasticorum.

III. *S. Poenitentiaria*, in Rescripto ad illustriss. *D. Bouvier*, 20 Martii 1818 ita declaravit: *S. Poenitentiaria de expressa auctoritate apostolica consulenti oratori declarat, bona ecclesiastica a Gubernio occupata ante conventionem initam, anno* 1801, *inter S. Sedem et Gubernium Gallicanum, in plena acquirentium potestate esse.*

IV. *Pius VII* Breve ad Episc. Pictaviensem, 20 Octobris 1821, direxit, in quo declaravit, concessionem bonorum prius a S. Pontifice factam applicari posse omnibus bonis ecclesiasticis a Gubernio prius usurpatis, sive ea iam alienaverit ante conventionem ann. 1801, sive nondum tunc alienaverit.

Resolves:

751. — 1° Qui bona ecclesiastica propria auctoritate usurparunt, graviter peccarunt, et adhuc ad restitutionem tenentur; fures enim sunt, nec ulla eis condonatio facta est.

2° Qui vero ea bona occuparunt favente lege civili, peccarunt, et ad restitutionem tenebantur ante conventionem ann. 1801, non vero postea ex concessione S. Pontificis.

3° Qui post hoc pactum acceperunt bona Ecclesiae non adhuc alienata, contra iustitiam peccarunt, et ad restitutionem fuerunt obligati, quia vi conventionis concessio facta non fuerat nisi pro bonis iam alienatis (*a*).

§. II. *De bonis privatorum.*

Notanda:

752. — I. Bona privatorum iniuste proscriptorum *(des émigrés)*, alia a Republica, alia a privatis occupata fuere, prout modo de bonis ecclesiasticis dictum est.

(*a*) Haec resolutio ex praemissis n. praec. videtur intelligenda de bonis, quae quis a gubernio acquisiverit post ann. 1801 et ante Breve anni 1821.

II. Ludovicus XVIII, an. 1814, Constitutionem publicam tulit ad huiusmodi possessiones confirmandas. — Carolus X, lege lata die 27 Apr. 1825, declaravit, omnes proprietates nationales inviolabiles, et statuit indemnitatem privatis laesis esse solvendam. « Trente millions, au capital d'un milliard, sont affectés à « l'indemnité dûe par l'Etat au Français, dont les biens-fonds « situés en France, ou qui faisaient partie du territoire de la « France au 1er Janv. 1792, ont été confisqués ou aliénés, en « exécution des lois sur les émigrés, les déportés et les condamnés révolutionnairement. »

Resolves:

753. — 1° Privati, qui propria auctoritate bona haec occuparunt, adhuc ad restitutionem tenentur, et nunquam praescribere poterunt, cum malae fidei possessores fuerint.

2° Acquisitores bonorum nationalium ad restitutionem tenebantur usque ad tempus *Restaurationis;* nulla enim legitima dominii translatio facta fuerat.

3° Iidem acquisitores, ab an. 1814, et praesertim a die 27 April., quo lex indemnitatis sancita est, non amplius ad restitutionem tenentur, modo acquisitio fuerit legalis, seu auctoritate Gubernii facta.

4° Non constat, bona mobilia comprehendi sub beneficio ratihabitionis: lex enim anni 1814 nullum de istis verbum habet; et lex an. 1825 non loquitur nisi de immobilibus. Attamen plurimi sentiunt de mobilibus annexis praediis aut domibus, sicut de immobilibus; quia accessorium principale sequitur.

FINIS TRACTATUS DE IUSTITIA ET IURE.

TRACTATUS

DE CONTRACTIBUS

Cum Tractatus de contractibus praecedentis tractationis de iustitia et iure consectarium sit, in aperto est principia illa, quae ibi statuta sunt, huc esse revocanda. Scientia autem haec, quae circa contractus versatur, nostra praesertim aetate, necessaria prorsus existimanda est. Commercium enim tam longe lateque ubique terrarum exercetur, tantum artes illiberales in dies perficiuntur, ut de contractuum aequitate in sacro tribunali saepe saepius sententia ferenda sit. Verum hic potissimum apparet difficultas leges in conscientia inscriptas cum legibus Codicis civilis conciliandi. Deo tamen opem, ut confidimus, praestante, tanta incedemus cautione, ut ducibus melioris notae Doctoribus, neque intempestivae severitatis, neque nimiae indulgentiae macula inuramur.

Agendum : 1° de contractibus in genere ; 2° de contractibus in specie

---

PARS PRIMA

DE CONTRACTIBUS IN GENERE.

754. — Definitio. Contractus est conventio, per quam unus aut plures se obligant erga unum aut plures alios ad aliquid dandum, faciendum vel omittendum.

Divisio. Contractus praecipue distinguitur

1° *Unilateralis*, vel *bilateralis*. Prior fit, cum unus aut plures se obligant erga unum aut plures non obligatos, ut in contractu gratuitae promissionis. Posterior habetur, quando unus aut plures se obligant erga unum aut plures alios pariter obligatos, ut

in variis permutationibus. Contractus bilateralis dicitur etiam *synallagmaticus* ex verbis graecis σύν, *cum*, et ἀλλάσσω, *permuto*.

2° *Gratuitus* seu *beneficentiae*, vel *onerosus*. Contractus dicitur *gratuitus*, si quis ex contrahentibus alteri aliquid mere gratuitum tribuat. *Onerosus* autem dicitur, si quilibet contrahentium aliquid alteri praestat, ut in contractu venditionis. Haec divisio in praecedentem recidit. Contractus enim gratuitus est *unilateralis*, et *onerosus bilateralis*.

Contractus vero onerosus iterum subdividitur in *commutativum* et *aleatorium*. Est commutativus, si unus contrahens det rem in una specie, et alter det rem aequivalentem aut diversae speciei. Est aleatorius, si unus det rem, alter vero contrahens det non rem, sed spem probabilem rei alicuius adipiscendae: quae spes cum falli possit, efficit ut contractus huiusmodi aleae similitudinem prae se ferat.

3° *Solemnis* vel *simplex*, prout requirit speciales legis formalitates, vel dispositionibus communibus tantum subiicitur.

4° *Nominatus* vel *innominatus*, prout nomen proprium habet, sicut, v. gr., *venditio*, aut proprio nomine caret, v. gr., *do ut des*, *facio ut facias*, etc.

5° *Nudus* aut *vestitus*. Contractus *nudus* ille est qui in foro externo non parit obligationem, sed tantum exceptionem: tales sunt conventiones, quae absque scripto aut sufficientibus testimoniis fiunt, ut pactiones in ludis, etc. Contractus *vestitus* ille est, qui praeter conscientiae obligationem in foro civili parit actionem, ut sunt contractus formalitatibus lege requisitis vestiti, etc.

6° *Formalis* seu *expressus*, aut *virtualis* seu *tacitus*. Prior ille est, qui fit verbis, scriptis, aliisve signis consensum directe manifestantibus; posterior vero ille est, cuius consensus in rem conventam existit quidem realiter, sed implicite tantum aliquo dicto vel facto manifestatur. Sic medicus artem suam exercens promittere censetur, se facturum id esse, quod eius professio requiret. Contractus ille etiam communiter *quasi-contractus* nuncupatur.

7° *Absolutus* vel *conditionatus*, prout nulla, vel e contrario aliqua conditio ei apponitur. Dicitur etiam *purus* aut *non purus*,

755. — In omni contractu tria sunt distinguenda, scilicet essentia, natura et accidentalia. 1° Ad *essentiam* pertinent ea, sine quibus contractus existere nequit. Sic, v. gr., in contractu ven-

ditionis tria dantur essentialia, nempe, *res*, *pretium*, et *consensus*. Uno deficiente, nullus est contractus. Si loco pretii, v. gr., res alia detur, iam non erit contractus *venditionis*, sed *commutationis*. 2° Ad *naturam* vero spectant ea, quae licet non expressa, ex lege tamen vel consuetudine vel aequitate in contractu comprehensa intelliguntur, quamvis essentialia non sint, v. gr., rei venditae assecuratio, quae a contrahentibus excludi posset, quin invalida foret venditio: conditione non expressa, venditor rem venditam assecurare debet. 3° *Accidentalia* vero dicuntur ea, quae contractui speciali conventione adiungi possunt, quin lege, aut rei natura, censeantur adiecta: v. gr., talis pretii dilatio, aut alia huiusmodi. — *Bouvier*, etc.

His praemissis, tractandum occurrit: 1° de requisitis ad contrahendum; 2° de obligatione contractus; 3° de modificationibus contractuum.

CAPUT I.

DE REQUISITIS AD CONTRAHENDUM.

Tria requiruntur: 1° materia apta; 2° subiectum capax; 3° consensus legitimus.

ARTICULUS I.

DE MATERIA CONTRACTUS.

756. — Materia contractus generatim sunt res et facta seu ea omnia, quae sub hominis dominium cadere possunt, et de quibus contrahentes habent plenum dominium proprietatis et liberam administrationem.

Materia contractus variis conditionibus gaudere debet, scilicet, debet esse possibilis, existens, honesta, propria contrahentis, certa, pretio aestimabilis.

1° *Possibilis*, tum physice, tum moraliter; quia ad impossibile nemo obligari potest. Hinc nemo obligari potest ad fortuitos casus vitandos, cum illud impossibile sit. Si quis igitur eos in se suscipiat, se tantum obligat ad reparanda damna ex eis provenientia.

2° *Existens* vel in re, vel saltem in spe certa, seu probabiliter exstitura; secus nullum ius in illam haberi posset, utpote quae nullo foret pretio aestimabilis.

3° *Honesta* et *licita in se,* id est nullo iure prohibita; quia nequit dari obligatio ad rem inhonestam et prohibitam: secus enim sequeretur, aliquem obligari posse ad aliquid simul faciendum et omittendum, quod repugnat. Satis autem est ad contractus validitatem, ut materia sit *substantialiter honesta*; contractus enim validus esse potest, licet ob aliquam accidentalem circumstantiam illicitus sit.

4° *Propria contrahentis*; nemo enim potest in alium transferre ius, quod ipse non habet. Hinc si quis rem furtivam emat, invalide emit, etiamsi bona fides in utroque contrahente adfuerit, ut constat ex dictis de possessore bonae et malae fidei, *n.* 635. *et seq.*

5° *Certa* et *determinata*, sive in individuo, sive in quantitate et qualitate; secus enim illusorius foret contractus.

Quaesita:

757. — Quaer. 1° *An possis pretium accipere pro actione tua ex iustitia alicui iam debita, si eadem actio alteri prodesse possit, illaeso iure prioris, cui debetur?*

Resp. Affirm. Ratio est, quia non laedis ius prioris quocum contraxeras, et posteriori te utilem praestas. Sic, v. gr., si *Titius* te conduxerit, ut tendas ad certum locum negotii alicuius pertractandi gratia, potes etiam a *Petro* conduci ad iter illud peragendum pro novo negotio tractando, modo posterius mandatum priori non noceat. — *S. Lig. et alii.*

Quaer. 2° *An pretium accipi possit pro re debita, non quidem ex iustitia, sed ex alia virtute, v. gr., si accipias pecuniam ad ieiunandum tempore Quadragesimae?*

Resp. Affirm. saltem *probabilius,* quia illud ex mera liberalitate datur et donum mere gratuitum censetur. — *S. Lig., et alii communiter.* — *S. Lig. n.* 713.

Nota. In hac responsione supponitur, actionem vel rem ad quam donatarius iam ex caritate, vel alia virtute tenetur, esse pretio aestimabilem; secus enim invalidus foret contractus. Hinc ad restitutionem teneretur ille, qui pecuniam exigeret ad viam homini transeunti ostendendam, si absque ullo labore aut temporis iactura eam ostendere possit, quia actio ista non est pretio aestimabilis.

Quaer. 3° *An valeat contractus, si materia sit ex parte tantum possibilis?*

Resp. Affirm. si res sit divisibilis in se, et divisibiliter de ea contractum sit; secus, si sit indivisibilis vel indivisibiliter de ea conventum fuerit. Hinc, v. gr., si emeris 100 modios tritici, ita ut contractus non sit perfectus nisi re tradita, et 50 pereant, contractus pro reliquis 50 adhuc tenet. Si vero horologium manuale promiseris, et rescias te ius non habere nisi partiale in illud, promissio tua nulla erit.

758. — QUAER. 4° *An res mere spiritualis possit esse obiectum contractus sive gratuiti, sive onerosi?*

Resp. ad 1um *Affirm.* Nihil enim obstat de iure naturali, cum huiusmodi conventiones nihil inordinati habeant; sed neque de iure divino, cum Deus permiserit, imo praeceperit rerum spiritualium gratuitam communicationem: sic promittere potes, ex rigorosa obligatione fidelitatis, orationes, Missas, Reliquias, etc.

Resp. ad 2um 1° *Affirm.*, si res spiritualis sit ex utraque parte (a), quia tunc nulla Simonia in permutatione adesse potest, siquidem nulla est comparatio rei spiritualis cum temporali.

2° *Neg.* autem, si res mere spiritualis sit ex una parte, temporalis vero ex altera; quia nulla comparatio inter spirituale et temporale dari potest, ut constat ex dictis *de Simonia, n.* 287. *et seq.*

759. — QUAER. 5° *An materia contractus onerosi esse possit res temporalis spirituali adnexa?*

Resp. 1° *Affirm.*, si adnexa sit *antecedenter*, seclusa Ecclesiae prohibitione in casibus particularibus; modo tamen pretium propter spirituale adnexum non augeatur. — *Vide dicta de Simonia, ibid.*

Resp. 2° *Neg.*, si adnexa sit *consequenter*, saltem ex Iure ecclesiastico. Haec autem quaestio praecipue beneficia respicit.

Resp. 3° Si vero adnexa sit *concomitanter disting.*; 1° *Neg.* si adnexa sit *intrinsece* et necessario, quia tunc res temporalis nullum habet valorem independenter a re sacra, ut est labor Sacerdotis in celebrando, absolvendo, etc. — 2° *Affirm.* vero si adnexa sit *extrinsece*, ut dictum est *de Simonia, ibid.*

760. — QUAER. 6° *An semper restituenda sit res ex turpi contractu accepta?*

(a) Intellige, nisi accedat Ecclesiae prohibitio, ut contingit, v. gr., in permutatione beneficiorum, quae privata fiat auctoritate.

Resp. 1° Ante positionem operis turpis, *affirm.*; quia dominium rei huius non fuit valide translatum. — *Ita omnes.*

Resp. 2° Post operis positionem, *controvertitur.* Duplex datur sententia probabilis.

I^a^ Sententia *communior* dicit, pretium posse accipi et retineri, imo et dari ex iustitia debere. Ratio est, 1° quia ibi intervenit duplex contractus, unus *absolutus*, nempe de opere turpi pro pretio ponendo, et hic irritus est; alter *conditionatus* de tradendo pretio, si opus turpe positum fuerit, et hic, impleta conditione, fit validus. Etenim, posito opere, iam insurgit contractus *do ut des*, cuius natura exigit, ut semper quoties unus contrahens praestitit partem suam, teneatur alter suam implere, si licite possit; 2° quia licet actio turpis, quatenus illicita, nullo pretio digna sit, pretium tamen, quatenus laboriosa, ignominiosa, periculosa agenti, vel utilis alteri, habet. — *S. Lig. ut probabilis, n.* 712. — *Lacroix.* — *Lugo.* — *Lessius.*

II^a^ Sententia negat, quia contractus invalidus ante operis positionem, per eiusdem positionem validari nequit. Hinc regula Iuris 18. (*a*): *Non firmatur tractu temporis quod de iure ab*

(*a*) Regulam XVIII Iuris, utut notissimam, nemo e veteribus in hanc rem allegavit, quia prorsus est abs re. Noverant nempe veteres, obligationem tunc oriri, cum perficitur contractus; contractus autem, de quo sermo, sicut et omnes contractus innominati (*Vid. Lugo De Iust. Disp.* 22. *n.* 19.), non perficitur nisi secuta ex parte unius traditione. Initium ergo obligatorii contractus non a promissionis data fide, sed ab opere praestito desumitur. Non secus ac videlicet promissio venditionis non est venditio, nec promissio matrimonii confundi cum matrimonio debet, ita in re praesenti praecedens promissio vim in se non habet innominati contractus, de quo disserimus, in quem propterea Regulae Iuris XVIII allegatio, ut arbitratus est *Carrière,* quadrare possit.

Roncaglia autem et Comitolus falso allegantur. Roncaglia enim (*De Restit. Cap.* 6. *Q.* 1. *Resp.* 2.) haec scribit: *Post malum perpetratum (praescindendo modo a prohibitione iuris positivi) danda est pecunia promissa malefactori, e. gr., meretrici, homicidae, sive cuicumque, qui in gratiam promittentis fecit aliquod malum. Pro quo observandum, quod quamvis peccatum consideratum in se et formaliter sit semper detestabile ac nullo pretio dignum, nihilominus consideratum secundum materiale, hoc est, quatenus potest alicui afferre delectationem, commodum, utilitatem, etc., reputatur pretio*

initio non subsistit. Ergo, etc.... — *Ita Roncaglia*. — *Comitolus*. — *Carrière*, *n*. 333.

---

aestimabile.... Hinc meretrices posse retinere pretium, quod ipsis datur, habetur L. Idem 4. De Condict. ob turp. caus., et docet S. Thomas, etc.

Comitolus autem quamvis per invia et devia pro indisciplinato ingenio suo discurrat, tamen (*Resp. moral. Lib*. 3. *Q*. 5. *n*. 13.) eo demum devenit, ut definiat, post crimen patratum promissam mercedem meretrici solvendam esse. Et parum refert, quod miram pro genio suo rationem reddat, nimirum promissam mercedem ceu mulctam crimini per leges impositam solvi debere non exspectata iudicis sententia: quae portentosa ratio eo rem adduceret, ut potiusquam poena plectatur, ex lege cumulari praemio rea foemina debeat, merces vero solvi debeat ab eo quoque, qui non promiserit. Sed omnia haec suo auctori congrua, sicut et illud, quod ipse (ibid. n. 2.) viderit, *FERME OMNIUM DOCTORUM esse sententiam, quod facinorosae operae locatori nihil debeatur*, quando Card. De Lugo (Disp. 18. n. 59.) videbat, *COMMUNEM, veramque sententiam esse, obligationem esse solvendi pretium promissum*.

Et quidem ex Comitolo corrogatae videntur allegationes aliae, v. gr., Adriani, Io. Medinae, et Navarri, quas penes alios (Vid. S. Alphonsus, Lib. 3. n. 712.) pro ea opinione reperis. Sed et in his videas facinus Comitolo dignum. Equidem Adrianus (*In IV. De Rest*. §. *Restat. Fol. LXXVI. Edit. Rom*. 1522.) haec disertissima habet: *Qui officio vel actu sibi vetito aliquid consequitur,... nihil facit contra iustitiam commutativam. Ergo non obligatur restituere*. Tum ad obiectionem, quod meretricii pretium offerri in templo interdiceretur, reponit: *Pretium carnis licite et iure possidetur; tamen aeque prohibetur.... offerri in domo Domini*. Ad textus autem Iuris, quibus irritae declarantur pactiones turpes, respondet: *Nec textus ibi aperte dicit, promissionem factam viro ob turpem causam praecedentem non valere, sed solum ... de turpi causa futura.... Secus videtur, cum iam turpitudo transierit, et sit quasi purgata*.

Quae afferuntur ex Medina, nihil ad rem faciunt. Hic enim (*Cod. De Restit. pag*. 136.) tantum contendit, vi iuris (*L. Lucius* 9. *ff. De Iure Fisci*), quod sancit, fisco cedere bona, quae mulier per venenum marito propinatum haereditate acquisiverat, addicenda fisco esse, quae acquirantur delicto per leges punito. Unde concludit, fisco addicenda lucra meretricis occultae, non autem publicae, quam leges tolerant. Et missa quidem fiat heteroclita ista conclusio, quam nemo alius ex eo textu deduxit (*Vid. Covarruv. In C. Peccatum, De Reg. Iur. in VI*. §. 2. *n*. 3.). At enim quid ex his in

Quaer. 7° *Si vir aliquid mulieri ad eam seducendam donaverit, an illa, denegato consensu, rem retinere possit?*

---

rem nostram extundas? Imo quod restituenda velit tantum lucra ex delictis, quae lex ulciscitur, eo ipso concedit, caetera ex delicto lucra retineri posse. Quin et lucri ex delictis, quae lex punit, dominium acquiri a delinquente aperte docet, inquiens: *Iura tamen differentiam ponunt inter hanc* (meretricem publicam), *et illam* (occultam). *Nam si occultae sint meretrices, lucra, quae sic acquirunt, amittere merentur, et datur actio fisco, ut possit ea a talibus auferre. Verum ante sententiam condemnationis contra eas latam, dominium lucri apud ipsas est.*

Denique ut Navarri sententia pateat, sufficiat haec attulisse ex Man. Cap. XVII. n. 34.: *Dico quarto principaliter, quod acceptum a meretrice ob turpem causam fornicationis, non est necessario restituendum etiam in foro conscientiae. In qua conclusione fere omnes tam Theologi, quam Canonistae, et Legistae conveniunt:* quae postrema verba rursus evincunt, quanta levitate Comitolus fere *omnium doctorum esse* iactaverit oppositam sententiam. Caeterum Navarro displicebat ratio, *quam* (ut ait) *etiam sequitur S. Thomas et omnes alii post eum. Quia* (subdit) *videtur sibi repugnare, cum praesupponat turpe esse meretricari, et non esse turpe mercedem pro meretricio capere;* quando (uti infr. n. 41. explicat) mercedis receptio est peccati commissi approbatio, atque adeo novum peccatum. Quocirca hoc saltem exigit (*ibid. n.* 41.), ut *delictum non sit causa principalis petendi promissa, sed causa impulsiva et occasio, sine qua non peteret:* quasi vero, v. gr., calceamenta per nefas die festo confecta non possint esse causa, sed solum occasio, ob quam merces seu pretium sutoribus solvatur. Sed quando in conclusione cum communi DD. convenit, reliqua, prorsus singularia, ita ut contra communem omnium sensum se ea proferre ipsemet sincere fateatur, viro alioquin egregio facile sunt condonanda.

Et ista quidem potiora sunt, quae ad huiusmodi causae defensionem afferantur Nam quae in eandem rem congessit Collet (*De Iust. et Iur. P.* 4. *Cap.* 1. *art.* 4.), adeo misera vel ipsi visa sunt, ut eum, licet eiusdem opinionis studiosissimum, non ulterius pertrahere potuerint, quam ut *se in eam propendere* dixerit. Dixi *Collet huius opinionis studiosissimum;* nam amore tam perdito eam deperibat, ut cum scriptores, quos communissimae fere omnium in Theologia ac utroque iure Doctorum certae sententiae opponeret, ad manum nisi quatuor non haberet, satis id illi fuit, ut intrepide pronunciaret: *Duplex est in hoc puncto Theologorum etiam saniorum opinio!* Caeteroquin autem quinam isti pro sua parte *saniores* Theologi?

Resp. Affirm., quia nullum intercessit pactum de peccato patrando, et proinde donatio ut omnino liberalis habenda est, cum

---

Comitolus nempe, damnatum opus Henrici a S. Ignatio, ignotus anonymus *Collat. Paris. auctor* cum compendio *Sambovii*! Et quidem, quod etiam maius est, ne hos quidem quasi pro ea opinione certantes ausus est proferre, sed, ut ipse inquit, *hanc tenent, aut ad eam accedunt;* quibus dein (et hoc magis adhuc mirum, ferreaque fronte dignum) favere dicit Ioannem Pontas, qui alioquin, ipso non diffitente, plane oppositum docet! Dignum sane huiusce causae patrocinium, dignumque patronum!

Denique ut nihil, quod huc spectat, omittatur, quidam advertunt (*Vid. S. Alph. Lib.* 3. *n.* 712. *q.* 1.), hanc opinionem habitam fuisse *ut probabilem* tum a Lessio, tum a Diana.

Verum quod ad Lessium attinet, hoc affirmavit *tantummodo de criminibus, quae positivo iure puniantur,* v. gr., si parochorum examinatores quidpiam ratione examinis a candidatis receperint (*Vid. Lib.* 2. *Cap.* 14. *n.* 60. et *Cap.* 18. *n.* 20.). Haec autem nihil ad generalem quaestionem secundum ius naturae pertinent.

Quoad Dianam autem duo advertere satis sit. 1.° Hanc qualemcumque probabilitatem (nam oppositam dicit probabiliorem et communem) ipse (*Tom.* 8. *Tr.* 7. *R.* 59. *n.* 3.) tribuit auctoritati *Durandi, Medinae, Navarri, Comitoli et Valeri.* Atqui Medina, Navarrus et Comitolus perperam, ut vidimus, in patrocinium vocantur. Durandus, cuius allegationem Diana sumpsit ex Valero, mere contendit (*In* 3. *Dist.* 39. *q.* 4.), *nullam obligationem oriri ex iuramento seu voto de re illicita, quasi haec Deo placeat:* quae, uti patet, non sunt ad rem. Valerus demum (*Differ. utriusq. Fori V. Promissio, Diff. VIII.*) concedit, usum corporis esse vendibilem, licet neget, dandum esse pretium, ne hoc solvi pro peccato videatur. At simul (*ib. Diff. IX. n.* 1.) statuit, in foro conscientiae eum, qui promisit centum pro faciendo homicidio, ad solvendum teneri post opus perfectum, quamvis in foro externo ea alter exigere non possit. Ergo auctoritates, quibus Diana nectebat probabilitatem, evanescunt. — 2.° Diana (*l. c.*) ex mente eorum, quos allegat, unicam urget rationem, quod peccatum non sit vendibile aut pretio dignum. Atqui hanc rationem ipse (Tom. 6. Tr. 7. Res. 140. n. 4.) contendit esse falsam. Ergo per se ipse inanem istam probabilitatem destruit, quae nec ratione ulla, nisi falsa, nec ulla, nisi ficta, auctoritate nititur.

Haec porro paulo diligentius exponenda fuerant, postea quam fictitia ista probabilitate, quam huic opinioni quidam tribuere visi sunt, insigniter alii abutuntur ad tuendum immane illud paradoxum de nulla matrimonii obligatione quoad eum, qui sub data matrimo-

mulier nihil prorsus ex sua parte promiserit (*a*). *S. Lig. n.* 712., *et alii communiter. — V. Casus, n.* 762. *et seq.*

ARTICULUS II.

DE SUBIECTO CONTRACTUS.

761. — I. De iure naturali contrahere possunt ii omnes et soli, qui liberum rationis usum habent, quia isti soli dominium bonorum suorum transferre, et obligationes suscipere possunt. Hinc contrahere nequeunt: 1° infantes usu rationis necdum fruentes; 2° amentes et furiosi; 3° perfecte ebrii.

II. De iure positivo praeter usum rationis et voluntatem liberam contrahendi, quae de iure naturali exiguntur, requiritur etiam, ut contrahens liberam habeat bonorum dispositionem, nec lege incapax contractus faciendi declaretur. Inhabiles autem sunt ad contrahendum, saltem *in multis,* aut *firmiter* 1° minores; 2° uxores; 3° mortui civiliter; 4° interdicti et prodigi. Pauca de singulis.

---

nii fide puellam violaverit. Qua de re et illud advertendum occurrit, esse qui narrent, alicubi Episcopali lege sancitum fuisse, ut invalidae censerentur promissiones matrimonii ad obtinendam deflorationem etiam forte iuramento firmatae; auctoremque huius historiae perhibent Collet, ut videre est penes S. Alphonsum (*Lib.* 3. *n.* 641.). Verumtamen Collet (*loc. ab iis allegato*) ista non habet; sed mere tradit, ad moram iniiciendam pessimo huic abusui, qui in quapiam paroecia latissime invaluerat, inter parochum et Episcopum convenisse, ut deinceps ad proclamationes nuptiarum, quibus crimen huiusmodi praeivisset, nisi prius consulto Episcopo, non procederetur.

(*a*) Egregie De Lugo (*Disp.* 18. *n.* 50.) sic rem temperat: *Certum etiam mihi est, non esse peccatum contra iustitiam,* licet *animum habeat* (foemina) *non consentiendi turpitudini desideratae; quia acceptio muneris non includit promissionem tacitam vel expressam consentiendi, sed inducit solum obligationem moralem gratitudinis in licitis et honestis. Sibi autem imputare debet nimis credulus amator, qui plus speravit, quam debuit. Difficile tamen est, quod excusetur a peccato scandali et contra caritatem; quia ipsa acceptatio est causa, quod ille det, et certum est, non daturum sine novo peccato.*

§. I. *De minoribus.*

762. — *Minores* appellantur filii et filiaefamilias, qui aetatem lege praefixam non attigerunt, ut seclusa patris aut tutoris auctoritate, *civiliter* agere valeant. In Iure Romano filii minores sunt usque ad aetatem 25, et filiae 21 annorum (*a*). In Iure vero Gallico filiifamilias utriusque sexus minores sunt usquedum aetatem 21 annorum expleverint. Attamen respectu matrimonii contrahendi, viri qui habent parentes aut ascendentes, non reputantur *maiores,* nisi ad aetatem 25 ann. pervenerint.

Minores alii non sunt emancipati, alii vero emancipati. Priores simpliciter auctoritati patris, vel tutoris subiiciuntur. Posteriores autem ii sunt, qui a praedicta auctoritate per beneficium emancipationis liberati sunt iuxta formas lege praescriptas. Minores in Iure *Romano* et in Iure *Canonico*, alii sunt *puberes*, et alii *impuberes.* Puberes dicuntur pueri, qui ad aetatem 14 et puellae 12 annor. pervenerunt. Caeteri impuberes appellantur. Impuberes orbati patre, et sub auctoritate tutoris constituti, nomine pupillorum veniunt. Ex eodem Iure Rom. tutor datur pupillis ad omnia, curator vero puberibus ad bonorum administrationem tantum. His positis

I. Ex Iure Romano.

763. — 1° Filiusfamilias impuber, contrahens, etiam cum consensu patris, de bonis castrensibus, non obligatur; e contrario, si filius puber contrahat de castrensibus et quasi castrensibus, obligatur, modo de immobilibus, aut mobilibus pretiosis non agatur; at de profectitiis et adventitiis minime disponere potest, quia regulariter eorum administrationem non habet.

2° *Pupillus*, seu impubes, patre orbatus, auctoritate tutoris, minor vero cum consensu curatoris valide contrahunt, nisi aga-

(*a*) Vetus Romanum ius annum, quo quis expleto *minor* esse desineret, indiscriminatim tum pro masculis tum pro foeminis vigesimum quintum assignat; recens vero sub Gregorio XVI editum indiscriminatim pro utroque sexu annum vigesimum primum definit. Attamen ex veteri iure venia aetatis concessa foeminis biennio ante quam masculis reperitur.

tur de immobilibus aut mobilibus pretiosis, pro quibus decretum iudicis requiritur.

II. Ex Iure Gallico.

764. — 1° Minor non emancipatus contrahere *firmiter* nequit absque assistentia tutoris (*a*). Contractus tamen, si taliter fiat, validus erit *per se*, sed rescindibilis, nisi minori faveat. Unde si ex huiusmodi contractu sequatur laesio, minor ad beneficium restitutionis admittitur; secus, si nulla laesio subsecuta fuerit. Hinc axioma: *Minor restituitur, non ut minor, sed tanquam laesus.*

2° Minor emancipatus habilis est ad faciendos omnes administrationis actus a lege determinatos. Pro reliquis autem assistentia tutoris requiritur.

Restitutio locum non habet, 1° si minor dolo, non vero mera affirmatione alteri persuaserit, se esse maiorem; 2° si laesio proveniat a casu fortuito, et non praeviso; 3° si obligatio oriatur ex delicto, vel ex quasi delicto; 4° si commercium aut artem exercens, pro rebus commercii aut artis suae contraxerit; 5° in aliis quibusdam casibus a lege exceptis. *(Art.* 450...., 476...., 1034. *et seq.).*

Resolves:

765. — 1° Minor tuta conscientia uti potest beneficio legis, secluso casu malae fidei, cum lex in eius favorem lata sit. Non autem rescissionem postulare potest, ut eximatur a restitutione pecuniae, quam mutuo accepit et dilapidavit, licet nullum lucrum inde reportaverit; tenetur enim adimplere obligationem, quam certe novit, dum pecuniam postulabat et recipiebat. Aliunde ipsius culpae tribui debet, si nullum inde emolumentum perceperit [1].

(*a*) *Attamen pupillus potest in suum commodum alium sibi obligagare* (v. gr., acceptando donationem) *etiam sine tutoris auctoritate, ut constat ex* §. *pupillus, Instit. De inutil. stipul.* — Lugo De Iust. Disp. 22. n. 283.

[1] « Les mineurs peuvent, même dans le for de la conscience, user du bé« néfice de la rescission, contre les contracts dans lesquels ils ont été lésés, l'é-

2° Qui contraxit cum minore, contractui stare potest, donec nullitas a *Minore*, vel ab eius patre aut tutore invocetur. Sufficit tamen postulatio privata, ut ad rescissionem teneatur, quando laesio omnino aperta est.

3° Minor solus, per seipsum, vel per alios, a quibus repraesentatur, rescissionem contractus postulare potest; unde ii, qui cum ipso contraxerunt, eius incapacitatem opponere nequeunt (*Art.* 1125.).

4° Minor non potest amplius actum in minoritate peractum impugnare, quando illum ratum habuit postquam maior factus est; quia plene habilis erat ad contrahendum, quando actum ratum habuit (*Art.* 1311.). — *V. Casus, n.* 770. *et seq.*

§. II. *De uxoribus.*

I. Ex Iure communi.

766. — 1° Uxor non potest contrahere aut disponere de dote eiusque fructibus, nec de bonis familiae, marito praesente et valente haec bona administrare, si rationabiliter invitus sit. Secus, si maritus sit absens, amens vel fatuus, vel si expresse aut tacite consentiat, vel si non sit rationabiliter invitus.

2° Uxor pro libitu contrahere vel disponere potest, etiam invito marito, de bonis paraphernalibus, seu de bonis quae praeter dotem attulit, et sibi reservavit. — *Recole dicta de dominio uxorum, n.* 548. *et seq.* — *Vide Billuart, Reuter*, etc.

II. Ex Iure Gallico.

767. — 1° Uxor generatim contrahere non potest sine speciali consensu mariti, et huius defectu sine iudicis auctoritate, ut dictum est in *Tract. de Iustitia, ibid.* — (*C. C.* 217. 219.). Ideo-

« quité naturelle ne permettant pas que celui qui a contracté avec eux profite de « leur défaut d'expérience ; mais ils ne peuvent, dans le for de la conscience, « avoir recours au bénéfice de la rescission qui leur est offert dans le for ex- « térieur, pour se dispenser de rendre un argent qu'ils ont reçu et dissipé, lors- « que, au temps où ils ont contracté, ils avaient un usage suffisant de leur rai- « son ; et pourvu que celui qui leur a prêté l'argent ait fait le prêt de bonne foi, « sans prévoir qu'ils emploieraient en folles dépenses l'argent qu'il leur prêtait. » *Pothier, Traité des Obligations, n.* 52. — Consonat *Toullier* cum *aliis iurisperitis*, et *Gousset, n.* 747.

que actus, quos sine tali auctoritate posuit, rescindi debent, si ipsamet uxor, vel eius maritus, aut ipsorum haeredes, non vero alii, nullitatem opponant.

Dixi, 1° *absque consensu speciali mariti*; quia non sufficit consensus generalis in contractu matrimonii datus, sed requiritur, ut sit specialis pro singulis uxoris actibus, et quidem scripto datus.

Dixi, 2° *vel absque auctoritate iudicis;* quia uxor potest ad iudicem recurrere, si maritus consentire nolit, aut etiam non possit, v. gr., si absit, si sit interdictus, etc.

2° Uxor tamen contrahere potest absque speciali consensu viri, 1° quando vacat commercio publico et separato, quia tunc maritus consentire censetur, excepta immobilium alienatione; 2° quando comparat ea, quae necessaria sunt ad familiae sustentationem.

3° Uxor pro libitu disponere potest de bonis suis, iuxta leges generales, per testamentum absque ulla mariti interventione. Ratio est, quia parvi refert mariti, ut mulieris domini, quaenam futura sit uxoris dispositio testamentaria, cum testamentum effectum suum non sortiatur, nisi post matrimonii dissolutionem.

768. — Quaer. *An nullitas, quae afficit contractus uxorum, sit* pleni iuris, *seu ipso facto, vel tantum post iudicis sententiam vim habeat?*

Resp. Nullitas non est habenda, ut *pleni iuris*, cum requiratur iudicis sententia ad eam declarandam. Nec est absoluta, sed relativa tantum, seu pronuntiari tantum potest in favorem quarumdam personarum, quae solae illam invocare possunt, nempe in favorem uxoris, mariti, eiusque filiorum.

Resolves ex Iure Gallico:

769. — 1° Si uxor contrahat sine consensu mariti cum laesione iurium vel bonorum eiusdem, v. gr., respectu bonorum communitatis, vel reddituum a viro percipiendorum, irritus omnino est contractus. Sed uxor malae fidei, licet in eo casu obligare non possit maritum, neque bona communitatis, tenetur tamen damnum alteri illatum reparare. — *Carrière, n.* 203. *et alii communiter*, contra alios, qui dicunt alterum contrahentem sibi imputare debere, quod cum illa contraxerit, et sic deceptus fuerit.

2° Nullitas contractus uxoris a viro invocari potest in conscientia, etiamsi laesionem proprie dictam non passus fuerit, quia nullitas praecipue in eius gratiam sancita est.

3° Uxor ipsa nullitatem contractus etiam invocare potest, ut videtur, quamvis lex praecise ipsi favere non intendat; quia non videtur sufficiens motivum eam a beneficio legis excludendi, modo alteram partem non deceperit. — *Carrière, ibid.* contra alios. Sed reddere debet id omne, in quo ditior evaserit, et res restitui debent in eumdem statum ac erant ante contractum, modo ipsa laesa et decepta non fuerit. Saepius autem ratione doli a beneficio legis excludenda est.

4° Uxor, quae ab alio pecuniam mutuam petit pro marito, se obligans ad eam restituendam in mariti defectu, restituere tenetur, si vir restitutionem facere non possit, aut nolit: fuit enim causa absolute determinans contractus. Ergo obligationem libere susceptam adimplere debet, praesertim viro defuncto; secus, malae fidei evaderet. *A fortiori* uxor restituere debet pecuniam a se in propriam utilitatem, inscio marito, mutuatam. Sic enim clamat naturalis aequitas. — *V. Casus, n.* 773. *et seq.*

§. III. *De civiliter mortuis.*

770. — Mortui civiliter sunt damnati ad mortem, ad triremes perpetuas, vel ad deportationem. Hi sunt praecipui mortis civilis effectus: 1° amittere proprietatem bonorum, quae ad haeredes transeunt, quin valeat testamentum, si quod fecerint; 2° non posse accipere haereditatem aut donationes, praeter id quod ad eorum sustentationem destinatur; 3° non posse donare bona, quae acquisierint, sive inter vivos, sive testamento. — Haec videntur generatim effectum habere in foro conscientiae. Attamen, iuxta communem interpretationem, non prohibentur civiliter mortui ab accipiendis donationibus manualibus quibuslibet. Inhabiles enim sunt ad ea duntaxat, quae lege determinantur, unde plerosque contractus valide ineunt, et agendi commercii non sunt incapaces. — *Ita Ius Rom.*

§. IV. *De interdictis et prodigis.*

771. — Interdicti sunt illi, qui iudicis sententia incapaces declarantur actus civiles exercendi ob statum imbecillitatis aut dementiae, aut furoris. Designatur autem illis aliquis ut tutor,

omnesque eorum actus iure sunt irriti; non tamen absolute nulli aestimandi sunt ante sententiam iudicis. Cessat interdictio, cessante causa, cuius cessatio declarari debet a iudice, ut interdictus possit iterum civiliter agere. Prodigi iuridice denuntiati inhabiles sunt ad certos contractus lege determinatos, absque adsistentia consiliarii a iudice constituti, ineundos.

NOTA. Nullitas contractuum initorum ab interdictis et prodigis non potest opponi, nisi ab ipsis aut ab illorum causam agentibus, non vero ab iis, qui cum illis contraxerunt, sicut de minoribus dictum est.

ARTICULUS III.

DE CONSENSU REQUISITO.

1° Eius dotes; 2ª vitia opposita.

§. I. *De dotibus legitimi consensus.*

772. — Consensus esse debet externus, internus, mutuus, liber et deliberatus.

1° *Externus*, id est manifestatus, quia comparti manifestari debet; nequit autem alteri parti patefieri, nisi aliquo signo visibili appareat.

2° *Internus*, quia obligatio contractus oritur a sola voluntate contrahentis. — *Ita communiter.*

3° *Mutuus*, quia contractus est conventio duorum vel plurium; hinc si sit onerosus, requiritur ex utraque parte cessio et acceptatio. Si gratuitus sit, requiritur cessio ex una parte et acceptatio ex altera.

4° *Liber* et *deliberatus*, ita ut contrahens non solum sit sui compos, sed etiam agat cum ea deliberatione, quae ad peccatum grave requiritur; secus enim non esset nisi voluntas imperfecta, et proinde actus imperfectus, qui perfectam obligationem parere non posset.

Quaesita:

773. — QUAER. 1° *An valeat contractus initus sine animo se obligandi, vel sine animo illum implendi?*

Resp. ad 1um *Probabilius* non valet, quia conditio apposita est contraria substantiae contractus. *S. Lig. n.* 710. — *Alii* dicunt valere contractum prout praevalet, aut non praevalet volitio contractus. — *Lacroix.*

Resp. ad 2um Valet contractus. Ratio est, quia potest consistere voluntas non implendi cum voluntate se obligandi. — *S. Lig. et alii communiter.*

Quaer. 2° *An consensus utriusque partis simul elici debeat?*

Resp. Neg., quia consensus unius semel datus, nec revocatus, moraliter perseverat, ita ut accedente alterius consensu, statim perficiatur contractus.

Resolves:

774. 1° Qui ficte in contractum consentit, tenetur in conscientiae foro partem deceptam indemnem facere, et si aliud non suppetat medium reparandi iniuriam, consensum internum praebere et contractui stare debet. — *Hom. apost. tract.* 10. *n.* 93.

Quod si contractus ficte initus executioni fuerit mandatus, nullum dominium de facto translatum est. Unde ratione rei acceptae, deceptus habendus est tanquam possessor bonae fidei, deceptor autem tanquam possessor malae fidei.

2° Si offeram tibi domum 1000 aureis venalem, et tu acceptes, contractus perficitur, non quando interne consentis, sed quando tua acceptatio externe prodit per aliquod signum. Consensus autem meus est tibi sufficienter intimatus per hoc quod tibi domum meam pro pretio supra dicto offeram.

3° Si mecum contrahas per procuratorem, contractus perficitur quando tuus procurator acceptat, licet tu necdum acceptaveris, quia acceptatio tui procuratoris moraliter tua est.

4° Taciturnitas regulariter reputatur pro consensu, si materia sit favorabilis tacenti. Hinc regula iuris: *Qui tacet, consentire videtur.*

5° Si *Paulus* dicat coram *Ioanne:* Do 100 aureos *Petro*; et si *Ioannes* iniussus *Petro* id referat, et hic dicat: *Accepto; Paulus* non censetur obligatus; quia intimatio promissionis non fuit facta *Petro* de mandato *Pauli*, qui caeteroquin per relata verba nihil aliud ostendit nisi merum dandi propositum. — *V. Casus, n.* 776.

§. II. *De vitiis consensui oppositis.*

Praecipua sunt error, dolus, vis et metus, quae ad errorem et metum reducuntur.

PUNCTUM I.

De errore.

775. — Error in contractibus versari potest 1° circa substantiam rei, ut si emas cuprum pro auro; 2° circa naturam seu speciem contractus, v. gr., si sumas locationem pro venditione; 3° circa qualitatem seu accidentia rei, puta si equus sit tardus, dum reputatur velox; 4° circa personam, v. gr., si quis daret *Petro*, volens dare *Paulo*; 5° circa motivum, v. gr., si quid dares *Caio* ob paupertatem vel pietatem, dum dives est, vel impius.

Nota. Error circa qualitatem, licet *accidentalem*, potest tamen esse *causa* contractus; aliquando, imo et non raro sunt, qui libenter contrahunt, et a contractu recederent, si ad defectum rei mere *accidentalem* animadverterent.

Principia:

776. — I. Omnis error circa rei *substantiam* aut contractus *naturam*, contractum nullum reddit. Ratio est, quia tunc nullus est consensus actualis cum rem omnino diversam respiciat. — *S. Lig. n.* 714.

II. Error circa *solam qualitatem* non invalidat *per se* contractum, saltem si cognito errore nihilominus contractus fuisset initus. Consensus enim vere voluntarius circa obiectum principale conventionis habetur. — Si vero, cognito errore, initus non fuisset contractus, *controvertitur,* ut statim dicemus.

Quaesita:

777. — Quaer. 1° *An error circa qualitatem dans causam contractui irritet contractum sive onerosum, sive gratuitum?*

Resp. 1° *Neg. probabilius* quoad contractus *onerosos,* quia talis error non impedit *cognitionem,* neque *consensum* relative ad rei substantiam. Insuper si aliter esset, vix ullus contractus validus foret, quod in commercii humani subversionem cederet.

Excipe, si qualitas velut *conditio*, *sine qua non*, expresse intendatur, quia tunc in rei substantiam transit.

Resp. 2° Quoad contractus *gratuitos affirm. probabilius*, quia tales contractus ex natura sua plenum voluntarium et omnimodam spontaneitatem requirunt; donator enim non censetur velle gratuito se bonis suis spoliare, nisi ex plenissima voluntate faciat. — *Ita communiter*, contra *nonnullos*.

NOTA. Qui admittunt, contractus gratuitos non esse de se invalidos, generatim dicunt esse rescindibiles ad nutum ipsius decepti, seu donatoris. Unde practice loquendo idem esse videtur, ac si de facto tales contractus irriti forent. Ambae igitur sententiae non adeo differunt. — *Vide S. Lig. n.* 714.-715. *Hom. apost. n.* 124.-125.

QUAER. 2° *An error circa personam contractum invalidet?*

Resp. 1° *Neg. generatim loquendo*, quoad contractus *onerosos*, quia in iis error ille est mere *accidentalis;* parvi enim interest et venditoris, cuinam rem vendat, dummodo congruum pretium accipiat, et emptoris, a quonam emat, si res ipsi conveniat. Excipiendus est matrimonii contractus, in quo consensus ipsammet afficit personam, quae fit simul et pars contrahens et ipsius contractus obiectum.

Resp. 2° *Affirm.*, plerumque quoad contractus *gratuitos*, quia in iis persona donatarii a donatore specialiter intendi solet. Attende tamen ad rerum adiuncta, ex quibus intelligi potest benefactoris voluntas.

778. — QUAER. 3° *An contractum invalidet error circa motivum?*

Resp. 1° *Affirm.*, si error cadat in motivum *finale*: v. gr., si dares eleemosynam *Titio* diviti, quia illum pauperem reputas; tuus enim consensus quoad ipsam rei substantiam omnino deficit.

Resp. 2° *Neg.*, si error cadat in motivum *impellens* tantum: v. gr., si eleemosynam dares *Petro* pauperi, quem valde probum credis, cum sit minus probus; error enim mere accidentalis est, ut evidenter patet. — *S. Lig. n.* 737.; *Hom. apost. n.* 137.

Resolves:

779. — 1° Si sacerdos emat pannum ad se vestiendum, putans sub nocte esse nigri coloris, dum viridis aut violacei est,

non valet contractus, si expresse declaravit se nigri coloris pannum emere velle; quia licet color in se sit mera qualitas, in hoc casu transit in substantiam, proindeque error evadit substantialis.

2° Si tibi volenti emere vinum Burdigalense, Burgundinum offeratur, valet contractus *per se,* non obstante errore vel dolo, quia error non est substantialis. Sed iustitia laeditur accidentaliter, si Burdigalense carius sit, adeoque venditor restitutioni obnoxius erit. Si vero pretium hinc et inde sit aequale, vel si pretium imminuatur pro rata excessus, venditor immunis quidem erit ab iniustitia, non vero a peccato mendacii. Dixi, *per se;* quia facile error posset esse *substantialis,* ut, v. gr., si emptor intentionem expressis verbis Burdigalensi vino alligasset ob certum finem, ad quem aliud quodlibet non conduceret. — *Reuter*, *n.* 113. *et seq.*

3° Qui apud bibliopolam emit librum, quem existimat bonum, et postea deprehendit esse pravum, nihilominus valide contraxit, quia hunc praesentem absolute et sine restrictione emere voluit, quamvis certe non emisset, si pravum cognovisset. Secus vero si falsus titulus libro inscriptus fuisset, quia tunc titulus causam erroris substantialis praebuisset. — *V. Casus*, *n.* 779. *et seq.*

NOTA 1° Dolus in eo differt a simplici errore, quod error ex dolo proveniens, productus fuerit artificiis ad hunc finem adhibitis. Error qui, *per se*, non esset sufficiens ad irritandum contractum potest nullitati locum dare, si dolus intercesserit ex parte alterius contrahentis.

NOTA 2° Laesio, quae in eo consistit quod aequalitas in contractu non omnino servetur, *per se* non invalidat contractus, si pauci casus a lege determinati excipiantur. *C. C.* 1112.

PUNCTUM II.

De metu.

Metus est 1° vel gravis, vel levis; 2° productus a causa intrinseca vel extrinseca, necessaria vel libera, iusta vel iniusta; 3° incussus in ordine ad contrahendum, vel ad alium finem. — *Recole dicta in Tract. de Act. hum. n.* 17. *et seq.*

Principia:

780. — I. Metus quilibet ita perturbans rationis usum, ut a gravi culpa excuset, contractum, qui ex eo subsequitur, pror-

sus irritat ex omni iure; quia tunc deficit consensus ad contrahendum requisitus, sive usum rationis omnino tollat, sive ita impediat, ut consensus datus non possit dici plenus et perfectus.

II. Nullus contractus ex metu ab intrinseco, aut causa necessaria, seu naturali proveniente est invalidus, nisi forte qui ex timore contrahit, sui compos non fuerit. Ratio est, quia tunc nulla iniuria contrahenti irrogatur, et aliunde sufficientem servat libertatem. Idem dicendum est, si metus a causa libera seu ab homine iusta de causa incussus fuerit; hinc stuprator, metu gravi, sed iusto, adactus ad ducendam puellam, quam seduxit, valide contrahit.

III. *Probabilius* nullus contractus, *saltem onerosus,* initus ex metu levi, est invalidus nec rescindibilis ad nutum illius, qui metum passus est. Ratio est, quia metus undecumque levis in iure pro nullo reputatur, cum facile contemni possit. — Secus enim gravissima incommoda pro commercio humano sequerentur, cum metus levis frequentissimus sit. *Ita S. Lig. Hom. apost. tract.* 10. *n.* 125., etc. Contradicit tamen *Lugo* cum *aliis* quorum sententia probabilis a *S. Alph.* dicitur, praesertim si metus, licet levis, unica sit contrahendi causa.

Dixi, *saltem onerosus*; nam si agatur de contractibus gratuitis, eiusmodi contractus irriti *probabilius* videntur, quotiescumque metus levis iniuste incussus fuerit ad extorquendum consensum unico contractus intuitu. His enim contractibus essentiale est, ut procedant ex spontanea ac libera voluntate. Sententia tamen opposita aliis visa est probabilis (*a*).

Quaesita:

781. — QUAER. 1° *An metus gravis incussus a comparte in ordine ad contrahendum, irritet contractum, si rationem minime perturbet?*

Resp. 1° Ex omnium sententia contractus huiusmodi sunt rescindibiles, sive gratuiti sint, sive onerosi.

(*a*) Si probabilitas requirit iudicium prudens atque adeo solida quapiam ratione innixum, vix apparet, undenam huic opinioni probabilitas conciliari possit. Cum enim gratuitus contractus suapte natura procedat ex spontanea liberalitate, eiusdem ergo naturae repugnat consensus metu extortus, quem quis invitus eliciat.

Resp. 2° Quoad contractus *gratuitos, affirm.* Hoc enim *a fortiori* patet ex dictis de metu levi. Etenim, si valeret contractus, ille qui incutit metum, ius acquireret in rem sibi traditam aut promissam; illud autem repugnat, tum quia deest animus gratuito donandi, deficiente spontaneitate, tum quia ius ex iniustitia oriri nequit. — *Ita communiter.* — *S. Lig., n.* 716., *id admittit ut probabile.*

Resp. 3° Quoad contractus onerosos, valde *controvertitur*, et duplex datur sententia probabilis.

I[a] SENTENTIA *communior* affirmat huiusmodi contractus esse validos. Ille enim, qui patitur metum, vult *vere* et *absolute* ex suae voluntatis motu contrahere. — *Ita S. Lig. ibid.* — *Lugo, et alii.*

II[a] SENTENTIA docet, contractus illos esse plane de iure naturali irritos. Ratio est, quia secus absurdum sequeretur, nempe ius ab iniustitia oriri; et proinde incutientem metum posse rem extortam sine iniustitia retinere usque ad iudicis sententiam, quod tamen negant plerique adversarii. Nec dicas, dari compensationem in contractu oneroso per solutam pecuniam vel aequivalens traditum; nam saepe durius est proprietario rem suam a se alienare, quam pecuniam gratuito ex metu tribuere.

Caeterum in praxi non valde differunt ambae sententiae, cum in utraque in favorem coacti tandem casus resolvatur, ut iam diximus in simili casu, *n.* 777.

NOTA. De Iure canonico, certo invalidi sunt contractus, seu actus ex metu gravi eliciti, ubi agitur: 1° de matrimonio, et probabiliter etiam de sponsalibus; 2° de traditione rerum Ecclesiae et renuntiatione beneficii; 3° de voto et professione religiosa; 4° *probabiliter* etiam de iurisdictione ecclesiastica et absolutione a censuris (*a*).

(*a*) Quaestio de iurisdictione ecclesiastica per metum extorta distingui debet a quaestione de absolutione a censuris. Postrema haec enim irrita manifeste in iure declaratur, prouti decrevit Gregorius X in Conc. Oecum. Lugd. (*Cap. unic. de iis quae vi metusve causa fiunt in VI*): *Absolutionis beneficium ab excommunicationis sententia, vel quamcumque revocationem ipsius, aut suspensionis, seu etiam interdicti per vim vel metum extorta, praesentis constitutionis auctoritate omnino viribus vacuamus* (*Vid. Lugo. Disp.* 22. *n.* 129.). Secus vero de priori dicendum, pro cuius invaliditate affertur tantum *L.* 2. *De Iudic.*, quae lex nihil ad rem facit; quippe loquitur de iudice, cuius iurisdictioni litigatores non sint subiecti, quam

782. — QUAER. 2° *An rescindibilis sit contractus propter metum reverentialem initus?*

Resp. Neg. probabilius (a), quia non videtur *per se* sufficiens causa rescindendi contractum, nisi simul includat metum gravem, puta diuturnae indignationis, torvi aspectus, verberum, etc... Nec preces importunissimae metum gravem constituunt, nisi metui reverentiali erga Superiores addantur. — *Sanchez.* — *Salm. et alii communiter. Vide S. Lig. n.* 717.

QUAER. 3° *An sit irritus contractus, vel privata auctoritate rescindibilis, si metus gravis et iniustus a tertio tantum incutiatur, ita ut pars altera non sit iniuriae particeps?*

Resp. Controvertitur. I^a SENTENTIA *probabilis affirmat,* quia ratione iniuriae, etiam a tertio illatae, res priori domino obligata manet, et consequenter cum illo onere ad quoslibet transit; non autem par est, ut quis per alterius iniuriam ius omne in rem suam amittat. — *Billuart,* etc.

II^a SENTENTIA, etiam probabilis, *negat;* quia cum neutra pars iniuriam fecerit, non est ratio ex natura rei, cur irritus sit contractus, et cur possit ad libitum unius rescindi, invito altero. — *Lugo, D.* 22. *n.* 117. (b). — *Reuter, n.* 126.

783. — QUAER. 4° *Quid si metus gravis fuerit quidem iniuste incussus, sed non ad consensum extorquendum?*

---

nullam esse declarat, *si cum restitisset quivis e litigatoribus, viribus Praeturae compulsus est.* Hinc De Lugo (*Disp.* 22. *n.* 131.) probabiliorem dicit eorum sententiam, qui validam habent eiusmodi iurisdictionem. Quae sententia usui esse aliquando poterit, ut minus certa hac iurisdictione, rationabili id causa expostulante, ad absolvendum quis utatur, etsi iurisdictionem ob metum aliquem a superiore collatam suspicetur.

(a) Brevius et clarius responderi posset, *affirmative,* quando reverentialis metus gravis haberi queat; secus *negative.* Quando autem reverentialis metus *gravi* aut *levi* aequipolleat, traditum supponitur in Tractatu *De Actibus Humanis.*

(b) Lugo (*l. c.*) tenet, *loquendo de iure naturae, non posse rescindi, nisi qui metum intulit, faciat aliquo modo unum cum contrahente, adversus quem rescindendus erat, sed dari metum passo actionem adversus illum, qui metum intulit, pro damno illato.* Haec Lugo, *spectato iure naturae;* nam (*ibid. n.* 118.) de iure positivo cum communi sententia tenet, contractus esse validos, sed irritandos, exceptis aliquibus, qui eodem positivo iure irriti sunt.

Resp. Controvertitur, sed videtur sic distinguendum: 1° Si metus ab altero contrahentium sit incussus, non valet contractus vel saltem rescindibilis est, quia incutiens metum tenetur tollere omnia incommoda, quae ex iniuria proveniunt. *Reuter*, *n*. 127. — *Lugo*, *Disp*. 22. *n*. 177., etc.... — 2° Secus, si metus proveniat a tertio, quia nullus contrahentium iniuriam intulit; tertius autem, qui metum infert, non potest auferre obligationem consentiendo in rescissionem contractus, siquidem cum ipso initus non fuit: tenetur tamen inducere ad rescissionem, ut ab innocente iniuriam avertat, si hic velit. Hinc valida est emptio gladii facta ex metu hostis tui. Excipit *Lugo, n*. 178., contractum matrimonii, quem putat esse invalidum ex tali metu initum. Alii etiam excipiunt contractus gratuitos, quia sic melius innocenti consulitur, et alter conqueri non potest, si quidem solo lucro privatur, manens in statu, in quo antea versabatur; et sicut ipse nollet in tali statu obligari, nec alterum obligare debet.

Resolves:

784. — 1° Si mineris alicui in furto deprehenso, te eum delaturum esse ad dominum laesum, vel ad custodem, aut iudicem, nisi munus certum tibi promittat, tenet promissio, nec munus acceptum teneris reddere, nisi forte iudicio viri prudentis excessivum videatur (*a*). Hoc etiam verum est, etsi intentionem illum deferendi non habuisses, sed solum terrendi, quia cederes e iure tuo id faciendi, quod pretio aestimabile est. — *Elbel, n*. 307. — *Reuter, n*. 120.

2° Si *Titius* intulit tibi metum, ut rem aliquam *Caio* tradas, non tenet contractus. Etenim si *Caius* tempore promissionis iniuriam hanc novit, metum ipse incutere censetur per *Titium*. Si vero posterius novit, assimilandus est possessori bonae fidei,

---

(*a*) De hoc casu ita ius romanum habet: *Si dederit fur, ne proderetur, quoniam utriusque* (nempe dantis et accipientis) *turpitudo versatur, cessat repetitio,* scilicet negatur actio ad recuperandum, quod datum fuerit. Et rursus: *Si a (servo) fugitivo meo acceperis, ne eum indicares, condicere tibi hoc, quasi furi, possim (L. Idem* 4. §. 1. *et* 4. *De condictione ob turpem causam)*. Ad quae Ioannes Voet *(Lib*. 12. *Tit*. 5. *n*. 3.): *Cuius intererat, ob turpem causam non esse datum, condictio datorum concessa legitur; ut puta domino, a cuius servo fugitivo vel fure pecuniam acceperas, ne eum indicares.*

qui rem possessam restituere debet, statim ac comperit esse alienam. — *Billuart, diss.* 1. *art.* 4.

3° Si quis tibi damnum paret ex malitia tantum, nihil a te postulans, tu vero sponte pecuniam promittas, ut illaesus ab eius manibus evadas, eam tradere non teneris; quia licet metus non fuerit in ordine ad contrahendum, habet tamen tantum pro obiecto iniustae vexationis cessationem; atqui vexator hanc cessationem vendere nequit: ergo quidquid sic acquirit, ut malae fidei possessor accipit, adeoque restituere debet. — *Billuart, ibid.*

4° Si viator a latrone oppressus transeuntem hominem in auxilium advocaverit, ei pecuniam promittendo, valet promissio, quia metus non est eius causa, sed occasio tantum; et aliunde auxilium a transeunte praestitum est pretio aestimabile. Attamen, si summa enormis esset, imminuenda foret. — *V. Casus, n.* 785., *et seq.*

CAPUT II.

DE OBLIGATIONE CONTRACTUS.

Obligatio contractus est vinculum, quo quis vi contractus adstringitur ad aliquid dandum, faciendum vel omittendum.

Principia:

785. — I. Quilibet contractus rite initus parit obligationem in foro conscientiae, saltem ex parte unius e contrahentibus; quia in contractu ius aliquod tribuitur uni vel utrique parti; omni autem iuri sua correspondet obligatio: ergo, etc.

II. Contractus rite initus vim non habet, nisi inter solas personas contrahentes, aut alias eorum locum tenentes, vel cum iisdem causam habentes, ut sunt haeredes, mandantes, etc., nisi in casu particulari lex positiva aliud statuerit. Ratio est, quia nemo privatus alteri invito onus imponere, vel beneficium concedere potest, nec alioquin contractus vim habent, nisi a privata contrahentium voluntate.

III. Contractus rite initus non solum obligat ad id, quod pacto exprimitur, sed ad omnia consectaria, quae pro conventionis natura postulant aequitas, lex aut usus. Ratio est, quia contrahentes censentur agere cum bona fide, et propterea consenti-

re sicuti probi homines, ac consequenter velle non tantum quod expresse in stipulatione includitur, sed etiam quod ab ea nasci solet.

Hinc studiose inquirenda est contrahentium intentio, si de ea clare et expresse constare possit. Si autem obscura et ambigua maneat, explicari potest tum ex materia conventionis, tum ex usu locorum, tum ex indole personarum. Tandem, si omnibus perpensis, dubium tolli nequeat, amicabilis transactio consulenda est.

Quaesita:

786. — Quaer. 1° *Quorsum obliget contractus rescissioni obnoxius?*

Resp. Contractus ille dici potest conditionate obligans, posito scilicet, quod nullitas non invocetur. Ratio est, quia legislator ad bonum pacis noluit, ut eiusmodi contractus invalidi censerentur et essent, nisi quando eorum nullitas expresse invocaretur, et obtineretur. Sequitur ex dictis de contractibus minorum, uxorum, et interdictorum, *n.* 762., *et seq.*

Quaer. 2° *An valeant et in conscientia obligent contractus initi absque formalitatibus ad ipsorum valorem a iure praescriptis?*

Resp. Triplex est sententia probabilis:

I^a^ Sententia *affirm.,* quia de iure naturali solus consensus partium sufficit ad obligationem inducendam, et lex humana naturalem obligationem inter personas aliunde habiles non tollit, quamvis actionem civilem neget. — *Molina*, etc.....

II^a^ Sententia *negat*, quia leges irritantes contractus praedictos fundantur in praesumptione non tantum doli, sed etiam periculi communis, et proinde lex potest et debet naturalem tollere obligationem contractus irriti in foro externo; requirit enim bonum commune, ut ansa quibuslibet fraudibus tollatur. *Lessius*, *l.* 2., *c.* 19., etc....

III^a^ Sententia tenet; in his contractibus praeferendum esse possessorem, donec per sententiam iudicis condemnetur ad restituendum (*a*). — *Ita S. Lig. n.* 711., ubi addit: « Hanc sen-

---

(*a*) Clarius Lugo (Disp. 22. n. 251.): *Tertia sententia media dicit, non esse omnino nullum testamentum vel contractum sine ulla so-*

« tentiam esse in praxi omnino tenendam, ex eo quod, cum « possessio ius certum tribuat, nequit possessor re exspoliari « nisi constet de iure alterius ».

NOTA. In plerisque contractibus, saltem in Iure Gallico, locum non habet praefata controversia, quia raro requiruntur solemnitates ad contractus validitatem, siquidem generaliter pacta valida sunt, licet solo partium consensu perficiantur, haec autem quaestio praecipue de testamentis agitatur.

787. — QUAER. 3° *Quomodo cesset obligatio contractuum?*

Resp. Obligatio contractuum cessat.

1° Per *solutionem*, seu per *praestationem* cuiuslibet rei debitae, etiam per *executionem* obiecti promissi aut alias debiti.

2° Per *novationem*, seu substitutionem novi debiti debito veteri, quod sic exstinguitur: v. gr., promisi tibi dare singulis annis decem vini dolia; nunc convenio tecum, ut vinum amplius dare non tenear, sed mille francos: obligatio dandi vinum tunc exstinguitur.

3° Per *condonationem*, seu actum quo creditor quispiam debitori suo ex plena libertate debitum remittit. Quisque enim de iure suo cedere potest in iis omnibus, quae ad bonum publicum non spectant, modo ad contrahendum inhabilis non fuerit.

4° Per *compensationem*, seu fictam et reciprocam solutionem, quae locum habet, quando personae sunt erga se invicem debitrices.

5° Per *confusionem*, quae locum habet, cum obligatio debitoris et ius creditoris in eadem persona coadunantur, v. gr., si creditor fiat haeres sui debitoris, vel debitor sui creditoris, vel eadem persona fiat haeres creditoris simul et debitoris.

6° Per *destructionem* aut *perditionem* rei debitae, quae aliquando debitorem ab obligatione liberat, ut in contractibus mere gratuitis, et aliquando in aliis, ubi non incidit culpa debito-

---

lemnitate factum, sed valere ad hoc, quod possessor potest retinere, donec per sententiam condemnetur; post sententiam vero tenetur restituere. Negat proinde, ius aliquod ex possessione fieri; sed (ut subdit) *haec videtur esse sola Legislatoris intentio, et ita videntur leges usu proborum hominum receptae, ut solum detur ius petendi in iudicio et obtinendi contra eiusmodi testamenta et contractus, non vero quod ipse, qui possidet, debeat se spoliare, quod nimis rigidum esset.*

ris.... Aliquando vero non liberat, v. gr., si evenerit culpa edbitoris, vel fuerit in mora culpabili...., etc.

7° Per *rescissionem,* seu *rescindibilitatem*, quae locum habet, quando contractus constans essentialibus conditionibus ob aliquos defectus dissolubilis est. Contractus ille valet, donec rescindatur, *ut supra dictum est (C. C.* 1234.).

8° Per *praescriptionem,* de qua dictum est supra, *Tract. de Iustitia, n.* 580. *et seq.*

788. — Quaer. 4° *An cessio bonorum a solutione integra liberet?*

Resp. 1° *Neg.* quoad cessionem voluntariam, seclusa speciali conventione inter creditores et debitorem, vi cuius hic omnino liberetur. Ratio est, quia creditores non sunt facti omnino indemnes, et proinde remanet adhuc inaequalitas reparanda. — *S. Lig. n.* 699. — *Gousset, n.* 772. — *Vogler, n.* 542. — *Vide supra de Iustitia, n.* 719.

Resp. 2° *Neg.* etiam quoad cessionem iudiciariam; privilegium enim cessionis consistit tantum in eo, quod cessor infelix et bonae fidei, amplius iudicialiter urgeri non possit; proinde si debitor nova bona acquirat, usque ad integram solutionem creditoribus satisfacere debet. — *S. Lig. ibid.* Excipe, si ex datis rerum adiunctis videantur creditores omnia antiqua debita condonare.

Quaer. 5° *An bona cessurus aliquid occulte sibi reservare possit?*

Resp. 1° Certo peccat contra iustitiam, si res magni valoris retineat, quia damnum creditoribus infert.

Resp. 2° Cessor in magna versans indigentiâ non peccat contra iustitiam, si bona quaedam servet, quibus sustentetur cum familia, donec per iudicem ipsi provisum fuerit. Post factum autem inquietandi non sunt illi, qui res vere sibi necessarias, modici valoris, sibi retinuerunt. — *Vogler*, *n.* 542. — *Gousset* [1].

789. — Quaer. 6° *Quibusnam signis distingui possit, utrum lex irritet contractum* ipso facto, *ob defectum solemnitatis, vel post iudicis sententiam tantum?*

Resp. Vix ac ne vix quidem regulae omnino certae in hoc dari possunt; nec concordant inter se sive Theologi, sive Iuris-

[1] Le débiteur qui fait cession de ses biens peut, au for de la conscience, retenir ce qui lui est absolument nécessaire, en se réduisant à un ordinaire fort modique. — *Gousset*, *n.* 772.

periti. Generatim tamen lex irritare videtur ipso facto, in conscientia, ante iudicis sententiam

1° Quando irritatio fundatur in lege determinativa proprietatis; quia ad Principem pertinet, vi supremae potestatis, dominium rerum determinare. Hinc ipso facto irritae sunt dispositiones, quibus reservatio haeredum necessariorum laeditur.

2° Quando irritatio spectat actum bono publico nocivum; quia Princeps habere debet potestatem impediendi, ac proinde irritandi in conscientia actus civiles bono communi nocivos; secus enim deordinationem in societate efficaciter non impediret. Hinc ipso facto irritae sunt conventiones ob causam turpem ex utraque parte.

3° Quando irritatio directe fundatur in motivo boni publici, quia secus legislator scopum suum sufficienter non obtineret. Sic irritae sunt ipso facto dispositiones immobilium dotalium.

Nota. Saepe difficile est praefatas regulas applicare; unde ad interpretationem Doctorum, et ad consuetudinem ultimatim recurrendum est.

CAPUT III.

DE CONTRACTUUM MODIFICATIONIBUS.

Modificationum nomine designantur quaedam clausulae praeter contractuum naturam et essentiam adiectae, ita ut eorumdem contractuum obligationem nunc obfirment, nunc etiam augeant vel determinent, nunc suspendant vel perimant.

Praecipuae contractuum modificationes sunt 1° iuramentum; 2° modi; 3° conditiones. — De his tribus breviter agendum.

ARTICULUS I.

DE IURAMENTO CONTRACTUI ADIECTO.

790. — Iuramentum, prout hic sumitur, est advocatio Dei in testem eorum, quae promittuntur per contractum. Obligatio iuramenti differt ab obligatione contractus: nam obligatio iuramenti in Dei honore fundata afficit et obstringit immediate iurantis personam, unde ad haeredes non transit. Obligatio vero con-

tractus confert alteri ius *strictum*, seu ius *proprietatis*, afficiens contrahentis bona, ideoque ad haeredes obligatio integra transit.

Principia:

791. — I. Contractus iure naturae irriti, iuramento non firmantur. Ratio est, quia iuramentum est actus omnino extrinsecus contractui, et proinde eius vim supplere nullatenus potest. Hinc axioma : *Iuramentum sequitur naturam actus. — Billuart. — Reuter,* etc.

II. Nec firmantur iuramento contractus ipso facto *irriti* de iure positivo. Ratio est, quia lex irritans agit ex motivo boni communis, seu ex motivo ordinis publici ; quod autem ex tali motivo irritum est lege positiva, iuramento firmari nequit : foret enim contra bonum commune, et proinde vinculum immorale, quod Deus auctor societatis sancire non potest. — *Ita communius* cum *Billuart.*

III. Iuramentum semper est invalidum, quoties sine iurantis peccato servari non potest. Ratio est, quia iuramentum nequit esse vinculum iniquitatis, nec contra bonos mores obligare valet. — *Ita omnes Theologi.*

Quaesita:

792. — Quaer. 1° *An iuramentum firmet contractus, non quidem lege positiva irritos, sed rescindibiles tantum?*

Resp. 1° *Neg. probabilius,* quando rescindibilitas inducitur motivo boni publici. Ratio patet ex dictis. Hinc non valent iuramenta minorum, uxorum et similium ad firmandos contractus lege irritos, etsi lex in ipsorum utilitatem sit constituta ; quia secus perversi homines semper iuramentum ab iis exigerent, quod in detrimentum societatis cederet.

Resp. 2° Valet autem, *probabilius,* iuramentum, si rescindibilitas inducta fuerit in utilitatem privatam contrahentium ; quia unusquisque renuntiare potest beneficio in sui gratiam constituto : interpositio autem iuramenti in eo casu est quaedam renuntiatio beneficio rescissionis, in gratiam contrahentis inducto. Hinc videtur stare iuramentum, quo quis promittit libere alteri, se non revocaturum testamentum, vel legatum in ipsius favorem factum, quia iurans e iure suo cedere potest. — *Ita communius. — Lugo*, etc.

793. — QUAER. 2° *An valeant iuramenta metu extorta ad firmandos contractus de se ob metum invalidos?*

Resp. Duplex sententia datur probabilis:

Iª SENTENTIA *communior affirmat*, quia ex motivo Religionis iuramentum servari debet, quoties sine peccato servari potest. — *S. Lig., de Iuram. n.* 174. — *Lugo, Billuart.*

IIª SENTENTIA *probabilis neg.*, quia iuramentum naturam actus sequi debet; iuramentum enim actum de natura nullum confirmare nequit. Praeterea iuramentum esset actus prorsus inutilis, imo ridiculus. Nam, v. gr., post pecuniae traditionem a te vi iuramenti factam latroni eamdem pecuniam statim a latrone, etiam vi adhibita, recuperare posses, quod prorsus illusorium foret. — *S. Antoninus.* — *Sanchez*, etc.

ARTICULUS II.

DE MODIS CONTRACTUI PRAEFINITIS.

794. — Modus est qualitas adiecta, plerumque non suspendens contractum, sed addens aliquid in onus aut favorem unius contrahentium.

Contractus modales praecipue fiunt 1° in diem, — 2° sub causa, — 3° sub poena, — 4° sub demonstratione, — 5° sub disiunctione.

Resolves:

1° Modus servandus est ex iustitia, nisi repugnet substantiae contractus.

2° Illius violatio ordinarie non irritat contractum, nisi aliter conventum sit, quia ut quid mere accidentale habetur.

3° Si modus sit turpis aut impossibilis, habetur pro non adiecto; nec contractus est invalidus, nisi modus illius naturae repugnet, vel nisi voluntas contrahentis omnino ad illum restricta fuerit.

4° In contractu *ad diem*, obligatio statim oritur, sed *effectus* ad diem determinatum suspenditur.

5° In contractu *sub causa (quia)*, vel sub *demonstratione* (vendo hoc vel tantum), error non invalidat, nisi ad essentiam rei pertineat.

6° Si error sit in quantitate, res tota debetur, si quantitas designata fuerit *demonstrative*; si vero *taxative,* ut aiunt, excessus quantitatis non debetur. Porro res censetur designata *demonstrative,* si res primo loco exprimatur, et postea eius quantitas: v. gr., lego *Titio* praedium meum triginta iugerum; *taxative* vero, si primo loco quantitas exprimatur, deinde res; v. gr., lego tres aureos in tali capsula. Sed adiuncta rerum perpendenda sunt.

7° In contractu *sub poena,* id est, ubi imponitur poena resilienti, poena haec ex iustitia debetur, si petatur, saltem si culpabiliter non adimpletus est contractus. Tamen moderata poena esse debet, secus non obligaret.

8° In contractu *sub disiunctione,* v. gr., promitto bovem aut equum, nulla res determinata debetur, et unius solutio totam obligationem tollit. Electio rei, *per se,* pertinet ad debitorem.

ARTICULUS III.

DE CONDITIONIBUS CONTRACTUI APPOSITIS.

795. — Conditio est qualitas contractui adiecta, quae plerumque illum suspendit, donec impleatur. Exprimi solet per particulam: *si*, *nisi*, *modo*..., etc.

Multiplex est conditio, quae contractibus apponi, potest scilicet 1° *expressa*, vel *tacita*; — 2° de *praesenti,* vel de *futuro;* — 3° *possibilis*, vel *impossibilis*; — 4° *necessaria,* aut mere *contingens;* — 5° *honesta*, vel *inhonesta*; — 6° *potestativa,* vel *casualis,* prout est in potestate contrahentis, vel non est; — 7° *positiva,* vel *negativa*; — 8° *contraria* substantiae contractus, vel non.

Resolves:

796. — 1° Omnes conditiones impleri debent eo sensu, quo probabile est, contrahentes se obligare intendisse.

2° Conditio de re turpi aut impossibili reddit contractum nullum ex iure naturae et civili. Ratio est, quia nemo potest ad aliquid turpe aut prohibitum se obligare. Excipiuntur tamen in Iure civili, tum communi, tum Gallico, donationes inter vivos et per testamenta, in quibus conditiones *turpes* pro non adiectis

habentur, — *Cod. civ.* 900. — Idem dicendum de conditione turpi aut impossibili matrimonio adiecta, modo substantiae contractus contraria non sit. — *Ita ex Iure canonico.*

3° Conditio de *praesenti* et *praeterito* non suspendit obligationem, sed illam statim vel adducit, aut non inducit, quia vel existit, vel non; proinde hic et nunc vel contractus validus est, vel non.

4° Conditio non tantum aequivalenter, sed in propria forma adimpleri debet. Excipiunt aliqui conditionem, *si nupseris*, quam dicunt impleri per ingressum in Religionem; secus enim conditio turpis esset. — *Vide S. Lig. n.* 930. Excipe casum in quo conditio esset determinata ad aliquam personam, v. gr., si nupseris *Paulo*, quia in eo casu iusta et honesta ratio adesse potest.

5° Conditiones *potestativae*, seu quae a voluntate unius contrahentium pendent, adimpletae censentur in sequentibus casibus, scilicet 1° quoties ille, qui se obligavit, impedivit quominus conditio adimpleretur (*a*); 2° quoties ab altero impeditus est, ne conditioni satisfaceret. — *V. Casus n.* 787. *et seq.*

(*a*) Non ita semper contingit; potest enim quis contractui apponere conditionem, quam implere, vel non implere, sit in eiusdem apponentis libera potestate. Sic, v. gr., quis potest nuptias promittere, nisi sacris malit initiari. Imo haec conditio tacite subintelligitur in contractu sponsalium, nempe nisi malim religionem ingredi, aut sacros ordines suscipere, etc.

PARS SECUNDA

DE CONTRACTIBUS IN SPECIE.

1° De contractibus gratuitis; 2° de contractibus onerosis.

SECTIO I.

De contractibus gratuitis.

Agendum: 1° de promissione; 2° de donationibus; 3° de commodato et precario; 4° de deposito et sequestro; 5° de mandato et gestione negotiorum; 6° de mutuo. . . .

CAPUT I.

DE PROMISSIONE.

797. — Promissio est contractus, quo quis libere et spontanee sese obligat ad aliquid gratuito praestandum vel omittendum in alterius favorem.

Conditiones ad obligationem promissionis requisitae, sunt sequentes, scilicet,

1° Ut adsit voluntas se obligandi, saltem virtualis et implicita, quam censetur habere ille, qui serio vult promittere, etsi ad obligationem non advertat.

2° Ut consensus eiusdem promittentis plene sit liber et spontaneus, ac proinde absit omnis error et dolus circa substantiam et causam finalem, omnisque coactio vel metus iniustus.

3° Ut ipsa promissio sit exterius manifestata, et acceptata, siquidem omne pactum debet constare mutuo consensu duorum vel plurium in idem obiectum; et aliunde nemo censetur velle sese erga aliquem obligare, nisi iste acceptet.

Quaesita:

798. — Quaer. 1° *Quae et quanta sit obligatio promissionis semel acceptatae?*

Resp. Controvertitur inter Theologos. Triplex datur sententia probabilis, iuxta *S. Lig. n.* 720.

I[a] Sententia tenet, promissionem, *per se*, solum obligare sub peccato veniali, et ex mera fidelitate. Ratio est, quia contractus gratuitus obligat solum vinculo fidelitatis, et fidelitas non videtur obligare sub peccato mortali, si alia incommoda absint. — *Salmant.* — *Soettler*, *et alii.*

II[a] Sententia dicit, promissionem seriam in re gravi obligare sub gravi ex iustitia, independenter ab intentione promittentis. Ratio est, quia promissio gratuita non est diversi ordinis ac promissio onerosa, ratione obligationis. — *Antoine*, *qu.* 3., etc.

III[a] Sententia, *communior* et *probabilior*, docet, obligationem promissionis pendere ex intentione promittentis. Unde si ille intendat se ex iustitia obligare, obligatur sub mortali in gravi materia ; si autem solum intendat se obligare ex fidelitate, sub levi tantum obligatur. — *Lugo.* — *Billuart.* — *Sporer*, etc. Ad materiam gravem in promissione requirunt quantitatem quadruplo maiorem quam in furto mortali. — *S. Lig.*

Nota. Saepius promissiones simplices, quales communiter fiunt, neque ex iustitia, neque ex fidelitate obligant ; quia promittens non intendit suam fidem stricte obligare, sed mere propositum suum enuntiare.

799. — Quaer. 2° *Quid in dubio, an aliquis voluerit se obligare sub gravi aut sub levi iuxta patronos tertiae sententiae?*

Resp. Probabilius pro minima parte standum est, quia in dubio non est imponendum onus certum, praesertim in promissione, quae maximam requirit spontaneitatem. — *S. Lig. n.* 720. Certum praeterea est, promissionem serio factam et acceptatam in re gravi posse, *per accidens*, obligare sub gravi ex iustitia; ut si intercederet ratio gravis damni proximo obvenientis ex promissione non servata. — *Scavini.*

Quaer. 3° *An aliquis possit promissionem acceptare per alium?*

Resp. Affirm. Potest quis acceptare promissionem per deputatum, aut per familiarem, quia unam moraliter personam cum eo constituere censetur. Potest etiam promissionem acceptare per alium, qui eius curam gerit, v. gr., pater pro filiofamilias,

Religiosus pro monasterio, Praelatus pro Ecclesia sua, uxor pro marito.

Quaer. 4° *Quandonam cesset vis promissionis acceptatae?*

Resp. 1° Si promissarius sponte condonet, aut iuri suo cedat. — 2° Si res promissa fiat illicita vel inutilis. — 3° Si promissarius non stet suis promissis. — 4° Si status rerum vel personarum ita mutetur, ut promissio non videatur illum eventum comprehendere. — 5° Si aliquid promissum sit ob causam, quae non subest. — *S. Lig. ibid.*

800. — Quaer. 5° *An, vel quatenus obliget promissio, si ante executionem moriatur promissarius, vel promittens?*

Resp. ad 1um *Disting.* Nullo modo obligat, si promissio facta fuerit principaliter in gratiam promissarii; quia, eo mortuo, cessat finis in promissione intentus; secus autem, si promissio facta sit praecipue intuitu familiae promissarii, vel ipsius haeredum.

Resp. ad 2um Mortuo promittente, promissio debitis vestita conditionibus ab eius haeredibus adimplenda est; quia omnis obligatio realis ad haeredes transire debet eodem modo, eodemque titulo, quo promittens obligabatur. Proinde sub gravi vel sub levi, ex iustitia vel ex fidelitate, tenebuntur haeredes, sicut promittens, dum vivebat, tenebatur. Poterunt tamen ab omni obligatione liberari, si ex adiunctis rei, aut ex signis manifestum sit, promittentem voluisse tantum se personaliter obligare. — *Lugo.* — *Reuter*, etc.

Casus. *Sylvinus* famulae suae *Perpetuae* interdum dictitat, se ipsi, praeter annuum stipendium, centum scutata erogaturum esse, vel eamdem pecuniae summam in suo testamento mox conficiendo, legati instar, esse relaturum. Sed ecce! repentina morte corripitur *Sylvinus*, antequam propositum perficere potuerit. *Perpetua* vero absque mora promissam sibi pecuniam clam surripere festinat. An recte? *Resp.* Minime gentium. Promissio enim non dat ius *in re*, nec proinde facultatem ullam rem promissam propria auctoritate occupandi (*a*). — *Vide supra, de Iust., n.* 521. — Caeterum communiter hae promissiones non sunt proprie ta-

(*a*) Promissio tamen, si ex iustitia fiat, dat promissario ius ad rem (De Lugo, Disp. 23. n. 100.). Vide praeterea, quae Auctor infr. n. 836. habet. In casu autem et illud advertendum, quod promissio Sylvini censetur remuneratoria.

les, sed merum propositum aliquid donandi enuntiant. — *Gousset* [1]. — *V. Casus*, *n*. 797. *et seq*.

CAPUT II.

DE DONATIONIBUS.

Agendum : 1° de donationibus in genere ; 2° de variis donationum speciebus.

ARTICULUS I.

DE DONATIONIBUS IN GENERE.

801. — Donatio in genere est cessio gratuita dominii alicuius rei in favorem alterius. Duobus praecipue modis fieri potest, nempe *inter vivos* et *per testamentum*, ut dicemus in articulo sequenti. Nunc autem dicendum occurrit : 1° de conditionibus donationis ; 2° de casibus nonnullis, in quibus donationes, licet validae, non plenum sortiuntur effectum.

§. I. *De conditionibus donationis.*

Principia :

802. — I. *Ex parte donantis* requiritur 1° ut non sit incapax *de facto,* id est, ut sit sanus mente, quando vel donatio *inter vivos* perficitur, vel conficitur testamentum, et cum sufficiente libertate agat ; 2° ut non sit incapax de iure, quando donationem perficit, aut testamentum condit.

II. *Ex parte donatarii* requiritur habilitas ad recipiendum. Habiles autem sunt omnes homines, qui a lege incapaces non constituuntur donationes recipiendi. Nec inhabiles habendi sunt infantes, amentes, vel alii usu rationis carentes, cum sint dominii capaces, et res acceptare vel occupare possint per alios,

1 « Paul répète de temps en temps à son domestique qu'il veut reconnaître « ses services ; qu'il se propose de faire un legs en sa faveur, ou de lui donner « une certaine somme d'argent. Paul meurt sans avoir fait aucune disposition au « profit de son domestique. Celui-ci peut-il prendre la somme qu'il croit lui « avoir été promise ? Non ; car autre chose est de donner, autre chose de former « le projet de donner, d'en faire même une espèce de promesse vague et géné- « rale, sans avoir l'intention de s'obliger. » *Gousset, n*. 798.

v. gr., per parentes, tutores, etc., iuxta dicta in *Tractatu de Iustitia*, *n*. 542.

Quaesita:

803. — QUAER. 1° *Quinam* EX IURE *inhabiles sint ad donandum?*

Resp. 1° ***Ex Iure Romano*** sunt sequentes: 1° surdi simul et muti a nativitate, nisi scribere sciant; 2° damnati crimine capitali; 3° pupilli vel impuberes, nisi agatur de rebus parvi momenti; 4° coniuges inter se, nisi donatio sit modici momenti; 5° pater erga filium sub sua potestate manentem, excepta causa matrimonii, belli, studiorum et similium.

Resp. 2° ***Ex Iure Gallico*** incapaces sunt 1° Minores, nisi ratione contractus coniugalis; 2° interdicti, qui egent assistentia consiliarii a iudicibus concessi; 3° uxores absque consensu mariti, aut iudicis auctoritate; 4° negotiatores, qui obligationibus adimplendis impares sunt, in casibus lege determinatis. — *Art*. 446. *Cod. comm.*

804. — QUAER. 2° *Quinam donationem accipere nequeant?*

Resp. 1° ***De iure communi*** acciperent invalide 1° omnes accipientes ab iis, qui donationes facere nequeunt, iuxta dicta supra *n*. 803.; 2° accipientes ab iis qui sunt aere gravati: hi, iuxta veriorem sententiam, iure naturali ad compensationem damni creditori inde obvenientis tenentur. *S. Lig. n*. 722.; 3° accipientes in defraudationem *legitimae* haeredum necessariorum. — *S. Lig. n*. 722. 740., etc.

Resp. 2° ***De Iure Gallico*** inhabiles sunt 1° qui non erant concepti tempore confectae donationis, vel quoad testamentum, tempore mortis testatoris; 2° tutor respectu pupilli, antequam administrationis bonorum reddiderit rationem, nisi sit unus ex ascendentibus; 3° filii adulterini et incestuosi, excepta alimentorum causa; 4° filii naturales etiam legaliter recogniti, ultra id quod illis conceditur iure successionis; 5° medici, chirurgi, pharmacopolae, qui defunctum curaverunt in ultimo morbo, necnon Confessarii, si donatio durante morbo facta fuerit, exceptis casibus quibusdam: 6° Communitates quaelibet (*a*), sine Prin-

---

(*a*) Eiusmodi lex odio in Christi Ecclesiam et in profitentes evangelica consilia, Ordines scilicet religiosos, potissimum debetur. Ini-

cipis approbatione, vel Praefecti, si donatio excedat 300 fr. (*C. C.* 25. 762. 338. 906. *et seq.*)

805. — Quaer. 3° *Quaenam quantitas bonorum dari possit ab iis, qui sunt habiles ad donandum?*

Resp. Si nullos habeant haeredes necessarios, nullis constringuntur limitibus. Si vero necessariis haeredibus minime careant, eis licebit ad modum donationis *inter vivos* eam bonorum quantitatem erogare aliis, quam per legata elargiri posset ille, qui testamentum condit. Igitur conferas dicenda de testamentis, *n.* 825. — *V. Casus, n.* 802. *et seq.*

§. II. *De casibus, in quibus donationes non plenum sortiuntur effectum.*

806. — Si quis fiat haeres eius, qui ipsi aliquid dedit, et defunctus nihil expresse statuerit, quo aequalitati inter haeredes derogetur; omnis dispositio, sive directa sive indirecta, qua laedatur illa aequalitas, supponitur esse in intentione eius tantum concessio temporanea fruitionis rei datae; idcirco mortuo donatore res ipsa debet in successionem referri vel reduci pro rata iuris laesi, nisi tamen donatarius ea contentus haereditati renuntiare malit: hoc est, quod lex vocat collationem (gallice, *rapport*). — *Art.* 843. *et seq.*

Collatio igitur est actus, quo unus ex haeredibus ad summam bonorum, quam testator inter haeredes dividendam reliquit, ea bona refert, quae a donatore accepit, ut inter omnes ex aequo dividantur.

Reductio vero, ut aiunt, donationis vel legati, est eiusdem rescissio pro rata excessus supra quantitatem disponibilem, auctoritate publica facta.

---

quissimae enim eorum hominum improbitati (quae ne inter paganos quidem locum invenit) satis non fuit, bona omnia communitatum Dei cultui sacrarum diripuisse sacrilege, nisi praeterea lege caverent, ne libere bona, quibus illae restituerentur ac sustentarentur, relinqui iis possent. Quas quidem leges dum ferebant, iniquitati insignem adhibentes hypocrisim omnium iura, communemque omnium libertatem tueri se velle iactabant! Hae nimirum leges conscientias obligant non secus ac lex eleemosynas pauperi absque Principis aut Praefecti approbatione non elargiendi.

Principia:

807. — I. Omnis haeres veniens in successionem, referre debet quaecumque accepit a defuncto per dispositionem gratuitam *inter vivos,* nisi adsit expressa dispensatio ex parte donatoris. Sic ex *Iure Romano* et *Gallico.* — *S. Lig. n.* 954.

II. Collatio duplici modo fieri potest: 1° *in specie (en nature),* id est, referendo rem ipsam donatam; 2° minus accipiendo *(en moins prenant).* — Prior modus fit ordinarie in immobilibus, et posterior in mobilibus. — *Cod. civ.* 858. *et seq.*

III. Eximuntur a collatione variae donationes, scilicet 1° ea omnia, quae testator dedit, haeredem a collatione nominatim eximendo, vel titulo *praecipui iuris* intra limites partis, de qua disponere poterat; 2° variae expensae factae a donatore in alicuius favorem, v. gr., in alimenta, vestes, munera consueta, etc. Item expensae nutritionis, educationis, nuptiarum, artis addiscendae, et similia. — *S. Lig. n.* 955. — *Cod. civ. Gall.* 843. 852.

Nec sunt necessario referendae donationes manuales, nisi maximi sint momenti. — *Gousset, n.* 794., etc.

Quaesita:

808. — Quaer. 1° *An referendi sint fructus rerum referibilium, quos percepit donatarius ante mortem testatoris?*

Resp. Neg., quia non subiiciuntur collationi, nisi a die qua successio aperta fuit; secus omnino frustranea fuisset donatio. — *Cod. civ.* 856.

Quaer. 2° *An filius teneatur referre ea, quae de bonis paternis male expendit, v. gr., in ludis, potationbius,* etc.?

Resp. Neg., nisi expensae fuerint excessivae; minime vero, si plus non expendit, quam pater contentus fuisset, ut in honestas recreationes impenderet. — *S. Lig. n.* 957.

Quaer. 3° *An conferendae sint expensae factae a patre in gratiam filii pro doctoratu, beneficio, studiis, libris,* etc., etc.?

Resp. Neg., quia haec in bonum commune familiae cedunt, nempe in eius honorem, commodum, etc. Aliunde gratuito a parentibus filio donata censentur. — *S. Lig. n.* 955. Excipe tamen si expensae extraordinariae fiant (*a*).

(*a*) *Extraordinariae* merito existimari possunt, etiamsi filio illud mere tributum fuerit, quo tenuiter in dissita urbe ratione studiorum

809. — Quaer. 4° *An conferri debeat pecunia adhibita ad filium ex militia redimendum?*

Resp. Affirm., si redimatur in propriam utilitatem, quia id aequalitas postulare videtur; secus, quoties filius redimitur in utilitatem patris, v. gr., infirmi, senis vel pauperis, aut familiae sustentandae; quia familia, quae commodum percipit, onus etiam ferre debet. — *Rogron, in art.* 851. *Cod. civ.* — *Gousset, Code civil commenté, art. Cod. civ.* 852.

ARTICULUS II.

DE VARIIS DONATIONUM SPECIEBUS.

Dicendum: 1° de donatione *inter vivos;* 2° per testamentum, 3° mortis causa; 4° per fideicommissum.

§. I. *De donatione inter vivos.*

Haec donatio est actus seu contractus, quo donator privat se actualiter, et modo irrevocabili, re aliqua in favorem donatarii acceptantis.

810. — Donatio *inter vivos* etiam mere verbalis, debitis vestita conditionibus, *per se* seu de *iure naturali*, statim transfert irrevocabiliter dominium, ut constat ex dictis *n*. 802. De iure autem positivo donationes confici debent iuxta formas lege praescriptas, saltem ut effectum in foro externo obtineant.

In Iure vero Gallico haec praecipue adnotanda sunt: 1° actus, quibus donationes fiunt, a notariis conficiendi sunt; 2° acceptatio donationis fieri debet vel in actu ipso donationis, vel alio medio authentico donatori denuntianda est; secus donatio perfecta non censeretur; 3° bona futura invalide donantur. Aliquis tamen non impeditur a donando id, quod in spe determinata habet, v. gr., fructus ex agro quodam nascituros hoc anno, pisces quos e piscatione referet. — Excipitur spes futurae haereditatis, circa quam omne pactum prohibetur (943). 4° Ex principiis iuris concluditur donationes manuales valere sine scripto.

---

aleretur, dummodo illud, utut in se modicum et tenue, magnum quid tamen facta cum exiguis familiae facultatibus comparatione haberi debeat, v. gr., si de filio fabri lignarii agatur.

Quaesita:

811. — Quaer. 1° *Quid requiratur, ut valeat donatio in gratiam absentis?*

Resp. Donatio sicut et promissio absenti facta per litteras ad ipsum nominatim scriptas, vel per nuntium aut procuratorem, debet acceptari coram nuntio, vel eo qui donatorem repraesentat, vel per alias litteras ad donatorem ex parte donatarii missas; aliter enim constare nequit de mutuo donatoris et donatarii consensu in idem placitum. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 130.

Quaer. 2° *Quid si donator, misso nuntio, donationem revocaverit?*

Resp. 1° Si donator revocet donationem antequam acceptetur, et revocatio innotescat nuntio quem misit, iam nuntius nihil amplius potest efficere, siquidem omnis potestas offerendi vel tradendi est ipsi adempta. — *Hom. apost., ibid.*

Resp. 2° Si autem revocatio non innotescat nuntio ante executionem, tunc distinguendum est: Vel ille se habet solum instar nuntii referentis alterius donationem, aut rem tradentis, vel habet mandatum faciendi donationem. Si prius, per factam revocationem donatio subsequens irritatur, quia deest omnino consensus ex parte donantis. Si posterius, valent eius acta, et donatio valide acceptari potest. Tenetur enim mandans ratum habere id, quod ex vi mandati bona fide eius nomine gestum est.

812. — Quaer. 3° *An valeat donatio, si donator ante acceptationem moriatur?*

Resp. Neg., si tantummodo mandatum donationis faciendae dederit. — *S. Lig. n.* 730 (*a*). *Affirmant* tamen probabiliter (*b*)

(*a*) Si tamen tum mandatarius tum donatarius mortem mandantis ignorent, valere dicenda est donatio. Gesta enim per mandatarium, quamdiu mandantis aut revocatio aut mors ignoratur, valida sunt, *ex* §. 10. *Instit. De Mandato,* et *L. Inter causas* 26. *ff. Mandati,* ubi dicitur: *Si tamen per ignorantiam* (mortis) *impletum est, competere actionem utilitatis causa dicitur.* Et rursus ibid. §. 1.: *Si quis debitori suo mandaverit, ut Titio solveret, et debitor, mortuo eo, cum id ignoraret, solverit, liberari eum oportet.* Vid. S. Alph. n. 730. in fin.

(*b*) Alii nimirum malunt probabilem, imo et probabiliorem, oppositam opinionem, ea unica demum adducti ratione (*Vid. S. Alph.*

plures, si donatio iam facta sit, et donans, ante mortem, mittat nuntium aut epistolam ad illam manifestandam. Hoc autem ex Iure Gallico non est admittendum.

QUAER. 4° *An mortuo donatario ante acceptationem, ipsius haeres possit donationem acceptare?*

Resp. Neg. probabilius, quia haeres succedit quidem in iuribus realibus defuncti, non vero in personalibus, ut est ius acceptandi donationem; nisi forte sit filius donatarii (*a*), quia tunc praesumeretur, talem esse donantis mentem; quod quidam admittunt, sin minus stricto iure, saltem ex quadam aequitate. Volunt tamen aliqui, ut donatio etiam aliis haeredibus prodesse possit.

QUAER. 5° *An obliget donatio iurata, sed non acceptata?*

Resp. Neg., quia iuramentum sequitur naturam actus; atqui donatio ante acceptationem non est firma. Ergo... — *S. Lig. n.* 727. — Affirmat tamen *Laymann,* dicens servandum esse iuramentum, quamdiu sine peccato potest servari.

813. — QUAER. 6° *Quas ob causas donatio valida revocari possit?*

Resp. Donator hanc revocationem obtinere potest 1° si non praestentur conditiones appositae; 2° si donatarius se exhibeat ingratum erga donantem in casibus a lege determinatis (953.-955.). Excipiuntur donationes matrimonii causa factae (959.).

Revocatur ipso iure, si donatori, nullum descendentem viventem tempore donationis habenti filius legitimus, etiam posthu-

---

Lib. 3. *n.* 729.), quod *post mortem donantis nequit voluntas eius uniri cum donatarii consensu, ut ad acceptationem requiritur:* quasi nempe desit id, quod in contractu est veluti essentia, *duorum nempe consensus in idem placitum.* At enim tantum non futilis haec ratio videri queat. Ut enim habet Lugo (*Disp.* 23. *n.* 81.), numquid magis coniungitur voluntas testatoris cum voluntate haeredis aut legatarii, qui fere ne notitiam quidem testamenti, nisi post mortem testatoris, habent?

(*a*) Quaerens Lessius (Lib. 2. Cap. 12. n. 35.), an haeres possit donationem acceptare, respondet: *Ex rigore iuris non posse, quia ad illos* (haeredes) *directa non fuit. Videtur tamen, posse ex quadam aequitate, quia haeredes personam defuncti repraesentant; et praesumendum est, eam esse mentem donatoris, ut si defunctus beneficio eius frui non possit, haeredibus illius prosit, nisi de contrario constet: quod intellige, si illius haeredes sint liberi; secus, si extranei.*

mus natus sit, vel si legitimaverit filium naturalem post donationem natum. Excipiuntur quaedam donationes matrimonii causa factae (960. *et seq.*).

Quaer. 7° *Quid coniuges sibi invicem donare possint?*

Resp. 1° *Ex Iure Romano*, generatim invalidae sunt coniugum reciprocae donationes. Excipe, 1° nisi donatio iuramento sit firmata; 2° si interveniat mors donantis, qui ante donatarium decedat, modo res in vita tradita sit; 3° si donatio sit remuneratoria, vel fiat causa mortis; 4° si uxor donet viro, ut aliquam dignitatem consequatur. — *S. Lig. n.* 723.

Resp. 2° *Ex Iure Gallico*, coniuges generatim invicem sibi donare possunt *inter vivos*, vel per testamentum 1° si non adsint descendentes, quidquid extraneo donare possent quoad proprietatem, et insuper usumfructum partis haereditatis ascendentibus reservatae; 2° si adsint descendentes, vel quartam bonorum partem quoad proprietatem, et simul aliam quartam quoad usumfructum, vel dimidiae tantum partis usumfructum; 3° si coniux habeat filios ex praecedenti matrimonio, non potest donare novo coniugi ultra partem, quae contingit filio, qui minus prae caeteris accipit, neque quartam bonorum partem excedere (*C. C.* 1093.-1098.).

Omnes autem donationes etiam *inter vivos*, ab alterutro coniuge alteri factae, semper revocari possunt (*C. C.* 1096.). *V. Casus, n.* 802. *et seq. n.* 822. *et seq.*

§. II. *De testamentis.*

Agendum: 1° de natura, divisione et forma testamentorum; 2° de testatore et haeredibus; 3° de dispositionibus testamentariis; 4° de revocatione testamentorum; 5° de executore testamenti.

PUNCTUM I.

De natura, divisione et forma testamentorum.

814. — Definitio. Testamentum est legitima dispositio de his, quae quis vult fieri de suis bonis post mortem suam cum directa haeredis institutione. — *S. Lig. n.* 919. — Vel ex Iure Gallico: Est actus essentialiter revocabilis, quo testator de bonis suis disponit pro tempore mortem eius subsecuturo.

Divisio. Testamentum varie distinguitur:

I. *Ex Iure communi.*

1° *Solemne*, in quo servantur omnes conditiones legibus praescriptae. Est autem duplex: 1° *Clausum*, quod sigillo signatum traditur subscribendum septem testibus, idoneis, masculis, puberibus, etc., quibuscum subscribit testator, si possit; si vero nequeat, octavus testis accedere debet; 2° *Apertum*, quod fit coram septem testibus, sive scripto aperto, sive viva voce. — *Plura apud Iuristas.*

2° *Privilegiatum*, quod valet absque solemnitatibus: tale est testamentum a milite conditum, vel ab alio, tempore pestis, aut caeteris eiusmodi circumstantiis.

II. *Ex Iure Gallico.*

1° *Holographum*, quod manu testatoris integre scribitur cum indicatione anni, mensis, diei, et nominis appositione.

2° *Publicum* seu *solemne*, quod scribitur ab uno notario coram quatuor testibus masculis, puberibus, etc., vel a duobus notariis coram duobus testibus (*Art.* 971.).

3° *Mysticum* seu *secretum*, quod testator clausum sigilloque signatum tradit notario coram sex testibus, asserens hoc esse testamentum suum a se vel ab alio scriptum, et a se subscriptum. Debet inscribi haec attestatio super codicem testamenti, et a notario, testibus et testatore subscribi. Si testator testamentum subscribere non potuerit, de hoc mentio fieri debet, et additur alius testis praeter sex requisitos (*Art.* 976.).

Conditiones testamentorum.

815. — Ut testamentum sit firmum et validum, requiritur 1° ut habeat conditiones ad contractus gratuitos requisitas, et imprimis consensum liberum et spontaneum; 2° ut dispositio bonorum fiat iuxta reservationem seu legitimam haeredibus a lege assignatam; 3° ut non fiat ab inhabili ad testandum, nec in gratiam inhabilis ad recipiendum, seu ad succedendum in iura defuncti; 4° ut serventur substantiales formalitates iure praescriptae.

Quesita:

816. — QUAER. 1° *An facultas testandi oriatur a iure naturali, an a civili tantum?*

Resp. Iuxta sententiam communiorem et probabiliorem repetenda est primario a iure naturali, quia talis est persuasio communis, quae ultimas voluntates ut quid sacrum habet, et quia ius testandi antecedit omnem legem civilem. Ex iure enim naturae quisque potest disponere de bonis suis prout vult, etiam post mortem, et hoc est ius privatum. Sed Respublica habet etiam sua iura, et inter alia ius regulandi omnes contractus; hoc ius est *naturale,* quippe necessarium ad bonum societatis. Si autem sit collisio iurium, ius privatum cedere debet, utpote inferius. — *V. dicenda infra, Q.* 4.°

QUAER. 2° *Cuiusmodi testes requirantur in testamentis?*

Resp. 1° *Ex Iure Romano* esse debent masculi, puberes, liberi, non surdi, non muti, non caeci, non intestabiles a lege (*a*), non haeredes ex testamento, nec domestici testatoris vel haeredis; non tamen excluduntur legatarii. — *S. Lig. n.* 919.

Resp. 2° *Ex Iure Gallico,* postulantur masculi, maiores, subditi Reipublicae, fruentes iuribus civilibus, non scribae notariorum qui actum conficiunt, non legatarii seu haeredes, neque eorum parentes vel affines intra *quartum* gradum inclusive, id est *secundum* iuxta computationem canonicam pro linea transversali; attamen in mystico testamento legatarii aut eorum cognati non excluduntur. — *Art.* 975. 980.

817. — QUAER. 3° *Quaenam requirantur ad validitatem in testamento holographo?*

Resp. Tria requiruntur et sufficiunt, scilicet 1° ut integre scribatur propria testatoris manu; 2° ut apponantur dies, mensis et annus, quo confectum est; 3° ut nomen proprium testatoris subscribatur in forma chirographi ad calcem testamenti et integris litteris. Sic ex *art.* 970. [1].

(*a*) *Intestabiles a lege* dicuntur, qui iuxta leges testimonii dicendi ius non habent.

[1] NOTA. 1° Adiectio diei, mensis et anni arithmeticis notis fieri potest, et in qualibet testamenti parte collocari, sed tutius est integris litteris eam conscribere;

QUAER. 4° *An valeant in foro conscientiae testamenta ad* CAUSAS PROFANAS, *formis legalibus destituta?*

Resp. Triplex datur probabilis sententia, ut dictum est supra in genere de contractibus praeter legis praescripta confectis, *n.* 786. I[a] Igitur SENTENTIA admittit, huiusmodi testamenta de iure naturali valere. — II[a] SENTENTIA docet, ea lege positiva prorsus irritari. — III[a] demum SENTENTIA favendum esse possessori pronuntiat, donec res a iudice dirempta fuerit (*a*). Et haec tertia opinio, iuxta *S. Lig. n.* 927., prae caeteris in praxi tenenda est. Interveniente autem iudiciali decreto, huic ex omnium sententia est adhaerendum. — *V. Casus, n.* 837.

818. — QUAER. 5° *An testamenta ad pias causas sint valida, si formis legalibus careant?*

Resp. Affirm.; et haec sententia communissima et certa est; 1° quia constat ex Iure canonico, *Decret. l.* 3. *tit.* 26. *c.* 2. etc. 2° quia piae causae ad Ecclesiam pertinent, eiusque subiacent iurisdictioni: porro Ecclesia libera et immunis est a potestate civili in iis omnibus, quae iurisdictioni suae directe subsunt. Quare a Conc. Trid. sic statutum est: « Episcopi, etiam ut Se« dis Apostolicae delegati, in casibus a iure concessis, omnium « piarum dispositionum, tam in ultima voluntate quam inter vivos, sint executores ». *Sess.* 22. C. 8. *de Ref.* — *Ita S. Lig.* — *Less.* — *Ronc. et alii.* — S. Poenitentiaria, pluries interrogata, huic sententiae adhaerendum esse respondit.

Non apparet igitur probabilitas alterius opinionis, quam de caetero eius patroni fere ad nihil in praxi redigunt. Putant enim, huiusmodi legata pia valere, si rationabiliter praesumantur ea tum ad restitutionem implendam tum ad preces pro anima defuncti erogandas destinata fuisse.

(*a*) De tertia hac sententia vide, quae superius ad n. 786. adnotata sunt.

2° inscriptio loci, ubi testamentum conficitur, minime necessaria existimatur; nam ex art. 999. valet testamentum, ubicumque conditum fuerit; 3° papyrus quaelibet, licet non obsignata, sufficit: si tamen res ad iudicem deferatur, mulcta erit ab haerede solvenda (30 fr.): 4° testamentum *holographum*, antequam executioni mandari queat, praesentari debet iudici in Tribunali primae Instantiae: iudex vero post sufficiens examen iubebit, illud apud aliquem notarium custodiri (*art.* 1007.). Sed haec forma accidentalis omnino est. — *V. Casus, n.* 829. *et seq.*

Addo tamen, Confessarium, habita ratione ignorantiae fidelium, qui saepius vix persuadere sibi possunt, praefatam assertionem veram esse, plerumque illos in bona fide relinquere debere. Quod si interrogetur, ut supra dictum est, respondebit. — *V. Casus, n.* 1859. *et seq.*

Casus:

819. — 1° *Leander* a *Liborio* familiari suo mox e vivis decessuro conspicuam pecuniae summam, instar muneris *de manu*, ut aiunt, *ad manum* acceptat. Defuncto *Liborio*, dubius ancepsque *Leander,* utrum tuta conscientia donum servare possit, ignorat. Quid interroganti respondebit Confessarius? — *Resp.* Nihil esse cur *Leander* de donationis valore dubitet, eam scilicet valere uti donationem *inter vivos.* Excipe, 1° nisi donatio ius haeredum evidenter laedat; 2° nisi donatarius inhabilis sit (*a*) ad donationem acceptandam. — *Gousset*, etc. [1].

2° *Polydorus* moriens dicit *Paulo* haeredi naturali: Sponde mihi, te legata haec soluturum esse: haeredis autem promissis confisus, *Polydorus* abstinet a conficiendo vel immutando testamento, vel ab iisdem legatis inscribendis. *Paulus* promis-

(*a*) Intellige, nisi inhabilis sit etiam in foro conscientiae.

1 « 1° Un Curé, un Confesseur, étant consulté si l'on peut, en conscience, « recevoir des héritiers du testateur, ou conserver un legs ou un don nul par « défaut de forme, répondra qu'on le peut certainement. Le Code civil même « le reconnait, puisqu'il ne permet pas aux héritiers de répéter ce qu'ils ont « volontairement payé pour acquitter un semblable legs, une donation qui n'était « point revêtue des formalités prescrites. 2° Consulté par les héritiers s'ils sont « obligés en conscience d'accomplir les volontés bien connues du testateur, il « leur conseillera de les accomplir, ou de traiter à l'amiable avec le légataire; « mais il évitera de leur en faire une obligation, de crainte d'aller trop loin; à « moins qu'il ne s'agisse d'un legs pieux, et qu'on n'ait de fortes raisons de « croire que le testateur n'a fait ce legs que pour réparer une injustice, ou sa- « tisfaire au devoir de l'aumône envers les pauvres, pour lesquels il n'aurait pas « fait pendant sa vie, ce qu'il était obligé de faire, de l'aveu de ceux qui l'ont « connu. 3° S'il est consulté sur les donations manuelles, acccompagnées ou « suivies de la delivrance des choses qui en sont l'objet, il répondra qu'elles « sont valables. On suppose qu'elles n'excédent point notablement la quotité dis- « ponible, et qu'elles ne sont point faites en fraude de la loi, qui défend de « donner à un incapable. » — *Gousset, n.* 796.

sis valedicens, renuit legata persolvere, eo quod in testamento inscripta non fuerint. Quid iuris? *Resp.* Tenetur *Paulus* in conscientia de iure naturali ad solvenda omnia legata promissa, non obstante defectu formarum. Ratio est, 1° quia nonnisi ea conditione testamentum accepit; 2° quia per promissionem suam confectionem aut mutationem testamenti impedivit.

3° *Gabinus* haeres, ex testamento informi, accipit et retinet haereditatem, ut sibi legitime acquisitam; sed abstinet a solvendis legatis, ob defectum formae in actu testatoris. Quid de eo sit sentiendum? — *Resp.* Quantum sit iniustus et ridiculus talis agendi et ratiocinandi modus, ex sensu communi clare et evidenter patet. — *Voit, de Conscientia*, *n.* 104. — *Elbel, de Consc. n.* 190. — *Lacroix*, *l.* 1., *n.* 373.

4° *Anatolius*, confecto testamento holographo, moritur antequam subscribere potuerit. *Sabinus*, haeres nominatus in hoc testamento, subscriptionem testatoris tam bene simulat, ut vere ab ipso confecta visa fuerit. Attamen, cum suborta fraudis suspicione testamentum ad iudiciale forum fuisset delatum, a iudice validum declaratum fuit. Quid iudicii? — *Resp. Sabinus* ad restitutionem tenetur, quia per fraudem haereditatem sibi vindicavit; fraude enim remota, certo per sententiam ab haereditate exclusus fuisset. Sententia igitur *Sabino* favere non debet, cum falso facto innitatur [1].

1 *Exempla testamentorum holographorum:*

I. Je, soussigné Pierre Martin, déclare que le présent écrit est mon testament, que je veux être fidèlement exécuté après ma mort. Je charge pour cet effet N.. d'y veiller exactement.

Je prie Dieu de recevoir mon âme dans le sein de sa miséricorde. Je veux qu'on fasse célébrer, pour le repos de mon âme ..., Messes ..., Services ...

Je donne à N... tous les biens que je posséderai au moment de ma mort, (*vel*; j'institue N. . mon légataire universel.

Fait à ... le ...

Pierre MARTIN.

II. Au nom du Père, et du Fils, et du Saint-Esprit.

Je, soussigné, Jean Olivier, propriétaire à N..., déclare que le présent écrit est mon testament, que je veux être fidèlement exécuté après ma mort. Je charge pour cet effet N..., demeurant à ..., d'y veiller exactement, et d'en prendre soin comme pour lui même.

Je donne et lègue tous mes biens, meubles et immeubles, et généralement tout ce que je laisserai à ma mort, à N..., propriétaire à ...

PUNCTUM II.

De testatoribus et haeredibus.

820. — I. Testatores esse possunt

1° *Ex Iure Romano* omnes usum rationis habentes, exceptis surdis-mutis a nativitate, impuberibus, prodigis, damnatis ad mortem civilem vel naturalem, necnon Religiosis professis.

2° *Ex Iure Gallico* 1° omnes qui donationes facere possunt *inter vivos*; 2° uxores, quae plenam habent facultatem testandi, licet donationes erogare nequeant (*art.* 903.); 3° minores ab anno 16 testari possunt de dimidia parte bonorum, de quibus maiores disponere valent (*art.* 904.); non vero testari possunt interdicti, nec minores, quod tamen intellige cum restrictione modo apposita.

821. — II. Quod ad haeredes attinet

1° Institui possunt haeredes, quicumque a iure positivo non sunt specialiter prohibiti, licet usu rationis careant, ut dictum est de donatione, *n.* 802.

2° Prohibentur autem *ex Iure Romano*, damnati ad mortem tum naturalem tum civilem, perduelles, eorumque filii spurii, iuxta restrictiones infra ponendas. *Ex Iure* vero *Gallico*, prohibentur illi, qui donationes recipere non possunt. *Vide supra, n.* 804.

3° Haeres quilibet renuntiare potest haereditati apertae, iuxta axioma : *Nemo haeres, nisi velit.* Sic *ex quocumque iure.* Ratio

Je casse et révoque tous les testaments que je pourrais avoir faits précédemment, voulant que celui-ci soit le seul exécuté, comme contenant seul ma dernière volonté.

Fait à .... le ...

Jean OLIVIER.

III. Ceci est mon testament.

Je donne et lègue à N... tous les meubles qui se trouveront, à mon décès, dans la maison que j' habite.

Je nomme et institue mon légataire universel N...

Je le charge de donner mille francs aux pauvres de cette ville, et trois cents francs au Curé de ma paroisse, pour trois cents Messes à mon intention.

Fait à .... le ...

Marie BONOT.

est, quia nemo tenetur acceptare beneficium, cuiusmodi praesertim est testamentum, quod saepe magnis oneribus gravatur. Renuntiatio autem non praesumitur, sed forma iuridica fieri debet. — *Ex Iure Romano*, iuramento firmanda est. *S. Lig. n.* 932. — *Ex Iure* autem *Gallico*, facienda est in tabulario (au greffe) tribunalis territorii, in quo obtigit successio, in speciali actorum codice, qui ad hunc finem ibi asservatur.

Quaesita:

822. — Quaer. 1° *Quotuplicis generis haeres distinguatur?*

Resp. 1° *Necessarius*, qui a testatore excludi non potest;
2° *Legitimus*, qui de iure succedit ab intestato;
3° *Voluntarius* qui talis habetur ex libera voluntate testatoris.

Hinc patet, distinguendum etiam esse haeredem *ex testamento*, si per testamentum fuerit designatus, et haeredem *ab intestato*, si de iure succedat defuncto, qui nullum aut imperfectum testamentum fecit.

Quaer. 2° *Quinam sint haeredes necessarii et legitimi?*

Resp. 1° In utroque iure haeredes *necessarii* sunt omnes cognati in *linea recta*, seu 1° *descendentes* in propiori gradu; 2° ipsorum defectu *ascendentes*, tum ex parte patris, tum ex parte matris in gradu pariter propiori.

Resp. 2° Haeredes *legitimi* sunt omnes consanguinei propioris gradus in *linea collaterali* usque ad 10um gradum in *Iure Romano*, id est 5um quoad computationem canonicam, et 12um *ex iure Gallico.*

823. — Quaer. 3° *Quaenam sint iura et obligationes haeredum?*

Resp. Generatim haeredes succedunt in omnia iura et onera defuncti, quia illius personam repraesentant; excipiuntur ea tantum, quae natura sua vel pacto personae defuncti erant affixa. Hinc dominium bonorum defuncti pleno iure acquirunt, eius obligationes et debita in se suscipiunt, et ipsius voluntatem in legatis implere debent.

Quoad modum solvendi debita a defuncto relicta, singuli *pro rata* suae portionis haereditariae solvunt, et si propter hypothecam plus solvere cogantur, recursum habent contra caeteros. — *C. C.* 873.

Haeres acceptare potest haereditatem sub beneficio inventarii, id est ita, ut facto inventario bonorum iuxta formam lega-

lem, non obligetur ultra haereditatis vires. Si non eo modo acceptaverit, tenetur in foro externo omnia solvere debita, etiamsi vires haereditatis excedant. Controvertitur vero inter Theologos, an in hoc casu haeres teneatur in foro conscientiae solvere debita quoad excessum supra bona accepta. — *Probabilius* et *communius* negatur. — *Salmant.* — *Reuter.* — *Gousset, Code commenté, art.* 302.

824. — Quaer. 4° *An haeredes necessarii exhaeredari possint?*

Resp. 1° *Ex Iure Romano* exhaeredari possunt filii sola patris auctoritate in casibus sequentibus, scilicet 1° si filius iniiciat manus in parentem, aut contumeliose eum tractet; 2° si eius accusator aut testis sit in causis criminalibus; 3° si rem habeat cum eiusdem uxore; 4° si nolit fideiubere ad patrem e carcere liberandum; 5° si patrem a condendo testamento prohibuerit; 6° si filia, recusato honesto matrimonio, luxuriose vivat. — *S. Lig. n.* 948. *et seq.*

Resp. 2° *Ex Iure Gallico* nunquam haeredes privata auctoritate exhaeredari possunt. Iure tamen ceu indigni excluduntur ab haereditate in triplici casu, scilicet 1° si vitae testatoris fuerint insidiati; 2° si alimenta ei denegaverint; 3° si eius memoriam graviter conviciati fuerint. — *Vide art. Cod.* 727. 955. 1046. 1047.

825. — Quaer. 5° *Quaenam sit* RESERVATIO *seu* LEGITIMA *haeredibus necessariis debita?*

Resp. Diversa est pro diverso iure. Hinc

I. *Ex Iure Romano*:

1° Quoad *ascendentes*, *triens*, seu tertia pars, deficientibus descendentibus, reservatur:

2° Quoad *filios legitimos, triens*, si non sint plures quam quatuor filii; et *semissis* seu dimidia pars, si plures sint.

3° Quoad *filios naturales*, succedunt matri pari iure cum legitimis. Non succedunt vero patri filios legitimos habenti, licet ab eo duodecimam haereditatis partem accipere possint. Quod si pater filiis legitimis careat, filii naturales ei in omnibus bonis succedere possunt. — *V. S. Lig. n.* 947.-951.

II. *Ex Iure Gallico*, sive pro testamento, sive pro donatione *inter vivos*

1° Quoad reservationem *filiis legitimis* debitam, si unus sit, *dimidia pars* bonorum reservatur; si duo, *bistriens* ($^2/_3$); si tres vel plures, *dodrans* (seu $^3/_4$).

2° Quoad reservationem *filiis illegitimis* legaliter recognitis attribuendam, si adsint alii legitimi, illegitimis reservatur tertia pars portionis, quam reservatam haberent si essent legitimi; si deficientibus filiis, adsint ascendentes, fratres aut sorores, dimidia pars portionis praedictae; si vero alii tantum consanguinei, dodrans reservatur; si nulli consanguinei, reservationem habent eamdem ac si essent legitimi.

3° Quoad reservationem ascendentibus debitam, si adsint filii legitimi, ius nullum habent; si adsint fratres aut sorores, pater et mater ius habent unusquisque ad quartam partem; caeteri ascendentes a fratribus excluduntur. In caeteris casibus ius habent ad 2am vel 4am partem, prout sunt ex utraque parte, vel ex una tantum.

NOTA 1° Uxor non venit inter haeredes necessarios, nec legitimos ab intestato, nisi deficientibus caeteris legitimis intra gradus lege stabilitos. Ita ex utroque Iure, Romano scilicet et Gallico. Attamen lege naturali testator aliquam partem adsignare debet coniugi superstiti, si bona sua sufficientia non habeat, ob arctissimam inter maritum et uxorem necessitudinem. — *Scavini.*

2° Deficiente etiam uxore, haereditatem init de iure Respublica. Hinc axioma: *Fiscus post omnes.* Ita etiam *in utroque Iure.*

3° Filius naturalis ex Iure Gallico recognosci debet per actum authenticum, nisi recognitus fuerit in actu ipso nativitatis; sed nequeunt recognosci filii adulterini et incestuosi.

826. — QUAER. 6° *An testator de iure naturali, teneatur* SUB GRAVI *relinquere bona cognatis, qui non sunt haeredes necessarii?*

Resp. 1° *Quoad fratres affirm.*, si sint in gravi necessitate; secus, non erit nisi veniale; imo nullum peccatum, si rationabile sit motivum. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 946. — *Laymann.* — *Lugo...*, etc.

Resp. 2° *Quoad alios consanguineos remotiores*, iuxta communiorem sententiam non est gravis obligatio eos caeteris praeferendi, etiamsi sint pauperes; non tamen peccatum veniale deerit, si omnino sine rationabili causa praetermittantur. — *S. Lig.*, etc.

827. — QUAER. 7° *An peccent in foro conscientiae contra iustitiam parentes, laedentes legitimam filiorum per testamentum, vel donationes inter vivos, aut contractus simulatos?*

Resp. Affirm., per se, cum sententia communiori. Ratio est, quia lex gaudet omnibus conditionibus ad obligandum in foro

conscientiae requisitis, scilicet, est iusta, utilis bono publico, et ipso facto irritans. — *Reuter, n.* 286. — *Gousset, Bouvier.*

Dixi, *per se*, quia non videntur ullo modo peccare parentes, qui iusta de causa *partialiter* legitimam filiorum laedunt in aliquo casu particulari. Tunc enim cessat finis legis, quae attingere non intendit illos casus particulares, qui familiae prosunt, nec bono communi obsunt: v. gr., si pater donationes quasdam tribueret filio probo remunerationis gratia, unde minus filio dissipatori obveniret. *Gousset* [1].

Post factum non sunt facile inquietandi filii, qui maiorem paternae haereditatis partem non sine alterius haeredis detrimento acceperunt, quando ex rerum adiunctis coniici potest, parentes ex aliqua iusta causa ipsis favisse; praesertim si in bona sint fide, et merito timeri possit, ne obligationem renuant adimplere. Imo theologis non paucis videtur, legem civilem non posse ita obligare parentes ad aequalitatem inter filios servandam. Itaque eos, *per se*, a culpa eximunt, si de caetero honestae filiorum sustentationi sufficienter providerint, nec pravo fine moveantur.

828. — Quaer. 8° *An parentes donationes manuales alicui e filiis, vel extraneis, aut causis piis, erogare possint?*

Resp. Parentes licite facere possunt donationes sequentes, scilicet 1° donationes, quae fieri solent inter coniunctos et amicos aequalis conditionis, ut munuscula, etc.....; 2° donationes remuneratorias pro quantitate et qualitate meriti iuxta aestimationem prudentium, quia hoc potius solutio debiti alicuius, quam gratuita donatio dici debet; 3° donationes quaslibet, *per se,* ex meris redditibus, intactis capitalibus, quae patrimonium proprie dictum constituunt, quia parentes *per se*, nullo iure adaugere patrimonium ex redditibus vel labore tenentur.

1 « Un père de famille qui a disposé de la portion disponible de ses biens « peut-il faire d'autres dispositions gratuites par des dons manuels, soit en faveur du premier donataire, soit en faveur d'un autre ? Nous pensons qu'il le « peut, pourvu que les dons manuels ne soient pas trop considérables. En per- « mettant à un père de famille de disposer d'une certaine quotité de ses biens, « la loi ne parait pas lui interdire la faculté de disposer à volonté de ses re- « venus. » — *Gousset*, *n.* 794.

PUNCTUM III.

De dispositionibus testamentariis, seu de codicillo et legato.

829. — I. *Codicillus*, seu parvus codex, est ultima defuncti voluntas minus solemnis extra testamentum expressa, de eo quod hic vult fieri post mortem suam de rebus suis, absque directa haeredis institutione. — Clausula autem codicillaris est clausula testamento ipsi inserta, qua declaratur, quod si testamentum ex aliquo defectu non valeat, vi tamen codicilli valere debeat.

Ad codicillum sive nuncupativum, id est viva voce habitum, sive scriptum, sufficiunt quinque testes, etiam non rogati, et etiam foeminae. Sic ex *Iure Romano*. In *Iure* autem *Gallico* codicillus non admittitur.

II. *Legatum* est donatio quaedam cuipiam expresse relicta, et ab haerede praestanda.

Legatum esse potest 1° absolutum, vel conditionatum ; 2° universale, vel particulare ; titulo universali, v. gr., *lego omnia mobilia* ; vel particulari, v. gr., *lego talem summam*. Ex *Iure Gallico* nulla admittuntur legata, nisi in ipso testamento includantur.

Quaesita:

830. — Quaer. 1° *An legatum relictum puellis, ut nubant, possit illis de iure naturali dari, quae Religiosae fiunt?*

Resp. Affirm., si relictum fuit personae determinatae, nisi aliter constet de mente testatoris. — *Neg.* autem, si legatum relictum sit personis indeterminatis, quia tunc testatores potius intendunt providere solis puellis nubere volentibus, ne seductioni exponantur. — *Ita communiter* cum *S. Lig. n.* 930., contra *alios*.

Quaer. 2° *An legatum relictum puellis, ut nubant, possit dari puellis, quae sine dote iam nupserunt?*

Resp. Affirm., si agatur de puellis determinatis ; quia praesumitur testator voluisse ipsis omnino providere ob peculiarem erga illas affectum, vel ut nuptae decenter vivant. — Secus, si de indeterminatis, quia tunc testator censetur potius nu-

bentibus subvenire voluisse, ut periculum prostitutionis vitarent. — *S. Lig. ibid.*

831. — Quaer. 3° *Quid veniat in legatis nomine* MOBILIUM, *seu bonorum* MOBILIUM?

Resp. 1° Bona mobilia ea sunt generatim, quae e loco moveri possunt, ut vestes, animalia, pecunia, etc. Idem sonant *bona mobilia, res mobiles, mobile (biens meubles, effets mobiliers, mobilier),* vel etiam *mobilia* cum oppositione ad *immobilia.*

Resp. 2° *Mobilia,* sine addito et sine determinatione, *ex Iure Gallico* dicuntur omnia bona, quae non sunt immobilia, exceptis pecunia, libris, gemmis, numismatibus, debitis activis, instrumentis artium, linteaminibus ad usum corporis, equis, armis, granis, vino, foeno, et aliis similibus. Adde ea, circa quae commercium particulare exercetur.

Resp. 3° Ex eodem *Iure Gallico,* supellex seu mobilia domum praecise instruentia *(meubles, meubles meublant)* omnino restringuntur ad ea, quae ordinantur ad usum, vel habitationis ornamentum, ut sedilia, tabulae, armaria, etc.

Hinc 1° sunt mobilia *simpliciter,* seu ex 2ª classe, supellex argentea, animalia, exceptis equis, linteamina, exceptis iis, quae ad usum corporis adhibentur.

2° Si dicat testator: *Lego mobilia Caio, et immobilia Sempronio, Caius* ius habet ad omnia bona mobilia, quia mens testatoris evidenter patet ex oppositione mobilium ad immobilia. — *Gousset, Code commenté, art.* 533. — *Rogron, ibid.*

3° Si legatum sic ferat: *Lego Titio omnia mobilia mea,* vel *bona mobilia,* vel *totalitatem mobilium; Titius* ius habet ad omnia bona non immobilia, quia vox *mobilia* hic non sumitur *sine addito. — Gousset, n.* 807., *et Code commenté, art.* 533. — *Rogron, ibid.*

832. — Quaer. 4° *An summus Pontifex possit legata et alias ultimas voluntates testatorum commutare, quando de causis piis agitur.*

Resp. Affirm., si adsit iusta ratio, quia est a Christo institutus piarum causarum administrator, ut possit disponere de iis, sicut exigit necessitas et utilitas spiritualis. Idem dicendum est de Principe quoad legata profana in favorem Reipublicae constituta. — *S. Lig. n.* 931.

Quaer. 5° *An Episcopi pias dispositiones iusta de causa commutare possint?*

Resp. Neg. generatim loquendo. Ratio est, quia ex *Trid. sess.* 22., *cap.* 8. imponitur Episcopis sollicitudo ultimas voluntates sedulo exequendi. — *S. Lig. n.* 391. — Excipiendi tamen *probabilius* sunt casus, qui si a testatore praevisi fuissent, certo effecissent, ut aliter disponeret, v. gr., si reliquerit pecuniam ad vasa sacra pro Ecclesia, et haec vasis non indigeat, vel si legatum ad finem suum applicari nequeat, quia non sufficit, vel quia ad usum intentum inservire non potest.

PUNCTUM IV.

De revocatione testamentorum.

833. — I. Testamentum, sub quacumque forma sit factum, semper revocari potest ad nutum testatoris, quia testamentum ex natura sua est actus essentialiter revocabilis; proinde testator dominium bonorum suorum usque ad mortem retinet. — *Ita ex omni iure.*

II. Revocatio testamenti duplici modo fieri potest:

1° *Expresse,* seu 1° per destructionem testamenti; 2° per actum coram notario confectum, quo mutatio voluntatis exprimitur; 3° per testamentum novum priori contrarium: sed tunc revocatio non censetur integra, nisi dispositiones testamenti novi omnibus dispositionibus prioris sint contrariae.

2° *Tacite,* per donationem, venditionem, permutationem, destructionem, aut quamlibet dispositionem rei legatae, qua mutatio testatoris manifestatur.

Nota. Refertur ad revocationem testamenti eius caducitas, quae habetur, quando dispositiones testamentariae, etsi validae a principio, infirmae tamen evadunt ob quasdam circumstantias: v. gr., si legatarius moriatur ante testatorem, vel ante executionem alicuius conditionis, si res legata pereat, etc.

PUNCTUM V.

De executore testamenti.

834. — Executor testamenti est is, quem testator nominavit ad dispositiones testamentarias exequendas. Nullo autem nominato, executio testamenti ad haeredes pertinet. Circa testamenti executionem haec tenenda sunt:

1° Ut quis sit executor testamenti, necesse est, ut capacitatem sese obligandi habeat. Hinc executores esse nequeunt interdicti, minores, etiam consentiente tutore, et ex *Iure Gallico,* uxores sine mariti consensu. Executores esse possunt Religiosi ex licentia Praelati sui, nisi Ordinis Regula obstet.

2° Plures executores testamenti institui possunt, et uno absente alter ad testamenti executionem procedere potest. Testamenti executor hoc munus ad suos haeredes non transmittit.

3° Executor invigilare debet, 1° ut apponantur sigilla, si inter haeredes sint minores, interdicti vel absentes; 2° ut fiat inventarium, praesente vel rite advocato proximo haerede; 3° ut vendantur mobilia, si pecunia ad solutionem legatorum deficiat; 4° ut executionem testamenti urgeat.

4° Impensae, quae fiunt ab executore, muneris sui adimplendi causa, ex rebus haereditariis solvi debent. Nemo cogi potest ad illud munus acceptandum; sed si acceptet, ad rationem gestionis tenetur.

§. III. *De donatione mortis causa.*

835. — Donatio mortis causa ea est, quae intuitu mortis fit: est ex natura sua revocabilis.

Haec de iure communi:

Valet donatio mortis causa, modo debitis vestiatur conditionibus, scilicet 1° fieri debet intuitu mortis, secus donatio *inter vivos* censeretur; 2° acceptari debet ante mortem donatoris ab ipso donatario; 3° si donatarius praemoriatur, ipso facto revocatur, nec ad eius haeredes transit (*a*). *S. Lig. ibid. n.* 741.

Nota. De *Iure Gallico* donatio mortis causa non admittitur. Declaratur enim in *art.* 893., neminem de bonis suis disponere posse gratuito, nisi per dispositionem *inter vivos*, aut per testamentum in formis a lege praescriptis. Hinc de ea dicendum videtur, sicut de testamentis formalitatibus destitutis. Videtur tamen certo valere, ut donatio manualis *inter vivos* quam lex non afficit, sed tantum actionem quoad easdem donationes manuales denegat. Et proinde idem dicendum videtur de donationibus mortis causa. — *Gousset*, *Code commenté*, *art.* 893, *et varii Iurisperiti.*

(*a*) Vide tamen, quae de his dicta fuerunt sup. n. 812.

Quaesita:

836. — QUAER. 1° *An ille, cui mortis causâ donata est res mobilis, possit illam occulte recipere, mortuo donatore?*

Resp. Affirm. saltem *probabilius*, modo sit certus de donatione et ultima voluntate defuncti, quia habet ius in re donata; ergo iure suo utitur. Deinde res non fuit donata ut solvenda, sed ut ab ipso donatario accipienda.

QUAER. 2° *An valeat donatio manualis ab ipso facta sub ea conditione, ut res donata sibi restituatur, si convalescat?*

Resp. Affirm. Etenim 1° valet ut donatio mortis causa, etiam de *Iure Gallico*, quod donationibus manualibus non obstat; 2° valet etiam quatenus donatio *inter vivos*, si non sit revocabilis ad nutum donatoris, sed tantum ex eventu sanitatis; quia tunc ut donatio conditionata *inter vivos* haberi potest.

QUAER. 3° *An eadem donatio valeat sub conditione ut restituatur, si repetatur?*

Resp. Affirm. probabilius, quamvis non valeat ut donatio *inter vivos*, cum donator re sua non se spoliet irrevocabiliter; valere tamen potest tanquam donatio mortis causa, propter traditionem realem, quae non minus roboris habere debet, licet mortis mentio non fiat.

Resolves:

837. — 1° Non est donatio mortis causa, sed *inter vivos*, dispositio, qua quis nunc et irrevocabiliter alteri donat dominium rei, cuius usum vel usumfructum sibi reservat usque ad mortem.

2° Nec ut donationes mortis causa habendae sunt, sed *inter vivos*, dispositiones, quibus aegroti dant actualiter et irrevocabiliter personis praesentibus, v. gr., parentibus, famulis, amicis, res mobiles aut etiam immobiles absque ulla conditione mortem respiciente.

3° Vim donationis mortis causa non habent promissiones, quae solent fieri in vita de re aliqua danda in morte parentibus, famulis, amicis...., neque vi talis promissionis quispiam poterit vel quid minimum praetendere; quia promissiones illae non solent denotare aliud, nisi merum propositum, seu bonum animum

donationis alias faciendae. Cavendum igitur, ne famuli et amici, etc.... facilius voluntatem defuncti in sui favorem interpretentur, atque adeo res quasvis, praetextu promissionis vel donationis, occulte surripiant. — *Recole dicta supra de promissione, n.* 800. — *V. Casus, n.* 811. *et seq.*

§. IV. *De fideicommissis et substitutione.*

838. — *Fideicommissum* est dispositio, qua donatarius vel legatarius obligatur, ut rem donatam aut eius partem alicui tradat.

Substitutio licet quandoque fideicommissi nomen obtineat, latius tamen se extendit, quippe quae generatim sumpta definitur: dispositio, qua quis vocatur ad haereditatem vel legatum in alterius defectu.

Duplex est substitutio: alia *fideicommissaria*, quae idem est ac fideicommissum; et alia *directa*, qua quis directe et proprio nomine, loco alterius, ad haereditatem vocatur, siquidem ille rem accipere nequeat vel nolit.

Quaer. 1° *Quaenam substitutiones* Iure Gallico *prohibeantur*?

Resp. Prohibentur omnes dispositiones, quibus aliquis vocatur ad aliquid accipiendum sub onere illud servandi, et dein reddendi tertio. Hinc non prohibentur substitutiones, in quibus bona non debent aliquandiu servari, sed statim ad tertium transmittenda sunt.

839. — Quaer. 2° *Quaenam sint substitutiones a* Iure Gallico *permissae*?

Resp. 1° Valent substitutiones directae, seu testamentum, quo secundus instituitur legatarius defectu prioris, si legatum accipere nolit vel non possit (*art.* 898.); 2° item donationes quibus ususfructus uni, et proprietas eiusdem rei alteri datur, non habendae sunt ut substitutiones, cum uterque statim fiat rei sibi legatae dominus (*art.* 899.); 3° valent dispositiones, quibus aliquis bona, quorum liberam dispositionem habet, alicui donat cum onere ea remittendi uni aut pluribus ex descendentibus ipsius donatarii, usque ad secundum gradum tantum. — *Ita lex* 17 *Maii* 1828, *modificans Cod. civ. art.* 1048. *et seq.*

Quaer. 3° *An valeant in foro conscientiae substitutiones fideicommissariae lege prohibitae*?

Resp. Videtur eadem esse quaestio ac pro testamentis, quae formalitatibus destituuntur; unde possessori ante iudicis sententiam favendum est (a).

840. — QUAER. 4° *An valeant in foro conscientiae fideicommissa occulta pro causis piis, seu sub forma donationis simulatae, testamenti aut legati ficti, alicuius privati?*

Resp. 1° *Affirm.*, si agatur de donationibus manuaiibus vel de rebus, quae diu conservari non debent ante transmissionem; vel etiàm *probabiliter,* si non debent conservari usque ad mortem donatarii; quia lege non prohibentur.

2° Quod spectat ad alias donationes fideicommissarias, respondendum est sicut de testamentis ad pias causas formis carentibus. — *Recole dicta sup. n.* 818. [1]. — *V. Casus, n.* 867. *et seq.*

(a) Conf. dicta sup. n. 786.

1 Constat ex sequenti declaratione S. Poenitentiariae.

Consultatio.

Eudorius caelibatarius, haeredibus necessariis destitutus, graviter decumbens, ut animae suae consulat, statuit partem bonorum in pia opera erogare. Ad hunc finem, *Bonifacium* legatarium universalem instituit per testamentum debitis vestitum formis. Scriptum autem privatum *Bonifacio* tradit, in quo piam manifestat voluntatem, postulatque ab ipso, ut eamdem fideliter exequatur. *Bonifacius* vero, mortuo *Eudorio,* haereditatem integram servat, ex eo quod testamento valido illam teneat. Postulatur, utrum in conscientia tutus esse possit?

Responsum S. Congregationis.

Sacra Poenitentiaria respondet in casu exposito:
Bonifacium *teneri in conscientia ad implendam voluntatem* Eudorii *certe cognitam, pro foro conscientiae.*

Datum Romae, in S. Poenitentiaria, die 23 Iunii 1844.

C. Card. CASTRACANE, M. P.

B. Fratellini, *Secr. S. P.*

CAPUT III.

DE COMMODATO ET PRECARIO.

841. — *Commodatum* est contractus, quo res ad solum usum gratis conceditur pro certo tempore, cum onere rem eamdem in sua individuali forma restituendi.

Precarium, quod commodato affine est, definitur: contractus, quo alicui petenti conceditur usus rei alicuius ad concedentis voluntatem revocabilis. Differt autem precarium a commodato, quod illud ad concedentis arbitrium revocabile sit.

Hinc commodatum differt 1° a locatione, qua usus rei conceditur quidem, sed non gratuito; 2° a deposito, quo res conceditur non ad usum, sed ad custodiam; 3° a mutuo, quo res in eadem tantum specie restituenda est.

Obligationes commodatarii.

842. — Generatim uti debet re sibi commodata tanquam bonus paterfamilias; speciatim vero

1° Non potest uti re commodata, nisi ad usum vel sibi concessum, vel cui prudenter iudicat consentire commodantem, vel cui res ex natura sua destinatur; secus, re aliena abutitur, omniaque inde provenientia damna reparare tenebitur.

2° Subire debet impensas necessarias, ut res conservetur, alere, v. gr., equum commodatum; sed non tenetur ad sumptus extraordinarios, v. gr., ad curandum equum gravi morbo citra culpam suam laborantem.

3° Rem commodatam praefixo tempore reddere debet, propriis expensis, etiamsi non repetatur; quia dies statuta pro domino interpellat. Si restitutionis tempus praefinitum non fuerit, *per se* restitui debet res commodata statim ac postulatum usum praestiterit.

4° Si res commodata detrimentum aliquod ob concessum usum patiatur absque culpa commodatarii, iste ad compensationem non tenetur. Si deterior facta sit culpa ipsius iuridica, tenetur in foro externo compensare, et iuxta Theologos non paucos in foro interno, cum contractus sit in solam eius utilita-

tem initus. *Negant* tamen *probabiliter alii*, nisi de hoc peculiaris conventio intercesserit (a).

Obligationes commodantis.

843. — 1° Tenetur rem commodatam non repetere ante tempus praefixum, et si hoc praefixum non fuerit, saltem antequam commodatarius ea uti valeat: alioquin tenebitur de damno, quod alius expertus est ex intempestiva eius revocatione, quia violavit alienum ius pacto acquisitum. Excipe, si res commodata fuerit in favorem solius commodatarii, qui ante tempus praefixum moriatur; vel si ipse commodans ex casu improviso re sua statim indigeat.

2° Tenetur restituere impensas extraordinarias, necessarias et urgentes, quas in re conservanda fecit commodatarius, qui commodantem monere facile non potuit.

3° Tenetur rei commodatae vitia aperire commodatario, si quae habeat nociva, quorum ipse conscius sit; alias damnum inde proveniens compensare debebit.

4° Tandem tenetur, seclusa mora, culpa, pacto et peculiari lege, rei pericula atque detrimenta ex casu fortuito enata sustinere, quia iuxta axioma: *Res perit domino*. — *V. Casus*, *n.* 869.

NOTA. Res utiles quaecumque, sive mobiles, sive immobiles, in civili commercio positae, obiectum commodati et precarii esse possunt, modo consumptibiles non sint primo usu, cui destinantur.

CAPUT IV.

DE DEPOSITO ET SEQUESTRO.

I. De deposito.

844. — Depositum est contractus, quo res custodienda committitur, et accipitur in integrum restituenda, quando deponenti libuerit.

(a) Conf. sup. n. 661. seq. dicta de culpis, e quibus obligatio restituendi profluit.

Obligationes depositarii.

1° Tenetur rem depositam servare ac custodire ea cura et diligentia, quam homines diligentes adhibere solent in re simili ac propria conservanda; hanc enim rei traditae custodiam suscepit. Si res deposita ex dolo vel eius incuria theologice culpabili pereat, ad restitutionem tenetur.

2° Vetatur uti re deposita sine consensu domini expresso vel tacito, vel saltem prudenter praesumpto; non enim uti licet re aliena inconsulto domino.

3° Tenetur rem depositam petenti statim reddere; nam secus rem alienam haberet, invito rationabiliter domino. Excipe, nisi deponens eam repetat in suum vel alienum damnum; vel nisi res sit furtiva, et dominus eam repetat; vel etiam nisi depositarius iustam habeat causam compensationis. Res deposita debet eo statu reddi, quo reperitur tempore restitutionis cum fructibus ex ea perceptis. Si tamen culpa depositarii deterior facta fuerit, hic ad damnum reparandum obligatur.

Obligationes deponentis.

Deponens tenetur solvere expensas, quas fecit depositarius in re deposita servanda, illumque indemnem reddere pro omnibus, quae passus est occasione depositi. Sic, v. gr., si deposueris in alterius stabulo equum, solvere debes nutritionis expensas; et si equus ille morbo contagioso laboret, et inde equi depositarii inficiantur, hunc indemnem reddere debes. Hinc effatum: *Officium suum nemini debet esse damnosum.* — *V. Casus, n.* 875. *et seq.*

II. De sequestro.

845. — *Sequestrum* est depositi species, quo res controversa deponitur apud tertium, ut post sententiam iudicis vel arbitri vincenti tradatur.

Duplex distinguitur sequestrum: *conventionale*, quod fit mutua contendentium conventione; et *iudiciarium*, quod sententia iudicis decernitur. De utroque satis erit innuere sequentia:

1° Sequestri tam conventionalis quam iudiciarii obiectum potest esse res mobilis vel immobilis.

2° Sequestrum conventionale potest esse non gratuitum, et tunc est operae conductio, istiusque contractus legibus subiicitur. Si vero gratuitum sit, iisdem regulis subiacet ac depositum. Non dissolvitur tamen, nisi mutuus partium consensus vel legalis causa superveniat.

3° In sequestro iudiciario custos curam boni patrisfamilias gerere debet; committens vero custodiae mercedem iure statutam depositario solvere tenetur. Sic de iure naturali et positivo.

CAPUT V.

DE MANDATO ET NEGOTIORUM GESTIONE.

I. De mandato.

846. — *Mandatum,* de quo agitur, est contractus quo obligatio aliquid agendi in commodum alterius gratuito suscipitur, v. gr., negotium aliquod conficiendi, aliquid emendi, vendendi, etc... Dixi, *gratuito;* nam, si ob sancitum pretium suscipiatur, potius operae locatio nuncupatur (a).

Obligationes mandantis.

1° Adimplere debet omnes obligationes a mandatario contractas et mandato consentaneas; non autem id, quod ultra mandatum confectum est, nisi expresse vel tacite ratum habuerit.

2° Praestare debet mandatario ea, quae ad mandati executionem necessaria sunt, eique legitimos sumptus, quos fecit occasione mandati, refundere, etiamsi rem ad felicem exitum non perduxerit.

3° Indemnem praestare tenetur mandatarium ratione damnorum quae, praecisa culpabili imprudentia, occasione mandati passus est; nemo enim tenetur nec censetur velle alteri beneficium conferre cum proprio dispendio.

(a) Superius in nota ad n. 673. advertimus, ex natura mandati excludi quidem mercedem proprie dictam, non tamen *salarium* seu *honorarium.*

Obligationes mandatarii.

847. — 1° Tenetur mandantis negotium diligenter atque velut proprium gerere. Unde saltem de dolo, et incuria theologice culpabili tenetur.

2° Intra mandati limites se continere debet. Unde nihil pluris emere vel minoris vendere potest, quam ipsi praescriptum sit; secus enim vi mandati non ageret.

3° Non potest mercedem exigere, nisi promissa sit, vel ipse eam antea petierit, nec ei licet suam operam occulte compensare.

4° Non potest, *per se,* sibi retinere lucrum, si vendat, nec pretii excessum, si infra pretium determinatum emat, nisi dominus consentiat. *Per accidens* tamen potest mandatarius seu proxeneta sibi retinere pretii excessum, 1° si res eius speciali industria et indebito labore melior evaserit: 2° si tacite convenit cum domino, se nihil ei daturum esse ultra pretium seu valorem determinatum; 3° si in meram ipsius gratiam venditor pretium imminuerit, vel emptor maiorem summam obtulerit. — *S. Lig. n.* 825. — *V. Casus, n.* 885. *et seq.*

Nota. Mandatum tribus modis scinditur: 1° revocatione mandati, quam mandans pro libitu facere potest; 2° renuntiatione mandatarii tempore debito notificata; 3° morte naturali vel civili, aut interdictione sive mandantis, sive mandatarii.

II. De negotiorum gestione.

848. — *Gestio negotiorum* est actus, quo quis absentis negotium utiliter gerendum suscipit, sine mandato expresso, sed ex eius commissione rationabiliter praesumpta.

1° Gestor negotii tenetur, perinde ac mandatarius, alterius rem administrare tanquam bonus paterfamilias, et resarcire damna absenti ex suo dolo, negligentia vel culpa illata. In pluribus tamen circumstantiis temperari potest, etiam in foro externo, obligatio compensandi damna, maxime quando ista proveniunt ex imperitia vel negligentia gestoris, qui rem alterius in defectu peritioris gerendam sumpserit.

2° Absens, cuius negotium geritur, tenetur servare conventiones a gestore rite factas, et ipsi expensas et damna ex tali gestione provenientia resarcire, etiamsi res male successerit.

Probabilius ius habet ad mercedem congruentem ; secus enim pauci invenirentur, qui negotia absentis gerere vellent. — *Ita Antoine, c. 4., in fine, et alii.* — *V. Casus, n.* 889.

CAPUT VI.

DE MUTUO.

Agendum : 1° de natura contractus mutui ; 2° de lucro ex mutuo percepto, seu de usura ; 3° de titulis ab usura excusantibus.

ARTICULUS I.

DE NATURA CONTRACTUS MUTUI.

849. — Vox *mutuum* iuxta vim nominis significat aliquod *ex meo tuum fieri*. Aliquando sumitur pro ipsa re mutuo tradita, aliquando vero, et saepius, pro contractu, quo ea res alteri datur. In hoc posteriori sensu hic accipitur.

Mutuum definiri solet *contractus*, quo res primo usu consumptibilis alteri traditur, cum obligatione rem similem reddendi statuto tempore, atque in eadem specie et bonitate.

Hinc mutuum differt a commodato, locato et deposito : 1° quia in mutuo res debet esse primo usu consumptibilis, secus in aliis ; 2° quia res non in individuo, sed in specie tantum eadem reddenda est ; 3° quia in mutuo transfertur rei dominium (a), et non in aliis ; 4° quia in mutuo res perit accipienti, in caeteris tradenti.

(a) Haec dominii translatio non infinito, sed imminuto quodam sensu intelligenda est. Neque enim quemadmodum in donatione, sic in mutuo transferri dominium contingit, sed potius tamquam in *re credita* ; nam, ut iura aperte habent (L. 2. §. 3 *ff. De rebus creditis*) mutuum ad creditum velut species ad genus revocatur. Duo haec itaque conciliari debent, nimirum et quod pecuniae mutuo datae fiant accipientis, ut ex iure (§. 2. *Instit. Quibus modis re contrahitur obligatio, et L.* 13. ff. *De rebus creditis*) manifeste colligitur, et quod nihilominus eadem pecuniae summa ex parte mutuatarii censeatur et vere sit *aes alienum*, ex parte vero mutuatoris sit *res credita*, de qua iure dominii disponere pro arbitrio possit, eam donando, legando,

Nota 1° Res primo usu consumptibiles sunt ea omnia, quae natura sua destruuntur et consumuntur ad humanis necessitatibus subveniendum, ut panis, frumentum, vinum, oleum, sal, fructus, etc.

Nota 2° Ratio, quare in mutuo stricto et proprie dicto transferatur rei dominium, est, quia cum res mutuata sit primo usu consumptibilis, eius usus non distinguitur a dominio ipso, siquidem consumens rem aliquam de ea omnino disponit, unde expensae omnes et rei pericula cedunt mutuatario, utpote vero domino.

Principia:

850. — I. Datur praeceptum strictum mutuandi respectu pauperum, qui in extrema necessitate versantur et sunt habituri unde restituant. Ratio est, quia adest obligatio stricta caritatis subveniendi proximo in ea necessitate posito, iuxta regulas et principia statuta in *Tract. de Virtutibus*, ubi de caritate erga proximum.

Nota. Saepius abest praeceptum mutui erga pauperes, eo quod non praesumantur habituri unde aequivalens reddere valeant. Sed tunc urget praeceptum eleemosynae *alicuius* ipsis erogandae. Dico *alicuius;* quia non teneris tantum eleemosynae praestare, quantum pauper mutuo efflagitabat. Sunt enim etiam alii, qui opitulari possunt et tenentur.

II. Datur etiam praeceptum concedendi mutuum divitibus, qui ob peculiarem circumstantiam eo summe indigeant; non autem datur obligatio illud dandi divitibus, qui ad augendas opes idem postulent. Ratio 1^{mi} est, quia praeceptum caritatis nos obstringit erga omnes homines, etiam divites, et exigit, ut hoc libenter praestemus, quod in pari casu nobis praestari vellemus,

---

vendendo, etc. Cuius rei simile exemplum habes in bonis dotalibus. Si enim in pecuniis haec consistant, ac marito tradantur, harum ita fit dominus, ut eas pro lubitu absumat; nec ideo tamen uxor dotis suae dominium amittere censetur; nempe in his casibus amittitur dominium proprietatis in pecunias, quatenus sunt haec massa metalli, seu signum valoris; nequaquam vero in valorem ipsum, cuius mere ceditur usus. Hinc fit, ut in traditione alicuius summae in mutuum, seu ad utendum (nam hinc et *usurae* nomen) necesse nullatenus sit massam metallicam alteri dare, sed (si quis est, cui communis fiducia ita favet, ut hoc ipsi deferat) sufficiet nominis appositio ad cambii litteras, quae alteri tradantur.

saltem si absque incommodo (a) ipsis per mutuum succurrere possimus. Ratio autem 2di est, quia huiusmodi divites in nulla necessitate constituuntur, nec proinde ullum erga eos urget praeceptum.

Quaesita:

851. — QUAER. 1° *Quae sint obligationes mutuatoris et mutuatarii?*

Resp. ad 1um Obligationes mutuatoris sunt sequentes:

1° Tenetur mutuatarium monere de vitio rei traditae, si quod sit; item de imminente damno, lucro cessante, periculo sortis, nisi gratis (b) mutuari velit: alias hic non consentit, et sustinet iniuriam, quam reparare tenebitur mutuans.

2° Tenetur non repetere rem ante tempus aliquod iudicio prudentium definiendum, consideratis circumstantiis et fine ob quem res mutuo data est. Tenetur tamen rem recipere, si afferatur ante, quia in gratiam mutuatarii tempus concessum est.

3° Tenetur, *per se*, non plus recipere, quam res mutuata valuerit, quando mutuo data est; quia mutuum de se est contractus gratuitus hoc sensu, quod aliud onus non imponat mutuatario, quam ut reddat in specie, debito tempore, id quod accepit. — *S. Lig. n.* 755.

Resp. ad 2um Quoad obligationes mutuatarii:

1° Tenetur de omni casu fortuito, ita ut non liberetur, donec mutuator mutuum receperit vel per se vel per alium designatum, quia cum rei mutuatae dominium habeat, si pereat, ipsi perit.

(a) Antequam confessarius hanc mutuandi obligationem urgeat, perpendere sane debet, caritatis praeceptum non adstringere cum gravi incommodo; grave autem incommodum perraro abesse ab hoc mutuandi officio, gravissimasque molestias ut plurimum manere eos, qui creditum recuperare pro iure suo volunt. *Fraudabit* (inquit Spiritus Sanctus Eccli. XXIX) *illum pecunia sua, et possidebit illum inimicum gratis. Et convicia et maledicta* (mutuatarius) *reddet illi* (mutuatori), *et pro honore et beneficio reddet illi contumeliam.* Unde concludit: *Multi non causa nequitiae non foenerati sunt, sed fraudari gratis timuerunt.*

(b) Idest nisi velit condonare illud, quod titulis *damni emergentis, lucri cessantis,* etc., servata mutui gratuitate, exigere iuste posset.

2° Reddere debet res physice consumptibiles in eadem specie physica, mensura, numero, pondere. Quoad pecuniam vero, quae moraliter tantum perire censetur, sufficit ut iuxta eumdem valorem restituatur: quia in pecunia potius ad valorem, quam ad speciem attenditur ; secus vero in aliis.

Nota. Plures negant pecuniam mutuo traditam divitibus, seu mercatoribus ad commercium peragendum, esse mutuum proprie dictum ; quia pecunia, saltem in eo casu, non est res primo usu consumptibilis. Sed hac de re fusius infra.

852. — Quaer. 2° *An possis rem mutuatam in eadem mensura et quantitate recipere, si mutui tempore crescat eius pretium? An plus repetere, si decrescat?*

Resp. 1° Si quando res mutuo traditur, aequale sit utrinque dubium, an tempore restitutionis res valitura sit pluris vel minoris, licet pacisci, ut in eadem bonitate et mensura reddi debeat, et eam suo tempore accipere, etsi pretium eius valde sit auctum. Ratio est, quia cum utrinque aequale fuerit periculum, iam eo ipso aequalitas servatur. — *S. Lig. n.* 782.

Resp. 2° Non est autem licitum *per se* pactum praedictum, si certo constet, vel longe probabilius sit, tempore solutionis valorem auctum iri. Ratio est, quia sic non servatur aequalitas, sed plus exigitur, quam detur tempore mutui, quod iniquum est. Hinc si modius tritici nunc valeat tribus francis, et valiturus sit quatuor tempore restitutionis, non licet pacisci, ut totidem solvantur. Excipe tamen nisi statueris rem servare in tempus pretii aucti, quia tunc plus exigitur ratione lucri cessantis. — *Lacroix, n.* 910., *et seq. S. Lig. n.* 782., etc.

Resp. 3° Si praevideas valoris seu pretii imminutionem, potes repetere quanti res valebat tempore mutui ; quia revera non plus exigis, quam dedisti. — *S. Lig. ibid. Reuter*, etc.

ARTICULUS II.

DE USURA, SEU DE LUCRO PERCEPTO EX MUTUO.

Usura lato sensu sumpta dicitur omne *lucrum* perceptum ex mutuo, vel illius occasione, sive cum titulo sive absque titulo legitimo. Usura autem *sensu strictiori* est lucrum immediate proveniens ex mutuo, seu praecise vi mutui, et absque iusto alio titulo. Usurae tamen crimen non adest, si quis exspectet pro

mutuo aliquid, non ut debitum, sed ex mera benevolentia (dummodo in similibus non subsit usura implicita), vel si exigat rem aliunde iam ex iustitia debitam, cum sic de facto nullum onus, saltem novum imponatur. — *S. Lig. n.* 774., 777. *et seq.* — Si limites iusti tituli excedat, vel erga pauperes exerceatur, usura *oppressiva* nuncupatur (*a*).

Principia:

853. — I. Usura percepta *vi mutui* in re primo usu consumptibili, ut in vino, tritico, etc..., est prorsus illicita. Ratio est, quia usus talis rei fere non est pretio aestimabilis independenter a re ipsa mutuata; res autem illa solum titulum praebet ad rei similis restitutionem, nec adest permanens usus, qui pretio aequivalere possit (*b*). — *Ita communiter.*

II. Usura *oppressiva* iuri naturali repugnat, sive erga pauperes, sive erga divites fiat; 1° *si fiat erga pauperes,* quia mu-

(*a*) Non par est causa, quod lucrum excedat iustitiae limites, et quod a pauperibus lucrum iustum exquiratur. In primo enim casu iustitia, in secundo autem sola caritas laeditur, ut A. infr. advertit.

(*b*) Ratio intrinseca, cur usura percepta *vi mutui* sit prorsus illicita, ut solida sit et ita inconcussa, ut suam semper vim retineat, peti aliunde non potest, nisi ex huius contractus natura, qui ex certa omnium sententia est et esse debet *gratuitus.* Et reipsa etsi fingas, quod falsum est, vinum, triticum, etc. alium usum non habere, nisi ut absumantur; at nonne hoc est aliquod commodum, quod tibi datur, ut hic et nunc possis absumere? Sed insuper, uti inferius dicetur, ratio, cur pretio aestimabile sit, propriam pecuniam aut aliud quidvis libero alterius usui concedere, ex communissimo DD. sensu non a commodo, quod inde percipiat alter, petenda est, sed potius ab incommodo, quod ex ipsa rei natura ille subit, qui semet commodo utendi re sua in gratiam alterius privat. Itaque sicut agentes de *Commodato* aut *donatione,* rationem, cur ex iustitia nihil exigi a *donante* aut *commodante* licite possit, non exinde sane quaerimus, quod nulla donatario vel commodatario utilitas pretio aestimabilis accedat, aut quod *donans* vel *commodans* nullum sibi assumat onus pretio aestimabile, sed quaeramus oportet ex natura contractus *gratuiti,* vi cuius alter spontanea liberalitate renuntiat iuri exigendi promeritum pretium pro rei alicuius usu aut pleno dominio alteri concesso; ita et de contractu *mutui,* nisi quis inextricabilibus difficultatibus implicari et obvolvi in votis habeat, definiendum videtur.

tuans ex caritate mutuum gratuito dare tenetur; 2° *si fiat erga divites* ultra limites iusti tituli (vel saltem taxae legalis), quia iustitia requirit, ut sit proportio inter hunc titulum et lucrum inde perceptum, seu inter lucrum et usus valorem. Constat ex variis textibus sanctae Scripturae.

III. Usura poterit ab omni iniustitia excusari, si adsit titulus iustus, v. gr., *damni emergentis*, etc. Ratio est, quia tunc lucrum non vi mutui accipitur, sed ratione extrinseci tituli. Licet enim tibi accipere, quantum tradidisti; porro si ex datis centum nummis decem perdas, erogas aliquo modo centum et decem: ergo centum et decem accipere potes.

Quaesita:

854. — QUAER. 1° *An in dubio utrum mutuatarius dederit aliquid supra sortem gratis vel non, possis id retinere?*

Resp. Affirm. cum sententia communi et probabiliori, nisi aliud ex circumstantiis definiri debeat (*a*). — *S. Lig. n.* 761.

QUAER. 2° *An mutuans retinere possit quod mutuatarius dedit ex timore, ne alias mutuum sibi denegetur?*

Resp. Affirm. probabilius. Ratio est, quia requiritur ad usuram, ut detur ex vi pacti, sive ut debitum ex iustitia. *Ita communius.* — *S. Lig. n.* 763., in hanc sententiam inclinat.

855. — QUAER. 3° *An sit usura, si mutues ea lege, ut mutuatarius sibi necessaria iusto pretio in tua officina emat?*

(*a*) *In dubio mutuatarius regulariter praesumitur coacte dedisse, quia difficulter homines gratis sua largiuntur.* Ita S. Alph. (*Lib.* 3. *n.* 761. *Q. II.*), qui tamen mox subiicit: *Caeterum in hoc dubio deferendum est illi parti, pro qua est potior praesumptio; hinc aiunt Salmant., Spor., Less., praesumendum esse, mutuatarium moraliter certo donasse, si non sit pauper aut avarus, aut non dederit impulsus ex metu, neque ex molestia vel petitione mutuantis,* aut (adderem) si munuscula sint levis momenti, ut DD. communiter habent etiam in materia simoniae ..... *Oppositum vero praesumitur, si mutuans ante donationem significaverit, velle aliquid ut sibi debitum, aut si mutuatarius sit pauper, vel non solitus donare, vel si solvat ante redditionem mutui: quia tunc facile praesumitur dare, ne cito cogatur ad restitutionem.* Verumtamen in praxi raro locum haec quaestio habebit; quippe in more communi est pacta in antecessum praestituere.

Resp. Affirm., si hoc in pactum deducatur. Ratio est, quia onus mutuatario imponitur, et ipsius libertas restringitur, quod illicitum et iniustum est (a). — *S. Lig. n.* 780., etc.

Quaer. 4° *An possit in pactum deduci donatio* antidoralis, *seu quae ex animo grato fiat?*

Resp. Neg. Ratio est, quia ex pacto titulus necessario oriretur iustitiae, non vero donatio ex animo mere grato erogata. — *S. Lig. n.* 764., *et alii communiter.*

Nota. Usurarii eorumque cooperatores ex iustitia ad restitutionem tenentur, quippe qui iustitiam commutativam laedunt haud secus ac ipsi fures; iis igitur regulae, in *Tractatu de Restitutione* traditae, applicandae sunt.

ARTICULUS III.

DE TITULIS AB USURA EXCUSANTIBUS.

Quinque praecipui numerantur, scilicet 1° damnum emergens; 2° lucrum cessans; 3° periculum sortis; 4° poena conventionalis; 5° lex civilis.

Quatuor priores communissime admittuntur; de postremo lis agitatur. De singulis perpauca dicemus.

I. De damno emergente.

856. — Damnum *emergens* est detrimentum, quod patitur mutuans occasione mutui proximo praestiti.

I. Si mutui causa mutuans damnum patitur, legitimus est titulus aliquid supra sortem, seu rem mutuatam accipiendi. Ratio est, quia aequum non est, ut damnum ex mutuo feras; nemo enim tenetur cum damno proprio beneficium praestare, nisi in proximi necessitate. — *Ita omnes.* — *S. Lig. n.* 768.

II. Ad hoc vero conditiones sequentes requiruntur; 1° ut mutuum sit causa damni; 2° ut nihil praeter damni compensatio-

---

(a) Quamvis ex huiusmodi pacto nullum damnum aut incommodum mutuatario eveniat, erit tamen pactum naturae huius contractus *plane gratuiti* repugnans; et ideo non carebit iniustitia. Idem dicendum foret, si quis cum eiusmodi pacto alteri vineam donaret; eodem quippe modo donationi, quae suapte natura est contractus gratuitus, pacta onus imponentia repugnant.

nem exigatur; 3° ut auctarium ab initio in pactum deducatur. — *S. Lig. n.* 769.

Quaesita:

857. — QUAER. 1° *An mutuans compensationem damni emergentis exigere possit, si ipse ultro se ad mutuandum offerat?*

Resp. Affirm., probabilius, cum *S. Lig. n.* 769., etc. Ratio est, quia etiam tunc mutuatarius acceptando mutuum est vera causa damni emergentis. Mutuans enim non offert absolute, sed conditionate, nempe sub conditione compensationis obtinendae.

QUAER. 2° *An liceat mutuanti ab initio pacisci de certo lucro percipiendo, si damnum emergens sit tantum probabiliter futurum?*

Resp. Affirm., dummodo proportio iuxta damni probabilitatem servetur. — *S. Lig. n.* 770. — *Salmant. c.* 3.

NOTA. Agendo hic de damno emergente, omnino praescindimus a titulo legis civilis, et variis contractibus, vi quorum ex pecunia alteri mutuata forte legitimari lucrum aliquod posset, ut ex dicendis patebit. Valeat etiam praesens animadversio pro titulis mox exponendis, seu lucri cessantis, etc.

II. De lucro cessante.

858. — I. Lucrum *cessans* est id, quod mutuans servata re vel pecunia sua lucratus fuisset, si eam in alio contractu licito adhibuisset.

Lucrum cessans legitimus est titulus aliquid supra sortem exigendi. Ratio est, 1° quia tunc vere damnum *emergens* habetur (*a*); 2° quia spes lucri est mutuo extrinseca, et simul pretio aestimabilis.

II. Conditiones requisitae 1° eaedem sunt ac in titulo praecedenti; 2° debet mutuans mentem habuisse pecuniam suam in negotiationem impendendi; secus enim lucrum non cessaret. — *S. Lig. Hom. apost. n.* 149. *et seq.*

(*a*) S. Thomas (*De Malo, Q.* 13. *art.* 4. *obiic.* 4.) discrimen inter *lucrum cessans* et *damnum emergens* ita servat, quod in altero *aliquis non acquisiverit, quod acquirere potuisset;* in altero autem quod *aliquis damnificatur in eo, quod habebat.*

Quaer. *An aliquid exigere possis ratione lucri cessantis ob pecuniae mutuum, si aliam pecuniam otiosam serves?*

Resp. 1° *Affirm.* certo, si hanc reservaveris ad usum familiae, vel ne tuum statum periculo exponas, quia non teneris ratione mutui tuam rem negligere. — *S. Lig. n.* 771.

Resp. 2° *Affirm. probabiliter* etiam in caeteris casibus, quia mutuum est vera causa, cur lucrum cesset. — *S. Lig. ibid.*

III. De periculo sortis.

859. — Periculum *sortis* est timor prudens ne sors recuperari nequeat.

Periculum sortis est titulus legitimus iuxta communiorem et probabiliorem sententiam. Ratio est, tum quia si abdicata spes lucri pretio est aestimabilis, aestimabile erit *a fortiori* periculnm damni *probabilis;* tum quia pluris aestimantur res in tuto, quam in periculo positae; tum etiam quia constat ex decisione *Sacr. Congreg. Propagandae* pro Missionariis Sinensibus ab *Innoc. X* approbata, anno 1645. — *Vide S. Lig. n.* 765.

Excipe 1° Si mutuatarius sit pauper (*a*), quia tunc praeceptum mutui ex caritate urget; 2° si mutuatarius sortem per pignus assecuret, quia sic periculum cessat. — *S. Lig. ibid.*

860. — *Obiicies*: Vel sors peribit, vel non: si *prius,* nihil mutuans accipiet, neque sortem, neque auctarium stipulatum; si *posterius,* nullum de facto patietur detrimentum: ergo nihil exigere debet.

Resp. 1° Etiamsi sors peritura sit, non sequitur necessario mutuantem nihil omnino accepturum esse; nam fieri potest, ut sors non statim pereat, et tunc *interesse,* quod interea solvitur, ut quaedam compensatio pro sorte habebitur.

Resp. 2° Quamvis nullum damnum de facto pateretur mutuans, nihilominus aliquid supra sortem percipere posset; nam periculum pretio aestimabile vere subiisset. Qui pro navi assecuranda de pretio cum alio convenit, illud sane exigere potest, licet de facto navis non perierit. Ergo *a pari,* etc.

(*a*) Huc spectant verba Bened. XIV (Const. *Vix pervenit,* §. 5.): *Neminem enim id saltem latere postest, quod multis in casibus tenetur homo, simplici ac nudo mutuo alteri succurrere.*

IV. *De poena conventionali.*

861. — Poena *conventionalis* consistit in hoc, quod mutuatarius se obliget ad aliquid supra sortem solvendum, si tempore praefixo illam non restituat.

I. Poena *conventionalis* legitimus est titulus accipiendi praeter sortem id, de quo conventum est. Ratio est, quia ita consulitur firmati contractus, et simul negligentia mutuatarii praecavetur. — *S. Lig. n.* 766., etc.

II. Conditiones requisitae sunt, 1° ut mora debitoris sit notabilis et culpabilis ; 2° ut poena sit moderata et culpae proportionata. — *S. Lig. n.* 766., *et alii communiter.*

Nota. Vide plura, si placet, de titulis praecedentibus apud auctores. Perpauca tantum delibavimus, quia accedente legis titulo, caeteri iam rarius in praxi occurrent (*a*), ut ex dicendis patebit.

V. *De titulo legis civilis.*

862. — Olim iam existebant apud varios populos leges, vi quarum lucrum certum ex mutuo percipi poterat, praesertim inter Romenos, et recentius inter Germanos. *Vide Mastrofini, c.* 4. 8. 9. — Nostris autem temporibus huiusmodi leges apud plerasque cultas nationes usu generali receptae sunt. Ex iis legibus sat communiter permittitur lucrum annuum ex mutuo pecuniae percipiendum ea conditione, ut quinque pro singulis centenis *in materia civili,* et sex *in materia commercii* percipi possint. In Gallia vero lucrum conceditur sive pecuniae, sive frumenti, sive alterius rei mutuatae — Legem autem 3 Septemb. 1807, statutum est, ne lucrum ex mutuo percipiendum excedat 5 pro 100 in re civili, et 6 pro 100 in re ad commercium spectante. — Ex eadem lege si quis convincatur, quod statutam taxam violaverit, ad excessum restituendum damnatur. Quod si saepius id fecerit, mulcta plectendus decernitur.

An vero illa lex creet legitimum titulum in foro conscientiae ad lucrum ex mutuo percipiendum, disputatur. Sententia affirmativa *probabilior* et communior est. Hinc sequens

---

(*a*) Idest rarius necessitas urget hos requirendi.

PROPOSITIO.

Titulus legis civilis probabilius est ratio iusta et honesta lucrum aliquod moderatum ex mutuo percipiendi, secluso etiam quocumque alio titulo.

863. — *Prob.* 1° *ex ratione.* Etenim titulus legis de medio tollit id, quod seclusa lege usuram sapere posset. Ad hoc enim sufficit ut legislator cessionem lucri in mutuo iustam ac legitimam faciat. Atqui res ita se habet. *Prob.* Hanc cessionem iustam et legitimam facit legislator, si *possit* et *velit* dominium istius lucri transferre de uno in alium. Porro de utroque liquido constat (*a*).

1° *Potest.* Etenim vi *alti dominii* potest Princeps, postulante id bono communi, aliqua bona subditorum de uno in alium, seu in Reipublicae utilitatem transferre, ut omnes fatentur: sic, v. gr., iuste tributa, etiam quandoque extraordinaria, vel operum moderatam praestationem requirit (*b*). Quare ergo, exigente bono communi, legem lucrum ex mutuo permittententem statuere non valeat? Talis enim dispositio summae utilitatis, imo et moralis necessitatis est in societate; siquidem, spectatis maxime nostrorum temporum adiunctis, minus floreret, imo fere interiret commercium, languesceret industria, nisi pecuniae praestatio foveretur: quippe omnes procul dubio suam pecuniam servare mallent, quam sine ullo lucro eam aliis mutuo tradere. Insuper tali lege subvenitur viduis, pupillis, famulis, ancillis, et aliis, qui negotiari non possunt, et modicas pecunias suas consumere cogerentur. — Nec iustitia distributiva

---

(*a*) Vim huius argumenti infringere forte potest, quod lex civilis alicubi mensuram lucri ex pecuniae praestatione percipiendi liberae contrahentium voluntati permittit, et ad solvendum cogit, quidquid demum pactum fuerit. Audebimusne supremae potestati civili hoc etiam tribuere, quod lucri utcumque iniquissimi dominium velit transferre?

(*b*) Alias advertimus, tributorum sive operarum impositionem ad illud, quod *altum dominium* dici consuevit, nihil pertinere, cum eiusmodi impositio mere spectet ad aequam distributionem illorum onerum, quae ad bonum commune subditi subire tenentur.

tali statuto laeditur, cum lex pro futuro feratur, et omnibus successive favere possit. Si onus tibi hodie incumbat, cras commodum favebit. *Hodie mihi, cras tibi.* Unde vera compensatio in societate generatim spectata tribuitur. Ergo nulla iniustitia in tali lege.

2° *Vult.* Etenim ea voluntas dominium lucri transferendi manifeste in ipso legis facto includitur. Legislator enim vult quidquid ab eius voluntate pendet, et ad necessariam legis efficaciam et honestatem requiritur, si quidem vult legem honestam et efficacem statuere. Ergo voluntas illa dominium lucri transferendi implicite in ipsa lege existit; ergo nihil deest ad legis iustitiam et honestatem. Ergo, posita lege, lucrum ex mutuo perceptum non iam vi mutui, nec immediate ex mutuo percipitur, sed mediate tantum, ex mera mutui occasione provenit; statutum enim Principis mutuo prorsus extrinsecum est.

Imo lex iusta et honesta esse potest independenter a dominii translatione. Nam lex illa est universaliter acceptata in communitate, et a viris etiam timoratis in praxim deducta; ergo includit voluntariam iuris sui cessionem ex parte subditorum. Ergo independenter a dominii translatione hac lege iustitia nequaquam laeditur.

864. — *Prob.* 2° *ex auctoritate S. Sedis.* Etenim S. Sedes saepius interrogata, nostris hisce temporibus, utrum deneganda foret absolutio iis, qui lucrum lege concessum accipiunt, absque ullo alio titulo, semper respondit: *Non sunt inquietandi, donec S. Sedes aliquid circa hoc definiverit.* Ergo concludere licet ex praefatis responsis, sententiam legi consentaneam esse saltem probabilem. Quomodo enim S. Sedes respondere potuisset *non sunt inquietandi* (*a*), nisi vere saltem probabile esset, legem

---

(*a*) Quod attinet ad itsam Sedis Apostolicae responsionem dignissimum, quod animadvertamus, illud est, eandem omnino responsionem factam fuisse dubiis tum Episcopi Rhedonentis a Congregatione S. Officii 18 Aug. 1830, tum Episcopi Veronensis a S. Poenitentiaria 14 Aug. 1831, licet in propositis quaestionibus ne verbum quidem occurreret de *titulo legis civilis,* vi cuius lucrum licite perciperetur. Et quod maioris momenti est, cum deinde Episcopus Vivariensis nova dubia Congregationi S. Officii hac de causa proposuisset, dubia nimirum inde exorta 1° quod *in quaesito Rhedonensis Episcopi nulla*

esse iustam et honestam? Si enim probabile non est, inquietari debent. Fatendum tamen est, Sacras Congregationes sic respondendo noluisse hac de re definitivam ferre sententiam circa rem adeo arduam. Sufficit autem vera et solida probabilitas, ut fideles iuxta legem lucrum ex mutuo percipientes a peccato et restitutionis onere sint immunes.

Hinc recte concludit *Bouvier*: « Resolutiones S. Sedis, licet « a SS. Pontificibus Pio VIII et Gregorio XVI approbatae, et « sibi perfecte concordes, definitivam non continent S. Sedis « decisionem, ut patet ex earum forma, natura et terminis; at- « tamen qui consuetam agendi rationem Ecclesiae Romanae no- « runt, persuasum habere debent, S. Sedem contrarias decisio- « nes nunquam edituram esse.... His omnibus momentis ductus « firmiter persuasum habeo, lucrum lege taxatum ex mutuo ca- « ritate non debito, nunc prohibendum non esse, ac timoratos « sapienter esse dirigendos, ne ex sua simplicitate et nimia Con- « fessarii rigiditate detrimentum patiantur. » *Bouvier, Append. ad Tract. de Contractibus.*

Praeter *Bouvier* modo citatum, hanc tenent sententiam communius recentiores theologi cum *Gousset, n.* 823. — *Rousselot in edit. Saettler*, etc. Iam prius sic sentiebant *Würzenburgenses, de Contr. n.* 201. — *Saettler, de Contr. p.* 2., *c.* 4. — *Reuter, n.* 201., et multi alii a *Würzenburgensibus* citati, praesertim *Zech, Ledesma, Tannerus, Haunoldus, Toletus,* etc.

---

fieret mentio dicti tituli legis, et 2° quod lex in Galliis *nullum ius tribuat percipiendi usuras, sed potius supponat, mutuantem ad eiusmodi lucrum ius certum habere*, solaque ratio, cur *lex licitum dixerit stipulari interesse pro solo mutuo*, haec reddita a legislatoribus fuerit, quod eiusmodi lucrum *aequa foret compensatio commodi, quo se ille privat, qui suas alteri pecunias utendas tradit;* S. Congregatio 31 Aug. 1831 respondit: *Provisum in decretis feriae IV*, 18 *Aug.* 1830, *atque dentur decreta*: remittens scilicet Postulatorem ad illud responsum Episcopo Rhedonensi redditum, quod novi huius dubii causa extiterat. Ex quibus satis profecto colligitur, rationem cur S. Congregatio decreverit, *non esse inquietandos eos*, qui lucrum percipiunt ex pecuniis ad interesse (ut aiunt) traditis, non petendam esse *ex auctoritate legis civilis*, quae lucrum eiusmodi licitum efficiat.

Obiectiones:

865. — *Obiic.* 1° Legislator vi alti dominii proprietatem privatorum auferre nequit absque debita compensatione; atqui nulla datur compensatio in praefata lege: ergo, etc.

Resp. 1° ***Dist. ant.*** Quando compensatio fieri potest, *conc.*; secus, *neg.* Quomodo igitur rerum proprietas in lege praescriptionem statuente transfertur? Quaenam compensatio in eo casu erogatur?

Resp. 2° ***Neg. min.*** Datur vera compensatio in hoc, quod lex omnibus sit valde utilis, etiam illis, qui auctarium solvunt, cum facilius invenire possint pecuniam, qua indigent. Aliunde qui hodie solvit foenus, cras vicissim illud recipere poterit.

866. — *Obiic.* 2° Princeps nequit facere licitum, quod de se illicitum est; atqui usurae sunt illicitae de iure naturali et divino, utpote ab utroque iure prohibitae: ergo....

Resp. 1° ***Dist. ant.*** Si non possit Princeps apponere conditionem, quae iniustitiam tollat, si qua sit, *conc.*; secus, *neg.* Porro Principem huiusmodi conditionem apponere posse, ex dictis patet.

Resp. 2° ***Dist. min.*** Usurae sunt prohibitae iure naturali et divino, si sint usurae *proprie dictae,* v. gr., excessivae, aut a pauperibus requisitae, vel usurae sine titulo, seu provenientes ex mutuo vi ipsius mutui, *conc.*; secus, *neg.* — Etenim, si omne lucrum ex mutuo perceptum iure naturali et divino prohibitum sit, quomodo S. Sedes id ignorat, et statuit fideles beneficio legis utententes non esse inquietandos.

867. — *Obiic.* 3° Pecunia est *sterilis ex natura sua*; ergo fructum producere nequit; ergo non licet lucrum ex ea requirere.

Resp. Dist. ant. Pecunia est sterilis ex *se sola transeat;* adiuncta hominis opera seu industria, *neg.* [1]. Consulantur de hoc

[1] Plures, praesertim recentiores, non solum contendunt, pecuniam non esse sterilem, sed praedictos omnes titulos in pecuniae mutuo innixos reiiciunt utpote inutiles, et horum loco titulum universalem *foecunditatis pecuniae* substituunt. Pecunia, iuxta ipsos, fructum producere potest. Hinc concludunt circa pecuniam, nisi pauperibus tradatur, non semper dari verum mutuum. Ipsorum autem rationes, quae minime spernendae videntur, sequentibus capitibus continentur:

mercatores. Nonne etiam ager est ex se sterilis et infructuosus, nisi excolatur?

868. — *Obiic.* 4° Christus Dominus in lege nova omne lucrum ex mutuo prohibuit; dixit enim: *Mutuum date, nihil inde sperantes.* Luc. 6. 35. — Ergo....

Resp. Haec verba non sunt certo intelligenda de praecepto rigoroso, saltem quoad omnes homines et omnes casus. Etenim in capite citato plura referuntur, quae meri sunt consilii, v. gr., sequentia: *Omni autem petenti te, tribue; et qui aufert quae tua sunt, ne repetas.* Luc. 6. 30.

869. — *Obiic.* 5° *Benedictus XIV,* in Epistola encyclica *Vix pervenit,* damnavit ut usurarium omne lucrum ex mutuo perceptum. Ergo....

Resp. 1° Non constat inter theologos de vero sensu Benedictinae Constitutionis, teste controversia de hoc adeo agitata apud auctores.

Resp. 2° *Benedictus XIV,* non reprobavit nisi lucrum ex mutuo, *vi mutui* perceptum, praescindendo a variis titulis. Ergo

1° Mutuum, iuxta omnes, fieri nequit, nisi de re primo usu consumenda, quod ex ipsius mutui natura evincitur. Porro pecunia primo usu non consumitur, nisi praebeatur pauperi illam impensuro ad suam sustentationem. Etenim in traditione pecuniae solus valor transfertur, et est contractus obiectum; valor autem non perit, quando in augendam mutuatarii fortunam impenditur. Ergo ....

2° Hinc contractus, quo traditur pecunia diviti, non est mutuum proprie dictum, sed potius commodatum, vel locatum, prout gratis vel pretio datur, et proinde dominium pecuniae non transfertur.

3° Contractus ille locationis pecuniae est in se licitus; nam iuste pretium exigitur pro re, quae valorem intrinsecum habet; atqui usus pecuniae, quae primo usu non consumitur, habet valorem intrinsecum, qui pretio aestimari potest, et in commercio humano causa evadit multorum emolumentorum. Ergo auctarium sortis est iustum pretium illius usus.

4° Pecunia, ut constat experientia mercatorum, fructum producit, et multiplicatur *per se,* independenter ab humana industria; ergo non omnino sterilis reputanda est. Etenim idem mercator in iisdem circumstantiis et cum eodem industriae gradu, multo maius lucrum faciet, si multo maiorem summam impendere in commercium possit; ergo facultas pecuniam impendendi in commercio est vere pretio aestimabilis.

5° Illud actuarium sortis potest non solum haberi ut pretium locati valoris, sed etiam ut pretium venditi lucri, quod ex inita societate sperabatur; mutuum enim commercii assimilatur triplici contractui societatis (de quo infra, n. 862.) et assecurationis tum sortis tum lucri. Triplex autem ille contractus probabiliter legitimus iuxta Benedictum XIV, S. Ligor., et alios.

Hanc doctrinam tenent ***Mastrofini*** — ***Maffei*** — ***Rossignol*** — ***Card. de la Luzerne, et alii,*** quibus assentiunt recentiores non pauci.

ex hac Constitutione nihil contra lucrum ex aliquo titulo perceptum deduci potest. Adde, quod Pontifex aperte declaravit, se nolle dirimere controversias in scholis agitatas, v. gr., de liceitate trini contractus.

Resp. 3° Si praeclarus Pontifex quippiam definivisset, nonne a S. Sede cognosci deberet melius quam ab aliis? Et si verum foret, quomodo Pontifices *Pius VIII* et *Gregorius XVI* decisionem oppositam ferre potuissent? Numquid *inquietandi* non forent illi, qui contra dogmaticam Constitutionem summi Pontificis agerent?

Quaesita:

870. — Quaer. 1° *Quibusnam liceat percipere* 6 *pro* 100 *ratione commercii iuxta legem civilem* (6 *pour cent en matière de commerce)*?

Resp. 1° Licet certo mercatoribus pecuniam aliis mercatoribus mutuantibus, quia sub omni respectu de commercio agitur.

Resp. 2° Licet etiam certo mercatoribus respectu aliorum non mercatorum, quia lex favere commercio intendit; favet autem permittendo mercatoribus, ut maiorem censum ex mutuata pecunia percipiant.

Resp. 3° Si agatur de aliis non mercatoribus respectu mercatorum, *controvertitur.* Negant *communius* licere, et afferunt talem esse tribunalium decisionem. Ratio est, quia lex quae mercatoribus favere intendit, ipsis potius nociva foret, si interesse maius solvere deberent.

Plures tamen, etiam inter iurisperitos, affirmant. Ratio autem eorum est, 1° quia verba legis sunt generalia : *in materia commercii (en matière de commerce);* nec constat, qualis sit sensus genuinus illorum verborum ; 2° quia expedit commercio, ut ita lex intelligatur: sic enim multo facilius mercatores pecuniam reperiunt mutuo accipiendam cum maiori sua et commercii utilitate, etc. — Sed, aiunt merito (*a*), non ideo posset quilibet

---

(*a*) Si non merus sit praetextus, sed in promptu esset mercator, quocum contrahi posset, quaestio videretur solvenda ex iis, quae A. infra (n. 872.) habet.

non mercator etiam ab alio non mercatore 6 exigere sub praetextu quod mercatori mutuare potuisset, quia nullo modo in commercio pecuniam reponit; nec ratione damni emergentis inniti valeret, cum lex unice intendat commercio favere.

871. — QUAER. 2° *An vel quatenus requiratur bona fides ad lucrum ex mutuo percipiendum titulo legis civilis?*

Resp. 1° *Respectu peccati vitandi*, requiritur bona fides, quae consistit in bono conscientiae testimonio, seu in conscientia efformata saltem ex probabilibus et solidis rationibus, vel ex auctoritate theologorum magni ponderis. Hanc igitur bonam fidem poenitentibus suis interrogantibus praebere potest ipsemet Confessarius, eos docendo de controversia theologorum non facile dirimenda, necnon de responsis *Sanctae Sedis*. Hoc constat tum ex natura rei, tum ex ipsis responsis, infra referendis.

Resp. 2° *Respectu iustitiae*, quaestio bonae fidei est quid mere indifferens. Quemadmodum enim ius bona fide intrinsece conferri nequit, seclusa praescriptione, cum possessor bonae fidei nullatenus a restitutione eximi possit; ita etiam ius mala fide contrahentis adimi nequit; siquidem mala fides efficere non potest, ut contractus, qui in se iustus est saltem probabiliter, usurarius evadat. Nec dicas, neminem posse inire possessionem alicuius rei cum mala aut dubia fide, nec possessionem hanc retinere. Nam ubi de contractibus agitur, omnis conventio, quae certo non est iniusta in se, sed *probabiliter* iusta, consensu partium *certo* iusta evadit (a). Constat insuper ex responsione *Sancti Officii* ad Episcopum Nicaeensem. — *Ita* etiam *DD. Devie, Episc. Bell.* in Epistola encyclica *de Mutuo*. — *Gousset*, *n.* 822.

872. — QUAER. 3° *An liceat excedere taxam legalem in mutuo ratione damni emergentis, vel lucri cessantis?*

Resp. 1° *Neg.* respectu pauperum vel aliorum, qui in necessitate mutuum petunt, et qui auctario maiori opprimerentur, ut constat ex dictis. Non tamen teneri videris cum magno tuo incommodo ad mutuum eis concedendum.

(a) Nempe corrigenda tantum superest falsa persuasio; neque enim praecedens mala fides in casu adigere ad restitutionem magis potest, quam si quis suam ipsius rem, quam putaverat alienam, furto surripuisset.

Resp. 2° Si pecunia in utilitatem, non vero in necessitatem alterius tradatur, *controvertitur,* et duplex fertur sententia. I^a^ Sententia *affimat* ratione indemnitatis, seu iustae compensationis. *Ita* inter alios *Kenrich* et *Pagès Lugdunensis,* etsi in materia usurae notissimus severitatis fama evaserit. — II^a^ Sententia *neg.* Ratio est, quia compensationes damnorum ex obligatione pecuniaria provenientium exigi possunt iuxta taxam legalem. Quae quidem sententia locum habere potest, si mutuator cogat aut obliget alium ad mutuum a se accipiendum; secus non apparet ratio, cur mutuator emergentis damni detrimentum in gratiam alterius subire debeat.

873. — Quaer. 4° *An liceat percipere* interesse *ex ipso* interesse *(le intérês des intérêts)*?

Resp. 1° *Affirm.* ex lege civili. Sed requiritur, 1° ut terminus contractus ab uno saltem anno elapsus fuerit; 2° ut adfuerit conventio specialis, vel petitio iudiciaria. Imo redditus elapsi locationum aut censuum, sive perpetuorum sive vitalitiorum, producunt foenus ab ipso die petitionis vel conventionis.

Resp. 2° Affimandum etiam videtur pro foro interno, 1° si praecesserit conventio, sive explicita sive implicita; quia redditus, elapso termino, summae capitali adiiciuntur: idem enim omnino est, quod debitori pecuniam meam, quam iam habet ex mutuo, relinquam, vel ei aliam tradam; 2° si ex dilatione solutionis damnum creditori obveniat. — *Gousset, Cod. Civ. commentè, art.* 1154.

Quaer. 5° *An liceat percipere auctarium legale, ubi excedit* 5 *vel* 6 *pro* 100?

Resp. Affirm., si lex, perpensis omnibus circumstantiis, videatur iusta, id est, appareat aequalitas inter lucrum lege permissum et valorem usus pecuniae aut pericula sortis, etc. Nulla enim constitui potest taxa absoluta, sed attendendum est ad varias locorum circumstantias, necnon ad pecuniae raritatem, ex qua eius pretium et proinde usus crescit, ut in Africa, in India, etc.

874. — Quaer. 6° *Quid dicendum de institutionibus, quae vulgo dicuntur* Arcae Parcimoniae *(Caisses d'épargne)?*

Resp. Non tantum tolerandae, sed et laudandae sunt tales institutiones, quippe quae subveniunt viduis, famulis, ancillis et pauperibus mutuo accipiendo modicam eorum pecuniam, et censum ipsis rependendo. Maxima commoda egentibus praebent,

siquidem minutas eorum summulas pecuniae mutuo acceptant, ita ut singulis etiam hebdomadis repetentibus reddant. Hinc in singulis urbibus, favente auctoritate civili et ecclesiastica, eriguntur huiusmodi societates, quae parcimonias servorum, opificum et aliorum accipiunt, ut ex iis legitimum foenus illis praestent.

Resolves:

875. — 1° Absolvi possunt, imo absolvendi sunt, omnes qui taxam legis civilis non excedunt ratione lucri ex mutuo percepti, cum minime constet, eos iniustitiae reos esse; nec proinde ad restitutionem ullam faciendam obligari possunt.

2° Quamvis igitur unusquisque oppositam opinionem circa lucrum ex mutuo proveniens, ut *probabiliorem speculative* defendere possit, adversam tamen sententiam damnare nequit, ut doctrinae catholicae contrariam, nec restitutionem sub denegatione absolutionis exigere. Imo qui urgeret poenitentem ad restitutionem, ipse ad damnum poenitentis resarciendum adigendus foret, siquidem ex doctrina communiter recepta Confessarius indebitam restitutionem temere praescribens, damnum illatum tenetur reparare. — *Ita expresse et recte Bouvier, de Contr. p. 2. c. 8. art. 4.*

3° Nec sunt obligandi ad restitutionem sub denegatione absolutionis illi poenitentes, qui lucrum acceperunt iuxta legem cum mala fide, idest, putantes se tale lucrum percipere non posse; quia ex eo quod peccaverint agendo contra conscientiam, non inde sequitur, eos fuisse iniustitiae reos.

4° Poenitentes ex clausula in plerisque responsis *S. Congregationis* adiecta semper parati esse debent iudicio S. Sedis se submittere; sed non sunt necessario interrogandi a Confessario, saltem generatim, de tali dispositione; 1° quia hoc non exigitur in praefatis responsis; 2° quia Confessarius praesumere debet, poenitentem, utpote bonum Catholicum, in tali dispositione versari, nisi de contrario constet. *Ita Bouvier, ibid.* Imo, ait *Kènrich*, hanc conditionem S. Sedes iam consuevit omittere, et idem auctor addit, t. 1. *de Usura, n.* 101.: « Quotiescumque con-
« scientia peccati hac in re quis non tenetur, nec male audit
« apud alios, nec aliquis de iniustitia sibi facta queri noscitur,
« non videtur inquietandus, cum bona fide et communi agendi

« et sentiendi ratione possit excusari, et alioquin vix speretur « fructus ex correptione; nec enim Confessario mores invale- « scentes reprobanti facile assentietur. »

876. — 5° Non est damnandum de iniustitia lucrum perceptum ex pecunia mutuata etiam pauperi, qui gravem necessitatem non patitur, quique non temere sperat, se ex mutuata pecunia adeo divitem evasurum, ut sortem cum moderato auctario facile restituere possit. Nam praeceptum mutuandi gratuito tunc non urget, et pecunia etiam tunc utilitatem et suum pretium retinet.

6° Si nihil lucri debeat percipi ex pecunia pauperi ad sustentationem mutuata, hoc fit, non quia pecunia tunc pretium suum amittit, sed quia mutuans vi praecepti caritatis tenetur velle pecuniam a se mutuatam applicari ad solam pauperis sustentationem.

7° Lucrum excedens taxam legis civilis est illicitum et iniustum, proindeque restitutioni obnoxium, saltem generatim loquendo. Excipe, nisi ratio maioris damni emergentis vel lucri cessantis aliud suadeat, vel etiam notabile commodum mutuatarii ex mutuo sequatur (*a*). *Ita communiter recentiores Theologi.*

877. — 8° *A fortiori* duplum exigi nequit lucrum propter alium praeter legis civilis titulum: v. gr., si lucrum ex mutuo cessans sit tibi pro quinque, decem exigere non potes ob accedentem legis titulum; quia iuxta omnes, saltem quando lucrum cessans vel damnum emergens non excedit taxam legalem, nihil praeter hanc accipi potest, cum hoc evidenter fini et intentioni legis adversetur.

9° Pariter qui mutuo accipit pecuniam iuxta taxam legis, non ideo eamdem pecuniam alteri remutuando decem exigere potest, quia deficit titulus ad quinque superflua accipienda. — Plures tamen permittunt nummulariis *(banquiers)*, qui ex statu suo mutuum frequenter accipiunt, ut remutuare valeant aliquid ultra

---

(*a*) Postrema haec ratio cuipiam forte minus firma videbitur. Quod enim ex accepta pecunia vel quavis alia re aut mutuatarius aut emptor commodum plus minusve notabile consequatur, hoc non debetur mutuanti aut venditori. Secus etiam emptor aut mutuatarius ex notabili commodo, quod mutuans aut venditor ex pretio consequuturus est, ius habebit quidpiam pro se exigendi, et lucrandi.

taxam legis, v. gr., 1 pro 100 ratione laboris, temporis, impensarum, etc. : unde iuxta illos possent accipere 7 pro 100 ; considerantur enim ut mercatores, et ut tales iam 6 pro 100 accipere possunt. Ipsis saltem favet consuetudo in multis locis. Item non videtur contra legem civilem aut naturalem *per se*, quod quis mutuo accipiat pecuniam pro 3 vel 4, et eamdem remutuet pro 5 in 100.

10° Nihil prorsus exigi potest a pauperibus ex necessitate mutuum petentibus, non obstante legis civilis titulo, et proinde, si quid lucri perceptum fuerit, restituendum est; quippe lex civilis, quae iuris naturalis obligationem perimere nequit, hunc casum comprehendere non censetur, atque adeo nec dominium lucri in mutuatarium transferre. — *V. Casus, n.* 890. *et seq.*

DECRETA

S. Congr. S. Officii, die 31 *Aug.* 1831, *a S. P. Pio VIII approbata super sequentibus dubiis.*

878. — 1° *Utrum Confessarius possit, in conscientia, denegare absolutionem presbyteris qui contendunt legem Principis esse titulum sufficientem percipiendi aliquid ultra sortem absque titulo vel lucri cessantis vel damni emergentis?*

2° *Utrum debeat?*

Resp. ad utrumque: Non esse inquietandos quousque S. Sedes definitivam decisionem emiserit, cui parati sint se subiicere; adeoque nihil obstare eorum absolutioni in Sacramento Poenitentiae.

Alias similes decisiones multas sive *S. Poenit.* sive *S. Officii* praetermittimus, tum quia satis notae sunt, tum quia eamdem omnino doctrinam referunt (*a*).

(*a*) Praestat tamen heic subiicere aliquod Postulatum, in quo nulla quaestio est *de titulo legis civilis.* Sic itaque Postulatum Episcopi Rhedonensis: *Episcopus Rhedonensis in Gallia exponit S. Congregationi Inquisitionis, non eandem esse confessariorum suae dioecesis sententiam de lucro percepto ex pecunia negotiatoribus mutuo data, ut ea ditescant.*

De sensu epistolae encyclicae Vix pervenit *acriter disputatur. Ex utraque parte momenta afferuntur ad tuendam eam, quam quisque*

APPENDICULA

DE MONTIBUS PIETATIS.

879. — *Mons Pietatis* vocatur pecuniae aliarumve rerum mutuabilium cumulus ad id collectus, ut pauperes, dato pignore, quae sibi sunt necessaria ex eo accipere mutuo possint.

---

amplexus est sententiam, tali lucro faventem aut contrariam. Inde querelae, dissensiones, denegatio Sacramentorum plerisque negotiatoribus isti ditescendi modo inhaerentibus, et innumera damna animarum.

Ut animarum damnis occurrant, nonnulli confessarii mediam inter utramque sententiam viam se posse tenere arbitrantur. Si quis ipsos consulat de istiusmodi lucro, illum ab eo deterrere conantur. Si poenitens perseveret in consilio pecuniam mutuo dandi negotiatoribus, et obiiciat, sententiam tali mutuo faventem multos habere patronos, et insuper non fuisse damnatam a S. Sede non semel ea de re consulta; tunc isti confessarii exigunt, ut poenitens promittat, se filiali obedientia obtemperaturum iudicio Summi Pontificis, si intercedat, qualecumque sit: nec, hac promissione obtenta, absolutionem denegant, quamvis probabiliorem credant opinionem contrariam tali mutuo. Si poenitens non confiteatur de lucro ex pecunia sic mutuo data, et videatur in bona fide; isti confessarii, etiamsi aliunde noverint ab eo perceptum esse aut etiam nunc percipi istiusmodi lucrum, eum absolvunt, nulla ea de re interrogatione facta, quando timent, ne poenitens admonitus restituere aut a tali lucro abstinere recuset.

Inquirit ergo dictus Episcopus Rhedonensis,

I. *Utrum possit horum posteriorum confessariorum agendi rationem probare.*

II. *Utrum alios confessarios rigidiores, ipsum adeuntes consulendi causa, possit hortari, ut istorum agendi rationem sequantur, donec S. Sedes expressum ea de quaestione iudicium ferat.*

Feria IV, die 18 *Aug*. 1830.

SS. D. N. Pius divina providentia Papa VIII, in solita audientia R. P. D. Assessori *S. Officii impertita, audita relatione superiorum*

1. Eius conditiones hae sunt: 1° quidquid ex eo mutuo datur, ad certum tempus, v. gr., ad annum dari debet, nihil vero ad tempus indeterminatum; 2° pauperibus tantum ex Monte Pieta-

---

dubiorum una cum voto Emm. DD. Cardinalium Inquisitorum Generalium, respondit:

Ad I. — Non esse inquietandos.
Ad II. — Provisum in primo.

Id ipsum cernere est in dubiis, quae S. Poenitentiariae quarto loco proponit Episcopus Veronensis, in haec nimirum verba:

I. *An possit eorum Confessariorum agendi ratio probari, qui dum tenent uti probabiliorem opinionem contrariam lucro ex pecunia negotiatoribus mutuo data, poenitentes, eo modo lucrum percipientes ut ditescant, absolvunt, quando nempe isti obiicientes sententiam lucro faventem non fuisse damnatam a S. Sede, promittunt tamen obedire iudicio Summi Pontificis, si intercedat: et similiter agunt, quando poenitentes, lucrum percipientes in bona fide, de eo non confitentur, licet aliunde noverint, ipsos percipere lucrum, ut supra, nulla ea de re facta interrogatione, quando timent, ne poenitentes admoniti restituere aut a tali lucro abstinere recusent.*

II. *Utrum Episcopus possit hortari rigidiores Confessarios, consulendi causa ipsum adeuntes, ut priorum Confessariorum agendi rationem sequantur, donec Sancta Sedes expressum ea de quaestione iudicium ferat.*

Respondetur,

Ad I. — Non esse inquietandos.
Ad II. — Provisum in primo.

Datum Romae, in S. Poenitentiaria, die 14 *Augusti* 1831.

Postulatum autem Vivariensis Episcopi, qua parte dubium movet de Responso a Congregatione S. Officii facto Episcopi Rhedonensis quaestioni, propterea quod in ista nullum vestigium appareat tituli petiti ex Lege Principis, sic se habet:

In Exposito Episcopi Rhedonensis nulla fit mentio dicti tituli, quem volunt quidam Theologi reperiri in Lege Principis: sed unice de mutuo dato negotiatoribus, et de sensu Encyclicae Vix pervenit *circa tale mutuum negotiatoribus factum.*

tis mutuum dare licet, nisi adeo abundans sit, ut sine pauperum damno aliis etiam satisfieri possit; 3° mutuatarius debet aliquid supra sortem dare ob sumptus ad mercedem ministrorum do-

---

Unde alii dicunt, iudicium SS. Pontificis Pii VIII in se solo attendendum esse et separatim a Responsis datis ab Emm. Cardinalibus, ita ut sensus istius iudicii sit, sententiam faventem mutuo facto negotiatoribus non fuisse damnatam a S. Sede, ea de re non semel consulta: adeoque, si poenitentes promittant, se filiali obedientia obsecuturos iudicio SS. Pontificis, si intercedat, non esse inquietandos Confessarios, qui ipsis absolutionem non denegant. Qui sic iudicium SS. Pontificis interpretantur, aures avertunt a Litteris Encyclicis Benedicti XIV, ut I et II de Synodo Dioecesana eiusdem Pontificis, ad quam plures responsiones S. Sedis remittunt, ab Instructione data P. Carolo Felici 17 *Aprilis* 1749, *et a diversis responsis datis a S. Sede Apostolica.*

Alii, non concipientes, qua via praefatum iudicium (Pii VIII) *conciliari possit cum dictis decisionibus Benedicti XIV, et aliorum SS. Pontificum circa mutuum negotiatoribus factum, si sic seorsim attendatur, putant, dictum Iudicium non sic esse intelligendum, sed coniunctim cum Responsis datis ab Emm. Cardinalibus, ad quae remittere videtur SS. Pontifex ...., et Iudicium esse referendum ad Dubia de titulo Legis Principis, qui titulus damnatus non fuit a S. Sede ....*

Itaque quaeritur,

I. *An praefatum Iudicium SS. Pontificis* (Pii VIII) *intelligendum sit ut verba ipsius sonant, et separatim a titulo Legis Principis, de quo Emm. Cardinales loquuntur in his Responsis, ita ut unice agatur de mutuo negotiatoribus facto.*

II. *An titulus ex Lege Principis, de quo Emm. Cardinales, sic intelligendus sit, ut sufficiat, Legem Principis declarare, licitum esse cuique convenire de lucro ex solo mutuo facto, sicut fit in Codice Civili Francorum, quin dicat se concedere ius tale lucrum percipiendi.*

Feria IV, die 31 *Augusti* 1831.

In Congregatione Generali S. Officii .... propositis superioribus precibus Rev. P. D. Episcopi Vivariensis, iidem Eminentissimi et Reverendissimi Domini (Cardinales), *praehabitis Dominorum Consultorum suffragiis, dixerunt:*

musque administrationem necessarios; 4° debet etiam pignus rei mutuatae aequivalens tradere, quod, nisi rem statuto tempore reddat, vendendum est. *Ita communiter. S. Lig. n.* 765., *in fine.*

II. Montes istis conditionibus instituti liciti sunt, nec ullo modo usurarii independenter a quocumque alio titulo ad lucrum. Ratio est, quia etiam independenter a quocumque alio titulo nullam usurae labem sapiunt; siquidem satisfieri debet expensis Montis et ministris, quorum labor et cura est vere pretio aestimabilis. — *S. Lig. ibid.*

880. — QUAER. *An Montes Pietatis institui possint a privatis?*

Resp. Affirm. probabilius cum *Lessio.* Ratio est, quia parvi refert ad rationem usurae, utrum institutio sit publica an privata, dummodo privatus non amplius accipiat, quam quod necessarium est ad se indemnem servandum.

Provisum in Decretis feriae IV, 18 *Augusti* 1830, *atque dentur Decreta.*

Eadem die et feria SS. D. N. Gregorius divina provid. Papa XVI, in Audientia R. P. D. Assessori S. Officii impertita, Resolutionem ab Eminentissimis captam approbavit.

Porro Decreta 18 Augusti 1830 continentur Responso sup. relato, quod Rhedonensi Episcopo eadem S. Congregatio, probante Pio Papa VIII, reddiderat, quodque, cum nullam mentionem faciat tituli Legis Principis, dubitandi causam extitisse patet.

SECTIO II.

De contractibus onerosis.

Agendum: 1° de venditione et emptione; 2° de societate et trino contractu; 3° de locatione et conductione; 4° de cambio; 5° de censu; 6° de fideiussione, pignore et hypotheca; 7° de assecuratione, sponsione, sortitione seu loteria et ludo.

CAPUT I.

DE VENDITIONE ET EMPTIONE.

Dicemus: 1° de natura venditionis et emptionis; 2° de iusto pretio; 3° de praecipuis venditionum et emptionum speciebus.

ARTICULUS I.

DE NATURA VENDITIONIS ET EMPTIONIS.

881. — Contractus venditionis et emptionis definitur: mutatio pretii cum merce, aut vice versa; vel contractus onerosus dandi determinatum et iustum pretium pro merce, aut vice versa. — *Ita Ius utrumque, Romanum et Gallicum* [1].

Principia:

I. *Ex Iure Romano:* Venditio solo partium consensu perficitur, nisi conveniant partes conficere scripturam. Dominium autem rei non transit ad emptorem, nisi facta traditione. Imo nec transfertur dominium rei etiam emptori traditae, donec ab emptore pretium solvatur, vel offeratur, aut saltem praestetur vel fideiussio, vel fides de illo. Hinc antea emptori ius ad rem tantum, non vero in re competit. — *S. Lig. n.* 795. *et* 796.

II. *Ex Iure Gallico* 1° Quaelibet venditio solo partium consensu perficitur, absque ulla legali formalitate. Tria igitur requi-

1 La vente est une convention par laquelle l'un s'oblige à livrer une chose, et l'autre à la payer. Elle peut être faite par acte authentique ou sous seing privé (*Art.* 1582.).

runtur et sufficiunt, scilicet res, pretium, et consensus. Proinde scriptura nonnisi ad probationem requiritur. Hinc dominium statim et ante rei traditionem transfertur. Excipitur tamen casus, in quo agitur de rebus, quae iuxta mensuram venduntur, aut gustari solent; tunc enim venditio perfecta non est, nisi res mensurata aut gustata fuerit. 2° Cum venditio summam 150 fr. excedit, ut in foro externo probari possit, scriptum authenticum vel privatum requirit (*Art.* 1341.).

Quaesita:

882. — QUAER. 1° *An venditor teneatur rei defectus manifestare?*

Resp. Distinguendum est; defectus enim sunt 1° substantiales, vel accidentales tantum; 2° occulti, vel manifesti; 3° insuper vel de iis venditor interrogatur, vel non. Hinc

Dico 1° Venditor, *in omni casu*, tenetur manifestare omnia vitia rei substantialia tam in se quam relative ad finem notum emptoris, seu ea omnia, quae rem aliam faciunt, vel eam noxiam, aut notabiliter inutilem reddunt; secus de pretio tenetur. — *Ita ex omni iure.*

Dico 2° Venditor *interrogatus,* tenetur omnia vitia occulta manifestare, etiamsi rem noxiam aut inutilem non redderent; secus enim dolum committeret. Proinde si dolus fuit *vera* causa emptionis, contractus est rescindibilis. Si vero dolus fuerit *incidens* tantum, ita ut emptor, vitio cognito, etiam emisset, sed non tanti, restituere debet venditor solum quanti minus emisset emptor; quia secus nulla fere venditio fieri posset. — Si autem venditor *non sit interrogatus,* et vitium occultum non reddat rem inutilem, pro ratione vitii pretium minuere debet. Ratio est, quia aliter res pluris venderetur, quam valeret.

Dico 3° Venditor non tenetur, *per se*, ostendere vitia rei accidentalia de se manifesta, modo imminuat pretium pro rata defectus. Ratio est, quia tunc non fit iniuria emptori, nec ratione pretii quod imminuitur, nec ratione vitii, quod si non viderit emptor, sibi imputare debet. Excipe tamen, nisi emptor sit valde rudis, quia respectu illius vitium censetur occultum. Excipe etiam, si venditor specialiter interrogetur de tali defectu. — *S. Lig. n.* 823.

883. — QUAER. 2° *An venditor teneatur de omnibus damnis ex vitio rei venditae sequentibus?*

Resp. Non tenetur, nisi de damnis praevisis; quia non potuit suscipere obligationem quoad ea, quae ne in confuso quidem praevidit, ut constat ex dictis in *Tract. de Iustitia, n.* 658.

QUAER. 3° *Ad quid teneatur venditor quoad rei traditionem?*

Resp. 1° Rem tradere debet et accessoria emptori, loco et modo, de quibus in contractu conventum est; 2° rem tradat statuto tempore, secus emptor rescissionem contractus aut indemnitatem petere potest; 3° tenetur tradere rem vacuam ab alterius possessione et aliis oneribus inconsuetis.

884. — QUAER. 4° *Ad quid teneatur venditor, si res pereat ante vel post traditionem?*

Resp. 1° Ad nihil tenetur, si res pereat ante traditionem ex casu fortuito. Ratio est, ex *iure Gallico*, quia res perit domino, id est emptori. *Ita* est etiam de *Iure Romano*, licet venditor servet rei dominium, donec tradita fuerit, nisi aliter fuerit conventum. — *S. Lig. n.* 828.

Resp. 2° Si res pereat ante traditionem ex culpa venditoris, tenetur de pretio et sumptibus contractus, quia rem ut suam custodire debebat.

Resp. 3° Si res pereat post traditionem ex vitio intrinseco tempore traditionis existente, tenetur pariter restituere emptori pretium acceptum, et solvere expensas contractus, si quae sint. Ratio est, quia vendidit rem inutilem, seu nullius valoris: ergo adfuit in emptore error circa substantiam contractus; ergo contractus nullus est defectu consensus et ipsius materiae, quae nullo pretio erat aestimabilis.

885. — QUAER. 5° *Quaenam sint obligationes speciales emptoris, seu ad quid teneatur ratione pretii, eius foenoris, vel expensarum?*

Resp. 1° Tenetur solvere pretium loco, tempore et modo determinato in contractu; secus venditor potest contractus rescissionem petere, vel, si mavult, ad solutionem pretii cogere.

Resp. 2° Tenetur solvere foenus pro pretio non soluto a die quo rem possidet, si res sit frugifera, licet per accidens nullos fructus dederit a tempore venditionis, nisi venditor dilationem ad solvendum emptori dederit; quia non est aequum ut emptor simul rem et pretium habeat. Si vero res non sit fructifera, non tenetur ad foenus solvendum, nisi in mora culpabili fuerit, nec aliter conventum sit.

Resp. 3° Tenetur solvere expensas factas pro asportatione rei venditae, pro scripturis aut actibus authenticis; item pro sum-

ptibus necessariis ad rei conservationem a die venditionis, nisi alio modo pactum fuerit.

886. — QUAER. 6° *An valeat emptio rei mobilis alteri venditae, sed nondum ipsi traditae?*

Resp. 1° *Affirm.*, si res secundo emptori tradatur, modo hic bonae fidei fuerit. Ita *ex omni iure*. Sed tunc venditor tenetur de damnis priori domino causatis, si quae sint. — *S. Lig. n.* 827.

Resp. 2° *Neg.*, si emptor fuerit malae fidei, vel si res non adhuc tradita sit secundo emptori. Ratio patet ex ipsis legis terminis, ex qua secundus emptor non potest praevalere priori, nisi ratione possessionis, stante bona fide. — *S. Lig. ibid.* — *Cod. civ.* 1141.

887. — QUAER. 7° *Quam vim arrhae venditioni addant?*

Resp. 1° Si apponantur promissioni venditionis tantum, non confirmant contractum, sed unusquisque e contrahentibus resilire potest. Verum in hoc casu, si resiliat is qui arrhas alteri tradidit, eas simpliciter amittit; contra si resiliat is, qui eas accepit, duplum restituere debet, id est arrhas acceptas, et insuper valorem illis aequalem.

Resp. 2° Si apponantur ipsimet venditioni, non faciunt eam conditionalem, sed argumentum sunt venditionis contractae; pro parte enim pretii computantur, vel in securitatem solutionis dantur: unde nullus ex contrahentibus, altero invito, resilire potest. In dubio autem an promissioni contractus, vel ipsimet contractui adiectae fuerint, pro minimo standum est, seu soli promissioni venditionis adiectae censentur. *Ex Iure Gallico* promissio venditionis non distinguitur ab ipsa venditione.

QUAER. 8° *An, et quomodo vendi possint iura incorporea certa, vel incerta seu litigiosa?*

Resp. ad 1um Iura *incorporea*, ut chirographa, credita, ususfructus, ius ad haereditatem apertam, si *certa sint*, vendi possunt, vel quocumque alio titulo ad alium transmitti, sicut caetera iura. Eorum autem traditio fit remittendo chirographa, aut alia scripta authentica.

Resp. ad 2um Iura *litigiosa*, seu circa quae lites moventur, pariter vendi possunt pro rata probabilitatis fortunae secundae, ut patet. — *Ita omnes.*

888. — QUAER. 9° *Quandonam venditor teneatur de evictione rei?*

Resp. 1° Tenetur de *evictione,* quoties emptor iuridice deturbatur a possessione rei emptae; nisi aliter in contractu conventum fuerit. Ratio est, quia venditor dominium rei tunc transferre nequivit. (1626).

Resp. 2° Tenetur etiam ad pretium emptori refundendum de iure naturali, quando reperitur, rem venditam pertinere certo ad tertium hic et nunc reclamantem: eadem autem est ratio; venditor enim non potuit transferre dominium rei, quod ipse non habebat. Verum ad hoc non tenetur in conscientia ante sententiam iudicis, nisi omnino certo ipsi constet, rem revera esse illius tertii; nec tenetur fidem facile praebere aliis ita esse asserentibus, cum praesumptio ipsi faveat, nec aliunde sententia iudicis intervenerit. *Recole dicta de evictione in Tract. de Iust., n.* 638.

ARTICULUS II.

DE IUSTO PRETIO.

889. — Duplex est: 1° *legale*, quod a lege determinatur; 2° *naturale* seu *vulgare,* quod valori rei respondet iuxta communem hominum aestimationem.

Pretium autem naturale est 1° *summum,* supra quod res aestimari non solet; 2° *infimum,* infra quod res generatim non aestimatur; 3° *medium,* quod inter utrumque interponitur.

Principia:

890. — I. Pretium *legale*, seu auctoritate civili constitutum, habendum est ut adaequatum valori rei, et ideo servandum est sub onere restitutionis. Ratio est, quia ad auctoritatem civilem pertinet statuere quidquid ad commercium publicum attinet, cum leges pro bono communi condere possit. *Ita omnes.*

II. Deficiente pretio legali, illud solum habendum est ut iustum, quod tale determinatur aestimatione communi, si agatur de merce quae apud multitudinem appretiationem habeat; quia pretium adaequatum eiusmodi rerum ex ipsarummet utilitate ad communes usus deducitur. Porro appretiatio talis utilitatis nequit melius fieri, quam per communem aestimationem. — *Ita omnes.*

Si vero res vulgarem aestimationem non habeant, ut sunt gemmae, tabellae pretiosae, etc..., *probabilius* aestimandae sunt iuxta iudicium peritorum in hac materia, attentis circumstantiis, spectata rei novitate, antiquitate, raritate, etc. Ratio est, quia ipsi reputantur iudices idonei in his rebus, prout vulgus in vulgaribus. Opposita tamen sententia ut *probabilis* apparet, quia in eo casu videtur iustum pretium illud, de quo contrahentes conveniunt. Sic quoad utramque sententiam *S. Lig. n.* 807. — In praxi non sunt inquietandi illi, qui bona fide et libere ad proprium arbitrium in talibus rebus conveniunt. — *Ita Salmant.* — *Gousset, n.* 842. *A fortiori* iustum reputandum est illud pretium, de quo pars utraque convenit, si pretium prorsus ignoretur, quia utraque tunc periculo exponitur. — *S. Lig. n.* 802. *in fine.*

NOTANDUM. Aliquando licet legale pretium excedere ; scilicet 1° si a maiore hominum parte non servetur, Principe tacente ; 2° si mutatis circumstantiis taxa evadat iniusta ; 3° si merces sint notabiliter solito pretiosiores, vel deteriores.

Quaesita :

891. — QUAER. 1° *An venditor rem carius vendere possit ob specialem affectum, quem erga eam experitur, vel commoditatem quam ex ea percipit?*

Resp. ad 1um *Affirm.* Ratio est, quia affectus domini ad rem suam est vere pretio aestimabilis, cum privatio rei sit pro ipso maior. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 807.

Resp. ad 2um *Affirm.* etiam *a fortiori,* ut patet; siquidem privatio specialis commodi reddit rem multo pretiosiorem venditori, et aequum est, ut pretium augeat ratione maioris iacturae quam patitur. — *S. Thomas,* 2. 2. *qu.* 77., *art.* 1. *et seq.*, *et alii communissime.*

892. — QUAER. 2° *An venditor rem possit carius vendere ob affectum vel utilitatem specialem emptoris?*

Resp. Negant communiter theologi, quia maior utilitas vel affectus non est venditoris, et proinde ab ipso vendi nequit, alioquin venderet, quod suum non est. — *S. Thomas,* 2. 2. *qu.* 77, *art.* 1., ubi sic loquitur : « Si aliquis multum iuvetur « ex re alterius quam accepit, ille vero qui vendidit non damni- « ficetur carendo re illa, non debet eam supervendere; quia

« utilitas, quae alteri accrescit, non est ex vendente, sed ex « conditione ementis: nullus autem debet vendere quod suum « non est ». — Consonat *S. Lig. n.* 806., *et Carrière, n.* 692.

Affirmant tamen quidam, eo quod venditor emptori illud commodum procuret; sed haec ratio prorsus debilis videtur, ut ex doctrina *S. Thomae* evidenter patet.

893. — Quaer. 3° *An liceat vilius emere in gratiam venditoris emptorem quaeritantis?*

Resp. Affirm. Ratio est, quia res ultroneae vilescunt, et pretium rei decrescit, quando res est parum utilis emptori, et hic in gratiam venditoris emit. — *Ita communiter cum S. Lig. n.* 802.

Quaer. 4° *An etiam liceat vilius emere, ubi merces venduntur ob paupertatem?*

Resp. Affirm. probabiliter. Ratio est, quia res ultronea de pretio decrescit, iuxta communem aestimationem. Inopia autem venditoris non efficit, ut communis aestimatio mutetur. Negant tamen alii *probabiliter.*

894. — Quaer. 5° *An liceat carius vendere ob dilationem solutionis pretii, aut vilius emere ob anticipatam solutionem?*

Resp. Affirm. saltem nunc *probabiliter,* modo non excedatur taxa legalis pro mutuo, aut ratio iusti tituli. Ratio patet ex dictis supra de usura, *n.* 863. *et seq.* (*a*).

Quaer. 6° *An etiam chirographa et credita possint vilius emi ob anticipatam solutionem?*

Resp. 1° *Affirm.* omnino, si sint incertae vel difficilis solutionis, quia tunc notabiliter vilescunt, ut patet.

Resp. 2° *Affirm. etiam probabiliter,* licet sint certae et facilis solutionis. Ratio est, 1° quia non emitur pecunia, sed actio in illam, et ideo censetur iustum pretium illud, quod communiter pro talibus chirographis solvitur. — *Ita S. Lig. n.* 829., etc...; 2° quia aequivalent pecuniae mutuatae; proinde ex eadem ratione ac in mutuo, licet percipere lucrum moderatum, iuxta taxam legalem. — *Ita nunc praxis communis.*

895. — Quaer. 7° *An possit quis multo minoris emere credita solutionis valde difficilis in se, si propter circumstantiam sibi specialem solutu fiant facilia?*

(*a*) Videlicet carentia pretii, quo tempore differtur solutio, onus est *pretio aestimabile.*

Resp. Affirm. probabilius. Ratio est, quia facilitas obtinendi solutionem non pendet a re, quae venditur, sed ab ipso emptore; valor autem alicuius rei a communi aestimatione, non vero a circumstantia particulari ementis determinatur. — *S. Lig. num.* 829.

Quaer. 8° *An possis pretio currente vendere rem, quam scis mox minoris valituram?*

Resp. Affirm. probabilius et verius. Ratio est, quia pretium praesens est iustum et nondum immutatum, modo scientia haec sit privata; si enim communis esset, iam mutaretur. Aliquando tamen peccare potes contra caritatem. — *S. Thomas.* — *S. Lig. n.* 824. — *Hom. apost. n.* 188.

896. — Quaer. 9° *An possis pretio currente vendere rem mixtam cum alia viliore?*

Resp. Distinguendum est, scilicet 1° si commixtio sit noxia vel reddat rem *notabiliter* deteriorem aut minus utilem, peccas contra iustitiam, ut patet; 2° si res tua sit extraordinariae bonitatis, potes probabiliter illam cum viliore mixtam pretio communi vendere; 3° si materiam viliorem ita per industriam meliori admisceas, ut melius temperetur, potes vendere eam consueto pretio. At in praxi hoc non est facile permittendum, ob hallucinationis periculum. — *S. Lig. n.* 820.-823.

897. — Quaer. 10° *An teneantur ad restitutionem mercatores, qui fraude vel mendacio inducunt emptores ad merces suas emendas maiori pretio, quam emissent, licet summum pretium non excedant?*

Resp. 1° Quoad fraudem, *affirm.* Ratio est, quia fraus est causa efficax et iniusta damni, quod emptor patitur: unusquisque autem ius habet strictum, ut fraude vel dolo non inducatur ad damnum quodpiam patiendum. Ergo....

Resp. 2.° Quoad mendacium, *per se* idem dicendum foret, cum etiam illud sit de se causa iniusta damni proximo inferendi. Attamen ordinarie mendacia et etiam periuria, quibus mercatores affirmant merces tanti sibi valuisse, vel tale pretium sibi oblatum fuisse, habenda non sunt ut fraudes realiter damnificativae; ratio est, quia haec adeo inter illos sunt frequentia, ut eis fidem fere nemo adhibeat. Excipiendum tamen est, si quando ob specialem fiduciam in venditorem mendacium censetur causa contractus. — *S. Lig. n.* 805. — *Lacroix, n.* 956. — *Reuter, n.* 223.

898. — Quaer. 11° *An vel quomodo peccent mercatores, qui interrogati de pretio mercium, illud notabiliter exaggerant?*

Resp. 1° Si revera intendant hoc pretio vendere, peccant voluntate contra iustitiam, inique alienum appetendo; et ad restitutionem tenentur, si de facto pretium illud ipsis solvatur.

Resp. 2° Si vero intendant tantum dare emptori locum offerendi suum pretium, ut sic ad iustum pretium deveniant, excusantur, quia notum est et consuetum, mercatores ita loqui, ut emptores ad iustum pretium perducant.

Quaer. 12° *An peccent contra iustitiam, qui rem venditam infimo pretio, ante traditionem imminuunt vel adulterant?*

Resp. Affirm., quia agunt contra pactum cum emptore initum. Quamvis enim liceat summo pretio vendere, non licet tamen mercatori, qui infimo vel mediocri pretio vendidit, occulte sibi comparare pretium mediocre vel summum, imminuendo qualitatem mercis, aut de mensura vel de pondere detrahendo; secus inutiles prorsus forent conventiones.

899. — Quaer. 13° *An peccent contra iustitiam mercatores Europaei, qui maximo pretio vendunt apud Indos cultellos, specula, et alia similia, quae apud nos res vilioris pretii habentur?*

Resp. Neg., quia haec licet viliora sint et minuta in nostris regionibus, communiter tamen magni aestimantur ab Indis vel Sinensibus aut aliis eiusmodi; pretium autem vulgare ex communi aestimatione hominum regionis determinatur. Ergo.... — *Carrière, n.* 699.

900. — Quaer. 14° *An peccent contra iustitiam, qui vili pretio emunt res pretiosas, quae venales exponuntur apud veteramentarios?*

Resp. Neg., quia res illae censentur amisisse pretium antiquum et aliud accipere consuetudine, seu contrahentium conventione. Unde res eiusmodi ratione pretii maximam recipiunt latitudinem. — *S. Lig. n.* 807. — Sic aliquando emuntur paucis assibus libri, qui quinque vel decem francis secus vendi potuissent. Idem dicendum de emptione mobilium veterum, quae dicuntur gallice *de rencontre*, quia haec minoris honoris communiter habentur. — *Carrière, n.* 695. 699.

Resolves:

901. — 1° Mercatores, qui minutatim vendunt, possunt aliquando carius vendere, quam qui in magna quantitate vendunt; quia debent maiores labores, expensas, maiusque tempus impendere ad eas conservandas, atque emptoribus distribuendas... Sic ab iniustitia excusantur caupones, stabularii, etc., qui avenam, foenum, paleas et alia similia carius vendunt, quam alii. — *S. Lig. n.* 809.

2° Potest etiam carius vendi, si pretium ab emptore sit tradendum tempore, quo res sit pluris valitura, modo a venditore usque ad illud tempus esset asservanda. Sic pariter potest vilius emi, si res tradenda sit tempore, quo minus valebit.

3° Si venditor et emptor ignorent pretium rei, et de certo pretio contrahant, valet contractus, modo uterque ex aequo et bono procedat; quia si uterque pretium iustum ignoret, uterque aequali periculo damni se exponit, et voluntarie de iure suo cedit.

4° Res ultra iustum pretium non ideo vendi potest, quod venditor eam ex sua ignorantia vel imprudentia aut etiam ex casu fortuito maiori pretio emerit, vel subierit maiores sumptus, quam vulgo alii solvant aut subeant. Ratio est, quia pretia rerum non crescunt aut decrescunt ex hoc quod uni vel alteri accidit, sed ex eo quod communiter contingit. Neque ex eo quod aliquis privatus mercator fuerit furtum passus vel naufragium, in aestimatione vulgi adaugeri solet pertium rerum; sicut neque crescere solet pretium frumenti, eo quod unus vel alter rusticus fatali grandine fructus agrorum suorum perdiderit. — Secus autem dicendum foret, si multi mercatores in naufragio suas merces perdidissent, quia merces rariores factae eo ipso pretio crescerent. — *Elbel, n.* 587.

902. — 5° Non probanda est praxis mercatorum vel artificum, qui ut ad suam officinam plures attrahant, solent munera dare ancillis, famulis, filiisfamilias, etc.; postea vero huiusmodi expensas tacite compensare nituntur adaugendo pretium rerum ultra iustitiam. Sic enim secreto cogunt dominos ipsos ad eas donationes iniuste refundendas. — *Elbel, n.* 583. — Secus vero si cum ipsis iustum pretium servent.

6° Pariter reprobanda est praxis eorum mercatorum, qui merces suas vilissimo pretio venales exponunt, ut emptores ad se

attrahant, eosque ab aliis mercatoribus avertant; deinde vero pondus aut mensuram corrumpunt, etc. Ratio est, quia sic emptores decipiuntur iniuste. — *Elbel, n.* 523. — *Lugo, D.* 26., *sect.* 8., etc.

7° *A fortiori* reprobanda est praxis eorum, qui res alienas bona fide emptas, domino comparenti restituere nolunt, nisi prius pretium pro iisdem expensum refuderit. — *Elbel, n.* 691. Excipe tamen quoad Galliam, nisi res in foro publico vel a mercatore talia vendente empta fuerit (*Art.* 2280.). — *Vide supra, n.* 644.

8° Generatim in restitutione facienda ob laesionem iusti pretii sic tenendum: 1° si *de venditore* agatur, excessus iniustus computandus est a summo pretio, quia hoc pretio vendere potuit; unde emptor non fuit laesus, nisi in eo quod pretium supremum superat; 2° si vero *de emptore* agatur, defectus pretii computandus est a pretio infimo, quia potuit emere tali pretio; unde venditor tantum laesus fuit in eo, quod est infra hoc pretium. Dixi *generatim*; quia si lucrum fraude obtentum fuerit, esset restituendum, etiamsi pretium summum non excederet, vel infimum attingeret, iuxta dicta supra *n.* 897. — *V. Casus* a *n.* 900. ad *n.* 944.

ARTICULUS III.

DE PRAECIPUIS VENDITIONUM SPECIEBUS.

Silicet: 1° de retrovenditione; 2° de venditione sub hasta, seu per licitationem; 3° de monopolio; 4° de venditione per proxenetas.

§. I. *De retrovenditione et mohatra.*

903. — *Retrovenditio* est contractus, quo venditor sibi reservat ius rem suam redimendi, sub conditione quod sumptus, meliorationem vel similia resarciat.

Mohatra est species retrovenditionis, seu contractus, quo quis rem maiori pretio credito vendit, cum pacto ut emptor ipsi minori pretio, numerata pecunia, retrovendat. — *Vide infra Quaer.* 3°.

Dico I. Licitus omnino est contractus retrovenditionis. Illud constat ex Scriptura sacra, quae testatur tale pactum fuisse Iu-

daeis impositum. Deinde nihil habet, quod iuri naturali contradicat: dummodo enim vera emptio fiat, nec usura palliata intercedat, liberum est venditori de re sua, prout vult, disponere; nec iniuriam ullam emptori infert, cum hic libere de retrovenditione conveniat, nec aliunde damnum in hoc patiatur. — *S. Lig. n.* 812. *et alii omnes.*

Dico II. *Conditiones ad hoc requisitae,* sunt 1ª ut pretium minuatur iuxta aestimationem gravaminis, quod emptori imponitur; 2ª ut non sit pactum de retrovenditione pretio maiori vel minori facienda: licitum est pactum ut retrovendatur eodem quo res pretio augeatur; 3ª ne pacto exigatur, ut periculum rei pretio licet venditae cedat in damnum venditoris, cum illud *per se* ad emptorem spectet, nisi pretium iuxta aestimationem periculi augeatur; 4ª ut res retrovendatur sicut traditur, vacua vel cum fructibus; adde *ex Iure Gallico*, ut non fiat ultra quinquennium. *Cod. civ.* 1660.

Quaesita:

904. — Quaer. 1° *Quanto decrescere debeat pretium in retrovenditionis contractu?*

Resp. Regula praecisa determinari non potest, sed decisio plerumque a variis circumstantiis pendet; hinc auctores in hoc dissentiunt; alii enim dicunt, pretium decrescere usque ad quartam partem, alii usque ad tertiam, alii melius ad arbitrium prudentium. — *Vide S. Lig. n.* 812.

905. — Quaer. 2° *An sit licitum pactum reemendi ad arbitrium emptoris?*

Resp. Affirm. probabilius, dummodo adsit verus animus emendi et vendendi, emptorque maius pretium solvat iuxta oneris istius aestimationem, et non obligetur venditor reemere pretio maiori, quam recepit. — *S. Lig. ibid.* — *Lugo. D.* 26. *n.* 200.

906. — Quaer. 3° *Quid sentiendum sit de mohatra?*

Resp. Est contractus, *per se,* usurarius, adeoque illicitus et iniustus. Hinc ab *Innocentio XI* proscriptus est in damnatione *prop.* 40ªᵉ, quae sic iacet: *Contractus mohatra licitus est, etiam respectu eiusdem personae, et cum contractu retrovenditionis praevie inito cum intentione lucri.* Ratio autem damnationis est, quia in eo contractu usura palliata latet; si vero res sine ullo praevio pacto retrovendatur etiam pretio infimo eidem venditori, illicitum *per se* non foret.

Non est tamen damnandus ille contractus, si lucrum inde perceptum taxam legalem pro mutuo non excedat, quia tunc in legitimum mutuum (*a*) recideret [1]. — *V. Casus. n.* 945.

§. II. *De venditione sub hasta, seu per licitationem.*

907. — Venditio *sub hasta* (gallice, *aux enchères)* est ea, quae fit per praeconem, et in qua ultimae licitationi res adscribitur.

Licita est, sive fiat consentiente sive invito domino, seu per auctoritatem publicam, sive infra infimum pretium ematur, aut supra summum vendatur: quia potestas publica approbat iustum pretium publice constitutum ex emptorum concursu. Hinc, si emptores concurrant, res fit aestimabilior; si non concurrant, vilior habetur. — *S. Lig. n.* 808. *(Cod. civ. n.* 1686.)

Quaesita:

908. — Quaer. 1° *An venditor possit rem suam retrahere, incepta licitatione, si minus pretium offeratur?*

Resp. Neg. per se. Ratio est, quia emptores publice convocati ad auctionem, acquirunt quoddam ius ad rem venalem, quatenus fit stipulatio tacita ut cedat plus offerenti. Attamen videtur temperandus huius doctrinae rigor, ubi forte vigeat contraria consuetudo, vi cuius contrahentes in hoc consentiant. Durum enim videtur damnare iniustitiae praxim universalem, quam

---

(*a*) Alias iam monuimus, vocem *mutui* hic abusive seu latiori sensu usurpari; nam secus ac forte penes veteres romanos iurisconsultos adhiberetur, certe ecclesiastico sensu, qui deinceps ubique ut solus *proprius* praevaluit, contractum *gratuitum* significat.

1 Occurrit recens quaedam mercatoria operatio, quae ad retrovenditionem refertur; dicitur *relatio* (*report*). Consistit imprimis huiusmodi negotiandi modus in iuribus, seu *actionibus* (*actions*), ad pecuniam apud mercatorias societates collocatam, vendendis et reemendis. Illud commercii genus nondum a theologis perpensum fuit. A viris etiam probis passim exercetur, nec ab eis ut usurarium apprehenditur, quia est vera negotiatio, cui leges non adversantur, imo cui auctoritas publica patrocinatur. Proinde haec retrovenditionis species *per se* damnanda non videtur. Facile tamen usurae labem saperet atque *mohatram* redoleret, nisi iustis constringeretur limitibus. — *V. Casus, n.* 947.

docti et etiam pii absque ullo scrupulo tenent. — *Ita Billuart*, etc.

Quaer. 2° *An possit venditor mittere fictos licitatores, ut pretium rei crescat?*

Resp. Negandum videtur. Ratio est, quia hoc apparet nimis fraudulentnm ut excusari possit, cum tendat ad decipiendos emptores sinceros, et sic iis iniuriam inferat; siquidem causa sunt ut pretium crescat ex fraude, non vero ex concursu naturali rerum, ex emptorum scilicet libero concursu (*a*). — *S. Lig. n.* 808. — *Hom. apost. n.* 175.

909. — Quaer. 3. *An ille, cuius bona venduntur in gratiam creditorum, mittere possit amicos ad ea suo nomine emenda?*

Resp. 1° *Affirm.*, si licitatio sit voluntaria, quia hoc sequi videtur ex eo quod venditor possit rem suam retrahere, saltem attento usu communi.

Resp. 2° *Affirm. a fortiori,* si licitatio sit coacta, seu si fiat auctoritate publica; nam ille, cuius bona venduntur, deterioris conditionis esse non debet. Aliunde ipse non est proprie vendens, cum venditio ipso invito fiat. Ergo.

910. — Quaer. 4° *An emptor possit pactum facere cum aliis, ne licitent, aut ne plus offerant?*

Resp. Neg. Ratio est, quia venditor ius habet, ut emptores sint perfecte liberi, et ne impediatur pretii incrementum. *S. Lig. n.* 808. (*b*), saltem in casu coactae subhastationis.

Excipiunt tamen plures, si emptores sint societate coniuncti, vel quasi coniuncti, ut fratres, amici, etc., quia faciunt quasi

---

(*a*) Si venditor minori pretio rem suam distrahere nolit, pretium quod vult, expresse praestituat; secus rem suam sibi retineat, nec incertae sorti committat. Quod quidem ad praecedentem quoque quaestionem adverti potest.

(*b*) At enim si fas est amicos rogare ne licitent, neve plus offerant, ut infr. n. seq. dicitur, vix apparet, cur iidem inter se amici nequeant licite ea de re convenire. Neque enim hi alios a licitando impediunt; qui si non adsint, hoc sane per accidens continget, sicut etiam fit per accidens, ut unus aliquis, nemine simul concurrente ac decertante, rem vili pretio acquirat. *Vid. Diana Tom.* 6. *Tr.* 3. *Res.* 72. 73.

unam personam moralem, nec potest exigi, ut adversum se licitent. Excipiunt etiam probabiliter alii, si vigeat usus, ut venditor rem suam retrahat, quando pretium inferius ei offertur: quia si ipse potest impedire, ne pretium sit nimis exiguum, aequitas etiam postulat, ne conqueratur, quod emptores conveniant, ne pretium nimis augeatur. — *Bouvier*, etc.

911. — Quaer. 5° *An emptor rogare possit alios, ne licitent?*

Resp. Affirm., quia in hoc non violatur venditoris ius, siquidem libertas licitandi non tollitur, et emptor sua utitur diligentia, ut sibi consulat. Attamen preces importunae esse non debent. — *Vide S. Lig. ibid.* — *V. Casus, n.* 951. *et seq.*

§. III. *De monopolio.*

912. — *Monopolium* est potestas vendendi penes unum aut paucos tantum existens; vel est agendi ratio, qua unus vel plures efficiunt, ut ipsi soli aliquid vendant aut emant. Aliud est *legale,* quod auctoritate publica ex rationabili causa concessum est; aliud *privatum*, quod opera unius aut plurium mercatorum exercetur. Hinc

Dico I. Monopolium *legale* licitum est, modo cum iusto pretio fiat. Ratio est, quia ob iustam boni publici causam Princeps illud ceu privilegium, vel ad tributum a mercatoribus exigendum, concedere potest.

Dico II. Monopolium *privatum* illicitum est in sequentibus casibus: 1° si mercator impediat fraude vel mendacio, ne aliae merces advehantur, ut ipse merces suas carius vendat cum communi detrimento; 2° si unus vel pauci merces omnes emant, ut deinde illas carius vendant; 3° si opifices vel artifices conveniant, ut non doceant artem suam, nisi pretio iniusto, vel ut nullus perficiat opus ab aliis inceptum. — *S. Lig. n.* 815.

Quaesita:

913. — Quaer. 1° *An peccent contra iustitiam et caritatem mercatores, qui conspirant, ne merces suas vendant nisi summo, licet iusto, pretio?*

Resp. 1° *Quoad iustitiam,* duplex est sententia probabilis.

I^a^ Sententia *affirmat*, quia huiusmodi mercatores per medium iniustum alios pretio supremo emere cogunt. *Laymann*, etc.

II° Sententia *probabilior negat*, quia si alii coguntur ad emendum pretio summo, non coguntur a venditoribus, sed sua necessitate, quae vera coactio ex parte venditorum dici nequit. *S. Lig. n.* 817. — *Lugo*, etc. (*a*).

Resp. 2° *Quoad caritatem, affirm.*, quia licet caritate non obligeris ad vendendum infra pretium summum, videris tamen obligari ad non dissuadendum aliis, ne minori pretio vendant. Ita licet caritate non tenearis ad eleemosynam tali pauperi erogandam, prohiberis tamen alios dissuadere, si qui eam largiri volunt: ergo *a pari....* — *S. Lig. ibid.*

914. — Quaer. 2° *An peccent contra iustitiam vel contra caritatem mercatores, qui tempore messis aut vindemiae omne triticum vel vinum regionis pretio vili tunc currente emunt, ut postea carius vendant?*

Resp. 1° *Neg. probabilius,* ut videtur, *quoad iustitiam,* modo non vendant supra pretium summum, quod secluso monopolio curreret, quia nullius ius violant. — *Ita Lugo.* — *S. Lig. n.* 817.

Resp. 2° *Neg.* etiam *probabiliter quoad caritatem,* modo alios ad carius vendendum non inducant, nec ipsi vendant supra pretium summum, quod praeciso monopolio locum haberet, quia

---

(*a*) Duo nihilominus advertit Card. De Lugo (*Disp.* 26. *n.* 172. *et* 173.). Primum est, haec valere, nisi tamen quis ex illis mercatoribus ab aliis, per vim, dolum, metumve impediatur, ne merces viliori vendat pretio. Fit enim iniuria emptoribus, cum alii venditores iniuste impediuntur, ne viliori pretio vendant.

Alterum spectat ad inveniendam rite hanc pretii summi iustam mensuram. Ut enim utar verbis De Lugo, *circa hoc videtur esse difficultas, quomodo debeat intelligi illud pretium summum iustum, in quo mercatores conspirant absque iniustitia: an scilicet sit pretium summum iustum idem, quod esset, si monopolium non fieret, an vero illud, quod supposita illa difficultate et conspiratione venditorum, aestimaretur iustum. Videtur enim non posse fieri conspirationem illam, quin eo ipso varietur pretium iustum, cum iustitia pretii desumatur ex facilitate et copia, vel difficultate et raritate venditorum. Respondetur tamen, procul dubio intelligi in primo sensu de pretio iusto summo, quo, secluso eo monopolio, merces illae venderentur, et ita supponunt praedicti Doctores* (ii scilicet, qui pro negativa hac sententia stant): *pretium enim iustum non debet desumi ex statu ab ipso monopolio introducto, sed ex statu, quem, eo secluso, merces haberent; cuius rationem statim reddemus.*

iure suo utuntur; nemo enim proprium commodum negligere tenetur, ut damnum alienum evitet, cum illud avertere non obligetur. — *Lugo*. — *Lessius*, etc., contra *alios*.

Quaer. 3° *An, facto semel monopolio cum pretio iniusto ab aliquibus mercatoribus, liceat aliis merces eodem pretio vendere?*

Resp. Neg., quia pretium ex iniustitia auctum semper manet iniustum, nec aestimatio communis dici debet, sed fraus et deceptio. — *Ita communiter* cum *S. Lig. n.* 817. — *Vide Casus, n.* 958. *et seq.*

§. IV. *De venditione per proxenetas (gallice,* entremetteurs, courtiers, commissionnaires).

Venditio per proxenetas ea est, quae non fit immediate ab eo ad quem res pertinent, sed per alios ex commissione, et hi proxenetae dicuntur. Proxenetae autem possunt esse vel tantum amici, vel speciali mercede ad hoc conducti, vel ad diversa opera pretio annuo locati.

Quaesita:

915. — Quaer. 1° *An proxeneta, qui vendit supra, aut emit infra pretium sibi designatum, possit excessum pretii sibi retinere?*

Resp. Neg. generatim loquendo. Ratio est, quia nullum habet titulum aliquid retinendi. Etenim 1° non ratione rei, quia illius non est, sed domini; 2° nec ratione laboris et industriae saltem stricto iustitiae titulo debitae, quia si stipendio sit conductus, ad nihil aliud ius habet; si vero industriam gratuito praestet, iam mercedi (*a*) renuntiavit. — *S. Lig. n.* 825., *et alii communiter.*

Excipe, 1° si labore extraordinario et indebito, aut industria vel diligentia omnino speciali, rem meliorem fecisset; 2° si dominus expresse aut aequivalenter declarasset, se nihil ultra pretium determinatum exigere: tunc enim excessus retineri posset;

(*a*) Intellige abdicatam per id fuisse mercedem, saltem quae stricto iustitiae titulo debeatur.

3° si dominus agendi rationem proxenetae noverit et approbaverit. — *Sic communiter Theologi.*

916. — QUAER. 2° *An possit proxeneta rem pretio sibi determinato vendendam pro seipso emere, et postea eamdem rem tanquam suam maiori pretio vendere?*

Resp. Affirm., positis duabus conditionibus, scilicet 1° ut adhibita morali diligentia emptorem non inveniat, qui plus offerat; secus enim contra officium suum et voluntatem mandantis certo cognitam ageret; 2° ut rem sibi non ficte, sed vere emat, ita ut eius periculum subeat, et si forte tanti non vendat, nihilominus pretium determinatum reddat; secus enim aequitas non servaretur. — *Ita communiter.*

QUAER. 3° *An proxeneta possit sibi retinere ea, quae vendens solo eius intuitu gratis donat?*

Resp. Affirm., si constet de vera donatione: quia mercator *absolute loquendo* aliquid cedere potest de lucro suo alicui proxenetae, ut eum ad officinam suam adducat; sed ad hoc requiritur, ut sit revera dispositus ad vendendum alteri cuilibet pretio superiori, et reapse sic ordinarie vendat. Confessarius autem non facile fidem adhibere debet proxenetis, tales donationes sibi factas fuisse asserentibus. — *S. Lig. n.* 825. — *Hom. apost. n.* 189.

CAPUT II.

DE SOCIETATE ET TRINO CONTRACTU.

ARTICULUS I.

DE SOCIETATE.

917. — Contractus societatis est conventio de re aliqua in communi possidenda ad commune bonum aut lucrum pro rata parte percipiendum.

Dico I. Omnis societas fieri debet de re licita et honesta, necnon ad commune bonum contrahentium. Singuli autem socii in societatem afferre debent pecuniam, aut merces, aut industriam, vel operam. — *Ita ex omni iure.*

Dico II. Contractus societatis est modus legitimus negotiationem faciendi. Constat 1° ex legibus civilibus omnium natio-

num; 2° ex usu universali omnium populorum; 3° ex iure naturali: non enim minus licitum est pluribus coniunctim, quam singulis ex suis rebus lucrum facere, modo debita aequalitas servetur.

Dico III. Conditiones requisitae sunt, 1° ut sit aequalitas, id est, divisio lucri pro rata rei collocatae; 2° ut ad certum tempus ineatur societas, et ante non liceat suum repetere; 3° ut periculum sortis spectet ad dominum, nisi aliter pactum initum fuerit; 4° ut quisque subeat onus damnorum et expensarum, quae intuitu societatis adveniunt; 5° ut quisque diligentiam eamdem adhibeat in societate, ac in negotiatione privata. — *S. Lig. n.* 905.

Quaesita:

918. — Quaer. 1° *Quomodo solvatur societas?*

Resp. Contractus societatis solvitur 1° lapsu temporis, ad quod factus est; 2° interitu rei, vel fine negotiationis; 3° morte naturali vel civili unius e sociis; 4° interdictione alterutrius socii, vel decoctione seu bonorum subversione; 5° impossibilitate rem promissam praestandi.

Quaer. 2° *Quid, si quis invito socio ante tempus e societate recedat?*

Resp. Tenetur damnum compensare, nempe solvere lucrum cessans pecuniae ab ipso praestandae, aut reddere lucra industriae suae. — V. *Casus, n.* 981. *et seq.*

ARTICULUS II.

DE TRINO CONTRACTU.

919. Contractus trinus est, quo quis pecuniam conferens paciscitur cum alio socio, ut quidquid eveniat, summa integra sibi restituatur cum lucro certo, minore tamen eo lucro, quod sperare probabiliter poterat; vel est contractus societatis, cui adiunguntur duo alii contractus, nempe assecurationis sortis et assecurationis lucri, seu venditionis spei lucri maioris percipiendi pro minore lucro certo et assecurato. Sic autem instituitur. Contraho, v. gr., cum *Petro*, pecuniae summam ei tribuendo ad negotiandum. Sed cum spes lucrandi 15 pro 100 mihi afful-

geat, et timeam ex alia parte, ne sortem amittam, ineo secundum contractum cum *Petro*, ei 5 pro 100 erogando, si assecurationem sortis in se suscipere velit. Inito hoc secundo contractu, iam 10 tantum pro 100 mihi lucrandi supersunt. Verum lucrum adhuc minus at certum mallem, quam maius et incertum. Igitur propono socio meo, ut mihi 5 tantum pro 100 tribuat, sed certo refundat, quidquid superventurum sit. Hinc triplex datur contractus, scilicet societatis, assecurationis sortis, et assecurationis lucri.

QUAER. *An trinus contractus sit licitus?*

Resp. Duplex est sententia *probabilis* inter Theologos.

I^a SENTENTIA *negat.* Ratio est, 1° quia sic destruitur societas, cuius natura est, ut pericula sint communia; ergo est verum mutuum; ergo deficit titulus seu fundamentum lucri percipiendi, saltem supra taxam legis pro mutuo; 2° quia, aiunt, opposita doctrina a *Sixto V* reprobata est per Bullam *Detestabilis,* anno 1586. — *Collet.* — *Habert,* etc.

II^a SENTENTIA *communiter affirmat* (modo pecunia in negotiatione impendatur). Ratio est, 1° quia hi singuli contractus separatim et cum diversis personis sunt de se liciti et iusti; ergo etiam si fiant simul et cum eodem; 2° quia nihil est contra aequalitatem: nam datur compensatio, et periculum a tribuente pecuniam aequivalenter sustinetur; 3° quia *Benedictus XIV* declarat, in opere *de Synod. dioeces. lib.* 10., contractum trinum a *Sixto V* non esse damnatum, nec illum damnare intendere. Et in Encyclica *Vix pervenit ....* dicit, se nolle damnare contractus, de quibus inter Theologos disputatur. — *Vide S. Lig. n.* 908.

CAPUT III.

DE LOCATIONE.

920. — Locatio est contractus, quo usus vel fructus rei aut personae opera pro certo pretio ad tempus ab uno accipitur et ab altero conceditur. Qui rem tradit in usum vel utilitatem alterius, dicitur *locator;* alter *locatarius* seu *conductor* nuncupatur. Hinc variae numerantur locationis species: 1° locatio aedificiorum *(bail à loyer)*; 2° agrorum *(bail à ferme)*; 3° animalium

(bail à cheptel); 4° laboris et famulatus *(loyer)*. — *Cod. civ. Gall. art.* 1771.

Ad contractum locationis aliquatenus accedunt emphyteusis et feudum. *Emphyteusis* est contractus, quo res immobilis conceditur alteri quoad dominium utile, vel in perpetuum, vel saltem ad 10 annos, cum onere solvendi pensionem annuam domino directo. *Feudum* vero est contractus emphiteusi similis, seu traditio rei immobilis ad dominium utile, cum onere exhibendi domino directo obsequium seu fidelitatem. Differunt tamen emphyteusis et feudum a locatione, quia nequeunt constitui nisi in re immobili, nec ad brevius tempus, quam ad decennium.

Principia:

I. Regulae locationis generales.

921. — 1° Locatio fieri potest scripto aut verbo; at si verbo solum fiat, probatio per testes non admittitur in *Iure Gallico*, nisi executio iam incepta fuerit: iuramentum tamen a parte negante exigi potest. — 2° Locatarius potest sublocare, nisi aliud fuerit stipulatum, vel inde locatori detrimentum fiat. — 3° Locatio non solvitur per mortem contrahentium, sed ad haeredes transit. — 4° Si tempus locationis non fuit determinatum, cessare potest ad arbitrium alterius contrahentis, dummodo alterum congruo tempore moneat iuxta locorum consuetudinem, et rei locatae naturam. — 5° Si locator rem locatam vendiderit, non potest expelli locatarius, sed terminus locationis est exspectandus.

II. Obligationes locatoris.

922. — 1° Tenetur aperire vitia noxia rei locandae. — 2° Praestare debet, ut locatarius tranquille ea fruatur. — 3° Expensas necessarias rei locatae reparandae sustinere ipsi incumbit. Non tenetur tamen ad expensas minutas, ut mox dicetur. — 4° Formam rei locatae absque consensu locatarii mutare nequit. Reparationes tamen necessarias, etiam invito conductore, facere potest, nec quodcumque damnum inde exurgens compensare tenetur *(Art. 1724.)*.

III. *Obligationes locatarii.*

923. — 1° Debet uti re locata tanquam bonus paterfamilias, ad solum finem locationis. — 2° Tenetur ea reficere vel reparare, quae culpa ipsius perierunt, aut deteriora facta sunt. — 3° Imo in foro externo tenetur de omnibus damnis, quae subit res locata, nisi ea, seclusa sua vel subditorum culpa, evenisse probaverit. — 4° Modicae reparationes, quae dicuntur *locativae,* ad ipsum spectant, v. gr., reficere vitra, etc.

Quaesita:

924. — Quaer. 1° *Quid iuris, si domus locata incendio pereat?*

Resp. 1° In foro conscientiae locatarius ad nihil tenetur, si absque ulla eius culpa etiam iuridica fuerit incensa; imo *probabiliter* etiamsi ex sola culpa iuridica perierit.

Resp. 2° In foro externo locatarius de damno tenetur, nisi probet, illud accidisse citra ullam, etiam iuridicam, suam culpam, ut supra dictum est *(Art.* 1734.)

Quaer. 2° *Quid speciatim de locatione operum?*

Resp. 1° Locator famuli vel operarii tenetur cum eo de iusta mercede convenire, qualis est, quae communiter talibus dari solet.

Resp. 2° Si determinatio mercedis fuit relicta ad conductoris arbitrium, hic iustam, saltem infimam, dare debet. Herus autem famulum ante tempus dimittens sine sufficienti causa, damnum inde emergens resarcire tenetur.

Resp. 3° Si famulus vel operarius ultro sese offerat, tuque eo non egeas, sed ex caritate tantum suscipias, quid ei dare debeas, *recole dicta de Iustitia, n.* 625., *et vide S. Lig. n.* 522.

925. — Quaer. 3° *An locatarius agrorum teneatur integram pensionem solvere in casu sterilitatis ob grandinem, vel aliud infortunium extraordinarium?*

Resp. Neg. Licet enim videatur in rigore iustitiae de iure naturali ad id teneri, attamen consuetudine generali introductum est, ut si ingens sit iactura, aliquid remittatur, et damnum ex aequo ab utroque subeatur. Excipe, nisi ex fructibus per alios annos perceptis aequa detur compensatio. *S. Lig. n.* 860.; et ex *utroque Iure Romano et Gallico confirmatur.*

Quaer. 4° *An tributum solvendum sit a locatore, an a locatario?*

Resp. 1° *Per se* seclusa speciali conventione locator tributa solvere debet; quia non solum est rei dominus, sed ne transtulit quidem usumfructum, nisi modo successivo et de die in diem. Secus autem de usufructu pleno et proprie dicto, ut dictum est supra, *n.* 593.

Resp. 2° *Ex Iure Gallico*, locator solvit tantum tributa fundo imposita *(contributions foncières)*. Tributa autem pro ianuis et fenestris a locatario solvenda sunt; sed non solvente eo, qui solvere debet, fiscus actionem in alterum habet, salvo tamen recursu posterioris in priorem.

926. — Quaer. 5° *An nuntius proficiscens in certum locum, licite possit a pluribus integram accipere mercedem?*

Resp. 1° De aurigis nulla difficultas, quia talis est consuetudo. — *Ita communissime Theologi.*

Resp. 2° De nuntio, duplex est sententia probabilis. ***Recole dicta supra, n.* 757. — *V. Casus, n.* 973., *et seq.***

CAPUT IV.

DE CAMBIO.

927. — Cambium est permutatio pecuniae cum aliquo lucro campsoris. Cambium tamen in genere idem sonat, ac permutatio sive in pecunia sive in aliis rebus.

Cambium varium distinguitur, scilicet

1° Cambium *manuale* seu *minutum*, et cambium *locale*, seu *per litteras*. Prius fit, cum permutatur pecunia unius formae vel materiae cum pecunia alterius formae aut materiae. Posterius autem locum habet, quando pecunia praesens commutatur cum pecunia absente in alio loco solvenda.

2° Cambium *reale* seu *verum*, et cambium *fictum* seu *siccum*. Prius illud est, quo pecunia cum alia reapse commutatur. Posterius vero illud est, quo permutatio fingitur, sed non est aliud nisi mutuum palliatum, uti, v. gr., cum datur pecunia tanquam in alio loco recipienda, quae tamen in hoc ipso loco recipitur.

3° Cambium *fictum* sic fieri solet: v. gr., *Titius* indigens pecunia in hoc praesenti loco, 100 nummos a campsore postulat.

Campsor autem non aliter dat, nisi in loco distanti solvendos, petitque ab eo pretium, quod pro locis similibus exigitur. *Titius* vero pecuniam accipit, et tamen non cogitat de pecunia in tali loco reddenda, idque campsori manifestum est. Unde contractus ille est merum mutuum palliatum (*a*).

Principia:

928. — I. Licitum est cambium *reale*, sive minutum sive locale, modo servetur aequalitas, aut lucrum non excedat iustum pretium determinatum lege vel locorum consuetudine. Ratio est, quia sunt varii tituli ex quibus campsor lucrum percipere potest, scilicet 1° pecuniae assecuratio usque ad locum assecurationis; 2° locatio operae et officii ad numerandam et transmittendam pecuniam; 3° damnum emergens ex infortuniis debitorum; 4° expensae et curae in detinendo telonio [1]. — *S. Lig. n.* 851.-852., *et alii.*

II. Illicitum est *per se* cambium *fictum*. Ratio patet; nullus enim est in eo titulus lucrum accipiendi, cum nullum fiat cambium proprie dictum, siquidem nulla est realis pecuniae translatio, sed tantum ficta, unde non est nisi mutuum palliatum. — *Ita omnes.* — *S. Lig. n.* 853. — Dixi, *per se*, quia ratione mutui licet sequi huius contractus leges, iuxta dicta supra, *n.* 863.

NOTA. *S. Pius V* in Bulla de cambiis varias apposuit restrictiones circa cambium; *Raynaldus* tamen eam in paucis locis vigere, saltem quoad omnia in ea contenta, testatur. De ea loquitur *S. Lig. n.* 852.

(*a*) Huius contractus nulla nunc consuetudo adest, vel necessitas seu occasio.

[1] In litteris cambii (*lettres de change*), quibus frequentissime utuntur mercatores ad pecunias absque periculo et onere transferendas, tres personae necessario interveniunt, scilicet 1° is qui pecunias transferendas solvit (*le donneur*); 2° ille qui onus pecunias transferendi suscipit et litteras cambii tradit (*le banquier* vel *changeur*); 3° ille ad quem litterae cambii diriguntur (*le correspondant du banquier*). Insuper qui litteras cambii habet, et eas praesentat, dicitur *lator* (*le porteur*). Lator vero eas alteri transferre potest inscribendo: *Payez à l'ordre*, et hic vocatur gallice: *endosseur*.

Quaesita:

929. — QUAER. 1° *An licitum sit cambium eis, qui officium publicum cambiendi non habent?*

Resp. Affirm. Ratio est, quia eaedem militant rationes; quisque enim ius habet ad lucrum pro labore et industria sua. Sed cavere debent isti campsores, ne lucrum maius aequo exigant. — *Ita S. Lig. n.* 851. — *Salmant. c.* 4. *n.* 8. — *Carrière, n.* 1038.

QUAER. 2° *An licitum sit cambium vulgo dictum* Francofurtense, *in quo campsor dat pecuniam in proximis nundinis reddendam, ita ut lucrum maius pro maiori dilatione exigatur?*

Resp. 1° *Affirm.,* si sit titulus lucri cessantis, damni emergentis, etc., ut patet. — *S. Lig. n.* 854.

Resp. 2° Secus *controvertitur;* sed *probabiliter* leges civiles pro mutuo in hoc sequi licet, iuxta dicta superius, *ubi de Usura, n.* 863.

930. — QUAER. 3° *Quid campsores recipere possint ratione mutui?*

Resp. Recipere possunt 6 pro 100, iuxta taxam legalem pro mercatoribus, quia quamdam mercaturam pecuniae exercent. Ordinarie enim campsores multa pecunia, ut tali officio fungi possint, multisque ministris indigent, ac variis periculis exponuntur. Imo in variis locis permittitur ipsis accipere 7 pro 100 ob pericula et labores, quos subire debent ad pecuniam alio transferendam, eamque assecurandam. — *V. Casus, n.* 988. *et seq.*

CAPUT V.

DE CENSU.

931. — Census (gallice, *rente)* est ius pensionem annuam percipiendi ex re vel persona. Census potest esse multiplex, scilicet

1° *Reservativus (rente foncière),* id est pensio annua percipienda ex re quoad fundum alienata.

2° *Consignativus (rente constituée),* id est pensio annua percipienda ex re vel ex persona ex titulo emptionis.

3° *Realis,* vel *personalis,* prout pensio in re frugifera constituitur, vel in personae labore et industria.

4° *Temporarius,* vel *perpetuus,* aut *vitalitius (rente viagère),* prout constituitur ad tempus, v. gr., ad 20 annos, vel in perpetuum, vel ad vitam hominis.

5° *Redimibilis* ex una vel utraque parte, prout ad nutum alterutrius vel utriusque redimi potest; vel *irredimibilis,* si ex pacto venditor seu censuarius se liberare non possit capitale restituendo: tunc emptor, seu censualista necessario ius suum in censum servat.

Principia:

932. — I. Quilibet census reservativus est licitus; quia quilibet rei suae proprietatem transferens, potest partem fructuum illius sibi reservare, modo pro rata reservationis pretium imminuat.

II. Census consignativus realis, tum fructuarius, tum pecuniarius, est licitus, quia ius ad partem aliquam ususfructus, vel ad pensionem annuam vendere et emere licet.

III. Conditiones eaedem generatim ad censum requiruntur de iure naturali, ac ad venditionem, scilicet 1° bona fides; 2° assecuratio sufficiens ex parte censuarii erga censualistam; 3° pretium iustum, quod lege vel aestimatione communi determinatur.

Quaesita:

933. — Quaer. 1° *An census consignativus personalis sit licitus?*

Resp. Affirm. saltem de iure naturali, modo serventur debitae conditiones; quia ius recipiendi pensionem ex alterius labore, industria, etc..., tam est pretio aestimabile, quam ius illam percipiendi ex re frugifera. — *Ita communiter.* — *S. Lig. n.* 839., contra *alios* negantes, quia persona vendi nequit. Ex *Iure Gallico* nemo operas obligare potest, nisi ad tempus, vel pro negotio determinato (1780.).

Quaer. 2° *An census* redimibilis *sit licitus?*

Resp. Affirm. saltem ex parte censuarii, sicut retrovenditio licita esse potest. — In Iure Gallico omnis census est essentia sua redimibilis; sed pacisci licet, ne redimi queat ante

30 annos, sicut pretium vel conditio alienationis rei immobilis (530., 1911.).

934. — QUAER. 3° *An possit esse redimibilis ex utraque parte?*

Resp. Affirm. probabilius, quia est vera venditio, et emptor non debet esse deterioris conditionis ac venditor, modo sit bonae fidei, et aliunde aequalitas servetur. — *S. Lig. n.* 843. — *Less.* — *Laym.*, contra alios.

QUAER. 4° *An liceat emere currente pretio census annuos in Gubernio fundatos, vel actiones a nummulario publico* (gallice: *actions de la banque)*?

Resp. Affirm. Venduntur enim ut merces; pretio crescunt vel decrescunt iuxta communem aestimationem.

935. — QUAER. 5° *An licitus sit census vitalitius?*

Resp. Affirm. Est enim contractus aleatorius, nec ullatenus iuri naturali repugnat, et a lege civili approbatur.

Sequentes autem conditiones requiruntur:

1° Habenda est ratio aetatis vel sanitatis personae.

2° Pretium se extendere ordinarie non debet ultra 15 pro 100.

3° Censuarius non potest se redimere, nisi ex voluntate censualistae; nec censualista capitale repetere potest, nisi in quantum censuarius promissas securitates non praebeat.

4° Census non exstinguitur morte civili censualistae, sed transit ad eius haeredes usque ad eius naturalem mortem (1982., 1983.). — *V. Casus, n.* 1005.

CAPUT VI.

DE CONTRACTIBUS SUBSIDIARIIS, SEU DE FIDEIUSSIONE, PIGNORE ET HYPOTHECA.

Contractus isti dicuntur subsidiarii, quia adhibentur ad securitatem alterius contractus. De singulis breviter dicemus.

ARTICULUS I.

DE FIDEIUSSIONE.

936. — Fideiussio est contractus, quo quis alienam obligationem in se suscipit, si non solvat debitor principalis.

Regulae fideiussionis:

937. — 1° Nemo fideiussor esse potest, nisi liberam bonorum ad hoc sufficientium administrationem habeat, ut patet. Ex *Iure Gallico* requiritur insuper, ut fideiussor habitet in territorio curiae regiae, ubi fideiussio praebenda est (*Art.* 2018.).

2° Qui principaliter obligari non possunt, fideiubere non valent: tales sunt pupillus, minor, Religiosus, uxor, saltem sine consensu tutoris, curatoris, Superioris, mariti.

3° Fideiussor tenetur erga creditores de omnibus obligationibus debitoris, sed solummodo in illius defectu, seu impotentia et quidem iuridice probata.

4° Fideiussor, qui pro debitore solvit, omnibus creditoris iuribus subrogatur, et proinde recursum in eundem debitorem habet, ut ab eo repetat, quidquid eius loco solvere coactus fuit.

5° Obligatio fideiussoris ad ipsius haeredes transmittitur, quia est obligatio realis, non vero mere personalis. — *V. Casus*, *n.* 1007.

ARTICULUS II.

DE PIGNORE.

Pignus est contractus, quo debitor rem mobilem creditori dedit in assecurationem crediti. — Pignoris nomine venit etiam res oppignorata.

Regulae pignoris:

938. — I. Ex parte *debitoris* pignus tradentis. Debet 1° tradere creditori pignus idoneum; 2° refundere creditori impensas necessarias, quae factae fuerint ad rei conservationem; 3° pignus non repetere, priusquam integrum debitum solverit, nisi eo creditor abutatur.

II. Ex parte *creditoris* pignus accipientis. Debet 1° non uti re sibi credita, nisi de consensu debitoris; 2° diligenter pignus custodire; secus, de damno tenetur; 3° fructus ex pignore perceptos in debiti diminutionem computare, ad aequalitatem scilicet servandam; 4° non vendere pignus propria auctoritate ad

solutionem obtinendam, nisi debitor sit in mora culpabili, et prius monitus fuerit. Ita de iure naturali et positivo.

Pignori accedit contractus qui *antichresis* nuncupatur. Est autem *antichresis* pignoris species, qua debitor tradit rem immobilem in usum creditoris, usquedum debitum solvatur. — *S. Lig. n.* 916. (*a*). — *V. Casus, n.* 1010.

ARTICULUS III.

DE HYPOTHECA.

939. — Hypotheca est contractus, quo res immobilis creditori obligatur, ut ex illa sibi solvere possit, si debitor non solverit.

Triplicis generis distinguitur hypotheca: nempe legalis, iudicialis, et conventionalis.

1° Hypotheca *legalis*, quae etiam *implicita,* seu *tacita* dicitur, ea est, quae vi solius legis, et absque ulla speciali conventione instituitur: sic uxor hypothecam habet in cuncta bona mariti pro dote recuperanda.

2° Hypotheca *iudicialis* illa est, quae ex iudicis decreto statuitur in gratiam eorum, qui causam obtinuerunt: sic, v. gr.,

---

(*a*) S. Alphonsus, seu potius Busembaum (nam merum huius textum de hac re S. Alphonsus profert), mox addit hanc resolutionem: *Contractus hic videtur iuxta Caietanum, Sotum, etc. (contra quosdam iuristas) esse usurarius, quia creditor ultra sortem aliquid lucratur, causa solius mutui, quae est usura.* S. Alphonsus autem in notula intra parenthesim addit (Lib. 3. n. 916.): *Et certum est cum Palao apud Croix, n.* 1115. Attamen (*ibid.*) rata habet, quae dein subiicit Busembaum (Resol. 2.): *Possunt tamen intervenire tituli iusti lucrandi fructus ex pignore sine diminutione sortis; ut si, v. gr., fructus ex hypotheca percepti non superent quantitatem pensionis, quae iure census super eandem constituti exigi potest cum pacto redhibitionis, ut supra dictum est de censibus: aut si alioquin lucrum cesset, aut damnum emergat, dum debitum differtur. Unde non facile damnandi illi, qui a Principibus in locum debitorum agros, pascua, officia, etc. in antichresim habent. Vid. Laym. et Binfeld. De Usuris, Mol., etc., Lessium cap.* 137. Quibus addi possunt et illa, quae de lucro ex pecunia credita citra iniustitiam percepto superius, ubi *de mutuo*, dicta sunt.

iudex aliquem damnat ad certum damnum resarciendum; tunc vero vi illius sententiae cuncta bona immobilia damnati, praesentia et futura, pro damno hoc reparando hypotheca gravantur. Requiritur autem, ut haec iudicis sententia apud hypothecarum conservatorem inscribatur, et a die tantum inscriptionis vim obtinet.

3° Hypotheca *conventionalis*, seu quam partes mutua conventione inter se statuunt, est contractus solemnis, quo persona ad contrahendum habilis bona specialiter designata creditori obligat in debiti determinati assecurationem et solutionem. Debet igitur fieri coram notario, et cum certis formalitatibus sub poena nullitatis in foro saltem externo, et a persona ad contrahendum habili, seu quae liberam habeat bonorum suorum administrationem; hinc minores, interdicti, uxores non possunt aliquid in hypothecam tradere (*Art. et* 2124. *seq.*). — *V. Casus, n.* 1015.

CAPUT VII.

DE CONTRACTIBUS ALEATORIIS.

940. — Varii sunt generis: assecuratio, sponsio, sortitio seu loteria et ludus. Dicuntur aleatorii, quia sortis vicissitudinibus sunt obnoxii.

ARTICULUS I.

DE ASSECURATIONE.

Assecuratio est contractus, quo unus periculum alicuius rei in se suscipit, et alter ad pretium pro suscepto huiusmodi periculo se obligat. Sic variis in urbibus existunt societates, quae assecurant, v. gr., domos contra incendium, navigia contra naufragia, etc....

Quaesita:

941. — Quaer. 1° *An sit licitus assecurationis contractus?*
Resp. Affirm. Aequalitas enim servatur, concurrentibus debitis conditionibus, ut fatentur communiter Theologi, et praxis quotidiana confirmat.

Quaer. 2° *Quaenam sint conditiones ad assecurationem requisitae?*

Resp. Sunt sequentes: 1° ut pretium sit periculo proportionatum; 2° ut periculum sit verum, et utrique parti aequaliter notum; 3° ut assecuratus servet omnes contractus conditiones; 4° ut assecurator habeat, unde solvere possit. *S. Lig. n.* 911. — *V. Casus, n.* 1012.

ARTICULUS II.

DE SPONSIONE.

Sponsio est contractus, quo plures, de veritate aut de eventu rei alicuius contendentes, aliquid sibi invicem spondent, vel apud aliquem deponunt, ut sit eius, qui verum dixerit.

Quaesita:

942. — Quaer. 1° *An contractus sponsionis sit licitus?*

Resp. Affirm., positis ponendis; nihil enim inhonesti prae se fert. — *S. Lig. n.* 869., *et alii communiter.*

Quaer. 2° *Quaenam sit conditiones, ut sponsio sit licita?*

Resp. 1° Ut res eodem sensu ab utraque parte intelligatur; 2° ut sit animus se obligandi et solvendi, quod spondetur; 3° ut eventus sit utrique incertus. — *V. Casus, n.* 1017.

Nota. Generatim loquendo, fideles a sponsionibus quamvis licitis avertendi sunt, in rebus praesertim maioris momenti, ob levitatem, imprudentiam, superfluas expensas, et alia mala, quae ex talibus subsequi solent.

ARTICULUS III.

DE SORTITIONE, SEU LOTERIA.

Loteria est contractus, quo plures aliquid deponunt in commune, ut ius habeant sortiendi rem in medio exhibitam. Quidam totum, quidam partem, quidam denique nihil habent.

Quaesita:

943. — Quaer. 1° *An loteria sit contractus licitus?*

Resp. Affirm., dummodo adsint requisitae conditiones. Ratio est, quia loteria spectari potest ut emptio rei incertae, seu ut contractus, quo pecunia emitur ius sortiendi et acquirendi id, quod per sortem acciderit. Porro licet emere rem incertam, sicut pro rei alicuius periculo pacisci.

Quaer. 2° *Quaenam sint conditiones requisitae, ut loteria fiat contractus in se licitus?*

Resp. Sunt 1° ut nulla sit fraus in schedulis educendis, nec in solvendo praemio, quod obtigerit; 2° ut dominus loteriae in lucro non excedat, nec plus moraliter lucretur, quam si alio contractu licito pecuniam suam impenderet, vel merces suas distribueret. Attamen maius potest esse lucrum, si in bonum opus vel utilitatem publicam instituta sit loteria. — *Ita communiter.*

ARTICULUS IV.

DE LUDO.

944. — Ludus est contractus, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat pretium quod exposuerunt. — Triplex est ludus: 1° *industrialis*, qui potissimum regitur industria ludentium, ut ludus pilae et discorum; 2° *aleatorius*, qui praecipue pendet a casu; 3° *mixtus*, qui partim ab industria, partim etiam a casu pendet, ut, v. gr., ludus chartarum, saltem plerumque.

Quaesita:

945. — Quaer. 1° *An licita sit omnis species ludi recensita?*

Resp. Nullus ex tribus praefatis ludis ex se illicitus est, si serventur conditiones debitae. Ratio est, quia ludus *per se* 1° non repugnat moribus, cum sit honesta recreatio; 2° nec iustitiae, cum quivis possit bonorum suorum dominium transferre, cui et quomodo voluerit.

Nota. Olim ludi aleatorii Iure canonico omnibus, praesertim Clericis, prohibebantur; sed hae leges quoad laicos et etiam quoad Clericos in desuetudinem fere abierunt.

946. — Quaer. 2° *Quaenam sint conditiones requisitae, ut ludus sit licitus?*

Resp. Requiritur 1° ut ludens liberam habeat rerum, quas exponit, administrationem; 2° ut a ludo exulent fraus et dolus; 3° ut utrinque moraliter aequale sit perdendi periculum; 4° ut ludus sit honestus in se, nec lege prohibitus; 5° ut absit coactio, qua ad ludendum quis inducatur; 6° ut non exponatur ingens summa, adeo ut familia et creditores inde damnum pati possint.

947. — Quaer. 3° *An teneatur restituere victor, qui multo peritior est in ludo, ita ut certo praesciat se victorem fore?*

Resp. Affirm. multo *probabilius*; quia deest aequalitas inter ludentes requisita, et proinde iustitia laeditur. Hinc notabiliter peritior a ludo recedere debet, vel aliquid commodi adversario remittere. — *Ita communius* contra *nonnullos.*

Attamen in praxi restitutio non esset urgenda, si de re minoris momenti ageretur; vel etiam quando adversarius sufficienter praemonitus nihilominus pertinaciter ludere voluisset; quia tunc nulla deceptio intercessisset.

948. — Quaer. 4° *An teneatur ad restituendum victor in ludo prohibito, vel ad solvendum in eodem ludo victus?*

Resp. ad 1um *Neg.*; quia contractus non declaratur a lege *irritus*, sed tantum *illicitus*. — *S. Lig. n.* 887. — *Antoine, qu.* 5. — *Lugo, D.* 31., *n.* 60. — *Lacroix, n.* 1086., *et alii communiter.*

Resp. ad 2um *Controvertitur.* Ia Sententia *negat;* quia lex, talem ludum prohibendo, videtur ipso facto obligationem naturalem solvendi in poenam victoris sustulisse. — *Ita Lugo*, *D.* 22., *n.* 300. — *Salmant.*, *c.* 4., *n.* 62.

IIa Sententia *affirmat*, quia contractus fuit iure naturali validus, et proinde victus huic stare debet, donec iudicialiter restitutionem petat. Utraque sententia probabilis videtur. Primam tamen *probabiliorem* dicit *S. Lig. n.* 890.

949. — Quaer. 5° *An sit validus ludus, si magna pecuniae summa una vice exponatur?*

Resp. affirm., *per se, probabilius*, si conditiones requisitae serventur, id est praesertim, si ludentes de bonis suis libere et plene disponere valeant, sine detrimento familiae, creditorum, etc..., quia ludentes aeque periculum subeunt scientes et volentes; ac proinde nulla est iniustitia. Sed facile deficiunt praefatae conditiones; et aliunde etiamsi talis ludus non esset

contra iustitiam, saltem honestati adversatur: unde prudens Confessarius per modum satisfactionis iniungere, si opportunum videatur, posset poenitenti victori, ut partem aliquam lucri in usus pios impendat. — *Antoine*, c. 11., *qu*. 5. — *Bouvier*. — *Gousset, n*. 889.

Attamen, cum haec sententia non sit certa, non videntur inquietandi in tribunali Poenitentiae illi, qui nollent solvere magnam summam, quam amisissent. — *Ita recte Gousset*, *ibid.*

930. — *Conclusio*. Licet ludus plerumque sit in se licitus, et honestae recreationi inserviat, debita moderatio in eius usu quam maxime commendanda est, ne facile in detestandos abusus deflectatur. Quanta enim mala ex eo proveniant, comprobat quotidiana et lugenda nimis experientia! Quot enim, heu! cernuntur miserrimi iuvenes, necnon cuiuslibet conditionis homines, qui ludo dediti integrae fortunae paucis diebus vel horis iacturam faciunt, familiam aerumnis immergunt, et ipsi in omni flagitiorum genere volutantur! Satagant igitur pro viribus Parochi et Confessarii, ut subditos et poenitentes ab huiusmodi ludendi furore avertant, atque solliciti sint, ne obtemperare renuentes ad Sacramenta admittant. — Sic recte concludit *Gousset*, n. 891., ubi haec habet:

« Les Curés et les Confesseurs feront donc tout ce qui dépen-
« dra d'eux pour prémunir les fidèles contre la passion du jeu,
« qui ne peut être qu'une source de désordres et dans les jeu-
« nes gens et dans les pères de famille. Ils ne pouvent tolérer,
« au tribunal sacré, la conduite de ceux qui s'exposent à des
« pertes fréquentes et considérables, capables de déranger con-
« sidérablement leurs affaires; ou qui tiennent des maisons de
« jeux de hasard, ou qui établissent ces sortes de jeux dans les
« rues, chemins, places ou lieux publics. Ils ne pourront non
« plus tolérer la conduite des enfants de famille qui pour pouvoir
« jouer, commettent fréquemment des vols envers leurs parents,
« quelque peu considérables qu'ils soient pris isolément. » — *V. Casus, n*. 1021., *et seq*.

FINIS TRACTATUS DE CONTRACTIBUS.

NOTANDUM

CIRCA FORMULAS RESPONSIONUM SS. CONGREGATIONUM.

Occurrunt nonnunquam in responsionibus S. C. termini non ita facilis intelligentiae. Explicantur.

Dilata, idest differtur respondere, ut res maturiori examini subiiciatur utpote difficilis solutionis.

Affirmative et amplius, Negative et amplius, idest cum res fuerit in S. C. satis superque discussa, et plenis votis prout iacet decisa, non amplius admittitur tale quaesitum.

Nihil, hoc est non admittitur petitio utpote incongrua.

Relatum vel *Lectum*, idest cum relatum, vel lectum fuerit in S. C. postulatum, non fuit admissum.

Qui modi haud contemnendi sunt, cum inducti sint ad evitandas longiores verborum circumlocutiones; et quaelibet scientia et ars habeat suos, uti iam ab initio monuimus.

FINIS TOMI PRIMI.

Pag.	Lin.	ERRATA	CORRIGE
64	9-10	tamen	talem
78	*Not.* 3	*dabet*	*debet*
79	22	contro	contra
131	*Not.* 5	Qua de	Qua de re
136	6- 7	ponticias	pontificias
177	13	communis	communi
248	*Not.* 9	quos	quas
316	*Not.* 32	peroecia	paroecia
326	14	NE VANA	DE VANA
343	penult.	moros	mores
353	*Not.* 11	(*a*)	(*b*)
ib.	*Not.* 18	(*b*)	(*a*)
378	9	2° alia ad Deum	2° alia ad sensum verborum et mysteriorum; 3° alia ad Deum
455	*Not.* 31	proposione	propositione
574	*Not.* 5	*triennalis*	*tricennalis*

ERRATA CORRIGE

Pag.	Lin.	ERRATA	CORRIGE
64	9-12	[illegible]	[illegible]
78	Not. 3	[illegible]	debet
"	22	[illegible]	[illegible]
[illegible]	Not. [illegible]	[illegible]	Qua de re
[illegible]	8	[illegible]	[illegible]
[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]
[illegible]	Not. 5	[illegible]	[illegible]
315	Not. 32	[illegible]	[illegible]
326	14	in vasa	in vasa
343	penult.	[illegible]	mores.
351	Not. 11	[illegible]	(6)
ib.	Not. 12	(6)	[illegible]
[illegible]	9	[illegible]	[illegible]
[illegible]	Not. 31	propositione	[illegible]
[illegible]	Not. 5	[illegible]	[illegible]